

רמב"ן זר' בחיי

333	אחרי מות	1	בראשית
344	קדושים	79	נה
350	אמור	94	לך לך
358	בהר	108	וירא
362	בחקתי	134	חיי שרה
		142	תולדות
372	במדבר	141	ויצא
374	נשא	164	וישלה
382	בהעלותך	170	וישב
393	שלח	178	מקץ
403	קרח	180	ויגש
404	חקת	187	ויהי
410	בלק		
413	פנחס	195	שמות
419	מטות	216	וארא
		221	בא
422	דברים	231	בשלה
425	ואתחנן	252	יתרו
440	עקב	274	משפטים
448	ראה	282	תרומה
450	שופטים	291	תצוה
459	כי תצא	293	כי תשא
467	כי תבא	311	ויקהל
473	נצבים	313	פקודי
476	וילך		
477	האזינו	316	ויקרא
479	וזאת הברכה	327	צו
		330	שמיני
		332	מצורע

הקדמה

ע"י רמב"ן: הודיענו תחילה ענין בריאת השמים והארץ וכל צבאם כלומר בריאת כל נברא העליונים והתחתונים א"כ כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית¹ והמקובל בהם לחכמים תולדות עם ארבע הכחות שבתחתונים כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת² בכלם נאמר למשה רבינו בריאתם וכחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז וכבר אמרו רבותינו (ר"ה &) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים ואמרו כי בבריאת העולם חמשים שערים של בינה כאלו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד ובכחו ותולדותיו ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד ובבריאת האילנות שער אחד ובבריאת החיות שער אחד ובבריאת העופות שער אחד וכן בבריאת השרצים ובבריאת הדגים ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכחה בהיכלה יגיע למ"ש גנב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו גדולה מכלן שמכיר בכל בעלי כשפים ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חבירו ומספרם ומקובל להם ע"ה שהם נ' חוץ מאחד³ ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתב' שלא נמסר לנברא ואל תסתכל באמרם נבראו בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא נברא והמספר הזה רמז בתורה בספירת העומר ובספירות היוכל כאשר אנ"ד בו סוד בהגייע שם ברצון הקדוש ברוך הוא וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה הכל נכתב בתורה בפירוש או שרמוזה

¹ ע"י תיקו"ז (טו ע"ב): והא אוקימנא מטטרון איהו מעשה מרכבה ועליה אתמר אין דורשין במרכבה ביחיד מאי ביחיד ביחידא דעלמא אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו חכם בחכמה ומבין בבניה ויודע בדעת דאתמר בהון (שמות לא ג) ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת בגין דאיהו משכנא דאתמלי בתלת דרגין אלין ובכל מלאכה דא מעשה בראשית שכינתא תתאה דאין דורשין לה בעובדא דבראשית בשנים אלא ביחודא דעלמא מרכב"ה דילה איהו מטטרון גוף שכינתא.

תרגום: והרי בארנו שמטטרון הוא מעשה מרכבה, ועליו נאמר (חגיגה יא ע"ב) אין דורשין במרכבה ביחיד, מה זה "ביחיד", ביחידו של עולם, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. חכם בחכמה, ומבין בבניה, ויודע בדעת, שנאמר בהם "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת", משום שהוא משכן שהתמלא בשלשת הדרגות הללו. "ובכל מלאכה" זה מעשה בראשית, שכינה תחתונה, שאין דורשים לה במעשה בראשית בשנים, אלא ביחוד של העולם, המרכב"ה שלה, הוא מטטרון, גוף השכינה.

[ע"י ליקוטי הש"ס מסכת חגיגה וז"ל: מעשה בראשית הם דרושי עולם התווה שזה הי' בבראשית קודם התיקון. מעשה מרכבה הם דרושי התיקון והתלבשות הפרצופים זה בזה.]

² ע"י ז"ח (ח ע"ד): יתברך שמו של מ"ה הקב"ה שברא כל העולם והכינו בחכמה ובתבונה ובדעת וכנגדן ברא ג' עולמות עולם העליון ועולם התחתון ועולם התיכון ונתן בעולם התחתון הקטן צורת שלשתן צורת המדברת וצורת הצומחת וצורת השכלית.

³ ע"י תיקו"ז עו ע"ב: כתר עליון דא איהו שלימו דחמשיין שערי בינה ודא איהו דלא אתייהב למשה דעליה אתמר נתיב לא ידעו עיט ועליה אמרו זכרונם לברכה במופלא ממך אל תדרוש וכו' בגין דאיהו מקור דלית ליה סוף ובמקור דלית ליה סוף מאן יכיל לאשגא ולאשכחא ליה.

תרגום: כתר עליון זוהי שלמות של חמשים שערי בינה וזהו שלא נתן למשה שעליו נאמר נתיב לא ידעו עיט ועליו אמרו זכרונם לברכה במפלא ממך אל תדרש וכו' משום שהוא מקור שאין לו סוף ובמקור שאין לו סוף מי יכול להשיג ולמצא לו (סוף).

[ע"י בהגר"א על תז"ח נ ע"ב: משה רבינו לא השיג אלא בבריאה כידוע בסוד מ"ט שערי בינה שמקנת בבריאה ואף שער הנ"ן שהוא כתר שבבריאה לא השיג לפי שהוא מלכות דאצילות ועל עולם האצילות נאמר כך עלה במחשבה שא"א לגלות, וע"י בהגר"א על תיקו"ז א ע"ב ד"ה ואמר הרקיע: דעת המתפשט הוא זוהר הרקיע של הדעת למעלה ביסוד, והוא דרגא דמשה, שהוא דעת, משה מלגאו כידוע (לקמן כט ע"ב), ולכן השיג למ"ט שערי בינה (ר"ה כא ע"ב), וזהו בינה, דרגא שהן נ' תרעין דמתפשטין מינה, ושער החמישים דבוק בה, ולכן לא השיג.]

בתיבות או בגימטריאות או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן או המשתנות בצורה כגון הלפופות והעקומות וזולתן או בקוצי האותיות ובכתריהם כמו שאמרו כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו אלו למה אמר לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תלי תלים של הלכות עד זו מנין לך א"ל הל' למשה מסיני כי הרמזים האלו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני⁴ וכו'.

עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא⁵ שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחד כאילו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלהים וכל התורה כן מלבד צירופיהן וגימטריותיהן של שמות וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד ענין השם הגדול של ע"ב באיזה ענין הוא בשלשה פסוקי' ויסע ויבא ויט ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ס"ת שיחסר בו ו' אחד ממלות אותם שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה או שיכתוב הו' באחד משאר החסרי' וכן כיוצא בזה אף על פי שאינו מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה

ע"י ר' בחיי:

ונראה לי כי אלפים [וידבר שלשת אלפים משל – מלכים א' ה יא] מלשון למוד החכמה בענין שכתוב ואאלפך חכמה (איוב לג לג) ויהיה שלשת אלפים כאלו אמר שלשת חבורים ורמז אותם בשם האחד משלי והשני שיר השירים הוא שאמר ויהי שירו רמז לשיר השירים והזכיר חמשה ואלף אות אלף ממש והכוונה כי יסוד שיר השירים מחובר על יסוד ה"א האחרונה שבשם הוי"ה הנקראת כל⁶ וע"כ יקראנה תמיד (שה"ש ד)

⁴ ע"י תיקו"ז (נ ע"ב): כד קמת על רגלהא בגלותא בתראה אתקריאת הלכה למשה מסיני וכד שריא בדרועוי דמלכא אתקריאת קבלה למשה מסיני וכד שריא בפימא דמלכא מיד פה אל פה אדבר בו וכד איהי מרחקא הלכה ממה שכינתא איהי ריב לה' לתתא וכד לאו איהי בדרועוי קבלה איהי ריב לעילא.

תרגום: כשעומדת על רגליה בגלות האחרונה נקראת הלכה למשה מסיני וכשורה בזרועות המלך נקראת קבלה למשה מסיני וכשורה בפי המלך מיד פה אל פה אדבר בו וכשהיא מרחקת הלכה ממה השכינה היא ריב ליהו"ה למטה וכשאינה בזרועו קבלה היא ריב למעלה.

[ההבדל שבין נגלה לנסתר היא שנגלה נלמדת ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, ונסתר רק איש מפי איש משה רבינו, וזה הסיבה שהיא נסתר, וקבלה – שמעתי מהגר"מ שפירא ז"ל.]

⁵ ע"י זהר (ח"ב קכד ע"א): דתנינן אורייתא כלא חד שמא קדישא בגין דאורייתא כלא חד שמא קדישא הוא שמא עלאה שמא דכליל כל שמאן ומאן דגרע אות חד מינה כאילו עביד פגימותא בשמא קדישא

תרגום: ששינינו כל התורה היא שמו של הקדוש ברוך הוא ומי שמשתדל בה כמי שמשתדל בשם הקדוש משום שכל התורה היא שם קדוש אחד שם עליון שם שכולל את כל השמות ומי שגורע ממנה אות אחת כאלו עשה פגם בשם הקדוש

[ע"י יונת אלם פרק א', ז"ל, כאן כל התורה כלה שם א' בסוד אצילות נעלם אין עסק בה לזולתו ית'.]

⁶ ע"י זהר (ח"א דף רנא ע"ב, והוא גם מופיע בזו"ח ח ע"א, ובתז"ח מט ע"ד): ולקביל האי דרגא עבד שלמה ימא לתתא עומד על שנים עשר בקר והאי ימא לעילא אקרי י"ם מ"ט אקרי ים אלא בגין ההוא דרגא דצדיק דאמלי להאי ים אקרי יום דכתיב ויקרא אלקים לאור יום וכתוב אור זרוע לצדיק והאי נהיר ברזא דשמא קדישא דביה אמלי להאי ים דאקרי ה"א תתאה [בתרא דשמא קדישא] הה"ד כל הנחלים הולכים אל הים כ"ל דא דרגא דצדיק דאקרי כל בגין דכל תפנוקין נפקין מניה הנחלים אלין חמש דרגין דעמיה הולכים אל הים לאמלי לה.

תרגום: וכנגד הדרגה הזו עשה שלמה הים שלמה עומד על שנים עשר בקר, והים הזה למעלה נקרא י"ם. למה נקרא ים, אלא משום אותה דרגה של צדיק שממלאת הים הזה נקרא יום, שכתוב "ויקרא אלהים לאור יום", וכתוב "אור זרוע לצדיק", וזה מאיר בסוד של השם הקדוש, שבו ממלא לים הזה שנקרא ה"א תחתונה (אחרונה של השם הקדוש). זהו שכתוב "כל הנחלים הולכים את הים", וכל זה דרגת הצדיק שנקראת "כל", משום שכל התפנוקים יוצאים ממנו. הנחלים אלו חמש הדרגות שעמו, הולכים אל הים למלא אותה.

אחותי כלה⁷ שהרי מלת כלה כוללת שניהם מלת כל וה"א באחרונה וכשאמר ויהי שירו חמשה ואלף באר כי היה יסוד שירו ועקרו ה"א וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון זה ספר קהלת המיוסד על חכמת הטבע והסתכל איך נשתמש בכל החבורים בלשון וידבר ובחבור שיר השירים שהוא קדש קדשים נשתמש בו בלשון הויה ואמר ויהי שירו לפי שהוא מחובר על יסוד ההויה.

(א א): בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

ע"י רמב"ן: בראשית ברא אלהים – אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו שאם יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם לכם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו וזו אנדה בלשון שכתבה רבינו שלמה בפירושו

ויש לשאול בה כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים כי הוא שורש האמונה ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל והתשובה מפני שמעשה בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות ולא יודע על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הנבורה⁸ ויודעיו חייבין להסתיר אותו⁹ לכך אמר רבי יצחק שאין להתחיל התורה צורך בבראשית ברא והספור במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים והאריכות ביצירת אדם וחיה וחטאם וענשם וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים וכל שכן ספור דור המבול והפלגה שאין הצורך בהם גדול ויספיק לאנשי התורה בלעדי הכתובים האלה ויאמינו בכלל בנוכח להם בעשרת הדברות (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינה ביום השביעי ותשאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני¹⁰ עם התורה שבעל פה.

עיי"ש: וכוונתם זו שמלת בראשית תרמוז כי בעשר ספירות נברא העולם¹¹ ורמז לספירה הנקראת חכמה שבה יסוד כל¹², כענין שנאמר (משלי ג יט) ה' בחכמה יסד ארץ, היא התרומה¹³ והיא קדש אין לה שיעור למיעוט התבוננות הנבראים בה, וכאשר

⁷ ועי' רמב"ן לקמן (כד א).

⁸ עי' זר"ח (נא ע"א): ה' האחרונה הזו נקראת כלה כשמחבר עמה כל.

⁹ עי' לעיל הערה 4.

¹⁰ עי' זהר (ח"ג כח ע"א): דבגינייהו [דהיינו הערב רב] צריך לכסאה רזין דאורייתא, כמה דאוקמוה (משלי כה ב) כבוד אלהים הסתר דבר, עד דמתעברין מעלמא. תרגום: שבשבילם צריך לכסות את סודות התורה כמו שבארוה כבוד אלהים הסתר דבר, עד שעוברים מן העולם.

¹¹ עי' תיקו"ז (טו ע"ב) ועוד הרבה מקומות שהלכה למשה מסיני היא בחי' לימוד @קבלה, ועי' לעיל הערה 4.

¹² עיין ספר יצירה פ"א מ"ב: עשר ספירות בלי מה, ועשרים ושתיים אותיות יסוד, שלש אמות ושבע כפולות, ושתיים עשרה פשוטות.

¹³ עי' זהר (ח"א לא ע"ב): בראשית ב' ראשית (נ"א) היא חכמה כמה דתרגם יונתן בראשית בחכמתא) בגין דאיה תניינא לחושבנא ואקרי ראשית (בגין) דהאי כתרא עלאה טמירא היא קדמאה ועל דלא עייל בחושבנא תניינא הוי ראשית בגין דא ב' ראשית.

תרגום: בראשית, ב' ראשית, (היא חכמה, כמו שתרגם יונתן "בראשית" בחכמה) בגלל שהיא שניה לחשבון, ונקראת ראשית, בגלל שכתר עליון זה טמיר הוא ראשון, ועל שלא נכנס בחשבון הראשית הוא שני, בגלל זה ב' ראשית.

ועי' אד"ז רפט ע"ב: אתר דשירותא אשתכח וכו' הוא נהירו דחכמתא.

תרגום: מקום שהתחלה נמצאת, וכו' הוא אור החכמה.

¹³ עי' זהר (ח"א דף ל ע"ב): בראשית ברא אלהים רזא (במדבר טו כ) דראשית עריסותיכם

ימנה אדם עשר מדות ויפריש אחת מעשר רמו לעשר ספירות יתבוננו החכמים בעשירות וידברו בה¹⁴, והחלה¹⁵ מצוה יחידה בעיסה תרמוז לזה וישראל שנקראו ראשית היא כנסת ישראל¹⁶ המשולה בשיר השירים לכלה¹⁷ שקראה הכתוב בת ואחות ואם¹⁸ וכבר

חלה תרימו תרומה דא חכמה עלאה דאיהי ראשית. תרגום: "בראשית ברא אלהים", סוד של "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" זו חכמה עליונה שהיא ראשית.

ועי' זהר (ח"ב רעא ע"א): ד"א ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והיא עשירי ומנלן דעשירי קדש דכתיב העשירי יהיה קדש לקדש ומאי ניהו קדש דכתיב וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם דכתיב ראשית חכמה יראת יי' אין חכמה אלא יראת השם. תרגום: דבר אחר ויקחו לי תרומה ויקחו לי לקדש תרומה שהיא יו"ד והיא עשירי ומנין לנו שעשירי קדש שכתוב (ויקרא כז) העשירי יהיה קדש לקדש ומהו קדש שכתוב וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם שכתוב ראשית חכמה יראת ה' אין חכמה אלא יראת השם.¹⁴ עי' לקמן הערה 248.

¹⁵ עי' זהר (ח"ג דף קעד ע"א): ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגו' פקודא דא להפריש חלה לכהן חל"ה הכי חושבניה מ"ג ביצים וחומש ביצה חד מחמש ואית חומש חד מן חמשין דאיהו ו' ודא סימן מ"ן דאיהו מיכ"ל גבריא"ל נוריא"ל חלה שכינתא דבאתר דאלין מלאכין תמן אבהן תמן ובאתרא דאבהן תמן שכינתא תמן ובה ויחל בה צלינא הה"ד (שמות לב יא) ויחל משה את פני יי' אלהיו אדני יהו"ה אתה החלות להראות את עבדך ובה חלה זכות אבות ובה תמה זכות אבות לרשעים דהוּו מקבלים אגרייהו בהאי עלמא.

תרגום: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו'", מצוה לו להפריש חלה לכהן חל"ה, כך חשבונה מ"ג ביצים וחומש ביצה, אחד מחמש, ויש חומש אחד מחמשים שהוא ו', וזה סימן מ"ן, שהוא מיכ"ל גבריא"ל נוריא"ל, חלה שכינה, שבמקום שמלאכים אלה שם, האבות שם, ובמקום שהאבות שם, שכינה שם, ובה "ויחל", בה אנו מתפללים, זהו שכתוב "ויחל משה את פני ה' אלהיו" "אדני יהו"ה אתה החלות להראות את עבדך", ובה חלה זכות אבות, ובה תמה זכות אבות לרשעים, שהיו מקבלים שכרם בעולם הזה.

¹⁶ עי' זהר (ח"א יד ע"א): דאתאחדת בהו כנסת ישראל גבורה דלתתא ודא ה' בתרא דנטלא לון ואתכלילת מנהון.

תרגום: שנאחדת בהם כנסת ישראל, הגבורה שלמטה, וזו ה' האחרונה שנוטלת אותם ונכללת מהם.

¹⁷ עי' לעיל הערה 7.

¹⁸ עי' זהר ח"ב ק ע"ב: אלא מה דאמר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה כתיב ולא כתיב ובעטרה דכל מאן דחמי ההיא עטרה חמי נעם מלכא דשלמה דיליה שעטרה לו אמו הא תנינן קרי לה בת קרי לה אחות קרי לה אם וכלא איהו וכלא הוי מאן דיסתכל וינדע בהאי ינדע חכמתא יקירא וכו' מאנא דהות לתתא היך יתעביד לעילא בעלה דהוה לעילא היך יתהפך וליהוי לתתא בת זוגיה אתעבידת אמיה וכו' הכא אית לאקדמא בקדמיתא מלה חדא דאמרו קדמאי באינון חזוי ליליא דתנן מאן דאתי על אמיה בחלמא יצפה לבינה דכתיב (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא הכא אית לאסתכלא אי בגין דאיהי אם יאות והוה ליה למכתב הכי דמאן דחמא אמיה בחלמא יזכי לבינה אבל מאן דאתי על אמיה אמאי.

אלא רזא עלאה איהו בגין דאתהפך וסליק מתתא לעילא ברא הוה בקדמיתא כיון דסליק לעילא אתהפך אילנא ואתעביד איהו מעלמא עלאה ושליט עלה וזכי לבינה.

בקדמיתא כד סליק אינש לתליסר שנין מה כתיב (תהלים ב ז) יהו"ה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך כדן איהו לתתא מינה כיון דסליק עלה האי איהו מעלמא עלאה דהא אסתלק בדרגא דיוסף ודא (ס"א ודאי) זכי לבינה.

אוף הכי האי מאנא בקדמיתא איהו הוה בדרגא דיוסף בעל אילנא תתאה קיימא ברעותיה ושליט עליה דהא כל נוקבא בדיוקנא דנוקבא אילנא תתאה קיימא כיון דאיהו לא בעא לקיימא בהווא דרגא דיוסף ולא אתקיים לשמשא ביה ולאפשא בעלמא ולמעבד תולדין כדן נחית לתתא ואתעבידת איהי אמיה והווא פרוקא ירית ירותא דיוסף דהוה הוא בקדמיתא ואיהו נחית לתתא.

כיון דנחית לתתא כדן אתקיים ביה יהו"ה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך אתהפך אילנא מה דהוה תחותיה ואיהו שליט עליה אתהדר ושליט ההווא אילנא עליה ואיהו נחית לתתא כיון דאיהו נחית לתתא ההווא דירית ירותא אתר דיוסף אבוי אקרי ואבוי הוי ודאי כלא איהו על תקוניה ודאי כדקא יאות.

תרגום: אלא מה שאמר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה כתוב ולא כתוב ובעטרה שכל מי שרואה אותה עטרה רואה את הנועם של המלך שהשלום שלו שעטרה לו אמו הרי שנינו קורא לה בת וקורא לה אחות קורא לה אם והכל הוא והכל היה מי שישתכל וידע את זה ידע חכמה נכבדה וכו' כלי שהיה למטה איך יעשה למעלה בעלה שהיה למעלה איך יתהפך ויהיה למטה בת זוגו נעשתה אמו וכו'.

בא להם זה במדרש (שהש"ר ג כא) בעטרה שעטרה לו אמו (שם ג יא) ובמקומות רבים וכן וירא ראשית לו (דברים לג כא) דמשה, יסברו כי משה רבינו נסתכל באיספקלריא המאירה¹⁹ (יבמות מט ב) וראה ראשית לו ולכן זכה לתורה. הכל כוונה אחת להם ואי אפשר להאריך בפירושו זה הענין במכתב והרמז רב הנזק כי יסברו בו סברות אין בהם אמת אבל הזכרתי זה לבלום פי קמני אמנה מעושי חכמה המלעיגים על דברי רבותינו עיי"ש: ועתה שמע פירוש המקרא על פשוטו נכון וברור הקדוש ברוך הוא ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו בלשון הקדש בהוצאת היש מאין אלא לשון ברא²⁰ ואין כל הנעשה תחת השמש או למעלה הווה מן האין התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד אין בו ממש אבל הוא כח ממציא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל הפועל והוא החומר הראשון נקרא ליונים היולי²¹ ואחר ההיולי לא ברא דבר אבל יצר ועשה כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן ודע כי השמים וכל אשר בהם חומר אחד והארץ וכל אשר בה חומר אחד²²

עכשיו יש להקדים בראשונה דבר אחד שאמרו הקדמונים באותם מראות הלילה ששינו מי שבא על אמו בחלום יצפה לבינה שכתוב כי אם לבינה תקרא כאן יש להתבונן אם משום שהיא אם, יפה, והיה לו לכתוב כך שמי שרואה אמו בחלום יזכה לבינה אבל מי שבא על אמו למה. אלא סוד עליון הוא משום שהתהפך ועלה מלמטה למעלה בן היה בתחלה כיון שעלה למעלה מתהפך האילן ונעשה הוא מעולם עליון ושולט עליה וזוכה לבינה. בתחלה כשעולה אדם לשלש עשרה שנה מה כתוב ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך אז הוא למטה ממנה כיון שעלה אליה הרי הוא מן העולם העליון שהרי התעלה לדרגת יוסף וזה (ודאי) זוכה לבינה.

כמו כן כאן כך הכלי הזה בתחלה הוא היה בדרגת יוסף בעל האילן התחתון עומד ברצונו ושולט עליו שהרי כל נקבה עומדת בדמות הנקבה העץ התחתון כיון שהוא לא רצה לעמוד באותה דרגה של יוסף ולא התקיים לשמש בה ולהתרבות בעולם ולעשות תולדות אז יורד למטה והיא נעשית אמו ואותו הגואל יורש את ירושת יוסף שהיה הוא בראשונה והוא ירד למטה. כיון שירד למטה אז התקיים בו ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך התהפך האילן מה שהיה תחתיו והוא שולט עליו חזר ושולט האילן ההוא עליו והוא יורד למטה כיון שהוא יורד למטה אותו שירש ירושת מקום יוסף אביו נקרא אביו יהיה ודאי והכל הוא על תקונו ודאי כראוי.

[עי' שעה"כ ליל שבת א: והענין הוא כי בהיותה אצלו שוים בקומתם נק' אחותו, וכשמזדווגת עמו נקראת אשתו, וכשעלה בג'ת דאימא שהוא בתפלת מוסף בלחש, אז נקראת עטרת בעלה כנז' שם ואז נקר' אמו].

¹⁹ עי' תיקו"ז לד ע"א: תא חזי, יהו"ה אדנ"י איהו קודשא בריך הוא ושכינתיה בתרין שוקין יהו"ה לימינא אדנ"י לשמאלא ואינון אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה בצדיק תרויהו חד יאקדונק"י.

תרגום: בא וראה, יהו"ה אדנ"י הוא הקב"ה ושכינתו בב' שוקיים: יהו"ה בימין, אדנ"י בשמאל, והם אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה בצדיק. כאשר שניהם כאחד, יאקדונק"י.

[עי' בהגר"א בתיקו"ז פט ע"א: ב' דרגין הוא בנבואה מסט' דראיה הוא אספקלריא דנהרא ומסט' דשמיעה אספקלריא דל"נ דכתיב בהון ואראה את ה' כו' ואשמע אחרי קול והם ראי' מסט' דתורה שבכתב הו"ה דצריך ראי' שם ושמיעה מסט' דתורה שבע"פ דצריך שמיעה והם ימינא ושמאלא. ע' בהגר"א בתז"ח יח ע"א וז"ל דלא אנהיר סיהרא אספקלריא כו' - כי אין השגה לשום בריה רק בשכינה כידוע רק שמרע"ה אנהיר לה בדרגיה ועביד לה אספקלריא דנהרא, עכ"ל.]

²⁰ עי' זר"ח יז ע"א: אמר רב חסדא, וכי השמים מא"ין נבראו, והלא מאותו האור של מעלה נבראו. א"ר תנחום, כך הוא, אלא גוף השמים מאין היה, וצורתם מדבר ממשות. וכן הוא האדם. ותמצא בשמים בריאה, ואחר כך עשיה. בריאה בורא השמים, כלומר מאין. עשיה, לעושה השמים, מדבר ממשות, מהאור של מעלה. וא"ר תנחום, עשייה הוא תיקון הדבר בגודל ומעלה מכמות שהיה. כמא דאת אמר, "ויעש דוד שם".

²¹ [עי' ע"ח בשער קיצור אבי"ע רפ"י.]

²² עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק ג): שמים מאי זה מקום נבראו מאור לבושו שהוא לבוש לקח ופרש כשמלה והיו מותחין והולכין עד שאמ' להן די ונקרא אל שדי מי שאומר לעולם די שמאיר לבושו שנ' עוטה אור כשלמה הארץ מאי זה מקום נבראת משלג שתחת כסא כבודו. [עי' דברי הגר"א בספד"צ דף כו ע"ג: ר"ל שמים נקרא עולם היצירה שז"א מקנן שם כידוע

והקב"ה ברא אלו שניהם מאין ושניהם לבדם נבראים והכל נעשים מהם והחומר²³ הוזה שקראו היולי נקרא בלשון הקדש תוהו והמלה נגזרה מלשונם (קדושין מ ב) בתוהא על הראשונות מפני שאם בא אדם לגזור בו שם תוהא ונמלך לקוראו בשם אחר כי לא לבש צורה שיתפש בה השם כלל והצורה הנלבשת לחומר הוזה נקראת בלשון הקדש בהו והמלה מורכבת כלומר בו הוא כמלת לא תוכל עשהו (שמות יח יח) שמחוסר הו"ו והאל"ף עשו הוא וזהו שאמר הכתוב (ישעיה לד יא) ונטה עליה קו תהו ואבני בהו²⁴ כי הוא הקו אשר בו יתחם האומן מחשבת בנינו ומה שיקוה לעשות נגזר מן קוה אל ה' (תהלים כו יד) והאבנים הם צורות בבנין וכן כתוב מאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ יז) כי התוהו אחר האפס²⁵ ואיננו דבר וכך אמרו בספר יצירה (פ"ב מ"ו) יצר מתהו ממש ועשה אינו ישנו. ועוד אמרו במדרש רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות ב) אמר רבי ברכיה מאי דכתיב והארץ היתה תהו ובהו מאי משמע היתה שכבר היתה תהו ומאי בהו אלא תהו היתה²⁶ ומאי תהו דבר המתהא בני אדם וחזרה לבהו ומאי בהו דבר שיש בו ממש

(ת"ז כד ע"ב, ע"ח מיעוט הירח ג), ואמר שנברא מאור לבושו, ר"ל מבריאה. עי' לקמן הערה 27.

²⁴ עי' חגיגה יב ע"א: תנא תהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים. ועי' רע"מ פנחס רכז ע"א: ואינן קליפין דסחרין לד' חיון דמטטרון אינן תהו והנה רוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לא ברוח יי' בה"ו ואחר הרוח רעש לא ברעש יי' הא תרין קליפין ירוק וחוויר דקליפין דאגוזא חד תהו קו ירוק תניינא בהו אבנין מפולמין קליפא תקיפא כאבנא מפולמא לקבל תרין קליפין אלין מוץ ותבן דחטה.

תרגום: ואותן קליפות שסובבות לארבע חיות מטטרון, הן תהו, "והנה רוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים", "לא ברוח ה'", "בה"ו, "ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'", הרי שתי קליפות, ירוק ולבן. שקליפות האגוז אחד תהו, קו ירוק, שני בהו אבנים מפולמות, קליפה חזקה כאבן מפולמת, כנגד שתי קליפות אלו מוץ ותבן של חטה. וכן עי' תיקר"ז יב ע"ב: אתמר עלייהו והארץ היתה תהו, דא קו ירוק קליפה קדמאה דאגוזא, ובהו אבנים מפולמות, עכ"ל.

ועיי"ש פו ע"ב: תלת קליפין אינן בערלה לקבל תלת קליפין דאגוזא ועלייהו אתמר והארץ היתה תהו ובהו וחשך (בראשית א ב) תהו קו ירוק קליפה קדמאה בהו קליפה תניינא חשך קליפה תליתאה ותלת אלין דא על גב דא לקבל תלת גוונין דעינא דאתמר בהון ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וכו' לקבליהו תלת גוונין דקשת.

תרגום: שלש קליפות הן בערלה כנגד שלש קליפות האגוז ועליהם נאמר והארץ היתה תהו ובהו וחשך תהו קו ירוק קליפה ראשונה בהו קליפה שניה חשך קליפה שלישית ושלוש אלו זו על גב זו כנגד שלשת צבעי העין שנאמר בהם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וכו' כנגדם שלשת צבעי הקשת.

[ע' ע"ח (שער מ"ד ומ"ן פרק י'): והנה כך דרכו תמיד עמה כי אחר שהז"א סותם פתחה תמיד נמצא כי אמא לעולם היא בתולה והוא סוד אסתר ירקרקת היתה כי סוד בינה קו ירוק כנזכר בתקונים והיתה נקרא אילת השחר על שרחמה צר ובכל שעה היתה כבתולה. והנה אותו הרוח דיהיב בה בכל זמנא אינו לבטלה כי הנה הוא נמשך בז"א ונמשך ממנו אל הנוקבא שלו לעשות בה כלי גם היא וניתנה לה מיסוד שלו ליסוד שלה לעשותה כלי, עכ"ל. עי' בגר"א ס"י יג ע"ד: תהו קו ירוק הוא בינה כידוע, שמקיף את כל העולם שממנה יוצא חשך לעולם וכו', ובהו כנגד חכמה שהן אבנים מפולמות].

²⁵ עי' לקמן פסוק ח ששם איתא שקדמותם אפס. [עי' שער דרושי אבי"ע פרק א', ש"אפס" הוא כינוי לא"ס].

²⁶ עי' לעיל הערה 22. עי' זהר ח"א טז ע"א: והארץ היתה תהו ובהו וגו' (בראשית א ב) היתה דייקא מקדמת דנא תלגא גו מייא נפקא מינה זוהמא בההוא חילא דתלגא במייא ואקיש בה אשא תקיפא והוה בה פסולת ואתעדיאת ואתעבידת תה"ו מאתר (נ"א מדורא) דזוהמא קינא דפסולת ובה"ו ברירו דאתבריר מגו פסולת ואתיישב בה חשך רזא דאשא תקיפא וההוא חשך דחפי על גבי ההוא תה"ו על גבי ההוא פסולת ואתתקנת מינה.

תרגום: "והארץ היתה תהו ובהו וגו'", "היתה" דוקא, מקודם לזה, שלג בתוך המים, יצאה ממנה זוהמא באותו כח של שלג במים, והכה בה אש חזקה, והיתה בה פסולת, והוסרה ונעשתה "תהו" ממקום (מדור) הזוהמא, קן הפסולת, "ובהו" בירור שהתברר מתוך פסולת, והתיישב בה החושך, הסוד של אש חזקה, ואותו חושך כיסה על אותו תה"ו על גבי אותה פסולת והתתקנה

דכתיב בו הוא²⁷.

ואמר אלהים בעל הכחות כלם כי המלה עיקרה אל שהוא כח והיא מלה מורכבת אל הם כאלו אל סמוך, והם ירמוזו לכל שאר הכחות, כלומר כח הכחות כולם, ועוד יתבאר סוד בזה²⁸.

אם כן יהיה פשט הכתובים על נכון משמעותו בתחלה ברא אלהים את השמים כי הוציא חומר שלהם מאין ואת הארץ שהוציא החומר שלה מאין והארץ תכלול ארבע היסודות כלם²⁹ כמו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (להלן ב א) שתכלול כל הכדור התחתון וכן הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות (תהלים קמח ז) וזולתם רבים והנה כבריאה הזאת שהיא כנקודה קטנה דקה ואין בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ ומלת "את" כמו עצם הדבר³⁰. ודרשו בה שהיא לעולם לרבות כי היא נגזרה מן אתא בקר וגם לילה (ישעיה כא יב) וכן אמרו רבותינו (ב"ר א יד) את השמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ואת הארץ לרבות האילנות ודשאים וגן עדן ואלו כלל כל הנבראים בעל הגוף

אחר שאמר כי בתחלה במאמר אחד ברא אלהים השמים והארץ וכל צבאם חזר ופירש כי הארץ אחר הבריאה הזו היתה תהו כלומר חומר אין בו ממש והיתה בהו כי הלביש אותה צורה

ממנו.

עי' שם כד ע"ב: אלה תולדות השמים והארץ (בראשית ב ד) (ר"ת תה"ו) הא אוקמוה כל אתר דכתיב אלה פסל את הראשונים ואלין תולדין דתהו דאתרמיזו בקרא תניינא והארץ היתה תהו ואלין אינון דאתמר דקב"ה ברא עלמין ומחריבין ובגין דא ארעא הוה תוהו ובוהה. תרגום: "אלה תולדות השמים והארץ" (ר"ת תה"ו), הרי פרשוה, כל מקום שכתוב "אלה" פסל את הראשונים, ואלה תולדות של תהו שנרמזו בפסוק השני, "והארץ היתה תהו". ואלה הם שנתבאר, שהקדוש ברוך הוא בורא עולמות ומחריבין, ולכן הארץ היתה תוהו ובוהה. [עי' ליקוטי תורה בראשית שה"ה היתה" היא עולם הנקודות שקדם לעולם התיקון].

²⁷ עי' זהר ח"א טז ע"א וז"ל: תה"ו אתר דלית ביה גוון ולא דיוקנא ולא אתכליל ברזא דדיוקנא השתא איהו בדיוקנא כד מסתכלן ביה לית ליה דיוקנא כלל לכלא אית לבושא לאתלבשא בר האי (דאתחזי ביה וליתיה כלל ולא הוי) בה"ו להאי אית ליה ציורא ודיוקנא אבנין משקעין גו גליפא (נ"א קליפה) דתהו נפקי גו גליפא דמשקעין תמן. תרגום: "תהו" הוא מקום שאין בו צבע ולא דמות ולא נכלל בסוד הדמות, עכשיו הוא בדמות, וכשמסתכלים בו אין לו דמות כלל. לכל יש לבוש להתלבש פרט לזה (שנראה בו ואיננו כלל ולא היה). "בה"ו" יש לו ציור ודמות, אבנים שקועות בתוך החקיקה (קליפה) של תהו, יוצאים מתוך חקיקה השקועה שם.

²⁸ עי' ר' בחיי.

²⁹ עי' זר"ח ו ע"ד ז"ל: תדע לך שהבורא יתברך ברא האדם וברא אותו בצלם ובצורה והכינו מארבעה דברים מובדלים זה מזה מאש מרוח ממים מעפר שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים אלו הם הד' דברים הנזכרים.

ועיי' ש"י יג ע"ד: אר"י כוורדין של שליא דאשה דמלייאן מן זרעא דב"נ דאית ביה היסודות כלם כן הארץ בו ביום שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה דכתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ומיד והארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח הרי בכאן ארבעה יסודות שהם אש מים רוח חשך ואלו הולידו כל תולדותיה ומאלו נתייסדו כולם. וכל התולדות נתהוו מכחות אלו. תרגום: אמר רבי יצחק כמו גידים של שליה של אשה שמלאים מזרעו של אדם שיש בו היסודות כלם כן הארץ בו ביום שנבראת בו ביום נתעברה מכל מה שהולידה נאמר (שם א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ומיד והארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח הרי בכאן ארבעה יסודות שהם אש מים רוח חשך ואלו הולידו תולדותיה ומאלו נתייסדו כלם וכל התולדות נתהוו מכחות הללו.

וכן עי' תיקר"ז קכא ע"א. ועי' שערי קדושה ח"ג פ"ב: עולם העשיה תחלה יש בו חלק התחתון הנזכר, מלכות שבה, ונקרא ארבעה יסודות העולם השפל.

³⁰ עי' זהר ח"א טו ע"ב: א"ת כד נטיל אתוון כלהון, כללא דכלהו אתוון אינון רישא וסופא.

תרגום: א"ת, כשלוקח האותיות כולם, הכלל של כל האותיות הם ראש וסוף. [עי' בהגר"א על ספד"צ ו ע"ב ז"ל: את, ת"ת כולל כ"ב אותיות]. ועי' לקמן פרשת עקב הערה

.1971

ופירש שבצורה הזו צורת ד' יסודות שהם האש והמים והעפר והאוויר ומלת הארץ תכלול ארבעת אלה והאש נקראת חשך מפני שהאש היסודית חשוכה³¹ ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו הלילה והמים שנגבל בהם העפר יקרא תהום ולכן יקראו מי הים תהומות כדכתיב (שמות טו ה) תהומות יכסיומו קפאו תהומות (שם ח) תהום יסובבני (יונה ב ו) ויקרא קרקע הים תהום ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות כמדבר (תהלים קו ט) מוליכם בתהומות כסוס כמדבר (ישעיה סג יג) והאוויר יקרא רוח וכבר נודע כי היסודות הארבעה מקשה אחת והעמוד שלה הוא עגול הארץ והמים מקיפין על הארץ והאוויר מקיף על המים והאש מקיף על האוויר ואמר הכתוב כי הארץ לבשה צורה והיה האש מקיף למעלה על המים והעפר המעורבים והרוח מנשבת ותכנס בחשך ותרחף על המים ויראה לי שהנקודה הזאת בלבשה הצורה והיתה בהו היא שהחכמים קורין אותה אבן שתייה (יומא נד ב) שממנה נשתת העולם³² והנה שיעור הכתובים בתחלה ברא אלהים מאין את השמים וברא מאין את הארץ והארץ בהבראה היתה תהו והיתה בהו ובהם חשך ומים ועפר ורוח נושבת על המים והנה הכל נברא ונעשה וסמך הרוח לאלהים בעבור שהיא דקה מכלם³³ ולמעלה מהם רק שהיא מרחפת על פני המים כמאמרו של הקדוש ברוך הוא ואם תבקש בריאה למלאכים שאינם גוף לא נתפרש זה בתורה ודרשו בהם (ב"ר א ג ועוד) שנבראו ביום שני שלא תאמר שסייעו בבריאת העולם

אבל אם תזכה ותבין סוד מלת בראשית ולמה לא הקדים לומר אלהים ברא בראשית³⁴ תדע כי על דרך האמת³⁵ הכתוב יגיד בתחתונים וירמוז בעליונים, ומלת

³¹ עי' זהר (ח"א טז ע"א): חשך הוא אשא אוכמא תקיף בגוון אשא סומקא תקיף בחיזו אשא ירוקא תקיף בציור אשא חיוורא גוון דכליל כלא חשך תקיף בכל אשין ודא אתקיף לתה"ו חשך הוא אשא ולא איהו אשא חשוכא בר כד אתקיף לתהו ורזא דא (בראשית כז א) ותכהינה עיניו מראות ויקרא את עשו וגו' חשך פני רע דאסבר אנפין לרע וכדין אקרי חשך דשרי עליה לאתקפא ליה ורזא דא וחשך על פני תהום (בראשית א ב).

תרגום: חושך, הוא אש שחורה חזקה בצבע אש אדומה חזקה במראה אש ירוקה חזקה בציור אש לבנה, הצבע שכולל הכל. חושך חזק בכל האשנים, וזה מחזק את התה"ו. חושך הוא אש, ואיננו אש חשוכה, פרט למתי שמחזקת את התהו, וזה סוד "ותכהינה עיניו מראות ויקרא את עשו וגו'". חושך פני רע שמסביר פנים לרע, ואז נקרא חושך, ששורה עליו לחזק אותו, וזהו סוד "וחושך על פני תהום".

³² עי' זהר (ח"א עא ע"ב): וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר (יחזקאל א כה) האי היא אבן שתייה דאיהי נקודה חדא דכל עלמא וקיימא עלה קדש הקדשים ומאי היא כרסייא קדישא עלאה ע"כ.

תרגום: "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר", זוהי אבן השתייה שהיא נקודה אחת של כל העולם ועומד עליה קודש הקדשים, ומהי, הכסא הקדוש העליון.
³³ [עי' לש"ו דע"ה ח"ב מאמר דצח"ם שיש ב' צדדים אם יסוד הראשון הוא רוח או אש, ומסיבר ההבדל].

³⁴ עי' מגילה דף ט ע"א: ותניא אמר רבי יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה ומשום מעשה דתלמי המלך דתניא מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה כינסן ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעת אחת וכתבו לו אלהים ברא בראשית וכו'.

ועי' זהר ח"א טו ע"א: בהאי ראשית ברא ההוא סתימא דלא אתיידע להיכלא דא היכלא דא אקרי אלהים ורזא דא בראשית ברא אלהים (בראשית א א).

תרגום: בראשית הזו ברא אותו סתום שלא נודע להיכל הזה. היכל זה נקרא אלהים, וסוד זה "בראשית ברא אלהים".

³⁵ עי' תיקו"ז (ה ע"ב): שם יהו"ה איהו עמודא דאמצעייתא אמת ושכינתא תורת אמת בה אתברייתא כורסיא דאיהי אלהים והיינו בראשית ברא אלהים (בראשית א א) באורייתא דאיהי ראשית ברא כורסיא דאיהי אלהים דהכי סליק הכס"א לחושבן אלהים ואית אורייתא דבריאה ואורייתא דאצילות אורייתא דבריאה ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח כב) ואורייתא דאצילות תורת ה' תמימה (תהלים יט ח) ובה תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח ג).

בראשית תרמוז בחכמה שהיא ראשית הראשים כאשר הזכרתי ולכך תרגמו בתרגום ירושלמי בחכמתא והמלה מוכתרת בכתר בי"ת

ע"י ר' בחיי: אלהים על דרך הפשט לשון אלהות ופירושו בעל הכחות כלם ומה הטעם לא אמר אל ולא אלוה כי אם אלהים בלשון רבים³⁶ וכן (יהושע כד יט) אלהים קדושים הוא כי הוא כולל הקדושות כלם³⁷ וכן דרך הלשון בממשלת השפלים (ישעיה יט ד) אדונים קשה בלשון רבים וזה לגודל מעלות האדון ולרבו מיני הממשלה שיש לו וזה בבשר ודם אף כי בהשם יתברך אשר מיני הממשלה שלו אין להם מספר וכל המושלים אין ממשלתם רק ממנו והוא אחד וכחותיו רבים וכן מנהג הלשון בשאר המלות (שמות יב מב) ליל שמורים הוא (ויקרא כג כג) יום כפורים הוא ועוד יש לפרש כי נקרא אלהים בבריאת העולם לפי שברא עולמו בחכמה ובתבונה הוא שכתוב (משלי ג יט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה³⁸

עיי"ש: וע"ד הקבלה השם הזה שתי מלות הם אל הם³⁹ והן הנה פי' היו"ד (קהלת יב א) וזכר את בוראך מלא ביו"ד⁴⁰ והמשכיל יבין

תרגום: שם יהו"ה הוא העמוד האמצעי, אמת. ושכינתו תורת אמת, בה נברא הכסא שהוא אלה"ם. והיינו "בראשית ברא אלהים", בתורה שהיא ראשית, ברא הכסא שהוא אלה"ם, שכך עולה הכסא לחשבון אלה"ם. ויש תורה של בריאה ותורה של אצילות, תורה של בריאה "ה' קנני ראשית דרכו", ותורה של אצילות "תורת יהו"ה תמימה", ובה "תמים תהיה עם יהו"ה אלהיך".

ע"י זהר ח"א כז ע"א: ואי זכו ישראל איהי עזר לון בגלותא מסטרא דהתר טהור כשר ואי לאו איהי כנגדו מסטרא דטמא פסול אסור טהור היתר כשר איהו יצר הטוב פסול טמא אסור איהו יצר הרע ואתתא דאית לה דם טהור ודם נדה מסטרא דמשנה איהי שויא ליה ולא איהי בת זוגיה יחודא דיליה דלית יחודא עד דערב רב יתמחון מעלמא ובג"ד אתקבר משה לבר מארעא קדישא וקבורתא דיליה משנה איהי ולא ידע גבר ית קבורתיה עד יומא הדין קבורתא דיליה משנה דשלטא על מטרוניתא דאיהי קבלה למשה ומלכא ומטרוניתא מתפרשא מבעלה בגין דא (משלי ל כא) תחת שלש רגזה ארץ וכו' תחת עבד כי ימלוך דא איהו עבדא ידיעא ושפחה דא משנה ונבל כי ישבע לחם דא ערב רב עם נבל ולא חכם

תרגום: ואם זכו ישראל, היא עוזרת להם בגלות, מצד של היתר טהור כשר, ואם לא, היא כנגדו מצד של טמא פסול איסור. טהור היתר וכשר הוא יצר הטוב, פסול טמא איסור הוא יצר הרע. ואשה שיש לה דם טהור ודם נדה מצד של המשנה, היא שוה לו ואינה בת זוגו, יחוד שלו, שאין יחוד עד שערב רב ימחו מהעולם, ולכן נקבר משה מחוץ לארץ הקדושה, וקבורתו היא משנה, "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה". קבורתו משנה ששולטת על המלכה, שהיא קבלה למשה ומלך ומלכה מתפרדת מבעלה. ולכן "תחת שלוש רגזה ארץ וגו'", "תחת עבד כי ימלוך" זהו עבד הידוע, "ושפחה" זו משנה, "ונבל כי ישבע לחם" זה ערב רב, "עם נבל ולא חכם".³⁶ ע"י זהר (ח"א דף לא ע"ב): אמר רבי יוסי האי דכתיב (דברים ד ז) אשר לו אלה"ם קרובים אליו קרובים קרוב מבעי ליה אלא אלה"ם עלאה אלה"ם דפחד יצחק אלה"ם בתראה ובגיני כן קרובים וגבורות סגיאין אינון דנפקין מחד וכלהו חד.

תרגום: אמר רבי יוסי, זה שכתוב "אשר לו אלהים קרובים אליו", [למה כתוב] קרובים, היה צריך לכתוב קרוב. אלא אלהים עליון, אלהים של פחד יצחק, אלהים אחרון, ולכן כתוב קרובים, וגבורות רבות הם שיוצאים מאחד והכל אחד.

וע"י מדרש תהלים קט: בכל לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה אותם. קראוהו בשדי וכו' וענה אותם בשדי, וכו' קראוהו באלהים וכו' וענה אותם באלהים וכו'.

³⁷ ע"י דבריו לקמן כח יג. [ועיי"ש שמשמע שזה מידת המלכות, וצ"ע ע"י זהר ח"א טו ע"ב שאלקים דבראשית היא מלכות].

³⁸ ע"י לעיל רמב"ן ד"ה ודע כי.

³⁹ ע"י רמב"ן ודברינו שם הערה 36.

⁴⁰ [ע"י עבה"ק ח"א פ"ב וז"ל: לקבוע בנפשותינו שהאצילות הוא עצם האלהות באה הקבלה לחכמי האמת ליחדו בפסוק שמע ישראל. וכתב החכם ה"ר בחיי ז"ל כוף אזניך ושמע בפסוק שמע ענין היחוד האמיתי המקובל והמוצנע אצל יודעי האמת בסוד יחוד עשר ספירות שנתחייבנו ליחד את כלן ולחבר הכל כאחד אם ממטה למעלה אם ממעלה למטה עד כאן, כל זה יורה שהאצילות הוא עצם האלהות ולזה באה מצות היחוד ליחדו כי אם היה דבר אחר נפרד מהעצם היה זה יחוד ללא אלהי אמת וחלילה וכו'.

וראיתי להביא כאן מה שקבל החכם הזה בפסוק לא יהיה לך, זה לשונו ואמר לא יהיה לך

עיי"ש: את השמים ואת הארץ מלת את בכ"מ לרבות וע"ד הפשט באו שני אתין הללו לרבות את שני המרים שברא הקדוש ברוך הוא אחד שעשה ממנו שמים ואחד שעשה ממנו ארץ וז"ש והארץ היתה תהו ובהו באר כי הארץ אחרי הבריאה הזאת היתה תהו ופירוש תהו ובהו חמר וצורה כלומר שהלביש לאותו חמר צורה וזהו (ישעיה סו ב) ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה ואמר ואת כל אלה כלומר כל אלה הנמצאים ידי עשתה ואחר כך ויהיו כל אלה בצורתם עתה ולפי זה החמר נברא תחלה ואחריו לא היתה בריאה כי אם יצירה ועשיה לפי שהכל המציא ממנו והלביש הצורות ובבריאה זו שהיא כנקודה קטנה דקה⁴¹ ואין בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ

עיי"ש: והארץ היתה תהו ובהו הוא החמר שאין בו ממש ואין השם נתפס בו והוא מלשון רז"ל (קידושין מ ב) כתוהא על הראשונות שאם בא אדם לגזור בו שום דבר תוהא ונמלך לקרותו בשם אחר לפי שלא לבש צורה שיתפש בה השם והחמר הזה נקרא בלשון התורה תהו ובלשון הפילוסופים היולי ובהו הוא הצורה הנלבשת לחמר והיא מלה מורכבת בו הוא כלומר דבר שיש בו צורה ומזה אמר הכתוב (ישעיה לד יא) ונסה עליה קו תהו ואבני בהו⁴² ייחס הקו לתהו שהוא החמר שאין בו ממש לפי שהקו הוא שיראה האומן מחשבת הבנין שהוא מקוה לעשות והמלה נגזרת מן (תהלים מ ב) קוה קויתי ה' ויחס האבנים לבהו שהוא הצורה לפי שהאבנים הם צורת הבנין

ויבא הקשור בשני הכתובים אלה בתחלה ברא יש מאין בעל הכחות כלן חומר השמים וחומר הארץ והארץ אחרי הבריאה הזאת היתה תהו כלומר חמר אין בו ממש והיתה בהו שהלביש אותה צורה והזכיר הכתוב ארבע יסודות שיש בצורה זו והם אש ורוח והמים והעפר⁴³ ומלת הארץ כוללת ארבעתם והוא כלל העולם השפל ואף ע"פ שיסוד העפר הוא אחרון הזכירו ראשון ובו ידבר ועל כן התחיל מן הארץ שהיא הנקודה והפילוסופים קראוה נקודה לפי שהיא למטה מן הגלגלים נתונה בתוכם כנקודה בתוך העגול וקראוה נקודה לפי שהיא קבועה וקיימת אין לה תנועה כלל בכללה רק בחלקיה כענין שכתוב (קהלת א ד) והארץ לעולם עומדת והנה היא בהפך מן הגלגל העליון המקיף כי זה עליון בתכלית הדקות והזכות וזו תחתון בתכלית העובי והעבירות

ואחר שהתחיל מן הארץ חזר לסדר היסודות בסדר הראוי והוא האש והרוח והמים הזכיר וחשך הוא האש היסודית שהיא השוכה⁴⁴ והקדימו לרוח מפני שהאש מקיף על הרוח והקדים הרוח למים כי הרוח מקיף על המים והמים מקיפים על הארץ והסדר הזה בעצמו מצאנו בספר קהלת ובספר איוב וכשם שהתחיל כאן מן הנקודה שאמר והארץ היתה תהו ובהו כן התחיל בספר קהלת מן הנקודה שנאמר והארץ לעולם עומדת והזכיר אחרי כן (קהלת א ה) וזרח השמש ובא השמש זהו יסוד האש ואמר אחרי כן סובב סובב הולך הרוח ואמר אחרי כן כל הנחלים הולכים אל הים

וכן באיוב התחיל מן הנקודה ג"כ שאמר (איוב כח כד) כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה זהו יסוד האש (איוב כח כה) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה הוא הסדור עצמו שבכאן בספר בראשית גם בספר קהלת לפי ששלתם ספרי

אלהים אחרים על פני, אבל פני שלי יהיו אלהיך עד כאן, והכוונה על המדות שהם פניו וידוע שאין פני האדם דבר בלתי ולא חוצה לו ולא נפרד ממנו אבל הם הוא עצמו, ומזה נקראו הפנים המאירים אלהים כלומר אלי הם, וכמו שכתב הוא ז"ל בפרשת בראשית השם הזה שתי מלות אלי הם, והנה הנה פירוש היו"ד וזכור את בוראיך מלא ביו"ד והמשכיל יבין.]

⁴¹ עי' לעיל הערות 21 ו-27.

⁴² עי' לעיל הערה 24.

⁴³ עי' לעיל הערה 29.

⁴⁴ עי' לעיל הערה 31.

המחקר ודבריהם מיוסדים על חכמת הטבע והודיענו הכתוב בכאן באמרו והארץ היתה תהו ובהו כי הארץ לבשה צורה והחשך שהוא האש מקיף למעלה מן המים והעפר מעורבים שקרא לשניהם יחד תהום כמי הים שהעפר מעורב בהם והם נקראים תהום כענין שכתוב (יונה ב ו) תהום יסובבני והרוח מנשבת ותכנס בחשך ותרחה על המים ומה שאמר ורוח אלהים היה ראוי לומר והרוח אבל יחס הרוח לשם אלהים לרוב דקותה אף על פי שהאש דקה יותר מן הרוח כיון שהוציא האש בלשון חשך לא רצה ליחסו אל השם יתברך

וע"ד המדרש (ב"ר א ד) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ בזכות ג' דברים נברא העולם בזכות חלה בזכות מעשרות בזכות בכורים אין ראשית אלא חלה שנאמר (במדבר טו ב) ראשית עריסותיכם חלה תרימו ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר (דברים יח ד) ראשית דגנך ואין ראשית אלא בכורים שנאמר (שמות כג יט) ראשית בכורי אדמתך ועוד אמרו בזכות משה שנאמר (דברים לג כא) וירא ראשית לו וכל המצות האלו דרך אחד להן וכלן רמו על אחדות החכמה הנקראת ראשית וכן מלת בראשית בתרגום ירושלמי בחוכמתה כי מצות הבכורים רמו לאחדות וכן מצות המעשר כי חשבון י מפרש ומגלה כח האחד⁴⁵ וכן החלה מצוה יחידה בעיסה ומה שאמר בזכות משה לפי שמצינו בו ראשית ומשם זכה לקבל התורה ואם תשכיל תמצא כי מלת בראשית תרמוז על בנין בית ראשון⁴⁶ שעמד ת"י שנה כמנין (ויקרא טז ג) בזאת יבא אהרן אל הקדש וכבר ידעת מאמר רז"ל (פסחים נד א) שבית המקדש נברא קודם השמים והארץ ומפני זה הקדים מלת בראשית ברא ואחר כך את השמים ואת הארץ ולפי שעתיד ליחרב אמר והארץ היתה תהו ובהו לפי שנסתלקה שכינה מישראל ורוח אלהים מרחפת על פני המים זו התורה שהובטחנו בה כי לא תשכח מפי זרענו אף בגלות

ויאמר אלהים יהי אור ירמוז על ימות המשיח שהזכיר בו הכתוב (ישעיה ס א) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרה⁴⁷ ויבדל אלהים בין האור ובין החשך כי בו יבדיל הקדוש ברוך הוא בין ישראל שקו לישועה ובין עכו"ם השרוים בחשך. ואל הענין הזה רמזו רבותינו ז"ל (ב"ר ב ד) כשהוכיחו מן הכתוב הזה ארבע מלכיות והוא שדרשו והארץ היתה תהו זו מלכות בבל ובהו זו מלכות מדי וחשך זו מלכות יון תהום זו מלכות רומי ורוח אלהים זה רוחו של משיח ובאור המדרש הזה כי הש"י בפרשה זו מגיד מראשית אחרית והכתוב כוון לרמוז סוף הזמן בתחלת הזמן להורות כי תכלית כוונת הבריאה הוא לימות המשיח וזהו תחלת המחשבה סוף המעשה⁴⁸

⁴⁵ עי' לעיל הערה 40 והערה 13.

⁴⁶ עי' ספר הפליאה (&): בראשית הב' הוא ב"ת ושאר אותיות הם ראש ת"י והנה נרמז בזו התיבה של בראשית בנין בית ראשון כמה היה עתיד לעמוד בבנינו ומצינו שעמד ת"י שנה, וע"ז נאמר בזאת יבוא אהרן אל הקודש.

⁴⁷ עי' תיקו"ז פו ע"א: שני אלפים תהו והארץ היתה תהו שני אלפים תורה ורוח אלה"ם מרחפת על פני המים ולית מים אלא אורייתא פני המים תרין אנפין דילה דאינון מצות עשה ומצות לא תעשה חוור וסומק ימינא ושמאלא ואלין אינון שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ויאמר אלה"ם יהי אור ויהי אור (בראשית א ג) עליהו אתמר על כן באורים כבדו ה'. תרגום: שני אלפים תהו והארץ היתה תהו שני אלפים תורה ורוח אלה"ם מרחפת על פני המים ואין מים אלא תורה פני המים שני הפנים שלה שהן מצוות עשה ומצוות לא תעשה לבן ואדם ימין ושמאל ואלה הם שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ויאמר אלה"ם יהי אור ויהי אור עליהם נאמר על כן באורים כבדו יהו"ה.

⁴⁸ עי' תיקו"ז ו ע"ב: אדם הא דלתתא דאוקמוהו עליה דהוה ראשון למחשבה ואחרון למעשה. תרגום: אדם הא שלמטה, שבארו עליו שהיה ראשון למחשבה ואחרון למעשה.

ואם תשכיל עוד תמצא כי יש במלת בראשית אש ברית⁴⁹ וכן עוד בראשית שתי תיבות בראשית⁵⁰ אלו השיתין שנבראו מששת ימי בראשית⁵¹ וכן עוד בראשית זה אילו של יצחק⁵² שנברא מששת ימי בראשית ועוד בראשית מלשון ארשת והוא הדבור כענין שכתוב (תהלים כא ג) וארשת שפתיו ובאורו בי' ארשת, כלומר בי' מאמרות נברא העולם. ודע והבן כי העולם נברא בתשרי ומלת בראשית תרמוז לזה⁵³, ובדבר זה נחלקו בגמרא (ראש השנה י ע"ב) רבי אליעזר ורבי יהושע ר' אליעזר אומר בתשרי נברא העולם ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם ואף על פי שרבי אליעזר ורבי יהושע הלכה כר' יהושע כבר הכריעו בגמרא בזה כר"א הוא שאמרו (ראש השנה כז ע"א) כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך כמאן כרבי אליעזר ועל דרך הקבלה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ יש בכתוב הזה סוד עשר ספירות, והשמים והארץ הם השמים והארץ העליונים⁵⁴ שאינם מכלל הגלגלים, והם הנקראים שמי קדם⁵⁵ וארץ החיים⁵⁶ ומלת בראשית תרמוז אל החכמה כענין שכתוב

⁴⁹ עי' זר"ח (מדרש הנעלם ד ע"ב): וקודם שנתנו ה' בריתות, לא היתה הברית אלא באש. שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש וגו'. וכתוב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. והאש היתה ברית בתחלה. וזהו בראשית, הוצא משם אש. ונשאר ברית. כלומר ברית א"ש. וכן עי' תיקר"ז יב ע"א, וכ ע"א.

⁵⁰ עי' ספד"צ ח ע"א. ועי' הק' הזהר דף ג ע"ב ועוד הרבה מקומות. ⁵¹ ועי' זר"ח (סב ע"ב): כתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' בשעתא דברא קב"ה עלמא ברא בקדמיתא שיתין עילאין דאינון מקורי לנחתא בהון גשמיא דברכן וקדושין עילאין דלעילא ואינון נטלו בקדמיתא ממקורא דחיי מאתר עילאה דנפקו מתמן.

תרגום: כתוב (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם ברא בראשונה שיתים עליונים שהם מקורות להוריד בהם גשמי ברכות והקדשות העליונות שלמעלה והם נוטלים בראשונה ממקור החיים מהמקום העליון שיצאו משם.

⁵² עי' תיקר"ז קסד ע"א בראשית ברא אלהים בראשית בר"א תי"ש דא אילו דיצחק.

⁵³ עי' תיקר"ז יז ע"א: ע"א והמשכילים יזיירו אליו אינון אתוון דהוה לון שכל לאעלא קדם מלכא כל חד על תקונוי מסטרא דגבורה עאלו כלהו למפרע בגין דאיהי דרועא שמאלא תשר"י ודא איהו בראשית בא' תשר"י בגין דבמדת הדין אתברי עלמא ובגין דא עאלו למפרע והא אוקמוהו דבימינא אתברי עלמא וביה עאלו אתוון כסדרן ורזא דמלה אמרתי עולם חסד יבנה ובגין דא כד עאלו אתוון למפרע ומנייהו כסדרן לא בעא קודשא בריך הוא למברי בהון עלמא עד דשתף לון בימינא ושמאלא וברא בהון עלמא.

תרגום: ענין אחר, "והמשכילים יזיירו" אלו הם אותיות שהיה להם שכל להיכנס לפני המלך, כל אחת על תקונה, מצד של גבורה נכנסו כולן למפרע, משום שהיא זרוע שמאל תשר"י, וזה בראשית, בא' תשר"י, בגלל שבמדת הדין נברא העולם, ומשום זה נכנסו למפרע. והרי פרשוה שבימין נברא העולם, ובו נכנסו אותיות כסדרן. וסוד הדבר "אמרתי עולם חסד יבנה", ולכן כשנכנסו האותיות למפרע, ומהם כסדרן, לא רצה הקדוש ברוך הוא לברא בהן את העולם, עד ששתף אותן בימין ובשמאל, וברא בהן את העולם.

⁵⁴ עי' לקמן הערה 73.

⁵⁵ עי' הפליאה (&): ולמה נקרא שמים כי יש שמים על שמים והוא שמים על יסוד, א"ל מנלך שנקרא שמים, א"ל ואתה תשמע השמים. וקח ה' ושים בסוף התיבה, והוא שמי מ"ה, ר"ל הוא יר"ד ה"א וא"ו ה"א במילואו, ור"ל שמי יהו"ה. וראה והבן השמים עולה יהו"ה במ"ק, וכן אמר הנביא ואתה תשמע, ששמך יהו"ה, זהו השמים. א"ל ואבי א"ל השמים, וה"ו במ"ק, זהו שמי קדם, ר"ל שמי קדם, הוא וה"ו, התחלת השם המפורש שיוצא מן וי"סע וי"בא וי"ט.

⁵⁶ עי' זהר ח"א דף נ ע"ב: פתח ואמר בראשית ברא אלהים (בראשית א א) היינו דכתיב ויבן יהו"ה אלהים את הצלע (בראשית ב כב) את השמים היינו דכתיב ויביאה אל האדם ואת הארץ כמה דאת אמר (בראשית ב כג) עצם מעצמי [ודאי האי איהי ארץ החיים תו].

תרגום: פתח ואמר, "בראשית ברא אלהים", היינו שכתוב "ויבן ה' אלהים את הצלע". את השמים היינו שכתוב "ויביאה אל האדם". "ואת הארץ" כמו שנאמר "עצם מעצמי", ודאי זוהי ארץ החיים.

ועי' תיקר"ז קסח ע"ב: בההוא זמנא הנצנים נראו בארץ אליו אבהן זכוון דלהון אתגליאן על שכינתא דאיהי ארץ החיים.

תרגום: באותו זמן הנצנים נראו בארץ אלו האבות זכיותיהם התגלו על השכינה שהיא ארץ החיים.

(תהלים קיא י) ראשית חכמה וכן הבי"ת רמז לחכמה שהיא שניה בספירות והרי לך מלת בראשית האות הראשונה והמלה הם עדות על החכמה ולפי שהכל נמשך ונאצל מן החכמה באה הבי"ת רבתי ואף על פי שהיא שניה בספירות ראשונה היא לענין השגתנו⁵⁷ וזהו פירוש בי"ת של בראשית חכמה שהיא ראשית שהרי הספירה הקודמת לה אין אנו רשאים להרהר בה⁵⁸ ולכך נקראת אין⁵⁹ זהו (איוב כח יב) והחכמה מאין תמצא על דרך ההודעה לא על דרך שאלה ומ"מ נרמזת היא בעוקצו של בי"ת ומוזה דרשו חכמי האמת אומרים לבי"ת מי בראך מראה להן בעוקצה כלפי אל"ף שהוא הכתר⁶⁰ ודע והבן כי עלת העלות⁶¹ למעלה מן הכתר, וזהו מאמר ספר יצירה (פ"א מ"ד) עשר ספירות בלי מה עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשרה, פירוש עשר ולא תשע שהרי הכתר יש לחשוב מן הכלל לפי שכל שאר הספירות נמשכות ממנו כי הוא מקור נובע שהכל תלויין בו עשר ולא אחת עשרה לפי שאין לחשוב מן הכלל מה למעלה מן הכתר

⁵⁷ עי' לעיל הערה 12.

⁵⁸ עי' זהר ח"א דף ל ע"א: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה (ישעיה מ כז) עד הכא אסתלקו מלין דלא לשאלא כדלעילא [דחכמה] (וחכמה) אשתכליל מאין ולא קיימא לשאלא דסתים ועמיק לית דיקום ביה כיון דאתפשט <נהורא עמיקא> נהוריה קיימא בשאלתא אע"ג דאיהו סתים מכלא דלתתא וקראן ליה על פום שאילתא מי מי ברא אלה והיינו רזא דקאמרן (איוב לח כט) מבטן מי יצא הקרח מבטן מי ודאי (יצא הקרח) ההוא דקיימא לשאלתא ולית לשאלא מה לעילא מה לתתא אלא לשאלא אתר דנפקן למנדע ולא למנדע ליה דהא לא יכלין אלא קיימא לשאלתא ולא למנדע [ביה].

תרגום: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", עד כאן עלו הדברים שלא לשאול [בהם] דוגמת למעלה, שחכמה נתקנה מאין ולא עומדת לשאילה, שסתומה ועמוקה אין שיעמוד בה. כיון שהתפשט אור עמוק, אורו עומד לשאילה, אף על גב שהוא סתום מהכל שלמטה, וקוראים לו על פי שאלה "מי", "מי ברא אלה". והיינו סוד שאמרנו "מבטן מי יצא הקרח", "מבטן מי" ודאי, ("יצא הקרח") אותו שעומד לשאילה. ואין לשאול מה למעלה ומה למטה, אלא לשאול מקום שיוצאים לדעת, ולא לדעת אותו, שהרי לא יכולים, אלא עומד לשאילה ולא לדעת בו.
⁵⁹ עי' אד"ז רפח ע"ב: עתיקא קדישא אקרי אין דביה תלייא אין.

[עי' בהגר"א תז"ח יט ע"א ד"ה דנהיר, ובהגר"א על ספד"צ א ע"ג ד"ה ואמר פעם, וכן בהגר"א תז"ח יח ע"ד ד"ה ההוא נהירו, ובהגר"א על ספד"צ ד ע"ב ד"ה ומחסד].
⁶⁰ עי' ב"ר פ"א סי' י: למה [נברא העולם] בב' אלא מה ב' זה יש לו שני עוקצין אחד מלמעלה ואחד מלמטה מאחוריו אומרים לב' מי בראך והוא מראה בעוקצו מלמעלה ואמר זה שלמעלה בראני ומה שמו והוא מראה להן בעוקצו של אחריו ואומר ה' שמו.

⁶¹ עי' זהר ח"ב מב ע"ב: הכי עלת העלות עביד עשר ספירות וקרא לכתר מקור וביה לית סוף לנביעו דנהוריה ובגין דא קרא לגרמיה אין סוף ולית ליה דמות וצורה ותמן לית מאנא למתפס ליה למנדע ביה ידיעא כלל ובגין דא אמרו ביה במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. לבתר עבד מאנא זעירא ודא י' ואתמליא מניה וקרא ליה מעין נובע חכמה וקרא גרמיה בה חכם ולהוא מאנא קרא ליה חכמ"ה ולבתר עבד מאנא רברבא וקרא ליה ים וקרא ליה בינה והוא קרא לגרמיה מבין בה.

תרגום: כך עלת העלות עשה עשר ספירות וקרא לכתר מקור ובו אין סוף לנביעת אורו ולכן קרא לעצמו אין סוף ואין לו דמות וצורה ושם אין כלי לתפוס אותו לדעת בו ידיעה כלל ולכן אמרו בו במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. אחר כך עשה כלי קטן וזה י' והתמלא ממנו וקרא לו מעיין נובע חכמה וקרא את עצמו בו חכם ולאותו הכלי קרא לו חכמ"ה ואחר כך עשה כלי גדול וקרא לו ים וקרא לו בינה והוא קרא את עצמו מבין בה.

ועי' תיקו"ז (קלג ע"ב): אמר ליה רבי שמעון ברי במחשבה דאיהו מוחא אוף הכי חב דזרעא מתמן נפיק דאיהו נביעו דאילנא דחיי דאיהו אור קדמון ואור צח ואור מצוחצח תלת טפין דאתרמיזו בי' עלאה קוצא דלעילא וקוצא דלתתא וגיו באמצעיתא וערב תמן חשך דאפסיק בין עלת העלות למוחא סתימא

תרגום: אמר לו רבי שמעון בני במחשבה שהיא המח אף כך חטא שזרע יצא משם שהוא המעין של עץ החיים שהוא אור קדמון ואור צח ואור מצוחצח שלש טפות שנרמזו בי' העליונה הקוץ שלמעלה והקוץ שלמטה ועצם הי' באמצע וערב שם חשך שהפסיק בין עלת העלות למח הנסתר.

עי' דע"ה ח"א יד ע"א שמחלק בין עלת העילות שהוא הרישא תנינא לעילת כל העילות שהוא המאציל ית' שמו.

והוא עלת העלות והוא דבר נעלם אין לומר עליו לא יש ולא אין וזהו לשון עשר ספירות בלי מה י' ספירות של בלי מה כלומר נאצלות מבלי מה ומזה הצריכו חכמי האמת קוצו של יו"ד שהוא רמז לעלת העלות שהוא למעלה מכל העשרה, וכיון שכל העשר הם האצילות, הנה המאציל⁶² שהוא עלת העלות נפרד מהן. זהו פירוש עשר ולא אחת עשרה. ומ"ש שם בספר יצירה⁶³ חקק ולא הזכיר מי החוקק, הכונה על הכתר, כי הדבר החקוק הם ג' ספרים שהם שלשה אותיות על שם שחקק הכתר והן יה"ו⁶⁴ שהן אותיות מתברכות ומברכות כל מתברך והם ג"כ ספר ספר וספור. ספר היא החכמה, וקראה ספר לפי שהדורות הולכים ואין החכמה נשארת כי אם על ידי ספר, ומזה נקראת אף החכמה העליונה ספר. ספר הוא הבינה שאדם מונה בה והוא מלשון ספירה ומנין. וכן אמר הכתוב בדברי הימים (דברי הימים ב ב טז) ויספר שלמה כל האנשים הגירים אשר בארץ ישראל אחרי הפסח אשר ספרם דוד אביו. ספור הוא שאר הספירות שאפשר לבני אדם להשיגם ולדבר בהם⁶⁵. ודע כי הספר הוא היו"ד, ספר הוא הה"א, ספור הוא הו"ו, והוא התפארת שהיא מדת ששית והבן. וכבר ידעת כי מלת ספר חשבונה ש"ם ואם כן ג' ספרים הם ג' שמות של שכל⁶⁶ ואף על פי שכחותיהם רבים שלשתם, עקר אחד להם, וכן ג' אותיות של שם⁶⁷, הנה הם עקר אחד, ויצאו מעיקר אחד, הוא החוקק העולם הוא הכתר שהוא נמשך מעלת העלות הנקרא אין סוף⁶⁸ ויש לך להתבונן בפ' מרה במה

⁶² @ע"י ע"ח שער א ענף ב' וכן בל"מ שמאציל היא הבחי' למעלה מהעולם, ולא ה' ית'.
⁶³ פ"א מ"א: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יה"ו צבאות אלקי ישראל אלקים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור.

⁶⁴ ע"י מדרש הנעלם ג ע"א וז"ל, א"ר יהודה, בג' דברים ברא הקב"ה את עולמו, בספר וספר וספור, כנגדם בחכמה בתבונה ובדעת, בחכמה, דכתיב ה' בחכמה וגו' [יסד ארץ כונן שמים בתבונה], בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו, עכ"ל. וע"י ס"י (פ"א מ"ג) בירר שלש אותיות מן הפשוטות בסוד שלש אמות אמ"ש, וקבעם בשמו הגדול, וחתם בהם ששה קצוות. חמש חתם רום ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו בה"ו, שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בו"ה, שמונה חתם מערב ופנה לאחוריו וחתמו בוה"י, תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו ביר"ה, עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בה"י.

⁶⁵ ע"י לעיל הערה 58, וע"י תיקו"ז יט ע"א: פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין לית מחשבה תפיסא בך כלל אנת הוא דאפיקת עשר תקונין וקרנין לון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת הוא דקשיר לון ומייחד לון ובגין דאנת מלגאו כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר אתחשיב ליה כאלו אפריש בך.

תרגום: פתח אליהו ואמר, רבוננו של עולם, שאתה הוא אחד, ולא חשבון/מנין, אתה הוא עליון על כל העליונים, סתום על כל הסתומים, אין מחשבה נתפסת בך כלל. אתה הוא שהוצאת עשר תיקונים וקראת להם עשר ספירות להנהיג בהם את העולמות הנסתרים שלא מתגלים ועולמות שמתגלים, ובהם נתכסת מבני אדם ואתה הוא שקושר אותם ומייחד אותם וגלל שאתה מבפנים כל מי שמפריד חד מחבירו מאלה העשר נחשב כאילו מפריד בך.

[עיי"ש בבהגר"א: עלמין סתימין כו' - הן גופין ולבושין דבסמוך, שהן אצילות ובריאה, י"ה של השם, נגד חו"ב, שהן נסתרות כדלקמן: ועלמין דאתגלין - הן יצירה ועשיה, שהן ו"ה של השם, נגד זו"ן, שהן נגלות כדלקמן:]

⁶⁶ [חכמה בינה דעת].

⁶⁷ [ע"י בהגר"א על ספד"צ כא ע"א: שני הה"ן אלו א' הן, כי מלכות נכללת בבינה, ולכן בע"ק ובז"א לא אשתכחו אלא ג' אותיות יק"ו, שה' אחרונה בכלל ה' ראשונה. ועיי"ש כח ע"ב: כלל האדם יה"ו, על הכסא ה' אחרונה. לש"ו כללים ח"ב ה ע"א, שהה"א האחרונה אינה באה אלא לגלות את אורה של הה"א הראשונה.]

⁶⁸ ע"י תיקו"ז (עו ע"ב): כתר עלאה שריא ברישא דבר נש דתמן מחשבה סתימא וכמה דמחשבה איהי סתימא כך איהו סתים אין סוף אתקרי מלגאו כתר עלאה מלבר כתר דרישא עלאה.

תרגום: כתר עליון שורה בראש האדם, ששם המחשבה הנסתרת. וכמו שמחשבה היא נסתרת, כך הוא נסתר. אין סוף נקרא מבפנים, כתר עליון מבחוץ.

שאמר הכתוב (שמות טו כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסחו אלהים, התשובה⁶⁹. והוא ברא העולם ואילו כונת תפלתנו בראש השנה⁷⁰. ומ"ש (בראשית כ יז) ויתפלל אברהם אל האלהים על ה"א אחרונה⁷¹ נאמר וכן אמר דוד המע"ה (תהלים נה יז) אני אל אלהים אקרא. ועל התשובה נאמר (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא והתשובה נקראת בינה שהיא נתונה בין המש ראשונות⁷² ו"אקרא ו"תקרא לשון תפלה בלשון (בראשית יג ד) ויקרא שם אברם שתרנומו וצלי.

"את ואת" לרבות הגדולה והגבורה⁷³.

השמים – התפארת, והוא העדן⁷⁴.

ושני עמודים הנקראים נצח והוד נכללים במלת השמים, כלומר השמים ושני עמודיו⁷⁵, כי מאחר שלא מצינו בריאה לעמודי שמים על כל פנים יש לנו לומר שנכללו בכלל השמים, גם הצדיק נכלל עמהם שהוא עמוד שהעולם נתקיים בו. או אפשר לומר כי רבוי הוא"ו של ואת בא לרבות ג' עמודים אלה והארץ הוא הגן המקבל מעדן.

והארץ היתה יזכיר עתה מה היתה תחלה ונקראת בשם ארץ כי היא סוף הבנין⁷⁶ ואמר היתה כלומר עקר היתה מאותה הויה שהיתה והיא החכמה הקודמת לכל תהו הוא הבינה⁷⁷ שהוא קו ירוק שהוא מקיף את כל העולם בהו המורה דבר שמתחיל להצטייר הוא הגדולה

והשך הוא הגבורה ועוד יש בכתוב הזה רמז כמה ימי העולם והוא מבואר מאד ממה שאמרו רז"ל (ראש השנה לא ע"א) שית אלפי שני הוי עלמא והמשכיל יבין. לכך הזכיר מיד והארץ היתה תהו ובהו לרמוז על אחד הרוב. גם בתיבה הראשונה של שם מ"ב⁷⁸ היוצא ממנו תמצא כן רמז כי העולם שנברא בששה יותץ ויחרב וזה מבואר

⁶⁹ עי' לקמן הערה 202. ועי' זר"ח לד ע"א: בריאה באלקים דאיהי בינה, הה"ד בראשית ברא אלקים.

⁷⁰ עי' לקמן ב ד.

⁷¹ עי' לקמן הערה 200. עי' הגהות הרח"ו על זהר ח"א ב ע"א: כי בינה אינה נקרא אלהים רק בעת התלבשות וכו'.

⁷² @היינו בכלל כתר חכמה בינה חסד גבורה.

⁷³ עי' זהר ח"א לא ע"ב: "בראשית ברא" רמז לכתר חכמה, אלהים רומז לבינה, "את" רומז לגדולה וגבורה, "השמים" זהו תפארת, ו"את" רומז לנצח הוד יסוד, "הארץ" רומז למלכות.

⁷⁴ עי' זהר ח"א דף כו ע"א: ונהר יוצא מעדן <דא ו'> להשקות את הגן ונהר דא עמודא דאמצעייתא יוצא מעדן דא אמא עלאה להשקות את הגן דא שכינתא תתאה.

תרגום: "ונהר יוצא מעדן", זה ו', "להשקות את הגן". "ונהר" זה העמוד האמצעי. "יוצא מעדן" זו אמא העליונה. "להשקות את הגן" זו שכינה תחתונה.

עי' ספר הפליאה (&): ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן. נסתלק מן הפנים שאינם מאירים כי ה' שם, וישב בארץ נוד, שעמד במקומו קדמת עדן, הוא ת"ת ישראל, להיות בידו כל דבר בעולם השפל כי המליכוהו למלך על ו' קצוות.

ועי' ספר הקנה (&): בגן של עדן היא כנ"י והעדן הוא עדן העולם הוא ת"ת הנקרא עדן ודעת. ⁷⁵ עי' תיקר"ז (צד ע"א): ויכלו כליל שמיא וארעא שמים אש ומים ודא שמאלא וימינא שמים עמודא דאמצעייתא כליל תרוייהו הארץ שכינתא תתאה וכל צבאם נצח והוד דאינון צבא השמים בגין דאיהו כליל שבע ספירן.

תרגום: ויכלו כולל שמים וארץ שמים אש ומים וזה שמאל וימין שמים העמוד האמצעי כולל את שניהם הארץ השכינה התחתונה וכל צבאם נצח והוד שהם צבא השמים משום שהוא כולל שבע ספירות.

⁷⁶ עי' ספר הפליאה (&): כמו שהת"ת הוא בין הזרועות וכנגד היסוד הוא המעור באדם הגשמי העומד בין השוקיים, וע"כ נקרא יסוד והמעור כנגדו, בעבור שכל כח עליון יורד שם, כן המעור כל כח האדם יורד שם. והעטרה הוא סוף הבנין למעלה, ע"כ כנגדו העטרה של מעור הוא סוף האדם.

⁷⁷ עי' לעיל הערות 24 261.

⁷⁸ עי' זהר ח"ג קח ע"ב: שבע שמהן אינון אב"ג ית"ץ ובהון מ"ב אתוון. [נראה כוונתו שאב"ג

ודע כי מה שלא פי' הכתוב בשמים מה היו תחלה כמו שפירש בארץ מתוך שפירש ענין הארץ תוכל להבין ענין השמים ועל זה סמך ושתק שלא הזכיר ענין השמים ולא פי' מה היו הגלגלים קודם הגיעם אל תכליתם כמו שהם היום אבל לפי הקבלה שרמזתי לך יבא הענין אמת ויציב ונכון וקיים כשלא פירש ענין השמים לפי שהם העדן והאיך יוכל לפרש מה היה תחלה וכבר דרשו רז"ל (ברכות לד ב) (ישעיה סד ד) עין לא ראתה אלהים זולתך זה עדן שלא ראתה עין מעולם ולכך גלה ענינו וסתם הנסתרות⁷⁹ והאריך בנגלות והבין זה היטב כי השמים והארץ שבפסוק ראשון הם התפארת והעטרה⁸⁰ והם העדן והגן שהכתוב מזכיר לפניו וזהו מדרש רז"ל (פסחים נד א) שנברא ג"ע קודם שנברא העולם ואם הגן נברא כ"ש העדן שהרי הגן נטוע בו הוא שכתוב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם

ויש לך לדעת כי יש בדינו קבלה בפסוק זה של בראשית שממנו יוצא שם בן מ"ב המיוחס למדת הדין עד בי"ת של כהו אך ע"י צרופים רבים ואם תאיר עיני הלב תמצא בו המנין של בהר"ד⁸¹ שזכרתי למעלה והוא רשום בפרשה ואותיותיו ארבעתם בין כל אות ואות מ"ב אותיות והמשכיל יבין יוכל להבחין כי אין זה דרך מקרה אבל הוא מופת גמור על חדוש העולם כי בטרם הרים יולדו ולא היה בהר"ד היה מדת דינו של עולם במקום בהר"ד פועל באין כלי ומוציא כלי למעשהו וזהו מבואר

(א ג): ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור.

ע"י רמב"ן: ויאמר אלהים יהי אור – מלת אמירה בכאן להורות על החפץ כדרך מה תאמר נפשך ואעשה לך (ש"א כ ד⁸²) מה תרצה ותחפוץ וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' (להלן כד נא) כאשר רצה כי כן הוא הרצון לפניו או הוא כגון מחשבה⁸³ כמו האומרה בלבב (ישעיה מז ח) ואמרו אלופי יהודה בלבם (זכריה יב ה) והענין לומר שלא היה בעמל⁸⁴ וכך קראו רבותינו לזה מחשבה אמרו (ב"ר פי"ב סי' יד) מחשבה ביום

גימ' ו' ויתץ לשון שבירה וחרבן ולכן חד חרוב. ועי' דברי רבינו בשמות ב יב, עי' ע"ח בשער השבירה פרק ב.

⁷⁹ עי' לעיל הערות 65, 74.

⁸⁰ עי' לעיל הערה 73

⁸¹ עי' תוס' ר"ה ח ע"א ד"ה לתקופות, דהיינו המולד של השנה שלפני בריאת העולם, ועי' בהגר"א על ת"ז כ ע"ב ז"ל, רמוז אותיות בהר"ד בד' אותיות של תחלת שם מ"ב, והוא מסט' דגבורה שבו נברא העולם. ועי' דע"ה ח"א כא ע"ב: אותיות בהר"ד אשר מאות ב' דבראשית עד האות ד' דויבדל, שהם ג' פעמים מ"ב אותיות, אחד מן ב' דבראשית עד ה' של ובהו, והשני מן ה' של ובהו עד ר' של ויאמר, והשלישי מן ר' של ויאמר עד האות ד' של ויבדל.

⁸² עי' שם בתרגום: ואמר יהונתן לדוד מא רעוא נפשך ואעבד לך.

⁸³ עי' זהר (ח"ג רכט ע"ב): במחשבה מלגו בינה בן יה ישראל עלה במחשבה הרהור חכמה לחכימא ברמיזא חכמה עלה במחשבה דאיהו בינה מחשבה והרהור כלא חד חכמה לא אשתמודע אלא בבינה ובינה בלב ובגין דא מחשבה בלב הרהור בלב.

תרגום: במחשבה מבפנים, בינה בן י"ה, ישראל עלה במחשבה, הרהור חכמה, לחכם ברמז, חכמה עלה במחשבה שהוא בינה, מחשבה והרהור, הכל אחד. החכמה לא נודעת אלא בבינה, והבינה בלב, ומשום זה המחשבה בלב, הרהור בלב.

עי' בגר"א בתיקו"ז כ ע"ג: בריש הורמנותא - שכתר הוא רצון, בסוד רצון ומחשבה והרהור וקול ודיבור נגד ה' פרצופים.

ועי' בהגר"א בס"י י סע"ב: ה' חלקים, רצון ומחשבה והרהור וקול ודבור. הרצון הוא התחלת הרצון לדבר, והמחשבה הוא שמחשב מה לדבר אבל אינו מצייר דיבור. והרהור הוא שמצייר דיבור בהרהור. וקול הוא בגרונו קודם שיורד לפה. והדבור הוא חתוך האותיות. והרצון הוא בנפש, והמחשבה הוא במוח, והרהור הוא בלב, וקול ודבור הוא בגרון ופה, והן כנגד ה' פרצופין.

⁸⁴ עי' זהר (ח"א כב ע"א): וכל בניינין דהוו בארץ אצילותא הוה אמר אבא באמירה לגבי אימא יהא כדין וכדין ומיד הוה כמה דאת אמר ויאמר אלהי"ם יהי אור ויהי אור ויאמר הוה אמר לאלהי"ם יהי אור מארי דבניינא איהו אומר ואומנא עביד מיד והכי כל בניינין בארץ אצילותא

המעשה עם דמדומי חמה והוא להורות על דבר מחושב שיש בו טעם לא הפיץ פשוט בלבד

ומלת הויה מורה על מעשה הזמן העומד כמו ואתה הוה להם למלך (נחמיה ו ו) ולכן אמר הכתוב כי כשברא הומר השמים אמר שיהיה מן החומר ההוא דבר מזהיר קראו אור

ויהי אור – לא אמר ויהי כן כאמור בשאר הימים לפי שלא עמד האור בתכונה הזאת כל הימים כשאר מעשה בראשית ויש לרבותינו בזה מדרש בסוד נעלם⁸⁵ ודע כי הימים הנזכרים במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ ימים ממש מחוברים משעות ורגעים והיו ששה כששת ימי המעשה כפשוטו של מקרא ובפנימיות הענין יקראו ימים הספירות⁸⁶ האצולות מעליון כי כל מאמר פועל

הוא אמר יהי רקיע יהי מארת וכלא אתעביד מיד כד מטא לעלמא דפרודא דאיהו עולם הנבדלים אמר אומנא למארי בניינא נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

תרגום: וכל הבנינים שהיו בדרך אצילות, היה אומר אבא באמירה לאמא, יהיה כזה וכזה, ומיד נהיה. כמו שנאמר "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", ויאמר, היה אומר לאלהים יהי אור. בעל הבנין הוא אומר, והאומן עושה מיד. וכך כל הבנינים בדרך אצילות היה אומר יהי רקיע יהי מאורות, והכל נעשה מיד. כשהגיע לעולם הפירוד שהוא עולם הנבדלים, אמר האומן לבעל הבנין, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

עי' ב"ר פ"ב סי' י: רבי ברכיה בשם ר"י בר סימון אמר בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב"ה את עולמו אלא בדבר ה' וכבר שמים נעשו.

⁸⁵ עי' בהיר אות קצ: ומאי ניהו יראת ה', האור הראשון דאמר ר' מאי דכתיב (בראשית א' ג) ויאמר אלהים ויהי אור ויהי אור, ולא אמר ויהי כן, אלא מלמד שהאור ההוא היה גדול מאד ואין כל בריה יכולה להסתכל בו גנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא, והיא מדת כל סחורה שבעולם, והיא כח אבן יקרה שקורין סוחרת ודר, ועל מה היא מדת דר, אלא מלמד שלקח הקב"ה מזיווה אחד מאלפים ובנה ממנה אבן יקרה נאה ומקושטת וכלל בה כל המצות.

וע' זהר (ח"א כב ע"ב): מסטרא דאבא איהו באורח אצילות ומסטרא דאימא בבריאה אמר לון חברייא חברייא לאו הכי הוא דהא אדם דאצילותא דכר ונוקבא הוה מסטרא דאבא ואמ"א ודא איהו ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור מסטרא דאבא ויהי אור מסטרא דאמ"א ודא איהו אדם דו פרצופין.

תרגום: שמצד של אבא הוא בדרך אצילות ומצד האמא בבריאה. אמר להם, חברים חברים, לא כך זה, שהרי אדם של אצילות זכר ונקבה היה, מצד אבא ואמא, וזהו "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", יהי אור מצד האבא ויהי אור מצד האמא. וזהו אדם דו פרצופים. ועי' לקמן הערה 90.

⁸⁶ עי' זהר ח"ב פט ע"ב: תאנא כתיב (שמות לא יז) כי ששת ימים עשה יהו"ה את השמים ואת הארץ ששת ימים ודאי ולא בששת והני יומין קדישין עלאין אקרון יומי דשמא קדישא אתכליל בהו ואינון אתכלילן ביה.

תרגום: שנינו כתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ששת ימים ודאי ולא בששת והימים הקדושים העליונים הללו נקראים ימים שהשם הקדוש נכלל בהם והם נכללים בו.

ועי' ח"א לא ע"א: (ב' דבראשית רברבא) רבי יוסי שאיל [ליה] (על זה) ואמר האי שיתא יומי בראשית דקא תנינן מאן אינון אמר ליה היינו דכתיב (תהלים קד טז) ארזי לבנון אשר נטע כמה דאלין ארזין נפקין מן לבנון הכי נמי אינון שיתא יומין נפקין מן בראשית ואלין שיתא יומין עלאין קרא פריש לון דכתיב (ד"ה א כט יא) לך יהו"ה הגדולה והגבורה והתפארת וגו' כי כל דא צדיק, בשמים דא תפארת ובארץ דא כנסת ישראל כתרגומו די אחיד בשמיא ובארעא כלומר דיסודא דעלמא דאקרי כל איהו אחיד בתפארת דאקרי שמים ובארץ דאקרי כנסת ישראל ועל דא בראשית ב' ראשית [נ"א] היא חכמה כמה דתרגם יונתן בראשית בחכמתא) בגין דאיהי תניינא לחושבנא ואקרי ראשית (בגין) דהאי כתרא עלאה טמירא היא קדמאה ועל דלא עייל בחושבנא תניינא הוי ראשית בגין דא ב' ראשית ועוד כמה דחכמה עלאה איהי ראשית חכמה תתאה ראשית נמי [הוא] ועל דא לית לאפרשא ב' מן ראשית.

תרגום: ב' של "בראשית" היא גדולה. ר' יוסי שאל אותו ואמר, ששת ימי בראשית הללו שנינו מה הם. אמר לו, היינו מה שכתוב "ארזי לבנון אשר נטע". כמו שהארזים הללו יוצאים מן לבנון, כך גם אותם ששה ימים יוצאים מן בראשית. וששת הימים העליונים הללו, הפסוק פירש אותם, שכתוב "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת וגו'". "כי כל" זה צדיק, "בשמים" זו תפארת, "ובארץ" זו כנסת ישראל, כמו תרגומו, שאוחז בשמים ובארץ. כלומר, שיסוד העולם שנקרא כ"ל, הוא אוחז בתפארת שנקרא "שמים", "ובארץ" שנקראת כנסת ישראל, ועל זה

הויה תקרא יום והיו ששה כי לה' הגדולה והגבורה⁸⁷ והמאמרים עשרה כי הראשונות אין שם יום נתפס בהם⁸⁸ והפירוש בסדור הכתובים בזה נשגב ונעלם ודעתנו בו פחות מטפה מן הים הגדול

ע"י ר' בחיי: ויאמר אלהים מלת אמירה היא החפץ⁸⁹ מה תאמר נפשך ומה תרצה ותחפוץ או יהיה ענין ויאמר וגזר כענין שנאמר (איוב כב כח) ותגזר אומר ויקם לך עיי"ש: וע"ד הקבלה יהי אור ויהי אור אין תחלת הויית האור הזה במאמר הזה כי כבר היה במאמר בראשית שהוא מאמר ראשון ומזה ארו"ל (ראש השנה לב א) בראשית נמי מאמר הוא ובאותו מאמר היה האור מכוסה ועתה במאמר יהי אור גלה אותו והגבילו להתבונן בו וזהו שרמזו לנו חכמי האמת יהי אור ויהי אור ויהי כן אין כתיב כאן אלא ויהי אור כבר היה במעשה בראשית⁹⁰.

ויש לך לדעת כי האור הזה נקרא טוב⁹¹ ונקרא רב טוב הצפון שישראל זוכין אליו⁹² וזהו שכתוב (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת וגו' וכתוב (ישעיה סג ז) ורב טוב לבית ישראל וזהו שדרשו ז"ל (מדרש תהלים כז) אמר דוד המלך ע"ה האיר לנו מאותו האור שנאמר (תהלים קיח כז) אל ה' ויאיר לנו וכתוב (תהלים כז א) ה' אורי וישעי והבן זה וצריך אתה לדעת כי עתה במאמר הזה יהי אור התחיל בריאת העולם ונברא בכ"ה באלול זכר לדבר יהי אור כלומר מלת יהי⁹³ ומ"ש (ראש השנה כז א) בתשרי נברא העולם באורו בתשרי נשלמה הבריאה כי בו נברא אדם שהוא תשלום הבריאה ונמר הכל כי הוא הותם⁹⁴ תכנית ומפני זה לא יכלו לומר באלול נברא העולם כי הלכו אחר

בראשית, ב' ראשית, (היא חכמה, כמו שתרגם יונתן "בראשית" בחכמה) בגלל שהיא שניה לחשבון, ונקראת ראשית, בגלל שכתר עליון זה טמיר הוא ראשון, ועל שלא נכנס בחשבון הראשית הוא שני, בגלל זה ב' ראשית. ועוד, כמו שחכמה עליונה היא ראשית, גם כך חכמה תחתונה גם היא ראשית, ולכן אין להפריד ב' מן ראשית.

⁸⁷ ע"י ר' בחיי דברים ו ד.

⁸⁸ ע"י לעיל הערה 65.

⁸⁹ ע"י לעיל הערה 82.

⁹⁰ ע"י זהר (ח"ב דף קכז ע"ב): סדורא קדמאה אתנגיד מסטרא דימינא אור קדמאה דאתגניז ואתנטיל מסטרא דימינא ועאל בהאי אפריון על ידא דיסודא חד ועביד ביה שמושא לבתר אפיק ההוא אפריון חד דיוקנא כגוונא דהאי אור ודא הוא רזא דכתיב (בראשית א ג) יהי אור ויהי אור כיון דאמר יהי אור אמאי כתיב ויהי אור לא אצטריך קרא למכתב אלא ויהי כן מהו ויהי אור אלא דההוא אור אפיק אור אחרא דאתחזי ליה ודא איהו יומא קדמאה מאינון עצי הלבנון.

תרגום: סדור ראשון שופע מצד ימין האור הראשון שנגזר ונטל מצד ימין ונכנס באפריון הזה על ידי יסוד אחד ועושה בו שמוש אחר כך מוציא אותו האפריון דמות אחד כמו האור הזה וזהו סוד הכתוב יהי אור ויהי אור כיון שאמר יהי אור למה כתוב ויהי אור לא הצטרך הפסוק לכתב אלא ויהי כן מהו ויהי אור אלא שאותו אור הוציא אור אחר שנראה לו וזהו יום ראשון מאותם עצי הלבנון. ע"י לעיל הערה 85.

⁹¹ ע"י שם ע"א: ובגין כך מה רב טובך דא איהו יסודא דעלמא דאקרי רב טוב כמה דאת אמר (ישעיה סג ז) ורב טוב לבית ישראל בגין דהאי איהו רב טוב אור קדמאה אקרי טוב סתם והכא כלילן דכר ונוקבא כחדא אשר צפנת דהאי אתגניז כגוונא דאור קדמאה דאתגניז ואתטמר פעלת דהכא איהו אומנותא דכלא אומנותא דכל עלמא אומנותא דנשמתי ורוחין.

תרגום: ולכן "מה" רב טובך זהו יסוד העולם שנקרא רב טוב כמו שנאמר ורב טוב לבית ישראל כי זהו רב טוב אור הראשון נקרא טוב סתם וכאן כלולים זכר ונקבה כאחד אשר צפנת שהרי נגזר כמו שהאור הראשון שנגזר ונסתר פעלת שכאן היא אמנות הכל אמנות של כל העולם אמנות של נשמות ורוחות.

⁹² ע"י זהר (ח"א דף מו ע"א): כתיב (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך מה רב טובך דא אור קדמאה דגניז קב"ה ליראיך לצדיקים לאינון דחלי חטאה כדקאמרן.

תרגום: כתוב "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך". מה "רב טובך", זה אור ראשון שנגזר הקדוש ברוך הוא ליראיך, לצדיקים, שהם יראי חטא כמו שאמרנו.

⁹³ גימ' כ"ה.

⁹⁴ ע"י תיקו"ז (יט ע"ב): וישראל אמרין רבון עלמא אף על גב דאנא בגלותא מרחקא ממך

(ד) ויקרא אלהים את האור פי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך.
 ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה את האור בא לרבות הדבר שהשיג ר"ע⁹⁵ וכל מיני מאורות שלו הנמצאים מאמתת זה האור ועל הדבר ההוא העידו החכמים עליו שנכנס בשלום ויצא בשלום⁹⁶ ואפשר עוד שבא לרבות הנשמות שנבראו עם האור וכן נרמז באיוב (איוב לח יט) איזה הדרך ישכן אור וכתוב (איוב לח כא) ידעת כי אז תולד ומספר ימך רבים כמו שבאר הרמב"ן ז"ל בפירושו איוב⁹⁷ וכן כתוב (דברי הימים א ד כג) עם המלך במלאכתו ישבו שם⁹⁸

(ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.
 ע"י רמב"ן: והנכון שענין קריאה באלו בכאן היא ההבדלה המונבלת בהם כשלבשו צורתם וכך אמרו (ב"ר פ"ג ס"ו ו) יום יהא תחומך ולילה יהא תחומך⁹⁹.

(א ו) ויאמר אלהים יהי רקיע פתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים.
 ע"י רמב"ן: באמצע המים בין מים העליונים למים התחתונים כמו שיש הפרש בין הרקיע למים שעל הארץ כך יש הפרש בין מים העליונים לרקיע הא למדת שהן תלויים

שימני כחותם על לבך (שיה"ש ח ו) ולא יתעדי מינן דיוקנך דאיהי חותם דילך שכינתא דילך דבגינה אנת הוית דכיר לן בגלותא וחותרא דקודשא בריך הוא ודאי איהי שכינתא תרגום: וישאל אומרים, רבונו של עולם, אף על גב שאני בגלות רחוקה ממך, "שימני כחותם על לבך", ולא תזוז מאתנו דמותך, שהיא החותם שלך, השכינה שלך, שבגללה אתה היית זוכר אותנו בגלות. והחותם של הקדוש ברוך הוא, ודאי היא השכינה. ע"י לקמן הערה 180.
⁹⁵ ע"י שער מאמרי רז"ל (שבת): וכל יקר ראתה עינו זה ר' עקיבא שהשיג מה שלא השיג מרע"ה כי מרע"ה לא השיג אלא מ"ט שערים והוא השיג החמשים ורמז אומרו ראתה עינו למש"ה בן פורת יוסף בן פורת עלי עין הרי נזכר עי"ן ועי"ן וכן ר"ע עלה בחכמתו ותורתו על העין העליונה שהוא שם י"ה כנודע וזמ"ש רז"ל שהקב"ה הראה למשה דור ודור ופרנסיו כו' והראה לו את ר' עקיבא שהיה דורש כתרי אותיות כו' וא"ל רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה ע"י כו' עד שהראה לו מיתתו וא"ל שתוק כך עלה במחשבה ירצה שתוק כי על ידי מיתה כזו עלה במחשבה ובמקום העינים. וע"י ספר הליקוטים (פרשת וישב פרק מח): דע כי ז' אותיות שעטנ"ז ג"ץ שצריך לתייג עליהם, הם רומזים לז' מלכים דמיתו, כנז' בס' הדרושים בדרוש א"ק, ור' עקיבא היה דורשן, והשיג מקום המחשבה לשער החמשים, מה שלא השיג מרע"ה, ולכן נתקנא בו שרו של עשו, ונהרג ע"י טורנוסרופוס הרשע. וע"י לש"ו דע"ה ב' דרוש ד ענף כא.
⁹⁶ ע"י שעה"כ (דרושי נפילת אפים דרוש ה): נאמר למרע"ה על ר"ע שנהרג על קידוש ה' כך עלה במחשבה וז"ס שאמרו על ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום תרי שלומות לעילא ותתא. וע"י פע"ח חנוכה שהם ז"א ונוק', וע"י ליקוטי תורה בראשית שהם יסוד אבא ויסוד אמא.
⁹⁷ ז"ל:

⁹⁸ ע"י ב"ר (פ"ח ס"ז ז): רבי יהושע דסכנין בשם רבי שמואל אמר בנפשותן של צדיקים נמלך הה"ד (ד"ה א ד) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שמה המה מה למטה מה למעלה וייצר ה' אלהים את האדם.

⁹⁹ ע"י זהר (ח"א טז ע"ב): ויקרא אלה"ם וגו' מהו ויקרא קרא וזמין לאפקא מהאי אור שלים דקיימא באמצעיתא חד נהירו דאיהו יסודא דעלמא דעליה קיימין עלמין ומההוא אור שלים עמודא דאמצעיתא אתפשט יסודא חי עלמין דאיהו יום מסטרא דימינא. ולחשך קרא לילה קרא וזמין ואפיק מסטרא דחשך חד נוקבא סיהרא דשלטא בליליא ואקרי לילה רזא דאדנ"י אדון כל הארץ.

תרגום: "ויקרא אלהים וגו'", מהו "ויקרא", קרא והזמין להוציא מהאור השלם הזה שעומד באמצע אור אחד שהוא יסוד העולם, שעליו עומדים העולמות. ומאותו אור שלם, עמוד האמצעי, התפשט יסוד חי העולמים, שהוא יום מצד הימין. "ולחשך קרא לילה", קרא והזמין והוציא מצד החושך נקבה אחת, הלבנה ששולטת בלילה ונקראת לילה, סוד של אדנ"י, אדון כל הארץ.

במאמר בראשית רבה (פ"ד סי' ג) וכתבה רש"י. וזה מענין מעשה בראשית¹⁰⁰ הוא ואל תקוה ממני שאכתוב בו דבר שהענין הוא מסתרי התורה ואין הפסוקים צריכים לביאור הזה כי לא יאריך הכתוב בענינו והפירוש אסור ליודעיו וכל שכן אלינו.

(א ז) ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן.

ע"י רמב"ן: ובבראשית רבה (ד ו) אמרו ויעש אלהים את הרקיע זו אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש אלהים וכו' והלא במאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג ו) ואין ההרעשה הזו מלשון ויעש לבדו שהרי ברביעי ובששי כתוב ויעש אבל היה מזה שאמרתי בעבור כי בשאר הימים כתוב אחר האמירה ויהי כן לומר שנהיה כן מיד תיכף אחר האמירה אבל כאן אחר ויאמר אלהים כתוב ויעש זו היא קושיתו ואולי היה לו פירוש נסתר לא רצה לגלות סודו וזה ענין הרעש¹⁰¹

(א ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני.

ע"י רמב"ן: אבל יותר נכון לפי פשט הכתובים שנאמר כי השמים הנזכרים בפסוק הראשון הם השמים העליונים אינם מכלל הגלגלים אבל הם למעלה מן המרכבה כענין ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה (יחזקאל א כב)¹⁰² ומהם נקרא הקדוש ברוך הוא רוכב שמים (דברים לג כו)¹⁰³ ולא סיפר הכתוב

¹⁰⁰ עיי"ש (יז ע"א): ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים וגו' הכא בפרט רזא לאפרשא בין מיין עלאין לתתאין ברזא דשמאלא (נ"א ואתברי) הכא מחלוקת ברזא דשמאלא דעד הכא רזא דימינא הוא והכא איהו רזא דשמאלא.

תרגום: "ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים וגו'", כאן הסוד להפריד [בין] מים עליונים לתחתונים במיוחד, בסוד השמאל, (ונבראה) כאן מחלוקת בסוד השמאל, שעד כאן סוד הימין הוא, וכאן הוא סוד השמאל.

ועיי"ש (יז ע"ב): מיין עלאין דכורין ומיין תתאין נוקבי בקדמיתא הוו מים במים עד דאתפרשו לאשתמודעא מיין עלאין ותתאין דא אלהים (נ"א מיין עלאין) ודא אדנ"י (נ"א מיין תתאין) ודא ה' עילאה וה' תתאה מה כתיב ויעש אלהים את הרקיע אתפשטותא דא נטל שמא דא אלהים מיין עלאין ומיין תתאין אדנ"י ועם כל דא כיון דאשתלימו מיין דכורין במיין נוקבין שמא דאלהים אתפשט בכלא. ואע"ג דאפריש בין מיין עלאין לתתאין מחלוקת לא אתבטל עד יום תליתאי ואסכים מחלוקת ואתיישב כלא בדוכתיה כדקא יאות.

תרגום: מים עליונים זכרים, ומים תחתונים נקבות. בתחילה היו מים במים, עד שנפרדו להכיר מים עליונים ותחתונים, זה אלהים (מים עליונים), וזה אדנ"י (מים תחתונים), וזו ה' עליונה וה' תחתונה. מה כתוב, "ויעש אלהים את הרקיע". התפשטות זו לקח שם זה אלהים מים עליונים, ומים תחתונים אדנ"י, ועם כל זה, כיון שנשלמו מים זכרים במים נוקבים, שם אלהים התפשט בכל. ואף על גב שהפריד בין מים עליונים לתחתונים, מחלוקת לא התבטלה עד יום שלישי, והוסכמה המחלוקת, והכל התיישב במקומו כראוי.

¹⁰¹ ע"י ז"ח (טז ע"ב): רבי אליעזר ורבי עקיבא הוו אזלי באורחא, א"ל ר"ע ר', אימא לי, הא דכתיב ויאמר אלקים נעשה אדם, למה לא נאמר ויהי כן מיד, כשאר כל הימים, כשהיה אומר הקב"ה דבר, מיד נאמר ויהי כן, וכאן לא מאמר, אלא לאחר שאמר נעשה אדם, כתיב ויברא אלקים את האדם, היה לו לומר ויהי כן. א"ל, עקיבא, וכי זאת היתה במעשה בראשית ולא יותר, והא כתיב ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים, ולא נאמר ויהי כן, אלא ויעש אלקים את הרקיע. וכן יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ, היה לו לומר מיד ויהי כן, וכתיב ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים. אלא אימא לך, כל דבר שלא היה בהם הכח האצול מלמעלה, נאמר מיד ויהי כן, שהארץ הוציאה אותם בתשלום כל פעולתם, ולא הוצרכה להמתין לכח העליון, להשלים תשלום אותה הפעולה. אבל בכל דבר ודבר שהוציאה הארץ, וקיום תשלום הפעולה לא היתה בה, הוצרכה להמתין עד שיבא הכח מלמעלה, ויעשה הקיום ושלמות הפעולה.

¹⁰² ע"י זהר (ח"א כא ע"א): והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א יד) דלא יכיל עינא למשלט בהו בגין דאינון רצוא ושוב חיות דאתגליין אינון דההוא אופן קאים בגוייהו ומאן איהו דא מטטרון דאיהו רב ויקיר משאר אלין (נ"א חיילין) ועלאה חמש מאה פרסי חיות דמטמרן אינון תחות תרין אתוון עלאין דאתכסיין י"ה אתוון שליטין על ו"ה אלין רתיכא לאלין וההוא טמירא לכל טמירין דלא

בבריאתם דבר כאשר לא הזכיר המלאכים וחיות המרכבה וכל דבר נפרד שאינו בעל גוף רק הזכיר בשמים שהם נבראים כלומר שקדמותם אפס¹⁰⁴
 עיי"ש: וזה הלשון נכון בפשט הכתוב עם מה שיש עוד בשם השמים ובשם הכסא
 סוד נשגב ונעלם כי יש שמים לשמים וכסא לכסא¹⁰⁵ ומזה אומרים החכמים (ברכות יג א)
 כדי לקבל עליו עול מלכות שמים¹⁰⁶ ואמרו (שם ז ב) יראת שמים¹⁰⁷ והכתוב אמר די

אתידע כלל שליט על כלא ורכיב על כלא.

חיות דאתגליין אינון לתתא תחות אלין עלאין דמטמרן ואתנהרן מנייהו ונטלין בגינייהו חיות עלאין כלהו כלילן ברקיע השמים ועלייהו כתיב (בראשית א יד-טו) יהי מארת ברקיע השמים והיו למאורות ברקיע השמים כלהו תליין בההוא רקיע השמים רקיע שעל גבי החיות דא ההוא דכתיב (יחזקאל א כב) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח דא ההוא קדמון (נ"א ה' קדמאה) דהא מתמן ולהלאה לית מאן דיכיל לאסתכלא ולמנדע מאי טעמא משום דאיהו סתים במחשבה ומחשבה דקב"ה טמירא סתימא עלאה.

מחשבה דבר נש בכל עלמא (ס"א לא יכיל) לאתדבקא ולמנדע לה מלין דתליין במחשבה עלאה לית מאן דיכיל לאתדבקא לון מחשבה ממש על אחת כמה וכמה לגו מן מחשבה מאן איהו דעביד רעיוני דהא לית סוכלתנו למשאל כ"ש למנדע אין סוף לית ביה רשומא כלל ולא תליא שאלתא ביה ולא רעיונא לאסתכלותא דמחשבה כלל מגו סתימא דסתימא מריש נחיתו דאין סוף נהיר נהירו דקיק ולא ידיע סתים בסתימו (נ"א ברשימו) כחדודא דמחטא רזא סתימא דמחשבה לא ידיע עד דאתפשט נהירו מניה באתר דאית ביה רשימין דאתוןן כלהו מתמן נפקן.

תרגום: "והחיות רצוא ושוב" שלא יכולה העין לשלוט בהם בגלל שהם רצוא ושוב. חיות שמתגלות הם שאותו האופן נמצא בתוכם, ומי הוא, זה מטטרר"ן, שהוא גדול ונכבד משאר אלה (הצבאות), ועליון חמש מאות פרסות. חיות שמוסתרות הן תחת שתי אותיות עליונות שמתכסות. "ה אותיות שולטות על ו"ה, אלה מרכבה לאלה. ואותו הנסתר של כל הנסתרים שלא נודע כלל שולט על הכל ורוכב על הכל.

החיות שמתגלות הם למטה תחת אלה העליונות שנסתרות ומוארות מהן, ומתנהגים בגללם. החיות העליונות כולן כלולות ברקיע השמים, ועליהם כתוב "יהי מארת ברקיע השמים", "והיו למאורת ברקיע השמים", כולם תלויים באותו רקיע השמים. הרקיע שעל גבי החיות, זה אותו שכתוב "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח", זה אותו קדמון (ה' הראשונה). שהרי משם והלאה אין מי שיכול להסתכל ולדעת. מה הטעם, משום שהוא סתום במחשבה, ומחשבת הקדוש ברוך הוא טמירה וסתומה עליונה.

מחשבת בן האדם בכל העולם (לא יכול) להתדבק ולדעת אותה, דברים התלויים במחשבה עליונה אין מי שיכול להשיג אותם, המחשבה ממש על אחת כמה וכמה. לפנים מהמחשבה מי הוא שעושה רעיונות, שהרי אין תבונה לשאול, וכל שכן לדעת. אין סוף אין בו רושם כלל, ושאיילה לא תלויה בו, ולא רעיון להתבוננות המחשבה כלל. מתוך סתום הסתומים, מראש ירדת האין סוף, מאיר אור דקיק ולא ידוע, סתום בסתימה (ברושם) כחידוד המחט. סוד סתימת המחשבה לא ידוע, עד שמתפשט ממנו אור. במקום שיש בו רשומים של כל האותיות, משם יוצאים.

¹⁰³ עי' ספר הפליאה (&): ד' אחדים והם רגלי הכסא ארי"ה שו"ר אד"ם נש"ר, והא' היתר הוא כתר והנה רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים.

¹⁰⁴ עי' לעיל הערה 25.

¹⁰⁵ עי' ספר הפליאה (&): אמר השמימה ה' ראשונה להרמיז בה' ידיעה השמים עליונים שמים לשמים.

ועי' שם (&): החכמה היא ארץ לכתר והבינה לחכמה וכן כולם וכן שמים לשמים וכסא לכסא. ועי' תיקו"ז (ט ע"א): ועוד קמ"ץ אוקמוהו מארי דקדוק דאיהו תנועה גדולה בגין דאיהו קדמאה דכלהו נקודין דספיראן אף על גב דכלהו שמהן קדישין אתעבידו דא כסא לדא כגון ברא דצריך למפלח לאבוי ולאמיה ולמעבד גרמיה לגבייהו כעבד ושמש וכרסיא ומצב תחותיהו הכי אינון ספירן דא לדא ובגין דא אית נקודה מלכא ואית נקודה עבדא לגביה כגון שב"א דאיהו עבד לקמ"ץ ורץ בשליחותיה ומזנב אחריו אבל באתריה מלכא איהו.

תרגום: ועוד קמ"ץ פרשוהו בעלי הדקדוק, שהוא תנועה גדולה, משום שהוא ראשון לכל הנקודות של הספירות, אף על גב שכולם שמות קדושים נעשו זה כסא לזה, כמו בן שצריך לעבוד את אביו ואת אמו, ולעשות את עצמו עבד אליהם, ושמש וכסא ומצב תחתיהם, כך הן הספירות זו לזו, ולכן יש נקודה מלך, ויש נקודה עבד אליו, כמו שב"א שהוא עבד לקמ"ץ, ורץ בשליחותו ומזנב אחריו, אבל במקומו הוא מלך.

¹⁰⁶ עי' זהר (ח"ג דף כט ע"א): מאן דלא אתעסק באורייתא ובפקודין אית ליה עול מלכות הרשעה ומאן דאתעסק באורייתא ובפקודין אית לון עול מלכות שמים דאיהו ה' בתראה מלכות שמים אתקריאת עול מצות איהו ודאי בגין דבה אתבריא כל ברין דשמיא וארעא הדא הוא

שלימין שמיא (דניאל ד כג) ויש להם מדרש נפלא (ספר הבהיר אות ק) במה שכתוב דאתה תשמע השמים (מ"א ח לב)¹⁰⁸ וכל זה יראנו נרמז בפסוק הראשון הזוכה לו¹⁰⁹ והנה בארו הכתובים כי הנבראים הראשונים הם מאין והשאר מוצאם מן החומר הראשון הנברא¹¹⁰ ואל יקשה עליך מאמר רבי אליעזר הגדול (פרקי דר"א ג) שאמר שמים מהיכן נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא וכן הוא בבראשית רבה עוד כי בעבור שירצו החכמים עוד להעלות החומר הראשון עד תכלית ולעשותו דק מן הדקים לא יראו שהשמים שהם גוף מתנועע בעל חומר וצורה הם הנבראים מן האין אבל אור הלבוש הוא הנברא הראשון וממנו יצא חומר הממש בשמים ונתן לארץ חומר אחר ואיננו כדקות הראשון והוא שלג שתחת כסא הכבוד¹¹¹ כי כסא הכבוד נברא וממנו היה השלג שתחתיו וממנו נעשה חומר הארץ והנה הוא שלישי בבריאה

(א יא) ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן.

ע"י רמב"ן: גזר שיהיה בתולדות הארץ כח הצומח ומוליד זרע כדי שיהיה המין קיים לעד. ויתכן שירמזו בארץ הנזכרת בפסוק הראשון שימשך ממנה כח מצמיח והנה נאצלו מכחה היסודות למיניהם ומהם צמחו בנן ערן דשאים ואילנות ומהם בעולם וזהו שאמרו (ב"ר יא ט) בשלישי ברא שלש בריות אילנות ודשאים וגן ערן ועוד אמרו (שם י ו) אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הדא הוא

דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם וכד ייתי שבת ויום טוב נחתת בינה דאיהו יה"ו על ה' דאיהי מלכות שמים נשמה יתרה ואיהי (שמות לב טז) חרות על הלוחות.

תרגום: מי שלא עוסק בתורה ובמצוות יש לו עול מלכות הרשעה, ומי שעוסק בתורה ומצוות יש לו עול מלכות שמים, שהיא ה' אחרונה שנקראת מלכות שמים. עול מצוות היא ודאי, משום שבה נבראו כל הבריות של שמים וארץ, זהו שכתוב (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם. וכשיבא שבת ויום טוב, יורדת בינה שהיא יה"ו על ה' שהיא מלכות שמים, נשמה יתרה, והיא (שמות לב) חירות על הלוחות.

וכן ע"י זהר ח"ב קס ע"ב: ובשעתא דאתי בר נש לקבלא עליה עול מלכות שמים כדן שכינתא אתיא ושריא על רישיה וקאים עליה כסהיד לסהדא סהדותא קמי מלכא קדישא דהאי איהו דקא מיחד שמיה תרי זמני ביומא ושמיה אתיחד עילא ותתא כדקא יאות ועל דא ע' משמע ישראל מאתוון רברבן וד' נמי מאתוון רברבן למהוי עד קמי מלכא קדישא והא אוקמוה יהו"ה אלהינ"ו יהו"ה ודא הוא רזא דיחודא בתלת סטרין כמה דאוקמיה בוצינא קדישא ואתער ביה בכמה דוכתי ולית לן רשו לאתערא ביה יתיר.

תרגום: ובשעה שבא אדם לקבל עליו על מלכות שמים אז השכינה באה ושורה על ראשו ועומדת עליו כעד להעיד עדות לפני המלך הקדוש שזהו מי שמיחד שמו פעמים ביום ושמו מתיחד מעלה ומטה כראוי ולכן ע' משמע ישראל היא מהאותיות הגדולות וגם ד' מהאותיות הגדולות להיות עד לפני המלך הקדוש והרי פרשוה יהו"ה אלהינ"ו יהו"ה וזהו סוד היחוד בשלשה צדדים כמו שבארו המנורה הקדושה והתעורר בו בכמה מקומות ואין לנו רשות להעיר בו יותר.

¹⁰⁷ ע"י ספר הפליאה (&): ואת ה' בכל מקום זכר, את נקבה הוא ובית דינו. ואין צורך לבא ה' באת ראשון [היינו בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ] כי הוא עם השמים אבל את שני צדיק ו' כי הוא עם הארץ. וכו', והואיל ויש ו' עם ה"את" א"כ האת הוא של ו' הנקרא שמים, והאת נקרא יראה, א"כ האת שהוא היראה היא של שמים, וזהו יראת שמים, וגם מלכות שמים מלשון של שמים, ע"כ. [ע"י עוד ספר עבודת הקודש ח"א פרק כג].

¹⁰⁸ ע"י ספר הבהיר אות ק': ומנלן דשמים הקדוש ברוך הוא, דכתיב (מ"א ה לב) ואתה תשמע השמים, אטו שלמה התפלל אל השמים שישמעו תפלתם, אלא אותו שנקרא שמו על השמים דכתיב (שם כ"ז) השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, הרי שמו של הקב"ה. וע"י ר' בחיי בראשית יב

¹⁰⁹ ע"י לעיל הערה 107.

¹¹⁰ ע"י לעיל הערות 21, 22, 271.

¹¹¹ ע"י לעיל [22, 201].

דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ¹¹² שומר ואמר שיהיה כל זה למינהו והוא אסור הכלאים כי הזורע אותם מכחיש בכח מעשה בראשית¹¹³ ועוד אבאר בו בעזרת השם (בויקרא יט יט)

(א יב): וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׁא עֵשֶׁב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשָׂה פְרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים בִּי טוֹב.

ע"י ר' בחיי: ויש לך להתבונן כי כל המספר הוא נכלל בג' כי לא תמצא מספר אלא או אחד או זוג או נפרד ומספר ג' כולל את הכל שהרי יש בו אחד הוא האחד ויש בו זוג הוא השנים ויש בו נפרד והוא ג' ודבר ידוע כי מספר ג' הוא מחלק האחד בשם שמספר הארבע הוא מחלק השנים ולפי שמספר שלשה הוא מחלק האחד שהוא נעלם לכך היו הנבראים עד יום שלישי ננוזים ונעלמים שהרי האור שנברא ביום הראשון נגזז מן הבריות גם הרקיע שנברא ביום ב' גם עצי עדן שנבראו בשלישי נגזזו מן הבריות וכל מה שנעשה עד יום שלישי נקרא עולם לפי שהוא נעלם ומה שנעשה אחריו ביום רביעי נקרא שנה והטעם לפי שכשם שהשלשה מחלק האחד כן הארבעה מחלק השנים שאין הארבעה אלא כפל השנים ע"כ שני המאורות שהן מכה השניות נבראו ביום רביעי שהוא כפול השנים ונקראת השנה שנה לפי שהיא נגמרת בשני מאורות הללו ומן הטעם

¹¹² ע"י זהר ח"ב טו ע"ב: כל עשבין דארעא דאתמני עליהון רברבין תקיפין בשמיא כל חד וחד רזא בלחודוי כגוונא דלעילא ובגין כך כתיב (ויקרא יט יט) שדך לא תזרע כלאים דכל חד וחד עאל בלחודוי ונפיק בלחודוי הדא הוא דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וכתוב (ישעיה מ כו) לכלם בשם יקרא ומה (די) בכל מה דבעלמא רזא בלחודוי ולא בעא קודשא בריך הוא לגלאה לון ולערבבא לון וקראן בשמהון.

תרגום: כל עשבי הארץ שממונים עליהם גדולים תקיפים בשמים לכל אחד ואחד סוד לבדו כדוגמא שלמעלה ולכן כתוב שדך לא תזרע כלאים שכל אחד ואחד נכנס לבדו ויוצא לבדו זהו שכתוב הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וכתוב לכולם בשם יקרא ומה שבכל מה שבעולם סוד בלבדו ולא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות אותם ולערבב אותם וקראם בשמות.

¹¹³ ע"י זהר ח"ג פו ע"א: ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אתקין כל מלה ומלה כל חד וחד בסטרוי ומני עלייהו חילין עלאין ולית לך אפי' עשבא זעירא בארעא דלית ליה חילא עלאה לעילא וכל מה דעבדין בכל חד וחד (תרי נוסחי) וכל מה דכל חד וחד עביד כלא הוא בתקיפו דהוא חילא עלאה דממנא עליה לעילא וכלהו נימוסין גזירין מדינא על דינא נטלין ועל דינא קיימין לית מאן דנפיק מן קיומיה לבר וכלהו ממנן מן יומא דאתברי עלמא מתפקדן שלטונין על כל מלה ומלה וכלהו נטלין על נמוסא אחרא עלאה דנטלין כל חד וחד כמה דכתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה כיון דנטלין ההוא חק כלהו אקרון חקות וההוא חק דאתיהיב להו מן שמיא קא אתי וכדין אתקרון חקות שמים ומנלן דמן שמים קא אתיין דכתיב כי חק לישראל הוא ועל דא כתיב את חקותי תשמרו בגין דכל חד וחד ממנא על מלה ידיעא בעלמא בההוא חק בגין כך אסיר למחלף זינין ולאעלא זינא בזינא אחרא בגין דאעקר לכל חילא וחילא מאתרייהו (ואכחיש פמליא של מעלה) ואכחיש פומבי דמלכא.

תרגום: בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם, תיקן כל דבר ודבר כל אחד ואחד בצדו, ומנה עליהם כחות עליונים. ואין לך אפילו עשב קטן בארץ שאין לו כח עליון למעלה, וכל מה שעושים עם כל אחד ואחד (שתי נוסחאות), וכל מה שכל אחד ואחד עושה, הכל הוא בחזק של אותו הכח העליון שממונה עליו למעלה. וכל ההנהגות גזורות מן הדין, על דין הם נוסעים, ועל הדין הם עומדים. אין מי שיוצא ממקומו החוצה, וכל הממונים מיום שנברא העולם נתמנו שליטים על כל דבר ודבר, וכולם מתנהגים על הנהגה אחרת עליונה שנוטלים כל אחד ואחד, כמו שכתוב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, כיון שנוטלים אותו חוק, כולם נקראים חוקות, ואותו החוק שנתן להם בא משמים, ואז נקראים חוקות שמים. ומנין שבאים משמים, שכתוב כי חק לישראל הוא, ועל כן כתוב את חוקותי תשמרו, משום שכל אחד ואחד ממונה על דבר ידוע בעולם באותו החק, לכן אסור להחליף מינים ולהכניס מין במין אחר, משום שעוקר את כל כח וכח ממקומו, (ומכחיש פמליא של מעלה) ומכחיש את פרסום המלך.

וע"י ספר הפליאה (&): ובכלל כי ששת ימים שלא לזרוע כלאים או זרעים בכרם ולא להרביע בהמה מין שלא במינו לפי שבכל מעשה בראשית נאמר למינהו, והסוד שלא לעכב ולא לערבב הכחות המגדילים הצמחים להיות יונקים מין שלא במינו וזהו את מצותי תשמרו דברים שחקתי לך מששת ימי בראשית.

הזה נתלו באותו רקיע שנברא ביום שני שהוא מכה שניות והוא המבדיל בין מים למים כי כן המאורות נקבעו בו להבדיל בין היום ובין הלילה ובין האור ובין החושך וכל מה שנעשה אחריו ביום החמישי וביום הששי הוא הנקרא נפש וזהו שהזכיר בספר יצירה עולם שנה נפש¹¹⁴

(א יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם.

ע"י רמב"ן: הנה האור נברא ביום ראשון ומאיר ביסודות¹¹⁵ וכאשר נעשה הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים והנה כאשר נבראת הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור ועתה ברביעי רצה הקדוש ברוך הוא שיהיו ברקיע מאורות מגיעים אור לארץ וזה טעם ברקיע השמים להאיר על הארץ כי האור היה למעלה מן הרקיע ולא האיר על הארץ

וענין יהי מאורות כי מחומר השמים גזר בראשון שיהיה אור במדת היום ועתה גזר שיתגשם ויתהוו ממנו גוף מאיר ביום גדול האורה וגוף אחר קטן האורה מאיר בלילה ויתלו שניהם ברקיע השמים שיאירו גם למטה ויתכן כי כמו ששם בארץ כח הצמיחה במקומות ממנה כן שם ברקיע מקומות מוכנים ומזומנים לקבל האורה והגופים האלה מקבלי אור מזהירים כגון האספקלריאות ואבני השם¹¹⁶ ולכן יקראם מאורות לא אורים אף על פי שקראם המזמור כן (תהלים קלו ז)

להבדיל בין היום ובין הלילה – כתב רש"י משננו האור הראשון אבל בששת ימי בראשית שמשו האור והחשך זה ביום וזה בלילה ואיני רואה שיהיה זה דעת רבותינו המזכירים גניזה על האור הראשון אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה ימים וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו אז ממנו שני המאורות האלה כמו שאמרו (ב"ר יז ה) נובלת אורה של מעלה גלגל חמה כי לפי שלא היה העולם הזה ראוי להשתמש באור ההוא בלי אמצעות גנוז לצדיקים לעולם הבא ושמשו בנובלת הזו מיום רביעי¹¹⁷ ואילך כך אמרו בבראשית רבה (ג ו) תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה מפני שהיא מכהה גלגל חמה בלילה אינה יכולה שלא נבראת להאיר אלא ביום והיכן היא נגנזה והיכן היא מתוקנת לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים שבעה אתמהה לא שלשה הן כאינש דאמר כן אנא מפקיד לשבעה יומי דמשתותי כלומר לשון

¹¹⁴ ז"ל (פ"ו מ"א): אלו הם שלש אמות אמ"ש, ויצאו מהם שלשה אבות והם אור מים אש, ומאבות תולדות. שלשה אבות ותולדותיהם ושבעה כוכבים וצבאותיהם ושנים עשר גבולי אלכסון, ראייה לדבר עדים נאמנים בעולם שנה נפש, ושנים עשר חק, ושבעה ושלשה פקדן בתלי וגלגל ולב.

ע"י בהגר"א שם יד ע"ד ז"ל, כל הספר נחלק לג' עולם שנה נפש והן עולמות ב"ע.

¹¹⁵ ע"י לעיל הערה 29.

¹¹⁶ ע"י זהר ח"ג לג ע"ב: רבי אלעזר אמר יהי מארת אספקלריאה דלא נהרא מגרמה אלא על ידא דנהורין עלאין דנהרין לה כעששיתא דלקטא נהורא דנהיר תרגום: רבי אלעזר אמר, "יהי מארת", אספקלריה שלא מאירה מעצמה, אלא על ידי אורות עליונים שמאירים לה, כמו עששית שמקבלת אור שמאיר.

¹¹⁷ ע"י לש"ו דע"ה ח"ב דרוש ד ענף כה סימן ד ישוב הסתירה והעניין, שביום א' דמעשה בראשית האיר האור הראשון עד סוף האצילות בלי מסך כלל. ואפילו דרך הקד"א עדיין היה משמש האור בכל תוקפו כל ג' הימים הראשונים, והוא מכיוון שג' הימים הראשונים הם דרגא דחג"ת, שהם למעלה מן הפרסא, וביום הרביעי נסתלק לעילא. אך לצורך בריאת האדם (שהוא תכלית הכוונה בכל הבריאה כולה) ביום הששי, שהוא יסוד (שבכוחה להסתלק למעלה למעלה), חזר האור הגנוז ונתגלה שנית ע"ד שהאיר בג' הימים הראשונים ע"י הקד"א, ובאותו האור נברא אדה"ר.

בני אדם הוא שיאמר אני מפקיד ושומר זה הבשר לשבעת ימי המשתה שלי לא שיספיק לו לשבעה כולם אלא שיוציא אותו בתוכם וכך אמרו שבעת הימים כאור שהיה בימים ההם במקצתם ושם אמרו עוד (ב"ר ג ו) ויבדל רבי יהודה ברבי סימון אמר הבדילו לו ורבנן אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבא

ואם תוכל לדעת כוונתם באמרם בברכת הלבנה עטרת תפארת לעמוסי בטן¹¹⁸ תדע סוד האור הראשון והגניזה וההבדלה שאמר הבדילו לו וסוד שני המלכים המשתמשים בכתר אחד¹¹⁹ כאשר בסוף שיהיה אור הלבנה כאור החמה אחר שיהיה אור החמה שבעתים

ע"י ר' בחיי: ויתכן לפרש יהי מאורות שאין המאורות האלה מכלל הגלגלים אבל הם מאורות רוחניים מקבלי האורה מן האור הראשון וגזר עתה במאמר הזה יהי מאורות שיתפשטו מן האור הראשון והוא מאורות רוחניות שיהיו מאורות למאורות שעל הארץ¹²⁰ וזהו שאמר הכתוב והיו למאורות ברקיע השמים היה לו לומר והיו לרקיע השמים כמו שאמר והיו לאותות אבל הכונה שיהיו מן האור הראשון שהוא מאורות

¹¹⁸ ע"י זהר ח"ב (דף קפח ע"א): ולבתר דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת בגין דאיהו עטרת תפארת לעמוסי בטן.

תרגום: ואחר שנראית הלבנה שיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת משום שהיא עטרת תפארת לעמוסי בטן.

וע"י (שער מאמרי רז"ל &) והנה כתר דידה מקומו בת"ת שלו וז"ש עטרת ת"ת לעמוסי בטן. כי עטרת דידה היא בת"ת דידה מחציו ולמטה שהיא סוד הבטן אשר שם המעין אשר היו הנשמות של בני ישראל גנוזות קודם נתינתם ברחם הנוק' וזמ"ש לעמוסי בטן הם ישראל הנק' עמוסים מני בטן.

¹¹⁹ ע'י חולין ס ע"ב: רבי שמעון בן פזי רמי כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתב את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה רבש"ע אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה לך ומעטי את עצמך אמרה לפני רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעית את עצמי אמר לה לך ומשול ביום ובלילה אמרה ליה מאי רבותיה דשרגא בטיהרא מאי אהני אמר לה זיל לימנו בך ישראל ימים ושנים.

וע"י ספר הפליאה (&): ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הככבים המאורות הללו הם המאורות שאמר אלהים יהי אור ויהי אור והתחלת אצילותם אור הלבנה כאור החמה כי בשוה היו וכאחת היו יונקים זהו ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. ואח"כ נקרא אור הלבנה קטן וזהו את המאור הקטן, א"ל ר' ולמה הקטינה, א"ל כי הלבנה שהיתה כמו החמה אמרה לבינה די בא' שיהיה פועל ולמה ישתמשו שני מלכים בכתר א' אמרה הבינה לך ומעטי את עצמך. ומהו המיעוט שאינה באה אל המלך כבתחלה רק באמצעית קו השוה. וראה והבן שאין לה אור מצד עצמה רק המגיע אליה מקו השוה. הוא ת"ת היש מיעוט גדול מזה, ולעתיד לבא יהיה אור הלבנה כאור החמה וישתמשו ב' מלכים בכתר א' ויהי ה' אחד ושמו אחד, כי הלבנה והחמה יתחברו חיבור שלם. א"ל ר' ולמה הוציאה דיבור כזה מפיה לא ידע הב"ה מה עשה אבל קבלה ודברה בפניו, א"ל בני דורשת טוב לעצמה וסברה להעמידה מלך בשש קצוות ובעבור שקדמה לדבר בפניו אמר לה תגזור למטה ממך והחמה יגזור עלך.

ע"י ע"ח שער מיעוט הירח פרק ב: רק המלכות שבה שהיא נקודה א' כלולה מ' תחת אחורי היסוד של ז"א. וזהו ענין לך ומעטי את עצמך שנסתלקו ט"ס שלה העליונים ועלו בז"א והיא נשארת נקודה מעוטה וירדה תחת אחורי היסוד וענין מיעוט הירח היה ביום ד'. אח"כ ביום ו' חזרה להתגדל בבחי' הג' הנ"ל היותה פרצוף שלם.

¹²⁰ ע"י ז"ח נד ע"א: ויאמר אלקים יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ. תמן תנינן, א"ר יצחק בר יעקב, מאי דכתיב כלך יפה רעיתי ומום אין בך, ת"ח, כשברא הקב"ה את עולמו, עשאו מאותו האור הנאצל מלמעלה. וברא השמים, מאותו הרקיע הראשון שהכינו הקב"ה ובראו בתחלה. ואותו הרקיע הוליד כל שאר הרקיעים שנתהוו ממנו. ואמר רב יהודה אמר רב, אותו הרקיע הוליד כל המאורות, מאותו האור שמקבל מלמעלה. וכשברא הקב"ה אותו רקיע, נטל את המאורות, והניחם באותו רקיע, הנקרא רקיע השמים. שאותו הרקיע, נתהוו מן השמים. א"ר יהודה אמר רב, הרקיע העליון, הוליד השמים אשר תחתיו. והשמים, הולידו האי רקיע, ונקרא רקיע השמים. ונטל הקב"ה הני מאורות, ונתנם בו. הה"ד, ויתן אותם אלקים ברקיע השמים.

למאורות שעל הארץ כי לא אמר הכתוב יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ ואם כן הבן כי המאורות הראשונים שהזכיר יהי מאורות הם מאורות רוחניים מקבלים אורן מן האור הראשון ומשפיעין אותם במאורות של מטה והם תענוגות נפשות הצדיקים מקיימי התורה והמצוות וזהו שנאמר והיו לאותות כלומר והיו אותן המאורות לאותן שקיימו אותיות התורה שיהיו זוכין ומתעדנין בהן או שקיימו המצוות שנאמר בהן אות כגון מילה ושבת ותפילין

ומה שקראם המזמור (תהלים קלו ז) לעושה אורים גדולים והכתוב יקרא לכלן מאורות בין המאורות הרוחניים בין הגופיים הנה דוד המע"ה כוון במלת אורים על הרוחניים וזהו שהזכיר אחריו מאורות של מטה שהם השמש והירח ואמר (תהלים קלו ח ט) את השמש לממשלת ביום וגו' את הירח וכוכבים וגו' ואף על פי שהאורים מקבלי אורה מן האור הראשון קראם אורים לפי שהם עצם האורה כנגד השמש והירח ואמר ולמועדים כי הנשמה בהפרדה מן הגוף אינה זוכה מיד לאותו התענוג הגדול המעותד לה עד שיבא מועדה וזמנה כענין שדרשו ז"ל (כתובות קג ב) בהוא כובס עלה לגג ונפל ומת יצאה בת קול ואמרה כובס זה מזומן לחיי העה"ב שהרי עולם הנשמות הוא הבא לאדם מיד לאחר מיתה אבל העולם הבא יש לו מועד ידוע וזמן קבוע והם מעלות חלוקות כל אחת ואחת בפני עצמה יש חיי העוה"ב לזמן תחית המתים ויש עוה"ב לאחר התחיה כמו שאני עתיד לבאר בעו"ה בסדר אתם נצבים

ולימים ושנים הם הזמנים החלוקים למעלות הנשמות כי הנשמה מתעלה מעלוי לעלוי מן העוה"ז שהוא עולם הגופות לעולם הנשמות ומעולם הנשמות היא מתעלה לעולם הרוחות הנקרא צרור¹²¹ שהנשמות צרורות שם והוא נקרא אור כענין שנאמר (איוב לג כח) וחיתו באור תראה וכתוב (איוב לג ל) לאור באור החיים ומעולם הרוחות הנשמה מתעלה לעולם החיים¹²² שממנו האור שנאמר (תהלים לו י) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור¹²³ ומי שאינו ראוי להאריך ימים בעולם החיים וראוי לקבל מדה כנגד מדה בעולם הגופות חוזר לחיות בתחית המתים שהוא מכח עולם החיים לכך אמר (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו ולא כל ישני ומי שראוי להאריך ימים בעולם החיים אין לו הפסק ועולם החיים הוא הנקרא נצה הוא שכתוב (תהלים טז יא) תודיעני אורה חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימיך נצה והא למדת שחיי

¹²¹ עי' לקמן הערות 533 534.

¹²² עי' זהר ח"ב קטז ע"ב: לעתיד לבא (שם ל כ) ולא יכנף עוד מוריק והיו עיניך רואות את מוריק דאתון בהאי עלמא דלית לכון קליפין ועורין אית לכון רשו לאסתכלא בבני עלמא ובני עלמא (ס"א לית) אית לון רשו לאסתכלא בכו ובגין דא עליכו אתמר דאתון חיינ ועלמא דלכון עולם החיים אבל עלמא שפלא דא עולם המתים דכל אלהות דאומין דעלמא מבלעדי יהו"ה כלהון מתים.

תרגום: לעתיד לבא (שם ל) ולא יכנף עוד מוריק והיו עיניך רואות את מוריק שאתם בעולם הזה שאין לכם קלפות ועורות יש לכם רשות להסתכל בבני העולם ולבני העולם (אין) יש רשות להסתכל בכם ולכן עליכם נאמר שאתם חיים ועולמכם הוא עולם החיים אבל העולם השפל הוא עולם המתים שכל אלהות של אומות העולם מבלעדי ה' כולם מתים.

¹²³ עי' זהר ח"ג לד ע"א: קח את אהרן ואת בניו ואת הבגדים רבי חייא פתח (שם לו י) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור כי עמך מקור חיים דא שמן עלאה דנגיד ולא פסיק לעלמין דשריא בגו חכמה עלאה דכלא הדא הוא דכתיב כי עמך עמך שריא ולא מתפרשא מנך לעלמין בחביבותא דכלא מקור חיים בגין דהיא מקורא ומבועא דחיים לאפקא חיים לאילנא עלאה ולאדלקא בוצינין.

תרגום: קח את אהרן ואת בניו ואת הבגדים, רבי חייא פתח כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. כי עמך מקור חיים, זה השמן העליון שנשמך ואינו פוסק לעולמים, ששרוי בתוך החכמה העליונה של הכל, זהו שכתוב כי עמך, עמך שרוי ולא נפרד ממך לעולמים, בחביבות של הכל, מקור חיים, משום שהיא מקור ומעיין החיים, להוציא חיים לעץ העליון, ולהדליק את הנרות.

העולמים הקודמים והמעלות העליונות אשר בנה אותן במאורות הם תענוגי הנשמות הזוכות לתורה ויזכו לאותן המעלות בזמנים הידועים להם זה ימים וזה שנים כמו שרמזו בכתוב הזה ולימים ושנים לפי שמתעלה נפשם מעלוי לעלוי ועוד נתבאר הענין הזה ממה שהזכיר אחרי כן במעשה וכפל הענין ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים אלו הרוחיים את המאור הגדול ואת המאור הקטן אלו הגופניים והם המה ולבנה

(א יח) וְלְמַשָּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיִּרְא אֱלֹהִים פִּי טוֹב.
 ע"י רמב"ן: ויתכן שהמשלה עוד כח אצילות שהם מנהיגי התחתונים ובכחם ימשול כל מושל¹²⁴ והמזל הצומח ביום ימשול בו והמזל הצומח בלילה ימשול בה כענין שכתוב (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים והוא מה שאמר הכתוב (תהלים קמז ד) מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא וכן לכלם בשם יקרא¹²⁵ (ישעיה מ כו) כי קריאת השמות היא ההבדלה בכחותם לזה כח הצדק והיושר ולזה כח הדם והחרב וכן בכל הכחות כידוע באצטגנינות והכל בכח עליון ולרצונו ולכך אמר גדול אדוננו ורב כח (תהלים קמז ה) כי הוא גדול על כולם ורב כח עליהם וכן אמר מרוב אונים ואמין כח (ישעיה מ כו)

ועל דרך הסוד שרמזתי לך תהיה ממשלה נמורה באמת
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ולמשול ביום ובלילה ירמוז למנהיגי שני המאורות הגדולים¹²⁶ שהם מושלים ביום ובלילה ובכחם ימשול כל מושל¹²⁷ וכנגדם תמצא בקרבן התמיד שני כבשים בני שנה תמימים את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים¹²⁸ והוא מה שאמר הכתוב (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם

¹²⁴ ע"י לקמן הערה 127.

¹²⁵ ע"י לעיל הערה 112.

¹²⁶ ע"י לעיל הערה 99.

¹²⁷ ע"י זהר (ח"ב דף יד ע"ב): פתח ואמר (שיר ו ח) ששים המה מלכות ושמונים פילגשים

ששים המה מלכות אינון גבריא דלעילא מחילא דגבורא דאתאחדן בקליפין (נ"א בגליפין) דחיותא קדישא דישראל ושמונים פילגשים ממנן בגליפוי דתחותוי בחזרא (ס"א בחד) חד ממאה ועלמות אין מספר כמה דאת אמר (איוב כה ג) היש מספר לגדודיו ועם כל דא כתיב (שיר ו ט) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה דא היא שכינתא קדישא דנפקא מתריסר (נ"א מתריסין) זיהרא דזהרא דנהיר לכלא ואיהי אתקרי אימא כגוונא דא עביד קודשא בריך הוא בארעא זריק לכל עמין לכל עיבר ומני עליהון רברבי הדא הוא דכתיב (דברים ד יט) אשר חלק יהו"ה אלהיך אותם לכל העמים והוא נסיב לחולקיה כנישתא דישראל הדא הוא דכתיב (שם לב ט) כי חלק יהו"ה עמו יעקב חבל נחלתו וקרא לה אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה דא היא שכינת יקריה דאשרי ביניהון אחת היא ומיוחדת ליה ראוה בנות ויאשרוה כמה דאת אמר (משלי לא כט) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה מלכות ופילגשים ויהללוה אלין רברבי עמין דאתפקדן עלייהו.

תרגום: פתח ואמר ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ששים המה מלכות אותם גבורים שלמעלה מכח הגבורה שנאחזים בקליפות (בחקיקות) של חיה הקדושה של ישראל ושמונים פילגשים ממונים בחקיקות שתחתיהן בחזרה (באחד) אחד ממאה ועלמות אין מספר כנאמר היש מספר לגדודיו ועם כל זה כתוב אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה זוהי השכינה הקדושה שיוצאת משנים עשר (מבעלי מגן) אורות שזהרים שמאירים לכל והיא נקראת אס. כדוגמא זה עשה הקדוש ברוך הוא בארץ זרק את כל העמים לכל צד ומנה עליהם גדולים זהו שכתוב אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים והוא לקח לחלקו את כנסת ישראל זהו שכתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וקרא לה אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה זוהי שכינת כבודו שהשרה ביניהם אחת היא ומיוחדת לו ראוה בנות ויאשרוה כמו שנאמר רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה מלכות ופילגשים ויהללוה אלו גדולי העמים שנפקדו עליהם.

וע"י רבינו בחיי דברים פרק ח פסוק יח, וכן פרק לא פסוק יד.

¹²⁸ ע"י זהר ח"ב דף כא ע"ב: רבי תנחום אמר דא סומק ודא חוור סומק בין הערבים דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר וחזרו בצפרא דכתיב ובבקר תשבעו לחם רבי יצחק אמר כתיב (שם יב ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וגו' דהוא שעתא למעבד דינא רבי יהודה אמר ילפינן משני כבשים שבכל יום האחד מתקרב כנגד מדת החסד והשני כנגד מדת הדין

לכל העמים כלומר השמש והירח וכל צבא השמים ואתכם לקח ה' והמשכיל יבין וזהו שכתוב (דברים יז ג) אשר לא צוית¹²⁹ כלומר בשמש ובירח אבל צויתי במנהיגים ובסדר שופטים בפסוק (שם) ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי אכתוב מזה בעה"י ומכאן יתבאר לך סוד התענית בשגם הוא קרבן שנתמעט הבשר וחלבו ודמו של אדם¹³⁰ וע"כ התענית צריך קבלה בזמן ממשלת שני המאורות ביחד¹³¹ וזהו מבעוד יום

ואמר רבי יהודה מאי דכתיב (במדבר כח ז) את הכבש האחד תעשה בבקר ולא כתיב את הכבש הראשון אלא את הכבש האחד מיוחד כנגד מדת החסד דבכל מקום שני לא נאמר בו כי טוב רבי תנחום אמר לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהוא כנגד מדת הדין אמר רבי יצחק מכאן (ירמיה ו ד) או לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב כי פנה היום זה מדת החסד כי ינטו צללי ערב שכבר גבר מדת הדין אברהם תקן תפלת שחרית כנגד מדת החסד.

תרגום: רבי תנחום אומר זה אדום וזה לבן אדום בין הערביים שכתוב בין הערביים תאכלו בשר ולבן בבוקר שכתוב ובבוקר תשבעו לחם רבי יצחק אמר כתוב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערביים וגו' שהיא שעה לעשות דין רבי יהודה אמר למדנו משני כבשים שבכל יום האחד מתקרב כנגד מדת החסד והשני כנגד מדת הדין. ואמר רבי יהודה מהו שכתוב את הכבש האחד תעשה בבוקר ולא כתוב את הכבש הראשון אלא את הכבש האחד מיוחד כנגד מדת החסד שבכל מקום שני לא נאמר בו כי טוב. רבי תנחום אמר לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהיא כנגד מדת הדין אמר רבי יצחק מכאן או לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב כי פנה היום זה מדת החסד כי ינטו צללי ערב שכבר גבר מדת הדין אברהם תיקן תפלת שחרית כנגד מדת החסד.

ועי' שם ח"ג רמב ע"א: את הכבש אחד תעשה בבקר מאי בבקר דא בקר דאברהם דכתיב וישכם אברהם בבקר מנלן דהאי בקר דאברהם הוא א"ר אלעזר מהכא (שם מד) הבקר אור בקר אור לא כתיב אלא הבקר אור ודא אור קדמאה דברא קב"ה בעובדא דבראשית וע"ד תעשה בבקר בבקר דאשתמודעא ולקבל בקר דאברהם אתקריב קרבנא דא קרבן דבין הערבים דא יצחק ולקבל ערב דיצחק אתקריב מנלן דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וערב דיצחק הוא והא אוקימנא.

תרגום: "את הכבש אחד תעשה בבוקר" מהו בבוקר, זה בוקר של אברהם, שנאמר "וישכם אברהם בבוקר". מנין לנו שזה הבוקר של אברהם. אמר רבי אלעזר מכאן, שנאמר "הבוקר אור" לא כתוב "בוקר אור", אלא "הבוקר אור", וזה אור ראשון, שברא הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, ועל זה "תעשה בבוקר", בבוקר הידוע. וכנגד בוקר של אברהם מקריבים קרבן זה. קרבן של בין הערבים זה יצחק, וכנגד ערב של יצחק נקרב. מנין לנו, שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", וערב הוא של יצחק, והרי בארנו. עי' דבריו שם ודברינו.¹²⁹

¹³⁰ עי' ברכות יז ע"א: רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני.

¹³¹ עי' שושן סודות (אות רסג): סוד כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו תענית הוא: והטעם כי המקבל תענית בלילה נראה כמקצץ בנטיעות, שהרי קבל עליו מדת לילה ולא מדת יום, ולכן צריך לקבל אותה מבעוד יום, כדי לקבל עליו מדת יום ומדת לילה.

עי' זהר ח"א יב ע"א: פקודא רביעאה למנדע דיהו"ה הוא האלהים כמה דאת דאת אמר (דברים ד ט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהו"ה הוא האלהים ולא תכללא שמא דאלה"ם בשמא דיהו"ה למנדע דאינון חד ולית בהו פרודא והיינו רזא דכתיב (בראשית א יז) יהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ למהוי תרין שמהן חד בלא פרודא כלל לאתכללא מארת חסר בשמא [דשמים] (דשמא) <נ"א דרשים> דאינון חד ולית בהו פרודא נהורא אוכמא <בנהורא> (בההיא) חיוורא לית בהו פרודא וכלא חד ודא הוא עננא חוורא [דיממא] (דימא) ועננא דאשתא בליליא (מה שאחז"ל) מדת יום ומדת לילה ולא תתקן דא בדא לאנהרא כמה דאתמר (בראשית א טו) להאיר על הארץ ודא חובא דההוא נחש קדמאה חבר לתתא ואתפרש לעילא ובגין כך גרם מה דגרם לעלמא בגין דאצטריך לאפרשא לתתא ולחברא לעילא ונהורא אוכמא אצטריך לאתאחדא לעילא בחבורא חדא ולא תאחדא לבתר באוכלוסהא דיחודהא ולאפרשא לה מסטרא בישא ועם כל דא אצטריך למנדע דאלה"ם יהו"ה כלל אלא פרודא יהו"ה הוא האלה"ם וכד ינדע בר נש דכלא חד ולא ישוי פרודא אפילו ההיא סטרא אחרא יסתלק מעל עלמא ולא אתמשך לתתא

תרגום: מצוה רביעית: לדעת שה' הוא האלהים, כמו שנאמר "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים", ושיכלל השם של אלהים בשם של הו"ה, לדעת שהם אחד ואין בהם פרוד. והיינו סוד הכתוב "יהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ", שיהיו שני השמות אחד בלי פירוד כלל, שיכלל מארת חסר בשם של שמים (שָׁרְשׁוּם) שהם אחד, ואין בהם פרוד. אור שחור באור לבן אין בהם פרוד, והכל [דבר] אחד, וזהו ענן הלבן של היום וענן של אש בלילה, מדת יום

קודם שתשקע החמה וזהו מאמר רב חסדא (תענית יב ע"א) כל תענית שלא קבלו עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ואמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית וכשם שהתענית קרבן כך הדמעה בשעת תפלה קרבן כנגד נסוך המים¹³² עם הקרבנות וכן דרשו רז"ל (ברכות לב ע"ב) שערי דמעה לא ננעלו כי הדמעה מכת המים שהוא מכת החסד שהוא הימין והימין פשוטה לקבל שבים¹³³ בכל עת ובכל שעה והבן זה כי הוא עקר גדול

עיי"ש: ודע כי תמצא בפרשה זו ה' פעמים לשון מאור לפי שה' מיני אור הם אור היום¹³⁴ אור השמש אור הלבנה אור הכוכבים אור המזלות אבל לא נברא להאיר על

ומדת לילה. ויתקנו זה עם זה להאיר, כמו שנאמר "להאיר על הארץ". וזהו החטא של אותו הנחש הקדמוני, שחיבר למטה והפריד למעלה, ולכן גרם מה שגרם לעולם, משום שצריך להפריד למטה ולחבר למעלה. ואור שחור צריך להאחז למעלה בחיבור אחד, ולהאחז אחר כך בהמוניה של יחודה ולהפריד אותה מן הצד הרע. ועם כל זה, צריך לדעת שאלהים ה' הכל אחד בלי פרוד. ה' הוא האלהים. וכשידע אדם שהכל אחד ולא ישים פירוד, אפילו אותו הצד האחר יסתלק מן העולם ולא ימשך למטה.

¹³² עי' תענית דף כה ע"ב: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים והוא תניא טפחיים לא קשיא כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה אמר רבי אלעזר כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו אבע מימך קול שני ריעים אני שומע שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריק וגו'.

עי' תיקו"ז נב ע"ב: ועוד אתמר בה סליקו ונחיתו כגוונא דא כד סלקין לה לגבי עמודא דאמצעייתא אתמר ביה נשאו נהרות קולם אבל כד נחתין לה לגבי צדיק אתמר ביה (תהלים צג ג)

ישאו נהרות דכים ומה דהוה סגולה לעילא כגוונא דא ●● כד נחתא לגבי צדיק אתעבידת סגו"ל

כגוונא דא ● ובגין דא מה דהות לעילא אתנטלת (נ"א אתחזרת) לתתא ובגין דא אתקריאת בצדיק דכים ובה מים התחתונים בכאן בגין דאינון תרעין דדמעה ועלייהו אתמר שערי דמעה לא ננעלו ובגין דאיהי דמעה דילהון דכים ודאי וצדיק בה ד"ך י"ם והא אוקמוהו אל ישוב דך נכלם (תהלים עד כא) וביה אל דמעתי אל תחרש (שם לט יג) ועלה אתמר (שמות ג ט) צעקת בני ישראל באה אלי.

תרגום: ועוד נאמר בה עליה וירידה, כמו זה כשמעלים אותה לעמוד האמצעי, נאמר בו "נשאו נהרות קולם". אבל כשמורידים אותה אל הצדיק, נאמר בו "ישאו נהרות דכים". ומה שהיה

סגולה למעלה כמו זה ●●, כשירדת אל הצדיק נעשית סגול, כמו זה ●, ולכן מה שהיתה למעלה נטלה (חזרה) למטה, ולכן נקראת בצדיק דכים, ובה המים התחתונים בוכים, משום שהם שערי דמעה, ועליהם נאמר שערי דמעה לא ננעלו (ברכות לב ע"ב). ומשום שהיא הדמעה שלהם דכים ודאי, וצדיק בה ד"ך י"ם. והרי פרשוהו "אל ישוב דך נכלם", ובו "אל דמעתי אל תחרש", ועליה נאמר "צעקת בני ישראל באה אלי".

¹³³ עי' זהר ח"א דף כג ע"א: אסתכמו תלתא למעבד דינא וייתי י"ד (ימינא) דאיהי פשוטה לקבל שבים דאיהו יה"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א ודא שכינתא אתקרי יד ימין מסטרא דחסד יד שמאל מסטרא דגבורה יד יה"ה מסטרא דעמודא דאמצעייתא כד בר נש תב בתיובתא האי יד <שזיב> (שאיב) ליה מן דינא אבל כד דן עלת [על כל] העלות אתמר ביה ואין מידי מציל.

תרגום: שלשה מסכימים לעשות דין, ויבא יד (ימין) שהיא פשוטה לקבל שבים, שהוא יה"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזו שכינה נקראת יד ימין מצד החסד. יד שמאל מצד הגבורה. יד יה"ה מצד עמוד האמצעי. כשאדם שב בתשובה היד הזו מצילה אותו מהדין, אבל כשעילת על כל העילות דן, אז נאמר בו "ואין מידי מציל".

עי' זו"ח נב ע"א: ובההיא שעתא כולא אתהדר כיריעות שלמה בגין דסטרא דימינא איתער בעלמא וידא ימינא פשוטה לקבל לדתייבין בתיובתא דהא עד השתא אתקדרו בחובייהו כאהלי קדר והשתא דהדרין בתיובתא אינון כיריעות שלמה בגין דאברהם איתער בעלמא ימינא דמלכא. תרגום: ובשעה ההיא הכל החזר כיריעות שלמה משום שצד הימין התעורר בעולם ויד הימין פשוטה לקבל את השבים בתשובה שהרי עד עתה התקדרו בחטאיהם כאהלי קדר וכעת שחוזרים בתשובה הם כיריעות שלמה משום שאברהם התעורר בעולם ימינו של המלך.

¹³⁴ עי' זהר ח"ב קסז ע"א: ועל דאינון חמש דרגין דאתפרשו ואתמשכו מהאי אור קדמאא כתיב אור חמש זמנין וכלהו הוו מסטרא דימינא ואתכלילו ביה וכד אתכלילו בסטר שמאלא אתכלילו ברזא דמים דנטיל בימינא (ס"א מימינא) ובגין כך כתיב מים חמש זמנין וכד אשתלימו ברזא דאמצעייתא כתיב רקיע חמש זמנין ועל דא תלת אינון אור מים רקיע לקבל תלת דרגין אלן

(א כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתְּנִינִים הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי מוֹב.
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויברא אלהים את התנינים הגדולים, כבר ידעת מאמר רז"ל¹³⁵ שהמלאכים נבראו ביום חמישי והתנינים הגדולים הן ארבע מחנות שכינה¹³⁶ שהן מחול לשכינתו של הקדוש ברוך הוא לקלסו ולרוממו בשירות ותשבחות¹³⁷ מלשון

דכלהו חמש דרגין אתכלילו בהו ועל דא בכלהו כתיב חמש זמנין בכל חד וחד. תרגום: ועל שהן חמש דרגות שנפרדו ונמשכו מהאור הראשון הזה כתוב חמש פעמים אור וכולם היו מצד הימין ונכללו בו וכשנכללו בצד שמאל נכללו בסוד של מים שנוטל בימין (מימין) ולכן כתוב מים חמש פעמים וכשנשלמו בסוד האמצע כתוב רקיע חמש פעמים ועל זה שלשה הם אור מים רקיע כנגד שלש הדרגות הללו שכלן חמש דרגות נכללו בהם ועל זה בכלם כתוב חמש פעמים בכל אחד ואחד.

¹³⁵ עי' זהר ח"א לד ע"א: ישרצו המים שרץ נפש חיה למינה (בראשית א כ) אמר רבי אלעזר אלן מין תתאין דרחשין זיינין כגוונא דלעילא אינון עלאי ואינון תתאי רבי חייא אמר עלאי אפיקו נפש חיה ומאי ניהו דא נפש דאדם קדמאה כמה דאת אמר (בראשית ב ז) ויהי האדם לנפש חיה (בראשית א כ) ועוף יעופף על הארץ אלן שליחי עלאין דאתחזון לבני נשא בחיזו דבר נש משמע דכתיב יעופף על הארץ בגין דאית אחרנין דלא אתחזון אלא ברוחא ממש לפום סכלתנו דבני נשא בגיני כך לא כתיב באלין למינהו כאינון אחרנין דכתיב בהו (בראשית א כא) ואת כל עוף כנף למינהו בגין דאלין לא משניין ממייניהו לעלמין כהני אחרנין דלא כתיב בהו למינהו ואי תימא אית בהו דמשניין דא מן דא הכי הוא ודאי דהא אית בהו דמשניין אלן מאלין בגיני כך כתיב (בראשית ב י) ומשם יפרד.

תרגום: "ישרצו המים שרץ נפש חיה למינה". אמר רבי אלעזר, אלו מים תחתונים שרוחשים מינים דוגמת למעלה, אותם עליונים ואותם תחתונים. רבי חייא אמר, עליונים הוציאו נפש חיה, ומה הוא, זו הנפש של אדם הראשון, כמו שנאמר "ויהי האדם לנפש חיה". "ועוף יעופף על הארץ", אלו שליחים עליונים שנראים לבני אדם כמראה אדם. משמע שכתוב "יעופף על הארץ", היות שיש אחרים שלא נראים אלא ברוח ממש לפי שכל בני האדם, לכן לא כתוב באלו למינהו כמו אותם אחרים שכתוב בהם "ואת כל עוף כנף למינהו", היות שאלו לא משונים ממייניהם לעולמים, כאחרים הללו שלא כתוב בהם למינהו. ואם תאמר, יש בהם שמשונים זה מזה, כך זה בודאי, שהרי יש בהם שמשונים אלה מאלה, לכן כתוב "ומשם יפרד".

וכן הוא בב"ר (פ"א סי' ג): ר' חנינא אמר בה' נבראו מלאכים הדא הוא דכתיב ועוף יעופף על הארץ וגו'.

¹³⁶ עי' זהר (ח"ג דף לט ע"ב): פתח ואמר (בראשית א כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים וגו' ויברא אלהים כל אתר דדינא אלהים אקרי וההוא אתר עלאה אתר דנפקו מניה הכי קרי ליה הכא ואף על גב דרחמי הוא מניה נפקו דינין וביה תליין את התנינים הגדולים אלן אבהן דאינון מתשקין בקדמיתא ומשתרשין על כלא ואת כל נפש החיה הרומשת ואת כל נפש החיה דא נפש דההיא ארץ עלאה אפיקת מההיא חיה עלאה על כלא.

תרגום: פתח ואמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים וגו', ויברא אלהים, כל מקום של דין נקרא אלהים, ואותו מקום עליון, המקום שיצאו ממנו, כך קורא לו כאן. ואף על גב שהוא רחמים, יוצאים ממנו דינים, ובו הם תלויים. את התנינים הגדולים, אלו האבות שהם משקים בראשונה, ומשתרשים על הכל. ואת כל נפש החיה הרומשת, ואת כל נפש החיה, זו הנפש שאותה הארץ העליונה הוציאה מאותה חיה עליונה על הכל.

¹³⁷ עי' בתי מדרשות חלק א (ברייתא דמעשה מרכבה - פרק ו): ארבע כתות של מלאכי קדושים מלאכי השרת מקלסין לפני הקדוש ברוך הוא מחנה ראשונה של מיכאל על ימינו ומחנה שניה של גבריאל על שמאלו ומחנה שלישית של אוריאל מלפניו ומחנה רביעית של רפאל מלאחריו ושכינת אל באמצע והוא על כסא רם ונשא וכסאו גבוה למעלה.

ועי' זהר ח"א לב ע"א: אמר רבי יצחק אי הכי מאי דכתיב (בראשית א ד) ויבדל אלהים בין האור ובין החשך א"ל אור אפיק יום וחשך אפיק לילה לבתר חבר לון כחדא והווי חד דכתיב (שם ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד דלילה ויום אקרון חד והאי דכתיב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך (דאפריש מחלוקת) דא בזמנא דגלותא דאשתכח פרודא א"ר יצחק עד הכא דכורא באור ונוקבא בחשוכא לבתר מתחברן כחדא למהוי חד במאי אתפרשאן לאשתמודעא בין נהורא ובין חשוכא מתפרשן דרגין ותרווייהו כחד הווי דהא לית נהורא אלא בחשוכא ולית חשוכא אלא בנהורא ואע"ג דאינון חד אתפרשן בגווינון ועם כל דא אינון חד דכתיב יום אחד רבי שמעון אמר על ברית עלמא אתברי ואתקיים דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים

(שופטים ה יא) שם יתנו צדקות ה' וכבר הזכיר ועוף יעופף שהכוונה על המלאכים שכתוב בהם (ישעיה ו ב) ובשמים יעופף ועל כן נקרא עוף שכנפיו כפולים לשמים ומעופף בשמים ותרנגום וכפלת (שמות כו ט) ותעוף והא למדת כי שם העוף הוא הנקרא לכל מעופף בשמים הן גופני הן רוחני ואמר על הארץ על המקום שהוא הרום רגליו ויש לך להתבונן איך הוסיף באור ואמר על הארץ על פני רקיע השמים וכאילו אמר מה שהוא אומר על הארץ פירושו על פני רקיע השמים והוא כלשון (יחזקאל א טו) והנה אופן אחד בארץ שפירושו בשטח קרקעית הגלגל וכן תרגם יונתן מלרע לרום שמיא ובמדרשו של רבי שמעון בן יוחאי ראיתי (זוהר בראשית מו ע"ב¹³⁸) ועוף זה

וארץ לא שמת מאן ברית דא צדיק יסודא דעלמא דאיהו רזא דזכור ועל דא עלמא קיימא בברית יומם ולילה כחדא דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת חקות שמים דנגידן ונפקין מעדן עלאה פתח ואמר (שופטים ה יא) מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יהוה וגו' מקול מחצצים דא קול יעקב מחצצים כמה דאת אמר (שמואל א יז ד) איש הבינים בין משאבים דאיהו יתיב בין אינון דשאבין מיא מלעילא והוא נטיל בתרין סטרין וכליל להון בגויה שם יתנו צדקות יהוה תמן הוא אתר מהימנותא לאתדבקא שם יתנו צדקות יהוה תמן ינקין צדקות יהוה ושאבין צדקות פרזונו (בישראל) דא צדיק דעלמא דאיהו קיים וקדיש ואיהו שאיב ונטיל כלא ומפזר לגבי ימא רבא אינון מיין עלאין בישראל דישראל ירתו קיים דא ויהביה לון קב"ה ירותת עלמין כיון דישראל שבקו ליה דהו גזרין ולא פרעין מה כתיב (שופטים ה יא) אז ירדו לשערים עם יהוה ירדו לשערים אינון שערי צדק הווי יתבין לתרעי ולא עאלין לגו. תרגום: אמר רבי יצחק, אם כך, מהו שכתוב "ויבדל אלהים בין האור ובין החושך". אמר לו, אור הוציא יום וחושך הוציא לילה, אחר כך חיבר אותם כאחד והווי אחד, שכתוב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד", שלילה ויום נקראים אחד. וזה שכתוב "ויבדל אלהים בין האור ובין החושך" (שהפריד [ועשה] מחלוקת) זו בזמן של הגלות שנמצא פרוד. אמר רבי יצחק, עד כאן זכר באור ונקבה בחושך, אחר כך מתחברים כאחד להיות אחד. במה נפרדים להכיר בין אור ובין חושך, מתפרדים במדרגותם, ושניהם הם כאחד, שהרי אין אור אלא בחושך, ואין חושך אלא באור. ואף על גב שהם אחד, נפרדים בצבעים, ועם כל זה הם אחד, שכתוב "יום אחד". רבי שמעון אמר, העולם נברא ומתקיים על הברית, שכתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת". מי הברית, זה צדיק יסוד העולם, שהוא סוד של זכור, ועל זה העולם עומד בברית יומם ולילה כאחד, שכתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת", "חוקות שמים" הם ששופעים ויוצאים מעדן העליון. פתח ואמר, "מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' וגו'". "מקול מחצצים" זה קול יעקב, "מחצצים" כמו שנאמר "איש הבינים". "בין משאבים" שהוא יושב בין אותם ששואבים מים מלמעלה, והוא לוקח בשני צדדים וכולל אותם בתוכו. "שם יתנו צדקות ה'" שם הוא מקום האמונה להתדבק, "שם יתנו צדקות ה'", שם יונקים צדקות ה' ושואבים. "צדקות פרזונו (בישראל)", זה צדיק העולם שהוא ברית קודש, והוא שואב ולוקח הכל ומפזר לים הגדול אותם מים עליונים. "בישראל" שישראל ירשו ברית הזו, והקב"ה נתן להם ירושת עולמים. כיון שישראל עזבו אותו, שהיו מלים ולא פורעים, מה כתוב, "אז ירדו לשערים עם ה'", "ירדו לשערים" אותם שערי צדק היו יושבים לשערים ולא נכנסים פנימה.

¹³⁸ ז"ל: ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א כ) אמר רבי אלעזר הא אוקמוה דאינון מיין רחישו ואולידו כגוונא דלעילא והא אתמר (שם) ועוף יעופף על הארץ יעוף מבעי ליה מהו יעופף א"ר שמעון רזא הוא ועוף דא מיכא"ל דכתיב (ישעיה ו ו) ויעף אלי אחד מן השרפים יעופף (ד"א ל"ג יעוף מבעי ליה אלא) דא גבריא"ל דכתיב (דניאל ט כא) והאיש גבריא"ל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף (ד"א ל"ג ודא הוא יעופף) על הארץ (נ"א דא אליהו דאשתכח תדיר בארעא ולא מסטרא דאבא ואמא אשתכח דאיהו (ס"א ואיהו טאס עלמא) בד' טאסין דכתיב (מ"א יח יב) ורוח יהוה ישאך על אשר לא אדע ורוח יהוה חד ישאך תרין על אשר תלת לא אדע ארבע על פני דא מלאך המות) דהוא (אית דלא גרסי חשוך ארעא על פני נ"א אחשיך פני עלמא וכתוב ביה (בראשית א ב) וחשך על פני תהום) רקיע השמים כדאמרן עולה ומסטין וכו' אמר רבי אבא והא מלאך המות בשני אתברי אלא על הארץ דא רפא"ל דאיהו ממנא לאסוותא דארעא דבגיניה אתרפיאת ארעא וקיים בר נש עלה ורפי לכל חיליה על פני רקיע השמים דא אוריא"ל וכלא הוא בקרא ובגין כך כתיב בתריה (שם כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים אמר רבי אלעזר (ד"א הא אוקימנא אלין לויתן ובת זוגו דבר אחר) אלין אינון שבעין ממנן רברבן על שבעין עמין ובגין כך אתבריאו כלהו למהוי שליטאן על ארעא.

תרגום: "ישרצו המים שרץ נפש חיה". אמר רבי אלעזר, הרי פרשוה שאותם מים רחשו והולידו כדוגמא שלמעלה, והרי נאמר, "ועוף יעופף על הארץ", היה צריך לכתוב יעוף, מה זה יעופף. אמר רבי שמעון, סוד הוא, ועוף זה מיכא"ל, שכתוב "ויעף אלי אחד מן השרפים", "יעופף" (יעוף צריך לו אלא) זה גבריא"ל, שכתוב "והאיש גבריא"ל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף".

מיכאל שנאמר (ישעיהו ו) ויעף אלי יעופף זה גבריאל שנאמר (דניאל ט כא) מועף ביעף על הארץ זה רפאל על פני רקיע השמים זה אוריאל ע"כ וזהו סוד (שיר השירים ג י) מרכבו ארגמן¹³⁹ והמשכיל יבין

ואת כל נפש החיה הרומשת היא החיה המרובעת פנים הוא שהזכיר עליה יחזקאל (יחזקאל י טו) היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ומזה אמר אשר שרצו המים כמו שאמר בנהר כבר

ואת כל עוף כנף למינהו באר כי המלאכים הנבראים ביום חמישי הם מינים חלוקים מדרגות מדרגות זו למעלה מזו יש מהם ממים ויש מהם מאש¹⁴⁰ ויש אש דוחה אש ויש אש אוכלת אש¹⁴¹ והבן זה

(א כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אֶדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ וַיְרַדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ.

ע"י רמב"ן: והפשט הנכון במלת נעשה הוא מפני שכבר הראית לדעת (לעיל פסוק א) כי האלהים ברא יש מאין ביום הראשון לברו ואחר כך מן היסודות ההם הנבראים יצר ועשה וכאשר נתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם ישרצו המים והיה המאמר בבמה תוצא הארץ אמר באדם נעשה כלומר אני והארץ הנוכרת¹⁴²

(וזהו יעופף). "על הארץ" (זה אליהו שנמצא תמיד בארץ ולא מצד של אבא ואמא הוא נמצא שהוא (טס הוא בעולם) בארבע טיסות, שכתוב "ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע". "ורוח ה' אחת, "ישאך" שתיים, "על אשר" שלש, "לא אדע" ארבע. "על פני" זה מלאך המות), שהוא (חשך הארץ על פני, נ"א מחשיך פני העולם, וכתוב בו "וחושך על פני תהום"). "רקיע השמים" כמו שאמרנו עולה ומסטיין וכו'. אמר רבי אבא, והרי מלאך המות בשני נברא, אלא "על הארץ, זה רפאל", שהוא ממונה על רפואת הארץ, שבגללו נרפאת הארץ, וקיים אדם עליה, ומרפא לכל כחו [של הארץ]. "על פני רקיע השמים" זה אוריאל. והכל הוא בפסוק. ולכן כתוב אחריו "ויברא אלהים את התנינים הגדולים". אמר רבי אלעזר, (הרי בארנו אלו לוינתן ובת זוגו) אלה הם שבעים ממונים גדולים על שבעים העמים, ולכן נבראו כולם להיות שולטים על הארץ.¹³⁹ ע"י תז"ח (לג ע"ד): ארגמן א' אורפניאל ר' רפאל ג' גבריאל מ' מיכאל נ' נוריא אלן אנון גופא לחמש גוניו.

תרגום: ארגמן א' אורפניאל ר' רפאל ג' גבריאל מ' מיכאל נ' נוריא אלן הם גוף לחמשה צבעים.

ועי"ש מא ע"ד: ושר שלום מכריע ביניהם דאיהו נוריא אלן אוריאל, אוריאל אתקרי מסטרא דימינא, נוריא אלן מסטרא דשמאלא.

וע"י מב ע"א: רצוא ושוב רצוא דא נוריא אלן ושו"ב מטטרין. וע"י בגר"א שם: ר"ל תרין דרגין מט"ט ונוריא אלן. כי ד' חיות הן ד' אותיות שבשם ט"ס מחכמה ולמטה ומט"ט הוא חיה החמישי פרצוף החמישי כתר היצירה שבו שני בחינות של כתר ע"ק [נדצל ע"י] וא"א כידוע מופלא ומכוסה שעליו נאמר ואראה ואפול על כו' ובחינה הראשונה הוא מט"ט שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע ונוריא אלן הוא בחינה האחרונה שלכן הוא נחשב בכלל החיות ארגמן כידוע בכל כתר וז"ש והחיות רצוא כו' שבסט' דנוריא אלן רצין להשיגו ושוב בסט' דמט"ט שעתיק נקרא רישא דלא אתיידע.

¹⁴⁰ ע"י זהר ח"א לד ע"ב: בגיני כך לא כתיב באלין למינהו כאינון אחרנין דכתיב בהו (בראשית א כא) ואת כל עוף כנף למינהו בגין דאלין לא משניין ממינייהו לעלמין כהני אחרנין דלא כתיב בהו למינהו ואי תימא אית בהו דמשניין דא מן דא הכי הוא ודאי דהא אית בהו דמשניין אלן מאלין בגיני כך כתיב (בראשית ב י) ומשם יפרד.

תרגום: לכן לא כתוב באלו למינהו כמו אותם אחרים שכתוב בהם "ואת כל עוף כנף למינהו", היות שאלו לא משונים ממיניהם לעולמים, כאחרים הללו שלא כתוב בהם למינהו. ואם תאמר, יש בהם משוונים זה מזה, כך זה בודאי, שהרי יש בהם משוונים אלה מאלה, לכן כתוב "ומשם יפרד".¹⁴¹

ע"י יומא (דף כא ע"ב): ואת המים אשר בתעלה לחכה אוכלת לחין כיבשין דמערכה יש אש דוחה אש דגבריאל ויש אש אוכלת אש דשכינה דאמר מר הושיט אצבעו ביניהם ושרפן ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם.

¹⁴² ע"י ז"ח טז ע"א: כד ברא קב"ה עלמא הוה עיקרא דכלא מיא ומן מיא אשתיל כל עלמא ועבד קב"ה תלתא אומנין דיעבדון אומנותיה בהאי עלמא ואלין אינון שמיא וארעא ומיא ועל

נעשה אדם שתוציא הארץ הגוף מיסודיה כאשר עשתה בבהמה ובחיה כדכתיב (להלן ב ז) ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויתן הוא יתברך הרוח מפי עליון כדכתיב (שם) ויפה באפיו נשמת חיים

עיי"ש: ופירוש צלם כמו תאר וצלם אנפוחי אשתני (דניאל ג יט) וכן אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט ז) בעיר צלמם תבזה (שם עג כ) תאר מראיתו ודמות הוא דמיון בצורה ובמעשה כי הקרובים בענין יקראו דומים זה לזה¹⁴³ והנה האדם דומה לתחתונים ולעליונים בתאר והדר כדכתיב (תהלים ח ו) וכבוד והדר תעטרהו והוא מגמת פניו בחכמה ובדעת וכשרון המעשה ובדמות ממש שידמה גופו לעפר ונפשו לעליונים¹⁴⁴

עיי"ש: ודרך האמת בפסוק הזה יודע למשכיל בפסוק השני ואפשר שנתכוין לו רבי אלעזר ודרש בתוצא הארץ ארץ החיים¹⁴⁵ שתוצא נפש חיה למינה לעולם עומדת וכן מה שאמר זכר ונקבה (ברא אותם) [בראם] (להלן ה ב) כי היתה הבריאה מתחלה מזכר ונקבה ונשמתו כלולה בהם אבל היצירה היתה יצירה לאדם ובנין צלע לאשה כאשר יספר בסוף ולכן הזכיר כאן בריאה ובפרשה של מטה הזכיר יצירה והמשכיל יבין¹⁴⁶ עיי" ר' בחיי: וע"ד השכל נעשה אדם דעת חכמי המחקר כי השפע השופע מאת הבורא יתברך שהוא סבת הכל שופע תחלה על שכל אחד נפרד לבר ראשון שהוא עלול

ידוי דאלין אתברי כל מה די בעלמא דין וכו'.

כד אתא יומא שתיטאה כלהו הוו זמינין למברי כשאר יומין אמר לון הקב"ה לא שום חד מנכון יכיל למעבד בריה דא בלחודוי כשאר כל בריין דהוו עד כאן אלא כולכון תתחברון כחדא ואנא עמכון ונעביד אינשא דהא אתון לא תיכלון למעבדיה בלחודיכון אבל גופא יהא דילכון תלתיכון ונשמתא דילי.

ולפיכך קרא לון קב"ה ואמר לון נעשה אדם אנא ואתון אנא נשמתא ואתון גופא וכך הוא דגופא הוא מתלתהון והוו אומנין בעובדא דבראשית ונשמתא יהבה ק"בה דאשתתף עמהון בה. תרגום: כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם המים היו העקר של הכל וממים השתיל את כל העולם ועשה הקדוש ברוך הוא שלשה אמנים שיעשו את אמנותו בעולם הזה ואלו הם שמים וארץ ומים ועל ידי אלו נברא כל מה שבעולם הזה וכו'.

כשבא היום הששי כלם היו מזמנים לברא כמו שאר הימים אמר להם הקדוש ברוך הוא שום אחד מכם לא יכול לעשות הבריה הזו לבדה כמו שאר כל הבריות שהיו עד כאן אלא כלכם תתחברו יחד ואני עמכם ונעשה אדם שהרי אתם לא תוכלו לעשותו לבדכם אבל הגוף יהיה של שלשתכם והנשמה שלי.

ולפיכך קרא להם הקדוש ברוך הוא ואמר להם נעשה אדם אני ואתם אני את הנשמה ואתם את הגוף וכך הוא שהגוף הוא משלשתם שהיו אמנים במעשה בראשית ואת הנשמה נתן הקדוש ברוך הוא שהשתתף עמהם בה ועיי' הערה הבאה.

¹⁴³ עיי' זהר ח"א יג ע"ב: פקודא תשיעאה למיחן למסכני ולמיהב לון טרפא דכתיב (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו נעשה אד"ם משותפא כלל דכר ונוקבא בצלמנו עתירי כדמותנו מסכני דהא מסטרא דדכורא עתירי ומסטרא דנוקבא מסכני.

תרגום: מצוה תשיעית: לחון את העניים ולתת להם טרף, שכתוב "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", נעשה אדם, משותף, כלל של זכר ונקבה. "בצלמנו", עשירים, "כדמותנו", עניים. שהרי מצד הזכר עשירים, ומצד הנקבה עניים.

¹⁴⁴ עיי' זו"ח טז ע"ב: וכשזרק בו נשמה קם על רגליו ונדמה לתחתונים ולעליונים נדמה גופו לארץ ונשמתו לעליונים בתואר והדר וכבוד באימה וביראה הה"ד וכבוד והדר תעטרהו.

¹⁴⁵ עיי' לעיל הערה 56.

¹⁴⁶ עיי' לעיל בהערות הקודמת, ועיי' זהר ח"ב יב ע"א: ורזא דמלה אוליפנא דמשמע דאב ואם אית לנשמתא כמה דאית אב ואם לגופא בארעא ומשמע דבכל סטריין בין לעילא בין לתתא מדכר ונוקבא אתיין כלא ומשתכחי והא אוקמוה רזא דכתיב תוצא הארץ נפש חיה הארץ דא כנסת ישראל נפש חיה נפשא דאדם קדמאה עלאה כמה דאתמר.

תרגום: וסוד הדבר למדנו שמשמע שיש לנשמה אב ואם כמו שיש לגוף אב ואם בארץ ומשמע שבכל הצדדים בין למעלה בין למטה הכל בא מזכר ונקבה ונמצאים והרי בארו את הסוד שכתוב תוצא הארץ נפש חיה הארץ זו כנסת ישראל נפש חיה נפש של אדם הראשון העליון כמו שנתבאר.

איצ'ל הש"י והשכל ההוא מניע את הגלגל המקיף וממנו נשפעים שמונה שכלים נפרדים¹⁴⁷ כל אחד מניע גלגל אחד עד גלגל הירח ומצינו מאמר אחד לרז"ל מורה קצת על זה והוא שאמר (סנהדרין לח ב) אין הקדוש ברוך הוא עושה דבר עד שמסתכל בפמליא של מעלה ובאור הענין שהבורא יתברך פועל כל פעולותיו על ידי אמצעים ומצינו גם כן בפשטי התורה מסייעין אל זה הענין וע"ז אמר בכאן נעשה אדם בלשון רבים להורות על האמצעים וכן (בראשית יא ז) הבה נרדה ונבלה שם וגו' וכן כתוב (בראשית יט כד) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש ודרשו רז"ל (ב"ר נא ג) כ"מ שנאמר וה' הוא ובית דינו¹⁴⁸ וענין מסתכל פירושו שנותן כח בהם להנהיג נמצאים השפלים והוא הנותן בהם ממשלה בארץ כענין שכתוב (איוב לח לג) אם תשים משטרו בארץ ובכאן אמרו מסתכל ובמקום אחר (סנהדרין לח ב) אמרו נמלך אין הקדוש ברוך הוא עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה שנאמר (דניאל ד יד) בגזרת עירין פתגמא ובמאמר וגו' והממונים ההם שהוא יתברך נמלך בהם אינן אלא כלי רצונו מראה פעולתו בהם כנשמה שהיא מראה פעולותיה ע"י הגוף וידוע שאין פעולות הגוף כי אם מכח הנשמה ומצינו בתורה סיוע אחד אל הענין הזה הוא שכתוב (עמוס ג ז) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ואם לעבדיו הנביאים מגלה סודו ומודיע פעולותיו כל שכן למלאכים המשפיעים כח על הנביאים להודיעם העתיד ואף על פי כן הוא יתברך אינו מצטרך מאחד מן הנמצאים זולתו וכל בלעדיו מצטרך ממנו יתברך תמיד

(א כז): ויברא אלהים את הארץ בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם.

ע"י ר' בחיי: ויש שפירשו בצלמנו בצלם שלנו הנפרד ממנו¹⁴⁹ הוא צלם העולם

¹⁴⁷ ע"י לקמן הערה 149.

¹⁴⁸ ע"י תיקר"ז לג ע"ב: זכאה איהו מאן דזכי לאעלאה להיכליה דקודשא בריך הוא למחזי למלכא ומטרוניתא זכאה פומא (דאיהי היכל יהו"ה) דשריא ביה צלותא דאיהי אדנ"י דאמרין לה אדנ"י שפתי תפתח וזכאין שפוון דאינון תרעין דהיכלא כגוונא דאלין דאתמר בהון (תהלים קיח יט) פתחו לי שערי צדק דכד פומיה פתח בצלותא בשכינתא וה' יענה מיד הה"ד (ישעיה נ"ח) אז תקרא וה' יענה א"ז תמניא אתוון יהו"ה אה"ה וה' יענה הוא ובית דינו ודא יהו"ה אדנ"י יאקדונק"י.

תרגום: אשרי הוא מי שזוכה להכנס להיכלו של הקדוש ברוך הוא לראות את המלך והמלכה, אשרי הפה (שהיא היכל יהו"ה) ששורה בו תפילה שהיא אדנ"י, שאומרים לה "אדנ"י שפתי תפתח" (תהלים נא ז). ואשרי השפתיים שהם שערי ההיכל, כמו שאלה שנאמר בהם "פתחו לי שערי צדק" (תהלים קיח יט), שכשפיו פותח בתפלה עם השכינה, ויהו"ה יענה מיד, זהו שכתוב "אז תקרא ויהו"ה יענה" (ישעיה נח ט). א"ז שמונה אותיות יהו"ה אה"ה, ויהו"ה יענה, הוא ובית דינו, וזה יהו"ה אדנ"י יאהדונה"י.

וע"י ז"ח מ ע"ב: לתתא כד אתפשט שמא דא איהו ו' באתריה דאלפא ברזא חדא כדין איהו רקיע לתתא כגוונא דלעילא וחד אבן ספירא לעילא על גבי ההוא רקיעא ודא איהו רזא ה' דאתפרשא שמא לתתא ברזא יהו"ה ולזמנין דאתחבר בשמא דא אתו ו' ואיהו כללא חדא הוא ובית דינו וכלא חד רזא דרזין גו שמהן קדישין.

תרגום: כשמתפשט השם הזה למטה, הוא ואת ו' במקום אות א' בסוד [אחד], אז הוא הרקיע של מטה, כעין שלמעלה, ואבן אחת ספיר למעלה על אותו הרקיע, וזהו סוד ה' שנתפשט השם למטה, בסוד הו"ה, לפעמים מתחבר בזה זה אות ו', והוא כלל אחד, הוא ובית דינו, וכולם אחד, סודי סודות תוך שמות הקדושים.

וע"י ז"ח נא ע"א: וישראל אהב את יוסף מכל בניו ישראל מבעי ליה מאי וישראל לאכללא עמיה שכינתא דרחימא ליה ליוסף כגוונא דא תנינן וה' הוא ובית דינו.

תרגום: וישראל אהב את יוסף מכל בניו (בראשית לז) ישראל היה צריך להיות מה זה וישראל להכליל עמו שכינה שאהבה את יוסף כמו כן שנינו וה' הוא ובית דינו. ע"י שמות ב כה.

¹⁴⁹ ע"י זהר בראשית כב ע"א: פתח ואמר למלכא דהוה ליה כמה בנינין למבני והוה ליה אומנא וההוא אומנא לא הוה עבד מדעם אלא מרשו דמלכא כמה דאת אמר (משלי ח ל) ואהיה

בתכונתו שהוא עולם המלאכים ועולם הגלגלים והעולם השפל הזה ושלושה חלקים אלה כלל המציאות¹⁵⁰ ועל תכונה זו תכונת בנין האדם על שלושה חלקים בדוגמת בנין המציאות ומפני זה נקרא האדם עולם קטן¹⁵¹ לפי שהוא כנגד העולם הגדול וזה רמז איוב באמרו (איוב יט כו) ומבשרי אחזה אלוה ואמר כי מתוך חלקי גופו שהם ג' יראה ג' חלקי המציאות שבמעשה בראשית שהם מעשה אלוה כי הראש באדם ששם השכל שופע הוא כנגד העולם העליון ששם השכלים הנפרדים, מן הצואר עד המתנים הוא חלק אמצעי באדם ומשם יוצאים שני שריגים והם יד ימין ויד שמאל ובהם נכללים ז' שמות והם האצבע והיד והכף והטפח והזרת והאמה והזרוע כנגד העולם האמצעי הוא עולם הגלגלים אשר בכללם ז' גלגלי התנועה אשר ז' כוכבי לכת קבועים בהם, ויש בכלל החלק האמצעי הזה הלב באדם אשר המחשבה באה ממנו, והנה הוא כמלך יושב בחדרי חדרים¹⁵², וכל שאר אברי הגוף תחת ממשלתו והוא באמצע הגוף כנגד כוכב חמה שהוא באמצע הגלגלים ממנו תבא האורה בעולם השפל הזה אשר בסבתה יעשה כל פעולותיו וממתניו ולמטה הוא החלק השלישי ויש בכלל החלק הזה פעולת התולדה והויה והפסד כנגד העוה"ז שהוא בעל הויה והפסד ואחר שנתבאר לך זה בכ"מ שאתה מוצא בתורה זכרון דברים גשמיים מיוחדים לבורא כגון יד ה' עיני ה' אזני ה' פני ה' בכולם תוכל להתבונן שאין הדברים כפשוטן אבל הם מלות מורות ענינים נעלמים במין אחד ממיני החכמה וזהו מאמר רז"ל תמיד (ברכות לא א) דברה תורה כלשון בני אדם ובאור המאמר כי כיון שאנחנו בעלי חושים והרגשות אין בנו כח להשיג הענינים השכלים רק בציורי הענינים המורגשים אשר אנחנו מוטבעים בהם, מפני זה היתה כונת

אצלו אמון מלכא ודאי איהו חכמה עלאה [לעילא] ועמודא דאמצעייתא מלכא לתתא אלהי"ם אומנא לעילא ודא אימא עלאה אלהי"ם אומנא לתתא ודא שכינתא דלתתא ואתתא לית לה רשו למעבד מדעם בלא רשו בעלה וכל בניינן דהוו בארץ אצילותא הוה אמר אבא באמירה לגבי אימא יהא כדין וכדין ומיד הוה כמה דאת אמר (בראשית א ג) ויאמר אלהי"ם יהי אור ויהי אור ויאמר הוה אמר לאלהי"ם יהי אור מארי דבניינא איהו אומר ואומנא עביד מיד והכי כל בניינן בארץ אצילותא הוה אמר יהי רקיע יהי מארת וכלא אתעביד מיד כד מטא לעלמא דפרודא [דאיהו עולם הנבדלים] אמר אומנא למארי בניינא (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. תרגום: פתח ואמר, [משל] למלך שהיו לו כמה בנינים לבנות והיה לו אומן, ואותו אומן לא היה עושה דבר אלא מרשות המלך. כמו שאתה אומר "ואהיה אצלו אומן". המלך הוא ודאי חכמה עליונה למעלה, ועמוד האמצעי מלך למטה. אלהים אומן למעלה, וזו אִם העליונה. אלהים אומן למטה, וזו שכינה שלמטה. ולאשה אין רשות לעשות דבר בלי רשות בעלה, וכל הבנינים שהיו בדרך אצילות, היה אומר אבא באמירה לאמא, יהיה כזה וכזה, ומיד נהיה. כמו שנאמר "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", ויאמר, היה אומר לאלהים יהי אור. בעל הבנין הוא אומר, והאומן עושה מיד. וכך כל הבנינים בדרך אצילות היה אומר יהי רקיע יהי מאורות, והכל נעשה מיד. כשהגיע לעולם הפירוד שהוא עולם הנבדלים, אמר האומן לבעל הבנין, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

¹⁵⁰ עי' תיקו"ז קה ע"ב: אית לבר נש לאמלכא יהו"ה בכל ספירן ובכל כורסיין ובכל מלאכין ובכל אבר ואבר דבר נש דלית אתר פנוי מניה לא בעלאין ולא בתתאין. [תרגום: יש לאדם להמליך את יהו"ה בכל הספירות ובכל הכסאות ובכל המלאכים ובכל איבר ואיבר של האדם שאין מקום פנוי ממנו לא בעליונים ולא בתחתונים]. עי' בהגר"א בס"י י ע"ג: ד' עולמות כולן נקראו בלימה לפי שבכל ד' עולמות יש ד' עולמות אבי"ע, הספירות הן אצילות, והכלים הן הכסא מקום מחצב הנשמות, והלבוש מקום מחצב המלאכים, וההיכל הן העולם עצמו בסוד עשרה גלגלים ורקיעים וארצות ואוירים וכל מה שביניהם. ועי' ראב"ד ס"י פ"ו מ"א: אמ"ש שבכח המרכבות ועולם של כל אחד ואחד ממיני המלאכים ותולדותיהן של אמ"ש הנשפע מן הספירות אל המרכבות ומן המרכבות אל המלאכים ומן המלאכים אל השכלים ומן השכלים אל הגלגלים והכוכבים ומהם אל עולם השפל. ##* ועי' לקמן שמות כה ט.

¹⁵¹ ע' זהר ח"ג ל"ג ע"ב וז"ל, (בראשית א כו) וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ מאי ובכל הארץ דא גופא עולם קטן.
¹⁵² עי' ס"י (פ"ו מ"ג) תלי בעולם כמלך על כסאו, גלגל בשנה כמלך במדינה, לב בנפש כמלך במלחמה.

התורה לכתוב המלות והענינים כפי כח הבנת השומע כדי שיתישב הענין על לבו בתחלה מדרך גשמותו מתוך המלות הגשמיות ואחרי כן יתחכם וידקדק להבין שכל זה אינו כי אם על צד ההקרבה והמליצה והמשכילים מבקשי ה' יתברך יפשימו קליפות המלות ההם וגשמותם ויבינו הפנימי שיש בתוכם¹⁵³ ושהם מלות נאמרות בחכמה ועל זה אמר הכתוב (משלי כח ה) ומבקשי ה' יבינו כל ואילו לא היה ספור התורה בדברים גשמיים הקרובים לשכל ההמון רק בדברים שכליים וענינים שכליים לא היו מבינים ההמון לא המלות ולא הענינים ומפני זה נתן הספר בענין שיועיל לחכם ולסכל וכל אדם יחזה בו כפי כחו וחכמתו ומדרגתו ויעיל לסכל שיתישב הענין בלבו ומחשבתו כי יש לו בורא נמצא שהוא חייב בעבודתו ויועיל לחכם שיבין המלות ההם מצד החכמה ועם זה יהיו הכל שוים בדעת מציאות הבורא יתברך וכבר המשילו חכמי המחקר הענין הזה לעשיר שבא לו אדם להתאכסן עמו הוא ובהמותיו ונתן לו כל מיני מעדנים למאכל ונתן לבהמותיו תבן ומספוא לכל אחד נתן דבר הראוי לו כן התורה תרחיב במדות הבורא במליצות גשמיות כפי חולשת דעת ההמון ותרמוזו הענינים השכליים לבעלי החכמה והמוסר

וע"ד הקבלה נעשה אדם נמלך בשבע מדותיו¹⁵⁴ ומדרש בראשית רבה יורה כן

¹⁵³ עי' זוה"ק (בהעלותך קנב ע"א) ז"ל: אורייתא אית לה גופא ואינון פקודי אורייתא דאקרון גופי תורה האי גופא מתלבשא בלבושין דאינון ספורין דהאי עלמא טפשיין דעלמא לא מסתכלי אלא בההוא לבושא דאיהו ספור דאורייתא ולא ידעי יתיר ולא מסתכלי במה דאיהו תחות ההוא לבושא אינון דידעין יתיר לא מסתכלן בלבושא אלא בגופא דאיהו תחות ההוא לבושא. חכימין עבדי דמלכא עלאה אינון דקיימו בטורא דסיני לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהו עקרא דכלא אורייתא ממש (ולעלמא) ולזמנא דאתי זמינן לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא.

תרגום: תורה, יש לה גוף, והם מצות התורה הנקראים גופי תורה. אותו הגוף מתלבש בלבושים שהם סיפורים של זה העולם. טפשי העולם אינם מתבוננים אלא באותו הלבוש שהוא סיפור התורה ואינם יודעים יותר מכך, ולא מתבוננים במה שהוא מתחת אותו הלבוש. אלה שיוודעים יותר, לא מתבוננים בלבוש אלא בגוף שהוא תחת אותו לבוש. חכמים עבדי המלך העליון, אלה שעמדו בהר סיני לא מתבוננים אלא בנשמה שהיא עיקר של כל התורה ממש, ולעיתיד (ולעולם) לבא, עתידים להתבונן בנשמה דנשמה של התורה.

¹⁵⁴ עי' זהר ח"א רנז ע"ב: ות"ח עד לא אשתלימו אינון שבע דרגין יומין עלאין לא אשתלים אדם לעילא כיון דאשתלים לעילא אדם עלאה אשתלים לתתא אדם תתאה וכלהו עלמין בשלימו בג"כ שלטיה לאדם תתאה על כל דאתברי בעלמא בגין דאדם עלאה שליט על כלא ובג"כ רמז בהאי קרא שבע דרגין דאית ביה שבע דרגין עלאין דאקרי בהו אדם דלעילא ואשתלים בהו בג"כ (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו למיחב ליה שפע מההוא אתרא דאקרי חסד ת"ח מאן דהאי צולמא עליה חסד אל לא אעדי מניה ויתבא על רישיה ואתחברת ביה שכינתא בסיפא דיומיו בגין דהאי חס"ד יום ראשון ואיהו רישא דכל יומין דלעילא והאי צולמא דאתיא ליה מניה לא אסתלק עד דאשתלימו יומיו בההוא דרגא דאקרי אחרית הימים והוא דרגא דצד"ק ואיהו שביעאה שנה השמיטה בההוא דרגא אשתלמו יומיו דבר נש כד אשתלימו שבעין שנין לקבל שבע דרגין עשרה לכל דרגא הה"ד (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה מאן בהם באינון יומין ושנין דלעילא ואם בגבורות שמנים.

תרגום: ובא וראה, טרם שהשתלמו אותן שבע דרגות של ימים עליונים, לא נשלם אדם למעלה. כיון שנשלם למעלה אדם העליון, נשלם למטה אדם התחתון, וכל העולמות בשלמות. לכן השליט את האדם התחתון על כל מה שנברא בעולם, בגלל שאדם העליון שולט על הכל. ולכן רמז בפסוק זה שבע דרגות, שיש בו שבע דרגות עליונות שנקרא בהם אדם שלמעלה, ונשלם בהם. בגלל זה, נעשה אדם בצלמנו, לתת לו שפע מאותו מקום שנקרא חסד. בא וראה, מי שצלם זה עליו, חסד אל לא אז ממנו ויושב על ראשו, ומתחברת בו שכינה בסוף ימיו, בגלל שחסד זה הוא יום ראשון, והוא ראש של כל הימים שלמעלה. וצלם זה שבא לו ממנו לא מסתלק, עד שנשלמים ימיו באותה הדרגה שנקראת אחרית הימים. והיא הדרגה של צד"ק, והיא שביעית, שנת השמטה. ובאותה דרגה נשלמים ימי האדם, כשנשלמו שבעים שנה כנגד שבע דרגות, עשר לכל דרגה. זהו שכתוב "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". מה זה "בהם", באותם ימים ושנים שלמעלה, "ואם בגבורת שמונים".

ועי' זהר ח"א מז ע"א: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א כו) דאתכליל בשית סטרין כליל מכלא כגוונא דלעילא בשייפי מתקנן ברזא דחכמתא כדקא יאות כלא תקונא עלאה נעשה

הוא שאמרו (ב"ר ח ג) נעשה אדם במי נמלך רבי יהושע דסכנין אומר בנפשותיהן של צדיקים¹⁵⁵ נמלך רבי יהושע בן לוי אומר במלאכת שמים וארץ נמלך משל למלך שהיה לו סנקליטון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו א"ר אמי בלבו נמלך משל למלך שבנה פלטרין על ידי אדריכל¹⁵⁶ ולא ערבה לו על מי להתרעם לא על אדריכל הה"ד ויתעצב אל לבו אמר רבי אסי משל למלך שעשה סחורה על ידי סרסור ולא הרויח בה על מי להתרעם לא על הסרסור ע"כ.

ויש בכתוב הזה ענין עמוק חתום באוצרות המקובלים מבקשי ה' כי הוא סוד בנין עשר ספירות אשר האדם כלול בהם ותבניתו דוגמא להם¹⁵⁷ אמר בצלמנו בצלם העשוי לנו כדמותנו דמות התפארת והוא משיבת הגוף ועתה שמע פרוש הכתוב וכל המיחד יחוד שלם ראוי שיכוין לבו לזה ראש האדם שהוא כבוד לכל הגוף כנגד הכתר שהוא ראש לכל הספירות וכתוב (תהלים קיט קס) ראש דברך אמת וכתוב (שיר השירים ה יא) ראשו כתם פז מוחו וחכו¹⁵⁸ של אדם כנגד החכמה שהיא פנימית וכתוב (שיר השירים ה מז) חכו ממתקים וכן במלת חכמה נרמז מוח חיד לשונו נגד הבינה¹⁵⁹ שהיא מוציאה כל הכחות לאור הוא שכתוב (שם) וכלו מחמדים כן הלשון מוציא ומגלה כחות המחשבה וכבר ידעת בקבלה כי הכתר והחכמה והתשובה¹⁶⁰ הכל דבר אחד¹⁶¹ וכן ביצירת האדם

אדם רזא דכר ונוקבא כלא בחכמתא קדישא עלאה בצלמנו כדמותנו לאשתכללא דא בדא למהו (ד"א ל"ג חד) הוא יחידאי בעלמא שליט על כלא.

תרגום: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", שנכלל בשה צדדים כלול מהכל כדוגמא שלמעלה, באיברים מתוקנים בסוד החכמה כראוי, הכל תיקון עליון. "נעשה אדם", סוד של זכר ונקבה, הכל בחכמה קדושה עליונה. "בצלמנו כדמותנו" להתקן זה בזה להיות (אחד) הוא יחיד בעולם השולט על הכל.

¹⁵⁵ עי' ספר הפליאה (&): נעשה נמלך במה שלמעלה ממנה והם נפשות של צדיקים כי הצדיקים הם הווי"ן ונפשותיהן הם הספירות שלמעלה מהם.

¹⁵⁶ עי' לקמן הערה 169.

¹⁵⁷ עי' זהר ח"ב קיז ע"א: ובהון (שיר ב ט) משגיח מן החלונות בשבע נוקבין דבר נש בתרין עינין ותרין אודנין ותרין נוקבין דחוטמא ופומא הא שבע דאמא עלאה והכי בעובדוי אסתכל בשבע מסטרא דשכינתא תתאה בתרין ידן וצואר תלת וגוף וברית תרין הא חמש תרין רגלין הא שבע י"ה יו"ד ה"א בשבע אתוון דיליה אסתכל בשבע נוקבין דרישא.

תרגום: ובהן משגיח מן החלונות בשבעת נקבי האדם בשתי עיניים ושתי אזנים ושני נקבי החטם והפה הרי שבע של האם העליונה וכך במעשיו הסתכל בשבע מצד השכינה התחתונה בשתי ידים וצואר שלש וגוף וברית שתיים הרי חמש שתי רגלים הרי שבע י"ה יו"ד ה"א בשבע אותיותיו מסתכל בשבעת נקבי הראש.

ועי' ספר הבהיר אות פב: ומאי איברים שבע שיש באדם, דכתיב (בראשית ט' ו) כי בצלם אלהים עשה את האדם, וכתוב (שם א כ"ז) בצלם אלהים ברא אותו, בכל איבריו ובכל חלקיו, והא אמרינן ו' למה הוא דומה לעוטה אור כשלמה (תהלים ק"ד ה), דהא ו' אינו אלא שש קצות, א"ל ברית מילה וזוגו של אדם חשבינן חד ושתי ידיו שלשה, ראשו וגופו חמשה שתי שוקיו שבעה, וכנגדן כוחותם בשמים דכתיב (קהלת ז' יד) גם את זה לעומת זה עשה האלהים, והיינו ימים (שמות ל"א יז) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ולא אמר בששת ימים מלמד כי כל יום ויום יש לו כח. [עי' לעיל הערה 86]. פג. ומאי נר"ן, ללמדך שהמוח הוא עיקר חוט השדרה, ומשם הוא שואף תמיד, אלמלא חוט השדרה לא יתקיים המוח, ובלי מוח לא יתקיים הגוף, כי כל הגוף הוא לצורך המוח, ואם לא יתקיים כל הגוף לא יתקיים המוח, על כן חוט השדרה מריק לכל הגוף מן המוח, והיא נר"ן כפופה, והא נר"ן זאת ארוכה היא, נר"ן ארוכה לעולם בהשלמת המלה, ללמדך שנו"ן ארוכה כוללת הכפופה וארוכה, אבל כפופה יסוד, ללמדך שנו"ן ארוכה כלולה מזכר ונקבה: פד. מ"ם פתוחה, מאי מ"ם פתוחה, כלולה מזכר ונקבה, מ"ם סתומה מאי, עשויה היא כמין בטן מלמעלה, והא אמר רבי רחומאי, הבטן כמין ט, ההוא דאמר כמין ט בפנים, אנא דאמרו כמין ט בחוץ.

¹⁵⁸ עי' שעה"כ ר"ה דרוש ז' שהזיווג של ישו"ת הוא חיד גרון, אם כן חיד הוא החלק התחתון דאבא, ועי' ס"י עם ביאור הגר"א ב ע"ב ז"ל: סוף החכמה הוא בחיד, וכן עי' ע"ח שער טז פרק א.

¹⁵⁹ עי' הערה 158.

¹⁶⁰ עי' זהר ח"ג טז ע"א, קכב ע"א, רנה ע"ב.

¹⁶¹ הלש"ו דע"ה ח"ב קטו ע"ג מביא מקורו מתיקו"ז כד ע"ב: אימא עלאה מקננא בכרסייא

המות והחיד והלשון באבר הראש הכל דבר אחד זרועותיו של אדם לימין ולשמאל כנגד החכמה וזהו וברית הלשון מכריע בינתיים¹⁶², שהרי התשובה כנגד הלשון הרי לך ה' ספירות עליונות התפארת כנגדו באדם משיכת הגוף וכן התפארת כח וחזק לכל הספירות ועל התפארת אמר משה ע"ה (במדבר טז כב) אל אלהי הרוחות לכל בשר הרגלים באדם שוק ימין ושוק שמאל כנגד הנצח וההוד ברית מילה באדם כנגד יסוד הנקרא צדיק הנקרא ברית מכוון באמצע¹⁶³ וזהו ברית מילה מכריע בינתיים ומכאן תבין כי ראוי שתהא עונתן של תלמידי חכמים בשבת מפני שיסוד הוא שביעי בעשותך ג' ראשונות אחד

וכאשר ראה אחר¹⁶⁴ השלמת הגוף שלם ונשאר מלכות קצוץ¹⁶⁵ אמר שמא ח"ו שתי רשויות יש ולא נתן אל לבו שהוא היה הלב¹⁶⁶ ועליו אמר ויתעצב אל לבו¹⁶⁷ ועליו הביאו חכמי האמת המשל הנמרץ מן הסרסור¹⁶⁸ והאדריכל¹⁶⁹ והוא האתרוג¹⁷⁰ שאמרו רז"ל (ויק"ר ל יג) שדומה ללב והוא בפני עצמו אינו נאגד עם הלולב אבל הוא מעכב במיני הלולב שאין המצוה שלמה אלא עמו והמשכיל יבין וכאשר ישיג האדם הענין הגדול הזה יאורו עיניו ויוכל להרחיק מן התורה והאמונה כל דופי וכל דבה ויהיה הכל ברור כשמש לפניו שאין שם לא דמות ולא צורה כלל וכן העידה התורה במעמד הקדוש (דברים ד טו) כי לא ראיתם כל תמונה וכתוב (דברים ד יב) ותמונה אינכם רואים אבל

בתלת ספירן עלאין. ועי' ע"ח שער מטי ולא מטי ב' ועוד.
¹⁶² עי' ס"י (פ"ב מ"א): עשרים ושתיים אותיות יסוד, שלש אמות ושבע כפולות וי"ב פשוטות, שלש אמות אמ"ש, יסודן כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתיים. שלש אמות אמ"ש, מ' דוממת, ש' שורקת, א' אויר רוח מכריע בינתיים.

ועי' ס"י (פ"ו מ"ז): כשבא אברהם אבינו ע"ה הביט וראה והבין וחקר וחקק וחצב ועלתה בידו הבריאה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן מיד נגלה עליו אדון הכל ית' שמו לעד והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אברהם אוהבי וכתר ברית לו ולזרעו עד עולם שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה וכתר לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והוא ברית הלשון ובין עשר אצבעות רגלי והוא ברית המילה וקשר עשרים ושתיים אותיות התורה בלשונו וגילה לו את סודו משכן במים דלקן באש רעשן ברוח בערן בשבעה נהגן בשנים עשר מזלות.

¹⁶³ עי' ס"י (פ"א מ"ג) עשר ספירות בלי מה במספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוון באמצע במילת לשון ובמילת המעור. ועי' הערה 162.

¹⁶⁴ עי' חגיגה יד ע"ב: תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא אמר להם רבי עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו אחר קיצץ בנטיעות רבי עקיבא יצא בשלום וכו' אחר קיצץ בנטיעות עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך מאי היא חזא מיטטרון דאתיהבא ליה רשותא למיתב למיכתב זכוותא דישראל אמר גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי שמא חס ושלום שתי רשויות הן.

¹⁶⁵ עי' לקמן פרשת וירא הערה 552.

¹⁶⁶ עי' תיקו"ז ריש תיקון נה, מלך על כל הארץ אלה"ם ודא לבא לשמאלא מלכות.

¹⁶⁷ עי' לעיל הערה 169.

ועי' תיקו"ז לד ע"א ז"ל: אימא לשמאלא ולבא איהו לשמאלא (ורזא דמלה) ובגין דא ויתעצב אל לבו. אמנם שם זה ביחס למח שהיא דכר, ומשמע שזה מלכות של עליון, וצ"ע כוונת הרב.

¹⁶⁸ עי' ספר הפליאה (&): אדנ"י שהיה סרסור. עי' זהר ח"א נב ע"ב שזה שם למשה רבינו.

¹⁶⁹ עי' ספר הפליאה (&): ואמר רבי אמי משל למלך שאמר לו לאדריכל לבנות לו פלטין ובנה לו ולא ערבה לו על מי להתעצב לא על אדריכל זהו ויתעצב אל לבו שהעטרה האצילה עולם הגשמי והרשיע ונסתלק המלך ממנה ונתמלאת עצב מיד נאבד העולם וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ הנחמה הוא שפע הרחמים ונשאר הרחמים עם יהו"ה כי אדם הגשמי הוא בארץ והעליון הוציא מן הארץ במעשיו זהו וינחם ה' למה נשאר הרחמים למעלה בעבור שעשה את האדם בארץ וסילק האדם העליון מן הארץ עליונה. ויתעצב אל לבו כביכול התעצב אל לבו מדלא אמר ויעצב, ודע מה שלא אמר בלבו אלא אל לבו שנאמר ויתעצב אל לבו הוא החסד שהוא לב.

¹⁷⁰ עי' תיקו"ז ג ע"ב וכן סד ע"א שזה רומז לשכינה.

הדברים נאמרים כן בהכרח והכל דוגמא כי היצירה התחתונה האחרונה דוגמת האצילות העליונה

(א כח) וַיְבָרַךְ אֶתְּם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשֶׁהָ וּרְדוּ בְּדִגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרֶמְשֵׁשׁ עַל הָאָרֶץ.
 עי' ר' בחיי: ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו אלו היתה ברכה אחת שאמר ויברך אותם הברכה של פריה ורביה שמזכיר והולך היה אומר ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו כמו שאמר בדגים אבל לפי שחזר לומר ויאמר אלהים יש לפרש כי הברכה הזו היא בפני עצמה וברכת פריה ורביה ברכה אחרת והזכיר הש"י עם כל אחת ואחת להורות כי שתי ברכות הן ברכה ראשונה היא שברך הכח הממיר אשר בגוף האדם כדי שיהיה האדם חי לעולם בגוף ובנפש ושיהיה מאכלו ומזונו מבורך ממלא החסרון החולף על גופו בכל יום עד שלא תגיע אליו לא חולשה ולא זקנה וכן הזכירו חכמי הרופאים בספריהם כי האדם בעוה"ז צריך הוא להשיב אל גופו ולהדביק בו דבר שיהיה מלחלח אותו ומרטיבו ושיחזיר בו הלחות שאבדה ממנו בב' סבות האחת בסבת החום הטבעי שיש בגופו מבפנים והשנית בסבת האויר המקיף אותו מבחוץ המיבש רטיבותו ולחותו ואותו המזון שהוא אוכל ומדביק בו צריך שיהיה מענין הלחות שנחסר מכל אבר ואבר אלא שהחליפין הנעשין בגופו מן המאכל ומן המשתה אינן ממלאין את כל החסרון הזה ואינן דומין לדבר הנחסר מכל צד אבל יש בהם שמרים ופסולת ופוחתין מצורת האבר מעט וזהו סבת החולי ותשישות הכח וכחישות הבשר בימי הזקנה כי אילו היה המזון ממלא כל החסרון והיה אדם יכול להשיבו אל גופו כענין הלחות והרטיבות החולפת ממנו במדתה ובצורתה לא פחות ולא יותר לא היה בא לעולם לידי חולשה ולידי זקנה ולא היה אדם מת לעולם ועל ברכה זו אמר ויברך אותם אלהים ברכם בברכת אלהים כלומר שיהיו בה קיימים נצחיים כאלהים כענין שכתוב (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם¹⁷¹

(א כח) וַיְבָרַךְ אֶתְּם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשֶׁהָ וּרְדוּ בְּדִגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרֶמְשֵׁשׁ עַל הָאָרֶץ:
 עי' ר' בחיי: ויש לך להתבונן בכל הנבראים שבששה הימים למה נתיחד כל דבר ודבר להבראות ביום שנברא בו ולמה נקרא יום שנברא בו האור יום אחד ויום שנברא בו הרקיע יום שני ויום שנברא בו היבשה יום שלישי וכן כלן יום שנברא בו האור יום

¹⁷¹ עי' תרגום יונתן תהילים (פב ו): אנא אמרית הי כמלאכיא אתון חשיבין והיך אנגלי מרומא כולכון. ועי' שם ברש"י: אלהים אתם - מלאכים כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם ע"מ שאין מלאך המות שולט עוד בכם.

עי' זהר ח"ב דף רלו ע"ב: ורוח מסאבא דאשתכח תדיר במדברא אשכח אתר בההוא זמנא לאתתקפא ביה ומה דהווי ישראל דכיינ מההוא זומא קדמא דאטיל בעלמא וגרים מותא לכלא כד קיימו על טורא דסיני גרם לון כמלקדמין לסאבא לון ולאשתקפא עליהו וגרים לון מותא ולכל עלמא ולדריהון בתריהון הדא הוא דכתיב (תהלים פב ז) אני אמרתי אלהים אתם וגו' אכן כאדם תמותון וגו' (ע"כ) ובגין כך אהרן אהדר לבתר לאתדכאה ברזא דמהימנותא עלאה באינן שבעה יומין קדישין ולבתר לאתדכאה בעגלא.

תרגום: ורוח הטמאה שתמיד נמצאת במדבר מצאה מקום באותו זמן להתחזק בו ומה שהיו ישראל טהורים מאותה זומא ראשונה שהטיל בעולם וגרם מות לכל כשעמדו על הר סיני גרם להם כמו מקדם לטמא אותם ולהתגבר עליהם וגרם מות להם ולכל העולם ולדורותיהם אחריהם זהו שכתוב אני אמרתי אלהים אתם וגו' אכן כאדם תמותון וגו' ולכן אהרן חזר אחר כך להטהר בסוד האמונה העליונה באותם שבעה ימים קדושים ואחר כך להטהר בעגל.

אחד לפי שהאור הוא רמז ליהוד¹⁷² וכבר ידעת כי הוא מלך הכבוד וזהו שכתוב (תהלים כז א) ה' אורי וישעי¹⁷³ ושני אורים היו האחד קדם והשני נתחדש¹⁷⁴ והבן זה יום שנברא בו הרקיע נקרא יום שני לפי שהוא רמז לשניות ונברא להבדיל ולחלק בין מים העליונים למים התחתונים והנה הם שני הפכים זה חלק עליון וזה חלק תחתון ואין לך שנוי גדול מזה ועל כן נקרא יום שני יום שנבראת בו היבשה נקרא יום שלישי לפי שבו נראית צורת העולם הנחלק לשלשה חלקים שלישי ישוב שלישי מדבר שלישי ים¹⁷⁵ והנה הוא משולש בבריאתו יום שנבראו בו המאורות נקרא רביעי לפי שהמאורות משתנים ד' פעמים ביום בד' משמרות¹⁷⁶ ובחודש בד' שבועות ובשנה בד' תקופות יום שנבראו בו בעלי הנפש התנועה נקרא חמישי לפי שתנועות כל נפש חיה הם חמשה יום שנברא בו אדם נקרא ששי לפי שבו עמד אדם בכל ששה קצוות לפיכך נקרא יום שנברא בו יום ששי¹⁷⁷

עיי"ש: וע"ד הקבלה יום הששי חתם מלאכת הששי בה"א והיא ראשונה שבשם¹⁷⁸ אשר שם כונת התפלות בר"ה¹⁷⁹ ויום ששי זה ששי לכ"ה באלול היה שבו נברא העולם ויום ר"ה היה שבו נדון אדם הראשון וכן הוא יום הדין לכל תולדותיו אחריו ויש לפרש עוד כי מלת הששי אינה חוזרת ליום שאלו כן היה לו לומר היום הששי אבל הוא סמוך יום הששי יום של ששי כלומר יום השם הששי והוא החותם הששי משה חותמות¹⁸⁰ שבהם נחתם העולם לששה קצוות והבן זה

¹⁷² עי' זהר ח"א טז ע"ב: וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א ד) דא עמודא דאמצעייתא כי טוב אנהיר עילא ותתא וכל שאר סטרין ברזא יהו"ה שמא דאחיד לכל סטרין ויבדל אלהים וגו' (שם) אפריש מחלוקת למהוי כלא שלים.

ויקרא אלהים וגו' (שם ה) מהו ויקרא קרא וזמין לאפקא מהאי אור שלים דקיימא באמצעייתא חד נהירו דאיהו יסודא דעלמא דעליה קיימין עלמין ומהווא אור שלים עמודא דאמצעייתא אתפשט יסודא חי עלמין דאיהו יום מסטרא דימינא ולחשך קרא לילה (שם) קרא וזמין ואפיק מסטרא דחשך חד נוקבא סיהרא דשלטא בליליא ואקרי לילה רזא דאדנ"י אדון כל הארץ עאל ימינא בהווא עמודא שלים דבאמצעייתא כליל ברזא דשמאלא וסליק לעילא עד נקודה קדמאה.

תרגום: "וירא אלהים את האור כי טוב", זה עמוד האמצעי. "כי טוב", האיר מעלה ומטה ולכל שאר הצדדים בסוד יהו"ה, השם שאוחז את כל הצדדים. "ויבדל אלהים וגו'", הפריד מחלוקת להיות הכל שלם.

"ויקרא אלהים וגו'", מהו "ויקרא", קרא והזמין להוציא מהאור השלם הזה שעומד באמצע אור אחד שהוא יסוד העולם, שעליו עומדים העולמות. ומאותו אור שלם, עמוד האמצעי, התפשט יסוד חי העולמים, שהוא יום מצד הימין. "ולחושך קרא לילה", קרא והזמין והוציא מצד החושך נקבה אחת, הלבנה ששולטת בלילה ונקראת לילה, סוד של אדנ"י, אדון כל הארץ. נכנס הימין באותו העמוד השלם שבאמצע כלול בסוד השמאל, ועלה למעלה עד נקודה ראשונה.

¹⁷³ עי' זהר ח"ג יא ע"ב: כתיב במעשה בראשית (בראשית א ג) יהי אור ויהי אור דא מהימנותא דקודשא בריך הוא אור אקרי דכתיב (תהלים כז א) יהו"ה אורי וישעי ממי אירא וגו' תרגום: כתוב במעשה בראשית (בראשית א) יהי אור ויהי אור, זו אמונת הקדוש ברוך הוא נקראת אור, שכתוב (תהלים כז) ה' אורי וישעי ממי אירא וגו'.
¹⁷⁴ עי' לעיל א יד.

¹⁷⁵ עי' רש"י ישעיה (מ יב): מדה ומנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה). וכל בשליש - ומדד בשלישיו' שליש מדבר שליש ישוב שליש ימי' ונהרות, ל"א בשליש מגודל עד אמה שלישי לאצבעות.

¹⁷⁶ עי' לעיל פסוק יח.

¹⁷⁷ עי' לעיל הערה 157.

¹⁷⁸ עי' תיקו"ז (קא ע"ב): בראשית (בר"א ש"ת) ברא אלקים, האי אלקים איהי אימא עלאה, דרכיבת וסליקת בתרועה.

¹⁷⁹ עי' לקמן ב ד.

¹⁸⁰ עי' ס"י (פ"א מ"ג): בירר שלש אותיות מן הפשוטות בסוד שלש אמות אמ"ש, וקבעם בשמו הגדול, וחתם בהם ששה קצוות. חמש חתם רום ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו בה"ו, שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בו"ה, שמונה חתם מערב

(ב א) וְיָכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם.

ע"י רמב"ן: צבא הארץ הם הנזכרים היה ורמש ודגים וכל הצומח גם האדם וצבא השמים שני המאורות והכוכבים הנזכרים כענין ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים (דברים ד יט) גם יכלול השכלים הנבדלים כענין ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו וגו' (מ"א כב יט) וכן יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) והנה בכאן רמז על יצירת המלאכים במעשה בראשית וכן נפשות האדם צבא השמים הנה¹⁸¹

(ב ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויכל אלהים ביום השביעי רמז לך כי כל המלאכות תכלינה באלף שביעי והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה לא א) וחד חריב וישבות ביום השביעי לשון שביתה נופל על מי ששבת היום ועתיד לחזור למלאכתו מחר ובכאן רמז שתחזור

ופנה לאחריו וחתמו בוה"י, תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו ביר"ה, עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בהר"י.

וע"י ספר הפליאה (&): יסוד ולמה יסוד נקרא צדיק כי הוא חותם המלך בסוד יה"ו כי עדין הה' אחרונה אינה נאצלה ומזה, וכן ע"י ע"ח שער טנת"א פרק ג.
¹⁸¹ ע"י תיקור"ז (צז ע"ב): ומאן סליק לה על גופא מ"י אימא עלאה מי ברא אלה וכד סלקת סלקין עמה כל צבא דלעילא הה"ד המוציא במספר צבאם וכל ישראל דאינון שתין רבוא מתייחסין בצבא דלעילא לכלם בשם יקרא כלהו אתקריאו על שם צבא דלעילא איש לא נעדד מחושבנא

תרגום: ומי מעלה אותה על הגוף מ"י האם העליונה מי ברא אלה וכשעולה עולים עמה כל הצבא שלמעלה זהו שכתוב המוציא במספר צבאם וכל ישראל שהם ששים רבוא מתייחסים בצבא שלמעלה לכלם בשם יקרא כולם נקראו על שם הצבא שלמעלה איש לא נעדד מהחשבון.
ע"י זהר (שמות ד ע"ב): רבי יצחק הוה קאים קמיה דרבי אלעזר בר רבי שמעון אמר ליה שכינתא נחתת למצרים עם יעקב אמר ליה ולא והא כתיב (בראשית מו ד) אנכי ארד עמך אמר ליה תא חזי שכינתא נחתת למצרים את יעקב ושית מאה אלפין רתיכין קדישין (אחרנין) עמה והיינו דכתיב (שמות יב לז) כשש מאות אלף רגלי דתנינן שית מאה אלפין רתיכין קדישין נחתו עם יעקב למצרים וכלהו סליקו מתמן כד נפקו ישראל ממצרים הדא הוא דכתיב (שמות יב לו) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי וגו' שש מאות לא נאמר אלא כשש מאות כגוונא דנפקו אלין כך נפקו אלין ותא חזי רזא דמלה בעדנא דנפקו אלין רתיכין קדישין משירייתא קדישתא חמו ישראל וידעו דהוו מתעכבין בגיניהון וכלהו בהילו דעבדו ישראל בגיניהון הוה והיינו דכתיב (שמות יב לט) ולא יכלו להתמהמה הוה ליה למימר ולא רצו להתמהמה אבל לא כתיב אלא ולא יכלו ואתיידעו (ס"י ואי תנדע) ממש דכלהו בני ישראל הוו בני ישראל דרקיעא והיינו דכתיב (שמות א א) בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב ועל דא לא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו אלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב הבאים מצרימה בקדמיתא ועם מי את יעקב:

תרגום: רבי יצחק היה עומד לפני רבי אלעזר בן רבי שמעון אמר לו שכינה ירדה עם יעקב למצרים אמר לו ולא והרי כתוב אנכי ארד עמך אמר לו בא וראה שכינה ירדה למצרים את יעקב ושש מאות אלף מרכבות קדושות [אחרות] עמה והיינו מה שכתוב כשש מאות אלף רגלי ששנינו שש מאות אלף מרכבות קדושות ירדו עם יעקב למצרים וכולם עלו משם כשיצאו ישראל ממצרים זהו שכתוב ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי וגו' שש מאות לא נאמר אלא כשש מאות כדוגמא שיצאו אלה כך יצאו אלה ובא וראה סוד הדבר בזמן שיצאו המרכבות הקדושות הללו והמחנות הקדושים ראו ישראל וידעו שהם מתעכבים בשבילם וכל החפזון שעשו ישראל היה בגללם והיינו שכתוב ולא יכלו להתמהמה היה לו לומר ולא רצו להתמהמה אבל לא כתוב אלא ולא יכלו ונודעו (ואם נודע) ממש שכל בני ישראל היו בני ישראל של הרקיע והיינו מה שכתוב בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב ועל זה לא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו אלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב הבאים מצרימה בראשונה ועם מי את יעקב.

המלאכה אחר האלף השביעי¹⁸² ולכן סיימה פרשה זו של יום שביעי במלת לעשות לרמוז על מעשה אחר יום השביעי והבן זה.

(ב ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכֹל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.

עי' רמב"ן: והאמת כי הברכה ביום השבת היא מעין הברכות¹⁸³ והוא יסוד עולם¹⁸⁴ ויקדש אותו כי ימשוך מן הקדש¹⁸⁵ ואם תבין דברי זה תדע מה שאמרו בבראשית רבה (יא ה) לפי שאין לו בן זוג ומה שאמרו עוד כנסת ישראל תהא בן זוגך¹⁸⁶ ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת

עיי"ש: והיום הרביעי נבראו בו המאורות הגדול והקטן והכוכבים יומו ירמוז באלף הדי' הוא החל כאשר נבנה בית ראשון ע"ב שנה אחרי בניינו עד אחרי הבית השני קע"ב שנה והנה ביום הזה לכל בני ישראל היה אור כי מלא כבוד ה' את בית ה' והיה אור ישראל לאש על גבי המזבח רבוץ שם כארי אוכל הקרבנות¹⁸⁷ ואחרי כן הקטין אורם וגלו כאשר יעדר במולד הלבנה וזרחה להם כל ימי בית שני והאש על גבי המזבח רבוץ ככלב¹⁸⁸ ושקעו שני המאורים בערב היום וחרב הבית עיי"ש: היום השביעי שבת רמוז לעולם הבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים¹⁸⁹

¹⁸² עי' דברי רבינו ויקרא כה ב, ובמדבר י לה.@@@

¹⁸³ עי' זהר (ח"א דף לב ע"ב) על הפסוק גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום, שזה מדבר על מידת היסוד.

אמנם עי' ר' בחיי שמשמע שזה בינה עי' זהר (ח"א דף א ע"ב) הכא נעשה אדם, וכתוב התם נעשה ונשמע, בארצנו דא יום שבת דאיהו דוגמת ארץ החיים (שהוא עולם הבא, עולם הנשמות עולם הנחמות).

ויתכן שזה גם מלכות וגם יסוד שזה חיבור שניהם כנ"ל & וזה גם בינה ששורש כל יזווג משם וצ"ע.

¹⁸⁴ עי' תיקוני זהר (כג ע"א): דודאי קודשא בריך הוא איהו אורייתא, ושכינתא היא מצוה, זכאה מאן דמתעסק בהון לייחדא לון, וכן זכור ושומר אינון קודשא בריך הוא ושכינתיה, זכאה איהו מאן דמייחד לון ביום שבת, דאיהו יסוד, ברחימו ודחילו ד"ה, דאינון אבא ואימא. תרגום: שודאי הקדוש ברוך הוא הוא תורה ושכינה היא מצוה, אשרי מי שעוסק בהם ליחד אותם, וכן זכור ושומר הם הקדוש ברוך הוא ושכינתו, אשרי הוא מי שמיחד אותם ביום שבת שהוא יסוד באהבה ויראה של י"ה, שהם אבא ואמא.

¹⁸⁵ עי' זהר (ח"ג רצז ע"א): חכמה עלאה קדש אקרי, עכ"ל.
¹⁸⁶ עי' פסיקתא רבתי (פרשה כג): ברוך הוא לכולן יש זוג ולי אין זוג אמר לה הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך וכיון שעמדו על הר סיני אמר להם הוי זכורים לאותו דבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בת זוגך שנאמר זכור את יום השבת לקדשו.

ועי' שער מאמרי רשב"י (&): ועולה ע"ד שכתבנו ודע כי זה שאמרנו דנשמת ת"ת הוא דעת הגנוז בבינה וזכה לו משה היינו נשמתא לגופא לשש קצוותיו לבד בסוד רוח. וכו' ודע דבינה אע"ג דאיהי נוקבא הואיל וסיומא דגופא דכורא, קרינן לה דכורא כדאיתא בפ' ויחי. ולפיכך אמר כנסת ישראל הוא בן זוגך ולא אמר בת זוגך.

¹⁸⁷ עי' זהר פנחס רמא ע"א: ד' דיוקנין אינון דחקוקין בכסא מ"ט לית קרבנא מאחרנין אלא ודאי מכלהו אית קרבנא אריה חקוק בכורסייא בשעתא דקרבנא שלים אריה נחית ועאל באשא ואכיל ואתהני מתמן.

תרגום: ארבע דמויות הן שחקוקות בכסא, מה טעם אין קרבנות מהאחרנים, אלא ודאי מכולם יש קרבן, אריה חקוק בכסא בשעה שקרבן שלם, אריה יורד ועולה באש ואוכל ונהנה משם.

¹⁸⁸ עי' זהר (ח"ג קכד ע"א): ומסטרא דשמאלא דרגיה דעשו סמא"ל אתקרי כלב כו'. ע' מגלה עמוקות אופן רנ"ב, כי קליפת כלב הוא כולל כל המרכבה טמאה.

¹⁸⁹ עי' שעה"כ (&): כי בחי' כל השביעיות הם ביסוד כנודע לכן אומרים המלאכים אותו השיר הנז' בספר פרקי היכלות המתחיל האדר' והאמונה לחי העו' כו' עולם שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמי' והטעם כי בחי' השביעיות דשבת כולם הם בסוד היסוד הנק' חי העולמים. ועי' בהגר"א בספד"צ יא ע"א אבל העוה"ב דוגמת יה"כ, ששבה אל אמה, ואז צדיקים יושבים ועטרויהן בראשיהן (ברכות יז ע"א), עטרת בעלה (משלי יב ד), ואז אין בו לא אכילה ולא שתיה

והאל ישמרנו בכל הימים וישים חלקינו עם עבדיו התמימים
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יום השביעי הוא הספירה השביעית נקראת עולם
 הנשמות¹⁹⁰ כי שם כח הנשמה ושרשה והנה היא מעין הברכות¹⁹¹ והנפש בימות החול
 דוגמת אכסנאי בלא ביתו וביום השבת דוגמת אכסנאי בביתו¹⁹² וע"כ אמר ויברך כי
 האציל עליו ממקור הברכה¹⁹³ וכן ויקדש אותו כי ימשוך מן הקדש¹⁹⁴ והבן זה.
 עיי"ש: וע"ד הקבלה מה שהוסיף לעשות כבר רמזתיו למעלה (ב ב) וכן רמז דוד
 המע"ה (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת והזכיר אחרי כן (שם) צדיק כתמר יפרח
 כארז בלבנון ישגה והמשכיל יבין¹⁹⁵.

(ב ד) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם.
 עי' רמב"ן: רמז בהבראם מה שאמרו בה"א בראם¹⁹⁶ ומפני זה לא הזכיר עד הנה
 רק מלת אלהים ומפורש בכתוב (ישעיה סו ב) ואת כל אלה ידי עשתה¹⁹⁷ וכן אמר איוב
 מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת (איוב יב ט) אם כן תרמוז ביום עשות ה' אלהים
 למלת בראשית כמו שאמרנו
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה בהבראם בה"א בראם הה"א הזאת ה' אחרונה
 שבשם¹⁹⁸ והיא זעירי נאצלת מכח אלהים¹⁹⁹, והיא שבראה את העולם²⁰⁰, והיא הנקראת

ולא פ"ו כו', כמו ביה"כ דרגא דבינה, כמ"ש בתיקונים (נא ע"ב), שאז היא בסוד תגא עטרה בראש
¹⁹⁰ עי' זהר (ח"א דף א ע"ב): בארצנו דא יום שבת דאיהו דוגמת ארץ החיים שהוא עולם הבא,
 עולם הנשמות עולם הנחמות.
¹⁹¹ עי' לעיל הערה 183.

¹⁹²
¹⁹³ עי' לקמן מח יג שחכמה הוא מקור הברכה.
¹⁹⁴ עי' לעיל הערה 185.
¹⁹⁵ עי' זהר (ח"א דף פב ע"א): כתמר יפרח מה תמר לא סליק אלא דכר ונוקבא אוף הכי צדיק
 לא סליק אלא דכר ונוקבא.
 תרגום: גם כתמר יפרח, מה תמר לא עולה אלא זכר ונקבה, כמו כן הצדיק לא עולה אלא זכר
 ונקבה.

¹⁹⁶ עי' לקמן פרשת שמות הערה 842.
¹⁹⁷ עי' בראשית רבה (פ"ב סי' ב): רבי פנחס בשם ר' לוי אמר בהבראם בה"א בראם (ישעיה
 סו) ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי
 אמר רבי יהודה בשם רבי סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר ואת כל
 אלה ידי עשתה רבי יודן אמר בזכות התורה שנא' (ויקרא כז) אלה החוקים והמשפטים והתורות
 אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה רבי יהושע בר נחמיה אומר בזכות השבטים
 שנא' (שמות א) ואלה שמות וכתוב ויהיו כל אלה נאם ה'.

¹⁹⁸ עי' לקמן פרשת שמות הערה 842.
¹⁹⁹ עי' זהר ח"א רא ע"א: תא חזי אית דינא קשיא ואית דינא רפיא דינא קשיא תקיף דינא
 רפיא חלש וכד ינקא האי דינא רפיא מדינא קשיא כדין אתתקף ואיהו תקיף בשעתא דאתעביד
 דינא על ישראל אתעביד בהאי דינא רפיא ולא אתתקף בההוא דינא קשיא וכד דינא אתעביד
 עלייהו דעמין עעכו"ם אתתקף האי דינא רפיא בדינא קשיא דלעילא בגין לאתתקפא הה"ד (שמות
 יב כג) ועבר יהו"ה לנגוף את מצרים ועבר דאתמלי עברה וזעמא ואתתקף בדינא קשיא אוף הכא
 ועבר ותא חזי בשעתא דמתכנשי עשרה בבי כנישתא וחד מנייהו אשתמיט כדין קב"ה ארגז
 עליה.

תרגום: בא וראה, יש דין קשה ויש דין רפה. הדין הקשה חזק, הדין הרפה חלש, וכאשר יונק
 הדין הרפה הזה מהדין הקשה, אז מתגבר, והוא חזק. בשעה שנעשה דין על ישראל, נעשה בדין
 הרפה הזה, ואינו מתגבר באותו הדין הקשה. וכשהדין נעשה על העמים עובדי עבודת כוכבים
 ומזלות, מתגבר הדין הרפה הזה בדין הקשה שלמעלה כדי להתגבר. זהו שכתוב "ועבר ה' לנגוף את
 מצרים". "ועבר", שהתמלא עברה וזעם והתגבר בדין הקשה. אף כאן ועבר. ובא וראה, בשעה
 שנכנסים עשרה בבית הכנסת ואחד מהם נשמט, אז הקדוש ברוך הוא רוגז עליו.
²⁰⁰ עי' זהר (ח"א ג ע"ב): אימתי ההוא מפתחא פתח תרעין ואזדמן לשמושא ולמעבד תולדין
 כד אתא אברהם דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ותנינן באברהם
 ומה דהוה כלא סתים במלת ברא אתהדרו אתון לשמושא ונפק עמודא דעבד תולדין אבר יסודא

יד ה' ²⁰¹, שעליה נאמר בפירושו (ישעיה סו ב) ואת כל אלה ידי עשתה, וכתוב (איוב יב ט) מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת. וכל אלהים שבמעשה בראשית היא התשובה והיא ה"א ראשונה שבשם, ואליה נכוין בראש השנה שהוא יום הדין שבו נברא העולם, כי עשרת ימי תשובה לתשובה ²⁰², ועל כן תקנו בתפלה לומר מי כמוך אב הרחמים בה"א על ה"א ראשונה שבשם. וה"א אחרונה שבשם שנתוספה לאברהם שנתנה לו כח ההולדה וכמו שהזכירו ז"ל (ב"ר מד יב) אברם אינו מוליד אברהם מוליד וכמו שאפרש בפסוק (בראשית יז ה) והיה שמך אברהם והתעורר לזה כי באותו האות בעצמו שנברא בו העולם ונתיחס בו אותו הטבע בעצמו שנה אותו למען הודיעך כי אשר פעל הטבע הוא אשר שנה אותו כרצונו כי הכל בידו והוא הפותח והוא הנועל ואין זולתו עיי"ש: וע"ד השכל חלקי המציאות כ"ו חלקים ואלו הן מעלות השכלים

קדישא דעלמא קיימא עליה כד האי אבר אתרשים במלת ברא כדין רשים סתימאה עילאה (נ"א קדישא לגלאה) רשימו אחרא לשמיה וליקריה ודא איהו מ"י וברא אלה וגם כן שמא קדישא דאתברכא דאיהו מ"ה אתרשים ואפיק מן ברא אבר והוא רשים באלה מסטרא דא ואבר מסטרא דא סתימאה קדישא אלה קיימא אבר קיימא כד אשתלים דא אשתלים דא גליף להאי אבר ה' גליף להאי אלה י' אתערו אתוון לאשלמא להאי סטרא ולהאי סטרא כדין אפיק מ"ם נטיל חד להאי סטרא וחד להאי סטרא אשתלים שמא קדישא ואתעביד אלהים גם כן שמא דאברהם כד אשתלים דא אשתלים דא ויש אומרים דנטל קב"ה מי ושדי באלה ואתעביד אלהים ונטל קב"ה מה ושדי באבר ואתעביד אברהם (ומלת מ"י רומז לחמשים שערי בינה ואית בה י"ד אות קדמאה דשמא קדישא ומלת מ"ה רומז למנינא דשמא קדישא ואית ביה אות תניינא דשמא קדישא יהו"ה כמה דאת אמר (תהלים קמד טו) אשרי העם שככה לו וגו' (איוב כו ז) תולה ארץ על בלי מ"ה וכדין אתקיימו תרין עלמין ביר"ד עלמא דאתי ובה"א עלמא דא כלומר במ"י ברא עולם הבא ובמ"ה ברא עולם הזה ודין הוא רמז עילא ותתא) וכדין עבד תולדות ונפק שמא שלים מה דלא הוה קדם דנא הה"ד (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כלו הו תליין עד דאתברי שמיה דאברהם כיון דאשתלים שמא דא דאברהם שמא קדישא אשתלים הה"ד (שם) ביום עשות יהו"ה אלהים ארץ ושמים.

תרגום: מתי אותו המפתח פותח שערים ומזדמן לשמוש ולעשות תולדות, כשברא אברהם, שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ושנינו באברהם. ומה שהכל היה סתום במלת 'ברא' חזרו האותיות לשמוש, ויצא עמוד שעשה תולדות, אבר היסוד הקדוש, שהעולם עומד עליו. כשהאבר הזה נרשם במלת 'ברא', אז רשם הסתום העליון (הקדוש לגלות) רושם אחר לשמו ולכבודו. וזה הוא "מ"י ברא אלה". וגם כן השם הקדוש שמתברך שהוא "מה" שנרשם, והוציא מן ברא אבר, והוא רשום באלה מצד זה ואבר מצד זה, הסתום הקדוש. אלה עומד, אבר עומד, כשנשלם זה, נשלם זה. חוקק לאבר הזה ה', וחוקק ל"אלה" הזה י'. האותיות מתעוררות להשלים את הצד הזה ואת הצד הזה, ואז מוציא מ"ם. נטל אחד לצד הזה ואחד לצד הזה. נשלם השם הקדוש ונעשה אלהים, גם כן השם של אברהם, כשנשלם זה נשלם זה. ויש אומרים שלקח הקדוש ברוך הוא מ"י זרק באל"ה ונעשה אלהים. ולקח הקדוש ברוך הוא מ"ה זרק באב"ר ונעשה אברהם. (ומלת מ"י רומזת לחמשים שערי בינה. ויש בה י"ד, האות הראשונה של השם הקדוש. ומלת מ"ה רומזת למנין השם הקדוש, ויש בה האות השניה של השם הקדוש יהו"ה, כמו שנאמר "אשרי העם שככה לו וגו'", "תולה ארץ על בלי מ"ה", ואז התקיימו שני עולמות, ביר"ד העולם הבא ובה"א העולם הזה. כלומר במ"י ברא את העולם הבא, ובמ"ה ברא את העולם הזה, וזהו רמז מעלה ומטה). ואז עשה תולדות ויצא שם שלם מה שלא היה מקודם לכן. זהו שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", כולם היו תלויים עד שנברא שמו של אברהם. כיון שנשלם השם הזה של אברהם, נשלם השם הקדוש. זהו שכתוב "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים".

²⁰¹ עי' זהר ח"א קפ ע"ב: אי חדוה לית ביה לא שריא שכינתא בהווא אתר כמה דאת אמר (מ"ב ג טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' דהא שכינתא ודאי לא שריא באתר עציבו.

תרגום: אם אין בו שמחה, אין שכינה שורה באותו מקום, כמו שנאמר "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'". שהרי ודאי ששכינה לא שורה במקום עצוב.

²⁰² עי' זהר ח"ג קכב ע"ב: קחו עמכם דברים ושובו אל יי' ובהאי דיהא בכון היראה והאהבה והתורה יתחזר יהו"ה דאיהו בינה תשובה ו' תשוב לגבי ה'.

תרגום: קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ובזה שתהיה בכם היראה והאהבה והתורה, יחזור יהו"ה שהוא בינה, תשובה, ו' תשוב לה'.

הנפרדים²⁰³ והגלגלים והיסודות והנפשות הרי כ"ו כמנין השם המיוחד²⁰⁴ וידוע כי החלקים האלה לא היו נשלמים ונגמרים בגמר שלמותם עד יום הששי וא"כ איך יתכן שיזכיר השם השלם בכל ימי בראשית על פעולה בלתי נשלמת²⁰⁵ ויש לך לדעת כי החלקים האלה כלם הם נכללים בד' וד' בג' כי כן השם המיוחד שהוא כ"ו הוא בן ד' אותיות ועקר ארבעתם השלשה כי הרביעית כפולה²⁰⁶ והבן זה מאד וע"ד הקבלה תלה הפעולה בשם המיוחד כי הוא הפועל והוא האומן שהזכירו בבראשית רבה שאין המלך בונה מדעתו אלא מדעת האומן והאומן אינו עושה אלא כפי מה שהוא רואה בשכלו וחכמתו, וזהו סוד הכתוב שבקהלת (קהלת ב יב) את אשר כבר עשוהו לא נאמר אלא עשוהו²⁰⁷, כביכול הוא ובית דינו²⁰⁸.

(ב ז) וַיִּצַר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָן מִן הָאֲדָמָה וַיַּפֵּחַ בְּאָפָיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

עי' רמב"ן: ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה²⁰⁹ כי הזכיר בה שם מלא ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמוז בנפש התנועה (לעיל א כ) גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אבל היא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן²¹⁰ בו וזהו שנאמר

²⁰³ עי' לעיל הערה 149.

²⁰⁴ עי' זר"ח (ג ע"ב): וע"כ כדי שלא יטעה אדם, צוה בקרבנות ואמר, אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. וכי תזבחו זבח תודה לה'. וכי תזבחו זבח שלמים לה'. ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'. הכל לה'. ולא נאמר לאלקים. מ"ט. א"ר אבהו, שם זה הוא משותף, שהמלאכים נקראו אלקים, בני אדם נקראו אלקים, הדיינים נקראו אלקים, ואין אנו יודעים למי מהם זובח, לכך צריך להזכיר השם המיוחד לבדו.

²⁰⁵ עי' זהר ח"ב פח ע"ב: רבי שמעון אמר לא אדכר שמא קדישא אלא על עולם שלם דכתיב (בראשית ב ד) ביום עשות יהו"ה אלה"ם ארץ ושמים מכאן דלא לאדכרא שמא קדישא בריקניא וכתיב לא תשא את שם יהו"ה אלה"ך לשוא.

תרגום: רבי שמעון אמר לא נזכר שמו הקדוש אלא על עולם שלם שכתוב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים מכאן שלא להזכיר את השם הקדוש בריקנות וכתוב לא תשא את שם ה' אלה"ך לשוא

²⁰⁶ עי' לקמן הערה 1508. ועי' בהגר"א בס"י י סע"ב: ה' חלקים, רצון ומחשבה והרהור וקול ודבור. הרצון הוא התחלת הרצון לדבר, והמחשבה הוא שמחשב מה לדבר אבל אינו מצייר דיבור. והרהור הוא שמצייר דבור בהרהור. וקול הוא בגרונו קודם שיורד לפה. והדבור הוא חתוך האותיות. והרצון הוא בנפש, והמחשבה הוא במוח, והרהור הוא בלב, וקול ודבור הוא בגרון ופה, והן כנגד ה' פרצופין. ועל כן אין יכולת באדם להשיג רצון הנפש, אבל המחשבה משיגין, שע"כ היה צריך למחשבה אבל אין משיגין מהותה, אבל ההרהור אף שבעצמה אין משיגין ממנה מ"מ ע"י הדבור משיגין ציור הדבור והוא ההרהור, והקול דומה למחשבה שהוא פשוט, והדבור הוא דומה להרהור רק שמוציא אל הפועל, והן כלל ופרט, ע"כ הה"א כפולה שהוא ענין אחד, משא"כ בקול אף שהוא דומה למחשבה מ"מ הוא ענין אחר, כי המחשבה הוא בבהילו וברגע א' ולכן הוא בצורת י', והקול הוא באריכות לכן הוא בצורת ו. ועי' בהגר"א בספד"צ לח סע"א, ועי' בהגר"א על ס"י ב ע"ד שזהו סוד היות דווקא ה' אותיות כפולות בא"ב.

²⁰⁷ עי' זהר ח"ג דף לה ע"א, רבי יוסי אמר מהכא, (קהלת ב יב) את אשר כבר עשוהו, עשוהו ודאי, ודא הוא צלם ודמות, צלם בדכורא, דמות בנוקבא, ועל דא שירותא דאורייתא ב'. תרגום: רבי יוסי אמר מכאן (קהלת ב) את אשר כבר עשוהו, עשוהו ודאי. וזהו צלם ודמות, צלם בזכר דמות בנקבה, ועל זה התחלת התורה בב'.

²⁰⁸ עי' לקמן פרשת חיי שרה הערה 563.

²⁰⁹ עי' זהר ח"ג רלו ע"א: צדיק יסוד ביה סוד דאיהו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית דאינון ו' דרגין דאת ו'.

תרגום: צדיק שהוא יסוד, בו סוד שהוא יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, שהם שש מדרגות של האות ו'.

²¹⁰ עי' ספר הפליאה (&): א"ל דע לך אע"פ שהבינה נקראת נשמה מכל מקום המחשבה היא נשמה לנשמות וראייה ויפח באפיו נשמת חיים מי שנופח משלו הוא נופח והחכמה והבינה פעולים הם מהמחשבה לכן נקרא נשמה לנשמות,

(איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם²¹¹

כי היא מיסוד הבינה²¹² בדרך אמת ואמונה²¹³ והוא מאמרם בספרי (ריש פרשת מטות) נדרים כנשבע בחיי המלך שבועות כנשבע במלך עצמו²¹⁴ אף על פי שאין ראה

²¹¹ עי' זו"ח (יא ע"א): א"ר יצחק אמר רב אחא, מאי דכתיב ונשמת שדי תבינם. אלא הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו, ולהכניסו בתורה ובמעשים טובים, ואשריהם אותם שנכנסין בדרך התורה, בדרך הנשמה, שבשבילה יזכו לחיי העה"ב, ולמעלת הקדושים.
²¹² עי' ספר הפליאה (&): לא ידעו איך משפטו יצא כי זה שעקר יסוד כל הנפשות היא הבינה ומהבינה ביסוד ולכן ביובל הגדול הם שבים לשם וע"כ נקרא עפר.
ועי' ע"ח אח"ף ה' לגבי שם שד"י.

²¹³ עי' זהר ח"ג רל ע"א: כגוונא דאיהו ענו שכינתיה ענוה איהו חסיד ואיהי חסידה איהו גבור ואיהי גברת על כל אומין דעלמא איהו אמת ואיהי אמונה איהו נביא ואיהי נביאה איהו צדיק ואיהי צדקת איהו מלך ואיהי מלכות.

תרגום: כדוגמא שהוא עניו, שכינתו ענוה, הוא חסיד והיא חסידה, הוא גבור והיא גיבורה על כל אומות העולם, שהוא אמת והיא אמונה, הוא נביא והיא נביאה, הוא צדיק והיא צדקת, הוא מלך והיא מלכות.

²¹⁴ עי' זהר ח"ב קטו ע"ב: אוקמוה במתניתין ולא עוד אלא יתיר אמרו נדרים על גבי שבועות עולין וכל הנשבע כאלו נשבע במלך עצמו וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך.

אמר לון רעיא מהימנא מארי דמתבתאן ידענא בכו דאתון ידעין אבל ההוא דמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית יחדש לן חדושין דהא ודאי אמר קהלת (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש אבל למעלה מן השמש יש לו ובסתרי תורה אנה בעינא למימר (תהלים פד יב) שמש ומגן יהוה אלהים צבאות בעלמא דיליה ולא בעלמא דהדיוט אף על גב דזה לעומת זה עשה האלהים מגו חשוכא נפיק נהורא.

ובודאי עלמא דאתי בינה איהי למעלה מהשמש דאיהו עמודא דאמצעייתא נדרים מתמן על גבי שבועה עולים וחלין על דבר שאין בו ממש בגין דשבועה איהו עלמא דין דלית ליה קיומא אלא על יסוד הדא הוא דכתיב (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם וביה אומאה דכתיב (רות ג יג) חי יהוה שכיבי עד הבקר דשכינתא תתאה כותל מערבי דירא דיליה על שם דאיהו תל שהכל פונים בו כ"ו ת"ל יהוה כ"ו ודאי שכינתא איהו תל דיליה על שם (שיר ה יא) קווצותיו תלתלים שחורות כעורב ואוקמוה על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (קוץ ד' מן אחד תל שהכל פונים בו והאי קוץ הוא אחיד בין א"ח ובין ד' הדא הוא דכתיב (ד"ה א כט יא) כי כל בשמים ובארץ ותרגם יונתן דאחיד בשמיא ובארעא.

ועליה אוקמוה מארי מתניתין בחגיגה על מה העולם עומד על עמוד אחד ששמו צדיק שנאמר (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם ובודאי איהו ברית דשבועה דעליה קיימין א"ח ד' דאינון שמיא וארעא דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי א"ח שמים הדא הוא דכתיב (מ"א ח ל) ואתה תשמע השמים ד' הארץ הדא הוא דכתיב (ישעיה סו א) והארץ הדום רגלי.

ובגין דברית אחיד בין שמיא וארעא וביה שבועה הדא הוא דכתיב (&) חי יהוה שכיבי עד הבקר מאן דאומי בשמיה לשקרא כאילו הרס בניינא דשמיא וארעא ואהדר עלמא לתהו ובהו דאי בר נש יעדי קוצא דד' מן אחד ישתאר אחר סמא"ל באתריה שקר וכאלו ההוא בר נש בני שמיא וארעא על שקר וקושטא קאי שקרא לא קאי הרס בניינא ונפלו שמיא וארעא.

והאי איהו כאילו (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל דמאן יהיב ארץ בשמים דקאמר השליך משמים ארץ אלא ודאי דא שכינתא ותפארת עמה דלא אתפרש מינה בנפילו דילה לקיים בה (ישעיה מב ח) אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנלן דאמת נפל עמה דכתיב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה ומאן דאומי בקושטא הוא מקיים (תהלים פה יב) אמת מ'ארץ ת'צמח דאיהו עמודא דאמצעייתא דביה איהו קיימא בניינא הדא הוא דכתיב (&) ברא' אלהים' את' ולבתר השמים ואת הארץ.

ובגין דשבועה איהו בניינא דעלמא דא לית ליה קיומא בלא יסוד דבר שיש בו ממש נדר דאיהו עלמא דאתי על גבי שבועה סליקת ואיהי חלה על דבר שאין בו ממש דלא צריכה יסוד לקיימא עליה דאיהו ברית דביה תשמיש המטה ובגין דא ביום הכפורים עלמא דאתי דביה תקינו כל נדרי אסור בתשמיש המטה.

תמן אות ברית י' איהי תגא על ספר תורה צדיק כמה דאוקמוה העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש המטה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם.

ובגין דלית (ס"א דאית) שמוש בעלמא דין בתגא אוקמוה מארי מתניתין כל המשתמש בתגא חלף דתגא לתתא בעלמא דין איהו נקודה שמושא דאתוון אבל בעלמא דאתי לית שמושא באתוון ובגין דא ספר תורה לית ביה נקודה באתווי אלא תגין ובגין דא מאן דמשתמש בספר תורה חלף והכי מאן דמשתמש במי ששונה הלכות עליה אוקמוה רבנן דאשתמש בתגא חלף.
תרגום: והרי פרשוה במשנה ולא עוד אלא יותר אמרו נדרים על גבי שבועות עולים וכל

לדבר זכר לדבר חי ה' וחי נפשך וגומר (מ"ב ד ל) ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קנו) מאי וינפש מלמד שיום השבת מקיים כל הנפשות שנאמר וינפש²¹⁵. ומכאן תבין דברת שבועת אלהים²¹⁶ והמשכיל יבין

ע"י ר' בחיי: וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה אחר שהזכירה התורה בריאת האדם בפרשת יום ו' בכלל חזר ופירש בפרשה זו ענין הבריאה בפרט ובאר בכאן הבריאה שאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו היתה בריאת עפר מן האדמה והוסיף לפרש כי אחר שברא ויצר אותו גולם וצורה נפה בו נשמה מרוח קדשו ומה שלא הזכיר למעלה ביום ששי ויפה באפיו נשמת היים לפי שלא רצה להזכיר ביום הששי ממדות הנפש השכלית כלל כ"א ממדות גופניות שהם מעניני העוה"ז בלבד שהרי הבריאה וענין הברכה בפריה ורביה וענין הרדיה והממשלה אינן מעסקי הנפש רק מעסקי הגוף ומעסקי הנפש המתאוה שהיא כלה בכלות הגוף וע"כ הזכיר מדות גופו לבר לפי שהוא מצד גופו הווה ונפסד כמו הבהמות והחיות שנבראו עמו בו ביום ואין להזכיר ביום ההוא מדות נפשו שהיא קיימת נצחית בכלל הנפשות המתות עד אשר נשלמו

הנשבע כאלו נשבע במלך עצמו וכל הנודר כאלו נודר בחיי המלך. וכו' ובודאי בעולם הבא בינה היא למעלה מהשמש שהוא עמוד האמצעי משם עולים נדרים על גבי שבועה וחלים על דבר שאין בו ממש משום שהשבועה הוא העולם הזה שאין לו קיום אלא על יסוד זהו שכתוב וצדיק יסוד עולם.

ובו שבועה שכתוב חי ה' שכבי עד הבוקר ששכינה תחתונה כתל מערבי הוא הדיור שלה על שם שהוא תל שהכל פונים בו כ"ו ת"ל ידו"ד כ"ו ודאי שכינה היא תל שלו על שם קוצותיו תלתלים שחרות כעורב ופרשוה על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (קוץ) ד' מן אחד תל שהכל פונים בו והקוץ הזה אחוז בין א"ח ובין ד' זהו שכתוב כי כל בשמים ובארץ ותרגם יהונתן שאחוז בשמים ובארץ.

ועליו בארו בעלי המשנה בחגיגה על מה העולם עומד על עמוד אחד ששמו צדיק שנאמר וצדיק יסוד עולם ובודאי הוא ברית של שבועה שעליו עומדים א"ח ד' שהם שמים וארץ שכתוב (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי א"ח שמים זהו שכתוב ואתה תשמע השמים ד' הארץ זהו שכתוב והארץ הדם רגלי.

ומשום שברית אחוזה בין שמים וארץ ובה שבועה זהו שכתוב חי ה' שכבי עד הבוקר מי שנשבע בשמו לשקר כאלו הרס את בנין השמים והארץ והחזיר את העולם לתהו ובהו שאם אדם יזיז הקוץ של ד' מן אחד ישאר אחר סמא"ל במקומו שקר וכאלו אותו איש בונה שמים וארץ על שקר ואמת עומד שקר לא עומד הרס הבנין ונפלו שמים וארץ.

וזהו כאלו השליך משמים ארץ תפארת ישראל שמי נותן ארץ בשמים שאמר השליך משמים ארץ ודאי זו שכינה ותפארת עמה שלא נפרד ממנה בנפילתה לקיים בה אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנין לנו שאמת נפל עמה שכתוב ותשלך אמת ארצה ומי שנשבע אמת הוא מקיים א"מת מ"ארץ ת"צמח שהוא העמוד האמצעי שבו הבנין קיים זהו שכתוב ברא"א אלה"ם א"ת ואחר כך השמים ואת הארץ.

ומשום ששבועה היא בנין של העולם הזה אין לו קיום ללא יסוד דבר שיש בו ממש נדר שהוא עולם הבא עולה על גבי שבועה והוא חל על דבר שאין בו ממש שלא צריכה יסוד לעמד עליו שהוא ברית שבו תשמיש המטה ולכן ביום הכפורים העולם הבא שבו תקנו כל נדרי אסור בתשמיש המטה.

שם אות ברית י' היא תג על ספר תורה צדיק כמו שבארוה העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש המטה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם.

ומשום שאין שמוש בעולם הזה בתג בארו בעלי המשנה כל המשתמש בתגא חלף שתג למטה הוא בעולם הזה הנקדה שמוש האותיות אבל בעולם הבא אין שמוש באותיות ולכן בספר תורה אין נקוד באותיותיו אלא תגים ולכן מי שמשתמש בספר תורה חולף וכך מי שמשתמש במי ששונה הלכות עליו בארו רבותינו שהמשתמש בתגא חולף.

וע"י לקמן פרשת כי תצא הערה 2065, ופרשת חיי שרה הערה 532.

²¹⁵ ז"ל: יש לו להקב"ה צדיק אחד בעולם וחביב לו מפני שמקיים כל העולם כלו והוא יסודו והוא מכלכלו ומצמיחו ומגדלו ומשמחו אהוב וחביב למעלה. נורא ואדיר למטה. מתוקן ומקובל למעלה מתוקן ומקובל למטה והוא יסוד הנפשות כלם אמרת שמיני ואמרת יסוד הנפשות כלם והא כתיב ויום השביעי שבת.

²¹⁶ מלה"פ (קהלת ח ב) אני פי מלך שמור ועל דבַרְת שְׁבוּעַת אלקים. וצ"ע אם כוונתו שיש הנשמה שהיא מה שיצא מפי המלך, ויש את שרשו שהוא פי המלך.

ששת ימי בראשית שהם ששת ימי המיתה ואז הזכיר אותה אחר יום השביעי שהוא יום החיים²¹⁷

וע"ד הקבלה וייצר ה' אלהים ויטע ה' אלהים זהו כוונת הכתוב הנמרץ (דברי הימים א ד כג) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם. וכן דרשו ז"ל בבראשית רבה (ב"ר ח ו) רבי לוי אמר בנפשותיהן של צדיקים נמלך שנאמר המה היוצרים ויושבי נטעים המה היוצרים ע"ש וייצר ה' אלהים ויושבי נטעים על שם ויטע ה' אלהים ע"כ²¹⁸.

ויש לך לקנות לב ולהבין כי למעלה במאמר נעשה אדם אמר ויברא אלהים את האדם בעלמו ולא הזכיר שם עפר כלל ולא שיאמר נעשה אדם מן האדמה כי כל עניני מעשה בראשית הם נגלה ונסתר מבאר בתחתונים ורומז בעליונים ומפני זה יש לך להבין הנסתר מן הנגלה ותבין כונת הכתוב זה ספר תולדות אדם ביום בראו אלהים למה הזכיר זה שני פעמים וכאן בפסוק זה הזכיר עפר ואדמה וכן יש לך להתעורר בשני כתובים של אחר זה שהם ויטע ויצמח ויטע רומז בעליונים ויצמח מבאר בתחתונים וע"כ לא הזכיר בפסוק ויטע זכרון אדמה ולא עץ ופרי ובפסוק ויצמח הזכיר אדמה ועץ ופרי והנה זה ברור לפניך כשמש כי עניני כל מעשה בראשית כפולים ותולדות השמים והארץ נקשרים יחדו אלה עם אלה וכמו שבארתי למעלה²¹⁹.

(ב ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. ע"י רמב"ן: פירש רש"י במזרחו של עדן נטע הגן ואונקלוס תרגם מלקדמין וכך אמרו בבראשית רבה (טו ג) והוא הנכון ואין טעם ויטע שהביא האילנות ממקום אחר ונטען שם כי מן המקום ההוא הצמיחם כמו שנאמר ויצמח ה' אלהים וגו' אבל ענין ויטע ה' אלהים להניד שהיו מטע ה'²²⁰ כי טרם שגזר על הארץ תוצא הארץ דשא גזר במקום ההוא שיהיה שם גן ואמר בכאן יהיה אילן פלוני ובכאן אילן פלוני כערוגת המטעים ולא היה כדרך שאר מקומות הארץ שאמר תדשא הארץ דשא ועץ פרי והצמיחה בלא סדר ע"י ר' בחיי: ויטע ה' אלהים גן בעדן ע"ד הפשט ייחס הכתוב הנטיעה לשם יתעלה לבאר שהוא מטע ה' לא שהביא אילנות ממקום אחר ונטעם שם אלא שהיו מטעו מעשה ידיו להתפאר וכן קראם דוד המלך ע"ה עצי ה' הוא שכתוב (תהלים קד יז) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע²²¹ ודרשו רז"ל (ב"ר פט"ו סי' א) ישבעו חייהם ישבעו מימיהם

²¹⁷ ע"י זהר (ח"א א ע"ב): כתיב התם (שמות כד ז) נעשה ונשמע בארצנו דא יום שבת דאיהו דוגמת ארץ החיים (שהוא עולם הבא עולם הנשמות עולם הנחמות). תרגום: כתוב שם "נעשה ונשמע". "בארצנו", זה יום השבת שהוא דוגמת ארץ החיים (שהוא עולם הבא עולם הנשמות, עולם הנחמות).

וע"י דברי רבינו לקמן ה כד.
²¹⁸ ע"י לעיל א כז, דברינו שם הערה 155, ע"י רמב"ן יא ב, ופרשת נח הערה 392 לגבי הלשון נטיעות.

²¹⁹ ע"י דברינו ברמב"ן ג כב.
²²⁰ ע"י זהר בראשית כב ע"א (הובא לעיל הערה 149) שעולמות ב"ע המה עולמות הנפרדים.

וע"י זהר בראשית דף לז ע"א ועוד מקומות לענין "נטיעות" שהוא כינוי לעולם האצילות.
²²¹ ע"י לעיל הערה 86. ע"י ספר הפליאה (&): למה נאמר ויטע ולא נאמר ויצמח. א"ל בני היינו דכתיב ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע שהנטוע צריך נטיעה. א"ל ר' איך היו הנטיעות הללו ואיך היו גדולים או קטנים, א"ל בני בכח היו ועקרון הקב"ה ושתלן בג"ע ומלת העקירה היא המחשבה. וגדלים במקום הנטיעה וזה שארז"ל ישבעו עצי ה' ארזי מהו ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו ממטעתם ר"ל שכל סבה מקבלת מסבה שלמעלה ממנה. והנה הנטיעות הללו הם הם הנטיעות הנקראים נטיעות וארזי הלבנון, וזהו שארז"ל אשריהם הצדיקים שהם מדמין הנטיעה לנוטעה והצורה ליוצרה ויוצרן ונטען הוא האין כי משם נאצל הכל, וגם הד' יסודות נאצלו משם שנאמר כי יש לכסף, מוצא הרוח מן האויר הקדמון והמים מן מים העליונים והאש

ישבעו ממתן אינן צריכים השקאה ולא עבודה ולא זמירה שאלו לא כן מיום שגורש אדם משם מי עבד אותה ומי השקה אותם ומי התעסק בהם אבל הם כענין שכתוב (יחזקאל מז יב) לא יבול עלהו ולא יתם פרוי כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והזכיר מקדם והודיענו הכתוב בזה מעלת רוח מזרחית אשר גן עדן נטעו שם וידוע כי מבוחר הפירות הם במזרח והוא שכתוב (דברים לג יג) וממגד תבואות שמש וכן דרשו רז"ל רוח מזרחית מישב הדעת ומאמץ הכח ומחזק את הלב כי האויר שבו משובח ביותר וע"ז אמר וישם שם את האדם אשר יצר

וע"ד הקבלה ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם²²² פירושו כבר נטע ואין הכונה שנטע עכשיו שא"כ היה ראוי לומר יהיו האילנות בגן עדן כמו שזכר בכל ששת ימי בראשית יהי דבר פלוני בצווי או שיאמר תדשא הארץ עדן ועוד מי הזכיר לנו עד עתה עדן שיאמר הכתוב שהקב"ה נטע גן בעדן אבל הנטיעה הזאת מן העדן כבר נרמזה בפסוק בראשית וכמו שרמזתי שם וענין מקדם קודם שנברא העולם ולפ"ז וישם שם את האדם אשר יצר כבר ממקור החכמה ויש לך לדעת כי הנשמות הזכות באות מן המזרח וזהו שדרשו רז"ל בספר הבהיר²²³ ממזרחו של עולם בא הזרע לישראל כי חוט השדרה משוך מן המוח של אדם ובא לו לאמה ומשם היה הזרע דכתיב (ישעיה מג ה) ממזרח אביא זרעך כשישראל טובים מזה המקום אביא זרעך ויתחדש לך זרע חדש וכשישראל רעים באים מן הזרע שכבר בא לעולם דכתיב (קהלת א ד) דור הולך ודור בא מלמד שכבר בא ומאי ממערב אקבצך מאותה מדה שנוטה תמיד למערב ולמה אקרי מערב מפני דשם מתערב כל הזרע ע"כ באור המדרש הזה לפי דעתי מדת המזרח היא התפארת²²⁴ שהוא קן האמצעי ומשם הנשמות באות אל יסוד עולם הנקרא ברית ע"כ אמר ובא לאמה ומשם הוא הזרע ומדת המערב היא העטרה²²⁵ והוא שאמר שכינה במערב²²⁶ וכשם שהזרע נמשך מן

מן האש והעפר מן עכירת המים והם ג' אמות, וזהו מאמרם שמים מהיכן נבראו מג"ע הגן הזה הוא שהאילנות מתקבצים שם והם הזרועות שבאין בגן ע"י ה' בעדן שורש הגן הוא בעדן. שהעדן היא חכמת אלהים וזהו מקדם, שהעדן הוא מן הויה ראשונה.

²²² ע"י תיקו"ז (צט ע"ב): פתח רבי שמעון ואמר ויטע ה' אלה"ם גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע ה' אלה"ם גן דא שכנתא בעדן דא אימא עלאה מקדם אבא עלאה וישם שם את האדם אשר יצר דא עמודא דאמצעייתא ועליה אתמר וייצר ה' אלה"ם את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וגו' וייצר צייר ליה בתרין עלמין בעלמא דין ובעלמא דאתי ויפח באפיו נשמת חיים דא נשמת כל חי ויהי האדם דא רוחא דחיי לנפש חיה דא שכנתא תתאה.

תרגום: בראשית ברא אלה"ם שם ב"ת שם א"ם שהוא א"ם מאלה"ם והם הגן העליון והגן התחתון פתח רבי שמעון ואמר ויטע יהו"ה אלה"ם גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע יהו"ה אלה"ם גן זו השכינה בעדן זו האם העליונה מקדם האב העליון וישם שם את האדם אשר יצר זה העמוד האמצעי ועליו נאמר וייצר יהו"ה אלה"ם את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וגו' וייצר ציר אותו בשני עולמות בעולם הזה ובעולם הבא ויפח באפיו נשמת חיים זו נשמת כל חי ויהי האדם זו רוח החיים לנפש חיה זו השכינה התחתונה.

²²³ אות קנה. שביעי הוי מזרחו של עולם, ומשם בא זרעם של ישראל, כי חוט השדרה משוך מן המח של אדם, ובא לאמה ומשם הוא הזרע, דכתיב (ישע"י מ"ג ה) ממזרח אביא זרעך, כשישראל טובים מזה המקום אביא זרעך, ויתחדש לך זרע חדש, וכשישראל רעים מן הזרע שכבר בא לעולם שנאמר (קהלת א' ד) דור הולך ודור בא, מלמד שכבר בא.

ועי"ש אות קנו. ומאי דכתיב (ישע"י מ"ג ה) ממערב אקבצך, מאותה המדה שנוטה תמיד למערב, למה אקרי מערב מפני ששם מתערב כל הזרע, משל למה"ד לבן מלך, שהיה לו כלה נאה וצנועה בחדרו, והיה לוקח מבית אביו עושר ומביא לה תמיד, ולוקחת הכל ומצנעת אותו תמיד ומערבת הכל, לסוף ימים בקש לראות מה אסף ומה קיבץ, והיינו דכתיב וממערב אקבצך, ומאי ניהו, בית אביו, דכתיב ממזרח אביא זרעך מלמד שממזרח מביא זרוע במערב ואחר כך הוא מקבץ מה שזרוע.

²²⁴ ע"י תיקו"ז (טז ע"ב): וק"י פנה למזרח, ונטיל ליה עמודא דאמצעייתא.

²²⁵ ע"י תיקו"ז (טז ע"ב): יו"ק פנה למערב בצדיק דאיהו ערוב דתמן מתערבין כל חיילין ואתכליל בח"י אתון דאינון יק"ו קו"י וי"ק קו"י יו"ק וק"י אלין אינון ח"ח אתון דבהון ח"י עלמין אתקרי

המות דרך חוט השדרה ובא לאמה כן הנשמה משתלשלת מן התשובה²²⁷ דרך הקו האמצעי שהוא מזרחו של עולם ובא דרך המערב ולפי דעתי אל הענין הזה רמו ישעיה ע"ה שאמר (ישעיה מח א) שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו כלומר מזרע יהודה והזכיר יהודה לפי שהיה דגלו במזרח והבין זה

(ב ט) ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נהמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים פתוך הין ועץ הדעת טוב ורע:

ע"י ר' בחיי: ויצמח ה' אלהים מן האדמה ע"ד הפשט הכתובים מוכיחים שיש ג"ע בארץ ושם עץ החיים ועץ הדעת²²⁸ עץ החיים נותן באוכליו חיים ארוכים ועץ הדעת נותן באוכליו רצון ובחירה אם לענינים שכליים ואם לענינים גופניים²²⁹ וכן יוכיח הלשון שהוא נאמר על הרצון והבחירה והוא לשון רז"ל (פסחים ו א) לא שנו אלא שדעתו לחזור

ע"י זהר (ח"א דף קסב ע"א): רבי ייסא זוטא הוה שכיח קמיה דרבי שמעון א"ל האי דכתיב (משלי י ו) ברכות לראש צדיק לצדיק מבעי ליה מאי לראש צדיק [א"ל] (אלא) ראש צדיק דא היא עטרה <קדישא> ואוקמוה תו ראש צדיק דא יעקב דאיהו נטיל ברכאן ונגיד לון לצדיק ומתמן אזדריקו לכל עיבר ומתברכן כלהו עלמין אבל הא אוקימנא ברכות לראש צדיק (ראש) צדיק אקרי ההוא אתר (רישא) דברית דמניה נפקין מבויעין לבר.

תרגום: רבי ייסא הקטן היה מצוי לפני רבי שמעון. אמר לו, זה שכתוב "ברכות לראש צדיק", היה צריך לכתוב לצדיק, מה זה "לראש צדיק". אמר לו, ראש צדיק זו היא העטרה הקדושה, ובארוה. עוד, ראש צדיק זה יעקב, שנטל את הברכות והשפיע אותם לצדיק, ומשם נזרקו לכל עבר, וכל העולמות מתברכים. אבל הנה בארנו, "ברכות לראש צדיק" (ראש) צדיק נקרא אותו המקום (ראש) של הברית, שממנו יוצאים מעיינות החוצה.

²²⁶ ע"י ב"ב כה ע"א וזהר ח"ג קיט ע"ב ולעיל הערה 223.

²²⁷ ע"י לעיל הערה 202.

²²⁸ ע"י לקמן הערה 272.

²²⁹ ע"י זוה"ק (ח"א נב ע"א): מה כתיב (בראשית ג ח) וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך תא חזי עד לא חטא אדם הוה סליק וקאים בחכמה דנהירו עלאה ולא הוה מתפרש מאילנא דחיי כיון דאסגי תיאובתא למנדע ולנחתא לתתא אתמשך אבתרייהו עד דאתפרש מאילנא דחיי וידע רע ושבק טוב ועל דא כתיב (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע מאן דאתמשך בתר רע לית ליה דירה עם אילנא דחיי ועד לא חטאו הוו שמעין קלא מלעילא והוו ידעי חכמתא עלאה וקיימי בקיומא דזיהרא עלאה ולא דחלי כיון דחטאו אפילו קלא דלתתא לא הוי יכלין למיקם ביה כגוונא דא עד לא חבו ישראל בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני אתעבר מנייהו וזהמא דהאי חיויא דהא כדן בטול יצר הרע הוה מעלמא ודחו ליה מנייהו וכדין אתאחידו באילנא דחיי וסלקו לעילא ולא נחתו לתתא כדן הוו ידעין וחמאן אספקלריאן עלאין ואתנהרין עינייהו וחדאן למנדע ולמשמע וכדין חגר לון קב"ה חגורין דאתוון דשמיה קדישא דלא ייכול לשלטא עלייהו האי חויה ולא יסאב לון כקדמיתא כיון דחטאו בעגל אתעבר מנייהו כל אינון דרגין ונהורין עלאין ואתעברו מנייהו אינון חגירו מזיינין דאתעטרו משמא עלאה קדישא ואמשיכו עלייהו חויה בישא כמלקדמין וגרמו מותא לכל עלמא ולבתר מה כתיב (שמות לד ל) וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו:

תרגום: מה כתוב, "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". לא כתוב כאן מהלך אלא "מתהלך". בא וראה, טרם שאדם חטא היה עולה ועומד בחכמת האור העליון, ולא היה נפרד מעץ החיים. כיון שהגדיל תאותו לדעת ולרדת למטה, נמשך אחריהם עד שנפרד מעץ החיים, וידע רע ועזב הטוב. ועל זה כתוב "כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע". מי שנמשך אחר רע, אין לו דירה עם עץ החיים. ועד שלא חטאו, היו שומעים קול מלמעלה והיו יודעים חכמה עליונה ועומדים בקיום של זהר העליון ולא פוחדים. כיון שחטאו, אפילו קול שלמטה לא יכלו לעמוד בו. כדוגמא זו, טרם שחטאו ישראל בשעה שעמדו ישראל על הר סיני נתבטלה מהם זוהמת הנחש הזה, שהרי אז ביטול יצר הרע היה מהעולם ודחו אותו מהם, ואז נאחזו בעץ החיים, ועלו למעלה ולא ירדו למטה. אז היו יודעים ורואים אספקלריות עליונות, והאירו עיניהם ושמחים לדעת ולשמוע. ואז חגר להם הקדוש ברוך הוא חגורות של אותיות של שמו הקדוש, שלא יוכל לשלוט עליהם הנחש הזה ולא יטמא אותם כמו קודם. כיון שחטאו בעגל, בטלו מהם כל אותן דרגות ואורות עליונים, ובטלו מהם אותן חגורות מזוינות שהתעטרו מהשם העליון הקדוש, והמשיכו עליהם נחש הרע כמו מקדם, וגרמו מות לכל העולם. ואחר כך מה כתוב, "וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו".

וכן לשון הכתוב (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעהו כלומר מה ענינו שתדעה בו וא"כ באור עין הדעת כאלו אמר ועין הרצון והקב"ה מנעו ממנו לפי שהאדם היה מוכרח על מעשיו קודם שחטא והיו כל פעולותיו שכל גמור כמלאך ה' שהוא מוכרח לעשות כל פעולותיו שכליות לפי שאין לו מונע בן האדם אבל אחר שחטא ואכל מעין הדעת היה לו רצון ובחירה לדעת טוב ורע ונתלבש בתאוות הגופניות ולזה רומזת מלת וידעו הוא אומרו ותפקחנה עיני שניהם וידעו כלומר המשיכו רצון ובחירה מעין הדעת והיתה הבחירה בידם להרע או להטיב זו מדת אלהים ומדה טובה מצד אחד ורעה מצד אחר כי היה לו לאדם הראשון בה יצר ותאוה

עיי"ש: וע"ד הקבלה עין החיים ועין הדעת למעלה הם תפארת ועמרת²³⁰ והאדם חטא במעשה ובמחשבה בעין הדעת ובדוגמתו והנה אדם בחטאו לא כפר בשם המיוחד²³¹ כי אף על פי שהיה רואה עין החיים כנגדו היה סבור שעין הדעת עיקר ונמשך אחריו להאמין כי הוא העיקר בהיותו טוב ורע כולל כל ההפכים כלן וכל הפעולות בעליונים ובשפלים נעשים על ידו ומטעם זה הזכיר הכתוב פרי בעין הדעת ולא תמצא בן בעין החיים וחטאו היה שקצין בנטיעות²³² כלומר שקצין כח השם המיוחד הנכנס בנטיעה והיה סבה שתיבש הנטיעה ותשחת וראויה הנטיעה שתנקם ממנו ולכך נענש במיתה שתפרד נפשו במותו מגופו כנגד מה שהפריד הכח העליון מן הנטיעה ובוזה היה חטא נדב ואביהוא שנענשו בנטיעה זהו ותצא אש²³³ וכן אלישע בן אבויה איתיהבא ליה למיקלינהו זכוותא דאחר²³⁴ אבל בדור הפלגה כפרו בשם המיוחד²³⁵ לכך נענשו בו שנאמר וירד ה'²³⁶ ולא נענשו בנטיעה לפי שהנקמה לשם הגדול היתה וכמו שאזכיר שם בע"ה וכאשר חזר בתשובה וראה כי הוא מקבל מלמעלה ממדת שמאל או הקריב את קרבנו שור כנגד המדה ההיא²³⁷ שנתן בה פנס שהיא מקבלת מן השמאל ונהר מלשון

²³⁰ עי' לקמן הערה 272.

²³¹ עי' לעיל הערה 204.

²³² עי' רמב"ן יא ב, ופרשת נח הערה 392.

²³³ עי' רמב"ן ויקרא י ב.

ועי' זהר (ח"ג דף לד ע"א): ואש של גבוה נחית דאיהו קדש הקדשים ובגין תרין אשין אלן אמר נביא (ישעיה כד יד) באורים כבדו יהו"ה דאינון אשין דשכינתא דבה כתיב (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא ואינון אש עלאה כסא רחמים אש תתאה כסא דין ואינון בינה ומלכות מלכות אש עולה בינה אש יורד יהו"ה עמודא דאמצעייתא אחיד בתרווייהו בינה יהו"ה מלכות תפארת כד אחיד לון שריא עליה חכמה דביה כ"ח מ"ה מ"ה איהו יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

תרגום: ואש של גבוה יורד, שהיא קודש הקדשים, ובשביל שני האשים הללו, אמר הנביא (ישעיה כד) באורים כבדו ה', שהם האישים של השכינה, שבה כתוב (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, והם אש עליון כסא רחמים, אש תחתונה כסא דין, והם בינה ומלכות. מלכות אש עולה, בינה אש יורד, יהו"ה עמוד האמצעי אוהז בשניהם. בינה יהו"ה, ה' מלכות. כאשר התפארת אוהזת אותם, שורה עליו חכמה, שבה כ"ח מ"ה, מ"ה הוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

²³⁴ עי' חגיגה דף טו ע"ב: ואיכא דאמרי אמר אי הואי בידי סכינא הוה קרענא ליה כי נח נפשיה דאחר אמרי לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא אמר רבי מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי מאיר סליק קוטרא מקבריה דאחר אמר רבי יוחנן גבורתא למיקלא רביה חד הוה בינא ולא מצינן לאצוליה אי נקטיה ביד מאן מרמי ליה מאן אמר מתי אמות ואכבה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק קוטרא מקבריה דאחר.

²³⁵ עי' לעיל הערה 204.

²³⁶ עי' רמב"ן יא ב.

²³⁷ עי' זהר ח"ג דף קפ ע"ב: דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה (&) האי פרה לדכיותא קא אתייתא לדכאה למסאבי פרה דקבילת מן שמאלא ומאן הוא לשמאלא שור כד"א (יחזקאל א י) ופני שור מהשמאל אדומה סומקא כוורדא דכתיב (&) כשושנה בין החוחים אדומה גזרת דינא תמימה מאי תמימה כמה דתנינן שור תם ושור מועד שור תם דינא רפייתא שור מועד דינא קשיא אופ הכא תמימה דינא רפייתא גבורה תתאה דא היא תמימה גבורה עלאה דא היא דינא קשיא והיא יד החזקה תקיפא.

תרגום אור נהורא והוא האור הבא מאין סוף²³⁸ זהו שפירש מעדן שפירושו מסרת "עד" שאין משם ואילך גבול והשגה שיאמר בו עד מקום פלוני ומצינו כיוצא בו (איוב כה ה) הן עד ירח ולא יאהיל כי ביד הש"י שיסיר אור הירח ולא יהל אורו והאור ההוא הבא מאין סוף אינו פוסק לא ביום ולא בלילה ומפני זה אמר יוצא ולא אמר יצא להשקות את הגן היא העטרת וכבר ידעת כי כל הספירות כלן עד העטרת, הכל מיוחד, אין שם קצוץ ולא פרוד כלל. אבל משם ואילך הוא נמשך עולם השכלים הנפרדים²³⁹ זהו אמרו ומשם יפרד כי משם יחל עולם השכלים הנפרדים והיה לד' ראשים ד' מהנות שכינה²⁴⁰ הממשיכין כה לד' נהרות ג"ע וממשיכין כה לד' מלכיות שבארץ והמקום יאיר עינינו במאור תורתו

(ב טו) וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחָלוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה לעבדה ולשמרה יש להתבונן בשתי ההי"ן אלו כי היה ראוי לומר לעבדו ולשמרו שהרי הגן לשון זכר הוא כענין שכתוב (שיר השירים ד יב) גן נעול אבל ההי"ן אלו רמז לשתי ההי"ן שבשם לעבדה ה"א ראשונה שבשם ולשמרה ה"א אחרונה שבשם וע"ז נאמר (שמות כג כא) השמר מפניו²⁴¹ והמשכיל יבין²⁴²

(ב יז): וּמַעַץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִפִּנּוֹ כִּי בַיּוֹם אֲכָלְךָ מִפִּנּוֹ מוֹת תָּמוּת.
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה כפל הלשון²⁴³ כנכפל מיתת בני אהרן שכתוב בהם

תרגום: "דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה", פרה זו באה לטהר, לטהר לטמאים, פרה שמקבלת מהשמאל, ומיהו לשמאל, שור, כמו שנאמר "ופני שור מהשמאל". אדומה, אדומה כשושנה, שכתוב "כשושנה בין החוחים", אדומה גזרת הדין. "תמימה", מה זה "תמימה", כמו ששינו שור תם ושור מועד, שור תם דין רפה, שור מועד דין קשה, גם כך תמימה דין רפה, גבורה תחתונה, זוהי תמימה. גבורה עליונה זהו דין קשה, והיא יד החזקה תקיפה. וע"י עוד קכא ע"ב.

²³⁸ ע"י לעיל הערות 68 ו-74.

²³⁹ ע"י לעיל הערה 149.

²⁴⁰ ע"י דברינו ברמב"ן ג כב.

²⁴¹ ע"י לקמן הערה 883.

²⁴² ע"י זהר (ח"א קצט ע"ב): תא חזי לעבדה דא מלכא עלאה ולשמרה דא מלכא תתאה עלמא עלאה <ועלמא תתאה לעבדה (לדכורא) ברזא דזכור ולשמרה ברזא דשמור ובגין כך עובד אדמתו דא גן עדן דאצטריך למעבד ולמפלח ולאמשכא ליה ברכאן מלעילא וכד אתברכא ואתמשכא לה ברכאן מלעילא איהו נמי אתברך בהדה.

תרגום: בא וראה, "לעבדה", זה המלך העליון. "ולשמרה", זה המלך התחתון. העולם העליון והעולם התחתון. "לעבדה", (לזכר) בסוד של זכור. "ולשמרה", בסוד של שמור. ולכן "עובד אדמתו" זה גן עדן, שצריך לעשות ולעבוד ולמשוך לה ברכות מלמעלה, וכשמתברכת ונמשכות לה ברכות מלמעלה, גם הוא מתברך עמה.

ע"י תיקוף (סט ע"א): ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה לעבדה בפקודין דעשה ולשמרה בפקודין דלא תעשה.

תרגום: "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", "לעבדה" במצוות עשה, "ולשמרה" במצוות לא תעשה.

²⁴³ ע"י זהר (ח"א דף כו ע"א): ועץ הדעת טוב ורע אדחיין מנייהו ולא מתדבקין ולא מתערבין בהון דהא <אתמר> (איתא) בישראל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב יז) דאינון ערב רב וגלי לון קב"ה דביום אכלו ממנו גרמו דאבדו ב' אבדין דאינון בית ראשון ובית שני דא איהו כי ביום אכלך ממנו מות תמות ב' פעמים ואינון גרימו דצדיק יחרב ויבש בבית ראשון דאיהו שכינתא עלאה ובבית שני דאיהו שכינתא תתאה דא איהו (ישעיה יט ה) ונהר יחרב ויבש ונהר דא יחרב בה' תתאה בגין דאסתלק מניה נביעו ד' לאין סוף.

תרגום: "ועץ הדעת טוב ורע" נדחים מהם, ולא מתדבקים ולא מתערבים בהם, שהרי נאמר בישראל "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", שהם ערב רב. וגילה להם הקדוש ברוך הוא, שביום אכלו ממנו גרמו שאבדו שתי אבדות, שהם בית ראשון ובית שני. זהו "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", פעמיים. והם שגרמו שצדיק יחרב ויבש בבית ראשון, שהיא שכינה עליונה, ובבית שני, שהיא שכינה תחתונה. זהו "ונהר יחרב ויבש", ונהר זה (ו'), יחרב בה' תחתונה, בגלל

(ויקרא מז א) אחרי מות שני בני אהרן וימותו²⁴⁴ או כתפלת משה (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות כדעת התרגום²⁴⁵ וזהו שתמצא באברהם שהיה אב לכל העולם וכתוב ביה (בראשית יז ה) כי אב המון גוים נתתיך וקראו הכתוב ג"כ האדם הגדול כי בראשונה קצין ולבסוף יחד²⁴⁶ ויש בזה דעת אחרת ממה שאמר במדרש (פדר"א יט) אני נותן לו משנותי שבעים שנה²⁴⁷ והמשכיל יבין

(ב כג) וַיֹּאמֶר הָאֱדָם זֹאת הַפֶּעַם עֵצָם מַעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לְקָחָהּ זֹאת:
 עי' רמב"ן: ובמלת זאת סוד יודע מדברינו בפרשת וזאת הברכה אם יברכני צורי להגיע שם ולכך החזיר כי מאיש לקחה זאת²⁴⁸ והבן

שהסתלק ממנו שפע הי' לאין סוף.
²⁴⁴ עי' זהר (ח"ג דף נז ע"א): תנא כלהו דהוו חייכין ממלה דא אתוקדו בההוא נורא וקטל לון שביבא דנורא מאן שזיב לאלין על דהוו מצלן קמי קודשא בריך הוא ומיחדן שמייה כדקא יאות ועל דמיחדן שמייה כדקא יאות אשתזיבו מההוא נורא יקידתא תרי בני אהרן קריבו אשא נוכראה דלא אתיחדו שמייה כדקא יאות ואתוקדו בנורא רבי יצחק אמר כתיב אחרי מות וכתוב וימותו כיון דאמר אחרי מות שני בני אהרן לא ידענא דהא וימותו אלא הכי תנינן תרי מיתות הוה חד לפני יהו"ה וחד דלא הוה בנין דכל מאן דלא זכי לבנין מית הוא בגין כך אחרי מות וימותו. תרגום: שנינו כל אותם שצחקו מהדיבור הזה נשרפו באותה אש, והרג אותם שביב של אש. מה הציל את אלה, על שהיו מתפללים לפני הקדוש ברוך הוא ומייחדים שמו כראוי, ועל שמייחדים שמו כראוי נצלו מאותה אש יוקדת. שני בני אהרן הקריבו אש זרה שלא יחדו את שמו כראוי ונשרפו באש. רבי יצחק אמר כתוב אחרי מות וכתוב וימותו, כיון שאמר אחרי מות שני בני אהרן, לא ידענו שהרי וימותו, אלא כך שנינו, שתי מיתות היו, אחת לפני ה', ואחת שלא היו להם בנים, שכל מי שלא זוכה לבנים הוא מת, לכן אחרי מות וימתו.
²⁴⁵ עי' תרגום יונתן (דברים פרק לג פסוק ו) יחי ראובן בעלמא הדין ולא יימות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאתי ועי' זהר (ח"א דף קפה ע"ב) ואתיהיב ליוסף, ואשתדל לאחייא ליה, צלי משה ואמר יחי ראובן ואל ימות, ואתקיים בעלמא דין ואתקיים בעלמא דאתי, מאי טעמא בגין דא, ובגין דעבד תשובה מההוא עובדא, דכל מאן דעביד

תרגום:
²⁴⁶ עי' זר"ח כיון דכתיב ויוצא אותו החוצה, אפיק ליה מההוא אורח, וקריב ליה לגביה לפולחניה, למנדע אורחין אחרנין דחכמתא, ואפיק ליה מההוא טיורי דמזלי, ואמר ליה, אברם אינו מוליד, אברהם מוליד. ודא ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך:

מאי טעמא. בגין דלית בכל אתוון את דמתקנא לאולדא, בר את ה'. האי את, איהי מתקנא למעבד פירין ואיבין יתיר מכל שאר אתוון. ובגין כך איהי פתיחא מכל סטרין:
 ואי תימא, את דא לא אצטריך ליה לאברהם לאתוספא ליה, דהא לאו דיליה הוא, ה' איהי נוקבא בכל אתר, ותינח לשרה למהוי את דא רשימא בגווה:
 אלא תרי הה"ן אינון, חד עילאה, וחד תתאה. חד עלמא דדכורא, וחד עלמא תתאה, דאיהו עלמא דנוקבא. כיון דאתוסף ה' באברהם, אור קדמאה דהוה האי ה' מתעטף ביה, נפיק ועבד איבין. ואתרשים אברהם בההוא דרגא עילאה דיליה, בחילא דהאי ה' עילאה, דהא לית חילא ותוקפא לההוא אור קדמאה, בר ה'. ובגין כך נטיל ההוא אור קדמאה, את ה' עמיה, ואתישב בדרגיה, דהא סליק למהוי עביד תולדין:

תרגום:
²⁴⁷ ???
²⁴⁸ עי' זהר ח"א כח ע"א: זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי²⁴⁸ דא שכינתא נערה המאורסה לגבי עמודא דאמצעייתא אתמר בה זאת הפעם וגו' אנא ידענא דאיהי עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת ודאי יקרא אשה מסטרא עלאה דאיהי אמ"א כי מאיש לקחה זאת מסטרא דאב"א דאיהו י'

תרגום: "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", זו שכינה, נערה המאורסה לעמוד האמצעי, נאמר בה "זאת הפעם וגו'", אני ידעתי שהיא עצם מעצמי ובשר מבשרי, "לזאת" ודאי "יקרא אשה" מצד עליון שהיא אמא, "כי מאיש לוקחה זאת", מצד של אבא שהוא י'. ועי' הערה הבאה בשם התיקו"ז קיא ע"ב.
 מאחר וזה ענין כללי, הארכנו.

ע"י תיקר"ז (כג ע"א): ובגין דא מאן דבעי לאשגא למלכא לית ליה רשו לאשגא ליה אלא בשכינתא הה"ד אל יתהלל וכו' כי אם בזאת וגו' ואהרן כד עאל לקדש קודשין ביומא דכפורי בה הוה עאל דכתיב בזאת יבא אהרן אל הקדש דאיהי עת לעשות לה' ומשה בגינה אתקיים בעלמא (נ"א עלמא דא בתר דמית) הה"ד וזאת הברכה אשר וגו' ובה עביד עשר מכתשין לפרעה הה"ד ואולם בעבור זאת העמדתך ויעקב בגין דהוה ידע דכל רעותא דמלכא בה מני לבנוי עלה דלא יעלון קדם מלכא אלא בה וכל שאלתיך דילהון בצלותיך ובעותיך למלכא דיהון בה הה"ד וזאת אשר דבר להם אביהם וגו' ודוד בגין דהוה ידע דכל רעותא וחילא ותוקפא דמלכא בה אמר (תהלים כ"ז) אם תחנה וגו' בזאת אני בוטח דאתמר עלה ומלכותו בכל משלה ומאן דלא שת לבו גם לזאת עליה אתמר וכסיל לא יבין את זאת.

תרגום: ולכן, מי שרוצה להשיג את המלך, אין לו רשות להשיג אותו אלא עם השכינה, זהו שכתוב "אל יתהלל וכו' כי אם בזאת יתהלל וגו'" (ירמיה ט כב). ואהרן כשנכנס לקדש הקדשים ביום הכפורים, בה היה נכנס, שכתוב "בזאת יבא אהרן אל הקדש" (ויקרא טז ג), שהיא "עת לעשות ליהו"ה". ומשה בשבילה התקיים בעולם (עולם זה אחר שמת) זהו שכתוב "וזאת הברכה אשר ברך וגו'", ובה עשה עשר מכות לפרעה, זהו שכתוב "ואולם בעבור זאת העמדתך". ויעקב משום שהיה יודע שכל רצונו של המלך בה, צוה את בניו עליה שלא יכנסו לפני המלך אלא בה, וכל משאלותיהם בתפילות ובקשות למלך שיהיו בה, זהו שכתוב "וזאת אשר דבר להם אביהם וגו'" (בראשית מט כח). ודוד משום שהיה יודע שכל הרצון והכח והתוקף של המלך הוא בה, אמר "אם תחנה וגו' בזאת אני בוטח". שנאמר עליה "ומלכותו בכל משלה", ומי שלא שת לבו גם לזאת, עליו נאמר "וכסיל לא יבין את זאת".

ע"י זהר (ח"ג דף רנו ע"ב): כל קרבנין ועלוון אינון ליהו"ה ואתקריאת קרבן על שם דאתקריבו בה כל כנויין ליהו"ה ובגין דא אתמר עלה קרבנו קערת כסף אחת לית דרגא דאתקריב לגבי יהו"ה פחות מנה ולית צלותא ופקודא מכל פקודין דאורייתא וכל קרבנין ועלוון דאינון לבר מנה בכל דרגין דספיראן לא מתקבלן קדם יהו"ה לבר מנה ובגין דא אתמר עלה בזאת יבא אהרן אל הקדש ובג"ד אמר נביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל:

תרגום: כל הקרבנות והעולות הם ליהו"ה, ונקראת קרבן על שם שמתקריבים בה כל הכנויים ליהו"ה. ומפני זה נאמר עליה "קרבנו קערת כסף אחת", אין דרגה שנקרבת לגבי יהו"ה פחותה ממנה, ואין תפלה ומצוה מכל מצוות התורה וכל קרבנות ועולות שהם לחוץ ממנה בכל דרגות הספירות, לא מתקבלות לפני יהו"ה חוץ ממנה. ומפני זה נאמר עליה "בזאת יבא אהרן אל הקדש", ומפני זה אמר הנביא "כי אם בזאת יתהלל המתהלל".

וע"י תיקר"ז (יב ע"ב): ובגין דאורייתא מינה אתיהיבת אמר למשה וראית את אחורי וכו' דלית נביא וחכם יכיל לעאלא לעילא פחות מן דא ובגין דא אתקריאת מפתחות החיצוניים אנפין דילה ואנפין דלגאו מפתחות הפנימיים והא אתמר לעיל דאם בר נש לית בידי מפתחות החיצוניים במאי ייעול ובגין דא אתמר בה זה השער לה'

ובגין דלית השגה לנביא וחזוה וחכם פחות מינה אמר הנביא כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי אם בזאת יתהלל וכו' וידוע אותי ובגין דא יעקב אוליף לה לבנוי ויהיב לון קבלה מינה הדא הוא דכתיב וזאת אשר דבר להם אביהם ודוד דהוה ליה קבלה מינה אמר לגבה אם תחנה עלי מחנה וכו' רמיז לה בהאי תגא וסליק מחשבתי לגבה ואמר לא יירא לבי וכו' תרגום: ומשום שהתורה נתנה ממנה, אמר למשה (שמות לג כג) "וראית את אחרי וכו'", שאין נביא וחכם יכול להכנס למעלה פחות מזה, ולכן נקראים מפתחות החיצוניים הפנים שלה, ופנים שבפנים מפתחות הפנימיים, והרי נתבאר למעלה שאם אין לאיש בידי מפתחות החיצוניים במה יכנס, ומשום זה נאמר בה (תהלים קיח כ) "זה השער ליהו"ה".

ומשום שאין השגה לנביא וחזוה וחכם פחות ממנה, אמר הנביא "כה אמר יהו"ה אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי אם בזאת יתהלל וכו' וידוע אותי" (ירמיה ט כב), ולכן יעקב למד אותה לבניו, ונתן להם קבלה ממנה. זהו שכתוב (בראשית מט כח) "וזאת אשר דבר להם אביהם", ודוד שהיה לו קבלה ממנה, אמר לה (תהלים כז ג) "אם תחנה עלי מחנה וכו'", רמז אותה בכתר הזה, והעלה מחשבתו אליה, ואמר (שם) "לא יירא לבי וכו'".

ועיי"ש (כ ע"א): ואינון שבע ספירן כלילן בשבע שמהן וכלהו כלילת לון בת שבע ולית ספירה מכלהו ספירן דיהא לה רשו לארקא ברכאן ולאשפעא לתתאין אלא בבת שבע בגין דאיהי קשורא דכלהו ספירן דאי ספירן הוו מריקין לבר מינה הוה פרודא ובגין דא לית רשו לארקא ספירא לשום אתר בר מינה לגבי תתאין ובגין דא אתמר בה אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יבא אהרן אל הקדש דלית רשו לנביא וחכימא למנדע לעילא שום מדע אלא בה ובגינה אתמר ומשה עלה אל האלה"ם ודוד בגינה אמר אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' איהו שלימו דאדם שלימו דיחודא שלימו דשמא קדישא שלימו דכל ספירה וספירה.

תרגום: ואותן שבע ספירות כלולות בשבעה שמות. ואת כולם כוללת בת שבע, ואין ספירה מכל הספירות שיהיה לה רשות להוריק ברכות ולהשפיע לתחתונים אלא בבת שבע, משום שהיא הקשר של כל הספירות, שאם הספירות היו מריקות מחוץ לה היה פרוד. ומשום זה, אין רשות לספירה להריק לשום מקום פרט לה אל התחתונים, ומשום כך נאמר בה "אל יתהלל חכם

(ג ו) וְתָרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאָנֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיו וְתֵאָכֵל וְתִתֵּן גַּם לְאִשְׁתָּה עִמָּה וְיֵאָכֵל:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה אתרוג היה והוא נרמז בכתוב שנאמר ונחמד העץ להשכיל ותרנום ותרנום ותרנום כי הוא פרי נחמד ומהודר ומבעו הם ומושל על השכל²⁴⁹ וכן תרנום הדר²⁵⁰ אתרוגין ומוזה הזכיר בקללתו וקוץ ודרדר²⁵¹ תצמיח לך וכי תאווה הוא לעינים יתכן לפרש כי הטובה והתאוה והחמדה הנזכרים בפסוק שהם ממדות החושים הכל נמשך למלת להשכיל ובעבור שהאדם היה מתחלה כלו שכלי בא לבאר הכתוב כי כל כונתם וכל פעולותיהם ותאוותיהם בחושיהם אינה אלא להשכיל כענין שכתוב (תהלים לח י) ה' נגדך כל תאוותי²⁵² והשכל הכריחו לבא לאכול מה שהקב"ה מנע ממנו וכוונתו היתה כדי להשכיל. מ"מ עבר על רצון בוראו ומצותו כי כשם שהשכל היה נותן לו שהעץ נחמד להשכיל היה לו להשכיל שאין ראוי לעבור על מצות אדון הכל והכונה שעדיין לא נוצר יצה"ר שהיה בו שהרי כלו שכלי בלא יצה"ר²⁵³

בחכמתו וגו' כי אם בזאת" (ירמיה ט כב), "בזאת יבא אהרן אל הקדש" (ויקרא טז ג), שאין רשות לנביא וחכם לדעת למעלה שום מדע אלא בה, ובשבילה נאמר "ומשה עלה אל האלהים" (שמות יט ג), ודוד אמר בגללה "אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום ליהוה" (תהלים קלב ד - ה), הוא שלמות האדם, שלמות היחוד, שלמות השם הקדוש, שלמותה של כל ספירה וספירה.

ע"י לעיל ב ט, ולקמן ד ז, ששכל היא בחי' יצר הטוב. וע"י לקמן הערה 266.
²⁵⁰ ע"י בהיר אות קעג: מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פרי אילנא אתרוגין ולולבין ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר דשיר השירים דכתיב ביה (שיר ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות והיינו על שם נקבה ועל שמא נלקחה נקבה מאדם שאי אפשר להתקיים עולם התחתון בלא נקבה ומאי טעמא אקרי נקבה על שם שנקביה רחבים ויש לה נקבים יתרים על האיש ומאי ניהו נקבי שדים ורחם ובית קיבול. (אות קעד): ומאי ניהו שאמרה שיר השירים שהוא הדר אין הדר הוא לכל ספרי הקדש דא"ר יוחנן כל הספרים קדושים וכל התורה קודש ושיר השירים קדש קדשים ומאי ניהו קדש קדשים אלא קדש שהוא לקדשים ומאי הם קדשים אלו שכנגד ו' קצוות שבאדם וקדש הוי להו קדש לכלהו.

²⁵¹ מלשון הדר@.

ע"י שערי אורה יא ע"א: ובמידה הזאת היה דיבוקו של דוד, וממנה ירש המלכות, ובה היה מתחנן ומשתטח באומרו, אליך י"י אקרא ואל אדני" אתחנן (שם ל ט), ובה היה לוחם עם אויביו, באמרו העירה והקיצה למשפטי אלהי ואדני" לריבי (שם לה כג), ראיתה י"י אל תחרש אדני אל תרחק ממני (שם כב). ואליה היתה תשוקתו באמרו, אדני" נגדך כל תאותי (תהלים לח יא).

ע"י זהר ח"א דף נב ע"א: תא חזי עד לא חטא אדם הוה סליק וקאים בחכמה דנהירו עלאה ולא הוה מתפרש מאילנא דחיי כיון דאסגי תיאובתא למנדע ולנחתא לתתא אתמשך אבתרייהו עד דאתפרש מאילנא דחיי וידע רע ושבק טוב.

תרגום: בא וראה, טרם שאדם חטא היה עולה ועומד בחכמת האור העליון, ולא היה נפרד מעץ החיים. כיון שהגדיל תאותו לדעת ולרדת למטה, נמשך אחריהם עד שנפרד מעץ החיים, וידע רע ועזב הטוב.

ועי"ש לו ע"ב: ותפקחנה עיני שניהם (בראשית ג ז) רבי חייא אמר דהא אתפקחו למנדע בישינ דעלמא מה דלא ידעו עד השתא כיון דידעו ואתפקחו למנדע ביש כדן ידעו כי ערומים הם דאבדו זהרא עלאה דהוה חפי עלייהו ואסתלק מנייהו ואשתארו ערומים מניה ויתפרו עלה תאנה אתדבקו לאתחפאה באינון צולמין דההוא אילנא דאכלו מניה דאקרון טרפי דאילנא.

תרגום: "ותפקחנה עיני שניהם", רבי חייא אמר, שהרי נפקחו לדעת רעות העולם מה שלא ידעו עד עכשיו. כיון שידעו ונפקחו לדעת רע, אז ידעו כי ערומים הם, שאבדו זוהר עליון שהיה מכסה עליהם והסתלק מהם, ונשארו ערומים ממנו. "ויתפרו עלה תאנה", נדבקו להתכסות באותם צלמים של אותו אילן שאכלו ממנו שנקראים עלים של האילן.

ע"י תיקו"ז (יב ע"א): תקינו לאחזאה צפרנים בהבדלה דהוה אדם מלובש בכתנות צפרנים דהו נהרין כענני כבוד ואיהו בהבדלה מינייהו וידעו כי ערומים הם (בראשית ג ז) מנייהו בגופא

אלא שיצה"ר פתחו והטעו באמצעות חוה אבל אחרי אכלו מן הפרי נתחדש בתאוה אחרת ונתלבש בה והוא תאות המשגל שגרמה לו אכילתו והוא יצרא דעבירה שנכנס בו שלא היה לו מתחלה ואל יקשה עליך לומר והלא הנכשלים בחטאים והעוברים על ברית מצד יצה"ר הוא וא"כ מי הביאו לעבור והוא כלו שכלי בלא יצה"ר שהרי מדה זו גם בשכלים תמצאנה שאע"פ שאין בהם יצה"ר הרי הם נוטים לפעמים מן הדרך הראוי וכידוע במלאכי סדום

עיי"ש: ויאכל בכאן חטא אדם שכבר הזהירו ומעץ הדעת טוב ורע וגו' וכלל בו שתי אוהרות אחת למטה ואחת למעלה שלא יאכל מפרי עץ הדעת שלא יתלבש בתאוות ולמעלה שלא ירהר אחר דוגמתו ולא יתפתה לומר שהוא העיקר ושאיין למעלה ממנו סבה עליונה כדעת דור הפלגה²⁵⁴ זהו לשון ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו לכך הוסיף לומר ממנו²⁵⁵ כלומר לא תפרידנו ולא תעשה מן הפרי אילן בפני עצמו ולא מן הענף שרש בפני עצמו וכן לשון ויאכל כלומר שעבר על שתייהם וזהו לשון אכילה שהוא כליון הדבר והשחתתו ולמדך הכתוב שהשחית משני צדדין שאכל מן הפרי למטה וקצץ בדוגמתו למעלה ומפני שדוגמתו מקבלת ממדת הדין של מעלה שהוא השמאל²⁵⁶ ע"כ כששב אדם מחטאו הוצרך להקריב שור שישוב אל לבו כי הכל מיוחד ודבק למעלה ולכך זימן לו הקדוש ברוך הוא שור בקרן אחת במצחו²⁵⁷ להורות לו על האחרות כדי

ונשמתא ורוחא ונפשא ערומים מכתנות אור דאינון מאורי האש. תרגום: תקנו להראות הצפרנים בהבדלה, שהיה אדם מלובש בכתנות צפרנים, שהיו מאירים כמו ענני כבוד, והוא בהבדלה, מהם "וידעו כי ערומים הם", מהם בגוף ונשמה ורוח ונפש, ערומים מכתנות אור, שהם מאורי האש.

ע' תיקו"ז קיא ע"ב: ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי כגוונא דההוא דאתמר בה (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא האי אם כל חי לאו איהי כאתתא קדמא דאתמר בה (בראשית ג יב) האשה אשר נתת עמדי דגרמת מיתה לכל עלמא דהא אם כל חי כתיב בה דאתמר בה (משלי ג יח) ראה חיים עם אשה אשר אהבת

אמר ליה רבי אלעזר וכי תרין נשין הוו ליה אמר ליה אין חד יצר הטוב וחד יצר הרע חדא מסטרא דעצם תקיפא דינא קשיא וחדא מסטרא דבשרא מתמן אינון רכיכי לבא ואינון דגרמא אינון קשי קדל ועל אתתא דאתנטילת מגרמא אמר בן סירא גרמא דנפיל בחולקן טב או ביש גרריה ועל אתתא דגרמא אמר אדם (בראשית ג יב) האשה אשר נתת עמדי לא קרא לה אתתיה כגוונא דחוה דאתמר בה ויקרא האדם שם אשתו חוה דאחרא שפחה הות דמסטרא דעץ הדעת טוב ורע חדא רע וחדא טוב ומסטרא דעץ החיים תרוייהו חיים וכו' ועלה אתמר (&) לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת ולא אחרא דאתנטילת מגרמא דגרימת ליה מיתה דהא שפחה גרמת (&) וידעו כי עירומים הם ובגין דא ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג כא) [צו ע"ב]

תרגום: ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי כמו שאותה שנאמר בה כי אם לבינה תקרא האם כל חי הזו אינה כאשה הראשונה שנאמר בה האשה אשר נתת עמדי שגרמה מיתה לכל העולם שהרי כתוב בה אם כל חי שנאמר בה ראה חיים עם אשה אשר אהבת

אמר לו רבי אלעזר וכי שתי נשים היו לו אמר לו כן אחד יצר הטוב ואחד יצר הרע אחד מצד העצם הקשה הדין הקשה ואחד מצד הבשר משם הם רכי הלב ואלו שמצד העצם הם קשי ערף ועל האשה שנטלה מהעצם אמר בן סירא עצם שנפל בחלקן טוב או רע גרר אותו ועל האשה שמצד העצם אמר אדם האשה אשר נתת עמדי לא קרא לה אשתו כמו שחווה שנאמר בה ויקרא האדם שם אשתו חוה שהאחרת היתה שפחה שמצד עץ הדעת טוב ורע אחד רע ואחד טוב ומצד של עץ החיים שניהם חיים וכו' ועליה נאמר לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת ולא האחרת שנטלה מן העצם שגרמה לו מות שהרי השפחה גרמה וידעו כי עירמם הם ומשום זה ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם.

ע' זהר ח"א כח ע"ב, ח"ג כח ע"א ותיקו"ז פו ע"א.

²⁵⁴ ע' רמב"ן יא ב, ופרשת נח הערה 392.

²⁵⁵ כאילו ממינו.

²⁵⁶ ע' לעיל הערה 199.

²⁵⁷ ע' תיקוני זהר דף ט ע"ב: באת ה' תתאה קרן אחת ורזא דמלה אוקמוהו רבנן שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר משור פר מקרן מפריס (תהלים סט לב) מקרן חסר יו"ד.

לבאר מעילתו שחטא בקצוץ ופרוד המיוחד ואמר במצחו כי הוא אמצעות הגוף וירמוז הקו האמצעי שמת אחד מעלה ומטה וקרן לשון כח כי כח השור בקרניו וע"ז אמר (חולין ס ע"א) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר (תהלים סט לב) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס מקרין תרתי משמע מקרן כתיב וזה היה חטא הבנים במדבר שעשו את העגל והוצרכו להביא לכפרה שור הוא שכתוב (ויקרא ט ג) קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש וגו' וכתוב (ויקרא ט ד) ושור ואיל לשלמים ומשם ואילך נצטוינו בתורה להביא בתשרי שנברא בו אדם אתרוג עם לולב²⁵⁸ ומינוי כדי לחבר וליחד את הכל וכן צותה תורה ברוב החוטאים להביא קרבנם פר ובכל המועדים תמצא שהיו מקריבין פרים וכן בראשי חדשים וקרבן צבור ג"כ פר היה וכל זה להורות שראוי לנו לשוב עם הדבר שחטא בו אדם וע"כ יתמידו הכתובים בקרבן הפר (ויקרא ד ד) והביא את הפר אל פתח אהל מועד ושחט את הפר לפני ה' ודרשו ז"ל (ויק"ר ה ו) למה נאמר אהל מועד בפר יותר מכל הקרבנות כלן משל למה הדבר דומה לאוהבו של מלך שהביא דורון נאה למלך אמר המלך תלו אותו בפתח פלטרין שלי כדי שידעו הכל מה דורון נאה הביא לי אהובי והדורון הוא התשובה עם אהבת הדבר שחטא בו

(ג טו) וַאִיבָה אִשִּׁית בֵּינֶךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֵאשִׁי וְאַתָּה הַיְשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב.

ע"י ר' בחיי: אין לנו איבה עם הנחש יותר מבשאר שרצים אבל הכתוב ירמוז בנסתר כי גוף הנחש הערום היה כלי מוכן לפורענות לקבל כח הנקשר בו²⁵⁹ והוא

תרגום: באות ה' תחתונה קרן אחת, וסוד הדבר פרשוהו רבותינו (שבת כח ע"ב) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו, שנאמר "משור פר מקרן מפריס", מקרן חסר יו"ד כתוב. ע"י ספר הפליאה (&:ארז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו הוא שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס, חסר יו"ד מקרן שהקרן רומז למלכות הוא שנאמר אצמיח קרן לדוד ולא ארז"ל קרן אחד אלא קרן אחת לומר לך כי העטרה שריחקה מקו האמצעי עתה שב ונכללה באמצעותו בלא שום הטייה וזהו שהרמיזו במלת במצחו שהמצח הוא באמצע הראש ושם הקרן שהוא הפרי במקום שהפרידו משם, ומזה יש ללמוד שחטא בפרי.²⁵⁸ ע"י תיקו"ז (ג ע"ב): תלת הדסים רמיזין לתלת אבהן תרי בדי ערבות לתרי נביאי קשוט לולב צדיק כתמר יפרח (תהלים צב יג) אתרוג רמיז לשכינתא תרגום: שלשה הדסים רומזים לשלשה האבות. שני בדי ערבות, לשני נביאי אמת. לולב, "צדיק כתמר יפרח". אתרוג רומז לשכינה.

²⁵⁹ ע"י זהר (ח"א לה ע"ב): והנחש רבי יצחק אמר דא יצר הרע רבי יהודה אמר נחש ממש אתו לקמיה דרבי שמעון אמר לון ודאי כלא חד וסמא"ל הוה ואתחזי על נחש וצולמיה דנחש דא איהו שטן וכלא חד תנינא בההיא שעתא נחת סמא"ל מן שמיא רכיב על נחש דא וצולמיה הוו חמאן כל בריין וערקן מניה ומטו לגבי אתתא במלין וגרימו מותא לעלמא ודאי בחכמה אייתי סמאל לווטין על עלמא וחבל אילנא קדמאה דברא קב"ה בעלמא ומלה דא הוי תלי על סמאל עד דאתא אילנא אחרא קדישא דאיהו יעקב ונטל מניה ברכאן דלא יתברך סמא"ל לעילא ועשו לתתא דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה (ושופריה) דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה ועל דא כמה דמנע סמאל ברכאן מאילנא קדמאה הכי נמי מנע יעקב דאיהו אילנא דוגמא דאדם מסמאל ברכאן מלעילא ומתתא ויעקב דידיה נטיל בכלא ועל דא (בראשית לב כד) ויאבק איש עמו כתיב (שם ג א) והנחש היה ערום דא יצר הרע דא מלאך המות ובגין דנחש איהו מלאך המות גרם מותא לכל עלמא ודא הוא רזא דכתיב (שם ו יג) קץ כל בשר בא לפני דא הוא קצא דכל בשרא דנטיל נשמתא לכל בשרא ואקרי הכי.

תרגום: "והנחש", רבי יצחק אמר, זה יצר הרע, רבי יהודה אמר, נחש ממש. באו לפני רבי שמעון, אמר להם, ודאי הכל אחד, וסמא"ל היה, ונראה על נחש, וצלמו של הנחש הזה הוא שטן, והכל אחד. שנינו, באותה שעה ירד סמא"ל מהשמים רכוב על נחש זה, וכל הבריות היו רואים צלמו ובורחים ממנו, והגיעו לאשה בדברים וגרמו מות לעולם. ודאי בחכמה הביא סמא"ל קללות על העולם וחיבל את האילן הקדמון שברא הקדוש ברוך הוא בעולם, ודבר זה היה תלוי על סמא"ל, עד שבא אילן אחר קדוש שהוא יעקב, ונטל ממנו ברכות שלא יתברך סמא"ל למעלה ועשו למטה. שהרי יעקב דוגמת אדם הראשון היה (ויפיו), שיעקב יפיו של אדם הראשון היה. ועל כן, כמו שמנע סמא"ל ברכות מהאילן הראשון, כך גם מנע יעקב שהוא אילן, דוגמת אדם

שהחטיא את חוה וע"י כן נקנסה מיתה על כל זרעה והוא האיבה בין הנחש ובין זרעה של חוה וזהו סוד הלשון שנקרא הנחש שרף כשם שנקרא המלאך שרף ואמר הכתוב (במדבר כא ו) את הנחשים השרפים²⁶⁰ כי היו תולדות הנחש הקדמוני והבן זה ומזה אמר הוא ישופך ראש וגו' כי האדם רשאי שיתגבר על יצרו ויכתת אותו בתחלה ואם לא ואתה תשופנו עקב רמז לך שאם לא ישוף האדם את היצר הזה הוא ישופנו בסוף ומיתנו ומלת עקב רמז ליום המיתה וכבר ידעת מאמר ז"ל (ב"ב טז א) הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות

(ג יט) בַּזְעַת אַפִּיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ כִּי עֶפְרָא אֶתָּה וְאֶל עֶפְרָא תָשׁוּב:

ע"י ר' בחיי: הכונה הוא בסוד הכתוב שהזכיר אליהוא על תשובות באנשי און והמשכיל יבין²⁶¹ וזהו שאמר במדרש (ב"ר כ כו) ואל עפר תשוב תבא אין כתיב כאן אלא תשוב מכאן רמז לתחיית המתים שכבר הזכיר עד שובך ואפשר לומר ואל עפר תשוב שירמוז לאותו שעתידי לומר ואנכי עפר ואפר²⁶²

(ג כא) וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם:

ע"י ר' בחיי: וילבישם ראוי היה שיאמר כתנות עור ללבוש כענין שכתוב (בראשית כח כ) ובגד ללבוש אבל ע"ד הפשט רצה ליחס פעולת ההלבשה אליו יתברך להורות על אהבתו וחמלתו על יצוריו שאע"פ שחטאו לא זו מחבבן והוא בעצמו השתדל בתקונם ובגמילות חסדים וכן מצינו שהתנהג כן עם הבנים במדבר יחס פעולת הורדת המן אליו יתברך כענין שכתוב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ואף על פי שחטאו מעין²⁶³ חטאו של אדם לא זו מחבבן ולא ימיש חסדו מהם ולא פסק המן מלירד

מסמא"ל, ברכות מלמעלה ומלמטה. ויעקב לקח את שלו בכל, ועל זה "ויאבק איש עמו". כתוב "והנחש היה ערום" זה יצר הרע, זה מלאך המות. ומשום שהנחש הוא מלאך המות, גרם מות לכל העולם, וזהו סוד שכתוב "קץ כל בשר בא לפני", זהו קץ של כל בשר שנוטל הנשמה לכל בשר, ונקרא כך.

²⁶⁰ ע"י זהר ח"א דף מב ע"א: ובאלין כד נטלין אתכפיין שרפים תתאי נחשים דנפקי מגו ההוא נחש שרף דגרים מותא לכל עלמא אלין חיוון אנפי נשר מסתכלן לגבי ההוא חיותא נשרא עלאה דעלייהו כמה דאת אמר (משלי ל יט) דרך הנשר בשמים.

תרגום: ובאלה כשנוסעים, נכפים השרפים תחתונים נחשים שיוצאים מתוך אותו נחש שרף שגורם מות לכל העולם. אלה החיות פני נשר מסתכלות אל אותה חיה הנשר עליון שעליהם, כמו שנאמר "דרך הנשר בשמים".

²⁶¹ ע"י ז"ח (סו ע"ב): אילין מישרים אינון אתוון כלילן ב"ך אינון דאשתארו דאינון מישרים אהבוך לאתכללא עמך באינון עשרין ותרין אתוון אילין מישרים אינון אתוון טמירין גניזין גו עלמא עילאה וכד אתגניז אור קדמאה אתגניזו אתוון אלין והוה ידע לון אדם בתר דחטא אדם אתגניזו כמלקדמין עד דאתא אברהם וידע לון ברוח קודשא דשראת עליה.

תרגום: המישרים הללו הם אותיות טמירות גנוזות בתוך העולם העליון וכשנגז האור הראשון נגזו האותיות הללו והיה מכיר אותן אדם אחר שאדם חטא נגזו כמו מקדם עד שבא אברהם והכירן ברוח הקדש ששרתה עליו

ע"י ז"ח (ס ע"א): ויטע אשל בבאר שבע, הקיצוץ שקצץ אדם הראשון, תקנו אברהם, והוא בבאר שבע, שהיא המלכות.

²⁶³ ע"י זהר ח"א דף קלא ע"ב: ואי תימא אינון בני שמד, גזרה היא מלעילא, כגון רבי עקיבא וחברוי, וכך סליק במחשבה, חירו דמלאך המות דלא יכיל לשלטאה עלוי, והכי הוא ודאי, דאי אדם הוה אתדבק באילנא דחיי דאיהו אורייתא, לא גרים מותא ליה ולכל עלמא, ובגין כך כד יהב קב"ה אורייתא לישראל, מה כתיב בה (שמות לב טז) חרות על הלוחות והא אוקמוה, ואלמלא אינון לא חטו ושבקו אילנא דחיי, לא גרמו מותא לעלמא כמלקדמין, וקב"ה אמר (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, חבלתון גרמיכון, אכן כאדם תמותון וגו', ועל דא כל

כבתחלה וזהו שאמר עזרא (נחמיה ט כ) ומנך לא מנעת מפיהם מכאן שהיו ראויים למנוע מהם וכן מצינו בקריעת ים סוף אף על פי שהיה עמהם ע"ז לא נמנע מלקרוע הים שנאמר (זכריה י יא) ועבר בים צרה זה פסל מיכה צרה זו ע"ז שנאמר (ישעיה כח כ) והמסכה צרה כהתכנס והנה כל זה חסדי הש"י ועל זה אמר הכתוב (דניאל ט ז) לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים

עיי"ש: ותפקחנה עיני שניהם מנהג החומר והכח המשכיל כלומר הגוף והנפש שאחר שהטאו ירגישו הטאם ויכירו חסרונם איך חטאו ואיך נתלבשו בתאוות והוא שאמר ותפקחנה עיני שניהם וידעו ואין ענין התפקחות זה בחכמה ולא בראיית העין ולא בהשגת שום קנין רק בהעדר קנין כי נפקחו עיניהם והכירו העדר השגתם כי תחלה היו שכליים לא ידעו בתאוות כלל ועתה התלבשו בהם וזהו שאמר וידעו ופי' המלה הזאת המשיכו כח התאוות מע"ז הדעת²⁶⁴ וזהו ותפקחנה עיני שניהם שהשיגו עתה העדר קנינים המעולה שקנו תחלה והוא השכל ועתה חלץ מהם כעשיר זה שאבד ממנו עשרו ועתה נפקחו עיניו בהעדר עשרו והכיר עתה גודל מעלתו שהיה לו בתחלה כי אין האדם מכיר ערך הדבר והוא בידו עד שנאבד ממנו כי ערומים הם ובכח התאוות שהתלבשו בהם ננו הענין מה שלא היו מגנים אותו מתחלה כן הגוף והנפש ימצאו עצמם ערומים מן השכל ומן הזכות אחרי הטאם ואז ישיבו אל לבם ויתבוננו באזהרות הכתובות בתורה מפי הגבורה והם מתבוששים ונכלמים (ירמיה ב כו) כבושת גנב כי ימצא על שלא קיימו אותן כמו שנצטוו בתורה הנמשלת לגן זהו שאמר וישמעו את קול ה' מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים והנה האדם כלומר הכח המשכיל הוא נשאל בזה ליום הדין שכל בריות העולם יהיו נקראים לפני המלך זהו שאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה²⁶⁵ באיזה מקום אתה כלומר באיזה מדרגה עלית בקיום התורה והמצות ותוספת הה"א רמו לה"א הומשי תורה שעליה נשאל ליום הדין כי היה אפשר לכתוב איך בלא ה"א כמו (תהלים קלט ה) ואציעה שאול הנך

מאן דאשתדל באורייתא לא יכיל לשלטאה עלוי ההוא חויה בישא דאחשיך עלמא. אמר רבי ייסא, אי הכי משה אמאי מית, דאי הכי כיון דלא חב לא ימות, (ואמאי ימות) א"ל ודאי מית, אבל לא שלטא ביה קאמרינן, אלא לא מית על ידוי, ולא אסתאב

תרגום:

²⁶⁴ עי' לעיל הערה 253.

²⁶⁵ עי' תיקו"ז (קט ע"ב): בראשית תמן ב"ת תמן א"ש (נ"א תמן אשרי) בההוא זמנא אסתלק קודשא בריך הוא משכינתיה ואשתארת בת יחידה הה"ד איכה ישבה בדד (איכה א א) ורזא דמלה ויקרא ה' אלה"ם אל האדם ויאמר לו איכה איה כ"ה אמר ליה אף על גב דגרמת כולי האי ועבדת פרודא באתוון דאסתלק י' מן ה' ו' מן ה' ואשתארת שכינתא לעילא יחידאה ושכינתא לתתא יחידאה בגין דא ויאמר לו איכה א"ה כ"ה.

תרגום: בראשית שם ב"ת שם א"ש (שם אשרי) באותו זמן הסתלק הקדוש ברוך הוא משכינתו ונשארה בת יחידה זהו שכתוב איכה ישבה בדד וסוד הדבר ויקרא יהו"ה אלה"ם אל האדם ויאמר לו איכה איה כ"ה אמר לו אף על גב שגרמת לכל זה ועשית פרוד באותיות שהסתלק י' מה' ו' מה' ונשארה השכינה למעלה יחידה והשכינה למטה יחידה לכן ויאמר לו איכה א"ה כ"ה.

ועיי"ש קל ע"ב: ומנלן דאעקר אדם אילנא ואיבא וענפין דיליה ולא אשתאר תמן אלא שרשא דאיהי ה' תתאה הה"ד (בראשית ג') ויאמר לו איכה כגוונא דאיכה דאתמר ביה איכה ישבה בדד (איכה א א) איך ה' ישבה בדד בגין דא אתגלגל אדם בתלת אבהן דאינון ענפין דאילנא וגופא ואיבא דאילנא ואתתקן מה דאעקר נחית באברם ונטע ביה ה' דאיהי ענפין דאילנא נחית ביצחק ועביד איבא דאיהו י' מן יצחק נחית ביעקב ונטע ביה ו' דאיהו אילנא דאתמר ביה ואלק"י יעקב. תרגום: ומנין לנו שעקר אדם את האילן והפרי והענפים שלו ולא נשאר שם אלא השרש שהיא ה' התחתונה זהו שכתוב ויאמר לו איכה כמו שאיכה שנאמר בה איכה ישבה בדד איך ה' ישבה בדד בגלל זה התגלגל אדם בשלשת האבות שהם ענפי האילן והגוף והפרי של האילן והתתקן מה שעקר ירד באברם ונטע בו ה' שהיא ענפי האילן ירד ביצחק ועשה פרי שהוא י' מן יצחק ירד ביעקב ונטע בו ו' שהוא האילן שנאמר בו ואלהי יעקב.

עיי"ש: ויש לך להסתכל איך העניש את הראשונים שהיו מאותו הכת שהם לחרפות לדראון עולם ולפי שלא זכו לחיי עולם ושמעו לקול החומר העניש את גופם ואת נפשם ובאותו העונש לא הזכיר בהם שמו יתברך אבל בכתוב הזה בכת שהם לחיי עולם מזכיר בהם שמו יתברך ואמר ויעש ה' אלהים והכתוב הזה עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ונראה לי לפרש מלת ויעש במקום הזה בריה חדשה ואדם ואשתו שבכתוב הזה ירצה בו השכל והנפש כי אפשר להמשיך הנפש לנקבה והשכל לזכר²⁶⁶ מפני שהנפש מתלווה אל השכל כמו שהנקבה מתלווה אל הזכר וכן פי' מורי נ"ר²⁶⁷ בענין לויתן ובת זוגו שיש בו רמז אל השכל ואל הנפש והכתוב הזה ירמוז לזמן תחיית המתים ויאמר כי באותו זמן עתיד הקדוש ברוך הוא שיעשה לשכל ולנפש בריה חדשה שיחזיר אליה כתנות עור כלומר הגופות וזהו שאמר וילבישם וכן הזכיר הכתוב בענין יצירת האדם (איוב י יא) עור ובשר תלבישני אף כאן עתיד הקדוש ברוך הוא להלביש הגופות לשכל ולנפש ואז יהיה בריה חדשה שיחדש הקדוש ברוך הוא את עולמו באותו זמן כענין שאמר הנביא (ישעיה סו כב) והארץ החדשה אשר אני עושה ומצאתי לי עור ממה שאמרו במדרש (תנחומא לך לך ג) (בראשית יב ב) ואעשך לגוי גדול אמר לו הקדוש ברוך הוא הנני בורא לך בריה חדשה כד"א (בראשית א ז) ויעש אלהים את הרקיע ועוד יכלול כתנות עור כמו שדרשוהו ז"ל (ב"ר כ כט) כתנות אור כי אלפי"ן ועייני"ן מתחלפים והכונה שילביש הקדוש ברוך הוא הנפש והגוף יחד במיני מעלות²⁶⁸ האור העליון כמו שזכה משה ע"ה בהר מפסוק (שמות לג ד) ומשה יקח את האהל²⁶⁹ שדרשוהו רז"ל מלשון (איוב כט ג) בהלו נרו²⁷⁰ וזה לפירוש הראשון שפירשנו האדם ואשתו שיש בו רמז לנפש

²⁶⁶ עי' א כא (דרך השכל), לעיל ב ט, ולקמן ד ז, ששכל היא בחי' יצר הטוב, ועי' עוד ה ב. ועי' קידושין פב ע"ב: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני וכו', ועי' שם במהר"ל: וזכר ג' דברים כי באדם ג' דברים הגוף והנפש והשכל, ובכל שלשתן משמש האדם בהם לצורך חיותו, ואמר כי אין שלימות האדם במה שהוא משמש לצורך פרנסתו הן בגופו הן בנפשו הן בשכלו, וזה כי הארי יש לו גוף חזק כאשר נודע מענין הארי, והרי אין משמש בכח גופו שיש לו לצורך פרנסתו, וכנגד הכח הנפשי אמר שהצבי שיש בו כח נפשי שהרי יש בו מהירות התנועה מאוד שהוא כח נפשי, והרי אינו משמש בכח זה לצורך פרנסתו, ולפיכך אמר ולא ראיתי צבי קייץ, דהיינו שיהיה מתקן מזונותיו בקייץ, וצריך לזה כח תנועה להכניס את פירות הקייץ לבית, וכנגד השכל אמר לא ראיתי שועל חנוני, כי השועל הזה יש בו חכמה מכל חית השדה ואין משמש בכח זה לצורך פרנסתו להיות חנוני בעל משא ומתן.

²⁶⁷ עי' לעיל הערה 253.
²⁶⁸ עי' זהר ח"א נב ע"ב: תא חזי מה כתיב בהו (שם לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב דאתעבר מנייהו אינון מזיינן [דאתחברו בהו] [דאתחגרו בה] בטורא דסיני בגין דלא ישלוט בהו ההוא חויה בישא כיון דאתעבר מנייהו מה כתיב (שם ז) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה.

אמר רבי אלעזר מאי האי קרא לגבי האי אלא כיון דידע משה [דאתעברו] [דיתעבר] מנייהו דישראל אינון זיינן עלאין אמר הא ודאי מכאן ולהלאה חויה בישא ייתי לדיירא בינייהו ואי יקום מקדשא הכא בינייהו יסתאב מיד ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה בגין דחמא משה דהא כדין ישלוט חויה בישא מה דלא הוה מקדמת דנא וקרא לו אהל מועד וכי לא הוה בקדמיתא אהל מועד אלא בקדמיתא אהל סתם השתא אהל מועד.

תרגום: בא וראה מה כתוב בהם, "ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב", שבטלו מהם אותם כלי זיין (שהתחברו בהם נ"א שהתחגרו בה) בהר סיני כדי שלא ישלוט בהם אותו נחש רע. כיון שבטלו מהם מה כתוב, "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה".

אמר רבי אלעזר, מה הפסוק הזה שייך לזה, אלא כיון שידע משה שבטלו מישראל אותם כלי זיין עליונים, אמר, הרי ודאי מכאן ולהלאה נחש רע יבא לדור ביניהם, ואם יקום כאן מקדש ביניהם, יטמא. מיד, "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה", כי ראה משה שהרי אז ישלוט נחש רע מה שלא היה מקודם לזה. "וקרא לו אהל מועד", וכי לא היה בהתחלה אהל מועד, אלא בהתחלה אהל סתם, וכעת אהל מועד.

²⁷⁰ עי' רש"י שבת דף פח ע"א ד"ה ומשה יקח - אותו עדי, לשון אחר את האהל, לשון בהלו

ולגוף בכל ענין הפרשה ועל זה אמר וילבישם ולא אמר כתנות עור ללבוש כי הוא יתברך המלביש אותם וממעלת המלביש תוכל להבין מעלת הלבוש והבן

(ג כב) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה פְּאֵחַד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע וְעָתָה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם:

עי' רמב"ן: והנהרות כנגד ארבע מהנות שבמרום²⁷¹ ומשם ימשך כח המלכיות שבארץ כמו שכתוב (ישעיה כד כא) ועל צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה כך אמרו בבראשית רבה (טז ד) ארבעה ראשים אלו ד' מלכיות שם האחד פישון זה בכל וכו' והדברים הנקראים עץ החיים ועץ הדעת למעלה סודם נעלה ונשגב²⁷²

והאדם חטא בפרי עץ הדעת תחתון ועליון במעשה ובמחשבה ואם היה העץ טוב לאדם למאכל ונחמד אליו להשכיל למה מנעו ממנו והאלהים הוא הטוב והמטיב לא ימנע טוב להולכים בתמים והנחש אין בו היום נפש מדברת ואם היתה בו מתחילה היה מזכיר בקללתו שיאלם פיו²⁷³ כי היא היתה לו קללה נמרצת מכולן אבל כל אלה דברים כפולים הנלוי והחתום בהם אמת ובראשית רבה (טז ה) דבר אחר לעבודה ולשמירה אלו הקרבנות שנאמר (שמות ג יב) תעבדון את האלהים על ההר הזה הלא הוא דכתיב (במדבר כח ב) תשמרו להקריב לי במועדו רמזו כי הקרבנות יצמיחו ויגדלו בעץ החיים ועץ הדעת וכל עצי גן עדן והם העבודה והשמירה בהם

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה הן האדם היה כמו (איוב א א) איש היה (שמות ג א) ומשה היה²⁷⁴ ומכאן רמז שאין אנו בראשונה ומטעם זה הזכירה התורה לידת הבנים

נרו (איוב כט) והוא היה קירון עור פניו.

²⁷¹ עי' תיקוני זהר (דף קא ע"א): ואית נהר לתתא דאיהו מטטרין דאתפרש לארבע סטרין דאינון מיכאל גבריאל נוריא"ל רפאל"ל שם האחד פישון הוא הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב וזהב איהו לצפון הה"ד (איוב ל"ז) מצפון זהב יאתה ורזא דמלה הולך אל צפון דא גבריאל"ל ולבתר הולך אל דרום ודא גיחון דתמן מיכאל"ל הפוכא מלעילא דאמר קרא עליה הולך אל דרום בקדמיתא ולבתר סובב אל צפון סובב לתרין סטרין דאינון מזרח ומערב דאינון חדקל ופרת דתמן אוריא"ל רפאל"ל.

תרגום: ויש נהר למטה שהיא מטטרין שנפרד לארבעה צדדים שהם מיכאל"ל גבריאל"ל נוריא"ל רפאל"ל שם האחד פישון הוא הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב והזהב הוא לצפון זהו שכתוב מצפון זהב יאתה וסוד הדבר הולך אל צפון זה גבריאל"ל ואחר כך הולך אל דרום וזה גיחון ששם מיכאל"ל ההפך מלמעלה שאמר עליו הכתוב הולך אל דרום בראשונה ואחר כך סובב אל צפון סובב לשני צדדים שהם מזרח ומערב שהם חדקל ופרת ששם אוריא"ל רפאל"ל

²⁷² עי' תיקו"ז קא ע"א בראשית ברא אלהים את השמים עץ החיים ואת הארץ כל עץ נחמד למראה והארץ היתה תהו ובהו דא עץ הדעת טוב ורע וז"ל הגר"א שם: דאת השמים עה"ח ת"ת ואת הארץ צדיק וכמש"ל בריש תנ"א דנה"י הן דנוק' והוא שנצטוו עליו לאכול מכל עץ כו' כנ"ל דהארץ נתן לבני אדם אבל השמים שמים לה' (תהלים קטו טז).

ועי' ב"ר פ"ב סי' ד: ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר וכו'.
²⁷³ עי' לעיל הערה 259.

²⁷⁴ עי' זהר בראשית טז ע"ב: יהי אור (בראשית א ג) כל מה דנפק ברזא דא נפק יהי על רזא דאבא ואימא דאיהו י"ה ולבתר אתהדר לנקודה קדמאה למהוי שירותא לאתפשטא למלה אחרא אור ויהי אור אור דכבר הוה אור דא רזא סתימא אתפשטותא דאתפשט ואתבקע מרזא דסרתא דאור עלאה סתימא.

תרגום: "יהי אור", כל מה שיצא בסוד זה יצא. "יהי" על סוד של אבא ואמא, שהוא י"ה, אחר כך חזר לנקודה הראשונה להיות ראשית להתפשט לדבר אחר, "אור". "ויהי אור", אור שכבר היה. אור זה סוד סתום, התפשטות שהתפשטה ונבקעה מסוד של סתר האויר העליון הסתום. ועי' בהגר"א בתיקו"ז (פט ע"ד): ר"ל "מה שהיה" בחכמה "כבר הוא" בכתר דנק' הוא וכו', וכן אין ביניה כ"א מה שהיה בחכמה וזהו "ואשר להיות" כו'.

בלשון ידיעה ודע זה

ודעת רבי יהודה האומר כיחידו של עולם²⁷⁵ אפשר שירמוז לקו האמצעי שהוא כלול מזה ומזה²⁷⁶ וזהו סוד הכתוב (שיר השירים ג י) עמודיו עשה כסף רפידתו זהב²⁷⁷ מרכבו ארגמן כלומר שהוא כלול במיני גווני אור ומכאן יתבאר סוד יצירת אדם המורכב משני יצרים וכלול מהם יצר הטוב ויצר הרע והם הם שאמרו חכמי האמת ע"ה שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם אחד לימינו ואחד לשמאלו²⁷⁸

(ג כד): וַיִּגְרַשׂ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁפֹּן מִקְדָּם לָגֵן עֵדֶן אֶת הַפְּרִי אֶת הַחֵרֶב

²⁷⁵ עי' ב"ר פכ"א סי' ה: דרש רבי פפוס הן האדם היה כאחד ממנו כאחד ממלאכי השרת א"ל ר"ע דיין פפוס א"ל מה אתה מקיים הן האדם היה כאחד ממנו א"ל שנתן לו המקום לפניו שני דרכים דרך החיים ודרך המות ובירר לו דרך אחרת רבי יהודה בר סימון אמר כיחידו של עולם שנאמר (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכו'.

²⁷⁶ עי' לעיל הערה 224, ועי' זהר ח"ב קטז ע"א: יק"ב יחוד ק'דושה ב'רכה דקודשא בריך הוא ודא שכינתא דאיהי ברכה דקודשא בריך הוא מימיניה ואיהי קדושה משמאליה ואיהי יחודה באמצעיתא וקודשא בריך הוא הכי סלקין אתווי דיליה יב"ק כגוונא דא הקב"ה בחושבון יב"ק. תרגום: יק"ב יחוד ק'דשה ב'רכה של הקדוש ברוך הוא וזו השכינה שהיא ברכה של הקדוש ברוך הוא מימין והיא קדושה משמאלו והיא יחודו באמצע וכך עולות אותיותיו של הקדוש ברוך הוא יב"ק כמו זה הקב"ה בחשבון יב"ק.

עי' זהר ח"ג רטז ע"ב: חס"ד פח"ד אמ"ת דרגין דתלת אבהן ואוקמוה רבנן האבות הן הן המרכבה וסלקין (ס"א נקודין) נהורין לחשבון יב"ק ואינון מלך מלך ימלוך יהו"ה אהי"ה אדנ"י סך הכל יב"ק:

תרגום: חס"ד פח"ד אמ"ת, דרגות שלשת האבות, ופרשוה רבותינו האבות הן הן המרכבה, ועולים (נקודים) האורות לחשבון יב"ק, והם מלך מלך ימלך, יהו"ה אהי"ה אדנ"י, סך הכל יב"ק. ועי' תיקו"ז קמט ע"ב: עינא תלת גוונין דעינא אינון אהי"ה יהו"ה אדנ"י כלל ופרט וכלל ואינון יחודא ברכה קדושה וסימן יעננו ב"יום ק'ראנו דהכי סליק חושבון תלת שמהן אליון כחושבון יב"ק אהי"ה כתר עלאה יהו"ה עמודא דאמצעיתא אדנ"י שכינתא תתאה.

תרגום: ג' צבעי הענין שהם אהיה, יהו"ה אדנ"י, כלל ופרט וכלל והם יחדו ברכה קדושה, וסימן יעננו ביום קראנו שכך עולה גימ' ג' שמות אלה לחשבון יב"ק, אהי"ה כתר עליון, יהו"ה עמוד האמצעי, אדנ"י שכינה תחתונה.

עי' פע"ח (ברכות ז): סוד יב"ק - יחוד, ברכה, קדושה. שהם כנגד ג' קצוות הראשונים, חסד הוא הברכה, וגבורה קדושה, ותפארת יחוד, ע"כ.

²⁷⁷ עי' זר"ח נא ע"א: והוא ההוא אפריון ועל דא כתיב אפריון עשה לו המלך שלמה דא תיקונין דעלמא עמודיו עשה כסף דא אברהם רפידתו זהב דא יצחק מרכבו ארגמן דא יעקב כליל תרין סטרין דרכיב על כורסייא דאקרי אהבה זוטא.

תרגום: והוא אותו האפריון ועל זה כתוב (שיר ג) אפריון עשה לו המלך שלמה אלו תקוני העולם עמודיו עשה כסף זה אברהם רפידתו זהב זה יצחק מרכבו ארגמן זה יעקב כולל שני הצדדים שרוכב על הכסא שנקרא אהבה קטנה.

²⁷⁸ עי' זר"ח פד ע"ב: פתח רבי יודאי ואמר וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך מזוזת כתיב מאי טעמא אלא אשריהם ישראל שהם מצויינים תמיד במצות בשבתם ובלכתם בשכבם ובקומם דכתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך

ושיהיו ישראל מעוטרים בתורה ובמצות כדי שידבקו תמיד בהקב"ה דכתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום וכל הדבק בקונו אינו ניזוק לעולם ולא עד אלא ששני מלאכי השרת מלוין לו לאדם אחד בימינו ואחד בשמאלו דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ולא עוד אלא שאם תמיד מצוי במצוה כביכול שהקב"ה נעשה לו שומר שנאמר ה' שומרך

תרגום: פתח רבי יודאי ואמר (דברים ו) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך מזוזות כתוב מה הטעם אלא אשריהם ישראל שהם מצוינים תמיד במצוות בשבתם ובלכתם בשכבם ובקומם נאמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך

ושיהיו ישראל מעטרים בתורה ובמצוות כדי שידבקו תמיד בקדוש ברוך הוא נאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום וכל הדבק בקונו אינו ניזוק לעולם ולא עוד אלא ששני מלאכי השרת מלוין לו לאדם אחד בימינו ואחד בשמאלו נאמר (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ולא עוד אלא שאם תמיד מצוי במצוה כביכול שהקדוש ברוך הוא נעשה לו שומר שנאמר (שם קכא) ה' שמרך.

המתהפכת לשמר את דרך עין החיים:

ע"י ר' בחיי: אחר שגרש אותו משם השכין באותו רוח שבו עין החיים את הכרובים שהם מלאכי הבלה, ופחד אלהים אשר כנה ב"להט החרב"²⁷⁹ כדי שיהיו מחיצה מבודלת בין עין החיים והאדם והסתכל איך אמר ואת להט החרב ולא אמר את חרב המתהפכת וידוע כי הלהט אין בו ממש אבל הוא מקרה נשוא בחרב והוא מפחיד כל המסתכל בו וכל רואיו יפחדו מן המיתה בראותם אותו והכונה כי הקדוש ברוך הוא שם סבות מונעות לאדם שלא ישוג עין החיים כדי שלא תתבטל גורתו ויתכן לפרש כי הכרובים הם מלאכים הממונים על ז' מדורי גיהנם וכן מיעוט כרובים שנים ועם הה"א הרי ז' ויהיה באור הכתוב את הכרובים הממונים על להט החרב המתהפכת כי להט הוא גיהנם שהרשעים מתהפכים בה כבשר בתוך קלחת וכן דרשו רז"ל להט זו גיהנם ומקום המשפט וכה"א (מלאכי ג יט) ולהט אותם וגו' וידוע כי המלאכים וגיהנם נבראו קודם לכן עדן שבארץ שהרי המלאכים וגיהנם נבראו ביום שני וכן עדן שבארץ ביום שלישי ויש כח ביד האדם לנצח אותם בקיום המצות ולא יהיו מחיצה בינו ובין עין חיים כלל אבל יתקרב וחי לעולם²⁸⁰

עוד תדע ותשכיל ממוצא פסוק זה את הכרובים הם חיות הקדש כמו שכתוב

²⁷⁹ ע"י זהר ח"א נג ע"ב: ואת להט החרב המתהפכת (שם כד) כל אינון דשריין בקוזפי דינין על עלמא דמתהפכין לגוויין סגיאין בגין לאתפרעא מעלמא לזמנין גוברין לזמנין נשין לזמנין אשא מלהטא ולזמנין רוחין דלית מאן דקאים בהו וכל דא לשמור את דרך עין החיים דלא יוסיפון לאבאשא כקדמיתא להט החרב אלין דמלהטאן אשא וקוסטירי על ראשיהון דרשיעיא וחייביא ומתהפכין גוויין לכמה זיינין לפום ארחייהו דבני נשא ועל דא להט כמה דאת אמר (מלאכי ג יט) ולהט אותם היום הבא וגו' והא אתמר החרב דא חרב ליהו"ה כמה דאת אמר (ישעיה לד ו) חרב ליהו"ה מלאה דם וגו' א"ר יהודה להט החרב (אפילו) כל אינון קסטריין דלתתא דמתהפכין מדיוקנא לדיוקנא כלהון ממנן על עלמא לאבאשא ולאסטאה לון לחייבי עלמא דעברין על פקודי דמאריהון:

תרגום: "ואת להט החרב המתהפכת". כל אלו השרויים בזורקי הדינים על העולם, שמתהפכים לצבעים רבים כדי להיפרע מהעולם. [והם] לפעמים אנשים ולפעמים נשים, לפעמים אש לוהטת ולפעמים רוחות שאין מי שיעמוד בהם. וכל זה לשמור את דרך עין החיים שלא יוסיפו להרע כמקדם. "להט החרב", אלו שמלהטים אש ותלויים על ראשי הרשעים והחוטאים. והצבעים מתהפכים לכמה מינים [מזיקים] לפי דרכי בני האדם. ועל זה "להט" כמו שנאמר "ולהט אתם היום הבא וגו'", והרי נאמר. "החרב" זו חרב לה', כמו שנאמר "חרב לה' מלאה דם וגו'". אמר רבי יהודה, "להט החרב", (אפילו) כל אותם הממונים שלמטה שמתהפכים מן דמות לדמות, כולם ממונים על העולם להרע ולהסטות את רשעי העולם שעוברים על מצוות רבונם.

²⁸⁰ ע"י זהר ח"ב קטז ע"ב: ובגין חובין הוו מתלבשין באלין קליפין כגוונא דאדם דחובי אבהתהון בידיהון והאי איהו דאוקמוה מארי מתניתין כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ובגין אלין קליפין דחובין אמר קרא (ישעיה נט ב) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ובגין אלין קליפין קודשא בריך הוא מתכסיא בכמה גדפין דאתמר בהון (שם ו ב) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו וגו'.

לעתיד לבא (שם ל כ) ולא יכנף עוד מוריק והיו עיניך רואות את מוריק דאתון בהאי עלמא דלית לכון קליפין ועורין אית לכון רשו לאסתכלא בבני עלמא ובני עלמא (ס"א לית) אית לון רשו לאסתכלא בכו ובגין דא עלייכו אתמר דאתון חיינ ועלמא דלכון עולם החיים אבל עלמא שפלא דא עולם המתים דכל אלהות דאומין דעלמא מבלעדי יהו"ה כלהון מתים

תרגום: ומשום החטאים היו מתלבשים בקלפות הללו כמו שאדם שחטאי אבותיהם בידיהם וזהו שבארו בעלי המשנה כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם ומשום הקלפות הללו של החטאים אמר הכתוב (ישעיה נט) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ובשביל הקלפות הללו הקדוש ברוך הוא מתכסה בכמה כנפים שבהם נאמר בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו וגו'.

לעתיד לבא (שם ל) ולא יכנף עוד מוריק והיו עיניך רואות את מוריק שאתם בעולם הזה שאין לכם קלפות ועורות יש לכם רשות להסתכל בבני העולם ולבני העולם (אין) יש רשות להסתכל בכם ולכן עליכם נאמר שאתם חיים ועולמכם הוא עולם החיים אבל העולם השפל הוא עולם המתים שכל אלהות של אומות העולם מבלעדי ה' כולם מתים. וע"י תיקו"ז נו ע"ב.

(יחזקאל י ב) היא החיה אשר ראיתי וגו' ואדע כי כרובים המה וידוע כי יש לכל חיה וחיה י"ו פנים ד' לכל רוח מארבע רוחות העולם ממה שכתוב (יחזקאל א ו) וד' פנים לאחת יכלול לכל חיה וכן לכל פן ופן והרי הם י"ו פנים לכל חיה והכרובים הללו הם דבר המתלהט מן החרב המתהפכת זהו שאמר ואת להט החרב המתהפכת היא חיה של הקדוש ברוך הוא שיש לה י"ו פנים והיא מדת דינו ותן כל לבך איך קראן להט והוא דבר נשוא בחרב והחרב נושא אותו כי כן חיות הקדש אף על פי שנראות נושאות הכבוד הכבוד נושא אותן²⁸¹ וכבר ידעת כי רמוזות הן בארבע אותיות שבשם שהן ראשית השכלים²⁸² והמעלה העשירית נרמז ביו"ד שבראשית השם והנשאר בשם כמנין הפנים שיש לכל החיה המגינים עליו מפני החרב המתהפכת לי"ו פנים ונכרתו לנו בתורה שכתוב בה עין חיים היא י"ו בריתות כנגדם י"ג בברית מילה ושלוש בקבלת התורה ועמהם אנו נצולים מחרבו של הקדוש ברוך הוא²⁸³ מדת דינו של מעלה שעליה נאמר היא מתהלכת בין החיות²⁸⁴

(ד ב): ותספף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקנין היה עבד אדמה: עי' ר' בחיי: וקנין היה ראוי שיאמר ויהי קנין עובד אדמה כשם שאמר ויהי הבל ומה שחלק ביניהם לפי שלא היה ענינם שוה אבל היו שני הפכים זה צדיק וזה רשע ומכאן יש ללמוד שהטוב והרע שרש אחד להם שכלו טוב שכן אדה"ר היה כלו טוב ויצאו ממנו אחד טוב ואחד רע ומטעם זה נוכל להשיג סימני היחוד בבריאת אדם ותולדותיו ומזה אמר הכתוב (ישעיה מה ז) עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה הוצרך להוסיף כל אלה כדי שלא יסתפק אדם בשתי רשויות בראותו בעולם מדות משתנות כי כלן משרש אחד ומפי עליון תצא הרעות והטוב וזהו שאמר אני ה' אני הוא האחד אשר הכל מאתי ועוד הוצרך לומר וקנין היה לרמוז כבר היה והכונה על כחו וסבתו שהיה כבר קודם שנברא אדם והבן זה²⁸⁵

(ד ג) ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. עי' ר' בחיי: ויש לך להתבונן מכאן על נפלאות הש"י איך הוא מדקדק בנתינת העונש והשכר כי לא ישא פני איש שלא יענישנו ולא יקפה את שכרו שלא ינמלנו שהרי הבל שנהרג ביום חמשים קבל שכרו ונתעלה משה לקבל התורה ביום חמשים²⁸⁶ וקנין

²⁸¹ עי' ז"ח מ ע"א: והיינו דכתיב ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות כו' ינשאו האופנים ואי אופנים רבעיהם דחיות אצטריך למימר ובלכת האופנים אלא מכאן דחיות נטלין לדנטלין לון כגוונא דא ארון נטיל למאן דנטיל ליה כרסייא קדישא נטלת לחיות. תרגום: וזהו נאמר ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם, ובהנשא החיות ינשאו האופנים, ואם האופנים רובצים החיות, היה צריך לומר ובלכת האופנים, אלא מכאן שהחיות נושאות את הנושאים אותם, כעין זה הוא הארון, הוא נושא את נושאו, וכסא הקדוש נושא את החיות.

²⁸² עי' לעיל א כו ור' בחיי שם.
²⁸³ עי' תיקו"ז (פז ע"א): ועל דא אמר אדם קדמא קמי קודשא בריך הוא מי מציל בני מחרב המתהפכת אמר ליה חרבא דמילה כמה דאת אמר עשה לך חרבות צורים וחרבא דקודשא בריך הוא י"ו פיפיות לקבל מילה ופריעה ומציצה ו"ג בריתות שנכרתו עליה וכן אורייתא שזיב לבר נש מ"ו פיות דחרבא כמה דאמר שלמה עץ חיים ה"א דסליק ל"ו.

תרגום: ועל כן אמר אדם הראשון לפני הקדוש ברוך הוא מי מציל בני מחרב המתהפכת אמר לו חרב המילה כמו שנאמר עשה לך חרבות צורים וחרבו של הקדוש ברוך הוא שש עשרה פיפיות כנגד מילה ופריעה ומציצה ושלוש עשרה בריתות שנכרתו עליה וכן התורה מצילה את האדם משש עשרה פיות החרב כמו שאמר שלמה עץ חיים ה"א שעולה לשש עשרה.

²⁸⁴ עי' תיקו"ז ד ע"ב: ושכינתא כלילא מכלהו עלה אתמר היא מתהלכת בין החיות.

²⁸⁵ עי' לעיל הערה 274.

²⁸⁶ עי' תיקו"ז קכח ע"ב ז"ל: אתמר ביה בשגם הוא בשר בשגם זה הבל דאיהו משה מתמן הוה

שהרג ביום חמשים נתקלל בו ביום וכחו שהוא יצה"ר עתיד ליענש ולהתבטל מן העולם ביום חמשים דהקב"ה שכתוב בו (תהלים צ ד) כי אלף שנים בעיניך ביום אתמול וגו' והכל מדה כנגד מדה ממנו יתברך שמו אשר בידו נפש כל חי ומענישם וגומלם כרצונו והכל משפט כי לו הפלם ומאזני משפט ומוזה מנעה התורה חמין בקרבן מנחה שיש בו רמז ליצה"ר ואמר הכתוב בכ"מ (ויקרא ו י) לא תאפה חמין אבל ביום חמשים צוה בפירוש (ויקרא כג יז) חמין תאפינה מפני שיום חמשים של עצרת הוא כנגד היובל הגדול אשר לעולם שיעקר יצה"ר ויאבד זכרו והבן זה

(ד ה) וְאֵל קִין וְאֵל מְנַחֵם לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְלוּ פָּנָיו:
 עי' ר' בחיי: קין והבל ידעו סוד הקרבנות²⁸⁷ והקריבו קרבן לשם המיוחד²⁸⁸ יתברך ועד עתה הזכיר הכתוב אלהים או ה' אלהים אבל עתה בענין הקרבן הזכיר השם המיוחד ואמר מנחה לה' וכאשר הקריבו שניהם מנחתו של הבל נתקבלה ושל קין לא נתקבלה אז נסתפק קין בענין העונש והשכר והקב"ה ברר לו הענין כי כל העולם כלו מתנהג ע"פ העונש והשכר זהו שאמר לו

(ד ז): הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רִבִּץ וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ:

עי' ר' בחיי: הלא אם תיטיב מעשיך שאת כלומר אשא פניך מלשון (במדבר ו כו) ישא ה' פני אליך ואמר לו כן כנגד ויפלו פניו ואם לא תיטיב מעשיך לפתח הקבורה שלך תמצא החטא רובץ כלומר תכף הפרדך מן העוה"ז תהיה נענש בעולם הנשמות או יהיה לפתח חטאת רובץ²⁸⁹ רמז לדין הבוט הקבר ואליך תשוקתו של יצה"ר ואתה תמשל בו אם תרצה ביצר הטוב והוא שאמר שהמע"ה (קהלת ט טו) ומלט הוא את העיר בחכמתו²⁹⁰ והוא שאמר (קהלת ט יד טו) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול

והכי אוקמוהו קדמאין בשגם זה משה הבל אתקרי על שם ב' מן בראשית ל' לעיני כל ישראל ה' חמשה חומשי תורה דעתיד לאתייבא על ידיה ודא איהו הבל דאתמר ביה כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.

תרגום: נאמר בו בשגם הוא בשר בשגם זה הבלש הוא משה שמשם היה וכאן בארנו הראשונים בשגם זה משה הבל נקרא על שם ב' מבראשית ל' לעיני כל ישראל ה' חמשה חומשי תורה שעתיד שינתן על ידו וזהו הבל שנאמר בו כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.
 וכן עי' שעה"כ דרושי חזרת העמידה פרק ה' שהבל הוא גלגול הראשון של משה.

²⁸⁷ עי' לקמן פרשת נח הערה 381.

²⁸⁸ עי' לעיל הערה 204.

²⁸⁹ עי' זר"ח פ' ע"ב: מאי לפתח דא פתחא דלעילא דמניה נפקין דינין על עובדין בישין דעלמא פתח כמה דאת אמר (תהלים קיח יט) פתחו לי שערי צדק ולהוא פתח חטאת רובץ דא מלאך המות והוא זמין לאתפרעא מינך

תרגום: מה זה "לפתח", זהו פתח שלמעלה שממנו יוצאים דינים על מעשים רעים של העולם. "פתח" כמו שנאמר "פתחו לי שערי צדק", ולאותו פתח "חטאת רובץ", זה מלאך המות, והוא עתיד להפרע ממך.

²⁹⁰ עי' זר"ח פ' ע"ב: רבי חסדאי פתח עיר קטנה ואנשים בה מעט עיר קטנה כך אמר רבי יוסי משמיה דרבי יצחק עיר קטנה דא גופו של אדם ואנשים בה מעט אלו האברים ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע שהוא מלך זקן וכסיל ובני אדם ג"כ משועבדים תחתיו והוא מלך עליהם ומצא בה איש מסכן חכם זה יצר טוב שהוא מסכן ואין מאזין לו חכם שהוא מחכים למאזין לו להנצל מעונשה של גיהנם

ומלט הוא את העיר בחכמתו זו נשמתו של אדם שלא תחטא לפני בוראה ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אין זוכר אותו וישוב האדם לחטוא בההוא יצר הרע

תרגום: רבי חסדאי פתח (קהלת ט) עיר קטנה ואנשים בה מעט עיר קטנה כך אמר רבי יוסי משמו של רבי יצחק עיר קטנה זה גופו של אדם ואנשים בה מעט אלו האיברים ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע שהוא מלך זקן וכסיל ובני אדם גם כן משועבדים תחתיו והוא מלך עליהם ומצא

וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו קרא גוף האדם עיר קטנה כי כן נקרא עולם קטן²⁹¹ ואנשים בה מעט הם המדת הגוף ונפש המתאוה וקראן מעט לפי שהתאוות רבות והשגתו אותן מעט ומלך גדול הוא יצה"ר שיש לו עוזרים הרבה והם כחות התאוות כמלך שרבו חיילותיו וסבב אותה על שם שהוא מקיף את הגוף מבית ומחוץ במחשבות רעות ובמעשים רעים והם המצודים הגדולים שבהם נכשל האדם איש מסכן חכם הוא היצר טוב והוא השכל²⁹² וקראו מסכן לפי שעוזריו מועטים והכל כנגדו והכל שונאים אותו כענין שכתוב (משלי יט ז) כל אחי רש שנאוהו זהו שאמר (קהלת ט טו) ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא ואמר ג"כ (קהלת ט טז) וחכמת מסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים ומלט הוא את העיר בחכמתו הוא היצר הטוב והוא השכל שעם היות יצה"ר מלך גדול ויש לו עוזרים הרבה כיון שאין עקר פעולותיו כי אם לאמת השקר ולשקר האמת הנה נפילתו קרובה ביד המסכן החכם לפי שמעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר כשם שמעט מן האור ינצח הרבה מן החשך זהו ומלט הוא את העיר בחכמתו

(ד יב) פִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסַּף תֵּת פְּחָה לְךָ נַע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרְץ׃
 ע"י ר' בחיי: קול דמי אחיך דרשו רז"ל (סנהדרין לז א) דמו ודם זרעיותיו והמדרש הזה רומז לתחיית המתים שכיון שמת לא היו התולדות בכחו והיכן הוא דם זרעיותיו אבל הענין רומז לתחיית המתים בסוף או ירמוז דם זרעיותיו אל הענין הנודע בקבלה אשר עליו אמר הכתוב בשת תחת הבל²⁹³ והנה ענשו של קין מדה כנגד מדה הוא השב להכרית זרע אחיו ונכרת הוא וזרעו במבול

(ד יג) וַיֹּאמֶר קִין אֵל ה' גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשׂוֹא׃
 ע"י רמב"ן: והענין שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שהיית אותי כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי הודה כי האדם איננו נשגב ונמלט בכחו רק בשמירת עליון עליו²⁹⁴

בה איש מסכן חכם זה יצר טוב שהוא מסכן ואין מאזין לו חכם שהוא מחכים למאזין לו להנצל מענשה של גיהנם
 ומלט הוא את העיר בחכמתו זו נשמתו של אדם שלא תחטא לפני בוראה ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אין זכר אותו וישוב האדם לחטא באותו יצר הרע²⁹¹
 ע"י לקמן פרשת צו הערה 1438.
²⁹² ע"י לעיל ב ט, וע"י לעיל הערה 266.
²⁹³ ע"י זהר ח"א דף נד ע"ב: בתר מאה ותלתין שנין אתלבש אדם בקינויא ואתחבר באתתיה ואוליד בר וקרא שמיה ש"ת רזא דסופא דאתון בקיטרי גליפן רבי יהודה אמר רזא דרוחא דאתאביד דאתלבש בגופא (דארעא) אחרא בעלמא הה"ד (בראשית ד כה) כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל.
 תרגום: אחר מאה ושלושים שנים התלבש אדם בקנאה והתחבר באשתו, והוליד בן וקרא שמו ש"ת, סוד של סוף האותיות בקשרים חקוקים. רבי יהודה אמר, סוד של רוח שאובדת שמתלבשת בגוף (של הארץ) אחר בעולם, זהו שכתוב "כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל".
²⁹⁴ ע"י זהר ח"א לו ע"ב: א"ר אלעזר בשעתא דחב קין הוה מסתפי בגין דחמא קמיה זיני משריין מזיינין ואתיין לקטלא ליה וכד אהדר בתשובה מאי קאמר (בראשית ד יד) הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר מאי מפניך אסתר אלא אהא סתיר מבניינא דילי רבי אבא אמר כמה דאת אמר (תהלים כב כה) ולא הסתיר פניו ממנו (שמות ג ו) ויסתר משה פניו ועל דא ומפניך אסתר מאינן פנים דילך אהא נסתר דלא ישגחון בי ועל דא והיה כל מוצאי יהרגני:
 תרגום: אמר רבי אלעזר, בשעה שחטא קין היה פוחד, בגלל שראה לפניו מיני מחנות מזויינים ובאים להרוג אותו, וכשחזר בתשובה מה אמר, "הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר". מה זה "מפניך אסתר", אלא אהיה נסתר מהבנין שלי. רבי אבא אמר, כמו שנאמר "ולא

(טז) וַיֵּצֵא קִיָּן מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאַרְצָן נוֹד קְדָמַת עֵדֶן:
 ע' רמב"ן: וטעם וישב בארץ נוד – שלא הלך בכל העולם אבל באותה הארץ ישב
 נודד תמיד לא ינוח במקום ממנה כלל ונקראת ארץ נוד על שמו לעולם²⁹⁵

(ד כב) וְצִלָּהּ גַם הוּא יִלְדָה אֶת תּוֹבֵל קִיָּן לַיֵּשׁ כָּל חֵרֶשׁ נְחֻשֶׁת וּבְרָזֵל וְאַחֹת תּוֹבֵל
 קִיָּן נְעֻמָּה:

ע"י ר' בחיי: ואחות תובל קין נעמה דרשו רבותינו ז"ל (ב"ר כג ד) אשתו של נח
 היתה ונקראת כן על שם שהיו מעשיה נאים ונעימים ויש אומרים שהיא היתה אשת
 אשמדון אם אשמדאי והשדים נולדו ממנה וד' נשים היו אמות השדים לילית ונעמה
 ואגרת ומחלת²⁹⁶ ויש לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטומאה אין מהם
 מספר ואומרים כי כל אחת מושלת בתקופה אחת מארבע תקופות שבשנה ומתקבצות
 בהר נשפה קרוב להרי חשך²⁹⁷ וכל אחת מושלת בתקופתה משעת שקיעת החמה עד

הסתיר פניו ממנו, "ויסתר משה פניו", ועל זה "ומפניך אסתר", מאותם הפנים שלך אהיה נסתר
 שלא ישגיחו בי, ועל זה "והיה כל מוצאי יהרגני".

²⁹⁵ ע"י זהר ח"א נד ע"ב: כיון דאמר קין גדול עוני מנשא (בראשית ד יג) מחל ליה קב"ה פלגו
 מעונשיה בגין דגזר עליה בקדמיתא ואמר ליה נע ונד תהיה בארץ והשתא אשתאר בנוד בלחודוי
 הה"ד (בראשית ד טז) ויצא קין מלפני יהו"ה וגו' כלומר דכד נפק מן קדם יהו"ה הוה בגין למהוי
 נד בארעא ולא נע

תרגום: כיון שאמר קין "גדול עוני מנשוא", מחל לו הקדוש ברוך הוא חצי מעונשו, משום
 שגזר עליו בהתחלה ואמר לו "נע ונד תהיה בארץ", ועכשיו נשאר בנוד בלבדו. זהו שכתוב "ויצא
 קין מלפני ה' וגו'", כלומר שכשיצא מלפני ה' היה בשביל להיות נד בארץ ולא נע.

²⁹⁶ ע"י זהר ח"א דף נה ע"א: רבי יצחק אמר אינון בני האלהים עזא ועזאל טעו בתרה רבי
 שמעון אמר אמן של שדים הות דמסטרא דקין נפקת והיא אתמנת על ליליא (עם לילית)
 באסכרה דרביי אמר ליה רבי אבא והא אמר מר דהיא אתמנת (לחייכא) [לחייבא] בבני נשא א"ל
 הכי הוא ודאי דהא איהי אתיית וחייכאת בהו בבני נשא ולזמנין דאולידת רוחין בעלמא מנייהו
 ועד כען איהי קיימת לחייכא בהו בבני נשא א"ל רבי אבא והא אינון מתין כבני נשא מאי טעמא
 איהי קיימת עד השתא א"ל הכי הוא אבל לילית ונעמה ואגרת בת מחלת דנפקן מסטרא דלהון
 כלהו קיימות עד דיבער קב"ה רוח מסאבא מעלמא דכתיב (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר
 מן הארץ.

תרגום: רבי יצחק אמר, אותם בני האלהים עזא ועזאל טעו אחריה. רבי שמעון אמר, אמם
 של השדים היתה שיצאה מצדו של קין, והיא התמנתה על הלילה (עם לילית) באסכרה של
 תינוקות. אמר לו רבי אבא, והרי אמר מר שהיא התמנתה לצחק בבני אדם. אמר לו, כך הוא
 ודאי, שהרי היא באה ומצחקת בהם בבני אדם, ולפעמים מולידה רוחות בעולם מהם, ועד עכשיו
 היא עומדת לצחק בבני אדם. אמר לו רבי אבא, והרי הם מתים כבני אדם, למה היא עומדת עד
 עכשיו. אמר לו, כך זה, אבל לילית ונעמה ואגרת בת מחלת שיצאו מהצד שלהם, כולן קיימות עד
 שיבער הקדוש ברוך הוא רוח הטומאה מן העולם, שכתוב "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

²⁹⁷ ע"י זהר ח"א ג קצו ע"א: אשר הלך חשכים ואין נגה לו וכי בגין דלא אתא לצלווי הלך חשכים
 אלא אוקמוה אבל עד לא יתכנסון ישראל לבתי כנסיות לצלאה סטרא אחרא קיימא וסגיר כל
 נהורין עלאין דלא יתפשטון ויפקון על עלמין ותלת זמנין ביומא אזלי סטר אחרא דכר ונוקבא
 ומשטטין בעלמא וההוא עידן אתקן לצלותא בגין דלא הוי תמן קטרוגא כלל

וכדין איהו עידן לצלותא בגין דאינון אזלי למשטטא בטורי חשוך והר נשפה כדין פתיחין כוי
 נהורין עלאין ונפקי ושריאן על בתי כנסיות ברישיהון דאינון דצלאן צלותין ומתפלגן נהורין על
 רישייהו וקב"ה שאיל על ההוא דלא אשתכח תמן ואמר חבל על פלניא דהוה רגיל הכא והשתא
 דהלך חשכים ואתעבר מקמי נהורין והלך לשטטא בטוריא בעלמא ונפק מההוא נגה נהורא דנהיר
 ולית (ליה) ביה חולקא אין נגה לו כמה דאתפליג ושריא על אחרנין דתמן כמה טבין אתאבידו
 מניה (אין נגה לו השתא דהלך חשכים) ואלו הוה תמן יבטח בשם יי' בכללא דעבד קדמאה וישען
 באלהיו ברזא דעבד תניינא

תרגום: "אשר הלך חשכים ואין נוגה לו", וכי משום שלא בא להתפלל הלך חשכים, אלא
 פרשוה, אבל עד שלא יתכנסו ישראל לבתי כנסיות להתפלל, הצד האחר עומד וסוגר כל האורות
 העליונים שלא יתפשטו ויצאו על העולם, ושלוש פעמים ביום הולכים צד האחר, זכר ונקבה,
 ומשוטטים בעולם, ואותו זמן נתקן לתפלה, משום שאין שם קטרוג כלל.

חצות לילה הן וכל מחנותיהן ועל כלן משל שלמה וקרא אותם עבדים ושפחות²⁹⁸ שהיה משתמש בהם כרצונו ור' נשים אלו נשיו של שרו של עשו הן ודוגמתו נשא עשו ד' נשים כדמפורש בתורה וגם רבותינו ז"ל האריכו במדרש (ב"ר כד ו) בענין אדם הראשון שכל אותן ק"ל שנה שהיה נזוף בחטאו שהוליד רוחין ושדין ולילין ומזיקין וזאת מעלה ושלמות במין האדם שממנו הרוחניים שבגלגלי היסודות גם ממנו יש רוחנים שכליים במרום והבן זה²⁹⁹

(ד כה) וַיַּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הַבַּל כִּי הִרְגוּ קַיִן:

ע"י ר' בחיי: הסתכל אמרו זרע אחר תחת הבל כי היה זרע אחר תחת זרע שנזרע ממנו הבל אילו לא נהרג הבל לא נולד שת וזהו תחת הבל במקומו ממש ולא אמר הכתוב נפש תחת נפש שאלו אמר כן לא היה תחת הבל ממש³⁰⁰ וכבר ידעת כי כל עניני מעשה בראשית הם חכמות ומזה הוצרכו חכמי האמת להוציא מן הפרשה הזאת רמז על משה רבינו ע"ה הוא שדרשו ז"ל (ב"ר פכ"ו ס"י³⁰¹) בשג"ם זה משה והיו ימיו מאה

ואז הוא זמן לתפלה, משום שהם הולכים לשוטט בהרי החושך, והר נשפה, אז נפתחים חלונות אורות עליונים ויוצאים ושורים על בתי כנסיות, בראש של אלו שמתפללים תפלות, ומתחלקים אורות על ראשיהם, והקדוש ברוך הוא שואל על אותו שלא נמצא שם ואומר, חבל על פלוני שהיה רגיל כאן וכעת שהלך חשכים ועבר מלפני האורות והלך לשוטט בהרי העולם, ויצא מאותו נוגה אור שמאיר, ואין (לו) בו חלק, "אין נגה לו", כמו שמתחלק ושורה על האחרים ששם כמה טובות אבדו ממנו, (אין נוגה לו, כעת שהלך חשכים) ואלו היה שם "יבטח בשם ה'", בכלל העבד הראשון וישען באלהיו, בסוד העבד השני.

²⁹⁸ ע"י זהר ח"ג רלה ע"א: ושמרים דכלא נטיל טחול ומשריין דיליה דאינון עבדים ושפחות דאמר עלייהו שלמה קניתי לי עבדים ושפחות.

תרגום: ואת השמרים של הכל נוטל הטחול והמחנות שלו, שהם עבדים ושפחות שאמר עליהם שלמה "קניתי לי עבדים ושפחות".

²⁹⁹ ע"י זהר ח"ג קיא ע"א: ואי תימא דהא אחוה דשם ויפת הוה אמאי לא הוה הכי כוונתייהו והכי מזרעא דחם הוה אליעזר עבד דאברהם אמאי לא הוה כותיה דנפק צדיק וקב"ה אודי בברכתיה כד בריך ליה לבן אלא ודאי הכא ברזא דגלגולא גולל אור מפני חשך עבדא דאברהם דנפק מחשך ודא זרעא דחם דיו לעבד להיות כרבו דאיהו אברהם דנפק מתרח עובד כו"ם וחשך מפני אור דא ישמעאל דנפק מאברהם ועשו מיצחק

ורזא תערובת טפין באתר דלאו דיליה גרים דא מאן דעריב טפה דיליה בשפחה מחלת בת ישמעאל או בבת אל נכר דאינון רע חשך וטפה דיליה טוב אור וירא אלהים את האור כי טוב (&) מערב טוב עם רע עבר על מימרא דמאריה דאמר ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (&) קב"ה בהווא דערב (רב) ארכיב ליה ואייתי ליה בגלגולא לקבלא עונשיה חזר בתיובתא אשתדל באורייתא ואפריש טוב מרע דאינון אסור והתר טומאה וטהרה כשר ופסול בדא אתפרש רע מטוב.

תרגום: ואם תאמר שהיא אחיהם של שם ויפת היה, למה לא היה כך כמותם, וכן מהזרע של חם היה אליעזר עבד אברהם, למה לא היה כמותו, שיצא צדיק, והקדוש ברוך הוא הודה בברכתו כשברך אותו לבן. אלא ודאי כאן בסוד הגלגול, גולל אור מפני חשך, עבד אברהם שיצא מהחשך, וזה הזרע של חם, דיו לעבד להיות כרבו, שהוא אברהם, שיצא מתרח, עובד כו"ם. וחשך מפני אור, זה ישמעאל, שיצא מאברהם ועשו מיצחק.

וסוד תערובת טפות במקום שאינו שלו גרם את זה, מי שמערב טפה שלו בשפחה מחלת בת ישמעאל, או בבת אל נכר, שהם רע חשך, והטפה שלו טוב אור "וירא אלהים את האור כי טוב", מערב טוב עם רע, עובר על מאמר רבונו שאמר "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" הקדוש ברוך הוא מרכיב אותו באותו שערב (רב), ומביאו בגלגול לקבל ענשו, אם חזר בתשובה התעסק בתורה והפריד טוב מרע, שהם אסור והיתר, טומאה וטהרה, כשר ופסול, בזה נפרד הרע מהטוב. ³⁰⁰ ע"י לעיל הערה 293.

³⁰¹ ז"ל: א"ר חנינא בר פפא אפי' נח שנשתייר מהם לא שהיה כדי אלא שצפה הקב"ה שמשה עתיד לעמוד ממנו שנאמר בשגם זה משה דחושבניה דדין הוא חושבניה דדין רבנן מייתו לה מהכא והיו ימיו מאה ועשרים שנה ומשה חי מאה ועשרים שנה.

ועשרים שנה כי כן היו שנותיו מלת משה בעצמה כוללת שלשתן הבל שת משה³⁰² והבן זה ויחס הזרע הזה להש"י לפי שהיה הבל גם שת בדמותו וצלמו של אדם הנעשה בצלם אלהים וע"כ הזכיר בו שם אלהים ובאמרו כי הרגו קין באר כי לא נהיה שת לולי שהרגו קין להבל

(ה א - ב) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: זָכַר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם:

ע"י רמב"ן: וכתב רבינו שרירא הגאון שמסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרשוטין מקצתן אמורים בסדר פסוק זה ספר תולדות אדם ומקצתן בסדר פסוק של אחריו זכר ונקבה בראם ואין מוסרים סתרי תורה ורוזין אלא למי שרואין בו סימנים שראוי לכך אלו דברי הגאון ולא זכינו בהם³⁰³

ע"י ר' בחיי: (א) זה ספר תולדות אדם פי' הרמב"ן ז"ל כי ירמוז לכל התורה כלה כי כל התורה כלה ספר תולדות אדם שאם לא כן למה אמר ספר והיה לו לומר אלה תולדות אדם כלשון (בראשית כה יב) ואלה תולדות ישמעאל (בראשית כה יט) ואלה תולדות יצחק ע"כ ויתכן לומר במלת ספר שהיא החכמה והוא מלשון ספר³⁰⁴ וספור הנזכר בספר יצירה (פ"א מ"א³⁰⁵) שהם שמות אל החכמה העליונה ויגיד הכתוב זה ספר שהיתה החכמה ראויה שתהיה תולדותיו של אדם כי אין בניו של אדם הגופיים תולדותיו העקריים כי אם ספר החכמה שהרי אפשר לעולם שיתישב ע"י אחרים וכמו שאמר בן עזאי (יבמות סג ב) ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה³⁰⁶ אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים ובאר הכתוב עוד כי ספר זה שהוא החכמה ראוי הוא שיתיחס אל האדם לפי

³⁰² ע"י תיקו"ז (קלה ע"א): (והא קהלת אמר (קהלת ח') יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים הכא אתגלי צדיק ורע לו רשע וטוב לו אית הבל ואית הבל ועליהו אתמר (קהלת י ב) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו) בשגם זה הבל והא אוקמוהו בשגם זה משה משה זה שת ואיהו שם ואיהו הבל והן כל אלה יפעל א"ל פעמים שלש עם גבר (איוב לג כט).

תרגום: והרי קהלת אמר יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים כאן התגלה צדיק ורע לו רשע וטוב לו יש הבל ויש הבל ועליהם נאמר לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו בשגם זה הבל והרי פרשוהו בשגם זה משה משה זה שת והוא שם והוא הבל והן כל אלה יפעל א"ל פעמים שלוש עם גבר.

ע"י ספר הפליאה (&): אם תכתוב מש"ה ש"ת הב"ל ר"ת מש"ה שנתגלגל מהם ובא לעולם.³⁰³ ע"י זהר ח"ב דף ע ע"ב: תו זה ספר תולדות אדם לדיוקנין ברזי דדיוקנין דבר נש לאשתמודעא באינון תולדות דבר נש דיוקנא דרזין דבר נש בשערא במצחא בעיינין באנפין בשפוון ובשרטוטי ידן ובאודנין באלין שבע בני נשא אשתמודען.

תרגום: עוד זה ספר תולדות האדם לדמויות בסודות של דמויות של אדם להיות ניכר באותם התולדות אדם דמות סודות האדם בשערות במצח בעינים בפנים בשפתים ובשרטוטי הידים ובאזנים באלו השבע ניכרים אדם.

³⁰⁴ ע"י לעיל (א ב), ונדצ"ל ספר וספר וספור.
³⁰⁵ (פ"א מ"א) בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יהו"ה צבאות אלקי ישראל אלקים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור.

³⁰⁶ ע"י תיקו"ז (ל ע"ב): זכאה איהו מאן דנטיר ברית מילה ואורייתא דאיהו עמודא דאמצעיתא דתרוויהו מגינין עליה חד בעלמא דא וחד בעלמא דאתי
תרגום: אשרי הוא מי ששומר ברית מילה והתורה שהיא העמוד האמצעי, ששניהם מגנים עליו, אחד בעולם הזה, ואחד בעולם הבא.

ע"י בגר"א בתיקו"ז מז ע"א: והענין כי בנים נק' מצד הגופים, ותלמידים נק' בנים מצד החכמה שהוליד להם, והוא רוח הפנימי דבהן. והן ברית הלשון והמעור, ששניהם הם דעת המוליד, אלא שזה מוליד בגופני הזרע שהוא גופני מוליד בגופני, והדבור שהוא רוחני מוליד רוחני. ומכאן כמה כח הדיבור שמוליד בנים רוחנים. וז"ש (ערכין טו ע"א) נמצא האומר בפיו כו', וכן (ב"מ לג ע"א) כבוד רבו קודם לאביו.

שבדמות אלהים עשה אותו³⁰⁷ ואימתי עשה אותו ביום ברא אלהים אדם והבן זה למה הוצרך להזכיר אדם שני פעמים

(ה ב): זָכַר וּנְקָבָה בְּרָאָם וַיְבָרַךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם: עי' ר' בחיי: זכר ונקבה בראם הנפש והשכל³⁰⁸ כי הם העקר בלמוד החכמה כי הגוף אינו נחשב לכלום אבל הוא כלי להם

ויברך אותם ברכם ברבוי ותוספת חכמה ויקרא את שמם אדם כי אין האדם נקרא אדם רק בסבת הנפש והשכל שאלמלא הם נמשל כבהמות נדמה ואחר שהיה בצלם אלהים היה לו להוליד בצלמו ובדמותו וכן עשה כי הוליד השכל והחכמה אשר כנהו בשת לפי שהשכל עקר ויסוד הכל מלשון (יומא נג ב) אבן שתיה כשם שהיה שת בנו עקר כל התולדות וראש לכל הצדיקים³⁰⁹ ועוד נראה לומר זה ספר תולדות אדם כי הכונה על שת שיוזכר בפרשה ולפי שב' הבנים שהיו לו האחד נהרג והב' נתקלל ונתקיים זרעו בשת אמר עליו זה ספר תולדות אדם כי הוא לבדו תולדותיו החשובים ואף על פי שכבר הגיד הכתוב עד עתה תולדות רבות לקין לא היו תולדותיו של אדם כי אם תולדות חוה מרוכב הנחש הוא סמאל³¹⁰ והם הנוך ועירד ולמך ומהם התומים בשם אל בשמות המלאכים והם מהויאל ומתושאל ועל תולדות אלה של קין אמר הכתוב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי

³⁰⁷ עי' זהר ח"א דף לז ע"א: תלת ספרין פתיחן בר"ה חד דצדיקים גמורים וכו' ספר עלאה דהא מניה נפק כלא נפיק מניה כתיבה ספר אמצעיאת כללא דעילא ותתא >ספר דאיהו כללא דלעילא ותתא ואחיד לכל סטרין רזא דתורה< (ואחיד לכל סטרין רזא דאדם קדמאה ספר תליתאה דאקרי [נ"א ואקרי] תורה) שבכתב אדם קדמאה ספר דאקרי תולדות אדם ודא איהו דצדיקים גמורים הה"ד (בראשית ה א) זה ספר [תולדות אדם דא צדיק והאי <ודאי>] (ודא צדיק) דעביד תולדות ביום ברא אלה"ם אדם בדמות אלה"ם דהא ודאי כדן אתתקן כלא לעילא ותתא ואתקיימו בדוגמא חדא זכר ונקבה בראם (שם ב) סתם חד [אתכליל בחד] (כלל חד) תרגום: שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים וכו', ספר עליון שהרי ממנו יוצא הכל, ממנו יוצאת כתיבה. ספר אמצעי כללות של מעלה ומטה, (ספר שהוא כללות שלמעלה ולמטה, ואוחז לכל הצדדים סוד וכו') (ואוחז לכל הצדדים, סוד של אדם הראשון, ספר שלישי שנקרא (ונקרא) תורה) שתורה שבכתב אדם הראשון, ספר (שלישי) שנקרא "תולדת אדם", וזהו של צדיקים גמורים, זהו שכתוב "זה ספר תולדות אדם", זה צדיק ודאי שעושה תולדות. "ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים", שהרי ודאי אז נתקן הכל למעלה ולמטה, והתקיימו בדוגמא אחת. "זכר ונקבה בראם" סתם אחד נכלל בשני.

³⁰⁸ עי' לעיל ג כא, ועי' לעיל הערה 266.

³⁰⁹ עי' תיקוני זהר דף קכט ע"ב: שת מתמן הושתת עלמא ובגין דא כי שת לי אלה"ם זרע אחר תחת הבל דאתמר ביה בשגם זה הבל ואיוב עליה אמר מי שת בטוחות חכמה חכמה מ"ם עליונים מתמן אתמשך ובגין דא כי מן המים משיתיהו ש' תלת אבהן ודא מ"ש מן משה ה' שכינתא תתאה הבל ה' ל"ב

תרגום: שת משם השתת העולם ומשום זה כי שת לי אלה"ם זרע אחר תחת הבל שנאמר בו בשגם זה הבל ואיוב אמר עליו מי שת בטוחות חכמה חכמה מ"ם עליונים משם נמשך ומשום זה כי מן המים משיתיהו ש שלשת האבות וזה מ"ש מן משה ה' שכינה התחתונה הבל ה' ל"ב ועיי"ש (קלז ע"א): וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו ש"ת (בראשית ד כה) סיומא דאלפא ביתא ועליה אמר איוב (איוב לח &) מי שת בטוחות חכמה מאי חכמה דא דחסר מניה י' דבה הוה שית דאיהו ברא שית ואיהו ראשית והוה אתמר ביה מגיד מראשית אחרית (ישעיהו מו י) הוה משמש שת באתר דהבל ובגין דחסר מניה י' אתקרי אחר בגין דכד חב אדם פרח מניה י' ועבד שת בלא י' דאיהי חכמה.

תרגום: וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו ש"ת הסיום של אלפא ביתא ועליו אמר איוב מי שת בטוחות חכמה מה החכמה זו שחסר ממונה י' שבה היה שית שהוא ברא שית והוא ראשית והיה נאמר בו מגיד מראשית אחרית היה משמש שת במקום הבל ומשום שחסר ממנו י' נקרא אחר משום שכאשר חטא אדם פרח ממנו י' ועשה את שת בלי י' שהיא חכמה.

³¹⁰ עי' לעיל הערה 259.

היו בני האלהים לא בני אדה"ר וע"ז דרשו רז"ל (ב"ר כד ו) זה ספר תולדות אדם אלו תולדות אדם ואין הראשונים תולדות אדם ומה הן אלוהות כי לכך קראן אלוהות לפי שכולן נולדו מקין שנולד מחוה מכה אל נכר³¹¹ והבן זה

ובמדרש זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם למדך שכיון שנברא אדם העמיד תולדות זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם מכאן שהאשה ג"כ נקראת אדם כי היא מכלל המין האנושי ויש לה עקר גדול וכן כתוב בפירוש (ישעיה מד יג) כתפארת אדם לשבת בית ויש לך לקנות לב במלות זכר ונקבה בראם כי כן כתוב וייצר ה' אלהים וכתוב (דברי הימים א ד כג) המה היוצרים כי נשמת הזכר מן הזכר ונשמת הנקבה מן הנקבה ומטעם זה נדווג לה נחש לחוה ולא לאדם לפי שנשמתה מן המדה המקבלת מצפון שהוא השמאל וזה שתמצא בספר הבהיר בסופו אמר הנחש הואיל ונשמתה מצד צפון אסיתנה מהרה³¹².

(ה ד): וַיְהִיו יְמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁשׁ שָׁמָנָה מֵאֹת שָׁנָה וַיִּוָּלַד בָּנָיִם וּבָנוֹת: ע"י רמב"ן: הסבה באריכות ימיהם כי אדם הראשון מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא נעשה בתכלית השלימות בנוי בכח בקומה וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה בן מות היה בטבעו לחיות זמן רב וכאשר בא המבול על הארץ נתקלקל עליהם האויר³¹³ והלכו ימותם הלך וחסור כי עד המבול היו ימיהם בארך ההוא ויש מהם שחיו יותר מאדם ושם שנולד קודם המבול היה שש מאות הועיל לו החווק שנולד בו והזיק לו האויר שנתקלקל ובניו הנולדים אחר המבול נתקצרו ימותם ושבו לארבע מאות

(ה כג) וַיְהִי כֹל יְמֵי חַנוּךְ חָמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה:

³¹¹ ע"י זהר ח"ב דף מ ע"א: וקרין להו יצר הרע, רשותא אחרא, אל נכר, אלהים אחרים. ³¹² קצט. נשמת נקבה מן הנקבה ונשמת זכר מן הזכר, והיינו דקאזיל נחש בתרה דחוה, אמר הואיל ונשמתה מצד צפון. אסיתנה מהרה, ומאי הסתה הוה בה, משום דבא עליה: ³¹³ ע"י זהר ח"א לז ע"ב: ויאמר יהו"ה לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר וגו' (בראשית ו ג) [חסר] רבי אחא אמר בההוא זמנא הוה ההוא נהרא דנגיד ונפיק אפיק רוחא עלאה מאילנא דחיי ואריק באילנא דשרייה ביה מותא (מאילנא דמותא) [ו]אתמשכן רוחין בגווייהו דבני נשא [יומין] [זמנין] סגיאין עד דסלקו בישין ואתעתדו לפתח כדין אסתלק רוחא עלאה מההוא אילנא בשעתא דפרח נשמתין <בבני> (מבני) נשא הה"ד (בראשית ו ג) לא ידון רוחי באדם לעולם למיתב לעולם [בשעתא דפרחו נשמתין בבני בשר <נשא>] תרגום: "ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר וגו'". רבי אחא אמר, באותו זמן היה אותו נהר ששופע ויוצא, מוציא רוח עליונה מעץ החיים ושופך באלין (ששורה בו המות) (מעץ המות), ונמשכות רוחות לתוך בני אדם ימים (זמנים) רבים, עד שעלו רעות והתיצבו לפתח. אז הסתלקה רוח עליונה מאותו אילן בשעה שפרחו נשמות בבני (מבני) אדם. זהו שכתוב "לא ידון רוחי באדם לעולם", לתת לעולם בשעה שפרחו נשמות בבני אדם. ע"י שער הפסוקים - ספר יחזקאל: וז"ס מ"ש באד"ר (ספד"צ ל"ד ע"א) לא ידון רוחי באדם וכו', דלא נשיב נשיבו דרוחא דחוטמא דע"ק וכו', והוא, כי דורות הראשונים, שעד מ"ת לא היה הנהגתם על פי התורה ועבודה, שעדיין לא נתנה תורה בארץ, והיו תלויים בחסד עלאה דע"ק, שכל אלו באו לעולם רק בשביל הכנת האבות, וישראל שיצאו מהם, שהם תכלית הבריאה, וכ"ז שלא היה תורה היה הנהגתם מצד המדות המושפעים ממדריגה עליונה מע"ק, ששם החסד לקיום העולם אף שאין כדאים, ולכן היה להם אריכות ימים מסטרא דאריכא דאנפין, והוא רוחא דחיי דנשיב מחוטמא דע"ק, ורק מדור המבול ואילך, שקלקלו מאד, לא נשפע רוחא דע"ק כמקדם בסוד אלף שנה, אלא ע"י התלבשות או"א הנשפעים לז"א, שהחסדים נתצמצמו בערכם, והוא סוד מאה שנה ב"ס דז"א, ועשרים שנה דחו"ב, וז"ש והיו ימיו מאה ועשרים שנה, וממ"ת ואילך אמר משה רבינו (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכו', כי הכל הוא בא מז"א, שמאז התחיל העבודה וההנהגה על פי סדר זה, על פי הדין והמשפט, שהם סוד נקודות אלקים ז' נקודות, וכמ"ש באד"ר (קמ"א ע"ב) שבע"ק הוא שם הו"ה רחמים, וז"א אקרי אלקים לקבליה דע"ק, ולכן קודם עשרת הדברות כתיב (שמות כ א) וידבר אלקים את כל הדברים האלה וכו' והבן.

עי' ר' בחיי: שם"ה שנים כמנין ימות החמה לא פחות ולא יותר כי הצדיק הזה ידע והשיג מהלך השמש וכחותיו העצומים והכיר בחכמתו כי יש סבה עליונה על הכל ונדבק בה וכבר הודעתך למעלה כי יש מאורות למאורות³¹⁴ וכלן נמשכים מן האור העליון אשר הצדיק הזה זכה אליו וזהו שהזכיר בו לשון ויהי מה שלא תמצא בדורות הראשונות שלא הזכיר באחד מהם אלא ויהיו כדי לרמוז שנתעלה באור העליון שכתוב בו (בראשית א ג) יהי אור ויהי אור ומצינו גם במשה ע"ה כלשון הזה הוא שכתוב (שמות כד יח) ויהי משה³¹⁵ בהר ומזה זכה לאור התורה שנתנה על ידו וזכה לקרון עור פנים³¹⁶ והבן זה

(ה כד) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים וְאֵינְנוּ כִּי לָקַח אֶתְּוֹ אֱלֹהִים:
עי' ר' בחיי: מעלת מדת התהלכות לא יזכר רק בצדיקים³¹⁷ כגון חנוך נח ואברהם הוא שהזכיר כאן בחנוך ויתהלך חנוך וכתוב בנח (בראשית ו ט) את האלהים התהלך נח וכתוב באברהם (בראשית יז א) התהלך לפני וכלן השיגו מהלך השמש וכחותיו הגדולים המורים על שלטנות אדון הכל ורוממותו יתברך כמו שאני עתיד לכתוב בע"ה בפסוק את האלהים התהלך נח והנה חנוך דבק באור עליון שממנו נבראו ונמשכו המאורות ביום רביעי והוא נזכר בבראשית ה' פעמים³¹⁸ והתנוצץ לשבעה אורים וכן ה' חומשי

³¹⁴ עי' לעיל הערה 120.

³¹⁵ עי' לעיל הערה 274.

³¹⁶ עי' ז"ח (מב ע"א): כגוונא דאשלים במ' יום במעי אמיה גופא דלתתא הכי אשתלים לעילא וע"ד בכל ביתי נאמן הוא דאשתכלל לעילא בביתא דילי כגוונא דביתא דלתתא.
ועל דא קרן עור פני משה דהא אתנהיר מקרן עילאה ומשיך שמן הטוב על ראשיה ואשתלים כל חד מארבע יסודין דיליה בעשר הא ארבעין יומין וארבעין לילון ואמשיך שמן הטוב על ראשיה וכדין אתנהיר.

תרגום: כמו שהשתלם ארבעים יום במעי אמו הגוף שלמטה כך משתלם למעלה ועל כן (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא שהשתכלל למעלה בביתי כמו הבית שלמטה.
ועל זה (שמות לד) קרן עור פני משה שהרי מאיר מהקרן העליונה ומושך את השמן הטוב על ראשו והשתלם כל אחד מארבעה יסודות שלו בעשר הרי ארבעים ימים וארבעים לילות והמשך השמן הטוב על ראשו ואז מאיר.

ועי' עוד הערה 229. ולקמן הערה 952.

³¹⁷ עי' ז"ח סט ע"א: וההוא זהה דנשמתא עילאה דפרחה מניה סליקא לעילא והות גניזא בחד אוצר דאיהו גוף עד דאוליד בנין ונפק חניך לעלמא כיון דאתא חנוך ההוא זהה עילאה נשמתא קדישא נחתת ביה והוא חנוך בההוא רבו עילאה דשבק מניה אדם הה"ד ויתהלך חנוך את האלקים וגו'

תרגום: ואותו זהר הנשמה העליונה שפרחה ממנו עלתה למעלה והיתה גנוזה באוצר אחד שהוא גוף עד שהוליד בנים ויצא חנוך לעולם כיון שבא חנוך אותו הזהר העליון הנשמה הקדושה ירדה בו והיה חנוך באותה גדלות עליונה שהשאיר ממנו אדם זהו נאמר (בראשית ה) ויתהלך חנוך את האלהים וגו'

ועי' ז"ח כא ע"א: ומיכאל הולך עמה עד הפתח הרביעי והחמישי והששי אומר לפני הקב"ה רבש"ע אשרי בניך בני אוהביך אברהם יצחק ויעקב אשריהם הצדיקים הטובים הזוכים לזה עד שמגיעים לשער השביעי שהוא ערבות וגנזי חיים טובים מצויין שם וכל נשמותיהם של צדיקים כלם שם ונעשים מלאכי השרת ומקלסין לפני הקב"ה ונזונין מזיו השכינה אספקלריא המאירה ושם המנוחה והנחלה ונוח חיי העוה"ב אשר עין לא ראתה אלקים זולתך.
וזהו, אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים. מי ראוי להיות בזו ההנאה והמנוחה והמרגוע, מי שהוא איש צדיק תמים. אמר רב פפי, זאת המנוחה למעלה, היא את האלקים התהלך נח, למעלה, ולא למטה:

עי' שער הגלגולים הקדמה לא: בעולם היצירה הנקראת עולם דמטטרון, מי היה אז שר העולם, בהיות חנוך עדיין למטה בארץ בעה"ז, אבל הענין יובן, במ"ש בזהר ריש פרשת נח, בתוספתא על פסוק נח נח, כי כל צדיק יש לו תרין רוחין, חד בארעא לתתא, וחד בשמיא לעילא וכו', והבן זה.

³¹⁸ אור, עי' תיקו"ז (כ ע"ב): ורזא דמלה עוטה אור כשלמה וכו' (תהלים קד ב) כד איהו אור

תורה הם נחלקים לשבעה³¹⁹ וכנגד ז' אורים אלו היתה המנורה בשבעה קנים³²⁰ והיתה מקשה רמוז לאחדות ושבעה אורים אלו הם הנקראים צרור החיים³²¹ והצדיק הזה דבק בהם כי מצא חן בעיני ה' וראוי היה לכך כי היה שביעי לדורות והיה כנגד יום ה' שהוא יום החיים³²² שכלו שבת ומנוחה לפיכך זכה לחיי עד

והנה חצי השם הזה נקשר עם חצי השם של מטטרון כי מעורו השתדל לדעת אותו ולהשיג ענינו עד שהשיגו ודבק בו ולפי שדבק בו נשתנה גופו ושמו כי נהפך בשרו ללפיד אש³²³ ונקרא שמו מטטרון בשמו כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר שהוא דבק בו³²⁴ לפי שנעשה כאלו הוא והוא אחד ומה שאמר ואיננו הוא מלשון רז"ל א"ל אין שהוא הודאת הדבר וקיומו וכן בתרגום מדוקדק ואיתוהי אריה לא אמית יתיה והלקיחה הזאת לתגמול גדולה ומעלה שאין כמוה ומכאן רמוז לגן עדן ולהשארות הנפש ושהיא קיימת נצחית גם זה ראיה גדולה שאלולי לא חטא אדם היה קיים נצחי לעולם בגוף ובנפש וכן מצינו לשון לקיחה ג"כ באליהו הוא שכתוב (מלכים ב ב י) אם תראה אותי לקח מאתך

(ה כח-כט) וַיְחִי לְמֶדְךָ שְׁתַּיִם וְשִׁמְנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיִּזְלַד בֶּן: וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נח
לְאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִמַּעֲצָבוֹן יָדֵינוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אִרְרָה ה':

ע"י ר' בחיי: השבון עשרה הוא עקר העולם וקיומו והנה נח היה עשירי לאדם³²⁵ וראוי להתקיים בו העולם ולפי שהדורות ההם היו עתידין להמחות במבול ואין בהם קורא בשם ה' זולתי נח ע"כ לא תמצא בכלם זכרון בן ולא זכרון שם עד שבא נח והזכיר בו הכתוב ויולד בן ויקרא את שמו נח ומלת בן נגזרת מבנין³²⁶ כי העולם נבנה ונתקיים

מעוטף ולא אתפשט ואיהו סתים אתקרי אור אור סתים באת י"ד נקודה בהיכליה כד אפיק י' מאו"ר אתגליא או"ר ודא איהו ויאמר אלה"ם יהי אור (בראשית א ג) וחמש זמנין אור אינון בעובדא דבראשית ואינון ה' ועלייהו אתמר מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ יב) ודא דרועא ימינא ואיהו גוון חוור ושמים בזרת תכן (שם) דא דרועא שמאלא דאיהו גוון סומק וכל בשליש עפר הארץ (שם) דא גופא עמודא דאמצעייתא ודא גוון ירוק ושקל בפלס הרים [יט ע"ב] וגבעות במאזנים (שם) תרי סמכי קשוט והאי ה' איהי אתפשטת לאנהרא בחמש גוונין דאינון חמש זמנין אור

תרגום: וסוד הדבר "עוטה אור כשלמה וכו'", כשהיא אור מעוטף ולא מתפשט והוא נסתר, נקרא אור, אור נסתר באות י"ד, נקודה בהיכלו. כשמוציא י' מאויר, נתגלה אור, וזהו "ויאמר אלה"ם יהי אור". וחמש פעמים אור יש במעשה בראשית, והם ה', ועליהם נאמר "מי מדד בשעלו מים". וזו זרוע ימין, והוא צבע לבן, "ושמים בזרת תכן" זו זרוע שמאל, שהוא צבע אדום, "וכל בשלש עפר הארץ" זה הגוף, העמוד האמצעי, וזה צבע ירוק, "ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים", שני עמודי אמת. ו[אות] ה' הזו מתפשטת להאיר בחמשה צבעים, שהם חמש פעמים אור.

³¹⁹ ע"י גמ' שבת קטז ע"א: אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה.

³²⁰ ע"י במדבר ח ב.
³²¹ ע"י זהר (ח"ג דף כה ע"א): רבי יצחק אמר הא אוקמוה נפש כד מתעטרא כנסת ישראל במלכא קדישא אתעטר ואקרי צרורא דחיי בגין דבה אתקשר כלא.

רבי יצחק אמר הרי פרשוה נפש כשכנסת ישראל מתעטרת, במלך הקדוש מתעטרת, ונקראת צרור החיים, משום שבה הכל נקשר.
³²² ע"י לעיל הערה 217.

³²³ ע"י תיקו"ז קלז ע"א: חנוך דנפק מאנוש איהו מטטרון דנהפך בשרו ללפיד אש ואיהו נוריא"ל ועל תרוייהו אתמר והחיות רצוא ושוב (יחזקאל א יד) רצוא דא נוריא"ל ושוב דא מטטרון הכי סלקין בחושבן.

תרגום: חניך שיצא מאנוש, הוא מטטרון שנהפך בשרו ללפיד אש, והוא נוריא"ל ועל שניהם נאמר והחיות רצוא ושוב, רצוא זה נוריא"ל ושוב זה מטטרון, כך עולים בגימטריא.
³²⁴ לעיל פרשת בראשית הערה 108.

³²⁵ ע"י אבות (פ"ה מ"ב): עשרה דורות מאדם ועד נח.
³²⁶ ע"י תז"ח (מב ע"ג): אמר מלכא בתר דאית לי מבועא אטע אילנא והינו בן דאיהו בן מלשון בנין כמה דאוקמוה רבנן אל תקרי בניך אלא בוניך ואוקמוה בנות בכלל בנים.

בו גם עקר הדבר וקיומו נקרא שם כענין שכתוב (משלי י ז) ושם רשעים ירקב כי אין ענין רקבון נופל על השם כי השם אינו דבר אבל הכונה על עצמו ועקרו שישלוט בו רקבון ומה שקרא את שמו נח היה לו לקרותו מנחם לפי הענין שאמר זה ינחמנו ממעשנו אבל יתכן לפרש כי המ"ם מובלעת ועקר השם הוא נחם כענין שכתוב (זכריה יא ז) לאחד קראתי נעם ולאחד קראתי חבלים כי כן משפט הכתובים בהרבה שמות לקצר המלה ויהיה טעם הקצור כדי שיהיה שם נח כולל חן כמו שנאמר ונח מצא חן בעיני ה' ³²⁷ ומפני שהיה נח עשירי והעשירי קדש לה' ע"כ הזכיר בו מלת זה כלשון (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו ³²⁸ כלומר זה ינחמנו בזכות זה ולפי שמלת זה כוללת שתי כונות אלו נכתבו במלת זה שני טעמים ³²⁹ ואל יהא דבר זה קל בעיניך שכל התורה כלה רמזות וענינים שכליים נאמרים בהשגחה גמורה למי שמתבונן בספר תורת האלהים וע"ז דרשו רז"ל (נדרים לו ב) שגם הטעמים שבתורה נתנו מסיני והוכיחו זה ממה שכתוב (נחמיה ח ח) ושום שכל ויבינו במקרא ודרשו כן ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים

(ו א): ויהי פי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם:
 עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה בני האלהים כבר נתבאר למעלה ³³⁰ ומשם תבינהו כי כל עניני מעשה בראשית הם כפולים ³³¹ והכל אמת

(ו ג): ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם פשגם הוא כפשוטו והיו ימיו מאה ועשרים שנה:
 עי' ר' בחיי: ונראה לי בטעם המספר הזה כי מפני שהעולם הזה נברא בה"א ³³²

והוא רוצה בקיומו של עולם לכך המתין להם מאה ועשרים שנה שמאה הוא חמשיית השנים של מהלך עין החיים ³³³ כדי שיתבוננו וישובו וכן עשרים חמשיית ק' ואין הקדוש ברוך הוא מעניש עד עשרים וכן לעתיד שכתוב (ישעיה סה כב) כי כימי העין ימי עמי אינו מעניש עד ק' והוא שכתוב כי הנער בן מאה שנה ימות וגו' וזה לשון והיו ימיו כלומר

תרגום: אמר המלך אחר שיש לי מעין אטע אילן והינו בן שהוא בן מלשון בנין כמו שבארוה רבותינו אל תקרי בניך אלא בוניך ופרשוה בנות בכלל בנים.

³²⁷ עי' זהר ח"א (נח ע"ב): תא חזי נח כד אתייליד קרון ליה על שמא דנחמה (נ"א) נח ניחא ליה ניחא לעלמא ניחא לאבהן ניחא לבנין ניחא לעלאין ניחא לתתאין ניחא לעלמא דין ניחא לעלמא דאתי (ולהוי) [ולמהוי] שמא גרים אבל (נ"א לגבי) קב"ה לאו הכי נח בהפוך אתון חן כמה דאת אמר ונח מצא חן (בראשית ו ח) א"ר יוסי חן היינו נח [בצדיקיא] (לצדיקיא) שמהון גרים לטב בחייביא שמהון גרים לביש בנח כתיב ונח מצא חן בעיני יהו"ה בער בכור יהודה אתהפכו אתווי לביש ע"ר ר"ע רע בעיני יהו"ה (בראשית לח ז).

תרגום: בא וראה, כשנולד נח קראו לו על שם של נחמה, (נח, נוח לו, נוח לעולם, נוח לאבות, נוח לבנים, נוח לעליונים, נוח לתחתונים, נוח לעולם הזה, נוח לעולם הבא), ושיהיה (ולהיות) השם גורם, אבל (לגבי) הקדוש ברוך הוא לא כך, נח בהפוך אותיות, ח"ן, כמו שנאמר "ונח מצא חן". אמר רבי יוסי, חן היינו נח. בצדיקים, השם שלהם גורם לטוב, ברשעים, השם שלהם גורם לרע. בנח כתוב "ונח מצא חן בעיני ה'", בער בכור יהודה התהפכו אותיותיו לרע. ע"ר ר"ע, רע בעיני ה'.

³²⁸ עי' לקמן פרשת ויצא הערה 631.

³²⁹ זָהָה זָהָה

³³⁰ ה ב.

³³¹ עי' לעיל הערה 317.

³³² עי' לקמן פרשת לך לך הערה.

³³³ עי' שיה"ש רבה פ"ו סי' כא: תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו.

כאלו היום נולדים ורומפש³³⁴ בשרם מנוער (גדרים מא ע"א) בשגם הוא בשר נרמו כאן משה וכן מנין שנותיו ואמרו במדרש (ב"ר כח ט) שלא היה נח ראוי להנצל שהרי כתיב (בראשית ו ז) כי נחמתי כי עשיתים אלא שנצול בזכות משה שעתיד לצאת ממנו וזהו רמו בשגם

(ו ו) וינחם ה' כי עשה את האדם פֶּאֶרְץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ:

ע"י רמב"ן: דברה תורה כלשון בני אדם והענין כי מרו ועצבו את רוח קדשו בפשיעהם וענין אל לבו כי לא הגיד זה לנביא שלוח אליהם וכן הלשון במחושב כדרך לדבר אל לבי (להלן כד מה) וזולתו

ובבראשית רבה (כו ד³³⁵) אמרו בזה ענין נכבד במשל שהביאו מן הסרסור³³⁶ והאדריכל³³⁷ והוא סוד גדול לא ניתן לכתב והיודעו יתבונן למה אמר בכאן שם המיוחד³³⁸ ובכל הפרשה וענין המבול שם אלהים³³⁹

ע"י ר' בחיי: מלת עשה מורה על הרכבת צורה בגולם כי הצלם הוא הצורה והדמות הוא הגולם³⁴⁰ וע"כ אמר בצלם אלהים ברא אותו ובפסוק זה ספר תולדות אדם אמר בדמות אלהים עשה אותו הזכיר מלת בריאה בענין הצורה והזכיר עשייה בענין הדמות ואמר בדמות אלהים עשה אותו כלומר הרכיב הצורה בגולם וכיון שהדמות פירושו גולם כשאמר בדמות אלהים הוא כמו עבד אלהים שהעבד חוץ ממנו³⁴¹ ועל כן היה מתנחם על ההרכבה הזאת לומר כי טוב היה שתשאר צורתה במקומה ושלא תתרכב עם זה הגולם וכמו שאמרו רז"ל (עירובין יג ב) נוה לו לאדם שלא נברא וזהו

³³⁴ עיי"ש בר"ן: שנאמר רוטפש - נוטריקון רטוב ופש.

³³⁵ ז"ל:

³³⁶ ע"י לעיל הערה 168.

³³⁷ ע"י לעיל הערה 169.

³³⁸ ע"י לעיל הערה 204.

³³⁹ ע"י זהר ח"א נז ע"א: רבי יצחק אמר וינחם יהו"ה כמה דאת אמר (שמות לב יד) וינחם יהו"ה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו³³⁹ רבי ייסא אמר לטב רבי חזקיה אמר לביש רבי ייסא אמר לטב כמה דאתמר דקב"ה נחים על דאינון עובדי ידוי וחייס עלייהו ויתעצב בגין דאינון חטאן קמיה ורבי חזקיה אמר לביש דכד קב"ה בעי לאובדא לחייבי עלמא נטיל נחומין עלייהו וקביל נחומין כביכול כמאן דמקבל נחומין על מה דאביד³³⁹ כיון דקבל נחומין ודאי דינא אתעבד ולא תליא מלתא בתשובה אימתי תליא בתשובה עד לא קביל תנחומין עלייהו הא קביל תנחומין עלייהו לא תליא מלתא בתשובה כלל³³⁹ ודינא אתעביד וכדין אוסיף דינא על דינא ואתקיף³³⁹ להווא אתר דדינא [למעבד דינא] ואוביד לון לחייביא מן עלמא וכלא בקרא דכתיב וינחם יהו"ה קיבל תנחומין ולבתר ויתעצב אל לבו יהב תוקפא לדינא למעבד דינא.

תרגום: רבי יצחק אמר, "וינחם ה'", כמו שנאמר "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו". רבי ייסא אמר, לטוב. רבי חזקיה אמר לרע. רבי ייסא אמר, לטוב, כמו שנתבאר שהקדוש ברוך הוא מתנחם על אותם מעשי ידיו וחס עליהם. "ויתעצב" משום שהם חוטאים לפניו. ורבי חזקיה אמר, לרע, שכשרוצה הקדוש ברוך הוא לאבד רשעי העולם, נוטל עליהם נחומים ומקבל נחומים, כביכול כמי שמקבל נחומים על מה שאבד. כיון שקיבל נחומים, ודאי נעשה דין, והדבר לא תלוי בתשובה. אימתי זה תלוי בתשובה, עד שלא קבל עליהם תנחומים. הרי שקיבל עליהם תנחומים, אז הדבר לא תלוי בתשובה כלל והדין נעשה. ואז מוסיף דין על דין ומחזק את אותו מקום הדין לעשות דין, ומאבד את הרשעים מהעולם. והכל כתוב, שכתוב "וינחם ה'", קיבל תנחומים, ואחר כך "ויתעצב אל לבו", נתן כח לדין לעשות דין. ועי' לקמן פרשת נח הערה 392.

ועי' ב"ע & ראי' שלא נתבטל תיקון ז"א שהרי הכ' אומר וינחם ה' כו' שסתם הוי' הוא בז"א ובו אמר וינחם כי עשה את האדם כו' מכלל דלא קאי אלא על אדם דלתתא משא"כ פ' ויאמר ה' לא ידון רוחי שקאי על

³⁴⁰ ע"י לעיל הערה 207.

³⁴¹ ע"י לעיל הערה 118.

שומר כי עשה את האדם בארץ לא אמר על הארץ לפי שנשתקעו בתאות הגופניות³⁴² והסתכל כוונת שלמה ע"ה ששבת הצורה כשלא הורכבה מעולם כלל בגולם הוא שאמר (קהלת ד ב ג) ושבת אני את המתים ונו' וטוב משניהם את אשר עדין לא היה וכבר המשילו חכמי המחקר שלש דרכים הללו האחת הצורה שלא הורכבה מעולם כלל בגולם המשילו למלך יושב בהיכלו השניה הצורה שנפרדה מן הגולם המשילו למלך שיצא מבית האסורים וחזר למלכותו השלישית הצורה המורכבת עדין בגולם המשילו למלך חבוש בבית האסורים ואין ספק כי מעלת המלך גדולה יותר מאד בראשונה מבשניה ובשניה יותר מבשלישית וראוי לשאול בכאן א"כ שהראשונה יותר מעולה למה הורכב ולמה ישבת הכתוב ההרכבה הזאת בחתימת מעשה בראשית שאמר (בראשית א לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והשבת הזה ששבת את הכלל יכול גם הרכבת הצורה בגולם באדם הנברא ביום ו' וא"כ איך שבת הכתוב הרכבת הצורה בגולם והזכיר בכלל והנה טוב מאד ויבא שלמה ע"ה לשבת אותה כשלא הורכבה בגולם בהפך מדברי משה ואמר וטוב משניהם את אשר עדין לא היה ותשובת הדבר כי אף על פי שהראשונה יותר מעולה מהשתיים מצד שלא השיגה צער ונוק ולא נדבקה אל הגולם מ"מ כשנדבקה אל הגולם ונבדלה ממנו והיא טהורה כאשר באה אז נתפרסמה מעלתה ונבנתה כזהב וע"כ נפשות הצדיקים מתאוות לשוב למקומן הראשון³⁴³ ומפני זה ישבת משה ע"ה ההרכבה בזו כי היא משובחת כשהיא חוזרת טהורה כשבאה לפי שהצליחה בשליחותה ויהיה באור הכתוב כפשוטו האדם בארץ האדם שבארץ כי הנחמה היתה בעבור האדם לחטאו כיוצא בו (ישעיה סב ז) עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ באורו עד ישים תהלה את ירושלים שבארץ וכן כתוב בפירוש (תהלים קכב ג) ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו ירושלים הבנויה למטה כעיר שחבורה לה יחדו למעלה³⁴⁴

ועל דרך הקבלה וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ וינחם ה' השם הראשון שבי"ג מדות³⁴⁵ כי עשה את האדם בארץ בעבור הארץ הוא שנחם כי היא הגורמת עי"ש: ועל דרך הקבלה ויתעצב אל לבו הוא האדריכל³⁴⁶ והסרסור שהזכיר במדרש ושם בארו סוד הענין והמלך ה' ידבר עמו ואומר אמהה את האדם אשר בראתי וגו' כי נחמתי כי עשיתם כתיב ויש לך להשכיל ולקנות לב בלשון האדם בארץ שהזכיר הכתוב ב' פעמים בשני פסוקים זה אחר זה כי בראשון ידבר למטה ובשני למעלה ומלת

³⁴² עי' לעיל הערה 229.

³⁴³ עי' ז"ח יח ע"א: רבי חייא ור' יוסי הוו אזלי באורחא א"ר יוסי לר' חייא הא תנינן במתניתא דידן דכל מה דעביד קב"ה בין לעילא בין לתתא כלהו כסיפין ושקדין למהך לזיניה גופא אזיל בתר זיניה לארעא דאתנסיבת מינה ונשמטא לית ליה כסופא אלא לאתר דאתנסיבת מתמן דכל מה דעביד כסיף בתר זיניה הה"ד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעלמא הדין כגופא תרגום: רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדרך אמר רבי יוסי לרבי חייא הרי שנינו בברייתא שלנו שכל מה שעשה הקדוש ברוך הוא בין למעלה בין למטה כלם משתוקקים ושוקדים ללכת למינו הגוף הולך אחר מינו לארץ שנטל ממנה ולנשמה אין תשוקה אלא למקום שנלקחה משם שכל מה שעשה משתוקק אחר מינו זהו נאמר (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעולם הזה כמו הגוף.

³⁴⁴ עי' זהר ח"ג עח ע"א: ירושלם דלתתא אחות אמך אתקרי כמה דכתיב (&) ירושלם הבנויה עיר שחבורה לה יחדו וגו' מאי שחבורה לה יחדו בגין דאזדווג בה מלכא משית סטרין בכל סטרי מלכא בדרגא דצדיק וכל כתרי מלכא כלילן ביה והיינו שחבורה לה יחדו.

תרגום: ירושלים שלמטה נקראת אחות אמך, כמו שכתוב ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו וגו', מה זה שחבורה לה יחדו, כדי שיזדווג עמה המלך משה צדדים בכל צדדי המלך בדרגת הצדיק, וכל כתרי המלך כלולים בו, והיינו שחבורה לה יחדו.

³⁴⁵ עי' לקמן שמות לד ו שזה חכמה@@@ועי' לעיל הערה 169.

³⁴⁶ עי' לעיל הערה 169.

ויתעצב תחזור אל האדם הוא תפארת ישראל שבסבתו עשה ה' את הארץ שבפסוק בראשית³⁴⁷ שגרמה כל הרעה הנזכרת ויהיה באור הכתוב בסודו וינחם הכוונה כי עשה את האדם והנחמה לא בעבור האדם אלא בארץ כלומר בעבור הארץ הגורמת וע"כ ויתעצב האדם אל לבו בעבור לבו שהוא היה סבה כי הוא הארץ והסרסור והאדריכל ולפי שכתוב בתחלת הבריאה ישמח ה' במעשיו הזכיר בו עתה ויתעצב אל לבו ואל יקשה עליך כשהזכיר לשון עצבון במקום הזה וכן מה שכתוב (ישעיה כב יב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי³⁴⁸ וגו' שהרי כבר אמרו בגמרא (חגיגה ה ב) הא בבתי גוואי הא בבתי בראי ומן הגבורה³⁴⁹ ולמטה נקרא בתי בראי והבן זה וכשם שמצינו

³⁴⁷ עי' לעיל הערה 73.

³⁴⁸ עי' זהר ח"א רי ע"א: רבי <אלעזר> (אליעזר) אמר קלא בחשאי דא היא קלא עלאה דכל קלין נפקין מתמן אבל קל בלא ו' דא היא צלותא דלתתא דאיהי אזלא לאסתלקא [בוא"ן] ולאתחברא ביה תא חזי והקל נשמע דא הוא קל בלא וא"ו (דאיהי) <דא היא> קלא [ד]בכאת על מקדש ראשון ועל מקדש שני נשמע כמה [דאת אמר] (דאתמר) קול ברמה נשמע ברמה מאי ברמה דא הוא עלמא עלאה עלמא דאתי וסימניך מן הרמה ועד בית אל (תהלים קו מח) מן העולם ועד העולם הכא ברמה דא עלמא עלאה דהא בההיא שעתא די ברמה נשמע כדין מה כתיב (ישעיה כב יב) ויקרא יי' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו' והקל נשמע לעילא לעילא מאי טעמא בגין דוא"ו אתרחק ואסתלק מניה וכדין רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו (ירמיה לא יד) [כי איננו כי אינם מבעי ליה אלא כי איננו] והא אוקימנא כי איננו דבעלה לא אשתכח עמה <דאלמלא> (ואלמלא) בעלה ישתכח עמה תתנחם עליהו דהא כדין בנהא לא יהון בגלותא ובגין דאיננו לאו איהי מתנחמא על בנהא בגין דבנהא אתרחקו מנה על דאיננו עמה.

תרגום: רבי אלעזר אמר, הקול בחשאי זהו קול עליון שכל הקולות יוצאים משם. אבל קל בלי וא"ו, זוהי התפלה של מטה, שהיא הולכת להתעלות בוא"ו ולהתחבר בו. בא וראה, "והקל נשמע", זה הוא הקל בלי וא"ו, זהו "הקול" שבכה על מקדש ראשון ועל מקדש שני. "נשמע" כמו שנאמר "קול ברמה נשמע". "ברמה", מה זה "ברמה", זהו העולם העליון, העולם הבא, וסימן לדבר, "מן הרמה ועד בית אל", "מן העולם ועד העולם". כאן "ברמה", זה העולם העליון, שהרי בשעה ההיא שברמה נשמע, אז מה כתוב, "ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד" וגו'. "והקל נשמע", למעלה למעלה. למה, משום שוא"ו התרחק והסתלק ממנה, ואז "רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו". "כי איננו", צריך היה להיות כי אינם. אלא "כי איננו", והנה בארנו "כי איננו", שבעלה לא נמצא עמה, שאלמלא היה בעלה נמצא עמה, תתנחם עליהם, שהרי אז בניה לא יהיו בגלות, ומשום שאיננו, אינה מתנחמת על בניה, משום שבניה התרחקו ממנה על שאיננו עמה.

³⁴⁹ עי' זהר ח"ב יז ע"ב: רבי יהודה עאל לגביה דרבי אלעזר אשכחיה דהוה יתיב וידיה בפומיה והוה עציב אמר ליה במאי קא עסיק מר אמר ליה דכתיב (משלי טז טו) באור פני מלך חיים אי טרנא עציב וכל שכן דגעי ובכי שמשוי מאי עבדי³⁴⁹ הדא הוא דכתיב (ישעיה לג ז) הן אראלם צעקו חוצה מאי חוצה מריהון בגו ואיננו לבר מריהון בבתי גואי ואיננו בבתי בראי בתי גואי מאי איננו אמר רבי יצחק איננו מעשרה כתרי מלאכי שלום מר יבכיון (&) וכי יש מלאכים שאינם של שלום אמר ליה אין תא חזי אית מארי דדינא קשיא ואית מארי דדינא דלא קשיא ואית מארי דינא (ורפיא)³⁴⁹ ורחמנותא ואית מארי דרחמנותא דלית בהו דינא כלל ואלין אתקרון מלאכי שלום על איננו דלתתא כתיב (שם נ ג) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם וכתיב (שם לד ד) ונמקו כל צבא השמים אי הכי כל איננו שולטנין דממנן על שאר עמין כד חמאן למריהון עציב למאי עבדין פרוכא לבנוהי אמר רבי אלעזר לא עבדי אלא מאי דאתפקדו ורעותא דמריהון עבדין

תרגום: רבי יהודה נכנס אל רבי אלעזר ומצאו שהיה יושב וידו בפיו והיה עצוב אמר לו במה עוסק מר אמר לו שכתוב באור פני מלך חיים אם³⁴⁹ האדון עצוב וכל שכן שגועה ובוכה מה יעשו שמשוי זהו שכתוב הן אראלם צעקו חוצה מה זה חוצה שאדונם בפנים והם בחוץ אדונם בבתי הפנימיים והם בבתי החיצוניים מי הם בתים הפנימיים אמר רבי יצחק אותם מעשרה כתרי המלך. מלאכי שלום מר יבכיון וכי יש מלאכים שאינם של שלום אמר לו כן בא וראה יש בעלי דין קשה ויש בעלי דין לא קשה ויש בעלי דין (רפה) ורחמים ויש בעלי רחמים שאין בהם דין כלל ואלה נקראו מלאכי שלום ועל אותם שלמטה כתוב אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם וכתוב ונמקו כל צבא השמים. אם כך כל אותם שליטים הממונים על שאר העמים כשרואים את אדונם עצוב למה עובדים בפרך עם בניו אמר רבי אלעזר אינם עושים אלא מה שהצטוו ורצון אדונם הם עושים.

בשעת הכעס קודם המבול ויתעצב אל לבו כך הזכיר הכתוב בשעת הרצון אחר המבול וקבלת הקרבן ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד וזה מבואר

פרשת נח

(ו ט) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדוֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ: עי' רמב"ן: איש צדיק תמים היה – יזכיר הכתוב שהיה זכאי ושלם בצדקו להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל כי הוא תמים בצדק כי הצדיק הוא הזכאי בדיון הפך הרשע כמו שאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כה א) וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית (נחמיה ט לג) וכן בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו) אבל באברהם שאמר (להלן יח יט) לעשות צדקה ומשפט³⁵⁰ שבה אותו בצדק שהוא המשפט וברחמים שהיא הצדקה ורבי אברהם אמר צדיק במעשיו תמים בלבו וכתוב (יחזקאל כח טו) תמים אתה בדרכיך

עי' ר' בחיי: אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח תולדות לשון מקרים כענין שכתוב (משלי כז א) כי לא תדע מה ילד יום שהרי הזכיר אחרי כן ויולד נח שהן התולדות והזכיר הכתוב בצדיק הזה שלש מעלות של שבת שהיו בהפך מבני דורו האחת שהיה צדיק במעשיו לא איש חמס כבני דורו שכתוב בהם ותמלא הארץ חמס השניה שהיה תמים והוא השלם בכל מדותיו כי הבהמה השלמה בלי מום יקראנה הכתוב תמימה כלשון הכתוב (במדבר יט ב) פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום ומום האדם היא המדה המגונה וע"כ הזכיר בנח כי היה תמים שלם אין בו מום כי אין בו מדה מגונה ואמר הכתוב (תהלים קיט א) אשרי תמימי דרך ובאורו תמימי המדות וזה הפך מבני דורו שהיו בעלי מדות מגונות הוא שכתוב בהם כי השחית כל בשר וגו' הג' את האלהים התהלך נח³⁵¹ וידוע כי מדת ההתהלכות לא מצאנוה רק ביחידי הדור ומ"ש הכתוב (דברים יג ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו ולא אמר התהלכו לפי שהוא מדבר עם כלל ישראל והמעלה הגדולה הזאת איננה כי אם בפרטי היחידים סגולות כל דור ודור ועוד שאין לשון זה נופל אלא על הצדיק שהשיג מעלת השמש וכחות הגלגלים והכוכבים וכיצד הם פועלים פעולות בשפלים לפי שעם ההשגה הזאת מתפרסם מעלת אדון הכל ורוממותו וכן אמר דוד (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ומזה אמרו רז"ל (שבת עה א) כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר (ישעיה ה יב) ואת פועל ה' לא יביטו וגו' וכתוב (תהלים פב ה) לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו וע"כ אמר בנח את האלהים התהלך נח כי השיג מהלך השמש וכחותיו העצומים וידע כחות הכוכבים והמזלות ולא נטה לבו אחריהם כי ידע בחכמתו כי יש סבה עליונה על כלן ונדבק בה וזה בהפך מאנשי דורו שהיו עובדי השמש והיו שקועים בעבודת הכוכבים והמזלות ועושים אותם אלהות וז"ש בהן ותשחת הארץ כי נטיית הדעת אחר ע"ז נקרא השחתה כענין שכתוב (שמות לב ז) כי שחת עמך ומזה קרא הכתוב לירבעם העובד ע"ז איש משחית ובאר כי ההשחתה היתה לפני האלהים וכענין שכתוב בע"ז (שמות כג) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני והמעלה הזאת מצאנוה להנוך ראשונה והוא הראשון הקודם בה שכתוב בו ויתהלך הנוך

³⁵⁰ עי' זהר ח"ג דף רצב ע"א: ת"ח כד מתבסמא האי צדק ממשפט כדן אקרי צדקה ועלמא מתבסמא בחסד ואתמליא מניה דכתיב אוהב צדקה ומשפט חסד יי' מלאה הארץ. תרגום: בא וראה: כשזה הצדק מתמתק מהמשפט, אז הוא נקרא צדקה, ואז העולם נמתק בחסד ומתמלא ממנו. שנאמר "אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ".
³⁵¹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 317.

את האלהים כי נסתכל בדורו של אנוש שהיו עובדי השמש והכוכבים והמזלות ועמד הוא על החכמה ההיא על השלמות וידע והשיג כי יש סבה ראשונה עליונה על הכל ומתוך שני חייו שהיו שם"ה כמנין ימות החמה נרמזו לנו בכתוב שהשיג בחכמתו מהלך השמש ונדבק בסבה העליונה יתברך גם באברהם הזכיר בו הכתוב התהלך לפני והיה תמים ממה שידוע שהוא התוכח עם האומות הרבה בענין האמונה ומשפטיה וחקיה שהיה חולק תמיד עם אנשי כותא עיר מולדתו שהיו כלם עובדי השמש והיו אומרים עליו כי הוא אלוה והיו מביאין לדבריהם ראיות גדולות וכראותם לעין כחו הגדול והעצום בשפלים ואברהם היה מודה להם בזה כלומר בעוצם כחו הגדול אך כנרון ביד האומן וע"כ מסר נפשו לכבשן האש וזהו אשר הוצאתיך מאור כשדים

(ו יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַיֵּץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת הָאָרֶץ:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת הוא כמו את השמים ואת הארץ³⁵² כי הארץ תהיה בהשחתה שבהשחתת הארץ ישחתו והנם נשחתים בעולם הבא כדרך ויתעצב אל לבו³⁵³ (לעיל פסוק ו) ולזה רמזו בבראשית רבה (לא ז) לבן ארון שהיתה לו מניקה כל זמן שהיה סורח היתה מניקתו נרדית וכו'³⁵⁴

(ו יז) וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיַּם עַל הָאָרֶץ לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יָגוּעַ:

עי' רמב"ן: ועל האמת ואני כמו ויסרתי אתכם אף אני³⁵⁵ (ויקרא כו כח) וכן אני הנה בריתי אתך³⁵⁶ (להלן יז ד) ואני זאת בריתי³⁵⁷ (ישעיה נט כא) יאמר אף אני תהיה

³⁵² עי' לעיל הערה 73.

³⁵³ עי"ש בר' בחיי.

³⁵⁴ הנני משחיתם את הארץ ר' הונא ורבי ירמיה בשם רב כהנא בר מלכיה אפילו ג' טפחים שהמחרישה שולטת בארץ נימוחו משל לבן מלכים שהיה לו פדגוג כל זמן שהיה סורח היה פדגוג שלו נרדה ולבן מלכים שהיה לו מניקה כל זמן שהוא סורח היתה מניקתו נרדת כך אמר הקב"ה הנני משחיתם את הארץ הא אנא מחבל להון ומחבל לארעא עמהון: ³⁵⁵ עי' זהר ח"ג קטו ע"ב שזה מידת המלכות.

³⁵⁶ עי' זהר ח"א דף סה ע"ב: תו פתח ואמר (בראשית ו יז) ואני הנני מביא את המבול מים מאי טעמא הנני כיון דאמר ואני אלא אני אנכי (נ"א הנני) כלא מלה חדא היא תא חזי בכל אתר אני אתעביד גופא לנשמתא ודאי דמקבלא ממה דלעילא ובגין כך אתרמיז באת קיימא דכתיב (שם יז ד) אני הנה בריתי אתך אני דקיימא באתגליא מזומנת למנדע אני כרסיא למה דלעילא אני דעבידנא נוקמין לדרי דרין ואני כליל דכר ונוקבא כחדא לבתר אתרשים בלחודוי דאזדמן למעבד דינא הנני מביא את המבול מים כיון דאמר מביא את המבול לא ידענא דאיהו מים אלא את המבול לאסגאה מלאך המות דאע"ג דמיא הוו מחבלא (לחבלא בהון מחבלא) (ד"א הוה) אזיל בעלמא לשיצאה באינון מיין אני יהו"ה הכי תנינן נאמן אנא לשלמא אגר טב לצדיקיא ולאפרע מרשיעיא ובגין כך אבטח לון קרא לצדיקיא באני לשלמא אגר טב דלהון לעלמא דאתי ואגזים לרשיעיא לאתפרע מנייהו לעלמא דאתי באני:

תרגום: עוד פתח ואמר, "ואני הנני מביא את המבול מים", למה "הנני", כיון שאמר ואני. אלא אני, אנכי (הנני) הכל דבר אחד. בא וראה, בכל מקום אני נעשה גוף לנשמה ודאי שמקבלת ממה שלמעלה, ולכן נרמז באות הברית, שכתוב "אני הנה בריתי אתך", אני שקיים בגלוי מזומנת לדעת, אני כסא למה שלמעלה, אני שעושה נקמות לדורי דורות, ואני כולל זכר ונקבה כאחד. אחר כך נרשם לבדו, שהזדמן לעשות דין, "הנני מביא את המבול מים", כיון שאמר מביא את המבול, לא ידענו שהוא מים, אלא "את המבול" לרבות מלאך המות, שאף על גב שהיו מים (להשחית בהם), המשחית היה הולך בעולם להשמיד באותם המים. "אני ה'", כך שנינו, נאמן אני לשלם שכר טוב לצדיקים ולהיפרע מהרשעים, ולכן הבטיח להם הפסוק לצדיקים ב'אני', לשלם שכר טוב שלהם לעולם הבא, ואינם לרשעים להיפרע מהם לעולם הבא ב'אני'.

³⁵⁷ עי' זהר ח"א צג ע"ב: פתח אידך ואמר כתיב (תהלים כז ג) אם תחנה עלי מחנה וגו' הכי תאנא בזאת אני בוטח מהו בזאת דא את קיימא דזמינא תדיר גבי בר נש ואתרמיזא לעילא ובגיני

ידי בהם על שהשחיתו את הארץ ולכך אמר (להלן ט יב) זאת אות הברית אשר אני נותן, ימחץ וידיו תרפינה³⁵⁸ (איוב ה יח) והמשכיל יבין

ו (יח) וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבָאתָ אֵל הַתְּבָה אִתָּהּ וּבְנִיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנָשִׁי בְנִיךָ אִתְּךָ:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת – הברית מעולם היא, והמלה נגזרת מן בראשית ברא אלהים³⁵⁹. והנה בריתי כמו ברייתי. והמלה כמו סמוכה, כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו, יצוה שתקום ותהיה עם הצדיק³⁶⁰. וכן ואני הנני מקים את בריתי אתכם (להלן ט ט) בריתי היתה אתו³⁶¹ (מלאכי ב ה) והמשכיל יבין. ע"י ר' בחיי: וכתב הרמב"ן ז"ל וע"ד האמת הברית מעולם היא, והמלה נגזרת מן

כך אתמר בזאת כמה דכתיב (בראשית ט יב) זאת אות הברית (שם יז י) זאת בריתי וכלא בחד דרגא ותאנא זה וזאת בחד דרגא אינון ולא מתפרשן ואי תימא אי הכי הא שאר בני עלמא הכי אמאי דוד בלחודוי ולא אחרא אלא בגין דאחידא ביה ואתרמיזא ביה והיא כתרא דמלכותא. תרגום: פתח אחר ואמר, כתוב "אם תחנה עלי מחנה וגו'". כך שנינו, "בזאת אני בוטח", מה זה "בזאת", זו אות הברית המזומנת תמיד אצל אדם, ונרמזה למעלה. ולכן נאמר "בזאת", כמו שכתוב "זאת אות הברית", "זאת בריתי", והכל בדרגה אחת. ושנינו, זה וזאת הם בדרגה אחת ולא נפרדים. ואם תאמר, אם כך, הרי שאר בני האדם כך, למה דוד בלבדו ולא אחר. אלא משום שהיא אחוזה בו ונרמזה בו, והיא כתר המלכות. וע"י עוד זהר ח"ג קמו ע"א.³⁵⁸ הפסוק באיוב אומר שכלול בכל מכה תיקון ממנו ית', וזה החידוש של אני הוא המכה כאן. וע"י & שמלכות נקראת יד, ויתכן מאד שמלכות בתיקון כולל ב' ידים ולכן מובא הקריא ידיו והכתיב ידו.

ע"י זהר ח"א דף נו ע"א ז"ל: תא חזי כד ברא קב"ה עלמא, עבד האי ברית וקיים עליה עלמא, מנלן דכתיב בראשית ברא שית דא ברית דעלמא קיימא עליה, שית, דמניה נגדין ונפקי ברכאן לעלמא, ועליה אתברי עלמא, ואדם עבר על האי ברית, ואעבר ליה מאתריה (ס"א מעמיה), האי ברית אתרמיזת באת יו"ד את זעירא עקרא ויסודא דעלמא.

תרגום: בא וראה, כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם, עשה ברית זו והעמיד עליה את העולם. מנין לנו, שכתוב (בראשית) ברא שית, זו הברית שהעולם עומד עליה, שית שממנו שופעים ויוצאים ברכות לעולם, ועליה נברא העולם, ואדם עבר על הברית הזו והעבירה ממקומה (מעמו). ברית זו נרמזה באות יו"ד, אות קטנה עקר ויסוד העולם.³⁶⁰ ע"י שער הגילגולים (הקדמה כ"ו) וכן בספר הגילגולים (הנדפס כעת מכ"י בפ' מ"ג) כי כל מה שאירע ליוסף הצדיק בעוה"ז הנה כמו כן אירע למעלה ביוסף הצדיק העליון שהוא ספי' היסוד.

ע"י זהר ח"ב קכח ע"ב: תא חזי כל מאן דאחיד בידא דחייבא (ותב לגביה) ואשתדל ביה למשבק ארחא בישא איהו אסתלק בתלת סלוקין מה דלא אסתלק הכי בר נש אחרא גרים לאכפייא סטרא אחרא וגרים דיסתלק קודשא בריך הוא ביקריה וגרים לקיימא כל עלמא בקיומיה לעילא ותתא ועל האי בר נש כתיב בריתי היתה אתו החיים והשלום

תרגום: בא וראה כל מי שאוחר ביד הרשע (ושב אליו) ומשתדל בו לעזב דרך רעה הוא עולה בשלש עליות מה שלא עולה כך שום איש אחר גורם לכפות את הצד האחר גורם שמתעלה הקדוש ברוך הוא בכבודו וגורם להעמיד כל העולם בקיומו למעלה ולמטה ועל האיש הזה כתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום.

וע"י זהר ח"א רנח ע"ב: בג"כ עבדין כהני שלמא בעלמא דלא יתוקד עלמא בשלהובי דמזבח וכדין חיים נחתין לעלמא הה"ד (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום מאי טעמא חיים בגין דהא עבד שלום וכהני עבדין שלום בקרבנא מאי קרבנא לבן ואדום חלב ודם חלב לקבל ההוא דרגא שופרא דכלא חלב הארץ מתרגמינן שופרא דארעא דם לקבל ההוא דרגא דאקרי נפש דכתיב (ירמיה נא יד) נשבע ה' (צבאות) בנפשו וב"נ כד קריב האי דמא כאילו מקריב נפשיה הה"ד (ויקרא יז יא) כי הדם הוא בנפש יכפר.

תרגום: לכן הכהנים עושים שלום בעולם, שלא ישרף העולם בשלהבות המזבח, ואז יורדים חיים לעולם. זהו שכתוב "בריתי היתה אתו החיים והשלום". למה "חיים", משום שהוא עושה שלום. וכהנים עושים שלום בקרבן. מהו הקרבן, לבן ואדום, חלב ודם. חלב כנגד אותה דרגה של יופי של הכל. חלב הארץ תרגומו יופי הארץ. ודם כנגד אותה הדרגה שנקראת נפש, שכתוב "נשבע ה' (צבאות) בנפשו". ובן אדם, כשמקריב דם זה, כאלו מקריב נפשו. זהו שכתוב "כי הדם הוא בנפש יכפר".

בראשית ברא אלהים. והנה בריתי כמו ברייתי. והמלה כמו סמוכה, כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו³⁶². וצוה שתקום ותהיה עם הצדיקים וכן (בראשית ט ט) ואני הנני מקים את בריתי אתכם, (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו, והמשכיל יבין עכ"ל. ובאורו, הברית שהיא נאצלת מעולם הוא הרחמים³⁶³, וסמוכה לעולמים שהיא מנהג העולמים³⁶⁴, תקום ותהיה עם הצדיק יסוד עולם, ועם זה תקבל שפע ותשפיע למטה זהו שאמר אתכם.

(ז א) וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּהּ וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֶּבֶה כִּי אֶתְּךָ רְאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה:

עי' רמב"ן: הודיעו השם כי במדת רחמים³⁶⁵ ימלט אותו ואת ביתו ויחיה מהם זרע לדורות וזה טעם לחיות זרע על פני כל הארץ (להלן פסוק ג) כי מתחלה אמר להחיות אתך (לעיל ו יט) ורמז לו עתה במדת רחמים על הקרבן להודיע אותו שישעה אל קרבנו ובזכות קרבנו יקיים העולם ולא יכרת עוד מפני מי המבול ועל כן מזכיר בו השם המיוחד³⁶⁶ כי בכל ענין הקרבנות לא יזכיר אלהים כאשר אזכיר בהגיעי לשם בעזרת השם³⁶⁷

(ז ב) מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:

עי' ר' בחיי: היה מספיק שיקח שנים שנים לקיום המין אבל צוהו שיקח מהם שבעה לצורך קרבן והנה החשבון הזה מוכרח בסוד הקרבנות³⁶⁸ וכבר ידעת מחכמתו של בלעם שארז"ל (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמושה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם צוה לבלק ואמר (במדבר כג א) בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים ואמר עוד (שם ד) את שבעת המזבחות ערכתי

(ז כב): כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפּוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַרְבָּה מֵתוֹ: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, מלת "כל" רמז למדת

³⁶² עי' דברינו שם.

³⁶³ היינו מידת היסוד שהוא כלל ה"ק.

³⁶⁴ עי' שמות לד ו ולכן נראה שצריכים לגרוס מנהיג. ועי' בהגר"א בספד"צ כ ע"ב ז"ל: דרגא דז"א שבו מנהיג העולם, והוא שמו של א"ס, ועל ידו מתגלה.

³⁶⁵ עי' זהר ח"א סז ע"א: ויאמר יהו"ה לנח בא אתה וכל ביתך (שם ז א) א"ר שמעון אמאי בכלהו (ד"א ל"ג אמר) אלה"ם והכא יהו"ה מאי שנא הכא דאתמר יהו"ה שמא עלאה דרחמי אלא רזא איהו דאוליפנא לאו אורח ארעא לקבלא אתתא אושפיזא בהדה אלא ברשו דבעלה אוף הכי (נמי נח) נח בעא לאעלא בתיבותא לאתחברא בהדה ולאו הוה (ליה) יאות עד דבעלה דתיבה יהב ליה רשו לאעלאה (בהדה) דכתיב בא אתה וכל ביתך אל התיבה ובגין כך אקרי הכא יהו"ה בעלה דתיבה וכדין עאל נח ואתחבר בהדה וכן אוליפנא דלית ליה רשו לאושפיזא למיעאל לביתא אלא ברשו בעלה מאריה דביתא הה"ד לבתר (שם ז) ויבא נח וגו':

תרגום: "ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך". אמר רבי שמעון, למה בכולם (אמר) אלהים וכאן יי, מה שונה כאן שנאמר ה', השם העליון של הרחמים. אלא סוד הוא שלמדנו, אין דרך ארץ שתקבל אשה אורח עמה אלא ברשות בעלה. אף כך (גם נח) נח רצה להכנס לתיבה להתחבר עמה, ולא היה (לו) ראוי עד שבעל התיבה יתן לו רשות להיכנס (עמה), שכתוב "בא אתה וכל ביתך אל התיבה". ולכן נקרא כאן ה', הבעל של התיבה, ואז נכנס נח והתחבר עמה. וכן למדנו, שאין רשות לאורח להיכנס לבית אלא ברשות בעלה, בעל הבית, זהו שכתוב אחר כך "ויבא נח וגו'".

³⁶⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

³⁶⁷ עי' ויקרא א ט.

³⁶⁸ עי' לקמן הערה 381. ועי' לקמן הערה 409 ועי' לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 3611.

"כל" אשר בה נתברך אאע"ה, והיא הספירה העשירית³⁶⁹, ומשם פורחות הנשמות³⁷⁰. וזה שתקנו רבותינו ז"ל לומר ביום שבת נשמת כל חי³⁷¹, וזהו (שמות לא יז) כי בו שבת וינפש³⁷², והוא מעין הברכות³⁷³ ויסוד החיים, וזהו (בראשית ב ג) ויברך אלהים את יום השביעי³⁷⁴. ולכך אמר אשר נשמת רוח חיים באפיו, וכלל בזה כל האדם אשר בהם נשמת חיים, ושאר בעלי נפש התנועה גם כן שבהם רוח חיים, לא נשמת חיים. והודיענו בזה כלל כל בעלי חיים. ורמז המדה שהיא סבת חי כל החיים³⁷⁵. ויש התעוררות גדול בטעמו, כי הוא בפזר גדול אחד³⁷⁶, ואין זולתו במקרא והבן זה.

³⁶⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערות 6 7.

³⁷⁰ עי' זהר ח"א יג ע"א: אבל נשמתא דישראל נפקא מגו גופא דההוא אילנא ומתמן פרחין נשמתין לגו האי ארץ גו מעהא לגו ורזא (מלאכי ג יב) כי תהיו אתם ארץ חפץ ועל דא ישראל בן יקיר דהמו מעהא עליה ואקרון (ישעיהו מו ג) העמוסים מני בטן ולא מגדפין לבר. תרגום: אבל נשמת ישראל [לאפוקי נשמת הגר] יוצאת מתוך הגוף של האילן ההוא, ומשם פורחות הנשמות לתוך הארץ הזו לתוך מעיה לפני ולפנים. והסוד "כי תהיו אתם ארץ חפץ". ועל זה ישראל בן יקיר שהמו מעיה עליו, ונקראים "העמוסים מני בטן" ולא מהכנפים החוצה.
³⁷¹ עי' זהר ח"ג דף כט ע"א: ונפש דתלמיד חכם אתקריאת שבת מלכתא נפש יתירה דשבת ועונג דיליה נשמת חיים ורוח שכלי ואינון נשמה יתירה רוח יתירה על נשמה ורוחא ונפשא דאינון עבדין דשלטין בגופא דיומין דחול נשמה יתירה נשמת כל חי כתר בראש צדיק דאיהו יום שבת.

תרגום: והנפש של תלמיד חכם נקראת שבת המלכה, נפש יתרה של שבת, והעונג שלה נשמת חיים, ורוח שכלי, והם נשמה יתרה רוח יתרה על נשמה, ורוח ונפש שהם עבדים ששולטים בגוף של ימות החול, נשמה יתרה נשמת כל חי, כתר בראש צדיק, שהוא יום השבת.

³⁷² עי' זהר ח"ג קכב ע"ב: ובהאי קחו עמכם דברים ושובו אל יי' (&) ובהאי דיהא בכון היראה והאהבה והתורה יתחזר יהו"ה דאיהו בינה תשובה ו' תשוב לגבי ה' דאיהו עובדא³⁷² דבראשית ואיהי ל"ב אלהים³⁷² וישתלים יהו"ה ובה היא לנכון³⁷² נייחא מכלא ובה שבת וינפש (&) ובה יתכליל יהו"ו ובג"ד (&) ויכלו^{372,372} שלימו דכלא בה אתברי כל עלמא ועלה קיימין שמיא וארעא וימא וכל בריין דאתברון דכתיב (&) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם ואם היא אתרחקת מעלמא אפילו רגעא כלא אתחרב ואתבטל ולא הוי קיומא בעלמא האי ה' לא תיזיל מגופא ובה קיימא וכד היא תיזיל מיניה הוא³⁷² סם המות תיתי ותשרי עליה דתתקרי טומאה נבלה פסולה מלאך המות חשך אפלה³⁷² ושריא על גופא דב"נ ובההוא זמנא אתקרי ב"נ מת ורזא דמלה (&) כי לא אחפוץ במות המת³⁷² נאם יי' אלהים והשיבו וחיו³⁷²

תרגום: ובזה קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ובזה שתהיה בכם היראה והאהבה והתורה, יחזור יהו"ה שהוא בינה, תשובה, ו' תשוב לה', שהיא מעשה בראשית, והיא ל"ב אלהים וישתלים יהו"ה, ובה תהיה לכם מנוחה מהכל, ובה שבת וינפש, ובה יכלל יהו"ו. ומשום זה ויכלו, שלמות הכל, בה נברא כל העולם, ועליה עומדים שמים וארץ והים וכל הבריות שנבראו, שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", בה' בראם. ואם היא תתרחק מהעולם אפילו רגע, הכל יחרב ויתבטל, ולא תהיה עמידה לעולם. ה' זאת לא תלך מהגוף, ובו הוא עומד, וכשהיא תלך ממנו, הוא סם המות יבא וישרה עליו, שתקרא טמאה נבלה פסולה, מלאך המות חושך אפלה ושורה על גוף האיש, ובאותו זמן נקרא האדם מת, וסוד הדבר, כי לא אחפוץ במות המת נאם ה' אלהים והשיבו וחיו.

³⁷³ עי' לעיל הערה 183.

³⁷⁴ עי' זהר ח"א עח ע"א: רבי שמעון אמר ואעשך לגוי גדול מסטרא דימינא ואברכך מסטרא דשמאלא ואגדלה שמך מסטרא דאמצעיתא והיה ברכה מסטרא דארעא דישראל הא הכא כרסייא דארבע סמכין דכלהו כלילן ביה באברהם מכאן ולהלאה ברכאן לאחרני דמתזני מהכא דכתיב (שם ג) ואברכה מברכך.

תרגום: רבי שמעון אמר, "ואעשך לגוי גדול" מצד הימין, "ואברכך" מצד השמאל, "ואגדלה שמך" מצד האמצע, "והיה ברכה" מצד של ארץ ישראל. הנה כאן כסא של ארבעה עמודים שכולם כלולים באברהם. מכאן והלאה ברכות לאחרים שנזונים מכאן, שכתוב "ואברכה מברכך".

³⁷⁵ עי' אד"ר קל ע"ב שבב' נקבי האף דא"א: מחד נוקבא חיין ומחד נוקבא חיין דחיין.

³⁷⁶ עי' תיקו"ז דף ל ע"א: בההוא זמנא דיהון תרין שמהן כחדא אתערעא ברתא דמלכא בשיר השירים ומשלי וקהלת דאינון שלשת אלפים משל תלת יודי"ן דאינון תלת טפיין דמוחא דנחתין מן י' (נ"א ו') ולאן אתמשכו לגבי צדיק דאיהו קשת ומה דהוה קטן אתעביד גדול ורזא דמלה

שופר הולך פזר גדול מתי יהא זריק חץ בדיוקנא דא
תרגום: באותו זמן שהיו שתי שמות יחד מעורבב ביתו של מלך בשיר השירים ומשלי וקהלת

(ז כג) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו בתבה:
 עי' רמב"ן: וימחו מן הארץ – פירשו הכפל לומר כי נשכח זכרם שאין להם זרע ומה צורך לאמר כן אחר שמתו הכל אולי מפני העופות ומקצת השרץ לאמר שלא נשאר בהם ביצים בכל עץ או תחת הארץ כי הכל נמוחו ויתכן שיהא שיעור הכתוב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה כי מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים נמוחו מן הארץ לא נשאר רק נח ורבותינו דרשו (סנהדרין קח א) וימח בעולם הזה וימחו מן הארץ מן העולם הבא עשו הארץ הנזכרת כאן ארץ החיים וכבר רמזתי סודה³⁷⁷ (לעיל א כו ו יג)
 עי' ר' בחיי: זה כלל גדול לכל בעלי חיים שנמחו באותם המים הרותחין וימחו מן הארץ הם נמחו מן הארץ וכחותם מן השמים וכבר ידעת כי כל הכחות יש להם מנוי ופעולה בשפלים וכיון שנמחו מפעולת הארץ הרי שנתבטלה למעלה הכח והמנוי³⁷⁸ שלהם ואין הכוונה שיתבטלו במבול הכחות העליונים אלא שפסק השפע שלהם שלא השפיעו למטה גם לא קבלו שפע מלמעלה מן הקו האמצעי³⁷⁹ המשפיע לכל מושפע וכיון שפסקו כל היונקים שפע לא נשאר בזמן המבול בשום כח שבעולם שפע כי אם בקו

שהם ג' אלפים משל שלש יודין שהם תלת טיפות של המוחין שיורדים מן י' ולאן נמשכו לגבי צדיק שהוא קשת ומה שהיה קטן נעשה גדול וסוד הדבר שופר הולך פזר גדול מתי יהא זורק חץ

בצורה זו

עי' זהר ח"א דף סט ע"א: תא חזי בההוא זמנא דזמין קב"ה לאחייאה מתייא כל אינון מתין דישתכחון לבר בשאר ארעין נוכראין קב"ה יברא לון (גופייהו) (נ"א) יוקים לון בגופייהו) כדקא חזי דהא גרמא חד דאשתאר ביה בבר נש תחות ארעא ההוא גרמא יתעביד כחמירא בעיסה³⁷⁷ ועליה יבני קב"ה כל גופא ולא יהיב לון קב"ה נשמתין אלא בארעא דישראל³⁷⁷ דכתיב (יחזקאל לז יב) הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל³⁷⁷ דיתגלגלון תחות ארעא ולבתר מה כתיב (שם יד) ונתתי רוחי בכם וחיייתם וגו' דהא בארעא דישראל יקבלון נשמתין³⁷⁷ כל אינון בני עלמא
 בר אלון דאסתאבו וסאיבו ארעא באלין כתיב (בראשית ז כג) וימחו מן הארץ מן הארץ דייקא³⁷⁷ ואע"ג דאקשו ואפליגו קדמאי על דא³⁷⁷ וימחו כמה דאת אמר (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים א"ל רבי שמעון ודאי לית לון חולקא בעלמא דאתי דכתיב וימחו מן הארץ וכתיב (ישעיה ס כא) לעולם יירשו ארץ אבל יקומו בדין ועלייהו כתיב (דניאל יב ב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם [ופלוגתא בהא אבל כלא כמה דאוקמוה חברייא]

תרגום: בא וראה, באותו הזמן שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות המתים, כל אותם מתים שימצאו בחוץ בשאר ארצות נכריות, הקדוש ברוך הוא יברא להם גופיהם (יעמידם בגופם) כראוי, שהרי עצם אחת שנשארת באדם תחת הארץ, ואותה עצם תעשה כשאור שבעיסה, ועליה יבנה הקדוש ברוך הוא את כל הגוף. ולא יתן הקדוש ברוך הוא להם נשמות אלא בארץ ישראל, שכתוב "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל", שיתגלגלו תחת הארץ. ואחר כך מה כתוב, "ונתתי רוחי בכם וחיייתם וגו'", שהרי בארץ ישראל יקבלו נשמות של כל אותם בני העולם.

פרט לאלו שנטמאו וטמאו את הארץ. באלה כתוב "וימחו מן הארץ", דוקא מן הארץ. ואף על גב שהקשו ונחלקו הראשונים על זה. "וימחו" כמו שנאמר "ימחו מספר חיים". אמר לו רבי שמעון, ודאי שאין להם חלק בעולם הבא, שכתוב "וימחו מן הארץ", וכתוב "לעולם יירשו ארץ". אבל יקומו בדין, ועליהם כתוב "ורבים מישיני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם". והמחלוקת בזה, אבל הכל כפי שבארוה החברים.

עי' (ב"ר פ"י סי' ו): בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה ובהם הרוקח מרקח את המרקחת א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל הה"ד (שם לח) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וגו'.
 עי' לעיל הערה 224.³⁷⁹

האמצעי לבדו והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים כט י) ה' למבול ישב³⁸⁰ וישב ה' מלך לעולם ומלת ישב במקום הזה כמו נשאר כלומר הוא לבדו וכמוהו (תהלים ט ח) וה' לעולם ישב וזהו מאמר רבותינו ז"ל (זבחים ק"ג א) שלא היה המבול על ארץ ישראל כלומר שלא ירד הגשם עליה מן השמים והנה זה לכבוד הארץ ולמעלתה שלא נפתחו עליה ארבות השמים ולא נבקעו תחתיה מעינות תהום רבה כי היא קו האמצעי של מטה כנגד קו האמצעי של מעלה והבן זה

(ח כ) ויבן נח מזבחה לה' ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת

במזבחה:

עי' ר' בחיי: כיון נח בקרבנותיו סדר הבנין ממטה למעלה, המזבח תחלה, ומשם לרחמים, וזהו שאמר לה'³⁸¹, ומן הרחמים מתעלה ומתיחס הכל במעלה העליונה שהוא

³⁸⁰ עי' זהר ח"ב רכז ע"ב: ועל דא ויהו"ה באתגלייא ולא שיצי כלא אלהי"ם סתים ובעי לאסתמרא דהא כלא שיצי ועל דא אלהי"ם בלחודוי הוה ורזא דא (תהלים כט י) יהו"ה למבול ישב מהו ישב אלמלא קרא כתיב לא יכלינן למימר ישב ישב בלחודוי דלא אתא עם דינא כתיב הכא ישב וכתוב התם (ויקרא יג מו) בדד ישב בלחודוי.

תרגום: ועל זה וה' בגלוי ולא השמיד הכל אלהים נסתר וצריך להשמר שהרי משמיד הכל ולכן אלהים לבדו היה וסוד זה ה' למבול ישב מה זה ישב אלמלא מקרא כתוב לא יכולים לומר ישב לבדו שלא בא עם דין כתוב כאן ישב וכתוב שם (ויקרא יג) בדד ישב לבדו.

³⁸¹ עי' זהר ח"א סט ע"ב: פתח ואמר ויבן נח מזבח ליהו"ה ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח (בראשית ח כ) ויבן נח מזבח דא איהו מזבח דאקריב ביה אדם קדמא נח אמאי קריב עולה דהא עולה לא סלקא אלא בגין הרהורא דלבא (דרעותא) ונח במה חב אלא נח הרהר ואמר הא קב"ה גזר דינא על עלמא דיתחרב דילמא בגין דשזיב לי כל זכותא פקע לי ולא ישתאר לי זכו בעלמא מיד ויבן נח מזבח ליהו"ה ההוא מזבח דאקריב ביה אדם הראשון הוה אי הכי אמאי ויבן אלא בגין דחייבי עלמא גרמו דלא קיימא בדוכתיה כיון דאתא נח כתיב ביה (שם) ויבן ויעל עולות עלת כתיב חדא כתיב (ויקרא א יג) עולה הוא אשה ריח ניחח ליהו"ה (לעולם עולה סלקא דכר אי) עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב (שם ג) זכר תמים יקרבינו אמאי כתיב אשה דהא אש בעי לאשתכחא תמן אלא אע"ג דעולה אתקריב דכר ולאשתכחא אתקריב נוקבא לא בעיא לאתפרשא מניה אלא בה אתקריב בגין לחברא דא בדא דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כחדא ואע"ג דאשה לשום אישים נח אצטריך ליה למקרב עולה דאיהו באתר דדכורא עבד ליה קב"ה לאתחברא ולאעלאה בתיבה ועל דא אקריב עולה הוא אשה אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא ודכורא מסטרא דימינא באתדבקותא דא בדא ובגין כך אקרי (עולה) נוקבא אשה אשה קטירו דרחימו דאחיד בה שמאלא לסלקא לה לעילא ולא תקשרא כחדא ובגין כך (ד"א כתיב) עולה הוא אשה קשירו דדכר ונוקבא דא בדא:

תרגום: פתח ואמר, "ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח". "ויבן נח מזבח", זה הוא המזבח שהקריב בו אדם הראשון. למה נח הקריב עולה, שהרי עולה לא עולה אלא בשביל הרהור הלב הרצון, ונח במה חטא. אלא נח הרהר ואמר, הרי הקדוש ברוך הוא גזר דין על העולם שיחרב, אולי משום שמציל אותי פקעה כל זכותי ולא תשאר לי זכות בעולם, מיד "ויבן נח מזבח לה'". וזה היה אותו מזבח שבו הקריב אדם הראשון. אם כך, אז למה "ויבן". אלא משום שרשעי העולם גרמו שלא עמד במקומו. כיון שבא נח, כתוב בו "ויבן". "ויעל עולות", כתוב עלת, אחד. כתוב "עולה הוא אשה ריח ניחוח לה'", (לעולם עולה עולה זכר, אם) "עולה" עולה זכר ולא עולה נקבה, שכתוב "זכר תמים יקרבינו". למה כתוב "אשה", שהרי אש צריכה להמצא שם. אלא אף על גב שעולה נקבת זכר ולמקומה נקבת, הנקבה לא צריכה להיפרד ממנו, אלא עמה נקרב, בשביל לחבר זה עם זה. שעולה הנקבה אל הזכר להתחבר כאחד. ואף על גב שאשה לשום אישים. נח היה צריך להקריב עולה, שהוא במקום של הזכר, ועשה אותו הקדוש ברוך הוא להתחבר ולהיכנס לתיבה, ועל זה הקריב עולה. עולה הוא אשה, אש ה', שהתחבר (עמה) השמאל, בנקבה, שהרי (כל) נקבה מצד השמאל באה, וזכר מצד הימין בהתדבקות זה בזה, ולכן נקראת (עולה) נקבה אשה. "אשה" קשר של האהבה שאוחז בה השמאל להעלותה למעלה ולהתקשר כאחד, ולכן כתוב "עולה הוא אשה", הקשר של זכר ונקבה זה עם זה. ועי' לקמן הערה 409 ועי' לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 361. ולענין מזבח עי' לקמן 385.

עלת העלות יתברך³⁸². וזהו שאמר ויעל עולות במזבח, עלת כתיב. וכן אמר הנביא (ישעיה ס ז) יעלו לרצון על מזבחי ובית תפארת אפאר וכן במנוח לא מצינו בו שעשה מזבח והזכיר תחלה (שופטים יג כ) מעל המזבח ואח"כ השמימה ומשם אל המעלה העליונה שהיא עלה ואז חוזר השפע מעלה לרחמים ומן הרחמים למזבח הנקרא לב וממנו לעליונים ולתחתונים וזהו שאמר וירח ה' את ריח הניחח³⁸³ כלומר המשיך המשכת השפע היורד מעלת העלות ואז אמר אל לבו לא אוסיף כלומר לא אתן תוספת למדת הדין לקלל את האדמה בעבור האדם והבן זה

(ט יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אֵתְכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם:

³⁸² עי' לעיל הערה 61.

³⁸³ עי' זהר ח"א ע"א: ויעל עולות עלת כתיב (חסר) חדא כתיב (ויקרא א יג) עולה הוא אשה ריח ניחח ליהו"ה (לעולם עולה סלקא דכר אי) [נייחא לה] עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב (שם ג) זכר תמים יקריבנו אמאי כתיב אשה דהא אש בעי לאשתכחא תמן אלא אע"ג דעולה [אתקריב] (ב) דכר ולא תריה אתקריב נוקבא לא בעיא לאתפרשא מניה אלא בה אתקריב בגין לחברא דא בדא דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כדא ואע"ג דאשה לשום אישים נח אצטריך ליה למקרב עולה דאיהו באתר דדכורא עבד ליה קב"ה לאתחברא ולאעלאה בתיבה ועל דא אקריב עולה עולה הוא אשה אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא [נ"א ודכורא מסטרא דימינא באתדבקותא] (דאתדבק) דא בדא ובגין כך אקרי (עולה) נוקבא אשה אשה קטירו דרחימו דאחיד בה שמאלא לסלקא לה לעילא ולא תקשרא כדא ובגין כך [כתיב] עולה הוא אשה קטירו [ד] דכר ונוקבא דא בדא.

וירח יהו"ה את ריח הניחח (בראשית ח כא) וכתיב אשה ריח ניחח (בראשית א ט) אשה הכי שמענא תננא ואשא מחוברין כדא דהא לית תננא בלא אשא כמה דכתיב (שמות יט יח) והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהו"ה באש תא חזי אש נפיק מלגיו ואיהו דק ואחיד במלה אחרא לבר דלאו איהו דק הכי ואתאחדן דא בדא וכדין תננא סלקא מאי טעמא בגין דאתאחיד אשא במלה דרגיש וסימניך חוטמא דנפיק ביה תננא מגו אשא ועל דא כתיב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך בגין דאהדר אשא לאתריה וחוטמא (אתרגיש) [אתכניש] בההוא ריחא לגו עד דאתאחיד כלא ותב לאתריה ואתקריב כלא לגו מחשבה ואתעביד רעותא חדא וכדין ריח ניחח דנח רוגזא ואתעביד נייחא דהא תננא אתכניש ועייל וקמיט באשא ואשא אחיד בתננא ועיילי תרווייהו לגו עד דנח רוגזא וכד אתאחיד (אחיד) כלא דא בדא ונח רוגזא כדין הוא נייחא וקטירו חד ואתקרי נייחא נייחא דרוחא חדוותא דכלא כדא נהירו דבוצינין נהירו דאנפין ובגין כך כתיב וירח יהו"ה את ריח הניחח כמאן דארח וכניש כלא לגו אתריה

תרגום: "ויעל עולות", כתוב עלת, אחד. כתוב "עולה הוא אשה ריח ניחח לה", (לעולם עולה עולה זכר, אם) "עולה" עולה זכר ולא עולה נקבה, שכתוב "זכר תמים יקריבנו". למה כתוב "אשה", שהרי אש צריכה להמצא שם. אלא אף על גב שעולה נקרבת זכר ולמקומה נקרבת, הנקבה לא צריכה להיפרד ממנו, אלא עמה נקרב, בשביל לחבר זה עם זה. שעולה הנקבה אל הזכר להתחבר כאחד. ואף על גב שאשה לשום אישים. נח היה צריך להקריב עולה, שהוא במקום של הזכר, ועשה אותו הקדוש ברוך הוא להתחבר ולהיכנס לתיבה, ועל זה הקריב עולה. עולה הוא אשה, אש ה', שהתחבר (עמה) השמאל בנקבה, שהרי (כל) נקבה מצד השמאל באה, וזכר מצד הימין בהתדבקות זה בזה, ולכן נקראת (עולה) נקבה אשה. "אשה" קשר של האהבה שאוחז בה השמאל להעלותה למעלה ולהתקשר כאחד, ולכן כתוב "עולה הוא אשה", הקשר של זכר ונקבה זה עם זה.

"וירח ה' את ריח הניחח", וכתוב "אשה ריח ניחח". "אשה", כך שמענו, עשן ואש מחוברים כאחד, שהרי אין עשן בלא אש, כמו שכתוב "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש". בא וראה, אש יוצאת מבפנים והוא דק, ואוחז בדבר אחד בחוץ שאינו דק כך, ונאחזים זה בזה, ואז עולה העשן. ולמה, משום שהאש אוחזת בדבר המתפעל ממנו, וסימן לדבר, החוטם שיוצא בו עשן מתוך אש. ועל זה כתוב "ישימו קטורה באפך", משום שחוזרת האש למקומה. והחוטם (מתפעל) נאסף באותו ריח לפני ולפנים, עד שנאחז הכל וחוזר למקומו, ונקרב הכל לתוך המחשבה ונעשה רצון אחד. ואז "ריח ניחח", שניח הרוגז ונעשה נחת. שהרי העשן נאסף ונכנס ומתקמט באש, והאש אוחזת בעשן, ונכנסים שניהם לפני ולפנים עד שנח הרוגז. וכשהכל נאחזים (אוחז) זה בזה ונח הרוגז, אז הוא מנוחה וקשר אחד ונקראת נחת. נחת הרוח, שמחת הכל כאחד, הארת הנרות, הארת הפנים. ולכן כתוב "וירח ה' את ריח הניחח", כמי שמריח ומכניס הכל למקומו.

תרגום: "ויאמר אלהים לנח וגו' זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם וגו' את קשתי נתתי בענן". "נתתי" מקודם לכן. רבי שמעון פתח, "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא". מה כתוב למעלה, "ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתן", אלו ארבע חיות גדולות עליונות קדושות שאותו הרקיע מתוקן עליהם. וכל הכנפים (נפרדות) מתחברות זו בזו לכסות את גופם. ובשעה שהם פורשים כנפיהם, נשמע קול הכנפים של כולם שאומרים שירה. זהו שכתוב "כקול שדי", שלא שוקט לעולמים, כמו שנאמר "למען יזמך כבוד ולא ידום". ומה אומרים, "הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו". "קול המולה כקול מחנה", כקול מחנה קדוש כשמתחברים כל הצבאות העליונים למעלה, ומה אומרים, "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו". חוזרים לדרום, אומרים קדוש, חוזרים לצפון, אומרים קדוש, חוזרים למזרח, אומרים קדוש, חוזרים למערב, אומרים ברוך. והרקיע הזה עומד על ראשיהם, ובכל מקום שהיא הולכת, מסובבים פנים לאותו צד שנכללים הפנים בו, מסובב פניו לארבעה רוחות, וכולם מסתובבים למטה. ברבוע שלו נחקקת בארבע פנים, פני אריה, פני נשר, פני שור, פני אדם, חקוק בכולם אדם. פני אריה אדם, פני נשר אדם, פני שור אדם. כולם כלולים בו. ולכן כתוב "ודמות פניהם פני אדם". והרקיע הזה שהתרבע [שנחלק לארבע], כל הצבעים כלולים בו, ארבעה צבעים נראים בו חקוקים בארבע ארבע, בארבעה חקוקים רשומים אורות עליונים ותחתונים, כשנפרדים הצבעים של אותם ארבע, עולים שנים עשר. צבע ירוק, צבע אדום, צבע לבן, צבע ספיר שנכללו מכל הצבעים. זהו שכתוב "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'", המראה של כל הצבעים, ולכן "את קשתי נתתי בענן". [הענן כאן היא מידת המלכות המכונה כבוד ה', עי' זהר ח"א יח ע"א ע"א הובא לקמן וכן ח"א כה ע"א וסז ע"א].

עי' זהר ח"ג רל ע"ב: קשת סימן תקיעה שברים תרועה ואינון סימן מרכבה דאבהן תקיעה דאברהם שברים דיצחק תרועה דיעקב דאתמר ביה ותרועת מלך בו וגו' גוונין אתחזין ביה חוורו סומק וירוק ומסטרא דגבורה אתקרי קשת גבורים חתים ומסטרא דימינא כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כד אתחזי ביום הגשם אחזי רחמי וכד אתחזי בלא מטרא אחזי דינא מעורב בין מטרא ושמשא אחזי דינא ורחמי כליל והאי איהו ש מן שדי תלת ענפי אבהן דאינון יהו"ה אלהינו יהו"ה תלת שמהן לקבל תלת ענפי אבהן ובהון י"ד אתוון בחושבן ד"י מן שדי ולבוש דשדי מטטרון דהכי סליק בחושבן שדי.

תרגום: קש"ת, סימן תקיעה שברים תרועה, והם סימן המרכבה של האבות, תקיעה של אברהם, שברים של יצחק, תרועה של יעקב, שנאמר בו "ותרועת מלך בו", ושלושה צבעים נראים בו, לבן אדום וירוק, ומצד הגבורה נקרא "קשת גיבורים חתים", ומצד הימין "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם", כאשר נראה ביום הגשם מראה רחמים, וכאשר נראה בלי מטר מראה דין מעורב בין גשם ושמש, מראה דין ורחמים כלולים, וזוהי ש' משדי, שלשה ענפי האבות שהם יהו"ה אלהינו יהו"ה, שלשה שמות כנגד שלשה ענפי האבות, ובהם י"ד אותיות בחשבון אותיות ד"י משדי, ומלבוש של שדי הוא מטטרון, שכך עולה בחשבון שדי.

עי' זהר ח"א יח ע"א: כמראה הקשת זה חי עלמין וזהו (בראשית ט יג) את קשתי נתתי בענן דא מלכות נתתי מן יומא דאתברי עלמא ביומא דעיבא דאתחזי קשת מראה דמות כבוד יהו"ה (יחזקאל א כח) אתער שמאלא לאתתקפא נפקת רחל ותקש בלדתה מיכאל בסטרא דא רפאל בסטרא דא גבריא"ל בסטרא דא ואינון גוונין דאתחזין בהווא דמות חור וסומק וירוק כן מראה הנגה סביב נהירו דאתכסייא בגלגולא דחיזו דעינא הוא מראה דמות כבוד יהו"ה גוונין דאתיחדא יחודא תתאה לפום יחודא דאתיחד יחודא דלעילא יהו"ה אלהינו יהו"ה גוונין סתימין דלא אתחזון ואתקשרון אל מקום אחד יחודא חדא בעלאה גוונין בקשת לתתא לאתיחדא בהו חוור סומק וירוק כגוונין סתימין ואינון יחודא אחרא רזא ושמו אחד בשכמל"ו יחודא דלתתא יחודא עלאה (דברים ו ד) שמע ישראל יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד דא לקביל דא

תרגום: "כמראה הקשת" זה חי העולמים, וזהו "את קשתי נתתי בענן", זו מלכות, נתתי מיום שנברא העולם. ביום מעונן, כשנראית הקשת מראה דמות כבוד ה', מתעורר השמאל להתגבר. יוצאת רחל ותקש בלדתה. מיכאל בצד זה, רפאל בצד זה, גבריא"ל בצד זה. והם הצבעים שנראים באותה דמות, לבן ואדום וירוק. "כן מראה הנוגה סביב", האור שהתכסה בגלגול מראה העין, הוא מראה דמות כבוד ה'. הצבעים שהתייחדו היחוד התחתון הם לפי היחוד שהתייחד יחוד עליון. "ה' אלהינו ה'". צבעים סתומים שלא נראים ומתקשרים אל מקום אחד. יחוד אחד בעליון, הצבעים בקשת למטה להתייחד בהם, לבן אדום וירוק, כמו צבעים סתומים, והם יחוד אחר, סוד ושמו אחד. "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", היחוד שלמטה. יחוד עליון "שמע ישראל יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד". זה כנגד זה.

עי' רע"מ ח"ג רטו ע"א: אבל רבי יהודה אמר מאן דחמי קשת בגונוי נהירין צריך לברכא ברוך זוכר הברית ובגלותא דלאו איהו נהיר בגונוי כדקא יאות ולא עוד אלא דלזמנין נהיר זעיר וזמנין לא נהיר כלל זמנין אתחזי בשלימו וזמנין לאו דקשת קא רמיז גונוי לזכוון דכהנים לויים וישראלים כד אינון שפירין דנהיר קשת בגונוי דאינון תלת. קום אנת רבי יוסי הגלילי ואימא דהא מלין שפירין קאמרת בחבורה קדמא דקשת לא אתיא

(ט יג): אַתְּ קִשְׁתִּי נְתַתִּי בְּעֵנֵן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה את קשתי מלשון קושי ודין, והוא מדת הדין אמר
 שתהיה לאות ברית. והאות הזה הוא המילה, ולא אמר הכתוב את הקשת נתתי בענן,
 אלא את קשתי, כדי שתהיה הקשת נחתמת באות יו"ד בסוף³⁸⁷, וזהו שאמר "בענן",
 כלומר הידוע, כי אין הענן הזה מן העננים המריקים גשמים, שהרי הקשת נראה הרבה
 פעמים ושמים בטהרה, אבל הוא ענן הכבוד, אשר עליו אמר הכתוב (שמות טז י) והנה
 כבוד ה' נראה בענן³⁸⁸. וזהו שאמר ונראתה הקשת בענן, כלומר ונראתה מדת הדין בענן.

אלא לאגנא על עלמא למלכא דבכל זמנא דבריה חב ומלכא חזי למטרוניתא סליק רוגזא דבריה
 דכתיב וראייתה לזכור ברית עולם וע"ד לא אתחזי קשת אלא לאגנא על עלמא ולא אתגליא אלא
 בלבוש יקר דמלכו ובשעתא דאית צדיק בארעא איהו ברית למיקם ברית וכי בגלותא קב"ה
 אתרחק ממטרוניתא ואיך מטרוניתא אתלבשת לבושי מלכותא בגלותא לא אבל בגלותא לבושה
 דקדרות ואיהו אמרת אל תראוני שאני שחרחרת אלא ודאי ההוא קשת דאתגלייא בגלותא לאו
 איהו אלא מטטרון דאתקרי שד"י ואיהו עבדו זקן ביתו דשליט בכל דיליה (בגלותא) ובנוי
 אתקריאו עבדים דקב"ה ובני מטרוניתא בנים ובגין דא אם כבנים אם כעבדים ובזמנא דאתחרב
 בי מקדשא אוקמוה דעבדים חפו ראשם ונתדלדלו אנשי מעשה ודאי אנשי מעשה אתקריאו על
 שם מטרוניתא דאתמר עלה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה אבל אי אית צדיק דזכווי
 עובדוי לאנהרא בהון מטרוניתא ולמשפט מנה לבושי קדרותא דפשטין ולקשטא לה בלבושין
 דגוונין נהירין דרזין דאורייתא מה כתיב ביה וראייתה לזכור ברית עולם וראייתה ברזין נהירין
 דאורייתא דאור ר"ז אתקרי הה"ד כי נר מצוה ותורה אור ובאלין רזין אתמר וראייתה ובההוא
 זמנא סליק מניה רוגזא דבריה וחמת המלך שככה

תרגום: אבל רבי יהודה אמר, מי שרואה קשת בצבעים מאירים צריך לברך "ברוך זוכר
 הברית", ובגלות שאינה מאירה בגווניה כראוי, ולא עוד אלא שלפעמים מאירה מעט ולפעמים לא
 מאירה בכלל, לפעמים נראית בשלמות ולפעמים לא, שקשת רומזת גווייה לזכויות הכהנים לויים
 וישראלים כשהם יפים, שהקשת מאירה בגווניה שהם שלשה.

קום אתה רבי יוסי הגלילי ואמור, שהרי דברים יפים אמרת בחבור הראשון, שקשת לא באה
 אלא להגן על העולם. [משל] למלך שבכל זמן שבנו חוטא, והמלך רואה את המלכה מסתלק רוגז
 בנו, שכתוב "וראייתה לזכור ברית עולם", ולכן לא נראית קשת אלא להגן על העולם, ולא נגלית
 אלא בלבוש נכבד של מלכות. ובשעה שיש צדיק בארץ הוא הברית להעמיד ברית. וכי בגלות
 התרחק הקדוש ברוך הוא מהמלכה, ואיך המלכה התלבשה לבושי מלכות בגלות, לא, אבל בגלות
 לבושה של קדרות, והיא אומרת "אל תראוני שאני שחרחרת", אלא ודאי אותה קשת שנגלית
 בגלות אינה אלא מטטרון שנקרא שד"י, והוא "עבדו זקן ביתו ששולט בכל אשר לו", (בגלות)
 ובנוי נקראים עבדי הקדוש ברוך הוא, ובני המלכה בנים, ומשום זה "אם כבנים אם כעבדים".
 וכשחרב בית המקדש, פרשוה שעבדים חפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה, ודאי אנשי מעשה
 נקראו על שם המלכה, שנאמר עליה "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה". אבל אם יש
 צדיק שזכויותיו ומעשיו להאיר בהם את המלכה, ולהפשיט ממנה לבושי קדרות הפשוטים,
 ולקשט אותה בלבושים של צבעים מאירים של סודות התורה. מה כתוב בו "וראייתה לזכור
 ברית עולם" וראייתה בסודות מאירים של התורה, שא"ר נקרא ר"ז, זהו שכתוב "כי נר מצוה
 ותורה אור", ובסודות הללו נאמר "וראייתה". ובאותו זמן מסתלקת ממנו רוגז בנו, "וחמת המלך
 שככה"

קיום העולם התלוי בברית יש ב' בחי' א' בזכות, וא' שלא בזכות, ושלא בזכות היא חסרון.
 ועי' ז"ח י ע"ד אמרו עליו על ר' שמעון, שלא נתראה קשת בימיו. דהא הוא סימנא בעלמא
 הוה.

תרגום: אמרו עליו על רבי שמעון שלא נראתה הקשת בימיו שהרי הוא היה הסימן בעולם.
 היינו שבזכות ר"ש היה תיקון כל הזמן בזכותו, ולא הצטרכו לזכות הקשת החיצוני.
³⁸⁷ עי' תיקוני זהר דף כט ע"ב: י' דמילה דאיהי מלכות עשיראה לעשר ספירן (ודא איהו את
 קשתי נתתי בענן (בראשית ט יג) דאיהו ברית).
 תרגום: י' של מילה שהיא מלכות, העשירית לעשר ספירות (וזהו "את קשתי נתתי בענן"
 שהוא הברית).

³⁸⁸ עי' עבודת הקודש ח"ד פכ"ח: כל הדברים המשמשים ומנהיגים התחתונים מתלבשים,
 ואחר שמושם נשללים ממלבושם. והסוד עוד הדבר המורה על ענין זה פניו של משה ע"ה, כי
 נטלו זהרם מזיו אור של מעלה, סוד אספקלריא שאינה מאירה. ואין שמושם אצל בני אדם כי
 אם במלבוש הוא המסוה לדוגמת מקום אצילות האור ההוא, ובשמושם אצל העליונים נשללים
 ממלבושם, דכתיב ובבא משה אל אהל מועד וגומר. והנה הכבוד העליון אינו נראה אל

ולפי שאמר הכתוב (יחזקאל א כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן³⁸⁹ ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב, הוא מראה דמות כבוד ה', דרשו ז"ל (חגיגה טז א) כל המסתכל בקשת עיניו כהות³⁹⁰, ותעיר מחשבותיך אל המאמר הנמצא במדרש רז"ל (ב"ר פל"ה סי' ג) בכתוב הזה את קשתי נתתי בענן וזה מאמרם קשתי דבר שהוא מוקש לי אפשר כן אלא קשין דפיריא

ותן לבך להבין זה והסתכל בחתימת הפרשה שהזכיר פעם שנית זאת את הברית ונתיחד לנח מאמר בזה כי למעלה הודיע אותו ואת בניו ענין הקשת על פשוטו וכאן גלה לו לבדו הענין על דרך הסוד וזהו ויאמר אלהים אל נח זאת את הברית

(ט יד) וְהָיָה בְּעֵנְנֵי עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָהּ הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן:

ע"י רמב"ן: שלא יאר ה' פניו אליה מחטאות יושביה ונראתה מדת הדין שלי בענן ואזכור את הברית בזכר הרחמים ואחמול על הטף אשר בארץ והנה האות הזה והברית הוא אות המילה והברית שבה³⁹¹ ולשון המקראות נאות מאד לענין והנה פירשו בין

התחתונים כי אם במלבוש והוא ענן הכבוד שהכבוד מסתתר בו ומתכסה בו והוא סוד והנה כבוד יי' נראה בענן.

³⁸⁹ ע"י לעיל הערה 386.

³⁹⁰ ע"י בתיקו"ז (תיקון יח דף לה ע"א) שאל ר' אלעזר לר' שמעון ואמר לו אבא ואמאי אסור לאסתכלא בקשת, אמר ליה רבי שמעון ברי, בגין אינון קליפין דמתלבשין ביה ודאינון ביה, דאינון רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב, ודא איהו דחזא יחזקאל ע"ה, דאמר וארא והנה רוח סערה כו' וברי כל זמנא דאלין קליפין לא מתעברין מקשת לא יהא קשת בגוונוי נהירין, וסימנא דא יהא בידך עד דתחזי קשתא בגוונוי נהירין לא תצפה לרגלי דמשיחא, ומיד דיהא נהיר בגוונוי נהירין מיד וראיתיה לזכור ברית עולם, ומיד אתגלייא ההוא דאתמר ביה כו', לקיימא ביה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כו'.

תרגום: אמר רבי אלעזר, אבא, ולמה אסור להסתכל בקשת, אמר לו רבי שמעון: בני בגלל אותם הקלפות שמתלבשים בו ושהם בו שהם "רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב" וזהו שראה יחזקאל עליו השלום שאמר "וארא והנה רוח סערה וכו'" ובני, כל זמן שהקלפות הללו לא עוברים מן הקשת לא תהיה הקשת בגוניה מאירים, וסימן זה יהיה בידך, עד שתראה קשת בגוניה מאירים, אל תצפה לרגלי המשיח. ומיד שתהיה מאירה בגוונים מאירים - מיד "וראיתיה לזכור ברית עולם" ומיד מתגלה אותו שנאמר בו "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך לקיים בו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

[וכן הוא בזוה"ק (פרשת נח דף עב ע"ב) וע' עוד בתיקון ל"ז (פו ע"ב) ובסוף תיקון נ"ח (קח ע"א) בכל הענין שם]

ועי' דע"ה ח"ב דרוש ד ענף כב סימן א, וזה תמצית לשונו: כי הקשת הוא כינוי ליסוד, והקשת הניתן בענן הוא היחוד של היסוד במלכות, ואז מאיר המלכות באותן ג' הגוונים. אמנם ל"ז הוא רק בעת הזכות והרצון, אבל כשהדבר הוא להיפך רחמ"ל, אזי סובבת הערלה את היסוד. והנה יש בערלה ג' קליפין זה על זה כגלדי בצלים, והקשת מתלבשת באלין תלת קליפין ואתחזייה בהון ומתהפכין בו ג' הגוונים הנ"ל, הרי הם חוור סומק ירוק, וכולם המה מצד הרע.

³⁹¹ ועי' זהר ח"א עא ע"ב: מאי קשתי כמה דאתמר ביוסף דכתיב (בראשית מט כד) ותשב באיתן קשתו בגין דיוסף צדיק אקרי ובגין כך קשתו דא ברית דקשת דאתכליל בצדיק דברית דא בדא אתאחיד ובגין דנח הוה צדיק קיימא דיליה קשת ויפוזו (בראשית מט כד) מאי ויפוזו אנהירו בחמידו דכלא כמה דאת אמר (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים אתנהירו בנהירו עלאה כד נטר ברית ובגין כך אקרי יוסף הצדיק על דא אקרי הקשת ברית כליל דא בדא זהרא יקרא עלאה חיזו דכל חיזו חזו כחיזו טמירין (נ"א טמירא) גוונין טמירין גוונין דלא אתגליין ולית רשו לאסתכלא בעינא בקשת כד אתחזי בעלמא דלא יתחזי קלנא בשכינתא וכן גוונין דקשת הוא חיזו סוסטיפא קטירא כחיזו יקרא עלאה דלא לאסתכלא וכיון דארעא חמאת להאי קשת קיימא קדישא אתקיימת בקיומא ועל דא (בראשית ט יג) והיתה לאות ברית בין אלה"ם וגו' האי דאמרן דאלין תלת גוונין וחד דאתכליל בינייהו כלהו רזא חדא ובגו עננא סלקא לאתחזאה וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר (יחזקאל א כה) האי היא אבן שתיה דאיהי נקודה חדא דכל עלמא וקיימא עלה קדש הקדשים ומאי היא כרסייא קדישא עלאה דאיהי ממנא על אלן ארבע דמות כסא בארבע סמכין ודא הוא תורה שבע"פ ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה דא הוא תורה שבכתב מכאן דתורה שבכתב ישוון יתה על תורה שבעל פה בגין דהאי כרסיא לדא כמראה אדם דאיהו דיוקנא דיעקב דאיהו יתיב עלה.

אלהים מדת הדין של מעלה שהיא הגבורה ואשר על הארץ מדת הדין של מטה שהיא מדה נוחה מנהגת הארץ עם הרחמים כי לא אמר אשר בארץ רק אשר על הארץ וכבר רמזתי (לעיל ו יג) סודם בשם הארץ ורש"י כתב בין מדת הדין של מעלה ובניכסם אבל רבותינו לא לכך נתכוונו

(יא ב) וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְּקֶעֶה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיָּשְׁבוּ שָׁם:

ע"י רמב"ן: אבל היודע פירוש שם יבין כוונתם ממה שאמרו ונעשה לנו שם – וידע כמה השיעור שיזמו במגדל לעשותו ויבין כל הענין כי חשבו מחשבה רעה והעונש שבא עליהם להפרידם בלשונות ובארצות מדה כנגד מדה כי היו קוצצים בנטיעות³⁹² והנה

תרגום: מה זה "קשת", כמו שנאמר ביוסף, שכתוב "ותשב באיתן קשתו", משום שיוסף נקרא צדיק, ולכן קשתו, זו ברית של הקשת שנכללת בצדיק, שהברית נאחז זה עם זה. ומשום שנח היה צדיק הברית שלו קשת. "ויפוזו". מה זה "ויפוזו". האירו בחמדת הכל, כמו שנאמר "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים". הוארו באור עליון כששמר הברית. ולכן נקרא יוסף הצדיק. ועל זה הקשת נקראת ברית, נכלל זה בזה. זה נכבד עליון המראה של כל המראות, מראה כמראה טמונים (טמון) הצבעים הטמונים, הצבעים שלא התגלו. ואין רשות להסתכל בעין בקשת כשנראית בעולם, שלא יתראה קלון בשכינה. וכן צבעי הקשת הוא מראה מוצק קשור כמראה כבוד העליון שלא להסתכל [בו]. וכיון שהארץ ראתה את הקשת הזו, ברית קדושה, התקיימה בקיום, ועל זה "והיתה לאות ברית בין אלהים וגו'". זה שאמרנו שאלו שלשת הצבעים ואחד שנכלל ביניהם כולם סוד אחד, ובתוך הענן עולה להראות. "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר", זוהי אבן השתיה שהיא נקודה אחת של כל העולם ועומד עליה קודש הקדשים, ומהי, הכסא הקדוש העליון שממונה על ארבעה אלה, דמות כסא בארבעה עמודים, וזוהי תורה שבעל פה. "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה", זוהי תורה שבכתב. מכאן שתורה שבכתב ישימו אותה על תורה שבעל פה, משום שזה כסא לזה. "כמראה אדם", שהוא הדמות של יעקב שהוא יושב עליה.

ע"י לעיל הערה 390.

³⁹² ע"י תיקון קלה ע"ב ז"ל: כל מאן דנטיל מלכות בלא ט' ספירן איהו מקצץ בנטיעון, וכל מאן דנטיל ט' ספירן בלא מלכות איהו כופר בעיקר.

וע"י זהר בהשמטות בראשית דף רסב ע"א ז"ל: ות"ח ישראל כד עבדו עגלא ואפרישו ברכאן מהאי הר חרב דאפרישו מניה וא"ו וקציצו בנטיעות באינון נטיעון מה כתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. ההוא עדי עלאה תפלין דרישא ודרעי דשוויין ביד כהה אעדיאו מנהון. ע"י אריכות בלש"ו הקדר"ש שער ז' פרק ו' אות ד' וה'.

ובתמצית להבין ההבדל בין כופר בעיקר למקצץ בנטיעות היא כך וזה תמצית דברי הלש"ו אות ד': מידת המלכות היא גילוי ית' בכל המציאות והנהגת עולמות ב"ע. דהיינו על ידי יחוד המאציל א"ס (ע"י ט' ספירות דאצילות) במלכות. וזוהי מהותו הפנימית של האמונה, ההשכלה שהנהגה העליונה יש לה שייכות ויחוד עם התחתונים, וכלול בזה גם החיוב המעשי של האדם בכל התורה כולה. אמנם זה גופא אינו תכלית הבריאה, התכלית האמיתית היא שלבסוף הכל יהיה כלול בא"ס (כלומר שאין התכלית שנחיה חיים ארציים לאור האמונה אלא שנחיה את הידוע ע"פ אמונה עצמה וכפי שיהיה לע"ל). לכן מי שמשתמש במלכות לצורכו, דהיינו שעושה פעולה לשם המלכות בלבד לקשרה למטה ללא כוונת יחוד למעלה (כ"ש כאשר כוונתו ח"ו להפרידה בזדון לבו מהספירות העליונות) כמו שהיה בדור הפלגה וכעין זה הוא בקבלה מעשית (כלומר לשנות את הבריאה התחתונה על ידי הניצול של כללי ההנהגה הקיימים וכאילו מודיע בזה שאין השי"ת מתייחד עם עולמו ורק הניח הנהגות אלו הפקר לכל דורש), שהוא מקצץ בנטיעות (שכן מראה שאין שורש הא"ס מיוחד במלכותו ויש כאן נטיעה המנותקת משרשה).

ואם אינו מאמין שהוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, על אף שמאמין שהוא המציא הכל יש מאין, רק חושב שסילק השגחתו מהתחתונים, והכל נעשה כיום בטבע ובמקרה או מכח זולתו ח"ו, הוא קרוי כופר בעיקר (שכן לשיטתו אין מלכות ה' בארץ ח"ו וכאילו אומר שיש ט' דאצילות ואין להם מלכות להתייחד עמה). ונקרא כך, מכיוון שרק דרך המלכות יש לנו חיבור לא"ס.

וזוה תמצית אות ה': והנה דור הפלגה הפליגו בעוון זה, שכן המה עשו בכוונה ובמרד בכדי שיתקיים הפגם לדורות עולם. ומהות חטאם, שהם רצו בקיומו התמידי של הסט"א, וידעו שהסט"א אינו יכול להיות קיים אלא מכח הארת מלכות דאצילות, לכן רצו לבנות מגדל עם כוונת מיוחדות לעניין זה, להמשיך באופן תמידי את עיקר השפע מהמלכות דאצילות ובכך חשבו להשליט את הז"ן דסט"א על כל העולם. ועל אף שמצד א' כוונתם היתה טובה יותר

חמאם דומה לחמא אביהם³⁹³ ושמא בשביל זה דרשו (ב"ר לה ט) אשר בנו בני האדם – אמר רבי ברכיה מה בני חמריא בני גמליא אלא בנוי דאדם קדמאה וכו' והסתכל כי בכל ענין המבול הזכיר אלהים ובכל ענין הפלגה הזכיר השם המיוחד³⁹⁴ כי המבול בעבור השחתת הארץ והפלגה בעבור שקצצו בנטיעות והנם ענושים בשמו הגדול³⁹⁵ וזה מעם הירידה וכן במדת סדום³⁹⁶ והמשכיל יבין

(יא ד): וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפְוֶז עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה ונעשה לנו שם היה חמאם חמא אביהם הראשון³⁹⁷ שקצצו בנטיעות³⁹⁸ בן האנשים האלה קצצו בנטיעות והפרידו הפרי מן האילן זהו שאמר ונעשה לנו שם כלשון הכתוב בדור אנוש שהיו עובדי ע"ז שהזכיר בו שם שנאמר (בראשית ד כו) אז הוחל לקרא בשם ה' והוחל מלשון חלול ה' וכן הזכיר בכאן וזה החלם לעשות כי המעשה ההוא היה חלול השם או נאמר כי אז הוחל והחלם מלשון התחלה ואין להוציאם מפשוטן והענין בשניהם כי היו עושים התחלה מן הסוף וזהו הקצוץ ע"כ הזכיר לשון זה החלם לעשות כלומר עושים התחלה מן הסוף הנקרא זה³⁹⁹ ונקרא שם כי

מכוונת עובדי ע"ז, שכן הם כוונו להמשיך את עיקר השפע מהמלכות דאצילות והבינו שאין לסט"א מעצמו מאומה, אבל זה גופא חסרונם, שכל עע"ז מרחיקים את עצמם מהיכל ה', וכל מחשבתם בסט"א, ואילו אנשי דור הפלגה באו ליכנס בהיכל המלך על מנת לכבשו. דבר זה לא נתפרש בתורה מכיוון ש"כבוד אלקים הסתר דבר", כי מה שהם כוונו לבטל הוא עיקר הכוונה בקריאת שמע דהיינו לייחד את המלכות דאצילות (שם אדנ"י והשם אלקים המתפשט בב"ע) בז"א דאצילות. והוא עניין הכתוב בהם שאמרו "ונעשה לנו שם", שהם רצו להפריד את השם, הרי הוא המלכות, ממקורו - הרי הוא ז"א ולהפכו להיות "לנו", ובכך לקצץ בנטיעות. אמנם מש"כ שרצו לקחת את השם אלקים דקדושה לעצמם, וליטול את המלכות דאצילות להשתמש בכחותיה כחפצם, זה היה על ידי השבצעת שמות ושימוש בשמות הקדושים, והיה על ידי קבלה מעשית. וכל זה טמון בכח במלכות דאצילות ובשמות אלקים ואדנ"י אשר בה, היוצאים ומסתעפים משם הו"ה. (וגם היום המשתמש בשמות לצורכו הוא מעין חטא דור הפלגה).

³⁹³ עי' תיקו"ז (ק"ט ע"א): דבזמנא דחב אדם והוה מקצץ בנטיעות כביכול כאלו אעקר חיוון ומלאכים ושרפים ואופנים מאתריהון ולא הוה מאן דמקבל צלותין דאתמר בהון כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר מאי יגיד דבר בצלותין וזכוון דישאל. תרגום: שבזמן שאדם חוטא והוא מקצץ בנטיעות כביכול, כאילו עוקר חיות ומלאכים ושרפים ואופנים ממקומם, ואין מי שיקבל תפילותיו שנאמר בהם כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר מהו יגיד דבר בתפילות וזכויות של ישראל.

³⁹⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204. ³⁹⁵ עי' ז"ח ג ע"ב: דא"ר יהושע, מאי דכתיב אני ה' הוא שמי. מלמד שהוא וישמו אחד הוא. א"ר אבהו, הכל נתן, אבל שמו הגדול לא נתן, ולא אוזיף לאחרון [מלוה לאחרים], דכתיב אני ה', לבדי מלמד דשם זה לא נתן לשום נברא. ³⁹⁶ עי' אד"ר קלז ע"ב: כתיב (בראשית יט) כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וכתוב (שם יג) לפני שחת יי' את סדום ואת עמורה וכתוב (שם יט) ויי' המטיר על סדום ועל עמורה אלא הכי תאנא לא דיין לרשעים וכו' אלא דמהפכי מ"ר למ"ה והיאך מהפכי והא כתיב (מלאכי ג) אני יי' לא שניתי אלא בכל זמנא דעתיק דעתיק רישא חוורא (אתגלייא) רעוא דרעוין אתגליין רחמין רברבין אשתכחו בכלא ובשעתא דלא אתגלייא כל זיינין (ס"א דינין) דזעיר אפינן זמינין וכביכול רחמי עביד דינא ההוא עתיקא דכלא.

תרגום: נאמר "כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וגו'" ונאמר "לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה", ונאמר "וה' המטיר על סדום ועל עמורה"? אלא כך למדנו: לא דיין לרשעים וכו' אלא שמהפכים את מידת הרחמים למדת הדין. ואיך מהפכים? הרי נאמר "אני ה' לא שניתי"? אלא בכל עת שעתיק של העתיקין, ראש הלבן (מתגלה), הרצון של כל הרצונות מתגלה, רחמים גדולים נמצאים בכל. ובשעה שאינו מתגלה, כל כלי זיינים (דינים) של ז"א מוכנים. וכביכול מהרחמים עושה דין אותו עתיקא של הכל.

³⁹⁷ עי' לעיל הערה 393.

³⁹⁸ עי' לעיל הערה 392.

³⁹⁹ עי' זהר ח"ב לז ע"ב: אלא הכי תנינן האי כתרא דאקרי זא"ת אתקרי אש"ה כמה דאת אמר

כן אמרו ונעשה לנו שם היא המדה האחרונה ולא היו מאמינים למעלה ממנה והיו בזה מקצצים בנטיעות מפני זה נאמר עליהם והי בניסעם מקדם ודרשו רז"ל (ב"ר לח ז) הסיעו עצמם מקדמונו של עולם

וכדי לבאר כי החטא הזה שלהם הוא חטאו של אדם הראשון ע"כ אמר אשר בנו בני האדם ואמרו במדרש (ב"ר לח יב) בני האדם מה בני חמריא בני גמליא אלא בני האדם קדמאה רמזו לנו כי הם בני דומים לאביהם הראשון בחטא הזה ומזה לא תמצא בפרשה זו שיזכיר שם אלהים כשם שהזכיר בפרשת המבול כי דור המבול כפרו במדה אחרונה ולכן נשחתו מן הארץ התחתונה וכן מן העליונה בהרחקתם ועם זה היו נמחים מן העוה"ז והבא

והנה זה מדה כנגד מדה חטאו באלהים⁴⁰⁰ ונשחתה להם הארץ שהיא מאלהים אבל דור הפלגה כפרו בשם המיוחד⁴⁰¹ ולכך הענישם בשמו הגדול⁴⁰² והראה להם כחו וזהו לשון וירד הרי שכל אחד נענש במה שחטא בו והיה ענשם מדה כנגד מדה כשם שהפרידו הם מה שהיה מחובר ומיוחד כן השי"ת הפריד חבורם והפיץ אותה על פני כל הארץ ועוד כי חשבו מחשבה רעה מתוך חכמה שבהם בשיעור קומת המגדל ידוע אצלם בהיותם מחזיקים בכבוד האיקונים וכופרים בשלטון וכל זה היה בבבל וכבר ידעת כי כשחרב בית קדשנו ותפארתנו וכלי הקדש גלו שם גם שם עשה נבוכדנצר צלם הזהב הנקרא בל וז"ש (ירמיה נא מא) ופקדתי על בל בבבל וז"ש (דניאל ג א) אקימה בבקעת דורא במדינת בבל, היא הבקעה שבכאן שהזכיר וימצאו בקעה וכל זה בקוע ביחוד וקצץ בנטיעות והקב"ה ישמרנו משגיאות ילמדנו וידריכנו באמתו

(יא ט) על פן קרא שמה פכל פי שם פלל ה' שפת פל הארץ ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ:

ע"י ר' בחיי: דע כי כל מקום שתמצא זכרון השם המיוחד רשום בתיבות למפרע⁴⁰³ הוא מורה על מדת הדין וזה אחד מן המקומות ובמקומות רבים בתורה באו כזה ויש בכל אחד טעם גדול נאמר לענין מוכרח ומוצרך כי איננו מקרה אבל נעשה בכוונה ובהשגחה גמורה בהגיעי אל כ"א ואחד אעוררך עליו ואשכילך ענינו ונתיבו ומפני שהזכיר בפרשה וירא ה' ויאמר ה' שהיא מדת רחמים נרמז לנו בכאן כי מדת הדין היתה מתוחה כנגדם להפיצם על פני כל הארץ אבל היא כלולה ברחמים מפני שהיו אגודה אחת אוהבים זה לזה הוא שכתוב שפה אחת ודברים אחדים וע"כ הפיצם ולא אבדם לגמרי כדור המבול ומה שנענשו בכלבול שפה זה היה מדה כנגד מדה כי הם חטאו בדבור שאמרו הבה נבנה לנו עיר וע"כ לקן בכח המדבר שלהם בכלבול הלשון ועד עכשיו היתה כל הארץ שפה אחת וכל העולם היו מדברים בלשון הקדש שהוא

(בראשית ב כג) לזאת יקרא אשה אמאי משום כי מאיש לקחה זאת מאן הוא איש ההוא דאקרי זה ודא הוא איש דכר כמה דאת אמר (שמות לב א) כי זה משה האיש הזה ואקרי איש זה וזה איש וזאת אתנסיבת מזה דאקרי זכר.

תרגום: אלא כך שנינו הכתר הזה שנקרא זא"ת נקרא אש"ה כמו שנאמר לזאת יקרא אשה למה משום "כי מאיש לוקחה זאת" מי הוא איש אותו שנקרא "זה" וזהו איש זכר כמו שנאמר כי זה משה האיש הזה ונקרא איש זה זה איש וזאת נלקחה מזה שנקרא זכר.

⁴⁰⁰ ע"י זהר ח"א טו ע"ב שאלהים היא מידת המלכות.

⁴⁰¹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁰² ע"י לעיל הערה 395.

⁴⁰³ ע"י תיקו"ז יא ע"ב, הוה"י כד נוקבין שלטין על דכורין דינא אחזי בעלמא ומיתה ועוני.

תרגום: הוה"י, כשהנקבות שולטות על הזכרים, הדין נראה בעולם, ומיתה ועוני.

ע"י עוד בדברי רבינו פרשת במדבר (א נא).

הלשון שנברא בו העולם ועכשיו שחטאו בלשונם בלבד הלשונות ומתולדות בני נח שהיו ע' איש נפרדו הגוים ויצאו מהם ע' אומות איש ללשונו כבר ידעת כי ע' שרים למעלה מנהיגים ע' אותו למטה וכל אחד ואחד מן השרים יסוד לאומתו וללשונו והנה השרים האלה היו חלק האומות לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וכשם שהוא אלהי השמים ואלהי האלהים עליון על כולם כן לשוננו עליון על כל הלשונות וע"כ חלקנו צורנו ויסודנו שהוא יסוד לשון הקדש הוא אלהי ישראל.

פרשת לך לך

(יב ג) וְאַבְרָהָם מְבָרְכֵךְ וּמְקַלְלֵךְ אָאָר וְנִבְרָכְךָ בְּךָ כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ונברכו בך הברכה מלמעלה, מדתו של אברהם תחלת המדות⁴⁰⁴, ולזה רמזו במה שדרשו ונברכו בך שתהא ברכתם עוברת בך. והענין שהוא תחלה לקבל הברכה וממנו תתפשט הברכה בכל העולם וזהו ענין שכתוב (תהלים קיז א ב) שבחוחו כל האומים כי גבר עלינו חסדו וזה מבואר

(יב ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם פְּאֶרְזִי עַד מְקוֹם שָׁכֵם עַד אֵלּוֹן מוֹרְהָ וְהַכְּנִיעַנִי אִזְּ פְּאֶרְזִי:
 עי' ר' בחיי: וידוע מדרך הקבלה גם חכמי המחקר מסכימים בזה כי הדבר הדבק נקרא על שם הנדבק בו גם הנדבק נקרא ע"ש הדבק⁴⁰⁵ וכן מצינו שכתב של ישראל נקרא ישראל וזהו שכתוב (תהלים כד ו) מבקשי פניך יעקב סלה כן דרשו רז"ל (ב"ר פ"ד ס"א⁴⁰⁶) (תהלים קיה ב) יאמר נא ישראל סבא מכאן כי הדבק נקרא על שם הדבר הנדבק והנדבק על שם הדבק ועם זה יתבררו לך כמה ענינים שבתורה ואין לך לתמוה אם נקרא המלאך או הנביא בשם המיוחד⁴⁰⁷ או מקום המקדש ג"כ והוא מה שדרשו ז"ל (ב"ר עב ח) שנקרא שמו של משיח ה' שנא' (ירמיה כג ו) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו וכן ירושלים שכתוב בה (יחזקאל מח לד) ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי שְׁמָה אלא שְׁמָה וכן המלאכים שנקראים תמיד בשם המיוחד⁴⁰⁸

(יב ז): וַיִּקְרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֵתְּךָ אֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנְּרָאָה אֵלָיו:
 עי' רמב"ן: כי הודה לשם הנכבד וזבח לו זבח תודה על שנראה אליו כי עד הנה

⁴⁰⁴ עי' זהר ח"א פז ע"ב: תא חזי כגוונא דא כד אשתכחו זכאין בעלמא אתערו ברכאן לעלמין כלהו כיון דאתא אברהם אתער ברכאן לעלמא דכתיב (בראשית יב ב) ואברכך והיה ברכה מאי והיה ברכה רמז דישתכחון בגיניה ברכאן לעילא ולתתא דכתיב (שם ג) ונברכו בך וגו' וכתוב (שם) ואברכה מברכך אתא יצחק אודע לכלא דאית דין ואית דיין לעילא לאתפרעא מרשיעיא ואיהו אתער דינא בעלמא בגין דידחלון ליה לקב"ה כל בני עלמא אתא יעקב ואתער רחמי בעלמא ואשלים מהימנותא בעלמא כדקא חזי:

תרגום: בא וראה, כדוגמא זו כשנמצאים צדיקים בעולם, ברכות מתעוררות לכל העולמות. כיון שבא אברהם, התעוררו ברכות לעולם, שכתוב "ואברכך... והיה ברכה". מה זה "והיה ברכה", רמז שימצאו בגללו ברכות למעלה ולמטה, שכתוב "ונברכו בך וגו'", וכתוב "ואברכה מברכך". בא יצחק והודיע לכל שיש דין ויש דיין למעלה להיפרע מן הרשעים, והוא עורר את הדין בעולם כדי שכל בני העולם יראו מהקדוש ברוך הוא. בא יעקב ועורר רחמים בעולם, והשלים את האמונה בעולם כראוי.

⁴⁰⁵ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108.

⁴⁰⁶ ז"ל: ר' יהושע בן לוי אמר: ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים היה אומר. הה"ד (תהלים קכד) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר (שם כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא.

⁴⁰⁷ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁰⁸ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108.

לא נראה אליו השם ולא נתודע אליו במראה ולא במחזה אבל נאמר לו לך לך מארצך בחלום הלילה או ברוח הקדש ויתכן שירמוז הנראה אליו על סוד הקרבן והמשכיל יבין⁴⁰⁹

(יב ח): ויעתק משם ההרה מקדש לבית אל ונט אהלה בית אל מים והעי מקדש ויבן שם מזבח לה ויקרא בשם ה':
ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה יתכן לפרש ויעתק משם ההרה כי אברם העתיק

⁴⁰⁹ ע"י זהר ח"א דף עט ע"ב: בספרא דרבי ייסא סבא כתיב הכא ויעבור אברם בארץ וכתיב התם (שם לג יט) אני אעביר כל טובי והוא רמז לקדושה דארעא דאתי מאתר עלאה כדקא חזי (בראשית יב ו) עד מקום שכם עד אלון מורה מסטרא דא (דלתתא) לסטרא דא כדקא חזי והכנעני אז בארץ הא אתמר דעד כדין שלטא חויה בישא דאתלטיא ואייתי לוטין על עלמא דכתיב (שם ט כד) ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו וכתיב (שם ג יג) ארור אתה מכל הבהמה וגו' ותמן אתקריב אברהם לגבי קב"ה מה כתיב (שם יב ז) וירא יהוה אל אברם הכא אתגלי ליה מה דלא הוה ידע ההוא חילא עמיקא <לשלטא> (דשלטא) על ארעא ובגין כך וירא מה דהוה מתכסי מניה וכדין ויבן שם מזבח ליהוה (בראשית יב ז) הנראה אליו כיון דאמר ליהוה מהו הנראה אליו אלא הכא אתגלי ליה ההוא דרגא דשלטא על ארעא ועאל ביה ואתקיים ביה

ויעתק משם ההרה (בראשית יב ח) מתמן ידע הר ה' וכלהו דרגין דנטיעין בהאי אתר ויט אהלה בה"א כתיב פריש פרישו וקביל מלכו שמיא בכלהו דרגין דאחידין ביה וכדין ידע (דקב"ה שליט) [קב"ה דשליט] על כלא וכדין בנה מזבח ותרין מדבחן הוו בגין דהכא אתגלי ליה דהא קב"ה שליט על כלא וידע חכמה עלאה מה דלא הוה ידע מקדמת דנא ובנה תרין מדבחן חד לדרגא דאתגליא וחד לדרגא דאתכסיא

תא חזי דהכי הוה בקדמיתא כתיב (שם ז) ויבן שם מזבח לה <הנראה אליו> וגו' ולבתר כתיב ויבן שם מזבח לה' סתם ולא כתיב הנראה אליו וכלא רזא דחכמתא איהו וכדין אתעטר אברהם מדרגא לדרגא עד דסליק לדרגיה הה"ד (שם ט) ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה דא דרום דהוא חולקיה דאברהם הלוך ונסוע דרגא בתר דרגא עד דסליק לדרום ותמן אתקשר כדקא יאות וסליק לדרגיה דדרום כיון דאתעטר אברהם בדרגוי בארעא קדישא (דעאל בארעא) [ועאל בדרגא] קדישא כדין מה כתיב (שם י) ויהי רעב בארץ דלא הוה ידעי ידיעה לקרבא לגבי דקב"ה תרגום: בספרו של רבי ייסא הזקן, כתוב כאן "ויעבור אברם בארץ", וכתוב שם "אני אעביר כל טובי", והוא רמז לקדושת הארץ שבאה ממקום עליון כראוי. "עד מקום שכם עד אלון מורה", מצד זה (ל"ג שלמטה) לצד זה כראוי. "והכנעני אז בארץ", הרי נתבאר שעד כעת שולט הנחש הרע שהתקלל והביא קללות על העולם, שכתוב "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו", וכתוב "ארור אתה מכל הבהמה וגו'", ושם התקרב אברהם לקדוש ברוך הוא. מה כתוב, "וירא ה' אל אברם", כאן התגלה לו מה שלא היה יודע אותו הכח העמוק ששולט על הארץ, ולכן "וירא", מה שהיה מכוסה ממנו. ואז "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו". כיון שאמר "לה'", מה זה "הנראה אליו". אלא כאן התגלתה לו אותה הדרגה ששולטת על הארץ, ונכנס בה והתקיים בה.

"ויעתק משם ההרה", משם ידע הר ה' וכל הדרגות הנטועות במקום הזה. "ויט אהלה", כתוב בה"א, פרש פרישה וקיבל מלכות שמים בכל הדרגות שאחוזות בו, ואז ידע שהקדוש ברוך הוא שולט על הכל, ואז בנה מזבח. ושני מזבחות היו, משום שכאן התגלה לו שהרי הקדוש ברוך הוא שולט על הכל, וידע החכמה העליונה מה שלא היה יודע מלפני כן. ובנה שני מזבחות, אחד לדרגה הגלויה ואחד לדרגה הנסתרת.

בא וראה שכך היה, בראשונה כתוב "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו וגו'", ואחר כך כתוב "ויבן שם מזבח לה'" סתם, ולא כתוב הנראה אליו, והכל הוא סוד של חכמה. ואז התעטר אברהם מדרגה לדרגה עד שעלה לדרגתו, זהו שכתוב "ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה", זה דרום, שהוא חלקו של אברהם. הלוך ונסוע דרגה אחר דרגה עד שעלה לדרום ושם נקשר כראוי, ועלה לדרגתו של הדרום. כיון שאברהם התעטר בדרגתו בארץ הקדושה ונכנס (בארץ) לדרגה הקדושה, אז מה כתוב, "ויהי רעב בארץ", שלא היו יודעים ידיעה להתקרב אל הקדוש ברוך הוא.

ולענין קרבן ע"י ספר הבהיר אות קט: ואמאי אקרי קרבן, אלא מפני שמקרב הצורות הכחות הקדושות כדכתיב (יחזקאל ל"ז ז') וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך, ואמר לריח ניחוח, ואין ריח אלא באף, ואין נשימה שהיא הריח אלא באף, ואין ניחוח אלא ירידה דכתיב (ויקרא ט' כ"ב) וירד ומתגרמינן ונחית, והרוח יורד ומתייחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב ע"י הקרבן, והיינו דאקרי קרבן. וע"י לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) ו361.

במחשבות שכלו ההר כלומר המדה העשירית הנקראת הר אשר הר המוריה מכוון כנגדה⁴¹⁰ והוא שתמצא במשה (שמות כד טו) ויעל משה אל ההר וכבר ידעת שתרגומו לטורא והוא מה שאמר (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים⁴¹¹ והנה העתקה זו לא להפריד ולקצין⁴¹² ח"ו רק ליחד ולחבר הכל כאחד כי העלה אל ההר ההוא והעתיק אותו אל מקום אצילותו ומוצאותיו כי מוצאותיו מקדם⁴¹³ וע"כ סמך לו מקדם ואח"כ אמר לבית אל היא החכמה⁴¹⁴ והיא בי"ת של בראשית⁴¹⁵, ועליה

⁴¹⁰ ע"י זהר ח"ב קצה ע"ב: ואינון נשמתין דצדיקייא אזלין ושאטן לעילא ופתחין לון פתחין וסלקין לון לגו ההוא אתר דאקרי הר יה"ה כגוונא דרזא דהר הבית לתתא ומתמן עאלין לגו ההוא אתר דאקרי מקום קדשו דתמן אתחזיין כל נשמתין לקמי מאריהון כגוונא דא ההוא אתר דאתחזון ישראל קמי קודשא בריך הוא אתר דאקרי עזרת ישראל בשעתא דנשמתין קיימין תמן כדין חדוה דמאריהון לאתתקנא בהו אתר דאקרי קדש הקדשים ותמן רשימין כל עובדיהון וזכוון דלהון

תרגום: ואותן נשמות הצדיקים הולכות ומשוטטות למעלה ופותחים להם פתחים ומעלים אותן לתוך אותו מקום שנקרא הר ה' כמו הסוד של הר הבית למטה ומשם נכנסים לתוך אותו מקום שנקרא מקום קדשו ששם נראות כל הנשמות לפני אדונם כמו כן אותו מקום שנראו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא המקום שנקרא עזרת ישראל בשעה שהנשמות עומדות שם אזי שמחת רבונם היא לתקן בהם המקום שנקרא קדש הקדשים ושם רושמים את כל מעשיהם וזכויותיהם.

⁴¹¹ ע"י זהר (ח"ב דף עח ע"ב): ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יה"ה מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים לאתרא דפרישן גדפוי דשכינתא כמה דאת אמר (שם יח י) ויט שמים וירד וגו'. תרגום: ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים למקום שפרושות כנפי השכינה כמו שנאמר ויט שמים וירד וגו'.

השם המיוחד שייך לו"ק ואלקים שייך למלכות ע"י זהר ח"א טו ע"ב.

⁴¹² ע"י דברינו ברמב"ן יא ד בענין קיצוץ בנטיעות, והערה 392.

⁴¹³ ע"י תיקו"ז צט ע"ב: פתח רבי שמעון ואמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע ה' אלהים גן דא שכינתא בעדן דא אימא עלאה מקדם אבא עלאה וישם שם את האדם אשר יצר דא עמודא דאמצעייתא.

תרגום: פתח רבי שמעון ואמר ויטע יה"ה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע יה"ה אלהים גן זו השכינה בעדן זו האם העליונה מקדם האב העליון וישם שם את האדם אשר יצר זה העמוד האמצעי.

ע"י זהר ח"א עד ע"א: תא חזי ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' (בראשית יא א) לבתר מה כתיב (בראשית יא ב) ויהי בנסעם מקדם מההוא קדמאה דעלמא וימצאו בקעה בארץ שנער דהא מתמן מתפרשן לכל אינון סטרין ואיהו ריש מלכו לאתבדרא ואי תימא הא כתיב (שם ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד ודאי הכי הוא דכיון דנטלי מתמן הוי פרודא וכד אינון כנישין תמן לינקאה לא הוי פרודא וכד נטלין הוי פרודא דכתיב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה כמה דאתמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים דהא כדין עלמא ביסודא ועקרא ושרשא חדא ומהימנותא חדא ביה בקב"ה מה כתיב ויהי בנסעם מקדם מקדמאה עקרא דעלמא מהימנותא דכלא וימצאו בקעה מציאה אשכחו ונפקו בה מתחות מהימנותא עלאה (וימצאו) תא חזי נמרוד מה כתיב ביה (שם י י) ותהי ראשית ממלכתו בבל דהא מתמן נטל לאתאחדא ברשו אחרא והכא וימצאו בקעה בארץ שנער מתמן נטלו בלביהו לאפקא מרשותא עלאה לרשו אחרא.

תרגום: בא וראה, "ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'", מה כתוב אחר כך, "ויהי בנסעם מקדם" מאותו קדמון של העולם, "וימצאו בקעה בארץ שנער", שהרי משם נפרדים לכל אותם הצדדים, והוא ראש המלכות להתפזר. ואם תאמר, הנה כתוב "ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד", ודאי שככה זה. שכיון שנוסעים משם יש פרוד, וכאשר הם מתכנסים שם לינוק אין פירוד. כשנוסעים יש פרוד, שכתוב "ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה" כמו שנתבאר. "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים", שאז הרי העולם ביסוד ועיקר, ושורש אחד ואמונה אחת בקדוש ברוך הוא. מה כתוב "ויהי בנסעם מקדם", מהראשון עיקר העולם אמונת הכל. "וימצאו בקעה", מציאה מצאו ויצאו בה מתחת האמונה העליונה (וימצאו). בא וראה, מה כתוב בנמרוד, "ותהי ראשית ממלכתו בבל", שהרי משם נסע להאחז ברשות אחרת, וכאן, "וימצאו בקעה בארץ שנער", משם נסעו בלבם לצאת מרשות העליונה לרשות אחרת.

⁴¹⁴ ע"י לעיל הערה 348 שבית א"ל היא מלכות. ומלכות נקראת חכמה תתאה (זהר ח"א רכג

ע"ב).

⁴¹⁵ ע"י לעיל א א שזה מידת החכמה.

נשתבח משה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא⁴¹⁶. והוא שאמר הנביא ע"ה (מיכה ד ב) לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כי בית אלהי יעקב מכוון כנגד הר ה', ואח"כ אמר ויש אהלה הוא אהל הבינה⁴¹⁷ ועל כן נחתמה המלה באות ה"א⁴¹⁸ היא ה"ה"א הראשונה שבשם שמכחה נבראו שמים וארץ והוא המלך שבנה פלטרין ע"י אדריכל⁴¹⁹ והאדריכל הוא ה"ה"א של בהבראם והיא ה"א האחרונה שבשם. ויש להתבונן בתוספת שני ההי"ן שבמלת ההרה גם בלשון ויעתק שהוא לשון יוצא לרמוז על שבארתי ויתכן עוד שהיה ויעתק מלשון עתיק יומין⁴²⁰ והבן זה.

ויקרא בשם ה' על דרך הפשט לשון הכרזה ופרסום כענין שכתוב (משלי כ ו) יקרא איש חסדו (תהלים קמז יז) ובשם ה' אקרא (בראשית מא מג) ויקראו לפניו אברך וענינו שהיה מפרסם אלהותו של הקדוש ברוך הוא ועוד יכול לשון תפלה כענין שכתוב (תהלים ל ט) אליך הוי"ה אקרא ואל אדני אתחנן כי התפלה לרחמים והתחנה למדת הדין⁴²¹ וכן תרגם אונקלוס ע"ה וצלי בשמא דה⁴²², והוא השם הגדול⁴²³

(יב ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנִסְעַת הַנְּגִבָה:

ע"י ר' בחיי: תכלית כל מסעותיו כולן שהיה נוסע וחונה פעם בזו ופעם בזו לא היתה כונתו אלא לחלקן של יהודה שהיא בדרומה של א"י והוא הר המוריה זהו פשוטו ונכלל בו עוד הלוך ונסוע הנגבה מדרגה אחר מדרגה⁴²⁴ מסע אחר מסע תנועת הנפש השכלית והשקט הגוף ומוזה אמר תחלה ויש אהלה ואמר עוד בסמוך ויאהל אברם ויבא וישב וכל מסעות אלו כדי להשיג השגת נבואתו של אל שדי הוא כנוי של אל"ף דל"ת⁴²⁵

⁴¹⁶ ע"י זהר ח"ב כא ע"ב: רבי אבא אמר האי דמשה אית לאסתכלא ביה בחכמתא עלאה על מה כתיב (&) כי מן המים משיתיהו מאן דאתמשך מן מיא (דינא עלאה) לא דחיל מנורא דתניא אמר רבי יהודה מאתר דאתגזר משה לא אתגזר בר נש אחרא אמר רבי יוחנן בעשרה דרגין אשתכלל דכתיב (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי זכאה חולקיה דבר נש דמריה אסהיד כדין עלוי אמר רב דימי והא כתיב (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם אמר ליה ודאי שפיר קאמרת אשתיק כד אתא רבי שמעון בר יוחאי אתו שאילו קמיה האי מלה.

תרגום: רבי אבא אמר זה של משה יש להסתכל בו בחכמה עליונה על מה כתוב כי מן המים משיתיהו מי שנמשך מן המים (דין עליון) לא פוחד מאש ששינו אמר רבי יהודה ממקום שנגזר משה לא נגזר איש אחר אמר רבי יוחנן בעשר דרגות נתקן שכתוב בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי אשרי חלקו של האיש שאדונו מעיד עליו כך. אמר רב דימי והרי כתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומיהו בלעם אמר לו ודאי יפה אמרת שתק כשבא רבי שמעון בן יוחאי באו ושאלו לפניו דבר זה.

ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 19. וע"י לקמן הערה 680.

⁴¹⁷ ע"י לעיל הערה 409.

⁴¹⁸ ע"י לקמן הערה 434.

⁴¹⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 169.

⁴²⁰ ע"י אד"ר (קכח ע"ב): כחד סבא דסבין עתיק מעתיקין טמיר מטמירין ובתיקוניו ידיע ולא ידיע מארי דחוור כסו (ס"א בסומק) וחיזו בוסיטא דאנפוי יתיב על כורסייא שביבין די נור לאכפייא לון

תרגום: כאחד שהוא זקן יותר מכל הזקנים, עתיק יותר מכל העתיקים נסתר יותר מכל הנסתרים, ובתיקוניו ידוע ולא ידוע, בעל הלוּבן כסו (באדום), ומראה תואר פניו יושב על כסא של ניצוצי אש כדי להכניעם.

⁴²¹ ע"י זהר ח"ג (רכו ע"א): ומאן דבעי ליחדא אתוון צריך בתחנה ובתחנוני ובג"ד (&) ואתחנן אל י"י באדני לשכינתא בתחנונים ולקב"ה ברחמי עד הכא.

תרגום: ומי שרוצה לייחד אותיות, צריך בתחינה ובתחנונים, ולכן "ואתחנן אל ה'", באדני לשכינה בתחנונים, ולקדוש ברוך הוא ברחמים עד כאן.

⁴²² ע"י לקמן דברים יח ה ודברינו שם ששם ה' היא מלכות.

⁴²³ ע"י לעיל הערה 395.

⁴²⁴ ע"י לעיל הערה 409.

⁴²⁵ ע"י זהר (ח"א דף פח ע"ב): היה דבר יהו"ה אל אברם במחזה לאמר מאי במחזה אלא

שהשיג שכולל אותו הנגבה⁴²⁶ וע"כ יזכרנו תמיד בדבריו אדני ה' מה תתן לי אדני ה' במה אדע

(יד יח): ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון:
 עי' רמב"ן: ומלכי צדק מלך שלם – היא ירושלים כענין שנאמר (תהלים עו ג) ויהי בשלם סוכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע אדני צדק (יהושע י א) כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבוחר המקומות באמצע הישוב⁴²⁷ או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה ששם שכנתו של הקדוש ברוך הוא שנקרא צדק⁴²⁸ ובבראשית רבה (מג ו) המקום הזה מצדיק את יושביו ומלכי צדק אדוני צדק נקראת ירושלים צדק שנאמר (ישעיה א כא) צדק ילין בה

(פו א): אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכהן הרבה מאד:
 עי' רמב"ן: זכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' במחזה ביום כי מתחילה היתה נבואתו במראות הלילה וטעם היה דבר ה' אל אברם במחזה – כטעם וכל העם רואים את הקולות (שמות כ טו) וסודם ליודעי הן⁴²⁹

בההוא חיזו דרגא דכל דיוקנין אתחזיין ביה אמר רבי שמעון תא חזי עד לא אתגזר אברהם הוה חד דרגא מליל עמיה ומאן איהו דא מחזה דכתיב (במדבר כד טז) מחזה שדי יחזה כיון דאתגזר הוה כלהו דרגין שראן על האי דרגא וכדין מליל עמיה הדא הוא דכתיב (שמות ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ועד לא אתגזר לא הוה אינון דרגין שראן עלוי למללא ואי תימא דהא בקדמיתא כתיב (בראשית יב ז) וירא יהוה אל אברם וכתיב (שם ט) ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה וכתיב (שם ז) ויבן שם מזבח הא הכא אינון דרגין עלאין והשתא אמרן דעד לא אתגזר לא הוה אינון דרגין עלאין שראן על האי דרגא למללא עמיה תא חזי בקדמיתא יהב קב"ה חכמה לאברהם למנדע חכמה לאתדבקא ביה וידע רזא דמהימנותא אבל למללא עמיה לא הוה אלא האי דרגא תתאה בלחודי כיון דאתגזר כלהו דרגין עלאין הוה שראן על האי דרגא תתאה בגין למללא עמיה וכדין אסתלק אברהם בכלא כמה דאתמר.

תרגום: "היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר". מה זה "במחזה", אלא באותו המראה הדרגה שכל הדמויות נראות בה. אמר רבי שמעון, בא וראה, טרם שנמול אברהם, היתה דרגה אחת מדברת עמו, ומי המחזה הזה, שכתוב "מחזה שדי יחזה". כיון שנמול, היו כל הדרגות שורות על הדרגה הזו, ואז דיבר עמו. זהו שכתוב "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי". וטרם שנמול, לא היו אותן הדרגות שורות עליו לדבר. ואם תאמר, שהנה בתחלה כתוב "וירא ה' אל אברם", וכתוב "ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה", וכתוב "ויבן שם מזבח", הנה כאן אותן הדרגות העליונות, וכעת אומרים, שטרם שנמול לא היה אותן הדרגות העליונות שורות על הדרגה הזו לדבר עמו. בא וראה, בתחלה הקדוש ברוך הוא נתן חכמה לאברהם לדעת את החכמה להדבק בו, וידע את סוד האמונה, אבל לדבר עמו לא היתה אלא הדרגה התחתונה הזו לבדה. כיון שנמול, כל הדרגות העליונות היו שורות על הדרגה הזו התחתונה כדי לדבר עמו, ואז התעלה אברהם בכל, כמו שנתבאר.

⁴²⁶ עי' לעיל הערה 409.

⁴²⁷ עי' זהר ח"ג קסא ע"ב: ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אשרא (ס"א אסדר) לימא דאוקינוס דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא והיא אסחרא להר הבית והר הבית אסחר לעזרות דישראל ואינון עזרות סחרן ללשכת הגזית דתמן סנהדרי גדולה יתבין ותנינן לית ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלחודיהו

תרגום: בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא העולם השרה (סדר) את ים האוקינוס סביב ישוב כל העולם, וישוב כל שבעים האומות כולם סביב לירושלים, וירושלים שורה באמצע כל הישוב, והיא מסובבת להר הבית, והר הבית סביב עזרות ישראל, ואותן עזרות סובבות ללשכת הגזית, ששם יושבים סנהדרין גדולה, ושנינו שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבדם.

⁴²⁸ עי' תיקו"ז יט ע"א: צדק מלכותא קדישא.

⁴²⁹ עי' לעיל הערה 425.

עי' זהר ח"א נב ע"ב: כלהו חמאן זהרין עלאין ומתנהרין באספקלריא דנהרא, דכתיב (שם כ טו) וכל העם רואים את הקולות.

(טו ה) וַיִּוְצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשְּׁמַיִמָּה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ:

ע"י ר' בחיי: אין דרך העולם לראות הכוכבים מתוך הבית עד צאתם חוץ לבית והזכיר הלשון הזה באברהם לפי שהתנבא עד עתה מתוך המדרגה הנקראת בית אל⁴³⁰ וקראה דוד ע"ה (תהלים מה יד) כבודה בת מלך פנימה⁴³¹ לכך הוצרך להזכיר עתה לשון ויוצא ודעת רז"ל שהוציאו חוץ מן המערכה וכן דרשו (שבת קנו א) ויוצא אותו החוצה אמר לו צא מאצטגנינות שלך הבט נא השמימה אין לשון הבטה אלא מלמעלה למטה וכענין שכתוב (תהלים פ טו) הבט משמים וראה וכתוב (תהלים קב כ) ה' משמים אל ארץ הביט ודרשו רז"ל (ב"ר מד יד) שהגביהו למעלה מן הכוכבים והמזלות והיו הכוכבים ומזלות מדרם לרגלו⁴³².

(טו ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו קָחָה לִי עֵגְלָה מְשֻׁלֶשֶׁת וְעִז מְשֻׁלֶשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶשׁ וְתֵר וְגִזְלוֹ:

תרגום: כולם ראו אורות עליונים שמאירים באספקלריא המאירה שכתוב וכל העם רואים את הקולות.

⁴³⁰ ע"י לעיל הערה 414. וע"י לקמן הערה 1680.
⁴³¹ ע"י זהר ח"א רלז ע"א: רבי שמעון פתח ואמר (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה כל כבודה דא כנסת ישראל <כבודה> בגין דאיהו כבוד דא על דא דא דא דא דא דא נוקבא >נ"א דא נוקבא <ואתקרי כבודה בת מלך היינו בת שבע בת קול >דאיהו קול גדול < והאי מלך עלאה הוא פנימה בגין דאית מלך דלאו איהו לגו כוותיה והאי כבודה בת מלך.
תרגום: רבי שמעון פתח ואמר, "כל כבודה בת מלך פנימה". "כל כבודה", זו כנסת ישראל. "כבודה", משום שהוא כבוד, זה על זה. זה זכר וזו נקבה (זו נקבה), ונקראת "כבודה בת מלך", היינו בת שבע, בת קול, שהוא קול גדול, וזהו מלך העליון. היא פנימה, משום שיש מלך שאינו לפני כמותו, וזו "כבודה בת מלך".

⁴³² ע"י זהר ח"ג רטז ע"ב: ואינון דלא ידעי רזא דא אמרי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא והא חזינא לאברהם דחזא במזליה דלא הוה עתיד למהוי ליה ברא וקב"ה אפיק ליה לברא כדכתיב ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט וגו' ואוקמוה דא"ל צא מאצטגנינות שלך והעלהו למעלה מהכוכבים ואמר לו הבט נא השמימה וספור הכוכבים עד הכא מלין דרבנן וצריך לפרשא לון בדרך נסתר.

ת"ח כל ברין דעלמא קודם דאתייהבת אורייתא לישראל הוּו תליין במזלא ואפילו בני חיי ומזוני אבל בתר דאתייהבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דככביא ומזליו דא אוליפנא מאברהם בגין דהוּו עתידין בנוי לקבלא ה' מאברהם דאיהי חמשה חומשי תורה דאתמר בה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם אמר לאברהם בגין האי ה' דאתוסף בשמך השמים תחתך וכל ככביא ומזלי דנהירין בה' ולא עוד אלא דאתמר בה ה"א לכם זרע וזרעתם בה"א כי ביצחק יקרא לך זרע ובג"ד כל המשתדל באורייתא בטיל מניה חיובא דככביא ומזלי אי אוליף לה כדי לקיימא פקודהא ואם לאו כאלו לא אשתדל בה ולא בטיל מניה חיובא דככביא ומזלי כ"ש עמי הארץ דאינון אתמתלן לבעירן דאוקמוה ארור שוכב עם כל בהמה דלא אתבטלון מנהון חיובא דככבי' ומזלי.

תרגום: והם שלא ידעו סוד זה אמרו, בנים חיים ומזונות לא בזכות תלוי הדבר אלא במזל תלוי הדבר. הרי ראינו את אברהם שראה במזלו שלא היה עתיד להיות לו בן, והקדוש ברוך הוא הוציאו החוצה, כמו שכתוב "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט וגו'", ופרשוה שאמר לו, צא מאצטגנינות שלך והעלהו למעלה מהכוכבים, ואמר לו "הבט נא השמימה וספור הכוכבים", עד כאן דברי רבותינו וצריך לפרש אותם בדרך נסתר.

בא וראה כל בריות העולם קודם שנתנה התורה לישראל היו תלויים במזל, ואפילו בנים חיים ומזונות, אבל אחר שנתנה תורה לישראל, הוציא אותם מחיוב כוכבים ומזלות, וזה למדנו מאברהם, משום שהיו בניו עתידים לקבל ה' של אברהם שהיא חמשה חומשי תורה, שנאמר בה "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" בה' בראם. אמר לאברהם בגלל הה' הזו שנוספה לשמך, השמים תחתך וכל הכוכבים והמזלות שמאירים בה', ולא עוד אלא שנאמר בה ה"א לכם זרע וזרעתם", בה"א, "כי ביצחק יקרא לך זרע". ומשום זה כל העוסק בתורה בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות, אם לומד אותה כדי לקיים מצוותיה, ואם לאו כאלו לא עסק בה, ולא בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות. כל שכן עמי הארץ שנמשלו לבהמות, שבארו עליהם "ארור שוכב עם כל בהמה", שלא התבטלו מהם חיוב של כוכבים ומזלות.

ע"י ר' בחיי: היה ראוי לומר קח לי עגלה משולשת או קח לך כמו (בראשית ו כא) קח לך מכל מאכל כי הלקיחה הזאת לתועלת אברהם ולהבטיחו על מתנת הארץ אבל יתכן לפרש קחה לי לשמי כלומר לשם המיוחד⁴³³ וכבר ידוע מאמר רז"ל (מנחות קי א) בכל הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים ולא אלהיך אלא השם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק וכן נאמר בקרבנות (במדבר כח ב) תשמרו להקריב לי במועדו ותוספת ה"א של קחה כתוספת ה"א המזבחה⁴³⁴ וכבר ידעת כי הוא המקבל תחלה והוא הנקרא צדק ואמר הכתוב (דברים לג יט) שם יזבחו וזבחי צדק וכלל הענין הה"א תחלה ומשם ומעלה מעלוי לעלוי עד הסבה העליונה⁴³⁵ וזהו באור קחה לי ואמר ויקח לו להורות כי עשה כאשר נצטווה והקריב לשמו יתברך

(טו יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעִבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

ע"י ר' בחיי: אמנם אם תדקדק תמצא כי המספר הזה נזכר ברוב המקומות אצל עין הרע⁴³⁶ כי עין רע מספרו ארבע מאות ואות תי"ו תכלית כל האותיות וכן עין הרע תכלה הכל ולפי שנתוסף באברהם אות ה"א שהיא מדת הדין לכך שלטה בו עין הרע שהוא מכת הדין שנגזר על זרעו להשתעבד ארבע מאות שנה כמספר עי"ן הר"ע לפי ששלטה בו עינו של שטן וזהו שאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך כלומר זרעך הנולד מבין שני ההי"ן שהם מדת הדין ושלטה בו עין הרע שהוא מכת הדין לכך ועבדום וענו אותם

⁴³³ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴³⁴ ע"י זהר ח"א רנד ע"ב: בא וראה שני מזבחות הן מזבח פנימי לעילא מזבח חיצון לתתא מזבח הפנימי הוא שלם וזהו דכתיב המזבחה בתוספת ה"א וכך בכל מקום ומזבח החיצון הוא חסר ה"א כמו (דברים כב) נערה נער חסר ה' אשתכח דמאתערותא דמזבח החיצון של מטה אתער מזבח הפנימי של מעלה ובמה אתער בריח הקטורת של מעלה ויתער ריח הקרבן של מטה ועל דא לריח שמניך טובים אינון בוצינין נהירין ונציצין כתיב הכא טובים וכתוב התם (בראשית א ד) וירא אלהים את האור כי טוב.

תרגום: בא וראה שתי מזבחות הן, מזבח פנימי למעלה, מזבח חיצון למטה. מזבח הפנימי הוא שלם, וזהו שכתוב "המזבחה", בתוספת ה"א, וכך הוא בכל מקום. ומזבח החיצון הוא חסר ה"א, כמו נערה, נער חסר ה'. נמצא שמהתעוררות המזבח הפנימי (החיצון) של מטה, מתעורר מזבח הפנימי של מעלה. ובמה מתעורר, בריח הקטורת, הקטורת של מעלה, ויעורר ריח הקרבן של מטה. ועל זה "לריח שמניך טובים", אותם מאורות מאירים ונוצצים. כתוב כאן טובים, וכתוב שם "וירא אלהים את האור כי טוב".

⁴³⁵ ע"י לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 3611, והערה 409.

⁴³⁶ ע"י ילקוט בראשית (רמז קב): אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף זהו שאמר הכתוב נבהל להון איש רע עין זה עפרון שהכניס עין הרע בממונו של אברהם אמר אי את בעי למיתן ארבע מאה קנטרין דכסף מן סחורתא דביתך את יכיל יהב לי. ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרו הכתוב וי"ו שנאמר וישקול אברהם לעפרן עפרון תנינא חסר וי"ו.

ע"י זר"ח פו ע"ב: וכל האוכל בלא נטילת ידים, אכילתו טמא. ושכינתא מה היא אומרת. אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו. מאי טעמא. בגין דיש מדת פורענות בעולם, ושמו עין הרע. וכל האוכל בלא נטילת ידים, אותה המדה של פורענות שורה עליו. וכל אותו המאכל שלה, הוא נקראת לחם רע עין.

ע"י אד"ר (קכט ע"א): מהאי מצחא (ס"א דלתתא) נהרין ארבע מאה בתי דינין כד אתגלייא האי עת רצון וכלהו משתככיין קמיה הדא הוא דכתיב (דניאל ז) דינא יתיב כלומר יתיב באתריה ודינא לא אתעביד ותאנא שיערא לא קאים בהאי אתר משום דמתגלייא ולא אתכסייא אתגלייא ויסתכלין מארי דדינין וישתככיין ולא אתעבידו

תרגום: מזה המצח (שלמטה) מאירים ארבע מאות בתי דינים. כשמתגלית עת הרצון הזו אז הכל נרגעים לפניו. זהו שנאמר "דינא יתיב" (הדין יושב) כלומר הוא יושב במקומו ולא עושה דין. ולמדנו: אין שערות נמצאים במקום זה, משום שהוא מגולה ולא מכוסה, מגולה ויסתכלו בו בעלי הדינים, וירגעו ולא יעשו.

(טו יז): וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ פָּאָה וַעֲלָמָה הָיָה וְהִנֵּה תִנּוּר עֵשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עֹבֵר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:

ע"י רמב"ן: ראה כאלו תנור עשן כולו ובתוכו לפיד אש בוערה כענין עשן גדול ואש מתלקחת (יחזקאל א ד) והעשן הוא הענן והערפל הנזכר במתן תורה (דברים ד יא) ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם (ד לו) ודבריו שמעת מתוך האש⁴³⁷ וכתוב (שמות כד יז) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וגו'⁴³⁸ והנה השכינה עברה בין הבתרים והוא הברית אשר היתה אתו מעולם וזה טעם כרת ה' את אברם ברית כי הקדוש ברוך הוא בעצמו העביר ברית בין הבתרים והמשכיל יבין.

ע"י ר' בחיי: אבל יתכן על דרך הקבלה כי בא הכתוב להודיענו הכח הזה שעבר וקבל קרבנותיו של אברהם וכי יש בו כח זכרות וכח נקבות יש בו כח זכרות לפעול הפעולות וכח נקבות שהוא מקבל מזולתו כנקבה זו שמקבלת מן הזכר וכל הפעולות מתגדלות בה מכחו ועל כן נקרא הכח הזה שכינה בלשון נקבה ותרגם אונקלוס (שמות לג יד) פני ילכו שכינתי תהך ולא יהך ושם הכח הזה ידוע ויש בזה התעוררות ורמז במלת תנור בחלוף תי"ו בטי"ת (באלפ"א ביתא של א"ה ב"ז) ועל כן הזכיר בכאן תנור עשן שהוא הכלי המקבל האש וזהו רמז לכח הנקבות ולפיד אש הוא הזכרות וזהו שכתוב אשר עבר ולא אמר אשר עברו וזהו לשון כרת ה' את אברם ברית כי השכינה שהוא הברית העביר בין הבתרים ודע כי על כח הזה הזכיר למעלה בראש הפרשה ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו והמשכיל יבין⁴³⁹

(טו יח): בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אֲבְרָם בְּרִית לְאמֹר לְזִרְעֶךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנְּהַר הַגְּדוֹל נְהַר פְּרָת:

ע"י ר' בחיי: ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי אחר שהזכיר למעלה מתנת הארץ שני פעמים לזרעך אתן לזרעך אתננה בלשון עתיד אמר עתה נתתי בלשון עבר כי הזכיר לו המתנה שנתן לו כבר ומלת נתתי כמו נשבעתי כי מתנת השם באמירה לבד הרי היא כשבועה ומזה יאמר בכל מקום אשר נשבע ה' לאבותיכם וכבר בארתי מזה בפסוק (בראשית ט יג) את קשתי ואחר המתנה הזאת שהיא השבועה היה הברית של בין הבתרים כי כך דרך כורת ברית שישבעו תחלה ואחר כך יכרתו ברית והברית הוא שעוברין בין בתרי הבהמה וכענין שכתוב (ירמיה לד יח) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו והברית הזאת היתה כעין חרם והוא קיום השבועה שנשבעו כבר וכמו שאמר יהי מבותר כבהמה זו מי שיעבור על השבועה ועל כן תרגם אונקלוס ברית קיימא שהוא קיום השבועה שנשבעו תחלה וזהו שאמר אבימלך ליצחק (בראשית כו כח) תהי נא אלה בינותינו בינינו וביניך ונכרתה ברית עמך הזכיר השבועה תחלה ואח"כ הברית וברית שהוא כזה אינו נופל בשכינה ח"ו אבל הכוונה בברית הזאת כאשר תהיה אצל הש"י כי כשם שאי אפשר שיהיו בתרים חוזרים לכמות שהיו כך אי אפשר שתתבטל מתנתו יתברך

עיי"ש: ומה שקרא לנהר פרת הנהר הגדול והכתוב מונהו רביעי בנהרות גן עדן

⁴³⁷ ע"י לקמן פרשת וירא הערה 469 שזו מדת המלכות.

⁴³⁸ ע"י לקמן הערה 469.

⁴³⁹ ע"י לעיל הערה 409.

מפני שהוא דבק לארץ ישראל וכן המשל אומר עבד מלך מלך הדבק⁴⁴⁰ לשחזור וישתחו לך ולפי שהארץ הקדושה היא מבחר הישוב ובית המקדש ששם נקרא הבית הגדול⁴⁴¹ והעובד שם נקרא הכהן הגדול⁴⁴² והשם השוכן בקרבה נקרא האל הגדול⁴⁴³ וכן הזכיר שלמה המלך ע"ה בדברי הימים (דברי הימים ב ב ד) והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים לכך קרא הכתוב אף הנהר הסובב אותה הנהר הגדול ומה שהזכיר לזרעך נתתי בעשרה עממין הללו ולא נולדו עדיין לא ישמעאל ולא יצחק אין להבין מזה הבטחה לישמעאל בן השפחה שהרי אינו עקר זרעו אבל הוא הבטחה ליצחק בן הגבירה שהוא עקר זרעו וכענין שהבטיחו הש"י (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע

(טז ה): וְתֹאמַר שְׂרֵי אֵל אֲבָרָם תְּמָסִי עֲלֶיךָ אֲנֹכִי נְתַתִּי שְׂפָחָתִי פְּחִיךָ וְתִרְא פִּי הִרְתָּה וְאֶקַּל בְּעֵינַיָהּ יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:
 עי' ר' בחיי: דרשו רבותינו ז"ל (ב"ר מה ז) כל מי שהרתיע אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידה ראויה היתה שרה להניע לשנותיו של אברהם ועל ידי שאמרה ישפוט ה' נמנע מחייה מ"ח שנים אמר ר' הושעיא ביני ובנך כתיב כבר כתוב ויבא אל הגר ותהר וכבר היה העובר במעיה ומה ת"ל הנך הרה וילדת בן אלא מלמד שהכניסה בה עין הרע⁴⁴⁴ והפילה עוברא אמר רבי חנינא אילו אלישע הנביא אמרה כן ברוח הקדש דיי ע"כ בב"ר

(יז א): וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתִשְׁעֵי שָׁנִים וַיֵּרָא ה' אֶל אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׂדֵי הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תְּמִים:
 עי' רמב"ן: ורבי אברהם פירשו בשם הנגיד ז"ל מגזרת שודד כלומר מנצח ומשודד מערכות השמים וזהו הנכון כי היא מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים (ב"ר לה ד) מדת הדין של מטה⁴⁴⁵
 וטעם להזכיר עתה זה השם כי בו יעשו הנסים הנסתרים⁴⁴⁶ לצדיקים להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולפדותם במלחמה מיד חרב ככל הנסים הנעשים לאברהם

⁴⁴⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108.

⁴⁴¹ כנ"ל פרשת נח הערה 374.

⁴⁴² עי' זהר ח"א דף מז ע"ב: ויברך אלהים את יום השביעי דא כהן גדול דמברך לכלא והוא נטיל ברישא דתנן כהן נוטל בראש וברכאן ביה שריין לברכא ואקרי שביעי. תרגום: "ויברך אלהים את יום השביעי", זה כהן גדול שמברך את הכל, והוא נוטל בראש. ששנינו כהן נוטל בראש, ובו הברכות שורות לברך, ונקרא שביעי. ועי' זהר ח"ג דף קמה ע"ב: מפני מה זכה כהן להקרא מלאך יי' צבאות אמר ר' יהודה מה מלאך יי' צבאות כהן למעלה אף כהן מלאך יי' צבאות למטה ומאן הוא מלאך יי' צבאות למעלה (&) זה מיכאל השר הגדול דאתי מחסד של מעלה והוא כהן גדול של מעלה

תרגום: למה זכה כהן להקרא מלאך ה' צבאות, אמר רבי יהודה, מה מלאך ה' צבאות כהן למעלה, אף כהן מלאך ה' צבאות למטה, ומיהו מלאך ה' צבאות למעלה, זה מיכאל השר הגדול שבא מחסד של מעלה, והוא כהן גדול של מעלה.

⁴⁴³ זהר ח"ג דף לא ע"א: "אל" דא אברהם כמה דאוקימנא, האל הגדול.

⁴⁴⁴ עי' לעיל הערה 436.

⁴⁴⁵ עי' לעיל פרשת נח הערה 385.

⁴⁴⁶ עי' ספר הפליאה (&): כל מופתים נסתרים ונסים נסתרים מכנסת ישראל הנקרא אלהים וכו' [לאפוקי בינה שהיא נסים גלויים].

ולאבות וככל הבאים בתורה בפרשת אם בחקותי (ויקרא כו ג – מז) ובפרשת והיה כי תבא (דברים כח) בברכות ובקללות שכולם נסים הם כי אין מן הטבע שיבואו הנשמים בעתם בעבדנו האלהים ולא שיהיו השמים כברזל כאשר נזרע בשנה השביעית וכן כל היעודים שבתורה אבל כולם נסים ובכולם תתנצח מערכת המזלות אלא שאין בהם שנוי ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבינו בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם שהם מופתים משנים הטבע בפירסום והם שיעשו בשם המיוחד⁴⁴⁷ אשר הגיד לו

ולכן אמר עתה לאברהם אבינו כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו⁴⁴⁸ ויוליד ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל

ודע וראה כי אברהם אבינו לא הזכיר בדבריו שם יו"ד ה' רק בצירוף השם הכתוב באל"ף דל"ת⁴⁴⁹ או בצירוף אל עליון עמו ויזכיר בעניניו אלהים וכן יאמר ה' אלהי השמים (להלן כד ז) ואמר ה' יראה (להלן כב יד) על מקום המקדש העתיד ויעקב הזכיר תמיד אל שדי (להלן מג יד מח ג) ומשה רבינו לא יזכיר כן לעולם ואם תזכה תבין זה כולו ממה שאמרו במסכת יבמות (מט ב) כל הנביאים נסתכלו באיספקלריא⁴⁵⁰ שאינה מאירה ולפיכך אמר ישעיה ואראה את אדניי (ישעיה ו א) ומשה נסתכל באיספקלריא המאירה ולפיכך אמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג ב) ואראה את ה' כתוב באל"ף דל"ת ועוד אזכיר זה בפרשת וארא (שמות ו ב) אם יראה אלהים בעניי

ע"י ר' בחיי: והרמב"ן פירש בזה כי הוא מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים מדת הדין של מטה וטעם שהזכיר זה השם במילה כי הודיעו שהוא אל שדי כלומר תקיף משדד ומנצח מזלו ויוליד וידוע כי בשם הזה יעשו הנסים הנסתרים ואברהם שהיה בטבעו ובמזלו שלא יוליד והשם הזה בטל כח המזל שיוליד הנה זה נס נסתר אינו מפורסם לעיני הרואים כי יאמרו הנה טבע בני אדם להוליד ויש הרבה שהם מולידים למאה שנה ואין בזה שנוי מנהגו של עולם כמו הנסים הנעשים בשם המיוחד על ידי מרע"ה שהם נסים מפורסמים משנים טבעו של עולם ומנהגו כקריעת ים סוף וירידת המן וזולתם עד כאן

ויש לפרש בטעם שהזכיר במצוה זו השם הזה לפי שהוא חותם ביו"ד ומצוייר בתבנית הגוף לנמול החתום באות ברית קדש ועם האות הזה מתפרסמת מעלתם של ישראל והיותם נבדלים משאר העו"ג ערלי לב וערלי בשר שהם מצד השדים וישראל שהם מצד אל שדי⁴⁵¹ ועם האות הזה נקרא האדם תמים זהו שאמר והיה תמים וכיון

⁴⁴⁷ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁴⁸ ע"י רבנו בחיי (דברים ח יח).

⁴⁴⁹ ע"י זהר ח"א צ ע"א: ויאמר אברם אדניי יהו"ה מה תתן לי אדניי אל"ף דל"ת נר"ן יו"ד אלהים יו"ד ה"א וי"ו ה"א (נ"א אלהים יהו"ה בניקוד אלהים) אלא רזא דמלה חבורא דתרין עלמין כחדא עלמא תתאה ועלמא עלאה.

תרגום: "ויאמר אברם אדניי יהו"ה מה תתן לי". "אדניי" אל"ף דל"ת נר"ן יו"ד. "אלהים" יו"ד ה"א וי"ו ה"א (אלהים יהו"ה בנקוד אלהים). אלא סוד הדבר, חיבור של שני עולמות יחד, העולם התחתון והעולם העליון.

⁴⁵⁰ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 19.

⁴⁵¹ ע"י זהר ח"א צה ע"א: ויאמר אליו אני אל שדי מאי משמע דעד השתא לא קאמר אני אל שדי אלא הכי תאנא עבד קב"ה כתרין תתאין⁴⁵¹ דלא קדישין לתתא וכל אינון דלא אתגזרו יסתאבון בהון⁴⁵¹ ורשימין בהון ומאי רישומא אית בהון דאתחזי בהו שיי"ן דל"ת⁴⁵¹ ולא יתיר ובגין כך [אסתאבון] [ויסתאבון] בהו ואתדבקון בהו בתר דאתגזרו

שהוא תמים בו ראוי לו שישתמר מעון המיוחד הוא עון העריות וזהו שכתוב (שמואל ב כב כד) ואהיה תמים עמו ואשתמרה מעוני ולקדושת הבריתות נקשר ונרשם באדם שם יו"ד ה"א וי"ו⁴⁵² ממש למעלה וכן בפסוק זה והבן זה

(יו ה) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרְךָ וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרְךָם כִּי אִבְּ הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךָ: עי' ר' בחיי: הה"א הזאת שנתוספה בו היא אחרונה שבשם ועמה היה לו כח התולדה ומשתלשלת ממנו⁴⁵³ וכן מצינו באברהם שנקרא משרה והיא תשלום בנינו כי

נפקין מאלין ועאלין בגדפוי⁴⁵¹ דשכינתא ואתגליא בהו יו"ד רשימא קדישא את קיימא שלים ואתרשים בהו שד"י ואשתלים בקיימא שלים ועל דא כתיב בהאי (בראשית יז א) אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים שלים דהשתא את חסר ברשימא דשי"ן ודל"ת⁴⁵¹ גזר גרמך והוי שלים ברשימא דיו"ד ומאן דאיהו ברשומא דא אתחזי לאתברכא בשמא דא דכתיב (בראשית כח ג) ואל שדי יברך אותך מהו אל שדי ההוא דברכאן נפקן מניה⁴⁵¹ הוא דשליט על כל כתרין תתאין וכלא מדחלתיה דחלין⁴⁵¹ ומזדעזעין⁴⁵¹ בגין כך מאן דאתגזר כל אינון דלא קדישין אתרחקן מניה ולא שלטין ביה ולא עוד אלא דלא נחית לגיהנם דכתיב (ישעיה ס כא) ועמך כלם צדיקים וגו' (נ"א) כל אינון⁴⁵¹ דאתגזרו אקרין צדיקים ובגין כך לעולם יירשו ארץ דלא ירית האי ארץ אלא ההוא דאקרי צדיק אוף הכא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו')

תרגום: "ויאמר אליו אני אל שדי". מה משמיע שעד עכשיו לא אמר אני אל שדי. אלא כך שנינו, הקדוש ברוך הוא עשה כתרין תחתונים שאינם קדושים למטה, וכל אותם שלא נמולים נטמאים בהם, ורשומים בהם. ומה הרשום שיש בהם, שנראה בהם שי"ן דל"ת ולא יותר, ולכן נטמאים בהם ונדבקים בהם. אחר שנמולים יוצאים מאלו, ונכנסים בכנפי השכינה, ומתגלה בהם יו"ד הרישום הקדוש, אות הברית השלם, ונרשם בהם שד"י, ונשלמים בקיום שלם. ועל כן כתוב בזה "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים", שלם. שכעת אות חסרה ברישום של שי"ן ודל"ת. מול את עצמך, והיה שלם ברישום של יו"ד. ומי שהוא ברישום הזה, ראוי להתברך בשם הזה, שכתוב "ואל שדי יברך אותך". מה זה "אל שדי", ההוא שממנו יוצאות הברכות, הוא ששולט על כל הכתרין התחתונים, והכל פוחדים מיראתו ומזדעזעים. לכן מי שנימול, כל אותם שאינם קדושים מתרחקים ממנו ולא שולטים בו. ולא עוד, אלא שלא יורד לגיהנם, שכתוב "ועמך כולם צדיקים וגו'". (כל אותם שנמולו נקראים צדיקים, ולכן "לעולם יירשו ארץ", שאין יורש את הארץ הזו אלא ההוא שנקרא צדיק. כמו כן, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו').⁴⁵² עי' ויקרא יט כז.

⁴⁵³ עי' זהר (ח"א דף צג ע"א): (ותנא מאי קא חמא קרא דלא אקרי אברהם עד השתא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר עאל) [נ"א תא חזי קב"ה לא קרא ליה לאברהם אברהם עד השתא מאי טעמא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר ביה האי ה"א ושריא ביה] בהאי ה' ושכינתא שריא ביה וכדין אקרי אברהם והיינו דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ותאנא בה' בראם ותנא באברהם מאי קאמרי אלא דא חסד ודא שכינתא וכלא נחית כחדא ולא קשיא מלה והאי והאי הוי.

תרגום: (ולמדנו, מה ראה הכתוב שלא נקרא אברהם עד עתה, נ"א בא וראה, הקדוש ברוך הוא לא קרא לאברהם אברהם עד עתה, ולמה, אלא כך בארנו, שעד עתה לא נמול, וכשנמול, התחברה בו הה"א הזו ושרתה בו). אלא כך בארנו, שעד עכשיו לא נמול, וכשנמול, התחבר לה"א הזו והשכינה שרתה בו, ואז נקרא אברהם. והיינו מה שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ושנינו בה' בראם, ושנינו באברהם. מה אומרים, אלא זה חסד וזו השכינה, והכל יורד יחד, והדבר לא קשה, וזה וזה היה.

ועי' שם צו ע"א: רחימו סגי הוה ליה לקב"ה ביה דלא אתעביד עד דלא אתגזר אברהם אבוח ואקרי שלים ואתוסף ליה ה"א לאשלמותא וכן לשרה האי ה"א אתיהיבת לה הכא אית לאסתכלא ה' לשרה שפיר אבל לאברהם אמאי ה"א ולא יו"ד י' מבעי ליה דהא הוא דכר הוה אלא רזא עלאה הוה (ד"א הוא) סתים בגוון אברהם סליק לעילא ונטיל רזא מה"א עלאה דאיהו עלמא

בן הוא למעלה תשלום המרכבה העליונה

(יז ט): וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזָרְעְךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרֹתָם:

עי' רמב"ן: על דרך האמת טעם הנה בריתי אתך⁴⁵⁴ כטעם הנה אנכי עמך (להלן כח טו) ויאמר כי אהיה עמך (שמות ג יב) יהי ה' אלהינו עמנו (מ"א ח נו) יאמר כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירבה ואחר כך צוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה המילה לאות ברית והנה האות הזו כשבת⁴⁵⁵ ולכן ידחה אותו והבן זה

דדכורא ה"א עלאה וה"א תתאה האי תליא בדכורא והאי בנוקבא ודאי ובגין כך אברהם סליק בה"א דלעילא ושרה נחתת בה"א דלתתא:

תו דכתיב (בראשית טו ה) כה יהיה זרעך ותנא זרעך זרעך ממשי דהוה שארי למיעל בהאי קיים ומאן דשארי למיעל בהאי קיים עאל ובגיני כך גיורא דאתגזר גר צדק אקרי בגין דלא אתא מגזעא קדישא דאתגזרו ועל דא מאן דעאל בהאי שמיא כהאי אברהם בגין כך כתיב ביה כה יהיה זרעך זרעך ממשי ואתמסר ליה ה"א ואי לאו דאתמסר ה"א לשרה הוה ליה לאברהם לאוליד לתתא כמה דהאי כ"ה אולידת לתתא:

בתר דאתמסרת ה"א לשרה אתחברו תרין הה"ן כחדא ואולידו לעילא ומאי דנפק מנייהו הוא י"ד בגיני כך י"ד את רישא דיצחק דכר מכאן שארי דכורא לאתפשטא ועל דא כתיב (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא בך יצחק אוליד לעילא דכתיב (מ"כ ז כ) תתן אמת ליעקב יעקב אשלים כלא ואי תימא וכי אברהם בהאי אתאחיד ולא יתיר והא כתיב (שם) חסד לאברהם אלא חולקא דיליה כך הוא בגין דעביד חסד עם בני עלמא אבל לאולדא הכא אחיד ומהכא שריא ועל דא לא אתגזר אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה ורזא דמלה הא אתיידע ואוקימנא במתניתא דילן:

תרגום: אהבה רבה היתה לקדוש ברוך הוא בו שלא נעשה טרם שנמול אברהם אביו ונקרא שלם, ונוספה לו ה"א להשלימו, וכן לשרה הרי נתנה לה ה"א הזאת. כאן יש להתבונן, ה' לשרה זה יפה, אבל לאברהם למה ה"א ולא י"ד, היה צריך לכתוב י"ד, שהרי הוא היה זכר. אלא סוד עליון היה (הוא) סתום אצלנו, אברהם עלה למעלה ונטל סוד מה"א העליונה שהיא העולם של הזכר, ה"א העליונה וה"א התחתונה, זו תלויה בזכר וזו ודאי בנקבה. ולכן אברהם עלה בה"א שלמעלה, ושרה ירדה בה"א שלמטה.

עוד, שכתוב "כה יהיה זרעך", ולמדנו "זרעך", זרעך ממשי, שהיה מתחיל להיכנס בברית הזו, ומי שמתחיל להיכנס בברית הזו, נכנס. ולכן הגר שמתגייר נקרא גר צדק, משום שלא בא מגזע קדוש שנמולו. ועל כן, מי שנכנס בזה, שמו כזה, אברהם. לכן כתוב בו "כה יהיה זרעך", זרעך ממשי. ונמסר לו ה"א. ואם לא נמסרה ה"א לשרה, היה לו לאברהם להוליד למטה, כמו שהכ"ה הזו מולידה למטה.

אחר שנמסרה לשרה ה"א, התחברו שתי הה"ן יחד והולידו למעלה, ומה שיצא מהם הוא י"ד. לכן י"ד אות הראש של יצחק, זכר. מכאן מתחיל הזכר להתפשט, ועל כן כתוב "כי ביצחק יקרא לך זרע", ביצחק ולא בך. יצחק הוליד למעלה, שכתוב "תתן אמת ליעקב", ויעקב השלים הכל. ואם תאמר, וכי אברהם נאחז בזה ולא יותר, והרי כתוב "חסד לאברהם". אלא חלקו כך הוא, משום שעשה חסד עם בני העולם, אבל כדי להוליד, הוא אחוז כאן ומכאן מתחיל, ועל כן לא נמול אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה, וסוד הדבר הרי ידוע, ובארנוהו במשנתנו.
⁴⁵⁴ עי' זהר ח"א דף פט ע"א: רבי יהודה אמר, בגין כך את ה' לא אתיהיב ליה עד דאתגזר, מאי טעמא, דאיהי ממש ברית אקרי, ועל דא כיון דעאל בברית כדין אתיהיבת ליה את ה"א, דכתיב אני הנה בריתי אתך, אני דקיימא באתגליא מזומנת למנדע, אני כרסיא למה דלעילא, אני דעבידנא נוקמין לדרי דרין, ואני כליל דכר ונוקבא כחדא.

תרגום: בכל מקום אני נעשה גוף לנשמה ודאי שמקבלת ממה שלמעלה, ולכן נרמז באות הברית, שכתוב "אני הנה בריתי אתך", אני שקיים בגלוי מזומנת לדעת, אני כסא למה שלמעלה, אני שעושה נקמות לדורי דורות, ואני כולל זכר ונקבה כאחד.
ועי' זהר ח"א דף פט ע"א: רבי יהודה אמר, בגין כך את ה' לא אתיהיב ליה עד דאתגזר, מאי טעמא, דאיהי ממש ברית אקרי, ועל דא כיון דעאל בברית כדין אתיהיבת ליה את ה"א, דכתיב אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים, ולא יקרא עוד את שמך אברם.
תרגום: רבי יהודה אמר, לכן הה"א לא נתנה לו עד שנמול, ולמה, שהיא ממש נקראת ברית. ועל כן, כיון שנכנס בברית, אז נתנה לו האות ה"א, שכתוב "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים ולא יקרא עוד שמך אברם וגו'".

⁴⁵⁵ זהר ח"ב דף קיח ע"ב ז"ל: אלין מארי דתפלין ואות שבת ואות ברית רשימין בצדיק. תרגום: אלו בעלי התפלין ואות שבת ואות ברית רשומים בצדיק.

(יו יג) המול ימול יליד ביתך ומקנת בספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם יאמר בריתי
 בבשרכם תהיה דונמא לברית עולם הוא הנקרא (משלי י כה) צדיק יסוד עולם⁴⁵⁶, ועליו
 יאמר (במדבר יח יט) ברית מלח עולם כי הוא קיום העולם⁴⁵⁷, כי הכתוב היה ראוי לומר
 והיתה בריתי בבשרכם לעולם אבל אמר לברית עולם וברית עולם זה הוא בין הרגלים
 הנקראים נצה והוד ועל זה בא המאמר המאיר עיני הלב לרו"ל חכמי האמת אמרו (איכה
 רבתי ב ג) (איכה ב א) ולא זכר הדום רגליו ביום אפו הדום שבין רגליו ולפי שסמוך לו
 מלכות שכנגדן הפריעה, על כן אמרו (שבת קלז ב) מל ולא פרע כאלו לא מל לפי שהוא
 כמפריד ומקצץ והרי שלמות המצוה בניהם הוא היחוד⁴⁵⁸ וזה מבואר.

ועי' זהר ח"ג דף כט ע"א, אות תפלין ואות שבת ואות דיומין טבין ואות ברית, כלהו שקילין.
 תרגום: אות תפלין, ואות שבת, ואות ימים טובים, ואות ברית, כולם שקולים.
⁴⁵⁶ עי' זהר (ח"א דף צד ע"א): פתח אידך ואמר (איוב יט כו) ומבשרי אהוה אלו"ה⁴⁵⁶ מאי
 ומבשרי ומעצמי מבעי ליה⁴⁵⁶ אלא מבשרי ממש ומאי היא דכתיב (ירמיה יא טו) ובשר
 קדש יעברו מעליך וכתיב (בראשית יז יג) והיתה בריתי בבשרכם דתניא בכל זמנא
 דאתרשים בר נש בהאי רשימא קדישא⁴⁵⁶ דהאי את מניה חמי⁴⁵⁶ לקב"ה מניה ממש
 ונשמתא⁴⁵⁶ קדישא אתאחידת ביה [ואי לא זכי דלא נטיר האי את מה כתיב (איוב ד ט)
 מנשמת אלו"ה יאבדו דהא רשימו דקב"ה לא אתנטיר ואי זכי ונטיר ליה שכינתא לא
 אתפריש מניה אימתי מתקיימא ביה כד אתנסיב⁴⁵⁶ והאי את⁴⁵⁶ עייל באתריה.
 תרגום: פתח אחר ואמר, "ומבשרי אחזה אלוה". מה זה "ומבשרי", היה צריך להיות ומעצמי.
 אלא מבשרי ממש, ומה היא, שכתוב "ובשר קודש יעברו מעליך", וכתוב "והיתה בריתי בבשרכם".
 ששינונו, בכל זמן שנרשם אדם ברושם הקדוש של האות הזו, ממנה רואה את הקדוש ברוך הוא,
 ממנו ממש, והנשמה הקדושה נאחזת בו. ואם לא זוכה, שאינו שומר את האות הזו, מה כתוב
 "מנשמת אלוה יאבדו", שהרי הרושם של הקדוש ברוך הוא לא נשמר. ואם זוכה ושומר אותו, אין
 השכינה נפרדת ממנו. מתי מתקיים בו, כאשר הוא נושא [אשה], והאות הזו נכנסת למקומה.
 ועי"ש לב ע"א: רבי שמעון אמר על ברית⁴⁵⁶ עלמא⁴⁵⁶ אתברי ואתקיים דכתיב (ירמיה
 לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי מאן ברית דא צדיק יסודא
 דעלמא דאיהו רזא דזכור ועל דא עלמא קיימא בברית יומם ולילה כחדא דכתיב אם לא
 בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי חקות שמים דנגדין ונפקין מעדן עלאה
 תרגום: רבי שמעון אמר, העולם נברא ומתקיים על הברית, שכתוב "אם לא
 בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". מי הברית, זה צדיק יסוד העולם,
 שהוא סוד של זכור, ועל זה העולם עומד בברית יומם ולילה כאחד, שכתוב "אם
 לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי", "חוקות שמים" הם
 ששופעים ויוצאים מעדן העליון.

⁴⁵⁷ עי' זהר (ח"א דף רמא ע"ב): רבי אחא אמר כתיב (ויקרא ב יג) ולא תשבית מלח ברית
 אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח וכי אמאי מלח אלא בגין דאיהו ממרק ומבשם
 מרירא לאטעמא ואי לאו הוי מלחא לא יכיל עלמא למסבל מרירא דהא הוא דכתיב (ישעיה כו ט)
 כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל וכתוב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך
 ומלחא איהו ברית דעלמא קיימא ביה דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות
 שמים וארץ לא שמתי בגין כך אקרי ברית אלהיך ואקרי ים המלח וימא אקרי על שמיה.
 תרגום: רבי אחא אמר, כתוב "ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך
 תקריב מלח". וכי למה "מלח", אלא משום שהוא ממרק ומבשם את המר לתת לו טעם, ואם לא
 היה (לפי) מלח, לא יכול העולם לסבול את המר. זהו שכתוב "כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו
 יושבי תבל". וכתוב "צדק ומשפט מכון כסאך". ומלח היא ברית שהעולם עומד בו, שכתוב "אם
 לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". לכן נקרא ברית אלהיך, ונקרא ים המלח,
 והים נקרא על שמו.

⁴⁵⁸ עי' זהר ח"א לב ע"א תנינן מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל בגין דתריין דרגין

(יו כב) וַיְכַל לְדַבֵּר אֶת־וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבִרְהָם:

ע"י רמב"ן: לשון כבוד כלפי המקום ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של הקדוש ברוך הוא לשון רש"י אבל לשונם בבראשית רבה (מו ו) האבות הן הן המרכבה ירמוז למה שכתוב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם ופחד יצחק היה לי (להלן לא מב) והמשכיל יבין⁴⁵⁹

ע"י ר' בחיי: האבות השובים ככרובים של מעלה ע"כ הזכיר הכתוב מעל אברהם כלשון שכתוב (יחזקאל ט ג) וכבוד ישראל נעלה מעל הכרוב ומפורש אמרו רבותינו ז"ל (ב"ר מז ח) האבות הן הן המרכבה

(יו כד): וְאַבְרָהָם בֶּן־תְּשַׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלוֹךְ בְּיַד אֱלֹהֵי הַבְּרִית:

ע"י ר' בחיי: כמו שנצטוו למעלה ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ובאר לנו כי המצוה היא אות קבוע בבשר והיה הבשר לאות ברית וע"כ נקראת המצוה הזאת אות ושלוש מצות בתורה הן שנקראו אות ואלו הן מילה שבת תפילין ושלושתן עדות ואות על היחוד והאמונה ואין ראוי לכל אחד מישראל לעמוד זולת השתים מהן⁴⁶⁰ כי קיום כל דבר ע"פ שנים עדים ועל זה יצטרך שילכו ב' עדים עמו ולפיכך חייב אדם להזהר במצות תפילין ואז יהיו ב' עדים נמצאים עמו והם מילה ותפילין לא יסורו ממנו וכאותו שנשתבח בהן אותו חכם (מגילה כח א) מימי לא הלכתי ד' אמות בלא תורה

אינון מילה ופריעה⁴⁵⁸ זכור ושמור צדיק וצדק דבר ונוקבא אות ברית דא יוסף וברית דא רחל ואצטריך לחברא לון ובמה מחבר לון כד איהו גזיר ופריע ומאן דגזיר ולא פריע כאלו עבדו ביניהו פרודא.

תרגום: שנינו, מל ולא פרע את המילה, כאלו לא מל, בגלל ששתי דרגות הן, מילה ופריעה. זכור ושמור, צדיק וצדק, זכר ונקבה. אות ברית זה יוסף, וברית זו רחל, וצריך לחברם, ובמה מחבר אותם. כשהוא מל ופורע. ומי שמל ולא פורע כאלו עשו ביניהם פירוד.⁴⁵⁹ זהר ח"א דף ריג ע"א: דאבהתנא אינון רתיכין דלעילא (שם יז) ויעל אלה"ם מעל אברהם אבהן שוקי עלמא (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. תרגום: שאבותינו הם מרכבות שלמעלה. "ויעל אלהים מעל אברהם", האבות שוקי העולם, "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם".

ועי' עץ חיים - שער מב פרק א מ"ב, בכאן כי בין הבורא יתברך ובין הנברא שהיא הבחי' הכוללת הרוחניות יש בחי' באמצע אשר עליה נאמר בניס אתם לה' אלהיכם אני אמרתי אלקים אתם ונאמר ויעל אלקים מעל אברהם וארז"ל האבות הן הן המרכבה והכוונה כי יש ניצוץ קטן מאד שהוא ב' אלהות נמשך ממדרגה האחרונה שבבורא וזהו הניצוץ מתלבשת בכח ניצוץ א' נברא שהוא נשמה דקה במאד מאד ובניצוץ זה הנקרא יחידה יש בה שרשי ד' ב' הרוחניות שהם נרנ"ח וכן בין בחי' הרוחניות לבחי' הגוף יש בחי' א' כוללת שתיהן.⁴⁶⁰ עי' תיקוני זהר (ג ע"א): ועוד אלין דנטרין אות ברית בתחומיה דאיהו שמונה ימים ונטרי אות שבת בתחומיה דאינון ה' מן יאקדונק" דבגיניהו אוקמוה מארי מתניתין דלא אשתכח בר נש פחות מתרוייהו כתיב לא תקח האם על הבנים ואינון דלא אשתכחו בכל יומא בשתי אותות אלו דאינון אות תפילין ואות ברית מילה ובשבת אות ברית ואת שבת בהון שלח תשלח את האם וכו'.

וצריך בר נש דלא ישתכח בכל יומא פחות מתרוייהו, ואי לא עליה אתמר ונרגן מפריד אלוף, דאפריד אלופיה דעלמא משכינתא, נוקבא אתמר בה אות היא לעולם, דכורא ברית מלח עולם הוא, ובגין דא אות תפילין נוקבא, אות ברית דכורא.

תרגום: ועוד אלו ששומרים אות הברית בתחומה שהם שמונה ימים ושומרים אות שבת בתחומה שהם י' מן יאהדונה"י שבגללם בארו בעלי המשנה שלא נמצא איש פחות משניהם כתוב לא תקח האם על הבנים ואותם שלא נמצאים בכל יום עם שני האותות האלו שהם אות תפילין ואות ברית מילה ובשבת אות ברית ואת שבת כתוב בהם שלח תשלח את האם וכו'.

וצריך אדם שלא ימצא בכל יום פחות משניהם ואם לא עליו נאמר ונרגן מפריד אלוף שהפריד אלופו של עולם מהשכינה הנקבה נאמר בה אות היא לעולם הזכר הוא ברית מלח עולם ולכן אות תפילין נקבה אות הברית זכר.

ובלא תפילין וביום שבת שהוא פטור מתפילין מילה ושבת נמצאת בו מלמד שכל הזהיר במצות תפילין אין שני עדין זזין ממנו לעולם לא בחול ולא בשבת

פרשת וירא

(יח א): וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלָיו מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כָּתוּב הַיּוֹם:

ע"י רמב"ן: במקום אשר יזכיר המלאכים בשם אנשים כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט וכן ויאבק איש עמו (להלן לב כה) וכן וימצאהו איש (שם לו טו) על דעת רבותינו (תנחומא וישב ב) הוא כבוד נברא במלאכים יקרא אצל היודעים מלבוש יושג לעיני בשר בזכי הנפשות כחסידים ובני הנביאים ולא אוכל לפרש⁴⁶¹ והמקום אשר תמצא בו ראיית ה' ודבור מלאך או ראיית מלאך ודבור ה' ככתוב בדברי משה בתחילת נבואתו (שמות ג ב - ד) ובדברי זכריה (ג א - ב) עוד אגלה בו דברי אלהים היים ברמיזות (עיי' שמות ג ב)

וענין ויאכלו - אמרו חכמים (ב"ר מח יד) ראשון ראשון מסתלק וענין ההסתלקות תבין אותו מדבר מנוח אם תזכה אליו⁴⁶² והנה פירוש הפרשה הזאת אחרי שאמר כי

⁴⁶¹ ע"י זהר (ח"ב רכט ע"ב) תא חזי נשמתא לא סלקא לאתחזאה קמי מלכא קדישא עד דזכאת לאתלבשא בלבושא דלעילא לאתחזאה תמן וכן כגוונא דא לא נחתא לתתא עד דאתלבשת בלבושא דהאי עלמא.

כגוונא דא מלאכין קדישין דלעילא דכתיב בהו (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט כד עבדין שליחותא בהאי עלמא לא נחתין לתתא עד דמתלבשין בלבושא דהאי עלמא וכלא איהו כגוונא דההוא אתר דאזיל תמן והא אוקימנא דנשמתא לא סלקא אלא בלבושא דנהיר.

ותא חזי אדם הראשון כד הוה בגנתא דעדן הוה מתלבש בלבושא כגוונא דלעילא ואיהו לבושא דנהורא עלאה כיון דאתתרך מגנתא דעדן ואצטריך לגוונין דהאי עלמא מה כתיב (בראשית ג כא) ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. בקדמיתא הוה כתנות אור אור דההוא נהורא עלאה דשמש ביה בגן עדן בגין דהא גנתא דעדן נהורא עלאה דנהיר משמש ביה ועל דא אדם קדמא כד עאל לגו גנתא אלביש ליה קודשא בריך הוא בלבושא דההוא נהורא ואעיל ליה תמן ואי לא אתלבש בקדמיתא בההוא נהורא לא ייעול לתמן.

כיון דאתתרך מתמן אצטריך למלבושא אחרא כדיון ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וכלא כמה דאצטריך. והכא כגוונא דא עשו בגדי שרד לשרת בקדש לאעלא בקודשא. תרגום: בא וראה אין נשמה עולה להראות לפני המלך הקדוש עד שזוכה להתלבש בלבוש של מעלה להראות שם וכן כמו זה לא יורדת למטה עד שמתלבשת בלבוש של העולם הזה. כמו כן המלאכים הקדושים שלמעלה שכתוב בהם עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט כשעושים שליחות בעולם הזה אין יורדים למטה עד שמתלבשים בלבוש של העולם הזה והכל הוא כמו שאותו מקום שהולך לשם והרי בארנו שנשמה לא עולה אלא בלבוש שמאיר. ובא וראה אדם הראשון כשהיה בגן עדן היה מתלבש בלבוש כדוגמא שלמעלה והוא לבוש של אור עליון כיון שגרש מגן עדן והצטרך לגוני העולם הזה מה כתוב (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם בראשונה היו כתנות אור אור של אותו אור עליון ששמש בו בגן עדן.

משום שהרי גן עדן אור העליון שמאיר משמש בו ועל כן אדם הראשון כשנכנס לתוך הגן הלביש אותו הקדוש ברוך הוא בלבוש של אותו אור והכניסו לשם ואם לא הלביש בראשונה באותו אור לא יכנס לשם כיון שגרש משם הצטרך ללבוש אחר אז ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור והכל כמו שצריך וכאן כמו כן עשו בגדי שרד לשרת בקדש להיכנס בקדש. ע"י עץ חיים (שער קיצור אבי"ע פרק ח) ונחזור לענין המלאכים כי גם הם חומר וצורה אלא שחומרם זך מאד ונקרא כבוד נברא של המלאך ונקרא אישים אך צורתן נקרא מלאך וזכי הנפש יכולין לראות דרך מראה את המלאך בהיותו מלוּבש במלבוש שלו הנ"ל וזה סוד וירא והנה שלשה אנשים ואין זו נבראה רק שהשיג בראיית נפשו המשכלת את נפש המלאך עצמו וכן הרואים את אליהו ושאר נשמות הצדיקים כעין רבינו הקדוש בכל ליל שבת וכיוצא אינו אלא ע"י התלבשות בחלוקא דרבנן שלו.

⁴⁶² ע"י זהר ח"ב דף צד ע"א: הא תנינן דחמאת שפחה על הים מה דלא חמא יחוקאל נביאה יכול כההוא יומא דקאימו ישראל על טורא דסיני לאו הכי בגין דההוא יומא

בעצם היום הזה נמול אברהם (לעיל יז כו) אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה במילתו יושב ומתקרר בפתח אהלו מפני חום היום אשר יחלישנו והזכיר זה להודיע שלא היה מתכוין לנבואה לא נופל על פניו ולא מתפלל ואף על פי כן באה אליו המראה הזאת ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה⁴⁶³ והוא יושב פתח אהל ירמוז לכנסת ישראל שהיה מישב דעתו ורואה בה כי מפני שהתחיל בה וירא אליו ה' ואנו יודעים כי השם המיוחד⁴⁶⁴ לא נראה לאבות כי אם באל שדי על כן הוצרך לומר והוא יושב פתח אהל והבן זה

(יח ב): וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וַהֲנֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא וַיִּרְץ לִקְרַאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה:

ע"י ר' בחיי: ראה בחוש העין שלשה אנשים נצבים עליו והוסיף שנית לשון וירא לבאר כי הוסיף לראות בעין השכל והתבונן בהם והכיר שהם מלאכים⁴⁶⁵ ולכך אמר וירץ

דקיימו ישראל על טורא דסיני אעבר זוהמא מנייהו וכל גופין הוו מצחצחון כצחצחא דמלאכין עלאין כד מתלבשן בלבושי מצחצחון למעבד שליחותא דמריהון ובההוא מלבושא מצחצחא עלאין לאשא ולא דחלין כגוונא דההוא מלאכא דמנוח כד אתחזי ליה ועאל בשלהובא וסליק לשמיא דכתיב (שופטים יג ב) ויעל מלאך יהו"ה בלהב המזבח וכד אעבר מינייהו ההוא זוהמא אשתארו ישראל גופין מצחצחין בלא טנופא כלל ונשמתינ לגו כזוהרא דרקיעא לקבלא נהורא

הכי הוו ישראל דהוו חמאן ומסתכלן גו יקרא דמריהון מה דלא הוי הכי על ימא דלא אתעבר זוהמא מנייהו בההוא זמנא והכא בסיני דפסקא זוהמא מנופא אפילו עוברין דבמעו אמן הוו חמאן ומסתכלן ביקרא דמריהון וכלהו קבילו כל חד וחד כדקא חזי ליה

תרגום: הרי למדנו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא יכול כמו אותו יום שעמדו ישראל על הר סיני לא כך משום שאותו היום שעמדו ישראל על הר סיני עברה מהם הזוהמא וכל הגופים היו מצוחצחים כצחצוח של מלאכים עליונים כשמתלבשים בלבושים מצוחצחים לעשות את שליחות אדונם.

ובאותו מלבוש מצוחצח נכנסים לאש ולא פוחדים כדוגמת אותו המלאך של מנוח כשנראה לו ונכנס בשלהבת ועלה לשמים שכתוב ויעל מלאך ה' בלהב המזבח וכשעברה מהם אותה זוהמא נשאר ישראל גופים מצוחצחים בלי טנוף כלל והנשמות בפנים כזהר הרקיע לקבל את האור.

כך היו ישראל שהיו רואים ומסתכלים לתוך כבוד אדונם מה שלא היה כך על הים שלא עברה מהם הזוהמא באותו זמן וכאן בסיני שפסקה הזוהמא מן הגוף אפילו עוברים במעי אמותיהם היו רואים ומסתכלים בכבוד אדונם וכולם קבלו כל אחד ואחד כראוי לו.

⁴⁶³ ע"י זהר (ח"א דף צז ע"ב) וירא אליו אתחזי ואתגלי ליה שכינתא גו אינון דרגין דאתחברו בסטרוי מיכאל לסטר ימינא גבריאל לסטר שמאלא רפאל לקמא אוריאל לאחורא ועל דא אתגליא עליה שכינתא בהני אלוני בוסמין (נ"א צולמין) דעלמא בגין לאחזאה קמייהו ברית (ד"א ל"ג קדמאה רשימו) קדישא דהוה בכל עלמא ברזא דמהימנותא. והוא יושב פתח אהל מאן פתח האהל דא אתר דאקרי ברית רזא דמהימנותא כחום היום דא רזא דאתדבק ביה אברהם תוקפא דסטרא דימינא דרגא דיליה.

תרגום: "וירא אליו", נראתה ונתגלתה אליו השכינה תוך אותן דרגות שהתחברו בצדו, מיכאל לצד ימין, גבריאל לצד שמאל, רפאל לפנים, אוריאל לאחור. ועל זה נגלתה עליו השכינה באלונים מבוסמים (צלמים) הללו של העולם, כדי להראות לפניהם ברית (רושם ראשון) הקדושה שהיתה בכל העולם בסוד האמונה. "והוא יושב פתח האהל". מה זה "פתח האהל", זה המקום שנקרא ברית, סוד האמונה. "כחום היום", זה הסוד שנדבק בו אברהם, הכח של צד הימין, הדרגה שלו.

⁴⁶⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁶⁵ ע"י זהר ח"א קד ע"א: ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח טז) למעבד לון לויא אמר רבי

לקראתם וישתחו ארצה והמלאכים האלה היו מיכאל רפאל גבריאל מיכאל בא לבשר את שרה ולהציל את לוט שהם שתי שליחות חסד ורחמים רפאל לרפאות את אברהם גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה בערב והוא מיכאל וגבריאל מיכאל להציל את לוט גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויהפך את הערים ולא אמר ויהפכו ומה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר ג ב) אין מלאך אחד עושה שתי שליחות לא אמרו אלא כשהם זה הפך זה שהרי המלאך הממונה על הרחמים לא יתכן שיעשה דין שהוא הפכו והמלאך הממונה על הדין לא יבא על הרחמים אבל כשהם שתי שליחות של דין או של רחמים עושה ואפי' כמה שליחות ועל כן תמצא שעשה מיכאל שתי שליחות של חסד בשורת התולדה לשאינה ראויה להוליד והצלת לוט שלא היה ראוי להצלה ואם תאמר שימסר בידו גם השלישית והיא הרפואה כי הכל בכלל חסד הוא הא לאו ידידה הוא והיה מסיג בזה גבולו של רפאל ולכך נמסר לכל אחד ואחד מה שיש בכח פקידותו ומנויו לעשות ושלא להסיג גבול כי כה משפט העליונים ממה שכתוב (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו⁴⁶⁶ ועוד תמצא אם תשכיל בפרשה כי נגלית לו כאן השכינה עם מחנותיה שהרי ג' המלאכים האלה מלאכי צבאות הם ומארבע מחנות שכינה הם ובבראשית רבה (שמו"ר ב ח) בכל מקום שתמצא מיכאל שם כבוד השכינה ולכך בראותו אותם רץ אחריהם כרץ אחר השכינה ומה שנגלו שלשה ולא ארבעתם הכל לפי הצורך מלאך החסד על שתי שליחות שהיו של חסד מלאך הרחמים על הרפואה מלאך הדין על חרבן סדום והרביעי כבר נגלה לו בין הבתרים (עיי"ש טו ה) והבן זה

(יח ג): ויאמר אֲדֹנָי אִם נָא מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ:
 עי' ר' בחיי: על דרך הפשט קרא את כולם אדונים ואמר לגדול שבהם אם נא מצאתי חן בעיניך וכל הענין וזה הפירוש לדעת האומר כי הוא חול אבל מפני שמצאנוהו קמוץ בכל הספרים יש לנו לומר שהוא קדש וקראם בשם רבים ויתכן לומר כי למיכאל לבדו הוא שקרא בשם רבו מפני שהוא מלאך החסד כמדתו לכך התחיל לדבר עמו והזכיר בתחלת דבריו מים ובסוף דבריו המאה וחלב ולא

ייסא אי תימא דאברהם ידע דמלאכין אינון אמאי אעביד לון לויא אלא אמר רבי אלעזר אף על גב דהוה ידע⁴⁶⁵ (רגיל הוה למעבד לכלהו בני נשא דזמינן עמיה למעבד לון לויא) [נ"א מה דהוה רגיל למעבד עם בני נשא עבד בהו ואלוי לון] בגין ד-כך אצטריך ליה לבר נש למעבד לויא לאושפיוזין דהא כלא בהאי תליא. תרגום: "ואברהם הלך עמם לשלחם", לעשות להם לויא. אמר רבי ייסא, אם תאמר שאברהם ידע שהם מלאכים, למה עשה להם לויא. אלא אמר רבי אלעזר, אף על גב שידע, (רגיל היה לעשות לכל בני האדם שמזומנים עמו לעשות להם לויא. נ"א מה שהיה רגיל לעשות עם בני אדם עשה בהם, ולויא אותם). לכן צריך לאדם לעשות לויא לאורחים, שהרי הכל תלוי בזה.

⁴⁶⁶ עי' זהר ח"ג רכה ע"א: איהו רכיב בארבע יסודין דמנהון אתבריאו ארבע חיון טבעיים ואיהו הוא דמקרב מיא באשא ורוחא בעפרא הה"ד (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו ואוף הכי הוא מקרב מיכאל דאיהו מים שכליים עם גבריאל דהוא אש שכלי ואיהו מקרב אוריאל דאיהו אור דהיינו רוח שכלי עם רפאל דאיהו אפר דהיינו עפר שכלית דמיד דאסתלק קב"ה מבינייהו לית בהון חילא.

תרגום: הוא רוכב בארבעה יסודות, שמהם נבראו ארבע חיות טבעיות, והוא הוא שמקרב מים לאש, ורוח לעפר, זהו שכתוב "עושה שלום במרומיו" כמו כן כאן הוא מקרב את מיכאל שהוא מים שכליים עם גבריאל שהוא אש שכלי, והוא מקרב את אוריאל שהוא אור, שהיינו רוח שכלי, עם רפאל שהוא אפר שהיינו עפר שכלית, שמיד שמסתלק הקדוש ברוך הוא מביניהם אין בהם כח.

נזכר יין⁴⁶⁷ בסעודה וזה מבואר וטעם היות השם הזה קמוץ כשהוא קדש ידוע הוא ולפי הפשט בחכמת הנקודות הקמ"ץ מעלה גדולה וראשון לשבעה תנועות שהם קמ"ץ⁴⁶⁸ פת"ח צר"י סגול"ל חול"ם שור"ק חיר"ק כי מתוך שבעתם תבנה ותכונן התורה והם הנקראים שבע הברות או שבעה קולות שעליהם אמר דוד במזמור של מתן תורה שבעה קולות לפי שכל התורה מיוסדת עליהם וזהו פשט המאמר (שמו"ר ח ד) בשבעה קולות נתנה⁴⁶⁹ ועליהם אמר שלמה (משלי ט א) הצבה עמודיה שבעה כי הם העמודים אשר כל הבית נכון עליהם וההפרש שבין קמ"ץ לפת"ח אינו אלא בנקודה⁴⁷⁰ כי מעלת הקמ"ץ אינו אלא בצורת הנקודה והנקודה רמו לנקודת המציאות שהוא היכל הקדש מכוון באמצע הנמשל לנקודה⁴⁷¹ ועל כן הנקודה משמשת לשבעה פנים כשתשימנה על

⁴⁶⁷ עי' ספר הבהיר: קלז. מהו יין וחלב, ומה ענין זה אצל זה, אלא מלמד שהיין הוא פחד וחלב הוא חסד.

⁴⁶⁸ עי' תיקו"ז ט ע"א החושב הנקודות מחכמה עד מלכות וסדרן קמץ פתח צרי שבא סגול חולם חירק שורק שורק גדול כסדר, ועי' שם קנא ע"א שמתחילים מכתר, וזה כסדר: קמ"ץ פת"ח ציר"י סגול"ל שב"א חל"ם חיר"ק שור"ק מלכות כלילא מכלהו.

⁴⁶⁹ עי' מדרש הנעלם & תאני ר' שמעון, על שבעה עמודים הארץ עומדת, שנאמר חצבה עמודיה שבעה, והם תלויים על המים, וכנגדם אמר דהמע"ה שבעה קולות, דכתיב קול ה' על המים.

ועי' זהר (ח"ב תוספות דף רע ע"ב) וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים. וכי רואים את הקולות אלא וכל העם רואים את הקולות אותן קולות שנאמר קול יי' על המים אל הכבוד הרעים. קול יי' בכח. ואומר בכח ידי עשיתי. ואומר אף ידי יסדה ארץ. קול יי' בהדר. ואומר הוד והדר פעלו וצדקתו וגו'. קול יי' שובר ארזים זה קשת שמשברת עצי ארזים ועצי ברושים. (שם) קול יי' חוצב להבות אש. זה שעושה שלום בין האש ובין המים שחוצב כח האש ומונע אותו מללחוך המים גם מונע מלכבותו (שם) קול יי' יחיל מדבר שנאמר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם. יותר מן המדבר. קול יי' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד. דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה. הא למדת שבשבע קולות נתנה התורה ובכלם נגלה עליהם אדון העולם וראום והיינו דכתיב וכל העם רואים את הקולות כתוב אחד אומר ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו. וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם. הא כיצד אשו הגדולה היתה בארץ שהוא קול אחד ושאר קולות היו בשמים דכתיב מן השמים השמיען את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש.

עי' עבה"ק ח"ד פכ"ח: ואמר עוד ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' ביום דבר יי' אליכם בחרב מתוך האש וכן בכל מקום שיזכיר דבור השם הגדול אליהם, יבאר מיד שהיה מתוך האש להודיע להם מקום השגתם וכן הודיעו הם עצמם דכתיב ותאמרו הן הראנו יי' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש וכבדו וגדלו שאמרו שהראם הוא האש שנאמר בו ומראה כבוד יי' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל, ובהשגה זו עמדו על סוד הייחוד כי אל זה התכלית עלו למעלת הנבואה לקבל התורה שהיא ההוראה הנפלאה לזה, וכמו שכתבתי והוא אמרו אתה הראת לדעת כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו.

⁴⁷⁰ עי' תיקו"ז (&): קמ"ץ רקיע וניצוץ, אינון י"ו, איהו קומץ כל נקודין. עי' תיקו"ז ה ע"ב, נקודין אליו סלקין אלה"ם דבהון שבע נקודין תלת לעילא תלת לתתא חל"ם באמצעיתא וחד רקיעא תמינאה לון דאתמר ביה (בראשית א יד) ויתן אותם אלה"ם ברקיע השמים

תרגום: נקודות אלה עולים אלה"ם שבהם ז' נקודות שלש למעלה שלש למטה חולם באמצע וא' רקיע שמינית לו, שנאמר בו ויתן אותם אלקים ברקיע השמים. ועיי"ש בגר"א ד"ה דאתמר בי' ויתן כו' - שכללן בנקודה א' שהוא הניצוץ של הקמץ: וקבען ברקיע - שהוא הפתח של הקמץ.

⁴⁷¹ עי' ס"י (פ"ד מ"ד) שבע כפולות בג"ד כפר"ת מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום והיכל הקודש מכוון באמצע והוא נושא את כולם.

עי' ספר הפליאה (&): והיכל הקודש מכוון באמצע ר"ל כל גוף וכל נמצא לא ימלט מו' קצוות אלו הם חסד פחד ת"ת נצח והוד ומעור, והאמת הוא מרכז הוא היכל הקודש ר"ל מרכז נקודה שהכל באים אליו הוא היכל העטרה הקודש הוא הת"ת שהעטרה נקראת היכל הת"ת שהיכל הקודש מכין ומסודר כנגד מה שבשמים והכל צריכים היכל להכנס.

עי' זהר ח"ב רכב ע"א: פתח ואמר (תהלים מח ג) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב תא חזי כד ברא קודשא בריך הוא עלמא אשדי חד אבנא יקירא מתחות כרסי יקריה ושקע עד תהומא ורישא חדא דההוא אבנא נעיץ גו תהומי ורישא אחרא לעילא וההוא

האות מלמעלה יהיה חול"ם באמצע האות יהיה שור"ק ואם בפת"ח ישוב קמ"ץ ואם בחיר"ק ישוב ציר"י ואם בציר"י סגו"ל ואם בשב"א ישוב קבוץ שפתים הרי ז' ועוד באותיות עצמן אם תתן הנקודה באות ה"א ישוב הי"ת ואם בו"ו ישוב זי"ן

בכ"ף ישוב ב"י"ת ואם בנו"ן ישוב גימ"ל ואם ברי"ש ישוב דל"ת ולכך המוסף נקודה או גורעה מחריב את העולם⁴⁷² ומקצין נטיעות⁴⁷³ התורה ושרשיה

ואף על פי שנראה שהקמ"ץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת אין הדבר כן אלא שיש הפרש ביניהן במבטא שהרי תנועת הקמ"ץ גבוהה ועליונה ותנועת הפת"ח למטה ממנה⁴⁷⁴ כי הקמ"ץ בתיבה יורה על מעלה גדולה ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו אינו נסמך לאחר כענין ארון שהוא קמו"ץ ומצינו ארון הברית שהוא בפת"ח וכן (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך (במדבר כ טז) וישלח מלאך שהוא בקמ"ץ ומלאך הברית הוא בפת"ח כי הפת"ח נסמך לעולם למה שאחריו ולא כן הקמ"ץ כי הוא עומד בפני עצמו

ומטעם זה כל אתנחתא וסוף פסוק הוא בקמ"ץ כי שם עומד לא יסמך ומטעם זה בנקוד זה השם לא תמצא פת"ח אלא קמ"ץ כי המעלה העליונה הגדולה המורה עליונות ושהוא בלתי נסמך לאחר כדבר הנברא ומפני זה נכתב באל"ף דל"ת כשהוא קדש בקמ"ץ וכשהוא חול בפת"ח ומה שכתוב בלוט (בראשית יט יח) אל נא אדני בקמ"ץ והוא חול לפי שהוא סוף פסוק

וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמ"ץ לפת"ח כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קדש לחול וכן מצינו שהמחליף פת"ח בקמ"ץ לא ימלט מאחת משתיים או יהרום הכונה או יבא לידי כפירה כי אות ה"א של (בראשית יח כג) האף תספה אילו קמצתו היית מהפך כוונתו של אברהם והורס מחשבתו ואות ה"א של (איוב ח ג) האל יעות משפט אילו קמצתו יהיה כפירה

מלבד שאמרו עוד חכמי הדקדוק כי הקמ"ץ הוא נאמר על ענין אמתי ולא כן הפת"ח ומה אמר הכתוב (שמואל ב א י) ואעמד עליו ואמתתהו וי"ו של ואעמד תמצאנה בקמ"ץ אבל וי"ו של ואמתתהו בפת"ח כי מה שאמר ואעמד עליו אמת היה ולא כן ואמתתהו כי שאול הרג את עצמו והנה כל זה מחכמת תורתנו האלהית ולשונו הקדושה

רישא אחרא עלאה איהו חד נקודה (עלאה) דקיימא באמצעייתא דעלמא ומתמן אתפשט עלמא לימינא ושמאלא ולכל סטרין ואתקיים בההיא נקודה אמצעייתא וההיא אבנא אתקרי שתיה דמנה אשתיל עלמא לכל סטרין תו שת"ה ש"ת י"ה קודשא בריך הוא שוי לה למהוי יסודא דעלמא ושתילו דכלא

תרגום: פתח ואמר יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם זרק אבן אחת נכבדה מתחת כסא כבודו ושקע אותה עד התהום וראש אחד של אותה אבן נעוץ בתוך התהומות וראש אחר למעלה ואותו הראש האחר העליון הוא נקודה אחת (עליונה) שעומדת במרכז העולם ומשם התפשט העולם לימין ולשמאל ולכל הצדדים והתקים באותה נקדת המרכז ואותה אבן נקראת אבן השתיה שממנה נשתל העולם לכל הצדדים עוד שת"ה שת י"ה הקדוש ברוך הוא שם אותה להיות יסוד העולם והשתלת הכל.

⁴⁷² עי' עירובין יג ע"א: וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מויתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו.

⁴⁷³ עי' רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.
⁴⁷⁴ עי' תז"ח דף יז ע"ג: והמשכילים עשר נקודין דקיימין לאכנעא חמש מימינא וחמש משמאלא אורחא דאלין לקבל אלין חמש אינון רברבין בהאי גוונא זעירין, אָ אָ אָ אוּ אוּ ימינא, אָ אָ אָ אָ.

תרגום: "והמשכילים" עשר נקודות שעומדים להיכנע, ה' מימין וה' משמאל, הדרך שאלה כנגד אלה ה' המה, גדולים בזה הצבע קטנים.

ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה לנשמה⁴⁷⁵ כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף כמו שדרשו רבותינו ז"ל בספר הבהיר (אות קטו⁴⁷⁶) דמיין נקודתא באתוותא דאורייתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאינש וכן אמרו במסכת מגלה (מגילה ג א) ושום שכל זה הנקוד

וע"ד הקבלה טעם קמצתו מפני שהשם עצמו נקמץ, מחובר משני השמות הקדושים, כל אחד בן ארבעה אותיות, האחד מורה קדמות ויחוד⁴⁷⁷, והאחד מורה על האצילות⁴⁷⁸. וע"כ האל"ף בראש והיו"ד בסוף ומדת הדין באמצע.

ודע כי יש שמות ד' כל אחד בן ד' והשלשה נזכרים בתורה המקור העליון⁴⁷⁹ והקו האמצעי והכנוי⁴⁸⁰ ושלשתם רמוזים בפסוק (שמות לה יז) את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה בסדר ויקהל וכן בפסוק (איוב לח ו) על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה כי המשכן דוגמא לבריאת עולם והרביעי בענין רבקה נרמז⁴⁸¹ והבן זה

(יה ח) וַיִּקַּח הַמָּאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֵּאָכְלוּ:

ע"י ר' בחיי: ודע כי כלל הפרשה הזאת יש שסוברים אותה במראה הנבואה וחושבים להכריח הענין בטענה שאין אדם משיג לראות המלאכים בעין הבשר כי אם במראה ולפי השגתם המשיג הסברא הזאת לא לשה שרה ענות גם אברהם לא עשה בן הבקר אבל היה במראה הנבואה גם נצטרך לומר בלוט שעלה במדרגת מעלת הנבואה גם אנשי סדום שהכתוב מעיד שהיו רעים וחטאים ואיך יתכן שיעלה לוט למעלת הנבואה והקב"ה מנע הדבור מאברהם כל זמן שהיה לוט עמו כענין שכתוב (בראשית יג יד) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו אבל עקר הפרשה הזאת בכללה היא כפשוטן של כתובים וענין שרה ואברהם ולוט ואנשי סדום הכל כפשוטו ממש לא מראה נבואה ואם לבד חוכך איך יושגו המלאכים לעיני הבשר כי אם במראה זה אמת ויציב כי ההרגשים א"א שיישיגו המושכלים בחושיהם והפרשה הזאת א"א ללמדה לשום משכיל אם לא ע"ד הקבלה והוא שהמלאכים האלה נקראים בשם אנשים הכוונה בהם על כבוד נברא

⁴⁷⁵ ע"י תיקון ט ע"א ז"ל: מלאכין אית דמשמשין לאלין נקודין ואינון אתוון דאינון כסוסוון לנקודין. תרגום: מלאכים יש שמשמשים לנקודות הללו, והם האותיות שהם כמו סוסים לנקודות.

⁴⁷⁶ ז"ל: ומאי ניהו עיגולא, הדין נקודה דאורייתא דמשה דאינהו כולהו עיגולא ודמיין באתוותא כנשמתא דחיי בגופיה דאינש דלית אפשר ליה למיתני כל היכא דלית קיימא בגויה, ולא למנקט מימרא זוטרא ורבתיא בלא נשמתא כוותיה דהדין נקודה דלית אפשר למלתא זוטרא או רבתיא לאתאמרה בלא נקודה.

⁴⁷⁷ ע"י זהר פנחס רנז ע"ב: כל הויין דיליה סהדין על מארי עלמא דאיהו הוה קדם כל הויין, ואיהו בתוך כל הויה, ואיהו לאחר כל הויה, ודא רזא דסהדין הויין עליה היה הוה ויהיה. תרגום: כל ההויות שלו מעידים על אדון העולם, שהוא היה קודם כל ההויות, והוא בתוך כל הויה, והוא לאחר כל הויה, וזה סוד שמעידות ההויות עליו, היה הוה ויהיה.

⁴⁷⁸ היינו מילת פועל שהוא גילוי ואצלה. ע"י זהר שם דאיהו אדון כל עלמין אסהיד עליה אדני. ⁴⁷⁹ אה"ה, ע"י ת"ז קמב ע"ב: אשכחנא תקונא כגוונא דא, אה"ה כתר עלאה, יהו"ה עמודא דאמצעייתא, אדני"י שכינתא תתאה.

⁴⁸⁰ ע"י תיקון (ה ע"א): בחמשה לחדש (יחזקאל א א) דא את ה' דאיהי אלהי"ם כנוי לשם יהו"ה ואיהי כורסיא דהכי סליק הכס"א כחושבן אלהי"ם.

תרגום: "בחמשה לחודש" זו האות ה', שהיא אלהי"ם, כנוי לשם יהו"ה, והיא הכסא, שכך עולה הכס"א בגימ' אלהי"ם. ⁴⁸¹ ע"י לקמן פרק כד פסוק יט, וצ"ע.

במלאכים⁴⁸² ומשכילי האמת יקראוהו מלבוש כי הוא מלבוש לג' מעלות עליונות הנקראות אדם⁴⁸³ שהן מתלבשות במדה זו הנקראת מלבוש ומשחרב בית המקדש נפלה מדה זו שהיא המלבוש⁴⁸⁴

וכבר ידעת כי הנפש היא נקראה אדם לא הגוף כי הגוף אינו אלא מלבוש הנפש וכן הכתוב מעיד (איוב י יא) עור ובשר תלבישני באר כי הגוף הוא המלבוש והנפש שהיא האדם מלבשת בו⁴⁸⁵ ומה שנקראו אנשים בפרשה הזאת והוא הדין בשאר

⁴⁸² עי' לעיל הערה 461.

⁴⁸³ עי' ז"ח (לג ע"ב): ולא עוד אלא תלת אדם אינון אדם דבריאה אדם דיצירה אדם דעשיה מסטרא דדכיו ואית אחרא מסטרא דמסאבו דאיהו אדם בליעל איש און יצר הרע אדם טוב יצר הטוב דהכי אוקמוה קדמאין גם את זה לעומת זה עשה האלקים. תרגום: ולא עוד, אלא יש שלשה [בחיונות] אדם, והם אדם דבריאה, אדם דיצירה, אדם דעשיה, מצד הטהור, ויש אחר מצד הטומאה, שהוא אדם בליעל, איש און, יצר הרע אדם טוב, יצר הטוב כי כך פירשו הראשונים גם את זה לעומת זה עשה האלה"ם.

⁴⁸⁴ עי' לעיל הערה 461.

⁴⁸⁵ עי' זהר ח"א כ ע"א: מלכותא דדוד אתתקן ביומא דא רגלא וסמכא רביעאה דכורסייא אתתקנו אתוון ואתיישרו על דוכתייהו ועם כל דא עד יום שתיתאה דאתתקן דיוקנא דאדם תקונא כדקא יאות [לא אתיישב] (לאאתיישב) בדוכתיה וכדין אתתקן כורסיא עלאה וכורסיא תתאה ועלמין כלהו אתיישבו בדוכתייהו ואתוון כלהו [אתתקן] (אתתקן) על גלגלוי בפשיטו דטופסירא דקוטרא [ויומא] (וביומא) רביעאה איהו יומא מאים מבונים כמה דאת אמר (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים הה"ד (שיר א ו) בני אמי נחרו בי דהא נהורא דא אזעירת גרמא ונהירו [דיליה] (דיליה) וקליפין אתקנו על דוכתייהו כל אינון נהורין דנהרין כלהו תליין בהאי רקיע השמים לאתקנא בהו כורסייא דדוד אלין נהורין מצעירין ציורא דלתתא לאתקנא ציורא דכלהו דאינון בכללא דאדם ציורא פנימאה דכל ציורא פנימאה אקרי הכי

ומהכא כל ציורא דאתכליל באתפשטו דא אקרי אדם >הה"ד (יחזקאל לד לא) אדם אתם אתם קרויין אדם ולא שאר עמין עעכו"ם וכל רוחא אקרי אדם > רוחא דסטר קדישא גופא דיליה לבושא איהו ועל דא כתיב (איוב י יא) עור ובשר תלבישני וגו' בשרא דאדם >לבושא איהו< (לבושייהו) ובכל אתר כתיב (שמות ל לב) בשר אדם אדם לגו בשר לבושא דאדם גופא דיליה טסירין דלתתא דאתתך בהתוכא דרוחא דא אצטירי מניה ציורין דאתלבשן בלבושא אחרא כגון ציורא דבעירי דכין (דברים יד ד) שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור וגו' אינון דבעיין לאתכללא בלבושא דאדם ההוא רוחא פנימאה דאינון סטריין [ס"א ציורין] סליק בההוא שמא דאתקרי בה גופא דיליה לבושא דההוא שמא [בשר שור] שור איהו פנימאה דההוא גופא בשר דיליה לבושא וכן כלהו

תרגום: מלכות דוד נתקנה ביום זה כרגל ואדן רביעית של הכסא, נתקנו האותיות והתיישרו על מקומן, ועם כל זה, עד היום הששי שנתקנה דמות האדם תיקון כראוי, לא התיישב במקומו, ואז נתקן כסא עליון וכסא תחתון, והעולמות כולם התיישבו במקומם, וכל האותיות נתקנו על גלגליהם בהתפשטות של תפיסת הקשר. ויום רביעי הוא יום מאוס לְבוֹנִים, כמו שנאמר "אבן מאסו הבונים". זהו שכתוב "בְּנֵי אֲמִי נִחְרוּ בִי", שהרי אורה זו הקטינה עצמה והאור שלה, והקליפות נתקנו על מקומם. כל אותם המאורות שמאירים, כולם תלויים ברקיע השמים הזה לתקן בהם את כסא דוד. המאורות הללו מצעירים ציור שלמטה לתקן ציור של כולם, שהם בכלל של אדם, ציור פנימי, שכל ציור פנימי נקרא כך. ומכאן שכל ציור שנכלל בהתפשטות זו נקרא אדם. זהו שכתוב "אדם אתם", אתם קרויים אדם ולא שאר עמין עכו"ם. וכל רוח נקראת אדם, רוח של צד

המקומות שבכל הכתובים שהמלאכים נקראים בשם אנשים הכוונה בהם במלבוש הזה ומה שהכתובים יכנום בשם אנשים מפני שהוא מושג לעיני הגוף לאותם שהם זכי הנפשות וזהו ענין הפרשה שיקראם פעם אנשים ופעם מלאכים מלאכים לפי שהיו מלאכים ממש אנשים לפי שהם המלאכים הנקראים מלבוש עשה אונך כאפרכסת והתעורר להבין הענין הזה

ועוד דע כי יש סוד בענין הפרשה דרך אחרת והוא שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש והתבונן היטב כי קרא הכתוב המלאכים בשם אנשים בענין אברהם ובענין לוט קראם מלאכים ודרשו רז"ל (ב"ר נ ג) הכא אתמר אנשים והכא אתמר מלאכים הכא אתמר אנשים כשהיתה שכינה על גביהן ולהלן אתמר מלאכים כשנסתלקה שכינה לבשו מלאכות הוא שכתוב להלן וילך ה' וכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה

ויש לך להתבונן כי אילו קראם בענין לוט מלאכים בלבד היה טעם המדרש הזה מספיק אבל תמצא שקראם הכתוב בענין לוט פעם מלאכים ופעם אנשים הוא שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה וכתוב וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט וגו' וכתוב ויאיצו המלאכים ואחריו מיד ויחזיקו האנשים מכל זה יש לך להתבונן כי זה מופת חזק שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש ועשו כל מה שעשו מדעת המלאכים ומעתה יבאו הכתובים אמתיים כפשוטן בשם אנשים ובשם מלאכים והגלוי והסתום בהם אמת וזהו ענין הדבור בנחש⁴⁸⁶ ובאתון⁴⁸⁷ והמשכיל יבין והכוונה בזה מה שדרו"ל בבבא מציעא פ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא פה ב) אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה יומא ולא אתא אמר ליה מ"ט נגה ליה למר אמר ליה אדמוקמינא לאברהם ומשינא ידיה וצלי ומננינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סבר תקפנהו ברחמי ומייתו ליה למשיחא בלא זמניה אמר ליה ויש דוגמתן בעה"ז אמר ליה איכא רבי הייא ובניו גזר רבי תעניתא אחתינהו לר' הייא ובניו אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא אליהו אתיוה לאליהו ומחיוה שתין פולסי דנורא אול אדמי כדובא דנורא עאל בנייהו וטרדינהו ולא אמרי מחיה מתים והבן זה

(יח ט): וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךָ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָל:

עי' ר' בחיי: דרו"ל (ב"מ פז א) נקוד על אי"ו ללמדך שאף לשרה שאלו על אברהם

קדושה גופו הוא לבושו, ועל זה כתוב "עור ובשר תלבישני וגו'", בשר של אדם הוא לבוש. ובכל מקום כתוב בשר אדם, אדם לבפנים, בשר לבוש האדם גופו. רוחות שלמטה שנחתכים בסיגים של רוח זו הצטיירו ממנו ציורים שהתלבשו בלבוש אחר, כמו ציור של בהמות טהורות, "שור שה כבשים ושה עזים איל וצבי ויחמור וגו'", אותם שצריכים להיכלל בלבוש של אדם, אותו רוח פנימי של אותם צדדים (ציורים), עולה באותו שם שנקרא בו גופו לבוש של אותו שם, בשר שור, שור הוא פנימי של אותו גוף, הבשר שלו לבושו, וכן כולם.

⁴⁸⁶ עי' לעיל הערה 259.

⁴⁸⁷ עי' זהר ח"ג רא ע"ב: אתון דבלעם כד מלילת מלאכא עלאה הוה עלה מלעילא וכו' ורזא הכא דאתמסר לחכימי דלא משגחן לטפשו דליבא פי האתון דרגא דאתני ההוא עלאה דסטר נוקבי ההוא הוה דשריא על ההוא אתון ומליל עלה וכד ברא קב"ה להאי דרגא דאקרי פי האתון סתם ליה בגו (האתון) נוקבא דתהומא רבא ואסתים עליה עד ההוא זמנא תרגום: אתון בלעם כשדברה מלאך עליון היה עליה מלמעלה. וכו' וסוד כאן שנמסר לחכמים שלא משגיחים על טפשות הלב, פי האתון דרגת האתונות, אותו עליון של צד נקבות, אותו שהיה שרוי על אותה אתון, ומדבר עליה, וכשברא הקדוש ברוך הוא לדרגה זו, שנקראת פי האתון, סתם אותה בתוך (האתון) נקב תהום רבה, וסתם עליה עד אותו זמן. כשהגיע אותו זמן, פתח אותו נקב ויצא ושרה עליה ודברה.

איו והיה ראוי לינקד הלמ"ד ולדרוש הכתב שהוא העקר אלא שיש זקף קמן באות הלמ"ד והיה מתערב עם הנקודה ולכך נקוד אי"ו ולא אות הלמ"ד
ונראה לי עוד בזה כי מלבד שנתנה מלה זו להדרש עוד יש בה פנימי צריך ומוכרח כי המלאכים האלה רמוזו לאברהם ענין השפע המשתלשל מלמעלה אל המדות⁴⁸⁸ ומן המדות אל השכלים הנפרדים⁴⁸⁹ ומן השכלים הנפרדים אל העולם השפל כי אחר שנתקדש אברהם ונחתם באות ברית קדש רצו המלאכים להגיד לו תעלומות חכמה בענין השפע כי הם גם שאר הנפרדים כולם מושכים כח מן העשירית והעשירית דרך הקו והקו מן האל"ף ולכך נקוד על אי"ו לרמוז כי מסרו לו ידיעה בענין השפע איך הוא משתלשל מן האל"ף ליו"ד דרך הקו ומן היו"ד לשכלים⁴⁹⁰ ומהשכלים לנביא להודיע העתיד מה פעל אל בעולם השפל ועל כן מודיעים הדבר ומבשרים אותו עליו

(יה יג): ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שָׁרָה לאמר האף אֲמַנָם אֵלֶּךָ וְאֲנִי

זְקַנְתִּי:

ע"י ר' בחיי: השליח נקרא בשם השולח⁴⁹¹ ועל כן קרא הכתוב את המלאך בשם המיוחד⁴⁹² והוא שאמר היפלא מה' והיה לו לומר ממני אלא שהוא דבר המלאך וזהו שאמר למועד אשוב כי התופש את שרה למה זה צחקה הוא עצמו אמר למועד אשוב אליך

(יה יד): הַיִּפְלֵא מֶה' דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כִּעֵת חַיָּה וְלִשְׁרָה בֵּן:

ע"י רמב"ן: אם דבר נפלא ורחוק הוא שיהיה מאת ה' ככה כלשון כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דהי"א כט יד) ודומה לזה מאשר שמנה לחמו (להלן מט כ) מאת אשר תבא לחם שמנה ואונקלוס תרגם היתכסי עשאו כלשון כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים יז ח) ואם כן יש בו סוד נעלם ולשון רש"י היפלא היתכסי וכי שום דבר מופלא ומכוסה ממני מלעשות כרצוני הרכיב בו שני ענינים

ע"י ר' בחיי: יאמר המלאך מיכאל היתכסה ויפסק אצילות⁴⁹³ הה"א בשמך המתקבלת מאת ה' שלא יתן לך ההולדה⁴⁹⁴ והלא כשם שאתה כנגד מדת החסד כן יתן לך בן כנגד מדת הדין שהרי יש לו להשלים המרכבה⁴⁹⁵ מעלה ומטה למועד אשוב אליך בעת חיה ולשרה בן

(יה יט) פי ידעתי לַמַּעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹכֶי ה'

לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לַמַּעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבָר עָלָיו:

ע"י רמב"ן: והנכון בעיני שהיא ידיעה בו ממש ירמוז כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא לשמור הכללים וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותה בפרט להיות שמירתו דבקה בו תמיד לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל כמעט לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז) ובאו מזה

⁴⁸⁸ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 154.

⁴⁸⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 149.

⁴⁹⁰ ע"י לעיל א כו ור' בחיי שם.

⁴⁹¹ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 408, ועי שמות לג ט.

⁴⁹² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁴⁹³ מילה פועל.

⁴⁹⁴ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 453.

⁴⁹⁵ ע"י פרשת ויצא הערה 612 ופרשת וישלח 697.

פסוקים רבים כדכתיב (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו וזולת זה עי' ר' בחיי: לשון גדולה ומעלה מלשון (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעהו או יהיה לשון השגחה כי ידיעת הש"י את האדם היא השגחתו בו וכשאמר כי ידעתיו בא למעט שאר בני אדם שאינם צדיקים שאין ההשגחה בהם כמו בצדיקים⁴⁹⁶

(יח כ): ויאמר ה' זעקת סדם ועמורה כי רבה וחטאתם פי כבדה מאד:

עי' רמב"ן: ורבי אברהם אמר בו סוד מילדי נכרים יספיקו בו ואני ארמוז לך דעת מקבלי, דרשו רבותינו בפסוק כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ (מיכה א ג) יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת הדין⁴⁹⁷ וכן הענין הזה ויאמר ה' אל לבו זעקת סדם ועמורה כי רבה ארד ממדת רחמים אל מדת הדין⁴⁹⁸ ואראה ברחמים אם כצעקתה הבאה אלי במדת הדין עשו כלה⁴⁹⁹, ואם לא אדעה וארחם כדרך

⁴⁹⁶ עי' זהר (ח"א קיב ע"ב): ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא רבי יהודה פתח ואמר (ש"א ב ט) רגלי חסידיו ישמור וגו' חסידו כתיב חד ודא אברהם דקב"ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי נטירו מניה לעלמין ומה דאמר רגלי דא אתתיה דקב"ה שדר שכינתיה עמה ונטר לה תדיר דבר אחר רגלי חסידו ישמור חד דא אברהם דקב"ה אזיל עמיה תדיר בגין דלא יכלון לנזקא ליה ורשעים בחשך ידמו אלין אינון מלכין דקטל קב"ה בהווא ליליא דרדף בתרייהו הה"ד בחשך ידמו דא ליליא דאתקשר בחשוכא וקטל לון.

תרגום: "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא". רבי יהודה פתח ואמר, "רגלי חסידיו ישמור וגו'". כתוב "חסידו", [כלומר] אחד, וזה אברהם, שהקדוש ברוך הוא שומר אותו תמיד ולא מסיר ממנו את שמירתו לעולמים. ומה שאמר "רגלי", זו אשתו, שהקדוש ברוך הוא שלח שכינתו עמה, ושומר אותה תמיד. דבר אחר, "רגלי חסידיו ישמור", אחד, זה אברהם, שהקדוש ברוך הוא הלך עמו תמיד כדי שלא יוכלו להזיק לו. "ורשעים בחושך ידמו", אלו אותם מלכים שהרג הקדוש ברוך הוא באותו לילה שרדף אחריהם. זהו שכתוב "בחושך ידמו", זה הלילה שנקשר בחושך והרג אותם.

⁴⁹⁷ עי' תיקוני זהר (דף קיז ע"ב): ולקבל אלין גלגולין שנוי מקום ושנוי השם ושנוי מעשה שנוי מקום כגוונא דקודשא בריך הוא דאתמר ביה הנה ה' יוצא ממקומו וכד נפיק אשתני מדינא לרחמי ומרחמי לדינא כמה דאוקמוהו מארי מתניתין לא כשאני נכתב אני נקרא בעולם הבא דאיהו אתריה נכתב ביהו"ה ונקרא ביהו"ה בעולם הזה נכתב ביהו"ה ונקרא באדנ"י דא שנוי מקום לבר מאתריה דאיהו עלמא דאתי עלמא דאתי לית ביה שנויא הדא הוא דכתיב (ישעיה כ"ו) אני ה' לא שניתי נכתב בשם יהו"ה ונקרא בשם יהו"ה אתקרי יהו"ה רחמי לבר מאתריה אשתני ואתקרי אדנ"י ואתקרי דין ודא רזא עומד מכסא רחמים ויושב על כסא דין.

תרגום: וכנגד הגלגולים האלו שנוי מקום ושנוי השם ושנוי מעשה שנוי כמו שהקדוש ברוך הוא שבו נאמר הנה יהו"ה יוצא ממקומו וכשיוצא משתנה מדין לרחמים ומרחמים לדין כמו שבארוהו בעלי המשנה לא כשאני נכתב אני נקרא בעולם הבא שהוא מקומו נכתב ביהו"ה ונקרא ביהו"ה בעולם הזה נכתב ביהו"ה ונקרא באדנ"י זה שנוי מקום מחוץ למקומו שהוא העולם הבא בעולם הבא אין שנוי זהו שכתוב אני יהו"ה לא שניתי נכתב בשם יהו"ה ונקרא בשם יהו"ה יהו"ה נקרא רחמים מחוץ למקומו משתנה ונקרא אדנ"י ונקרא דין וזה סוד עומד מכסא רחמים ויושב על כסא דין.

⁴⁹⁸ עי' זהר ח"א דף קה ע"ב: דבר אחר עשו (למעבד) כתרנו עבדו וכי לא הוה ידע קב"ה דאיהו אמר ארדה נא ואראה והא כלא אתגלי קמיה אלא ארדה נא מדרגא דרחמי לדרגא דדינא והיינו (האי) ירידה ואראה ראייה דא היא לאשגחא עליהון במאן דינא לון אשכחן ראייה לטב ואשכחן ראייה לביש ראייה לטב דכתיב (שמות ב כה) וירא אלהים את בני ישראל וידע ראייה לביש דכתיב ארדה נא ואראה (נ"א אשכחן ירידה לטב ואשכחן ירידה לביש לטב דכתיב (שם יט כ) וירד ה' על הר סיני (במדבר יא יז) וירדתי ודברתי עמך שם ירידה לביש ארדה נא בגין) לאשגחא עלייהו בדינא.

תרגום: דבר אחר, "עשו" (לעשות) כתרנו עבדו. וכי הקדוש ברוך הוא לא היה יודע שהוא אמר "ארדה נא ואראה", והרי הכל גלוי לפניו. אלא "ארדה נא" מדרגת הרחמים לדרגת הדין, והיינו (זו) ירידה. "ואראה", ראייה זו להשיג עליהם באיזה דין ידון אותם. מצאנו ראייה לטוב ומצאנו ראייה לרע. ראייה לטוב, שכתוב "וירא אלהים את בני ישראל וידע". ראייה לרע שכתוב "ארדה נא ואראה". (מצאנו ירידה לטוב ומצאנו ירידה לרע. לטוב, שכתוב "וירד ה' על הר סיני", "וירדתי ודברתי עמך שם". ירידה לרע, "ארדה נא", בשביל להשיג עליהם בדין.

⁴⁹⁹ עי' זהר ח"א קו ע"א: ארדה נא ואראה הכצעקתה הכצעקתם מבעי ליה דהא כתיב זעקת סדם ועמורה ותרי קרתי הו אמאי הכצעקתה אלא הא אוקמוה. תא חזי בסטרא דתותי קלא

וידע אלהים (שמות ב כה) ואחר שסיפר הכתוב דעת העליון חזר אל הענין הראשון וסיפר במעשה כי האנשים אשר השקיפו על פני סדום ללכת שמה ושלחם אברהם הגיעו שמה ואברהם מעת הפרדם ממנו ועד הגיעם שם עודנו עומד לפניו כי קראו והגיד לו כי המלאכים הם השלוחים האלה להשחית המקום כאשר אמר ולא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו כי מעת שאמר המכסה אני מאברהם נודע שהגיד לו

ע"י ר' בחיי: הכתובים דבקים זה עם זה יאמר זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלה מאד ארדה ואראה אם כולם חטאו ואם לא אדעה מי החוטאים החטאת הזאת היתה שהיו בהם כל המדות הרעות וכמו שדרשו רז"ל (סנהדרין קט א) ואנשי סדום רעים וחטאים רעים בממונם שנאמר (דברים טו ט) ורעה עינך באחיך האביון וחטאים בגופם וכד"א (בראשית לט ט) וחטאתי לאלהים לה' זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר (מלכים ב כא טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד אבל נגמר דינם בעון שהיו מואסים את הצדקה ולא היו משגיחים על ענייהם ועל רעיהם⁵⁰⁰ שהיו מוטלים ברעב וזהו ביאר הכתוב על דרך הפשט ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד שהיה חטאם מגיע לה' בענין שכתוב בענין העניים (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא והנביא העיד כן באמרו (יחזקאל טז מט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה וכתוב (שם נ) ותגבהנה ותעשנה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו

דברדא סלקין קוטרי כלהו בכתפא מתכנשי בחד טיף ועאלין בגו נוקבי דתהומא רבא ואתעבידו חמש בחד חד איהו כד (צלילן קלין) איכא צלילין קלין דכלהו אתעבידו חד קלא דסליק מתתא עאל בינייהו ואתמשכא כחד וההוא קלא סלקא ונחתא תבעא דינא לאתמשכא לתתא כד האי קלא סלקא למתבע דינא כדין אתגלי לאשגחא קב"ה בדינא. אמר רבי שמעון הכצעקתה מאן הכצעקתה דא גזרת דינא דתבעא דינא כל יומא דהכי תנינן כמה שנין קיימא גזרת דינא ותבעא מקמי קב"ה על דזבינו אחוי דיוסף ליוסף בגין דגזרת דינא צווחת על דינא ועל דא הכצעקתה הבאה אלי מאי הבאה אלי דא הוא רזא כמה דאת אמר (אסתר ב יד) בערב היא באה ובבקר היא שבה ודא הוא הבאה אלי תדיר כגוונא דא קץ כל בשר בא לפני והא אתמר עשו כלה הא אתמר. תרגום: "ארדה נא ואראה". "הכצעקתה", היה צריך לכתוב הכצעקתם, שהרי כתוב "זעקת סדום ועמורה", ושתי קריות היו, אז למה הכצעקתה. אלא הרי פרשוה. בא וראה, בצד שמתחת קול הברד עולים כל העשנים בכתף, מתכנסים בטפה אחת ונכנסים לתוך נקבי תהום רבה, ונעשים חמשה באחד. אחד הוא כאשר (הקולות צלולים) יש קולות צלולים שכולם נעשים קול אחד, שעולה מלמטה נכנס ביניהם ונמשכים כאחד. ואותו הקול עולה ויורד ותובע דין להמשך למטה. כשקול זה עולה לתבוע דין, אז הקדוש ברוך הוא מתגלה להשגיח בדין. אמר רבי שמעון, "הכצעקתה", מי הכצעקתה. זו גזירת הדין שתובעת דין כל יום, שכך שנינו, כמה שנים עומדת גזירת דין ותובעת מלפני הקדוש ברוך הוא על שאחי יוסף מכרו את יוסף, משום שגזרת הדין צועקת על הדין, ועל זה "הכצעקתה הבאה אלי". מה זה "הבאה אלי". זהו סוד כמו שנאמר "בערב היא באה ובבקר היא שבה". וזה הוא "הבאה אלי", תמיד, כדוגמא זו "קץ כל בשר בא לפני", והרי נתבאר. "עשו כלה", הרי נתבאר.

⁵⁰⁰ זהר ח"א קט ע"א: סדום גזר דינא דלהון על דמנעו צדקה מנייהו כמה דאת אמר (יחזקאל טז מט) ויד עני ואביון לא החזיקה ובגין כך דינא לא הוה אלא מן שמים צדקה ושמים כלא חד וכתוב (תהלים קח ה) כי גדול מעל שמים חסדך ובגין דתליא צדקה בשמיה (נ"א בשמים) דינא הוא משמים דכתיב (בראשית יט כד) מאת יהוה מן השמים דינא דישאל מהאי אתר דכתיב (איכה ד &) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ואקרי ירושלם אחות לסדום כמה דאת אמר (יחזקאל טז מט) הנה זה היה עון סדום אחותך ודינהון הוה מן שמיא דינא חדא כסדום על דמנעו צדקה מנייהו בר דדא אתהפך ודא אתחרב דא אית לה תקומה ודא לית לה תקומה:®

תרגום: נחתם גזר דינם של סדום על שמנעו מהם צדקה, כמו שנאמר "ויד עני ואביון לא החזיקה", ולכן הדין לא היה אלא מן השמים. צדקה ושמים הכל אחד. וכתוב "כי גדול מעל שמים חסדך", משום שצדקה תלויה בשמו (בשמים), דין הוא משמים, שכתוב "מאת ה' מן השמים". הדין של ישראל ממקום זה, שכתוב "ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום", וירושלים נקראת אחות לסדום, כמו שנאמר "הנה זה היה עון סדום אחותך". ודינם היה מן השמים דין אחד כסדום על שמנעו מהם צדקה, פרט לזה שזה התהפך וזה נחרב, לזו יש תקומה, ולזו אין תקומה.

שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרים בתכלית ואף על פי שלא נתנה תורה עדיין הנה הצדקה מן המצוות המושכלות ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת ועל בן אבדן הש"י לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים ומזה דרשו רז"ל (רות רבה ה ט) נקמתן של עו"ג ביד ישראל ונקמתם של ישראל ביד ענייהן נקמתן של עו"ג ביד ישראל שנאמר (יחזקאל כה יד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ונקמתו של ישראל ביד ענייהן שנאמר (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא באורו שאין העושר נתן לעשיר אלא להבחין בו איך יתנהג אמר רבי כיון שעני הזה עומד על פתח הקדוש ברוך הוא עומד על ימינו אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך ואם לאו זה שעומד על ימינו נפרע ממך שנאמר (תהלים קט לא) כי יעמוד לימין אביון כתוב אחד אומר (משלי כב ב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה' וכתוב אחד אומר (משלי כט יג) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' הא כיצד כאן כשנתן לו כאן כשלא נתן לו

(יח כא) אַרְרָה נָא וְאַרְרָה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה הכצעקתה הבאה אלי אנשי סדום כפרו בשם המיוחד⁵⁰¹ כאנשי העיר והמגדל⁵⁰² ולכך כתוב כאן וירד ה' וכאן ארדה נא כי הראה להם כחו ויאמר הכתוב ארד ממדת רחמים למדת הדין ואראה ברחמים כסוד (שמות ב כה) וירא אלהים את בני ישראל הכצעקתה כלומר הכצעקת ה"א הבאה אלי במדת הדין עשו, אכלם במדת הדין. ואם לא, אדעה, כלומר אמשוך אל הדעת כסוד וידע אלהים⁵⁰³ ענין הכתוב (שמות ג ט) הנה צעקת בני ישראל באה אלי שהיא צועקת לפני המלך ה' מתוך הלחץ הגדול אשר מצרים לוחצים אותם.⁵⁰⁴

(יח כג): וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע:

ע"י רמב"ן: אפו של הקדוש ברוך הוא היא מדת דינו והשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע לא ידע מחשבות ה' אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פירשתי ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ויאמרו שוא עבוד אלהים וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ⁵⁰⁵ והוא העושה משפט כענין ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ה טז) ואמרנו (ברכות יב ב) המלך המשפט וזהו ענין הכפל חלילה לך⁵⁰⁶

⁵⁰¹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁵⁰² ע"י דברינו שם ברמב"ן &

⁵⁰³ ע"י דברינו ברמב"ן כאן וצ"ע אם זה מספיק

⁵⁰⁴ ע"י דברי רבינו שם ז"ל: צעקת בני ישראל באה אלי - והלא כבר הזכיר למעלה ואת צעקתם שמעתי. אבל על דרך הקבלה - צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל שבאה לפני צועקת, כלשון (בראשית יח כא) הכצעקתה הבאה אלי.

"צעקת כנסת ישראל" היא כינוי למ"ן העולה למעלה לגרום תיקונים להוריד שפע, כעין מש"כ רבינו בויקרא (ב יג) בענין מים בוכים עיי"ש.

⁵⁰⁵ ע"י זהר ח"ג נג ע"א: פתח ואמר (ישעיה א כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה וגו' מאן דהות מהימנא לבעלה אהדרת לזונה מלאתי משפט משפט ודאי דא קודשא בריך הוא צדק דא כנסת ישראל.

פתח ואמר איכה היתה לזונה קריה נאמנה וגו', מי שהיתה נאמנה לבעלה הפכה לזונה. מלאתי משפט, משפט זה ודאי הקדוש ברוך הוא, צדק זו כנסת ישראל.

⁵⁰⁶ ע"י בפסוק חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והנה כצדיק כרשע חללה לך

והקב"ה הורה שישא לכל המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג עמהם ומה שיודיע אל"ך כל הענין היות ויאמר ה' כתוב יו"ד ה"א וכל אשר הזכיר אברהם אל"ף דל"ת והנה זה מבואר⁵⁰⁷

ע"י ר' בחיי: אם תשכיל בפרשה זו תמצא כי מחשבתו של אברהם היתה כי הקדוש ברוך הוא חפץ להפסיד ולהשמיד הכל במדת הדין ומזה אמר האף תספה צדיק עם רשע האף תספה ולא תשא למקום ומלת תספה אינו לנוכח כי אם לנקבה נסתרת⁵⁰⁸ כלשון (הושע יד ג) כל תשא עון וקה טוב ועל כן היו כל תפלותיו של אברהם בפרשה הזאת למדת הדין הוא שאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואמר אל נא יחר לאדני ואמר עוד אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם ולפי שזאת היתה מחשבתו של אברהם התחיל מתוכח עם הקדוש ברוך הוא חלילה לך מעשות כדבר הזה והזכיר חלילה לך שני פעמים⁵⁰⁹ כנגד שני המדות מדת רחמים ומדת הדין ואמר חלילה לך אפילו במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ותבטל הבחירה והעבודה ותרבה הכפירה בעולם חלילה לך במדת הרחמים מקל וחומר לפי שאתה שופט כל הארץ השופט כל הארץ לא יעשה משפט כענין שאנו אומרים בראש השנה ויגבה ה' צבאות במשפט והמלך המשפט והודיעו הקדוש ברוך הוא כי לא מחשבתו מחשבות אברהם אבל יתנהג עמהם במדת רחמים והוא שהקב"ה מדבר עמו בכל הפרשה בלשון רחמים ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה ויאמר ה' אם אמצא בסדום

(יח לג): וַיִּלֶךְ ה' בְּאֶשֶׁר פָּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ:

ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה ואברהם שב למקומו חזרה מדת החסד למקומה כשלא מצאה זכות ואז פועלת מדת הדין זהו שאמר אחריו ויבאו המלאכים סדומה וכתוב ויהי בשחת אלהים ואין למדת הדין פעולה עד שתמסרם מדת החסד בדין ואז מדת הדין פועלת בנדונים⁵¹⁰ וזהו סוד הכתוב (בראשית כב ו) ויקח בידו את האש ואת

הַשֹּׁפֵט כֹּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. שא' זכר וא' נקבה, וא' כנגד משפט וא' כנגד דין. ועי' לעיל פרשת בראשית הערה 85.

ע"י כל זה בפסוק הקודם.

⁵⁰⁷ ע"י כל זה בפסוק הקודם. ועי' בר' בחיי.

⁵⁰⁸ ספר הפליאה - ד"ה שאל משה למט"ט בעשרה מאמרות

יניחם למה יצוה להם ומה צורך ובערת הרע מקרבך אלא ודאי העושה עבירה גורם מניעת השפע בעליונים גם בתחתונים ולכן ובערת הרע מקרבך, ועל שהיא ר"ל כנסת ישראל מקבלת מכולם והיא עשירית ע"כ בהיות בעיר עשרה צדיקים אפי' אם כל העיר רשעים אינה פועלת דין כליה כי עשרה צדיקים שבתוך העיר מגינים כי הם דוגמא עליונה אבל אם היה א' פחות מעשרה והיה כצדיק כרשע כי אינם דוגמא עליונה שהרי נמצא פירוד ביניהם, זהו שאמר אברהם אבינו ע"ה האף תספה צדיק עם רשע ר"ל המדה הכלולה מעשרה ופועלת פעולת ה' תספה צדיק עם רשע ותספה הוא ת' נסתר לנקבה. וראה והבן שהם באחד ואחד בהם וכולם קשורים כשלהבת בגחלת ואין דבר שבקדושה פחות

⁵⁰⁹ ע"י רמב"ן.

⁵¹⁰ ע"י זהר (ח"א השמטות דף רנה ע"א) שום זכות ללמד מה כתיב וילך יי' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו מהו למקומו למקום מעלתו הידועה ואז נסתלק הדין ונסתלק

הסניגור והקטיגור מקטרג זהו ויבאו שני המלאכים סדומה בערב וכו'

ע"י זהר (ח"א דף קה ע"א) עוד פותחת ואומרת, אולי ימצאון שם עשרה, אומרת, רבונו של עולם שמא היו מאותם העשרה הראשונים של בית הכנסת שנוטל שכר כנגד כלם שבאים אחריהם, מה כתיב (ביה) ויאמר לא אשחית בעבור העשרה, כל זה יש לנשמת הצדיק לומר על הרשעים, כיון שלא נמצא בידם כלום, מה כתיב וילך יהו"ה כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו, מהו למקומו, למקום מעלתו הידועה. אמר רבי, מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב, ולא יכנסו לגיהנם, דכתיב (תהלים לה יג) ואני בחלותם לבושי שק וגו', ואמר רבי, אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם, שאלמלא סלקו קודשא בריך הוא לתרח מן העולם כשהיה עובד עבודה זרה, לא בא אברהם אבינו לעולם, ושבטי

המאכלת כלומר שמדת החסד לוקמת כחותיו של יצחק ומוסרת בדין וזהו וילכו שניהם יחדו ויצחק הולך אחר אברהם ברשותו ובהסכמתו והנה מדת הדין עקודה לפני מדת החסד שאלמלא כן תהרב העולם וזהו סוד (שם ט) ויעקד את יצחק בנו וזהו באור לשון (שמות לד ו) ורב חסד שהחסד מתרבה על הדין וזה מבואר⁵¹¹

(יט ח) הַיְהִי נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאָה נָא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב פְּעִינֵיכֶם רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דְבָר פִּי עַל פֶּן בָּאוּ בְּצֵל קִרְתִּי:
 ע"י רמב"ן: וביום השלישי גזרו תענית ויצומו ויבכו לפני ה' והקריבו עולות לכפר על הרחורי הלב אשר בטחו בזרועם והקריבו שלמים⁵¹² והם שלמי תודה כי ראו עצמם כאלו כלם פלטים מחרב בנימין וזה משפט כל הנמלטים להקריב תודה כענין שנאמר (תהלים קז כב) ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה וכתוב (שם כז ו) ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזכחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה'

(יט יז) וַיְהִי כְהוֹצִיאֶם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶט עַל נַפְשֶׁךָ אֵל תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאֵל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכֹּפֵר הַהֲרָה הַמֶּלֶט פֶּן תִּסְפָּה:
 ע"י רמב"ן: ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כה) כענין הזה אמרו להם אל תביטו לאחוריכם שהרי ירדה שכינתו של הקדוש ברוך הוא להמטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש עירית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחריה לראות אם הולכות הן אחריה וראתה אחורי השכינה⁵¹³ ונעשית נציב מלח

ישראל לא היו, והמלך דוד ומלך המשיח, והתורה לא נתנה, וכל אותם הצדיקים והחסידים והנביאים לא היו בעולם. אמר רבי יהודה כיון שרואה הקדוש ברוך הוא שלא נמצא ברשעים כלום מכל אותם העניינים, מה כתיב ויבאו שני המלאכים סדומה וגו':
⁵¹¹ ע"י ספר שערי אורה (השער השלישי והרביעי - הספירה השמינית והשביעית) וכשלא מצא לו זכות, מתאספת מידת אברהם ואז גומר אלהים, שהוא מידת יצחק, את העונש ואת הדין, כמו שאמר 'ואברהם שב למקומו' ואחר כך: 'ויהי בשחת אלהים את ערי הכנר'. ודע כי מאחר שלקח אברהם בידו האש והמאכלת, עד שאברהם מסכים בדין אין אלהים יכול לפעול או לענוש. וזהו סוד שאמר: ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו. וילכו שניהם יחדיו, בוודאי, שאין מידת יצחק יכולה ללכת כי אם ברשות מידת אברהם ומצוותו והסכמתו. וזהו סוד: אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב (שמות ג, ט), ולא אמר ואלהי יצחק כמו שאמר 'אלהי יעקב', כדי שלא תחלוק למידת יצחק גדולה וכדי שתהיה מידת פחד יצחק תחת חסד אברהם. וזהו סוד: 'ילכו שניהם יחדיו', שאין רשות למידת יצחק ללכת עד שמידת אברהם מלמדת זכות, שאלמלא כך היתה מידת יצחק מחרבת העולם, וזהו סוד 'והאלהים נסה את אברהם'. ותדע לך כי אברהם עקד את יצחק כדי שתהיה מידת יצחק עקודה יד ורגל וכבושה תחת מידת אברהם.
⁵¹² ע"י לקמן פרשת מקץ הערה 767.

⁵¹³ ע"י זהר ח"א קח ע"ב: ותבט אשתו מאחריו (בראשית יט כו) מאחריה מבעי ליה אלא מבתר שכינתא רבי יוסי אמר מבתריה דלוט דמחבלא אזיל אבתריה וכי אבתריה אזיל והא הוא שדר ליה אלא בכל אתר דהוה אזיל לוט אתעכב מחבלא לחבלא וכל אתר דאזיל כבר ושביק לאחוריה הוה מהפך ליה מחבלא ובגין כך אמר ליה (שם יז) אל תביט אחריך דהא אנא אחבל בתרך ועל דא כתיב ותבט אשתו מאחריו וחמת מחבלא כדין (שם כו) ותהי נציב מלח דהא בכל זמנא דמחבלא לא חמי אנפוי דבר נש (נ"א אחמי אנפי לבר נש) לא מחביל ליה כיון דאתתיה אהדרת אנפיה לאסתכלא אבתריה מיד ותהי נציב מלח:

תרגום: "ותבט אשתו מאחוריו", היה צריך לכתוב מאחריה, אלא מאחר השכינה. רבי יוסי אמר, מאחוריו של לוט, שהמשחית הלך אחריו. וכי הלך אחריו, הרי הוא שלח אותו. אלא כל מקום שהלך לוט, התעכב המשחית להשחית, וכל מקום שהלך כבר והשאיר לאחוריו, היה הופך אותו המשחית. ולכן אמר לו "אל תבט אחריך", שהרי אני מחבל אחריך. ועל זה כתוב "ותבט אשתו מאחוריו", וראתה את המשחית, אז "ותהי נציב מלח", שהרי כל זמן שהמשחית אינו רואה את פני האיש (מראה פניו לאיש), הוא אינו משחית אותו. כיון שאשתו החזירה פניה להסתכל אחריו, מיד "ותהי נציב מלח".

(יט כד): וה' המטיר על סדם ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים: עי' ר' בחיי: ועי' הקבלה דעת ר' אליעזר הוא הנכון וכלל גדול אמרו כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו⁵¹⁴

ויש לך להתבונן כי בית דינו הוא שנאמר עליו (בראשית לא יג) אנכי האל בית אל והוא שתרגם יונתן בן עוזיאל עילאה בית שכנתיה⁵¹⁵ הזכיר לשון בית ולשון שכינה ועליו נאמר במשה רבינו ע"ה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא⁵¹⁶ והוא הכח הנאצלת מיסוד עולם⁵¹⁷, כמו שהזכיר הרמב"ן ז"ל בפירושו בפסוק (&) בכל, והוא שנאמר (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם יומם וסמך ליה (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים⁵¹⁸, ואינו סמוך רק באור⁵¹⁹. וכן הזכיר למעלה וה' אמר המכסה אני מאברהם ואמר ושמרו דרך ה' ולא אמר דרכי⁵²⁰ ולמען הביא ה' ולא אמר אביא⁵²¹ וכן בכל מקום שתמצא שם המיוחד⁵²² בתוספת וא"ו הכוונה בתוספת בית דינו ואב לכולן וה' המטיר וכבר ידעת שהוא לשון מטרת⁵²³.

מאת ה' מן השמים הוא השם הגדול כמו שאמר ואתה תשמע השמים⁵²⁴ כי מאתו

⁵¹⁴ עי' תיקון ז' י ע"ב: "וה' יענה" - יה"ה בארבע בתי דתפלין דיד דאינון אדנ"י [פ' יה"ה הוא ד' הפרשיות של תפלין שהוא בתפילה של יד שהוא מרומז בשם אדנ"י] ע"כ. ועיי"ש בבהגר"א, ז"ל, ר"ל דלכך כתיב וה' בו' כמ"ש (זהר נח סד ע"ב) הוא ובית דינו הוא.

עי' שמות (ב כה) וברמב"ן שם מש"כ בשם ספר הבהיר, שע"י עבודת כלל ישראל ותפילתם השכינה עצמה נתקנה. ופירוש הדברים, שהשכינה עצמה עולה למעלה כנגד כל הקומה (המרומזת בשם הו"ה ב"ה), ובזה נתקנה ונתגלתה בבחינת קומה שלימה, שמתגלה מתוך המשפיע רק כפי היכולת של המקבל לקבל.

⁵¹⁵ משמע מכאן שהבית שכינתיה איננו הבית של השכינה אלא הבית שהיא השכינה וצ"ע*##.

⁵¹⁶ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 416.

⁵¹⁷ עי' גר"א ביהל אור ח"א כ ע"ג: כאן הוא סוד ת"ת דרגא דמשה וכאן פ"אפ אדבר בסוד הפה ומתחברן פ"אפ דז"נו ומדבר בו ואמר בפ' פקודי באלין פתחין אתמנא חד רוחא כו' ואתפקד בכל אינון רזין עלאין דפומא לפומא ממללין דנשיקין דא לדא כו' בכל ביתי נאמן הוא שכאן הוא סוד הבית דכליל כל רזא דמהימנותא כנ"ל וזהו נאמן הוא ולכן נקרא רועה נאמן רע"מ. ועי' בהגר"א בתז"ח יח ע"ב ד"ה דא אקרי שמייחס את זה ליסוד ולא לז"א. ואין סתירה שהארת הז"א לנוק' היא דרך היסוד.

⁵¹⁸ עי' זהר (ח"ב דף מז ע"א) תא חזי פרעה בשעתא דהוה רדיף אבתריהו דישראל מה עבד, נטל סוסוון נוקבן וכפת לון ברתיוכי בקדמיתא, וסוסין דוכראי כפת לון לאחוריהו, והוּו מזיינין דוכרי לקבל נוקבי, ונוקבי לא בעאן, ואוחן למיזל, כיון דקריב (נ"א וכד אדביק) לגביהו דישראל, נטל נוקבי ושוי לון לאחורי, וסוסוון דוכרין לקדמין, לאבאשא לישראל וללחום בהם קרבא. כגוונא דא ויהו"ה הולך לפניהם יומם, לבתר חזרה שכינתא לאחוריהו דישראל, דכתיב ויסע מלאך האלהים וגו', בגיני כך דמיתך רעית.

תרגום: בא וראה בשעה שפרעה היה רודף אחר ישראל מה עשה נטל סוסות נקבות וכפת אותן במרכבותיו בתחלה ואת הסוסים הזכרים כפת אותם מאחור והיו הזכרים מתחממים כנגד הנקבות והנקבות מסרבות ע"לא רצו ומהרו לרוץ כיון שקרב (וכאשר הדביק) אל ישראל נטל את הנקבות ושם אותם לאחור והסוסים הזכרים לפנים כדי להרע לישראל וללחום בהם קרב. כדוגמא זה וה' הלך לפניהם יומם ואחר כך חזרה השכינה לאחורי ישראל שכתוב ויסע מלאך האלהים וגו' משום כך דמיתך רעית.

עי' זהר חדש & כיון דאדביק לון, ובעא לאגחא קרבא בישראל, נטל נוקבי וחגר לון לאחורא, ודכורי לקמייהו, בגין ליאשה רתיכו. כך בקדמיתא כתיב, וה' הולך לפניהם יומם, ולבתר כתיב, ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם.

תרגום: כיון שנדבק להם ורצה ללחום בישראל וקלח נקבות וקשר אותם לאחורה, וזכרים לפניהם, כדי ל?? מרכבות, כך בתחילה נאמר וה' הולך לפניהם יומם ואחר כך כתוב ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם.

⁵¹⁹ ?

⁵²⁰ שתמיד המגלה היא האדנ"י.

⁵²¹ כנ"ל.

⁵²² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁵²³ ?

⁵²⁴ עי' רמב"ן א ח.

בא העונש על כן נזכר בו לשון ארדה נא ואראה כענין דור הפלגה שכתוב שם (בראשית יא ה) וירד ה' והבן זה

(יט כו): וַתִּבֶט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתִּהְיֶי נָצִיב מְלַח:

ע"י ר' בחיי: יתכן לפרש מאחרי המלאך ההופך שכתוב בו למעלה ויהפך כי הוא ההופך הממטיר גפרית ואש מאת ה' מן השמים ועל כן לקתה בנציב מלח שהוא מכח האש ומה שהזכיר משה (דברים כט כב) אשר הפך ה' על כן הוא אומר באפו ובחמתו והוא המלאך שקראו אף וחמה⁵²⁵

(יט לב) לָכֵה נִשְׁקָה אֶת אָבִינוּ יִין וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וְנִחַיָּה מֵאֲבִינוּ זָרַע:

⁵²⁵ ע"י זהר ח"א קח ע"א: אתרה כדחזי לה תא חזי דהא אתמר דאפילו אינון בני טופנא לא אתדנו אלא באשא ומיא מייא קרירן נחתי מלעילא ומייא רתיחן סלקי מתתא כאשא ואתדנו בתרי דינין בגין דדינא דלעילא הכי הוה בגין כך בסדום גפרית ואש א"ל אי יקומון ליום דינא אמר ליה הא אתמר אבל אלין דסדום ועמורה לא יקומון וקרא אוכח דכתיב (דברים כט כב) גפרית ומלח שריפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח וגו' אשר הפך יהו"ה באפו ובחמתו אשר הפך יהו"ה בעלמא דין באפו בעלמא דאתי ובחמתו בזמנא דזמין קב"ה לאחייא מתייא א"ל תא חזי כמה דארעא דלהון אתאביד לעלם ולעלמי עלמיא הכי נמי אתאבידו אינון לעלם ולעלמי עלמיא ותא חזי דינא דקב"ה דינא לקבל דינא אינון לא הוה תייבין נפשא דמסכנא במיכלא ובמשתיא אוף הכי קב"ה לא אתיב לון נפשייהו לעלמא דאתי ותא חזי אינון אתמנעו מצדקה דאקרי חיים אוף קב"ה מנע מנייהו חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי וכמה דאינון מנעו אורחין ושבילין מבני עלמא הכי נמי קב"ה מנע מנייהו אורחין ושבילין דרחמי לרחמא עלייהו בעלמא דין ובעלמא דאתי רבי אבא אמר כלהו בני עלמא יקומון ויקומון לדינא ועלייהו כתיב (דניאל יב ב) ואלה לחרפות ולדראון עולם וקב"ה מארי דרחמין איהו וכיון דדן להו בהאי עלמא וקבילו דינא לא אתדנו בכלהו דינין:

תרגום: מקומה כראוי לה. בא וראה, שהרי נאמר שאפילו אותם בני המבול לא נדונו אלא באש ומים, מים קרירים ירדו מלמעלה, ומים רותחים עלו מלמטה כאש, ונדונו בשני דינים, משום שדין של מעלה כך הוא, ולכן בסדום גפרית ואש. אמר לו, האם יקומו ליום הדין. אמר לו, הרי נתבאר, אבל אלו של סדום ועמורה לא יקומון, והכתוב מוכיח, שכתוב "גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח וגו', אשר הפך ה' באפו ובחמתו". "אשר הפך ה'" בעולם הזה, "באפו" בעולם הבא, "ובחמתו" בזמן שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות מתים. אמר לו, בא וראה, כמו שארצם אבדה לעולם ולעולמי עולמים, גם הם אבדו לעולם ולעולמי עולמים. ובא וראה, דין הקדוש ברוך הוא דין כנגד דין, הם לא היו משיבים את נפש העני במאכל ומשקה, כמו כן הקדוש ברוך הוא לא השיב נפשם לעולם הבא. ובא וראה, הם נמנעו מצדקה שנקראת חיים, אף הקדוש ברוך הוא מנע מהם חיים בעולם הזה ובעולם הבא. וכמו שהם מנעו דרכים ושבילים מליהם בעולם הזה ובעולם הבא. רבי אבא אמר, כל בני העולם יעמדו ויקומו לדין, ועליהם כתוב "ואלה לחרפות ולדראון עולם". והקדוש ברוך הוא הוא בעל הרחמים, כיון שדן אותם בעולם הזה וקיבלו דין, לא נדונו בכל הדינים.

ע"י אד"ר קלז ע"ב: ותאנא כד אתחברו תלת אלין דכלילן בהאי תננא דנפיק מחוטמא אתקמט חוטמא ונשיב ונפיק תננא אוכמא וסומקא. ובין תרי (נ"א בתרי) גווני וקרינן ליה אף וחימה ומשחית ואי תימא אף וחימה כתיב (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחימה דאינון תננא אוכמא וסומקא משחית מנ"ל דכתיב (בראשית יג) לפני שחת יי' את סדום ואת עמורה ושחת המשחית בנורא דליק מוקדא.

תרגום: ולמדנו: כשנתחברו אלו השלשה הכלולים בעשן הזה היוצא מן החוטם, אז נקמט החוטם ונושב ויוצא עשן שחור ואדום, ובין שני (בשני) הגוונים וקוראים לו אף וחימה ומשחית. ואם תאמר, אף וחימה [אכן] נאמר "כי יגורתי מפני האף והחימה", שכן הם העשן השחור והאדום. משחית מנין לנו? שנאמר "לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה ושחת המשחית באש יוקדת ובווערת.

ע"י ספר הפליאה (&): טעם אחר אשת לוט היתה ראויה להשיג פני השכינה הנקראת מלח ולא רצתה לשמוע ולשמור מה שאמר לה המלאך אל תביט אחריך לכן מדדה השם מדה כנגד מדה היא עברה בגזירת מלח ושבחה לנציב מלח. ומה שנקרא יונק נפש כי המלך העליון הוא הנפש וזאת יונקת משם ר"ל מאותה

עי' ר' בחיי: והנכון לפי דעתי תוספת ה"א⁵²⁶ במלת לכה מפני שאות ה"א רמו למדת הדין כלשון הכתוב שנאמר למשה רבינו ע"ה (שמות ג י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה שעליה אמר הכתוב (שם יב) וזה לך האות זה אות ה"א שבמלת לכה והיין רמו למדת הדין ע"כ אמרו חכמי האמת (ברכות נ ב) אין מברכין על היין אלא א"כ נתן לתוכו מים⁵²⁷ והנה הבנות תופשות פלך אמם אשר החשיאה את האדם וזה דעת האומר במדרש (ב"ר יט ח) ענבים סחטה והביאה לו וכנגד החטא הזה נענשה בדם נדה כי המראה אחד ופירש ממנה באותו מראה וזה סוד הלשון שקרא הכתוב מין היין בלשון דם הוא שכתוב (דברים לב יד) ודם ענב תשתה חמר וכתוב (בראשית מט יא) כבס ביין לבושו ודם ענבים סותה⁵²⁸ ותוספת ההיין לא לחנם וזה שאמרו רז"ל (נדה לא א) איש

⁵²⁶ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 434.

⁵²⁷ עי' זהר (ח"ג דף קפט ע"א) חנוך מטטרון אמר ויבא לו יין דארמי מיא בהווא יין ואי לאו דארמי ביה מים לא יכיל למסבל ושפיר אמר חנוך מטטרון ובג"כ אמשיך לו בתרי טעמי דהא בתרין סטרין אחיד והווא יין אזיל מדרגא לדרגא תרגום: חנוך מטטרון אמר "ויבא לו יין ששם מים באותו יין, אם לא ישים בו מים לא יכול לסבול ונאה". אמר חנוך מטטרון, ומשום זה המשיכו בשני טעמים, שהרי בשני צדדים אחוז, ואותו יין הלך מדרגה לדרגה

ועי' שם ע"ב: מהו כיון הטוב דאתא יעקב וארמי ביה מיא דא הוא יין הטוב והכי הוא כמה דאמר חנוך מטטרון. תווה ר' אלעזר ותווה ר' אבא אמרו הא חמרא (ס"י מלאך) דילך הוא נצחת מלאכא קדישא אפומא (נ"א פומא) דרוח קודשא. א"ל עד כען ההוא גפן מחכא למעבד פירין. ובגפן דא איהו גפן דאשתמודעא בקודשא בגין דאית גפן אחרא דאיהו אקרי גפן נכריה. וענבים דילה לא אינון ענבים אלא קשין אחידין לבא נשכין ככלבא. אינון ענבים אקרון סורי הגפן נכריה. אבל גפן דא עלה כתיב ובגפן ההיא דאשתמודעא. ההיא דכל קדישין טעמו חמרא עתיקא חמרא טבא חמרא דיעקב יהיב ביה מיא עד דכל אינון דידעין לטעמא חמרא טעמו ליה והוה טב לחכא. וההיא גפן כד מטא לגבה אושיטת תלתא שריגין ואינון תלת דיוקנא דאבהן דאתקדשת בהו ולית קדושה אלא ביין ולית ברכתא אלא ביין באתר דחדוה שארי. והיא כפורחת ככלה דאתקשטת ועאלת ברחימו בחדוה דהווא יין דאתערב במיא. כדן עלתה נצה סליקת רחימו דילה לגבי דודה ושריאת לנגא ולאלעלא ברחימו. וכדן אתמליין ואתבשולן אינון ענבין רכיכין ומליין מההוא חמרא טבא עתיקא חמרא דיעקב ארמי ביה מיא. ועל דא מאן דמברך על היין ומטי על הארץ אצטרך למרמי ביה מיא בגין דלית ליה לברכא רחם ה' על ישראל עמך בר במיא גו חמרא ואי לאו מאן יכיל למסבל דא הוה לבשרא ליוסף בגין דביה הוה תליא מלתא.

תרגום: מהו "כיון הטוב", שבא יעקב ושם בו מים, זהו "יין הטוב", וכך זה, כמו שאמר חנוך מטטרון. תמה רבי אלעזר, ותמה רבי אבא. אמרו הרי היין (ס"י מלאך) שלך הוא נצח מלאך קדוש על פי (פה) רוח הקודש. אמר לו, עד עתה אותה גפן מחכה לעשות פירות, ובגפן זוהי גפן הנודעת בקודש, משום שיש גפן אחרת שנקראת גפן נכריה, וענביה אינם ענבים, אלא קשים אוחזים את הלב, נושכים ככלב, אותם ענבים נקראים "סורי הגפן נכריה", אבל גפן זו עליה כתוב, ובגפן אותה הידועה, אותה שכל הקדושים טעמו יין עתיק, יין טוב, יין שיעקב נתן בו מים, עד שכל אלו שידועים לטעם טעמו, אותו והיה טוב לחך. ואותה גפן, כשמגיע אליה מושיטה שלשה שריגים, והם שלש דמויות, האבות שהתקדשה בהם, ואין קדושה אלא ביין, ואין ברכה אלא ביין, במקום ששמחה שורה, והיא כפורחת כמו כלה שמתקשטת ונכנסת באהבה, בשמחת אותו יין שהתערב במים, ואז עלתה נצה, עולה אהבתה לדודה ושורה לנגן ולהכנס באהבה, ואז מתמלאים ומתבשלים אותם ענבים רכות ומלאות מאותו יין טוב עתיק, יין שיעקב שם בו מים. ועל זה מי שמברך על היין ומגיע ל"על הארץ" צריך לשים בו מים, בגלל שאין לו לברך רחם ה' על ישראל עמך, פרט למים תוך היין, ואם לא מי יכול לסבול, זה היה לבשר ליוסף משום שבו היה הדבר תלוי.

עי' שער הפסוקים (פרשת תולדות) והנה עתה יצחק, שהם הגבורות דאימא, היה רוצה לברך את עשו, שהוא שמרי הגבורות. בסוד (משלי ל' ל"ג) ומיץ אף יוציא דם, כי מתמצית הגבורות, יוצא הדם שהוא מזון עשו, אדמוני כדם. ואם היו הגבורות ההם לבדם, בלי מיתוק החסדים, שהוא סוד המים שמוזגים בהם את היין החזק למתקו ולבסמו, ודאי שהיו ברכות היין ההוא נתונות לעשו. ולכן יעקב המתיק את הגבורות הנקראים יין, כשהשקהו ליצחק אביו ע"י המים, ואז נתמתקו, ונמשכו הברכות ליעקב, ולא לעשו:

⁵²⁸ עי' זהר (ח"א דף רלח ע"א), כבס ביין לבושו, כמה דאת אמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה, וכתוב פורה דרכתי לבדי וגו', כבס ביין, דא סטר גבורה דינא קשיא, למהו על עממיא עעכו"ם, ודם ענבים סותה, דא אילנא לתתא בי דינא דאקרי ענבים, וינא

מזריע לובן ואשה מזרעת אודם והנה חטא האם וחטא הבנות במעשה הזה שוה ע"י היין שהוא הנורם רעות העולם ואולי רבוי את אבינו את אבינו הראשון שגם הוא שתה ע"י אשה והבן

(יט לג) וַתִּשְׁקֵן אֶת אֲבִיהָן יֵין בְּלִילָהּ הוּא וַתָּבֵא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ:

ע"י ר' בחיי: היה ראוי שיאמר בלילה ההוא אבל מלת הוא שמו של הקדוש ברוך הוא⁵²⁹ וזהו שדרשו רז"ל (ב"ר נא י) הקדוש ברוך הוא סייע באותו מעשה ונודמן להן יין במערה

(כ יז) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וַאֲמָהֶתָּיו וַיֵּלְדוּ:

ע"י ר' בחיי: ע"ד הקבלה אל האלהים היא המדה העשירית⁵³⁰ ועליה הזכיר מיד וירפא אלהים לפי שנהפכה מדת הדין למדת הרחמים כי עצור עצר ה' מדת רחמים שנהפכה עליו לדין ואם תשכיל בכתובים של מעלה תראה שהזכיר תחילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה כי נגלית אליו שכינה לכבוד אברהם וע"כ התפלל בשם אל"ף דל"ת ואמר אדני הגוי גם צדיק תהרוג והתנצל בכל הענין כשנגלית אליו השכינה בחלום זהו שאמר ויאמר אליו האלהים בחלום הזכירו בה"א הידיעה ודבר עמו ואמר לו גם אנכי ידעתי כי אתם לבבך כלומר אתה אומר בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת ואתה היודע גם אני ידעתי כי אנכי היודע ועד ואחשוך גם אנכי אותך ביאור הכתוב ואחשוך גם אנכי אותך כי גם מאת הסבה העליונה שהוא האחד הנסתר באה לו מניעת החטא וזהו שאמר אנכי ולא אמר אני ממה שידעת מדרך הקבלה כי אנכי פנימי יותר מאני לתוספת הכ"ף⁵³¹ ואולי מטעם זה נסתרה האל"ף ממלת מחטא לי ובאר לך הכתוב

אתמסר (ס"א אסתמר) בדם ענבים, בגין לאתלבשא בתרווייהו, לתברא תחותיה כל שאר עמין עעכו"ם ומלכין דעלמא.

תרגום: "כבס ביין לבושו", כמו שנאמר "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה", וכתוב "פורח דרכתי לבדל" וגו'. "כבס ביין", זה הצד של גבורה, דין הקשה, להיות על עמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות. "ובדם ענבים סותה", זה העץ למטה, בית דין שנקרא ענבים. והיין נמסר (נשמר) בדם ענבים כדי להתלבש בשניהם, לשבור תחתיו כל שאר העמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות ומלכי העולם.

ע"י זהר (ח"א דף רלט ע"ב), שורק וגו'. כבס ביין לבושו וגו', כבס כובס מבעי ליה, אלא כבס, מיומא דאתברי עלמא, ומאן איהו דא מלכא משיחא לתתא, ביין סטר שמאלא, ובדם ענבים סטר שמאלא לתתא, וזמין מלכא משיחא לשלטאה לעילא על כל חילין אחרנין דעמין עעכו"ם, ולתברא תוקפיהון מעילא ומתתא. דבר אחר, כבס ביין לבושו, כגוונא דהאי חמרא אחזי חידו וכוליה דינא (לעמין עעכו"ם), הכי נמי מלכא משיחא יחזי חידו לישראל, וכוליה דינא לעמין עעכו"ם. כתיב (בראשית א ג) ורוח אלהים מרחפת על פני המים, דא רוחא דמלכא משיחא, ומן יומא דאתברי עלמא אסחי לבושיה בחמרא עלאה. חמי מה כתיב

תרגום: "כבס ביין לבושו" וגו'. "כבס", היה צריך לכתוב כובס. אלא כבס מיום שנברא העולם, ומיהו, זה מלך המשיח. "ביין", צד השמאל. "ובדם ענבים", צד השמאל, למטה. ועתיד מלך המשיח לשלוט למעלה על כל הכחות האחרים של העמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות, ולשבור את כחם מלמעלה ומלמטה. דבר אחר, "כבס ביין לבושו", כדוגמת היין הזה, שמראה שלו שמחה, וכולו דין (לעמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות). כך גם מלך המשיח, יראה שמחה לישראל, וכולו דין לעמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות. כתוב "רוח אלהים מרחפת על פני המים", זו רוחו של מלך המשיח, ומיום שנברא העולם הוא רוחץ לבושו ביין העליון.

⁵²⁹ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה .Error! Bookmark not defined.

⁵³⁰ ע"י זהר ח"א טו ע"ב.

⁵³¹ ע"י זהר (ח"ב דף צא ע"א) אנכי, רזא סתימא וגניז בכל אינון דרגין דעלמא עלאה, בכללא חדא, וכיון דאתמר אנכי, אתחבר כלא כחדא ברזא חדא. אנכי רזא דתרין כרסוון, אני י' דכורסייא

כי החוטא אל האלהים חוטא אל האחד הנסתר וכל הממר בו ממר בשם המיוחד שבקרבו

(כא כג) וְעֵתָה הַשְּׁבָעָה לִי בְּאֱלֹהִים הִנֵּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְגִנִּי וּלְנִכְדֵי פֶחֶסְדִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גִּרְתָּהּ בָּהּ: עי' ר' בחיי: ביקש אבימלך שתי בריתות האחד שלא יגרש אברהם את בניו מארצם והשנית שלא ישחיתו להם פירות הארץ והוא שאמר ועם הארץ אשר גרתה בה ואברהם הודה בדבר ואמר אנכי אשבע והבן היטב כי זאת השבועה היא הראשונה הנזכרת בתורה ומפני שלשון שבועה נגזר מן שבועה כידוע בקבלה⁵³² לכך הציב אברהם

אחרא, (נ"א אני כורסייא חדא, כ' כורסייא אחרא עלאה). אנכי, דקא אתדכי מקדשא, ונוכראה לא אתקרב בהדיה, ומקדשא נהיר בלחודוי, דקא אתבטל בההיא שעתא יצר הרע מעלמא, וקודשא בריך הוא אסתלק ביקריה בלחודוי, וכדין אתמר אנכי יהו"ה אלהיך, רזא שלים בשמא קדישא. תרגום: אנכי סוד נסתר וגנוז בכל אותן דרגות של העולם העליון בכלל אחד וכיון שנאמר אנכי התחבר הכל כאחד בסוד אחד. אנכי סוד של שני כסאות אני ה' של כסא אחר (אני כסא אחד כ' כסא אחר עליון). אנכי שכשנטהר המקדש ונכרי לא יקרב אליו והמקדש מאיר לבדו שהרי התבטל באותה שעה יצר הרע מן העולם והקדוש ברוך הוא התעלה בכבודו לבדו ואז נאמר אנכי ה' אלהיך סוד שלם בשם הקדוש.

צ"ע גדול בגרסא זו מהיכן הגיע, שזה לא במקורות בדפוס מנטובא "י' דכורסייא אחרא, (נ"א אני כורסייא חדא, כ' כורסייא אחרא עלאה)" נמחק ובמקומו איתא "כ דכורסייא".

ובדרך אמת הנ"א נמחק ובמקומו איתא "אחרא". ועי' דפוס אמסטרדם שגרוס כמנטובא עם הדרך אמת בצד.

⁵³² עי' זהר ח"ב צא ע"ב: פקודא י"ב לאומאה בשמיה בארח קשוט ומאן דאומי שבועה הוא כליל גרמיה באינון שבע דרגין עלאין דשמא דקודשא בריך הוא אתכליל בהו והא שיתא אינון ההוא בר נש דאומי אומאה דקשוט על פי בית דין כליל גרמיה בהו והוא שביעאה לקיימא שמא קדישא בדוכתיה ועל דא כתיב (דברים ו יד) ובשמו תשבע ומאן דאומי אומאה למגנא ולשקרא גרים לההוא אתר דלא יתקיים בדוכתיה אומאה לקיימא פקודא דמאריה דא איהו שבועה דקשוט כד ההוא יצר הרע מקטרג לבר נש ומפתה ליה למעבר על פקודא דמאריה דא איהו אומאה דמאריה אשתבח בה ואצטריך ליה לבר נש לאומאה במאריה על דא ואיהו שבחא דיליה וקודשא בריך הוא משתבח ביה כגון בועז דכתיב (רות ג יג) חי יהו"ה שכבי עד הבקר דהא יצר הרע הוה מקטרג ביה ואומי על דא

נדר איהו לעילא ואינון חיי מלכא רזא דרמ"ח שייפין ותריסר קטירין כחושבון ונד"ר ועל דא חמיר משבועה חיי דמלכא אלין דיהיב חייין לכל אלין שייפין ואקרונ הכי בגין דאינון חייין נחתין מעילא לתתא לההוא מקורא דחייין ומההוא מקורא נחתין לתתא לכל אינון שייפין שבועה לקיימא דרגא דלתתא רזא דשמא קדישא ודא אקרי מלך עצמו דרוחא עלאה וגופא דיליה למשרי בגויה ולדיירא ביה כרוחא דשארי גו גופא ועל דא אקרי מלך עצמו דרוחא עלאה תאיבא דיליה למשרי בגויה עצמו דההוא דסתיר לעילא ובגין כך מאן דאומי בקשוט הוא מקיים לההוא אתר וכד קאי האי אתר מקיים מקיים כל עלמא נדר שריא על כלא על מצוה ועל רשות דלאו הכי בשבועה והכי אוקמוה חברייא.

תרגום: מצוה י"ב להשבע בשמו בדרך אמת ומי שנשבע שבועה הוא כולל את עצמו באותן שבע דרגות עליונות שהשם של הקדוש ברוך הוא נכלל בהן והרי הם שש אותו אדם שנשבע שבועת אמת על פי בית דין כולל את עצמו בהן והוא שביעי לקיים את השם הקדוש במקומו ועל כן כתוב ובשמו תשבע ומי שנשבע שבועה לחנם ולשקר גורם לאותו מקום שלא יתקיים במקומו. שבועה לקיים מצות אדונו זוהי שבועת אמת כשאותו יצר הרע מקטרג לאדם ומפתה אותו לעבור על מצות אדונו זוהי שבועה שאדונו משתבח בו וצריך לאדם להשבע ברבונו על זה והוא שבחו והקדוש ברוך הוא משתבח בו כמו בועז שכתוב חי ה' שכבי עד הבוקר שהרי יצר הרע היה מקטרג בו ונשבע על זה.

נדר הוא למעלה והם חיי המלך סוד של רמ"ח איברים ושנים עשר קשרים כחשבון ונד"ר ועל זה חמור משבועה חיי המלך אלה שנותן חיים לכל האיברים הללו ונקראים כך בשביל שאותם חיים יורדים ממעלה למטה לאותו מקור החיים ומאותו מקור יורדים למטה לכל אותם איברים. שבועה לקיים דרגה שלמטה סוד השם הקדוש וזה נקרא מלך עצמו של רוח עליונה וגוף שלו לשרות בתוכו ולדור בו כמו הרוח ששורה בתוך הגוף ועל זה נקרא מלך עצמו שרוח עליונה השתוקקת שלה לשרות בתוכו עצמו שההוא הנסתר למעלה ולכן מי שנשבע באמת הוא מקיים

שבע כבשות הצאן וקרא המקום על שם השבועה באר שבע וכן ביצחק מצינו שקרא
 הבאר על שם השבועה והענין כי הנשבע נכלל בשבעת הנקראים צרור החיים⁵³³ ומאמין
 בתורה ובחיי העוה"ב והעובר על השבועה הוא כופר בעיקר ומוציא עצמו מכלל השבועה
 ואין לו חלק לעוה"ב⁵³⁴ וכבר ידעת כי ששה קצוות עליונים הם שמו וששה קצוות
 התחתונים התומים בשמו⁵³⁵ וע"כ בא המאמר לחכמי האמת בדבור לא תשא שכל
 העולם כלו נזדעזע⁵³⁶ מה שלא אמרו כן בשאר הדברות
 והבן סוד הלשון שלא תמצא ממנו פעל קל שיאמר שבעו או שבע אלא נשבעו
 ונשבע כי פירוש נשבע הכנים עצמו בכלל השבעה אם הוא מקיים שבועתו ואם הוא
 עובר על שבועתו יהיה פי' נשבע הוציא עצמו מכלל השבעה והנה היא מלה כוללת דבר
 והפכו וכן ודשנו את המזבח והבן זה

(כא לג): ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם:

עי' רמב"ן: פי' הכתוב שקרא בשם ה' המנהיג בכחו הזמן או שיקראו השמים
 והארץ עולם כלשון הבא תמיד בדברי רבותינו והודיע בזה שקרא אברהם והודיע
 לבריות סוד הנהגת העולם בכללו שהוא בשם ה' החסין בכח שיש לו אילות בכלם⁵³⁷

את אותו מקום וכשעומד המקום הזה מקיים מקיים את כל העולם הנדר שורה על הכל על מצוה
 ועל רשות שלא כך בשבועה וכך פרשו החברים.

ועי' לקמן פרשת כי תצא הערה 2065.

⁵³³ עי' לעיל הערה פרשת בראשית 321.

⁵³⁴ שהרי זה עצם העולם הבא שלו, ועי' זהר ח"ב דף לו ע"ב, ותא חזי רזא דמלה, בשעתא
 דקודשא בריך הוא אתחזי על גנתא, כל גנתא אתכנש, ולא מתפרש מעדן, ומהאי עדן מבועי
 נפקין לכמה אורחין ושבילין, והאי גנתא אתקרי צרורא דחיי, דתמן מתעדנין צדיקא מנהירו
 דעלמא דאתי

תרגום: סוד הדבר בשעה שהקדוש ברוך הוא נראה על הגן כל הגן מתכנס ולא נפרד מעדן
 ומהעדן הזה יוצאים מעיינות לכמה דרכים ושבילים והגן הזה נקרא צרור החיים ששם מתעדנים
 הצדיקים מאור של העולם הבא.

⁵³⁵ עי' לעיל הערה 532. ועי' בהיר ל. אמרו לו מאי וא"ו, אמר להם בששה קצוות נחתם
 העולם, אמרו לו והלא ו' אחת, אמר להם והלא כתוב (תהלים ק"ד ב) עוטה אור כשלמה כא:
⁵³⁶ שזה עצם קיום העולם.

עי' שבועות דף לט ע"א: שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא בסיני לא
 תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכל

⁵³⁷ צ"ע אם הוא מרמז לדברי הזהר (ח"ג כב ע"ב): פתח ההוא טייעא ואמר (איוב לח ז) ברן
 יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהי"ם תא חזי כד קודשא בריך הוא אתי לאשתעשעא עם צדיקא
 בגנתא דעדן כל מלי דעלמא תתאה (ס"א עלאה) וכל עלאין ותתאין מתערין לקבליה וכל אילנין
 דבגנתא דעדן פתחי שבחא לקבליה הדא הוא דכתיב (ד"ה א טז דברים א טז לג) אז ירננו עצי
 היער מלפני יהו"ה כי בא ואפילו עופי דארעא כלהו מרחשי שבחא קמיה כדן שלהובא נפק ובטש
 בגדפוי דתרנגולא וקרי ושבח למלכא קדישא וקרי לבני נשא דישתדלון באורייתא ובשבחא
 דמאריהון ובפולחניה זכאה חולקיהון דמאן דקיימין מערסייהו לאשתדלא באורייתא כד אתי
 צפרא פתחין דדרומא נפתחין ותרעי דאסוותא נפקין לעלמא ורוחא דמזרח אתער ורחמי
 אשתכחו וכל אינון כוכביא ומזלי דממנן תחות שולטניה דהאי בקר כלהו פתחין שבחא וזמרין
 למלכא עלאה הדא הוא דכתיב (איוב לח ז) ברן יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהי"ם מה בעאן
 הכא בני אלהי"ם דאינון מזמנין תרועה בהאי בקר והא כל דינין אתעברו בזמנא דחסד אתער
 בעלמא אלא ויריעו כל בני אלהי"ם הא אתבר תוקפא דדינין קשיין ואתבר חילא דלהון כמה דאת
 אמר (ישעיה כד יט) רועה התרועעה ארץ וכל כך בגין דהאי בקר אתער בעלמא ואברהם אתער
 ואתי למנטע אשל בבאר שבע מלה דא הכי שמענא לה בבאר שבע ודאי וכתוב (בראשית כא לג)
 ויקרא שם בשם יהו"ה אל עולם:

תרגום: פתח אותו סוחר ואמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים, בא וראה
 כשהקדוש ברוך הוא בא להשתעשע עם הצדיקים בגן עדן, כל דברי העולם התחתון (העליון) וכל
 העליונים והתחתונים מתעוררים כנגדו, וכל האילנות שבגן עדן פותחים בשבח כנגדו, זהו
 שכתוב (דברי הימים א טז) אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא. ואפילו עופות הארץ כולם
 רחשים שבח לפניו, אזי יוצאת שלהבת ומכה בכנפי התרנגול והוא קורא ומשבח את המלך

ע"י ר' בחיי: ודע כי מצות לוייה היא גמר המצוה באכסניא ותכלית השכר וכן כתוב (בראשית יח טז) ואברהם הולך עמם לשלחם ומתרגמינן לאלואיהון וסמך לו מיד וה' אמר לבאר כי בזכות הלוייה בא אליו הדבור לגלות לו ענין סדום⁵³⁸ וכן כתוב (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה קרי בחר לויה וכן נרמזו באליעזר באמרו (בראשית כד נו) אל תאחרו אותי וה' הצליח וגו' ושיעור לויה כתבתי בפסוק ואברהם הולך עמם לשלחם ובמסורת תרי ויטע בספרא ריש פסוק האחד (בראשית ב ח) ויטע גן בעדן מקדם השני באברהם וזה ללמדך שכל המחזיק במצות אכסניא יורש גן עדן ויקרא שם בשם ה' לשון קריאה והכרזה וכן יקרא איש חסדו כי שם ה' אקרא וכוונת הכתוב כי אברהם מכריז ומודיע לבריות שהעולם מחודש ויש לו מנהיג יחיד וקדמון ועל כן יאמר כי ההכרזה הזאת היתה בשם ה' היחיד אל עולם הקדמון אשר הויתו ואלהותו קודם העולם והוא שאמר אל עולם כלומר שקדם לעולם או יהיה ויקרא כמו ויתפלל כדעת אונקלוס ע"ה והוא מלשון (תהלים ל ט) אליך ה' אקרא

(כב א): וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי:

ע"י רמב"ן: ענין הנסיון הוא לדעת כי בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה יקרא נסיון מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי השם צדיק יבחן (תהלים יא ה) כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בנסיון ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה⁵³⁹.

הקדוש, וקורא לבני אדם שיעסקו בתורה, ובשבחו של אדונם ובעבודתו. אשרי חלקם של מי שעומדים ממטותיהם לעסוק בתורה, כשבא הבוקר פתחי הדרום נפתחים, ושערי רפואה יוצאים לעולם, ורוח המזרח מתעוררת, ונמצאים רחמים. וכל אותם כוכבים ומזלות שממונים תחת שלטונו של הבוקר הזה, כולם פותחים בשבח ומשבחים למלך העליון, זהו שכתוב ברוך יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים. מה רוצים כאן בני אלהים, שהם מזמינים תרועה בבוקר הזה, והרי כל הדינים עברו בזמן שחסד מתעורר בעולם. אלא ויריעו כל בני אלהים, הרי נשבר תוקף הדינים הקשים נשבר כחם, כמו שנאמר (ישעיה כד) רועה התרועעה הארץ. וכל כך משום שהבוקר הזה התעורר בעולם, ואברהם מתעורר ובא לנטוע אשל בבאר שבע, את הדבר הזה כך שמעתי, בבאר שבע ודאי, וכתוב ויקרא שם בשם ה' אל עולם.

⁵³⁸ ע"י זהר ח"א דף קד ע"א, ואברהם הולך עמם לשלחם, למעבד לון לויה, אמר רבי ייסא, אי תימא דאברהם ידע דמלאכין אינון אמאי אעביד לון לויה, אלא אמר רבי אלעזר אף על גב דהוה ידע, רגיל הוה למעבד לכלהו בני נשא דזמינן עמיה, למעבד לון לויה, (נ"א מה דהוה רגיל למעבד עם בני נשא, עבד בהו ואלוי לון), בגין דכך אצטריך ליה לבר נש למעבד לויה לאושפיזין, דהא כלא בהאי תליא ובעוד דאיהו הוה אזיל עמהון, אתגלי קב"ה עליה דאברהם, דכתיב ויהו"ה אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ויהו"ה הוא ובית דיניה, בגין דקב"ה הוה אזיל

תרגום: "ואברהם הלך עמם לשלחם", לעשות להם לויה. אמר רבי ייסא, אם תאמר שאברהם ידע שהם מלאכים, למה עשה להם לויה. אלא אמר רבי אלעזר, אף על גב שידע, (רגיל היה לעשות לכל בני האדם שמזומנים עמו לעשות להם לויה. נ"א מה שהיה רגיל לעשות עם בני אדם עשה בהם, וליוה אותם). לכן צריך לאדם לעשות לויה לאורחים, שהרי הכל תלוי בזה. ובעוד שהוא היה הולך עמם, התגלה הקדוש ברוך הוא אל אברהם, שכתוב "וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה". "וה'", הוא ובית דינו, משום שהקדוש ברוך הוא היה הולך וע"י שם קד ע"ב, תא חזי, כד בר נש עביד לויה (לבר נש) לחבריה, איהו אמשיך לשכינתא לאתחברא בהדיה, ולמהך עמיה באורחא לשזבא ליה, ובגין כך בעי ליה לבר נש ללוויי לאושפיזא, בגין לחברא ליה לשכינתא, ואמשיך עליה לאתחברא בהדיה, בגין כך.

תרגום: בא וראה, כשבן אדם עושה לויה (לאדם) לחברו, הוא מושך את השכינה להתחבר עמו וללכת עמו בדרך הצילו, ולכן צריך אדם ללוות את האורח כדי לחבר עמו את השכינה, ומושך עליו להתחבר עמו.
⁵³⁹ ע"י זהר ח"א קמ ע"א, (בראשית כב א) והאלהים נסה את אברהם, מאי נסה, הרמת נס,

ע"י ר' בחיי: והאלהים נסה את אברהם זו היא פרשת העקדה אשר ישראל בטוחים להיות זכות העקדה מגין עליהם בכל דור ודור ואין הנסיון ח"ו אצל ה' יתברך אלא אצל הבריות להודיע גודל מעלת הצדיק או הנביא וכן אמר הכתוב (תהלים יא ה) ה' צדיק יבחן⁵⁴⁰ ומה שנשמכה עקדה לפרשת אבימלך אומר במדרש נסה לשון זעף כדמיתרגמינן זעפים נסיסים וזה כנגד מה שהכעים להקב"ה בשבע כבשות שנתן לאבימלך שכנגדן נענשו בניו שישב ארון הברית בשדה פלשתים שבעה חדשים ודע כי נסיון העקדה היה לפרסם בעמים גודל חיוב היראה והאהבה בש"י כי האהבה על ג' חלקים האחד מי שאוהב את המלך ומתוך אהבתו יספר בשבחיו ויפרסם מעלותיו תמיד כל היום ויודיע לכל את גבורותיו אבל לא היה חוסר מממונו כלום בשביל אהבתו השני מי שאוהב אותו יותר מן הראשון יספר בשבחיו ויתן כל ממנו בשבילו אבל לא ימסור עצמו למיתה בשבילו השלישי מי שאוהב אותו יותר משניהם יספר בשבחיו ויתן כל ממנו בשבילו וימסור עצמו למיתה והנה אברהם היה שלם בג' חלקים אלה האחד ספר בשבחיו של מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ופרסם אלהותו ויחודו בעולם כענין שכתוב ויקרא שם בשם ה' אל עולם לפי שאנשי דורו היו נותנים הנהגת

כמה דאת אמר (ישעיה סב י) הרימו נס, (ירמיה ד ו) שאו נס, ארים דגלא דיליה בכל עלמא, ואף על גב דהא אתמר, בגין דא קודשא בריך הוא ארים דגלא דאברהם בעיניהון דכלא, הדא הוא דכתיב, נסה את אברהם, אוף הכי קב"ה בגין לארמא דגלא דצדיקא, איהו בחין לון לארמא רישייהו בכל עלמא.

זהר ח"א דף קמ ע"א

עלמא. צדיק יבחן, מאי טעמא, אמר רבי שמעון, בגין דקודשא בריך הוא כד אתרעי בהו בצדיקא, מה כתיב (ישעיה נג י) ויהו"ה חפץ דכאו החלי, ואוקמוה, אבל בגין דרעותא דקודשא בריך הוא, לא אתרעי אלא בנשמתא, אבל בגופא לא, דהא נשמתא איהי דמיא לנשמתא דלעילא, וגופא לאו איהו חזי לאתאחדא לעילא, ואף על גב דדיוקנא דגופא ברזא עלאה:

זהר ח"א דף קמ ע"ב: איהו. ותא חזי בזמנא דקב"ה אתרעי בנשמתיה דבר נש לאתהנאה (נ"א לאתנהרא) בה, מחי לגופא בגין דתשלוט נשמתא, דהא בעוד דנשמתא עם גופא, נשמתא לא יכלא לשלטאה, דכד אתרע (נ"א אתבר) גופא נשמתא שלטא, צדיק יבחן, מאי צדיק יבחן, כמה דאת אמר (ישעיה כח יז) אבן בחן, הכי נמי צדיק יבחן, אתקיף ליה כהאי אבן בחן, דהיא פנת יקרת, הכי נמי צדיק יבחן. ורשע ואוהב

תרגום: "והאלהים נסה את אברהם". מה זה "נסה", הרמת נס, כמו שנאמר "הרימו נס", "שאו נס", הרים דגלו בכל העולם. ואף על גב שזה נתבאר, בשביל זה הקדוש ברוך הוא הרים את דגלו של אברהם בעיני כולם. זהו שכתוב "נסה את אברהם". כמו כן כאן הקדוש ברוך הוא, כדי להרים את דגל הצדיקים, הוא בוחן אותם להרים את ראשם בכל העולם.

חסר תרגום

ע"י זהר ח"א קטו ע"ב, פתח ואמר, ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו', ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת וגו', הכא אית לאסתכלא, האי אומנא דאפיק כספא ממקורא דארעא, מאי עבד, בקדמיתא מעייל ליה בנור דליק, עד דנפיק מניה כל זזהמא דארעא, והא אשתארט כספא, אבל לא כספא שלימתא, לבתר מאי עביד, מעייל ליה בנורא כדבקדמיתא, ומפיק מניה סטייפי כמה דאת אמר (משלי כה ד) הגו סיגים מכסף וגו', וכדין הוא כספא שלימתא בלא ערבוביא. כך הקדוש ברוך הוא מעייל האי גופא תחות ארעא, עד דמתרקב כוליה, ונפיק מניה כל זזהמא בישא, ואשתאר ההוא תרווד רקב, ואתבני גופא מניה, ועד כען ההוא גופא לא שלים, לבתר ההוא יומא רבא, דכתיב (זכריה יד ז) והיה יום אחד הוא יודע ליהו"ה לא יום ולא לילה, מתטמון כלהו בעפרא כדבקדמיתא,

תרגום: פתח ואמר, "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו', ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת וגו'". כאן יש להתבונן, האומן הזה שמוציא כסף ממקור הארץ, מה עושה. בתחלה מכניס אותו לאש דולקת עד שמוציא ממנו את כל הזוהמא של הארץ, והרי נשאר כסף, אבל לא כסף שלם. אחר כך מה עושה, מכניס אותו באש כבתחלה ומוציא ממנו סיגים, כמו שנאמר "הגו סיגים מכסף וגו'", ואז הוא כסף שלם ללא ערבוביה. כך הקדוש ברוך הוא מכניס את הגוף הזה תחת הארץ, עד שכולו נרקב ויצאה ממנו כל הזוהמא הרעה, ונשאר אותו תרווד רקב ונבנה ממנו הגוף, ועד עכשיו הוא גוף לא שלם. אחר אותו יום הגדול, שכתוב "והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה", מסתרים כולם בעפר כבתחלה

⁵⁴⁰ ע"י רמב"ן ודבריו שם.

העולם אל הכוכבים והמזלות והוא היה מדריךכם בדרך האמת ומודיעם המנהיג היחיד שהוא אל עולם וכמאמר אליפו (איוב ה ה) ואל אלהים אשים דברתי יאמר כי הנהגת העולם אל ישימנה לכחות הגלגלים ולצבא השמים רק לש"י השני פזר נתן לאביונים בשביל אהבת ה' יתברך הוא שהיה בעל אכסניא ופתחו פתוח לכל עובר ושב וכן אמרו במדרש (מדרש תהלים קי ב) ד' פתחים היו לו לביתו של אברהם והיו לד' רוחות העולם וכל מי שנכנס בפתח זה יוצא בפתח אחר כדי שלא יתבייש מפני עוברי דרכים וכן נרמז בכתוב ויטע אש"ל בבאר שבע ודרשו רז"ל (מדרש תהלים לו א) אכילה שכיבה לוייה ולא עוד אלא שהיה מחזר אחריהם ורץ לקראתם שנאמר (בראשית יח ב) וירץ לקראתם ועליו אמר הכתוב (משלי יא כד) יש מפזר ונוסף עוד ואין ספק כי היה נותן את כל הון ביתו באהבת ה' יתברך הג' מסר עצמו למיתה בשביל אהבת ה' כשהושלך לכבשן האש על קדושת ה' יתברך ולפי שהשיג מדרגת האהבה ועבר על ג' החלקים קראו הש"י אברהם אוהבי אבל בענין זה של העקדה הראה אברהם תוקף אהבתו בשם יתברך שהיתה חזקה ועזה אין להעריך אותה עם שלשה חלקים הנזכרים ואין לדמותה למי שמוסר עצמו למיתה בשביל אוהבו או בשביל אדונו כי ראוי היה אברהם אילו היו לו מאה גופין למסור את כולם למיתה על יצחק אבל פעולה זו לא היתה כשאר הפעולות והנסיון הוזה לא היה כשאר הנסיונות אין הטבע יכול לסובלו ואין הכח המדמה יכול לחשבו שיהיה אדם עקר וזקן בן מאה שנה ולו עושר ונכסים וכבוד והיה מתאוה לבן בתכלית התאוה והיה לו בן אחר היאוש היה ראוי לחשב תוקף האהבה החזקה לבן ההוא ותכפל האהבה יותר ויותר לסוף שנה ממה שהיה בן שמונה ימים ותכפל לחמש ועשר שנים יותר ממה שהיה בהיותו בן שנה שכבר הוא מגודל ומבחיץ בין טוב לרע ותכפל האהבה בהיותו קרוב לארבעים שנה הוא הוא הזמן ששכלו של אדם עומד על השלמות וזהו יצחק שהיה בן ל"ז שנה בזמן העקדה ותכפל יותר כשיצוה לשחוט הבן הזה הוא בעצמו בידיו והאהבה הזאת אין דבר בעולם ראוי לעברה ואברהם מתוך שהיה שלם באמונה עם היות הפלגת אהבתו אל יצחק הכיר כי ראוי שתתגבר אהבת ה' יתברך על אהבת יצחק ולחזוק כח הפלגת האהבה החזקה הזאת שהיתה לו לאברהם בשם יתברך היתה נקלה בעיניו אהבת יצחק ובקש לשחטו אחר שלשה ימים שנאמר לו הדבר כי אילו יעשה כן בפתע פתאום במקומו היתה פעולתו במהירות ובהלה אבל כשהיה אחר מהלך שלשה ימים כבר נעשה בישוב דעת ועצה והוא שאמרו בבראשית רבה (תנחומא וירא כב) למה ביום שלישי ולא ביום ראשון ולא ביום שני שלא יהו אומות העולם אומרים הממו ערבבו והלך לשחוט את בנו על כן עשה הפעולה ההיא ממש בידים ועמה נבחן במדת היראה ובמדת האהבה יראה לא ליראת עונש ואהבה לא לתוחלת גמול כלומר על מנת לקבל פרס כי זאת לא תהיה אהבה גמורה שהרי יש שותה המשקה המר מדעתו שיועיל לו באחרית וזהו שאמר עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וידוע כי הידיעה בשם יתב' בכל זמן אבל פ"י הדבר ידוע מעתה כי יצא מן הכח אל הפעל וראה גם ראה זריזותו של אברהם וחריצותו במצוה זו כי היה יכול להוליך עמו חבורת אנשים מאנשי ביתו ולא הוליך עמו כי אם שנים הוא שכתוב שני נעריו עמו ישמעאל ואליעזר ואפילו אותן שני נערים לא היו עמו בשעת העקדה אבל אמר להם שבו לכם פה עם החמור והענין כדי שלא יבטלו ממנו המעשה הזה ושלא ימחו בידו

(כב ב): וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְּ אֵת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּזְרֵיחַ וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים: ע"י ר' בחיי: והעלהו שם לעולה היה ראוי שיאמר והעלהו שם עולה אבל על דרך

הפשט הלמ"ד הזאת באורה במקום כלומר שתעלה אותו שם במקום עולה וכמוהו (בראשית יא ג) הלבנה לאבן במקום אבן שאם תפרש לעולה עולה ממש איך יצוה הקדוש ברוך הוא ואח"כ יחזור מצוויו ואברהם מתוך תוקף האהבה הבין עולה ממש והקב"ה שבא לנסות לא כוון אלא במקום עולה וזהו אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי גם יתכן שירמוז על סוד הקרבן⁵⁴¹ וע"כ אמר לעולה שיעלהו שם למדה העשירית המתעלה⁵⁴² וכן הנסיון הזה עשירי וכן באיל אשר הוקרב תחתיו בא הלשון הזה בעצמו כי לא אמר ויקח את האיל ויעלהו עולה אבל אמר ויעלהו לעולה ומפני זה הוסיף לומר תחת בנו שעליו נאמר והעלהו שם לעולה וכן אמר יצחק ואיה השה לעולה וכן השיבו אביו אלהים יראה לו השה לעולה בני והנה מלת לעולה היה המזבח שיזכיר בסמוך⁵⁴³ בה"א הידיעה והמשכיל יבין

(כב ט) וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לֹו הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אֹבֶדֶק אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֵצִים: עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה באור המדרש הזה ידוע מי הוא הנקרא מזבח הוא המקבל תחלה והוא סוף הבניין⁵⁴⁴ וזהו שאמר ויבן⁵⁴⁵ ובודאי הוא המזבח שהקריבו בו למעלה ולמטה ובפרשת ויקרא ארמוז זה בעה"י⁵⁴⁶ ויערוך את העצים הידועים אותן שבקע בביתו שעליהן הזכיר למעלה ויבקע עצי עולה או קראם בשם הידיעה לפי שאין כל העצים כשרים לקרבן ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח אמרו במדרש (תנחומא וירא כג) כשבא לשחוט אמר יצחק אבי אסור את ידי ורגלי שלא אראה את המאכלת ואזדעזע ויפסל הקרבן בבקשה ממך אל תעש בי מום ממעל לעצים (תנחומא ישן וירא מא) א"ר חנינא מלמד שעשה אברהם את המזבח מכוון כנגד כסא הכבוד כתיב הכא ממעל לעצים וכתוב התם (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו

(כב יב) וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מְאוֹמָה כִּי עֲתָה יָדְעָתִי כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֲתָה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנִיךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: עי' רמב"ן: מתחילה היתה יראתו בכח לא יצא לפועל במעשה הגדול הזה ועתה נודעה במעשה והיה זכותו שלם ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי ישראל⁵⁴⁷ ודעת הפרשה שהאלהים הוא המנסה ומצוה בעקידה ומלאך ה' הוא המונע והמבטיח יתברר בפסוק המלאך הגואל אותי⁵⁴⁸ (להלן מח טז)

(כב יג) וַיִּשָּׂא אֹבֶדֶק אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אַחַר נִאֲחִזוּ בְּסַבְךְ בְּקִרְבָּנוֹ וַיִּלָּךְ אֹבֶדֶק וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: עי' ר' בחיי: כבש זה מעשרה דברים שנבראו בין השמשות לכך נקרא איל ולא

⁵⁴¹ עי' לעיל פרשת נח הערה 381.

⁵⁴² רק מלכות יש בכחה לעלות בסוד מ"ן, עי' זהר ח"א כד ע"א, ועי' לעיל פרשת וירא הערה

504.

⁵⁴³ פסוק ט'

⁵⁴⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 76.

⁵⁴⁵ שרק כאן שייך בנין כמ"ש ויבן ה' את הצלע.

⁵⁴⁶ עי' לעיל פרשת נח הערה 381.

⁵⁴⁷ עי' לעיל רבינו בפסוק א'

⁵⁴⁸ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 677.

כבש כלשון הקרבנות כבשים בני שנה שכובשין עונותיהם של ישראל לפי שהכבש הגדול בשנים יקרא איל וכשהוא בן יומו יקרא כבש שנאמר (ויקרא כב כז) שור או כבש וגו' ועוד שהאיל הזה הוקרב עולה ויש בו רמז לכנסת ישראל שנקראת אילת השחר⁵⁴⁹ שהיא אילותן של ישראל המקבלת מן השחר מגינה עליהם בכל דור ודור בזכות העקדה והיא המקבלת תחלה

עיי"ש: וידוע כי מאמרם זה שופר אילו של יצחק היה⁵⁵⁰ כוננתו על מדתו של יצחק לא על גופו ועצמותיו ממש שהרי האיל הזה כולו היה עולה כליל עם קרניו ומלפיו אבל החכמים ירמוזו לנו על מדת הגבורה ששמענו מפיו אנכי ולא יהיה לך והוא פחד יצחק אשר אנו מבקשים בעת צרה ואומרים עננו פחד יצחק הוא הקול הנשמע במתן תורה ואילו אנו רומזים בקול השופר שאנו תוקעין בראש השנה שהוא היום שנברא בו העולם והתבונן כי יום מתן תורה תחלת קבלת מלכותו וכן יום שנברא בו העולם תחלת מלכותו

⁵⁴⁹ זהר ח"ג דף כא ע"ב: פתח רבי חייא ואמר, (תהלים כב א) למנצח על אילת השחר מזמור לדוד, מאן אילת השחר, דא כנסת ישראל דאקרי (משלי ה יט) אילת אהבים ויעלת חן: וכי אילת השחר, ולא כל יומא, אלא אילת מההוא אתר דאקרי שחר, כמה דאת אמר (הושע ו ג) כשחר נכון מוצאו, ודוד מלכא על כנסת ישראל קא אמר דא, דהא לא אמרה כנסת ישראל דא, (ס"א דאקרי אילת אהבים ויעלת חן, והיא אתיא מההוא אתר דאקרי שחר, כמה דאת אמר כשחר נכון מוצאו, ודוד מלכא על כנסת ישראל קאמר דא), משמע דכתיב על אילת השחר: זהר ח"ב דף י ע"א: רבי אלעזר ורבי יוסי הוו אזלי באורחא, ואקדימו בנהורא למיזל, חמו חד כוכבא דהוה רהיט מסטרא דא וכוכבא אחרא מסטרא דא, אמר רבי אלעזר, השתא מטא זמנא דכוכבי בקר לשבחה למאריהון, ורהיט מדחילו ואימתא דמאריהון לשבחה ולזמרא ליה, הדא הוא דכתיב (איוב לח ז) ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים, בגין דכלהו ביחודא חדא קא משבחן ליה. פתח ואמר (תהלים כב א) למנצח על אילת השחר מזמור לדוד, אילת השחר, דכד נהירו אנפוי דמזרח, ואתפרשא חשוכא דליליא, חד ממנא אית לסטר מזרח, ומשיך חד חוטא דנהירו דסטר דרום, עד דאתי ונפיק שמשא ובקע באינון כוי רקיעא ואנהיר עלמא, וההוא חוטא אפריש חשוכא דליליא, כדין אילתא דשחרא אתי, ואתי נהירו אוכמא בקדרו לאתחברא ביממא, ונהיר יממא, ונהירו דיממא כליל ושאיב בגויה לההוא אילתא, ועל האי אילתא כד אתפרש מיומא לבתר דכליל לה,

זהר ח"ב דף קיט ע"ב: ושבעין תיבין דיענך יהו"ה ביום צרה, ובמאי צווחת, אלא ודאי ישראל אית בהון מארי תורה, מלאכים מסטרא דאילת השחר דאיהי שכינתא. ותרין דרגין אינון בקר ושחר, ועלייהו אתמר (שם טז יא) נעימות בימינך נצח. בקר דאברהם דאיהו חסד, דא סליק יתיר ביומא דפורקנא, אבל שחר אקדים ליומא דפורקנא, ומאי איהו, נצח דשכינתא, מסטריה אתקריאת אילת השחר. ובגין דא למנצח, תמן נצח תמן ל"מ, דאינון שבעין קלין דצווחת אילת השחר על בנהא, דאתתקף עלייהו קדרותא בגלותא, שחרות השחר, בשבעין שנין בתראין, (בשבעין) בההוא זמנא יתקיים בישראל, (ישעיה כו יז) כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק זהר ח"ג דף רמג ע"א: אמר רבי שמעון, דא הוד דילך רעיא מהימנא, דביה אנת חרב מנבואה דילך משמאלא, ובגין דאנת (ישעיה סג יב) מוליק לימין משה, דאיהו נצח, רישא דשחרין, (משלי ה יט) אילת אהבים, פתח דוד למנצח על אילת השחר, דביה ייתי מארי נצחן קרבייא, ובגין דנצח והוד תרין שחרין, אוקמוה במתניתין, מאימתי קורין את שמע בשחרין, ולא אמר בשחר, אלא בשחרין, תרין:

שער מאמרי רז"ל - מדרשים

אי לך ארץ שמלכך נער וזהו אי אתה יכול להחזירו לכלו כי הזווג בטל בימי הגלות ואין לה יכולת לעלות אצל בעלה עד שיחזירנה הכתוב שהוא סוד נצח כד"א למנצח על אילת השחר תרין שחרין דאילתא ולפי שהוד הוא בגלות כד"א כל היום דזה צריך נצח עם ת"ת להחזירה במקומה ותהיה החזרה נגלת לעיני כל חי ולא תהיה סתומה אלא מפורשת וזהו עד שיחזירנה הכתוב לכללו

עיי' בהגר"א תיקו"ז: {כז ע"ד} שט בים מלכות, אסתלק בגלות נצח עם ת"ת, דאיהו בנצח ואיהו בהוד, ונשאר כרוב השני הוד עם מלכות, שעליו נאמר (איכה א יג) כל היום דו"ה, בדרגא דיליה ביום החמישי כידוע, ולכן נקרא היכל העניים:

⁵⁵⁰ זהר ח"ג דף צט ע"א: תא חזי, כד ההוא שופר עלאה דנהירו כלא ביה, אסתלק ולא נהיר לבנין, כדין דינא אתער, וכרסוון אתתקנו לבי דינא, ודא שופר אילו דיצחק אקרי, תוקפיה דיצחק, תושבחתיה דאבהן:

כד אסתלק ההוא שופר גדול דלא ינקה לבנין, כדין יצחק אתתקף, ואתתקן לדינא בעלמא:

לפי שאין מלך בלא צבא⁵⁵¹ וצריך אתה לדעת כי מה שתמצא בפרשה זו כי המנסה הוא האלהים ומלאך השם יתברך מונע הענין על דרך הקבלה יתפקחו עיני הלב כי אין המלאך הזה מן הנפרדים רק מן הנטיעות⁵⁵² אשר אין להפריד ולקצץ בהם שאילו היה מן הנפרדים לא היה אברהם שומע לקולו בנטול מה שצוהו האלהים גם המלאך לא היה רשאי לומר ולא חשכת ממני אלא ממנו אבל המלאך היה הוא מהנטיעות זהו המלאך הגדול והוא שעליו נאמר (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים⁵⁵³ ואינו סמוך רק באור ומה שהזכירו בכאן מלאך כלומר מלאך שבקרבו השם והוא שנאמר עליו כי שמי בקרבו ומזה הזכירו בפסוק (בראשית מח טז) המלאך הגואל וגו' בקרב הארץ⁵⁵⁴ והוא האדון

⁵⁵¹ עי' פרקי דר' אליעזר יא וז"ל: העם ממליכין את המלך, ואין המלך ממליך את עצמו אם אין העם ממליכין אותו.
⁵⁵² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 220, ועי' ענין קיצוץ בנטיעות רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.

⁵⁵³ עי' שמות יב יב שמלאך הגדול הוא מטטרון, ולענין הנטיעות שבו, עי' שער הגלגולים - הקדמה לח ז"ל: ואמנם חנוך שהוא מטטרון, להיות שנטל גם זיהרא עילאה דאדם, שהיא נשמה דאצילות, היה מלאך גדול מאליהו, כי אליהו לא היה יכול להשיג רק עד נפש דאצילות, וז"ס בס"ה אליהו לתתא.

לא מצאתי כזה לשון של המלאך הגדול, אבל עי' ספר הפליאה (&): ואמרה לפני האלהים היא הבינה אני חנוך הייתי גדול בכח הת"ת והייתי יודע דעת עליון ומשיג חמשים שערי בינה והייתי גדול בין הספירות והייתי עומד על אנשי דור ההוא כי הייתי עומד בכח הו' וכמו שהו' זקופה הוא כן הייתי מלך על כל המלאכים ומעוטרת בת"ת ועברה השמיטה ההוא ובשמיטה הזו הורדתני ושמתני בדור הזה עם שסוי ובזוי כמו שהייתי גדול מכל המלאכים בכח כן עתה שימני למעלה מכולם וגדול עליהם לעשות דין ומשפט עליהם ואיש לא יעכב על ידי כי לכן הורדתני משם שהייתי, אז לקחו האלהים ועשאו מלאך גדול וקדוש ועצום על כל המלאכים ונקרא שמו מט"ט בן ירד וזהו שרשם ורמז בתורה חנוך בן ירד שהמדות הנקראים בן הם הו' ומשך הו' הורידוהו למטה.

ועי' תז"ח מא ע"ד וז"ל: בראשית ברא שית ודא מטטרון אות בצבא דילה וכו' חנוך דנפק מאנוש איהו מטטרון דנהפך בשרו ללפידי אש ואיהו נוריאל ועל תרויהו אתמר והחיות רצוא ושוב רצוא דא נוריאל ושר"ב מטטרון

תרגום: בראשית ברא שית וזה מטטרון אות בצבע שלו, וכו' חנוך שיצא מאנוש הוא מטטרון שהפוך בשרו ללפידי אש והוא נוריאל ועל שניהם נאמר והחיות רצוא ושוב רצוא זה נוריאל ושוב זה מטטרון.

וז"ל הגר"א שם: בראשית ברא שית - אותיות בראשית כמט"ל דף עג ע"ב) ור"ל שית יסוד שהוא שית ב"ק והוא כלול מכל הו"ק ו' זעירא וכן מט"ט בדרגא דצדיק וכלול ו"ק של יצירה ו' אותיות של מטטרון וז"ש דא מט"ט וז"ש. בראשית שהוא קדם לכל בריה והוא זקן ביתו קודם לכל: אות בצבא דיליה - כמו יסוד אות ברית קודש ו' זעירא בצבא שלו נו"ה שלכן נק' צבאות אות בצבא כ"ה במט"ט אצל המלאכים וכו' שבו מתלבש השכינה שעליו בקש משה הראני נא את כבודך כמ"ש במדרש הנעלם כמה אצטער האי צדיקא כו' ולא הראה ואחר טעה שראה שהוא מושל בכל צבא השמים כמ"ש אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו כמ"ש במדרש הנעלם וכו' הוא בשמו שבקרבו.

ועד - צ"ל ועל תרווייהו. ר"ל תרין דרגין מט"ט ונוריאל. כי ד' חיות הן ד' אותיות שבשם ט"ס מחכמה ולמטה ומט"ט הוא חיה החמישי פרצוף החמישי כתר היצירה שבו שני בחינות של כתר ע"ק וא"א כידוע מופלא ומכוסה שעליו נאמר ואראה ואפול על כו' ובחינה הראשונה הוא מט"ט שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע ונוריאל הוא בחינה האחרונה שלכן הוא נחשב בכלל החיות ארגמן כידוע בכל כתר וז"ש והחיות רצוא כו' שבסט' דנוריאל רצין להשיגו ושוב בסט' דמט"ט שעתיק נקרא רישא דלא אתידע:

ועי' בבהגר"א על ס"י ט ע"ד, שהמלאך מט"ט בחינתו היא במלכות דעולם הבריאה, ונוריאל בכתר דעולם היצירה, וכן החיות עיקר בחינתם הוא בעולם היצירה. וז"ל שם, אמרו "והחיות רצוא" מסטרא דנוריאל, ששם יכולין להשיגו, "ושוב" מסטרא דמט"ט כי אין יכולין להשיגו, עכ"ל. ועי' דבריו על רמב"ן לא יג בענין המלאך הגואל בשם הלש"ו.

⁵⁵⁴ עי' בראשית מח טז: המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ:
זהר ח"ג דף קפז ע"ב

מה כתיב לעילא, ויברך את יוסף ויאמר, ולא אשכחן ליה הכא ברכאן, דהא לבתר בריך ליה, דכתיב (בראשית מט טב) בן פורת יוסף, אלא כיון דברך לאלין נערים, ליוסף בריך, דהא לא יכלי

אשר בו הרחמים ומפני שהוא האדון אמר לשון ממני ומפני שהוא הרחמים אמר אחרי הקרבן כי נשבעתי נאם ה' ⁵⁵⁵ וכן תמצא שהזכיר קודם הקרבן אלהים יראה לו השם ואחרי הקרבן הזכיר השם ⁵⁵⁶ יראה והבטיחו במדת רחמים שיברך את זרעו ברבוי עצום והשגחה בלשון ברכה ומצאתי כפולה ⁵⁵⁷ וידוע כי הוא רמז לכח לפנים מכה כלשון שירה והלל והוא שאמר כי ברך אברכך והרבה ארבה ואמר ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ואומר ויירש זרעך והתברכו בזרעך והזכיר בסוף עקב אשר שמעת בקולי ו"קולי הוא האלהים המצוה

ויעלהו לעולה תחת בנו פירש"י ז"ל מהו תחת בנו אלא על כל עבודה ועבודה שהיה עושה ממנו היה אומר יהי רצון שתהא עבודה זו כאלו עשיתיה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא שרוף ועשוי דשן

פרשת חיי שרה

(כג ב): וְתָמַת שָׂרָה בְּקָרְיַת אֲרָבַע הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה וּלְבִפְתָּהּ:

ע"י ר' בחיי: הודיענו הכתוב כי הצדקת הזאת מתה בא"י ונקברה בא"י שהרי במיתתה כתיב היא חברון בארץ כנען ובקבורתה כתיב בסוף הפרשה ואחר כן קבר אברהם את שרה אשתו וגו' היא חברון בארץ כנען ובא ולמד על זכותה הגדול כי מיתתה וקבורתה היו במקום אשר שם עתיד להיות בית אלהים ושם שער השמים ⁵⁵⁸ ויקרא הכתוב לחברון קרית ארבע על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה או על ד' הגבורים אחימן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם או על שם שהיתה מחלק שבטו של יהודה שהיה הבן הרביעי ויתכן לומר עוד בשם קרית ארבע היא חברון היא נקראת חברון על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ד' מחנות שכינה ולא לחנם חמדה אבות העולם אלא שמשם זכות הנשמות להתחבר לשרשן שהוא כסא הכבוד וזהו קרית

לאתברא אלא מגו יוסף, ומגו דאיהו בטמירו ולא אתחזי לאתגלאה, כתיב בטמירו ויקרא בהם שמי ושם אבותי (לכסאה עליה), מן האבות מתברכן, ולא מאתר אחרא, בקרב הארץ, דא הוא כסווא לחפאה מה דאצטריך:

⁵⁵⁵ ע"י ספר בראשית כב טו-טז ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך:

⁵⁵⁶ הו"ה פסוק יד

⁵⁵⁷ היינו ברך אברכך גם הו"ה וגם מלכות

בראשית כב יז) כי ברך אברכך והרבה ארבה

⁵⁵⁸ ע"י זהר (ח"א דף רמח ע"ב): רבי יהודה פתח <קרא> ואמר (בראשית מט לג) ויכל יעקב לצוות את בניו וגו' ויכל יעקב לצוות את בניו לצוות לברך מבעי ליה אלא דפקיד לון לגבי שכינתא לאתקשרא בהדה תו דפקיד לון על עסקי מערתא דהיא קריבא לגן עדן דתמן הוא אדם הראשון קבור תא חזי ההוא אתר אקרי קרית ארבע מאי טעמא בגין דתמן אתקברו ארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה הא קושיא הכא דתנינן אבהן אינון רתיכא קדישא ורתיכא לאו פחות מארבע ותנינן קב"ה אחר למלכא דוד בהדיהו ואתעבידו רתיכא שלימתא הדא הוא דכתיב (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים וגו' דדוד מלכא אתחבר למהו רתיכא שלימתא בהדיהו

תרגום: רבי יהודה פתח פסוק ואמר, "ויכל יעקב לצוות את בניו" וגו'. "ויכל יעקב לצוות את בניו", לצוות, היה צריך [לכתוב] לברך. אלא שצוה אותם אל השכינה להתקשר אליה. עוד, שצוה אותם על עסקי המערה, שהיא קרובה לגן עדן, ששם קבור אדם הראשון. בא וראה, אותו מקום נקרא קרית ארבע. למה, משום ששם נקברו ארבעה זוגות, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. והרי יש כאן קושיא, ששנינו, האבות הם מרכבה קדושה, ומרכבה לא פחות מארבעה, ושנינו שהקדוש ברוך הוא חבר את דוד המלך עמהם ונעשו מרכבה שלימה, זהו שכתוב "אבן מאסו הבונים" וגו', שדוד המלך התחבר להיות מרכבה שלימה עמהם.

(כד א) וְאַבְרָהָם יָקָן בָּא בַּיָּמִים וְהוּא בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל:

ע"י רמב"ן: אבל אחרים חדשו בפירוש הכתוב הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה ואמרו כי בכל תרמוז על ענין גדול והוא שיש להקב"ה מדה תקרא כל⁵⁶⁰ מפני שהיא יסוד הכל ובה נאמר (ישעיה מד כד) אנכי ה' עושה כל והוא שנאמר (קהלת ה ח) ויתרון ארץ בכל הוא יאמר כי יתרון הארץ וטובה הגדולה השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא והיא המדה השמינית מיי"ג מדות⁵⁶¹ ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה⁵⁶² ובה הוא מנהיג את הכל והיא בית דינו של הקדוש ברוך הוא הנרמז במלת ויהי בכל מקום⁵⁶³ (ב"ר נא ב) והיא שנקראת כלה⁵⁶⁴ בספר שיר השירים בעבור שהיא כלולה מן הכל והיא שהכמים מכנים שמה כנסת ישראל⁵⁶⁵ במקומות רבים בעבור שהיא כנוסת הכל והמדה הזאת היתה לאברהם כבת כי הוא איש החסד ויתנהג בזה⁵⁶⁶ ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו או שלא הוליד אבל היא רומזת ענין גדול שברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כל⁵⁶⁷ כלשון כי שמי בקרבו⁵⁶⁸ (שמות כג כא) והנה הוא מבורך

⁵⁵⁹ ע"י הערה הקודמת.

⁵⁶⁰ ע"י זהר ח"א יז ע"א שיסוד נקראת כל.

⁵⁶¹ נוצר חסד, וע"י מבר"ש כח ע"ב.

⁵⁶² מלכות, ע"י תז"ח מב ע"ב: כי כל דאיהו צדיק והאי בת איהי שכינתא תתאה מלכות הקדש.

⁵⁶³ ע"י תיקו"ז לג ע"ב: זכאה איהו מאן דזכי לאעלאה להיכליה דקודשא בריך הוא למחזי למלכא ומטרוניתא זכאה פומא (דאיהי היכל יהו"ה) דשריאי ביה צלותא דאיהי אדנ"י דאמרין לה אדנ"י שפתי תפתח וזכאין שפוון דאינון תרעין דהיכלא כגוונא דאלין דאתמר בהון (תהלים קיח יט) פתחו לי שערי צדק דכד פומיה פתח בצלותא בשכינתא וה' יענה מיד הה"ד (ישעיה נ"ח) אז תקרא וה' יענה א"ז תמניא אתוון יהו"ה אה"ה וה' יענה הוא ובית דינו ודא יהו"ה אדנ"י יאקדונק"י

תרגום: אשרי הוא מי שזוכה להכנס להיכלו של הקדוש ברוך הוא לראות את המלך והמלכה, אשרי הפה (שהיא היכל יהו"ה) ששורה בו תפילה שהיא אדנ"י, שאומרים לה "אדנ"י שפתי תפתח" (תהלים נא יז). ואשרי השפתיים שהם שערי ההיכל, כמו שאלה שנאמר בהם "פתחו לי שערי צדק" (תהלים קיח יט), שכשפיו פותח בתפלה עם השכינה, ויהו"ה יענה מיד, זהו שכתוב "אז תקרא ויהו"ה יענה" (ישעיה נח ט). א"ז שמונה אותיות יהו"ה אה"ה, ויהו"ה יענה, הוא ובית דינו, וזה יהו"ה אדנ"י יאהדונה"י.

(6) זהר חדש פרשת יתרו מאמר ודמות על ראשי החיות רקיע

ולזמנין דאתחבר בשמא דא את ו'. ואיהו כללא חדא, הוא ובית דינו וכלא חד, רזא דרזין גו שמהן קדישין:

(7) זהר חדש פרשת חקת מאמר בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה

וישראל אהב את יוסף מכל בניו. ישראל מבעי ליה, מאי וישראל. לאכללא עמיה שכינתא, דרחימא ליה ליוסף. כגוונא דא תנינן וה', הוא ובית דינו:

ע"י שמות (ב כה) וברמב"ן שם דברינו להסביר עוד בענין.

⁵⁶⁴ ע"י זהר ח"ג רנה ע"א: שבע ביום הללתיך ואיהי מלכות כלה כלילא משבע ספירן

תרגום: "שבע ביום הללתיך", והיא מלכות, כלה כלולה משבע ספירות.

⁵⁶⁵ ע"י זהר ח"א א ע"א.

⁵⁶⁶ היינו היה לו שליטה על זה מאחר שהוא שורש החסד שהוא שורש כל ההשפעות.

⁵⁶⁷ ע"י דברינו בר' בחיי לעיל בפתחיה לפרשת בראשית מהזהר השמטות לח"א דף רנא ע"ב.

⁵⁶⁸ ע"י ע"י זהר ח"י שרה קכז ע"ב: ואימא לך מלה דעתיה דמאריה דמתניתא הוה בהאי מה כתיב ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך אמר ליה רבי זכינא לפסוקא דא אבל וכל טוב אדניו בידו מהו אמר ליה הוא שמיה דמאריה דאזיל גביה לאעלא ליה ולאנהגא (ולאגנא) ליה אמר דא ודאי הוא כי שמי בקרבו (שמות כג כא) תנן אמר רבי אבהו תא חזי מאן דידע שמיה על בוריה ידע דהוא ושמיה חד הוא קודשא בריך הוא ושמיה חד דכתיב יהו"ה אחד וגו' (זכריה יד ט) (כלהו) כלומר השם והוא אחד.

[תרגום: ואומר לך דבר דעתו של בעל המשנה היתה בזה. מה כתוב, "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך". אמר לו, רבי, זכיתי לפסוק הזה, אבל "וכל טוב אדניו בידו" מהו. אמר

בשמים ובארץ ולכך אמר בה' אלהי השמים ואלהי הארץ והענין הזה נמצא לרבותינו רמוז בהגדות במקומות רבים כענין שאמרו במדרש חזית (שהש"ר ג כא) שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אליעזר ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו (שה"ש ג יא) אמר לו הן אמר לו היאך אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתי לא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי ולא זו מחבבה עד שקרא אותה אמי⁵⁶⁹ כך בתחילה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל וקראן בתי הדא הוא דכתיב (תהלים מה יא) שמעי בת וראי ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי שנאמר (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי ולא זו מחבבן עד שקראן אמי שנאמר (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי לאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו אמר לו אילו לא באתי אלא לשמוע זה הדבר מפיך די

ומבואר זה במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר כב) אמרו בפסוק אנכי ה' עושה כל נוסה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי (ישעיה מד כד) אני כשנמטתי אילן זה להשתעשע בו כל העולם ורקעתי⁵⁷⁰ בו הכל וקראתי שמו כל שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא והכל צריכין לו ובו צופין ולו מחכים ומשם פורחים נשמות לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו מלאך לאמר אני קדמתי לך גם בעת שרקעתי ארצי שבה נמטתי ושרשתי אילן זה ושמתים ביחד ושמתתי בהם מי אתי שגליתי לו סודי זה עד כאן ועוד שם⁵⁷¹ מבואר מאי ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב) אמר בעת שחטאו לך בניך ותכעס עליהם רחם תזכור ומאי רחם תזכור זכור אותו שאמר ארחמך ה' חזקי (תהלים יח ב) ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל, וזכר בנו שירשה ונתת לו דכתיב (מ"א ה' כו) וה' נתן חכמה לשלמה, וזכור אביהם אברהם, דכתיב (ישעי' מ"א ח), זרע אברהם אוהבי בקרב שנים תודיע: עח. מהיכן היתה לאברהם בת, דכתיב (בראשית כ"ד א) וה' בירך את אברהם בכל וכתוב, (ישעי' מ"ג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, האי ברכה היתה בתו או לא היתה, הן בתו היתה, משל למה"ד למלך שהיה לו עבד תמים ושלם לפניו נסהו בכמה נסיונות ועמד בכלן, אמר המלך מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו, אמר אין לי אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו, חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו אהבו האח מאד וקראו אוהבו דכתיב (שם מ"א ח) זרע אברהם אוהבי, אמר מה אתן לו או מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות אין כמותם סגולות מלכים אתננה לו ויזכה במקומו הה"ד וה' בירך את אברהם בכל:

לו, הוא שמו של רבו שהלך אליו להכניסו ולהנהיג (ולהגן) אותו. אמר, זהו ודאי, "כי שמי בקרבך". שנינו, אמר רבי אבהו, בא וראה, מי שיודע את שמו על בוריו, יודע שהוא ושמו אחד, הקדוש ברוך הוא ושמו אחד, שכתוב "ה' אחד" וגו'. (כלם) כלומר, השם והוא אחד. דהיינו שכינה. וכן הוא בז"ח יז ע"א. ודלא כדברי הש"ס בסנהדרין לח ע"ב ש"שמי בקרבך" הוא כינוי למט"ט. ועי' מש"כ רבינו שמואל כג. כ. ועי' רבינו בחיי על בראשית (כב יג), ז"ל, ומה שהזכירו כאן מלאך, כלומר מלאך שבקרב השם, והוא שנאמר עליו כי שמי בקרבך. דהיינו שכינה.

⁵⁶⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 18.

⁵⁷⁰ השרשתי.

⁵⁷¹ ספר הבהיר - המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ז"ל

עז. ומאי (שם) ברוגז רחם תזכור, אמר בעת שיחטאו לך בני, ותכעס עליהם, רחם תזכור, ומאי רחם תזכור, אותו שאמר (תהלים י"ח ב) ארחמך ה' חזקי, ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל, וזכר בנו שירשה ונתת לו דכתיב (מ"א ה' כו) וה' נתן חכמה לשלמה, וזכור אביהם אברהם, דכתיב (ישעי' מ"א ח), זרע אברהם אוהבי בקרב שנים תודיע:

עח. מהיכן היתה לאברהם בת, דכתיב (בראשית כ"ד א) וה' בירך את אברהם בכל וכתוב, (ישעי' מ"ג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, האי ברכה היתה בתו או לא היתה, הן בתו היתה, משל למה"ד למלך שהיה לו עבד תמים ושלם לפניו נסהו בכמה נסיונות ועמד בכלן, אמר המלך מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו, אמר אין לי אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו, חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו אהבו האח מאד וקראו אוהבו דכתיב (שם מ"א ח) זרע אברהם אוהבי, אמר מה אתן לו או מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות אין כמותם סגולות מלכים אתננה לו ויזכה במקומו הה"ד וה' בירך את אברהם בכל:

לה. עט. ד"א שמעתי שמעך יראתי (חבקוק ג' ב) הבנתי שמעך יראתי, מה הבין שנתירא, הבין מחשבתו של הקב"ה, מה מחשבה אין לה קץ דהא חשיב אינש ושפיל לסופיה דעלמא אף האזן אין לה קץ ולא תשבע דכתיב (קהלת א' ח) דלא תמלא אזן משמוע, ומאי זי"ן באוזן, מאי טעמא, מפני שהאזן דמות אל"ף, ואל"ף עיקריהן דעשרת הדברות הלכך לא תמלא האזן משמוע:

פ. ומאי זי"ן דכתיב באזן, דהא אמרינן כל מה שהביא הקדוש ברוך הוא בעולמו שם מעניינו דכתיב (בראשית כ' י"ט) וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, כלומר הוא גופו הוי כך, ומנלן דשמו גופו הוי דכתיב (משלי י' ז) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, אטו שמו ירקב אלא גופו, הכי נמי גופו:

המדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל דכתיב (מ"א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה⁵⁷² וזכור אביהם אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח) ובקרב שנים תודיע (חבקוק ג ב) ומהיכן היתה בת לאברהם הן דכתיב וה' ברך את אברהם בכל וכתוב (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו ההיא ברכה היתה בתו או לא היתה אלא אמו הן בתו היתה משל לאדון שהיה לו עבד שלם תמים לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן אמר האדון מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו ולשמרו ולכבדו חזר העבד עם אחיו הגדול ולמד מדותיו אהבו האה וקראו אוהבי דכתיב זרע אברהם אוהבי אמר מה אתן לו או מה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם סגולת מלכים אתננה לו ויזכה במקומי הדא הוא דכתיב וה' ברך את אברהם בכל עד כאן

ואם תבין מה שכתבתי תדע מאמר הנשים הארורות שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל (ירמיה מד יח) ולמה נכתבה המלה חסרת האל"ף⁵⁷³ ותשכיל דברים רבים סתומים בתורה ומקרא ואילו ידע זה המתהדר בסודותיו תאלמנה שפתיו מהלעיג על דברי רבותינו ולכן כתבתי זה לסכור פי הדוברים על הצדיקים עתק ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה⁵⁷⁴ באור הענין שזכה אברהם ע"ה והשיג המדה ששמה כל אשר כל המתברך בה מתברך בשמים ובארץ⁵⁷⁵ ומזה אמרו אחרים בת היתה לו כלומר מדה היתה לו מלשון (מלכים א ז כ) אלפים בת יכיל⁵⁷⁶ ואמרו ובכל שמה מפני

⁵⁷² זהר ח"א דף קנ ע"א: כתיב (מ"א ג ה) נראה יהו"ה אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהי"ם שאל מה אתן לך ואי תימא הכא בחלום וכי מה רשו אית ליה לחלום בהאי אלא הכא אתכליל דרגא בדרגא דרגא עלאה בדרגא תתאה בגין דעד כען שלמה לא הוה שלים כיון דאשתלים כתיב (מלכים א' ה כו) ויהו"ה נתן חכמה לשלמה וכתוב (שם י) ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא באשלמותא ובי מקדשא יתבני וכדין הוה חמי שלמה עינא בעינא חכמתא ולא אצטריך לחלמא תרגום: כתוב "נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך". ואם תאמר, כאן בחלום, וכי איזו רשות יש לחלום בזה. אלא כאן נכללת דרגא בדרגא, הדרגה העליונה עם הדרגה התחתונה, משום שעד עכשיו שלמה לא היה שלם, כיון שנשלם, כתוב "וה' נתן חכמה לשלמה", וכתוב "ותרב חכמת שלמה", שעמדה הלבנה בשלמותה, ובית המקדש נבנה, ואז היה רואה שלמה את החכמה עין בעין, ולא הצטרך לחלום. היינו מלכות בזיווג.

⁵⁷³ ע"י ספר הפליאה & שגם נדב ואביהוא לא כיוונו בהקריבם רק לעטרה ועשאוה זרה כי הקרבן צריך שיהיה אשה ריח ניחוח לה' והם שמו הקטורת עליה לבד ולא עליהם להרמיז בשניהם כדין הקרבנות כולם כמו שנאמר בקרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ובני אהרן לא עשו כן, אז ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וזה במקומו אבאר בעז"ה. וגם הקיצוץ הוא שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל ומלת למלאכת הוא חסר א' כזה למלכת ונקרא בא' לרמז לך שהיו משתדלים בכשפים למערכת השמים והיו מקטרים להם וכתוב חסר א' לרמוז לעטרה שהיא מלכות שמים והנה קיצצו דמשמע מדבריהם קודם כשופם היו משתדלין בה לבדה והיו מכוונים לה לבדה, והנה כוונתם ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים שהיא העטרה חסרנו כל ומלת כל רומז אליה שגם היא נקראת כל, וחסרנו ממנה ואע"פ שאדם ודור הפלגה ונדב ואביהוא כל כוונתם היה לכבד את השם הנכבד ואפ"ה נענשו מטעם שהמעטו כבוד המשלח הוא ת"ת ישראל בעשותם רוב כבוד לשליח.

⁵⁷⁴ ע"י זהר (ח"א דף ריט ע"א) תניא אמר רבי יצחק, כתיב (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה הללויה, אימא ידיעא, הבנים מאן אינון, אמר רבי שמעון, הא תנינן תרין בנין אית לקב"ה, חד דכר וחד נוקבא, דכר יהביה ליעקב, דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל, וכתוב (ישעיה מט ג) ישראל אשר בך אתפאר, בת יהבה לאברהם, דכתיב (בראשית כד א) ויהו"ה ברך את אברהם בכל, בת היתה לו לאברהם ובכל שמה.

תרגום: למדנו, אמר רבי יצחק, כתוב "אם הבנים שמחה הללויה". האם הידועה. הבנים מי הם. אמר רבי שמעון, הרי שנינו שיש שני בנינים לקדוש ברוך הוא, אחד זכר ואחד נקבה. הזכר נתן אותו ליעקב, שכתוב "בני בכורי ישראל", וכתוב "ישראל אשר בך אתפאר". בת נתן לאברהם, שכתוב "וה' ברך את אברהם בכל", בת היתה לו לאברהם, ו"בכל" שמה.

⁵⁷⁵ ע"י דברינו ברמב"ן כאן, ואם זה חיבור של יסוד ומלכות, אז יסוד בכלל הו"ק שהם שמים, ע"י & וארץ היא מלכות.

שהיא בתוך מדת הכל נאצלת מן המדה ששמה כל והנאצלת הזאת תקרא בת והיא בית דינו של הקדוש ברוך הוא ולכך אמר וה' ברוך ולא אמר ויברך ה' והבן הכלל הזה כי הענין נסתר והרמב"ן ז"ל גלהו בפירושו והרחיב בו הבאור יותר מדאי

(כד י) וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרָה גַמְלִים מִגְּמְלֵי אֲדֹנָיו וַיִּלְךְ וְכָל טוֹב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיִּלְךְ אֶל אֲרָם נְהָרִים אֶל עִיר נְחֹר:

ע"י רמב"ן: לשון רש"י שטר מתנה שכתב לו כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם וכן בבראשית רבה (נטיא) דייתיקי ולדעת זו מה שכתוב (להלן כה ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק לומר שהחזיק אותו בנכסים בשעת פטירתו שלא יערערו בו כמו שאמר וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי⁵⁷⁷ ואם כן תהיה מלת הלקיחה מושכת וכל טוב אדוניו בידו לקח בידו או ויקח העבד עשרה גמלים וכל טוב אדוניו בידו וילך

(כד טו) וַיְהִי הוּא טָרָם כָּלָה לְדַבֵּר וְהָיָה רַבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יָלְדָה לְבִתּוֹאֵל בֶּן מְלֶכָה אֲשֶׁת נְחֹר אַחֵי אַבְרָהָם וְכַדָּה עַל שְׂכָמָה:

ע"י ר' בחיי: יש להתבונן בתוספת מלת הוא כי היה הכתוב ראוי לומר ויהי ככלותו לדבר אבל מלת הוא שמו של הקדוש ברוך הוא⁵⁷⁸ וכן (תהלים קג) הוא עשנו ולו אנחנו (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא נרמזו בלשון הוא כי היה עמו סיוע אלהים בשליחות ההוא ע"י המלאך שהתפלל עליו אברהם הוא ישלח מלאכו לפניך ורמזו לך הכתוב כי המלאך קדם לפניו⁵⁷⁹ ועד שלא הספיק לגמור את הדבר כבר היה שם המלאך על עין המים להזמין לו את רבקה הוא שאמר והנה רבקה יוצאת כי מלת והנה לשון זמון הוא ומיד וירץ העבד לקראתה ממה שראה שעלו המים לקראתה כמו שדרשו רז"ל (ב"ר סו) ואז התבונן העבד ממה שדבר לו אברהם כי מלאך הש"י עמו וכן ספר הוא לבני הבית שאמר לו אברהם הוא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך מפני זה תמצא כי מן העת הזאת שהוברר לו כי המלאך עמו הוא נקרא בפרשה איש כי עד עתה קראו בשם עבד וישם העבד ויקח העבד וירץ העבד מכאן ואילך נקרא איש על שם המלאך שהיה עמו שנקרא איש⁵⁸⁰ ובענין שכתוב (דניאל ט כא) והאיש גבריאל (בראשית לו יז) ויאמר האיש נסעו מזה על דעת רז"ל וע"כ יקראנו על שם המלאך ההולך עמו והתחיל לומר והאיש משתאה כלומר מתעכב ושוהא בשבילה כי היה מתכוון ומתבונן בענין המלאך שהובטח עליו מתוך שהיה רואה הצלחת המעשים ומזה יזכירנו הכתוב בשם האיש ויקח האיש ויקוד האיש כה דבר אלי האיש ויבא האיש הביתה וכאשר הרשו אותו לבן ובתואל לקחת את רבקה ואמרו הנה רבקה לפניך קח ולך שהוא גמר השליחות והתימת הצלחת הדרך חזר העבד לקדמותו והזכירו הכתוב בלשון עבד כמבראשונה הוא שאמר ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ויקח העבד את רבקה וילך ותאמר אל העבד ויאמר העבד ויספר העבד ליצחק ואין להקשות מן התלכי עם האיש הזה כי אינו דברי התורה רק דברי אחיה ואמה ולא יתכן להם לומר התלכי עם העבד הזה שאינו דרך מוסר ואין כבודה בכך ומה

(5) רמב"ן על שמות פרק כה פסוק כט
לשון מדה מחזקת, מן אלפים בת יכיל (מ"א ז כו),
⁵⁷⁷ ע"י דברינו ברש"י שזה בדווקא מתנת שכ"מ.

⁵⁷⁸ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה. **Error! Bookmark not defined.**

⁵⁷⁹ ע"י לעיל הערה פרשת וירא 553.

⁵⁸⁰ זהר ח"א דף קכח ע"ב

רפאים תפיל, אמר רבי יצחק, גבריאל מוליך אותם לארץ ישראל, מנא לן, דכתיב (בראשית כד נח) התלכי עם האיש הזה, וכתוב התם (דניאל ט כא) והאיש גבריאל. אמר רבי יוסי, מאי דכתיב

שכתוב ותלכנה אחרי האיש והם דברי תורה זה היה לכבוד רבקה שאין לומר ותלכנה אחרי העבד כי התורה חששה לכבוד רבקה ונערוותיה או אפשר עוד לומר כי האיש משתאה לה רמו למלאך שהיה מתעכב ושוהה על עין המים בשבילה ומשם ואילך קרא העבד בשם האיש ומה שיחזק לך הענין הוא אמרו בסוף הפרשה ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך באר כי האיש והעבד ענינים חלוקים זה מזה

(כד טז): והנער מבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותהרר העינה ותמלא כדה

ותעל:

עי' ר' בחיי: ויש לך להשכיל כי נרשמה בכאן המלה הזאת הראשונה של שם בן ע"ב⁵⁸¹ הפועל במים⁵⁸² הנמשך מכ"ו⁵⁸³ ומכח זה עלו המים לקראתה והיה סימן לבניה להקרע להם הים ושיעלה הבאר לקראתם מכחו כי קריעת הים ומים מן הצור ע"י מטה משה היה שבו היה חקוק שם ע"ב אותיות

(כד יט): ותכל להשקתו ותאמר גם לנמליך אשאב עד אם פלו לשחת:

עי' ר' בחיי: הנבורה הזאת לרבקה לשאוב לכל נמליו לא היה בחוק האפשרות כי אם בסיוע אלהי וכ"ש לפי דעת המדרש (סדר עולם פ"א) שהיתה בת ג' שנים אבל היה הענין מכלל ההצלחה שהבטיחו אברהם הוא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך וע"כ תמצא שנרמז בכתוב הזה השם הגדול הוא שם הנבורה⁵⁸⁴ ובאר עוד כי משפט הגימ"ל להיות דנושה⁵⁸⁵ ואל"ף רשומה במלת ותאמר⁵⁸⁶ והבן זה

⁵⁸¹ עי' זהר ח"א קח ע"ב שנרשם שם השם ע"ב וצ"ע כוונתו כאן *##
⁵⁸² עי' שעה"כ (יוה"כ ב) הויה דע"ב הוא רחמים כי היא בחכמה והיא מים מתוקי', ועי' עוד ע"ח שער מ"ד ומ"ן פרק ה, וכן שעה"פ תהלים עה"פ הו הכה צור ויזובו מים.
⁵⁸³ עי' לקוטי תורה (פרשת חיי שרה) ורבקה יוצאת וכדה על שכמה ותמלא כדה ותעל, הנה כבר ידעת כי חס"ד שבת"ת נחלק לג' חלקים והם ג"פ כ"ד והנה בגלות אין לה רק כ"ד א' ולעתיד יהיה ב"ת בנוי שהם גימ' ב"פ אור והזו ושמתי כ"ד כ"ד שמשותף כנ"ל בפ' בראשית, נמצא שרבקה שהיא נוקב' יש כ"ד א' בפנים בראשה וכ"ד א' למעלה על שכמה במקום שמסתיים יסוד אמא, והנה עתה מדבר בזמן הגאולה שאז ירד כ"ד זה דרך יסוד [אמא] ועליה זו נקראת ירידה כי האור בא אליה דרך ירידה אבל היא אינה מקבלת אורותיה אלא דרך אור חוזר כנז', אמר ותהרר העינה היינו הארת יסוד אמא הנקר' מעין ותמלא כדה מפי העין שהוא מקום היסוד אמא אז ותעל חזרות אורות אלו ומגדלין אותה ואת כתר' שיהיו לה ג' שלישים כמו ז"א בעלה ואז ותמלא כדה, והנה ג' כ"ד הלול שכל שלישי מורה ע"ש הו"ה א' כי ג' הויות בצירוף עיינין ובכ"א כ"ד עגולים עולה ע"ב חסד כנז' במ"א נמצא כל כ"ד הוא הו"ה א' הרי ג' הויות כאן נגד אלו הם הכדים שנתן אליו ז"ל בתעלה מלאו ד' כדים נגד ד' אותיות השם שנו נגד שלישי שני שלישי נגד שלישי ג' והבן זה כי הוא שכתבתי לך הוא סוד עמוק:
⁵⁸⁴ עי' של"ה (בראשית - פרשת חיי שרה תורה אור ה) שהשם אגל"א מרומז בר"ת תאמר גם לגמלך אשאב.

ועי' זהר חדש & ואית ביה שמא, רזא דגבורות ה'. ואיהו את"ה גבור' לעול"ם אדנ"י. ורזא דיליה, אגל"א. וברזא אחרא יגל"א. וכולא רזא חדא, מן גבורתא דברכאן, "יהודה אתה יודוך. ג"נור אריה יהודה. ל"א יסור שבט מיהודה. "אוסרי לגפן עירה. בדא איתער יהודה בגבורתא קדישא, ודא איהי ברכתא שמאלא. [הדגשות האותיות בא מספר שושן סודות].

ועי' ע"ח שער ז"א פרק ד: ד"ל אותיות והוא ג"כ חילוף שם אה"ה בוכ"ו שבמלכות כנודע ועולה ד"ל והוא ג"כ שם אגל"א שבמל' כי ג' שמות אלו מורים על המל' בהיותם פב"פ עם ז"א כמבואר בברכת אבות ובאתה גבור.

⁵⁸⁵ עי' ס"י (פ"ד מ"א) שבע כפולות בג"ד כפר"ת מתנהגות בשתי לשונות, ב"ב ג"ג ד"ד כ"כ פ"פ ר"ר ת"ת, תבנית רך וקשה, גבור וחלש. ועיי"ש בגר"א ד"ה שבע כפולות כו' - ר"ל דגש ורפה וכו' והן בשבע תחתונות, שאמ"ש בג"ר שהן רחמים, וז"ת בחו"ג כידוע. תבנית רך וקשה כו' - רך רפה, דגש קשה. ועי' פת"ש עקודים ו' - שאם הדין גובר, אז האור בא בסיתום וקימוץ בסוד נקודה לבד, ואם הם בסוד החסד, אז האור מתפשט בסוד קו על האות שהוא הרפה.

(כד כב): וַיְהִי פֶּאֶשֶׁר פְּלוֹ הַגְּמִלִים לְשִׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נָזִם זֶהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יְדֵיהָ עֶשְׂרֵה זָהָב מִשְׁקָלָם:

ע"י ר' בחיי: והנה כל המאורעות האלה לרבקה הכל סימן לבניה והמקרים שאירעו לעבד בהצלחת הדרך דוגמת המקרים שאירעו לבניה בדרך המדבר כשם שהיה מלאך עמו בדרך מכה תפלתו של אברהם שאמר הוא ישלח מלאכו לפניך כך מצינו בניה בדרך המדבר (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך ולפי שהיה המלאך המיוחד שבנפרדים⁵⁸⁷ לכך אמר מלאכו כלומר המיוחד לו והוא השר האחד הנאצל ממדתו של אברהם וזהו (שמות כג כג) כי ילך מלאכי אברהם קראו בכאן מלאכו והקב"ה קראו מלאכי וכשם שעלו המים לקראתה כן בבניה בדרך המדבר (במדבר כא יז) עלי באר ענו לה והעבד שנתן לה המתנות האלה רמז לה בהן כי כשם שקבלה היא המתנות האלה על ידי עבד כן בניה עתידים לקבל התורה ע"י משה עבד השם שהוא היה העבד הנאמן אשר כל טוב אדוניו בידו ממה שכתוב (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי וכשם שנתן לה מתנות רבות מקצתן בדרך ומקצתן בבית ואותן שבדרך היו נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים עשרה זהב משקלם כן בניה במדבר הביאו שקלים וקבלו שני לוחות הברית שבהן עשרת הדברות וכשם שנתן לה מתנות בבית ג"כ מלבד אותן שנתן לה בדרך הוא שכתוב ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב כן בניה בארץ מואב סמוך לביאתן לארץ נתנו להם מצות רבות וכענין שכתוב (דברים כח סט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ומוזה דרו"ל (גיטין ס א) תורה מגלה מגלה נתנה וכשם שנכפלה הפרשה זו בענין העבד ב' פעמים וחזר העבד לספר כל הדברים שאירעו לו בדרך כן בניה קבלו התורה לוחות ראשונות ולוחות שניות ומשה עבד ה' במשנה תורה חזר לספר בעבר הירדן כל הדברים שאירעו להם בלוחות ראשונות והענינים האלה שנרמזו בנשואי יצחק ורבקה שהולידו ליעקב ובניו אשר יצאו מהם עם מקבלי התורה נרמזו כל זה בשליחות העבד למעלת האבות

(כד ג): וַיַּעַן לְבָן וּבְתוֹאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה? יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נִכְלָה דְבַר אֱלֹהֶיךָ רַע אוֹ טוֹב: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בת פלוני לפלוני ואפילו מעבר לים בת היא היו"ד פלוני הוא היו"י לפלוני הוא האל"ף שהוא מעבר לים החכמה⁵⁸⁸ והכל דבק ומיוחד ולכך לא אמרו פלוני ישא פלונית או פלונית תנשא לפלוני כי רצו להקדים הנקבה ולהזכיר אביה ובעלה וזה לשון גן בעדן מקדם⁵⁸⁹ ונטיעה זאת קודם יצירת העולם היתה והמשכיל יבין

(כד סב): וַיִּצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחֵי רְאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנְּגֹב: ע"י ר' בחיי: פשט הכתוב הוא מה שדרשו רז"ל (ב"ר ס יג) להיכן הלך להביא את הגר אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי עולמים ראה בעלבוני

⁵⁸⁷ ע"י הערה פרשת וירא 553.

⁵⁸⁸ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 60 שאל"ף היא כתר

⁵⁸⁹ ע"י תיקו"ז & פתח רבי שמעון ואמר ויטע ה' אלה"ם גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע ה' אלה"ם גן דא שכינתא בעדן דא אימא עלאה מקדם אבא עלאה וישם שם את האדם אשר יצר דא עמודא דאמצעיתא

תרגום: פתח רבי שמעון ואמר ויטע יהו"ה אלה"ם גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר ויטע יהו"ה אלה"ם גן זו השכינה בעדן זו האם העליונה מקדם האב העליון וישם שם את האדם אשר יצר זה העמוד האמצעי

ויתכן לומר כי ירמוז למדה הנקראת כנסת ישראל המכוון כנגד הר המוריה
 יאמר ויצחק בא מבוא כלומר מכנסת ישראל הוא הבאר האמור לחי עולמים⁵⁹⁰ שיראה
 אותו כלומר שישפיע בו ורמז הכתוב כי בעוד שהיה יצחק יושב בארץ הנגב היתה
 מחשבתו משוטטת בכנסת ישראל ומושכת ממדתו ובא משם וזהו לשון עם באר לחי
 ראי ולא אמר בבאר

פרשת ויצא

(כד סג): וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ פְּשָׁדָה לְפָנֹת עֶרְבַּ וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה גְמָלִים בְּאֵיִם:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה לשוח בשדה המתפלל לשם המיוחד הוא מזכיר הכנוי
 ומתוך הכנוי מוצאו וזהו לשון לשוח בשדה⁵⁹¹ וכן (בראשית כח יא) ויפגע במקום כי
 השיחה בשדה הפגיעה במקום וזהו לשון (ירמ' ז טז) ואל תפגע בי (איוב כא טו) ומה
 נועיל כי נפגע בו וכל הפעולות מיוחדות אל הכינוי ומוציא אל הפועל בכח השם המיוחד
 וז"ש ירמיה (ירמיה ח יד) כי ה' אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש כי חטאנו לה' לו לא נאמר
 אלא לה' והבן זה

(כה ח) וַיִּנְּוֶעַ וַיִּמָּת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה מוֹבָה זָקֵן וַיִּשְׁבַּע וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּיֹ:

עי' ר' בחיי: ויאסף אל עמיו מפני שהמיתה היא פירוד ההרכבה ובהפרדה כבוד
 הנפש נאסף אל עמיו ע"כ אמר ויאסף והוא חוזר אל הכבוד כי הנפש נקראת כבוד⁵⁹²

⁵⁹⁰ עי' זהר (ח"א דף קלה ע"ב) ואוקומוה, וישב יצחק עם באר לחי ראי, מאי לחי ראי, אלא
 דאתחבר בה בשכינתא. ועי' שם: דא יצחק, היינו דכתיב וישב יצחק עם באר לחי ראי, ומאי באר
 דא שכינתא, לחי דא חי העולמים, צדיק חי העולמים, ולית לאפרשא לון, חי הוא בתרי עלמין, חי
 לעילא דאיהו עלמא עלאה.

⁵⁹¹ שער הכוונות - דרושי כוונת הברכות

כנודע כי אות ש' נחלקת לג' ווין שיש בצורת ש"ן ורומזין לנה"י הנז' והנה הג' ווין הם עולים
 בגימ' י"ח וז"ס וכל שיח השדה ולכן תכוין כי עתה המלכות נק' חק"ל שהוא תרגום של שדה
 שהוא סוד הנה"י הנז' הנק' שיח השדה. ובאות ק' של שקוצ"ת תכוין בויכולו הב' שהוא עלי' הב'
 שבה מקבלת

⁵⁹² עי' זהר ח"א כה ע"א וסז ע"א ששכינה נקראת כבוד, ועי' לעיל פרשת נח הערה 386. עי'
 תז"ח טו ע"ד: מכאן ואילך סתרי אורייתא וטעמי אורייתא קום בוצינא קדישא אפתח מלין קמי
 שכינתא לנחתא נביעו לגבה ממשחא קדישא דאתמר בה (שמות כז) שמן זית זך כתית למאור
 להעלות נר תמיד דאיהי שכינתא דאתמר בה (משלי כו) נר ה' נשמת אדם בגינה אתמר אש תמיד
 תוקד על המזבח לא תכבה והכי לא תכבה נשמתה דמאן דיתעסק בה תמיד אל תתנו דומי
 לקודשא בריך הוא עד דיתער לגבה דשרגא לית שכיבו לגבה הדא הוא דכתיב למען יזמרך כבוד
 ולא ידם דאיהי כבוד דילה יקרא דילה יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה

תרגום: מכאן ואילך סתרי תורה וטעמי תורה קום המנורה הקדושה פתח דברים לפני השכינה
 להוריד אליה נביעה משמן קדוש שנאמר בו (שמות כז) שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד
 שהיא השכינה שנאמר בה (משלי כ) נר ה' נשמת אדם בגללה נאמר אש תמיד תוקד על המזבח
 לא תכבה וכך לא תכבה נשמתו של מי שיתעסק בה תמיד אל תתנו דמי לקדוש ברוך הוא עד
 שיתעורר אליה שהנר לא שוכך אצלו זהו שכתוב למען יזמרך כבוד ולא ידם שהיא כבודו יקרה
 היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה.

עי' זהר ח"ב נט ע"א: אבל ההיא מלה דאיהי פולחנא דמריה דא סליק (אקרי) לעילא מן שמשא
 ואתעביד מניה הבל קדישא ודא הוא זרעא דזרע בר נש בההוא עלמא ומה שמה צדקה דכתיב
 (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה האי מדבר ליה לבר נש כד תפוק נשמתיה מיניה וסלקא לה
 באתרא דכבוד דלעילא אשתכח לאתצררא בצרורא דחיי הדא הוא דכתיב (ישעיה נח ח) והלך
 לפניך צדקך בגין לדברא לך לסלקא לך (מן אתר) לאתר דאקרי כבוד יהו"ה דכתיב (שם) כבוד
 יהו"ה יאסף:

תרגום: אבל אותו דבר שהוא עבודת רבונו זה עולה (נקרא) למעלה מן השמש ונעשה ממנו
 הבל קדוש וזהו הזרע שזרע האדם באותו עולם ומה שמו צדקה שכתוב זרעו לכם לצדקה. זהו
 מה שמנהיג את האדם כשתצא ממנו נשמתו ועולה לה למקום של כבוד שלמעלה נמצא להצרר
 בצרור החיים זהו שכתוב והלך לפניך צדקך כדי להנהיג אותך להעלות אותך (ממקום) למקום

לפי שהיא חצובה מכסא הכבוד ושרשה שהיא עתידה לשוב שם הוא כסא הכבוד וזהו (תהלים ל יג) למען יזמרך כבוד ולא ידום וזהו (ישעיה נח ח) כבוד ה' יאספך כי כבוד השם נאסף שם והזכיר לשון עמיו כלשון האמור בנפש (שמות לא יד) מקרב עמיה כי שאר הנפשות שלא הטאו המה עמה ומשפחתה וכן בכאן והזכיר בו לשון גויעה ואין גויעה אלא בצדיקים והקשו כגמרא (ב"ב מז ב) והא דור המבול נאמר בו גויעה דכתיב (בראשית ז כא) ויגוע כל בשר הרומש על הארץ וכתיב כל אשר בארץ יגוע ומת'ן גויעה ואסיפה קאמרינן

פרשת תולדות

(כה כא) ויעתר יצחק לה' לנבח אשתו פי עקרה הוא ויעתר לו ה' ופתח רבקה

אשתו:

עי' ר' בחיי: הכתוב היה ראוי להקדים ולומר ותהי רבקה עקרה ואח"כ ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא ומה שהקדים התפלה יתכן לומר שהקדים העיקר ולמדנו שאין הכונה שתהיה העקרות סבת התפלה שא"כ הסבה עיקר והתפלה טפל לה אבל הכונה לשון הכתוב כי התפלה סבת העקרות ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר לפיכך הקדים התפלה שהיא העיקר והסבה הראשונה שבשבילה בא העקרות לרבקה אמנו וזהו שדרשו ז"ל (שיר השירים רבה ב לד) מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות כי הוא מלשון עתר וכן הבינו ז"ל הוא שאמרו בפ"ק דסוכה למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות באורו מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה ואח"כ מפלת ממעלה למטה כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה⁵⁹³ וכן פירשוהו עוד מלשון רבוי תפלה מענין (יחזקאל ח יא) ועתר ענן הקטרת עולה ועוד מלשון מחתרת וכענין שדרשו במנשה (סנהדרין קג א) ודע כי ארבע האמהות שלש מהן היו עקרות שרה הוא שכתוב (בראשית יא ל) ותהי שרי עקרה רבקה דכתיב בה כי עקרה היא רחל שנאמר (בראשית כט לא) ורחל עקרה

וע"ד הפשט יש לתת טעם לעקרות האמהות שרה היתה עקרה לשתי סבות האחת כדי שיצא ישמעאל מאברהם שנאמר (בראשית מז ב) הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי השנית כדי לשנות שמה ולמה הוצרך שנוי שמה כדי להורות אמונה נאמנה כי כשנברא העולם בה"א⁵⁹⁴ כך בטל כח המול בה"א⁵⁹⁵ ולמדנו שהאדון שסדר

שנקרא כבוד ה' שכתוב כבוד ה' יאספך.

⁵⁹³ עי' פרשת וירא הערה 504.

⁵⁹⁴ עי' לקמן פרשת שמות הערה 842.

⁵⁹⁵ עי' זהר ח"ג רטז ע"ב: ת"ח כל בריין דעלמא קודם דאתייהבת אורייתא לישראל הוו תליין במזלא ואפילו בני חיי ומזוני אבל בתר דאתייהבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דכביא ומזליו דא אוליפנא מאברהם בגין דהוו עתידין בנוי לקבלא ה' מאברהם דאיהי חמשה חומשי תורה דאתמר בה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם אמר לאברהם בגין האי ה' דאתוסף בשמך השמים תחתך וכל ככביא ומזלי דנהירין בה' ולא עוד אלא דאתמר בה ה"א לכם זרע וזרעתם בה"א כי ביצחק יקרא לך זרע ובג"ד כל המשתדל באורייתא בטיל מניה חיובא דכביא ומזלי אי אוליף לה כדי לקיימא פקודהא ואם לאו כאלו לא אשתדל בה ולא בטיל מניה חיובא דכביא ומזלי כ"ש עמי הארץ דאינון אתמתלן לבעירן דאוקמוה ארור שוכב עם כל בהמה

מערכת הכוכבים הוא המנצחה והמבטלה ברצונו ואין זולתו ורבקה ג"כ ידוע כי יצחק בן מ' שנה היה כשלקחה וכשהוליד ליעקב ועשו היה בן ס' שנה וא"כ כ' שנה שהתה עמו שלא ילדה וזה טעם עקרותה כדי שלא יצא עשו לתרבות רעה בחיי אברהם שכבר הבטיחו הקדוש ברוך הוא וא"ל (בראשית טו טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום ועשה ישמעאל תשובה בימיו וביום שנפטר אברהם בו ביום יצא עשו לתרבות רעה וזה הנזיד שעשה יעקב והטעם ברחל כדי שתהא סבה לבלהה ולזלפה שיצאו מהן דן ונפתלי גד ואשר

(כה כב) וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךְ לְדָרֵשׁ אֶת ה':
 עי' רמב"ן: והנכון בעיני כי אמרה אם כן – יהיה לי למה זה אנכי – בעולם הלואי אינני שאמות או שלא הייתי כטעם כאשר לא הייתי אהיה (איוב י ט) ⁵⁹⁶
 ותלך לדרוש את ה' – לשון רש"י להגיד מה יהא בסופה ולא מצאתי דרישה אצל ה' רק להתפלל כטעם דרשתי את ה' וענני (תהלים לד ה) דרשוני וחיו (עמוס ה ד) חי אני אם אדרש לכם (יחזקאל כ ג) ⁵⁹⁷

(כה כז): וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֵב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים:

עי' ר' בחיי: ועוד יש להתבונן שהיה ראוי לומר יעקב איש אמת כיון שמדתו אמת ממה שאמר הנביא (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב אבל הוסיף באור במלת תם ⁵⁹⁸ שהיא רומזת על מדת אמת ורומזת עוד שהוא המכריע מלשון תיומת שהוא אמצעית בין העלין לימיין ולשמאל ⁵⁹⁹ וכבר ידעת כי מספר יעקב עם ד' אותיות עולה קו"ף וא"ר עקיבא קו"ף זה הקדוש ברוך הוא ⁶⁰⁰ והבן זה.

דלא אתבטלון מנהון חיובא דככבי' ומזלי תרגום: בא וראה כל בריות העולם קודם שנתנה התורה לישראל היו תלויים במזל, ואפילו בנים חיים ומזונות, אבל אחר שנתנה תורה לישראל, הוציא אותם מחיוב כוכבים ומזלות, וזה למדנו מאברהם, משום שהיו בניו עתידים לקבל ה' של אברהם שהיא חמשה חמשי תורה, שנאמר בה "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" בה' בראם. אמר לאברהם בגלל הה' הזו שנוספה לשמך, השמים תחתיך וכל הכוכבים והמזלות שמאירים בה', ולא עוד אלא שנאמר בה "ה"א לכם זרע וזרעתם", בה"א, "כי ביצחק יקרא לך זרע". ומשום זה כל העוסק בתורה בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות, אם לומד אותה כדי לקיים מצוותיה, ואם לא כאלו לא עסק בה, ולא בטל ממנו חיוב כוכבים ומזלות. כל שכן עמי הארץ שנמשלו לבהמות, שבארו עליהם "ארור שוכב עם כל בהמה", שלא התבטלו מהם חיוב של כוכבים ומזלות.

⁵⁹⁶ זהר ח"א דף קלח ע"א: אמר רבי יהודה, הגוף מהו אומר, אם כן למה זה אנכי, ולמה נבראתי, מיד ותלך לדרוש את יהו"ה:
⁵⁹⁷ קשה על דבריו עי' בראשית רבה (פרשה סג סי' ו): ותלך לדרוש את ה', וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים, והלא לא הלכה אלא למדרש של שם ועבר, אלא ללמדך, שכל מי שהוא מקביל פני זקן כמקביל פני שכינה. ועי' דברי הרב בשמות יח טו, שגם משמע כמש"כ במדרש.

⁵⁹⁸ עי' זהר ח"ג רמב ע"ב: ואי איהו איש תם יהבין ליה נפש יתירה ממדת אמת.
 עי' פליאה (&): בכל דור ודור עומדים עלינו לבלותינו ואלולי היא שעומדת עלינו ותצילנו עי' התעוררת עופות השמים ר"ל א' מאה"ה הניתן לת"ת הוא יעקב איש תם. ושב התם עי' הא' לאמת תתן אמת ליעקב כי נפשו וחיותו היא הא'.

⁵⁹⁹ עי' ספר הקנה: הלולב רומז בת"ת והעלין שלו רומזים על הימינים ועל השמאלים וכולם נאחזים מן השדרה היא שדרה הת"ת והת"ת עולה (עד כ"ע) וכו' ור' יהושע אומר נחלקה התיומת נעשה כמו שנטלה התיומת ופסול ותיומת נקרא דיבוק העלים בראש העלים, ובסדוק ודאי יוצא מכלל הדוגמא שעולים העלים עד מקום הדבוק. ועי' זהר בהערה הבאה.
⁶⁰⁰ ספר עמק המלך (ש"ה פ"ה): סוד אמרם ז"ל [בתי מדרשות מהדורת רש"א ורטהיימר ח"ב דף ת"ט], 'קו"ף זה הקב"ה' [אותיות דרבי עקיבא], כי קו"ף גימטריא מקום, שהוא מקומו של

וע"ד הקבלה יושב אהלים אהל של מעלה ואהל של מטה שכבר ידעת שצורתו של יעקב הקוקה בכסא הכבוד והנה זה כאלו אמר יושב כסא⁶⁰¹ (כה כח): וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת עֵשָׂו בְּפִי וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב: ואמרו רז"ל במדרש (תנחומא תולדות ח) עשו הרשע אומר לאביו המלח הייב במעשר והיה יצחק תמה ואמר כמה בני מדקדק במצות היה אומר לו בני היכן היית היום אמר לו בבית המדרש ולמדנו הלכה פלונית וענין פלוני ורוח הקודש צווחת ואומרת (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו ועוד דרשו (שם) היה צד ומאכיל לאביו ונותן לו שוחד כדי שיטול הברכה וזהו שכתוב (דברים מז יט) כי השוחד יעור וגו' וכתוב ביצחק ותכהין עיניו מראות ע"כ ואנו רואים כי כשם שהיה עשו איש השוחד כן אנו רואין את זרעו מקבלי שוחד אוהבי הלעמות כמו שאמר עשו הלעיטני נא ועליהם אמר דוד ע"ה (תהלים סח לא) מתרפס ברצי כסף והם מושכים כח מן השר שלהם שהוא מקבל שוחד ביום הכיפורים וכן כל אומה ואומה מושכת כח מן השר שלה וכבר ידעת כי ממנו קבל הנחש כח להחטיא⁶⁰² ולשפוך דם והיה הוא אב ושרש לכל בוחרי הדם והאוכלים אותו והוא העוזר לזרע עשו האדמוני לשפוך דם והוא המקטרג של ישראל הנמולים והמתרחקים מלאכול דם ואליו כוון המקטרג הערום אשר בטל ברית מילה והתיר הדם מפני שעלה בחלקו וע"כ מחזיקים בו וזהו שאמר הנביא לזרע עשו (יחזקאל לה ו) אם לא דם שנאת ודם ירדפך יתנבא עליו אבדן מפני שנאתו דם מילה וזהו שאמר הכתוב (ירמיה מח ז) וארור מונע הרבו מדם זה דם המילה

(כה לד): וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לָחֶם וְנִזִּיד עֲדָשִׁים וַיֵּאֱכַל וַיֵּשֶׁת וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה:

ע"י רמב"ן: ויבז עשו את הבכורה – בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג) אבל כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהיה הולך למות בצודו החיות וקרוב הוא שימות בחיי אביו ואין לבכורה שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז – כי אחר שאכל ושתה חזר השדה אל צידו וזו סיבת בזוי הבכורה כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר ורבי אברהם משתבש בכאן מאד שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה שאין ממון לאביו ורבים יתמהו כי עזב לו אברהם ממון רב וכאלו לא ראו בימיהם עשיר גדול

עולם, שהוא כולל כל העולמות בתוך חלול הכדור שלו.
⁶⁰¹ ע"י זהר ח"ב קעה ע"ב: תנא אמר רבי שמעון והבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה דא הוא יעקב קדישא שלימא כמה דאוקימנא דכתיב (בראשית כה כז) ויעקב איש תם יושב אהלים יושב אהל לא כתיב אלא יושב אהלים תרי דאחיד להאי ואחיד להאי אוף הכא כתיב והבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה דאחיד להאי ואחיד להאי. דתנינן מאי איש תם כתרגומו שלים שלים מכלא שלים לתרין סטרין לעתיקא קדישא ולזעיר אנפין שלים לחסד עלאה ולגבורה עלאה ואשלים להאי ולהאי תרגום: שנינו, אמר רבי שמעון, והבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה, זהו יעקב הקדוש השלם, כמו שבארנו, שכתוב ויעקב איש תם יושב אהלים, לא כתוב יושב אהל, אלא יושב אהלים, שנים, שאוחז את זה ואוחז את זה. אף כאן, כתוב והבריה התיכון בתוך הקרשים, מבריה מן הקצה אל הקצה, שאוחז את זה ואוחז את זה. שנינו מהו איש תם כתרגומו שלם שלם מהכל שלם לשני צדדים לעתיקא קדישא ולזעיר אפין שלם לחסד עליון ולגבורה עליונה ומשלים לזה ולזה.
 ע"י זהר ח"א קסז ע"ב: רבי אבא אמר כתיב ביה ביעקב (שם כה כז) איש תם יושב אהלים גבר שלים בגין דאיהו יתיב בתרין משכנין עלאין ואשלים להאי גיסא ולהאי גיסא תרגום: רבי אבא אמר, כתוב ביעקב "איש תם יושב אהלים", גבר שלם, משום שהוא יושב בשני משכנים עליונים, והשלים לצד זה ולצד זה.
⁶⁰² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 273.

בנעוריו בא לידי עוני בזקונו והעד שהיה יצחק אוהב את עשו בעבור צידו ואלו היה לחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר את בכורתו בעבור נזיד ואם היה אביו בכל יום אוכל מטעמים מה טעם יאמר אליו הביאה לי ציד ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות ולא נתנה לו אמו כסף וזהב לדרך שאמר (להלן כח כ) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש למה לא שלחה לו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן והפסוק שאמר (להלן כו יג) ויגדל האיש קודם זקנתו ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים⁶⁰³ והנה אליהו יוכיח ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו⁶⁰⁴ ואל ידחוונו בקנה של דרש כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמק מחשבות השם ואין כח באדם להבינם כל אלו דבריו

ואני תמה מי עור עיני שכלו בזה כי הנה אברהם הניח לו הון רב ואבד העושר ההוא מיד קודם הענין הזה ומפני זה בזה את הבכורה כי הדבר הזה היה בנעוריהם קודם

⁶⁰³ עי' ס"י: (פ"ד מ"ב) שבע כפולות בג"ד כפר"ת יסודן חכמה עושר זרע חיים ממשלה שלום וחוץ. ועי' (פ"ד מ"ט) (בבא ב') המליך אות ג' בעושר וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהם מאדים בעולם יום שני בשנה ואוזן ימין בנפש זכר ונקבה. ועי' תיקו"ז יד ע"ב: פתורא דא לבא ואתמר ביה שלחן בצפון ודא שכינתא תתאה איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עלה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתקריאת פתורא ואתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עלה בינה דאתמר בה (משלי י כב) ברכת ה' היא תעשיר וכד נטלא מגופא דאיהו עמודא דאמצעייתא אתקריאת משכנא כליל מתרוייהו. תרגום: שלחן זה הלב, ונאמר בו "שלחן בצפון" (ב"ב כה ע"ב), וזו השכינה התחתונה, היא מנורה, כשנוסעת מימין ושורה עליה חכמה, ונאמר בה "הרוצה להחכים ידרים", וכשנוסעת משמאל שהיא גבורה, נקראת שלחן, ונאמר בה הרוצה להעשיר יצפין, ושורה עליה בינה שנאמר בה "ברכת יהוה היא תעשיר", וכשנוסעת מהגוף שהיא עמוד האמצעי, נקראת משכן, כלול משניהם. עי' ספר לקוטי הש"ס: ג - הוא באמא של יד ימין בפרק פנימי ומולך בעושר והולך בצינור מבינה לגבורה ונותן ליצחק וצר בו מזל מאדים ויום שני בשבוע ואוזן ימין בנפש והוא מן האחדים:

⁶⁰⁴ עי' זהר ח"א קמא ע"ב: ויהי כי זקן יצחק (בראשית כז א) אמר רבי שמעון כתיב (שם א ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה האי קרא אוקמוה ואתמר אבל תא חזי כל עובדוי דקב"ה כלהו אינון מלין דקשוט וכלא ברזא עלאה וכל מלוי דאורייתא כלהו מלי מהימנותא ורזין עלאין כדקא יאות ותא חזי לא זכה יצחק כאברהם דלא סמו עינוי ולא כהו אבל רזא עלאה איהו הכא רזא דמהימנותא כמה דאתמר דכתיב ויקרא אלהים לאור יום דא אברהם דאיהו נהורא דיממא ונהורא דיליה אזיל ונהיר ואתתקף בתקונא דיומא ובגין כך מה כתיב (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים באינון נהורין דנהרין ואיהו סיב (ונהיר) כדן אזיל ונהיר כמה דאת אמר (משלי ד יח) הולך ואור עד נכון היום ובגין כך (בראשית א ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה דא יצחק דאיהו חשך ואיהו אזיל לקבלא ליליא בגויה ובגין כך איהו כד סיב מה כתיב (שם כז א) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עינוי מראות הכי הוא ודאי דבעא לאתחשכא ולאדבקא (בחשך) בדרגיה כדקא יאות אתא רבי אלעזר בריה ונשק ידוי א"ל שפיר אברהם נהיר מסטרא דדרגא דיליה יצחק אתחשך מסטרא דדרגא דיליה יעקב אמאי דכתיב (שם מח י) ועיני ישראל כבדו מזקן א"ל הכי הוא ודאי כבדו כתיב ולא כהו מזקן כתיב ולא מזקנו אלא מזקן מזקן דיצחק מההוא סטרא כבדו לא יוכל לראות לאסתכלא כדקא חזי אבל לא כהו אבל יצחק כהו ודאי מכל וכל ואתעביד חשך דהא כדן אתאחיד ביה לילה ואתקיים ולחשך קרא לילה:

תרגום: "ויהי כי זקן יצחק". אמר רבי שמעון, כתוב "ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה", הפסוק הזה בארוהו ונתבאר. אבל בא וראה, כל מעשי הקדוש ברוך הוא, כולם הם דברי אמת, והכל בסוד עליון. וכל דברי התורה כולם דברי אמונה וסודות עליונים כראוי. ובא וראה, לא זכה יצחק כמו אברהם, שלא סמו עינוי ולא כהו. אבל כאן הוא סוד עליון, סוד האמונה, כמו שנתבאר, שכתוב "ויקרא אלהים לאור יום", זה אברהם, שהוא אור היום, ואורו הולך ומאיר ומתחזק בתקון היום. ולכן מה כתוב, "ואברהם זקן בא בימים", באותם האורות שמאירים. והוא זקן, (ומאיר), אז הולך ומאיר כמו שנאמר "הולך ואור עד נכון היום", ולכן "ויקרא אלהים לאור יום". "ולחשך קרא לילה", זה יצחק, שהוא חושך, והוא הלך לקבל לתוכו את הלילה. ולכן כשהוא זקן מה כתוב, "ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עינוי מראות", כך זה ודאי, שרצה להחשך ולהדבק (בחושך) בדרגתו כראוי. בא רבי אלעזר בנו ונשק ידיו. אמר לו, יפה, אברהם מאיר מצד של דרגתו, יצחק נחשך מהצד של דרגתו, ויעקב למה, שכתוב "ועיני ישראל כבדו מזקן". אמר לו, כך זה ודאי, כתוב "כבדו" ולא כהו. כתוב "מזקן" ולא מזקנו. אלא "מזקן", מזקן של יצחק, מאותו צד כבדו, לא יוכל לראות להסתכל כראוי, אבל לא כהו. אבל יצחק כהו ודאי מכל וכל, ונעשה חושך, שהרי אז נאחז בו הלילה, והתקיים "ולחשך קרא לילה".

היות לעשו נשים כאשר יספר הכתוב ואחרי כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו בו שרי פלשתים ואחרי כן חזר לעניו והתאוה לציד בנו והמטעמים ואין אלו רק דברי שחוק ועוד כי הכתוב אמר (לעיל כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו והברכה תוספת בעושר ובנכסים וכבוד ואיה ברכתו שאבד הון אביו והעני ואחרי כן (להלן כו ג) ואהיה עמך ואברכך העשיר והעני אחרי כן ואם יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העושר אין זה באותם שנתברכו מפי הקדוש ברוך הוא כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה (משלי י כב)

(כו כ): וַיְרִיבו רְעֵי גֵרָר עִם רְעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּיָר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:

ע"י רמב"ן: יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא ואביו עשו אותם בשוה אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד כי באר מים חיים ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר באר מים חיים כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקור מים חיים את ה' וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשוורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולנו כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד וכתוב בבית השלישי (יהזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו שכם אחד.⁶⁰⁵

(כו לג): וַיִּקְרָא אֹתָהּ שֶׁבַע עַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בְּיַר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ע"י רמב"ן: אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד וצועק מי הוא אשר רמני לברך אותו שישלים צעקתו לאמר מיד גם ברוך יהיה אבל היה ראוי שיקללהו ועוד כי היה עשו צועק עליו לאמר ולמה תברכהו עתה אבי ואיך יאמין עשו כי במרמה היה מתחלה בראותו כי עתה יברך אותו ברצונו

והנכון בעיני שהוא לשון הווה יאמר מי איפוא הוא הצד ציד אשר היה יכול לרמותי שאברכהו וגם שיהיה ברוך על כל פנים כי ידעתי כי ברוך הוא או טעמו וגם ברוך יהיה על כרחי שאי אפשר לי להעביר הברכה ממנו כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקדש שחלה ברכתו עליו.⁶⁰⁶

⁶⁰⁵ ע"י תיקו"ז קעא ע"ב: בראשית ברא שית סטרין דאיסור והיתר כדקאמרן ועליה אתמר ועתה יגדל נא כח ה' ואיהי כ"ח אתוון דעובדא דבראשית בהאי כ"ח תלמידי חכמים ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה דאיהי הלכה למשה מסיני קבלה למשה מסיני וכו' ואית שפחה בישא דאתקריאת שטנה הה"ד ויקרא את שמה שטנה אתתא דנחש דאיהו שטן ודא איהי מחלוקת וקושיא. תרגום: @, וז"ל הגר"א שם: דמשנה כו' דברייתא כו' - דבת מלך הלכה למשה מסיני הוא באצילות ומשנה הוא אמה דילה בבריאה דשלטא בימי יהושע וברייתא במט"ט ושפחה שטנה הוא בעשיה

⁶⁰⁶ ע"י זהר (ח"א דף קמד ע"א): תא חזי בשעתא דעאל עשו עאל עמיה גיהנם אזדעזע יצחק ודחיל דכתיב (שם לג) ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד כיון דכתיב ויחרד יצחק חרדה גדולה די מהו גדולה עד מאד אלא דלא הוה דחילו ואימתא דנפל עליה דיצחק רבתא מיומא דאתברי ואפילו בההיא שעתא דאתעקד יצחק על גבי מדבחא וחמא סכינא עליה לא אזדעזע כההיא שעתא דעאל עשו וחמא גיהנם דעאל עמיה כדן אמר בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה (שם) בגין (דחמאת) <דחמית> שכינתא דאודי על אינון ברכאן.

(כח יב): וַיִּחַלֵּם וְהִנֵּה סֶלֶם מְצֵב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיִרְדִּים בּוֹ:

ע"י ר' בחיי: והודיע הקדוש ברוך הוא ליעקב כי הוא יתעלה נצב על הסולם הזה ומנהיג שלשת חלקי המציאות ומשגיח בכולן והתחיל מן העולם הזה השפל אשר היה עומד בו וקרוב אליו ומסדר והולך ממטה למעלה כי מוצב ארצה זהו רמז לעולם השפל וראשו מגיע השמימה הוא עולם הגלגלים כענין שכתוב (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל והכוונה בו הגלגלים בתנועתם והנה מלאכי אלהים הוא עולם המלאכים⁶⁰⁷ שהוא חלק שלישי ומזה דרשו רבותינו (ב"ר סח יז) המלאך שלישי של עולם שאין ראוי להבין שלישי של עולם באורך וברוחב אלא שהוא השלישי מן העולם כולו חלק שלישי כך פירש הרב בפרשת תרומה בענין הכרובים ואמר עולים ויורדים רמז על קיומם ובטולם שהכתוב יכנה הקיום לעליה והבטול לירידה ובא לרמז כי יש מלאכים קיימים נצחיים לעד והם אותן שנבראו ביום שני⁶⁰⁸ ויש מהם בטלים וכמו שדרשו רז"ל (איכה רבתי ג כא) בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך הוא כת של מלאכים ואומרים שירה והולכים להם והם אותם שנבראו ביום המישי⁶⁰⁹ ומלת בו חוזרת אל הסולם שהמשיל בו הכתוב את המציאות והנה ה' נצב עליו כי הקדוש ברוך הוא עליון על כולם משפיע כחו במלאכים והמלאכים משפיעים כח בגלגלים והגלגלים בתנועתם משפיעים כח בשפלים נמצאת למד שסבת כל מפעל בשפלים הגלגלים וסבת הגלגלים המלאכים וסבת המלאכים ה' יתעלה שהשגחתו שופעת על הכל והוא שאמר שלמה ע"ה (קהלת ה ז) אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה כלומר בעולם השפל אל תתמה על החפץ ותחשוב שהוא משפט מעוקל לא כן הדבר כי המשפט אמת ודרכי ה' יתברך גבהו מדרכינו ומחשבותיו ממשבותינו שהרי השגחתו בכל זהו (קהלת ה ז) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם הוא הקדוש ברוך הוא שהוא עליון על הכל והוא כולל כל הגבוהות כולן וזהו שהזכיר לשון רבים והוא בלשון אלהים שנקרא כן בלשון רבים⁶¹⁰ וכן אלהים קדושים⁶¹¹ הוא שכתוב (יהושע כד יט) כי אלהים קדושים הוא על שם שהוא כולל הכחות והקדושות כולן

(כח יג): וְהִנֵּה ה' נָצַב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹרָהּם אָבִיךָ וְאֵלֵהי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לֵךְ אֶתְנַנֶּה וְלִזְרַעְךָ:

תרגום: בא וראה, בשעה שנכנס עשו, נכנס עמו גיהנם, ויצחק הזדעזע ופחד, שכתוב "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד". כיון שכתוב "ויחרד יצחק חרדה גדולה", די, מה זה "עד מאד", אלא שלא היתה יראה ואימה גדולה שנפלה על יצחק מיום שנברא, ואפילו בשעה ההיא שנעקד יצחק על גבי המזבח וראה סכין עליו, לא הזדעזע כשעה ההיא שנכנס עשו וראה גיהנם שנכנס עמו. אז אמר, "בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה", משום (שראתה) שראיתי שכינה שמודה על אותן הברכות. דבר אחר, יצחק אמר "ואברכהו", יצא קול ואמר "גם ברוך יהיה".

⁶⁰⁷ ע"י לעיל דבריו א כז. וע"י לקמן שמות כה ט.

⁶⁰⁸ לזה צריך מקור?

⁶⁰⁹ לזה צריך מקור?

⁶¹⁰ ע"י רמב"ן א א ודברי רבינו שם.

וע"י זהר (ח"א לא ע"ב): אמר רבי יוסי האי דכתיב (דברים ד ז) אשר לו אלהים קרובים אליו קרובים קרוב מבעי ליה אלא אלהים עלאה אלהים דפחד יצחק אלהים בתראה ובגיני כן קרובים וגבורות סגיאיין אינן דנפקין מחד וכלהו חד.

תרגום: אמר רבי יוסי, זה שכתוב "אשר לו אלהים קרובים אליו", [למה כתוב] קרובים, היה צריך לכתוב קרוב. אלא אלהים עליון, אלהים של פחד יצחק, אלהים אחרון, ולכן כתוב קרובים, וגבורות רבות הם שיוצאים מאחד והכל אחד.

⁶¹¹ ע"י כח יג שזה כולל כל ספירות, וע"י ר' בחיי א א.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה עליו על יעקב⁶¹² והמשילו הכתוב לכרוב שכתוב בו (שמואל ב כב יא) וירכב על כרוב ויעוף כי האבות הם המרכבה כדוגמת כרובים של מעלה וכבר ידעת כי יעקב נקרא קטן⁶¹³ ואמרו חכמי האמת בענין הכרובים אפי רברבי ואפי זוטרי⁶¹⁴ וזהו שאמר דוד ע"ה ע"ד הקבלה (תהלים קד כה) חיות קטנות עם גדולות⁶¹⁵. והנני מאיר עיני לבך כי צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד ומזה אמר הכתוב

⁶¹² ע"י זהר (ח"א דף קנ ע"א): והנה יהו"ה נצב עליו (ויאמר) עליה דיעקב למהו כלא רתיכא קדישא ימינא ושמאלא ויעקב בגוייהו כנסת ישראל לאתקשרא בינייהו הה"ד אני יהו"ה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק מנלן דיעקב באמצעיתא משמע דכתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (הארץ) ולא כתיב אלהי יצחק אביך דכיון דאתקשר ביה באברהם אשתכח דאיהו באמצעיתא ולבתר הארץ אשר אתה שוכב עליה הא כלא רתיכא חדא קדישא והכא חמא דיהו שלימו דאבהן.

תרגום: "והנה ה' נצב עליו", (ויאמר) על יעקב, שהכל יהיה מרכבה קדושה, ימין ושמאל, ויעקב בתוכם, כנסת ישראל להקשר ביניהם. זהו שכתוב "אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק". מנין לנו שיעקב באמצע, ממשמע שכתוב "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק" (הארץ) ולא כתוב אלהי יצחק אביך. שכיון שנקשר עם אברהם, נמצא שהוא באמצע. ואחר כך, "הארץ אשר אתה שוכב עליה", הנה הכל מרכבה קדושה אחת, וכאן הוא ראה שיהיה שלמות האבות.

⁶¹³ ע"י ספר הקנה: דעו כי יעקב לפני עשו קטן הוא כי יעקב רומז באות העטרה ההוא הה' הנקרא אור גדול ואור קטן. וע"י זהר ח"א רסו ע"ב: יעקב לישנא דעוקבא דהיינו נוקבא דאתמר עקבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה. וע"י שעה"ק עד ע"א.

⁶¹⁴ ע"י זהר ח"א יח ע"ב, ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א י) אלין לאו אינון כאינון כרובים אלין אפי רברבן בדיקנא חתימא כרובים אפי זוטרי כרביין פני אדם כל (דין) דיוקנין כלילן בהו בגין דאינון אפיין רברבין ומצטיירין בהו ציורין גלופין כגלופי שמא מפרש בארבע סטרי דעלמא מזר"ח מער"ב צפר"ן ודרר"ם מיכאל רשים ברשימו לצד דרום וכל אנפין מסתכלין לגביה פני אד"ם פני אר"ה פני שו"ר פני נש"ר

תרגום: ודמות פניהם פני אדם, אלה אינם כאותם כרובים, אלה פנים גדולות בזקן חתומה, כרובים, פנים קטנות כמו תינוקות, פני אדם, כל (אלה) הדמויות כלולות בהם, בגלל שהם פנים גדולות ומצטיירים בהם ציורים חקוקים כמו חקיקות שם המפורש בארבעת צדדי העולם, מזר"ח מער"ב צפר"ן ודרר"ם. מיכאל רשום ברשימה לצד דרום, וכל הפנים מסתכלים אליו. פני אד"ם, פני אר"ה, פני שו"ר, פני נש"ר.

ע"י זהר ח"ג דף ס ע"ב: ימא רבא לארבא זווין דא אזיל לסטרא דא ודא אזיל לסטרא דא. וכן כלהו ארבע חיזו דאנפין אתחזיין בהו וכד אתכלילן בחד כתיב ודמות פניהם פני אדם פניהם דכלא אפי רברבי ואפי זוטרי כלילן כחד לעילא תרי סלקין ושאטין ותריין מגרופין בידיהו אלף טורין סלקין ועאלין (ס"א אלין,

תרגום: הים הגדול הזה לארבע זוויות, זה הולך לצד זה וזה הולך לצד זה, וכך כולם ארבעה מראות של פנים נראים בהם, וכשנכללים באחד כתוב ודמות פניהם פני אדם, פניהם של כלם פנים גדולים ופנים קטנים כלולים כאחד למעלה, שנים עולים ומשוטטים, ושתי מגרפות בידיהם. אלף הרים עולים ונכנסים (אלו מכוסים

ועי"ש במהרח"ו - אפי רברבין - חו"ג, אפי זוטרי - נו"ה.

⁶¹⁵ ע"י זהר (ח"א דף מד ע"ב) היכלא דא דאיהו רצון רעוא דכלא מאן דקשר קשרין וסליק לון הכא דא הוא דאפיק רצון מיהו"ה בחביבותא בגו היכלא דא אתכניש משה ברחימו דנשיק נשיקי רחימותא האי הוא היכלא דמשה רוחא דא רוחא דרחימותא רוחא דיחודא דאמשיך רחימו לכל סטריין (ו)אינון תריסר נהורין סלקין ולהטין מנציצו דלהון נפקי ארבע חיוון קדישין רחימי דאהבה אלין אקרון חיות גדולות לאתחברא אינון זוטי לאתכללא בהו [דכתיב] (תהלים קד כה) חיות קטנות עם גדולות אלין אחידן דא בדא לד' סטריין כאגוזא [דמתחברא] (לאתחברא) לד' סטריין ובגין כך אקרי היכלא דא גנת אגוז דכתיב (שיר ו יא) אל גנת אגוז ירדתי.

תרגום: היכל זה שהוא רצון, רצון הכל, מי שקושר קשרים ומעלה אותם לכאן, זהו שמוציא רצון מה' בחביבות. בתוך ההיכל הזה נאסף משה באהבה, שנושק נשיקות אהבה. זהו ההיכל של משה. רוח זה רוח האהבה, הרוח של היחוד שממשיך אהבה לכל הצדדים. ואותם (הם) שנים עשר אורות עולים ולוהטים. מהנצנוץ שלהם יוצאות ארבע חיות קדושות אוהבי האהבה. אלה נקראים חיות גדולות להתחבר אותם קטנות להיכל בהם, שכתוב "חיות קטנות עם גדולות". אלו אחוזות זו בזו לארבעה צדדים, כמו אגוז שמחבר לארבעה צדדים, ולכן נקרא היכל זה גנת אגוז, שכתוב "אל גנת אגוז ירדתי". @מוסיף?

ע"י תיקו"ז נח ע"א, אינון חיות קטנות עם גדולות אינון תמניא ואינון יאקדונק", בהגר"א - ואינון חיות קטנות כו' - חיות קטנות אלין אתוון דאדנ"י עם גדולות אינון אתוון דיהו"ה דאינון מרכבות דקב"ה ושכינתו'.

(בראשית כה כז) יושב אהלים אהלי מעלה ומטה⁶¹⁶ ומפורש מזה תמצא במתן תורה (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו בא לרמוז ישראל תחת רגליו⁶¹⁷ וזהו שאמר בפרשה הזאת התחת אלהים אנכי שלא בתמיה והבן זה.

וע"ד הקבלה אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הזכיר בזה שתי המדות הגדולה והגבורה והמקום הזה היה בית אל⁶¹⁸ שאמר יעקב עליו אין זה כי אם בית אלהים וקרא אותו בית אל זהו ויקרא את שם המקום ההוא בית אל והוא לוי⁶¹⁹ ואין זה בית אל הסמוך לעי כי שני מקומות היו ששם בית אל האחד המקום הזה בית אל שהוא ירושלים והשני בית אל הסמוך לעי שבו העמיד ירבעם עגל אחד ועל שתי מדות אלו אמר הכתוב ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים ולא בא הכתוב הזה לסתום רק לפרש וזהו שכתוב (יהושע כד יט) אלהים קדושים⁶²⁰ (תהלים נח יב) אלהים שופטים ומזה תרגם אונקלוס מה נורא מה דחילו ולא תרגם מה דחיל בלשון יחיד ועליהם כתוב (ישעיהו ב) שרפים עומדים ממעל לו

ולפי ששתי מדות האלו היו מכוונות כנגד בית אל העמיד ירבעם כנגדם שני עגלי זהב⁶²¹ ועל כן עשה מן העגלים שנים כי מה שעשו ישראל אחד היו מבקשים מנהיג במדבר ודי להם במנהיג ישראל אחד אבל ירבעם עשה שנים לכוונה זו אחד כנגד הגדולה כדי למשוך ממנו ולהפסיק כחו מן הקו האמצעי שהוא מכחות ירושלים והשני

⁶¹⁶ עי' לעיל הערה 601.

⁶¹⁷ עי' זהר ח"ב קכו ע"א: רבי יצחק אמר והא כתיב (יחזקאל י כ) היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר מאן חיה דא אמר רבי יוסי אמר רבי חייא חיה זוטרתי וכי אית חיה זוטרתי אין חיה זוטרתי וחיה עלאה וחיה זוטרא דזוטרתי
תרגום: רבי יצחק אמר והרי כתוב היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר מי החיה הזו אמר רבי יוסי אמר רבי חייא חיה קטנה וכי יש חיה קטנה כן חיה קטנה וחיה עליונה וחיה קטנה שבקטנות.

⁶¹⁸ עי' זהר (ח"א דף פד ע"א): ועד בית אל (בראשית יג ג) לאתקנא אתריה ולחברא לון ביחודא שלים דהא מנגב ועד בית אל אשתכח רזא דחכמתא כדקא יאות אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה (שם) אהלה בה"א מאן אהלה דא בית אל אבן שלמה כדאמרן תו רשים ואמר אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה דכתיב (בראשית יב ז) ליהו"ה הנראה אליו וכדין ויקרא שם אברם בשם יהו"ה (בראשית יג ד) כדין אתדבק במהימנותא שלימתא.
תרגום: ועד בית אל, לתקן את מקומו ולחברם ביחוד שלם, שהרי "מנגב ועד בית אל" נמצא סוד החכמה כראוי. "אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה", "אהלה" בה"א. מי אהלה, זה בית אל. אבן שלמה, כמו שאמרנו. עוד רשם ואמר, "אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה", שכתוב "לה" הנראה אליו", ואז "ויקרא שם אברם בשם ה'", אז נדבק באמונה השלמה.
ועי' תיקון, סט ע"א שאבן שלמה היא מלכות. ועי' ח"א פ ע"א שאהל"ה עם ה' היא רומז למידת המלכות. אם כן זה מידת המלכות הכוללת כל המידות בתוכה, ועי' לקמן דברי רבינו מח טו, ולפי זה מובן למה נגלו היא בלשון רבים.

⁶¹⁹ עי' זהר ח"א ריד ע"ב: רבי אבא אמר, לוז דא ירושלם עלאה, דאשראה שכינתא בינהא.

⁶²⁰ עי' לעיל א א בר' בחיי.

⁶²¹ עי' זהר ח"ב קצג ע"ב: תרין עגלים אמאי אלא אמר ירבעם (ס"א במצרים ובמדברא) במדברא הוו אינון חרשין דכתיב (יחזקאל כג כ) בשר חמורים בשרם (ס"א לאו אינון מצרים אלא) הכא אינון תרין רוחין בישיין יתלבשו כדקא חזי לון דכר ונוקבא אינון דכר הוה בבית אל ונוקבא הות בדין ומגו דכתיב (משלי ה ג) נפת תטפנה שפתי זרה אתמשכו ישראל אבתרה יתיר דכתיב (מ"א יב ל) וילכו העם לפני האחד עד דן ובגין כך תרין עגלין הוו ומשיך לון ירבעם בארעא קדישא והוה חובא עליה ועל ישראל ומנע ברכאן מן עלמא ועליה כתיב (שם כח כד) גוזל אביו ואמו וגו'

תרגום: שני עגלים למה אלא אמר ירבעם (במצרים ובמדבר) במדבר היו אותם מכשפים שכתוב בשר חמורים בשרם (לא אותם מצרים אלא) כאן אותן שתי רוחות רעות יתלבשו כראוי זכר ונקבה הם שהרי הזכר היה בבית אל והנקבה היתה בדין ומתוך שכתוב נפת תטפנה שפתי זרה נמשכו ישראל אחריו יותר שכתוב וילכו העם לפני האחד עד דן ולכן היו שני עגלים ומשך אותם ירבעם לארץ הקדושה והיה חטא עליו ועל כל ישראל ומנע ברכות מן העולם ועליו כתוב (משלי כח) גוזל אביו ואמו וגו'.

כנגד מדת הגבורה כי רצה שיתגבר הוא במלכות ושימשיך המלכות אליו בכח מדת הגבורה שהיא מדתו של מלך ומה שהעמיד חוץ לירושלים כוון בזה לעקור המלכות מבית דוד מפני שירושלים נקראת עיר צדק⁶²² ושם כח מלכות בית דוד שהוא מדת הצדק והוא היה כחו ומדתו של דוד שנאמר (ישעיה לב א) הן לצדק ימלך מלך גם בהמ"ק מכוון כנגד כסא הכבוד והוא רצה לבטל כח מלכות וכסאות המשפט שלו שהם כסא הדין וכסא הרחמים ולכך העמיק מחשבה לצאת ממקום בית המקדש ומעיר ירושלים וכמו שדרשו רז"ל (סנהדרין קב א) וירבעם יצא מירושלים⁶²³ (מלכים א יא כט) מפתקה של ירושלים והן החמש התחתונות⁶²⁴ שהם כחות ירושלים שהוציא עצמו מרשותן והגביה מחשבתו ופנה למעלה אל הגדולה והגבורה לעשות שני עגלים כנגדם ועקר המלכות העליונה ממקום יניקתו למעלה כדי לבטל ולעקרו המלכות מבית דוד למטה והנה זה הטא ע"ז כי קצין בנטיעות⁶²⁵ והפריד המיוחד ומזה קראוהו חכמי האמת (סנהדרין קד א) איש משחית⁶²⁶ ונתנו לו לחבר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו כי כן הוא גזל מן התפארת והכבוד⁶²⁷ הכח של מעלה ומכאן יתבאר כי קצוצו היה בין חמש לחמש⁶²⁸ וזהו שאמר (מלכים א יב כח) רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך וגו' יאמר מה אתם מצטרפים לכחות ירושלים הנה אלהיך הגדולה והגבורה שמהם בא השפע להם והנה ירבעם עבר בזה על (שמות כ כ) לא תעשון אתי וגו' ואמר הכתוב (מלכים א יב כט) וישם את האחד בבית אל ואת האחד בדרן ובית אל זה אינו ירושלים כי אם בית אל אחר הסמוך לעי וכמו שהזכרתי למעלה

והיה ירבעם מטעה את ישראל בזה ואומר להם שאין כונתו לע"ז כלל אבל בשתוף שתי המדות לתועלת ישראל והיה מראה להם פנים שאין כונתו לבטל ישראל מעליית הרגל אלא מפחד שלא יהרגוהו שכיון שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אם יעלו ישראל לרגל ויהיו הכל רואים לירבעם עומד ולרחבעם יושב אז יהרגו

⁶²² עי' תיקו"ז יט ע"א שצדק היא מלכות.

⁶²³ עי' תקו"ז כד ע"א: בההוא זמנא שכינתא עלאה כנשר יעיר קנו (דברים לב יא) דאיהו ירושלם ק"ן ו' על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו הה"ד (שמות יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי תרגום: באותו זמן השכינה העליונה "כנשר יעיר קנו", שהיא ירושלים, ק"ן ו' "על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו", זהו שכתוב "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי".

⁶²⁴ עי' זהר ח"א קנא ע"ב בענין ג' עדרי צאן (ועי' ע"מ ב' שזה נה"י), ות"ת ג"כ שורש לקו האמצעי, ולהגיע למלכות.

⁶²⁵ עי' רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.

⁶²⁶ עי' זהר (ח"ב דף רנ ע"א) ותא חזי, כתיב (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, והא אוקמוהו, בגין דמנע ברכאן דקודשא בריך הוא, דאיהו אביו, כמה דכתיב (דברים לב ז) שאל אביך ויגדך, וכתיב (משלי כג כה) ישמח אביך, ואוקמוהו. חבר הוא לאיש משחית, מאן איש משחית, דא איהו ההוא איש דפגים לסיהרא, ואקרי (שם כז כח) איש תהפוכות, (תהלים קמ יב) איש לשון, (בראשית כה כז) איש יודע ציד איש שדה, והאי איהו איש משחית, דהאי איהו מנע ברכאן מעלמא, אוף הכי, מאן דמנע ברכאן מעלמא, חבר הוא להאי איש משחית כדקאמרן. ודא הוא רזא, בגין דאצטריך ליה לבר נש לברכא לקודשא בריך הוא, ולצללאה צלותיה כדקא יאות, בגין דיתברך שמיא קדישא, ויתחבר באלין חברים קדישין, ולא יפגום צלותיה, בגין דימנע ברכאן מעלמא, ומתחבר בההוא חבר איש משחית, דאיהו מנע ברכאן מעלמא, וגרים מותא לכלהו.

⁶²⁷ עי' לעיל פרשת נח הערה 386 שכבוד היא כינוי למדת המלכות, ועי' עוד לקמן מו כו.

⁶²⁸ עי' ס"י (פ"א מ"ג) עשר ספירות בלי מה במספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוון באמצע במילת לשון ובמילת המעור. ועי"ש בבהגר"א - חמש כנגד וכו' - והן ה"ח המתלבשים בימין וה"ג המתלבשים בשמאל ויוצאין באצבעות, והן ב' ספרים הנ"ל, ובהן כלל כל ה"ב בכל יד שלשים פרקים וקנה והזרוע.

לירבעם כי לא יחשבוהו למלך וזהו שכתוב (שם כו כז) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושב אל רחבעם מלך יהודה וכתוב (שם כא) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר להם רב לכם וגו' וכבר ידעת כי עמוס נתנבא פורענות ועונש על בית אל ואמר כי היה רואה מדת מדין מבקשת בחורבן בית אל ודן שכתוב (עמוס ז ז) והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך וכתוב (שם ח) ויאמר הנני שם אנך בקרב עמי ישראל לא אוסיף עוד עבור לו כלומר לא אוסיף להעביר על פשעו אנך הוא קן הדין והמשפט הנגזר מפי ב"ד של מעלה שהם ע"א מנין אנך וכתוב בתריה (שם ט) ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו וקמתי על בית ירבעם בחרב והיה ראוי לומר במות ירבעם אבל הכונה ונשמו במות ירבעם שעשאן כנגד מדתו של יצחק ומזה נכתב ישחק בשי"ן כי אות השי"ן הוא אש והוא רמו למדת הגבורה וכן בספר יצירה מ"ם דוממת שי"ן שורקת ועוד שם המליך את שי"ן באש ואמר מקדשי על בית אל ודן וכיון שהיה עמוס מתנבא פורענות זה בבית אל בא אמציהו שהיה כהן בית אל ונתן לו עצה שיברח משם ולא יתנבא בזאת בבית אל כי אם בבהמ"ק מפני שהנבואה הזאת לעקור הקדושה מבית אל ולהוסיף אותה בבהמ"ק ז"ש (עמוס ז יב יג) "לך ברח לך אל ארץ יהודה" זה בהמ"ק "ואכל שם לחם ושם תנבא" "ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא" "מקדש מלך" הגדולה "ובית ממלכה" הגבורה וזהו שרמו כאן אכ"ן יש ה' שהוא מנין אנך⁶²⁹

(כת טו): והנה אנכי עמך ושמרתיו ככל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת פי לא אעזובך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: עי' ר' בחיי: תרגם אונקלוס והא מימרי בסעךדך ומה שכתוב במשה (שמות ג יב) כי אהיה עמך תרגם ארי יהא מימרי עמך והטעם כי מדרגתו של יעקב באל שדי⁶³⁰ לא בשם המיוחד וכיון שהזכיר למעלה השם המיוחד והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' ע"כ הוצרך לתרגם בסעךדך כענין שאמר היה לך לעזרני אבל במשה התנבא בשם המיוחד הוצרך לתרגם מימרי עמך ואם תקשה ותאמר הרי שתרגם ביעקב (בראשית מו ד) אנכי ארד עמך אנא איחות עמך יש להשיב כי ענין מוכרח היה לתרגם כן הן בלשון איחות שלא אמר אתגלי הן בלשון עמך שלא אמר בסעךדך כדי לרמוז על מה שאמרו (מגילה כט א) גלו למצרים שכינה עמהם

⁶²⁹ ספר עמוס פרק ז

(ז) כה הראני והנה אדני נצב על חומת אנך ובידו אנך:

(ח) ויאמר ידוד אלי מה אתה ראה עמוס ואמר אנך ויאמר אדני הנני שם אנך בקרב עמי

ישראל לא אוסיף עוד עבור לו:

מדרש רבה ויקרא - פרשה לג פסקה ב

(ב) ד"א וכי תמכרו ממכר הה"ד (עמוס ז) והנה ה' נצב על חומת אנך על שורא דאוניתה ובידו אנך כבעל חוב שעומד ושטרו בידו ודכותה (שמות א) ויקם מלך חדש כב"ח ושטרו בידו ודכותה (עמוס ז) ויאמר ה' אלי מה אתה רואה עמוס ואומר אנך זה סנהדרי גדולה של ישראל שהיא מנין אנך ויאמר ה' הנני שם אנך א"ר יהודה ב"ר סימון היורה הזו אין מעמידה אלא נכה כך אמר הקדוש ברוך הוא אנככם אני ביסורין בעולם הזה אבל לע"ל לא אוסיף עוד עבור לו ר' יצחק בן אלעזר ור' טביומי בשם ר' ירמיה בכל עונות כתיב נושא עון וכאן כתיב לא אוסיף עוד עבור לו:

ספר עבודת הקודש - חלק ג פרק מה

והנה אדני נצב על חומת אנך, סוד נעלם כי שבעים שרים כמנין נ"ך והאל"ף סוד האדון הרוכב עליהם, ולזה בא השם באל"ף דל"ת והם בית דין של מעלה כחומה סביב הכסא המתנשא כעגולה, ולזה אמר על חומת אנך נצב מיוחד בייחוד אחד כי הוא האחד האמיתי והם נפרדים, והדין נגמר על ידם כפי הסכמת היחיד המושל עליהם:

⁶³⁰ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 425.

(כח יז): וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר מַה נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר

הַשָּׁמַיִם:

ע"י ר' בחיי: הזכיר הכתוב ג' פעמים זה ואמרו רז"ל (ב"ר סט ו) הראהו בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי בנוי מה נורא המקום הזה חרב אין זה ובנוי וזה שער השמים ולפי"ז לא ירמוז הכתוב רק שני מקדשים בלבד ויתכן לפרש שיש בכתוב רמז לשלשה מקדשים ממה שידוע כי מלת זה רמז לשכינה⁶³¹ כמו (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו ואמר מה נורא המקום הזה על בהמ"ק הראשון ששרתה בו שכינה אין זה על בית שני שלא שרתה בו שכינה כן כתוב בנבואת חגי (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב כי השכינה שהיא הה"א נחסרה משם⁶³² וזה שער השמים על הבית הג' שיבנה במהרה בימינו שתחזור העבודה והשכינה לירושלים כימי קדם ומזה הזכיר כאן שמים שיהיה מעשה שמים לא בנין אדם כמו הראשונים שהזכיר בהם מקום ובית וכן רמז משה בברכות בנימין שבהמ"ק בחלקו הוא שאמר (דברים לג יב) ישכון לבטח עליו זה בית ראשון ששרתה בו שכינה שנקראת ידיד ה' חופף עליו כל היום זה בית שני שלא שרתה בו שכינה ובין כתפיו שכן זה בית ג' העתיד שתשרה בו שכינה וכן תמצא במסכת נזיר (לב ע"ב) היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה זה מקדש ראשון ומקדש שני ומקדש שלישי ש"מ תרי חרוב וגו' יעמוד לעולם ע"כ

⁶³¹ ע"י זהר (ח"א דף רטז ע"א): למה זה תשאל לשמי ויאמר יעקב מניינא דא למניינא קדמיתא דקמיה כדפרישנא באתריה ורזא אחרא (בראשית לב כט) וישאל יעקב וגו' ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם הא לא עתיד אלא בזכותא דזה לבריכון ורזא סגיא תנינא באתרה דהאי קרא אבל לא אתינא לקמן דלא לאשמועינן האי קרא דאמרנא מקמיה דאמינא לך דאתקריאת אורייתא זה כתיב (שופטים ה ה) זה סיני מפני יהו"ה אלה"י ישראל כד אתייהיבת אורייתא על ידא דמשה (שמות לב א) כי זה משה האיש (שם טו ב) זה אלי ואנוהו אורייתא הוה נחתת מן קמי אלהא דישראל.

תרגום: למה זה תשאל לשמי, "ויאמר יעקב" מנין זה למנין הראשון שלפניו, כמו שפרשנו במקומו. וסוד אחר, "וישאל יעקב וגו' ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם". זה לא עתיד, אלא בזכותו של זה לברך אותם. וסוד גדול שני במקום של הפסוק הזה, אבל לא באתי לפניך שלא להשמיע פסוק זה שאמרתי מלפני שאמרתי לך שהתורה נקראת "זה". כתוב "זה סיני מפני ה' אלהי ישראל", כשנתנה תורה על ידי משה, "כי זה משה האיש", "זה אלי ואנוהו". התורה היתה יורדת מלפני אלהי ישראל.

ע"י זהר (ח"ב דף לח ע"ב): ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא לית שבחא אלא לדכורא והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא הדא הוא דכתיב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו דלית שבחא באתר דדכורא ונוקבא אשתכחו אלא לדכורא ועל דא (נ"א ולדא) מחכאן ישראל דכתיב (ישעיה כה ט) זה יהו"ה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו משום דהכי זמין למעבד להו דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

תרגום: ובמקום שנמצאו זכר ונקבה אין שבח אלא לזכר וכך שבחו ישראל בתשבחותיהם לזכר ולא לנקבה זהו שכתוב זה אלי ואנוהו שאין שבח במקום שזכר ונקבה נמצאים אלא לזכר ועל זה (ולזה) מחכים ישראל שכתוב זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו משום שכך עתיד לעשות להם שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. שמשמע שזה חיבור של ז'נ.

⁶³² ע"י יומא דף כא ע"ב: האמר רב שמואל בר איניא מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרין ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה.

ע"י זהר ח"א כו ע"א: אינון גרימו דצדיק יחרב ויבש בבית ראשון דאיהי שכינתא עלאה ובבית שני דאיהי שכינתא תתאה דא איהו (ישעיה יט ה) ונהר יחרב ויבש ונהר דא יחרב בה' תתאה בגין דאסתלק מניה נביעו ד' לאין סוף.

תרגום: הם שגרמו שצדיק יחרב ויבש בבית ראשון, שהיא שכינה עליונה, ובבית שני, שהיא שכינה תחתונה. זהו "ונהר יחרב ויבש", ונהר זה (ו'), יחרב בה' תחתונה, בגלל שהסתלק ממנו שפע ה' לאין סוף.

(כח יט): וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לֹו שֵׁם הָעִיר לְרֵאשֹׁנָה.
 עי' ר' בחיי: ואולם לזו שם העיר לראשונה המקום שקראו בית אל והוא ירושלים
 מה היה הצורך להודיענו שנקרא לזו⁶³³ מתחילה ומה תועלת המנעת אלינו מזה ויתכן
 לומר כי בא הכתוב לרמוז לנו בשם הזה כי מזה התחיל העולם להשתכלל ולהתחדש
 והנה הוא ראשית הבריאה והחדוש וע"כ גלה לנו כי שם העיר לראשונה לזו מלשון לזו
 השדרה שממנו עתיד להתנער ולהתחדש ולהברא לתחיית המתים כי כשם שפלא
 החדוש הזה היה משם כך פלא של תחיית המתים יתחיל משם וכבר באר דוד המלך ע"ה
 הענין הזה ואמר כי בריאת הארץ גם בריאת הנפש והגוף הכל מהאמצעית היא ציון וזהו
 שאמר (תהלים נ א) אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגו' (שם ב) מציון מכלל יופי וגו' (שם
 ד) יקרא אל השמים מעל וגו'⁶³⁴

(כח כא): וַיִּשְׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹהִים:

עי' רמב"ן: איננו תנאי כדברי רש"י אבל הוא נדר וענינו אם אשוב אל בית אבי
 אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים ושם
 אוציא את המעשר ויש בענין סוד ממה שאמרו (כתובות קי ב) כל הדר בחוצה לארץ
 דומה כמי שאין לו אלוה⁶³⁵

⁶³³ עי' לעיל הערה 619.

⁶³⁴ מִזְמוֹר לְאֶסְף אֶל אֱלֹהִים ה' דָּבַר וַיִּקְרָא אֶרֶץ מִמְזַרְח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ. מִצִּיּוֹן מְכַלֵּל יְפִי
 אֱלֹהִים הוֹפִיעַ. יָבֵא אֱלֹהֵינוּ וְאֵל יַחֲרֹשׁ אֶשׁ לְפָנֵינוּ תֹאכַל וְסִבִּיבֵינוּ נִשְׁעָרָה מֵאֵד. יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם
 מֵעַל וְאֵל הָאָרֶץ לְדִין עִמּוֹ.

עי' זהר ח"א קפו ע"א: ועלמא כד אתברי מההוא אתר אתברי דאיהו שכלולא דעלמא ותקונו
 דאיהו חד נקודא דעלמא ואמצעיתא דכלא ומאן איהו ציון דכתיב (תהלים נ א) מזמור לאסף א"ל
 אלהים יהוה דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבואו ומאן אתר מציון דכתיב (שם ב) מציון
 מכלל יופי אלהים הופיע מההוא אתר דאיהו סטרא דשכלולא דמהימנותא שלימתא כדקא יאות
 (והשתא ישראל אתתקפו ביה ברזי דפקודי אורייתא בגין דכל יומא ויומא אתתקף בר נש בציצית
 דאתעטף ביה) וציון תקיפו ונקודה דכל עלמא ומההוא אתר אשתכלל כל עלמא ואתעביד ומגויה
 כל עלמא אתזן:

תרגום: וכשנברא העולם, נברא מאותו המקום שהוא תיקון העולם ותקונו, שהוא נקודה
 אחת של העולם והאמצע של הכל, ומי הוא, ציון, שכתוב "מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא
 ארץ ממזרח שמש עד מבואו". ומאיזה מקום, מציון, שכתוב "מציון מכלל יופי אלהים הופיע",
 מאותו המקום שהוא צד תיקון של האמונה השלמה כראוי. (וכעת ישראל החזיקו בו בסודות
 המצוות של התורה, משום שכל יום ויום מחזיק אדם בציצית שמתעטף בה), וציון החוזק
 והנקודה של כל העולם, ומהמקום ההוא נתקן כל העולם ונעשה, ומתוכו נזון כל העולם.

⁶³⁵ עי' זהר (ח"ג דף קט ע"א): מארי מתיבתאן באומאה עלייכו לא תעדו מני עד דאתקין
 קרבנין לקב"ה דשכינתא איהי קרבן ליי' בכל אבר ואבר דמלכא בחבורא שלים בדכר ונוקבא בכל
 אברים דאינון מנהון ברישא עיינין בעיינין אודנין לגבי אודנין חוטמא בחוטמא אנפין באנפין
 פומא בפומא כגון (&) וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו ובדא הוה מחיה הילד והכי ידין דמלכא
 עם ידין דמטרוניתא גופא בגופא בכל אברים דיליה קרבנא שלים דב"נ בלא אתתא פלגו גופא
 איהי ושכינתא לא שריא עליה הכי (ס"א כד) קב"ה לאו איהו בקורבנא עם שכינתא בכל ישראל
 דאינון אנשי מדות דאינון אברים דילה עלת העלות לא שריא תמן וכאלו לא הוה קב"ה חד בתר
 דלאו איהו עם שכינתיה ובחוצה לארץ דשכינתא מרחקא מן בעלה אתמר כל הדר בחוצה לארץ
 דומה כמי שאין לו אלוה בגין דלית תמן קרבנין בחוצה לארץ ולזמנא דקב"ה מתקרב עם
 שכינתיה אתקיים ביה האי קרא (&) ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד ועלת העלות שריא
 עלייהו

תרגום: בעלי הישיבות בשבועה עליכם אל תזוזו ממני עד שאתקין קרבנות לקדוש ברוך הוא,
 שהשכינה היא קרבן לה', בכל אבר ואיבר של המלך בחבור שלם, בזכר ונקבה, בכל האיברים
 שהם, מהם בראש עיניים בעינים, אזנים לגבי אזנים, חוטם בחוטם, פנים בפנים, פה בפה, כגון
 "וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו" ובזה היה מחיה את הילד, וכך ידי המלך עם ידי המלכה גוף
 בגוף, בכל איבריו קרבן שלם, שאדם בלי אשה הוא חצי גוף, ואין השכינה שורה עליו. כך (כאשר)
 הקדוש ברוך הוא, הוא איננו בקרבה עם השכינה בכל, ישראל שהם אנשי מדות, שהם האיברים
 שלה, עילת העילות לא שורה שם, וכאלו לא היה הקדוש ברוך הוא אחד, מאחר שהוא אינו עם

שכינתו. ובחוצה לארץ שהשכינה מרוחקת מבעלה, נאמר כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, משום שאין שם קרבנות בחוצה לארץ. ובזמן שהקדוש ברוך הוא יתקרב עם שכינתו, יתקיים בו הפסוק הזה "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" ועילת העילות שורה עליהם.

ע"י זהר ח"ב דף ע"ב: אמר רבי יוסי (נ"א יצחק) הואיל ואתינא להאי מה הוא הגדתי היום ליהו"ה אלהיך (&) ליהו"ה אלהינו מבעי ליה אמר ליה רבי שמעון וכי האי בלחודי הוא והא כתיב (שם ח ז) כי יהו"ה אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' (שם ז טז) אשר יהו"ה אלהיך נותן לך (שם ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא וכלהו הכי

אלא הכי תנינן כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה מאי טעמא משום דזרעא קדישא לארעא קדישא סלקא ושכינתא באתרה יתבא והאי בהאי תליא ומשה לא קאמר אלהיך אלא לאינון דהוו זמינין למיעאל לארעא קדישא ולקבלא אפי שכינתא ומה דלא אמר אלהינו משום דהא משה לא זכה למיעאל לארעא ובגיני כך אלהיך ודאי בכל אתר משום דאינון הוו זמינין למיעאל תמן

תרגום: אמר רבי יוסי (יצחק) הואיל ובאנו לזה מה זה הגדתי היום לה' אלהיך היה צריך להיות לה' אלהינו אמר לו רבי שמעון וכי זה בלבדו הוא והרי כתוב כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' אשר ה' אלהיך נותן לך כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וכולם כך.

אלא כך שנינו כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה למה משום שהזרע הקדוש עולה לארץ הקדושה ושכינה יושבת במקומה וזה תלוי בזה ומשה לא אמר אלהיך אלא לאותם שהיו עתידים להיכנס לארץ הקדושה ולקבל פני שכינה ומה שלא אמר אלהינו משום שהרי משה לא זכה להכנס לארץ ולכן אלהיך ודאי בכל מקום משום שהם היו עתידים להכנס לשם.

ע"י זהר ח"ב קמא ע"א: ובגין כך כל אינון נשמתין דשאר עמי דדיירין בארעא כד נפקין מהאי עלמא לא מקבלא לון ודחי לון לבר ואזלין ושטאן ומתגלגלין בכמה גלגולין עד דנפקי מכל ארעא קדישא וסחרן (לסוחרנייהו) לסטרייהו במסאבו דלהון וכל אינון נשמתין דישראל דנפקין תמן סלקין וההוא חופאה קלישא מקבלא לון ועאלין לקדושה עלאה בגין דכל זינא אזלא לזיניה ונשמתיהון דישראל דנפקי לבר מארעא ברשותא דההיא קליפה תקיפא אזלא וסחרא ומתגלגלא עד דתבת לדוכתהא ועאלת לאתר דאתחזי לה זכאה חולקיה מאן דנשמתיה נפקא ברשו קדישא בההוא פתיחו דארעא קדישא

מאן דנשמתיה נפקת בארעא קדישא אי אתקבר בההוא יומא לא שלטא עליה רוחא מסאבא כלל ועל דא כתיב בצליבא (דברים כא כג) כי קבור תקברנו ביום ההוא ולא תטמא את אדמתך בגין דבליילא אתיהיב רשו לרוח מסאבא למשטטא ואף על גב דאתיהיב לון רשו לא עאלין בארעא קדישא בר אי אשכחן תמן מנא לאעלא ביה

אברין ופדרין דמתאכלן בליילא לאתזנא זינין אחרנין לאו דעיילין בארעא ולא לאמשכא לון בארעא אלא בגין דלא תשלוט סטרא אחרא גו ארעא ולא יתמשכא לאעלא תמן ובגין כך תנא מנייהו הוה סליק עקימא ומתגלגלא לבר ואזיל (תקיף) בבהילו עד דעאל לנוקבא דצפון דתמן מדורין דכל סטריין אחרנין ותמן עאל תננא וכלהו אתזנו תמן

תננא דיממא הוה סליק לדוכתיה בארץ מישר ואתזן מה דאתזן ומההוא פתיחו אתזנו כל סטרי קליפה תקיפא דאיהי לבר מארעא קדישא ומההיא תננא גסה כמה דאוקימנא

גופיהון דצדיקייא דלא אתמשכו בהאי עלמא בתר הנאין דההיא קליפה תקיפא לא שלטא עלייהו רוח מסאבו כלל דהא לא אשתתפו אבתריה כלום בהאי עלמא כמה דגופא דרשיעייא (נ"א) גופיהו דצדיקייא דלא אתמשכו בתר הנאין וכסופין דהאי עלמא דהיא קליפה תקיפא לא שלטא עלייהו דהא לא אתמשכו אבתריה בהאי עלמא דהא כמה דגופא דרשיעייא) אתמשך בהאי עלמא בתר ההיא קליפה תקיפא והנאין וענוגין דיליה ומתיקין דיליה הכי אסתאב בתר דנפקת נשמתיה מניה

גופיהון דצדיקייא דלא מתענגי בהאי עלמא אלא מתענוגי דמצוה וסעודתי שבתין וחגין וזמנין ההוא רוח מסאבא לא יכיל לשלטא עלייהו דהא לא אתענגו מדיליה כלום והואיל ולא נטלו מדיליה לית ליה רשו עליהון כלל זכאה איהו מאן דלא אתהני מדיליה כלום

מאן דנשמתיה נפקא לבר מארעא קדישא וההוא גופא אסתאב בההוא רוח מסאבו ההוא רוח מסאבו אשתאיב בגויה עד דתב ליה עפרא (נ"א דאתבלי גופא בעפרא) ואי ההוא גופא דאשתאיב ביה ההוא רוח מסאבא סלקין ליה לאתקברא גו ארעא קדישא עליה כתיב (ירמיה ב ז) ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה ארצי דלא שלטא עלה רוח מסאבו בההוא גופא דלכון דאשתאיב ביה רוח מסאבו דקא מיייתין לקברא ליה בארצי אתון מסאבין לה לאסתאבא ביה אי לא דעביד קודשא בריך הוא אסוותא לארעא דהא כיון דאתבלי ההוא גופא נשיב קודשא בריך הוא רוחא מלעילא ודחי ליה לההוא רוח מסאבא לבר דהא איהו חס על ארעיה .

תרגום: ולכן כל אותן הנשמות של שאר העמים שדרים בארץ כשיוצאות מהעולם הזה לא מקבלים אותן ודוחין אותן החוצה והולכות ומשוטטות ומתגלגלות בכמה גלגולים עד שיוצאות מכל הארץ הקדושה וסובבות (לסביבתם) לצדם בטמאתן וכל אותן נשמות ישראל שיוצאות שם עולות ואותו כסוי קלוש מקבל אותן ונכנסים לקדשה עליונה משום שכל מין הולך למינו.

(כט ב): וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשָׂדֵה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבְּאֵר הָהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֲבֵן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר:
 ע"י ר' בחיי: כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן בכאן נרמז השם החקוק
 בבהמ"ק כי מן הבאר ההוא ישקו שמשם היו שואבין רוח"ק והאבן גדולה היא עטרת זהב
 גדולה (אסתר ח טו)⁶³⁶ היא דל"ת של אחד⁶³⁷ היא ה' אחרונה שבשם על פי הבאר על

ונשמות ישראל שיוצאות לחוץ לארץ ברשותה של אותה קלפה קשה הולכות וסובבות ומתגלגלות עד ששבות למקומן ונכנסות למקום שראוי להן אשרי חלקו של מי שנשמתו יצאה ברשות הקדושה באותה פתיחה של הארץ הקדושה.

מי שנשמתו יוצאת בארץ הקדושה אם נקבר באותו יום לא שולט עליו רוח הטומאה כלל ולכן כתוב בתלוי כי קבור תקברנו ביום ההוא (וגו') ולא תטמא את אדמתך משום שבלילה נתנה רשות לרוח הטומאה לשוטט ואף על גב שנתנה להם רשות לא נכנסים לארץ הקדושה פרט אם מוצאים שם כלי להיכנס בו.

איברים ופדרים שנשרפים בלילה להזין מינים אחרים לא שנכנסים לארץ ולא להמשיכם לארץ אלא כדי שלא ישלט הצד האחר בתוך הארץ ולא ימשך להיכנס לשם ולכן העשן היה עולה מהם עקם ומתגלגל החוצה והולך (חזק) בחפזה עד שנכנס לנקב של הצפון ששם מדורי כל הצדדים האחרים ושם נכנס העשן וכולם נזונים שם.

העשן של היום היה עולה למקומו בדרך ישר ומזין מה שמזין ומאותה פתיחה נזונים כל צדדי הקלפה הקשה שהיא מחוץ לארץ הקדושה ומאותו עשן גס כמו שבארנו.

גופות הצדיקים שלא נמשכו בעולם הזה אחר ההנאות של אותה קלפה קשה לא שולטת עליהם רוח הטומאה כלל שהרי לא השתתפו אחריו כלום בעולם הזה כמו שגוף הרשעים (גופות הצדיקים שלא נמשכו אחר הנאות וכסופים של העולם הזה אותה קלפה קשה לא שולטת עליהם שהרי לא נמשכו אחריה בעולם הזה שהרי כמו שגוף הרשעים) נמשך בעולם הזה אחר אותה קלפה קשה והנאות והענוגים שלה והתקונים שלה כך נטמא אחר שיוצאת נשמתו ממנו.

גופות הצדיקים שלא מתענגים בעולם הזה אלא מתענוגי מצוה וסעודות שבתות וחגים וזמנים אותה רוח הטומאה לא יכולה לשלט עליהם שהרי לא התענוגו משלה כלום והואיל ולא נטלו משלה אין לה רשות עליהם כלל אשרי מי שלא נהנה משלה כלום.

מי שנשמתו יצאה מחוץ לארץ הקדושה ואותו גוף נטמא באותה רוח הטומאה אותה רוח הטומאה נשאבת לתוכו עד שחוזר לעפר (שמתבלה הגוף בעפר) ואם אותו גוף שנשאבה בו אותה רוח הטומאה מעלים אותו להקבר בתוך הארץ הקדושה עליו כתוב (ירמיה ב) ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה ארצי שלא שלטה עליה רוח הטומאה באותו גוף שלכם שנשאבה בו רוח הטומאה שמביאים לקבר אותו בארצי אתם מטמאים אותה להטמא בו אם לא שעשה הקדוש ברוך הוא רפואה לארץ שהרי שכיון שנבלה אותו גוף משיב הקדוש ברוך הוא רוח מלמעלה ודוחה את אותה רוח הטומאה החוצה שהרי הוא חס על ארצו.

⁶³⁶ ע"י זהר (ח"ג דף קסט ע"ב): א"ל אוירא דג"ע נשיבו דרוח קודשא אינון ומתלבשן ביה צדיקייא כגוונא דהוּוּ בהאי עלמא ולבתר רוח קודשא שראת על רישא דכל חד וחד ואתעטר ואתעבידא ליה עטרא וכך הוה למרדכי דכתיב בלבוש מלכות דיוקנא דההוא עלמא ולבתר ועטרת זהב גדולה דא עטרת דשריאת על רישיהון דצדיקייא בההוא עלמא כד קבילו ישראל אורייתא כגוונא דא הוה להון עד דחבו דכתיב בהו ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אתפשטו מההוא לבושא.

תרגום: אמר לו אויר גן עדן נשיבת רוח הקודש הם, ובו מתלבשים הצדיקים כדוגמא שהיו בעולם הזה, ואחר כך רוח הקודש שורה על ראש כל אחד ואחד, ומתעטר ונעשית לו עטרה. וכך היה למרדכי, שכתוב "בלבוש מלכות", דמות אותו העולם, אחר כך "ועטרת זהב גדולה" זו עטרת ששורה על ראשי הצדיקים באותו עולם, כשקבלו ישראל תורה כדוגמא זה היה להם, עד שחטאו שכתוב בהם "ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב", התפשטו מאותו לבוש.

וע"י שער הכוונות (דרושי חג הפורים דרוש א) ועטרת זהב גדולה, מצד עטרה יסוד דאבא, ולכן נקרא גדולה, כי החסד והחכמה נקרא גדולה, בסוד הגדול הגבור והנורא.

⁶³⁷ ע"י זהר (ח"ב דף קטז ע"א): וביה אומא דכתיב (רות ג יג) חי יהו"ה שכבי עד הבקר דשכינתא תתאה כותל מערבי דיורא דיליה על שם דאיהו תל שהכל פונים בו כ"ו ת"ל יהו"ה כ"ו ודאי שכינתא איהו תל דיליה על שם (שיר ה יא) קווצותיו תלתלים שחורות כעורב ואוקמוה על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (קוץ) ד' מן אחד תל שהכל פונים בו והאי קוץ הוא אחיד בין א"ח ובין ד' הדא הוא דכתיב (ד"ה א כט יא) כי כל בשמים ובארץ ותרגם יונתן דאחיד בשמיא ובארעא.

תרגום: ובו שבועה שכתוב חי ה' שכבי עד הבוקר ששכינה תחתונה כתל מערבי הוא הדיור

(כט ג) וְנִאֲסְפוּ שְׁמֵהּ כָּל הָעֵדָרִים וְנִלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֵּאֵן וְהִשִּׁיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבָּאָר לְמַקְוֶה:
 עי' ר' בחיי רמז לכל ישראל המתאספים שם מלבא חמת עד נחל מצרים⁶³⁹ וגללו מלשון (ברכות ז א) ויגולו רחמך על מדותיך⁶⁴⁰ את האבן מעל פי הבאר כי בכח תפלתם היו ישראל מגלגלין ומהפכין מדת הדין למדת הרחמים⁶⁴¹ והשקו את הצאן שהיו

שלה על שם שהוא תל שהכל פונים בו כ"ו ת"ל יד"ד כ"ו ודאי שכינה היא תל שלו על שם קוצותיו תלתלים שחרות כעורב ופרשוה על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (קוץ) ד' מן אחד תל שהכל פונים בו והקוץ הזה אחוז בין א"ח ובין ד' זהו שכתוב כי כל בשמים ובארץ ותרגם יהונתן שאחוז בשמים ובארץ.

⁶³⁸ עי' תיקוני זהר פא ע"א: מאן חלל דילה ב' ו' איהו בעלה ביה איהי נטירא וסתימא בגלותא הה"ד (יחזקאל מו א) יהיה סגור ששת ימי המעשה כגוונא דא ס' סתימא והא אתמר ונקודה איהי שביעאה תגא על רישיה תגא דספר תורה עטרה על ברית ז' דאיהי יום שביעי יום השבת שביעי ודאי ועליה אתמר וביום השבת יפתח (שם) אבל ביומין דחול גן נעול אחותי כלה (שיה"ש ד יב) [עג ע"ב] אתקריאת סתימא באות ו'.

תרגום: מי החלל שלה, ב'. ו' הוא בעלה, בו היא שמורה ונסתרת בגלות. זהו שכתוב "יהיה סגור ששת ימי המעשה". כדוגמא זה ס' סתומה, והרי נתבאר. והנקודה היא השביעית, כתר על ראשו. וכתר של ספר תורה, העטרה על הברית. ז', שהיא היום השביעי, יום השבת, שביעי ודאי. ועליו נאמר "וביום השבת יפתח". אבל בימות החול, "גן נעול אחותי כלה", נקראת סתומה באות ו'.

ועי' (יחזקאל מו א) כה אמר אדני ה' שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח.

ועי' זהר (ח"א דף עה ע"ב): החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח (יחזקאל מו א) האי קרא אית לאסתכלא ביה [ואיהו] (דאיהו) רזא כמה דאתמר יהיה סגור ששת ימי המעשה [אמאי] (וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח וגו' אמאי יהיה סגור כל אינון יומין דששת ימי המעשה) אלא אלין ימי חול דתרעא דא יהיה סגור דלא לאשתמשא חול בקודשא וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח דהא כדן שמושא (דקב"ה) [דקודשא בקודשא] וכדן אתנהיר סיהרא לאתחברא בשמשא.

תרגום: החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח". בפסוק זה יש להסתכל בו, והוא סוד כמו שנאמר, יהיה סגור ששת ימי המעשה, למה, ("וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח וגו'", למה יהיה סגור כל אותם ימים של ששת ימי המעשה), אלא אלו ימי החול ששער זה יהיה סגור שלא להשתמש החול עם הקודש, וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח, שהרי אז שמוש (של הקדוש ברוך הוא) של קודש בקודש, ואז מאירה הלבנה להתחבר עם השמש.

ועי' תיקוני זהר (דף כג ע"ב): ובגין דא כד ישראל בעאן בעותין למלכא אמרין לה אנה הלך דודך (שיה"ש ו א) דאתמר ביה (שם ח יד) ברח דודי (שם ו א) אנה פנה דודך ונבקשנו עמך בכמה בקשות דצלותין ובעותין דבגינך איהו נחית עלן דלא אז מננא אלא בגין דלא נהגנא יקרא בך דבגינך הוה אסיר עמנא כל שית יומין הה"ד (יחזקאל מו א) יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח דהכי איהי שכינתא סתימא עמיה ביומא דחולא כשושנה דאיהי אטימא וביומא דשבתא וביומא דחדשא וביומין טבין אתפתחת לקבלא ריחין ובוסמין ולירתא נפשין וענוגין לבנייהו.

תרגום: ולכן כשישראל מבקשים בקשות למלך, אומרים לה "אנה הלך דודך", שנאמר בו "ברח דודי", "אנה פנה דודך ונבקשנו עמך", בכמה בקשות של תפילות ובקשות, שבשבילך הוא ירד עלינו שלא תזוז מאתנו, אלא משום שלא נהגנו בך כבוד, שבשבילך היה אסור עמנו כל ששת הימים, זהו שכתוב "יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח", שכך היא השכינה נסתרת עמו בימי החול, כמו שושנה שהיא אטומה, וביום השבת וביום [ראש] החדש ובמים טובים נפתחת לקבל ריחות ובשמים ולירש נפשות וענוגים לבניהם.

⁶³⁹ עי' מלכים א' (ח סה) ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום.

⁶⁴⁰ עי' ספר הפליאה & וכן שעת הכעס מתגלגלת גם הוא ע"י מדת הרחמים ולכן אנו אומרים בתפלת ר"ה ויגולו רחמך על מדותיך. ונ"ל שלשון גלגל היא התלבשות פנימית כמו גלגול.

אמנם העבה"ק ב' ה' לומד את זה כלשון של גילוי, וכן הוא בתולעת יעקב מוסף.
⁶⁴¹ עי' זהר (ח"א דף קנב ע"א): ונאספו שמה כל העדרים (בראשית כט ג) ונאספו שמה

ממשיכין רוה"ק להאציל עליהם הברכה מלפני לפנים והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה באור על כי היו מעלים במחשבתן האבן שהיתה ע"פ הבאר למקומה הראשון כלומר למקומה לשרשה ולמקום אצילותה⁶⁴², וכענין שהזכיר בספר יצירה (&) העמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו⁶⁴³.

(כט כא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן הֲבֵה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמֵי וְאֶבֹאֶה אֵלֶיךָ: ע"י ר' בחיי: ויתכן לפרש כי הדבור הזה ליעקב לא היה מצד התאווה שהיה בו רוע מוסר רק מצד השכל וידוע שאין הפרש אצל השכל בין אברי המשגל לשאר האברים⁶⁴⁴ כגון הפנים והידים ומעולם אדם ואשתו לא עשו להם חגורות לכסות בשר ערוה עד שאכלו והמשיכו כח מעץ הדעת ונתלבשו בתאוות וכיון שכן היו האבות שכליים כמלאכי השרת אין לתמוה עליהם בדבר הזה כי כל כוונתם בהשתמשם בכלי הגוף כדי להמשיך אחר השכל גם האמהות רחל ולאה שהיו מריבות זו עם זו על הפעולה הזאת הטבעית כל דבריהם היו מן המין הזה כי היו יודעות ברוה"ק שי"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב מארבע נשים וזהו שאמרה לאה לרחל המעט קחתך את אישי וגו' והשיבה רחל לכן ישכב עמך הלילה ולאה שיצאה לקראתו ואמרה לו אלי תבא כי שכור שכרתיך לא היתה כונתן רדיפת התאוה ח"ו כי אם כוונת המצוה בלבד כאשר ידעו בנבואה והדבור הזה כנבואה באבות שכל פעולותיהם נמשכות אחר השכל וכל דבריהם אפילו השיחה שלהם (ע"פ במדבר ט כ) על פיו יחנו ועל פיו יסעו גם באמהות הנביאות אין בהן כעור ולא רוע מוסר וראיה ברורה לזה מה שדרשו רז"ל (ב"ר עב ב) רחל שזוללה במשכבו של צדיק לא זכתה להקבר עמו לאה שתבעה ואמרה לו אלי תבא כי שכר שכרתיך נשתכרה שיצא ממנה יששכר וזהו וישכב עמה בלילה הוא לא אמר בלילה ההוא אלא בלילה הוא לפי שהוא שמו של הקדוש⁶⁴⁵ ברוך הוא וזהו שאמרה לאה נתן אלהים שכרי כלומר שכרי כפי כוונתי כלשון (ישעיה מ י) הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ועוד מתוך מה שכתוב וישמע אלהים אל לאה יורה שהתפללה להקב"ה והא למדת כי על הפעולה הטבעית הזאת נענשה זו ונשתכרה זו והשכר והעונש אינו כי אם על מעשה המצות והנה הענינים כולם יורו ויעידו כי כוונתם היתה למצוה.

העדרים לא כתיב אלא כל העדרים משריין קדישין לעילא ומשריין קדישין לתתא אלן בשירין ותושבחן לעילא ואלין בצלותין ובעותין לתתא אלן ואלין מיד וגללו את האבן מעל פי הבאר מגנדרין לה ומעברין {###לשון עיבור?} לה מן קודשא ואסתליק מן דינא מיד והשקו את הצאן נטלו מלאכי עלאי לעילא ונטלי ישראל לתתא לבתר והשיבו את האבן על מימרא דהאי באר לאתעטרא >נ"א לאתעטרא < קמיה ולמתבע דינא דעלמא לאתנהגא עלמא בדינא והכי אצטרך דהא לא יכיל עלמא למיקם אלא על דינא למהו כלא בקשוט וזכו.

תרגום: "ונאספו שמה כל העדרים". לא כתוב ונאספו שמה העדרים, אלא "כל העדרים", המחנות הקדושים למעלה והמחנות הקדושים למטה, אלו בשירים ותשבחות למעלה, ואלו בתפלות ובקשות למטה, אלו ואלו, מיד "וגללו את האבן מעל פי הבאר", מגלגלים אותה ומעבירים אותה מן הקודש ומסתלקת מן הדין. מיד "והשקו את הצאן". נוסעים מלאכים עליונים למעלה, ונוסעים ישראל למטה. אחר כך "והשיבו את האבן", על פקודת הבאר הזו, שתהיה מעוטרת (מזומנת) לפניו ולתבוע הדין של העולם, להנהיג העולם בדין, וכך צריך, שהרי אין העולם יכול לעמוד אלא על דין, שהכל יהיה באמת וזכות.

⁶⁴² עליית מ"ן היא עד מ"ס שהיא עיקר הכתר, ולכן נאמר בלשון של סליק ברעותא
⁶⁴³ עיי"ש ברמב"ן: העמד דבר על בוריו - הוא משענתו כפי תרגומו, כלומר חשוב שהדבר נשען על משענתו שלמטה ממנו. והשיב היוצר על מכונו שלמעלה והוא כמו אל, אבל להתעלות היוצר למעלה אמר בלשון הזה, ופירש הענין ליחד הדבר מלמטה למעלה. והיוצר הוא אלה"י ישראל יתברך בבינ"ה שהוא מכונו ויתרומם בחכמ"ה.

⁶⁴⁴ ע"י לעיל & כי תאוה היא לעיניים

⁶⁴⁵ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה. **Error! Bookmark not defined.**

(כט לב): וְתַהֲרֵר לְאָה וְתִלְדַּד בֵּין וְתִקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָהּ כִּי רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי:

ע"י ר' בחיי: הזכיר בכולן ותהר ותלד להורות על תכיפת ענין וסמך הלידה להריון על שם שהיו יולדות כל אחת לשבעה חדשים שהרי בשבע שנים שניים של עבודת רחל נולדו כל השבטים כלם חוץ מבנימין והנני מזכיר לך טעם הנולדים לשבעה שהם חיים והנולדים לשמונה מתים דע כל אחד ואחד משבעה כוכבי לכת משמש חדש אחד וסדורם ג"כ שצ"ם הנכ"ל⁶⁴⁶ אבל סדר הבריאה הוא חל"ם כצנ"ש⁶⁴⁷ לשבעה ימי בראשית והסדור הזה של חדשי העבור שבתאי משמש חדש ראשון וצדק חדש שני וכן בכלם עד לבנה שהיא שביעית והוא כוכב ממונה על החיים, וע"כ הנולד בשביעי יהיה אבל כשיכנס בשבתאי שהוא חוזר חלילה והוא שמיני לפי שטבעו של שבתאי קר ויבש שהוא טבע המיתה על כן אין הולד חי בשמיני כי ימית אותו בטבעו שהוא טבע המיתה ויחזיר אותו מפה כשם שהיה בו מתחילה אבל כשיעבור השמיני יכנס בתשיעי שהוא צדק והוא כוכב החיים והטוב אז יהיה והנה רוב הנולדים הם למי' חדשים והם לכוכב צדק שהוא התשיעי בחזרת חלילה ויש נולדים לעשרה חדשים והם למאדים ויש נולדים ליי"א חדשים והם לחמה ורו"ל אמרו (יבמות פ ב) עובדא הוה ברבא תוספאה דאשתהי ולד עד תריסר ירחי שתא ואכשריה כלומר שאע"פ שלא היה בעלה מצוי עמה אעפ"כ הכשירו ולא החזיק אותו בחזקת ממזר אלא בחזקת כשר דכל זמן דלא עברו עדיין י"ב חדש אמרינן רוב בעילות הלך אחר הבעל שלפעמים הולד שוהה י"ב חדש

ודע כי שבעה כוכבי לכת הללו השנים מהם טובים ומועילים מאד והם צדק ונוגה והשנים מהם מזיקים מאד והם שבתאי ומאדים והשנים מהם בעלי אורה והם חמה ולבנה ונשאר כוכב שהוא אמצעי מוזג טוב עם הטובים ורע עם הרעים

ותקרא שמו ראובן קריאת שמות השבטים לאמותינו לאה ורחל הכל היה ברוה"ק ע"פ מדותיו של הקדוש ברוך הוא כי לאה בארבעה בניה רמזה כל העשר מלמטה למעלה קראה הראשון ראובן כנגד מדת הדין היא ה' אחרונה שבשם לפי שממנה יבא לה כח התולדה⁶⁴⁸ וידעה זה מאברהם שנתוסף בשמו אות ה' וכן דרשו ז"ל (ב"ר מד יב) אברם אינו מוליד אברהם מוליד ולשון ראובן מלשון ראייה כי הראייה מכח הה' שהיא מדת הדין⁶⁴⁹ ומטעם זה הוא גדול כח עין הרע⁶⁵⁰. וכן שמעון מלשון שמועה כי השמועה מכח הוי"ו שבשם⁶⁵¹ שהיא ו' קצות ולכך אמרה כי ראה ה' כי שמע ה' הרי לך ראובן ושמעון כנגד מדת הדין ושש קצוותיה הכלולין בה וכן כונתם בכל שאר השבטים בשמותם הנני מבאר לך כל אחד מהם במקומו הט אונך בבאורם

(כט לד) וְתַהֲרֵר עוֹד וְתִלְדַּד בֵּין וְתִאֲמַר עָתָה הִפְעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדֹתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל בֵּין קָרָא שְׁמוֹ לְוִי:

ע"י ר' בחיי: חוזר להקב"ה ולכך לא אמר קראה כי הוא יתברך הקורא והמתברר

⁶⁴⁶ כך הוא סדר בס"י פ"ד מ"ז. וז"ל הגר"א שם, שבעה כוכבים כו' - כסדר עמידתן בגלגל למעלה למטה, וסדר [שימושן] מפרש לקמן. אבל בס"י של הראשונים הוא כך הסדר המליך.

⁶⁴⁷ במשנה ח בסדר ימי השבוע כתוב כך: לבנה, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, שבתאי, צדק, ועיי"ש בגר"א שזה סדר יצירתן כמ"ש בתיקונים ת"ע (קנ ע"ב)

⁶⁴⁸ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 453.

⁶⁴⁹ ע"י רמב"ן אמונה ובטחון פ"ח וריש פרק כד וע"י דע"ה ח"א בתחילתו בליקוט ב'.

⁶⁵⁰ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה. Error! Bookmark not defined.

⁶⁵¹

לעבודתו כי הוא העשירי בבנים והעשירי קדש לה' ולפי שידעה בברור שיהיו לחלקה שלשה בנים למעוט על כן אמרה כי ילדתי לו שלשה בנים וכוונה בו כנגד חבור הג' שלמעלה⁶⁵² הרשומים במלת איש כנרמז בספר הבהיר⁶⁵³ וזה טעם ילוח אישי כי שלשתם חבור אחד ודבר אחד ומטעם זה היו בני לוי מורי התורה והחכמה שנאמר (דברים לג י) יורו משפטיך ליעקב⁶⁵⁴ ונחלק שבט לוי לשתי משפחות כהונה ולויה⁶⁵⁵ וכשילדה הרביעי יהודה שהיה יותר מחלקה רצתה לפרט מה שעבר נכלל בשם לוי וקראה שמו יהודה והוא שנתנה הודאה לבניה⁶⁵⁶ שהוא מקום הבנים ואמרה הפעם אודה את ה' ונמצא למד שהכל נכלל בארבעה בני לאה ראובן ושמעון רמז לשכינה עם שש קצוותיה לוי ויהודה רמז לג' שעל גביהן⁶⁵⁷

(ל ב): ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן:

⁶⁵² עי' זהר (ח"א דף קנד ע"ב): תא חזי בגיניה דיעקב אתקיים עלמא ואי תימא הא בגיניה דאברהם כמה דאת אמר (שם ד) בהבראם אל תקרי בהבראם אלא באברהם אלא בגיניה דיעקב אתקיים אברהם דכתיב (ישעיה כט כב) כה אמר יהוה אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ומקדמת דנא הוה קב"ה בני עלמין וחריב לון כיון דאתא יעקב מניה אשתכללו עלמין ולא אתחרבו כקדמיתא הדא הוא דכתיב (שם מג א) כה אמר יהוה בוראך יעקב ויצרך ישראל וגו' תא חזי מה כתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל וכתיב (שם כג) שלח את בני ויעבדני ישראל אקרי בן לקב"ה בגין דאתדבק ביה כמה דאת אמר (משלי ל ד) מה שמו ומה שם בנו כי תדע לאה כד אולידת [לראובן] מה כתיב (בראשית כט לב) ותקרא את שמו ראובן ראובן סתם בגין דאתכליל בתלת סטרין מתחברן כחדא שמעון ולוי מאי טעמא לוי כמה דאת אמר (מ"א ז כט) לויית חבורא דכל סטרין אמר רבי יהודה מהכא דכתיב (בראשית מט ג) יתר שאת ויתר עז כתרגומו בכירותא כהונתא ומלכותא ומלכו בסטרא דגבורה איהו ועל דא ראובן סתם:

אמר רבי אבא ראו בן סתם דאתכליל בשמעון ולוי לאה הכי הוה דעתה <נ"א רעותא> דכתיב (בראשית כט לד) הפעם ילוח אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים בגין דהוה תלתא דמתחברן כחדא ותא חזי דהכי הוא דהא רתיכא עלאה אבהן ודוד מלכא דאתחבר בהו וכלהו ארבע אינון רתיכין עלאין רזא דשמא קדישא ועל דא ראובן שמעון לוי לבתר יהודה דירית מלכו ועל דא כלהו באתר דא וכתיב <נ"א דא בתר דא דכתיב> הפעם אודה את יהוה וגו' (בראשית כט לה) ותעמוד מלדת בגין דהכא אשתכללו ארבע סמכין

תרגום: בא וראה, בשביל יעקב התקיים העולם. ואם תאמר, הנה בשביל אברהם, כמו שנאמר "בהבראם", אל תקרי בהבראם אלא באברהם. אלא משום יעקב התקיים אברהם, שכתוב "כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם", ומקודם לכן היה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבם. כיון שבא יעקב, השתכללו ממנו העולמות ולא נחרבו כבראשונה. זהו שכתוב "כה אמר ה' בוראך יעקב ויצרך ישראל" וגו'. בא וראה מה כתוב, "בני בכורי ישראל", וכתוב "שלח את בני ויעבדני". ישראל נקרא בן לקדוש ברוך הוא משום שנדבק בו, כמו שנאמר "מה שמו ומה שם בנו כי תדע". כשלאה הולידה את ראובן, מה כתוב, "ותקרא את שמו ראובן", ראובן סתם, משום שנכלל בשלשה צדדים מחוברים יחד, שמעון ולוי, למה לוי, כמו שנאמר "לויית", החבור של כל הצדדים. אמר רבי יהודה, מכאן שכתוב "יתר שאת ויתר עז", כתרגומו בכורה, כהונה ומלכות, והמלכות היא בצד הגבורה, ועל כן ראובן סתם.

אמר רבי אבא, ראו בן סתם, שנכלל בשמעון ולוי. כך היתה דעתה (רצונה) של לאה, שכתוב "הפעם ילוח אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים", משום שהיו שלשה שמתחברים יחד. ובא וראה שכך הוא, שהרי המרכבה העליונה, האבות, ודוד המלך שהתחבר עמם, וכל הארבע הם מרכבות עליונות, הסוד של השם הקדוש. ועל כן ראובן שמעון ולוי, אחר כך יהודה שירש מלכות, ועל כן כולם במקום הזה. וכתוב (זה אחר זה, שכתוב) "הפעם אודה את ה' וגו', ותעמוד מלדת", משום שכאן נשלמו ארבעה עמודים.

⁶⁵³ קיז. אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (שמות ט"ו ג) ה' איש מלחמה ה' שמו, אלא איש הוי סימן כדמתרגמינן ה' איש מלחמה ה' מארי נצחון קרבייא, ומאי ניהו מארי, אל"ף ראשונה היכלא קדישא, היכלא קדישא סלקא דעתך, אלא אימא היכל הקדש: קיח. יו"ד, בעשרה מאמרות שנברא בהן העולם, ומאי ניהו היינו תורת אמת שכוללת כל העולמים, ושי"ן מאי הוי, א"ל שרש האילן, דשי"ן הוי כעין שרש האילן:

⁶⁵⁵ שהוא שייך לשתי צדדים.

⁶⁵⁶ עי' לקמן פסוק לה.

⁶⁵⁷

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה התחת אלהים אנכי כבר רמזתיו למעלה בתחילת הפרשה ואינה ה"א התמיהה אלא ה"א ודאית כמו (שמואל א ב כז) הנגלה נגלתי וכאלו אמר תחת ה' שהוא אלהים אנכי הודיע אותה כי דיוקנו חקוק במרכבה ומוזה הוא יודע כי האלהים הוא המונע ועל כן דחקה עצמה למסור לו בלהה שפחתה כדי למשוך כח הלידה ממנה מכח הה' שהוא האלהים⁶⁵⁸ המונע ואליו התפללה בסוף הוא שכתוב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים

(ל ו): וְתֹאמֶר רַחֵל דְּנָנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקוֹלִי וַיִּתֵּן לִי בֵן עַל בֶּן קְרָאָה שְׁמוֹ דָּן: עי' ר' בחיי: ויש לך להבין איך קראה שמו דן כי פירשה בשמו מה שרמזה לאה בשם ראובן ולפי שמדת הדין כלולה ברחמים לכך הוסיפה עוד לומר וגם שמע בקולי כנגד שמעון והשני קראתו נפתלי כנגד ה' הצדיק וגם זה ממטה למעלה⁶⁵⁹

(ל יא): וְתֹאמֶר לְאָה בְּגֵד (בָּא גֵד) וְתִקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵד: ועל הכונה הפנימית קראתו לאה ג'ד מלשון המשכה בראותה שעמדה מלדת הוצרכה לחזור ולמשוך מן המקום שפסקה משם כשילדה יהודה ובכח התפלה שאמרה ג'ד גדי כלומר יתחזק מזלי משכה כח הלידה וילדה ליששכר שהוא כנגד הבינה שנאמר (דברי הימים א יב לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים והבן השני קראתו אשר כי התפללה בו ג"כ ואמרה יישר כחי שאתחזק ואלד עוד ותהיה המשכתי דרך סלולה מלשון (משלי כג כ) ואשר בדרך לבך ואז נתן לה זבולן שהוא כנגד הקו האמצעי המכוון עם התשובה רצועה ישרה ונמצאת למד כי ג'ד ואשר לא על פי המדות נקרא אלא על שם התפלה ובכח התפלה שהתפללה בג'ד נתן לה ייששכר ובכח התפלה שהתפללה באשר נתן לה זבולן וזה מבואר

(ל כ) וְתֹאמֶר לְאָה זְבֻלָּנִי אֱלֹהִים אֲתִי זְבֻד טוֹב הַפַּעַם זְבֻלָּנִי אִישִׁי כִּי יִלְדֵתִי לוֹ שָׁשָׂה בָּנִים וְתִקְרָא אֶת שְׁמוֹ זְבֻלָּן: עי' ר' בחיי: כנגד הקו האמצעי של מעלה שהוא מכוון כנגד הקו האמצעי של מטה⁶⁶⁰ ולכן נקרא בהמ"ק של מטה זבול והוא הבן הששי כנגד וי"ו שבשם וזהו לשון כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבולן⁶⁶¹

⁶⁵⁸ עי' זהר ח"א טו ע"ב שאלקים היא מלכות.
⁶⁵⁹

⁶⁶⁰ עי' לעיל ז כג ועי' דברי סיזיד שארץ ישראל היא קו האמצעי של מטה, ועי' ג כד שמשה השיג קו האמצעי של מעלה, ורצה לראות בחוש קו האמצעי של מטה, ונראה שמה ת,ת ומלכות וצ"ע
⁶⁶¹ עי' זהר (ח"ג דף קנ ע"א): רבי יצחק פתח כתיב בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים בית זבול ודאי כד אתפקדו בידהא כל גנזי מלכא ושלטא בהו כדין אקרי בית זבול ורקיע חד אית דאקרי זבול דהא דא אשכח לקבלא ברכאן ולסדרא כלא והאי אקרי בית זבול.

תרגום: רבי יצחק פתח, כתוב "בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים" בית זבול, בית זבול ודאי. כשנפקדו בידהא כל גנזי המלך ושולטת בהם, אז נקרא בית זבול. ורקיע אחד יש שנקרא זבול, שהרי זה נמצא לקבל ברכות ולסדר הכל, וזה נקרא בית זבול.
רבי יצחק פתח כתיב בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים. בית זבול בית זבול ודאי כד אתפקדו בידהא כל גנזי מלכא ושלטא בהו. כדין אקרי בית זבול ורקיע חד אית דאקרי זבול דהא דא אשכח לקבלא ברכאן ולסדרא כלא והאי אקרי בית זבול ת"ח כתיב ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך מלמד דאשתתפו כחדא דא נפיק ואגח קרבא ודא יתיב ולעי באורייתא. ודא יהיב חולקא לדא. ודא יהיב חולקא לדא. בחולקיה דזבולן ימא וכו"י אקרי ים כנרת והכי אתחזי בגין דהא תכלת נפיק מתמן ואוקמוה דהא לתתא כגוונא דלעילא ים כנרת

(ל כא) וְאַחַר יְלֵדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה:

ע"י ר' בחיי: ואחר שילדה לאה ששה בנים ילדה בת אחת ולשון ואחר באורו ובאחרונה כמו (בראשית לג ז) ואחר נגש יוסף ואולי כוונה בזה כנגד ה' אחרונה⁶⁶² וע"כ יאמר ואחר שילדה לו ששה בנים שהם שש קצוות עליונים שהם כנגדם קצוות תחתונים שהם תומים בשמו ילדה באחרונה בת כי השכינה כלולה משש קצוות והנה היא מדת הדין וזהו ותקרא את שמה דינה שתי אותיות אמצעית הכנוי⁶⁶³ משולבות עם שתי אותיות של שם הרחמים⁶⁶⁴ כי היא בת מי זהב⁶⁶⁵ או נאמר כי לא כוונה כלל אך כאשר ילדה לזבולן לא רצתה לרדת ולקבל מן הכחות שלמטה ממנו ולא חששה להם כיון שקבלה כבר כל הכחות של מעלה שהם העקר וזהו שאמרו רז"ל חכמי האמת (ברכות ס א) לאה התפללה וחזרה נקבה וכוונתם בזה לומר כי היתה לאה ראויה להנתן לה יוסף אלא שלא רצתה וחזרה נקבה כי לא חששה לכל מה שלמטה מזבולן וע"כ באה לידי מכשול ואירע בה⁶⁶⁶ מה שאירע

(ל כג) וַתִּהְיֶה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אֶסְפָּה אֱלֹהִים אֶת חֶרְפְּתִי:

ע"י ר' בחיי: והנה רחל הזכירה בו שתי לשונות לשון אסיפה ולשון תוספת באורה על הנגלה בלשון תוספת ועל הנסתר בלשון אסיפה אסף אלהים את חרפתי להורות כי יוסף ירמוז על הקו האמצעי שהוא מאסף לכל המחנות⁶⁶⁷ מחבר כל הקצוות מעלה ומטה והנה ענפיו הנמשכים ממנו הנצח וההוד לכך יצא מיוסף שני שבטים מנשה ואפרים והיה בנימין כנגד שתי המדות שלמעלה ממנו⁶⁶⁸ ואמו קראתו בן אוני כלומר בן כחי שהוא מדת הדין⁶⁶⁹ ואביו קרא לו בנימין שהוא הרחמים⁶⁷⁰ כלומר בן ימין ושתי מדות אחרונות כבר רמזתי בדין ונפתלי והבן כי דן ונפתלי צדק וצדיק⁶⁷¹ ויוסף הקו האמצעי עם ענפיו ובנימין ידי אביר יעקב⁶⁷² המקבלות ממעלה לו וא"כ הכל בכלל וזה מבואר

לעילא ים כנרת לתתא. תכלת לעילא תכלת לתתא וכלא באתר חד. וע"ד ירית זבולון למיפק לאגחא קרבא ומנלן דהכי הוא דכתיב (שם) עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק. זבחי צדק ודאי מ"ט כי שפע ימים יינקו. ויששכר חולקיה משמע שזה מידת היסוד, והעליון היא ת"ת.

⁶⁶² ע"י לעיל פרשת פקודי הערה 1387.

⁶⁶³ אדנ"י

⁶⁶⁴ יה"ה

⁶⁶⁵ ע"י אד"ר קמב ע"א וז"ל: מי זהב, רחמי ודינא.

⁶⁶⁶ בדינה

⁶⁶⁷ כך נקרא שבט דן (במדבר י כה) אבל הוא כינוי למלכות כמש"כ (זהר ח"ג קצז ע"א) וז"ל, כנישתא דישראל מהו כנישתא דא איהו עצרת כנישו כד"א מאסף לכל המחנות מאן דכניש לכל משריין עלאין לגביה, עכ"ל.

כנסת ישראל, מה זה "כנסת", זוהי עצרת, התכנסות, כמו שנאמר "מאסף לכל המחנות", מי שמכנס כל המחנות העליונים אליו.

⁶⁶⁸ מיוסף שהם נו"ה

⁶⁶⁹ הוד.

⁶⁷⁰ נצח.

⁶⁷¹ ע"י זהר בראשית לב ע"א: תנינן, מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל, בגין דתרין דרגין אינון, מילה ופריעה, זכור ושמור, צדיק וצדק, דכר ונוקבא, אות ברית דא יוסף, וברית דא רחל, ואצטריך לחברא לון, ע"כ.

⁶⁷² ע"י זהר (ח"א דף רמז ע"א) דרועוי במרגליתא עלאה, מידי אביר יעקב, מאינון תרין סטרין דאתקיף בהו יעקב, משם רועה אבן ישראל, מתמן אתזן ההוא אבן יקרה כדקאמרן, תו מאינון תריסר סטרין אתזן ההוא אבן יקרה, דאינון נראה שכוונתו שזה המשך של ח"ג והוא בנ"ה.

ל (לח) ויצג את המקלות אשר פצל ברהמים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשותות לנכח הצאן ויהמנה בנאן לשותות:

ודע כי מה שלקה לו יעקב מקל לבנה לא עשה זה מעצמו רק ע"פ המלאך כי כן אמר יעקב לרחל וללאה שאמר לו המלאך שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו' ואחרי כן ויקח לו יעקב מקל לבנה ואין מוקדם ומאוחר בתורה והנה יעקב כשראה המראה הזאת בחלום ידע שהקב"ה עושה לו נס כדי שלא ירמה אותו לבן כמו שאמר ואלהי אבי היה עמדי ואמר לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי ואחר שראה כי מן השמים עוזרים אותו הציג המקלות ההם לשני ענינים האחד להעלים הנס ולהסתירו כדי שלא תשלוט בו עין הרע⁶⁷³ וכן תמצא שאמר אלישע לגחזי (מלכים ב ד כח) וקח משענתי בידך ולך כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו ושמתי משענתי על פני הנער והיתה כונת אלישע כדי שלא ירבה בדברים עם בני אדם ושללא יגלה שליחותו ולא ישלוט בו עין הרע וגחזי לא נשמר מזה כאשר צוהו וגלה הדבר ושלמה בו עין הרע הוא שכתוב (שם לא) לא הקיץ הנער

(לא יג) אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יאמר המלאך הזה אנכי האל בית אל⁶⁷⁴ וכן ויקרא למקום אל בית אל (להלן לה ז) כמו שאמר ציון קדוש ישראל (ישעיה ס יד)⁶⁷⁵ ויונתן בן עוזיאל אמר (שם ו ג) קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה⁶⁷⁶ והוא המלאך הגואל⁶⁷⁷ (להלן מח מז) וכן בכל ביתי נאמן⁶⁷⁸ הוא (במדבר יב ז) והמשכיל יבין

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה המלאך הזה שקרא עצמו אל הוא הטוב שנאמר (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך⁶⁷⁹ והוא הבית שנאמר עליו (במדבר יב ז) בכל ביתי

Error! Bookmark not defined. ע"י לעיל פרשת לך לך הערה ⁶⁷³

⁶⁷⁴ ע"י זהר ח"א קעג ע"ב: ויבן שם מזבח וגו' (שם ז) תא חזי כתיב ויבן שם מזבח ולא כתיב (בהני מדבחן דאסיק עליהון) [דאסיקון] נסכין ועלוון אלא בגין דאתקין ההוא דרגא דאתחזי לאתקנא מזבח ליהו"ה לאתקנא דרגא תתאה לחברא ליה בדרגא עלאה ועל דא ויבן שם מזבח דא דרגא תתאה ליהו"ה דא דרגא עלאה (שם) ויקרא למקום אל בית אל שמא דא כשמא עלאה בגין דכד אתנהרא כדן כאמה בתה וכלא חד כי שם נגלו אליו האלהים בגין דאינון לא אשתכחו אלא בשכינתא <דהא> (דהו) שבעין [הוון] דאינון משתכחי תדיר <בהדי שכינתא ושבעין> (בהדיה ושכינתא) קתדראי סחרניה דשכינתא ועל דא כי שם נגלו אליו האלהים <באתרא דא> [דאתגליא] דהא כתיב (שם כח יג) והנה יהו"ה נצב עליו.

תרגום: "ויבן שם מזבח" וגו'. בא וראה, כתוב "ויבן שם מזבח", ולא כתוב (באלו המזבחות) שהעלה עליו נסכים ועולות, אלא משום שתקן אותה דרגה הראויה ליתקן. "מזבח לה", לתקן דרגה תחתונה לחברה בדרגה עליונה, ועל זה "ויבן שם מזבח", זו דרגה תחתונה. "לה", זו דרגה עליונה. "ויקרא למקום אל בית אל", שם זה כשם העליון, משום שכאשר האירה אז כאמא כך בתה והכל אחד. "כי שם נגלו אליו האלהים", משום שהם לא נמצאים אלא בשכינה, שהרי שבעים היו שהם נמצאים תמיד עם השכינה, ושבעים כסאות סביב השכינה, ועל זה "כי שם נגלו אליו האלהים", במקום זה שהתגלה, שהרי כתוב "והנה ה' נצב עליו".

ע"י לקמן דברי ר' בחיי (לג ז) שליח בשם שולח.

⁶⁷⁵ ?

⁶⁷⁶

⁶⁷⁷ ע"י רבינו (במדבר ו כה) שזה כינוי לשכינה. [ע"י הלש"ו בספר הביאורים (ח"ב ע ע"ג) כל אור תחתון הוא בבחי' מלאך לאור העליון, וכנודע בסוד המלאך הגואל, עכ"ל. וע"י זהר נח דף סא ע"א וכן יוגש דף רה ע"ב, וכן ואתחנן דף ער ע"א ועוד].

⁶⁷⁸ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 416.

⁶⁷⁹ ע"י זהר בראשית עט ע"ב: בספרא דרבי ייסא סבא כתיב הכא ויעבור אברם בארץ וכתב התם (שם לג יט) אני אעביר כל טובי והוא רמז לקדושה דארעא דאתי מאתר עלאה כדקא חזי תרגום: בספרו של רבי ייסא הזקן, כתוב כאן "ויעבור אברם בארץ", וכתוב שם "אני אעביר

(לא מב) לולִי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אֲבֹרְכָם וּפְחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עָתָה רִיבִים שְׁלַחְתָּנִי אֶת עֲנָנִי וְאֶת יָגִיעַ פִּי רָאָה אֱלֹהִים וַיִּזְכֶּה אָמֵשׁ:
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלה⁶⁸⁷ וממנו אמר הכתוב (הושע ג ה) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים, יאמר כי יבקשו הרחמים ומדת הדין שלמטה ויביאו פחד יצחק אל השם ואל טובו הנזכרים⁶⁸⁸
 וע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ופחד יצחק היה לי במדתי ועם זה הזכיר ג' מדות האבות כסדר וכן הזכיר עוד כסדר הזה בתפלה כנגד עשו ומה שאמר תחלה לולִי אלהי אבי על יצחק אביו אמר כן ואחריו הזכיר אברהם לפי שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו אחרי כן הזכיר בפירוש פחד יצחק כסדר המדות והרמב"ן כתב ופחד יצחק היה לי ע"ד האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלה וממנו אמר הכתוב (הושע ג ה) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים יאמר כי יבקשו הרחמים ומדת הדין של מטה ויביאו פחד יצחק אל ה' ואל טובו הנזכרים עכ"ל

פרשת וישלח

(לב ח) וַיֹּאמֶר אִם יָבֹוא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחְנֶה הָאֶחָת וְהִפְּהוּ וְהָיָה הַמַּחְנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפָלִיטָה:
 ע"י ר' בחיי: והיה המחנה הנשאר לפליטה הם לאה ורחל ומחנה שעמם⁶⁸⁹ ומקרא

אלה"ם אתה בתוכנו וכתוב (שם יב ב) ואברכך ואגדלה שמך ופחד דא יצחק דכתיב (שם לא מב) ופחד יצחק היה לי (איוב כה ב) עושה שלום במרומי דא יעקב דכתיב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב וכתוב (זכריה ח יט) והאמת והשלום אהבו דאמת ושלום קשיר דא בדא ועל דא הוא שלימותא דכלא
 תרגום: כתוב (איוב כה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומי. הפסוק הזה פרשוהו החברים, אבל המשל זה אברהם שכתוב בו (בראשית כג) נשיא אלהים אתה בתוכנו, וכתוב (שם יב) ואברכך ואגדלה שמך. ופחד זה יצחק שכתוב (שם לא) ופחד יצחק היה לי. עושה שלום במרומי זה יעקב שכתוב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב, וכתוב והאמת והשלום אהבו, שאמת ושלום קשורים זה עם זה, ולכן הוא שלמות הכל.
 וע"י זהר ח"ב נא ע"ב: עמוד הענן יומם דא אברהם, ועמוד האש לילה דא יצחק, ותרואייהו אשתכחו בשכינתא
 וע"י לקמן פרשת וישלח הערה 689.

⁶⁸⁸ ז"ח : ובטובו חיינו, ולא מטובו. דזן בטוב ההוא עלמא תתאה, דנפק ממדת הטוב עצמה, דאתקריאת טובו. כד"א, ופחדו אל ה' ואל טובו, אל ה', דא עלמא תתאה. ואל טובו, דא אילנא דחיי. ונהרו אל טוב ה', דעל ידו איתזנו ואתנהירו כל עלמין:
⁶⁸⁹ זהר ח"א דף קסח ע"ב: תא חזי מה כתיב (שם ז) ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות אמאי לשני מחנות בגין דאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה תא חזי שכינתא לא עדאת מאהל לאה ומאהל רחל אמר יעקב ידענא דהא נטירו לון לאלין מן קב"ה מה עבד (שם לג ב) וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה אמר אם יקטיל עשו לאלין יקטיל אבל אלין לא מסתפינא מנייהו בגין דשכינתא עמהון ועל דא והיה המחנה הנשאר לפליטה כיון דעביד האי אתקין צלותיה עלייהו מה כתיב (שם ט) ויאמר יעקב אלה"י אבי אברהם ואלה"י אבי יצחק יהו"ה האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואטיבה עמך.

תרגום: בא וראה מה כתוב, "ויחץ את העם אשר איתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות". למה "לשני מחנות", משום שאמר "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה". בא וראה, שכינה לא זזה מאהל לאה ומאהל רחל. אמר יעקב, ידעתי שהרי שמירה לאלה מהקדוש ברוך הוא, מה עשה, "וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה". אמר, אם יהרוג עשו, יהרוג את אלה, אבל אלה איני פוחד מהם, משום ששכינה עמהם. ועל זה, "והיה

מלא פירש הכתוב ויחזן את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות לפליטה מן החרב כענין שכתוב (ירמיה נא ג) פלטים מחרב ומכאן למד עובדיהו שעשה מן הנביאים ב' חלקים שלא החביא אותם במקום א' הוא שכתוב (מלכים א יח יג) ואחביא מנביאי ה' וגו' חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים ואמרו רבותינו ז"ל (ב"מ מב א) לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו שנאמר (דברים כח ל) יצו ה' אתך את הברכה באסמך זו פרקמטיא ובכל משלה ידך זו תחת ידך וברכך בארץ זו קרקע

(לב ט) ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך:

עי' ר' בחיי: היה ראוי שיוזכר תחלה השם המיוחד⁶⁹⁰ ושיאמר ה' אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק האומר אלי וע"ד הקבלה אם יאמר כן היה השם המיוחד רמז לתשובה⁶⁹¹ שהוא הדין⁶⁹², והנה יעקב היה מדבר בתפלה לא רצה להכנס לפנים מן החסד כי כל מה שהוא לפנים מן החסד הוא דין⁶⁹³ וכן היושר⁶⁹⁴, והוא היה ירא שמא יגרום החטא ומפני זה התחיל אלהי אבי אברהם שהוא מדת החסד, וסיים בשם המיוחד שהוא מדת התפלה והוא מדת הרחמים⁶⁹⁵, ועל כן סדר המדות בתפלתו על הסדר הזה אלהי אבי אברהם זו מדת החסד, ואלהי אבי יצחק זו מדת הגבורה, ה' מדת רחמים, והוא בלשון שאנו אומרים בתפלה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, וכן כתוב בסדר של מעלה ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך⁶⁹⁶ ומזה הזכיר כאן ואיטיבה עמך.

וכבר ידעת מאמר חכמי האמת (ב"ר מז י) האבות הן הן המרכבה ואין מרכבה פחותה מארבעה⁶⁹⁷ ואין קורין אבות אלא לשלשה (ברכות טז ב) שהרי הש"י קרא את עצמו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא מצינו כן בשאר נביאים שיאמר אלהי משה אלהי יונה אף על פי שמצינו (שמות לב יא) ויחל משה את פני ה' אלהיו וכן ביונה (יונה ב ב) ויתפלל יונה אל ה' אלהיו מכל מקום לא ייחד הקדוש ברוך הוא שמו עליהם שיקרא אלהי פלוני כי אם על אברהם יצחק ויעקב אבל מצינו זה בדוד הוא שכתוב

המחנה הנשאר לפליטה, כיון שעשה את זה, תיקן תפילתו עליהם, מה כתוב, "ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך".

⁶⁹⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

⁶⁹¹ עי' לעיל הערה 202.

⁶⁹² עי' זהר ח"א רכ ע"ב: אף על גב דבהאי נחל דינא לא אשתכח ביה דינין מתערין מניה.

⁶⁹³ תיקו"ז כד ע"ב: אימא עלאה מקננא בכרסייא בתלת ספירן עלאין. עי' ע"ח שער מול"מ ב

דהג"ר הם כחד חשיבון, ועי' דע"ה ח"ב קטו ע"ג שם מביא רבינו ראיא לזה מהתיקו"ז הנ"ל. @

⁶⁹⁴ צ"ע אם יש מקור שכל הג"ר הם ביושר***

⁶⁹⁵ עי' זהר חדש לד ע"א: ודא איהו אדנ' שפתי תפתח, פתח היכ"ל דאיהו אדנ' בחושבון, וייעול צלותא וצלותא דישראל לעילא, איהי מלכות, ואיהו תפארת. היינו שתפילה היא חיבור של ת"ת ומלכות.

⁶⁹⁶ עי' זהר ח"א דף קסט ע"א: קב"ה תאיב לצלותהון דצדיקייא בשעתא דאצטריך לון בגין דידיעי לרצויי למריהון מה כתיב ביה ביעקב אלה"י אבי אברהם ואלה"י אבי יצחק יהו"ה האומר אלי שוב <וגו'> אעטר ואקשר קשורא בקשירו חד כדקא חזי אלה"י אבי אברהם לימינא ואלה"י אבי יצחק לשמאלא האומר אלי הכא תלי מלה לאתעטרא לאתריה בינייהו שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך.

תרגום: הקדוש ברוך הוא תאב לתפלות הצדיקים בשעה שצריך להם, משום שיודעים לרצות את רבונו. מה כתוב ביעקב, "אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האומר אלי שוב" וגו'. התעטר ונקשר קשר בקשר אחד כראוי. "אלהי אבי אברהם" לימין, "ואלהי אבי יצחק" לשמאל, "האומר אלי" כאן תלה הדבר להתעטר למקומו ביניהם, "שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך".

⁶⁹⁷ עי' לעיל פרשת חיי שרה הערה 558.

(מלכים ב כ ה) אלהי דוד אביך

ומזה היה רגיל הרב אבי הקבלה רבי יצחק בן הרב ז"ל⁶⁹⁸ לומר בתפלתו אלהי דוד ובונה ירושלים כדי שיוזכר בתפלתו המרכבה על שלמותה בארבעה אבות⁶⁹⁹ והכתוב שאמר (מלכים ב ב יד) איה ה' אלהי אליהו אינו מן הענין הזה כי הוא תפלה ומה שלא הזכירו החכמים לדוד בכלל האבות כונתם היה כנגד ארבע חיות המרכבה שהשלשה בלבד פירש הכתוב את מקומם הוא שכתוב במרכבה של יחזקאל (יחזקאל א י) ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן ומה שאמר ודמות פניהם פני אדם באורו באמצע ופירש הכתוב כי מן הימין פני אריה מן השמאל פני שור אבל פני נשר שהוא הרביעי לא הזכיר את מקומו כלל אם מן הימין אם מן השמאל או מלפניו או מלאחריו כי היא המדה שראוי להסתירה ועל כן הלכו חכמי האמת בדרך הזה שלא הזכירו האבות רק שלשה

(לב ל):

וע"ד הקבלה ויאבק איש עמו הוא כבוד נברא במלאכים, וכבר נתבאר זה בפרשת וירא אליו ה' (יה ה⁷⁰⁰) ואין בכאן צורך להאריך.

(לג כ) וַיִּצַב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:⁷⁰¹

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת הוא כמדרש רבותינו שדרשו רבותינו במסכת מגלה (יה ע"א) מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל⁷⁰². ויש בענין הזה סוד גדול הזכירוהו עוד בבראשית רבה (עט ח) בלשון אחר, אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים⁷⁰³. ירמזו למה שהם אומרים תמיד שאיקונין של

⁶⁹⁸ ע"י הרקאנאטי פרשת נשא: ר' יצחק בן הרב ז"ל שהיה נגלה לו אליהו ז"ל, כי נגלה לרבי דוד אב ב"ד ולמד לו חכמת הקבלה, ומסרה לבנו הראב"ד, וגם לו נגלה, והוא מסרה לבנו ר' יצחק סגי נהור, שלא ראה מעולם, וגם לו נגלה, והוא מסרה לב' תלמידיו האחד ר' עזרא שפירש שיר השירים, והאחד ר' עזריאל, ואחריהן נמשכה להרמב"ן ז"ל.

⁶⁹⁹ ע"י ירושלמי ברכות (דף לה ע"ב): בברכה בקרית שמע ובתפלה בברכה בונה ירושלים בתפילה אלהי דוד ובונה ירושלים בקרית שמע.

ע"י ספר הקנה: ובבונה ירושלים אומר בא"י אלהי דוד ובונה ירושלים, אל"ר א"כ מ"ש מתפלה שלא אומר בא"י אלהי דוד ובונה ירושלים, אל"ל בברכת המזון בונה ירושלים של מטה, ע"כ אלהי דוד היא כנ"י שהיא אלהי דוד.

⁷⁰⁰ ועיי"ש פרשת וירא הערה 483.

⁷⁰¹ ע"י כללים ח"א פו ע"ב בהגהה.@@@

⁷⁰² ע"י לקמן פרשת בשלח הערה 1012.

⁷⁰³ ע"י זהר (ח"א דף קלח ע"א) ויקרא שמו יעקב, קב"ה קרי ליה יעקב ודאי, תא חזי, כתיב הכי קרא שמו יעקב, נקרא שמו לא כתיב אלא קרא שמו, ויעקבני ודאי, חמא ליה קב"ה דהא ההוא חויה קדמאה איהו חכים לאבאשא, כיון דאתא יעקב אמר הא ודאי חכים לקבליה, ובגין כך קרא ליה יעקב. והא אוקימנא, בכל אתר ויקרא סתם, האי הוא דרגא בתראה, כמה דכתיב (ויקרא א א) ויקרא אל משה וגו', והכא ויקרא שמו יעקב, בכל אתר שמיה לא אקרי על ידא דבר נש, באתר אחרא מה כתיב (בראשית לג כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, קב"ה קרא ליה ליעקב אל, אל"ל אנא אלהא בעלאי ואנת אלהא בתתאי. ותא חזי, יעקב הוה ידע דעשוי הוה ליה לאתדבקא בההוא חויה עקימא, ועל דא בכל עובדוי אתמשך עליה כחויא עקימא אחרא.

תרגום: "ויקרא שמו יעקב". הקדוש ברוך הוא קרא לו יעקב ודאי. בא וראה, כתוב כאן "קרא שמו יעקב", לא כתוב נקרא שמו, אלא קרא שמו. "ויעקבני", ודאי. הקדוש ברוך הוא ראה שאותו הנחש הקדמוני הוא חכם להרע. כיון שבא יעקב, אמר, הרי ודאי חכם כנגדו, ולכן קרא לו יעקב. הרי בארנו בכל מקום ויקרא סתם זו היא הדרגה האחרונה, ככתוב "ויקרא אל משה" וגו', וכאן "ויקרא שמו יעקב", בכל מקום שמו לא נקרא (אלא) על ידי בן אדם. במקום אחר מה כתוב, ויקרא לו אל אלהי ישראל, הקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל. אמר לו, אני אלוה בעליונים, ואתה אלוה בתחתונים.

ובא וראה, יעקב היה יודע שעשו היה לו להדבק באותו נחש עקום, ועל כן בכל מעשיו נמשך

יעקב חקוקה בכסא הכבוד⁷⁰⁴, והכונה שהשכינה שורה בארץ ישראל⁷⁰⁵, והמשכיל יבין. עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יפרש הכתוב כי אלהי ישראל קרא ליעקב אל וכן דרשו חכמי האמת (ב"ר ע"י) אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים והוא מה שדרשו רז"ל (תנחומא במדבר יט) איקונין של יעקב חקוקה בכסא הכבוד הכונה שהשכינה שורה בארץ ישראל ומה אמר בלעם (במדבר כג ח) מה אקוב לא קבה אל ואמר זה על יעקב שאפילו בשעת כעסו לא קלל אלא אפם⁷⁰⁶

לַה יִבְּרַךְ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלִיִּצְחָק לְךָ אֶת־נִנְהָ וְלִזְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ אֶתֶּן אֶת הָאָרֶץ:

עי' ר' בחיי: אתן את הארץ כפל הלשונות בתורה לא לחנם ויתכן על דרך הקבלה כי הארץ שהזכיר בראש הכתוב היא המדה אשר בה נתברכו שלשת האבות בכל מכל כל⁷⁰⁷ ואמר נתתי לך אתננה כענין שכתוב (מלכים א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה⁷⁰⁸, ועל

עליו כנחש עקום אחר

וז"ל המקדש מלך – ויקרא לו אל אלהי ישראל – פי' ויקרא לו ליעקב אל, ומי הוא שקראו, אלהי ישראל שהיא בינה, שהיא אלוה של זעיר הנק' ישראל. ובתחילה מלכות היא שקראהו יעקב ואחר שהשיג פרצוף זעיר קראה שמו הבינה אל לפי שהזעיר נוטה לצד החסד כנועד. {לא טוב שיטת הראשונים שאלהי ישראל היא מלכות}

(5) זהר ח"א דף רלד ע"ב

. בשעתא דפתח יעקב ואמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, באחרית דא שכינתא, כביכול יהב עציבו ביה ואסתלק, ולבתר אהדרו לה בנוי ביחודא דמילייהו, ופתחו ואמרו (דברים ו ד) שמע ישראל וגו', בההיא שעתא קאים לה יעקב, ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואתיישבת שכינתא בדוכתה. ויקרא יעקב, מאי קריאה הכא, אלא קריאה לקיימא דוכתייהו, לקיימא לון לעילא ותתא. תא חזי בכל אתר קריאה בהאי גוונא, דכתיב (במדבר יג טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע, לקיימא דוכתיה באתר דאצטריך, ולקשרא ליה, וכן (בראשית כה כו) ויקרא שמו יעקב, וכתיב (שם לג כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, קב"ה קיים ליה לאתר דא בשמא דא, קריאה לקיומא קא אתיא. אי

⁷⁰⁴ עי' תלמוד בבלי מסכת חולין דף צא ע"ב

תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה ועי' תיקו"ז עג ע"א: שימני כחותם דא נשמתא דאיהו רשימו דילה גליפא לעילא כמה דאוקמוהו ביעקב דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד דכל נשמתין דאינון גזירין מתמן גליפו

⁷⁰⁵ עי' זהר ח"ב דף סו ע"ב, יעקב בנה מדבחא, דכתיב (בראשית לג כ) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל, למאן, לההוא אתר דאקרי מזבח, ומאן שמיה אל אלהי ישראל.

תרגום: יעקב בנה מזבח שכתוב ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל למי לאותו מקום שנקרא מזבח ומה שמו אל אלהי ישראל.

⁷⁰⁶ עי' בראשית (מט ז): ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל. ועי' זהר ח"א קפד ע"א: ותא חזי מה כתיב (שם לז יט) ויאמרו איש אל אחיו דא שמעון ולוי דאינון הוו אחין ודאי בכלא בגין דקא אתו מסטרא דדינא קשיא ובגין כך רוגזא דלהון איהו רוגזא דקטלא בעלמא כמה דאת אמר (שם מט ה) ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה תא חזי רזא דמלה אית רוגזא ואית רוגזא אית רוגזא דאיהו מברכא מעילא ומתתא ואקרי ברוך כמה דאתמר דכתיב (שם יד יט) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ והא אוקמוה ואית רוגזא דאיהו אתלטיא לעילא ותתא כמה דאתמר דאקרי ארור דכתיב (שם ג יד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה ארור אפם כי עז (שם מט ז).

תרגום: ובא וראה מה כתוב, "ויאמרו איש אל אחיו", זה שמעון ולוי שהם היו ודאי אחים בכל, משום שבאו מצד הדין הקשה, ולכן רגזם הוא רוגז של הרג בעולם, כמו שנאמר "ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה". בא וראה את סוד הדבר, יש רוגז ויש רוגז. יש רוגז שהוא מבורך ממעלה וממטה, ונקרא ברוך, כמו שנתבאר, שכתוב "ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ", והרי פרשוהו. ויש רוגז מקולל למעלה ומטה, כמו שנתבאר, שנקרא ארור, שכתוב "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה". "ארור אפם כי עז".

⁷⁰⁷ עי' לעיל הערות 574, 575.

⁷⁰⁸ זהר ח"ב דף קמט ע"א

(יב) ויהו"ה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו, ויהי שלום בין חירם ובין שלמה, ויכרתו ברית שניהם, האי קרא הא אתמר בכמה דוכתי, אבל, ויהו"ה, אסתכמותא דלעילא ותתא כחדא, ויהו"ה

בן חזר וכפל אתן את הארץ, כלומר ארץ ישראל שיתן לזרעו⁷⁰⁹. וכן עשה בכתוב השני, ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו, שהוא מדבר גם כן למעלה, כלומר במקום המדבר עמו. וכן כתב הרמב"ן ז"ל זה לשונו על דרך האמת עלה מעליו אלהים במקום המדבר עמו כענין שנאמר (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ה' ממקומו ויאמר מה שהזכירו החכמים האבות הן הן המרכבה ע"כ על כן בא הכתוב שאחריו.

(לה יג) ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו.
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת – עלה מעליו אלהים במקום המדבר עמו⁷¹⁰, כענין שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו (שם ג יב)⁷¹¹, ויאמר מה שהזכירו החכמים, האבות הן הן המרכבה (ב"ר פפ"ב סי' ו)⁷¹².

(לו לט) וימת בעל הָנָן בֶּן עֲכָבוֹר וַיִּמְלֶךְ תַּחְתָּיו הַדֵּר וְשֵׁם עִירוֹ פְּעוֹ וְשֵׁם אֶשְׁתּוֹ מְהֵיטָבָאֵל בֵּת מְטָרָד בֵּת מִי זָהָב:
 ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום ירמוזו על העולמות שברא הקדוש ברוך הוא במדת הדין קודם שברא העולם הזה⁷¹³ וקודם שיתגלה מלכותו בעולם הזה והו לפני מלך לבני ישראל ומכאן שהיה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ושתף בהם מדת הרחמים⁷¹⁴ ולא אוכל לפרש כי הדברים

איהו ובי דיניה, נתן חכמה, נתן כמאן דיהיב נבזזא ומתנה לרחימיה, כאשר דבר לו, שלימו דחכמתא בעותרא ובשלם ובשלטנו, הדא הוא דכתיב כאשר דבר לו.

⁷⁰⁹ היינו זהו מידת המלכות שבא יחד עם היסוד כנ"ל.
⁷¹⁰ ע"י זהר ח"א קעג ע"ב: תא חזי יעקב קרי ליה קב"ה ישראל דכתיב (בראשית לה י) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו מאן ויקרא דא שכינתא כמה דאת אמר ויקרא אל משה.

תרגום: בא וראה, הקדוש ברוך הוא קרא ליעקב ישראל, שכתוב "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך". "ויקרא את שמך", מי ויקרא, זו שכינה, כמו שנאמר "ויקרא אל משה".
⁷¹¹ ע"י זהר ח"ב סד ע"א: ברוך כבוד יהו"ה דא כבוד דלעילא ממקומו דא כבוד דלתתא דא איהו רזא דעטרא דשבת.

תרגום: ברוך כבוד יהו"ה, זה כבוד שלמעלה, ממקומו, זה כבוד שלמטה, וזהו סוד עטרת שבת. אמנם ע"י ח"א דף כה ע"א: ברוך כבוד יהו"ה ממקומו כבוד יהו"ה שכינתא תתאה, ממקומו שכינתא עלאה.

⁷¹² ע"י זהר ח"א קעג ע"ב: ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו (בראשית לה יג) רבי שמעון אמר מכאן דאתעביד רתיכא קדישא בהדי אבהן ותא חזי יעקב איהו רתיכא קדישא עלאה דקיימא לאנהרא לסיהרא ואיהו רתיכא בלחודוי הדא הוא דכתיב ויעל מעליו אלהים.

תרגום: "ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו". רבי שמעון אמר, מכאן שנעשה מרכבה קדושה עם האבות. ובא וראה, יעקב הוא מרכבה קדושה עליונה שעומדת להאיר ללבנה, והוא מרכבה לבדו. זהו שכתוב "ויעל מעליו אלהים".

⁷¹³ ע"י אד"ר קכח ע"א: תאנא עתיקא דעתיקין טמירא דטמירין עד דלא זמין תקונוי דמלכא ועטורי עטורין שירותא וסיומא לא הוה והוה מגליף ומשער ביה ופריס קמיה חד פרסא ובה גליף ושיער מלכין ותקונוי לא אתקיימו הה"ד (בראשית לו לא) "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל מלכא קדמאה לבני ישראל קדמאה וכלהו דגליפו (ולא אתקיימו) בשמהן אתקרון ולא אתקיימו עד דאנח להו ואצנע להו.

למדנו: העתיק של העתיקין, טמון שבטמונים, עד שלא סידר את תיקוני המלך ואת עטרי העטרות, לא היה עדיין הראשית והסיום, והיה מחוקק ומשער בו, ופרס לפניו פרוכת אחת, ובה חקק ושיער המלכים, ותיקוניהם לא התקיימו. וזהו שנאמר "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל" מלך הראשון, לבני ישראל הראשון. וכל הנחקקים (ולא נתקיימו) נקראים בשמותם, ולא נתקיימו עד שהניח אותם והצניע אותם.

⁷¹⁴ ע"י מדרש ילמדנו [נמצא בחלק א מבתי מדרשות] [פרשת בראשית אות א]: בראשית ברא אלהים. למשפטך עמדו היום וגו' (תהלים קיט צא). במשפט בראת הכל, שנאמר בראשית ברא אלהים. כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, בראו במדת הדין. שנאמר בראשית ברא אלהים, ולא עמד עד ששתף עמו מדת רחמים, שנאמר, ביום עשות יי אלהים ארץ ושמים (בראשית ב ד).

עמוקים נשגבים ונעלמים עומדים ברומו של עולם ומדרך הקבלה הנאמנה אתה צריך לדעת כי אין הפרש בין פסוק היחוד והוא פסוק שמע לפסוק ותמנע⁷¹⁵ ואין הפרש בין פרשת ואלה המלכים ופסוק ושם אשתו מהיטבאל לפסוק (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים ועשרת הדברות כי הכל ענין אחד וקשור אחד⁷¹⁶ ויש לך להסתכל כי המלכים האלה הם ח' ועם האשה מהיטבאל הם ט' ויש לתמוה מה טעם להזכיר שם האשה במלך הזה יותר מבשאר המלכים הנזכרים בפרשה ומי יתן וידענו האשה הזאת מי היתה שלא מצאנוה בכל התורה זולתי במקום הזה ומה התועלת המגעת אלינו כשהזכיר הכתוב את שמה

ועתה אשכילך ואורך הענין ואומר תחלה כי קרא שם המלך האחד הדר ושם השני הדר ושניהם מלשון הוד והדר שהם מדות⁷¹⁷ ופירוש הדר בן בדר י"ג מדות הנכונות והנמשכות מי' ספירות והמשכיל ימצא

ודבר ידוע כי י"ג מדות הן מנהיגות העולם השפל הזה שהוא עולם הבחינה⁷¹⁸ ועל כן קראו עוית לפי שבו יצר הרע המעוות דרכו של אדם ושם יצא משפט מעוקל לפי מחשבת הרואים ואמר וימלוך תחתיו הדר ושם עירו פעו כי משם פורחות הנשמות⁷¹⁹ ועירו מלשון (דניאל ד י) עיר וקדיש⁷²⁰. ושם אשתו מהיטבאל המקבלת ממנו נקראת מהיטבאל לפי שהיא מדת טובו של אל⁷²¹ שעליה נאמר למשה (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך ונקראת גם כן אל ונאמר למשה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא, כי טוב האדם ביתו⁷²² וכשאמר בת מטרד הוסיף לפרש כי אשתו שהזכיר לא תבין בה

⁷¹⁵ בהקדמת הרמב"ם לפרק חלק, ב"ג העיקרים, ז"ל, והיסוד השמיני תורה מן השמים והוא שצריך להאמין כי כל התורה הזאת המצויה בידינו היום הזה היא התורה שנתנה למשה והיא כולה מפי הגבורה ר"ל שהשיגה כולה מפי הקדוש ברוך הוא בהשגה שנקראות אמירה ע"ד העברת הדבור ואין מי שידע ההשגה ההיא [אלא הוא ע"ה אשר השיג אותו, ושהוא במעלת לבלר] ויכתוב מה שנאמר מדברי הימים ועניני התורה ומצותיה ולכן נקרא ע"ה מחוקק ואין הפרש בין בני חם כוש ומצרים ובין אנכי יי' אלוהיך ושמע ישראל יי' א-להינו הכל מפי הגבורה והכל תורת יי' תמימה טהורה קדושה ואמת. ועי' תדב"א זוטא פרק ב: מכאן אמרו, אפילו אם אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק (שם לו) ואחות לוטן תמנע אפי' הכי שכר תורה בידו.

⁷¹⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 5.
⁷¹⁷ עי' זהר ח"ב סא ע"א: מאן לבושו דקודשא בריך הוא הוד ונצח (נ"א והדר) דכתיב (תהלים קד א) הוד והדר לבשת.

תרגום: מהו לבושו של הקדוש ברוך הוא הוד ונצח (והדר), שכתוב הוד והדר לבשת.
⁷¹⁸ עי' כד הקמח (ערך אבל): דבר ידוע כי העולם הוא עולם הבחינה והנסיון שבו יבחן האדם אם ילך בדרך הש"י או אם תטה אשורו מני הדרך.

⁷¹⁹ עי' אד"ר קמב ע"א: ושם עירו פעו, מאי פעו, בהאי פעי בר נש דזכי לרוחא דקודשא: עי' לעיל פרשת נח הערה 370. עי' זהר חדש (דף נב ע"א): וכד אתקריבת ביה, אתלבש בהוד והדר. הה"ד, הוד והדר לבשת. ומ"ט. בגין דההיא דשעתא אתגדל בגין דאתחבר בעיר אלקינו. ועל דא כתיב, גדלת מאד הוד והדר לבשת. באינון לבושוין דיקר, דפרשת עליה אימא עילאה. בג"כ הדר ושם עירו פעו. אימתי. כד אתחברת ביה מהיטבאל בת מטרד. וע"ד הודך והדרך ודאי. כגוונא דא, נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין, נגידו דאימא, דאשקי לך ולכלא. ודא הוי הודך והדרך ודאי:

תרגום: וכשמתקרבת עמו מתלבש בהוד והדר זהו נאמר (תהלים קד) הוד והדר לבשת ומה הטעם משום שאותה שעה התגדל משום שהתחבר בעיר אלהינו ועל זה כתוב (שם) גדלת מאד הוד והדר לבשת באותם לבושים של כבוד שפרשה עליו האם העליונה משום כך (בראשית לו) הדר ושם עירו פעו מתי כשמתחברת עמו מהיטבאל בת מטרד ועל זה הודך והדרך ודאי כמו כן (שיר א) נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין השפע של האם שמשקה אותך ואת הכל וזה הוא הודך והדרך ודאי

⁷²⁰ ואלו עיר וקדיש - והוא מלאך שהוא ער לעולם וקדוש:

⁷²¹ עי' לעיל לא יג.

⁷²² עי' לעיל הערה 680.

אשה⁷²³ ממש כי אם מלשון מדה (מלכים א ז כו) אלפים בת יכיל ופירש עוד ואמר כי היא מטרת המחשבה כי ממנה היה טעותו של אחר שאמרו עליו חכמי האמת (חגיגה יד ע"ב) קצין בנטיעות⁷²⁴ וחזר ופירש עוד כי היא מדה כלולה מרחמים ודין וזהו שאמר בת מי זהב⁷²⁵ כלומר מדה של רחמים ודין כי השכינה הנקראת בת⁷²⁶ כלולה ממש קצוות שבהם רחמים ודין עוד ידוע מחכמת לשוננו הקדושה כי אות דל"ת מתחלפת באות תי"ו באותיות דטלנ"ת⁷²⁷ ואם כן מלת מטרד כמו מטרת והוא תרגום של משמרת ובמזמור (תהלים קכא א) אשא עיני ששה פעמים שמירה כנגד ששה קצוות ועד כאן דבר בעליונים מכאן ואילך מדבר בתחתונים שהם אלופי עשו הוא שכתוב אחריו ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם והמקום יראנו נפלאות מתורתו ויאיר עיני שכלנו באור השגתו ויזכה אותנו לנבואת הושע להיות הלב בידיעתו כשחר נכון מוצאו וכמעין נובע שכן נמשלה התורה למעין הוא שאמר שלמה ע"ה (שיר השירים ד טו) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון וכן כתוב לעתיד (ישעיה יב ג) ושאתם מים בששון ממעיני הישועה.

פרשת וישב

(לו ב) אֵלֶּה תְּלֻדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחָיו בְּצֹאן וְהוּא נֶעַר אֶת בְּנֵי בְּלָחָה וְאֵת בְּנֵי זְלִפְחָה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבְתָם רָעָה אֶל אָבִיהֶם:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה יעקב יוסף יעקב הוא הכרוב וכן יוסף, וזהו שאמר (סוכה ה ע"ב) אפי רברבי ואפי זוטרי⁷²⁸, וכל אחד מהם נקרא נער, הוא שכתוב (הושע יא א) כי נער ישראל⁷²⁹ ואהבהו, וכתוב ביוסף והוא נער⁷³⁰.

⁷²³ ע"י זהר ח"ב יב ע"א: אתתא עד לא אזדווגת אתקריאת בת פלוני בתר דאזדווגת אתקריאת אשה.

תרגום: אשה היא נקראת בת פלוני אחר שהזדווגה נקראת אשה.

⁷²⁴ ע"י רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.

⁷²⁵ ע"י אד"ר קמב ע"א וז"ל: מי זהב, רחמי ודינא.

⁷²⁶ ע"י לקמן הערה 1613.

⁷²⁷ ע"י ס"י פ"ב מ"ג: דטלנ"ת בלשון.

⁷²⁸ ז"ל: כתיב פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם, היינו כרוב היינו אדם, אפי רברבי

ואפי זוטרא. וע"י לעיל פרשת ויצא הערה 614.

⁷²⁹ ע"י זהר (ח"ב מג ע"א): וכתוב (הושע יא א) כי נער ישראל ואהבהו ישראל זוטא שמע ישראל ישראל סבא שפירו דגוונין עילא ותתא יוסף סליק ואתעטר בתרין גוונין (נ"א דרגין) בקדמיתא נע"ר ובסופא צדי"ק כמה יאן ביה גוונין למחזי ורזא דא (בראשית לט ו) ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה שפירא בתרין סטרין בתרין דרגין בתרין גוונין עילא ותתא.

תרגום: וכתוב כי נער ישראל ואהבהו ישראל הקטן שמע ישראל סבא היופי של הצבעים למעלה ולמטה יוסף עלה והתעטר בשני צבעים (דרגות) בתחלה נע"ר ובסוף צדי"ק כמה נאים בו הצבעים למראה וסוד זה ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה יפה בשני צדדים בשתי דרגות ובשני צבעים עליון ותחתון.

וע"י גר"א תיקו"ז קלט ע"א@: דת"ת נק' אריך אנפין, ומכונה ישראל סבא, ויסוד זעיר אנפין, ומכונה נער ישראל. ועוד אפשר לומר ישראל סבא דהיא בחי' יסוד דאבא, וישראל זוטא היא בחי' הת"ת.

⁷³⁰ ע"י זר"ח מג ע"ב (והוא השמטות שמות רעה ע"א): וע"ד כרובים בההוא זמנא דהוו ישראל זכאין הוו אנפין באנפין מתדבקין דא בדא וכד לא הוו זכאין הוו מהדרין אנפיהו דא מן דא ועל רזין אלין הוו ידעי אי ישראל זכאין אי לא

כרובים רביין וכלא ברזא חד קיימי דכתיב כי נער ישראל ואהבהו ובג"כ כלא בחדתותא דסיהרא קיימא כמה דאתחדי דא בחדתותא הכי איהו כלא ובגין נער אינון נערים ורזא דא אשת נעורים דקיימא על תרין נערים בחדתותא עילאה

כרובים אנפי רברבי ואנפי זוטרי ודאי הכי אינון אנפין טמירין לעילא דלא אתגליין ובגינייהו הוי חדתותא דסיהרא ומילוי דילה

לז' ג) וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בָן זָקֵנִים הוּא לֹא וְעָשָׂה לֹא פְתָנָת פְּסִים:
 ע"י ר' בחיי: ועשה לו כתנת פסים בגד מעולה היה כענין שכתוב (שמות כח ד)
 וכתונת תשבץ ועליו נתקנאו אחיו ומזה דרשו רז"ל (שבת י ע"ב) לעולם אל ישנה אדם
 את בנו בין הבנים והכתונת הזוה היה תחלת הסבות ועליו נתגלגלו הדברים בשעבוד
 גופותם במצרים וכן לאחר זמן עשרה הרוגי מלכות כי כן הגוף כתונת הנפש ולשון פסים
 אמרו במדרש (ב"ר פד ח) על שם שהיתה גדולה ומכסה שתי פסות ידיו ד"א פסים על
 שהטילו פיים ביניהם באיזו מיתה ימיתוהו בארבע מיתות ב"ד שנאמר ויתנכלו אותו
 להמיתו כיון שמכרוהו הטילו פיים ביניהם מי יוליך הכתונת לאביהם נפל הפיים על
 יהודה זהו שאמר לו הכר נא ולכך נאמר לו (בראשית לח כה) הכר נא למי החותמת
 וכשאמר לו הכתונת בנך פסקו חייו של יעקב לכך פסקו חייו בניו מן העולם זה ער ואונן

אנפי זוטרי לתתא כמה דאוקימנא בכפרת לעילא ותתא ברזא חדא קיימא את השמים ואת
 הארץ אינון רזא דתרין כרובין חד דכר וחד נוקבא למהוי דביקין אלין באלין בחביבותא כמה
 דאיתמר את לאסגאה עילא ותתא כחדא למהוי רזא דכרובין כלא בכללא חדא
 תרגום: ועל כן כשישראל היו צדיקים באותו זמן הכרובים היו פנים בפנים מדבקים זה עם זה
 וכשלא היו צדיקים היו מחזירים פניהם זה מזה ועל הסודות הללו היו יודעים אם ישראל צדיקים
 או לא

כרובים תינוקות והכל בסוד אחד עומדים נאמר (הושע יא) כי נער ישראל ואהבהו ומשום כך
 הכל עומד בהתחדשות הלבנה כמו זה מתחדשת בהתחדשות כך הוא הכל ומשום הנער הם
 נערים וזה סוד (ישעיה נז) אשת נעורים שעומדת על שני נערים בהתחדשות עליונה
 כרובים פנים גדולות ופנים קטנות ודאי כך הם הפנים הנסתרות למעלה שלא מתגלות
 ובשבילן היה התחדשות הלבנה ומלוייה

פנים קטנות למטה כמו שבארנו בכפרת למעלה ולמטה עומדים בסוד אחד (בראשית א) את
 השמים ואת הארץ הם סוד שני הכרובים אחד זכר ואחד נקבה שיהיו דבקים אלו באלו בחביבות
 כמו שנאמר את לרבות מעלה ומטה כאחד שיהיה סוד הכרובים הכל בכלל אחד
 ע"י בהגר"א בספד"צ לג ע"ד הקרבן מבהמה ועופות, ואריה אוכל הקרבן, אוריאל, ואדם
 מקריב הקרבן כלל כולם, והן אנפי רברבא, וכרובים הן אנפי זוטרי כרביא, והענין כי שני מרכבות
 הן א' בחג"ת ג' חיות, וא' בנה"י ג' חיות, ומלכות אדם באמצעיתא, כמ"ש (הקדמת תיקונים ד
 ע"א ה ע"א) אנפי תלת חיוון עלאין דאינון כו' ע"ש, וחג"ת נקראין אנפי רברבי (זהר חקת רא
 ע"א), ונה"י נקראין אנפי זוטרי, שנ"ה נקראין כרובים ונערים, וכן יסוד נקרא נער כידוע, וכמ"ש
 בתז"ח (דף פג ע"ג (לד ע"ג)) ואינון אנפי רברבי ואנפי זוטרי ע"ש, ולכן כל מי שבדרגא דנה"י נקרא
 נער, שמואל הוא בנצח, ויהושע בהוד, ויוסף ביסוד,

ע"י בהגר"א על תז"ח לד ע"ב - נערים אית לעילא כו' - ר"ל הנערים דלעיל קאי על חו"ג וכאן
 נו"ה שכולם אקריאו נערים כמ"ש (סוכה ה ע"ב) אנפי רברבי ואנפי זוטרי ור"ל שחג"ת נקראו
 אבהן אנפי רברבי ונה"י נקראו בנין וכל בנין למודי ה' כידוע והן אנפי זוטרי כמ"ש היינו כרוב
 היינו אדם ואמרו אנפי רברבי כו' כי ת"ת נקרא זקן ישראל סבא וכן ח"ג כמש"ל ו' בשית פרקין
 דדרועין כו' ולכן נאמר בכולם זקן וכמ"ש אברהם זקן כו' יצחק זקן כו' יעקב זקן כו' ויסוד אנפי
 זוטרי כרוב רביא כמ"ש והוא נער וכן נו"ה נערים כמ"ש חכמות בנתה ביתה כו' שלחה וכו' על
 חו"ג נערים שהן נעריה לסבא דסבין שהן כח"ב ולפי שכולם כאן שואבין מאלף בינה כמש"ל לכך
 כולם נקראו נערים.

ע"י זהר ח"א דף קפב ע"ב: והוא נער (שם) בגין דלא מתפרשין לעלמין צדי"ק וצד"ק כחדא
 אינון כמה דאיהי אתקריאת בשמא דדכורא הכי נמי אתקרי איהו בשמא דילה דכתיב והוא נער
 את בני בלהה ואת בני זלפה בכלהו קיימא לחדתא לון כדקא יאות ולאשתעשעא לון בחדוה
 דיליה דכלהו ענפין וכלהו עלין כלהו אתברכין בחדוה דיליה אלה תולדות יעקב יוסף כמה דאתמר
 דכל דיוקנא דיעקב הוה ביה ביוסף וכל מה דאירע להאי אירע לתרווייהו כחדא אזלי ודא
 הוא רזא דאת ו"ו דאזלי תרווייהו כחדא בגין דאינון רזא חדא ודיוקנא חדא.

תרגום: "והוא נער", משום שאין נפרדים לעולמים, צדיק וצדק הם יחד. כמו שהיא נקראת
 בשם של הזכר, גם כך הוא נקרא בשם שלה, שכתוב "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה",
 בכולם עומדת לחדש אותם כראוי ולהשתעשע להם בשמחה שלו, שכל הענפים וכל העלים,
 כולם מתברכים בשמחתו. "אלה תולדות יעקב יוסף", כמו שנתבאר, שכל דמותו של יעקב היתה
 ביוסף, וכל מה שארע לזה ארע לזה, ושניהם הולכים יחד. וזהו הסוד של האות ו"ו, ששניהם
 הולכים יחד, משום שהם סוד אחד ודמות אחת.

שנאמר (ירמיה לב יח) ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ד"א פסים כנגד ד' צרות שאירעו לו פוטיפר סוחרים ישמעאלים מדינים דבר אחר כתונת פסים⁷³¹ שמסר לו סוד כ"ב אותיות⁷³² ע"כ והכוונה בזה שהלבישו ידיעת החכמה בשם כ"ב אותיות כמו שלמד מפי שם ועבר והבן זה.

(לז לג) ויבירה ויאמר פתנת בני חיה רעה אכלתהו סוף סוף יוסף:
 עי' ר' בחיי: וע"ד המדרש (ב"ר פד יט) חיה רעה אכלתהו נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקדוש ברוך הוא לפי שהחרימו וקללו כל מי שיגלה ליעקב ושתפו הקדוש ברוך הוא עמהם כן כתוב בפרקי דר' אליעזר (פל"ח) ובאור הדבר כי הם היו תשעה ולכך שתפו להקב"ה להשלים לעשרה והחרימו הדבר ואל יהי דבר קשה בעיניך שכן עשה אברהם בענין סדום בקש צרופו של הקדוש ברוך הוא עם תשעה לכל כרך וכרך אמר לו אתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם וינצלו ואם תאמר אינו דומה כי זה להצלה וזה לפורענות אין זה פורענות כי אם הצלת כל ישראל וכבוד להקב"ה כי פחדו לנפשם שאם ח"ו יתגלה הדבר ליעקב יקללם קללה עולמית ונמצאו ישראל התלויים בזרעו של יעקב בטלים מן העולם ואין מי יפרסם האלהות ובענין שכתוב (יהושע ז ט) והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול⁷³³ ועל כן נראה להם כי הצרוף והשתוף ענין מוכרח היה צורך גבוה והצלת כל ישראל וכן מצינו במשה שבקש צרופו של הקדוש ברוך הוא ובית דינו⁷³⁴ עמו בקבלת התורה ואם אולי תשאל

731

מדרש רבה בראשית פרשה פד פסקה ח
 סוחרים יו"ד ישמעאלים מ"ם מדינים ד"א פסים רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר בן עזריה (תהלים סו) לכו וראו מפעלות אלהים וכתוב בתריה (שם) הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם פסים פס ים:

עי' תפילת ר' נחוניא בן הקנה: אקלסך בספירה הששית שהיא תפארת בתוקף שם⁷³²
 בן עשרים ושתים [נ"א ושמותיה] אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם.

עי' ספר רזיאל המלאך - דיו נסים, כל' ד"ו נסי"ם, ב' נסים עשה גבריאל, כמו ד"ו פרצופין. ויש פותרין על הנסים שעשה גבריאל לחנניה מישאל ועזריה, צונן מבפנים וחם מבחוץ. ויש פותרין על הקב"ה, שהוא א"ז ב"ו ג"ה, והוא מה' חותמות של הקב"ה ובחלוקים אותיות ופשט פיסת ידו על הים ונעשו שני נסים וא"ז ב"ו ב"ה בגימטריא כמנין השם של כ"ב אותיות. אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם, בגימטריא אדיר יהו"ה אלהי הצבאות יושב הכרובים. ובכן נשלם פירוש של שם כ"ב אותיות:

עי' ספר הליקוטנים - פרשת בשלח - פרק יד: בכבדת, חסר ו' כתיב, קרי ביה שני מלות, בכ"ב אותיות התורה היו משקיעים את מצרים להציל את ישראל, שכנגדם שם של כ"ב אותיות אנקת"ם של מצרים לא תשמע. פסת"ם, פיוסו של איש תם תקבל, דהיינו זכותו. וכן פספסי"ם, זכות יוסף שהיה לו כתונת פסים, והוא משלים במקום יצחק כנודע. דיונסי"ם, הפוך ד"ו יו"ד, הרי עשרה נסים שנתנסה אברהם, וכולם עמדו לנו על הים.

עי' לעיל הערה 395. ועי' זהר ח"ג קצט ע"א: משה בשעתא דבעא רחמין עליהו דישראל מה כתיב ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג ואוקמוה אבל הכי אמר משה דרגא חד דיהבית לי אקרי אתה בגין דלית ליה פרישו ממך ה' דילה אתאחד בהו בישראל אי את (ס"א תשיצי לון מעלמא) ישתצי לון בעלמא הא ה' דשמא דא דאתאחד בהו אתעבר מניה אי הכי את עושה לי דה' עקרא דשמא דא אתעקר וע"ד אמר יהושע לבתר ומה תעשה לשמך הגדול.

תרגום: בשעה שבקש משה רחמים על ישראל מה כתוב "ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרונג" ופרשוה. אבל כך אמר משה, דרגה אחת שנתת לי נקראת "אתה", משום שאין לה פרידה ממך, ה' שלה נאחזה בישראל, אם אתה (תשמידם מהעולם) ישמידו בעולם, הרי ה' של השם הזה שאחזה בהם, מעברת ממנו. "אם כך את עושה לי" שה' עיקר השם הזה תעקר. ועל זה אמר יהושע אחר כך "ומה תעשה לשמך הגדול".

עי' לעיל פרשת חיי שרה הערה 563.⁷³⁴

מגין ידע יצחק שדרשו רז"ל (ב"ר פד בסופו) ויבך אותו אביו ולא אבי אביו יש לומר שהקב"ה הגיד לו וכן הגיד לבנימין שידע ברוח הקודש שהרי אבנו של בנימין ישפה ודרשו רז"ל (ב"ר עא ח) יש פה ואעפ"כ שתק ולא גלה מפני החרם שכן הסכימו כל התשעה והקב"ה בצרוף עמהם שלא יתגלה הדבר ליעקב שאין הקפידה אלא על יעקב פן יקללם וכמו שהזכרתי

(לח א) ויהי בעת ההוא ויבך יהודה מאת אחיו ויש עד איש עדלמי ושמו חיה: ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה סמך פרשת היבום לפרשת המכירה כדי לסמוך גלגול לגלגול כי סוד היבום הוא סוד הגלגול⁷³⁵ ומן הידוע שהחטא ההוא לא היה אפשר

⁷³⁵ ע"י זהר ח"א קפו ע"ב וז"ל: ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך וגו' (שם) רבי שמעון פתח ואמר וכו' תא חזי קב"ה עבד ליה לבר נש כגוונא דלעילא כלא איהו בחכמתא דלית לך שייפא ושייפא בבר נש דלא קיימא בחכמתא עלאה דהא כיון דאתתקן כל גופא בשייפוי כדקא יאות קב"ה אשתתף (נ"א אתתקף) בהדיה ואעיל ביה נשמתא קדישא בגין לאולפא ליה לבר נש למהך בארחוי דאורייתא ולמיטר פקודוי בגין דיתתקן בר נש כדקא יאות דאית ביה נשמתא קדישא מבעי ליה לבר נש לאסגאה דיוקנא דמלכא עלאה בעלמא ורזא דא דהא ההוא נהר דנגיד ונפיק לא פסקן מימיו לעלמין ועל דא מבעי ליה לבר נש דלא יפסיק נהרא ומקורא דיליה בהאי עלמא וכל זמנא דבר נש לא יצלח בהאי עלמא קב"ה עקר ליה ונטע ליה בכמה זמנין כמלקדמין. תא חזי מה כתיב (ישעיה מא כה) העירותי מצפון ויאת העירותי דא אתערותא דזווגא דבר נש בהאי עלמא דאיהו אתערותא מסטרא דצפון ויאת דא היא נשמתא קדישא דאיתא מלעילא וקב"ה משדר לה מלעילא אתיא בהאי עלמא ועאלת בגו בני נשא כדקאמרן ממזרח שמש דא אתר דההוא נהר דנגיד ונפיק דמתמן נפקת נשמתא ואתנהירת ויבא סגנים (כמו חמר) אלין אינון חילין דעלמא דאיתין בגין (ס"א בגו) ההוא אתערותא דנשמתין כמו חומר כגוונא דאתער בר נש בגופא דהא בגין דא קב"ה עביד זווגין ואטיל נשמתין בעלמא וחברותא אשתכח לעילא ותתא ומקורא דכלא הוא (ס"א יהא) ברוך ובגין כך קב"ה עבד ליה לבר נש בגין לאשתדלא בארחוי ולא יפסיק מקוריה ומבועא דיליה לעלמין וכל מאן דפסיק מקוריה (מתתא ומיבש ליה כביכול כאלו גרים ליה לאתפסקא לעילא כדין (איוב יד יא) אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש והואיל ובר נש אתקם לתתא כדוגמא דלעילא מאן דמקוריה ימיש מלעבד פירין כגון דין דלא בעא למיתב איתתא או נסיב לה דאשתדל ולא יכיל אלו דתרין הפכין אינון דא מדא (או ס"א ההוא) דימיש מלמעבד פירין לית ליה תקנה לעולם (קהלת א טו) מעוות לא יוכל לתקון בגין דלא בעא למיסב איתתא ולאשתדלא בפריה ורביה וההוא דאשתדל ונסב איתתא ולא יכיל דא מתתקן בפריקה דקריב ליה דהוא אחוי.

תרגום: "ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך" וגו'. רבי שמעון פתח ואמר, "העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי ויבא סגנים כמו חמר וכמו יוצר ירמס טיט". בא וראה כמה בני אדם הם טפשים שאין יודעים ואין מסתכלים לדעת דברי הקדוש ברוך הוא, שהנה כולם ישנים, ואין מתעוררים, ושינה בנקבי עיניהם. בא וראה, הקדוש ברוך הוא עשה את האדם כדוגמא שלמעלה, הכל הוא בחכמה, ואין לך אבר ואבר באדם שאינו עומד בחכמה עליונה, שהרי כיון שנתקן כל הגוף באיבריו כראוי, הקדוש ברוך הוא השתתף (התחזק) עמו והכניס בו נשמה קדושה כדי ללמד את האדם ללכת בדרכי התורה ולשמור מצוותיו, כדי שאדם יתקן כראוי. (ומשום זה נ"א ובעוד) שיש בו נשמה קדושה, צריך לאדם להגדיל את דמות המלך העליון בעולם. וסוד זה, שהרי אותו הנהר ששופע ויוצא לא פוסקים מימיו לעולמים, ועל זה צריך לאדם שלא יפסיק את הנהר והמקור שלו בעולם הזה. (נה"ר רמז לברית קודש שחתום בבשרו, שהוא דוגמא של אותו הנה"ר הסוד של צדיק שמתחבר עם צד"ק יחד למעלה. לכן צריך אדם למטה להתחבר עם אשתו בקדושה, כדי שיתחזק באותו העולם). וכל זמן שאדם לא יצליח בעולם הזה, (ס"א ועל כן צריך לאדם שלא יפסיק את הנהר והמקור שלו בעולם הזה, ואם לא), הקדוש ברוך הוא עוקר אותו ונוטע אותו בכמה פעמים כמו מקודם.

בא וראה מה כתוב, "העירותי מצפון ויאת". "העירותי", זו ההתעוררות של הזוג של האדם בעולם הזה, שהיא התעוררות מצד הצפון. "ויאת", זו היא הנשמה הקדושה שבאה מלמעלה, והקדוש ברוך הוא שולח אותה מלמעלה, באה לעולם הזה ונכנסת לתוך בני אדם, כמו שאמרנו. "ממזרח שמש", זה המקום של אותו הנהר ששופע ויוצא, שמשם יוצאת הנשמה ומאירה. "ויבא סגנים" (כמו חמר), אלו הם חיילות העולם שבאים משום (בתוך) אותה התעוררות של הנשמות. "כמו חומר", כמו שמתעורר אדם בגוף. שהרי משום זה הקדוש ברוך הוא עושה זווגים ומטיל נשמות בעולם, ונמצאת חברות למעלה ולמטה, והמקור של הכל הוא (ס"א יהיה) ברוך. ולכן הקדוש ברוך הוא עשה את האדם, כדי שיעסוק בדרכיו, ולא יפסיק את מקורו ומעיניו לעולמים.

להתברר ולהתלבן רק בסוד הגלגול בעשרה הרוגי מלכות⁷³⁶ כי אז הפח נשבר והנפשות נמלטו ועלו לשלום אל אביהם שבשמים⁷³⁷. וכלל הדברים עשרה אחי יוסף אלו עשרה הרוגי מלכות, וער ואונן הם פרץ וזרה⁷³⁸, הוא מה שכתוב (במדבר כו יט כ) וימת ער

וכל מי שמפסיק מקורו (מלמטה ומיבש אותו, כביכול כאילו גורם להפסק למעלה, אז "אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש". והואיל וכן אדם הוקם למטה כדוגמא שלמעלה, מי שמקורו ימיש מלעשות פירות, כמו זה שלא רצה לישא אשה, או שנשא אותה ועסק ולא יכל, אלו ששני הפכים הם זה מזה, (או אותו) שימיש מעשות פירות, אין לו תקנה לעולם. "מעוות לא יוכל לתקן", משום שלא רצה לישא אשה ולעסוק בפריה ורבייה. ואותו שעסק ונשא אשה ולא יכל, זה מתקן בגואלו שקרוב לו, שהוא אחיו

ע' דבריו לקמן דברים כה ט.

⁷³⁶ ע' זר"ח (פט ע"ב): עשרה סבי קטולי מלכות אתענשו על מכירת יוסף.

תרגום: עשרה סבי הרוגי מלכות שנענשו על מכירת יוסף.

ע' תיקו"ז (קכח ע"א): ובהאי י' חב יוסף הה"ד (בראשית מ"ט) ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו מאי ויפוזו דאזרריקת מפה דאיהי י' בין עשר אצבעאן ואתפליגת לעשר ניצוצין דאזרריקו מקשת דאיהו ברית ובאן אתר אזרריקו בעשרה הרוגי מלכות אמר ליה והא שמענא דעשרה הרוגי מלכות בני יעקב הוה אמר ליה חס ושלום אלא בדיוקנייהו הוה. תרגום: ובי"ד זה חטא יוסף זהו שכתוב ותשב באיתן קשור ויפוזו זרועי ידיו מהו ויפוזו שנזרקת טיפה שהיא י' בין עשר אצבעותיו, ונחלקת לי' ניצוצות שנזרקו מקשת שהיא ברית ובאיזה מקום נזרקו בעשרה הרוגי מלכות אמר לו והרי שמענו שעשרה הרוגי מלכות בני יעקב היו אמר לו חס ושלום אלא צורתם היו.

וע' ע"ח שער אונאה פרק ה.

⁷³⁷ ע' זהר (ח"ב רנה ע"א): ועל דא גופא דילהון הוה בעציבו ונשמטא בחדוה וכד הוה אלן עשרה דאקרון הרוגי מלכות הרוגים הוה מסטרא אחרא ואשלימו אתר אחרא דקדושה ובגין כך כלא גלי קמי קודשא בריך הוא ואתעביד כדקא יאות.

תרגום: ולכן גופם היה בעצב והנשמה בשמחה וכשהיו עשרה האלו שנקראים הרוגי מלכות הרוגים היו מצד אחר והשלימו מקום אחר של קדושה ולכן הכל גלוי לפני הקדוש ברוך הוא ונעשה כראוי.

⁷³⁸ ע' זהר ח"ב קג ע"ב, עובד דא אתתקן, ונפק מגו חקל בישא דגובין בישין, אתא ישי בריה ואתקין ואעדר אילנא, ועם כל דא (ועובד) דא רזא דרזין, ולא ידענא אי אימא אי לא אימא, אימא מילך סבא, ודאי אימא, בדא ידיעאן כל שאר בני גלגולא. (נ"א עובד אילנא אתקין, ועם כל דא דאילנא אתקין), עובד עם כל דא אילנא אתקין, כד אתא דוד מלכא, באילנא תתאה דנוקבא אשתאר, ואצטריך לקבלא חיינ מאחרא, ומה אי האי דאתתקן ואתקין כלא, הכי, שאר בני עלמא דאתין בגלגולא, דלא יכלין לאתתקנא הכי, על אחת כמה וכמה. דבכל סטרין אתהפך בגלגולא, פרץ הכי הוה, בעז הכי הוה, עובד הכי הוה, (נ"א ועם כל דא אילנא אתתקן), ובכלא נפק אילנא מסטרא דרע, ואתדבק לבתר בסטרא דטוב, בקדמיתא (בראשית לח ז) ויהי ער בכור יהודה רע, (נ"א אונן אוף הכי) מחלון אוף הכי, ולא

תרגום: עובד זה התתקן ויצא מתוך שדה רע של בורות רעים בא ישי בנו והתקין ועדר את האילן ועם כל זה (ועובד) זה סוד הסודות ולא ידעתי אם אמר ואם לא אמר דברך זקן ודאי אמר בזה ידועים כל שאר בני הגלגול (עובד התקין אילן ועם כל זה שהתקין אילן) עובד עם כל זה התקין אילן כשבא דוד המלך נשאר באילן התחתון של הנקבה והצטרך לקבל חיים מאחר ומה אם זה שהתתקן והתקין הכל כך שאר בני העולם שבאים בגלגול שלא יכולים להתתקן כך על אחת כמה וכמה.

בכל הצדדים מתהפך בגלגול כך היה פרץ כך היה בעז כך היה עובד (ועם כל זה האילן נתקן) ובכל יוצא אילן מצד הרע ואחר כך נדבק בצד הטוב בתחלה ויהי ער בכור יהודה רע (אונן אף כך) מחלון אף כך ולא

ע' זהר ח"ב קד ע"א, יתיר, אלא על שמא דאת"ה, אתה, אתר דא אצטריך לשמא דא ולא אחרא. יהודה אבא קדמאה ואבא תניינא, ולא הוה ביה חלופא לעלמין, ובגין כך פרץ אתתקף ביה בתוקפו, מה דלא הוה הכי לכל בני עלמא, ועל דא בניינא דדוד שארי חשבונא מפרץ, ולא מבעז, דהוה ביה שנויא, חברייא, אי תשגחון

תרגום: ועל זה אמר הכתוב יהודה אתה לאתה הזה יודוך אחיך ולא כתוב יהודה יודוך אחיך ולא יותר אלא על שם של את"ה אתה מקום זה הצטרך לשם הזה ולא אחר. יהודה האב הראשון והאב השני ולא היה בו חלוף לעולמים ולכן פרץ התגבר בו בגבורתו מה שלא היה כך לכל בני העולם ועל כך בנינו של דוד מתחיל את החשבון מפרץ ולא מבעז שהיה בו שנוי חברים אם תשגחו לא אמרתי דברים בסתר ואף על גב שהם נסתרים.

ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה והנה זה מרמזי התורה והמשכיל יבין. ומה שהיו עשרה הרוגי מלכות והאחים בעלי המעשה לא היו אלא ט' שהרי ראובן לא הסכים עמהם יש לומר לפי שגם יוסף חטא כי חטא האחים בו הלא הוא היה הסבה כשהיה משתרר על אחיו הנכבדים הגדולים ממנו והיה מכעים אותם ומתפאר כנגדם בחלומותיו וכיון שהיה בכלל החטא היה בכלל העונש ולכך נפקד עליו גם כן או יש לומר שלא נפקד על יוסף כלל אבל נפקד על ראובן ולא בשביל חטא יוסף שהרי ראובן לא חטא במכירתו אבל חטא בלהה נפקד עליו ועל כן היו עשרה וראובן בכללם על החטא שחטא במעשה בלהה וזה רמזו בפסוק (דברים לג ו) ויהי מתיו מספר כי היו עשרה עם ראובן ושם אכתוב בעזרת השם יתברך

(לח ה) וְתִסֶּף עוֹד וְתִלְדַּד בֶּן וְתִקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁלֹה וְהָיָה בְּכֹזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ: ע"י ר' בחיי: מה בא הכתוב להודיענו שהיה יהודה במקום פלוני בלדתה אותו פי' רש"י על שם שפסקה מלדת נקרא המקום כוזיב והרמב"ן ז"ל כתב כי קראתו שלה מלשון שגגה על שם המקום כי היה בכוזיב בלדתה אותו והשונוג הוא כוזב במחשבתו ויתכן לומר כי יש בכתוב הזה נסתר ומלת כוזיב הוא מספר המתחלף בשם הגדול המיוחד (כוזו) ⁷³⁹ והוא טוב לתפלה ⁷⁴⁰ בשכבר ידעת כי הוא נחקר מן השלישית ⁷⁴¹ ששם מקום הבנים ⁷⁴² כידוע ממצות שלוח הקן ⁷⁴³ ומתפלת חנה ⁷⁴⁴ וגלה לך הכתוב בזה כי אחר שילדה שלה שהוא השלישי היה יהודה מתפלל בכח השם ההוא כשילדה אותו ושיתן לו בנים הגונים זרע אנשים כענין שנאמר בחנה (שמואל א א יא) ונתת לאמתך זרע אנשים ⁷⁴⁵ לפי שהיה יודע ברוח הקדש שאין עיקר זרעו מאותן השלשה והנה נתגלגל הדבר בתמר כלתו וילדה לו תאומים וזהו שדרשו רז"ל (ב"ר פה י) ותהר לו צדיקים כיוצא בו גבורים כיוצא בו והנה מלת בכוזיב לעד ב"כח כ"ויו ז"כה י"הודה ב"תאומים

(לח ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְאוֹנָן בֶּן אֵל אִשֶׁת אַחִיךָ וַיְבִים אֹתָהּ וְהָקָם זֶרַע לְאַחִיךָ: ע"י רמב"ן: אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם ונכר הוא לעיני

⁷³⁹ ע"י זהר ח"ב רסא ע"ב, זכאה חולקיה מאן דידיע לסדרא שבחי דמאריה באתר דאצטריק, עד הכא דבקוּתא וברכאן וקדושה כחדא באבהן. מכאן ולהלאה קיימין שאלתין ובעותין, שירותא דבעי בר נש למשאל, למנדע במלין דמאריה, בגין למחזי תיאובתיה לגביה, ולא יתפרש מניה, בגין דבעי בר נש לאשתתפא בקדושה דשמא קדישא עלאה, לאתעטרא ביה, ואיהו שמא דברכאן וקדושוין, כוז"ו, רזא דשמא קדישא יהו"ה, דאיהו קדוש בקדושה, ואלין אתוון (אחרנין) אפיקו מניה הני אתוון אחרנין, ???

תרגום: אשרי חלקו של מי שיודע לסדר את שבחו של רבונו במקום שצריך עד כאן הדבקות וברכות וקדשה כאחד באבות.

מכאן והלאה עומדות שאלות ובקשות הראשית שצריך אדם לשאל לדעת בדברי רבונו כדי להראות תשוקתו אליו ולא נפרד ממנו משום שצריך אדם להשתתף בקדשת השם הקדוש העליון להתעטר בו והוא השם של הברכות והקדושים כוז"ו סוד השם הקדוש יהוה שהוא קדוש בקדשה והאותיות הללו (האחרות) הוציאו ממנו את האותיות האחרות הללו החבור של אלו כמו חבור של זכר בנקבה והקדושים העליונים הללו סוד הקדשה.

⁷⁴⁰

⁷⁴¹

⁷⁴² נ"ה?

⁷⁴³ ע"י לקמן פרשת וזאת הברכה הערה 2060, וע"י ע"ח שער טו פרק ג.

⁷⁴⁴

⁷⁴⁵ ספר ליקוטי הש"ס - מסכת ברכות - גם מה שאמרו רבותינו ז"ל שקול שמואל כמשה ואהרן הוא זה כי משה ואהרן בחר"ג הם וזהו בכהניו ושמואל הוא בנ"ה הנקראים קוראי שמו כי הם מבחי' המלכות הנקרא שמו ולכן אמרה חנה שיתן לה זרע אנשים כי הנ"ה הנקראים ב' בדי ערבה שג' זרע ואמרה שיתן לה זרע של אנשים שהם נ"ה וזהו

רואים אשר נתן להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האה והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת⁷⁴⁶

(לח כט) ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ:

ע"י רמב"ן: ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קצו⁷⁴⁷) יזכיר סוד בשם אלה הילודים אמרו איקרי זרח על שם החמה שהיא זורחת תמיד ופרץ על שם הלבנה הנפרצת לעתים ונבנית לעתים והרי פרץ הוא הבכור וחמה גדולה מן הלבנה לא קשיא דהא כתיב ויתן יד וכתוב ואחר יצא אחיו והנה לדעתם היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה והנה פרץ תאום לזרח הנותן יד⁷⁴⁸ והוא בכור בכח עליון כמו שאמר (תהלים פט כח) אף אני בכור אתנהו וזהו מאמרם (ר"ה כה א) בקדוש החודש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשכיל יבין

(לח ל) ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה יש בכתוב הזה בב' הילודים האלה סוד גדול בסוד מלכות בית דוד אגלה ממנו לך קצת ממסתרי ומהט אזניך ושמע ידוע כי שם אלהים הנזכר בבראשית הוא מלך העולם והוא התשובה וזהו אנו אומרים בראש השנה⁷⁴⁹ שבו נברא העולם המלך הקדוש והמלך המשפט לפי שהיום ההוא הוא תחלת מעשיו שאין מלך בלא עם⁷⁵⁰ ואמר הכתוב (בראשית א ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור לבאר כי מכה מלכות שמים⁷⁵¹ הנקרא אלהים נאצלו שני אורים

⁷⁴⁶ ע"י דברינו בר' בחיי

⁷⁴⁷ קצו. ישב רבי אמוראי, ודרש מפני מה זכתה תמר ויצאו ממנה פרץ וזרח, מפני שהיה שמה תמר, והא תמר אחות אמנון, היא דעבידא לכך, ומאי טעמא אקרי פרץ וזרח, פרץ איקרי על שם הלבנה, שהלבנה נפרצת לעתים ונבנית לעתיד, וזרח איקרי על שם החמה, שהחמה זורחת תמיד בענין אחד, והא פרץ היה הבכור וחמה גדולה מן הלבנה, לא קשיא דהא כתיב (בראשית ל"ח כח) ויתן יד, וכתוב (שם) ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח, דהוא היה לו להיות הבכור, ומפני שמחת הקב"ה שצפה שעתיד לצאת ממנו שלמה, שעתיד לומר שיר השירים החזירו:

⁷⁴⁸ ע"י פת"ש שבירה טו - מלך הב' יובב בן זרח מבצרה הוא גבורה שבעולם התוהו, דינא קדים ונפיק כמ"ש רבינו הגדול הגר"א זללה"ה, בביאורו לספ"ד פ"א (ג' ע"א), ויובב הוא מלשון יבבא ושברים בסטרא דגבורה, ונקרא בן זרח בסוד פרץ וזרח (ע' ביאור אגדות להגר"א ב"ק ק"ט ע"א@@), כי באמת שורש הגבורה הוא קודם חסד והוא במעלה יותר גדולה, שלכן זהב יותר חשוב מכסף (ת"ז ק"ח ע"ב), רק שבעולם התיקון יוצא חסד בתחלה ואח"כ גבורה כדי למתק הדינים, והם בסוד חמה ולבנה שהשמש מגדל הזהב שהאי חמה סומקתי היא (ב"ב פ"ד ע"א) ולבנה מגדל כסף והוא גוון חיוור יפה כלבנה וגו' (שיה"ש ו י) והוא בסוד (משלי ג ט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, וכן פרץ וזרח הם חמה ולבנה, שהלבנה נקרא פרץ שבה הפרצה בסוד מיעוט הירח, מה שא"כ חמה לעולם בגדולתו, ולכן מלכות ב"ד מפרץ קאתי, וכתוב (בראשית לח כח) ויתן יד ותקשור על ידו שני לאמור, זה יצא ראשונה, ואח"כ קדמו פרץ כמ"ש, (שם כט) מה פרצת עליך וגו', כי באמת גבורה קדמה במחשבה, ורק חסד יצא ראשונה להגביר החסד על הדין לקיום העולם, וכן כאן בעולם התוהו תחלה היה יציאת הגבורות בסוד זהב והוא זרח.

⁷⁴⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 202.

⁷⁵⁰ ע"י פרקי דר' אליעזר יא וז"ל: העם ממליכין את המלך, ואין המלך ממליך את עצמו אם אין העם ממליכין אותו.

ע"י תיקון, סז ע"ב & דלית מלך בלא מלכות

⁷⁵¹ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה. Error! Bookmark not defined. שזה מידת המלכות.

הללו⁷⁵² וע"כ אמר ויהי אור ולא אמר בן בשאר מעשה בראשית⁷⁵³. ויש לך להתבונן שאין הכוונה שהיו שני אורים ממש רק שני כחות היו בו האחד כח זכרות והשני כח נקבות, אבל האור הראשון לא היה אלא אחד והוא אחד כולל כח זכרות וכח נקבות, ומן האור הזה נאצלו חמה ולבנה ביום רביעי וכמו שבארתי שם בסדר בראשית ונאצל כח הזכרות על החמה וכח הנקבות על הלבנה.

ומעתה התבונן בענין יהודה ותמר ושני הילדים האלה פרץ וזרח יתבאר לך ממנו ענין מעשה בראשית וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נה א) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא⁷⁵⁴ הנה נקרא יהודה בשם הזה על שם ההודאה כענין שאמרה לאה (בראשית כט לה) הפעם אודה את ה' והוא הרביעי בשבטים והשם המיוחד רשום בו והיה מלך וראש מלכות בית דוד וע"כ ראויה היתה תמר להזדווג ליהודה שתעשה המעשה שהוא מפני שהיתה שמה תמר הכולל כח זכרות וכח נקבות⁷⁵⁵ כי הלולב הוא הזכר והפרי שלו הוא התמר שהוא זכר מבחוץ ובגרעינתו שבפנים הוא נקבה מה שלא תמצא בן בשאר כל האילנות וראוים היו פרץ וזרח להיותם נאצלים מתמר כי הם כנגד חמה ולבנה הנאצלים מן האור הראשון הכולל זכר ונקבה כי זרח כנגד החמה שזורחת תמיד בענין שוה ופרץ כנגד הלבנה שהיא פעם מתמלאת פעם חסרה ונפרצת ע"כ יתחייב מלכות בית דוד הבא מפרץ להיות בזמן מן הזמנים פעם קיים פעם בטל ואם תשכיל בכתוב תמצא כי כשם שהחמה מותאמת בלבנה כך זרח ופרץ מותאמים בבטן אחד ומותאמים בבכורה כי זרח היה הבכור בנתינת היד הוא שכתוב ויתן יד ואמר עליו זה יצא ראשונה ואמר ג"כ ויהי כמשיב ידו ולא אמר וישב ידו ופרץ היה הבכור בהפטרו מן הרחם ומוזה אמר ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני כי היה זרח האחרון בפטר רחם אף על פי שהיה ראשון בנתינת היד ודע כי הבכור הגמור משניהם היה פרץ שהוא הנפטר מן הרחם תחילה כי הבכור בפטר רחם תלה רחמנא וכן הכתוב יזכיר את שמו תחלה ומוזה תמצא במלכות בית דוד (תהלים פט כח) אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ ולפי שמלכות בית דוד בא מפרץ ופרץ כנגד הלבנה הזכירו חכמי האמת בחדוש הלבנה (ר"ה כה א) ושלה לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים והמאמר הזה ע"ד פשוטו כי קרא הלבנה בשם דוד לפי שדוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנה ועוד שהלבנה נקראת המאור הקטן וכתוב בדוד (שמואל א יז יד) ודוד הוא הקטן ובאמרו חי וקיים כונתו לומר נראית הלבנה⁷⁵⁶

וע"ד הסוד שאנו בו ירמוז המאמר הזה לכח הלבנה שקראו דוד מלך ישראל בלשון כנסת ישראל וע"כ הזכיר חי וקיים זהו שרמוזו לנו בפנימיות דבריהם (דניאל ז ט) עד די כרסון רמיו שתי כסאות ובמסכת חגיגה פרק אין דורשין גלו לנו חכמים דעתם בזה (חגיגה יד א) יש מי שאמר אחד לו ואחד לדוד ויש מי שאמר אחד לצדקה ואחד לדין ויש מי שאמר אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו⁷⁵⁷

⁷⁵²

⁷⁵³ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 90.

⁷⁵⁴ ע"י זהר ח"א קצז ע"א שהגמ' בברכות לא בדיק

⁷⁵⁵ ע"י זהר ח"א פב ע"א, מה תמר לא סליק אלא דכר ונוקבא אוף הכי צדיק לא סליק אלא

דכר ונוקבא.

⁷⁵⁶ חסר?

⁷⁵⁷ ספר עבודת הקודש - ח"ג פרק לט

והסוד כי אחד לו ואחד לדוד רמז לכסא הרחמים סוד וא"ו שבשם שהוא כסא למה שלמעלה ולכסא הדין סוד ה"א אחרונה שהיא כסא לכלן, והאומר אחד לדין ואחד לצדקה הכוונה לשניהם כי משפט וצדקה ביעקב והם הכסא, והאחרונה היא השרפרף ורבי אלעזר גלה הסוד בלשון ברור במה שהביא ראיה באמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי.

והחכמים נראים כחולקים ואינו כן אבל כולן מסכימים לדעת אחת והכל ענין אחד ושורש אחד וזהו שכתוב (הושע ג ה) ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם הוא כנסת ישראל ועל כח זה דרשו רבותינו ז"ל (זוהר תרומה קעה ע"ב) ראויים היו ישראל שלא יגלו מן מקומם לעולם ולא נגזרה גזרה עד שכפרו במלכות שמים ובמלכות בית דוד שנאמר (שמואל ב כ א) אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל ויש לך להתבונן כי אין הכתוב כפל לשון כדעת בעלי הפשט אבל הענין כי כפרו במלכות של מעלה וכפרו ג"כ במלכות בן ישי למטה ועבדו ע"ז כי לכך אמרו איש לאהליו ודרשו רז"ל איש לאלהיו וזה מבואר⁷⁵⁸

והזכיר הכתוב בזרח ארבעה פעמים יד והוא שכתוב ויתן יד ותקשר על ידו שני ויהי כמשיב ידו אשר על ידו השני והם כנגד ארבעה חרמים שפשט ידו בהן עכן בן זרח והם חרם עמלק חרם סחון ועוג חרם כנעניים חרם יריחו

פרשת מקץ

(מא טז) וַיֵּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרֵעָה לֵאמֹר בְּלִעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרֵעָה:

אלהים יענה את שלום פרעה הכל בא מכת אלהים שהוא בעל הכחות כולן⁷⁵⁹ והוא יעזור אותך מצער החלום ופתרונו והזכיר אלהים כי מאתו המענה בחלומות והיא הה"א האחרונה שבשם⁷⁶⁰ וכן אמר דניאל (דניאל ב לו) ופשרה נאמר קדם מלכא רמיז לוא"ו ה"א⁷⁶¹ כי במה ידע פשר דבר כי אם בשתי אותיות האחרונות והבן זה כי ע"כ אמר (שם כב) הוא גלי עמיקתא כי בן בודאי ה"א וא"ו שבשם גלי עמיקתא מהמשכת שפע הראשית וכשם שהזכיר יוסף לפרעה בלעדי כך מצינו בדניאל שאמר לנבוכדנצר (שם ל) ואנה לא בחכמה די איתי בי מכל הייא וגו'

ודע שאני חושב ענין בחלום פרעה שהוא הולך בשבע על שבע ידוע כי פרעה ועמו רשעים מאמינים הקדמות כופרים בידיעה ובהשגחה ובחדוש והיתה דעתם בכל המעשים הנעשים בשפלים שכולם מסורים למקרים ותחת ממשלת כוכבי לכת (עי' תיקון"ו & וס"י פרק ד) המנהיגים את העולם ומתוך שהיה נמשך אחר הטבע והחומר ויסוד העפר כנרמזו בשמו הראו לו מן השמים שתי חלומות אלו מתוך שני היסודות הכבדים שהם המים והעפר שבע פרות עולות מיסוד המים ושבע שבלים צומחות מיסוד העפר והרמז בהן לענין שובע ורעב שהוא מופת על ההשגחה בשפלים כמו שנזכר עליהם בראש השנה ומזה תקנו בתפלה ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע והענין הזה היה מופת לפרעה מאתו יתברך בענין ההשגחה להודיע כי הוא יתברך המשגיח בעולם היסודות והנותן בו שובע ורעב והוא השליט המושל על שבעה כוכבי לכת ובידו להגבירם ולהחלישם על פי השכר והעונש והוצרך להודיע לו זאת כלפי שהיה עושה עצמו אלוה והיה אומר כי נילוס הנהר שלו כענין שכתוב (יחזקאל כט ג) לי יארי ואני עשיתני ומה שהיה החלום מתוך היאור יגיד מראשית אחרית לרמזו על מפלתו בתחילת עשר מכות שלקה היאור בדם ועל אחריתו שעתיד ללקות ולהאבד במים אם לא יחזור בו מדרך האמונה הזאת וכאשר לא שב מרשעו ועמד במרדו באומרו (שמות ה ב) מי ה' אשר אשמע בקולו לקה במים מדה כנגד מדה ומפני שהיה יוסף יודע אמונתו הרעה

ועי' בהגר"א על ספד"צ ז ע"ג שזה ב' נוקבין דפרדשקא, וכן עי' פת"ש א"א יט
758 חסר?

759 עי' דבריו בראשית א א ודבריו שם הערות 36, 37, 39, 934.

760 עי' זהר ח"א טו ע"ב שאלקים דבראשית היא מלכות.

761 עי' תיקון, ז יט ע"א לגבי נגלות ונסתרות, ש"ה הם נסתרות, ור"ה של שם הוי"ה הם נגלות..

הזאת קפ"ן בתחלת דברו להזכיר לו שם אלהים ואמר בלעדי אלהים כלומר אין חכמת הפתרון מכחי כי אם מכה אלהים הוא המחדש והמשגיה והיכול והוא יענה את שלום פרעה כלומר יתן עזר וסיוע כי מענה שלום האדם ממנו יתברך לא מצד הכוכבים והמזלות וראוי לאדם לשום דברתו אליו לא אליהם כענין שכתוב (איוב ה ה) ואל אלהים אשים דברתי ומזה אמר הכתוב (הושע ב כג כד) אענה נאם ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר יגיד לך הכתוב כי כשם שאין מענה לארץ כלום בלתי מענה השם יתעלה ומזה הזכיר בכאן אלהים יענה ועל הכוונה הזאת יזכיר יוסף שם אלהים תמיד בכל דבריו אמר את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה ואמר עוד אשר האלהים עושה הראה את פרעה ואחר כך אמר כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו ייחס המעשים לאלהים לבאר כי אין מעשה האדם מסורין לכחות העליונות כמו שהוא סבור כי אם לשם אלהים ולכך פתח בתחלת דבריו בלעדי אלהים וסיים בסוף דבורו וממהר האלהים לעשותו כי היה מדבר עם פרעה הכופר בחדוש העולם במעשה בראשית וע"כ אחז דרך מעשה בראשית שפתח בראשית ברא אלהים וסיים אשר ברא אלהים לעשות

ותמצא בפרשה זו ספור שבע פרות ושבע שבליים ג"פ האחד ספור התורה והשני ספור פרעה ליוסף והשלישי ספור יוסף לפרעה ושלשה פעמים י"ד הם מ"ב⁷⁶² ולא ישאר הספור לבטלה כי נתקיים הכל במצרים ממה שאמר הנביא (יחזקאל כט י יא) מצרים תהיה שממה ולא תשב ארבעים שנה כי שתי שנים התחילו במצרים שנאמר (בראשית מה ו) כי זה שנתים הרעב ואחר כך השלימו לארבעים ושנים כחשבון שלשה ספורים שבתורה

(מג טו) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֵה כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֵת בְּנֵימִן וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעֲמְדוּ לְפָנַי יוֹסֵף:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה הזכיר לשון אנשים רמז לעשרה הרוגי מלכות ומן הכתוב הזה יתחיל הרמז בהם ולכך תמצא שהזכיר בפרשה עשרה פעמים האנשים כאשר אבאר בסוף הפרשה בעזרת השם יתעלה⁷⁶³

(מד ג-ד) הַפֶּקֶד אֹר וְהָאֲנָשִׁים שְׁלַחוּ הֵמָּה וְחִמְרֵיהֶם: הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיֹּסֵף אָמַר לְאִשְׁרָיִם עַל בֵּיתוֹ קוֹם רְדֵף אַחֲרַי הָאֲנָשִׁים וְהַשְׁגַּתְם וְאִמְרַתְ אֱלֹהִים לְמָה שְׁלַמְתֶּם רְעָה תַחַת טוֹבָה:

ע"י ר' בחיי: והאנשים שולחו ה'מה ו'חמוריהם ה'ם י'צאו את העיר גם זה מן הרמזים שבתורה כי מדת הדין מתוחה כנגדם מפני חטא המכירה וכבר בארתי לך בענין דור הפלגה כי בכל מקום שתמצא בתורה השם המיוחד רשום למפרע⁷⁶⁴ הוא רמז למדת הדין ומפני זה הוצרכו אחי יוסף לחזור לאחור בלכתם למחוז הפצם

(מד יז) וַיֹּאמֶר תְּלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַנְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד וְאַתֶּם עֵלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מה שנחתמה פרשה זאת בפסוק עלו לשלום אל אביכם זה רמז לעשרה הרוגי מלכות אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים אחר שנתלבנו

⁷⁶² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 78.

⁷⁶³ ע"י לעיל פרשת וישב הערה 736.

⁷⁶⁴ ע"י לעיל הערה 403 עוד בדברי רבינו פרשת במדבר פ"א פסוק נא.

פרשת ויגש

(מו א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיַּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו

יִצְחָק:

ע"י רמב"ן: אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו לנו אותו שם בבראשית רבה (צד ה) כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובורעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו⁷⁶⁶ ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו ומשם נשל רשות בלכתו לחרן ואמר הכתוב זבחים להודיע שלא היו עולות כאבותיו כי אברהם עולות הקריב ורבותינו אמרו (זבחים קמז א) לא הקריבו בני נח שלמים עולות הקריבו ובנה כתוב מפורש (לעיל ח ב) ויעל עולות במזבח אבל יעקב מפני פחד ה' הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות⁷⁶⁷ כמו שדרשו (תורת כהנים ויקרא טז א) שלמים שמטילין שלום בעולם והנה היתה תחלת כוננתו במדת הגבורה שהיא הקרובה אליו וזהו הטעם שהזכירו בבראשית רבה (צד ה) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בתחילה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בכבוד הרב

וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קלה⁷⁶⁸) בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג) וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע בכח שנתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומאי ניהו הוא דכתיב ביה (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה וכתוב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו' עד כאן במדרש ומדבריהם נלמוד שמפני

⁷⁶⁵ ע"י לעיל פרשת וישב הערה 736.
⁷⁶⁶

(2) זהר ח"א דף ריא ע"א

ויאמר אלה"ם לישראל במראת הלילה, במראת כתיב, תא חזי ויזבח זבחים לאלה"י אביו יצחק בקדמיתא, בגין לאתערא שמאלא ברזא דרחימו וכדין ויאמר אלה"ם לישראל במראות הלילה, בהאי דרגא דקאמרן דאיהי מראות הלילה:

⁷⁶⁷ ע"י זהר (ח"ג דף יב ע"ב) שמך, ופחד דא יצחק, דכתיב (שם לא מב) ופחד יצחק היה לי, עושה שלום במרומי דא יעקב, דכתיב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב, וכתוב (זכריה ח יט) והאמת והשלום אהבו, דאמת ושלום קשיר דא בדא. ועל דא הוא שלימותא דכלא, ושלמים שלימותא הוא, ושלמא דכלא, ומאן דאקריב שלמים, אסגי שלמא בעלמא, יעקב איהו עביד שלום כמה דאמרן, בגין דאחיד להאי ולהאי, ושלמים אחידן במצות עשה ובמצות לא תעשה, בהאי סטרא ובהאי סטרא, ועל דא אקרי שלמים, ורזא דמלה דכתיב (בראשית כה כז) ויעקב איש תם, גבר שלים, שלים לעילא ושלים לתתא. דבר אחר, המשל דא מיכאל,

⁷⁶⁸ מט. קלה. אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (שמות י"ז יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות י"ג יא) וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, מלמד שהעולם מתקיים בשביל נשיאת כפים, מאי טעמא, משום דאותו כח שניתן ליעקב אבינו שמו ישראל, לאברהם ליצחק וליעקב ניתני כוחות, אחד לכל אחד ואחד, ובמדה שהלך כל אחד ואחד דוגמתה ניתן לו, אברהם גמל חסד לעולם שהיה מזמין לכל באי עולם ועוברי דרכים מזון וגומל חסד ויוצא לקראתם דכתיב (בראשית י"ח ב) וירץ לקראתם, ועוד וישתחו ארצה (שם) זאת היתה גמילת חסד שלימה, והקב"ה מדד לו במדתו ונתן לו מדת החסד דכתיב (מיכה ז' כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, מאי מימי קדם, מלמד שאם לא היה אברהם גומל חסד וזוכה למדת חסד לא היה יעקב זוכה למדת אמת, שבזכות שזכה אברהם למדת חסד זכה יצחק למדת פחד דכתיב (בראשית ל"א נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, אטו יש איש שישבע כך באמונת פחד אביו, אלא עד כאן לא ניתן ליעקב כח, ונשבע בכח שניתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, ומאי ניהו, תהו שממנו יוצא הרע המתהא את בני אדם, ומאי ניהו, הוא דכתיב (מ"א י"ח לח) ותפול אש ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה, וכתוב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא:

כן לא אמר ויזבח זבחים לה' לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו שנאמר (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם והוצרך לפרש עתה והנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה⁷⁶⁹ זהו שאמר אלהים במראות הלילה והוא מה שאמר אנכי האל אלהי אביך כי הוא האל בית אל אשר אמר לו בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה (לעיל לא יג) והוא אלהי אביך הוא השם והיא המדה והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר הענוי וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה

עיי"ש: וכן בלשון עמידה אמר הרב (במו"נ א כז) ששם יונתן בן עוזיאל כוונתו לפרש בו קיום ולכך תרגם ועמדו רגליו (זכריה יד ד) ויתגלי בגבורתיה וכן תרגם כל דבר עסק ותנועה גבורתא והנה אונקלוס לא יתיירא מלשון עמידה ותרגם הנני עומד לפניך שם על הצור (שמות יז ו) הא אנא קאים קדמך תמן על טינרא ומה שאמר הרב (שם) כי אונקלוס ישים ענין התנועה גלוי השכינה והראות כבוד נברא⁷⁷⁰ הנה אונקלוס מן הכבוד יברח מלתת בו כלשוונת האלה ויתרגם וירא כבוד ה' אל כל העדה (במדבר טז יט) ואתגלי יקרא דה' כמו שיאמר ואתגלי ה' (שמות יט כ) ולא יתרגם ואיתחזי יקרא דה' וכן יתרגם במלאכים (שם ג ב) ואתגלי ואם ידבר אונקלוס במלאכים ובכבוד נברא בעניני הגשמות כמו שאמר הרב (במו"נ א כו) היה ראוי שלא יתיירא מן הראיה שיראה האדם ויתרגם בהם ואתחזי כמו שעשה כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (לעיל לב לא) ארי חזיתי מלאכא דה' וחם ושלום שיהיה הדבר הנקרא שכינה או כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד יתברך כאשר חשב הרב כאן ובפרקים רבים מספרו והוא תרגם אם אין פניך הולכים (שמות לג טו) אם לית שכינתך מהלכא ביננא ומשה לא יחפוץ בלכת עמו כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד יתברך שכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא הנה מלאכי ילך לפניך (שם לב לד) ולא היה מתרצה בכך אבל היה מבקש שילך עמו האל בעצמו ובכבודו (שם לג יד) וכן אחר ששמע השם בקולו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה (שם יז) אמר משה ילך נא אדני בקרבנו (שם לד ט) תהך כען שכינתא דה' ביננא וכן תרגם לא תוכל לראות את פני (שם לג כ) לא תוכל למחזי אפי שכינתי ארי לא יחזיני אינשא ואמר יונתן בן עוזיאל (יחזקאל ג יב) בריך יקרא דה' מאתר בית שכינתיה ואם הכבוד הזה ירצה בו הכתוב עצם הבורא ואמתו ויהיה כמו הראני נא את כבודך (שמות לג יח) שפירש בו הרב בן (מו"נ א נג סג) הנה הזכיר בו אתר ובית שכינתיה ואם יאמר שהוא כבוד נברא כדעתו של הרב בפסוק וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ לה) וזולתו איך יקבעו בו ברוך והמברך והמתפלל לכבוד נברא כעובד אלילים ובדברי רבותינו דברים רבים יורו על שם השכינה שהוא האל יתברך⁷⁷¹

אבל הענינים האלה לאונקלוס ויונתן בן עוזיאל דברים ידועים בקבלה וסודם ליודעים חן ובמעמד הר סיני יתרגם אונקלוס כל מלת אלהים הנזכר בפרשה יקרא או מימרא דה' וכאשר תזכיר הפרשה השם המיוחד לא יאמר בן והכל בהשגחה ובחכמה ממנו ועוד אזכיר זה בעזרת השם יתברך (שמות כ טז) ומה שיתרגם אונקלוס וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שם כ א) ומליל ה' טעמו בזה משום שנאמר פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה ד יט) והמשכיל יבין⁷⁷²

⁷⁶⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 107, ופרשת נח הערה 385, ועי' שער רפ"ח פרק ה.

⁷⁷⁰ עי' לעיל פרשת וירא הערה 461.

⁷⁷¹

⁷⁷² נ"ל שכוונתו היא שפנים בפנים היא זיווג של ז"נ והוי"ה הוא ז"א ואלקים הוא נוק', עי'

זהר ח"א טו ע"ב.

אבל מה שאמר כאן אנא אחות עמך רצה לרמוז בו מה שאמרו (מכילתא שירה ג) גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר (ירמיה מט לח) ושמתו כסאי בעילם והנה האמירה והירידה שוים⁷⁷³ כמו שפירשתי למעלה ולא היה יכול לתרגם אלא כן בשום פנים כאשר רמזתי (ריש פסקא זו) אבל שם בעקב לא יתכן לתרגם והא אנא עמך בעבור כי שם כתוב והנה ה' נצב עליו⁷⁷⁴ (לעיל כח יג) והמשכיל יבין ומפני שמצא אונקלוס שאינו כפשוטו ממש ברה ממנו ועשאו ענין עזר בלבד ואמר מימרי בסעדך ולא אמר מימרי עמך כמו שאמר במשה (שמות ג יב) והאל יראנו מתורתנו נפלאות

ע"י ר' בחיי: ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק היה ראוי שיאמר הכתוב ויזבח זבחים לה' וכשלא אמר כן ואמר לאלהי אביו פירושו כי הקריב קרבנותיו לפחד אביו יצחק היא מדת הגבורה הקרובה אליו⁷⁷⁵ כי כבר זכה הוא בחלקו⁷⁷⁶ ומפני זה ייחד ההקרבה לאלהי אביו יצחק ולזה נתכוונו חכמי האמת בלשונם הנסתר שאמרו בב"ר (ב"ר צד ה) חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו קרא אביו פחד יצחק ולמדת החסד קרא זקנו והכונה הזאת בעצמה רמוז שם בלשון אחר והוא שאמרו (ב"ר צד ה) בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואחר כן שואלים בשלום הרב כלומר שהאדם מוצא תחלה התלמידים והרב אחריהם ולכך שואלים בשלומם תחלה ואח"כ בשלום הרב שהוא האחרון לשואל ופנימי מן התלמידים ומפני שיש צורך לתמיד לאברהם לכך זבח יעקב לאלהי אביו יצחק ומ"מ ראוי היה יעקב להזכיר ליצחק יותר או מצד שהוא אביו או מצד שהוא תלמיד לאברהם וזה מבואר והקרבנות שהקריב היו שלמים כי מפני שראה הגלות מתחיל עתה בזרעו והיה מתפחד מזה וע"כ הוצרך להקריב הקרבן הזה לפחד יצחק והיו שלמים כדי להשלים אליו המדות⁷⁷⁷ וכיון שהקריב קרבנותיו אל הכונה הזאת אז נראה לו פחד יצחק במדת הדין רפה⁷⁷⁸ לבאר כי אף על פי שיגלו שם בניו לא יכלו בגלותם

⁷⁷³ היינו שכל אמיר ההיא גילוי שלמידת המלכות וכן הירידה הוא גילוי של המלכות.

(32-33) זהר ח"ב דף פה ע"א

ואתחשכא האי ארץ, (כלומר דקיימא סיהרא פגימותא). תאנא בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני, שארי סיהרא לאנהרא, דכתיב (תהלים יח י) ויט שמים וירד, מהו וירד, דקריב שמשא לגבי סיהרא, ושרי לאנהרא סיהרא, דכתיב (במדבר ב ג) דגל מחנה יהודה מזרחה, בטורא דסיני אתמנא יהודה

(34-35) זהר ח"ב דף פו ע"א

כנישתא, נוטל אגר כלהו, רבי יוסי אומר, לקבלי דכלהו. רבי יצחק אמר, כתיב (תהלים יח י) ויט שמים וירד, וכתיב וירד יהו"ה לעיני כל העם על הר סיני, (ד"א ל"ג תנא) ויט שמים וירד, לאן נחת, אי תימא דנחת לסיני, על הר סיני כתיב, ולא כתיב בהר סיני, אלא ויט שמים וירד, לאן נחת. אמר רבי יוסי, (אמר רבי יהודה אמר רבי חייא), נחית בדרגוי, מדרגא לדרגא ומכתרא לכתרא, עד דאתדבק בהאי ארץ, וכדין אתנהר סיהרא וקיימא באשלמותא, הדא הוא דכתיב ויט שמים וירד להאי ארץ, וכדין כתיב על הר סיני, מה קיימא על הר סיני, הוי אימא דא שכינתא. רבי אבא אמר מהכא, (שמות יט יח) מפני אשר ירד עליו יהו"ה באש, וכתיב (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא, וכתיב (בראשית יט כד) ויהו"ה המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יהו"ה מן השמים, ויהו"ה המטיר, דא הוא ארץ, מאן אתר נטיל האי, סיפיה דקרא מוכח דכתיב מאת יהו"ה מן השמים, מן השמים ממש. רבי חייא אמר מהכא, וידבר אלהים את כל, כל כללא דכלא, דהא בהאי תליא כלא:

⁷⁷⁴ עיי"ש כח יג בר' בחיי ודברינו שם.

⁷⁷⁵ ע"י לעיל פרשת ויצא הערה 618, ופרשת וישלח הערה 696. ????

⁷⁷⁶

⁷⁷⁷

⁷⁷⁸ (3) ספר הפליאה - ד"ה ותהיה זהיר לילך לבית התפלה עם

מזבח הזהב הרמוזה לגבורה בעבור שהוא דין קשה ומזבח הנחושת הרמוזה לעשירית שהוא

וע"כ אמר אלהים במראות הלילה כלומר מדת הגבורה ובמדת הדין רפה והוא שבשרהו
בגאולה אחר השעבוד והענוי

(מו ד) אָנְכִי אֶרְדַּ עִמָּךְ מְצַרִּימָה וְאָנְכִי אֶעֱלֶךְ גַּם עָלַי וַיִּוְסַף יְשִׁית יְדוֹ עַל עֵינַיִךְ:
עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה אנכי ארד עמך מצרימה רמז לשכינה שירדה עמהם
למצרים⁷⁷⁹ והוא שדרשו רז"ל (מכילתא שירה יג) גלו למצרים שכינה עמהם וכדי לרמוז
על זאת תרגם אונקלוס אנא אחות ולא תרגם אנא אתגלי כענין (שמות לד ה) וירד ה'
שתרגם ואתגלי ה' ואחר שהוא מכוין בכל מקום להרחיק הגשמות ובורח מלהזכיר מלה
המורה עליו היה לו לתרגם גם בכאן אנא אתגלי אבל תרגם אנא אחות כי רצה לרמוז על
המאמר הזה גלו למצרים שכינה עמהם ומזה הזכיר בו לשון ירידה כפשוטו אף על פי
שהיא מלה מורה על גשמות ומה שהזכיר הכתוב מצרימה בתוספת ה"א⁷⁸⁰ וגם כן עלה
אות ה"א רמז לשכינה ועל כן נרשמת הה"א בירידה גם בעליה כי ירדה עם יעקב למצרים
והיא העולה עמהם והיא ה"א אחרונה שבשם והיא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים
בחמש שני הרעב וכן רמז יוסף בדבריו שאמר (בראשית מז כג) הא לכם זרע וזרעתם את
האדמה וכתוב (שם כד) ונתתם חמישית והיא שהאבידה המצריים במצרים ועל הים
והיא הנקראת יד ונאמר במצרים במכה החמישית שנאמר (שמות ט ג) הנה יד ה' הויה
והזכיר ה' מינין בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן ונאמר על הים (שמות יד לא)
וירא ישראל את היד הגדולה והיא שהזכירה יחזקאל הנביא בשעת הכעס בחורבן בית
המקדש והוא שכתוב (יחזקאל טז מג) וגם אני הא דרכך בראש נתתי נאם ה' אלהים
וכבר הזכיר חמשה פעמים לא אחמול מפרשת (יחזקאל ה י) לכן אבות יאכלו בנים
בתוכך עד פרשת ואראה אל הרקיע תמצא ה' פעמים לא תחוס עיני ולא אחמול וכן
הזכירה דניאל שאמר (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא לא מתערב בחספ טינא והזכיר ה'
מינין דהבא כספא נחשא פרזלא חספא והנה נזכרת במקרא שלשה פעמים בתורה
בנביאים ובכתובים וכן נמצא במסורת ה"א ג' בקריאה (להלן מז כג) הא לכם זרע
(יחזקאל טז מג) וגם אני הא (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא והה"א הזאת עם ישראל בכל
הגליות והוא שדרשו רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה
וזהו לשון עמך מלשון צרה רמז למה שכתוב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה גלו לבבל

מלכות הוא דין רפה שאינו כ"כ קשה כמו הזהב שאין נחושת אדום כמו הזהב.
עי' ספר עבודת הקודש - ח"א פרק כג, והרמז על ה"א אחרונה שבשם הגדול שהוא הפתח
והשער ליי' תפארת ישראל סוד תורה שבכתב, שהוא מפתחות הפנימיות, ואם אין בו יראת
שמים שהוא מפתחות החיצונות באי זה פתח יכנס, ואין דרך ופתח להכנס לראות פני המלך יי'
צבאות כי אם בפתח עינים, ועליו אמר דוד המלך ע"ה פתחו לי שערי צדק ואחר כך אבא בס
אודה י"ה, ואמר זה השער ליי' צדיקים יבאו בו, והיא סוד יראת שמים יראה שלשם המיוחד
הנקרא שמים, ואמרו עוד שם אמר רב בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת
באמונה קבעת עתים לתורה וכו', ואפילו הכי אי יראת יי' היא אוצרו אין, אי לא לאו. משל
לאדם שאמר לשלוחו העלה לי חטים לעליה הלך והעלה לו, אמר לו ערבת בהן קב חומטון אמר
לו לאו, אמר לו מוטב אם לא העלית. ופירוש חומטון ארץ מלחה שהיא משמרת את הפירות,
והרמז על ארץ החיים סוד היראה מדת הדין הרפה ברית מלח עולם שהיא משמרת את הפירות
והיא שומר ישראל, וצריך לערב החומטון עם התבואה כי אז כל הדברים באחדות גמור תורה
ויראה יחד: ##*?

⁷⁷⁹ עי' זהר (ח"א דף ריא ע"א) דמסאבא לא אדכר שמא דקב"ה, וכל סטר דקדושה אדכר
בשמה. אנכי ארד עמך מצרימה וגו', מכאן דשכינתא נחתת עמיה בגלותא, ובכל אתר דישראל
אתגלו, שכינתא אתגלת עמהון והא אוקמהו.

הטומאה לא מזכיר את שם הקדוש ברוך הוא, וכל צד הקדושה נזכר בשמו. "אנכי ארד עמך
מצרימה" וגו'. מכאן ששכינה ירדה עמו בגלות, ובכל מקום שישראל גלו, שכינה גלתה עמהם,
והנה פרשוה.

⁷⁸⁰ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 434.

שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מן יד) למענכם שלחתי בבלה גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום וגו' תן אל לבך מי קורא זה וכן הזכיר עוד (שם) זה הדור בלבושו וכתוב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו נמצאת למד שהה"א הזאת רמוזה רשומה בכל הגליות מצרים ובבל ואדום וזהו שהזכיר לו הקדוש ברוך הוא אל תירא מרדה מצרימה לא אמר אל תירא לרדת כענין שכתוב (שופטים ז י) ואם ירא אתה לרדת וכן יוסף הזכיר לאביו (בראשית מה ט) רדה אלי אל תעמוד ולא אמר רד אלי לרמוז כי הה"א הזאת ירדה עמו וכיון שהה"א הזאת ירדה עם יעקב ושבעים נפש למצרים אין לך לתמוה על רבוי הברכה שבזרעם כענין שכתוב (שמות א ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו בממד מאד לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם ושם צוה ה' את הברכה עד שעלו לששים רבוא שבהם נתנה התורה ונראית להם השכינה

(מו יב) ובני יהודה ער ואונן ושלמה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל:

עי' ר' בחיי: יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים וזה תימה כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים אבל הענין הזה ידוע בקבלה⁷⁸¹ והוא מפורש ומבואר בסדר פינחס שאמר הכתוב (במדבר כו יט) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען וסמך אז מיד (שם כ) ויהיו בני יהודה וזהו סוד הכתוב האומר (רות ד טו) והיה לך למשיב נפש ומאמר השכנות (שם יז) יולד בן לנעמי והיה ראוי לומר יולד בן לרות והבן זה⁷⁸²

⁷⁸¹ עי' לעיל פרשת וישב הערה 738

⁷⁸² עי' ז"ח &, רבי שמעון אמר, נפשא, דהיא משפעה דיסודא עילאה, כד איה חבת, אשא דלעילא שלטא עליה. זינא בזיניה. ובגופא שלטא אשא דלרע. ושלמא על כל ישראל: ומאן דאמר, דאמן דאזיל מהאי עלמא בלא בנין, דאתי זימנא אחריתי לעלמא הדין, אמר קשוט:

ועוד. אינון חייביא דשאטין באוריא, עד דמרצו חובייהו, ובתר נכנסין פעם שניה בגוף, כדי לצרף אותו, ואם יצדק, שוב אינו נכנס פעם אחרת. ואם לאו, פעם שלישית. שנאמר, הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ואם ח"ו לא יצדק באלו השלשה פעמים, שוב אין לו תקנה, וזהו הכרת תכרת. וע"ד בעי ב"נ לאזדהרא בנפשיה, דילמא אתא זימנא אחרא: ואית לנא ראיא מנדב ואביהוא, כדכתיבנא, דמיתו פלגי גופא הוו בגין דלא אנסיבו. ועוד אית לנא סמך, מענין יבמה יבא עליה. בגין דלא ישתרש זרעיה, ולא יצטרך למיתי זימנא אחרא בגוף. ותו אוליפנא מאונן, דאמר הכתוב ביה, לבלתי נתן זרע לאחיו: ועוד ראיא אחרא, יולד בן לנעמי. וכי לנעמי יולד, והלא רות ילדתו. אלא ללמד, שזה עובד הוא היה מחלון, ומית בלא בנין:

ובגין כך תחמי, ב"נ צדיק ורע לו. דילמא זימנא אחריתי אתא לעלמא, ולא הוה זכאי כל כך, ומת בענין זה, וכדו השתא כד עאל להאי עלמא, מנכה חוביה, והדין הוא צדיק ורע לוץ וכמו כן רשע וטוב לו. דילמא אתא זימנא אחרא, ומת בלא בנין, והוה זכאי ולא גמור, והשתא משלם ליה מזכותיה בעלמא דין. ודא הוא כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בס:

תרגום: רבי שמעון אמר הנפש שהיא משפע היסוד העליון כשהיא חוטאת האם שלמעלה שולטת עליה מין במינו ובגוף שולטת האש שלמטה ושלוש על כל ישראל. ומי שאומר שמי שהולך מן העולם הזה בלי בנים שבא פעם אחרת לעולם הזה אמר אמת. ועוד אותם הרשעים ששטים באויר עד שמרצים את חטאם ואחר כך נכנסים פעם שניה לגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לא פעם שלישית שנאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר ואם חס ושלוש לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת ועל כן צריך אדם להזהר בנפשו אולי יבא פעם אחרת. ויש לנו ראיא מנדב ואביהוא כפי שכתבנו שמתו חצאי גוף (היו משום) שלא נשאו ועוד יש לנו סמך מענין יבמה יבא עליה כדי שלא ישתרש זרעו ולא יצטרך לבא פעם אחרת בגוף ועוד למדנו מאונן שאמר בו הכתוב (בראשית לח) לבלתי נתן זרע לאחיו. ועוד ראיא אחרת (רות ד) ילד בן לנעמי וכי לנעמי ילד והלא רות ילדתו אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון ומת בלא בנים (ויש אומרים מחלון לבדו היה). ומשום כך תראה אדם צדיק ורע לו אולי פעם אחרת בא לעולם ולא היה כל כך צדיק ומת בענין הזה ולכן כעת כשנכנס לעולם הזה מנכה חטאו וזהו צדיק ורע לו. וכמו כן רשע וטוב לו

(מו טו) אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדֵן אָרֶם וְאֵת דִּינָה בְּתוּ כָּל נֶפֶשׁ בְּנָיו
וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ:

והנה שבעים נפש נמנים בפרשה זו לר' חלקים כנגד ד' הנשים והזכיר מלת נפש בכל חלק וחלק ואחרי כן כלל את כולן והזכיר כל השבעים בלשון נפש הוא שאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים והבן זה⁷⁸³

(מו כו) כָּל הַנְּפֹשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יֵצְאֵי יִרְכּוּ מִלְּבַד נְשֵׂי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נֶפֶשׁ
שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ:

ע"י ר' בחיי: והתבונן מזה מעלתו של יעקב שנאצלו מכחו שבעים נפש שמהם יצאו ששים רבוא כנגד שבעים שמות⁷⁸⁴ שנאצלו מן השכינה שאין מנינם פחות מששים רבוא והם תכלית כל הדעות ולכך לא היו ישראל ראויין לקבל את התורה עד שעלו לששים רבוא⁷⁸⁵ כי אז היו כנגד המספר העליון ואז נתנה התורה בהסכמת הכל והשכינה

אולי בא פעם אחרת ומת בלי בנים והיה צדיק ולא גמור וכעת משלם לו מזכותו בעולם הזה וזהו (הושע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם.

⁷⁸³ ע"י זהר (ח"ב ה ע"ב) רבי חייא הוה יתיב קמיה דרבי שמעון, אמר ליה מה חמת אורייתא לממני בנוי דיעקב דאינון תריסר בקדמיתא, ולבתר כן שבעים, דכתיב (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, ומאי טעמא שבעים ולא יתיר, אמר ליה לקביל שבעין אומין דאינון בעלמא, ואינון הוו אומה יחידאה לקביל כלהון. ותו אמר ליה, תא חזי, קלדיטין דנהרין (גוברין), ענפין יתיבין במטלניהון (נ"א במטוליהון), ממנן על שבעין עממין, נפקין מתריסר גליפין קטורין, דאסתחרן במטלניהון, למתקלן לארבע רוחי עלמא, הדא הוא דכתיב (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. והיינו דכתיב (זכריה ב ו) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, לאחזאה דאינון קיימין בגין ישראל, בארבע לא נאמר, אלא כארבע, כמה דאי אפשר לעלמא בלא ארבע רוחות, כך אי אפשר לעלמא בלא ישראל:

תרגום: רבי חייא היה יושב לפני רבי שמעון אמר לו מה ראתה התורה למנות את בני יעקב שהם שנים עשר בתחלה ואחר כך שבעים שכתוב כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ומה הטעם שבעים ולא יותר אמר לו כנגד שבעים אומות שהם בעולם והם היו אומה יחידה כנגד כולם ועוד אמר לו בא וראה מפתחות שמאירים (שרים) ענפים יושבים במסעיהם (בצלם) ממונים על שבעים עמים יוצאים משנים עשר חקיקות קשורים שמסתובבים במסעותיהם במשקל לארבע רוחות העולם זהו שכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל והיינו שכתוב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם להראות שהם עומדים בשביל ישראל בארבע לא נאמר אלא כארבע כמו שאי אפשר לעולם בלי ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלי ישראל.

(7) זהר ח"ב דף קכג ע"א

ע', נהירו דע' ענפין, דאתזנו מהאי רוחא דנפיק מן פומא, כדין ע' שמהן דקב"ה, לקבלהון בארעא (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, דהא יעקב אילנא בארעא, ואינון ע' נפש, ע' ענפין. מאלין אתוון נהירין ארבע אחרנין, מא' נהיר גימ"ל, דאיהו אגר טב לצדיקייא דאקרי

תרגום: הארה של ע' ענפים, שנזנו מרוח זה שיוצא מהפה, אז שבעים שמות של הקב"ה, כנגדם בארץ כל הנשפ לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים שהרי יעקב עץ בארץ והם ע' נפש ע' ענפים. מאלה אותיות מאירים ד' אחרים מא' מאיר ג' שהוא שכר טוב לצדיקים שנקרא.

⁷⁸⁴ ע"י (זהר ח"ב דף קכג ע"א)

ע', נהירו דע' ענפין, דאתזנו מהאי רוחא דנפיק מן פומא, כדין ע' שמהן דקב"ה, לקבלהון בארעא (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, דהא יעקב אילנא בארעא, ואינון ע' נפש, ע' ענפין. מאלין אתוון נהירין ארבע אחרנין, מא' נהיר גימ"ל, דאיהו אגר טב לצדיקייא דאקרי

תרגום: הארה של ע' ענפים, שנזנו מרוח זה שיוצא מהפה, אז שבעים שמות של הקב"ה, כנגדם בארץ כל הנשפ לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים שהרי יעקב עץ בארץ והם ע' נפש ע' ענפים. מאלה אותיות מאירים ד' אחרים מא' מאיר ג' שהוא שכר טוב לצדיקים שנקרא.

⁷⁸⁵ ע"י זהר ח"ב ע"ב, איש לא נעדר מאינון שתין רבוא דאפיק בחילא דשמא, ובגין דאיש לא נעדר, בכל אתר דמיתו ישראל ואתענשו בחובביהו, אתמנון, ולא אעדר מאינון שתין רבוא אפילו חד, בגין למהוי כלא דיוקנא חדא, כמה דאיש לא נעדר לעילא, אוף הכי לא נעדר לתתא: תרגם: "איש לא נעדר" - מאותם ששים רבוא שהוציא בכח השם. ומשום שאיש לא נעדר,

אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא שהם שש מאות אלף והענין כי השכינה כלולה משש קצוות ויש בשש מאות אלף ששה פעמים מאה אלף הם עשרה רבוא לכל קצה וקצה עשרה רבוא ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה לא זזה מישראל עד שחרב בית ראשון ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל כי בבית שני לא שרתה שכינה ואין הכונה לומר שלא שרתה שכינה בבית שני כלל שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא ממה שכתוב (במדבר י לו) שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתוב (תהלים סח יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם ואין צריך לומר בארבע רבוא שהשכינה שורה בהם ועוד שהכתוב מעיד (חגי א ח) וארצה בו ואכבד כלומר אשרה בו הכבוד שהוא השכינה אלא שלא שרתה בו תדיר כמו בבית ראשון לפי שלא היו שם ששים רבוא שלא עלו מבבל כי אם מ' אלף שכן כתוב (עזרא ב סד) כל הקהל כאחד ארבע רבוא והוא שדרשו רז"ל (יומא כא ב) (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר ה"א לפי שחסרו משם ה' דברים ארון שמן המשחה אש שכינה ואורים ותומים ומפני זה אמר ואכבד לבאר כי הכבוד היה שם שהיא השכינה לא התפארת וזהו ואכבד למעט התפארת וחסרון הה"א שהיא אחרונה שבשם על שם שחסרה משם שכינה שהרי היא מה' דברים שחסרו והיאך חסרה והכתוב אומר ואכבדה אלא שלא שרתה שם תדיר כמו בבית ראשון אלא חופף אבל לעתיד לבא יהיו ישראל רבים בלא מספר הוא שכתוב (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים לא אמר והיה זרע ישראל כחול הים אלא והיה מספר כלומר אותם שהיו באים במספר מבין עשרים שנה ומעלה יהיו כחול הים ואז יחזור התפארת והכבוד⁷⁸⁶ וכן הבטיח ישעיה (ישעיה ס א) קומי אורי כי

בכל מקום שמתו ישראל ונענשו בחטאיהם, נמנו ולא נעדר מאותם ששים רבוא אפילו אחד, כדי להיות הכל צורה אחת. כמו שאיש לא נעדר למעלה, אף כאן לא נעדר למטה.

ועי' (זהר ח"א דף כב ע"א) משה שימש בסיהרא בעוד דאיהו בגופא, ומני לה לרעותיה כד אתפטר מהאי עלמא סליק בסליקו עלאה ברוחא קדישא ואתהדר ברוחא ליובלא עלאה ותמן אתדבק באינון שתין רבוא דהוו דיליה מה דלא הוה כן ליעקב, דהוא אתהדר ברוחא לגו שמטה מה דלא הוה כן בחייו, (בגין) כיון דביתא אחרא הוה ליה. וארעא קדישא בתקונא (דעלמא נ"א דלתתא) אתתקנת בחילא דלעילא ועל דא לא אתחזו
תרגום: משה שימש בלבנה בעוד שהוא בגוף, ופקד אותה לרצונו. כשנפטר מהעולם הזה עלה בעליה עליונה ברוח הקודש וחזר ברוח ליובל העליון, ושם נדבק באותם ששים רבוא שהיו שלו. מה שלא היה כן ליעקב, שהוא חזר ברוח לתוך השמיטה, מה שלא היה כן בחייו, (בגלל) כיון שבית אחר היה לו. וארץ הקדושה נתתקנה בתקון (העולם, נ"א שלמטה) בכח שלמעלה. ועל זה לא ראוי

ועי' זהר ח"א דף כה ע"א
ואשתלים אומאה, (דאתמר) (שמות יז יו) כי יד על כס יא מלחמה ליהו"ה וגו', מאי מדר דר, דא משה, דאתמר ביה (קהלת א ד) דור הולך ודור בא, והא אוקמוה, דלית דור פחות מששים רבוא, ודא משה דאתמר ביה דאנתתא חדא ילדה ששים רבוא בכרס אחד.
תרגום: ונשלמה השבועה, (שנאמר) "כי יד על כס יא מלחמה לה' וגו'". מה זה "מדור דור", זה משה שנאמר בו "דור הלך ודור בא". והרי פרשוה שאין דור פחות מששים רבוא, וזה משה שנאמר בו שאשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחת.

עי' זהר ח"ב דף ה ע"א
בשתיאתא, הדא הוא דכתיב (שם) ששים גבורים סביב לה, הנה מטתו דא איהי שכינתא, שלשלמה מלכא דשלמא דיליה, ששים גבורים סביב לה, אלין אינון שתין רבוא דמלאכי עלאי דאינון מחילא דשכינתא, דנחתת עם יעקב למצרים, מגבורי ישראל, ישראל דלעילא, הדא הוא דכתיב ואלה שמות

תרגום: בששי זהו שכתוב ששים גבורים סביב לה הנה מטתו זוהי שכינה שלשלמה המלך שהשלום שלו ששים גבורים סביב לה אלו הם ששים רבוא מלאכים עליונים שהם מחיל השכינה שירדה עם יעקב למצרים מגבורי ישראל ישראל שלמעלה זהו שכתוב ואלה שמות בני ישראל וגו' איש וביתו באו הם ומנהגיהם.

⁷⁸⁶ עי' לעיל פרשת נח הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

בא אורך וכבוד ה' עליך זרח והבן זה

פרשת ויחי

(מח טו) וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֻוּ אִתִּי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם וַיִּצְחַק הָאֱלֹהִים הָרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ע"י רמב"ן: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק – יקרא הנביא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבורה ועשה עמהם את הגדולות ואת הנוראות ויקרא לאלהי האמת אשר הוא רועה אותנו מעודו ויתכן שיהיה הרועה אותי מגזרת רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כו י) כי במדה ההיא שלום ורעות⁷⁸⁷, והמלאך הגואל⁷⁸⁸ הוא העונה אותו בעת צרתו ושומר לו אנכי האל בית אל (לעיל לא יג) והוא שנאמר עליו (שמות כג כא) כי שמי בקרבו ולכך אמר בקרב הארץ והרי זה מבואר למשכיל ואל יקשה עליו מעודי עד היום הזה עם מה שכתבנו בפסוק ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק (לעיל מו א) כי מעודו ינחהו בדרך אמת אבל לא נתיחד לו המדה עד שובו לארץ אבותיו מפני היותו בחוצה לארץ גם בעבור שהוצרך להתנהג עם לבן בדרך פתלתול ואיננו דרך האמת

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה יש בברכה הזאת רמז לכלל עשר ספירות כי האלהים⁷⁸⁹, הגדולה והגבורה מקבלים מלמעלה, וקראם אברהם ויצחק, כי לפי הפשט היה ראוי הכתוב שיאמר האלהים אשר התהלכו לפניו אברהם ויצחק, אבל אמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, וזהו (בראשית לה ז) כי שם נגלו אליו האלהים⁷⁹⁰. ואמר אח"כ האלהים הרועה אותי הוא אביר יעקב⁷⁹¹, וזהו שכתוב (תהלים פ ב) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף, ולשון רועה מלשון ריע, כי במדה ההיא יש בה שלום ורעות⁷⁹². ואחר כן התם דבריו באחרונה שקרא המלאך הגואל. ואמר בקרב הארץ כלשון (שמות כג כא) כי שמי בקרבו⁷⁹³. וצריך אתה לדעת כי אילו התחיל יעקב תפלתו מן המלאך היה בזה קצוץ נטיעות⁷⁹⁴, אבל התחיל במלת האלהים שהם המדות המקבלות מן העליון וסיים במלאך הגואל לחתום תפלתו בו, ואז ייחד את הכל יחוד שלם. ואם תשכיל היטב תמצא הברכה הזאת שברך את הנערים בכאן הנה היא כדמיון הברכה שברך את יוסף למטה, הוא שאמר (בראשית מט כד) מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל, כי לשון ידי הוא שתי ידות שבכסא שלמה, הגדולה והגבורה, שכנגדם הזכיר כאן אברהם ויצחק. אביר יעקב הוא תפארת ישראל, ולא תמצא בכל התורה כלה אביר אברהם ולא אביר יצחק אלא אביר יעקב, וזהו שכתוב (תהלים קלב ב) נדר לאביר יעקב. ואנו אומרים בתפלה עננו אביר יעקב והכונה על תפארת ישראל, ועל כן לא תמצא הלשון הזה רק ביעקב אביר יעקב או אביר ישראל שהוא יעקב. וכנגדו הזכיר כאן האלהים הרועה אותי משם רועה אבן ישראל, ביאורו שמשם מיד אביר יעקב

⁷⁸⁷ ע"י דבירנו בר' בחיי.

⁷⁸⁸ ע"י לעיל פרשת ויצא הערה 677.

⁷⁸⁹ ע"י ז"ח & ויצחק כד בריך ליה ליעקב, אמר, ויתן לך האלקים מטל השמים. בגין דחזא, דיעקב ריתת ההוא אתרא. האלקים, דא אימא עילאה:

וע"י ז"ח & אל האלהים מן העבודה. האלהים: דא אימא עילאה. מן העבודה: דא מנחה, דאיהי עבודה ואיהי

⁷⁹⁰ לפי זה מובן למה זה בלשון רבים, וע"י דברים ד ז ודברי רבינו שם.

⁷⁹¹ ע"י לעיל פרשת ויצא הערה 672.

⁷⁹² שזה מיזוג של שתי הצדדים חסד וגבורה.

⁷⁹³ ע"י דבירנו ברמב"ן לא יג.

⁷⁹⁴ ע"י רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.

שהוא תפארת ישראל מקבל כח ואצילות אבן ישראל היא כנסת ישראל⁷⁹⁵ והיא האבן הראשה⁷⁹⁶ החותמת ולשון אבן שהוא בבנין משלים הכל כנגדו הזכיר בכאן המלאך הגואל אותי.

ומעתה אין לתמוה אם פתח יעקב בברכת יוסף וברך את הנערים לפי שברכת הנערים היא הברכה ביוסף במעלה ובפנימיות ענין יוסף והנה לשון הכתובים נאות מאד על זה והוא מעיד עליו⁷⁹⁷

(מח כב) וְאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שָׂכָם אֶחָד עַל אֶחָיִךְ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי פְּחָרְפִּי וּבְקִשְׁתִּי:

ע"י רמב"ן: כי הארץ לא תכבש להם רק בחרב ובקשת ירמוזו למה שאמר הכתוב (יהושע יא יט ב) לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם

וייחס החרב והקשת אליו כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והיא הנלחם להם לא הם עצמם וכענין שאמר הכתוב (תהלים מד ד) כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם וזהו בזכות האבות כי על דרך האמת ימינך לאברהם וזרועך ליצחק ואור פניך ליעקב⁷⁹⁸

וקרוב אלי עוד שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת לבניו כענין שעשה אלישע וישם ידיו על ידי המלך ויאמר אלישע ירה ויור (מ"ב יג טז) ואף על פי שלא סיפר הכתוב כן ירמזנו בפסוק הזה ויתכן שזה טעם אמרו לקחת כי מאז לוקחה הארץ לבניו

⁷⁹⁵ ע"י זהר ח"א רמו ע"ב: משם רועה אבן ישראל מתמן אתון האי אבן ישראל אבן דא כנסת ישראל ועלה אמר דוד (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה תרגום: "משם רועה אבן ישראל", משם נזונית אבן ישראל הזאת. "אבן" זו כנסת ישראל, ועליה אמר דוד "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה".

⁷⁹⁶ (7) ספר הפליאה - ד"ה ועתה שמע רמזי החכמים אשר רמזו והמייחד תפילתו בה יפיק שאלתו כי משם רועה אבן ישראל היא היד הנטויה היא אבן השתיה אשר ממנה עולם השפל הושתת היא סוד הלבנה בחידושה היא אבן הראשה ועליה אמר הכתוב אל תמר בו שלא ישים כוונתו בה לבדה בשעה שמתפלל כי שמי בשם המדה שמקבל משם שגם היא נקראת

797

(9) זהר ח"א דף רכח ע"ב

שי. ותא חזי, קב"ה עביד לתתא כגוונא דלעילא, כרובים דיוקנא דלהון כחיזו רביין, וקיימין תחות האי אתר מימינא ומשמאלא, ואלין אתברכן בקדמיתא מהנהו ברכאן דנגדן מעילא, ומהכא נגדי ברכאן לתתא, ועל דא כתיב המלאך הגואל אותי מכל רע, אותי, דנטיל ברכאן מגוונין דלעילא, וכיון דאיהו נטיל, יברך את הנערים, רזא רזא דכרובים, דמנייהו נגדי ברכאן מעילאי לתתאי (נ"א ותתאי):

תרגום: ובא וראה, הקדוש ברוך הוא עושה למטה כדוגמא שלמעלה. כרובים דמותם כמראה נערים, ועומדים תחת מקום זה מימין ומשמאל, ואלה מתברכים בתחילה מאותן ברכות שנמשכות מלמעלה, ומכאן נמשכות הברכות למטה. ועל זה כתוב "המלאך הגואל אותי מכל רע". "אותי", שנטל ברכות מצבעים שלמעלה. וכיון שהוא נטל, "יברך את הנערים", זהו סוד הכרובים, שמהם נמשכת ברכות מהעליונים לתחתונים (ותחתונים).⁷⁹⁸

(2) זהר ח"ב דף נט ע"ב

נחית בחסדך עם זו גאלת, כמה דכתיב (תהלים מד ד) כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, כי ימינך, דא גדולה, נהלת בעזך דא דכתיב וזרועך, דא גבורה, אל נוח קדשך, דא דכתיב ואור פניך כי רציתם, דא צדיק, וכלהו משתכחי בקרא:

עי' ר' בחיי: שכם אחד על אחיך על דרך הפשט יאמר כבר נתתי לך בארץ ההיא החלק האחד אשר בידי לתתו הוא חלק הבכורה שתהיה בו יתר על אחיך לפי שלקחתי אותו מיד האמורי בחרבי ובקשתי וחלק הבכורה הזה הוא מה שברכו שיהיו בניו נעשים שני שבטים בדגלים ובחנוכת הנשיאים ועוד יכלול חלק אחר והוא החלק אשר יש לו בארץ כי אין בידו שיתן רק חלק אחד בלבד כי אי אפשר לו שיגזול מאחד מבניו אבל חלק הבכורה נתן לו שהיה בידו ליתנו למי שירצה מבניו ומה שאמר מיד האמורי כאלו אמר מיד הכנעני אבל הזכיר האמורי לפי שהיה תקיף שבכלן ומה שאמר בחרבי ובקשתי לומר כי ארץ כנען לא תכבש לפניהם כי אם בחרב ובקשת ורמז למה שאמר הכתוב (יהושע יא יט כ) לא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם והיה לו לומר בחרב וקשת ומה שיחס החרב והקשת אליו הכונה כי זכותו הוא הגלחם להם כמו שכתוב (תהלים מד ד) כי לא בחרבם ירשו ארץ זרועם לא הושיעה למו כי ימינך זרועך ואור פניך כי רציתם כלומר בזכות האבות כי ימינך זה אברהם וזרועך זה יצחק ו"אור פניך זה יעקב"⁷⁹⁹ כי פני יעקב חקוקים במרכבה ואונקלוס שתרגם בצלותי ובבעותי לזה כוון כי מלת בקשתי עשה מלשון בקשה על כן תרגם בעותי ומה שתרגם בחרבי בצלותי מפני שהתפלה מגינה על האדם בחרב ביד גבור או יהיה בחרבי בזכות התורה שהרי האבות ידעוה בשכלם וקיימו אותה עד שלא נתנה וכן דרשו ביעקב (פסיקתא זוטרתא) (בראשית לב ה) עם לבן גרתי שקיים ברשותו תרי"ג מצות ומצינו שהתורה נמשלה לחרב פיפיות והוא שדרשו רז"ל (שיר השירים רבה א טז) (תהלים קמט ו) וחרב פיפיות בידם התורה דומה לחרב פיפיות שהיא אוכלת משני צדדין וכן כתוב בלוחות (שמות לב טו) מזה ומזה הם כתובים

וכתב הרמב"ן ז"ל קרוב הוא שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת לפניו כענין שעשה אלישע (מלכים ב יג טז יז) וישם אלישע ידיו על ידי המלך ויאמר אלישע ירה ויור ועל זה אמר בחרבי ובקשתי ומה שאמר אשר לקחתי כי מאז לוקחה הארץ לפניו ע"כ ויש שפירש מיד האמורי הבכורה שלקחתי מעשו שהיה עושה מעשה אמורי או שהיה צד אביו באמרי פיו נתתיה לך בחרבי ובקשתי בזכותי וע"ד המדרש ואני נתתי לך שכם אחד שכם ממש אמר לו אני מטריח אותך בקבורה שתקברני במערת המכפלה ואני נתתי לך מקום שתקבר שם הוא שכתוב (יהושע כד לב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם

(מט ה) שמעון ולוי אחים פלי חמם מכרתיהם:

וע"ד הקבלה שמעון ולוי אחים כבר כתבתי כי יש בהם רמז לשש קצוות עם מה שלמעלה מהם כי הכל אחד ומיוחד זה בזה⁸⁰⁰ והרמז עליה בודאי שמעון ולוי אחים

(מט ח) יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ושתחו לך בני אביך:

וע"ד הקבלה יהודה אתה יודוך אחיך נרמז בשמו של יהודה התחלת ההתפשטות⁸⁰¹ וזהו לשון יודוך אחיך כי שם כל ההודאה בין תבין ומכאן יצא שם

⁷⁹⁹ עי' רמב"ן.

⁸⁰⁰ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 652.

⁸⁰¹

הגבורה⁸⁰² (דברי הימים א ה ב) כי יהודה גבר באחיו והוא רמוז בדברי רבקה וכן בתחלת ברכה שניה

(מט ט) גֹּר אַרְיָה יְהוּדָה מְטָרָף בְּנֵי עֲלִיָּתָּהּ פָּרַע רֶבֶץ פְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ:
 עי' ר' בחיי: ולפי דעתי לכך נכתבו בברכת יהודה שלשה פסוקים קודם שיתחיל בברכת שבה ארצו ובכל אחד מהם הזכיר יהודה מה שלא תמצא כן ביתר השבטים שיוזכר שמו של אחד מהם פעמים והיה הענין שהזכירו ג' פעמים כדי לרמוז על שלשתן על יהודה בן יעקב ועל דוד המלך ועל מלך המשיח הפסוק הראשון יהודה אתה יודוך אחיך על יהודה בן יעקב שברך אתו בגבורה ובנקמת אויביו ובהנהגת שררה על כל אחיו אפי' בני אביו ולכך הוצרך להזכיר בו לשון אתה הפסוק השני גור אריה יהודה על דוד המלך וכנה אותו בשם יהודה לפי שהוא מזרע יהודה והזכיר בו גור כי בימי שאול גור היה ואחרי מות שאול מלך על כל ישראל ונעשה אריה ואמר מטָרָף בני עלית שנצל מטָרָף שאול שהיה רודף אחריו כרע רבץ כאריה בימי שלמה בנו איש תחת גפנו ותחת תאנתו השלישי לא יסור שבט מיהודה על מלך המשיח הגואל האחרון וזה שאמר עד כי יבא שילה כלומר בנו היוצא מזרעו וטעם מלת שילה שלא אמר בנו הזכיר יעקב המשיח בשם שילה כלומר בנו שיוולד משלית אשה כדרך כל הנולדים מלשון (דברים כח נו) ובשליתה היוצאת מבין רגליה ותוספת ה"א שבמלת שילה⁸⁰³ רמז לה"א אחרונה שבשם⁸⁰⁴ והיא בתו של אברהם והיא שנשאת לשלמה והיא מדתו של מלך המשיח עליו רמז הנביא ע"ה חמשה לשונות של שבת הוא שכתוב (ישעיה יא ב ג) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' והריחו ביראת ה' שהרי בזמנו של מלך המשיח יהיה שפע הנבואה והחכמה והדעת (שם ט) כמים לים מכסים ויהיה באור הכתוב שלא תפסק המלכות ליהודה לעד כשיבא שילה

(מט טו) וַיֵּרָא מְנַחֵם בֶּן טוֹב וְאֵת הָאֲרִיָּץ כִּי נִעְמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסַבֵּל וַיְהִי לָמָס עֵבֶד:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יששכר חמור גרם הזכיר בו רובץ וכן הוא אומר (דברים

יהודה אתה וגו', רבי שמעון אמר, מלכו ליהודה אתקיים, והיינו דאמרין מאי דכתיב (בראשית כט לה) הפעם אודה את יהוה, בגין דאיהו רביעאה, אודה את יהוה בגין דאיהו רגלא רביעאה לכרסיא, יה"ו דא רשימא דשמא עלאה, ובמה אשתלים בה"א (ס"א בדל"ת), והיינו ה"א בתראה דשמא קדישא, שמא קדישא שלים באתווי, וקשר דאחיד לון, על דא יודוך אחיך, דמלכו לך אתחזיא לאתקיימא.

תרגום: "יהודה אתה" וגו'. רבי שמעון אמר, מלכות התקיימה ליהודה, והיינו מה שאמרנו, מהו שכתוב "הפעם אודה את ה'", משום שהוא רביעי אודה את ה', משום שהוא רגל רביעי לכסא. יה"ו זה רושם של השם העליון, ובמה נשלם, בה"א (בדל"ת), והיינו ה"א אחרונה של השם הקדוש. השם הקדוש נשלם באותיותיו, וקשר שאוחז אותן, על כן יודוך אחיך, שהמלכות לך ראויה להתקיים ודאי. "ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן", מי הקדושים, אלו קדושים עליונים, שכולם מודים לו, ושמו אותו נאמן, לכן הוא ראשון בכל, הוא מלך על כולם.

⁸⁰² עי' ז"ח & מחיה, אית ביה מ"ט תיבין, ברזא דחמשיין תרעין חסר חד. ואית ביה שמא, רזא דגבורות ה'. ואיהו את"ה גבור"ר לעול"ם אדנ". ורזא דיליה, אגל"א. וברזא אחרא יגל"א. וכולא רזא חדא, מן גבורתא דברכאן, "יהודה אתה יודוך. "גור אריה יהודה. "לא יסור שבט מיהודה. "אוסרי לגפן עירה. בדא איתער יהודה בגבורתא קדישא, ודא איהי ברכתא שמאלא:

הדגשות האותיות בא מספק שושן סודות.

עי' ע"ח שער ז"א פרק ד, ד"ל אותיות והוא ג"כ חילוף שם אה"ה בוכ"ו שבמלכות כנודע ועולה ד"ל והוא ג"כ שם אגל"א שבמל' כי ג' שמות אלו מורים על המל' בהיותם פב"פ עם ז"א כמבואר בברכת אבות ובאתה גבור.

⁸⁰³ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 434.

⁸⁰⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 71.

כב (ו) והאם רובצת⁸⁰⁵ וזהו לשון בין המשפטים⁸⁰⁶ בין תבין כי כן כתוב ומבני יששכר יודעי בינה שם בית הנפש מנוחתה ונחלתה⁸⁰⁷ ולכך סמוך לו וירא מנוחה ותרגום אונקלוס ואחסנתיה בין תחומיא וזה מבואר

(מט כא) נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלָחָה הַנֶּתֶן אִמְרֵי שְׁפָר:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה נפתלי אילה שלוחה ירמוז לצדיק⁸⁰⁸ ויזכיר בו אילה שלוחה לפי שהוא שלו והיא כנסת ישראל⁸⁰⁹, מלשון (תהלים כב א) אילת השחר, וכן שלוחה מלשון שליח ונפתלי זה נותן אמרי שפר להקב"ה⁸¹⁰ ואפשר שאונקלוס רמו לזה וכן אמרו רז"ל (שמו"ר כא ד) מלאך אחד ממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישראל ונוטל כל התפלות ועושה אותם עטרה לראשו של הקדוש ברוך הוא שנאמר (משלי י ו) ברכות לראש צדיק וידוע מי הוא ראשו של צדיק⁸¹¹ וזה מבואר

(מט כב) בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עֵינַי פְּנוֹת צְעָדָה עָלַי שׁוֹר:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה בן פרת ירמוז לתפארת ישראל⁸¹² וזהו לשון בן פרת

⁸⁰⁵ עי' ע"ח שער הזווגים פרק א, דע כי יש ב' מיני זווג אל או"א, הא' בהיותן שניהן שוין למעלה במקומן שוין בקומתן פב"פ, אשר זה נקרא בחי' זווג או"א עלאין. והב' הוא בחי' אמא רביעא על בנין (זהר ח"ב קכז ע"א) והוא כאשר אמא, הנה"י שלה, מתלבשין המוחין דז"א בתוכם. ואח"כ מתלבשים הנה"י דאמא תוך ז"א, ואז נקרא (דברים כב ו) ואם רובצת על האפרוחים, לפי שהיא יורדת למטה משיעור קומת (אבא) ומשפלת עצמה למטה.
⁸⁰⁶

(3) זהר ח"א דף רמב ע"ב

זוהמי קסרא. בגיני כך יששכר דאשתדלותיה באורייתא, כפית ליה לחמור, ונחית ליה מההוא גרם המעלות דאיהו סליק לנזקא עלמא, ושוי מדוריה בין המשפטים, בין זוהמי דטפסרי דעפרא
⁸⁰⁷
⁸⁰⁸

(4) זהר ח"א דף רמו ע"א

רבי שמעון פתח ואמר, נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר, הא אתמר דעלמא עלאה עלמא דדכורא איהו, כיון דסלקא מלה מכנסת ישראל ולעילא כלא הוא דכר. מנלן מעולה, אמאי אתקרי עולה, בגין דסלקא לעילא מן נוקבא, ובגיני כך (ויקרא א ג) עולה זכר תמים יקרבינו וגו'. אמאי תמים, וכי פיסקי

(6) זהר ח"א דף רמו ע"ב

לכלל. ודא קול נפקא מדרום ומדבר למערב, ירית לתרין סטרין, ודא הוא דכתיב (דברים לג כג) ולנפתלי אמר וגו', ים ודרום ירשה, לעילא דכר, לתתא נוקבא, בגין כך נפתלי אילה שלוחה נוקבא לתתא, כגוונא דא דכר לעילא, דכתיב הנותן אמרי שפר, הנותן כתיב ולא הנותנת. תא ח
⁸⁰⁹
⁸¹⁰
⁸¹¹

(5) זהר ח"א דף רמו ע"ב

אתקשר באין, ולא אתפרש לעלמין, ודא הוא (זכריה יד ט) יהו"ה אחד ושמו אחד. ועל דא הנותן אמרי שפר כתיב, דא גופא, סיומא דגופא דא דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמאי תרי זמני, אלא בן פורת לעילא, בן פורת לתתא, ואמאי לאו איהו בן פורת לתתא בתקוני מטרוניתא, בגין דבנות צעדה למהוי עלי שור, דבעיין בנות לתקונהא ולא בנים, כמה דאת אמר (משלי לא כט) רבות בנות עשו חיל וגו', רבות בנות עשו חיל, אלן תריסר שבטין. תא חזי, מלכותא קדישא לא קביל מלכותא קדישא

⁸¹² עי' זהר ח"א דף רמו ע"ב: תא חזי חד רזא עלאה אית במלה דא דהא חמינן דיעקב בריך ליוסף בגו אחוהי כיון דמני קב"ה ארבע דגלים בשכינתא בתריסר שבטין לאתתקנא בהו (ו)גרע מנייהו ליוסף ושוי לאפרים באתריה מאי טעמא אסתלק יוסף מנייהו אי תימא בגין חובוי לאו הכי דהא זכאה איהו אלא רזא דמלה יוסף רשימו דדכורא הוה דכתיב (בראשית מט כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וכתוב (שם כד) משם רועה אבן ישראל מתמן אתזן האי אבן ישראל אבן כנסת ישראל ועלה אמר דוד (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה ובגין

וטעם עלי עין כי הוא על הנהר היוצא מעדן⁸¹³ מאציל על הנהר ומשפיע בו ובעבור היות הנצח מן הימין וההוד מן השמאל לכך יצאו ממנו שני שבטים אפרים ומנשה⁸¹⁴ וזהו שאמר בנות צעדה עלי שור ותרגם אונקלוס תרין שבטין יפקון מבנוהי ומוזה הזכיר משה בברכתו (דברים לג כד) בכור שורו הדר לו בא לבאר שתי המדות שנתנו ליוסף השור מהשמאל והדר שהוא הנצח מהימין וזה מבואר

(מט כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יָדָיו מִיַּדֵּי אָבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רָעָה אֲבִן יִשְׂרָאֵל:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת הברכה הזאת דומה לברכה אשר ברך למעלה את הנערים⁸¹⁵ כי אביר יעקב הוא אלהי אמת⁸¹⁶ ולא בא בכתוב אביר אברהם או יצחק וזולתם רק אביר יעקב או אביר ישראל (ישעיה א כד) הוא יעקב⁸¹⁷. והנה מידי אביר יעקב הגדולה והגבורה משם מידי אביר יעקב רועה אבן ישראל היא האבן הראשה שהיתה לראש פינה⁸¹⁸ (תהלים קיה כב) מאת ה' ונקרא אבן ישראל, כמו שאמרו חכמים כנסת ישראל היא האבן הראשה. וטעם אבן שהוא בנין משלים הכל. וענין רועה כי העוז בגבורה מתעלה בימינו של הקדוש ברוך הוא כדכתיב (חבקוק ג ד) קרנים מידו לו ושם חביון עוז כלומר ושם בימינו חביון העוז וחביון הוא הכח המתעלה הנחבא במקום אצילותו וזהו שנאמר (תהלים פ טז) וכנה אשר נטעה ימינך מאל אביך האלהים הרועה אותי מעודי ואת שדי ויברכך ודעת הברכה כי מידי אביר יעקב מחסד שרועה אבן

דיוסף איהו רשימו דכורא אקרי יוסף הצדיק דהא איהו צדיק ודאי משם רועה אבן ישראל תרגום: בא וראה, סוד עליון אחד יש בדבר זה, שהרי ראינו שיעקב בירך את יוסף בתוך אחיו. כיון שמנה הקדוש ברוך הוא ארבעה דגלים בשכינה, בשנים עשר שבטים לתקן בהם, גרע מהם את יוסף, ושם במקומו את אפרים. למה הסתלק מהם יוסף, אם תאמר משום חטאו, לא כך, שהרי הוא צדיק. אלא סוד הדבר, יוסף היה רישום של זכר, שכתוב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", וכתוב "משם רועה אבן ישראל", משם נזונית אבן ישראל הזאת. "אבן" זו כנסת ישראל, ועליה אמר דוד "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה". ומשום שיוסף הוא רישום של זכר, נקרא יוסף הצדיק, שהרי הוא ודאי צדיק. "משם רועה אבן ישראל".

⁸¹³ עי' זהר ח"א דף כו ע"א

ומיד דיפקון ישראל מן גלותא עמא קדישא לחוד, מיד נהר דהוה חרב ויבש, אתמר ביה ונהר יוצא מעדן דא ו' להשקות את הגן, ונהר דא עמודא דאמצעייתא, יוצא מעדן דא אמא עלאה, להשקות את הגן דא שכינתא תתאה, ד

⁸¹⁴ היינו שהקו האמצעי כולל את הצדדים, ולכן יוסף כלל ב' שבטים.

⁸¹⁵ עי' לעיל פסוק טו בדברי ר' בחיי.

⁸¹⁶ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 672.

⁸¹⁷ עי' זהר ח"א דף רמז ע"א): ותשב באיתן קשתו (שם מט כד) דא קשת מה קשת דא בת זוגו באיתן תוקפא אלבישת עלוי דלא אחלשת חילא דהא ידעת דיוסף לא יסטי בההוא דרגא דאת קיימא דיליה לימינא ולשמאלא ויפזו (שם) מאי ויפזו אלא כדכתיב (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפז רב וכתוב (איוב כח יז) ותמורתה כלי פז אתייקרו דרועוי במרגליתא עלאה מידי אביר יעקב (בראשית מט כד) מאינן תרין סטרין דאתקיף בהו יעקב משם רועה אבן ישראל (שם) מתמן אתזן ההוא אבן <יקרא> כדקאמרן תו מאינן <תריסר> (תרין) סטרין אתזן ההוא אבן יקרה דאינן צפון ודרום והיא אתייהיבת ביניהו (ואתברכא מנייהו ולא תזנא מנהון על דרגא דצדיק) [ואתברכו מנייהו ואתזנא מנהון על ידא דצדיק].

תרגום: "ותשב באיתן קשתו", זו קשת. מה זה קשת, זו בת זוגו. "באיתן", חזק הלבישה עליו, שלא נחלש כחה, שהרי ידעה שיוסף לא יסטה באותה דרגה של אות הברית שלו לימין ולשמאל. "ויפזו", מה זה "ויפזו", אלא כמו שכתוב "הנחמדים מזהב ומפז רב", וכתוב "ותמורתה כלי פז". התכבדו זרעותיו במרגלית עליונה. "מידי אביר יעקב", מאותם שני צדדים שהתחזק בהם יעקב. "משם רועה אבן ישראל", משם נזונית אותה אבן יקרה, כמו שאמרנו. עוד, מאותם שנים עשר צדדים נזונית אותה אבן יקרה, שהם צפון ודרום, והיא נתנה ביניהם והתברכה מהם, ונזונה מהם על (דרגה) ידי צדיק.

נראה שכוונתו שזה המשך של ח"ג והוא בנ"ה.

⁸¹⁸ עי' לעיל הערה 795.

ישראל ומאלהי אביו יפיק רצון ויבא עזרו ועם שדי תהיה ברכתו והנה הוא מבורך בשמים ובארץ וזה טעם ברכות אביך גברו על ברכת הורי כי הבנין שלם בו כך העליתי הענין הזה ממדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (עיין ספר הבהיר קצנ⁸¹⁹ קמח) והמשכיל יבין

(מט כה) מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מאל אביך אביך הוא אביר יעקב⁸²⁰ יבא לך העזר אחר קבלתו השפע מן השמים שהזכיר והוא שהשמים המקבל מעל ועם שדי תהיה ברכתך והיא התהום שהיא רובצת תחת⁸²¹ והם הם שדים ורחם⁸²² כתרנומו ברכתא דאבוך ודאמך כענין (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך ע"ד הסוד כי האב והאם כנגדם

(מט כו) ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחריו:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה⁸²³ ברכות אביך גברו כלומר שפע אצילות אביך יקבל וימשך מלמעלה ויתגבר על ברכות הורי הם האבות העליונים והם המדות שהחזיקו בהם אברהם ויצחק והם החסד והפחד והם ידי אביר יעקב שבארתי לך למעלה וקראם הורים כי האבות הן הן המרכבה וכן דוד המלך ע"ה קראם הרים הוא שאמר (תהלים קכא א) אשא עיני אל ההרים ודרשו רז"ל (מדרש תהלים) אשא עיני אל ההרים אלו האבות פי' העליונים

(מט כז) בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שָלָל:

וע"ד הקבלה בנימין זאב יטרף היה בנימין כלול משתי מדות שכל הבנין נכלל בהם⁸²⁴ ונקשר מעלה ומטה וכן השכינה השורה בחלקו כלולה מן הכל והמשילו לזאב הטורף האוכל תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים ולפי שהוא כלול מן העשר הוליד במים כמנינם וכנגדם וזהו לשון יחלק שלל כלשון (תהלים סח יג) ונות בית תחלק שלל והיא השכינה ומזה תרגם אונקלוס בארעיה תשרי שכינתיה והבן זה

⁸¹⁹ קצנ. ומאי משם רועה אבן ישראל (בראשית מ"ט כד) שמשם נזון אבן ישראל ומאי משם, הוי אומר צדיק עליון, ומה הוא היינו האור הגדול הצפון, והיינו סוחרת, והאבן שדרה למטה הימנה נקרא דר, ומאי הוא קרנים שנאמר (חבקוק ג' ד) קרנים מידו לו, היינו חמש אצבעות של יד ימין:

קפז. ויראת ה' זו היא שהיא למעלה, היא בכפו של הקב"ה, וגם היא עוזו, ואותו הכף שנקרא כף זכות משום דמטה את העולם לכף. זכות והיינו דכתיב (ישעי' י"א ג) והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, אלא מטה את כל העולם לכף זכות ומשם עצה יוצאה, ומשם בריאות יוצאת לעולם. ומשם רועה אבן ישראל (בראשית מ"ט כד), והוא המקום שנקרא שם שנאמר (חבקוק ג' ד), ושם חביון עוזו.

⁸²⁰ ע"י לעיל פרשת ויצא הערה @@@.672 ע"כ סדרתי את ההפניות עם שמות של הפרשיות @@@

821

822

823 חסר ביארו כאן?

824

(12) בית עולמים - דף קלה ע"ב - ד"ה האי

הוא מס'ט דאורא ובוצינא וז"ס אש על המזבח ס'ט דבוצינא אש והוא גבורה עילאה דמות אר"ה רביץ על טרפי' ומשם הוא סוד חימום ואתערותא דנוקבא ע"י שם ב"ן המעלה מ"ן בשלהוביתא דרחימותא וז"ס בנימן זאב יטרף כידוע שבנימין הוא שם ב"ן דנוק' המעלה מ"ן ולכן נבנה המזבח בחלקו וכ

(מט כח) כָּל אֱלֹהֵי שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ
אוֹתָם אִישׁ אִשְׁרֵי כְּבָרְכָתוֹ בִּרְךְ אֹתָם:

ע"י ר' בחיי: ועל דרך הקבלה מלת זאת⁸²⁵ היא כנסת ישראל שכתוב בה (שיר השירים ז ז) זאת קומתך דמתה לתמר והיא התרומה שנאמר (שמות כה ג) וזאת התרומה והיא הברית שנאמר (בראשית ט יב) זאת אות הברית והיא התורה שנאמר (במדבר יט יד) זאת התורה שנתנה בשם המיוחד שנאמר (שמות כ א) וידבר אלהים⁸²⁶ ולזה רמז הנביא שאמר (חבקוק ג י) נתן תהום קולו⁸²⁷ וזהו שכתוב (ויקרא טז ג) בזאת יבא אהרן אל הקדש (תהלים קיח כ) כי זה השער לה' אשר צדיקים יבואו בו אל הקדש כענין שנאמר (תהלים קלד ב) שאו ידיכם קדש וברכו את ה'

עיי"ש: וע"ד הקבלה איש אשר כברכתו ברך אותם י"ב שבטים הם דוגמת י"ב צנורות של מעלה⁸²⁸ ועליהם רמז דוד כשאמר (תהלים קכב ד) ששם עלו שבטים שבטי יה הזכיר ל"שבטים על י"ב של מעלה ו"שבטי יה על י"ב של מטה החתומים יו"ד ה"א בראש ובסוף (במדבר כו ז) הראובני (שם יד) והשמעוני וזהו שאמר איש אשר כברכתו ברך אותם כברכתם של מעלה ברך אותם למטה

(מט לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצֹאת אֶת בָּנָיו וַיֵּאסֹף רַגְלָיו אֶל הַמָּטָה וַיִּגְנַע וַיֵּאסֹף אֶל עַמּוּי: ע"י רמב"ן: ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותינו (תענית ה ב) יעקב אבינו לא מת לשון רש"י ולדעת רבותינו הרי יעקב הזכיר מיתה בעצמו (לעיל מח כא) הנה אנכי מת

⁸²⁵ ע"י לעיל הערה 248, וע"י לקמן הערה 2152.

⁸²⁶ צ"ע גדול בדבריו שהרי שם המיוחד הי אשם הו"ה וע"י לקמן שמות ו ב ברמב"ן שמביא ראיה מפסוק ב אנכי הו"ה אלקיך.

⁸²⁷ ספר הבהיר - המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ז"ל

קלט. שאלו לו תלמידיו למי נושאים כפים, אמר להם לרום השמים, מנא לן, דכתיב (חבקוק ג י) נתן תהום קולו רום ידהו נשא, הא למדת שאין נשיאת כפים אלא לרום שמים, וכשיש בישראל משכילים ויודעים את סוד השם הנכבד ונושאים כפיהם, מיד נענים שנאמר (ישעי' נ"ח ט) אז תקרא וה' יענה, אם אז תקרא ה' יענה מיד:

קמ. מאי ניהו אז, אלא מלמד שאין רשות לקרוא לאל"ף לבדה אלא על ידי שנים האותיות הדבקים בה היושבים ראשונה במלכות, ועם האל"ף הם שלשה ונשארו שבע מעשרה מאמרות, והיינו ז' דכתיב (שמות ט"ו א) אז ישיר משה ובני ישראל גם כן:

ע"י ספר הפליאה (&): התהום היא אחרית האבנים והיא כ"י ועמק הבנין וע"ז נאמר ברכת תהום רובצת תחת, ולא ראית בני מה נאמר במתן תורה ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו רום ידהו נשא ור"ל ראוך יחילו הרים אלו זרועות עולם הנקראים הרים זרם מים אלו מים העליונים הבאים מן החסד נתן תהום קולו הוא כ"י. רום ידהו נשא ר"ל אבנים אחרונות הרומזים במלת ידהו נשאם ועלתה במדה הנקרא רום הוא החולם כענין נעוץ סופו בתחילתו:

⁸²⁸

(2) ספר פרדס רמונים - שער לא פרק ח

וד. ואמר שיש לכל אחד מן הכליות י"ב צנורות נובעים ממקורם ומשפיעים אל הברית לרמוז אל השפעת הימיני נצח שהוא ו' הרי ו' וחסד ו' הרי ו' הם י"ב. וכן השמאלי הוד ו' וגבור ו' הרי י"ב. כי האבות

ע"י ספר עבודת הקודש - חלק ד פרק כה

והכוונה להם ע"ה כי יעקב אבינו ע"ה עקר הליכתו לקחת לו אשה להיות לו זרע הגון כיוצא בו לנבואה והי"ב שבטים שגזר הקב"ה להעמיד שיעמדו ממנו להיותו בדוגמא עליונה סוד עין יעקב המתפשטים ממנו י"ב צנורות סוד שנים עשר היות ועם המקור הרי י"ג, והם סוד שבטי יה העליונים וכנגדן שנים עשר גבולי אלכסון (ס"י פ"ה מ"ב) לשש קצוות כידוע לחכמי לב, והנה הי"ב היות מתאחות במקור בייחוד שוה ודוגמא זו היה יעקב מהרהר שיהיה הוא למטה בשנים עשר שבטיו שיתאחו כלם לאחדות אחד לקבל עליהם עול מלכות שמים להיותם בדוגמא עליונה:

והיה אלהים עמכם ואולי לא ידע הוא בנפשו או שלא רצה לתת כבוד לשמו וכן (להלן נ טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם כי להם מת הוא או שלא ידעו הם בזה כלל וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים⁸²⁹ וזו תחופה עליו כל היום לובשת לבושה השני שלא יפשטנה ערומה כיעקב או תתלבש לעתים מזומנות ויובן הענין הזה במסכת שבת (קנב ב) ובמסכת כתובות (קג א)

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת שלא היתה מדתו כענין שאר מדות הקצוות שהן גורמות ההפכים⁸³⁰ ובאור זה כי מדתו הוא המכריע ואף על פי שהוא כלול מכל המדות ומקבל מהן בעבור שהוא עולה דרך סלולה עד ראשית הראשית שהוא מקור החיים⁸³¹ על כן אמרו ביעקב לא מת ולא אמרו כן על אברהם ויצחק לפי שהן מדות הקצוות לימין ולשמאל הגורמות ההפכים ולפיכך יעקב אבינו לא מת אך נשאר קיים בגוף ובנפש הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפש מתלבשת בצורת גוף⁸³² ויש לו ממש אבל הוא דק עד מאד מתלבשת בו לעתים מזומנות והוא מערב שבת לערב שבת או מיום הכפורים ליום הכפורים הוא משוטט בעולם בשליחותו של הקדוש ברוך הוא ומתראה למי שהוא חפץ בו כי הראשון הגם נחנט ונקבר כפשוטו של מקרא וזהו מאמר החכם שאמר (תענית ה ב) מקרא אני דורש שנאמר (ירמיהו כו כז) הנני מושיעך ואת זרעך מקיץ הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כלומר מה זרעו בחיים בגוף ובנפש אף הוא בחיים בגוף ובנפש והוא הגוף שהזכרתי

⁸²⁹ עי' לעיל הערה 321. עי' לעיל הערה 461. וצ"ע אם זה מספיק.

⁸³⁰ עי' לעיל הערה 672.

⁸³¹ היינו הקו האמצעי, עי'

(13) ספר עבודת הקודש - ח"ג פרק טו

העליונים הוא עמך, כלומר אינו דבר זולתך כענין עזרי מעם יי' שהרמז על קוצו של יו"ד, כי הקוץ אינו נפרד מן הי"ד ואינו דבר זולתו ומן הי"ד שבשם הגדול החיים נמשכים לכל חי והוא מקור החיים, באורך והוא האור הראשון שנאמר עליו יהי אור, ואמרו עליו אור שכבר היה והוא החיים הנזכרים, ואמר שבאור ההוא נראה אור ומי שלא זכה אל האור ההוא הנה הוא נדחה אל מקור החשך

⁸³² המכונה בעץ חיים צלם. ##*

פרשת שמות

הקדמה לספר שמות

ע"י רמב"ן: השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפ"י ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכנתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם⁸³³ והם הם המרכבה⁸³⁴ ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד:

(א א): וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:

ע"י ר' בחיי: את יעקב – עם, כמו (בראשית א ב) את השמים ואת הארץ על דרך הקבלה – וכן (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ⁸³⁵.
ע"י ש: וע"ד הקבלה – איש וביתו באו, איש על שם שכתוב (שמות טו ג) ה' איש מלחמה⁸³⁶, וביתו, ובית דינו⁸³⁷. ונרמו בכאן שארז"ל גלו למצרים שכנה עמהם.

⁸³³ מלה"פ (איוב כט ד) כאשר הייתי בימי חרפי בסוד אלוה עלי אהלי: וע"י רמ"ע מפאנו מאמר הנפש ח"ד פ"ד שמביא לשון הזהר ח"ב צו ע"ב: תא חזי (&) לא תצא כצאת העבדים מאי הוא אלא בשעתא דנפקת מן טיקלא והוא סטרא בחדו רשים לה קודשא בריך הוא וחתים לה בחד גושפנקא ופריש עלה לבוש יקר דיליה ומאן איהו שמא קדישא דאקרי אל"ה ודא הוא בבגדו בה לבושה יקרא דמלכא פריש עלה וכדין איהי נטירא דלא אתמסרת לעם נכרי אלא לישראל לחוד ודא איהו דכתיב (איוב כט זב) כימי אל"ה ישמרני ועל רזא דא כתיב הכא לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה בעוד דלבוש יקר דמלכא בה כיון⁸³³ דבגדו בה כתיב (&) לעם נכרי לא ימשל למכרה

תרגום: בא וראה לא תצא כצאת העבדים מה זה אלא בשעה שיוצאת מן המאזנים ואותו הצד בשמחה רושם הקדוש ברוך הוא אותה וחותרם אותה בחותמת אחת ופורס עליה לבוש כבוד שלו ומיהו השם הקדוש שנקרא אלוה וזהו בבגדו בה הלבוש הנכבד של המלך פורש עליה ואז היא שמורה שלא נמסרה לעם נכרי אלא לישראל לחוד. וזהו שכתוב כימי אלוה ישמרני ועל סוד זה כתוב כאן לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה בעוד שלבוש כבוד המלך בה כיון שבגדו בה כתוב לעם נכרי לא ימשל למכרה.

⁸³⁴ ע"י מדרש רבה בראשית פרשה מז פסקה ו: אר"ל האבות הן הן המרכבה שנא' ויעל אלהים מעל אברהם ויעל מעליו אלהים (בראשית כה) והנה ה' נצב עליו. וע"י דבריו דברים יא כב.
⁸³⁵ ע"י זה שמות דף ב ע"ב: ותנינן בכל אתר דישראל גלו תמן שכינתא גלתה עמהון, והכא בגלותא דמצרים מה כתיב, ואלה שמות בני ישראל וגו', כיון דכתיב בני ישראל, מהו את יעקב, הבאים אתו אצטריך למימר, אלא אלה שמות בני ישראל, אינון רתיכין ומשריין עלאין, דנחתו עם יעקב בהדי שכינתא בגלותא דמצרים.

⁸³⁶ ע"י זהר (פנחס דף רכג ע"א): רזא דמלה בחסד ובגבורה ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ובתפארת דאתקרי "יהו"ה איש מלחמה". מה כתיב, שתיים חוברות איש תרתין שמהן מתחברן ביה כחדא.

תרגום: סוד הדבר חסד וגבורה, ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה ובתפארת דנקרא "ה" איש מלחמה". מה כתוב, שתיים חוברות איש, שני השמות מתחברים לו כאחד.
דהיינו הבחי' של "איש" והוא בחי' הת"ת המחברת את שתי הצדדים אשר הם חסד וגבורה יחד (ובזה נוצר פרצוף המכונה איש), ובעמקם של דברים, הרבה פעמים כאשר מזכירים ת"ת הכוונה היא לכל הו"ק, אלא שהת"ת הוא עיקר הו"ק המחברם יחד.

⁸³⁷ ע"י תיקו"ז לד ע"ב ש"בית דינו" הוא כינוי לבחי' השכינה דהיינו מלכות. כוונתו לומר שהכינוי כאן "וביתו" הוא רמז לכינוי "בית דינו", דהיינו בית קיבול לדין דיליה (ע"י זהר שמות דף ד ע"א), והוא בחי' הנוק'. דהיינו שבא לרמוז כאן שכאשר ירד כלל ישראל למצרים, אף ו"ק עם

(א ב) ראובן שמעון לוי ויהודה:

ע"ר' בחיי: ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר זבולן ובנימן – הזכיר הששה הראשונים שהם בני לאה כסדר תולדותם, והיה ראוי שיזכיר לבנימן אחרון לכל אחיו כי הוא הקטן שבכלן, ומה שהזכירו שביעי מפני שהעולם השפל נחלק לשבעה אקלימים⁸³⁸, והאקלים השביעי הוא ארץ ישראל, שהוא אמצע הישוב⁸³⁹, והיא הנקודה מזוגה מקור וחום, יותר משאר הארצות, מפני שהיא אמצעית לקצוות, ועל כן נכתב בנימן שביעי לרמוז על בית המקדש שבאקלים שביעי, שהוא בחלקו של בנימן. ואע"פ שחכמי המחקר שסדרו האקלימים כתבו בקצת חבוריהם שארץ ישראל באקלים הרביעי, הכל הולך אל מקום אחד, כי כיון שהארץ היא הנקודה ויש ג' אקלימים מכאן וג' אקלימים מכאן, הנה היא רביעית לכל ג' וג', והיא אמצעית, והיא שביעית. וזה דמיון יום השבת, שהוא אמצעי לימות השבוע, והוא יום שביעי, ולא הוצרכו רז"ל להודיענו שהמאורות נתלו ביום רביעי כי אם לפרסם מעלת השבת. וידוע כי ערב שבת מתחיל מיום רביעי, וכאשר תחשוב יום רביעי חמישי וששי מלפני השבת, ויום ראשון ושני ושלישי מאחרי השבת, הנה שבת שהוא שביעי אמצעי גם רביעי לכל השלשה. וכן בית המקדש שבאקלים הזה אמצעי ושביעי⁸⁴⁰.

(ב ב) ותהר האשה ותלד בן ותקרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים:

ע"ר' בחיי: וע"ד הקבלה "כי טוב הוא" היה מספיק לפי המדרש הזה שיאמר ותרא אותו כי טוב, כיון שהוציאו אותו מלשון וירא אלהים את האור כי טוב, אבל הוסיף מלת "הוא" כי הוא שמו של הקב"ה, שנאמר (תהלים ק ג) הוא עשנו ולא אנחנו, (ישעיה מב ח) אני ה' הוא שמי⁸⁴¹. ומה שדרשו רז"ל⁸⁴² בה"א נברא העולם הכונה בה"א וא"ו של

המלכות ירדו עמהם.

⁸³⁸ ע"י ס"י פ"ד מט"ו שיש ז' ארצות. וע"י זהר בראשית לט ע"ב שהם: ארץ, אדמה, גיא, נשיה, ציה, ארקא, תבל. וע"י תנא דבי אליהו רבה פרק ב ז"ל: ובקצה תבל מליהם זה ארץ ישראל שהיא תבלו של עולם.

⁸³⁹ ע"י זהר שלח קסא ע"ב ז"ל: ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אשרא (ס"א אסדר) לימא דאוקינוס דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא.

תרגום: בא וראה, כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם, השרה (סדר) את ים האוקינוס סביב ישוב כל העולם, וישוב של כל שבעים האומות כולם סביב לירושלים, וירושלים שורה באמצע כל הישוב.

⁸⁴⁰ ע"י ס"י פ"ד מ"ד: היכל הקודש המכוון באמצע, ע"כ. וע"י תיקו"ז ה ע"א, שמבואר שם שהנוק' נקראת רביעא לכל תלת', והיא בחי' השביעית.

⁸⁴¹ ע"י ספד"צ פ"ב (דף כג ע"ב) ז"ל: כתיב (ישעיה מב ח) אני ה' הוא שמי, וכתיב (דברים לב לט) אני אמית ואחיה, וכתיב (ישע"י מו ד) ואני אשא ואני אסבול, הוא עשנו ולו אנחנו (תהלים ק ג), והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כג יג), הוא אקרי מאן דסתים ולא שכיח, הוא מאן דלא אזדמן לעינא, הוא מאן דלא אקרי בשמא. [תרגום: הוא נקרא מי שנסתר ולא נמצא. "הוא" מי שלא נראה לעינינו, "הוא" שלא נקרא בשם.]

וכן ע"י אד"ר קלד ע"ב שמשמע משם שכינוי זה שייך לא"א יותר מאשר לשכינה, ולכאורה צ"ע למצוא שורש לדבריו של רבינו.

וע"י זהר ח"א קנד ע"ב: תא חזי עלמא תתאה באתגליא איהו והוא שירותא דכלא לסלקא בדרגוי כמה דחכמה עלאה [ו]הוא שירותא דכלא הכי נמי עלמא תתאה חכמה איהו והיא שירותא דכלא ובגין כך קרינן אתה בגין דאיהו שמטה ואתגליא ועלמא עלאה דאיהו יובלא קרינא הוא דכל מלוי באתכסיא אינון ורזא דמלה דלאה דכתיב (בראשית ל טז) וישכב עמה בלילה הוא ועל דא כתיב (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא בגין לאמשכא מניה ברכאן לכלא הוא עלמא עלאה דאתכסיא תדיר ויעקב במה דאתכסיא לא אתדבק ברעותיה אלא במה דאתגליא ורזא דא <דכתיב> (בראשית ב כד) ודבק באשתו וירא יהו"ה כי שנואה לאה מהכא דסאני בר נש עריין

השם, מפני שהשכינה כלולה מו' קצוות⁸⁴³, וכמו שנרמז במזמור (תהלים קכא א) אשא עיני אל ההרים, שהזכיר שם דוד ע"ה ששה פעמים שמירה, שהוא רמז לשכינה⁸⁴⁴. ומפני שעיקר האותיות וקיומם היא האל"ף, לא מצינו השם כי אם באל"ף. ולפיכך הזכיר כאן במשה "כי טוב הוא", רמז במלת "כי טוב" שנתמלא הבית אורה, גם במה שהוסיף מלת "הוא" רמז לשכינה שראתה עמו. וזהו שדרשו רז"ל (סוטה יב ע"ב) ותפתח ותראה את הילד ותרא מבעי ליה, מלמד שראתה עמו שכינה. הרי לך מפורש שהוציאו לנו חכמי האמת רמז לשכינה מתוספת ה"א וא"ו של ותראהו, וכן אני אומר בתוספת כי טוב הוא, שהרי הדין נותן אם בתייה בת פרעה זכתה לראות פני השכינה לכבוד משה, כל שכן הצדקת אמו שתזכה לזה.

(ב יב): ויפן פה וכה וירא פי אין איש ויך את המצרי וימנהו פחול:

ע"י ר' בחיי: ויך את המצרי – ראוי היה משה מששת ימי בראשית לעשות המעשה הזה להרוג את המצרי⁸⁴⁵, כי כחו של מצרי הוא כחו של קין שהוא מצד הטומאה⁸⁴⁶, ומזה אמרו רז"ל (חולין יג ע"א) שחיתת נכרי נבלה ומטמאה במשא, כי הטומאה מצד כחו והבן זה⁸⁴⁷.

דאמיה (<נ"א> ואחתיה) ויתחד בר נש עם אמיה בכל אתר ולא יתחשש והא אתערו בן מתיחד עם אמו וכלא אתכסי מיעקב דעלמא עלאה לא אתגליא כלל תרגום: בא וראה, העולם התחתון הוא בנגלה, והוא ראשית הכל לעלות בדרגותיו, כמו שהחכמה העליונה היא ראשית הכל, כך גם העולם התחתון הוא חכמה, והיא ראשית הכל, ולכן נקרא "אתה", משום שהוא שמיטה, ובגלוי. והעולם העליון שהוא היובל, נקרא "הוא", שכל דבריו הם בנסתר. וסוד הדבר של לאה, שכתוב "וישכב עמה בלילה הוא", ועל זה כתוב "ועבד הלוי הוא", כדי למשוך ממנו ברכות לכל. "הוא" העולם העליון שנסתר תמיד. ויעקב במה שנסתר לא נדבק ברצונו, אלא במה שנגלה, וזה סוד הכתוב "ודבק באשתו". "וירא ה' כי שנואה לאה", מכאן ששונא אדם ערות אמו (ואחותו), ומתיחד אדם עם אמו בכל מקום ולא יחשוש, והרי העירו, בן מתיחד עם אמו, והכל התכסה מיעקב, שהעולם העליון לא התגלה כלל. וכן הוא בדף קנו ע"ב, וכן ח"ב קיד ע"א, וכן בשעה"כ נפ"א ה, שעה"ק יז ע"ב, שעה"פ ישעיה ועוד. וע"י הערה 1479.

ע"י הגמ' במנחות (כט ע"ב): כי ב"ה י"י צור עולמים וכו' כדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי אלו שני עולמות שברא הקב"ה, אחד בה"י ואחד ביר"ד, וכו' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם [הוי אומר העולם הזה בה"י והעולם הבא ביר"ד], ע"כ. ומשמע מלשון הגמ' שהוא ה' ראשונה של שם, והוא לכאורה קשה, שכן משמע מדברי רבינו שמדבר על ה' שהוא ביטוי לשכינה הרי הוא ה"א אחרונה של שם (ובאומרו "בה"א וא"ו של השם" כוונתו וא"ו ה"א וכמ"ש הוא בעצמו שמדבר הכתוב על ו' קצוות והרי כוונתו לפרש תיבת הו"א). ואולי כוונת רבינו למש"כ הזהר (צו כט ע"א): מאן דאתעסק באורייתא ובפקודין אית לון עול מלכות שמים דאיהי ה' בתראה מלכות שמים אתקריאת עול מצות איהי ודאי בגין דבה אתבריא כל בריין דשמיא וארעא הדא הוא דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם.

תרגום: מי שעוסק בתורה ומצוות יש לו עול מלכות שמים, שהיא ה' אחרונה שנקראת מלכות שמים. עול מצוות היא ודאי, משום שבה נבראו כל הבריות של שמים וארץ, זהו שכתוב (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם.⁸⁴³ ע"י ס"י פ"א מ"ג.

הדוגמא היחידה שמצאתי לזה הוא גמ' שבת (לב ע"א): תנא דבי רבי ישמעאל כי יפול הנופל ממנו (ממנו) ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.⁸⁴⁴ ע"י שעה"ג הק' לו.

ולכאורה יש מקום להבין זאת ע"פ מש"כ האריז"ל בשעה"פ בראשית: גם פירוש אחר, כי שבעתים יקם קין, ר"ל, כי הנה נתבאר בדברי רז"ל כי מרע"ה, היו לו שבעה שמות. וכן יתרו חמיו, היו לו שבעה שמות. והתחלת תיקונו של קין, היה ביתרו. כמש"כ בספר התקונות על פסוק (בראשית ד' א) קניתי איש את ה'. וזש"ה, כי שבעתים יקם קין, לשון קימה ועלייה, ירצה, כי כאשר נתחברו יחד, משה ויתרו, שהם ב' שביעיות של שמות כנזכר, אז יקם קין מנפילתו ונתקן.⁸⁴⁵

ודע כי ההכאה הזאת בלשון היתה, כי המית אותו ברוח שפתנו. וכן דרשו רז"ל (שמות רבה פ"א סי' ל') שהרגו בשם המפורש, והראיה ממה שכתוב (לקמן יד) הלהרגני אתה אומר, באמירה בלבד, ושם המפורש של מ"ב אותיות היה⁸⁴⁸. ויש בכתוב התעוררות על זה, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים מד ו) בך צרינו נגנח בשמך נבוס קמינו, ואמר זה על מ"ב אותיות. ועל זה נאמר (תהלים קמח יג) כי נשנב שמו לבדו⁸⁴⁹, וזהו (תהלים לג ט) כי הוא אמר ויהי⁸⁵⁰, וזהו (איוב כו ז) תולה ארץ על בלימה⁸⁵¹ והבן זה. ובכח השם הזה אמר משה (תנחומא בשלח ב') עלה שור עלה שור⁸⁵². וכן מצינו באלישע הנביא באותם נערים שהתקלסו בו, והיו אומרים לו (מלכים ב' ב כג) עלה קרח עלה קרח, הזכיר בו הכתוב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה', והוא שם בן מ"ב אותיות, ולכך נהרגו מ"ב ילדים, הוא שכתוב (שם כד) ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם מ"ב ילדים. ובא לשון ויך את המצרי כלשון (מלכים ב' יט לה) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, שאין הכונה הכאת יד כי אם הכאת כת.

(ב יג): ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה

רעך:

ע"י ר' בחיי: שני אנשים עברים נצים – דתן ואבירם היו, הם שאמרו (במדבר יד ד) נתנה ראש ונשובה מצרימה, הם שכתוב עליהם (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף, הם שהותירו את המן⁸⁵³, הם שעמדו במחלוקתו של קרח⁸⁵⁴.

(ב כג) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה:

גם רמז אל התחלת תיקונו ע"י משה ג"כ, שיש לו שבעה שמות. גם כשהרג את המצרי בשם המפורש של מ"ב, לתקנו ולהעלותו אל הקדושה כנזכר. ונמצא כי תקונו של קין בהריגת נפש המצרי, ובלקחת צפורה בת יתרו לו לאשה, היה ע"י משה, שהיו שבעה שמות. והענין הוא יותר בביאור, כי כאשר הרג את המצרי, ותקן את נפש הרע של קין, אז תכף נדבקה ונכנסה ביתרו, שהיה כומר לע"ז, ונתגייר וכפר בע"ז, ובו ביום ברח משה מפני פרעה, והלך למדין. ומצא ליתרו שכפר בע"ז, ונתגייר ביום שהמית הוא את המצרי, ואז התחיל קין לתקן. הרי כי הריגת המצרי, וכפירת יתרו בע"ז הכל ענין אחד, והכל היה ע"י משה.

⁸⁴⁸ והוא שם אבגית"ץ וכו' המרומז בפיוט אנא בכח וכו'. וע"י שער הגלגולים (הק' לו): משה שהוא [גלגול של] הבל, רצה לתקנו [את קין] על ידי שהרגו [למצרי, הרי הוא גלגול קין] בשם המפורש, שם בן מ"ב, והוברר הרע שבה, והעלהו לבחי' הטוב שבה אל הקדושה. וע"י שער הגלגולים (הק' לב) כמו שמרע"ה הזכיר שם בן מ"ב, והרג את המצרי שהוא נפש קין מצד הרע, כן אלישע הזכיר שם בן מ"ב, והרג מ"ב ילדים. וע"י ליקוטי הש"ס (ראש השנה): מ"ש רז"ל [במסכת סוטה] בפסוק ויקלל אותם אלישע כי ראה שנתעברו אמותם בליל י"כ כי ב"כ הוא שליטת הבינה והם חטאו ב"כ על כן קללם בשם מ"ב המאיר ב"כ וע"כ מתו מ"ב נערים. וע"י פע"ח (שער יוה"כ ד) והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעין את השם המפורש יוצא מפי כה"ג בקדושה ובטהרה, שם מ"ב דאנא בכח כו'.

ועוד בענין ביאור מהות שם מ"ב ע"י ע"ח שער ט פרק ב': אמנם כוונת מ"ב זה הוא להעלות כל הברורים משם אשר נשארו מזעיר ונוקבא ביצירה ועשיה, כי כל שם מ"ב הוא להעלות כנודע, אם כן ודאי הוא כי בשם זה נרמז מיתת המלכים, ועל סדר מיתתן הוא סדר העלאתן ע"י בירור בכח שם זה (פי' אבגית"ץ).

⁸⁴⁹ "לבדו" גי' מ"ב, ע"י שעה"כ ר"ה ו'.

⁸⁵⁰ "הוא ויהי" בגימ' הוא מ"ב עה"כ.

⁸⁵¹ "בלי" גימ' מ"ב.

⁸⁵² בעליית ארונו של יוסף מהנילוס - אמנם ע"י תנחומא שם (וכן הוא בזהר בשלח מו ע"א)

שעכ"פ לגירסתינו אמר "עלה שור" פעם אחת בלבד, אמנם ע"י רש"י (לב ד) שכ' כגירסת רבינו.

⁸⁵³ תדב"א פרק יח, ת"י שמות טז כ.

⁸⁵⁴ במדבר טז א.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – יתכן לפרש כי נרמז כאן ענין התפלה ומתוך הצרה וגודל השעבוד, כווננו אל העשר, ואל הראש ועד הסוף⁸⁵⁵. וכענין שכתוב (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה⁸⁵⁶. ולכך נרמזו כלם בכאן, הוא שאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע אלהים ויזכור אלהים כנגד היראה והחכמה והבינה⁸⁵⁷, את אברהם את יצחק ואת יעקב הגדולה והגבורה והיסוד⁸⁵⁸ ושני עמודים בכללן⁸⁵⁹, וירא אלהים כנגד התפארת⁸⁶⁰, וידע אלהים כנגד המלכות⁸⁶¹. ותן לבך כי לא הזכיר "בני ישראל" אלא "עם"⁸⁶². "וירא אלהים" כדי לרמוז על תפארת ישראל, כי שם יצעקו בני ישראל, ושם יתפללו בשאלת צרכיהם⁸⁶³, ואליו אנו מברכים בקדיש "אמן יהא שמיה רבא מברך", ואנו אומרים "לעלם לעלמי"⁸⁶⁴ עלמאי יתברך, הזכיר ה' עולמות כנגד ה' ספירות⁸⁶⁵ שמשם ולמעלה וצריך הוא לחבר מלת עלמאי ליתברך⁸⁶⁶, ואין להפסיק בהם כלל, כשם שאין להפסיק הכתר מאין סוף⁸⁶⁷, שמע נא ואתה דע לך.

⁸⁵⁵ כלומר הקומה שלימה של י' ספירות.

⁸⁵⁶ ע"י תיקו"ז י ע"ב: "וה' יענה" - יה"ה בארבע בתי דתפלין דיד דאינון אדנ"י [פ' יה"ה הוא ד' הפרשיות של תפלין שהוא בתפילה של יד שהוא מרומז בשם אדנ"י] ע"כ. ועיי"ש בבהגר"א, ז"ל, ר"ל דלכך כתיב וה' בו' כמ"ש (זהר נח סד ע"ב) הוא ובית דינו הוא. ע"י לקמן פסוק כה וברמב"ן שם מש"כ בשם ספר הבהיר, שע"י עבודת כלל ישראל ותפילתם השכינה עצמה נתקנה. ופירוש הדברים, שהשכינה עצמה עולה למעלה כנגד כל הקומה (המרומזת בשם הו"ה ב"ה), ובזה נתקנה ונתגלתה בבחינת קומה שלימה, שמתגלה מתוך המשפיע רק כפי היכולת של המקבל לקבל.
⁸⁵⁷ זכור היא מידת החכמה, שמיעה מידת הבינה, ותעל שועתם שייד לכתר והיא מכונה יראה???

⁸⁵⁸ לכאורה כוונת רבינו באומרו שיעקב מכונה כאן בבחי' יסוד ולא ת"ת כמידתו הידועה, שכאן כלולות בו הספירות נר"ה. והוא אחת מהבחינות שבמידותיו של יעקב, מכיוון שתפארת הוא בחי' בריח התיכון הכולל את כל הקו האמצעי. לכן אפשר לקרותו גם ת"ת וגם יסוד. ועיי' זהר תרומה קעה ע"ב בראשית א ע"ב, וכן עיי' בבהגר"א על ספד"צ סוף יג ע"ג.
⁸⁵⁹ ע"י זהר אמור דף צ ע"ב שיכין ובוועז הם ב' עמודים, ע"י זהר כי תצא רפב ע"א שיכין ובוועז הם נר"ה.

⁸⁶⁰ ע"י לקמן הערות 869, 934.

⁸⁶¹ ע"י זהר קדושים דף פג ע"ב ש"וידע" היא לשון של זיווג, וזהו עיקר המלכות שכן הוא

הנוק'.

⁸⁶² צ"ע שלא נזכר כאן תיבת "עם". ע"י דע"ה ח"ב קכו ע"ג וז"ל, כל מקום שנאמר "העם", הוא לשון גנאי, וכל מקום שנאמר "ישראל" הוא לשון שבח, כמ"ש הרמב"ן (שם סוף פסוק ז'). כי היו ישראל אז בבחי' קטנות בלא זכות ומעשים טובים, ולא היו ראויים כלל מצד מעשיהם לכל הנסים הגדולים שנעשו אז, ולכל מעלתם הגדולה שזכו אז.

⁸⁶³ ע"י דע"ה ח"א דף נה ע"ב, ז"ל, נצטמצם והתפשט באור עצמותו והתלבש באצילות, ואז נקרא הוא ע"י האצילות בשם הויה ב"ה, ואליו הוא כל התורה והעבודה וכל התפילות כולם, ואנו עובדים אותו ע"י שנתלבש באצילות, כי ע"ז נתגלה.

⁸⁶⁴ לכאורה צ"ל ולעלמי.

⁸⁶⁵ כח"ב ח"ג.

⁸⁶⁶ ע"י של"ה מסכת תמיד נר מצוה וז"ל: מש"כ הר"ר יוסף גיקטלייא [בשו"ת, והוא מקור לדברי השו"ע סי' נו סעיף ב] וזה לשונו, שאלתם מה שכותבים קצת פוסקים בעניינת קדיש שאין עונין אלא עד עלמאי ולא עוד, אם אמת אתם וראוי לעשות כך או לא, מפני שיש אנשים אחרים שסומכים עלמאי ליתברך, איזה כת מאלו צודקת. תשובה, אוי להם לפתאים אשר עברו ונענשו, ודאי המפריש בין עלמאי ליתברך כאילו הפריד וקצץ במקום דליכא קיצוץ להפריד ח"ו, אלא מדבק עלמאי ליתברך, והאריך בטעם הדבר, עכ"ל. והר"מ מרקנאט"י כתב גם כן לבאר עניין זה בטעמי המצות, וזה לשונו, ואסרו חכמים ז"ל להפסיק בין קדיש ליתברך, ושלתן אלו כולן אב אחד להם ומבטן אחד יצאו הקבלה האמיתית. וזולת טעם שלהם מצאתי, ד"תגדל י"הא י"תברך אלו שלוש יוד"ן שם אחד משם המפורש היוצא מויע ויבא ויט, ושם זה יוצא מיברכך יאר ישא, לפיכך המפסיק בין אלו שלוש יוד"ן פוסק את השם, עד כאן לשונו.

⁸⁶⁷ ע"י תיקו"ז עו ע"ב: כתר עלאה שריא ברישא דבר נש, דתמן מחשבה סתימאה, וכמה דמחשבה איה סתימא, כך איהו סתים, אין סוף אתקרי מלגאו, כתר עלאה מלבר.

תרגום: כתר עליון שורה בראש אדם, ששם מחשבה סתימאה, וכמו שמחשבה היא סתומה, כך הוא סתום, נקרא מבפנים אין סוף, וכתר עליון מבפנים.

(ב כה): וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יש בכתוב הזה סוד גדול מסתרי התורה, לומר כי עלה ענויים למאור פניו, וקרב אותם אל הדעת, כענין בקרב שנים תודיע ברגו רחם תזכור (חבקוק ג ב), ולכן יאריך הכתוב בזה אחרי שאמר כבר, וישמע אלהים, ויזכר אלהים, ונתפרש הפסוק הזה במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות עו⁸⁶⁸) תבינהו

וכוונתו לחלק בין אורא למו"ס.

⁸⁶⁸ ז"ל: ומאי "בקרוב שנים תודיע" (חבקוק ג ב)? כך אמר, ידעתי שאתה האל הקדוש, דכתיב "מי כמוכה נאדר בקדש" (שמות ט"ו יא), וקדש בך ואתה בקדש, ואעפ"כ בקרב שנים תודיע. ומאי תודיע, תרחם, כד"א "וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים" (שם ב כה). מאי וידע, משל למה"ד, למלך שהיתה לו אשה נאה והעמיד ממנה בנים, וחיבבם וגדלם. ויצאו לתרבות רעה, שנאם ושנא אמם. חזרה אמם אליהם ואמרה בני למה אתם עושים כך, שאביכם שונא אותי ואתכם, עד שנחמו וחזרו לעשות רצון אביהם, ראה אביהם כך, אהבם כבתחילה וזכר אמם, הה"ד (שם) וירא אלהים וגו' וידע וגו', וכתוב ובקרוב שנים תודיע.

פירוש דברי הבהיר לענ"ד: יחקור מהו דבר זה שיש "ידיעה" באמצע שני צרה. ומפרש שאע"פ שה' ית' הוא קדוש ומרומם מאיתנו, עכ"ז הוא מתחבר איתנו בחיבור כעין של אישות ואהבה, שכן ע"ז רומזת לשון "ידיעה" כעין מאמר הכתוב (בראשית ד א) "והאדם ידע את חוה". והנה רבי נחוניא בן הקנה במשלו על דברי הפסוק "וידע אלקים" רומז כאן לכך שהחיבור הוא בין הקב"ה (המלך), הרי הוא שורש כל השפע, לשכינה (אשה נאה), שהיא בית קיבול לכל השפע, ואילו כלל ישראל, הם הבנים של השכינה ותולדותיה. וכאשר כלל ישראל נמצא בחסרון, אזי השכינה נפרדת משרשה (הרי הוא בחי' גלות השכינה, שכן השכינה לעולם מצויה ביחד עם כלל ישראל בכ"מ), וכאשר כלל ישראל חוזרים למציאותם האמיתית, אזי תשובתם (נחמו וחזרו לעשות רצון אביהם) גורמת תיקון לשכינה, דהיינו חיבור של השכינה עם מקורה. ולכאורה הוא הסוד אשר אליו רומז כאן רבינו.

לענין סוד "בקרוב שנים", ע"י זהר בראשית ז ע"ב: אשכחנא בספרא דשלמה מלכא שמא גליפא דשבעין ותרין שמהן אגליף עלוי בתיבין בגין דאתון דאלפא ביתא דאגליף ביה אבוי בקדמיתא כד מית פרחו מניה והשתא דאלישע חבק ליה אגליף ביה כל אינון אתון דשבעין ותרין שמהן ואתון דאלין שבעין ותרין שמהן גליפן אינון מאתן ושיתסר אתון וכולהו אתון אגליף ברוחיה (נ"א בדיבורא) אלישע בגין לקיימא ליה באתון דשבעין ותרין שמהן וקרא ליה חבקוק שמא דאשלים לכל סטרין אשלים לחבוקין כדאתמר ואשלים לרזא דמאתן ושיתסר אתון דשמא קדישא בתיבין אתקיים לאהדרא רוחיה ובאתון אתקיים כל גופיה על קיומיה ועל דא אקרי חבקוק ואיהו אמר (חבקוק ג ב) יהו"ה שמעתי שמעך יראתי שמענא מה דהוה לי דאטעימנא מההוא עלמא ודחילנא שרא למתבע רחמין על נפשיה ואמר יהו"ה פעלך דעבדת לי בקרב שנים יהון חייהו כמו חייו וכל מאן דאתקשר באינון שנים קדמוניות חייך אתקשרו ביה בקרב שנים תודיע לההוא דרגא דלית (בה) חייך כלל.

תרגום: מצאנו בספרו של שלמה המלך שם חקוק, ששבעים ושנים שמות חקוקים עליו בתיבות, משום שאותיות הא"ב שחקק בו אביו בראשונה, כשמת, פרחו ממנו. וכעת שאלישע חבק אותו, חקק בו כל אותן האותיות של שבעים ושנים השמות, והאותיות של שבעים ושנים השמות הללו החקוקים הם מאתים ושש עשרה אותיות, ואת כל האותיות חקק ברוחו (בדיבור) אלישע, כדי להעמידו באותיות של שבעים ושנים שמות. וקרא לו חבקוק, השם שמשלים את כל הצדדים, משלים את החבוקים, כמבואר, והשלים לסוד של מאתים ושש עשרה האותיות של השם הקדוש. בתיבות, התקיים להחזיר את רוחו, ובאותיות התקיים כל גופו על קיומו, ועל כן נקרא חבקוק. והוא אמר "ה' שמעתי שמעך יראתי", "שמעתי" מה שהיה לי, שטעמתי מהעולם ההוא ופחדתי. התחיל לבקש רחמים על נפשו ואמר, "ה' פעלך" שעשית לי "בקרוב שנים", יהיו "חייהו" כמו חייו. וכל מי שנקשר באותן השנים הקדמוניות, החיים נקשרים בו. "בקרוב שנים תודיע" לאותה הדרגה שאין (בה) חיים כלל.

בחינת ה"שנים" שהיתה אצל חבקוק היא שעל אף שעזבה אותו החיות הקודמת, חזרה לו חיות המכונה "שנים קדמוניות". וע"י אד"ר קלח ע"ב: "בקרוב שנים" אינון "שנים קדמוניות" דאקרון "ימי קדם", עכ"ל. וע"י שם קלד ע"ב, ש"ימי עולם" הוא כינוי לז"א, ו"ימי קדם" הוא כינוי לא"א. לומר לך שיש חילוק בין בחינותיהם. ובביאור העניין, ע"י ב"ע קצט ע"א ז"ל, ז"ת של רד"א נק' שנים קדמוניות שהם קדמאין לכל האצילות, ומשם נמשך חיות לז"א, וז"ש דאקרון ימי קדם, ר"ל ו' ימי בראשית כמ"ש רז"ל, אם יהיו חטאיכם כשנים ואמרו (שבת פט ע"ב) כשנים הללו שסדורות ובאות מו' ימי בראשית, והם ו' אלפים שנים שהעולם מתנהג בהם מס' דז"א, עכ"ל. דהיינו ש'שנים' הוא כינוי לר"ק. אם כן יוצא לנו עומק נוסף, שד"ז שכלל ישראל מעורר

משם.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – וידע אלהים, וירא אלהים, כבר בארתיו (פסוק כג), והוא כענין (במדבר ו) יאר ה' פניו אליך⁸⁶⁹. וידע אלהים, הוא מענין ע"ז הדעת, כי נמשך שפע מן הרחמים אל הדעת לרחם על ישראל⁸⁷⁰, וכן תמצא בספר הבהיר (אות עו) מאי וידע אלקים, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אשה והעמיד ממנו בנים, חבבן וגדלן ויצאו לתרבות רעה, שנאם ושנא אמם. חזרה אמן עליהם, בני למה אתם כך שאביכם שונא אותי ואתכם, עד שחזרו לעשות רצון אביהם. ראה אביהם כך, אהבם כבתחלה וזכר את אמם, הה"ד וירא וידע ע"כ. ועל זה נאמר (משלי י) ובן כסיל תוגת אמו, ולא אביו, לפי שאמו מרוחקת מאביו בשבילו, ומכאן ראייה ברורה שכל זמן שישראל בגלות, השפע והאצילות נפסק מן המרכבה⁸⁷¹, ומאור הפנים רחוק מהדעת⁸⁷², ואז הבנים גולים. וכשהחזרים בתשובה, הוא ממשיך רחמיו אל הדעת ואוהב את הבנים כבתחלה, ואז הבנים נגאלים, וזהו שהזכיר כאן וירא וידע, ומזה נגאלו וזה מבואר.

ג א): ומשה היה רעה את צאן יתרו התנו פהן מדנין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים הרבה:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – ומשה היה רועה, כבר היה⁸⁷³, כי לא אמר ויהי משה רועה כמו שאמר (בראשית ד) ויהי הבל רעה צאן או שיאמר וירעה את צאן. וידוע כי מוכן היה מששת ימי בראשית להרוג המצר⁸⁷⁴, ולכך הזכיר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש, וכבר יש לך התעוררות באותיות לכה⁸⁷⁵. וכמוהו לפי דעתי, (איוב א) איש היה בארץ עוין איוב שמו, כי היה אפשר לומר ויהי איש בארץ עוין איוב שמו, כמו (שמואל א א) ויהי איש אחד מן הרמתים, (רות א א) ויהי בימי שפוט השופטים, (אסתר א א) ויהי בימי אחשורוש. ומה שהזכיר פעם אחרת והיה האיש ההוא תם וישר, הויה אחר הויה, נראה כי איוב היה בשלישית כי כן המדה, פעמים שלש עם גבר, ומשם זכה לחיי עולם, להיות נפשו צרורה בצרור החיים, בסוף אחרי שנתכפרו לו עונות ראשונים. ומה שהזכיר אחר המדבר, פתרונו שנכלל בו לשון הנהגה מלשון (תהלים מז)

גילוי חדש גורם להם לעלות לרובד יותר עליון.
⁸⁶⁹ ע"י זהר נשא קלג ע"ב שהיינו ב' התפוחין, הרי הוא הת"ת, וע"י עבה"ק שער א פרק ב: וראיתי להביא כאן מה שקבל החכם הזה (רבינו בחיי) בפסוק לא יהיה לך (שמות כ א), זה לשונו ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אבל פני שלי יהיו אלהיך עד כאן. והכוונה על המדות (י' ספירות) שהם פניו, וידוע שאין פני האדם דבר בלתו ולא חוצה לו ולא נפרד ממנו, אבל הם הוא עצמו. ומזה נקראו הפנים המאירים אלהים, כלומר אלי הם, וכמו שכתב הוא ז"ל בפרשת בראשית (א א) השם הזה שתי מלות אלי הם, ע"כ. וז"ל רבינו בחיי בראשית א א: וע"ד הקבלה השם הזה [אלקים] שתי מלות הם אל הם, והן הנה פ' ה"ד (קהלת יב א) וזכר את בוראיך מלא ביר"ד, והמשכיל יבין. אם כן כוונת רבינו בענין "פניו" היא לכללות ה"ס הנכללת בת"ת המרומז בשם הו"ה ב"ה ע"ש שהוא שם הכולל הכל.
⁸⁷⁰ נראה שכוונתו לבחי' הדעת המחברת את המוחין לשאר הגוף, וזה מן חיבור הרחמים (שהם ג"ר) לדעת ע"מ להשפיע למטה וצ"ע.
⁸⁷¹ ע"י זהר תרומה קנב ע"ב שבזמן הגלות שפע בא לישראל דרך החיצונים (ועוד ע"י שעה"כ דרושי הפסח דרוש א').
⁸⁷² ע"י גר"א ריש ספד"צ שכל שפע וכל תיקון מכונה בשם דעת, וצ"ע אם הרב מתכוין לאותו ענין.

⁸⁷³ הנה על לשון הפסוק "מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה" (קהלת ג טו) פ' הגר"א (תיקו"ז פט ע"ד) ז"ל, ר"ל "מה שהיה" בחכמה "כבר הוא" בכתר דנק' הוא וכו', וכן אין בבינה כ"א מה שהיה בחכמה וזהו "ואשר להיות" כו', וכן ע"י בענין זה דברי הזהר בראשית טז ע"ב. @דהיינו שמה הוא המשך של הקומה מסודר@.

⁸⁷⁴ ע"י לעיל הערה 845.

⁸⁷⁵ ע"י אור נערב ח"ז ש"לכה" הוא כינוי למלכות. וע"י זהר הובא בדברי רבינו דברים לג ח

ידבר עמים תחתינו. והכונה כי מתוך המרעה נתן לבו בענין הפרנסה מאיזה מקום מתפרנס הכל, ונכנס מענין לענין ומחכמה לחכמה עד שהגיע אל האלהים חורבה, כלומר הר האלהים שהוא חורבה, היא מדת הדין, שהיא מדה שניה לחסד, שמשם באה הפרנסה לעולם⁸⁷⁶, שנאמר (תהלים קלו) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ואמר הר האלהים שהוא אחד מן האבות, ואין הרים אלא אבות שנאמר (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה', והוא מלשון הורים. והזכיר לשון חורבה על מדת הדין, מלשון (דברים לג) ואשר חרב גאותך, שבארו על דרך הקבלה⁸⁷⁷ כי גאותן של ישראל אשר החרב, שהוא מדת הדין. ומזה דרשו רז"ל (שבת פט ע"ב) לא הר חורב שמו אלא הר סיני שמו, ולמה נקרא שמו חורב שמשם יצאה חורבה לעכו"ם. וכן תמצא באליהו (מלכים א יט) בענין עונת רצפים שמצא מראשותיו בדרך המדבר, וכתוב (שם) וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חורב, ורז"ל הבינו מלת אחר כלשון ההולך אחר חברו, ומזה דרשו כל מקום שהיה משה הולך במדבר היה המדבר בורח ונעשה ישוב. וכונתם בזה כי הקב"ה היה פותח לו שערי חכמה והיה רואה שעדיין לא הגיע למה שהיה דורש עד שבא אל הר האלהים, והוא חורבה כלומר מדת הדין, והיא האש האוכלת הקרבנות, שנאמר (ויקרא ט) ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה וגו'. כנגדה באדם הנפש והיא האוכלת, שנאמר (שם ז) הנפש האוכלת. ועל כן נראה לו המלאך בלבת אש כענין הראוי למדת הדין, ומתוך הסנה. ועל כן נהפך המטה לנחש וידו מצורעת והמים לדם, ועל כן הזכיר בסוף הפרשה (שמות ד) ויחר אף ה' במשה, וכתוב אחריו ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה, ונרמז בו השם למפרע⁸⁷⁸, בשכבר הודעתך בפרשת הפלגה שהוא מורה על מדת הדין בכל מקום שהוא רשום למפרע, וענין הפרשה מוכיח כן באשר הוא שם.

והנה המראה הזאת הוא רמז למשה למה שעתיד הקב"ה ליתן תורה באש על ידו במקום הזה וישמעו כל ישראל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה (הוריות דף ח ע"א). ודעת הרמב"ן ז"ל בפרשה הזאת, כי מה שאמר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש, ומה שאמר ויקרא אליו אלהים, הכל אחד, וזהו שאמר מלאך ה' מתוך הסנה ואמר אלהים מתוך הסנה. וכן תמצא על הים שכתוב (שם יד) ויסע מלאך האלהים, והוא באור לא סמוך, ואל תתמה איך יסתיר משה פניו מן המלאך, כי המלאך הנזכר בכאן הוא המלאך הנואל שכתוב בו (בראשית לא) אנכי האל בית אל, וכן אמר בכאן אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, והוא שנאמר עליו (שמות כג) כי שמי

⁸⁷⁶ עי' ב"ב כה ע"ב וז"ל: רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין. וסימניך, שלחן בצפון ומנורה בדרום. ועי' שעה"כ דרושי חג הסוכות בהק' שצפון הוא מידת הגבורה.
⁸⁷⁷ עי' זהר בראשית (השמטות דף רנב ע"א): פתח רבי אלעזר ואמר אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בי' מגן עזרך ואשר חרב גאותך. א"ר אלעזר וכי גאותן של ישראל בחרב הוא לאו הכי דהא חרב לעשו אתייהבת דכתיב ועל חרבך תחיה אלא הכי שמענא מאבוי דאלין ת"ח דכד שמעין מלה ולא אתיישב בלבהון ואיננו מגיחים קרבא דין עם דין כאיננו מגיחי קרבא בחרבא ובעיין לקטלא דין לדין עלה.

תרגום: פתח רבי אלעזר ואמר, "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך". אמר רבי אלעזר, וכי גאותם של ישראל בחרב הוא, לא כך, שהרי החרב ניתנה לעשו, שכתוב "ועל חרבך תחיה". אלא כך שמעתי מאבי, שאלו הם תלמידי חכמים, שכאשר שומעים דבר ולא מתיישב בלבם, והם לוחמים קרב זה עם זה כאותם לוחמי קרב בחרב, ורוצים להרוג זה את זה עליה.

@כאן רואים צד מעלה וקדושה במידת הגבורה. @
⁸⁷⁸ בר"ת "העם והיה הוא יהיה", ועי' לעיל הערה 403 ועי' עוד בדברי רבינו פרשת במדבר פ"א פסוק נא.

(ג ב): ויקרא מלאך ה' אליו בלפת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה פער פאש והסנה איננו אכל:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת, המלאך הזה הוא המלאך הגואל⁸⁸⁰ שנאמר כי שמי בקרבו (להלן כג א)⁸⁸¹, הוא שאמר ליעקב אנכי האל בית אל (בראשית לא יג), ובו נאמר (שמות ג ד) ויקרא אליו אלהים. אבל יקרא במדה ההיא מלאך בהנהגת העולם, וכן כתיב ויוציאנו ה' ממצרים (דברים כו ח), וכתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ טז), ונאמר ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט⁸⁸²), כלומר מלאך שהוא פניו⁸⁸³, כדכתיב פני ילכו והניחותי לך (להלן לג יד⁸⁸⁴). והוא שנאמר בו, ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם הפצים הנה בא (מלאכי ג א), ועוד תבין זה בפסוקים הבאים בעזרת השם.

והנה הסנה בוער באש – כמעט דולק, שהיה בתוך אש בוער, כמו והאבות מבערים את האש (ירמיה ז יח⁸⁸⁵), מדליקים ובערו בהם אש (יחזקאל לט ט). ומדוע לא יבער הסנה – לא ישרף ויאכל, וכמוהו כפשתים אשר בערו באש (שופטים טו יד) נשרפו, וכן דעת אונקלוס שתרגם הראשון "בער", והשני "מתוקד". או יהיה יבער מלשון ובערת הרע מקרבך (דברים יז ז), והיה לאדם לבער (ישעיה מד טו), כי דרך צחות בלשון הקודש לדבר כן, רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם (שופטים י ד).

⁸⁷⁹ ע"י דברינו ברמב"ן שם ביארנו את דבריו.

⁸⁸⁰ ע"י רבינו במדבר ו כה שזה כינוי לשכינה. ע"י עבודת הקודש ח"ב פרק כז, ז"ל, נבואתו [של משה] היתה באספקלריא שאינה מאירה, בתחלה וירא אליו מלאך יי' סוד המלאך הגואל, ואחר הרגילו לאט ועלה אל מעלת הנבואה בשם הגדול אשר לא עלה אליה שום נברא, ע"ל, דהיינו שה"מלאך הגואל" הוא בחי' השכינה, ו"השם הגדול" הוא הו"ה כדלקמן הערה 907. וז"ל הלש"ו בספר הביאורים (ח"ב ע ע"ג) כל אור תחתון הוא בבחי' מלאך לאור העליון, וכנודע בסוד המלאך הגואל, ע"ל. וע"י זה נח דף סא ע"א וכן ויגש דף רה ע"ב, וכן ואתחנן דף ער ע"א ועוד.
⁸⁸¹ ע"י זהר חיי שרה קכז ע"ב: ואימא לך מלה דעתיה דמאריה דמתניתא הוה בהאי מה כתיב ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך אמר ליה רבי זכינא לפסוקא דא אבל וכל טוב אדניו בידו מהו אמר ליה הוא שמייה דמאריה דאזיל גביה לאעלא ליה ולאנהגא (ולאגנא) ליה אמר דא ודאי הוא כי שמי בקרבו (שמות כג כא) תנן אמר רבי אבהו תא חזי מאן דידיע שמייה על בורייה ידע דהוא ושמייה חד הוא קודשא בריך הוא ושמייה חד דכתיב יהו"ה אחד וגו' (זכריה יד ט) (כלהו) כלומר השם והוא אחד.

[תרגום: ואומר לך דבר דעתו של בעל המשנה היתה בזה. מה כתוב, "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך". אמר לו, רבי, זכייתי לפסוק הזה, אבל "וכל טוב אדניו בידו" מהו. אמר לו, הוא שמו של רבו שהלך אליו להכניסו ולהנהיג (ולהגן) אותו. אמר, זהו ודאי, "כי שמי בקרבו". שנינו, אמר רבי אבהו, בא וראה, מי שיודע את שמו על בוריו, יודע שהוא ושמו אחד, הקדוש ברוך הוא ושמו אחד, שכתוב "ה' אחד" וגו'. (כלם) כלומר, השם והוא אחד.] דהיינו שכינה. וכן הוא בזו"ח יז ע"א. ודלא כדברי הש"ס בסנהדרין לח ע"ב ש"שמי בקרבו" הוא כינוי למט"ט. וע"י מש"כ רבינו לקמן שמות כג כ. וע"י רבינו בחיי על בראשית (כב יג), ז"ל, ומה שהזכירו כאן מלאך, כלומר מלאך שבקרבו השם, והוא שנאמר עליו כי שמי בקרבו. דהיינו שכינה.

⁸⁸² ע"י זהר וירא קכ ע"ב: ומלאך פניו הושיעם, דא שכינתא דאיהי עמהון בגלותא.

⁸⁸³ ע"י זהר יתרו דף פו ע"א: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, רבי יצחק אמר, אלהים אחרים, לאפקא שכינתא, על פני, לאפקא אפי מלכא, דבהו אתחזי מלכא קדישא, ואינון שמייה, והוא אינון, הוא שמייה דכתיב (ישעיה מב ח) אני יהו"ה הוא שמי, הוא ושמייה חד הוא, בריך שמייה לעלם ולעלמי עלמיא.

תרגום: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רבי יצחק אמר אלהים אחרים להוציא שכינה על פני להוציא פני המלך שבהם נראה המלך הקדוש והם שמו והוא הם הוא שמו שכתוב אני ה' הוא שמי הוא ושמו אחד הוא ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים.

⁸⁸⁴ ז"ל התרגום אונקלוס שם: אמר שכינתי תהך ואניח לך.

⁸⁸⁵ כן הוא בתרגום יונתן שם.

(ג ד): וַיִּרְא ה' פִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּפִיחַ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – טעם הכפל במשה ובשאר הנביאים, כדי לבאר שהקריאה היא ומה שנמשך אחריה הכל בהסכמת הרחמים והדין⁸⁸⁶, וקראו השמות בלשון כפל מאת הקב"ה לא מצאנום בתורה כי אם ארבעה.

(ג ה) וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הָלֶם שֶׁל נְעֻלֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ פִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמֶּת קֶדֶשׁ הוּא:

ע"י רמב"ן: לא הגיע עדיין למעלתו הגדולה בנבואה, כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהים (להלן כ כא), וכן ענין הסתרת פנים שעדיין לא עלה למה שנאמר בו, ותמונת ה' יביט (במדבר יב ה)⁸⁸⁷.

ע"י ר' בחיי: וע"ד השכל – של נעליך לא אמר חלוץ כמו בענין היבום שהזכיר בו (דברים כה) וחלצה נעלו, ולא אמר שלוף כמו בענין הקנין שכתוב (רות ד) שלף איש נעלו, אך בענין הנבואה הזכיר של מלשון שלילה, הוזהירו שישלול ממנו החומריות, שהמשיגים לנעלים⁸⁸⁸ לפי שהחומר דבק בגוף כמו שהמנעל דבק ברגל. וכשם שיש ביד האדם לשלול נעלו מעל רגלו, כן בידו שישלול ממנו החומריות כדי שיהיה מוכן לנבואה, וראוי להדבק באור השכל. והזכיר ביהושע של נעלך, כי הזכירו על שלילת מקצת לא על כלן⁸⁸⁹, וזוהי מעלתו של משה בהיותו משולל יותר מיהושע, שהרי משה פירש מן האשה ונאמר לו (דברים ה) ואתה פה עמוד עמדי (שבת פז ע"א), ולא נאמר כן ליהושע.

וע"ד הקבלה – של נעליך ירמוז⁸⁹⁰ שנגלית השכינה בשני גוונים, אש שחורה ואש לבנה⁸⁹¹. שכן השכינה כלולה דין ורחמים⁸⁹². אל תקרב הלום של – מפני אימת

⁸⁸⁶ ע"י זהר (נח דף ס ע"א): אית ליה תרין רוחין, רוחא חד בעלמא דין ורוחא חד בעלמא דאתי, והכי תשכח בכלהו צדיקי, משה משה, יעקב יעקב, אברהם אברהם, שמואל שמואל, שם שם.

תרגום: יש לו שתי רוחות, רוח אחת בעולם הזה ורוח אחת בעולם הבא. וכך תמצא בכל הצדיקים, משה משה, יעקב יעקב, אברהם אברהם, שמואל שמואל, שם שם. ע"כ. וע"י תיקו"ז קכט ע"ב: וכפל שמיה תרין זמנין משה משה, לאחדא בתרין הה"ן ה' עלאה ה' תתאה.

תרגום: וכפל שמו פעמיים משה משה, ולחברו בשני הה"ן ה' עליונה וה' תחתונה.⁸⁸⁷ ע"י לעיל הערה 880, וע"י תיקו"ז דף לב ע"א: מסטרא דעמודא דאמצעייתא איהי שכינתא מראה בהקיץ, ומשה בסטריה, דכתיב ביה פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות, ותמונת ה' יביט.

תרגום: מצדו של העמוד האמצעי, היא שכינה, מראה בהקיץ. ומשה מצדו, שכתוב בו פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט.

⁸⁸⁸ ע"י תיקו"ז כח ע"א: כד אתקריב תמן למחזי עובדא דא, אמר ליה הקדוש ברוך הוא, "אל תקרב הלום, של נעליך". הכא רמז דאתפשט מן גופא דיליה דאיהו נעל לגבי גופא אחרא דאתלבש.

תרגום: כשהתקרב לשם לראות מעשה זה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, "אל תקרב הלום של נעליך". כאן רמז שהתפשט מן הגוף שלו, שהוא נעל לגוף אחר שהתלבש.⁸⁸⁹ לכן אצל יהושע נקט בלשון יחיד ואילו אצל משה נקט בלשון רבים.

⁸⁹⁰ דהיינו מכיוון שנקט כאן בלשון רבים.
⁸⁹¹ תנחומא בראשית א א, וזהר נשא קלב ע"א.

⁸⁹² ע"י יומא כא ע"ב ששכינה נקרא אש. וע"י זהר יתרו פד ע"א וז"ל: אמר רבי יצחק אורייתא אתיהיבת באשא אוכמא על גבי אשא חוורא לאכללא ימינא בשמאלא ושמאלא דאתחזר ימינא דכתיב מימינו אש דת למו.

תרגום: תורה נתנה באש שחורה על גבי אש לבנה לכלל ימין בשמאל, ושמאל שחוזר לימין, שכתוב מימינו אש דת למו.

המלכות וקדושת המקום אמר לו של נעליך מעל רגליך. ועוד ירמוז לו כי במקום הזה תנתן התורה כתובה אש שחורה על גבי לבנה, ומטעם זה הזכיר הקב"ה למשה לשון של יותר משאר לשונות.

אדמת קדש הוא – מלת אדמת סמוכה לקדש, והוא הר סיני שכתוב (תהלים סח) ה' בם סיני בקדש. ועתה בתחלת נבואתו אמר לו אל תקרב הלום, כי מלת הלום רמז לשכינה⁸⁹³, שהרי לשון מלכות הוא כענין שכתוב (שמואל א י) הבא עוד הלום איש, וכן (שם ב ז) כי הביאותני עד הלום. ולפי שהשכינה נאצלת מן הקדש⁸⁹⁴, פתח לו פתח להתבונן בקדש והזכיר לו אדמת הקדש.

(ג ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְיֶיךָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מִשֶּׁה פָּנָיו כִּי יִרְא מִהֵבִיט אֶל הָאֱלֹהִים:

וע"ד הקבלה – אלהי אביך אדם הראשון, כי כשהקריב הבל קרבן הציץ בשכינה יותר מן ההשגה⁸⁹⁵, ועל כן נתחייב מיתה, ומזה הזכיר בכאן ויסתר משה פניו, כי ירא מהביט ממה שהביט כבר, כאדם שמתבייש ממה שכבר אירע לו (ויסתר משה פניו כי ירא מהביט). וזהו שדרשו רז"ל בפרק קמא דברכות ויאמר לא תוכל לראות את פני, אמר לו הקדוש ב"ה למשה כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה. כלומר כשרציתי בסנה לא רצית, שכן כתיב ויסתר משה פניו. ועכשו שאתה רוצה ואומר הראני נא את כבודך לא תוכל לראות את פני, ופליג אדרבי מאיר, דאמר ר' מאיר בשכר שלש זכה לשלש. בשכר ויסתר זכה לקלסתר פנים, בשכר כי ירא זכה לויראו מגשת אליו, בשכר מהביט זכה לותמונת ה' יביט. וביאור זה, כי בשכר שנתירא עתה להביט אל האלהים, היא השכינה שהיא מדת הדין, ונקראת אספקלריא שאינה מאירה, זכה לסוף שנסתכל באספקלריא המאירה היא מדת הרחמים⁸⁹⁶.

(ג ז) וַיֹּאמֶר ה' רְאֵה רְאִיתִי אֶת עֲנִי עֲמִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתְךָ שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יִדְעֵתִי אֶת מִכְאֲבָיו:

ע"י ר' בחיי: ראה ראיתי – יש בכתוב הזה ג' ענינים זה למעלה מזה: ראיה, שמיעה, ידיעה. למעלה מראיה שמיעה, שהרי כח השמיעה זך ודק מכת הראיה⁸⁹⁷,

⁸⁹³ ע"י (זבחים קב ע"א) ואין הלום אלא מלכות.

⁸⁹⁴ ע"י לקמן כב ל שזה מידת החכמה.

⁸⁹⁵ מובא בכמה מקומות באריז"ל (שעה"פ לך לך ויתרו, ועוד).

⁸⁹⁶ ע"י תיקו"ז לד ע"א: תא חזי, יהו"ה אדנ"י איהו קודשא בריך הוא ושכינתיה בתרין שוקין יהו"ה לימינא אדנ"י לשמאלא ואינון אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה בצדיק תרויהו חד יאקדונק"י.

תרגום: בא וראה, יהו"ה אדנ"י הוא הקב"ה ושכינתו בב' שוקיים: יהו"ה בימין, אדנ"י בשמאל, והם אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה בצדיק. כאשר שניהם כאחד, יאקדונק"י.

⁸⁹⁷ והוא כדעת הרמב"ן בספר האמונה והבטחון פ' י"ח ופ' כ"ד, כי השמיעה היא למעלה מהראיה. וכן מצאנו כדבריהם בדברי האריז"ל בטנת"א (פרק ו') בענין ז' נקבי הראש אמר שם כי האזניים הם חו"ב והעינים הם נצח הוד, וכן משמע ג"כ באד"ז (רצד ע"ב) שאמרו שם בהאי נוקבא דאודנין תליין נוקבין אחרנין, נוקבא דעיינין, נוקבא דפומא, נוקבא דחוטמא כו', והרי אמר שכולם תלויים בהאזניים, והוה האזניים למעלה מכולם.

אמנם ע"י דע"ה ח"א דף ד ע"ג שמקשה כי לכאורה מדברי התיקונים (תיקון ע' קמא ע"א) משמע להיפך, שכן אומר כי ראיה שמיעה ריח דיבור הם כנגד ד' אותיות השם, י' אסתכל, ה' ושמע, ו' ומריח, ה' וממלל. וע"י רע"מ (פינחס רל ע"א) ובזו"ח (פ' יתרו לא ע"ג) שהראיה היא למעלה מהשמיעה, וכן הוא באריז"ל (שער אח"ף פרק א').

ועיי"ש בדברי הלש"ו שמתרץ, שעל אף שראיה מקורה יותר גבוה מאשר השמיעה, אבל בגלל עליונותו אין לה גילוי, ולכן מעלה השמיעה יותר גדולה מצד גילוייה למטה.

למעלה משתיהן ידיעה, שאין השלמת הראיה או השמיעה אלא בידיעה, שאם יראה אדם דבר או ישמע קול ולא ידע מה הוא, הרי הוא כאלו לא ראה אותו דבר או לא שמע אותו הקול, ועל כן יבאו שני ענינים אלו בתורה במקום הבנה. שמיעה הוא שכתוב (דברים כח) גוי אשר לא תשמע לשונו. ראייה הוא שכתוב (קהלת א) ולבי ראה. והיודע דבר אע"פ שלא ראה אותו ולא שמע אותו מעולם הוא כאלו ראהו או שמעו.

(ג ט) וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶה אֱלֹהֵי וְגַם רְאִיתִי אֶת הַלְחֵץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לְחֻצִים אֲתָם:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל, שבאה אליו צועקת⁸⁹⁸, כדרך הכצעקתה הבאה אלי (בראשית יח כא), ושם רמזתי (בראשית מו א). עי' ר' בחיי: והלא כבר הזכיר למעלה ואת צעקתם שמעתי. אבל על דרך הקבלה – צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל שבאה לפני צועקת⁸⁹⁹, כלשון (בראשית יח כא) הכצעקתה הבאה אלי⁹⁰⁰.

(ג י): וְעַתָּה לְכֶה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – תוספת ה"א⁹⁰¹ במלת לכה היא ה"א אחרונה שבשם, ועל כן אמר וזה לך האות, כי אות ה"א יקרא "זה" כלשון (שמות טו) זה אלי ואנוהו⁹⁰², (שמות יג ח) בעבור זה עשה ה' לי. ועל כן אמר כי אהיה עמך, והנה אות הברית שיהיה עמו, ואין לך אות גדול מזה, וראוי שיאמינו הכל⁹⁰³.

(ג יב) וַיֹּאמֶר בִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְךָ הָאוֹת בִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:

⁸⁹⁸ דהיינו שעיקר העולם מונהג על ידי מלכות דאצילות, המעוררת מ"ן ומעלה אותה לו"ק. ועלייה זו של מ"ן היא גופה צעקה ותפילה, ועי' לעיל הערה 868, ועי' רבינו בחיי על פסוק זה. ⁸⁹⁹ "צעקת כנסת ישראל" היא כינוי למ"ן העולה למעלה לגרום תיקונים להוריד שפע, כעין מש"כ רבינו בויקרא (ב יג) בענין מים בוכים עי"ש. ועי' מש"כ בהערה הבאה. ⁹⁰⁰ ועי"ש דברי רבינו על פי דרך האמת: "הכצעקתה" כלומר הכצעקת ה"א הבאה אלי במדת הדין עשו, אכלם במדת הדין.

והנה בביאור ענין זה מ"ט דווקא מידת הדין היא המקור לענינים אלו, צריך להבין שמידת הרחמים שותקת ומעלמת עין מצד עצם טבעה וממילא אינה יכולה להוות שורש לשינויים בטבע אלא אדרבא מותרה את המציאות כפי שהיא, כל שינוי אינו יכול שיבוא כי אם אך ורק במידת הדין, ולכן דווקא היא הצועקת (וכפי שמבואר בדברי רבינו בפרשת נשא ששורש הצעקה הוא מידת הדין דווקא, ועי' גר"א על ס"י יג ע"א כ ע"ג) וגורמת שינוי. ⁹⁰¹ עי' לעיל הערה 434.

⁹⁰² עי' זהר ויחי רטו ע"ב ורטז ע"א שם משמע שהה"א הנזכרת כאן מכונה "זאת" ואילו "זה" אינו ה' אחרונה אלא ו"ק (ועי' פע"ח שער המצות פרק ז' בביאור מאמה"כ "בעבור זה"), ודלא כדברי רבינו כאן. אמנם עי'

עי' זהר (ח"א דף רטז ע"א) דאמרנא מקמיה דאמינא לך דאתקריאת אורייתא זה, כתיב (שופטים ה) זה סיני מפני יהו"ה אלה"י ישראל, כד אתייהיבת אורייתא על ידא דמשה, (שמות לב) כי זה משה האיש, (שם טו) זה אלי ואנוהו, אורייתא הוה נחתת מן קמי אלהא דישראל: עי' זהר (ח"ב דף לח ע"ב) ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא, לית שבחא אלא לדכורא, והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא, הדא הוא דכתיב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו, דלית שבחא באתר דדכורא ונוקבא אשתכחו אלא לדכורא, ועל דא (נ"א ולדא) מחכאן ישראל, דכתיב (ישעיה כה ט) זה יהו"ה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, משום דהכי זמין למעבד להו, דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

שמשמע שזה חיבור של ז"ן ⁹⁰³ כלומר כאשר השכינה מתגלה בפועל ממש הרי אין לך אות גדולה מזו.

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת – וזה לך האות – כמו זה לי עשרים שנה (בראשית לא מא)⁹⁰⁴. ואמר כי "אהיה עמך והנה לך האות", אות הברית שאהיה עמך תמיד בדרך, "אני"⁹⁰⁵ הנה בריתי אתך" (שם יז ד), כי אנכי השולח אותך שתעבדו את האלהים בהר הזה, ואז אעלה גם אנכי בקרב העם הזה⁹⁰⁶, אל המקום אשר הכינותי (להלן כג כ).

(ג יג) ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת לי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם:

ע"י רמב"ן: ולפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ודרך שאלה בקש שיודיעהו מי השולח אותו, כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם, כענין שאמר ישעיה ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מח טז). והנה אמר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות, או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מהודשים ביצירה, וזה בעבור שאמר לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם (לעיל פסוק ו), ולא פירש שם משמותיו הקדושים כלל. ושמע משה שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן תורה, והוא היודע כי התורה לא תנתן בשם "אל שדי" הנזכר באבות, רק השם הגדול שבו היה העולם⁹⁰⁷, ועל כן שאל מה אומר אליהם. ורבותינו נתעוררו לזה אמרו (ש"מ"ר פ"ג סי' ה'), ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל, אמר ר' שמעון בשם ר' סימון, אמר משה עתיד אני לעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם התורה ותאמר להם אנכי ה' אלהיך, אלהי אבותיכם שלחני אליכם, אותה שעה נתברר משה על עסקיו, שנתירא אם ישאלו לו מה שמו מה אומר אליהם, באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב"ה את השם הגדול, וזה ענין השאלה.

והנה ענהו האלהים, אהיה אשר אהיה אהיה, עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות. אמר לפניו רבונו של עולם, דיה לצרה בשעתה. אמר לו יפה אמרת, כה תאמר לבני ישראל וגו', לשון רש"י מדברי רבותינו (ברכות ט ע"ב). והכונה להם בזה, כי משה אמר לפניו יתברך, ואמרו לי מה שמו שיגיד להם השם שיורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה, והקב"ה השיבו למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת, כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישראל⁹⁰⁸ קרובים אלינו בכל קראנו אליו⁹⁰⁹, ויש אלהים שופטים בארץ, וזה פירוש נכון באגדה זו.

עיי"ש: ועל דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב⁹¹⁰ וחלילה, אבל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו, לך הודיעו שהוא שלוח אליהם במדת

⁹⁰⁴ ע"י שם בדברי רבינו בחיי שה"זה" המדובר כאן הוא כינוי לשכינה ע"ר"ק???

⁹⁰⁵ ע"י זהר כי תצא דף רפא ע"א ש"אני" הוא כינוי לשכינה.

⁹⁰⁶ דהיינו שהשכינה תשרה בכלל ישראל.

⁹⁰⁷ "השם הגדול" הוא שם הו"ה ב"ה (ע"י לעיל בדברי רבינו בראשית א א), אמנם פי' מש"כ "שבו היה העולם" צע"ק, ויתכן שכוונתו שהשם הזה הוא שורש כל המציאות, ולכן הוא עיקר השם, וע"י לקמן פרק ד' פסוק ג' שם לשונו "ובו נהיה כל דבר".

ולענין שם א"ל שד"י: ע"י זהר לך לך דף פח ע"ב שזה כינוי למידת היסוד שדרכו משיגים את העליונים.

⁹⁰⁸ ע"י מלכים א' יח לו; ב' א ג, ו, טז; תהלים ע"ו ב'. וע"י שבת נה ע"א שם משמע שזהו פי' ענין זכות אבות.

⁹⁰⁹ מליצה זו מיוסדת על מאמה"כ (דברים ד ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו". וע"י ר"ה יח ע"א שפסוק זה רומז על הזכות שהוענקה לנו לבטל גזירה ע"י תפילה.

⁹¹⁰ כוונתו לרמב"ם הנ"ל.

הדין אשר במדת הרחמים, ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות, ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה' שלחני (פסוק טו), כי השם הזה הוא מדת רחמים. וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו ויחדש אותות ומופתים בעולם, והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם הוא השם הגדול הזה, והם שוים בלשונם ובאותיות, כי שתי האותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקודמות בזה, כי בראשון יורו על חכמת שלמה⁹¹¹, כדכתיב וה' נתן חכמה לשלמה (מ"א ה כו), ובזה יורו על חכמת אלהים⁹¹². ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות והיחיד⁹¹³, והי"ד בשני על עשר ספירות בלי מה (ס"י פ"א מ"ב), ונלקחו שתי האותיות האלה האל"ף והי"ד משני השמות הקדושים, ונכתבו תחילה וסוף בשם הנכתב ונקרא באל"ף דל"ת, להורות כי הוא אצילות מן הראש ועד הסוף, ומדת הדין באמצע, כי שמי בקרבו (להלן כג כא)⁹¹⁴. ומכאן תבין למה קמצוהו ונשתמש לשון הקדש בשם ההוא בכל שם אדנות, כי ממנו כל הממשלה והשלטון והקב"ה יראנו נפלאות מתורתו.

ע"י ר' בחיי: וע"ד השכל – בחכמת הצרוף שם אהיה לבדו כולל שלש הויות הללו, כי האל"ף ראשית האחדים כנגד היה, וה"א אמצעית האחדים כנגד הוה, והי"ד סוף האחדים ותכלית כל השבון כנגד יהיה, וה"א אחרונה להורות כי הוא בשלשה זמנים הללו, וקיומו בכלם בהוה. גם השם המיוחד⁹¹⁵ מורה כן, והושם אות הי"ד בראש מפני שהאל"ף ראשית האחדים והט' סוף האחדים, וכשאנו חושבים ט' ואנו רוצים להשוב י"ד נצטרך על כל פעם לחזור לאל"ף, ואי אפשר להשלים השבון י"ד כי אם עם האל"ף, א"כ האל"ף ראשית ותכלית, כן הבורא ראשית ותכלית לנמצאים כולם. והובלעו שתי אותיות אלו מהאל"ף והט"ת ונעשה מהם יו"ד, והיא בראש השם כדי לסתום הפתח ולהזהיר על השאלה הנמנעת, והיא שאלת מה לפניו מה לאחור, כי שאלת מה לפניו היא האל"ף ושאלת מה לאחור היא הט"ת שהיא תכלית, וע"כ הושם במקום שתיהן אות הי"ד הכולל ראשית ותכלית, היה ויהיה, האל"ף כנגד היה והט"ת כנגד יהיה, להורות כי הוא יתברך ראשית הכל ותכלית הכל, לפניו לא נוצר אל ואחריו לא יהיה, ואז נשאר בשם הזה להשלים שלש אותיות.

וע"ד הקבלה – ואמרו לי מה שמו, איזה שם משמותיו הקדושים שולח אותך, כלומר באיזה מידה ממידותיו אתה שלוח⁹¹⁶.

וכתב הרמב"ן ז"ל וזה לשונו – על דעתי לא יסתפקו זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב חלילה וחס, אבל משה רבינו ע"ה היה ג"כ בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ובקש דרך שאלה מי השולח אותו, כלומר באיזו מדה הוא שלוח אליהם, זהו ואמרו לי מה שמו, כלומר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות שבה נעשו להם נסים נסתרים⁹¹⁷, או במדת רחמים שבה נעשו נסים מפורסמים מהודשים ביצירה משנים טבעו של עולם, ועל כן שאל מה אומר

⁹¹¹ דהיינו י"ה שבשם אה"ה יורו על חכמת שלמה, וע"י זהר ויצא דף קנ ע"א, ד"חכמת שלמה" היא הבחינה דקיימא סיהרא באשלמותא, וע"י בבהגר"א על תיקו"ז כה ע"ג שבחינה זו היא כינוי לעטרת היסוד.

⁹¹² היינו י"ה שבשם הו"ה מרמז לבחי' חכמה (ע"י עבה"ק ח"א פרק ג' שבחי' חכמת אלקים היא בחי' החכמה).

⁹¹³ ע"י פרדס רמונים שער כז פרק ג שאל"ף מרמזת על מידת הכתר.

⁹¹⁴ ע"י לעיל הערה 881.

⁹¹⁵ יה"ה.

⁹¹⁶ כל שם הוא גילוי אחר שלו ית', שיש לו הנהגה של גבורה, וכן של חסד וכו'.

⁹¹⁷ ע"י לעיל הערה 446.

אליהם. וה' יתברך השיבו, אהיה אשר אהיה, הודיעו שהוא שלוח אליהם במדת הדין אשר אהיה במדת רחמים, ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, ולא צוהו לומר אהיה אשר אהיה שלחני אליכם, הכונה שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות, ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה' וגו' שלחני אליכם, כי השם הזה מדת רחמים, וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו, ויחדש אותות ומופתים בעולם. והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם, הוא השם הגדול הזה, והם שוים בלשונם ובאותיות, כי שני אותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקודמות בזה, כי בראשון יורו על חכמת שלמה שנאמר (מלכים א ה) וה' נתן חכמה לשלמה, ובוה יורו על חכמת אליהם. ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות ועל היחוד, והיו"ד בשני על עשר ספירות בלי מה, ונלקחו שתי האותיות האלה האל"ף והיו"ד משני השמות הקדושים ונכתבו תחלה וסוף בשם הנכתב, ונקרא באל"ף דל"ת להורות כי הוא אצילתו מן הראש עד סוף ומדת הדין באמצע, כי שמי בקרבו ומשם תבין למה קמצתו, עד כאן לשון הרב ז"ל.

באור דבריו "במלת שוים", כי האל"ף בזה הוא היו"ד שבזה, כי היו"ד כנגד האל"ף, והה"א כנגד הה"א, נשאר יו"ד ה"א באחרונה שהם מורות על חכמת שלמה, כנגד וא"ו ה"א שבזה שהן רמוז לחכמת שלמה גם כן, אם כן הכל אחד. עוד מוסיף אני באור על דברי הרב, כי שם אהי"ה ושם יהו"ה הכל אחד, ושם אחד, ודבר אחד. שהרי שם אהיה מספרו כמספר יה"ו, שהוא עקר השם המיוחד, כי הה"א כפולה⁹¹⁸. עוד אני אומר כי יש בידינו קבלה כי משה רבינו ע"ה בקש לדעת מהותו של שם כדי שיוכל להשיב להם תשובה ברורה, וזהו שאמר מה שמו, כלומר מהות שמו. ומזה נרמז ונרשם בלשון שאלתו השם המיוחד, לי מה שמו, מה⁹¹⁹, וע"כ היה הענין מוכרח להשיב ולומר לו אהיה אשר אהיה שהוא המהות, כי א"ה רמז לכתר עליון⁹²⁰, י"ה רמז לחכמה, הרי שתי ספירות נכללות בשם אהיה. ועוד שם אהיה רמז לתשובה⁹²¹, ונקראת בשם שתי

⁹¹⁸ עי' בהגרא ספד"צ כא ע"א וז"ל, שני ההי"ן אלו א' הן, כי מלכות נכללת בבינה, ולכן בע"ק ובז"א לא אשתכחו אלא ג' אותיות יק"ו, שה' אחרונה בכלל ה' ראשונה.
⁹¹⁹ דהיינו מ"ה שהוא שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א, שהוא המכונה שם המפורש (תיקו"ז ח ע"א).
⁹²⁰ תיקו"ז ז ע"ב ז"ל: א' נקודה דא הוא כגון חל"ם לעילא כתר עליון דרכיב על י"ה דאינון חכמה ובינה.

⁹²¹ עי' זהר אחרי מות דף סה ע"ב שזה שם הבינה וז"ל: ורזא דמלה הכי הוא, אק"ק דא כללא דכלא, דכד שבילין סתימין ולא מתפרשין וכלילן בחד אתר, כדין אקרי אק"ק, כללא כלא סתיים, ולא אתגלייא, בתר דנפקי מניה שירותא, וההוא נהר אתעבר לאמשכא, כלא כדין אקרי אשר אק"ק כו' אק"ק זמין לאמשכא ולאולדא כלא, אק"ק כלומר השתא אנא הוא כלל כלא, כללא דכל פרטא, אשר אק"ק דאתעברת אמא וזמינת לאפקא פרטין כלהו, ולא תגליא שמא עלאה, לבתר בעא משה למנדע פרטא דמלה מאן הוא, עד דפריש ואמר אק"ק, דא הוא פרטא, והכא לא כתיב אשר אק"ק, ואשכחנא בספרא דשלמה מלכא אשר בקיטורא דעדונא קסטירא עלאה, חברותא אשתכח, כד"א באשרי כי אשרוני בנות, אק"ק זמינא לאולדא, ת"ח היך נחית מדרגא לדרגא לאחזאה קב"ה למשה, בקדמיתא אק"ק כללא דכלא סתיים, דלא אתגליא כמה דאמינא, וסימן ואהיה אצלו אמון, וכתיב לא ידע אנוש ערכה, לבתר אפיק ההוא נהרא אמא עלאה ואתעברת דזמינא לאולדא, ואמר אשר אק"ק זמינא לאולדא ולתקנא כלא, לבתר שארי לאולדא, ולא כתיב אשר אלא אק"ק, כלומר השתא יפוק ויתקן כלא, בתר דנפיק כלא ואתתקן כל חד וחד באתריה, שבק כלא, ואמר ה', דא פרטא ודא קיומא, ובהיא שעתא ידע משה רזא דשמא קדישא סתיים וגליא כו'.

[תרגום: וסוד הדבר כך הוא, אהי"ה זה הוא כלל הכל, שכאשר השבילים סתומים ולא נפרדים ונכללים במקום א', כך נקרא אהי"ה כלל הכל, סתום ולא מתגלה. ולאחר שיצא ממנה התחלה ואותו נהר עבר להמשכה כלה כך נקרא אשר אהי"ה וכו' אהי"ה מוכן להמשיך ולהוליד הכל אהי"ה כלומר עכשיו אני כלל הכל של כל הפרטים אשר אהי"ה שהתעברה אמא ומוכרנה להוציא כל הפרטים, ולהתגלות שם עליון ואחר כך רצה משה לדעת פרטות הענין מי הוא עד פירוש ואמר אהי"ה זה הוא פרט וכאן לא כתוב אשר אהי"ה ונמצא בספר שלמה המלך אשר

הספירות הקודמות לה, לפי שהיא נאצלת מכחם. והנה אהיה הראשון בכתוב הוא התשובה, והשני על שתי הספירות הקודמות לה, ויהיה פירוש אהיה אשר אהיה, המאושר מן אהיה הראשון והכל דבר אחד. והשם הזה הוא העליון שבכל מדותיו של הקב"ה, ועל זה רמז דוד המע"ה ואמר (תהלים קלח) כי הגדלת על כל שמך אמרתך, כלומר כי הגדלת על כל שם ושם שיש לך אמרתך, והיא האמירה הזאת שאמר למושה, הוא שכתוב ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה. ולפי שלא היו ראויין ישראל לגלות להם מה שנכלל בשני שמות אלו, גלה אותנו למושה, וצוה אותו שיודיע לישראל אהיה שלחני אליכם, לא גלה להם בשמות אלו כי אם הכח הנאצל להם, שהוא פנימיות הרחמים וקרא אותו אהיה, וגלה אותו ליחידי הדור, אותם שהיו מוסרין עצמם על הצבור, והיו סובלין המכות בשעבוד החומר והלבנים כדי להקל עול אחיהם, וכבר זכו אלו למעלה גדולה במתן תורה שכתוב בהם (שמות כד) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, והם הם שזכו עתה לידיעת שם אהיה, וזהו שהזכיר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, מלשון לְבָנִים ולא אמר אל בני. ואח"כ חזר ואמר כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם, לא היו אלו גדולים במעלה כל כך, וצוה אותם שיודיעו בשם המפורש, גלוי הדבר המתפרש שאין סוד ההעלמה בו כל כך.

ואחר כך הכנים את הזקנים בסוד העבור, הוא שאמר פקד פקדתי אתכם, כלשון (שם כ) פוקד עון אבות על בנים, הא למדת שחלק הקב"ה דבריו לדי חלקים: האחד, למושה לבדו. השני, לאותם שיש בהם זכות הלבנים. הג', לשאר ישראל. הד', לזקני ישראל והזכרים באחרונה שמסר להם סוד השכינה, שהיא האחרונה שבספירות. וצריך אתה לדעת כי אהיה הכולל שתי ראשונות, ועוד אהיה שהוא רמז לתשובה, ועוד אהיה השלישי בלתי הה"א שהוא רמז לפנימיות הרחמים שהיא התפארת, שלשתם נכללין בשם המפורש, כי היו"ד רמז לחכמה עם קוצה הרומז לכתר⁹²², ה"א לתשובה, וא"ו לתפארת, ה"א כנגד ה"א. מכאן תבין כי השם המיוחד שתי אותיות ראשונות הם רמז לאמתתו, ושתיים אחרונות רמז למדותיו⁹²³. ועוד התבונן מה שהיו בתורה שתי אותיות ראשונות שם בפני עצמו ולא כן השתיים האחרונות כי אינן שם, והטעם בזה כי כאשר נזכיר שתיים ראשונות האחרונות בכללן, כי הן התחלה ואי אפשר להיות בהן קצוץ. אבל האחרונות שאינן שם, אלו היו שם היה בזה קצוץ, ולכך לא נכתבו שתיים אחרונות שם בפני עצמו, והמקום יראנו נפלאות מתורתו.

(ג טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכוּרִי לְדֹר דֹּר: עי' רמב"ן: יחזור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי לא לעולם ישכח

בקשר העדון היכל עליונה, מצא חבר כמש"כ באשרי כי אשרוני בנות, אה"ה מוכנה להוליד בא וראה איך ירד ממדרגה למדרגה להראות הקב"ה למושה בתחילה אה"ה כלל הכל סתום שלא מתגלה כמו שאמרנו, וסימן לזה 'ואהיה אצלו אמון', וכתב 'לא ידע אנוש ערכה', אחר שהוציא אותו נהר אמא העליון התעברה והוכנה להוליד, ואמר אשר אה"ה מוכנה להוליד ולתקן הכל, לאחר שהתחילה להוליד ולא כתיב אשר אלא אה"ה כלומר עכשיו יצא ויתקן הכל ויצא שיצא הכל ונתקן כל א' וא' במקומו עשה הכל ואמר ה' זה פרט זה קיום ובאותו שעה ידע משה סוד של שם הקדוש סתום וגלוי.

ולעניין זה שבינה וכתר יוצאים מאותו השם, עי' בבהגר"א על תיקו"ז לו ע"א דעיקר התגלות הכתר באור ובינה היא ה' עילאה, לכן שניהם נקראים בשם אה"ה.
⁹²² עי' זהר בלק רג ע"ב.

⁹²³ עי' תיקו"ז כו ע"ב: חכמה ובינה אינן נסתרות במוחא ולבא [אותיות "ה] וכו' והנגלות לנו ותורה ומצוה [זו"ן] וכו' ועל כלא אד"ם יר"ד ה"א וא"ו ה"א.

ברית אבות, וכל הדורות כאשר יזכירו "אלהי אברהם יצחק ויעקב" ישמע אל ויענם. ועל דרך האמת – זה שמי לעולם אלהי אברהם אלהי יצחק, וזה זכרי ואלהי יעקב⁹²⁴, ולכך הוסיף בו ו', וזה טעם זכרי לדר דר חסר, והמשכיל יבין⁹²⁵. ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – זה שמי לעולם החסד והפחד, והוא אלהי אברהם אלהי יצחק שהזכיר בכתוב⁹²⁶, וזה זכרי מדת זכור, והוא מדת התפארת, שעליה הזכיר ואלהי יעקב ולכך הוסיף אות וא"ו, והוא הכח הנמשך לעשירית הנקראת דור⁹²⁷. ודעת הרמב"ן ז"ל כי זכרי הוא יסוד, והיסוד לדעתו הוא השבת הגדול והוא אלהי יעקב⁹²⁸, והזכיר אצל הַזְכָּר לדור ודור כמנהג הכתובים בזכר השם, מפני שהעשירית נקראת דור שממנה נמשכים הדורות, וכן הכתוב אומר (ישעיה מא) קורא הדורות מראש, וזהו סמיכות זכר אצל דור, כי כנסת ישראל בת זוגו של שבת, וזהו (ב"ר פי"א סי') אמרה שבת לפני הקב"ה לכל יש בן זוג, ולי אין בן זוג היסוד. אמר בן, לפי שהוא מכריע. והיסוד הוא מדת אמת, השביעית ב"ג מדות, כי רב חסד נאמר על התפארת, ואמת על היסוד, ולכך לשון זכר נאמר על היסוד, וסימן (משלי י) זכר צדיק לברכה. ולפי זה תהיה תוספת הוא"ו ב"ואלהי יעקב", לומר כי הוא מכריע, וכל מכריע יש בו זכרות, ולפי ענין באור הכתוב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, יהיה לשון זכרי כח הרהמים, בין שיהיה תפארת בין שיהיה יסוד, כי היסוד מְעִיֵן הברכות, וזהו שכתוב זכר צדיק לברכה, ועל זה נאמה (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו, כי דרכי העולם וכל פעולותיו מסורות לו, ולפי שהוא נוטה בהכרעתו אל החסד⁹²⁹ אמר וחסיד בכל מעשיו, והוא קרוב לכל קוראיו ורצון יראיו יעשה, אבל שומר ה' את כל אוהביו נאמר על

⁹²⁴ ע"י זהר וארא כו ע"א: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, ביעקב תוספת וא"ו דאיהו שלימו דאבהן, כמה דאת אמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ביעקב תוספת וא"ו. דהיינו שהמידות של אברהם ויצחק נקראים "קצוות", שכן כל א' מהם הוא מידה פרטית לעצמו, אמנם מידת יעקב אבינו, ה"ה התפארת, נקראת על שם כל הקומה, דהיינו שמידתו כוללת את כל ו' המידות.

⁹²⁵ נראה שכוונתו ש"דור" הוא כינוי למידת המלכות (כדאיתא באור נערב חלק ז' בערכי הכינויים) שכאשר היא כתובה בכתב מלא היא שהיא מתמלאת מהאות ו' דהיינו ת"ת ולכן כל זמן שלא מתמלאת המלכות ממנה הרי היא כאילו כתובה בכתב חסר, וצ"ע. @וע"י עוד זהר ח"ג רעג ע"ב שמילוי מצד הת"ת. @

⁹²⁶ ע"י זהר וארא כו ע"א וז"ל: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, ביעקב תוספת וא"ו דאיהו שלימו דאבהן, כמה דאת אמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ביעקב תוספת וא"ו. כעין זה ברמב"ן.

⁹²⁸ נ"ל שכוונתו ליסוד דבינה. וע"י זהר ויקהן רד ע"א: שבת ש' בת ש' הא אוקמה רזא דתלת אבהן דמתאחדן בבת יחידה ואיהי מתעטרא בהו ואינן בעלמא דאתי וכלא איהו חד ודא איהו ש' בת למהוי כלא חד ואי תימא שבת הגדול ואיהו לעילא אמאי אקרי שבת אלא ודאי הכי הוא ורזא דמלה בכל אתר נקודה דאיהי עיקרא דכל עינא אקרי בת כמה דאת אמר (תהלים יז ח) שמרני כאישון בת עין בגין דאיהי (נקודה) עיקרא דכל עינא אקרי בת עלמא דאתי איהו היכלא להיא נקודה עלאה וכד איהי קיימא ונטלא בגדפהא לאבהן לאתעטרא לעילא אקרי כלא שבת וכד אבהן מתעטרן לעילא בגו נקודה עלאה אקרי שבת נקודה תתאה כד מתעטרא באבהן אקרי שבת.

[תרגום: שבת ש' בת ש' הרי פרשוה הסוד של שלשה אבות שנאחזים בבת יחידה והיא מתעטרת בהם והם בעולם הבא והכל אחד הוא וזהו ש' בת להיות הכל אחד. ואם תאמר שבת הגדול והוא למעלה למה נקרא שבת אלא ודאי כך הוא וסוד הדבר בכל מקום הנקדה שהיא עקר של כל העין נקראת בת כמו שנאמר שמרני כאישון בת עין משום שהיא (נקדה) העקר של כל העין והיא נקראת בת. העולם הבא הוא היכל לאותה נקודה עליונה וכשהיא עומדת ונוטלת בכנפיה את האבות להתעטר למעלה הכל נקרא שבת וכשהאבות מתעטרים למעלה בתוך הנקדה העליונה נקרא שבת וכשנקדה תחתונה מתעטרת באבות נקרא שבת.]

וכן הוא בתיקו"ז מ ע"א: ש' שבת הגדול בינה שבת הקטן מלכות ב' תרין דרועין גדולה גבורה ת' תפארת.

⁹²⁹ ת"ת נטל לימינא ויסוד נטל לשמאלא - זהר בראשית בהשמטות רנב ע"ב.

העשירית הסמוכה לו. והנה זה מבואר.

ועוד זה שמי לעולם רומז כי השם המיוחד סובל י"ב צירופין⁹³⁰, שהם י"ב בתים⁹³¹, שהם מ"ח אותיות, וזהו שתמצא במסכת סוכה (דף נג ע"ב) נשא אחיתופל ק"ו בעצמו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה בשמונה וארבעים אותיות ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כלו על אחת כמה וכמה⁹³², וזה מבואר.

(ג יח) וְשָׁמְעוּ לְקַלְךָ וּבָאתָ אֵתָהּ וּזְקַנִּי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאַמְרָתָם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעָתָה נִלְכְּהָ נָא דְרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָר וְנִזְבְּחָהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – תוספת היו"ד לבאר כי האצילות⁹³³ אלהי העברים, כי הם בני אברהם הנקרא בתורה אברם העברי, בעבור שהיה מעבר הנהר, והוא שהתחיל תחלה ביחודו של הקב"ה. והוא שאמר נעוץ סופן בתחלתן, כשלהבת קשורה בגחלת, וכן רמז שלמה ע"ה (קהלת יב) וזכור את בוראיך מלא ביו"ד⁹³⁴.

(ג יט) וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה: ויתכן לפי הקבלה – כי מפני שהיו מכות מצרים עשר כחשבון י' ספירות, מפני זה הזכיר בכל נפלאותי, שהם רמז לכלל ספירות, כי האחרונה הנקראת "כל"⁹³⁵ נמשכת ונאצלת מן האל"ף שהיא פלא⁹³⁶, וכן היא נפלאות ורחוקה מלהשיג. והנה כל הנסים והנפלאות שנעשו מששת ימי בראשית הלא הם מכח האל"ף הנעלמת⁹³⁷, כי הנסים המפורסמים והנגלים הם נמצאים מן העולם הנעלם. והנה נפלאותי חסר וא"ו לרוב העלמה ולחסרון השנתה, ולפי שנקראת אל"ף, והיא דבר נעלם, נקראו הנסים הנגלים נפלאות, מפני שמן הדבר הנעלם ימצא הנגלה. ולפיכך נרמז בשתי המלות ראשית האצילות וסופו⁹³⁸, ושעור הכתוב והכיתי את מצרים בחשבון שהוא כולל

⁹³⁰ דהיינו שלשם הוי"ה ב"ה יש י"ב צירופים.

⁹³¹ ע"י ס"י פ"ד מט"ז ז"ל: ב' אבנים בונות ב' בתים, שלש אבנים בונות ששה בתים וכו'. דהיינו ב' אותיות יוצרים ב' אפשריות של מילים בצירופיהם, וג' אותיות יוצרים ששה מילים בצירופיהם (עיי"ש בפירוש הר"י סגי נהור).

⁹³² ע"י שם דבגירסא המצויה בידינו לא כתוב איזה שם קדוש הוא הנמחק ובפשטות איירינן בשם הוי"ה ללא שו"ם תוספת וכדאיתא בעירובין יג ע"א, ומצינו עוד צדדים בזה, ע"י פירוש ר"י סגי נהור לספר יצירה שהוא היה שם בן מ"ב, וע"י אפיקי ים על הגמ' שם דהוא שם ע"ב הנ"ל וכו'.

⁹³³ ע"י זהר בראשית דף י ע"א: בכל אתר קב"ה בעא לאשתבחא בישראל, ולא אתקרי אלא על ישראל בלחודו, דכתיב (שמות ה ג) אלהי ישראל, אלהי העברים, וכתיב (ישעיה מד ו) כה אמר יהו"ה מלך ישראל, מלך ישראל ודאי.

תרגום: בכל מקום הקדוש ברוך הוא רצה להשתבח בישראל, ולא נקרא רק על ישראל לבדם, שכתוב "אלהי ישראל אלהי העברים", וכתוב "כה אמר ה' מלך ישראל", מלך ישראל בודאי. דהיינו שכל התגלות הקב"ה בעולם היא רק דרך כלל ישראל המגלים את בחינת י' הספירות בעולם, ולכן הוא נקרא "אלהי העברים" בתוספת יו"ד להורות על שפע התגלות זו. ע"י לעיל הערה 40.⁹³⁴

⁹³⁵ ע"י זהר בראשית יז ע"א: לית זרעא דאזדרע בר ברזא דא ואתחבר כלא בעמודא דאמצעייתא ואפיק יסודא דעלמא ובגין כך אקרי כל דאחיד לכלא בנהירו דתיאובתא.

תרגום: אין זרע שנזרע מלבד בסוד הזה. והכל התחבר בעמוד האמצעי והוציא יסוד העולם, ולכן נקרא 'כל', שאוחז את הכל באור ההשתוקקות.

⁹³⁶ ע"י בהגר"א על תיקו"ז קנט ע"א ז"ל, ואמר דאיהו פלא ר"ל דאלף הוא בכתר דהוא פלא במופלא ממך, ע"כ. וע"י זהר בלק קצג ע"ב, ושעה"כ ג ע"א.

⁹³⁷ ע"י בהגר"א על ס"י ג ע"ג וז"ל, ועשר נקודות הראשון הוא נעלם והוא נתיב הראשון של ל"ב, (איוב כח ז) נתיב לא ידעו עיט.

⁹³⁸ נפלא על שם הכתר כדלעיל הערה 936, ונס הוא כינוי למידת המלכות ע"י שערי צדק השם

כל נפלאותי, וזה טעם כפל היד בכתוב בסוף הפרשה, הוא שאמר כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם, ויהיה סדר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב כסדר הספירות ממטה למעלה, כי דם כנגד מדת המלכות וכן כלן וזה מבואר.

(ד א): וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וַהֲזֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה':

עי' רמב"ן: והנכון בעיני כי, ושמעו לקולך, לבא עמך אל המלך ולאמר לו אלהי העברים נקרא עלינו, כי מה יפסידו. והנה השם הודיעו כי לא יתן אותם מלך מצרים להלוך, ולכן אמר משה, והן לא יאמינו לי, אחרי ראותם שלא יתן אותם פרעה להלוך ולא ישמעו עוד לקולי כלל, כי יאמרו לא נראה אליך ה', שאלו היית שליח השם לא ימרה פרעה את דברו, או שיאמרו לא נראה אליך השם הגדול במדת רחמים⁹³⁹, לעשות לנו אותות ומופתים כאשר אמרת, כי אינך גדול מהאבות. ולכן לא שמע פרעה, שאלו פרעה היה מאמין בדבריך היינו יוצאים על כל פנים, ואין עונותינו מבדילים בינינו ובין הרחמים.

(ד ג) וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכְהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיְנַס מֹשֶׁה מִפְּנֵיו: עי' ר' בחיי: יש לך להתבונן כי שנוי טבע שנהפך המטה לנחש היא בכח הפוך האותיות. והנה זה רמוז בכתוב ובחזרת האותיות להויתן חזר הנחש מטה⁹⁴⁰, וזהו שכתוב ויהי למטה בכפו. וכבר ידעת כי עקר השם המיוחד ג' אותיות כי הה"א כפולה⁹⁴¹ והבן זה.

(ד י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל ה' בִּי אֲדַנִּי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֵשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרְךָ אֵל עֲבָדֶיךָ כִּי כְבֹד פֶּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אֲנֹכִי: וכתב רבינו חננאל, מה שהזכיר שני דברים כבוד פה וכבוד לשון, יורה כי משה רבינו לא היה צח הדבור באותיות זשרס"ץ⁹⁴² שהן אותיות השינים, זהו שאמר כי כבוד פה, גם לא באותיות הלשון שהם אותיות דטלג"ת, וע"ז אמר וכבוד לשון.

(ד יא) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי יָשׁוּם אֶלֶם אוּ חֵרֶשׁ אוּ פֶקֶח אוּ עִוֵּר הֲלֹא אֲנֹכִי ה':

העשירי אה"ה וז"ל: והספירה הזאת היא העושה הנפלאות וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו לבדו ממש הוא סוד הכתר וכן הוא אומר נורא תהלות עושה פלא וכתוב אודך על כי נוראות נפילתי והנני מבאר כתיב זכר עשה לנפלאותיו כשהזכרון שהוא יסוד דבק במלכות אזי המלכות עשה הנסים שהם זכרון לנפלאות הסתומות והנעלמות והנני רומז כשהנסים נעשות החלק הנעשה על ידי מלכות נקרא נסים והחלק הנעשה על ידי הכתר נקרא נפלאות וזהו סוד הפוך הטבע והשתנותו שהכתר העליון מאציל על המלכות על ידי התפארת אזי הים ראה וינוס שהרי מן המקום שנעשה הכל ונתאצל הכל יבא החפץ ואז נעשים הנסים בכח הנפלאות.⁹³⁹ שם הו"ה ב"ה.

⁹⁴⁰ עי' זהר פנחס רנה ע"א: יומין דאית בהון מלאכת חול אינון מסטרא דעץ הדעת טוב ורע דאתהפך ממטה לנחש ומנחש למטה לכל חד כפום עובדוי ודא מטטרון מטה נחש סמאל. תרגום: ימים שיש בהם מלאכה של חול הם מצד של עץ הדעת טוב ורע, שהתהפך ממטה לנחש ומנחש למטה, לכל אחד כפי מעשיו, וזה מטטרון, מטה נחש סמאל. ועי' השמטות בראשית רסג ע"א: מטה דא שכינתא תתאה ואם זכו ישראל מטה כלפי חסד לימינא ויפקון ברחמי. ואם לאו מטה כלפי חובא לסטרא דגבורה"ה דתמן נחש. תרגום: מטה זו שכינה תחתונה, ואם זכו ישראל, מטה כלפי חסד, לימין, ויצאו ברחמים. ואם לאו, מטה כלפי חובה, לצד הגבורה, ששם הנחש.⁹⁴¹ עי' לעיל הערה 918.
⁹⁴² עי' ס"י פ"ג מ"ב: זסשר"ץ בשינים.

עי' ר' בחיי: וידעתי כי לפי זה יקשה לך למה הקדימה לאה אמנו ראובן לשמעון, כי מאחר שקראה את שמם זה על שם הראיה וזה על שם השמיעה, היה לה להקדים אל הבכור שם השמיעה. והענין הזה לא יתבאר כי אם בקבלה, כי הראיה מכת הה"א⁹⁴³, והשמיעה מכת הוא"ו, ומזה הוצרכה להקדים אל הבכור שם הראיה כדי להקדים אות הה"א לאות הוא"ו בסדר א"ב ג"ד והבן זה.

הלא אנכי ה' – יתכן לומר כי הזכיר השם הזה על הבינה⁹⁴⁴, שכתוב בה (איוב לב) ונשמת שדי תבינם, שכנגדה הכה המדבר בנשמת האדם באבר הלשון. וסימנך (תהלים מה) אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר, והמשכיל יבין⁹⁴⁵. ויתבאר לו עלוי האדם ביצירתו הנפלאה וכבר הזכרתי מזה בפסוק (בראשית א) נעשה אדם בדרך הרביעי.

(ד כד) וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשׂוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׂ הַמִּיתוֹ:

עי' ר' בחיי: מלת ויהי חוזרת למשה, והגיד לך הכתוב כי כשהיה משה בדרך במלון ויפגשוהו ה' זהו מלאך, ונקרא בשם המיוחד והוא מן הנפרדים לא מן הנטיעות⁹⁴⁶, ואף על פי כן נקרא בשם המיוחד, כיון שנשתלח להשלים ולעשות רצון קונו יתברך. וכן אמרו במדרש ויהי בדרך במלון, חביבה מילה שלא נתלה למשה עליה אפילו שעה אחת, לפי שהיה בדרך ונתעצל למול אליעזר בנו, מיד ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. במשה אתה מוצא שמלאך של רחמים היה, ואעפ"כ ויבקש המיתו. אמר ר' יוסי ח"ו לא נתעצל משה, אלא אמר אם אמול ואצא לדרך סכנה הוא לתינוק עד ג' ימים, אמול ואתעכב ג' ימים והקב"ה צוני לך שוב מצרימה. ומפני מה נענש מפני שנתעסק במלון תחלה, כלומר היה לו למולו תחלה ואח"כ יתקן מלונו, משום דאין מעבירין על המצות. ובאור מלאך של רחמים, שלוחו של מדת רחמים היה.

(ה ג) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ נִלְכָּה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר

⁹⁴³ עי' לעיל הערה 897.

⁹⁴⁴ הנה דברי רבינו, ששם הו"ה ב"ה רומז על מידת הבינה לכאורה קשים להולמן, שהרי במקומות רבים (עי' זהר בשלח סד ע"ב ועוד) מצאנו כי שם הו"ה ב"ה מתכנה במידת ת"ת ודווקא הוא שורש הדיבור (זהר חדש לד ע"ג). אלא לכאורה צ"ל כי כוונת רבינו לשורש התפארת שהוא בינה כמ"ש בזהר משפטים דף קיט ע"ב: דבור דאיהי בינה כלילא ו' ספיראן, ע"כ, ובזה כללנו לתרוייהו, גם שבינה הוא שורש ת"ת, וגם שבבחינה זו הוא שורש הדיבור.

וזהו מש"כ רבינו שהוא בסוד "ונשמת שדי תבינם" שכן לא נאמר כאן דבר על דיבור וצ"ע כוונתו, אלא הוא מבואר על פי דברי הז"ח יא ע"א: א"ר יצחק אמר רב אחא, מאי דכתיב "ונשמת שדי תבינם"? אלא הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו ולהכניסו בתורה ובמעשים טובים, ואשריהם אותם שנכנסין בדרך התורה, בדרך הנשמה, שבשבילה יזכו לחיי העה"ב, ולמעלת הקדושים, ע"כ. פירוש דברי הז"ח שיש להקדים כי יש באדם ג' רובדים: נפש, רוח דהיינו עיקר קומת האדם, ונשמה דהיינו קישורו למעלה (עי' ליקוטי הגר"א בסוף ספד"צ לז ע"ד), ובבחינה זו האחרונה הוא שמדובר כאן בדברי הזהר חדש. והקשר למעלה היא מידת הבינה, ולכן כאן הוא שורש לכוחו של המדבר, שהוא בינה וכמ"ש לעיל בשם הזהר.

⁹⁴⁵ עי' ז"ח נא ע"ד: אומר אני מעשי למלך לאתערא מלך עילאה ומאי אינון מעשי מאן דלא תלי ביה עובדא מאי עביד דהא מעשה לעילא תלי אלא מאי מעשי אלין אינון לשוני עט סופר מהיר בגין דשבחת בפלגו ליליא למלכא עילאה שיר ידידות כד"א "שיר השירים" דשבחא מטרוניתא למלכא אוף הכא מטרוניתא שבחת ליה.

תרגום: אמר אני מעשי למלך (תהלים מה) לעורר את המלך העליון. ומי הם מעשי, מי שלא תלוי בו מעשה מה עושה, שהרי המעשה תלוי למעלה. אלא מי הם מעשי, אלו הם לשוני עט סופר מהיר, משום שמשבחת בחצות הלילה למלך העליון שיר ידידות כמו שנאמר שיר השירים, שמשבחת המלכה את המלך אף כאן הגבירה משבחת אותו.

⁹⁴⁶ עי' לעיל הערה 220. עי' רמב"ן בראשית יא ב, והערה 392.

וְנִזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדַבָּר אוֹ בְּחֶרֶב:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – הוא סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה⁹⁴⁷, כי לפניו ילך דבר (חבקוק ג יד), או בחרב הקשה, ואמר זה כי הקב"ה צוה אותם שיאמרו (ג) ואמרתם אליו ה' אלהי העברים נקרא עלינו ונזבחה לה' אלהינו (לעיל ג יח), והם אמרו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח עמי. והנה פרעה היה חכם גדול ויודע את האלהים ומודה בו כאשר אמר הוא, או מורישו ליוסף אחרי הודיע אלהים אותו (בראשית מא לט), איש אשר רוח אלהים בו (שם לח), אבל לא היה יודע את השם המיוחד, וענה לא ידעתי את ה' (פסוק ב). והם נזכרו וחזרו ואמרו לו כאשר צו אלהי העברים נקרא עלינו (פסוק ג), כי הזכירו לו אלהי העברים בלבד, שהוא אל שדי⁹⁴⁸. ואמר נקרא עלינו, שהודיעוהו לשון המקרא כאשר נצטוו לו, ופירשו לו כי במקרא הזה אשר נקרא עליהם, יצטרכו לזכות לפניו פן תהיה הפגיעה בדבר או בחרב. וכענין הזה בא בדבר בלעם שנאמר ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח (במדבר כג ד)⁹⁴⁹.

עי' ר' בחיי: ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב – באר הכתוב הזה סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה, וזהו שאמר פן יפגענו בדבר. (חבקוק ג) כי לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו, ואמר או בחרב כי ה' הוא השופט באש, כלומר במדת הדין, ובחרבו את כל בשר. וכבר ידעת כי השכינה היא מדת הדין⁹⁵⁰, והוא האש הגדולה האוכלת הקרבנות⁹⁵¹, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא ט) וירא אליכם כבוד ה', והזכיר מיד ותפול אש ה' ותאכל וגו', וזהו שכתוב (במדבר כח) את קרבני לחמי, והוסיף פי' לאשי, והוא שהזכיר בתחלת הכתוב אלהי העברים נקרא עלינו, ואחר כך אמר נלכה נזבחה לה' אלהינו ולא אמר לאלהינו, כי הקרבן לאלהים והכונה לשם המיוחד, ועל זה רמז דוד ע"ה באמרו (תהלים ג) זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך, באר כי הקרבן לאלהים והכונה לאל עליון והבן זה.

פרשת וארא

(ו ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה':

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת בא הכתוב כפשוטו ומשמעו יאמר אני ה' נראתי להם באספקלריא של אל שדי כטעם במראה אליו אתודע (במדבר יב ו) ואותי אני ה' לא נודעתי להם שלא נסתכלו באספקלריא המאירה⁹⁵² שידעו אותי כטעם אשר ידעו ה'

⁹⁴⁷ עי' שערי אורה שער ו', שמבאר ענין היות הקרבנות מתקנים את הדינים שבגבורה.

⁹⁴⁸ עי' לעיל הערה 907.

⁹⁴⁹ דהיינו שרצה לומר שלשון מקרה שהשתמשו כאן בשביל ישראל הוא כעין ה"ויקר" שהיה

אצל בלעם (במדבר כג).

⁹⁵⁰ עי' זהר ויקרא טז ע"ב.

⁹⁵¹ עי' יומא כא ע"ב שהשכינה השורפת את הקרבנות נקראת אש אוכלה אש.

⁹⁵² עי' יבמות (מ"ט ע"ב) כל הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה, ומשה רבע"ה זכה

לאספקלריא דמאירה.

עי' זהר וארא כג ע"א: רבי שמעון הוה יתיב יומא חד ורבי אלעזר בריה (עמיה) ורבי אבא עמיה אמר רבי אלעזר האי קרא דכתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' מהו וארא ואדבר מבעי ליה אמר ליה אלעזר ברי רזא עלאה איהו תא חזי אית גוונין דמתחזיין ואית גוונין דלא מתחזיין ואלין ואלין אינן רזא עלאה דמהימנותא ובני נשא לא ידעין ליה ולא מסתכלין ביה ואלין דמתחזיין לא זכה בהו בר נש עד דאתו אבהן וקיימו עליהו ועל דא כתיב וארא דחמו אינן גוונין דאתגליין ומאן גוונין דאתגליין אינן דאל שדי דאינן גוונין בחיזו עלאה (נ"א חיזו דגוונין עלאין) ואלין אתחזיין וגוונין דלעילא סתימין דלא אתחזיין לא קאים איניש עליהו בר ממשה ועל דא כתיב יהו"ה לא נודעתי להם לא אתגליתי לון בגוונין עלאין ואי תימא דאבהן לא הוו ידעין בהו אלא הוו ידעין מגו אינן דאתגליין:

כתיב (דניאל יב ג) והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד והמשכילים יזהירו מאן אינון משכילים אלא דא הוא ההוא חכם דיסתכל מגרמיה מלין דלא יכילין בני נשא למלא בפומא ואלין אקרון משכילים יזהירו כזהר הרקיע מאן (זהר) הוא הרקיע דא הוא רקיע דמשה דקיימא באמצעייתא והאי זהר דיליה איהו סתים ולא אתגלייא מגוון דיליה וקיימא על ההוא רקיעא דלא נהיר דאתחזיין ביה גוויין ואינון גוויין אף על גב דאתחזיין ביה לא זהרי כזהרא בגין דאינון גוויין סתימין תא חזי ארבע נהורין אינון תלת מנייהו סתימין וחד דאתגלייא נהורא דנהיר נהורא דזהרא (ואינון) ואיהו נהיר כזהירו דשמיא בדכיו נהורא דארגוונא דנטיל כל נהורין נהורא דלא נהיר אסתכל לגבי אלין ונטיל לון ואתחזיין אינון נהורין ביה כעששיתא לקבל שמשא ואלין תלת דקאמרן סתימין וקיימין על האי דאתגלייא ורזא דא עינא:

תא חזי בעינא אית תלת גוויין דאתגליין רשימין ביה וכלהו לא מזדהרי בגין דקיימי בנהורא דלא נהיר ואלין אינון כגוונא דאינון סתימין דקיימי עלייהו ואלין אינון דאתחזיין לאבהן למנדע אינון סתימין דמזדהרין מגו אלין דלא מזדהרי ואינון דמזדהרי ואינון סתימין אתגליין ליה למשה בההוא רקיעא דיליה ואלין קיימי על אינון גוויין דאתחזיין ביה בעינא ורזא דא סתים עינך ואסחר גלגלך ויתגליין אינון גוויין דנהרין דמזדהרי ולא אתייהב רשו למיחמי אלא בעינין סתימין בגין דאינון סתימין עלאין קיימי על אינון גוויין דאתחזיין דלא מזדהרי ועל דא קרינן משה זכה באספקלריא דנהרא דקיימא על ההוא דלא נהרא שאר בני עלמא בההוא אספקלריא דלא נהרא ואבהן הו חמאן מגו אלין גוויין דאתגליין אינון סתימין דקיימי עלייהו דאינון דלא נהרין ועל דא כתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי באינון גוויין דאתחזיין ושמי יהו"ה לא נודעתי להם אלין גוויין עלאין סתימין דזהרין דזכה בהו משה לאסתכלא בהון ורזא דא דעינא סתים וגליא סתים חמי אספקלריא דנהרא אתגלייא חמי אספקלריא דלא נהרא ועל דא וארא באספקלריא דלא נהרא דאיהו באתגלייא ביה כתיב ראייה באספקלריא דנהרא דאיהו בסתימו כתיב ביה ידיעה דכתיב לא נודעתי אתו רבי אלעזר ורבי אבא ונשקו ידוי בכה רבי אבא ואמר ווי כד תסתלק מעלמא וישתאר עלמא יתום מינך מאן יכיל לאנהרא מלין דאורייתא:

תרגום: רבי שמעון היה יושב יום אחד ורבי אלעזר בנו (עמו) ורבי אבא עמו אמר רבי אלעזר פסוק זה שכתוב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' מהו וארא היה צריך לומר ואדבר אמר לו אלעזר בני זהו סוד עליון. בא וראה יש צבעים שנראים ויש צבעים שלא נראים ואלו הם סוד עליון של האמונה ובני אדם לא יודעים אותו ולא מתבוננים בו ואלה שנראים לא זכה בהם אדם עד שבאו האבות ועמדו עליהם ועל זה כתוב וארא שראו אותם צבעים שהתגלו. ומה הצבעים שהתגלו אותם של אל שדי שהם צבעים של מראה עליון (מראה של צבעים עליונים) ואלו נראים והגוונים שלמעלה נסתרים שלא נראים לא עמד איש עליהם פרט למשה ועל זה כתוב ושמי ה' לא נודעתי להם לא התגליתי להם בגוונים עליונים ואם תאמר שהאבות לא ידעו אותם אלא הם ידעו אותם מתוך אלו שהתגלו.

כתוב והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד והמשכילים יזהירו מי הם המשכילים אלא זהו אותו חכם שמתבונן מעצמו בדברים שלא יכולים בני אדם לדבר בפה ולאלה קוראים משכילים יזהירו כזהר הרקיע מי (זהר) הוא הרקיע זהו הרקיע של משה שעומדת באמצע והזהר שלו הזה הוא נסתר ולא התגלה מהגוון שלו ועומד על אותו רקיע שלא מאיר שנראים בו הצבעים ואותם צבעים אף על פי שנראים בו לא זהרים כמו זהר משום שהם צבעים נסתרים. בא וראה ארבעה אורות הם שלשה מהם נסתרים ואחד שהתגלה אור שמאיר אור שזהר (והם) והוא מאיר כזהר השמים בטוהר אור של ארגמן שנוטל כל האורות אור שלא מאיר מסתכל לאלה ונוטל אותם ונראים אותם המאורות בו כעששית נגד השמש. ואלה השלשה שאמרנו נסתרים ועומדים על זה שהתגלה וסוד זה העין

בא וראה בעין יש שלשה צבעים שהתגלו רשומים בו וכולם לא זהרים משום שעומדים באור שלא מאיר ואלה הם כדוגמא אותם הנסתרים שעומדים עליהם ואלה הם שנראו לאבות לדעת אותם נסתרים שזהרים מתוך אלה שלא זהרים ואותם שזהרים והם נסתרים התגלו למשה באותו רקיע שלו ואלה עומדים על אותם צבעים שנראים בו בעין. וסוד זה סותם עיניך ומסובב גלגלך ויתגלו אותם צבעים שמאירים שזהרים ולא נתנה רשות לראות אלא בעיניים סתומות משום שאותם נסתרים עליונים עומדים על אותם צבעים שנראים שלא זהרים. ועל זה קראנו משה זכה באספקלריה המאירה שעומדת על אותה שלא מאירה שאר בני העולם באותה אספקלריה שלא מאירה והאבות היו רואים מתוך הצבעים הללו שהתגלו אותם נסתרים שעומדים עליהם שאלה שלא מאירים ולכן כתוב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי באותם צבעים שנראים. ושמי ה' לא נודעתי להם אלו צבעים עליונים נסתרים שזהרים שזכה בהם משה להסתכל בהם וסוד זה שהעין סתום ע"נסתר וגלוי סתום ע"נסתר רואה אספקלריה המאירה נגלה רואה אספקלריה שלא מאירה ועל זה וארא באספקלריה שלא מאירה שהיא בהתגלות בה כתוב ראייה ואולם באספקלריה שמאירה שהיא בסתר כתוב בה ידיעה שכתוב לא נודעתי באו רבי אלעזר ורבי אבא ונשקו ידוי בכה רבי אבא ואמר אוי כשתסתלק מן העולם וישאר העולם יתום ממך מי יכול להאיר דברי תורה.

ע"י יהל אור ח"א י"ב ע"ד וז"ל, ונה"י הן גוויין דמתחזיין, לכן ב' גוויין הראשונים נראין

פנים אל פנים (דברים לד י) כי האבות ידעו ה' המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה ולכן כשידבר אברהם עם השם יזכיר השם המיוחד עם אלף דלת או אלף דלת לבדו והנה הענין שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה⁹⁵³ ונהג עמהם בה ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול⁹⁵⁴ כטעם מוליך לימין משה זרוע תפארתו⁹⁵⁵ (ישעיה סג יב) וכתוב (שם שם יד) כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה שנאמר (להלן כ ב) אנכי ה' אלהיך והוא שנאמר (דברים ד לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה וכבר רמזתי פירוש השמים⁹⁵⁶ והקב"ה יגלה עינינו ויראינו נפלאות מתורתו, וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם וגם אני שמעתי כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי עתה אני נאקת בני ישראל ואזכור את בריתי אשר הקימותי להם עמדי והמשכיל יבין ומה שדרשו רבותינו בענין הזה (שמו"ר ו ד) חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך ולא הרהרו אחר מדותי וכו' ועוד שלא שאלוני מה שמי כשם ששאלת אתה ואתה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך ולבסוף אמרת ומאז באתי אל פרעה וגו' (לעיל ה כג) ועל זה נאמר וגם הקימותי את בריתי אתם וגו' גם המדרש הזה ענינו מתישב אחר המקרא כי הוקשה להם ז"ל למה יזכיר נבואת האבות לפחות מעלתם בנבואה ולאמר שלא נראה אליהם רק באל שדי מה צורך היה לו

בפתיחו דעיינו, וחג"ת הן גוונין דלא מתחזיין, לכן הן בסתימו דעיינון אבל חב"ד אין שם גוונין כלל, עכ"ל.

ועי' בבהגר"א על תז"ח יח ע"א, ז"ל, דלא אנהיר סיהרא אספקלריא כו' - כי אין השגה לשום בריה רק בשכינה כידוע רק שמרע"ה אנהיר לה בדרגיה ועביד לה אספקלריא דנהרא, עכ"ל. דהיינו שכל הבריאה כולה אינה יכולה להשיג מאומה אלא ממידת המלכות בלבד. אמנם אם ישנם חילוקי מדרגות בין הברואים הדבר תלוי באם המלכות מאירה אם לאו, כלומר אם המלכות עומדת בזיווג עם ז"א אם לאו. ועי' בתז"ח לד ע"ג, תנא דמסייע ליסוד זה: כרובי עינא דפתחין וסגרין דבהון נהיר עמודא דאמצעייתא בבת עינא ואתקריאת מסטרה אספקלריא דנהרא וכד סתים עינא אתקריאת אספקלריא דלא נהרא, ע"כ. למימרא, שההבדל בין "נהרא" לבין "לא נהרא" הוא אם הנוק' בזיווג עם ז"א אם לאו. ועי' תז"ח פט ע"ב: מסטרא דיהו"ה אתקריאת אספקלריא דנהרא, וכד איהי אדנ"י בלא בעלה, אתקריאת אספקלריא דלא נהרא [תרגום: מצידו של הו"ה נקרא מראה המאירה, וכאשר היא אדנ"י בלא בעלה, נקראת מראה שאינה מאירה].

ע' בגר"א בת"ז פ"ט ע"ד וז"ל, דרגא דת"ת וצדיק אספקלריא דנהרא ואספקלריא דלא נהרא. ע' בהגר"א בסד"צ ל"ו ע"ד וז"ל, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו היינו דכתיב כו', ר"ל שאחר שחטא חזר לגוף דעשייה כתנות עור משכא דחוויא, ומשה זכה לאספקלריא דנהרא שגופו נזדכך כידוע, וקרן עור שלו, ונעשה כלו אצילות, שעור שלו נעשה מלכות דאצילות, עכ"ל.

אמנם ע' גר"א משלי כב יב וז"ל, נביאים היו במדרגת העינים, שהם שנים רואה וחווה, והם נביאים ראשונים ואחרונים וכו', אחרונים ראו באספקלריא שאינה מאירה, לכן כתיב בנבואתם חזון שהוא מתרגום של מראה ופחות ממנו, עכ"ל. היינו שיש דרגות בין אספקלריא, שמה שהיה מאירה אצל משה רבינו היה סתום אצל נביאים הראשונים.

⁹⁵³ עי' שער רפ"ח פרק ה' שזה מלכות, ועי' לעיל הערה 778.##

⁹⁵⁴ עי' לעיל הערה 395.

⁹⁵⁵

(1-2) זהר ח"א דף סז ע"ב

ך. רבי יצחק פתח, (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו, בוקע מים מפניהם, לעשות לו שם עולם, (נ"א זרוע תפארתו) דא זכותא דאברהם, דאיהו ימינא ממש תפארת דמשה, ובגין כך בוקע מים מפניהם, דהא זכותא דאברהם בוקע מים איהו, וכל דא למה לעשות לו שם עולם. תא חזי

(3) זהר ח"ב דף קיט ע"ב

ד הבקר. בה (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים וגו', בגין דתפארת דרגא דמשה, גופא, וחסד דרועא דיליה, ומשה אתקשר בע"ב דאיהו חסד דרגא דאברהם, דהכ בראשית א ח

זה היה ראוי לומר אני ה' ולכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וידעתם כי אני ה' המוציא ולכן ידרשו כי היה הדבר תוכחה למשה לאמר לו הנה האבות שלא הגיעה להם מעלתם בנבואה אליך ולא ראו רק באל שדי הם האמינו כי וגם הקימותי את בריתי אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבורם אף כי אתה שידעתני בשם הגדול והבטחתך בו שיש לך לבטוח ברחמים ולהבטיח ישראל בשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים וגם זה נכון והגון

(ו ג) וְאָרָא אֶל אֲבֹרָהֶם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם: וכתב הרמב"ן ז"ל ועל דרך אמת יבא הכתוב כפשוטו ומשמעו יאמר אני ה' נראיתי להם באספקלריא של אל שדי כטעם (במדבר יב) במראה אליו אתודע ושמי ה' לא נודעתי להם שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי כטעם אשר ידעו ה' פנים אל פנים כי האבות ידעו ה' ⁹⁵⁷ המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה ולכן כשיזכיר אברהם השם יזכיר השם המיוחד עם אל"ף דל"ת או אל"ף דל"ת לבדו והנה הענין שהאבות היה גלוי שכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ⁹⁵⁸ ונהג עמהם בה ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול ⁹⁵⁹ כטעם (ישעיה סג) מוליך לימין משה זרוע תפארתו וכתיב (שם) כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה שנאמר אנכי ה' אלהיך והוא שנאמר (דברים ד) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה וכבר רמזתי פירוש השמים והש"י יגלה עינינו ויראנו נפלאות מתורתו וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם וגם אני שמעתי כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי עתה את נאקת בני ישראל ואזכור את בריתי אשר הקימותי להם עמדי והמשכיל יבין ע"כ לשון הרב ז"ל

(ו ח) וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתָּה לְאֲבֹרָהֶם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב וְנִתַּתִּי אֶתָּה לָכֶם מִוִּרְשָׁה אֲנִי ה': עי' רמב"ן: ועל דרך האמת נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ ⁹⁶⁰, וכן כי אשא אל שמים ידי (שם) שאשא היד הגדולה אל השמים להיות בה לעולם החיים ואין וירם ימינו ושמאלו אל השמים מן הענין הזה כי הוא נאמר במלאך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם

(ז יז) כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעַ בְּיָמֵי אֲנִי ה' הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בְּמִטָּה אֲשֶׁר בְּיָדֵי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בְּיָאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם: עי' ר' בחיי: ע"ד הקבלה בזאת תדע כי אני ה' – יבאר כי השם המיוחד הנעלם ⁹⁶¹, נודע על ידי המדה הנקראת "זאת" ⁹⁶², והיא היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ⁹⁶³ ובה

⁹⁵⁷ נדצ"ל השם.

⁹⁵⁸ עי' שער רפ"ח פרק ה' שזה מלכות, ועי' לעיל הערה ##.778

⁹⁵⁹ עי' לעיל הערה 395.

⁹⁶⁰

עי' זהר חדש פרשת חקת מאמר והורידו לאיש מנחה פתח ואמר, קומה ה' אל נשא ידך. לאגברא ימינא על כלא. כד"א, נשאתי את ידי. ודא ימינא עילאה, דאקרי אל, דארימת דגלא לעילא. ⁹⁶¹ היינו שם הו"ה.

⁹⁶² עי' זהר ויחי רטו ע"ב ורטז ע"א ש"זאת" היא מידת המלכות.

⁹⁶³ עי' תיקו"ז י ע"ב, י"ד שכינתא תתאה איהי היד הגדולה מימינא דחסד, דתמן חכמה, יד

ידעו את השם בסוף. והזכיר בפרעה לאכזריות לבו (שמות ז) ולא שת לבו גם לזאת

(ח יח) וְהִפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמִי עָמַד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עָרֵב לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ:

עי' רמב"ן: אני ה' בקרב הארץ – פירש ר"א דרך משל כמנהג המלכים שיעמדו באמצע המלכות להיותו קרוב אל הקצוות ואין לדבר זה טעם אבל הוא לומר כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ לא כמי שיחשוב עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (איוב כב יד) ויתכן שיהיה כמו כי שמי בקרבו⁹⁶⁴ (להלן כג א) והוא סוד נשגב ונעלם

(ט ג) הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשִׂדְהָ בְּסוּסִים בְּחֲמֹרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן דָּבָר בְּבַד מְאֹד:

עי' ר' בחיי: הזכיר במכה זו המישיית יד ה' הויה שהוא ה"א אחרונה⁹⁶⁵ שבשם והזכיר לשון הויה והוא השם האחרון מצרופ השם המיוחד הסובל י"ב בתים⁹⁶⁶ כנרמז בכתוב זה שמי לעולם⁹⁶⁷ והזכיר ג"כ ה' מינין מן המקנה והבן זה

(ט ה) וַיִּשֶׁם ה' מוֹעֵד לְאֹמֶר מֶחֶר יַעֲשֶׂה ה' הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה וישם ה' יעשה ה' הכונה הוא ובית דינו⁹⁶⁸ וכבר הזכיר למעלה בית דינו במה שהזכיר הנה יד ה' הויה והוא השם המיוחד המיעד ומצינו כיוצא בו (שמות טז) ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם וגו' ראו כי ה' נתן לכם השבת והיה ראוי לומר אנכי נותן וכן רבים

(ט יד) כִּי בַפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל מַגְפָּתִי אֵל לְבָךְ וּבְעֶבְרֶיךָ וּבְעַמְּךָ בְּעִבּוֹר תִּדְעַ כִּי אֲנִי כְּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ:

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה את כל מגפותי כמו ולא יעיר כל חמתו⁹⁶⁹ שבאורו כל שהיא חמתו וכן בכאן כל מגפותי חסר וא"ו מגפתי כל שהיא מגפתי ואמר אל לבך כנגד לבך כלומר חוזק לבך הקשה והודיע אותנו כי יכניע את לבו החזק במדת כל שהיא מגפתו והוצרך משה רבינו ע"ה במכה זו להתפלל בנשיאת כפים מה שאין כן בכל השאר מטעם שהיו בני אדם מתים בה לפחד הקולות ולמכת הברד שהיתה בהסכמת הוא ובית דינו⁹⁷⁰ כענין שכתוב (שמות ט) וה' נתן קולות וברד ולבך הוצרך בבטולם לישא את כפיו כדי שיתקדשו כל העשר⁹⁷¹ ושיכוין בהם לרום השמים שהודה בו פרעה

החזקה מסטרא דגבורה, דתמן בינה, יד רמה מסטרא דעמודא דאמצעיתא, מעוטר בכתר על רישיה, תפלי דמארי עלמא.

תרגום:

⁹⁶⁴ עי' לעיל הערה 881.

⁹⁶⁵ עי' לעיל הערה 201.

⁹⁶⁶ מלשון הספר יצירה (פ"ד מט"ז) ב' אבנים בונות ב' בתים, שלש אבנים בונות ששה בתים, עי' ספר הפליאה (&): א"ל הוי' ד' אותיות הם ומתגלגלים י"ב הויות ומ"ח אותיות, אהיה ד' אותיות הם וכשם שהוי' שני ההי"ן כן יש לו לאהיה שני ההי"ן א"כ כמה תיבות יתגלגל וכמה אותיות יתרבע, א"ל זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ר"ל זה עולה י"ב ואהיה מתגלגל י"ב ונכנס הוי' בין זה וזה לומר לך שהוי' שהוא עם כללו אהיה מתגלגל ז"ה כהויות. אדני מתגלגל כ"ד צרופים והם מקום ל"ב צירופי הוי"ה ול"ב צרופי אהיה.

⁹⁶⁸ עי' לעיל הערה 1010.

⁹⁶⁹ עי' לעיל הערה 6.

⁹⁷⁰ עי' לעיל הערה 1010.

⁹⁷¹ עי' (פ"ו מ"ז) וכתר ברית לו [לאברהם אבינו] ולזרעו עד עולם שנאמר והאמין בה' ויחשבה

עתה שכונתו נשיאת כפים אליו לבעבור ימשיך מלמעלה וישפיע למטה להפסיק הפורענות ולרחם על הארץ וזהו שאמר משה אפרוש כפי אל ה' כלומר אפרוש כפי כנגד העשר ויתקדשו ואכוין בהם אל ה' ומיד הקולות יחדלון

(ט טז) וְאוֹלָם בְּעִבּוֹר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בְּעִבּוֹר הָרֵאֶתְךָ אֶת פְּחֵי וְלִמְעַן סֵפֶר שְׁמֵי בְּכָל הָאָרֶץ:

ע"י ר' בחיי: ולא הזכיר גבורתו כי לא הראה במצרים גדולות גבורותיו אבל לעתיד יהיו גבורותיו גדולות והזכיר יחזקאל בצורת הבית הראותכה בתוספת ה"א הוא שאמר (יחזקאל מ) למען הראותכה הובאתה הנה וגו' והטעם לפי שבמצרים הראה מקצת כחו וגבורותיו ולעתיד לבא יראה יותר ויותר או תרמוזו ה"א לחזרת השכינה⁹⁷²

פרשת בא

(י ז) וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרֹעֶה אֵלָיו עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם הַמָּרְסִים תִּדְעֵ בִּי אֲבָרְהָהּ מִצְרָיִם:

ע"י ר' בחיי: ע"ד הפשט בעבור משה אמרו כן וכן כתוב (שמות לב) כי זה משה האיש, שהרי על ידו היו באות המכות אשר בהם הם יוקשים. ויתכן גם כן לפרש עד מתי יהיה זה כי ירמוזו למה שכתוב (שמות טו) זה אלי ואנוהו, (שם יג) שבעבור זה עשה ה' לי, וגלה לנו הכתוב בלשון הזה על מחשבתם הרעה כי כפרו בעקר⁹⁷³:

(י יג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם וְה' נָהַג רוּחַ קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלְּיָלָה הַפֶּקַד הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת הָאֲרָבָה:

ע"י ר' בחיי: וה' הוא ובית דינו⁹⁷⁴. רוח קדים מוכנת לפורענות לעולם, במצרים כתיב וה' נהג רוח קדים, בים כתיב (שמות יד) ויולך ה' את הים ברוח קדים, בשני שבטים כתיב (ירמיה יח) כרוח קדים אפיצם לפני אויב, בעשרת שבטים כתיב (הושע יג) יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבוש מקורו ויחרב מעינו, בזמן הגלות כתיב (ישעיה כז) הגה ברוחו הקשה ביום קדים, בצור כתיב (יחזקאל כז) רוח הקדים שברך בלב ים, ביונה כתיב (יונה ד) וימן ה' רוח קדים חרישית, בפורענות גוג ומגוג כתיב (תהלים מח) ברוח קדים תשבר אניות תרשיש:

(יא ז) וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרְץ כְּלָב לְשָׁנוֹ לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֶמָּה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה ה' בֵּין מִצְרָיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מה שהביא חריצת הכלב אצל מכת בכורות כידוע כי הכלב היה גשמית לא ישבע לעולם⁹⁷⁵ וכן אמר הנביא (ישעיה נו) לא ידעו שבעה. והכח

לו צדקה וזכרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והוא ברית הלשון.

⁹⁷² ע"י לעיל הערה 434.

⁹⁷³ ע"י הערה 902.

⁹⁷⁴ ע"י לעיל הערה 1010.

⁹⁷⁵ ע"י זהר ח"ג פ ע"א ז"ל: ר' יהודה אומר מאן דלא חס על נפשיה היך ישלוף נפשא דכשרא לבריה אמר ר' אלעזר תוהנא על דרא והא אתמר מלה וכו' וע"ד כתיב אל תהיו כסוס כפרד אין הבין זכאין אינון צדיקיא דמשתדלי באורייתא וידעין ארחוי דקב"ה ומקדשי גרמיהו בקדושה דמלכא ואשתכחו קדישין בכלא ובגין כך משלפי רוחא דקדושה מלעילא ובניהו כלהו זכאי קשוט ואקרוון בני מלכא בנין קדישין ווי להון לרשיעייא דכלהו חציפין ועובדייהו חציפין בגיני כך ירתין בנייהו נפשא חציפא מסטרא דמסאבא כמה דכתיב ונטמתם בם אתא לאסתאבא מסאבין ליה אל תהיו כסוס כפרד דאינון מארי זנותא (ס"א דמסאבותא) על כלא אין הבין דלא ישתדלו בני נשא

המשחית לא ישבע לעולם, לאמר הב הב⁹⁷⁶, ובעבור כי הנבלה והטרפה לקו מצד כח המשחית, לכך צותה התורה להשליך הטרפה והנבלה לכלבים, שנאמר (שמות כב) לכלב תשליכון אותו⁹⁷⁷, לפי שהכלבים מאותו צד הם⁹⁷⁸. וזהו שאמר ולכל בני ישראל

בארחא דא דאי הכי כתיב הכא אין הבין וכתוב התם והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים לא ידעו הבין כלומר יהון מזדמנין אינון דאקרון עזי נפש מאי טעמא משום דלא ידעו הבין:

והמה רועים מאי רועים אלן אינון מדברי ומנהגי לבר נש בגיהנם לא ידעו שבעה כד"א לעלוקה שתי בנות הב הב בגין כך דאינון הב הב לא ידעו שבעה כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו דהא תיירי דגיהנם אינון וכל דא מאן גרים להו בגין דלא אתקדשו בההוא זוגא כמה דאצטריך וע"ד כתיב קדושים תהיו כי קדוש אני יי' אמר קב"ה מכל שאר עמין לא רעיתי לאדבקא בי אלא ישראל דכתיב ואתם הדבקים ביי' אתון ולא שאר עמין (וע"ד כתיב הכא קדושים) בג"כ (קדושים תהיו דייקא):

תרגום:

ועי'

(4) זהר ח"ג דף רנט ע"ב

א דאתי. ישראל לקבלי דרחמי ושאר עמין לקבלי דדינא ותנן אתתא דאטעמא טעמא דרחמי רחמי נצחא אתתא דטעמא טעמא דדינא דינא בדינא אתדבקת ועלייהו אתקרי והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה ועל דא תנינן הנבעלת לעכו"ם קשורה בו ככלב מה כלבא תקיפא ברוחיה חציפא אוף הכא דינא בדינא חציפא בכלא. הנבעלת לישראל תנינן כתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום מ"ט משום דנשמתא דישאל אתייה מרוחא דאלקים חיים דכתיב כי רוח מלפני יעטוף משמע דכתיב מלפני ובג"כ אתתא דהיא בתולתא ולא אתדבקת בדינא קשיא דשאר עמין ואתדבקת בישראל רחמי נצחא ואתכשרת. ות"ח כת

תרגום:

⁹⁷⁶ עי' תז"ח סט ע"ד ז"ל: קרבנא קדמא קרבנא דהוה קריב לימינא דא צלותא דשחרית ואם הוה זכין הוה נחית דיוקנא דארי"ה והוה מקבל קרבנא ודא מיכאל' דדרגיה חס"ד איהו הוה מקבל צלותא דשחרית ואם לא זכו מה כתיב בקרבנא לכלב תשליכון אותו דחשיב ליה כטריפה ובגין דא הוה נחית דיוקנא דכלב לקבל ההוא דורונא וקרבנא ודא איהו כלב דאמר דוד עליו השלום הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי וכל מלאכי חבלה דאינון כלבים צועקים במשמרה תנינא דליליא אינון צווחין ונבחין ואמרין הב הב בגין דאינון מסטרא דגיהנם סם המות דאתמר ביה לעלוקה שתי בנות הב הב

ז"ל הגר"א שם: כלב שהוא חיה כדעת ת"ק נגד אריה ואריה הוא מלכא דכל החיות וכלב הוא השפל שבכולם והוא עז פנים כמ"ש והכלבים עזי נפש אלא שמתטמר מפני אריה כנ"ל עי' יהל אור ח"ג ח ע"ג ז"ל: חשך ג' קלי' שור חמור כלב, ומהם באה שכח"ה בבא כ' באמעצ שמחצי פומא וכו' אותיות האמצעיות כידוע, ושור חמור הן ב' מדות הכוללות הכל תאוני וכעסני שהן עשו וישמעאל, ס"ם ונחש, שהוא כועס בכבד והיא מזנת בטחול וכו' וכלב בו שניהם כח הכעסני ברוח שבא מהגאווה רוח גבוה ותאוה בנפש נפש רחבה כי תאוה נפשך.

ועי' יהל אור ח"ב מ ע"ד וז"ל: בגיהנם שתי בנות הב הב שהוא חק בשני יצרים ששניהם רעים והם התאוני והכעסני שור וחמור והכלב מורכב מהם לכן צועק הב הב, והגהנם מחולק ה' מדורין בפ"ע ששם עולין וב' מדורין שאול ואבדון כן יורד שאול וכו', וז"ס ה"ב.

עי'

עי' ספר משלי פרק ל

(טו) לעלוקה שתי בנות הב הב שלוש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הון:

(14) תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז ע"א

לעלוקה שתי בנות הב הב מאי הב הב אמר מר עוקבא [קול] שתי בנות שצועקות מגיהנם ואומרות בעולם הזה הבא הבא ומאן נינהו מינות והרשות איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול גיהנם צועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שצועקות ואומרות בעולם הזה הבא הבא

⁹⁷⁷

עי' זהר ח"ב דף קכא ע"ב

(ישראל) בשלימו דכלא, כתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, דהא ישראל דאינון שלמין על כלא, לא ינקין מסטרא דדינא קשיא. לכלב תשליכון אותו, לכלב ודאי, דהוא דינא חציפא תקיפא על כלא, דכיון דדינא תקיפא שריא עלוי ואטיל זוהמא ביה, אסיר להו לאינון דאקרון קדש, אלא לכלב תשליכון אותו ודאי, דאיהו דינא חציפא, דינא תקיפא יתיר מכלא, דכתיב (ישעיה נו יא) והכלבים עזי נפש. תא חז

⁹⁷⁸ עי' זהר ח"ב דף סה ע"א, (מבין סטרא דלהון נפיק) מתקיפותא דלהון דאקרי כלב, ודא חציפא מכלהו, הדא הוא דכתיב (שמות יא ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו, (נ"א) מתקיפותא דלהון נפיק ההוא דאקרי כלב, ודא חציפא מכלהו).

לא יחרץ כלב לשונו, למדך כי הכלב חרוץ הלשון, כענין שכתוב בנחש (קהלת י) ואין יתרון לבעל הלשון⁹⁷⁹. והנה אצילות הכח המשחית יבא אליו מכח מדת הדין המכה כל בכורי מצרים, ומדת הדין עצומה היא בחצי הלילה⁹⁸⁰, ולפיכך חלה בהם ומתו כל בכוריהם, וגלה לך הכתוב כי בחצי משמרה שניה צעקו הכלבים במצרים, לפי שבא מלאך המות ביניהם. ובפירוש אמרו רז"ל (&) כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו בא לעיר.

ואמרו עוד בברכות (&) לחלוק משמרות הלילה שהם ג' משמרות: ראשונה, חמור נוער, רמז למדת החסד, ולא נזכר חמור בתורה עד שבא אברהם. משמרה שניה, כלבים צועקים, היא מדת הדין, הרי ששמו בזה רמז לכלבים צועקים. משמרה שלישית, אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו, שמו בזה רמז לפרנסה שהקב"ה מזמין פרנסה לכל בריה באותה שעה. וכן רמז שלמה (משלי לא) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, התינוק הוא כלל העולם משדי אמו, היא האשה המספרת עם בעלה. ואם בן יגיד לך הכתוב כח הנס הגדול, כי אותה שעה שהיה הכלב חרוץ לשונו אל המצריים, לא היה חרוץ לכל בני ישראל. והוסיף באור למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, כלומר בין מצרים שהוא מצד הכלב, ובין ישראל שהם מצד הש"י המפליא לעשות⁹⁸¹.

(יא ח) וַיִּרְדּוּ כָּל עֶבְרֵיךָ אֵלֶי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לִי לֵאמֹר צֵא אִתָּהּ וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי בֶן אֵצָא וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעְיָה בְּחָרֵי אָף:
 ע"י ר' בחיי: יאמר אין אני וישראל יוצאים מרשותך עד שתשלחנו אתה בעצמך ותצוה אותנו בכך ואחרי בן אצא והנה בכאן נשתלחו ישראל והותרו ממאסרם בכח עליון ועל בן יוצא מן הכתוב הזה השם הידוע לאשה המקשה ללדת⁹⁸² וכחו עצום לפתוח מוסרות הולד שהוא אסור בבית האסורים להוציאו ממסגר לאויר העולם כדי שיוכה לתורה כי האדם לעמל התורה יולד כשם שישראל יצאו ממאסרם לקבל התורה בחודש השלישי והשם הזה ידוע הוא לבעלי השמות ומפורסם בנקודו ואמר ר' עקיבא קו"ף זה הקב"ה והבן זה

(יב יב) וְעִבְרֵתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעַשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה':
 ע"י רמב"ן: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים – ולא על ידי השליח השלוח מאתו יתברך לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול⁹⁸³ שנקרא בעבור כן מטטרו⁹⁸⁴.

תרגום:
 979
 980
 981

(10) שער הכוונות - דרושי ברכת השחר

רופא כל בשר בסוד מיתוק הדינין ע"י הרחמים כי הבשר הם דינים בישראל סומקא והוא בעשי' כי משם הוא סוד הבשר וע"כ הוא מפליא לעשות ר"ל כי הוא ממשיך הנתיב העליון הנק' פל"א עד עולם העשיה כדי למתק דיני' וזהו ומפליא לעשות ונרמזה העשיה במלת לעשות ומ"ש גלוי וידוע לפני כסא

היינו חיבור מצד הקדושה, נגד הכלב שהוא חיבור של מצד הטומאה.
 982

983 לא מצאתי כזה לשון של המלאך הגדול, אבל עי'

(16) שער הגלגולים - הקדמה לח

ואמנם חנו"ך שהוא מטטרו"ן, להיות שנטל גם זיהרא עילאה דאדם, שהיא נשמה דאצילות,

כי פירוש המלה מורה הדרך כמו שאמר בספרי (האזינו שלח) אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל ארץ ישראל ובילמדנו (מובא בערוך ערך מטטר) וישמע בלק כי בא בלעם (במדבר כב לו) ששלח מטטרון לפניו ועוד שם ראה החילותי תת לפניך (דברים ב לא) אי אכפת לך אני מטטרון שלך ואל תתמה שהרי אני עתיד לעשות מטטרון לפני אדם ערל לפני כורש שנאמר אני לפניך אלך (ישעיה מה ב) לפני אשה אני עתיד לקדם לפני דבורה וברק שנאמר הלא ה' יצא לפניך (שופטים ד יד) וכן במקומות רבים וכן שמעתי כי שליה בלשון יון מטטר ודרשו אני ה' אני הוא ולא אחר שהוא אחד ואין אלהים עמו למחות על ידו וזהו ענין המדרש הזה

עי' ר' בחיי: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח השלוח מאתו לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול הנקרא בעבור כן מטטרון⁹⁸⁵ כי פי'

היה מלאך גדול מאליהו, כי אליהו לא היה יכול להשיג רק עד נפש דאצילות, וז"ס בס"ה אליהו לתתא

עי' ספר הפליאה - ד"ה ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד

ואמרה לפני האלהים היא הבינה אני חנוך הייתי גדול בכח הת"ת והייתי יודע דעת עליון ומשיג חמשים שערי בינ"ה והייתי גדול בין הספירות והייתי עומד על אנשי דור ההוא כי הייתי עומד בכח הו' וכמו שהו' זקופה הוא כן הייתי מלך על כל המלאכים ומעוטרת בת"ת ועברה השמיטה ההוא ובשמיטה הזו הורדתי ושמתני בדור הזה עם שסוי ובזוי כמו שהייתי גדול מכל המלאכים בכח כן עתה שימני למעלה מכולם וגדול עליהם לעשות דין ומשפט עליהם ואיש לא יעכב על ידי כי לכן הורדתי משם שהייתי, אז לקחו האלהים ועשאו מלאך גדול וקדוש ועצום על כל המלאכים ונקרא שמו מט"ט בן ירד וזהו שרשם ורמז בתורה חנוך בן ירד שהמדות הנקראים בן הם הו' ומשך הו' הורידוהו למטה. ו

⁹⁸⁴ ועי' תז"ח מא ע"ד וז"ל: בראשית בר'א שית' ודא מטטרון אות בצבא דילה וכו' חנוך דנפק מאנוש איהו מטטרון דנהפך בשרו ללפיד אש ואיהו נוריאל ועל תרויהו אתמר והחיות רצוא ושוב רצוא דא נוריאל ושר"ב מטטרון

תרגום:

וז"ל הגר"א שם: בראשית ברא שית - אותיות בראשית כמט"ל דף עג ע"ב) ור"ל שית יסוד שהוא שית בר"ק והוא כלול מכל הו"ק ו' זעירא וכן מט"ט בדרגא צדיק וכלול ו"ק של יצירה ו' אותיות של מטטרון וז"ש דא מט"ט וז"ש. בראשית שהוא קדם לכל בריה והוא זקן ביתו קודם לכל: אות בצבא דיליה - כמו יסוד אות ברית קודש ו' זעירא בצבא שלו נו"ה שלכן נק' צבאות אות בצבא כ"ה במט"ט אצל המלאכים וכו' שבו מתלבש השכינה שעליו בקש משה הראני נא את כבודך כמ"ש במדרש הנעלם כמה אצטער האי צדיקא כו' ולא הראה ואחר טעה שראה שהוא מושל בכל צבא השמים כמ"ש אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו כמ"ש במדרש הנעלם וכו' הוא בשמו שבקרבנו.

ועד - צ"ל ועל תרווייהו. ר"ל תרין דרגין מט"ט ונוריאל. כי ד' חיות הן ד' אותיות שבשם ט"ס מחכמה ולמטה ומט"ט הוא חיה החמישי פרצוף החמישי כתר היצירה שבו שני בחינות של כתר ע"ק וא"א כידוע מופלא ומכוסה שעליו נאמר ואראה ואפול על כו' ובחינה הראשונה הוא מט"ט שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע ונוריאל הוא בחינה האחרונה שלכן הוא נחשב בכלל התיות ארגמן כידוע בכל כתר וז"ש והחיות רצוא כו' שבסט' דנוריאל רצין להשיגו ושוב בסט' דמט"ט שעתיק נקרא רישא דלא אתידע:

ועי' בבהגר"א על ס"י ט ע"ד, שהמלאך מט"ט בחינתו היא במלכות דעולם הבריאה, ונוריא"ל בכתר דעולם היצירה, וכן החיות עיקר בחינתם הוא בעולם היצירה. וז"ל שם, אמרו "והחיות רצוא" מסטרא דנוריאל, ששם יכולין להשיגו, "ושוב" מסטרא דמט"ט כי אין יכולין להשיגו, עכ"ל. ⁹⁸⁵ עי' לעיל הערה 940.

עי' שמות יב יב שמלאך הגדול הוא מטטרון, ולענין הנטיעות שבו, עי' שער הגלגולים - הקדמה לח ז"ל: ואמנם חנוך שהוא מטטרון, להיות שנטל גם זיהרא עילאה דאדם, שהיא נשמה דאצילות, היה מלאך גדול מאליהו, כי אליהו לא היה יכול להשיג רק עד נפש דאצילות, וז"ס בס"ה אליהו לתתא

לא מצאתי כזה לשון של המלאך הגדול, אבל עי'

עי' ספר הפליאה - ד"ה ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד

ואמרה לפני האלהים היא הבינה אני חנוך הייתי גדול בכח הת"ת והייתי יודע דעת עליון ומשיג חמשים שערי בינ"ה והייתי גדול בין הספירות והייתי עומד על אנשי דור ההוא כי הייתי

המלה מורה הדרך וכן נקרא השליח בלשון יון מנמטור

(יב כג) וְעֵבֶר ה' לְנִגְף אֶת מְצָרִים וְרָאָה אֶת הַדָּם עַל הַמְשַׁקּוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וּפָסַח ה' עַל הַפֶּתַח וְלֹא יָתַן הַמְשַׁחֵת לָבֵא אֶל פְּתִיכֵם לְנִגְף: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה צריך אתה לדעת כי הכתוב הזה רמז לאותיות השם המיוחד והזכיר זה למעלה דרך בנין הוא שאמר על שתי המזוזות ועל המשקוף כי כן דרך המסדר הבנין לסדר תחלה המזוזות ואחרי כן ישים עליהם המשקוף אבל עתה הקדים המשקוף ואחרי כן שתי המזוזות ובכאן תבין סוד הכתוב (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי⁹⁸⁶ גם מאמר רב הסדא לעולם יכנס אדם

עומד בכח ה' וכמו שהו' זקופה הוא כן הייתי מלך על כל המלאכים ומעוטרת בת"ת ועברה השמיטה ההוא ובשמיטה הזו הורדתני ושמתיני בדור הזה עם שסוי ובזוי כמו שהייתי גדול מכל המלאכים בכח כן עתה שימני למעלה מכולם וגדול עליהם לעשות דין ומשפט עליהם ואיש לא יעכב על ידי כי לכן הורדתני משם שהייתי, אז לקחו האלהים ועשאו מלאך גדול וקדוש ועצום על כל המלאכים ונקרא שמו מט"ט בן ירד וזהו שרשם ורמז בתורה חנוך בן ירד שהמדות הנקראים בן הם הו' ומשך הו' הורידוהו למטה. ו

ועי' תז"ח מא ע"ד וז"ל: בראשית ברא' שית' ודא מטטרון אות בצבא דילה וכו' חנוך דנפק מאנוש איהו מטטרון' דנהפך בשרו ללפידי אש ואיהו נוריאל ועל תרויהו אתמר והחיות רצוא ושוב רצוא' דא נוריאל ושר'ב מטטרון'

תרגום: בראשית ברא' שית' וזה מטטרון' אות בצבע שלו, וכו' חנוך שיצא מאנוש הוא מטטרון' שהפוך בשרו ללפידי אש והוא נוריאל' ועל שניהם נאמר והחיות רצוא ושוב רצוא' זה נוריאל ושוב זה מטטרון.

וז"ל הגר"א שם: בראשית ברא' שית - אותיות בראשית כמש"ל דף עג ע"ב) ור"ל שית יסוד שהוא שית ברו"ק והוא כלול מכל הרו"ק ו' זעירא וכן מט"ט בדרגא דצדיק וכלול ו"ק של יצירה ו' אותיות של מטטרון וז"ש דא מט"ט וז"ש. בראשית שהוא קדם לכל בריה והוא זקן ביתו קודם לכל: אות בצבא דיליה - כמו יסוד אות ברית קודש ו' זעירא בצבא שלו נו"ה שלכן נק' צבאות אות בצבא כ"ה במט"ט אצל המלאכים וכו' שבו מתלבש השכינה שעליו בקש משה הראני נא את כבודך כמ"ש במדרש הנעלם כמה אצטער האי צדיקא כו' ולא הראה ואחר טעה שראה שהוא מושל בכל צבא השמים כמ"ש אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו כמ"ש במדרש הנעלם וכו' הוא בשמו שבקרבנו.

ועד - צ"ל ועל תרווייהו. ר"ל תרין דרגין מט"ט ונוריאל. כי ד' חיות הן ד' אותיות שבשם ט"ס מחכמה ולמטה ומט"ט הוא חיה החמישי פרצוף החמישי כתר היצירה שבו שני בחינות של כתר ע"ק וא"א כידוע מופלא ומכוסה שעליו נאמר ואראה ואפול על כו' ובחינה הראשונה הוא מט"ט שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע ונוריאל הוא בחינה האחרונה שלכן הוא נחשב בכלל התיות ארגמן כידוע בכל כתר וז"ש והחיות רצוא כו' שבסט' דנוריאל רצין להשיגו ושוב בסט' דמט"ט שעתיק נקרא רישא דלא אתידע:

ועי' בבהגר"א על ס"י ט ע"ד, שהמלאך מט"ט בחינתו היא במלכות דעולם הבריאה, ונוריאל' בכתר דעולם היצירה, וכן החיות עיקר בחינתם הוא בעולם היצירה. וז"ל שם, אמרו "והחיות רצוא" מסטרא דנוריאל, ששם יכולין להשיגו, "ושוב" מסטרא דמט"ט כי אין יכולין להשיגו, עכ"ל. עי' זהר ח"ג ח ע"א ז"ל: פתח רבי יהודה ואמר (תהלים ק ב) עבדו את יהו"ה בשמחה וגו' עבדו את יהו"ה בשמחה הכי אוליפנא דכל פולחנא דבעי בר נש למפלח לקודשא בריך הוא בעי בחדוותא ברעותא דלבא בגין דישתכח פולחניה בשלימו ואי תימא פולחנא דקרבנא הכי הוא לא אפשר דהא ההוא בר נש דעבר על פקודא דמאריה על פקודא דאורייתא ותב לקמי דמאריה במאן אנפין יקום קמיה הא ודאי ברוח תבירא ברוח עציב אן הוא שמחה אן הוא רננה אלא תמן תנינן ההוא בר נש דחטי קמי מאריה ועבר על פקודי ואתי לקרבא קרבנא ולתקנא גרמיה ברוח תבירא ברוח עציבא בעי לאשתכחא ואי בכי שפיר מכלא הא שמחה הא רננה לא אשתכח אלא במאי אתתקן בהנהו כהני וליואי דהא אינון אשלימו שמחה ורננה בגיניה שמחה בכהנא אתקיים בגין דהוא רחיקא מן דינא תדיר וכהנא בעי לאשתכחא תדיר באנפין נהירין חדאן יתיר מכל עמא דהא כתרא דיליה גרים רננה בליואי והכי הוא דהא ליואי משתכחי על שיר לעלמין כמה דאוקמוה ואלין קיימין עליה וביה אשתלים פולחנא לקודשא בריך הוא כהנא קאים עליה וכוון מילין בחדוותא ברעותא ליחדא שמא קדישא כדקא יאות וליואי בשיר כדין כתיב (תהלים ק ג) דעו כי יהו"ה הוא אלהי"ם דא הוא קרבן לקרבא רחמי בדינא ומתבסס כלא השתא דלא אשתכח קרבנא מאן דחטי קמי מאריה ותב לגביה ודאי במרירו דנפשא בעציבו בבכיה ברוח תבירא היאך אוקים שמחה ורננה הא לא אשתכחו גביה אלא הכי אוקמוה דתושבחן דמאריה וחדוותא דאורייתא

שני פתחים ואחר כך יתפלל שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא שעור שני פתחים והנני מוסיף באור בכתוב הזה ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם השם בתשלומו וזהו והיה הדם לכם לאות מלשון אותיות על המשקוף הוא"ו ועל שתי המזוזות שתי ההי"ן, זהו שאמר ופסח ה' על הפתח לשון פסיעה כלומר ידלג משם, ולא יתן המשחית לבא בו מפני שהוא חתום בחותמו והבן זה. ואם כן היו ד' מזבחות כנגד ד' אותיות השם וכן אמרו במדרש ד' מזבחות היו לאבותינו במצרים ואלו הם המשקוף ושתי המזוזות והספ והיה הספ כלי קטן ועגול וכן עוד ד' כוסות של פסח כנגדם כוס ראשון של קדוש כנגד אות יו"ד שהוא קדש⁹⁸⁷ וכן הוא אומר (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש כוס ב' שאומר עליו ההגדה והוא ספור הנסים כנגד אות ה"א שמשם נמשכים הנסים והמכות כוס ג' של ברכת המזון כנגד אות וי"ו שנקרא שמים ממה שכתוב (מלכים א ח) ואתה תשמע השמים ומשם בא המזון ממה שכתוב (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כוס ד' שאומר עליו שפוך המתך כנגד ה"א אחרונה שהיא מרת הדין וזה מבואר.

(יג א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה וידבר ה' אל משה הוא הכח הפנימי הנעלם לאמר ע"י שכינה⁹⁸⁸ וזהו שכתוב (שמות כד) אשר כתבתי להורתם חסר וא"ו מלשון (שיר ג) ואל חדר הורת⁹⁸⁹ וכבר ידעת כי הדבור פנימי יותר מן האמירה כי הדבור הוא התורה

ורננה דאורייתא דא הוא שמחה ורננה והא תנינן ולא מתוך עצבות וכו' דלא יקום בר נש קמי מאריה בעציבו והא לא יכיל ומאי תקנתיה אלא רזא דמלה הא תנינן לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים וכו' ויצלי צלותיה הדא הוא דכתיב (משלי ח לד) לשמור מזוזות פתחי שני פתחים סלקא דעתך אלא אימא שיעור שני פתחים כאן רמז למה שאמר דוד (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם אינן מעון ומכון דאינן גו לגו שירותא דדרגין חסד ופחד ואינן פתחין דעלמא על דא אצטריך בר נש דיתכוין בצלותיה לקבל קדש קודשין דאינן שמא קדישא ויצלי צלותיה והנהו אלין שיעור תרין פתחין תרין כתרין:
תרגום:

(6) ספר הקנה - ד"ה ענין יראת המקום

מגדים מה טוב ומה נעים מ"מ אם אינו יכול אין בכך כלום כי שבת עצמו משלימן. הליכה לבהכ"ס וגם הנכנס לבהכ"ס יתאחר שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל, והכוונה שלא יתחיל להתפלל עד שישים לבו וכוונתו לחכמה עילאה ובבינה לקשרם בכ"ע שהוא המשקוף והם המזוזות הפתחים, ובהשלמת התפלה מתרחק ב' פסיעות ובג' עומד בדרך שבא כן יצא, וגם יש לו לאדם לרוץ לבהכ"ס כדי לדעת

⁹⁸⁷
?

⁹⁸⁸

(5) זהר ח"א דף רלט ע"א

לנצח. לאמר, מאי לאמר, בגין לגלאה, (אבל כלא חד ושפיר הוא, בגין דשלימו ושפירו הוא אתר לגלאה) מה דהוה סתים לגו, ובכל אתר לאמר, כמה דאת אמר וידבר יהו"ה אל משה לאמר, דאתיהיב רשו לגלאה

(6) זהר ח"א דף רלט ע"א

אתמני לסיהרא ההיא מלה, מאתר דמשה קיימא. וידבר יהו"ה לעילא, אל משה באמצעיתא, לאמר בתרייתא, אתר דאית רשו לגלאה. תו ויקרא אל משה, מה כתיב לעילא (שמות ט לט לג) וביאו את

ועי' גר"א משלי ד כ וז"ל דיבור הוא דיבור התורה עצמה כמו שהיא ואמירה היא הפניית של התור הוכוונתיה וטעמיה, וזהו וידבר ה' אל משה לאמר כי למשה לא היה צריך לאמר רק לדבר כמו שהוא והוא הבין מעצמה כוונותיה ודיקדוקיה אבל לישראל אמר עם כל כוונותיה⁹⁸⁹

עי' זהר ח"ג דף מ ע"ב

עלמא, לבתר (משלי ח כא) להנחיל אהבי יש, ואוצרותיהם אמלא. תו פתח ואמר, (שמות כד יב) ויאמר יהו"ה אל משה עלה אלי ההרה וגו', והתורה, דא תורה שבכתב, והמצוה, דא תורה שבעל פה, להרתם כתיב חסר, כמה דאת אמר (שיר ג ד) ואל חדר הורת. הכא אית לאסתכלא,

שבכתב והאמירה היא התורה שבעל פה וזה ידוע לחכמי הקבלה וזהו מה שדרשו חכמי האמת (איכה ב) בצע אמרתו זו פורפירא שלו⁹⁹⁰

ויש לך להתבונן איך עשאוהו מלשון אמרא ופירוש פורפירא מעיל כלומר שפת המעיל ומפורש אמרו רז"ל (ישעיה ה) כי מאסו את תורת ה' צבאות זו תורה שבכתב ואת אמרת קדוש ישראל נאצו זו תורה שבעל פה ובאור הלשונות כי ויאמר מלשון אמרא שהוא שפת המעיל שאדם לובשו בצד שמאל כענין שכתוב (שמואל א כח) והוא עוטה מעיל ועמיה בצד שמאל הוא וזהו שכתוב (תהלים קד) עוטה אור כשלמה וזהו מדת הדין אבל וידבר מלשון דבורה והיא תורה שבכתב שהיא כוללת מדת רחמים ומדת הדין לפי שהתורה שבעל פה נאצלת ממנה וכן הדבורה כוללת מתיקות ועקיצה כן תורה שבכתב כוללת רחמים ודין והבן זה⁹⁹¹

(יג ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בַחֲזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָבֵל חָמֵץ:
 ע"י ר' בחיי: מה ענין חמץ אצל חזק יד אלא בא הכתוב לרמוז כי החמץ רמז למדת הדין⁹⁹² ומפני שישראל השיגו היד הגדולה שהיא מדת הדין⁹⁹³ ע"כ אסר והרחיק להם את החמץ לרמוז להם שירחיקו מלהאמין במדת הדין לבר שלא יקצצו בנטיעות⁹⁹⁴ ושלא יאמינו שמדת הדין בלבד עשתה זאת לפי שהוא יתברך ובית דינו⁹⁹⁵ היו שם וזהו שכתוב בבריאת עולם בראשית ברא אלהים ואחר כך ביום עשות ה' אלהים וזהו שאמר הנביא (ישעיה מח) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים הזכיר ידי ואחר כך ימיני ומלת

להורתם דמי, אי תימא הורתם דישראל, לאו הכי, דהא ישראל לא אדכרו בהאי קרא, אלא הורתם דתורה ומצוה, ומאי⁹⁹⁰

(4) מדרש רבה איכה פרשה א פסקה א

כביכול שהיו הפוכין מלך בשר ודם מה דרכו לעשות הולך יחף כך אני עושה שנא' (נחום א) ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו מלך בשר ודם מה דרכו לעשות מבצע פורפירא שלו כך אני עושה דכתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו רבי יעקב דכפר חנן מפרש ליה מהו מבצע אמרתו מבצע פורפירא שלו מלך בשר ודם מה דרכו לעשות יושב ודומם כך אני עושה שנאמר (איכה ג) ישב בדד וידום מלך בשר ודם אבל מה דרכו לעשות יושב ובוכה כך אני עושה דכתיב (ישעיה

כ"ב) ויקרא ה'

נצרך? וכן הזהר?

(1-2) זהר ח"א דף סא ע"ב

בשר את דרכו על הארץ. רבי אלעזר אזל לגביה דרבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא חמוי, כיון דחמא ליה, אתקין ליה תופסיתא (ס"א טופסיתא) דקומרא, במטון דקולפא ויתיבו, א"ל חמוי אפשר דשמעת מאבוך, האי דכתיב (איכה ב יז) עשה יהו"ה אשר זמם בצע אמרתו אשר צוה מימי קדם, א"ל הא אוקמוה חבריא, בצע אמרתו, דבזע פורפירא דיליה, אשר צוה מימי קדם, דהא פורפירא פקיד לה מאינון יומי קדמאי עלאי, וביומא דאתחריב בי מקדשא בזע לה, בגין דהאי פורפירא איהי יקרא דיליה ותיקונא דיליה ובזע ליה. א"ל, עשה יהו"ה אשר זמם, וכי מלכא חשיב (קודם) לאבאשא לבנוי עד לא

⁹⁹¹ חסר פירוש?

⁹⁹²

(23) ספר פרי עץ חיים - שער חג המצות - פרק ז:

ועוד אמר, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה, פי' - או דין, או רחמים. הלילה הזה כולו מצה, רמוז לה"ח, הבאים אל אות ה' אחרונה, דא"א רמוזין במצה כי מ"ץ בחילוף א"ת ב"ש, הוא ה"ה:

⁹⁹³ ע"י הערה 963. היינו ב' סוגי דין א' דינא רפיא שהוא באמת חיבור של חסדים ודינים, וא' דינא קשא שהיא כולו דינים. מידת המלכות מכונה כדינא רפיא (זהר ח"א קפ ע"א), וזה בגלל מיזוגו עם מידת הרחמים.

⁹⁹⁴ ע"י ברמב"ן בפרשת נח בענין קיצוץ בנטיעות.

⁹⁹⁵ ע"י לעיל הערה 1010.

אף כמו גם והוא לרבות ולהורות כי לא היד בלבד עשתה זאת וע"כ אמר כי בחזק יד הוציא ה' אתכם כי ה' המוציא לא היד בלבד וזה טעם איסור החמץ על דרך הקבלה ומזה הענין הכתוב את האוכל חמץ בפסח בחיוב כרת מדה כנגד מדה כי כל אוכל חמץ בפסח הנה הוא מקצץ בנטיעות וע"כ ונכרתה הנפש ההיא וגו' והבן זה

(יג טז): והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך פי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים: עי' רמב"ן: ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה' לי כי כמו זה אלי ואנוהו⁹⁹⁶ (להלן טו ב) יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים והיה זה לך לאות על זרוע עזך כטעם כי תפארת עזמו אתה (תהלים פט יח)⁹⁹⁷. והנה האות כאות המילה והשבת ובעבור שהכל בכלל⁹⁹⁸ הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממששה מפי הגבורה שיהיה בית אחד כענין שאמר הכתוב אחותי כלה⁹⁹⁹ (שה"ש ה א) בעבור שהיא מתאחדת וכלולה מל"ב נתיבות¹⁰⁰⁰ וכתוב שמאלו תחת לראשי¹⁰⁰¹ (שם ב ו)

⁹⁹⁶ עי' זהר (ח"א דף רטז ע"א) דאמרנא מקמיה דאמינא לך דאתקריאת אורייתא זה, כתיב (שופטים ה) זה סיני מפני יהו"ה אלה"י ישראל, כד אתייהיבת אורייתא על ידא דמשה, (שמות לב) כי זה משה האיש, (שם טו) זה אלי ואנוהו, אורייתא הוה נחתת מן קמי אלהא דישראל: עי' זהר (ח"ב דף לח ע"ב) ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא, לית שבחא אלא לדכורא, והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא, הדא הוא דכתיב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו, דלית שבחא באתר דדכורא ונוקבא אשתכחו אלא לדכורא, ועל דא (נ"א ולדא) מחכאן ישראל, דכתיב (ישעיה כה ט) זה יהו"ה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, משום דהכי זמין למעבד להו, דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. שמשמע שזה חיבור של ז' ו' ⁹⁹⁷

(3) ספר שושן סודות - אות תקלט - מדוע לא הזכיר הכתוב תקיעות רק תרועה: המלכות. ירמו, ירצה חברו אותו אל רום בשוה שהוא הת"ת והעטרה. עוד חזר חזק ראייתו ואמר כי תפארת עוזמו אתה וכו' בכאן גלה דוד ע"ה בפירוש כי התפארת והעוז הם מתחברים באותו מקום שהוא ל"ב נתיבות ומשם עד עת רצון ובזה גמר ואומר וברצונך תרום קרנינו וידעת מי הוא הקרן כי ⁹⁹⁸

(17-18) זהר ח"ב דף קיח ע"ב דאית בהון מצוה רשימין בגבורה, ואלין מארי דתפלין ואות שבת ואות ברית רשימין בצדיק, עי' לעיל הערה 6.

⁹⁹⁹ עי' זהר ח"א דף לב ע"ב: לון להני חיוותא ושאבין מתמן. כתיב (שיר ד יב) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום, גן נעול, דכלא אסתים ביה, דכלא אתכליל ביה, גל נעול דההוא נהר נגיד ונפיק ועייל ביה, וכליל ולא אפיק, וקרשי מיא ביה וקיימי, מאי טעמא, בגין דרוח צפון נשיב באינון מיא ואתקרישו, ולא נפקי לבר עד דאתעביד קרח, ואלמלא סטרא דדרום דאקיש תקפיה דהאי קרח, לא נפקי מניה מיא לעלמין. וחיזו

¹⁰⁰⁰ עי' ס"י (פ"א מ"א) בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יהו"ה צבאות אלקי ישראל אלקים חיים מלך העולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור. ועיי"ש בגר"א ב ע"א [הל"ב נתיבות החכמה] כאן בכתר מופלא בתכלית ההעלם, ומהחכמה מתחילין להתפרש ובגופא להתחלק, ובחכמה נקראים נתיבות כמ"ש ובמים וכו' וכידוע ששורש השפע שבא מהיסוד הוא מהחכמה.

עי' ספר הפליאה - ד"ה ויתעצב אל לבו כביכול לבו לקה לעולם נסתר וזה לא תמצא בכל אותיות שבתורה. וראה והבן כשיה"ו מצטרף עם ל"ב עולה ג"ן ואז הוא גן נעול אחותי כלה אימתי בזמן שיה"ו עם ל"ב זהו כי שמי שהוא יה"ו בקרבו שהוא ל"ב. ועוד ¹⁰⁰¹ עי'

עי' זהר ח"א דף כח ע"א אתמר במשה ויבן יהו"ה אלה"ים את הצלע, כמה דאת אמר (שמות כו כ) ולצלע המשכן השנית, צלע ודאי מסטרא דחסד חוור, מתמן אתקריאת סיהרא, ויסגר בשר תחתנה, בשר דאיהו סומק מסטרא דגבורה, ואתכליל בתרוייהו, בההוא זמנא (שיר ב ו) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. זאת הפעם

ואמר ולזכרון בין עיניך שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח¹⁰⁰² והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר הזכירה¹⁰⁰³ ולשון בין עיניך שיהיו באמצעות הראש לא מצד אחד¹⁰⁰⁴ או ששם שרשי העינים ומשם יהיה הראות¹⁰⁰⁵ וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ולפרש זה חזר ואמר ולטוטפות לבאר שאין המצוה בין העינים למטה אבל בגובה הראש מונחים שם כטוטפות ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות – הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה מהם כופרים בעיקר¹⁰⁰⁶ ואומרים כי העולם קדמון כחשו בה' ויאמרו לא הוא ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא) ומהם שיוודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר יאמרו עזב ה' את הארץ וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו ויודע ומשגיח ויכול וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים ותתקיים עם זה התורה כלה ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח) להורות על ההשגחה כי לא עזב אותה למקרים כדעתם ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ להורות על החידוש כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ להורות על היכולת שהוא שליט בכל אין מעכב בידו כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג) והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות ושנזכיר זה בפנינו בבקר ובערב כמו שאמרו (ברכות כא) אמת ויציב דאורייתא ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ושנעשה סכה

היינו שזה חיבור של הימין ושמאל.

¹⁰⁰² ע"י ביאורים ח"א מד ע"ד וז"ל: [ט] מהאזנים ולמטה מתחיל שם ס"ג שבו - הנה האמת הוא כי התחלת וראשית השם ס"ג הוא מתחיל למעלה הרבה מהאזנים, כי השם ס"ג דעניינו, אשר ממנו נמשכים האורות דאח"פ, הנה הוא המ"ס דא"א שבא"ק, הרישא תליתאה שבו, כי הוא השורש לכל האורות דאח"פ, והוא כמ"ש לקמן בהמ"ב, שהס"ג הוא חכמה, והוא החכמתא סתימאה, מ"ס, המוח העיקרי שבו. והוא למעלה מהאזנים הרבה, כי מבשרי אחזה שהוא מקום שמוח של תינוק רופף, וכמ"ש במבור"ש (ש"ג ח"ב פ"ד) ע"ש, והוא {מה ע"א} פשוט ונודע.
¹⁰⁰³

(77) תיקוני זהר דף קכו ע"א

דאתרמיזו בהאי שמא יר"ד ק"י וא"ו ק"י, אמון מופלא דאשתמודע בכלהו, חד שריא בנפש הזכרון, ותניינא בנפש המחשבה, ותליתאה בנפש המצוייר, דאינון תלת מוחין י' י' י', ריהטא: היינו שזה מוח הדעת, ומקומו במקום הנחת התפילין ע"י &

¹⁰⁰⁴ היינו בבחי' קו האמצעי, ולא שייך לצד א' לאלא לחיבור של ב' צדדים יחד

¹⁰⁰⁵ ע"י הערה 1002. והארה הראשונה של המו"ס היא אורות העינים, וצ"ע אם זה כוונתו.

¹⁰⁰⁶ ע"י תיקו"ז קלה ע"ב ז"ל: כל מאן דנטיל מלכות בלא ט' ספירן איהו מקצץ בנטיעו, וכל מאן דנטיל ט' ספירן בלא מלכות איהו כופר בעיקר. וע"י דבירנו בדור הפלגה ברמב"ן ור' בחיי שם.

בכל שנה

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים – והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן המודות וחביבות מאד שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח) מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול הציפא נצה לבישה (עי' ערוך ערך חצף)

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים¹⁰⁰⁷ שהם יסוד התורה כלה שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א ולעיל ו ב) ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות כמו שאמר הכתוב (דברים כט יג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ועוד אפשר זה בעזרת השם (ויקרא כו יא)

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה תוספת ה"א היא ה"א אחרונה שבשם והיא מדת הדין של מטה והיא החכמה שנתנה לשלמה ונקראת לב והוא שאמר (מלכים א ג) ונתת לעבדך לב שומע וגו' ולכך תפילין של יד מצותן כנגד הלב והיא המדה הנקראת כלה ותפילין של יד בית אחד ממה שכתוב (שיר ד) אחותי כלה שהיא מתאחדת וכוללה בל"ב נתיבות פליאות חכמה וכדי לרמוז ה"א הזאת באו בפרשה והיה כי יבאך המשה הה"ן מתויגות בתנין כמין זיינין ד' זיינין על כל אחת והן ה' של ונתנה לך ושתי הה"ן של הקשה וה' של ויהרג וה' של ידכה וכל המלות מורות על מדת הדין ואין זה במשפט ספר תורה אלא במשפט תפילין של יד בלבד ואח"כ מניח של ראש והם ד' בתים קדש לי כל בכור והיה כי יביאך (דברים ו) שמע (שם יא) והיה אם שמוע קדש לי כל בכור כנגד החכמה שהיא ראשית ויורה על זה לשון קדש שהוא מלשון קודש (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש (שמות טו) נאדר בקדש שהוא החכמה וכן לשון זכר והיה כי יביאך שמדבר ביציאת מצרים כנגד בינה להתבונן ביציאת מצרים (כנראה שחסר קצת וכוונתו שמע רומז לגדולה והיה אם שמוע רומז לגבורה) וזהו סוד מצות תפילין החכמה והבינה הגדולה והגבורה כנגד ד' פרשיות שבתפילין גם שיי"ן של ד' ראשים והתפארת הם התפילין עצמן וזה סוד המאמר שהקב"ה מניח תפילין והנצח וההוד כי כל הרישי"ן של ג' ראשים והאחרונה הוא קשר של תפילין והו שאמרו (שמות לג) וראית את אחורי הראהו

¹⁰⁰⁷ עי' לעיל הערה 446.

קשר של תפילין והיות הרצועות מקיפות את הראש ירמוז להמשכת השפע עד ה' אחרונה שהוא קשר הכל והיות הרצועות מגיעות עד הטבור ירמוז להמשכה עד הקן האמצעי¹⁰⁰⁸ ומשם ולמטה והיותם שחורות מהלכה למשה מסיני ירמוז לעומק השנתם וטעם הנחתם בראש כי הוא מקומם הראוי ושם כח הנשמה וכל מה שיש בתפילין של ראש יש בתפילין של יד ביריעה אחת ובבית אחת להורות שה' אחרונה כלן כלולות בה והיא כוללת כל המדות של מעלה והקשר שבו רמז לצדיק וטעם הנחתן בשמאל להורות על קבלתה מן השמאל וצריך אתה לדעת כי תפילין של יד ושל ראש שתי מצות ושתייהן מענין אחד והראיה שהן ב' מצות מה שאינם מעכבות זו את זו כלולב ומיניו עם האתרוג וכן אמרו רז"ל תפילין של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש הרי לך שהרשות בידך להניח אי זו מהן שיש לו ולפי ששתייהם רומזות ענין אחד אמרו רז"ל כשהוא מניח שתייהן ביחד שאין לשוח ביניהם והוא שאמר שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזרים עליה מעורכי המלחמה

ודבר ידוע כי כיון ששתייהן רומזות ענין אחד היה ראוי ששתייהן מעכבות זו את זו כלולב ואתרוג ומה שאינן מעכבות זו את זו מבואר הוא כמו שאמרו רז"ל מנין שהקב"ה מניח תפילין ואמרו בספר הבהיר משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו כלי נאה פעמים נוטלו בראשו פעמים נוטלו בזרועו ומטעם זה אין תפילין של ראש ותפילין של יד מעכבות זו את זו ונתבאר לך מזה כי הנחת תפילין בשמאל ירמוז למדת הדין המקבלת מן השמאל וענינו דומה לאתרוג בשמאל

אבל ראיתי לאחד מחכמי הקבלה שכתב בחבורו שאין טעם תפילין בשמאל כטעם אתרוג בשמאל כי אתרוג בשמאל הוא ביד הראויה לו ואין כן בתפילין בשמאל אבל הנחת תפילין שבשמאל הוא כנגד הימין שנאמר (דברים לג) מימינו איש דת למו והוא מביא ראיה ממה שכתוב (תהלים מה) נצבה שגל לימינך בכתם אופיר ע"כ ותמצא בתפילין של ראש כ"א פעמים השם המיוחד וכן בתפילין של יד והכל מ"ב

ויש שסוברין עוד בענין התפילין ואומרים כשם שהשכינה שורה בד' היות שבמרכבה על שני הכרובים כן המניח תפילין מרכבה לש"י והשכינה שורה עליו בד' פרשיות על שני אברים המיוחדים שבו והם המוח והלב המוח מכאן ולב מכאן וזהו סוד הכתוב האומר (שמות כה) כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה ודרשו רז"ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו מוחזק הוא שלא יחטא שנאמר (קהלת ד) והחוט המשלש לא במהרה ינתק אמר רשב"ל כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר (ישעיה לח) אדני עליהם יחיו ולכל בהן חי רוחי ותחלימני והחייני¹⁰⁰⁹

פרשת בשלח

(יג כא): וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה:

ע"י רמב"ן: וה' הולך לפניהם יומם כבר אמרו (ב"ר נא ב) שכל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו הקב"ה עמהם ביום ובית דינו בלילה¹⁰¹⁰ אם כן פירוש הכתוב שהשם שוכן בתוך הענן והולך הוא לפניהם ביום בעמוד ענן ובלילה בית דינו שוכן בעמוד האש

¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁹ צ"ע אם יש משהו כאן שלא מוסבר ברמב"ן.

¹⁰¹⁰ ע"י תיקו"ז לד ע"ב ש"בית דינו" הוא כינוי לבחי' השכינה דהיינו מלכות. כוונתו לומר שהכינוי כאן "וביתו" הוא רמז לכינוי "בית דינו", דהיינו בית קיבול לדין דיליה (ע"י זהר שמות דף ד ע"א), והוא בחי' הנוק'. דהיינו שבא לרמוז כאן שכאשר ירד כלל ישראל למצרים, אף ו"ק עם המלכות ירדו עמהם.

להאיר להם כטעם אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה (במדבר יד יד)

וראיתי באלה שמות (יט ו) רבה כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' (ישעיה נב יב) לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר וה' הלך לפניכם יומם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר (ישעיה נב יב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל וסוד המדרש הזה כאשר הזכרתי כי בנאולה הראשונה היה הקב"ה עמהם ביום ובית דינו עמהם בלילה אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמים וה' הולך לפניכם השם המיוחד¹⁰¹¹, כי אלהי ישראל מאספם עמו¹⁰¹², ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה (תהלים קל"ב) כי הכל במדת רחמים מיוחדת.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה וה' הולך לפניכם היה ה' שוכן בתוך עמוד ענן והולך לפניכם ביום ובית דינו שוכן בתוך עמוד האש והולך לפניכם בלילה¹⁰¹³ וזהו שאמרו הוא ובית דינו ובאורו הרחמים והשכינה וזהו (ישעיה סג) זרוע תפארתו¹⁰¹⁴ וזהו חומה לישראל חמה למצריים וזהו שדרשו בפסוק (שמות טו) ימינך היתה ידו אחת מצילתן וידו אחת משקעתן וזהו (שם יב) בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל כי היד הגדולה היא המכה בהם וכת הרחמים שבה הוא מציל וכל זה כטעם (במדבר יד) כי עין בעין נראה אתה ה' ועננך וגו'

עיי"ש: וע"ד הקבלה ללכת יומם ולילה טעם הליכתם ביום ובלילה כדי שיהיו נכונים ומזומנים אחר שתי המדות האלה הנקראות יומם ולילה¹⁰¹⁵ ולא אמר הכתוב ללכת ביום ובלילה להורות כי יומם ולילה הולכים עמהם וכיון שכן הוצרכו ישראל ג"כ ללכת אחריהם ביום ובלילה והוצרכו ללכת אחר עמוד הענן ביום ואחר עמוד אש בלילה וזה טעם לנחותם הדרך וזה טעם להאיר להם כי הוא באור זה ביום וזה בלילה ולא הוצרך לכתוב ללכת יומם ולילה אלא שהוא באור למדות והנה הליכתם של ישראל ביום ובלילה אחר יומם ולילה הוא כענין שכתוב (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך ועל זה נשתבחו ישראל בדבר הנביא ע"ה שאמר (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעורך אהבת

¹⁰¹¹ ע"י לעיל הערה 204.

¹⁰¹² ע"י זהר ח"א יח ע"א: עלמא דאתגלייא בעלמא דאתכסייא עלמא דאתגלייא [אתיחד אופ הכי לתתא ועלמא דאתגלייא] איהו עלמא דתתא"ה (ישעיה ו א) ואראה את אדנ"י (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל (במדבר יד י) וכבוד יהו"ה נראה (שם יז ז) וירא כבוד יהו"ה (יחזקאל א כח) כמראה הקשת וגו' כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהו"ה. העולם הנגלה מתייחד גם כן למטה, ועולם הנגלה הוא עולם התחתון, "ואראה את ה'", "ויראו את אלהי ישראל", "וכבוד ה' נראה", "וירא כבוד ה'", "כמראה הקשת וגו' כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'".

היינו אלהי ישראל היא כינוי למלכות שהיא עלמא דאתגלייא.
¹⁰¹³ ע"י רמב"ן כאן.

¹⁰¹⁴ ע"י זהר (ח"ב דף קיט ע"ב) גור אריה יהודה, ובגין דא (רות ג יג) חי יהו"ה שכבי עד הבקר. בה (ישעיה סג יב) מוליק לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים וגו', בגין דתפארת דרגא דמשה, גופא, וחסד דרועא דיליה, ומשה אתקשר בע"ב דאיהו חסד דרגא דאברהם, דהכי סליק בחושבן ח"י ור"ו מן ויסע ויבא ויט, תלת ענפי אבהן ש"ש*##

וע"י תיקו"ז & ואמאי אתקרי זרוע ה', בגין דכף היד ביה י', (ס"א יר"ד) חמש אצבעאן ה', קנה דימינא דאיהו דרועא ו', כתף ביה ה', ודא עמודא דאמצעיתא דאתקשר בימינא, לאקמא ביה שכינתא בגלותא, ומשה דאיהו דיוקנא דעמודא דאמצעיתא, אתמר ביה מוליק לימין משה זרוע תפארתו, ואיהו בוקע מיא דאורייתא לגבי זרע אברהם דאיהו ימינא, למהוי ליה שם עולם:

¹⁰¹⁵ ע"י זהר (ח"ב דף מו ע"ב) וכתוב ויהו"ה הולך וגו' ללכת יומם ולילה, וכי אמאי הוּו אזלי יומם ולילה, יהכון ביממא ולא יהכון בליליא, כבני אנשא דערקין, דכיון דקודשא בריך הוא נטיר לון אמאי אזלין ביממא ובליליא. אלא לאשתכחא בהו שלימותא דכלא, דלית שלימו אלא יומם ולילה. אמר רבי אבא, הכי אוקימנא ויהו"ה הולך לפניכם יומם בעמוד ענן דא אברהם, ולילה בעמוד אש דא יצחק, ואי הכי יעקב אן הוא, אלא במלה קדמאה אתמר ותמן שארי כמה דכתיב ויהו"ה, ולילה בעמוד אש, הוה נהיר בסטרא דא ובדא. בגי

כלולותיך לכתך אחרי במדבר¹⁰¹⁶ אחר שתי מדות אלו שאהבום שהם כלולות זו בזו וזהו לשון כלולותיך הכלולות שלך כלומר שתי מדות שלך אשר בהם הוצאתיך ממצרים הכלולות זו בזו והענין הגדול הזה שהיה לישראל בו כבוד¹⁰¹⁷ ותפארת בלכתם ביום ובלילה על הכונה העליונה הזאת העצומה והנפלאה עוד היה סבה לפרעה ולכל מצרים מבעל הסבות יתברך שיחשבו המצריים על ישראל שהם בורחים כיון שהם הולכים ביום ובלילה ואז תחזק לבם וירדפו אחריהם על הים כדי שיטבעו שם וברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות לאבד מורדיו ולהציל יראיו

(יד י-יא): ופרעה הקריב וישאנו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה': ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים למה נצאנו ממצרים: עי' רמב"ן: וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם אבל הנכון שנפרש כי היו כתות והכתוב יספר כל מה שעשו כלם אמר כי הכת האחת צועקת אל ה' והאחת מכחשת בנביאו ואינה מודה בישועה הנעשית להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם ועל זאת כתוב וימרו על ים בים סוף (תהלים קו ז) ולכך יחזיר הכתוב בני ישראל פעם אחרת ויצעקו בני ישראל אל ה' כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו ולכך אמר אח"כ (להלן פסוק לא) וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו לא אמר וייראו ישראל את ה' ויאמינו אבל אמר העם כי בני ישראל שם ליחידים והעם שם להמון וכן וילונו העם (להלן טו כד) וכך הזכירו רבותינו (במדבר כ כג) ויחל העם לזנות (במדבר כה א) בכל מקום שנאמר העם לשון ננאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבת הוא¹⁰¹⁸

(יד טו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו: עי' ר' בחיי: ע"ד הפשט מלת אלי כלומר אין הדבר תלוי בי אלא בישראל דבר אל בני ישראל שהים עתיד ליקרע מפניהם ויבטחו¹⁰¹⁹ ומיד היו נוסעים וע"ד הקבלה מלת אלי כמלת לי הנזכרת בתרומה, וכמו שדרשו עליו בספר

¹⁰¹⁶ עי' זהר (ח"ג דף קג ע"ב) רבי אלעזר פתח (ואמר) כה אמר יי' זכרתי לך חסד נעוריק וגו'. האי קרא על כ"י אתמר בשעתא דהות אזלא במדברא עמהון דישראל. זכרתי לך חסד דא עננא דאהרן דנטלא בחמש אחרנין דאתקשרו עלך ונהירו עלך. אהבת כלולותיך דאשתכללו לך (ס"א) וכלהו אשתכללו בך) ואעטרו לך ואתקיננו לך ככלה דתעדי תכשיטהא וכ"כ למה. בגין לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. ת"ח בשעתא דב"נ יתיב ועי' זהר ח"ג (דף רנז ע"א) חסד הה"ד אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד אהבה כלילא מאבהן דאתקרי בהון בכל מכל כל רזא דמלה זכרתי לך חסד נעוריק אהבת כלולותיך. ואיהי פקודא רביעאה יהוד מסטרא דעמודא עי' תיקוני זהר (דף קכט ע"ב) דכתיב (בראשית ב') אעשה לו עזר כנגדו. כל אלין נקודין אתחייבו בשמא (נ"א אתחייב שמא) קדישא מסטרא דתשע ספירן, ומלכות כלילא דכלהו, אהבת כלולותיך, הא הכא אנפין עגולין דלעילא, נקודין בנקודין: ¹⁰¹⁷ עי' ב"ע רב ע"א שכבוד הוא מידת התפארת וצ"ע*##. אמנם מהרמב"ן לקמן כח ב משמע שזה מידת המלכות, וכן משמע כאן, ועי' לקמן הערה 1171. ¹⁰¹⁸ עי' עץ חיים (שער לח פרק ו מ"ת) אשר צויתם צויתם כתיב והוא אותו ענין המצוה ראשונה שצוה משה בפרשת בא בפ' קדש לי כל בכור שנאמר ויאמר משה אל העם זכור את היום שהם ערב רב הנק' עם בלשון סתם ושם בפ' זו נתבאר אצלינו ענין מצוה זו שלא יאכל חמץ מה עניינה וע"ש. והנה שם ביארנו בענין זה שמשה מעצמו רצה ¹⁰¹⁹ עי' מדרש &

הבהיר (שמות כה) ויקחו לי תרומה ויקחו ליו"ד תרומה¹⁰²⁰. והמלה תרמוז שאין התפלה והצעקה כי אם לשם המיוחד, ולכן אמר דבר אל בני ישראל ויסעו ממטה למעלה, ואז יקרע הים. אבל התחנה היא למדת הדין¹⁰²¹, והבן זה. והנה משה עשה כן הודיע לישראל בנס הגדול הזה ובטחו בו ונסעו מיד ואמרו רז"ל כי שבט יהודה קדש השם ונכנס לים תחלה הוא שאמר במדרש (תהלים קיד) בצאת ישראל ממצרים וגו' היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מלמד ששבט יהודה קדש השי"ת תחלה וזהו שכתוב (שם) הים ראה וינוס מה ראה נחשון בן עמינדב שקפץ תחלה לתוך הים והיו שאר השבטים מתעצמים עמו ורוצים שיכנסו הם תחלה ושבט בנימין היה רוצה לירד לתוך הים תחלה שנאמר (תהלים סח) שם בנימין צעיר רדם אל תקרי רודם אלא רד ים ואחיו בני יהודה היו מרגמין אותם באבנים שנאמר (שם) שרי יהודה רגמתם שרי זבולון שרי נפתלי כלומר היו מתעצמים עם שרי זבולון ועם שרי נפתלי והנה יהודה גבר באחיו שקפץ נחשון לתוך הים תחלה לפיכך ישראל ממשלותיו של יהודה ואמרו עוד במדרש כי לכך נקרא נשיא שבט יהודה נחשון על שם שירד תחלה לתוך נחשול של ים

(יד כה) וַיִּסֶר אֶת אֶפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ וַיִּנְהַגְהוּ בְּכַבְדָּת וַיֹּאמְרוּ מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי ה' נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם:

ע"י ר' בחיי: וע"ד השכל אופן שם לגלגל שנאמר (יחזקאל יג) ואופנים להם ענינו גלגלים (שם א) והנה אופן אחד בארץ תרגום יונתן גלגלא ויאמר הכתוב כי הגלגל שממנו כח מרכבותיו הסירו מגבורתו וכחו וכיון שהסיר אופן מרכבותיו למעלה וינהגו בכבודות למטה וכן דרשו רז"ל אין אומה נופלת עד שתפול שרה תחלה והגלגל הזה הוא גלגל מאדים שבו היו המצריים ראויים לנצח ולהתגבר לולא ה' שהיה לנו ונלחם לישראל וכה הגלגל הוא סמא"ל ומלת אפ"ן הוא חסר וא"ו כחשבונ¹⁰²² והרי לך שם הכח והגלגל רמוזים בכתוב ולא שהיה המזל שר של מצרים כי שר מצרים היה עזא והזכירו בשם מצרים למעלה והנה מצרים נוסע אחריהם כי הכח הדבק באומה יקרא על שם האומה כלשון (בראשית יב) והכנעני אז בארץ וכמו שבארתי שם

(יד לא) וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעַם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יאמר שנגלית להם היד הגדולה¹⁰²³ והיא מדת הדין

¹⁰²⁰ קג. ד"א ויקחו לי תרומה, ויקחו לקדש תרומה שהיא יר"ד והוא עשירי ומנלן דעשירי קדש דכתיב (ויקרא כ"ז לב) העשירי יהיה קדש לה', ומאי ניהו קדש, דכתיב (יחזקאל מ"ד ל) וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל וגו', וכתוב (תהלים ק"א י) ראשית חכמה יראת ה' אל תקרי יראת ה' אלא ויראת ה'.

מכאן משמע שזה חכמה, ואולי כוונתו שחכמה שורש לז"א. ?

¹⁰²¹ ע"י לעיל הערה 421.

¹⁰²² ע"י זהר (ח"ב דף מט ע"א) ובהוא זמנא שלטנותא דמצרים שליט על כל שאר עמין, כיון דאתבר חילא דמצרים, אתבר חילא דשאר עמין, מנלן, דכתיב אז נבהלו אלופי אדום וגו', וכתוב שמעו עמים ירגזון וגו', בגין דכלהו הוו אחידן בפולחנא דמצרים, ואחידן במצרים לסיועא דלהון, ובהוא זמנא כלהו בעאן לסיועא דמצרים לאתתקפא. ועל דא כיון דשמעו גבורן דעבד קודשא בריך הוא במצרים, רפו ידיהון ולא יכילו למיקם, ואזדעזעו כלהו ואתברו (משלשוליהון) משולטנתהון, ודאי כד אתבר חילא דלהון לעילא, אתבר חילא דכל אינון דאחידן ביה, כיון דאתבר חילא דכלהו לעילא, כל הני דלתתא אתברו, בגין (ההוא) האי חילא דאתבר בקדמיתא, ובגין כך ויסר את אפן מרכבותיו כתיב, וינהגו בכבודות, דהא כד דא אתבר לא הוו אזלין. תא חזי דהכי הוא, דלא כתיב ויסר את אופני מרכבותיו, או אופן מרכבתו, אלא ויסר את אופן מרכבותיו, בגין האי חילא דכלהו הוו מתדבקן ביה (הכי אקרי). ותו ויסר את אופן מרכבותיו, תא ¹⁰²³ ע"י תיקו"ז י ע"ב, י"ד שכינתא תתאה איהי היד הגדולה מימינא דחסד, דתמן חכמה, יד

שעשה ה' במצרים כי היתה שם במצרים מכה בהם וזה כמו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה¹⁰²⁴ (דברים ד לו) והוא הימין אשר תרעץ אויב¹⁰²⁵ והיא זרוע ה' שאמר הכתוב עורי עורי לבשי עז זרוע ה'¹⁰²⁶ (ישעיה נא ט) הלא את היא המחרבת ים (שם י) ולא יתעלם ממך מה שאמר לבשי עז ממה שכתבנו בפסוק מידי אביר יעקב (בראשית מט כד)

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה את היד הגדולה היא ה"א אחרונה שבשם והיא מדת הדין רפה¹⁰²⁷ של מטה הנקראת מלכות שעל ידו נקרע הים ולכך אנו אומרים בתפלה מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו הודו והמליכו רמו לזה אלי ואנוהו וכבר ידעת כי בעברם בים אמרו שירה ושעם הגדולה לפי שהיא שואבת מן החסד כי לכך נזכרה בשירה בלשון ימינך

עיי"ש: ובאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של הקב"ה שהוא מקור הברכה¹⁰²⁸ והעונה אמן הוא מקיים השטר והוא העקר שאין קיום העדות בעד ראשון אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו והעונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך כי עמו העדות קיים וכבר האריכו רז"ל לדבר במשפט הזכרת אותיות התיבה הזאת ואיך יתחייב להגות בהם אדם והוא שאמרו אין עונין לא אמן קטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה אלא אמן ארוכה בן עזאי אומר העונה אמן קטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתומה יהיו בניו יתומים ארוכה מאריכים לו ימיו ושנותיו וענין קטופה שהוא חוטף האל"ף בשב"א פת"ח והנה זה הפך האמונה ממה שכתוב באמנון (שמואל ב יג) האמינון אחיך היה עמך ופירש"י ז"ל דשקרי"ר בלע"ז והא למדת שהעונה אמן קטופה הנה הוא מהפך הקערה על פיה ומוריד לארץ יסודות חומות האמונה הנה בארתי ענין אמן לפי שהוא נגזר מלשון אמונה מלבד שיש במלת אמן סוד שהוא כולל

החזקה מסטרא דגבורה, דתמן בינה, יד רמה מסטרא דעמודא דאמצעייתא, מעוטר בכתר על רישיה, תפלי דמארי עלמא.

תרגום:

¹⁰²⁴ ע"י זהר ח"ב תוספות (דף ער ע"ב): הא למדת שבשבע קולות נתנה התורה ובכלם נגלה עליהם אדון העולם וראום והיינו דכתיב וכל העם רואים את הקולות כתוב אחד אומר ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו. וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם. הא כיצד אשו הגדולה היתה בארץ שהוא קול אחד ושאר קולות היו בשמים דכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסודך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש. ומאי היא גדולה. ומאלו היה יוצא דבור מתוך האש שנאמר (שם) ודבריו שמעת מתוך האש. ומה (שם) ותמונה אינכם רואים זולתי קול ההוא כדאמר להם משה לישראל (שם) כי לא ראיתם כל תמונה.

¹⁰²⁵ ע"י תיקו"ז & תנועה דסליק לה לגבי בעלה דא רבי"ע, ובההוא זמנא אתקרי זק"ף גדו"ל, ואייה אתקריאת קרית מלך רב, ובאן איהו זקפא לגביה, בתרין נהרות, דאתמר בהון ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, ועלייהו אתמר נעימות בימינך נצח, מאי בימינך דא גדולה, בההוא זמנא אתקרי זק"ף גדו"ל, וכד ????

ע"י ב"ע & נתגלה גבורה דרדל"א ואז ה' סוד התכללות הנ"ל וע"ז אמרו ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב והם ב' ידים הנ"ל חו"ג דרדל"א ושניהם נק' ימין כי לית שמאלא בהאי עתיקא כולא ימינא

וע"י ב"ע & נתגבר הדין הכלול בו על החסד וז"ש נאדרי בכח ולכן גם ימינך ה' תרעץ אויב וידוע כי חסד הוא יומא דכליל כולהו יומין ונמצא שכולל כל הו"ק עוד ידוע כי תמיד נה"י נכללים בחג"ת שהרי הם לבר מגופא ונכללים בחג"ת עד החזה נמצא שחסד כולל כל חג"ת וז"ס אברהם שכולל ג' אבהן כמ"ש

¹⁰²⁶ ע"י & רביעאה במזמור ודא הוא דרועא ימינא הה"ד (תהלים צ"ח) מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו ועלה אתמר הושיעה ימינך ואיהו בגלותא עם שכינתא ואיהו תמיד לה ורזא דמלה וזרוע ה' על מי נגלתה וביה אומאה דפורקנא הה"ד נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו

¹⁰²⁷ ע"י לעיל הערה 958.

¹⁰²⁸ ע"י לקמן הערה 1089.

השם המיוחד והכנוי והתפארת והכבוד¹⁰²⁹.

ויש בו עוד סוד מקובל כי מלת אמן הוא חבור עשר ספירות מן האל"ף שהוא הכתר¹⁰³⁰ והוא המקור הנובע עד המ"ם שהוא התשובה¹⁰³¹ והוא מלך העולם¹⁰³² ומן המ"ם לנו"ן שהיא השכינה שנקראת בלשון נקבה וכוללת זכר ונקבה והרמז באותיות נו"ן כפופה נו"ן פשוטה¹⁰³³ וכיון שהמשכת הברכות מגעת לנו"ן משם מתפשטת הברכה לעולם השכלים¹⁰³⁴ הנפרדים¹⁰³⁵ ומהם אל העולם השפל¹⁰³⁶ הזה וכשם שהתחיל מן המקור הנרמז באות אל"ף והמשיך הברכה משם כמי שפותח המעין להשקות הצריכים השקאה כך יקבל העונה אמן שכרו שיפתחו לו שערי גן עדן הוא שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים אלו שעונין אמן והנה שכרו אתו מדה כנגד מדה וכבר ידעת כי מלת אמן נוטריקון אל מלך נאמן ויש לך להתעורר כי במלת נאמן נו"ן כפופה נו"ן פשוטה לא לסתום רק לפרש והנו"ן הפשוטה שבמלת אמן כוללת זכר ונקבה לפי שנו"ן כפופה היא נקבה ונו"ן פשוטה היא זכר ולפי שיש נו"ן הכפופה בכלל הפשוטה מפני כן כוללת זכר ונקבה ויש לך לדעת כי האל"ף נקראת אמן והחכמה נקראת אמן¹⁰³⁷ וזהו (משלי ח) ואהיה אצלו אמן והכל אחד כי אין להפריד החכמה מן הכתר ולפי שהברכה משם וכענין שכתוב (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש היא החכמה וברכו את ה' לכך גדול העונה אמן יותר מן המברך¹⁰³⁸ וזה בגבולין אבל במקדש לא היו עונין אמן שלא היו צריכים

¹⁰²⁹ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹⁰³⁰ עי' לעיל ג כב ודברינו שם.

¹⁰³¹ עי' זו"ח & וכד איהי אתנהירת מניה ואתחברו דא בדא וסיהרא מכלא ובאתרה דאיה וה"א פלגו דסיהרא אתעביד מ"ם סיהרא בשלימו: וקיימא כגוונא דאימא עילאה דאיהי מ' סתימא כמא דאוקימנא ברזא דלסרבה המשרה (ישעיה ט' י) והשתא קיימא סיהרא באשלמייתא עלמא תתאה כגוונא דעלמא עילאה ודא איהו רזא דאת ס':

עי' תיקו"ז & להאי אתר לא משיגין ליה בכל ספירן, אלא בחכמה ובבינה, דאינון י"ם י' חכמה מ' בינה, ובגין דא רחוק מה שהיה, ועמק עמק מ"י ימצאנו, ורזא דמלה קרובים אל ה' אלקינ"ו: ¹⁰³² עי' ספר הפליאה & של ויאמר והנה הבינה פועלת בכח שניהם כתר וחכמה, אל"ר מ' של ויאמר אל"ל מאחר שהבינה בוראה את העולם א"כ ראויה היא להיותה מלך עליהן זהו מ"ם במלואו העולה מלך כי המ' נעלמו

עי' פע"ח (שער הברכות - פרק א) נמצא דע"י ג' מילויים - ע"ב, ס"ג, מ"ה, וע"י ג' מ"ב שבהם, אנו מעלים חג"ת דז"א, הנקראים אתה יהו"ה אלהינו, בדרך ג' קוים. תחלה אתה שהוא החסד קו ימין, ואח"כ קו האמצעי הת"ת הסמוך אליו, ואח"כ קו שמאלי גבורה. ושלושתן עולים אל הבינה לינק משם כנזכר, ואז נקראת הבינה מלך העולם. כי הנה הבנין מתחיל מן החסד, וז"ש אמרתי עולם חסד יבנה. וג' אבות הם נקראים עולם, וכשהג' אבות עלו אל הבינה, אז נקראת הבינה מלך העולם:

¹⁰³³ עי' זהר (ח"א דף קמז ע"א) לעילא, ונחת לתתא, נפק, ואפיק תלתין ותריין שבילין, עד דאתגליפו בין אבני יקר דמתלהטן, ואתקשרו באת נו"ן דאיהו דכר ונוקבא, תריין רחימין, קשורא תקיפא בהו אשתכללו, ושמא קדישא בהו אתקשר, מנייהו אשתכח מזונא לכלא, אשתכללו עלמין, ועל דא אתגליף ו' פשוטה כללא דתריין, נ' כפופה נוקבא חדא. י' דאיהי רעותא:

¹⁰³⁴ בריאה

¹⁰³⁵ יצירה

¹⁰³⁶ עשיה

¹⁰³⁷ עי' זהר (ח"א דף כב ע"א) פתח ואמר, למלכא דהוה ליה כמה בניינין למבני, והוה ליה אומנא, וההוא אומנא לא הוה עבד מדעם אלא מרשו דמלכא, כמה דאת אמר (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמן, מלכא ודאי איהו חכמה עלאה לעילא, ועמודא דאמצעייתא מלכא לתתא, אלה"ם אומנא לעילא ודא אימא עלאה, אלה"ם אומנא לתתא ודא שכינתא דלתתא, ואתתא לית לה רשו למעבד מדעם בלא רשו בעלה, וכל בניינין דהו

¹⁰³⁸ עי' זהר (ח"ג דף רפה ע"א) וכל מאן דלא ידע לאוקיר שמא דמאריה טב ליה דלא אברי. א"ר יהודה ובוזי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למאריה ולא אתכוון באמן דתניין גדול העונה אמן יותר מן המברך והא אוקימנא קמיה דר"ש דאמר משיך ברכאן ממבועא למלכא וממלכא

לפי שהיו מזכירין השם ככתבו ושתי אותיות ראשונות ירמזו למקור הברכה ולכך אין צורך להזכיר אמן במקדש¹⁰³⁹ וכל המכוין והכופל אמן אמן זוכה לב' עולמות¹⁰⁴⁰ וכן אמר דוד ע"ה בסוף מזמור ע"ב ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן ועוד במזמור פ"ט ברוך ה' לעולם אמן ואמן וזה המכבד את ה' יתברך באמת אשר עליו אמר הכתוב (שמואל א ב) כי מכבדי אכבד וכל מי שאינו נזהר במלת אמן לבוין בכל כחו וכונתו הרי זה מבזה את הש"י ועליו אמר הכתוב (שם) ובוזי יקלו ומו' מדורין שיש בגיהנם מורידים אותו לאחרון שבכולם שהוא כפול והוא נקרא (איוב י) ארץ עיפתה והוא ארץ שאול תחתית כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו תחתית נקרא אבדון וזהו (משלי טו) שאול ואבדון נגד ה' מי שיורד לאבדון שוב אינו עולה ועל זה אמר הכתוב (ירמיה ב) אותי עזבו מקור מים חיים המבזים לענות אמן עזבו מקור מים חיים הוא הנובע שנרמז למעלה ומה יהיה ענשם לחצוב להם בארות נשברים כלומר הרי הן יורדים לגיהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר

(טו א) אָז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְה' וַיֹּאמְרוּ לְאִמְרָה אֲשִׁירָה לְה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹם וְרָכְבוּ רָמָה בָּיִם:
 עי' ר' בחיי: ויאמרו לאמר – כפל האמירה על שם שכפלו לשון השירה כי כל פסוקי השירה וכל עניניה הם כפולים וכן תמצא בהלל מן (תהלים קיח) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה עד זה היום עשה ה' כל הלשון כפול והקלום הכפול רמז לכח לפנים מכח ועל כן באה השירה בלשון כפול כי הוא קלום למדת רחמים ולשכינה¹⁰⁴¹ אשירה לה' ואח"כ עזי וזמרת יה ה' שמו ואח"כ ימינך שהוא מדת הדין מי כמכה באלים ה' ואחר כך מי כמוכה נאדר בקדש שהוא אדיר במעון קדשו בשמים שאין בכל העליונים דומה

למטרוניתא (דא כ"י). ובאתון גליפין דרבי אלעזר מאלף למ"ם וממ"ם לנ"ן. כיון דמטו ברכאן לנון מתמן נגדין ונפקין ברכאן לעלאי ותתאי ומתפשטי בכלא. וקלא נפיק אתשקיו משקיותא דברכן דאפיק פלניא עבדא דמלכא קדישא. וכד ישראל לתתא משמרין לאתבא אמן לכוונא לבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתיחן ליה לעילא כמה טבאן משתכחין בכלהו עלמין כמה חדו בכלא מאי אגר להו לישראל דגרמין האי אגר להו בעלמא דין ובעלמא דאתי. בעלמא דין בשעתא דעאקין להו (לישראל) ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים. פתחו שערים כמה דישראל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותקבל צלותהון מאינון דעאקין להו. האי בעלמא דין. בעלמא דאתי מאי אגרייהו דכד יפוק ב"נ מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן. מאי שומר כלומר נטיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה ליה לאתבא אמן. כמה דאצטריך. נשמתיה סלקא ומכרזי קמיה פתחו שערים קמיה כמה דאיהו הוה פתח תרעין כל יומא כד הוה שומר אמונים. א"ר יוסי א"ר יהודה מאי אמן. א"ר אבא הא אוקמוה כלא אמן אקרי מבוועא דהוה נחלא דנגיד אמן אקרי דכתיב ואהיה אצלו אמן אל תקרי אמן אלא אמן קיומא דכלהו ההוא נחלא (ס"א טלא) דנגיד ונפיק אמן אקרי דתניא מן העולם ועד העולם עולם דלעילא עולם דלתתא אוף הכא אמן ואמן אמן דלעילא אמן דלתתא אמן קיומא דכלהו והא אוקימנא אמן באינון אתון. ר"ש אמר אלף עמיקא דבירא דכל ברכאן מתמן נבעין ונפקין ומשתכחין מ"ם¹⁰³⁹ עי' ספר הפליאה & שהשבעה הוא ההקף ועל שמשם התהקפות המצות לא הוצרכו להזכיר אמן במקדש לפי שהיה השם נזכר לפניו מאסקופת העזרה ככתבו והיה היוד מן השם נזכרת עכשיו לא נזכר השם אלא בכינויו והוצרכנו לומר אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך שזה מחבר האמונים הם חכמה עלאה וחכמה תתאה, ומאחר שהנדרים נכללים בלא תשא וכן הבכורים ותרומה ומעשר ראשון ושני א"כ גם הערכים¹⁰⁴⁰ עי' זהר (ח"ג דף רפה ע"ב) אמן קיומא דכלהו ההוא נחלא (ס"א טלא) דנגיד ונפיק אמן אקרי דתניא מן העולם ועד העולם עולם דלעילא עולם דלתתא אוף הכא אמן ואמן אמן דלעילא אמן דלתתא אמן קיומא דכלהו והא אוקימנא אמן באינון אתון. ר"ש אמר אלף עמיקא דבירא דכל ברכאן מתמן נבעין ונפקין ומשתכחין מ"ם¹⁰⁴¹ עי' ברמב"ן

לכבודו שהוא אדיר במעון קדשו מכון לשבתך פעלת ה' ואחר כך מקדש ה' אל"ף דל"ת והבן זה או יאמר ויאמרו לאמר בחתוך שפתים וכן (שמות יז) ויצעק משה אל ה' לאמר שצריך המתפלל לחתוך בשפתיו ומצאתי סיוע לזה ממה שאמרו במדרש ויאמרו לאמר ר' נחמיה אומר רוח הקודש שרתה על ישראל והיו אומרים שירה כבני אדם הקורין את שמע

(טו ב): עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לְיִשׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֶנְהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאֶרְמָמְנָהּ:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת בעבור כי ישועת הים כולה היתה על יד מלאך האלהים הוא שכתוב עליו כי שמי בקרבן¹⁰⁴² (להלן כג כא) וכמו שאמר וירא ישראל את היד הגדולה (לעיל יד לא) כי היד ירמוז למדת הדין אשר היא היד הגדולה¹⁰⁴³ והנוקמת והיא המקרעת הים כמו שפירש הנביא עורי עורי לבשי עוון (ישעיה נא ט) הלא את היא המחרבת ים מי תהום רבה (שם¹⁰⁴⁴) וכמו שכתבתי למעלה (ע"י לעיל יד לא) בעבור כן אמר כי עוון וזמרתו השם הזה כי ביה ה' צור עולמים¹⁰⁴⁵ (ישעיה כו ד) וכן ביאר מה לך הים כי תנוס (תהלים קיד ה) מלפני אלוה יעקב (שם¹⁰⁴⁶) וכן אמרו במכילתא (בשלח ג) ירדו לים שכינה עמהם שנאמר (לעיל יד יט) ויסע מלאך האלהים ובאלה שמות רבה (ל א) אמר אין עוון אלא דין שנאמר ועוון מלך משפט אהב¹⁰⁴⁷ (תהלים צט ד). זה אלי ואנוהו, ואעלה אותו אל נוה עליון אלהי אבותי שנראה להם באל שדי ועתה ארומם אותו בשם השלם כי מעתה יהיה השם איש מלחמה ויהיה ה' שמו¹⁰⁴⁸ כטעם עתה ארומם עתה אנשא (ישעיה לג י) ויתכן שירמוז זה לשבע ספירות בחכמה¹⁰⁴⁹ כמו זה שמי לעולם וזה זכרי

¹⁰⁴² ע"י לעיל הערה 881.

¹⁰⁴³ ע"י לעיל הערה 1023.

¹⁰⁴⁴ ז"ל הפסוק: עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עַז זָרוּעַ הוּי"ה עוֹרֵי כִימֵי קֶדֶם דּוֹרוֹת עוֹלָמִים הָלוֹא אֶתְּ הַיָּא הַמְחַצֵּבֶת רֶהַב מְחוֹלְלֶת תַּנְיִן: (י) הָלוֹא אֶתְּ הַיָּא הַמְחַרְבֶּת יָם מִי תְהוֹם רַבָּה הַשְּׁמָה מְעַמְקֵי יָם דְּרָדָּ לְעֵבֶר גְּאוּלִים:

וע"י הערה 1026.

¹⁰⁴⁵ ע"י זהר ח"ב דף כב ע"א, עד, דהא מתמן ולעילא אתר טמיר (הוא) וגניז איהו, דלא יכל לאתדבא, אתר הוא דמניה נפקו ואצטיירו עלמין, הדא הוא דכתיב כי ב"ה יהו"ה צור עולמים, והוא אתר גניז וסתים, ועל דא בטחו ביהו"ה עדי עד, עד הכא אית רשו לכל בר נש לאסתכלא ביה, מכאן ולהלאה לית ליה רשו לבר נש לאסתכלא ביה, דהא איהו גניז מכלא, ומאן איהו, י"ה יהו"ה, דמתמן אצטיירו עלמין כלהו, ולית מאן

אמנם ע"י זהר ח"ב (דף כב ע"א) דכל מאן דשוי תוקפיה בשמא קדישא, אתקיים בעלמא, מאי טעמא, בגין דעלמא בשמיה קדישא אתקיים, הדא הוא דכתיב כי ב"ה יהו"ה צור עולמים. צייר עלמין, דהא בתרין אתוון אתברון עלמין, עלמא דין ועלמא דאתי, עלמא דא בדינא אתברי, ועל דינא קיימא, הדא הוא דכתיב בראשית ברא אלה"ם, מאי טעמא, בגין דיתנהגון בני נשא ע"י תיקו"ז & איהו צייר בתרין אתוון תרין עלמין, באת י' צייר עלמא דאתי, ובאת ה' עלמא דין, הדא הוא דכתיב (שם כ"ו) כי ב"ה ה' צור עולמים:

וע"י ר' בחיי כאן.

¹⁰⁴⁶ ע"י זהר (ח"ב דף פד ע"א) למאן דגלי ערייתהוון. תאנא אמר רבי יצחק, בשעתא דקודשא בריך הוא אתגלי בטורא דסיני, אזדעזע טורא, ובשעתא דסיני אזדעזע, כל שאר טורי עלמא אזדעזעו, והוו סלקין ונחתין, עד דאושיט קודשא בריך הוא ידיו עליהו ואתישבו, וקלא נפקא ומכרזא (תהלים קיד ה) מה לך הים כי תנוס, הירדן תסוב לאחור, ההרים תרקדו כאילים וגו', ואינון תבאן ואמרין מלפני אדון חולי ארץ. אמר רבי יצחק, מלפני אדון דא אימא, דכתיב אם הבנים שמחה, חולי ארץ דא אימא תתאה, מלפני אל"ה יעקב דא הוא אבא, דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל, ועל האי כתיב בעטרה שעטרה לו אמו, מהו בעטרה,

¹⁰⁴⁷ ע"י לקמן הערה 2198.

¹⁰⁴⁸ הרי שכינה אינו שם הו"ה אלא אולי כוונתו לשכינה היינו שכינה בזיווג עם ז"א וכן הוא בר' בחיי טו א.

¹⁰⁴⁹ ע"י בהגר"א על ספד"צ א ע"א ז"ל: וידוע כל הספירות נקראין ע"ש חכמה, כמ"ש בתז"ח (דף עג ע"א (ב ע"ב)) אדם הגדול חכמה ועשר חכמות אתקריאו עשר ספירות מסטריה וכמ"ש (תהלים קד כד) כלם בחכמה עשית, וכמ"ש בס"י (פ"א מ"א) בל"ב נתיבות פליאות חכמה חקק

(לעיל ג טו) ובמכילתא (בשלה ג) אלי עמי נהג במדת רחמים ועם אבותי במדת הדין ומנין שאין אלי אלא מדת רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב ב¹⁰⁵⁰) אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח כז) ואם כן יאמר זה אלי כי עמי הוא אל בזה כי יתעלה עם הרחמים להיות רחמן בדינו

(טו ג): ה' איש מלחמה ה' שמו:

ע"י ר' בחיי: ¹⁰⁵¹ ומעתה אל יקשה לך אחר הענין הזה שבארתי לך מה שאנו אומרים בתפלה ביום החתימה הגדולה אני והו הושיעה נא והיה ראוי לומר כפי הנראה אני ואותך שהרי אתה רואה כי הם מלות מיוחדות על ענין הגאולה ועוד שרצה לדבר בנסתר לטעם אחר מפני שהוא יתברך נסתר ונעלם מהשגת כל משיג והושיעה נא לנכח¹⁰⁵² לבאר שאע"פ שהוא נסתר ונעלם נגלה הוא ונמצא בלבבות והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר וכן בכאן הושיעה נא לנכח אני והוא נסתר כלומר ממקום שהוא לפי שאין ידוע מקומו כענין שכתוב (יחזקאל ג) ברוך כבוד ה' ממקומו וזהו שאמר הכתוב (תהלים קמה) וחסידיך יברכוכה יברכו כה כלומר בענין הזה והוא נגלה ונסתר וזהו שאמר מיד כבוד מלכותך יאמרו וכתוב להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו

ודע כי אני והו בחשבוננו אנא ה' ומלת אנא מספר השם המיוחד שני פעמים ולכך אנו אומרים בתפלה אנא הושיעה נא א"כ אנא ה' מספר המיוחד שלשה פעמים שעולה ע"ה וזהו הוה ויהיה והיה שמספרם כן וזה מבואר

ויש לנו עוד קבלה בהם כי הם שמות הקדש והם מכלל ע"ב שמות הרשומים בפסוקי ויסע ויבא ויט ומודעת זאת לכל בעלי השמות כי שם בן ע"ב נחלק לחלקים ידועים ויש לכל חלק וחלק כח ידוע לפעולה ידועה עם ידיעתם בנקודם כמשפט ושני שמות אלו כל אחד ראש לחלקו הידוע להם זה לקרב פזורים וזה לאהבה וכיון שכן מה נעים ומה טוב שנוכרים בתוך תפלתנו לבקש בהם רחמים מאת השם יתברך שיקרב את פזורינו ושיאהוב אותנו כימי קדם זה שמעתי מפי החכם רבי יצחק טודרוס ז"ל וע"ד הקבלה זה אלי ואנוהו היא השכינה שנקראת זה וזאת¹⁰⁵³ (שמות יג) בעבור זה עשה ה' לי (בראשית מט) וזאת אשר דבר להם¹⁰⁵⁴ (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם וגו' כי השכינה עמהם בכל הגליות ועל זה נאמר ויסע מלאך האלהים שהיתה ישועת הים על ידו והוא שנאמר עליו (שמות כג) כי שמי בקרבנו¹⁰⁵⁵ והוא ארון חולי ארץ שהזכיר דוד

כו'.

ע"י בבהגר"א על ס"י פ"א מ"ב אופן ב' דף ו' ע"א שמביא את דברי התז"ח, וכותב ע"ז כי כל האצילות נקראת ע"ש יר"ד ה"ה חכמה, ומהחכמה נאצלו כל ספירותיה, כמ"ש כולם בחכמה עשית, והן יר"ד נקודין דנפקין מחכמה.

והנה ע"י בת"ז סח ע"ב שי' המאמרות הן עשר ספירות שכלולים בחכמה וכו'. וע"י שם בביאור הגר"א (סח ע"ד ד"ה כליל עשר ספירן). ומבאר הלש"ו (כללים ח"א מט ע"א) שכל הי"ס לא נתגלו אלא על ידי מדת החכמה, שכן מצד מידת הכתר לא היו הספירות יכולים להתחלק לעשרה מרוב אחדותו. ועל אף שי' המאמרות כוללים גם את ספירת הכתר, אבל הכתר אינו יכול להיות ניכר אלא לאחר שנגלה החכמה. ואכן יעויין בבהגר"א על תז"ח ב ע"א, דכתר הוא בכלל י' המאמרות.¹⁰⁵⁰ ע"י זהר ח"ג (דף ל ע"ב) למימר, הא תנינן ואתעררו חברייא, אל בכל אתר חסד הוא, כמה דאת אמר (דברים י יז) האל הגדול, ודא נהירו דחכמה עלאה, ו

¹⁰⁵¹ ע"י שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ו"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.

¹⁰⁵² ע"י לעיל הערה 902.

¹⁰⁵³ ע"י לעיל הערה 248, וע"י לקמן הערה 2152.

¹⁰⁵⁴ ע"י רמב"ן.

ואמר (תהלים קיד) מלפני ארון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ומוזה הזכיר עליו משה בכאן עזי וזמרת יה שהרי אין דרכו של משה בכל התורה כלה להזכיר שם יה כי אם השם שלם ומה שהזכיר (שמות יז) כי יד על כס יה על כן הוצרכו רז"ל לדרוש בו שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק אבל מפני שהשכינה מדת הדין לכך הזכיר משה שם יה שהוא מדת הדין¹⁰⁵⁶ בענין שכתוב (תהלים קל) אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד וכתוב באל"ף דל"ת¹⁰⁵⁷ ובאורו מי יוכל לעמוד לפני מדת הדין ומלת תשמור איננה לנכח כי אם לשון נקבה נסתרה וכן כתיב עוד (שם קיח) יסור יסרני יה וכתוב (שם צד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ואמרו בב"ר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה הוי"ה אינו אומר אלא יה כמי שעומד לפני הדין ודן אותו ע"כ

ומצאתי במדרש תהלים בפסוק עזי וזמרת יה בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות אבל לעולם הבא בשש אותיות שנאמר (ישעיה כו) כי ביה ה' צור עולמים והכוונה במדרש הזה לדעתי ששתי אותיות הן מידת הדין שבה נברא העולם הזה אבל לעולם הבא ברחמים לפי שמידת הדין תתעלה ברחמים ולא תהיה מידת הדין נוהגת כי באותו זמן הכל יהיה חסד ורחמים שאין בו יצר הרע ולא מיתה וזה באור מה שדרשו באלה שמות רבה לשעבר אני ובית דיני הייתי מתהלך לפניכם שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניכם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר (ישעיה נב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל¹⁰⁵⁸ הוא אלהי יעקב והכל מדה אחת ואנוהו אעלה אותו אל נוה עליון אלהי אבי הזכיר משה אלהי אביו כלפי שבטו כי מידת הדין מדתו של לוי¹⁰⁵⁹ וארוממנהו בשם השלם הוא מדת רחמים¹⁰⁶⁰ הוא שאמר ה' איש מלחמה ה' שמו שיתעלה ברחמים זהו היחוד לקשור התכלית עם הראשית והסוף בתחלתו וכן תמצא בספר יצירה הבן בחכמה וחכם בבינה העמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו פירוש אל מכונו למעלה והזכיר כן כדי ליחד כל הבנין ממטה למעלה

(טו ח): וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים:
ע' ר' בחיי: וע"ד הקבלה נערמו מים כמו (במדבר ד) ודשנו את המזבח ויהיה

¹⁰⁵⁶ ע' רמב"ן

¹⁰⁵⁷ ע' זהר (ח"ג דף קפה ע"ב) נשא כפום עובדיהון דהכי אמר דוד אם עונות תשמר יה יי' מי יעמוד. הכא אית לאסתכלא כיון דאמר אם עונות תשמר יהו"ה אמאי יי' (ד"א אדני). אלא תלת דרגין דרחמי אדכר דוד הכא. אם עונות תשמר יה. אם חובין סגיא עד דסלקין לעילא לגבי אבא ואמא הא יי' (ד"א אדני) דאיהו רחמי ואי שמא דא אע"ג דאיהו רחמי יתער בדינא וכל דרגין אסתמו בדינא דרגא חדא אית דנהדר לגביה דכל אוותין מניה נפקין איהו יחוס עלן ומאן איהו מי. מ"י יעמוד ודאי. מ"י ירפא לך (כד"א (איכה ב) כי גדול כים שברך מ"י ירפא לך) וע"ד יה יי' (ד"א אדני). אי אלין שמהן יסתמון מנן מ"י יעמוד דכל ארחין

אמנם נ"ל שזה הנוסח מאד משובש, ועי'

¹⁰⁵⁸ ע' לעיל הערה 1012.

¹⁰⁵⁹ ע' במדבר א נא שזה מדת המלכות.

¹⁰⁶⁰ ע' זהר (ח"ב דף נה ע"א) ימינא למעבד נסין. זה אלי ואנוהו, דא צדיק, דמניה נפקין ברכאן בזווג, ואנוהו, בההוא אתר דחביבותא אשתכח ביה, והא הוא מקדשא. אלה"י אבי וארוממנהו, משה קאמר דא לגבי אתר דלואי אתיין מההוא סטרא, ועל דא (הוה) שלימותא דכלא הוא בההוא אתר (נ"א בהאי קרא). רבי יצחק

ועי' שם ע"ב, בריך הוא לרחמא ליה בכלא, כמה דכתיב (דברים ו ה) ואהבת את יהו"ה אלהיך. זה אלי ואנוהו, דכל ישראל חמו על ימא מה דלא חמא יחזקאל נביאה, ואפילו אינון עוברי דבמעו אמהון הוו חמאן, ומשבחן לקודשא בריך הוא, וכלהו הוו אמרין זה אלי ואנוהו. אלה"י אבי וארוממנהו, כמה דאת אמר אלה"י אברהם, אמר רבי יוסי, אי הכי אמאי וארוממנהו, דהא אלה"י אברהם לעילא הוא, אמר ליה אפילו הכי אצטריך, וכלא חד מלה, וארוממנהו בכלא, לאכללא מאן דידיע ליחדא שמא קדישא רבא, דהא הוא פלחנא עלאה דקודשא בריך הוא. רבי יהודה הוה יתיב קמיה דרבי שמעון, והוה קארי כתיב

הפך ההתחכמות כאלו אמר אבדה החכמה מן המים ובאור הענין כי פסקה ההמשכה ממדת החסד שלא קבלה מלמעלה ולכך לא אמר נערמו מי הים אלא נערמו מים כדי שתבין כפשוטו מים ממש¹⁰⁶¹

ותבין עוד בלשון מים כי ירמוז למדת החסד וכאשר פסקה ההמשכה ממדת החסד ולא התפשטה למטה אל השכלים הנפרדים בקיום העולם כמנהגו ושבעו ועל כן נקדע הים ונבקעו כל מימות שבעולם כי שרו של ים מכלל הכחות הנפרדים וראיה לדברי מה שמצאתי בתרגום ירושלמי קפאו תהומות בלב ים בגו פלגס דימא רבא וזה היה סבת קריעת ים סוף והבן זה

(טו יא): מי כמכה פאלם ה' מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא:
 עי' ר' בחיי: מי כמכה באלים ה' מי כמכה נאדר בקודש – תוספת הה"א שבשניהם רמוז למדת הדין ה"א של מי כמכה הראשון היא מדת הדין רפה¹⁰⁶² ועל כן הוא ברפה ומקבלת ממדת הדין של מעלה שהיא מדה קשה ולכך מי כמכה השני בדגש¹⁰⁶³ והוא מקבל מן הקדש ולכך אמר נאדר בקדש¹⁰⁶⁴ והבן זה

(טו זז): תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קניית:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה אימתה אימת ה' המקבלת מפחד¹⁰⁶⁵ וכן התפלל משה שתהיה מדת הדין מתוחה כנגד אויביהם והה"א האחרונה הזאת שבשם והיא השכינה שהיתה עם הארון וזה שנאמר (שמואל א ד) וארון האלהים נלקחה כי היה לו לומר נלקח אבל זה יורה דבקות השכינה עם הארון ולכך מצינו שנקרא הארון בשם ה' הוא שכתוב (במדבר י) ובנחה יאמר שובה ה' ובנוח ה' כלומר בנסוע הארון ובנוח הארון יאמר קומה ה' שובה ה' ולא אמר קום שוב ועוד כי מלת ובנחה בה"א מורה על נקבה כשהיא אחרונה בתיבה אמרה שמעה קראה גם השכינה בלשון נקבה כי תרגום (שמות לג) פני ילכו שכינתי תהך ולא תרגם יהך והקבלה כך שהוא תהך בלשון נקבה והנה השכינה שהיא חתימת הבנין מקבלת כח ממדת הגבורה הנקראת פחד ולכך אמר תפול עליהם אימתה ופחד כלומר אימת שכינה המקבלת אצילות מפחד וזה מבואר

(טו יח): ה' ימלך לעלם ועד:

¹⁰⁶¹ עי' תיקו"ז & תא חזי בחוטמא אית תרין נוקבין מחד נפיק רוחא ומחד נפיק תננא הה"ד (דברים כ"ט) כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ברוחא קריר אמר (שמות ט"ו) וברוח אפיק נערמו מים בתננא דסליק כעשן אמר נשפת ברוחך כסמו ים ז"ל הגר"א הה"ד כי כו' - דכתיב יעשן מאף ורוחא כמו שמפרש והולך דכתיב וברוח אפיק ואמר ברוחא דקריר ר"ל דכתיב נערמו מים כמו מים הנקרשים בקרירות ואח"כ ברוח השמאלי שהוא חמימו דאשא ותננא נמסו הנקרשים וכסמו ים וז"ש בתננא כו' כסמו ים. ולכן כתיב נשפת דהוא ברוחא רחמימו כמ"ש גם נשף בהם וייבשו והן ב' רוחין בחוטם א' ממוחא וא' מלבא דלבא אשא ודמותא מיא כמ"ש בר"מ פ' פנחס וש"מ והוא רוחא דריאה דהוא ממזג מוחא ולבא וביה מתייחדין כמ"ש ש:

חסר וצ"ע אם זה מספיק

¹⁰⁶² עי' לעיל הערה 958.

¹⁰⁶³ עי' בהגר"א על ס"י שדגש ורפה הם דין וחסד

¹⁰⁶⁴ עי' ב"ע & דומים למוחין דגדלות שהם שם הוי"ה מי כמוך נאדר בקודש מו"ם שהוא

קודש עילאה שכל קודש הוא בחכמה והמוחין דז"א שרשם משם מג' היות שבו:

¹⁰⁶⁵ עי' זהר (ח"ב דף נט ע"ב) תפול עליהם אימתה ופחד, אימתה, אימה מבעי ליה, מאי אימתה, דהא לית לך את או מלה חדא באורייתא דלא אית בה רזין עלאין, מאי אימתה, אמר רבי שמעון, כלומר דחילו דשכינתא.

ע"י רמב"ן: ה' ימלוך לעולם ועד יאמר כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם לא יגרע מצדיק עיניו ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים ובאו כזה פסוקים רבים כגון ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה (תהלים קמו י) יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם (שם קיג ב) והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד ט) ואונקלוס נתיירא ממנו בעבור שהמלכות לאלהים היא לעולמי עד ולפיכך עשאו לשון הוה ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמאי כדרך מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג) ולא הבינותי דעתו בזה שהרי כתוב יהי כבוד ה' לעולם (שם קד לא) וימלא כבודו את כל הארץ (שם עב יט) יתגדל ויתקדש יאמן ויגדל שמך (דהי"א יז כד) ויתכן שטעמם כסוד הברכות¹⁰⁶⁶

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ה' ימלוך לעולם ועד אחר שראו ישראל המלכות בוקע ים וקלסו לשם המיוחד ומלכותו¹⁰⁶⁷, סיים הקלוס בשם המיוחד, כמו שהתחיל בו אשירה לה'. ואונקלוס עשאו בתרגומו הוה כלשון הכתוב (תהלים י) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואולי דעת אונקלוס שתרגם כן כי משה וכל ישראל כווננו בכתוב הזה אל המלכות ועל כן התמו השירה בו כי מתחלה בדברי השירה פתחו בשם המיוחד הוא שאמר אשירה לה' ועתה רצו לחתום אותה במלכות

ולפי הענין הזה מה שנכתב ימלך חסר כי המלך עקר המלכות והוא לפעמים משפיע בו השפע ולפעמים מחסרו כפי הרצון והבן זה או אפשר עוד כי כונת אונקלוס בזה לפי שכל הזמנים כלן העבר והעתיד בהש"י הם בהוה כי הוא עד שלא היה זמן והזמן לא יעברנו ולכך תרגם הכתוב בלשון הוה¹⁰⁶⁸

(טו כה) וַיִּצְעַק אֵל ה' וַיֹּרְחוּ ה' עַץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שָׁם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסְחָו:

ע"י רמב"ן: וטעם ויורחו ה' עץ – שהראה אותו עץ ואמר לו השלך את העץ הזה אל המים וימתקו ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא בענין למוד ויורני ויאמר לי (משלי ד ד) למדני וכן כלם נראה בדרך הפשט כי העץ ההוא ימתיק המים בטבעו והוא סגולה בו ולימד אותה למשה ורבותינו אמרו (מכילתא ותנחומא כאן) שהיה העץ מר והוא נס בתוך נס כענין המלח שנתן אלישע במים (מ"ב ב כא) ואם כן אמר ויורחו כי לא היה העץ נמצא במקום ההוא והקב"ה הורה את מקומו או שהמציאהו אליו בנס ושוב מצאתי בילמדנו (מדרש תנחומא כאן) ראה מה כתיב שם ויורחו ה' עץ ויראהו לא נאמר אלא ויורחו הורהו דרכו כלומר שהורהו ולמדוהו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר במר¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁶ ע"י לקמן פסוק כו ודברינו שם.

¹⁰⁶⁷ היינו חיבור של שניהם.

¹⁰⁶⁸ ע"י זהר (פנחס רנז ע"ב) וז"ל, איהו וכל הויין דיליה סהדין על מארי עלמא דאיהו הוה קדם כל הויין, ואיהו בתוך כל הויה, ואיהו לאחר כל הויה, ודא רזא דסהדין הויין עליה היה הוה ויהיה [תרגום: הוא וכל מצאויות שלו מעידים על בורא העולם שהוא היה קודם כל מציאות, והוא בתוך כל מציאות, והוא לאחר כל מציאו, וזה סוד שעדות היו עליו היה הוה ויהיה], עכ"ל. ע"י פת"ש א"א כב, שהזמן מתחלק לג' בחינות והם היה הוה ויהיה. טעם הדבר, שכן חילוק הזמן אף היא בסוד המתקלא שנותן משקל וגבול לאורות להאיר בהדרגה. ושורשו בג' הויות של המו"ס הרי הוא תחילת האצילות

¹⁰⁶⁹ ע"י נפה"ח שער ב פרק יא וז"ל: והן הן הגבורות קדושות, כדרכו ית"ש להמתיק מר במר, והוא תיקון המדות בשרשן, וע"י לש"ו דע"ה ח"ב טו ע"ב דמבאר הטעם, שכן כל טעם היותם דינים, הוא מפאת ריחוקם משרשם, והלוא בשרשם הדינים בוודאי ממותקים, לכן בהיגלות אותו השורש הם מתמתקים, שכן כל דין מושרש ברצונו ית' ובשורשו הוא כולו טוב, ולכן כאשר הוא נשרש בשורשו, נהפך הכל לטוב.

(טו כו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקֵּי כָּל הַמִּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ:

עי' רמב"ן: וענין הכתוב שמדבר בשני לשונות למצותיו וחקיו ולא אשים עליך כי אני ה' כבר כתבתי לך שלישים בביאור ענינו ויובן ממלת לקול וממלת אני כי אם נשמע לקול אלהינו לשמור מצות ה' וחקיו יהיה השם הנכבד רופאנו ומכאן תקנו בברכות אשר קדשנו במצותיו וצונו כי הברכות יש בה מלכות והמצות נצטוו לנו מן העולם ועד העולם¹⁰⁷⁰ והמשכיל יבין והנני מאיר עיניך כי כל ברכה שיש בה מלכות היא כן שחלקו כבוד למלכות העולם אשר קדשנו ואשר עשה לנו והסמוכה לחברתה אשר לא יזכירו בה מלכות הן לנכח אתה גבור אתה קדוש וכן כלם ותקנו בעלינו לשבח נסתר מפני שמזכירין בה מלפני מלך מלכי המלכים והבן זה

(טו כז): וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם:

עי' רמב"ן: ורש"י כתב שתים עשרה עינות מים כנגד שנים עשר שבטים נודמנו להם ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים לא ידעתי מהו הזמון הזה אם במעשה הנסים נעשו שם באותה שעה אבל ראיתי במכילתא (כאן) ר' אלעזר המודעי אמר מיום שברא הקב"ה את עולמו ברא שם שתים עשרה מבויעין כנגד י"ב שבטי ישראל ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים וספר הכתוב זה כי חנו עליהם כל שבט על מבוועו והזקנים ישבו בצלם לשבח האל עליהם שהכין להם כן בארץ ציה ועוד לרבותינו במדרש של ר' נחוניא בן הקנה בכתוב הזה פירוש נפלא בעינינו¹⁰⁷¹

(טז ד) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְּטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָמוּ דְבַר

¹⁰⁷⁰ מן העום ועד העולם עי' זהר & שזה מבינה עד מלכות, היינו שזה הז"א שמחברם, ומלכות היא מידת המלכות, ולכן זה חביר של שניהם
ועי' עי' שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ר"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.***
¹⁰⁷¹ קסא. מאי דכתיב (שמות ט"ו כז) ויבואו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים, וכי מה שבח היה בשבעים תמרים, באחת מקטני המקומות יש אלף, אלא זכו לדוגמתם ויש להם משל בתמרים דכתיב ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, מלמד שרוח צפונית היתה מעורבת שנאמר (שם כ"ה) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, מיד נתן הקב"ה ידו בשטן ומיעטו, ואילמלא כך לא יכלו ישראל לעמוד מפניו דכתיב (שם) שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו, מלמד שבאותה שעה דבק השטן בהם כדי לאבדם מן העולם דכתיב (שם כ"ד) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה, ועוד קטרג על משה עד כי צעק אל ה' ונענה, ומאי ויורהו ה' עץ, מלמד שעץ החיים היה סביב המים ובא השטן ונטלו משם כדי לקטרג על ישראל ולהחטיאם לאביהם שבשמים, והיה אומר להם עתה תכנסו במדבר ועדיין אלה המים שהם מרים הם טובים כי תסתפקו מהם, אבל במדבר לא תמצאו אפילו לרוחץ ידיכם ופניכם, ותמותו ברעב ובצמא בעירום ובחוסר כל, באו אל משה ואמרו לו כך וכך, דחה אותם, ראה כי לא יכול להם התחזק על ישראל ועל משה ובאו העם וילונו על משה כאן חסרים לנו מים ומה נשתה במדבר, בא השטן וזייף דבריהם אל משה כדי להחטיאם, ומיד כשראה משה השטן ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ, אותו עץ החיים היה שהסיר השטן, וישלך אל המים וימתקו המים, שם שם לו הקב"ה לשטן חק ומשפט, ושם נסהו לישראל, ובא הקב"ה להזהיר את ישראל ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וגו': קסה. שבעים תמרים (שמות ט"ו כז) מאי טעם אלא קבלו עליהם המצות כדכתיב (שם כו) אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, מיד ויבואו אלימה (שם טז), מאי אלימה, אלי מה, ושם שתים עשרה עינות מים, הקב"ה נתן להם בתחילה עינות מים ואחר החזירם להם אבנים דכתיב (יהושע ד' ט) ושתים עשרה אבנים, מאי טעמא, מפני שבתחילה היתה התורה בעולם נמשלת למים אח"כ נקבעה במקום קבוע, מה שאין המים עושין שהיום כאן ומחר להלן:

יום ביומו למען אנפנו הילך בתורתו אם לא:

וע"ד הקבלה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לשון ממטיר מלשון משמרת והיא מדת הרחמים המקבלת מן השמים¹⁰⁷² שעליה הזכיר שלמה בחכמתו (משלי לא) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה¹⁰⁷³ ולשון הנני עומד ולשון ממטיר יוצא לשכינה כי השם המיוחד עושה שתמטיר ולא היה הכתוב צריך להזכיר השמים כי בידוע שכל מטר מן השמים אבל הכוונה כי המדה הזאת שהפרנסה באה משם לכל העולם כלו בין בעליונים בין בשפלים מקבלת מן השמים כלומר מן הרחמים וזהו לפי דעתי (איוב לט) אם על פיך יגביה נשר שדרשוהו רז"ל (&) על השכינה והזכיר מיד (שם) משם חפר אוכל למרחוק עיניו יביטו וכן הזכיר שלמה (משלי לא) ממרחק תביא לחמה כלומר כי משם באה הפרנסה והמדה הזאת קראה שלמה בשיר השירים (ה) אחותי רעיתי ודרו"ל רעיתי פרנסתי כי לה היו מקריבים הקרבנות ומשם באה הפרנסה והברכה שופעת על כל העולם והיה המן יורד במשמרה שלישית של לילה באותה משמרת שמדת רחמים משמרת שהרי שלש משמרות הוי הלילה כנגד הגדולה והגבורה והתפארת ונתנו חכמים סימן למשמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו כלומר שהוא זמן הפרנסה לכל באי העולם שהיא מזדמנת בזמן שמדת הרחמים משמשת ומכאן תבין שהמן עקרו משפע הרחמים שהוא האור וזהו לשון מן השמים כמו (מלכים א ח) ואתה תשמע השמים וכתוב (תהלים עח) ודגן שמים נתן למו והוא היה זמן

¹⁰⁷² ע"י הערה 958 ששמים היא מידת ההו"ה, אבל

(4) זהר ח"א דף רמו ע"א

מאשרין ליה ומכספין ליה. שמנה לחמו, מאן, עד כאן לא פריש מאן הוא אתר, אלא אית לחם ואית לחם, כמה דאית אילנא ואית אילנא, אית אילנא דחיי, ואית אילנא דתלייא ביה מותא, אית לחם דאיקר ליה עוני, ואית לחם דאקר ליה פנג, ומאן איהו (לחם) דא ו', ודא הוא לחמ"ו לח"ם ו', ועל דא כתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, מן השמים ודאי. ועל דא מאשר שמנה לחמו, לחם ו', דהא מניה אתזן האי אילנא, והוא מעטרא ליה, כדכתיב (שיר ג יא) בעטרה שעטרה לו אמו, וכד איהו נקיט, ודאי הוא יתן מעדני מלך, ומאן מלך דא כנסת ישראל, דהא מניה אתזנת.

(7) זהר ח"ב דף מ ע"א

יהושע אתפרעו, לאו הכי, אלא אינון דכתיב (יהושע ה ה) וכל העם הילודים במדבר בדרך וגו'. בתר דאתפרעו אמר קודשא בריך הוא, בקדמיתא אכלתון מצות, דקיימא סיהרא בפגימותא, ואקר ליה עני, מכאן ולהלאה האי לחם מאתר אחרא להוי, מאי הוא, דכתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, לא מן סיהרא כההוא זמנא, אלא מן השמים ממש, כמה דכתיב (בראשית כז כח) ויתן לך האלהים מטל השמים. וישראל קדישין נטרין אינון יומין דעאלו תחות גדפוי דשכינתא, ונטרין ההוא

אמנם ע"י זהר (ח"א כא ע"א) חיות דאתגליין אינון לתתא, תחות אלין עלאין דמטמרן, ואתנהרן מנייהו ונטלין בגינייהו, חיות עלאין כלהו כלילן ברקיע השמים, ועלייהו כתיב יהי מארת ברקיע השמים, והיו למאורות ברקיע השמים, כלהו תליין בההוא רקיע השמים, רקיע שעל גבי החיות, דא ההוא דכתיב (יחזקאל א כב) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח, דא ההוא קדמון (נ"א ה' קדמאה), דהא מתמן ולהלאה לית מאן דיכיל לאסתכלא ולמנדע, מאי טעמא משום דאיהו סתים במחשבה ומחשבה דקב"ה טמירא סתימא עלאה

ועי' בהגר"א על תיקו"ז לו ע"ב: על ראשי החיה - חג"ת ורקיע שעליהן בינה כידוע ור"ל ונאמר כעין הקרח הנורא שהוא ממים והוא ראייה שנקראת ימה וענין קרח הנורא ידוע אור הנראה דרך הקרח והיא נקראת אויר*##.

מכאן משמע שהשמים היא בינה, וזה יותר נוטה לכוונתו

¹⁰⁷³

(3) זהר ח"א דף כ ע"ב

למנאה (נ"א למלאה) ביתיה דאצטרך, ולאעלא ביה טרפא ומזונא, כיון דעאל ליליא, ונוקבא נקיט כלא, לית שלטנו דביתא בר בנוקבא, דהא כדן שלטנו דילה, דכתיב (משלי לא טו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה, היא ולא הוא, ממשלת היום דדכורא, ממשלת הלילה דנוקבא, (מאור גדול דא הוא

ירידת הטל הוא שכתוב (במדבר יא) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו אבל ישראל היו מלקטין אותו ביום שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר וכתוב ולחם בבקר לשבוע

(טז ז): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ע"י רמב"ן: ויותר נכון שרמזו הכתוב לדברי ר' אלעזר בן חסמא במלת היום שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון כמו שאמרו (ברכות יז) אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והן נהנין מזיו השכינה ובני העולם הבא יתקיימו בהנאתן מזיו השכינה בהדבקים בו בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקראת כן שאמר בה הכתוב (ישעיה כח ה) יהיה ה' צבאות לעטרת צבי¹⁰⁷⁴ ובה נאמר (שה"ש ג א) בעטרה שעטרה לו אמו¹⁰⁷⁵ ורמזו על קיום בני העולם הבא ורמזו על עיקר המן ואמר הכתוב (תהלים עח כג – כה) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו לחם אבירים אכל איש וכן אמר (שם קה מ) ולחם שמים ישביעם שנראה מזה שיהיה הדגן הזה בשמים והורידו להם בפתחת דלתיו והוא מה שפירשתי שנתגשם האור כי באור העליון יאמר הכתוב כלשון הזה נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יהזקאל א א) או שכבר היה בשמים כמאמרם (אבות ה ו) שנברא בין השמשות

(טז ז): וּבִקֶּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' בְּשָׁמְעוּ אֶת תְּלַלְתֵיכֶם עַל ה' וְנַחְנוּ מָה כִּי תִלְוֶנוּ {תְּלִינֹ} עֲלֵינוּ:

ע"י ר' בחיי: הזכיר כבוד ה' שהוא מדת הדין וכענין שכתוב (שמות כד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת¹⁰⁷⁶ לכך נרמז כאן השם למפרע¹⁰⁷⁷ והוא רמז למדת הדין בכל מקום¹⁰⁷⁸

(טז ח): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעֲרֹב בְּיֶשֶׁר לְאֹכַל וְלָחֶם בְּבִקֶּר לְשִׁבְעַת בְּשָׁמְעַת ה' אֶת תְּלַלְתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מְלִינִים עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלַלְתֵיכֶם כִּי עַל ה':

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בערב בשר לאכול ולחם בבקר, ייחד הפרנסה בשני עתים, זה ביום וזה בלילה, כנגד מידת הדין ומידת הרחמים והודיע הכתוב הזה כי פרנסת הבשר מזדמנת בערב ופרנסת הלחם בבקר¹⁰⁷⁹ ומה שדרשו רז"ל במסכת ע"ז

¹⁰⁷⁴ ע"י ספר עבודת הקודש - ח"ג פרק לג, והאל יתברך הבטיחו בשאלתו ואמר לו הנה אנכי כרת ברית, הכוונה בו להשפיע ולהאציל לעטרת צבי השפע האלהי באמצעות יסוד הצנור ¹⁰⁷⁵ ע"י בהגר"א על תיקו"ז סג ע"ד ז"ל: שו"ין עטרה - שהוא מאימא כמו שמפרש והולך בעטרה שעטרה כו'. ואימא היא עולם הבא ע"י &

וע' תיקו"ז הא ציון דאיהי שכינתא נפקא בכל קשוטין דילה וכל עלמא מורין לה באצבע הה"ד (ישעיה ל"ג) חזה ציון קרית מועדנו וחתן נפיק מעוטר לגבה וכל עלמא אמרי צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו חתונתו שכינתא עלאה שמחת לבו שכינתא תתאה יום דתרווייהו עמודא דאמצעייתא בוצינא קדישא הא כלה מתקשטא לגבי בעלה דאיהו יהו"ה ברא דמלכא ¹⁰⁷⁶ ע"י דברי רבינו לקמן כד טז.

¹⁰⁷⁷ בר"ת "יהו"ה ונחנן מה כ"י, וע"י לעיל הערה 403 וע"י עוד בדברי רבינו פרשת במדבר פ"א פסוק נא.

¹⁰⁷⁸ ע"י &
¹⁰⁷⁹

ע"י זהר ח"ב דף כא ע"א

שלישיות יושב וזן את העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים¹⁰⁸⁰ בפרנסת בשר הוא מדבר שהרי שעות שלישיות מן היום משתים עשרה שעות שהוא היום הם נקראות ערב וכן כתוב בין הערבים תאכלו בשר, למדך הכתוב ששני ערבים הם, ערב אחד ג' שלישיות, ערב שני ג' רביעיות, שאז החמה שוקעת. והבשר היה מזדמן להם לישראל בין שני ערבים הללו, זהו לשון בין הערבים תאכלו בשר, והוא זמן שחימת הפסח שכתוב בו (ויקרא כג) בין הערבים פסח לה¹⁰⁸¹, אבל פרנסת הלחם היתה בבקר כנגד מדת רחמים, וזה יורה על מעלת המן שלא רבו האמצעיים.

(טז טז): זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְקַטֹּוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ עֹמֵר לְגִלְגָּלַת מִסֶּפֶר נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֶהְלוֹ תִקְחוּ:

ע"י ר' בחיי: ודע כי הכתוב הזה כולל שני ענינים גדולים שכל אחד מהם כולל העליונים והתחתונים ואלו הם האותיות והפרנסה שאין לך דבר בעולם שלא יהא נכלל בצורות כ"ב אותיות¹⁰⁸² וגם אין לך דבר נמצא בעולם בין העליונים בין התחתונים שלא יהא צריך פרנסה¹⁰⁸³ שכל מי שצריך קיום מזולתו הרי זה פרנסתו וכבר בארו לנו רז"ל מעלת המזמור תהלה לדוד שהאומרו ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב וגלו לנו עיקר הטעם בהיותו כולל האותיות והפרנסה האותיות הוא מסודר באלפ"א בית"א והפרנסה שכתוב בו (תהלים קמה) פותח את ידך וגו' והנה הכתוב הזה יכולול את שניהם כי כ"ב אותיות התורה רשומות בו והוא מדבר בענין הפרנסה ומזה דרשו רז"ל לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות

(טז כג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שֶׁבֶתוֹן שֶׁבֶת קָדֵשׁ לֵה' מְחַר אֶת אֲשֶׁר תֵּאָפוּ אָפוּ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֶת כָּל הָעֵדָף הַנִּיחֵו לָכֶם לְמִשְׁמַרְתָּ עַד הַבֶּקֶר: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה שבתון שבת קדש לה', מחר יאמר שבתון של מחר, כנגד השבת של העליונים שהוא שבת קדש לה'¹⁰⁸⁴.

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, רבי תנחום אומר, שעת המנחה היתה שמדת הדין שולטת בו, רבי יוחנן אמר, והא כתיב (תהלים מב ט) יומם יצוה יהו"ה חסדו, מדת חסד קאמר ולא מדת הדין, אמר רבי יצחק, משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום, והוא מדת חסד, משנוטה לרדת נקרא ערב, והוא מדת הדין, והיינו דכתיב (בראשית א ג) ויקרא אלה"ם לאור יום. אמר רבי יוחנן, שעת המנחה הוא משש שעות ולמטה, דתניא רבי יצחק אמר, מאי דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר, ובבקר תשבעו לחם, בין הערבים דהוא שעתא דדינא תאכלו בשר, וכתיב (במדבר יא לג) הבשר עודנו בין שניהם ואף יהו"ה חרה בעם, משום דבין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבקר תשבעו לחם, משום דאקרי חסד ההיא שעתא, וכתיב (תהלים נב ג) חסד אל כל היום, וכתיב (בראשית א ה) ויקרא אלה"ם לאור יום, דאיהו מצפרא. רבי תנחום אמר, דא סומק ודא חוור, סומק בין הערבים, דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר, וחוורא בצפרא דכתיב ובבקר תשבעו לחם, רבי יצחק אמר, כתיב (שם יב ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וגו', דהוא שעתא למעבד דינא. רבי יהודה אמר, ילפינן משני כבשים שבכל יום, האחד מתקרב כנגד מדת החסד, והשני כנגד מדת הדין, ואמר רבי יהודה, מאי דכתיב (במדבר כח ד) את הכבש האחד תעשה בבקר, ולא כתיב את הכבש הראשון, אלא את הכבש האחד, מיוחד כנגד מדת החסד, דבכל מקום שני לא נאמר בו כי טוב. רבי תנחום אמר, לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהוא

¹⁰⁸⁰ ז"ל הגמ'

¹⁰⁸¹ ע"י הערה 1079.

¹⁰⁸²

¹⁰⁸³

¹⁰⁸⁴

(טז כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲבָלֶהוּ הַיּוֹם פִּי שִׁבֹּת הַיּוֹם לְה' הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ בַשָּׂדֶה:
 עי' ר' בחיי: ודרשו רז"ל היום לא תמצאוהו אבל לעוה"ב תמצאוהו¹⁰⁸⁵ ובאור זה
 כי ביום שבת לא ימצאו המן אבל לעוה"ב ימצאו יסוד המן הוא האור העליון בעצמו
 ונזכרת מלת היום ג' פעמים בכתוב לרמוז על שלש סעודות בשבת
 והנני מגלה סוד אשר הסתירו חכמי האמת בג' סעודות וארמזנו לך בכאן ואומר
 כי סעודה ראשונה היא סעודת הלילה היא מדת שמור ונקראת בשם מלכות ומזה האירו
 רז"ל את עינינו שהיו אומרים בערב שבת באו ונצא לקראת כלה שבת מלכתא ואמרו
 באי כלה באי כלה ועל כן הזכיר תחלה אכלוהו היום כי מלת אכלוהו מלשון כלה ואין
 מקדשים את האיש כי אם את האשה סעודה שניה היא של שחרית והיא רמז למדת יסוד
 הנקרא שבת הגדול ועיקר קדוש אינו אלא ביום ועל כן נקרא קדוש היום קדושא רבא¹⁰⁸⁶
 וכן תפלת (שחרית) ערבית אנו אומרים אהבת עולם ואותה של שחרית קורין רז"ל אהבה
 רבה וידוע כי הלילה שמור והיום זכור ועל כן אמר כי שבת היום לה' סעודה שלישית
 היא של מנחה והוא חתימת היום רמז לראשית¹⁰⁸⁷ הראשית שהוא עיקר הבנין וראשו
 ועל כן אמר היום לא תמצאוהו כי מלת לא כמו אין כי החכמה מאין תמצא¹⁰⁸⁸ כל זה
 ממטה למעלה והם סעודות לנפש בחיים האמתיים בתענוג הקיים והנצחי ומעתה הבן
 גודל מעלת המקיים שלש סעודות ושכרו וזכותו הגדול בכונה הגדולה והעליונה הזאת

(טז לג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן קַח צִנְצֻנֹת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מְלֵא הָעֶמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ
 לְפָנַי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:
 עי' ר' בחיי: ויתכן שנאמר כי מה שצוה בזה לאהרן שבא לרמוז כי הכהנים הלויים
 מורי התורה שעתידין לצאת מאהרן יהיו מזונותם בהרוחה ולא בעמל כאוכלי המן וכענין
 שכתוב (דברי הימים ב לא) ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלויים למען
 יחזקו בתורת ה' והזכיר תחלה והנח אותה לפני ה' לבאר כי מוזן תלמידי חכם שבכל דור

ענין יום הכיפורים ועניו וגם אמר ביום הכפורים שבת שבתון יהיה לכם לומר לך כשם
 שהשבת הוה ליה עבר עשה בעשיית מלאכה כן ביה"כ. אל"ר יכתוב שבת או שבתון מאי שבת
 שבתון אל"א אם תשמור שבת למטה יהיה שבתון לכם, אל"ר מאי שבתון אל"א הרי כאן ג' מדות
 שבת כנ"י, ו' רומז ביסוד, ו' פשוטה הוא שבת הגדול, והנה האם עם הבנים עמך שנאמר הוא
 לכם שיום הכפורים רומז במדה הנקראת אם הבנים היא הבינה, ורומז בעטרה זהו שנאמר
 כפורים מיעוט רבים שנים, ע"כ קרא גם את יה"כ שבת ומאחר שנקרא שבת יש לנו לומר כל
 הדינין אחר השבת כי שבת בשבת חונן. וגם¹⁰⁸⁵

עי' זהר חדש פרשת חקת מאמר והורידו לאיש מנחה
 ואיהי קיומא דעלמא. וע"ד איתערו חבריאי, על תלת מלין עלמא מתקיים, על התורה, דא
 יעקב. על העבודה, דא תורה שבע"פ. ועל גמילות חסדים, דא אברהם. ד"א, עבודה, דא יצחק,
 וכולא חד:

וכד איתער האי כהן, להאי עבודה, כדין נחית לחם מן השמים להאי ארץ, וזן ליתבהא. ומאי
 לחם. דא לחם, דאסתלק לעילא, ומזוני במזלא תליין. ומתמן נחית בשבת מזוני. כיון דאיהי
 קיומא דלעילא. בגין דהוא עלמא דאתי, ועלמא דאתי אפיק נהירו לעילא:
 ועל דא, היום לא תמצאוהו בשדה, בגין דהאי יומא, קבילת האי שדה, שקיו לגרמה. אבל
 לעלמא דאתי, תשכחון ההוא יומא טבא, דא הוא שדה, דנהיר בנהירו דשמשא:
 ות"ח, האי שבת כ"ל איקרי. בגין דחמשין תרעין ביה אתפתחין ואיתער. וכד האי כל אתער
 לכלה, כדין אימא עילאה אלבישת ליה גבורן עילאין, ואיתערו רחמין בעלמין, ותיקונא עילאה
 אתתקן:¹⁰⁸⁶

עי' ספר הקנה (&): מזמין הלוי בסעודת היום וסעודה זו כנגד ת"ת ומברך קידושא רבא
 ונקרא קידושא רבתי.
¹⁰⁸⁷ עי' & שראשית הי אחכמה
¹⁰⁸⁸ עי' & שאין היא כתר.

ודור הוא מסור לשם יתברך והוא מונח לפני ה' ועל כן אמר והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם כי הוא לפני ה' יתברך מונח ושמור לדורות והוצרך לרמוז זה לפי שהתורה היא ממקור החכמה העליונה¹⁰⁸⁹ והחכמה תחיה בעליה והיא היא מקור הברכה והחיים האמתיים וכענין שכתוב (תהלים קלד) שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ועל כן ראוי להיות הפרנסה והמוזן שהם חיי הגוף דבקים בתורה שהיא חיי הנפש ואח"כ לפני העדות כי הניה מן המן למשמרת לפני העדות להיות לאות ולעד לדורות למען יראו את הלחם ומפני זה הזכיר בינתים כאשר צוה ה' אל משה והיה הכתוב ראוי לומר ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת כאשר צוה ה' אל משה אבל באר כי מוזן בעלי התורה שמור ומונח לפני ה' כאשר צוה ה' את משה בהר סיני שאמר לו (שמות לד) פסל לך שיהיה הפסולת שלו וכמו שדרשו רז"ל שמשם נתעשר ומשם זימן לו הקב"ה פרנסתו

(יו ה): ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטבך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלקת: עי' ר' בחיי: והנה ההפרש שבין המטה והכידון כהפרש שיש בין נבואת משה לנבואת יהושע והמטה מספרו ידוע¹⁰⁹⁰ וכידון הוא המלאך¹⁰⁹¹ והבן זה כי נבואת משה היתה מאמתת כח העליון בלתי אמצעות מלאך ונבואת יהושע היתה על ידי המלאך

1089

(6) זהר ח"ג דף קפב ע"א

דכתיב (שם) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה מאי ויתרון דעת דא אילנא דחיי יתרון דיליה מהו החכמה ודאי דהא תורה מחכמה עלאה נפקא. תו טובה חכמה עם נחלה טובה חכמה ודאי עם נחלה

(41) ספר אור תורה - אות צה

ומה כונתו בזה אין מושג לשום נברא, והוא סוד חכמה עלאה שנקרא חכמה סתימאה, ושם הוא התורה בשרשה העליון דלא אתפתחא לשבילין, ולמטה בחכמה תתאה שם אתפסק ונהיר לל"ב שבילין, והוא¹⁰⁹⁰ ?
1091

(5) שער הפסוקים - פרשת שמות (המשך)

ועתה נחזור לענין ראשון, כי כאשר קמו הדור הזה הב', ועליהם נאמר (במדבר כ' א) ויבואו כל העדה מדבר צין, כדי ליכנס לא"י. כתיב, (שמות י"ז ג) ויצמא שם העם למים. לפי שכל השפע היה נמשך להם מיעקב ולא כנזכר, ועתה שמתו כל הדור המדבר כלו, חזרה הארת לאה הנזכר, ליכנס למקומה, בשרשה, תוך יסוד דאבא שבתוך ז"א, ונתבטל מציאותה שהיתה בחוץ כנזכר, ואז נפסק השפע הבא לישראל ממנה, ולכן ויצמא שם העם למים. גם חסרו אז שני המטות הנז"ל, אחר שמת גם מרע"ה, כנודע כי יהושע לא נשתמש רק בכידון אשר בידו כנזכר בספר יהושע. (יהושע ח' י"ח) כי כלם הם הארות, משה ואהרן ודור המדבר, וכשמתו, נתבטלו הארותיהם. ואז בחינת המן וענני כבוד, שהיו באים ע"י משה וע"י אהרן כנז"ל, חזרו עתה בזכות משה, כי הוא עיקר הארות יסוד דאבא. ונמצא, כי

(4) ספר עץ חיים - שער לב פרק ג מ"ת

ועתה נבאר ענין המרגלים וענין ג' מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל באר מן ענני כבוד על ידי משה אהרן ומרים ואח"כ חזרו שלשתם ע"י משה. וגם יתבאר מה שכתבתי לעיל כי בזמן דור המדבר היה הזווג מן יעקב ולא האה הנקרא דור המדבר ואחר שמתו נתבטלה לאה זו ונכנסת רחל במקומה והיה הזווג מן ז"א עם רחל פב"פ. והענין כי כאשר מתו כל דור המדבר ואת בניהם הקים תחתם ליכנס לא"י אז נתבטלה אותה הארה הנקרא דור המדבר אשת יעקב כי ע"י החטאים שעשו דור המדבר נתבטלה ונעלמה הארה זו ונכנסה לפנים תוך שורשה שהוא יסוד דאבא שבתוך הז"א היא וגם הב' המטות אשר בב' הצדדין כנ"ל שהוא כללות כל השורה הפנימי אשר קרובה לז"א נתבטלה כולה כי הנה המטות ההם לא נשתמש בהם יהושע אח"כ כי נגזזו כמארז"ל ולא נשתמש יהושע אלא בכידון אשר בידו כנזכר בספר יהושע גבי מלחמוס העי אבל לא במטה של משה לפי שג' אורות אלו יוצאין מיסוד אבא שהוא בחי' משה לכן במות משה נסתלקו אלו האורות. ובזה תבין טעם גדול למיתת משה ודור

שחזר למקומו אחר מות משה עבד ה' והחילוק שבין נבואת משה¹⁰⁹² רבינו ליהושע כחילוק שבין השמים לארץ כי זה פועל וזה מקבל ולכך כל ימי משה אכלו לחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כיון שמת משה רבינו ובאו לרשותו של יהושע אכלו לחם מן הארץ שנאמר (יהושע ה) ויאכלו מעבור הארץ ומזה הענין היה שהטיל משה על יהושע מלחמת עמלק בארץ ולקח לעצמו מלחמת השמים להפיל כחו של עמלק ולעקרו מן העולם ועל ההפרש שיש בין נבואת משה ונבואת יהושע דרשו רז"ל פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובאור זה כי מעלת נבואת משה מן הפועל ומעלת נבואת יהושע מן המקבל כי כן המאורות האלה חמה ולבנה זה פועל וזה מקבל

(יו ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִפְתָּם אֶת ה' לְאמֹר הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין:

היה ראוי הכתוב לומר אם לא כמו (שמות טז) הילך בתורתני אם לא אבל ירמוז על המדה הנקראת אין¹⁰⁹³ ונקראת יראה¹⁰⁹⁴ ושניה לה נקראת יש¹⁰⁹⁵ ונקראת חכמה וזהו (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ועל כן סמך לו ה' ואמר היש ה' והוא דבר יעקב¹⁰⁹⁶ שאמר (בראשית כח) אכן יש ה' והוא מאמר שלמה ז"ל (משלי ח) להנחיל אוהבי יש. וכבר ידעת שאין להפריד החכמה מן היראה, ועל זה רמזו חכמי האמת באמרם אם אין יראה אין חכמה, אם אין חכמה אין יראה כי הכל נקשר ומיוחד זה בזה והנה ישראל הפרידו בכאן וקצצו ונטעו ולכך נענשו מיד ויבא עמלק והבן זה

(יו יב): וַיְהִי מִשָּׁה בְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיְשִׁימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וַאֲהָרֹן וְחֹר תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֲמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:

עי' רמב"ן: וטעם ויהי ידיו אמונה שהיו עומדות וקיימות ברוממותן כלשון ואמנה על המשוררים דבר יום ביומו (נחמיה יא כג) וכן אנחנו כורתים אמנה (שם י יא) דבר קיים בברית וכן היתר התקועה במקום נאמן (ישעיה כב כג) חזק ועל דרך האמת נשא עשר אצבעות לרום השמים לרמוז על עשר ספירות לדבקה באמונה הנלחם לישראל¹⁰⁹⁷ ובכאן נתבאר ענין נשיאות כפים בברכת כהנים וסודו¹⁰⁹⁸

עי' ר' בחיי: ומזה אחד – יבאר הכתוב כי משה כשהיה על ראש הנבעה פורש

¹⁰⁹² עי' הערה 952.

¹⁰⁹³ עי' אד"ז דביה תלי אין

¹⁰⁹⁴ ?

¹⁰⁹⁵ עי' זהר יש מאין.

¹⁰⁹⁶ היינו מידת הת"ת.

¹⁰⁹⁷ (5) ספר הפליאה - ד"ה הנתיב הג' נקרא שכל מקודש והיא

מהבינה. ואמונה מלשון אומן כי אומן לאומן היא כנסת ישראל הנקרא גם היא אומ"ן הוא שנאמר ויהי ידיו אמונה והם ידיו של ת"ת, הם עשר ספירות ומשה כיון בעשר אצבעות ידיו להוריד כח מאין אל אמונה ומן האמונה אל האמונה להתחכם ולהשפיל ס"ם שרו של עשו, וזה הנתיב השלישי היא
¹⁰⁹⁸ ??????

עי' זהר ח"ב דף סו ע"א

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, כאשר ירים, דזקיף ימינא על שמאלא, ואתכוון בפרישו ידיו, וגבר ישראל, ישראל דלעילא, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, בשעתא דישראל לתתא משתכחין מצלותא, לא יכלין ידי משה למיקם בזקיפו, וגבר עמלק. מכאן אוליפנא, אף על גב דכהנא פריש ידיו בקרבנא לתקנא גרמיה בכלא, ישראל בעיין לאשתכחא בצלותהון עמיה. תאנא, בקרבא דא דעמלק אשתכחו עלאין ותתאין, ועל דא ויהי ידיו אמונה, בהימנותא כדקא חזי, ויהי ידיו אמונה, ויהיו ידיו מבעי ליה, אלא בגין דתליא כלא בימינא כתיב ויהי, וכתוב ידיו, בגין דהוא עקרא דכלא, וכתוב (שמות טו ו) ימינך יהו"ה נאדרי בכח ימינך יהו"ה תרעץ אויב:

כפיו למעלה היה אהרן מימינו וחור משמאלו והוא באמצע נושא עשר אצבעותיו מקבל כח התמיכה בשניהם וזה דוגמת הקו האמצעי שנבואתו מתוכו¹⁰⁹⁹ המקבל מהשרפים העומדים ממעל לו וכן מצינו בכהן גדול שהיה הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו ועשה משה דוגמת כן אבל השפע מלמעלה דרך הקו של אמונה הנלחמת להם עיי"ש: וע"ד הקבלה ויהי ידיו אמונה היה משה מתכוין בעשר אצבעות ידיו ונושא כפיו לרום השמים הוא הקו האמצעי¹¹⁰⁰ הנקרא רום בשור"ק¹¹⁰¹ וזהו לשון ירים משה ידו והכונה למשה או לכהן בנשיאות כפים כי בפרישת העשר על הכוונה הזאת היו מתקדשים כל העשר והשפע נמשך בהם¹¹⁰² ומהם לשכלים ובאותה שעה רפו ידי הכחות המקטרגים ואין כח לאחד מהם לקטרג ואז היו ישראל נוצחים ומתגברים כי לא היה אחד מהם מן הכחות נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולכך וגבר ישראל בהרמת ידיו ובהנחתם וגבר עמלק והיה משה מוכרח בהרמתם ובהנחתם בהרמתם כדי שיתבטלו המקטרגים מפעולתם ויתגברו ישראל והנחתם שאילו לא היה מניחם היו הכחות בטלים לגמרי לא יפעלו פעולתם שנתמנו עליה כלל ואין אדם רשאי לעשות כן כי לא תוהו בראה לשבת יצרה והכחות במנויים צריכים הם לעולם וזה טעם האסור בשהיית שלש שעות וכפיו פרושות השמים וזה מבואר

(יו"ג): ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב:

ויתכן עוד לומר ויחלש כי החליש כחו של מעלה ולא אמר לעמלק אלא את עמלק לרבות שרו של עמלק שהחלישו יהושע בתפלתו או מכח נשיאות כפיו של משה עד שהשר עצמו היה עוזר לישראל ובא כנגד עמלק¹¹⁰³

(יו"ז): ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר:

עיי" רמב"ן: ועל דרך האמת כי היד אשר על כסא יה והיא מלחמה לה' הויה בעמלק מדר דר כי מדת הדין של מעלה תהיה בו למחותו לעולם מדור דור¹¹⁰⁴ ומדרש חכמים בשם המלא ובכסא השלם ירמוז לזה וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל

¹⁰⁹⁹ עיי' לעיל הערה 896.

¹¹⁰⁰

¹¹⁰¹ עיי' בהגר"א על ספ"י ט ע,ב שעמק רום הוא נצח.

¹¹⁰² עיי' רמב"ן ודברינו שם.

¹¹⁰³

(2) זהר ח"ב דף סו ע"א

ויאמר יהו"ה אל משה כתב זאת זכרון בספר וגו', תא חזי מה כתיב לעילא, ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, ויחלוש, ויהרוג מבעי ליה, אלא ויחלוש, כמה דאתמר (ישעיה יד יב) חולש על גוים, יהושע הוה חולש עלייהו, וההוא חרב נוקמת נקם ברית קטיל לון, דכתיב לפי חרב, כמה דאתמר. כתב זאת זכרון, זאת דיקא, ושים באזני יהושע, דהא הוא זמין לקטלא מלכין אחרנין, כי מחה אמחה, מחה לעילא, אמחה לתתא, זכר דוכרנא דלעילא ותתא. אמר רבי יצחק, כתיב כי מחה אמחה, וכתיב (דברים כה יט) תמחה את זכר עמלק, אלא אמר קודשא בריך הוא, אתון מחון דוכרניה לתתא, ואנא אמחה דוכרניה לעילא. אמר רבי יוסי, עמלק עמין אחרנין אייתי עמיה, וכלהו דחילו לקרבא בהו בישראל בר איהו, ובגין כך יהושע הוה חולש עלייהו, רבי ייסא אמר, ויחלוש יהושע, דתבר חילא דלהון מלעילא:
¹¹⁰⁴

(3) זהר ח"ב דף סז ע"א

דאתרעית ביה. ביה שעתא מה כתיב, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה ליהו"ה בעמלק מדר דר מדר דר חסרין, מדירין דלעילא ומדירין דלתתא, אמר רבי יהודה, בכל דרא ודרא בכל דרין דאתיין לעלמא, לית לך דר דלית בהו מההוא זרעא בישא, וקודשא בריך הוא אגח בהו קרבא, רבי יצחק אמר (מדירא דלתתא לדירא דלעילא), ועלייהו כתיב (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ וגו', מן הארץ, בעלמא דין ובעלמא דאתי, ביה זמנא כתיב ברכי את יהו"ה הללויה:

העמים בעבור כי כל העמים שמעו וירגזון (לעיל טו יד) ופולשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו (שם) מפני פחד ה' ומהדר גאונו ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם ולכך אמר בו ולא ירא אלהים (דברים כה יח) ועוד כי הוא נין עשו וקרוב לנו עובר מתעבר על ריב לא לך¹¹⁰⁵

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה כי יד על כס יה היד הזאת היא מלחמה לה' שהיא מדת הדין של מעלה¹¹⁰⁶ וגלה לך הכתוב כי היא על כס יה כי שם יה מדת הדין של מטה¹¹⁰⁷ כענין שכתוב (שמות טו) עזי וזמרת יה וכמו שבארתי במקומו על כן יאמר כי היד אשר על כס יה שהיא מלחמה לה' תהיה מלחמה בעמלק מדור דור כי תעניש אותו מדה של מעלה שהיא מדת הדין הקשה כדי להאבידו מן העולם הזה והבא על הפסק כחו ממנו ובעבור כן נלחמת בו על שפסקה ממנו ונשאר השם והכסא כאלו חסר ובאור המדרש השם והכסא הם שבע מדות הרמוזות בוי"ו ה"א שהם כסא למה שלמעלה¹¹⁰⁸ או יאמר כי יד על כס יה כי עמלק שלח ידו על כס יה כלומר על וא"ו ה"א שהם כסא לוי"ד ה"א שהם ג' ראשונות כמו שידעת¹¹⁰⁹ ובעבור כן מלחמה לה' בעמלק מדור דור לפי דעתי זהו סוד הכתוב שמצינו בעשו אלוף עלוה ובדברי הימים (דברי הימים א א) כתב משה עצמו אלוף עליה בוי"ד כדי לחבר השם וכענין שכתוב (תהלים ב) על ה' ועל משיחו ועוד נכלל במלת כס שלא אמר כסא לרמוז על העננים המקיפים את הכסא שהם ז' ממה שכתוב (איוב כו) פרשו בתוספת זי"ן וכשישראל עושים רצונו של מקום העננים נפתחים כצורת כ"ף וכשאינם עושים רצונו של מקום נסגרים כצורת סמ"ך וכענין שכתוב (איכה ג) סכותה בענן וזהו (שמות כד) ויכס הענן את ההר (שם מ) ויכס הענן את אהל מועד וכבר ידעת כי ז' עננים היו לישראל במדבר

וראיתי לאחד מן המקובלים שכתב בזה דע והתבונן כי כסא הכבוד הוא משפיע ברכה וכה לשבעים מלאכים הסובבים את הכסא שהם ממונים על שבעים אומות והם שרים עליהם מנהיגים אותם והיה עמלק מזרע עשו ולפיכך היה כחו גדול ועצום שהרי כחו של עשו זקנו היה מתפרנס ומתברך מכחו של יצחק הוא מדת הגבורה והענין הזה נרמז במלת ויחלש שלא אמר ויהרג אלא ויחלש כלומר שהחליש כחו הגדול של מעלה השואב כח ממדת הגבורה והפסיקו משם כדי שיפלו לפניו לפי חרב והנה עמלק א' משבעים אומות והכה שלו אחד משבעים שרים וכאשר הטא עמלק זה פסק הש"י כחו מן הכסא שלא יתפרנס ממנו ושלא ימשך כח ברכה מלפני ולפנים רק מכח הכוכבים והמזלות והפסיק כחו מן הכסא הוא השבועה שבכאן שאמר כי יד על כס יה והענין כאלו היה הכסא חסר והשם חסר כי כאשר הוא מסלק כחו מן הכסא נראה הכסא חסר וגם השם נראה חסר שנראה כאלו אינו מתקיים הכל ויש כח אחר זולתו ח"ו וע"כ חסר האל"ף מן הכסא כי כחו הקדמון¹¹¹⁰ נסתלק מן הכסא לצורך עמלק והוא"ו והה"א מן השם אבל לימות המשיח כשיפקוד הש"י על צבא השמים ויבטל הממונים העליונים ממנוים וכענין שכתוב בדניאל (דניאל ח) ותגדל עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם יאבדו האומות על נקלה באבדן השרים הממונים עליהם ויש מן

¹¹⁰⁵ מה צריך להסביר?

¹¹⁰⁶ היינו מידת הגבורה עי' &

¹¹⁰⁷ עי' רמב"ן טו ג ודברינו שם

¹¹⁰⁸ ?

¹¹⁰⁹ קוצו של י"ד מרמז לכתר, וחכמה מרומז ב'י' וה' רמז לבונה.

¹¹¹⁰ עי'

(9) תיקוני זהר דף קכג ע"א

א' איהו כתר על כלהו שמהן, ואיהו אתקרי א"ל, אק"ק, אדנ"י, אלק"ם, אלק"י, אלו"ק, אלקינ"ו, שא' מרמז לבחי' הכתר

האומות הרבה שיחזרו לדתנו כענין שכתוב (זכריה ח) יחזיקו עשרה אנשים וגו' וכתוב (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכס אחד ואין לך אומה בעולם שלא יהיה לו חלק בהקב"ה אבל עמלק ועשו לא יהיה להם חלק וזכרון עם שאר האומות הנשארים הוא שכתוב (עובדיה יח) ולא יהיה שריד לבית עשו באור הכתוב כי משאר העו"ג יהיו שרידים ופליטים שישארו מהם לעבוד את ה' ואין בו מזרעו של עשו אך ימחו מן העולם כענין שכתוב כי מחה אמתה את זכר עמלק ואז יהיה השם והכסא על השלמות שהרי ג' אותיות שהן אל"ף ה"א וא"ו הם תשלום הכסא והשם ועל זה אמר דוד ע"ה (תהלים קלב) כי בחר ה' בציון אזה למושב לו¹¹¹¹ יאמר לעתיד כשהקב"ה יבחר בציון אז ישב על כסא שלם וזה לשון אזה שהוא תשלום הכסא והשם וכן אמר דוד ע"ה (שם ט) האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה וכתוב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו וה' לעולם ישב הרי שהשם שלם כונן למשפט כסאו הרי הכסא שלם ואז תהיה הממשלה לש"י לבדו כענין שנאמר (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא וכתוב (עובדיה כא) ועלו מושיעים בחר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד

פרשת יתרו

(יה א): וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כִּהֵן מִדֵּיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:
 ע"י רמב"ן: ומעם אשר עשה אלהים כי הוציא ה' – הזכיר אלהים השם שהיה יתרו יודע מלפנים וכי הוציא ה' בשמו הגדול¹¹¹² שנודע עתה על ידי משה שבו נעשו האותות¹¹¹³

(יה יג): וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפְּטֵ אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעָרֶב:

1111

(8) תיקוני זהר דף ד ע"ב

ואתוון י"ק כחושבן חל"ם דאיהו אמצעי, וחר"ק כחושבן ו"ק, ו' דרועא ה' כתף, קמ"ץ י"ד פרקין דאצבעאן, והאי איהו ויאמר כי י"ד על כס י"ק, ואינון רמיזין יהו"ה אלקיניו יהו"ה, ובחמש אצבעאן דיד שמאלא י"ד פרקין, רמיזין כוז"ו במוכס"ז כוז"ו, ואינון כ"ח, דאתמר עלייהו ועתה יגדל נא כ"ח ה', והכי סליק אי"ה או"ה כ"ח, דרמיזין בכסא כבוד מרום מראשון:

(10) ספר הפליאה - ד"ה וראה והבן כשיקימוה הווין כי

נינו של עשו שמוהו תחת ארץ והנה נמחה זכרו הוא סמאל וכתותיו אז או"ה למושב לו והנה יהו"ה שלם וכסא שלם. שעד עתה היה יד על כס יה. והנה עינים לך והם מוכים בסגורים ע"ב אסיר העורון

(13) ספר הפליאה - ד"ה ופרשת בראשית נשלם ומי שעזרני

ה'. וכשם שנח מצא חן בעיני ה' כן נחום בני אשר בו אותיות נ"ח מצא חן בעיני ה' ויודע דעת עליון רזי עליון זכאה את בעלמא דין ובעלמא דאתי, א"ל רבי שאלתני מהו או"ה א' של כס ו"ה של י"ה,

¹¹¹² ע"י לעיל הערה 395.

¹¹¹³ ע"י זהר (ח"ב סח ע"א) וישמע יתרו כהן וגו', רבי חייא אמר, האי קרא אית לאסתכלא ביה, בקדמיתא כתיב את כל אשר עשה אלה"ם למשה, ולבחר כתיב כי הוציא יהו"ה, אלא רזא דא את כל אשר עשה אלה"ם, דא שמא דאגין על משה ועל ישראל, ולא אתעדי מנייהו בגלותא, ולבחר שמא עלאה אפיק לון ממצרים, דהא שמא קדישא דאפיק לון ברזא דיובלא הוה. ע"י ברמ"ז.

ע"י רמב"ן: ואמר עולה וזבחים לאלהים בעבור שיתרו עדיין לא ידע ה'¹¹¹⁴ כי משה אמר אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים וגו' ויצילם ה' (לעיל פסוק ח) אבל יתרו הקריב לאלהים וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבתורת כהנים כאשר אפשר בע"ה (ויקרא א ט) וכן כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והודעת את חקי האלהים (להלן פסוק טו – טז) דברי משה לחמיו ויתכן שאמר לו כן בעבור כי המשפט לאלהים הוא (דברים א יז) כמו שמזכירין רבותינו תמיד אלהים זו מדת הדין (בר"ר עג ג)

(יט ה): וְעַתָּה אִם שָׁמְעוּ תִשְׁמְעוּ בְּקִלִּי וְשִׁמְרְתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת – שתשמרו את בריתי לדבקה בי¹¹¹⁵ (להלן כג כב) כי אם שמוע תשמע בקולי¹¹¹⁶ ועשית כל אשר אדבר¹¹¹⁷

(יט ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכַת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ממלכת כהנים ממלכת משרתים שתעבדוני בעולם הזה וגוי קדוש לעולם הבא כי מלת גוי סמוכה כלומר גוי של קדוש הוא האל הקדוש הנקדש

¹¹¹⁴ ע"י הערה הקודמת.

¹¹¹⁵ ע"י זהר ח"ב מ ע"א: אמר רבי שמעון מצת כתיב כמה דאת אמר (יחזקאל א א) מראת אלהים ולמה אתקרי מצת דינא קדישא דינא דאתאחדא בשמא קדישא דינא דלא הוה תקיפא כל ההוא זמנא בגווייהו דישראל דהא קיימא סיהרא בפגימותא ועל דקיימא סיהרא בפגימותא (דברים טז ג) לחם עני כתיב.

מאי טעמא קיימא בפגימותא בגין דלא אתפרעו ולא אתגליא האי את קדישא גזירין הווי ולא אתפרעו אימתי אתפרעו בשעתא דכתיב (שמות טו כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ואף על גב דאוקימנא האי קרא במלה אחרא כלא הוה ויאות

ואי תימא דבימי יהושע אתפרעו לאו הכי אלא אינון דכתיב (יהושע ה ה) וכל העם הילודים במדבר בדרך וגו' בתר דאתפרעו אמר קודשא בריך הוא בקדמיתא אכלתון מצות דקיימא סיהרא בפגימותא ואקרי לחם עני מכאן ולהלאה האי לחם מאתר אחרא להוי מאי הוא דכתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לא מן סיהרא כההוא זמנא אלא מן השמים ממש כמה דכתיב (בראשית כז כח) ויתן לך האלהים מטל השמים

וישראל קדישין נטרין אינון יומין דעאלו תחות גדפוי דשכינתא ונטרין ההוא נהמא דאתיא מסטרהא ועל דא כתיב (שמות כג טו) את חג המצות תשמר וגו' וכתיב (&) ושמרתם את המצות מהו ושמרתם את המצות כמה דאת אמר (שם יט ה) ושמרתם את בריתי וכלא בחד דרגא סלקא ואתאחד

תרגום: אמר רבי שמעון מצת כתוב כמו שנאמר מראת אלהים ולמה נקראו מצת דין דין קדוש דין שנאחז בשם הקדוש דין שלא היה¹¹¹⁵ קשה כל אותו זמן בתוך ישראל שהרי הלבנה עומדת בפגימתה ועל שעומדת הלבנה בפגימתה כתוב לחם עני.

למה עומדת בפגימתה משום שלא נפרעו ולא התגלה אות הקדוש הזה מהולים היו ולא נפרעו מתי נפרעו בשעה שכתוב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ואף על גב שבארנו פסוק זה בדבר אחר הכל היה וראוי.

ואם תאמר שנפרעו בימי יהושע לא כך אלא אותם שכתוב וכל העם הילודים במדבר בדרך וגו' אחר שנפרעו אמר הקדוש ברוך הוא בהתחלה אכלתם מצות כשעמדה הלבנה בפגימתה ונקרא לחם עני מכאן ולהלאה לחם זה יהיה ממקום אחר מה הוא שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לא מהלבנה כמו אותו זמן אלא מן השמים ממש כמו שכתוב ויתן לך האלהים מטל השמים.

וישראל הקדושים שומרים אותם ימים שנכנסו תחת כנפי השכינה ושומרים אותו לחם שבא מצדה ועל זה כתוב את חג המצות תשמר וגו' וכתוב ושמרתם את המצות מה זה ושמרתם את המצות כמו שנאמר ושמרתם את בריתי והכל בדרגה אחת עולה ונאחז.

ע"י ר' בחיי דברים יז ג.

¹¹¹⁶ לשון הפסוק בקולו.

¹¹¹⁷

בצדקה וכמוהו (ישעיה כו) ויבא גוי צדיק גוי של צדיק והנה הם מובטחים בעולם הזה ובעולם הבא¹¹¹⁸

(יט יג): לא תנע בו יד כי סקול יסקל או ירה ירה אם פהמה אם איש לא יחיה במישך היבל המה יעלו בקר:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה במשוך היובל קול השופר הזה הוא פחד יצחק שהשיגוהו בהר סיני ולא השיגו בו דבור זולתי קול וזהו ויחרד כל העם כלשון (בראשית כז) ויחרד יצחק וכבר הזכרתי זה בפסוק (שם כב) והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו¹¹¹⁹

(יט כ): וירד ה' על הר סיני אל ראש הקר ויקרא ה' למשה אל ראש הקר ויעל משה:

עי' רמב"ן: וירד ה' על הר סיני אם תשכיל בפרשה תבין כי שמו הגדול¹¹²⁰ ירד על הר סיני ושכן עליו באש והוא מדבר עם משה והדבור עם משה בכל הפרשה בשם המיוחד והעליה והיציאה לקראת מקום הכבוד¹¹²¹ כמו שפירשתי (לעיל פסוק ג) והזהיר פן יהרסו אל ה' לראות כי גם אצילי בני ישראל לא חזו אותו וכל ישראל שמעו קול השם מתוך האש¹¹²² והוא שנאמר (להלן כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה כמו שאמרו רבותינו (מכילתא ד) אין אלהים אלא דיין ואמרו (מכות כד) מפי הגבורה שמענום ובמשנה תורה (דברים ה יט) כתוב את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בעבור שפי' מתוך האש וזה טעם פנים בפנים¹¹²³ (שם ה ד) ולכך נאמר אנכי ה'

¹¹¹⁸ ע' זהר (ח"ג דף לד ע"ב): כתיב (שיר ד ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך, כלך יפה רעיתי, דא כנסת ישראל, ומום אין בך, אלו סנהדרין, דאינון לקביל שבעין ותרין שמהן, שבעים נפש דנחתו עם יעקב, וקודשא בריך הוא על כלא, ועל דא אין בודקין מן הסנהדרין ולמעלה תנן: כתיב (שמות יט ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, מאן ממלכת כהנים, כמה דאת אמר זאת משחת אהרן ומשחת בניו, דכד אתברכא כנסת ישראל על ידא דכהני, כדין אתקרי על שמיהון, הדא הוא דכתיב ממלכת כהנים:

רבי שמעון אמר, תא חזי, מלכות כהנים לא אקרי, אלא ממלכת, דאמלכו לה כהני, ועבדו לה גבירתא על כלא, אבל מלכות כהנים לא אקרי, דהא מן השמים אקרי מלכות, מלכות שמים ודאי, והכא ממלכת, כמה דאת אמר, דכהני אמלכו לה ומחבראן לה במלכא, וכדין היא ממלכת על כל גנזי מלכא, ממלכת על כל זייני מלכא, תנא דבי אליהו זוטא - פרק ד

נתן ריחו. וכיון שקבלו ישראל מלכותו של הקב"ה עליהם ואמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד) מיד ירדו ששים רבוא מלאכי השרת והניחו בראש כל אחד מישראל שני כתרים ככתרו של אדם הראשון אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע שנאמר (שם יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וכיון שסרחו ישראל במעשה העגל ירדו מאה ועשרים רבוא של מלאכי

¹¹¹⁹ עיי"ש דברינו.

¹¹²⁰ עי' לעיל הערה 395. והערה 1113.

¹¹²¹ עי' לקמן הערה 1244.

¹¹²² עי' לעיל הערה 469 שזו מדת המלכות.

¹¹²³ עי' זר"ח מד ע"ב: לא תגנוב לא תענה לא תחמוד דא הוא סיומא דעשר אמירן דאורייתא לקבל עתיקא דעתיקין ראשיתא דכלא לאחדא סופא ברישא ולמהוי כלא חד והאי דלא שארי בהו בקדמיתא לאולפא רזא עילאה עד אן אתר אתייהיב רשותא למשה לאסתכלא ומאן אתר קביל אורייתא דהוא מזעיר אנפין

ובג"כ אמר שבע אמירן לקבל שבע דרגין עילאין דרמיזין בקרא דלך ה' הגדולה וכו' ועד ההוא אתר אסתכל משה הה"ד פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים דא ברא קדישא בפנים דא ברתא תרגום: לא תגנוב לא תענה לא תחמד זהו סיומם של עשר האמירות של התורה כנגד עתיק העתיקים הראשית של הכל לאחז הסוף בראש ושיהיה הכל אחד וזה שאין מתחיל בהם בראשונה ללמד סוד עליון עד לאיזה מקום נתנה רשות למשה להתבונן ומאיזה מקום קבל תורה שהיא מזעיר אנפין.

ומשום כך אמר שבע אמירות כנגד שבע דרגות עליונות שרמוזות בכתוב של לך ה' הגדלה וגו'

אלהיך¹¹²⁴ ואל יקשה עליך מה שאמרו הם למשה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כי לא אמרו אשר שמע אלהים מדבר מתוך האש אבל אמר קול אלהים¹¹²⁵ שאמרו מה שהשיגו ולכך אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו (דברים ה כד) וכן אמר להם משה השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש (שם ד לג) כי מדבר תואר לקול כענין וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז פט)

ומזה תבין מה שאמרו רבותינו תמיד במדרשי הגדות (עי' שמו"ר כה ו) כי בשבעה קולות נתנה התורה והם שהזכיר דוד במזמור הבו לה' בני אלים (תהלים כט) והוא המנין הנרמז בפרשה הזאת כי ויהי קלת וברקים חסר וימנה אחד וכן וכל העם רואים את הקולות יחסר ממנו הרבים והנה הם ששה וכבר נאמר בפירוש וידבר אלהים וכן במשנה תורה (דברים ד ו) הזכיר שבעה קולות במתן תורה ובמסכת ברכות (ו) אמרו בגמרא שנתנה בחמשה קולות שהם יחשבו הקולות הנסתרים והשנים מפורשים להם בכתוב והכוונה כי למשה רבינו נתנה בשבעה הקולות¹¹²⁶ והוא השומע ומתבונן בהם אבל לישראל בקול אחד ישמעו כמו שאמר קול גדול ולא יסף (דברים ה יט) ונאמר קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול (שם ד יב) ואף כאן רמז וכל העם רואים את הקולות בחסרון וי"ו אחד כי כל הקולות יראו אחד והוא מה שנאמר (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים שתים זו שמענו על דרך האמת והנה הפרשיות מבוארות לא יתחלף להם דבר בדבר

עי' ר' בחיי: לשון ירידה בהקב"ה בכל מקום הוא ענין הראותו וגלויו בהשגת השכל והוא כלשון (בראשית יח) וירא אליו ה' האמור באברהם וכן תרגם ואתגלי כתרנום וירא אבל אחז הכתוב לשון ירידה כי גלוי שכינה אל התחתונים ירידה היא אצל

ועד אותו המקום התבונן משה זהו נאמר (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים זה הבן הקדוש בפנים זו הבת.

¹¹²⁴ גם שם הו"ה וגם שם אלקים. עי' זר"ח שזה שם שלם.
¹¹²⁵ עי' זהר (ח"ב דף כה ע"ב) תא חזי, כל זמנא דדבור הוה בגלותא קלא אסתלק מניה, ומלה הוה אטיס בלא קול, כד אתא משה אתא קול, ומשה הוה קול בלא מלה בגין דהוה בגלותא, וכל זמנא דדבור הוה בגלותא משה אזיל קלא בלא דבור. והכי אזיל עד דקריבו לטורא דסיני ואתיהיבת אורייתא, ובהווא זמנא אתחבר קלא בדבור, וכדין מלה מליל, הדא הוא דכתיב (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה, וכדין משה אשתכח שלים במלה כדקא יאות, קול ודבור כחדא בשלימו, ועל דא משה אתרעים דמלה גרע מניה,

תרגום:

¹¹²⁶ עי' זהר (ח"ג דף לח ע"ב) רבי אלעזר פתח, (שמות ו כג) ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה, ויקח אהרן, כלא כמה דאצטריך, כלא כגוונא דלעילא. תא חזי, ראויה היתה בת שבע לדוד מיומא דאתברי עלמא, ראויה היתה אלישבע לאהרן מיומא דאתברי עלמא, מה בין האי להאי. אלא כלא חד, אבל התם לדינא, הכא לרחמי, כד אתחברא בדוד, לדינא, לאגחא קרבין לאושדא דמין, הכא באהרן, לשלמא, לחדוה, לנהירו דאנפין, לאתברכא, ועל דא אתקרי (הכי) התם בת שבע, הכא אלישבע. אלישבע דאתחברא בחסד, (תא חזי) בת שבע לדינא, לירתא מלכותא, ולא תקפא. אמר רבי שמעון, הא דתנינן, דכתיב (שמות יט יט) קול השופר, שפיר הוא, ודא הוא יעקב, דאסתלק במחשבה דאבהן, ונפקו כחדא מגו שופר, דהא שופר אפיק מיא ואשא ורוחא כחדא, ואתעביד מנייהו קלא, כך אימא עלאה אפיק לאבהן בקל חד, ומגו מחשבה אסתלקו כחדא בחד קול, וההוא קול אקרי קול השופר, ודא יעקב דכליל לאבהן כחדא, ואקרי קול. ותרי קלי נינהו, דהא מגו קלא נפיק קלא, אבל קול חד דאקרי קול השופר, ומהכא נפקו שאר קולות, מגו ההוא שופר, בזווגא דמחשבה, ושבעה קולות נינהו, דנפקין בזווגא דמחשבה בשופר, ודא שופר דאשקי לון ורוי לון לאבהן בקדמיתא, ולבתר לבנין, והא אוקמוה מלה. תא חזי, ויקח אהרן את אלישבע, לבסמא לה, למחדי לה, לחברא לה במלכא בזווגא שלים, לאשתכחא ברכאן לעלמין כולהו על ידא דאהרן. בגין כך בעי כהנא לאשתכחא בנהירו דאנפין, בחידו, כלא כגוונא דלעילא, דהא על ידו ברכאן וחדוון משתכחי, ועל דא אתרחקא מניה דינא ורוגזא ועציבו, בגין דלא יתפגים מההוא אתר דאתקטר ביה, ועל דא ואחיקם כל בית ישראל יבכו את השרפה, ולא כהנא, עלייהו כתיב (דברים לג יא) ברך יהו"ה חילו, ופעל ידו תרצה וגו': אמנם עי' ר' בחיי כ א ד"ה וכן מצינו באגדה כשתחזור

מעלות הגבוה ובאור וירד ה' בכאן שנראה ה' המיוחד לעיני כל העם כי כן הזכיר למעלה כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם כי מתוך שראו הכבוד כאש אוכלת בראש ההר ידעו והבינו כי שם ה' המיוחד ואל הכוונה הזאת נאמר וירד ה' לא שראו ה' המיוחד שהרי כתיב (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי וכן הענין באברהם שנאמר וירא אליו ה' יגיד כי ה' המיוחד נראה לאברהם וכבר ידוע כי האבות לא השיגו השם המיוחד ולא נראה להם רק באל שדי שהוא השער לה' ולכך הוצרך לומר והוא יושב פתח האהל שהוא באור לוירא אליו למדך הכתוב כי הראותו לאברהם מתוך פתח האהל היה כדי שלא תבין שנראה לו ה' המיוחד ממש וכן בכאן בוירד ה' שוה בשוה כי גלוי ה' המיוחד לעיני כל העם מתוך מראה הכבוד שהיו רואים כאש אוכלת היה

(יט כב) וְגַם הַפְּהָנִים הַנְּגִישִׁים אֶל ה' יִתְקַדְּשׁוּ פֶּן יִפְרֹץ פִּיָּהֶם ה':
 עי' רמב"ן: וגם הכהנים הנגשים אל ה' שהם מגישים לשם הנכבד¹¹²⁷ קרבנות ונגשים בהם אליו

(כ א): וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר:
 עי' ר' בחיי: או יש לפרש לאמר על הנסתר כי כל דברי הש"י בהם נגלה ונסתר ויבא הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר וזה כמעט וידבר ה' אל משה לאמר¹¹²⁸ ברוב מקומות שבתורה כי הגיד למשה הנגלה והנסתר וכבר הזכרתי זה בפרשת (שמות יג) קדש לי ולכן הגיד לישראל בכאן כי נביאים היו כלם וזהו שכתוב (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי

עיי"ש: וע"ד הקבלה וידבר אלהים זה פירושו וידבר ה' אבל הזכיר אלהים כלפי השגתן של ישראל¹¹²⁹ והוא דבר הנביא ע"ה (חבקוק ג) נתן תהום קולו¹¹³⁰ ועליו הזכיר למעלה ומשה עלה אל האלהים ומטעם זה אמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו אותם ועל כן תרגם אונקלוס בחכמתו הנפלאה בכל שם אלהים שבפרשה הזאת יקרא דה' או מימרא דה' לא לסתום רק לפרש כי אלהים הוא הכבוד עם השם המיוחד הוא מדבר בו¹¹³¹ ובכל מקום שתזכיר בו הפרשה השם המיוחד לא יכנה אותו ולא יתרגם יקרא או מימרא כלל כמנהגו בשאר מקומות התורה אבל תרגם וירד ה' על הר סיני ואתגלי ה' כי ביום השלישי ירד ה' יתגלי ה' יבואר מזה כי השם המיוחד נגלה על סיני בכבודו והוא מדבר עם משה וכבוד הזה הוא אל שדי¹¹³² שהשם המיוחד נראה לאבות בו אבל לא נודע להם השם המיוחד בנבואה והוא הנקרא אספקלריא שאינה מאירה¹¹³³ שבו נסתכלו כל הנביאים כלם

ויש לך להתבונן מעתה כי מאחר שהשם המיוחד הוא המדבר היה ראוי הכתוב

¹¹²⁷ עי' לעיל יט יט שזה שכינה?

¹¹²⁸ עי' לעיל הערה 988.
¹¹²⁹

¹¹³⁰ עי' לעיל הערה 827.

¹¹³¹ עי' זהר (ח"ב דף כה ע"ב) תא חזי, כל זמנא דדבור הוה בגלותא קלא אסתלק מניה, ומלה הוה אטיס בלא קול, כד אתא משה אתא קול, ומשה הוה קול בלא מלה בגין דהוה בגלותא, וכל זמנא דדבור הוה בגלותא משה אזיל קלא בלא דבור. והכי אזיל עד דקריבו לטורא דסיני ואתיהיבת אורייתא, ובהווא זמנא אתחבר קלא בדבור, וכדין מלה מליל, הדא הוא דכתיב (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה, וכדין משה אשתכח שלים במלה כדקא יאות, קול ודבור כחדא בשלימו, ועל דא משה אתרעים דמלה גרע מניה,

ועי' לקמן הערה 1923.

¹¹³²

¹¹³³

לומר וידבר ה' את כל הדברים האלה כענין שכתוב (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ועוד כתיב (שם ד) וידבר ה' אליכם מתוך האש אבל מפני שהזכיר למעלה אשר ירד עליו ה' באש ובאר כי שמו הגדול¹¹³⁴ הוא השם המיוחד והוא מדת התפארת שוכן באש לכך הוצרך להזכיר וידבר אלהים כי וידבר אלהים הוא באור למתוך האש כי ישראל מתוך האש שמעו הקול וכן הכתוב אומר (שם ה) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש ועל כן כשהזכיר וידבר ה' אליכם הזכיר מיד מתוך האש וכן את כל הדברים האלה דבר ה' הזכיר מיד מתוך האש כי לשון העברי הולך אחר השגת ישראל ולכך הזכיר וידבר אלהים ותרגום אונקלוס הלך אחר השגת משה ולכך תרגם וידבר אלהים ומליל ה' ולא תרגם ומליל יקרא דה' או אתמלל מן קדם ה' כמו שתרגם בהשגת ישראל בפסוק ואל ידבר עמנו אלהים ואל יתמלל עמנא מן קדם ה' כי השגת משה לפני מהשגת ישראל וזהו שכתוב (ישעיה כו) כי ביה ה' יבאר כי השם המיוחד שהוא צור עולמים ביה ובו ידבר ואומר אנכי ה' אלהיך והוא בקרבו שנאמר (שמות כג) כי שמי בקרבו¹¹³⁵ וזהו סוד הכתוב (שם ח) אני ה' בקרב הארץ¹¹³⁶ על דרך הקבלה ואמר אשר הוצאתיך כי הוצאתה בשם המיוחד היתה וזהו שכתוב (שם יג) כי בחזק יד הוציאנו ה'¹¹³⁷ וכתוב עוד כי הוציא ה'¹¹³⁸

(כ ב) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
ע"י רמב"ן: אנכי ה' אלהיך הדבור הזה מצות עשה¹¹³⁹ אמר אנכי ה' יורה ויצוה

¹¹³⁴ ע"י לעיל הערה 395.

¹¹³⁵ ע"י שם ברמב"ן

¹¹³⁶ ע"י שם ברמב"ן.

¹¹³⁷ ע"י שם בדברי רבינו.

¹¹³⁸ חסר

¹¹³⁹ ע"י זהר (ח"ב דף כה ע"ב) כד יחב קודשא בריך הוא אורייתא לישראל על טורא דסיני, מלה קדמאה איהו אנכי, אנכי סלקא לרזין (עלאין) סגיאין, והכא איהו רזא דפקודא קדמאה למנדע ליה בכללא, בגין דכתיב אנכי, הא קא רמיז דאית אלהא שליטא עלאה דאיהו על עלמא, כמה דאת אמר (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא, פקודא קדמאה בכלל, בפרט, בגין דכתיב יהו"ה אלהיך דא פרט, ודא כלל ופרט, פקודא קדמאה דאצטריך למנדע ברישא ובסופא כמה דאוקימנא.

וע"י ז"ח כד ע"ג, במקום ההוא א"ר יוסי והא חד סר אינון א"ל לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה חד מלה אינון דכל המרגל בחברו מיד עשה עמו רעה לא רגל בלשונו לא עשה עמו רעה וכי מאן שויא לאלין כנגד עשרת הדברות אמר רבי כלהו עשרת הדברות משתמע מינייהו הולך תמים כנגד אנכי ה' אלקיך מלמד שצריך אדם לקבל עליו אימת עול מלכות שמים ואין לו רשות להרהר במה שאינו יכול להשיג משמע דכתיב אנכי ה' אלקיך סתם כתיב הכא כולך תמים וכתוב התם תמים תהיה עם ה' אלקיך ואין לך רשות להרהר על מה שלא הורשית וע"י זהר ח"ג (דף רנו ע"ב) אתקריאת פקודא קדמאה אנכי מסטרא דכתר דאיהו אי"ן מאלקינא אנכי ביה כ' כתר וביה אין

ע"י זהר (ח"ב דף צא ע"א) אנכי, רזא סתימא וגניז בכל אינון דרגין דעלמא עלאה, בכללא חדא, וכיון דאתמר אנכי, אתחבר כלא כחדא ברזא חדא. אנכי רזא דתרין כרסוון, אני י' דכורסייא אחרא, (נ"א אני כורסייא חדא, כ' כורסייא אחרא עלאה). אנכי, דקא אתדכי מקדשא, ונוכראה לא אתקרב בהדיה, ומקדשא נהיר בלחודוי, דקא אתבטל בההיא שעתא יצר הרע מעלמא, וקודשא בריך הוא אסתלק ביקריה בלחודוי, וכדין אתמר אנכי יהו"ה אלהיך, רזא שלים בשמא קדישא. תרגום: אנכי סוד נסתר וגנוז בכל אותן דרגות של העולם העליון בכלל אחד וכיון שנאמר אנכי התחבר הכל כאחד בסוד אחד. אנכי סוד של שני כסאות אני ה' של כסא אחר (אני כסא אחד כ' כסא אחר עליון). אנכי שכשנטהר המקדש ונכרי לא יקרב אליו והמקדש מאיר לבדו שהרי התבטל באותה שעה יצר הרע מן העולם והקדוש ברוך הוא התעלה בכבודו לבדו ואז נאמר אנכי ה' אלהיך סוד שלם בשם הקדוש.

צ"ע גדול בגרסא זו מהיכן הגיע, שזה לא במקורות

בדפוס מנטובא י' דכורסייא אחרא, (נ"א אני כורסייא חדא, כ' כורסייא אחרא עלאה) נמחק

אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' והוא אלהים להם כלומר הווה קדמון מאתו היה הכל בחפץ ויכולת והוא אלהים להם שחייבים לעבוד אותו ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם וגם תורה על החדוש כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו ותורה על היכולת והיכולת תורה על הייחוד כמו שאמר (לעיל ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ וזה טעם אשר הוצאתיך כי הם היודעים ועדים בכל אלה

ע"י ר' בחיי: זו מצות הלב ואינו ספור, כי אם מצות עשה שיודה אדם ויאמין בלבו אמונה שלמה כי יש בורא נמצא אחד קדמון ואין עוד מלבדו וכן מלת אנכי תורה על נמצא¹¹⁴⁰ והאל"ף בראש תורה על היחוד והקדמות ושאר האותיות כלן עשרות שהן מחלק האחד ואם כן כל התיבה כלה מעידה על האחדות ועוד מלת אנכי תעיד על אחד כי אחד עולה פ"א בחשבון מרובע¹¹⁴¹ ועוד מלת אנכי כוללת כל אותיות שבתורה שהן כ"ב אל"ף משלש אמות נ' מי"ב פשוטות כ"ף מז' כפולות¹¹⁴² וזה כלל כל האותיות ונחתמה המלה ביו"ד שהיא מן הנעלמות

ועוד אמרו במדרש כי יש במלת אנכי נוסריקון אנא נפשי כתבית יהבית וראוי להאיר עיני הלב בארבע תיבות הללו הרומזות שהתורה נתנה בשם המיוחד וכבר ידעת כי כל אנכי האמור בהקב"ה תרגם אונקלוס מימרי חוץ מזה והזכיר שני שמות מדת הרחמים ומדת הדין שהמצוה הזאת יקראוה רבותינו ז"ל קבלת מלכות שמים¹¹⁴³ והמדות האלו הלא הם מדות המלך כנגד העם כי המלך יצטרך להעמיד הארץ במשפט שנאמר (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ ויצטרך גם כן שיתנהג עמהם בחסד וכענין שכתוב (שם כ) חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדי לתת מופת על אלהותו וקבלת מלכותו מכל מה שראו בעיניהם והם יכולים להעיד עליו והכונה לומר הייבין אתם לי שתקבלו אלהותי עליכם ממה שראיתם בעיניכם האותות והמופתים הנכללים ביציאת מצרים ומפני זה לא אמר אשר בראתי השמים והארץ כי לא ראו זה בעיניהם ורצה להביא להם ראיה על האלהות ממה שראו הם בעצמם בעיניהם ועוד כי ההוצאה מארץ מצרים כוללת בריאת עולם שהנסים הנמשכים אחר ההוצאה היא רבים וממה שנשתנה הטבע בהם יתבאר מזה הדין העולם כי עם הקדמות לא ישתנה דבר מטבעו כלל ומפני זה אמר אשר הוצאתיך כי בודאי היתה ההוצאה מורה על החדוש ועל ההשגחה ועל היכולת שתקבלו עליכם אלהותי ומלכותי ושאהיה אלהים לכם ואדון עליכם ושתעבדוני אתם ותהיו עבדים לי כשם שהוצאתי אתכם מבית עבדים מבית המצריים שהייתם עבדים להם או יאמר מבית עבדים שהאדונים שלכם היו עבדים שהרי המצריים בני הם הם שנאמר (בראשית י) ובני הם כוש ומצרים ופוט וכנען ואתם עבדים להם או יהיה לשון עבדים שם דבר וכאלו אמר מבית עבדות וכמוהו (שם ט) עבד עבדים יהיה לאחיו שפירוש עבד לעבדות עולם ואפשר לפרש עוד מבית עבדים מבית המזלות שהם עבדים לי וקרא את המזלות עבדים לפי שהם מלכים למה שלמטה מהם שהם ממונים עליהם ועבדים למה שלמעלה מהם וירמוז כי היו ישראל ראויין לשהות עוד במצרים לפי משפטי הכוכבים והמזלות לולא ה'

ובמקומו איתא "כ דכורסייא".

ובדרך אמת הנ"א נמחק ובמקומו איתא "אחרא".

ועל דפוס אמסטרדם שגרוס כמנטובא עם הדרך אמת בצד.

¹¹⁴⁰ ע"י דברי רבינו בבראשית כ יז.

1141

¹¹⁴² ע"י ס"י

¹¹⁴³ ע"י לעיל הערה 106.

שהיה לנו שהשפיל הכת ההוא והוציאם בדרך הנס וזהו שכתוב (דברים ד) ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים לא אמר ממצרים מכור הברזל כי המשיל כח של מצרים אשר למעלה לכור הברזל שהיו ישראל ראויים שיותכו בו כברזל המותך בתוך כור ואמר הכתוב כי הקב"ה הוציאם תחלה מאותו כור הברזל ואחר כך ממצרים זהו מכור הברזל ממצרים

(כ ג) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:

ע"י רמב"ן: וטעם על פני – כמו אם לא על פניך יברכך (איוב א יא) ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב (שם ו כח) יזהיר לא תעשה לך אלהים אחרים כי על פני הם שאני מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום בעושים כן הדבר העשוי בפניו של אדם והוא עומד עליו יקרא על פניו וכן ותעבור המנחה על פניו (בראשית לב כב) וכן וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם שהיה אהרן אביהם רואה ועומד שם ובדברי הימים (א' כד ב) וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם והנה אמר לא תעשה לך אלהים אחרים שאני נמצא עמך תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי ועל דרך האמת תבין סוד הפנים ממה שכתבנו¹¹⁴⁴ כי הכתוב הזהיר במעמד הזה פנים בפנים דבר ה' עמכם (דברים ה ד) ותדע סוד מלת אחרים ויבא כל הכתוב כפשוטו ומשמעו וכן רמז אנקלוס והוא שנאמר (פסוק כג) לא תעשון אתי וגו'

ע"י ר' בחיי¹¹⁴⁵: ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אבל פנים שלי יהיו אלהיך¹¹⁴⁶ והוא כמו (בראשית לא) ואם תקח נשים על בנותי אבל הבנות שלי יהיו נשיך ומוזה תבין (שמות לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וכתוב (דברים לד) אשר ידעו ה' פנים אל פנים¹¹⁴⁷ וכשהזכיר בעם פנים בפנים דבר ה' עמכם על כן הוצרך לפרש מתוך האש¹¹⁴⁸ כח השם לפנים מכח מראה בתוך מראה¹¹⁴⁹ וזהו שכתוב (במדבר יד) אשר עין בעין נראה אתה ה' וזהו סוד הכתוב (לקמן פסוק כג) לא תעשון אתי והוא כמו על פני וזהו שכתוב (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' כי משה עלה אל האלהים והשם המיוחד היה מדבר בקרבנו וזהו שכתוב (דברים ה) ואת קולו שמענו מתוך האש כי הקול הוא קול ה' המיוחד כענין שכתוב (שם ה) אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו וזהו סוד מה שאמרו רז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כי זכור מדת רחמים ושמור מדת הדין והוא הקול בזכור ושמור מדת רחמים במדת הדין ומטעם זה היו הלוחות שתים חמש כנגד חמש¹¹⁵⁰ לוח אחד כנגד מדת רחמים¹¹⁵¹ ולוח שני שיש בו ה'

¹¹⁴⁴ ע"י לעיל הערה 883.

¹¹⁴⁵ זה נמצא בפסוק ויאמר אלקים, והעברתי למקום הזה וצ"ע אם זה נכון לעשות

¹¹⁴⁶ ע"י זהר יתרו דף פו ע"א: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, רבי יצחק אמר, אלהים אחרים, לאפקא שכינתא, על פני, לאפקא אפי מלכא, דבהו אתחזי מלכא קדישא, ואינון שמיה, והוא אינון, הוא שמיה דכתיב (ישעיה מב ח) אני יהו"ה הוא שמי, הוא ושמיה חד הוא, בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיא.

תרגום: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רבי יצחק אמר אלהים אחרים להוציא שכינה על פני להוציא פני המלך שבהם נראה המלך הקדוש והם שמו והוא הם הוא שמו שכתוב אני ה' הוא שמי הוא ושמו אחד הוא ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים.

¹¹⁴⁷ ע"י לעיל הערה 1123.

¹¹⁴⁸ ע"י לעיל הערה 469 שזו מדת המלכות.

¹¹⁴⁹ ע"י לעיל הערה 1123.

¹¹⁵⁰ (פ"א מ"ג) עשר ספירות בלי מה במספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוון באמצע במילת לשון ובמילת המעור.

ע"י זהר (ח"ב דף צ ע"א) דהוא אעיל ליה לעלמא דאתי, אמר רבי יהודה בכללא דקודשא בריך הוא הוי. תאנא, בהני חמש אמירן כליל כלא, בהני חמש אמירן אתגליפו חמש אחרנין, ודאי חמש גו חמש. הא כיצד, אנכי יהו"ה אלהיך, לקבל לא תרצח, דתנינן (אמר רבי יצחק אמר רבי יהודה),

דברות ג"כ בה' לאוין ומתחיל לא תרצה כנגד מדת הדין ועל כן היו שנים ולא היה הכל בלוח אחד ומשה רבינו ע"ה המשיג השם המיוחד הוא מדת התפארת היה שומע זכור וכל ישראל שמור וזהו שכתוב (לקמן פסוק כב) כי מן השמים דברתי עמכם שהכוונה בו מתוך השמים והוא כמו מתוך האש ולא תמצא בשום מקום במתן תורה דבור השם המיוחד אלא אם כן יזכיר בו מתוך האש

והנה השם המיוחד כל ישראל שמעו קולו מתוך האש אבל לא ראו אותו אפילו אצילי בני ישראל שהרי כתוב בו (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי ומה שכתוב (שם) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם הכוונה בזה כי בראות ישראל הכבוד הזה כאש אוכלת בראש ההר יתבוננו כל ישראל ויכירו כי בקרב השם המיוחד שלא יראהו האדם כענין שכתוב כי לא יראני האדם וחי אבל יראה הכבוד הנקרא אלהים¹¹⁵² כי כן ראוהו אצילי בני ישראל שנאמר (שם כד) ויראו את אלהי ישראל¹¹⁵³ וכתוב ויחוו את האלהים ואם כן ענין הירידה שבכתוב הנזכר בפרשה הזאת אין לך להאמין אותו כי אם לכבודו אבל ה'¹¹⁵⁴ המיוחד בשמים ומשם בא הדבור אל הכבוד שירד בהר סיני שממנו היה נשמע לאזנינו וכן כתוב (דברים ד) מן השמים השמיעך את קולו וגו' וכן בעזרא כתוב (נחמיה ט) ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים

ויש לך לדעת כי הוא האלהים הנקרא שם והוא יושב הכרובים¹¹⁵⁵ כענין שכתוב (שמואל ב ו) להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו והוא שהמלך שלמה ע"ה בנה לו בית המקדש ועל כן יזכיר בכל פעם ופעם לשמך (מלכים א ח) והבית אשר בניתי לשמך (שם) הוא יבנה הבית לשמי ואליו עבודת הקרבנות וכן צוה דוד לשלמה שנאמר (דברי הימים א כח) ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו ותמצא כתוב בלויים (במדבר טז) כי הבדיל אלהי ישראל אתכם וכתב הרמב"ן ז"ל בפסוק (שמות לב) כה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו וגו' העבודה לאלהי ישראל¹¹⁵⁶ ושם תמצא בפירוש ובענין הקרבנות נאמר בפירוש (דברי הימים ב כט) ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל למדך הכתוב הזה כי עבודת הקרבנות לאלהי ישראל ועוד כתוב מפורש תמצא (ויקרא כא) כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתוב (שם) לחם אלהיהם הם מקריבים וכתוב (שם ג) לחם אשה והוא מלשון אש וכן (שם א) עולה אשה ריח ניחוח כמו עולת אש ומה שלא אמר לחם אש והזכיר אשה מלשון אשה שהיא מקבלת¹¹⁵⁷ וזה באור גמור כי הקרבן למדת הדין ועל כן הזכיר לחם אשה והאמת כי הקרבנות לאלהים אבל הכוונה לשם המיוחד ומענין כוונת התפלה הנה השם יתברך מרומם מכל תשבחות מתעלה על כל התהלות כענין שכתוב

תרין אליו בכלל חדא אתכלילן, דמאן דקטיל אזעיר דמותא וצלמא דמאריה, דכתיב (בראשית ט ו) כי בצלם אלהים עשה את האדם, ועי' זהר (שם דף פד ע"ב) אלא הכי תאנא, חמשא קלין אינון לימינא, וחמשא לשמאלא, ואינון דשמאלא כלילן בימינא, ומן ימינא אתחזון אינון דשמאלא, והכא כלא איהו ימינא, ואתכלילן אליון באליון, מאן דהוה בסטרא דא חמי לסטרא¹¹⁵¹ עי' ז"ח & וכיון דעבדו ית עגלא, פרחו אתוון מתרין סטרין פנים וימין. ואני אפתח לך הדרך הישר שתבין. אלימלך ונעמי, ומחלון ורות, בדוגמא דא תרין לוחות. אלימלך ונעמי לוח אחד, ימין ושמאל. ומחלון ורות, פנים ואחור, לוח אחר. וכיון דעבדו ית עגלא, אסתלק אלימלך ומחלון, נשארו רות ונעמי, תרין נקיבות:

¹¹⁵² מובן?

¹¹⁵³ עי' לעיל הערה 1012.

¹¹⁵⁴ נדצ"ל השם.

¹¹⁵⁵

¹¹⁵⁶ עי' לעיל הערה 1012.

¹¹⁵⁷ מידת המלכות היא בית קיבול

ומרום על כל ברכה ותהלה ובלשון הקדיש לעילא מכל ברכתא ושירתא תושבתתא
 אבל דעת חכמי הקבלה כי באחד יקראוהו ואליו יסכימו כל המהללים והכוונה
 על השם המיוחד כי הוא קרוב לכל קוראיו ואימתי כשיקראוהו באמת
 וכן הזכיר הרמב"ן ז"ל בפיוט שלו בשיר אקרא הלא תענה כי בושתי לשאול מן
 המלך

ועל הענין הזה שהוא בין הפרטים עצמו מספר ורבו הכתובים בזה הוא שהזכיר
 דוד ע"ה (תהלים נה) אני אל אלהים אקרא וה' יושיענו ובמזמור (שם ו) ה' אל באפך
 תוכיחני אמר שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקה ואם תסתכל בתפלת שלמה תמצא שהזכיר
 בלשון תפלתו ה' אלהי ישראל ולא הזכיר אלהי ישראל והוא שהתפלל ואמר (מלכים א
 ח) ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואמר עוד (שם) ה'
 אלהי ישראל שמור לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו ועתה ה' אלהי ישראל יאמן נא
 דברך והודיענו בכל זה שהתפלה למדת רחמים שבמדת הדין¹¹⁵⁸ וכן הזכיר עוד והתפללו
 אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך כי כוננת התפלה לשם
 המיוחד ובנין הבית לכבודו הנקרא שמו והזכיר (שם) ואתה תשמע השמים והוא מדת
 רחמים מדת התפארת והזכיר בסוף תפלתו (שם) ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה'
 קרובים אל ה' אלהינו

ומעתה תוכל להבין על נקלה סוד הברכות בנוסח הלשון שתקנו ז"ל ברוך אתה
 ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו ולא אמרו קדשתנו במצותיך
 וצויתנו¹¹⁵⁹ כי מלת ברוך אתה יחזור לתשובה שהוא מלך העולם¹¹⁶⁰ והתפארת נקרא
 עולם והעולם הזה הוא אשר קדשנו וצונו במצותיו
 וכן תמצא בספר הבהיר¹¹⁶¹ ומאי טעמא אשר קדשנו וצונו ולא אמרינן קדשתנו

¹¹⁵⁸ היינו זיווג ביניהם?

¹¹⁵⁹ ועי' שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ו"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.

¹¹⁶⁰ עי' לעיל הערות 10321031.

¹¹⁶¹ קפד. ומאי טעמא אמרינן אשר קדשנו במצותיו וצונו, ולא אמרינן אשר קדשתנו וצויתנו,
 מלמד שחי העולמים כלולים בו כל המצות כולן וברחמי עלינו נתת לנו כדי לקדשנו בהם
 ואולי נזכה, ומ"ט, כי בשעה שאנו נזכה בעוה"ז לעוה"ב שהוא גדול, ובידו אוצר כל הנשמות,
 ובשעה שישראל טובים הנשמות זכות לצאת ולבוא לעוה"ז, ואם אינם טובים לא יצאו, והיינו
 דאמרינן, אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ומאי כל הנשמות שבגוף, הוי אומר כל
 הנשמות שבגוף האדם ויזכו החדשות לצאת, ואז בן דוד בא זוכה להולד כי נשמתו תצא חדשה
 בכלל האחרים, משל למה"ד למלך שהיה לו חיל ושלח להם פת מאכל לרוב, ונתעצלו ולא אכלו
 אותו גם לא שמרוהו ונתעפש ונפסד הפת, בא לדרוש ולפקוד אם יש להם מה יאכלו ואם אכלו
 מה ששלח להם מצא להם פת מעופש ומצאם מתביישים לבקש פת אחרת, כלומר זה לא שמרנו
 ואחר נבקש, גם המלך כעס ולקח אותו הפת המעופש וציוה עליו לייבשו ולתקנו כפי היכלת,
 ונשבע לאלה האנשים פת אחרת לא אתן להם עד שיאכלו כל הפת המעופש הזה, שלחו להם
 מחדש, מה עשו, אמרו לחלוק אותו, חלקוהו ונטל כל אחד מהם חלקו, הזריז שם חלקו באויר
 ושמרו ואכלו טוב, והאחר לקחו ואכל ממנו בתאוה, אכל מה שאכל והשאר הניחו ולא שמרו כי
 נתייאש ממנו ונפסד יותר ונתעפש ולא יכול כלל לאכלו ונשאר רעב עד שמת, נפקד עליו עון
 גופו למה הרגת עצמך, לא די שהפת קלקלתם לכם מתחילה והחזרתיו לכם מתוקן וקלקלתם
 אותו ואתה קלקלת חלקך ונתרשלת מלשמרו, ולא עוד אלא שהרגת עצמך, והוא משיב אדוני
 מה הייתי עושה, ועונה אותו היה לך לשומרו, ואם תאמר לא יכלת, היה לך להשגיח בחבירך
 ושכניך שחלקו עמך הפת ותראה מעשיהם ושמירתם ותשתדל לשמור כמותם, ועוד דורשין אותו
 למה הרגת עצמך, לא די שקלקלת הפת אלא עוד הוספת והרגת חומר גופך וקצרת ימך או
 גרמת, ואפשר שהיה יוצא ברא מעליא ממך שהיה מציל אותך וקלקולך ואחרים וקלקולם, לכן
 מכל צד ירבו עליך יסורין, נבהל והשיב ומה הייתי יכול לעשות אחר שלא היה לי פת, וממה
 הייתי יכול לחיות, אומרים לו אם היית עמל ויגע בתורה לא היית משיב כסילות ועזות כזאת,
 שמתוך תשובת דברך ניכר שלא עמלת ולא יגעת בתורה והלא כתוב בתורה כי לא על הלחם
 לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (דברים ח ג), היה לך לדרוש ולחקור ולשאול
 מה הדבר אשר יחיה האדם בו, ומאי ניהו מוצא פי ה', הוי אומר יחיה בתורה דהיינו מוצא פי ה',

וצויתנו מלמד שחי העולמים כלולין בו המצות כולן וברחמיו עלינו נתנם לנו כדי לקדשנו בהם ואולי נזכה מאי טעמא כי בשעה שאנו נזכה בעולם הזה לעולם הבא הוא גדול ע"כ לשון הבהיר

ומכאן תבין שהשכינה בישראל לא צורך הדיוט בלבד אלא צורך גבוה¹¹⁶² כי כיון שהשם המיוחד¹¹⁶³ המפורסם על ידי הכבוד¹¹⁶⁴ הנה הכבוד מקבל תוספת רוח הקודש וזהו (תהלים קד) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו ולכך יש להם כח לישראל להיות מחלישין או מוסיפים כח בגבורה של מעלה¹¹⁶⁵ כפי מעשיהם שכן כתוב (דברים לב) צור¹¹⁶⁶ ילדך תשי וכתוב (תהלים ס) באלהים נעשה חיל והכבוד הזה הוא שהזכיר בכאן וידבר אלהים והוא הכותב והנותן שכן כתוב (שמות לב) והמכתב מכתב אלהים הוא וכתוב (שם לא) ויתן אל משה ככלותו באורו ויתן אלהים שבסוף הכתוב והוא שקראו משה רבינו ידיד ה' השוכן לבטח על בנימין שבית המקדש בחלקו ועמו יהיו ישראל לבטח מפחד אויב והוא שנקרא פי ה'¹¹⁶⁷ לפי שכבר הזכרתי למעלה שהשם המיוחד בו ידבר והוא שחטאו בו משה ואהרן בענין הצור ועל כן אמר (במדבר כ) לא האמנתם בי אשר מריתם את פי מעלתם בי כלומר בשמי ושם אכתוב בע"ה ומשם תבין סוד הענין מבואר והוא הנקרא צור (דברים לב) הצור תמים פעלו (שם) צור ילדך תשי (שמות יז) הנני עומד לפניך שם על הצור וכמו שארמוז שם בסדר חקת התורה בהגיעי שם בעה"י

ויש לך להתבונן למה הוצרך לומר (שם) והכית בצור ולא אמר והכית בו והכבוד הזה הוא שאמר ליעקב (בראשית לא) אנכי האל בית אל¹¹⁶⁸ כי הכבוד הזה הוא אלהי אביו שכן אמר לו (שמות ג) אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים ובאר לך הכתוב כי הכבוד הזה בית אל שם נמצא השם המיוחד ושם ידבר עמנו והוא הטוב שכתוב בו (שם לג) אני אעביר כל טובי על פניך והוא העובר על פני משה שנאמר (שם לד) ויעבור ה' על פניו ושם אבאר בע"ה והוא שכתוב (שם) את פני האדון ה' אלהי ישראל

ויש לך להתבונן במלת את פני האדון ואמר ה' אלהי ישראל שבקרב ה' אלהי ישראל ועל כן הזכיר את פני שהוא סוד על פני¹¹⁶⁹ וזהו (שם לב) ויחל משה את פני ה' אלהיו כי יתחנן משה למדת הדין או יהיה ויחל כמו שפ"י הרמב"ן ז"ל מלשון תחלה וכיון

מכאן אמרו ולא עם הארץ חסיד, אם עליו אינו גומל חסד איך אפשר להקרא חסיד:
¹¹⁶² עי' ספר הפליאה דני. ולמה אמר נא ר"ל יאמר ועתה יגדל כח אדני הוא משיב כשיגדל כח אדני א' עם הנ' שהם אותיות נא והנה חבר חיבור שלם וזהו ויין ישמח לבב אנוש ששותהו כהלכתו, וע"כ תר"ג מצות כולם להוריד מן הא' אל הת' וזהו מצות מעשיות צורך גבוה וצורך אדם אבל העליונים אע"פ שמבקשים ממין האדם לעורר שפע וברכה מן הא' אוהבים לעלות אלא שאין להם רשות כענין דודי שלח ידו מן החור ומעי ה

¹¹⁶³

¹¹⁶⁴

¹¹⁶⁵ צ"ב אם בנקטו בלשון "כח וגבורה" כוונתו לחו"ג. וכן עי' זהר ח"ב יח ע"ב: הזוכה באותו שיר, ידע בענייני התורה והחכמה ויאזין ויחקור ויוסיף כח וגבורה במה שהיה ובמה שעתיד להיות, ע"כ, אמנם לא מצאתי בין מפרשי הזהר מי שמפרש את המילים הללו. אבל בפשטות לשון "חכמה" עניינו מידת חכמה, ו"יאזין" הוא עניין בעיקר למידת בינה, וממילא "יחקור" הוא עניין לדעת. אם כן כח וגבורה יכולים להתפרש כחסד ודין. כ"ז כתבתי על דרך אפשר.
 עי' פע"ח שער הזמירות פרק ה, וכן שער הכוונות דרושי תפילת השחר דרוש א, שמדבר על מטבע לשון זו מתפילת א-ל אדון, שמשם משמע שלשון זו קאי על גבורה לבד ולא נזכר שם ענין חסד כלל, וצ"ע.

¹¹⁶⁶

¹¹⁶⁷ עי' תיקו"ז יט ע"א: מלכות, פה, תורה שבעל פה קרינן לה.

¹¹⁶⁸ עי' לעיל ג א.

¹¹⁶⁹ עי' לעיל הערה 1146.

לומר כי המשיך משה כח מן התחלה אל הסוף הנקרא פנים ועל כן התפלל בלשון למה ה' כלומר למה תתן רשות למדת הדין שתהיה שולטת בעמך והכבוד הזה הוא שאליו התפלל משה בסני הוא שכתוב במשנה תורה (דברים ט כו) ואתפלל אל ה' ואומר אדני יי' ה' אל תשחת עמך ונחלת אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד הזקה והשם הזה כתוב באל"ף דל"ת ויו"ד ה"א אחריו ועל כן יתחנן לפניו ויאמר אל תשחת ובאור הכתוב אדון אשר בך הרחמים¹¹⁷⁰ אל תשחת עמך ועוד הזכיר [ואמר בסנה בי אדני] (ובסני) ואמר (דברים ג) אדני יהו"ה אתה החלות שהכוונה בו אדון אשר בך הרחמים (אתה בסנה) וכן הזכירו עוד (שמות לד) ילך נא אדני בקרבנו ועוד אמר (במדבר יד) ועתה יגדל נא כח אדני וגו' והכבוד הזה הוא שאנו מברכים ברוך כבוד ה' ממקומו ובאור ממקומו מן המקום שהוא מקבל ממנו הוא מדת הגבורה¹¹⁷¹ כי משם הוא מקבל ומשם הוא ראוי להתברך מאין סוף ואחר קדוש אנו אומרים ברוך ואנו מחלקין בין לשון קדושה ללשון ברכה מפני שאין להשוות קדושת מעלה לקדושת מטה אע"פ שהברכה מן הקדושה הכל מיוחד ובמדרש תהלים וכי מנין היה יודע משה בהר אימתי יום ואימתי לילה בזמן שהמלאכים מקלסין להקב"ה בקדוש היה יודע שהוא יום וכשהיו מקלסין בברוך היה יודע שהוא לילה וזהו שכתוב (הושע ג) ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם ובאור זה התפארת והכבוד¹¹⁷² ואנו אומרים אחר כך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון שחזור ומחבר אותם כאחד ימלוך ה' לעולם התפארת אלהיך ציון הכבוד

וכן מצינו באגדה כשתחזור שכינה לבית קדש הקדשים יהיו אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו ולשון הבהיר¹¹⁷³ מאי ברוך כבוד ה' ממקומו משל למלך שהיתה לו מטרוניתא בחדרו שכל חיילותיו משתעשעין בה והיו להם בנים ובאים כל היום לראות פני המלך ומברכים אותו אמרו לו אנה אמנו אמר להם לא תוכלו לראותה אמרו ברוכה תהא בכל מקום שהיא ע"כ והכבוד הזה הוא הנקרא שכינה וכבר ידעת שהיא כלולה משש קצוות והנה היא שביעית משפעת כח לו' קצוות וכן ישראל שמעו עשרת הדברות מפי השכינה מתוך האש¹¹⁷⁴ ומוזה דרשו רבותינו ז"ל בשבעה קולות נתנה תורה והם נזכרים בפרשה הזאת ויהי קלת וברקים וענן קלת כתיב וקול שופר הרי ב' וכתוב ויהי קול השופר וכתוב יעננו בקול הרי ארבעה וכל העם רואים את הקולות קולות כתיב ואת קול השופר הרי ו' והזכיר תחלה וידבר אלהים הרי ז' וכן בסדר ואתחנן אחר עשרת

¹¹⁷⁰ עי' זהר ח"ג רס ע"ב: ר' יהודה אמר מאי שנא הכא דכתיב אדני בקדמיתא באל"ף דל"ת נר"ן י"ד ולבסוף יד"ד וקרינן אלה"ם אלא סדורא הכי הוא מתתא לעילא ולאכללא מדת יום בלילה ומדת לילה ביום ולזווגא כלא כחדא כדקא יאות.
תרגום:

היינו שתחילת השבח היא ממידת המלכות ולמעלה אל ת"ת [עי' רח"ו שהו"ה בניקוד אלקים היא בת"ת בתהייחדו עם המלכות ובינה], וכאן בסנה התגלה מידת המלכות (עי' רמב"ן על שמות ג ב, ור' בחיי שם ג ד).

¹¹⁷¹ עי' זהר (ח"א דף כה ע"א) אלין ישראל, בגין דנשמתייהו תליין מההוא אתר דאתמר ביה ברוך כבוד יהו"ה ממקומו כבוד יהו"ה שכינתא תתאה, ממקומו שכינתא עלאה וכיון דאינון נשמתייהו מתמן, שריא עלייהו ודאי יהו"ה,
¹¹⁷² עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹¹⁷³ צ. ומ"ט זרקא, דכתיב (יחזקאל ג' מב) ברוך כבוד ה' ממקומו, מכלל דליכא דידיע את מקומו, ואמרינן שם אתגא ואתיא לראש קונה, דכתיב (בראשית י"ד יט) קונה שמים וארץ, וכד אזלא הוי כזרקא וסגולה אבתריה והוי בראש כל אותיות: קל. ומאי ניהו מלא כל הארץ כבודו (שם), אלא כל אותה ארץ שנבראת ביום הראשון שהיא למעלה כנגד ארץ ישראל מליאה מכבוד השם, ומאי ניהו, חכמה דכתיב (משלי ג' לה) כבוד חכמים ינחלו, ואומר (יחזקאל ג' יב) ברוך כבוד ה' ממקומו: קלא. ומאי הוי כבוד ה' זה, משל למה"ד למלך שהיתה לו מטרוניתא בחדרו שכל חיילותיו משתעשעין בה, והיו לה בנים ובאים בכל יום לראות פני המלך ומברכין אותו, אמרו לו אמנו אנה היא, אמר להם לא תוכלו לראותה עתה, אמרו ברוכה תהא בכל מקום שהיא:
¹¹⁷⁴ עי' לעיל הערה 469.

הדברות תמצא ז' קולות ג"כ שם אכתוב בעה"י והנה משה ע"ה השיג במעמד הקדוש הזה ז' קולות שהן ז' ספירות ונקראים בלשון הקבלה שבע ספירות ובלשון רז"ל ז' קולות ובלשון הנביאים ז' עינים והוא סוד הכתוב (זכריה ג) על אבן אחת שבעה עינים¹¹⁷⁵ מלשון גוונים ומשה לבדו הוא המתבונן בשם והמשיג אותם אבל ישראל שלא עלתה השגתם כל כך היו שומעים הדבור מפי האלהים בקול אחד בלבד זהו שכתוב (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם כו' קול גדול ולא יסף כי לא שמעו הקהל כל הדברים אלא קול א' בלבד לא השיגו מהם יותר וכן תמצא בדוד ע"ה שהזכיר ז' קולות (תהלים כט) קול ה' על המים קול ה' בכח קול ה' בהדר הרי שלשה והם החסד והגבורה והתפארת קול ה' שובר ארזים זה הנצח קול ה' הוצב זה ההוד קול ה' יחיל מדבר זה יסוד קול ה' יחולל אילות זה מלכות ואחר שהשיג משה שבע ספירות הללו חזר ובקש למעלה מהם והוא שאמר (שמות לג) הראני נא את כבודך ושם אכתוב בעה"י

וצריך אתה לדעת כי השכינה שהיא שביעית משפעת כח לשבעים שמות¹¹⁷⁶ ושבעים שמות לשבעים אומות¹¹⁷⁷ שהם ממונים עליהם וכשהיה הדבור יוצא מפי השכינה היה נחלק לז' קולות ומוז' קולות לשבעים לשונות מזה שמעה כל אומה ואומה הדבור לפי שהיה מתחלק לשבעים לשונות

וכן אמרו במדבר תהלים (תהלים סח) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב היה הדבור יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשון כאדם המכה על הסדן וניצוצות יוצאין לכאן ולכאן כך המבשרות צבא רב ומכאן תבין סוד השבועה והנדר כי לשון שבועה נגזר מן שבע ושבע ספירות שהרי הנדר למעלה מהשבועה¹¹⁷⁸ ומפני שאין עסק התורה אלא בשבע הנזכרים והתורה יצאה משם לבד אין השבועה חלה לבטל המצוה שאי אפשר לשעור לעלות למעלה משעורו ואיך תתבטל המצוה מפני השבועה

¹¹⁷⁵ עי' אריכות בזהר ח"ג קלז ע"א

ועי' תיקו"ז & ואלין אבנין כלהו חד, מלכות קדישא אייה מסטרא דשמאלא, אתמר בה אבן שלמה וצדק יהיה לך, והאי אייה אבנא די מחת לצלמא דהות לטור רב ומלאת כל ארעא, מאי ומלאת כל ארעא, אלא בגינה אתמר מלא כל הארץ כבודו, ועלה אתמר על אבן אחת שבעה עינים, דאינון שבע רועין קדישין, ואינון שבע דכורין ושבע נוקבין, כלהו כלילן בה ורזא דמלה שבעה ושבעה מוצקות:

¹¹⁷⁶ עי' זהר (ח"א דף קח ע"ב) צ'ורטק ע'דיאל ס'מכיל נ'ריאל מ'רוניה ל'סני כ'מוסיה י'דיאל ט'טרוסיה (ס"א ח'נניאל) ח'וניאל ז'כריאל ו'אריאל ה'ינאל ד'גדאל ג'ריאל ב'דאל א'נפיאל ו'עדיאל. אדנ"י על כלהו, כד מתחברן כלהו כחדא ברזא חדא בחילא עלאה כדין אקרי ויהו"ה כלא בכללא חדא, מאת יהו"ה מן השמים שמא קדישא דאתגלף בע' שמהן אחרנין, רזא דשמים, ואלין אינון שבעין, דשלטין על אילין ע' דינין רזא דיהו"ה, ואלין שבעין שמהן בקדושה, יהו"ה שמים, אלין נטלין מאלין, ויהו"ה נטיל מאת יהו"ה דא מן דא, ואלין תליין מאלין תתאין בעילאין, וכלא קשורא חדא, ובהאי קודשא בריך הוא אשתמודע ביקריה, שמים דאינון ע' רזא יהו"ה, דא איהו ברזא דשבעין ותרין שמהן, ואלין אינון דנפקי מן ויסע ויבא ויט:

ועי' ח"ב קכג ע"א

ונפיק ומשקי לכלא, וינקא לבנין, עד דמטי ההוא רבות ומלי לצדיק, ואיהו אתקטר בנוקבא תתאה, ואתברכא מניה, ולא מתפרשין דא מן דא, חוור מגו סומק, דכתיב (שיר ד ו) הר המור גבעת הלבונה. ע', נהירו דע' ענפין, דאתזנו מהאי רוחא דנפיק מן פומא, כדין ע' שמהן דקב"ה, לקבלהון בארעא (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, דהא יעקב אילנא בארעא, ואינון ע' נפש, ע' ענפין. מאלין אתוון נהירין ארבע אחרנין, מא' נהיר גימ"ל, דאיהו אגר טב לצדיקייא דאקרי

ועי' בהגר"א בספדצ" ט ע"ג

¹¹⁷⁷ עי' זהר ח"ג רעו ע"ב, לגדלא לה במדות טבין ואיהו גדיל לה בתליסר מכילן דרחמי דרמיזין בתלת תיבין וה"ו אנ"י וה"ו דאינון וא"ו דכליל בהון ע"ב שמהן כמנין חסד דבהון הוה אתגבר אברהם על ע"ב אומין ובכלה דילך הוה ליה סגולה בע"ב שמהן והוה נצח לכל אומה ולישן ובגין דא מוליק לימין משה זרוע תפארתו

¹¹⁷⁸ ועי' לקמן הערה 2065, והערה 532 והערה 214.

ואין עקר המצוה אלא מעקר השבועה אבל הנדר שהוא למעלה מן השבועה הרי הוא חל לבטל את המצוה מפני שעקרו של נדר עולה על עקר השבועה ועל כן יש לו כח לבטל המצוה שהיא מן השבועה שהוא למטה ממנו ולשון נדר ושבועה שמם יוכיח עליהם ויורה על ענינם כי הנדר אין לו קצבה ולשונו הרי הוא עלי מורה דבר שאין לו קצבה וזכר לדבר (תהלים נו) עלי אלהים נדריך וכן (במדבר ל) ונדריה עליה אבל השבועה יש לה קצבה שהרי חשבון ז' דבר קצוב הוא ובדבור לא תשא אבאר סוד השבועה וטעם חומר האיסור שבה ובפרשת ראשי המטות (במדבר ל) אבאר סוד הנדר בעה"י הנה בארתי לך בפסוק זה מעקרי התורה לא אצטרך במקומות אחרים להאריך בהם כי מכאן תוכל להבינם

עי' ר' בחיי: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה סוד מלת על פני על הפנים שלי¹¹⁷⁹ כמו שכתוב (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם והסוד במלת אחרים שלא אמר לא יהיה לך אל אחר על פני ואמר אחרים כדרך (בראשית לא) ואם תקח נשים על בנותי כי לא יתכן לומר אם תקח אשה על בנותי וכבר בארתי בפסוק וידבר כתב הרמב"ן כי ענין ע"ג על שלשה חלקים יש עובדים למלאכים ויש עובדים לכוכבים ולמזלות כל צבא השמים ויש עובדים לשדים תחלה החלו הקדמונים בעבודת המלאכים כי ידעו להם כח השררה על האומות כענין שכתוב (דניאל י) שר יון ושר מלכות פרס וכל אחד היה עובד לשר שלו שהוא ממונה עליו והוא שכתוב בהקב"ה (דברים י) הוא אלהי האלהים כי המלאכים נקראים אלהים והש"י אלהים עליהם וכן (תהלים צז) השתחוו לו כל אלהים ואמר יתרו (שמות יח) כי גדול ה' מכל האלהים וכן אמרו רז"ל דקרו ליה אלהא דאלהיא אחרי כן חזרו לעבודת הכוכבים והמזלות כל צבא השמים כי ידעו להם כח גדול ויכולת בשפלים והוא שכתוב (ירמיה ח) ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבו ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם כי היו חכמים גדולים יודעים כח המזל כפי משטרו על הארץ שלהם והיו חושבים כי בעבודת הכחות ההם יגבר מזלם ויעיל להם ואחרי כן חזרו לעבוד את השדים כענין שכתוב (דברים לב) אלהים לא ידעום חדישים מקרוב באו ילעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה כלל שנאמר (שם) יזבחו לשדים לא אלוה שאינם כמלאכים הנקראים אלוה אבל הם אלהים שלא ידעום אבותיהם כלומר שלא מצאו בהם שום אלהות ושלטנות והם חדישים להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המצריים המכשפים ועל כן יזהיר לא יהיה לך אלהים אחרים שהם המין הראשון וזהו על פני כאשר רמזתי סודו ע"ב

(כ ד) לא תעשה לך פסל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

עי' ר' בחיי: ולשון וכל תמונה שום תמונה כמו לא תעשה כל מלאכה שום מלאכה או ירמוז וכל תמונה לתמונה הנקראת כל¹¹⁸⁰ יאמר לא תעשה לך פסל ולא כל שהיא

¹¹⁷⁹ עי' לעיל הערה 1146.

¹¹⁸⁰ עי' זהר ח"ג דף רלט ע"א, אלהא בר מניה ולא ישתכח בעלאין ותתאין פחות מינה בגין דאיהי קשר דכלהו שלימו דכלהו לקיימא ביה ומלכותו בכלמשלה ובגין דלא אשתכח עלת על כלא בעלאין ותתאין פחות מנה אפילו בחד מנייהו אתקריאת אמונת ישראל ומסטרא דעלת על כלא אתמר בה כי לא ראיתם כל תמונה אבל מסטרא דשאר בריין אתמר בה ותמונת יי' יביט. אתא בוצינא קדישא ושאר חברייה ואשתטחו קמיה ואמרו ודאי כען לית מאן דיכיל למיטל מניה חולקיה דלא יהיב ביה חולקא חד בעלמא אלא בורא עלמין עלת על כלא וביה תליא ענשיה או אגריה ולא במלאך ושרף ולא בשום בריה דעלמא ובגין דא SUREANO

ועי' זהר ח"ג & תוספות דף רע ע"ב, ותמונה אינכם רואים זולתי קול ההוא כדאמר להם משה לישראל (שם) כי לא ראיתם כל תמונה. תמונה ולא כל תמונה מלה"ד למלך שהיה עומד על עבדיו מעוטף בכסות לבנה לא די לאימת המלך שיסתכלו בלבושיו ועוד רחוק היה המלך ושמעו

תמונה אשר בשמים ממעל וכן כתוב באזהרה (דברים ד) ועשיתם לכם פסל תמונת כל

(כ ה) לא תִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תִעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֲוֹן אָבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָא:

ע"י רמב"ן: ומדברי רבותינו (מכילתא כאן) נראה כפירוש הזה שפירשתי שלמדו מכאן שמדה טובה מרובה על מדת פורענות שמדת פורענות לארבעה דורות וכו' ואם היה כפירוש הראשון הזה שפירשתי היתה מדה טובה מרובה אם יאריך גם דור עשירי ויתכן שתהיה המדה החמורה הזאת בעבודת גלולים בלבד כי בה יזהיר אבל בשאר המצות איש בעונו ימות (ירמיה לא כט) והסוד הנסתר בפוקד עון אבות על בנים בתחלת ספר קהלת¹¹⁸¹ תמצאנו וכבר כתבתיו.

(כ ז) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא מלת שם נאמר על השכינה¹¹⁸² כי לא ינקה השם המיוחד את אשר ישא את שמו לשוא וכן כתוב (ויקרא יט) ולא תשבועו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך יאמר כי הנשבע בשמו המיוחד לשקר הוא מחלל שם אלהיו¹¹⁸³ כי הכל מיוחד זה בזה וחומר איסור השבועה מפני שלשון שבועה נגזר משבועה¹¹⁸⁴ והם ז' קולות¹¹⁸⁵ שהשיג משה במעמד הקדוש הזה וכל העובר על השבועה הוא מעיד על עצמו שאין לו חלק לעוה"ב ויצא מכלל השבועה ואמרו רז"ל מה בין שבועות לנדרים שבועה כנשבע במלך עצמו נדרים כנודר בחיי המלך עקרו של מלך ולפיכך חמור הנדר יותר מן השבועה זכר לדבר (מלכים ב ב) חי ה' וחי נפשך חי ה' זהו המלך עצמו והוא השבועה וחי נפשך זהו חיי המלך והוא הנדר וידוע כי אין דרך הנשבע להקדים החמור ולאחר הקל ועל כן הקדים אלישע הקל ואיחר החמור ומטעם זה חייבה תורה קרבן תודה לעובר על השבועה אבל העובר על

קולו יכולין לראות גרונו אמרת לא. הא למדת שראו תמונה ולא כל תמונה. והיינו דכתיב ותמונה אינכם רואים זולתי קול וכתוב (שם) קול דברים אתם ע"י שמות לד ז בר' בחיי.¹¹⁸¹

ע"י תיקו"ז & אמר רבי שמעון בגין דא כתיב (קהלת ה') יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים וגומר, והכא אתרמיז צדיק ורע לו רשע וטוב לו, צדיק ורע לו הכא אתרמיז, יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים, ודא רזא דצדיק דאערע ליה כמעשה הרשעים, לאו דאיהו רשע ולא בן רשע, אלא כמעשה הרשעים דחב בעובדא דחייביא, דאינון סמאל ונחש, אירע ליה עובדא דילהון, והאי איהו רזא פוקד עון אבות על בנים, בגין דמעשה אבותיהם בידיהם, דא גרים להבל מיתה, ומת בלא בן, ובגין דא אזיל בגלגולא, ש"ן דמשה איהו ש"ת מתמן רווח ש"ן (ס"א שת), הדא הוא דכתיב כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין, תחת הבל ודאי, דהבל רכיב עליה, ואתעביד שת הרכבה ליה, ואיהי סיומא דאלפא ביתא, ובגין דא תחת הבל:

תרגום:

¹¹⁸² ע"י זהר ח"ב פז ע"א וצא ע"ב שזה שייך לשם הוי"ה ולא לשם אדני

אמנם ע"י תיקו"ז & וכן מסטרא דיסוד ח"י עלמין, אתקריאת מצות ברית מילה, מאן דגזל בברית ואפיק זרעא מיניה לרשו נוכראה, כאלו אפיק מרשות היחיד לרשות הרבים, וגרם למהוי שכינתא נפקא מאתרה דאיהי ארץ ישראל רשות היחיד, וגלה אותה בין אומין דעלמא דאינון רשות הרבים, הדא הוא דכתיב ובפשעיכם שולחה אמכם, ובגין דא לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא, מאן שם ה' דא שכינתא, לשוא דא עבודה זרה דגלת תמן:

¹¹⁸³ האם זה ברור?

¹¹⁸⁴ ע"י לעיל הערה 1178.

¹¹⁸⁵ ע"י לעיל כ א ד"ה וכן מצינו באגדה כשתחזור

ע"י ביאורים ח"א עב ע.ב.

הגדר אין שם קרבן כלל ומכאן תבין אם תזכה סוד הנפש ועקרה שהוא למעלה מן השבועה כי השבועה הוא המלך עצמו הנקרא שדי והשלש נשמה להם זהו (איוב לב) ונשמת שדי תבנים כי הוא מיסוד הבינה¹¹⁸⁶ הוא התשובה¹¹⁸⁷ ומה שכתוב (בראשית ב) ויפח באפיו נשמת חיים מעיד על זה כי כיון שהקב"ה נפח באפיו על כל פנים מרוחו נתן בו ובאור הכתוב ויפח באפיו נשמה שהיא אצולה מחיי המלך שהן עקרו של מלך ולמעלה מן המלך אם כן עקר נשמת האדם מיסוד הבינה שהיא התשובה משם עיקרה ושם תשוב וזהו שכתוב (קהלת יב) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה¹¹⁸⁸ הזכיר האלהים והוא כמו בראשית ברא אלהים שהיא התשובה

וצריך אתה לדעת כי משם באות הנשמות לישראל דרך הקו האמצעי¹¹⁸⁹ הוא התפארת הוא מזרחו של עולם שישראל עושים רצונו של מקום שנאמר (ישעיה מג) ממזרח אביא זרעך וכשישראל רעים באים מן הזרע שכבר בא לעולם וכמו שדרשו בספר הבהיר¹¹⁹⁰

וכבר כתבתי מזה בפסוק ויטע בסדר בראשית (ב) והענין הזה לישראל בלבד מה שאין כן באומות העולם שהן באין משם דרך שמאל היא מדת הגבורה הנקראת האש הגדולה ולכך אמרו רז"ל שחיתת עכו"ם נבלה ומטמאה במשא לפי שהם מצד שמאל ולפי שלא קבלו התורה שכתוב בה (דברים לג) מימינו אש דת למו הן נדונין באשו של גיהנם וזוהי מעלת נשמותיהן של ישראל על נשמת האומות וזוהי אמר הנביא על מעלת ישראל (יחזקאל כג) וגם את בנייהן אשר ילדו לי¹¹⁹¹ באר כי ישראל הם הנולדים לשמו הגדול¹¹⁹² כי הם באים דרך שם ומי שנתגייר מן האומות ומקבל התורה שנתנה מתוך השבעה הרי הוא נצול מדין גיהנם כי הוא נכנס תחת קו האמצעי ומשם ישוב לשרשו העליון

¹¹⁸⁶ עי' ספר הפליאה (&): הספירה השלישית נקראת בינה ונקראת נ' שערי בינה בעבור כי ז' תחתונות נקראים שמיטות ובכל שמטה ז' שנים א"כ זפ"ז הם מ"ט שערים והם נאצלים מבינה והיא השער הגדול שער חמשים משערי בינה, ובינה בא"ת ב"ש שמטה והה' בלא חילוף לומר לך שהיא כל השמיטות ואליה שבים כולם, והבינה היא התשובה ומשם יסוד הנשמות ושם ישוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה:

¹¹⁸⁷ עי' לעיל הערה 1031.

¹¹⁸⁸ זהר ח"א פא ע"א: ובמציעות גנתא אית עמודא חדא מרקמא בכל גוונין וההוא רוח כד בעא לסלקא אתפשט תמן מההוא לבושא ונפשא אשתארת תמן בגופא ועאל גו ההוא עמודא (וסלקת) [וסליק] לעילא גו ההוא אתר דנפקת מיניה [כדכתיב (קהלת יב ז) והרוח תשוב וגו' ונטיל לה] מיכאל כהנא רבא ומקריב לה קרבן בוסמין קמי קודשא בריך הוא (ואתת) [ויתבא] תמן ומתעדנא בההוא צרורא דחיי (ישעיה סד ג) דעין לא ראתה אלהים זולתך וגו' תרגום: ובאמצע הגן יש עמוד אחד מרוקם בכל הצבעים, וכשאותה הרוח רוצה לעלות, מתפשטת שם מהלבוש ההוא (והנפש נשארת שם בגוף) ונכנסת לתוך אותו העמוד, (ועולה) ועולה למעלה לתוך אותו המקום שיצאה ממנו, ככתוב "והרוח תשוב וגו'". ונטיל אותה מיכאל הכהן הגדול, ומקריב אותה קרבן בשמים לפני הקדוש ברוך הוא, (ובאה) ויושבת שם, ומתעדנת באותו צרור החיים, ש"עין לא ראתה אלהים זולתך וגו'".

¹¹⁸⁹ עג. והכתיב (ישעיה מג ה) ממזרח אביא זרעך, והשמש זורחת במזרח, ואמרת שהמרגלית היא יום, אני לא אמרתי אלא (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר יום, הה"ד (שם ב' ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

קנה. שביעי הוי מזרחו של עולם, ומשם בא זרעם של ישראל, כי חוט השדרה משוך מן המח של אדם, ובא לאמה ומשם הוא הזרע, דכתיב (ישעיה מ"ג ה) ממזרח אביא זרעך, כשישראל טובים מזה המקום אביא זרעך, ויתחדש לך זרע חדש, וכשישראל רעים מן הזרע שכבר בא לעולם שנאמר (קהלת א' ד) דור הולך ודור בא, מלמד שכבר בא:

¹¹⁹¹ עי' רמב"ן ויקרא יח כא, שמביא מפסוק זה לגבי שורשם של ישראל מבית ה' ועי' תיקו, ז ל ע"ב [יש גם משמעות שזה מלכות – וכן הוא ליקוטי תורה תהלים] ובגר"א שם משמע שבית ה' היא בינה, ולכן גם ילדו לי היא בינה, אבל ברמב"ן אמור כב ב משמע שזה מלכות, וצ"ע ¹¹⁹² עי' לעיל הערה 395.

נחזור לעניננו ונאמר כי מי שנשבע ומקיים שבועתו הרי זה נוטל שכרו בשבעה הנזכרים ומעיד על עצמו שהוא המעיד והמאמין בהם ונכסף אליהם עבר על שבועתו הרי זה יצא מכללם ונענש בשבעה מדורי גיהנם כי כיון שלא האמין בשבעה לא יזכה בהם אבל יענש בשבעה ואל הסוד הזה רמזו חכמי האמת במדרשם והוא שאמרו (שיר ב) השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות אם זכיתם הרי אתם כצבא של מעלה ואם לאו הרי אתם כצבא של מטה ע"כ במדרש ובאור זה כי מלת השבעתי כאלו אמר הריני נותן לפניכם ז' אלו או ז' אלו והרשות נתונה בידכם שתהיו כשתי צבאות או של מעלה או של מטה אם תהיו זוכים תהיו בז' רקיעים בתוך אותם ז' הנקראים צרור החיים ואם אין אתם זוכים תהיו כצבא של מטה להיות נדונים בגיהנם בז' מדורין שבו וזהו באור אם זכיתם הרי אתם כצבא של מעלה ואם לאו הרי אתם כצבא של מטה הקב"ה יצילנו מן העונש ויסתירנו בצל כנפיו וישים חלקנו עם הצדיקים הבוטחים בו

(כ ח) זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:

ע"י רמב"ן: ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה¹¹⁹³ הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב) שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה ויקראו לברכת היום קדושה רבא¹¹⁹⁴ (פסחים קו) שהוא הקדוש הגדול ותבין זה ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו ומדת שמור במצות לא תעשה והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה כמו שהאבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכך אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדין כמו לולב וציצית איני עושה סוכה איני עושה שסנהדרין היו מכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה זכור את יום השבת דע כי השבת היא הספירה האחרונה¹¹⁹⁵ כי בן יום השבת אחרון תשלום כל מלאכת בראשית ונקראת כנסת ישראל ועל דרך זה רמזו רז"ל ואמרו כנסת ישראל בת זוגו של שבת ומזה קראו ליום השבת מטרונא הוא שדרשו בענין קרבן בהמה עד שתראה פני מטרונא תחלה ונקראת השבת ברית¹¹⁹⁶ כשם שהזכיר באות המילה (בראשית יז) זאת בריתי¹¹⁹⁷ וכן באות הקשת (שם

¹¹⁹³ קפב. ומאי טעמא זכור ושמור, זכור לזכר ושמור לכלה, ומאי טעמא ומקדשי תראו, שמרו עצמכם מהרהור, כי מקדשי קדש הוא, למה, כי אני ה' מקדשכם בכל: ע"י לעיל הערה 1086.

¹¹⁹⁴ ע"י זהר ח"ג רמג ע"ב, אתקריאת מים ומסטרא דגבורה אתקריאת אש. ומסטרא דעמודא דאמצעייתא אור ואייה ארץ קרקע לכלהו ובגין דנשמתא יתירה אתפשטא בשכינתא דאייה שבת מלכתא דאתמר בה ומלכותו בכל משלה משם אייה מלכות דשלטנותהא על ארעא ועל אילנין וזרעין (וטורין ואבנין) ובגין דאילנא דחיי

¹¹⁹⁵ ע"י זהר (ח"ב דף קיח ע"ב) דאית בהון מצוה רשימין בגבורה, ואלין מארי דתפלין ואות שבת ואות ברית רשימין בצדיק, ובעירן

וע"י זהר (ח"ג דף כט ע"א) מלאכה וניחא. מאן דלא אתעסק באורייתא ובפקודין, אית ליה עול מלכות הרשעה, ומאן דאתעסק באורייתא ובפקודין, אית לון עול מלכות שמים, דאייה ה' בתראה, מלכות שמים אתקריאת, עול מצות אייה ודאי, בגין דבה אתבריא כל בריין דשמיא וארעא, הדא הוא דכתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, בה' בראם. וכד ייתי שבת ויום טוב, נחתת בינה דאייהו י"ו, על ה' דאייה מלכות שמים, נשמה יתרה, ואייה

ט) זאת אות הברית ומה שהזכיר הכתוב בכאן זכור הכונה על השבת הגדול הוא מדרת יסוד שמשם נמשכים רמ"ח מצות רמז בו זכור"ר י"ה והוא יום השבת וכשהזכיר במשנה תורה שמור על הכונה בשבת הנקראת מקדש והוא הכבוד שמשם נמשכים שם"ה מצות לא תעשה שהנשים חייבות בכלם וזהו סוד (ויקרא כו) את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ומה תמצא בירמיה (ירמיה יז) לבלתי עשות בו כל מלאכה בה כתיב בו קרי ומה שאמר ויום השביעי שבת לה' אלהיך באורו כי השבת ביום השביעי כי יום ה' הוא יסוד עולם שהיא הספירה השביעית והשבת בו כי הכל בכל¹¹⁹⁸ וכן מצינו בפרשת כי תשא (שמות לא) וביום השביעי שבת שבתון קודש לה' וכתוב אחר כן לעשות את יום השבת ברית עולם קרא ליום ה' שהוא יסוד עולם שבת שבתון קדש לה' וקרא אל השבת המקבלת ממנו ברית ואחר שתבין כל זה אין לך לתמוה מדוע קראו חכמים ז"ל לקדוש היום קדושא רבא משא"כ בלילה כי היום כנגד זכור והלילה כנגד שמור וזה מבואר ועל הכונה הזאת הוצרך הנביא לקרוא אל השבת עונג כענין שכתוב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג כי הוא תענוג הנפשות ועז"א דוד המלך ע"ה (תהלים מב) צמאה נפשי לאלהים לאל חי כי כל דבר צמא לשרשו שהוא עתיד לשוב אליו והוא הנהר המשקה את הגן הוא יסוד השבת ועקרו וזהו מלת ענ"ג¹¹⁹⁹ עדן נהר גן ממה שכתוב (בראשית ב) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ולכך נקראת השבת עונג כי היא תענוג העליונים והתחתונים

(כ יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל בֶּן בְּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ:
 עי' רמב"ן: ברך ה' את יום השבת ויקדשהו אמר שיהיה יום השבת מבורך וקדוש כי צוה בזכירה לברך אותו ולהדרו וצוה בשביתה שיהיה לנו קדוש ולא נעשה בו מלאכה ור"א אמר כי ברך ה' היום הזה וקדשו שזימן אותו לקבל בו הנפש תוספת חכמה יותר מכל הימים ודרך האמת כתבתיו¹²⁰⁰ בפסוק ויכלו ומשם תשכיל ותבין כי ששת ימים (לקמן לא יז) עשה ה' יחסר ב"ת אבל כי ששת ימים עשה ה' וביום השביעי שבת וינפש עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה כי ששת ימים הוא זמן עמידת העולם בישובו והמשכת השמים והארץ העליונים מלמעלה והשפעתם אל השמים והארץ למטה וזה מבואר¹²⁰¹

(כ יב) כִּי בִּפְדֹת אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:

(שמות לב טז) חרות על הלוחות, אנכי ביציאת מצרים, ופרישת

¹¹⁹⁷ עי' לעיל הערה 357.

¹¹⁹⁸ לגבי כל ויסוד עולם, עי' הערה 969.

¹¹⁹⁹ עי' זהר (ח"א דף כו ע"א) ונהר יוצא מעדן דא ו' להשקות את הגן, ונהר דא עמודא דאמצעיתא, יוצא מעדן דא אמא עלאה, להשקות את הגן דא שכינתא תתאה, דבהוא זמנא אתמר במשה ובישראל (שם נח יד) אז תתענג על יהו"ה, בענג דאיהו ע' עדן נ' נהר ג' גן, ויתקיים קרא (שמות טו א) אז ישיר משה וגו',
¹²⁰⁰ עי' דברי הרב בראשית ב ג.

¹²⁰¹ עי' זהר (ח"א דף רמז ע"א) עלאה דאיהו עלמא דדכורא, ועלמא עלאה אקרי שבע שנין, בגין דכלהו שבע שנין ביה. וסימניך (מ"א ו לח) ויבנהו שבע שנים, דא עלמא עלאה, ולא כתיב בשבע שנים, כמה דאת אמר (שמות לא יז) כי ששת ימים עשה יהו"ה את השמים ואת הארץ, ולא כתיב בששת, וכתוב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם, באברה"ם, ואברהם ששת ימים אקרי, וביה אתבני עלמא עלאה, כגוונא דא ויבנהו שבע שנים, ואלין אקרונ עלמא דדכורא, וביה אתבני עלמא. כגוונא דא לתתא אית ועי' לעיל הערה 86.

עי' ר' בחיי: הוזהירו עד עתה בכבוד האב הראשון העליון יתברך ועתה רצה לחתום הלוח בכבוד האב האחרון התחתון¹²⁰² ואמר כשם שצויתך בכבודי כן אני מצוך היום בכבוד אביך ואמך שהם שותפין עמי ביצירתך וסתם הכתוב ולא פירש הכבוד הזה כי יש ללמוד אותו מכבוד האב הראשון יתעלה וכשם שהזכיר באב הראשון יתברך שיודה בו ובמציאותו שהוא אלהיו כן יתחייב שיודה במולידיו שהם אביו ואמו וכשם שהזכיר לא יהיה לך שלא יכפור בו כן יתחייב שלא יכפור באביו לומר על אדם אחר שהוא אביו ויתחייב עוד שלא ישבע בשם אביו וחיי אביו לשקר ולשוא ושלא יעבוד אותו מפני ירושת ממון או ירושת כבוד ומעלה ועוד יש בכלל הכבוד דברים שנצטוונו בהם והחכמים פירשו אותם והם מאכילו ומשקהו ומלבישו ומכסהו מכניסו ומוציאו וידוע כי לשון כבוד נופל על הממון כלשון (משלי ג) כבוד את ה' מהונך והכבוד שיכבד אדם להקב"ה בממונו הוא שיתן צדקה לעניים ושיפריש תרומה ומעשרות ולקט שכחה ופאה וכן באביו הוא חייב בכך שיתן לו מממונו לכל הדברים הנזכרים שהוא חייב בהם באביו בכלם הוא חייב שיתן אם אין לו לאביו ומה שקבע הכתוב שכר הכבוד אריכות ימים הגאון רב סעדיה ז"ל נתן טעם בזה כי מפני שלפעמים עתידים שיחיו האבות עם הבנים זמן ארוך והאבות הם למשא כבוד על הבנים והכבוד יכבד עליהם לכך קבע עליהם שכר המצוה הזאת למען יאריכון ימיך כלומר עליך לכבדם ותחיה עמהם ואם אולי תצטער על חיייהם דע שעל הייך אתה מצטער ע"כ הרי לך חמשה דברות הראשונות אלו שהיו בלוח א' וקשורים זו בזו כך צוה בדבור הראשון להאמין באלהותו ובמציאותו בו לבדו וכדי שלא יאמר אדם שיאמין בו בשותפות ע"כ הוצרך מיד לאסור השותפות ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים וכדי שלא יאמר אדם כיון שאסור השותפות א"כ ישא את שמו לבטלה לכך הוזהיר על כבוד שמו ואמר לא תשא ואחר שהוזהיר על כבוד שמו הוזהיר על כבוד השבת ואמר זכור את יום השבת כי זכרון השבת הוא כבודו ואחר שהוזהיר על כבוד השבת הוזהיר על כבוד המולידים ואמר כבוד את אביך ואת אמך הנה בארתי לך חמשה דברות ראשונות שהיו בלוח הראשון והודעתך באורם וקשורם זו בזו

(כ יד) לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו וְאִמְתּוֹ וְשׁוֹרׇךְ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה היו י' הדברות כנגד י' ספירות ותמצא בהם תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות הנאצלות¹²⁰³ והנמשכות מהן וזו אותיות הנוספות¹²⁰⁴ בהם על

¹²⁰² עי' זהר ח"ב דף צ ע"א, כבוד את אביך ואת אמך, רבי חייא פתח (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן וגו', ונהר דא נביעו דמבועא דנפיק תדיר ולא פסיק, ומנהרא דמבועא דא אתשקיא כל גנתא דעדן, וההוא נהרא דמבועא קדישא אקרי אב, מאי טעמא, משום דאיהו נביעא לאתזנא לגנתא. רבי אבא אמר, עדן ממש אקרי אב, משום דהאי עדן משתכח מההוא אתר דאקרי אין, ובגיני כך אקרי אב, והא אוקימנא מאתר דשאר ל' לאתמשכא כלא אקרי אתה, ואקרי אב, כמה דאת אמר (ישעיה סג טז) כי אתה אבינו. רבי אלעזר אמר, כבוד את אביך דא קודשא בריך הוא, ואת אמך דא כנסת ישראל, את אביך, את דייקא, לאכללא שכינתא (ד"א עלאה). רבי יהודה אמר, כבוד את אביך סתם, ואת אמך סתם, דהא כלא הוה במנינא, את, לרבות כל מה דלעילא ותתא. רבי יוסי אמר, האי דאמר רבי אבא, מאתר דשאר ל' לאתמשכא כלא אקרי אתה, שפיר, דהא אולפנא, ההוא דטמיר ולא אית ביה שירותא קרינן הוא, מאתר דשירותא אשתכח קרינן אתה, ואקרי אב, וכלא חד, בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיא אמן. רבי חזקיה אמר, ודאי כלא חד, כבוד את אביך, דא קודשא בריך הוא, ואת אמך דא כנסת ישראל, דהא תנן, אמר רבי שמעון, כתיב (דברים יד א) בנים אתם ליהו"ה אלהיכ"ס, ההוא אתר דאקרי בנים, ובגיני כך סתימא דמלה, כבוד את אביך ואת אמך, לאכללא כלא דלעילא ותתא. רבי יצחק אמר, לאכללא ביה רביה,

hink? א do you אWha

¹²⁰³ רעיא מהימנא ספר ויקרא פרשת צו דף לג ע"ב
עשר דברות דאינון כלל תרי"ג פקודין.

תרי"ג להורות כי תרי"ג האותיות ותרי"ג המצות נתנו מתוך הז' הידועים שהזכרתי למעלה ושבע האותיות עם תרי"ג ישלימו לכת"ר אותיות כי כן השבע הנאצלים מן הכתר ויען אשכילך ואורך בדרך הזה אסדרם בכאן איזה דבור כנגד איזו ספירה דבור ראשון אנכי כנגד הכתר לא יהיה לך כנגד הכמה לא תשא כנגד תפארת זכור כנגד עטרה והיא כנסת ישראל כבד כנגד חסד לא תרצה כנגד פחד לא תנאף כנגד יסוד לא תגנוב כנגד נצה לא תענה כנגד תשובה לא תחמוד כנגד הוד ויש לך לקנות לב ולהתבונן בכוונה אע"פ שאין הספירות כסדרן כמו הדברות

צריך אתה לדעת כי מה שהוקבע דבור אנכי ראשון מפני שהוא מצות היחוד להאמין בנמצא הראשון שהוא ראשון לכל הראשונים והוקבע לא יהיה לך בדבור שני כי אע"פ שהמלאכים נמצאים ראשונים בבריאה הנה הם במעלת השניות אצל מציאות השי"ת וע"כ נבראו ביום שני ומזה נקראים שנאנים והוקבע דבור לא תשא בג' כי הנושא שמו לשוא הוא מחריב העולם הנשען על ג' דברים על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים והוא נענש בג' השחתות שהוא מכלה את עצמו ואת עציזו ואת אבניו וחזר והזכיר אשר ישא את שמו לשוא כדי לרמוז על גודל העברה מפני שהנכשל בה הוא מקיל בכבוד השי"ת ופורק מעליו עול הכבוד והמורא והוא שאמר הנביא (מלאכי א) ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי זכור ברביעי מפני שיום השבת רביעי ליום רביעי וזה כנגד המאורות שנבראו ביום רביעי כי חמה בגלגל רביעי וכן הלבנה בגלגל רביעי לחמה על דרך שצ"ם חנכ"ל כי המאורות הם מרובעים וכן שבתאי שהוא כוכב של שבת תמצא שהוא רביעי לגלגל השכל כי למעלה משבתאי גלגל שמיני שבו הכוכבים ועליו גלגל תשיעי הוא ערבות ועל ערבות גלגל השכל וכן עניני השבת מרובעים ארבע תפלות בשבת שאין זו דומה לזו וכן דברי הנביא בענין השבת מרובעים הוא שאמר (ישעיה נח) אם תשיב משבת רגליך עשות הפצ"ך ביום קדשי כבד בחמישי מפני שטבע תולדות האדם נמשך מכח המשה והם האב והאם והיסודות והזמן והקב"ה האב ממנו הגידין והעצמות כל אשר לבן בו האם ממנה כל חלקי האדם כגון הבשר והדם והשער והשחור שבעין והאי שחור אדום הוא אלא שלקה היסודות הם ד' יסודות¹²⁰⁵ שכל מורכב מהם מתקיים בחבורם הזמן הוא שיעבור הזמן ויאריך עליו שיעור הימים הראויים כי אז תגמר המלאכה הקב"ה הוא הנופח בו נשמה שהוא העקר להחכימו ולהשכילו כי מבלעדיה אין לפעולות הקודמים עקר וכן מצינו בטבע התולדה מיני ב"ח שהם ה' אדם ובהמה ועוף ודגים ושרצים ובדבור זה החמישי הזכיר על האדמה בטבע תולדותם ה' דברים שדה תבואה שדה כרמים גן של ירק פרדם יער צומח עצים גם מיני מתכות הנמצאים באדמה הן ה' זהב וכסף ונחשת ברזל ועופרת

לא תרצה בששי כי שש מדות המה שגורמות הרצחה והן הקנאה והתאוה והאיבה והכעס והקלות והשכרות והרוצח רצה את האדם שנברא ביום ששי לא תנאף בשביעי מפני שאסורי עריות הן שבעה ואלו הן אשת איש אשתו נדה אלמנה בתולה משכב בהמה משכב זכור כותית ושבעה ענינים אסורים בה והן הראיה והשמועה והיחוד הדבור המשוש הנשיקה המעשה

לא תגנוב בשמיני מפני שכלל הגנבות הן ה' ואלו הן בחשבון במדה במשקל במציאה גונב נפש מאחיו וגונב ממון גונב דעת גונב לעצמו הוא שנעשה אפוטרופוס של יתומים והחזיק בממונם בהיתר שהשיא לבנו הבת היתומה ועליו נאמר (ויקרא יט) לא תעשק את רעך ולא תגזל

¹²⁰⁴ ז' מצות בני נח?
¹²⁰⁵ עי' לעיל &

לא תענה בתשיעי ידוע כי גלגל התשיעי הוא ערבות¹²⁰⁶ שבו כסא הכבוד ושם אוצר הנשמות וזה שמעיד שקר כופר באותו מקום סגולת הנפשות שלא תשוב נפשו למעלה

לא תחמוד בעשירי כי החומד הוא מכת פועלי האון וכיון שחומד ממון אחרים כ"ש שיחמוד ממון עצמו שלא יפריש ממנו מעשר ועל כן הוקבע דבור לא תחמוד בעשירי להזהיר על המעשר כי החומד גוזל ומי שהוא גוזל את המעשרות לעצמו גוזלן כי הארץ תהניף לו ומפני זה הוצרך לקבוע עשירי דבור לא תחמוד ועם המצוה הזאת נשלמו עשרת הדברות כנגד עשרה גלגלים ועשר ספירות אמורות ומה שלא נכתבו בספר כסדר הגלגלים והספירות המופלאות הנה זאת עדות ואות למאמר החכמים יודעים סודות הנוראות שאין מוקדם ומאוחר בתורת ה' צבאות בהם גדלנו אלהינו והנחילנו מעלה וזכות בהם שם על ראשנו כתר מלכות שם בכל חכמות רמות רזים ותעלומות שם תרי"ג המצות רשומות שם כל האותיות התומות זולתי אות ט' משם נסתרת ואיננה נזכרת והטעם בזה על דעת החכמים בקבלתם יודעי עשר הדברים על יסודותם לפי שהלוחות עתידין להשתבר וכדי שלא יאמרו פסקה טובתם וכונתם בזה לפי שאות הטי"ת מורה על הטוב וטי"ת ראשונה שבתורה רשומה במלת טוב

ולפי דעתי טעם היות אות טי"ת נעדרת אשר היא רמז לאבן העשירית גולת הכותרת מטעם אסור החמץ בפסח כי בשמו הגדול¹²⁰⁷ יצאנו ממצרים מאפלה לאורה וכן בהר סיני בשמו הגדול נתנה התורה וסיוע לדברי מה שרמזו במדרש דורשי רשומות כי לשון מיט"א סימן הריגה בלשון קדם והמשכיל יבין יחקור ויאזין ובזאת יאמין שהרי אות הטי"ת רמז למדת הדין ואל תשומם אם היא בלוחות שניות נזכרת כי כן ראוי לפי שהדבור ההוא שמור הוזהרנו בו לשמור משמרת והכל מיוסד על אדני השכל והתבונה והדברות הצובות ממקור החכמה והתבונה העליונה אשרי אזנים שמעו אותם וסופו כתחלתן כי התחיל במצות הלב וסיים במצות ה' על דרך מאמר איתן האזרחי בספרו אשר בו צדיקים יכתירו והמשכילים כזוהר הרקיע יזהירו בענין עשר ספירות בלי מה אשר הם תחלת כל מפעל וראש כל ממשלת נעוץ סופן בתחלתן כשלהבת קשורה בגחלת¹²⁰⁸

(כ כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לָכֶם:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה לא תעשון אתי כבר פרשתיו בפסוק וידבר שהוא כמו על פני¹²⁰⁹ ויש להוסיף בבאורו כי הוא כאלו אמר אתי בצר"י [סגו"ל] תחת האל"ף כלשון (ישעיה ו) ואראה את ה' שהרי כתיב (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי והנה מנשה הרשע טעה בזה בשלא דקדק במלת את ועל כן תפשו לישעיה הנביא שאמר לו משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה את ה' והוא שדרשו ביבמות סוף פ' החולץ אמר לו מנשה לישעיה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה אמר ידענא ביה דלא מקבל אי אמינא ליה אשויה מזיד אמר שם אבלע בארזא אתיוה לארזא ונסרוה כי מטא להדי פומיה נח נפשיה משום דאמר (ישעיה ו) ובתוך עם

¹²⁰⁶ עי' הערה .Error! Bookmark not defined. Error! Bookmark not defined.

¹²⁰⁷ עי' לעיל הערה 395.

¹²⁰⁸ עי' ס"י (פ"א מ"ז) עשר ספירות בלימה מדתן עשר שאין להם סוף, נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת, שאדון יחיד הוא ואין שני לו, ולפני אחד מה אתה סופר.

¹²⁰⁹ עי' לעיל הערה 1146.

ממא שפתים אנכי יושב ומלת את ואות הכל אחד והוא מה שכתוב במצות התכלת (במדבר טו) וראיתם אותו שהוא מלשון את ומזה דרשו רז"ל לא תעשון אתי לא תעשון אותי¹²¹⁰ הרחיבו באור לכל משכיל כי מלת את הוא האות והבן זה

(כ כא) מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחָתָ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ אֶת צֹאנֶיךָ וְאֶת בְּקָרֶיךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה אמר אזכיר כי הכתוב הוזה יש בו פתח להבין ענין הקרבנות והכתובים האלה דבור השם המיוחד ועל כן יאמר מזבח אדמה תעשה לי לבדי לשם המיוחד ותעלה עליו הקרבנות וכל מקום אשר אמשיך הרצון¹²¹¹ לשמי¹²¹² עי' הקרבנות אבא אליך וברכתך הרי הברכות נמשכות לך מעתה כי כשהברכה נאצלת לשמו ממקור הברכה¹²¹³ אז העולם מתברך ומלת אזכיר מלשון אזכרתה שהוא המשכת ריח וכן (ישעיה סו) מזכיר לבונה (ירמיה יז) כזכור בניהם מזבחותם (שיר א) נזכירה דודיך מיין ויהיה אזכיר את שמי כאלו אמר אריח את שמי ובאורו אמשיך את הרצון לשמי ומה שהזכיר בכל המקום בה"א הידיעה¹²¹⁴ לרמוז על בית הקרבנות שנקרא מקום שבנאו שלמה של הקב"ה כענין שכתוב (מלכים א ח) והבית אשר בניתי לשמך ומזה לא אמר בכל מקום כי א"א להקריב הקרבנות בכל מקום והוא שכתוב (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר וגו'

(כ כב – כג) וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִי לֹא תִבְנֶה אֹתָהּן גְּזִית פִּי חֲרָפְךָ הַנִּפְתָּ עָלֶיהָ וְתִחַלְלָהּ: וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלַת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹתֶיךָ עָלָיו:
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת¹²¹⁵ הכתובים כסדרן אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם בשמי הגדול ולא תעשון על פני אלהי כסף ואלהי זהב אבל אני מתיר לכם שתעשו מזבח לי לבדי ולזבוח עליו עולות גם שלמים בכל המקום אשר אזכיר את שמי

¹²¹⁰ עי' זהר ח"ב צ ע"ב: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, אמר רבי יוסי, מאי טעמא, משום דכתיב (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב, אף על גב דלי הכסף ולי הזהב לא תעשון אתי, אתי כלומר אותי. אמר רבי יצחק, כתיב (ירמיה י ו) מאין כמוך יהו"ה גדול אתה וגדול שמך בגבורה וגו' (גדול אתה וגדול שמך), גדול אתה היינו לי (2) תיקוני זהר דף צז ע"ב

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגומר, ושם בסתר, מאי בסתר בסתרו דעלמא, ובגין דא אמר קודשא בריך הוא לא תעשון (אתי) אלקי כסף ואלקי זהב, והכי אוקמוה חבריא לא תעשון אתי כדמות שמי שמשמשין אותי (נ"א לפני) במרום, לציירא בסתר דילי שום ציור או דמיון, דכל מאן דצייר לעיל לקודשא בריך הוא, בסתר (דאיהי שכינתיה, כלילא מעשר ספיראן), שום ציור וצלם ודמות כגוונא דמציירין בשמשין דיליה, נשמתיא אתלבשא בההוא צלמא, כד נפקת מהאי עלמא, קלא נפקת לגבה לצלמא תוקדון בנורא, ובגין דא אמר קודשא בריך הוא (ישעיה מ') ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש, ואל מי תדמיון א"ל ומה דמות תערכו לו:
¹²¹¹

¹²¹² עי' תיקו"ז לג ע"ב: והכי כד קראן ישראל כל חד וחד לקודשא בריך הוא בקריאת שמע או בצלותא או בכל פקודא אם שכינתא לאו איהי תמן לא נחית תמן הה"ד (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך ותרגם אנקלוס בכל אתר דאשרי שכינתי תמן וגו' דכד בר נש סליק שכינתא בפקודין דיליה לגבי קודשא בריך הוא קודשא בריך הוא נחית עליה בגינה

תרגום: וכך כשקוראים ישראל כל אחד ואחד לקדוש ברוך הוא בקריאת שמע או בתפלה או בכל מצוה, אם השכינה אינה שם, לא יורד לשם, זהו שכתוב "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך", ותרגם אונקלוס בכל מקום שאשרה את שכינתי שם וגו', שכשאדם מעלה את השכינה במצוות שלו לקדוש ברוך הוא, הקדוש ברוך הוא יורד עליו בשבילה.

¹²¹³ עי' לעיל הערה 1089 וכן הערה 1039. ???
¹²¹⁴ היינו מלכות עי' &
¹²¹⁵ ?

כי אבא אליך וברכתך ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת ו"אזכיר מן זכרנו יברך (תהלים קטו יב)

עיי"ש: ומעם המצוה בדברי רבותינו (במכילתא כאן) להדור מצוה שלא יונף המקצר על המאריך – ור"א אמר שלא ישאר הנפסל מן האבן באשפתות והמקצת בנוי במזבח השם או שלא ילקח ממנה לעשות מזבח לע"ז כי עובדיה יעשו כן אולי יצליחו והרב אמר במורה הנבוכים (ג מה) שהיא הרחקה שלא יבאו לעשות בהן צורה ותהיה אבן משכית כי היה כן מנהג עובדי ע"ז ואני אומר¹²¹⁶ כי טעם המצוה בעבור היות הברזל חרב והוא המחריב העולם ולכן נקרא כך והנה עשו אשר שנאו השם (מלאכי א ג) הוא היורש החרב שאמר לו ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ) והחרב הוא כחו בשמים ובארץ כי במאדים ובמזלות הדם החרב יצליח ובהם תראה גבורתו ולכן לא יובא בית ה'

פרשת משפטים

(כא ו) וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת אוּ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֹלָם:

ע"י רמב"ן: ועבדו לעולם – פירשו רבותינו (במכילתא כאן) כי הוא עד היובל ואמר ר"א כי פירוש עולם זמן בלשון הקדש כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו (קהלת א י) זמנים וישב שם עד עולם (ש"א א כב) ולכן אמר ועבדו לעולם לזמנו של יובל שאין במועדי ישראל זמן ארוך ממנו ויציאת הירות כאלו עולם מתחדש לו ויהיה פירושו שישב לזמנו הראשון שהיה חפשי והמשכיל יבין¹²¹⁷ כי לעולם כמשמעו כי העובד עד היובל עבד כל ימי עולם ולשון מכילתא (כאן) רבי אומר בא וראה שאין עולם אלא חמשים שנה שנאמר ועבדו לעולם עד היובל ושכח ר"א מה שהשכיל וכתב במקום אחר ע"י ר' בחיי: ויש להבין עוד כי יש במלת הדלת סוד וע"כ נזכרת המלה בלשון ידיעה והגישו אל הדלת וכן מצינו במשנה תורה (דברים טו) ונתתה באזנו ובדלת והוא כי הדלת מקום כניסה לבית שאי אפשר להכנס בבית כ"א בדלת ולשון דלת מלשון אות דל"ת של פסוק שמע שהיא כנסת ישראל והוא השער לה' אשר צדיקים יבאו בו ומה שאמר אל המזוזה הוא מספר (ר"ל מזוזה בגימטריא אדני) הכנוי¹²¹⁸ וזה מבואר והעבד העברי הזה לא ידע ולא יבין את זאת והחליף אדנות קדש באדנות חול וע"כ באה המצוה שיעבד אדונו עד הזמן אשר בו כל המושלים והאדונים בעליונים ובשפלים יכרעו לפני אדוני האדונים ויכירו הכל כי לה' הארץ ומלואה

ועבדו לעולם – קבלו רז"ל כי הוא עולמו של יובל הוא שנת החמשים כי זמן חמשים שנה נקרא עולם שכן מצינו בשמואל הרמתי (שמואל א א) וישב שם עד עולם והוא עולמו של לוי שנאמר (במדבר ח) מבן חמש ועשרים שנה ועד בן חמשים שנה וכל ימיו של שמואל לא היו אלא חמשים ושתיים שנה ושתי שנים היו לו אותה שעה והדין הזה ביובל בין שיהיה הזמן קרוב או רחוק או יהיה טעם לעולם כל ימי עולם כי כיון שעבד עד שנת היובל הרי הוא עבד כל ימי העולם ובא לרמוז כי כל ימי העולם הוא היובל הגדול והוא ענין הכתוב (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור כי דור חמשים שנה ג"כ

¹²¹⁶ ?

¹²¹⁷ ע"י ר' בחיי שהוא מרמז לשמיטות אחרי ז' אלפי שנים של עולם הזה, וע"י דברי ר' בחיי ויקרא ויקרא כה ב, ודברי הרמב"ן ויקרא כה י
¹²¹⁸ ע"י זהר (ח"ג דף קח ע"א) ולאן אתר יתקריב לגביה אל הדלת או אל המזוזה בגין דהאי אתר פתחא הוא דלעילא ומזוזה אקרי והא אתמר.

תרגום:

ועייש בהגהות מהרח"ו שמזוזה בגימ' אדני.

כמו עולם וכן רמז שלמה ע"ה (קהלת א) והארץ לעולם עומדת הוא עולמו של יובל העולם והבן זה ובפרשת בהר סיני אזכיר זה בהגיעי שם בעזה¹²¹⁹

(כב ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַנֶּגֶב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ:

ע"י ר' בחיי: הזכיר בכאן שלשה פעמים אלהים ומכאן דרשו רז"ל אין בית דין פחות משלשה ולא תמצא בכל דינין שבפרשה מתחלת הספר עד כאן שיזכיר השם המיוחד כ"א שם אלהים והטעם בזה כי המשפט לאלהים הוא אבל בענין השבועה הזכיר ה' המיוחד ואמר שבועת ה' וזה מבואר לפי שהקו האמצעי¹²²⁰ הוא עיקר השבועה ועל כן ייחס השבועה לשם המיוחד והנה מלת שבועת חסר וא"ו שבעת כתיב כי הוא נגזר משבעה וזה כבר נזכר ונשנה

(כב יט) זִבַּח לְאֱלֹהִים יִחַקֶּם בְּלִתי לֵה' לְבַדוֹ:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מלת לאלהים תרמוז סוד הקרבנות ובענין שכתוב (במדבר כח) את קרבני לחמי לאשי ודרשו רז"ל יכול לחמי ת"ל לאשי לאשים אתם נותנים¹²²¹ ואמת הדבר אבל הכוונה לשם המיוחד וזהו שהזכיר כאן בלתי לה' לבדו ועל כן תרגם אונקלוס אלהן לשמא דה' בלחודוהי

(כג טז) וְחַג הַקִּצִּיר בְּכוֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׂדֶה בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יהיה מן פנים וכבר רמזתי לך פירוש הפנים בעשרת הדברות¹²²² (לעיל כ ג) ולכן אמר האדון ה'¹²²³ כמו שאמר בפעם השנית האדון ה' אלהי ישראל¹²²⁴ (להלן לד כג) וכן הנה ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע יג יא) מלפני אדון חולי ארץ (תהלים צז ה)

(כג יט) רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשֵׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹנִי:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה כבר ידעת כי כל המצות כלן אלהיות וכל אחת מהן מצויירת לציורי דברים של מעלה¹²²⁵ אף כי החקים זכרון ודוגמא של מעלה כי על כן נקראו חקים לפי שהם חקוקים למעלה והבשר והחלב דוגמא ורמז כנגדם למעלה דברים מיוחדים וכשם שהבשר והחלב כל אחד מותר בפני עצמו כן הדברים ההם כל אחד ואחד מיוחד בפני עצמו וכשם שאין עקר האסור אלא החבור והתורה הרחיקתו וגזרה ביניהם הבדל ורחוק כן הדברים ההם יש לנו להבין כי יש ביניהם הבדל ואין להשוות קדושה של מעלה לקדושה של מטה אע"פ שהכל מיוחד זה בזה¹²²⁶ ובעוה"ז שיש בו יצר

¹²¹⁹ ע"י דברי רבינו ויקרא ויקרא כה ב, ודברי הרמב"ן ויקרא כה י

¹²²⁰ ת"ת

¹²²¹ ע"י דברי רבינו ה ג ודברי שם. ע"י דברי רבינו במדבר כח ז.

¹²²² ע"י לעיל הערה 883.

¹²²³ ע"י זהר ח"ג רנז ע"ב דאיהו אדון כל עלמין אסהיד עליה אדנ"י.

¹²²⁴ ע"י לעיל הערה 1012.

¹²²⁵

¹²²⁶ ע"י ת"ז ז ע"ב: מאן דצייר ביה דיוקנא (דברים כ"ז) ארור האיש אשר יעשה פסל וכו' ושם בסתר בסתרו של עולם, ע"כ. וע"י ביאורים ח"ב יג ע"א, ז"ל, יש בזה ג' הבחנות: א' למעלה מעקודים אין בחי' פרצופים וספירות כלל אלא רק על שם העתיד שיצא מהם, ואפילו עקודים הם ג"כ רק על דרך ממוצע כי עיקר כל הכינויים הם רק באצילות, ואפילו באצילות אינם על פי

הרע נצטרך ליחד אותם ומיחדין ואומדין כי הוא ושמו אחד וע"כ אמרו רז"ל לעתיד לבא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה בשר בחלב אסור כווננו במאמר זה כי אע"פ שהיא מצוה מוטלת עלינו נוהגת במזוננו ומאכלנו בעולם הגופני הזה אין העולם הזה כדאי ואיננו ראוי להתגלות בו הטעם והסוד מפני שהעולם הזה יש בו יצר הרע ולא תסבלהו דעת הבריות אולי יחשבו על השם ויהרהרו אחר שתי רשויות ח"ו אבל לעתיד לבא בזמן בטול יצה"ר והוא זמן תחיית המתים שם יבינו הכל הסוד מעקרו ושם יוסיף מעלה והשגה ונוכל להבדיל ונכיר שהוא אחד ושמו אחד כדבר הנביא (זכריה יד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד¹²²⁷ וכ"כ באותו זמן (ישעיה נב) לכן ידע עמי שמי וזה גלוי הטעם להקב"ה בעבור כי אין גלוי הטעם והסוד בעולם הזה אלא באותו זמן שכן יהיה איסור בשר בחלב בטל ומכאן תתעורר למה שאכלו המלאכים בשר בחלב שנאמר (בראשית יח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר כי המלאכים אין להם יצר הרע שאף בבני אדם הגופניים לא תהיה נוהגת מצוה זו בזמן בטול יצר הרע ולכך דרשו רז"ל (ויקרא יט) את חקותי תשמרו וגו' אני ה' אני חקקתים ואין לך רשות להרהר בהם כלומר חקקתים למעלה ואין לך רשות להרהר בהם כי ההרהור בטעם מן החקים כיוצא בזה הוא מזיק בעוה"ז מצד יצר הרע המכשיל את האדם ובפשוטו י"ל ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד לענין העבודה שלא יעבדו הכל אלא להקב"ה וזה יהיה אחד בפני הכל ושמו אחד לענין הקריאה שלא יקרא באל"ף דל"ת כמו שנקרא בעולם הזה ביו"ד ה"א ככתבו

(כג כ) הִנֵּה אֲנֹכִי שֶׁלַח מִלְאָךְ לִפְנֵיךְ לְשַׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וְלִהְבִּיאָךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר

הַכִּנְתִּי:

עי' רמב"ן: כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך (להלן לנ ג) כי שמי בקרב¹²²⁸ מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בקרב ורבותינו דרשו (סנהדרין לח) זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי

תפיסתינו והשגתינו ח"ו והאומר כן אין לו חלק באלקי ישראל כמ"כ ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה, אך עכ"ז הנה בדרך דיבור ואמירה וספירות דברים שהוא בדרך לימוד מותר ומצוה להשתמש בכל הכינויים הללו באצילות ולדבר בהם בכל האפשרי ככל מה שנמסר לנו בדברי האריז"ל שכולם הם דברי הרשב"י בזהר וכן הם מפורשים כולם בשיר השירים, עכ"ל. ועי' בהגר"א על ת"ז ז ע"ב ד"ה ואפילו מכל, שנכלל באיסור זה מי שמצייר דיוקנא דבי"ע באצילות, ועי' לש"ו דע"ה ח"א נד ע"ב שנכלל באיסור זה לצייר דיוקנאות של אצילות בא"ס.

¹²²⁷ עי' זהר (ח"ב דף קכד ע"ב) משה דפרישותא הוא, אמר (שמות לג טו) אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. רבי אבא אמר, מה כתיב לעילא מן דא, (שם לד כו) ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהו"ה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו, מאי קא מיירי, אלא דלא לערבא מלה תתאה בעלאה, דלא ינקא סטרא דלבר מסטרא פנימאה, מה בין האי להאי, דא דלבר מסטרא דמסאבא, ודא דלגו בסטרא קדישא. מאן אמו, דא כנסת ישראל דאתקרי אס, בחלב אמו, דלא יניק מהאי סטרא מאן דלא אצטריך, והכא כתיב הנה אנכי שלח מלאך לפניך, אמר משה, הא קבילנא בטחונא מינך דלא תתפרש מינן ודאי, אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, ובמה יודע איפוא וגו'. אמר רבי אלעזר, מלה דא לא קאמר קודשא בריך הוא אלא ברחימותא

עי' תיקוני זהר & אדהכי הא אליהו קא נחית ולא אתעכב, אמר בוצינא קדישא, והא רזא דא ודאי איהו רזא דלא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כד בוכרא דאיהו ישראל עמודא דאמצעיתא, לא אתיין ליה לבית ה', חלב אתערב בבשרא, וגרמין לאתערבא שור בחמור, ודא איהו כלאים מין דלאו במיניה:

אמר רבי שמעון, אליהו אליהו, והא שור איהו מסטרא דדכיו, וחמור מסטרא דמסאבו, דא איהו כלאים טב וביש, אבל חלב איהו מסטרא דדכיו, ובשרא מסטרא דדכיו, אמר ליה ודאי הכי הוא, אבל האי רזא אשתמודעא בקרא דא, (בראשית א') תוצא הארץ נפש חיה למינה, דאף על גב דאינון מסטרא דדכיו, כלהו אינון דכר ונוקבא, ואינון זוגין, ומאן דנטיל ממה דלאו איהו מיניה, ההוא בר דאתרכיב מתרוייהו, עליה אתמר לא תבשל גדי בחלב אמו:

¹²²⁸ עי' לעיל הערה 880 881.

לשון רש"י ובאלה שמות רבה (לב ז) ראיתי גם כן יש מי שדורש כך שזה על דבר העגל ויש לשאול שהרי הגזרה ההיא לא נתקיימה שהקב"ה אמר לו ושלחתי לפניך מלאך כי לא אעלה בקרבך (להלן לג ב ג) ומשה בקש עליה רחמים ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה ובמה יודע אפוא כי מצאתי הן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו (שם טו – טז) ונתרצה לו הקב"ה ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה (שם יז) וכך אמרו (סנהדרין שם) דאפילו בפרונקא לא קבלנייה דכתיב אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה והתשובה לפי הדעת הזאת כי הגזרה ההיא לא נתקיימה עם משה בימיו הוא מה שאמר (להלן לג טז) ונפלינו אני ועמך ואמר (שם יז) כי מצאת הן בעיני ואדעך בשם ועוד אמר (שם לד י) וראה כל העם אשר אתה בקרבם אבל לאחר מיתתו של משה רבינו שלח להם מלאך וזה שאמר הכתוב (יהושע ה יג יד) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרנו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ושם תראה ששאלו יהושע מה אדוני מדבר אל עבדו (שם יד) ולא צוה דבר שנגלה אליו בעבורו אלא שאמר לו של נעלך מעל רגליך (שם טו) ולא בירר למה בא אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח לפניכם לצבא בבאם במלחמה וזהו שאמר עתה באתי (שם יד) וכך אמרו בתנחומא (יה) אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו ומפורש אמרו (בשמו"ר לב ג) בטל שלא ימסרו להם שר כל ימי משה וכיון שמת משה חזר אותו השר למקומו שכן יהושע רואה אותו שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי לכך נאמר הנה אנכי שולח מלאך

ועל דרך האמת המלאך הזה שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגואל¹²²⁹ (בראשית מח טז) אשר השם הגדול בקרבנו כי ביה ה' צור עולמים¹²³⁰ (ישעיה כו ד) והוא שאמר אנכי האל בית אל¹²³¹ (בראשית לא יג) כי דרך המלך לשכון בביתו ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות כל הנהגת העולם הזה¹²³² במדה ההיא ורבותינו אמרו (סנהדרין לח) כי הוא מטטרון והוא שם למורה הדרך וכבר פרשתי זה בסדר בא אל פרעה (לעיל יב יב) וזה טעם לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינתי הוא בית המקדש כדכתיב מקדש ה' כוננו ידיך (לעיל טו יז) והטעם אשר הכינתי לי להיות בית קדשי ותפארתתי כי שם הכסא שלם¹²³³ ועוד אזכיר (להלן כד א) כוונתם בשמו כשם רבו והנה קולו הוא קול אלהים חיים והמצוה לשמוע בקולו מפי הנביאים או הטעם שלא יקצצו בנטיעות¹²³⁴ ויעזבו תורה שבעל פה¹²³⁵ כענין שדרשו (פתיחתא איכה רבתי ב) ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה כד) זו תורה שבעל פה והנה פירושו ושמע בקולו (פסוק כא) לדברי וכן אמר כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר (פסוק כב) ואונקלוס רמז זה שתרגם ארי בשמי מימריה כי בו ידבר

¹²²⁹ עי' לעיל הערה 880.

¹²³⁰ עי' לעיל הערה 1045.

¹²³¹ עי' ר' בחיי בראשית יט כד, וכן לא יג.

¹²³² עי' לעיל ג ב.

¹²³³

(2) זהר ח"ג דף ב ע"ב

חזי מה כתיב, (שם לד) וכבוד יהו"ה מלא את המשכן, מלא לא כתיב אלא מלא, דהוה שלים לעילא ותתא, עם משכנא דלתתא, תקונא טמירא דנחת לתתא, ואתתקנת שכינתא. ארבע סטרין דמשריין

¹²³⁴ עי' לעיל הערה 392.

¹²³⁵ עי' תיקו"ז יט ע"א שתורה שבעל פה היא מידת המלכות.

ואמר ואיבתי את אויביך¹²³⁶ שגם במדת הרחמים אהיה להם אויב וצרתי את צורריך על ידו במדת הדין, ולכן פירש כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי וגו' והכנעני והכחדתיו בהביאו אותך אליהם להודיע כי הוא המכחיד אותם והזכירם בלשון יחיד כי כלם כאיש אחד יכחידם והנה כאשר המלאך הזה שוכן בקרב ישראל לא יאמר הקב"ה לא אעלה בקרבך (להלן לג ג) כי שמו בקרבנו והוא בקרב ישראל אבל כשחטאו בעגל רצה לסלק שכינתו מתוכם ושיהיה מלאך משלוחיו הולך לפניהם ובקש משה רחמים וחזר ושיכן שכינתו בתוכם ושם אפרש הפסוקים בע"ה

וגם שם במדרש רבה (שמות לב ט) רמזו לזה אמרו הנה אנכי שולח מלאך אמר לו הקב"ה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים וכן אתה מוצא באברהם כשבירך את יצחק אמר הוא ישלח מלאכו לפניך (בראשית כד ז) ביעקב המלאך הגואל אותי (שם מח מז) אמר להם הוא גאלני מיד עשו הוא הצילני מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון אמר הקב"ה למשה אף עכשו מי ששימר את האבות ישמור את הבנים שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך ועוד אמרו שם (שמו"ר לב ד) בפירוש אמר להם הקב"ה לישראל הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותו מדת הדין הוא אל תמר בו וכו' ומכל מקום לדברי הכל המדרש שהזכרתי אמת הוא שכל ימי משה לא היה מלאך שר צבא הולך עמם כי משה היה ממלא מקומו¹²³⁷ בענין שנאמר (לעיל יז יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל ובימי יהושע הוצרך לו שיבא אליו מלאך שר צבא ה' ללחום מלחמותם והוא גבריאל הנלחם להם וזהו שראה אותו וחרבו שלופה בידו (יהושע ה יג) כי בא לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים

כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו – יאמר אל תמר בו שלא ישא לפשעכם אם תמר בדברו כי הממר בו ממר בשמי הגדול אשר בקרבנו וראוי להכחידו במדת הדין ויתכן שיהיה שמי בקרבנו מחובר למעלה ושמע בקולו כי שמי בקרבנו וקולו הוא קול אל עליון

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך המלאך הזה אינו מן הנפרדים החוטאים שכתוב בהם (איוב ד) ובמלאכיו ישים תהלה והתהלה היתה ממה שתלו הכח בעצמם בענין סדום כשאמרו (בראשית יג) כי משחיתים אנחנו אבל הוא מן הנטיעות¹²³⁸ וזהו שדרשו במדרש תנחומא כי לא ישא לפשעכם לפי שהוא מן הכת שאינן חוטאין והוא מטטרון¹²³⁹ שר הפנים ולכך אמר לשמרך בדרך כי תרגום משמרת מטרת והוא מדת הדין ולכך אמר לפניך כלשון (חבקוק ג) לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ואומר כי ילך מלאכי לפניך וזהו לשון מלאכי כלומר מלאכי החביב אצלי שעל ידו אני נודע בעולם ועליו נאמר (שמות לג) פני ילכי כשבקש משה ואמר הודיעני נא את דרכך בקש ממנו מדה שיהיה נודע בה והשיב לו פני ילכו וזהו (ישעיה סג) ומלאך פניו הושיעם מלאך שהוא פניו¹²⁴⁰ ועל כן אמר וצרתי את צורריך על ידו ואמר עוד הכחדתיו כי במדת הדין נכחדים האויבים ומה שנקרא מלאך והוא אינו מן הנפרדים מפני שהנהגת העולם בו שהוא מדת הדין ומה שאמר השמר מפניו כי במדת הדין יש לו לאדם להשמר שלא יענש בחטאו ולכך הזכיר בו לשון שמירה ולשון פנים ואמר ושמע בקולו אזחרה שלא יקצו בנטיעות¹²⁴¹ ולכך אמר מיד אל תמר בו ודרשו רז"ל אל תמר בו אל

¹²³⁶ עי' זהר ח"ב קכה ע"א שזה מידת המלכות.

¹²³⁷ עי' ר' בחיי.

¹²³⁸ עי' לעיל הערה 220.

¹²³⁹ עי' לעיל הערה 985.

¹²⁴⁰ עי' לעיל הערה 1146, ועי' רמב"ן ג א ודברינו שם.

¹²⁴¹ עי' ברמב"ן בפרשת נח בענין קיצוץ בנטיעות.

תמירני בו אלא שיתבונן כי הכל אחד והכל מיוחד בלי פרוד כי לא ישא לפשעכם יאמר כי המלאך הזה יש לו כח לשאת הפשעים והסליחה מסורה בידו ואעפ"כ לא ישא לפשעכם אם תמר בו כי כל הממר בו ממר בשמי המיוחד שבקרבו ומה שהזכיר דוד ע"ה (תהלים קל) כי עמך הסליחה ודרשו רז"ל לא מסרת אותה למלאך באור זה למלאך מן הנפרדים כי שמי בקרבו שמי המיוחד בקרבו כי ביה ה' וזהו שתרגם אונקלוס ארי בשמי מימריה והכוונה בזה כל מה שהוא אומר אינו אומר אלא בשמי ובאר בזה כי קולו הוא קול אל עליון וזהו שאמר כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר לא אמר ידבר לבאר כי קולו הוא דבר ה' ורצונו כי בו ידבר זה משפיע וזה מושפע השולח הוא המשפיע והמלאך הוא המושפע שנאצל ממנו כשם שביצירה התחתונה נאעלה אשה מאיש שנאמר (בראשית ב) לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת וכן מצינו בכל מקום שכתוב בתורה מנחה הוא והאשה ההוא כתיב הוא וקרין היא לבאר כי היא בכלל הוא¹²⁴² וכן תמצא בפסוק ראשון בראשו וסופו ה"א יו"ד וא"ו ושאריו ה"א וענין זה רמזו הרב ז"ל בפסוק (ויקרא ב) כל המנחה וכאשר חטאו ישראל בעגל נסתלק מביניהם המלאך הזה וזה שאמר הש"י (שמות לג) כי לא אעלה בקרבך כי כל זמן שהמלאך הזה אשר השם המיוחד בקרבו מתהלך בקרב ישראל לא יאמר הש"י כי לא אעלה בקרבך כי כיון ששמו בקרבו הנה הוא בקרב ישראל אבל כיון שנסתלק מהם בחטאם רצה הקב"ה שיהיה אחד מן הנפרדים שלוח לפנייהם הוא שכתוב (שם) ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני וגו' כי לא אעלה בקרבך והמלאך הזה מן הנפרדים אשר יבטיח בו לגרש הוא גבריאל המלאך וסמך לזה מיד (שם) וישמע העם את הדבר הרע ההזה ויתאבלו כי היו מתאבלים מהסתלקות המלאך הזה שר הפנים אשר השם המיוחד בקרבו ופחדו לנפשם מעתה פן יפלו ביד האויבים עם אחד מן הנפרדים

ועם הדעת הזאת של קבלה יאמנו דברי רז"ל שדרשו שכל ימיו של משה לא היה מלאך עמהם כלומר מלאך שר צבא כי היה הולך עמהם המלאך הזה שהוא מן הנטיעות אין זה מלאך שר צבא כי אין זה מן הנפרדים ומה שכתוב ושלחתי לפניך מלאך והוא מן הנפרדים זה לא נתקיים כי משה רבינו בטל הדבר בכח תפלתו והוא היה ממלא מקום המלאך מן הנפרדים¹²⁴³ אבל אחר שמת משה חזר מלאך שר צבא למקומו

ודעת הרמב"ן ז"ל במלאך שר הצבא שחזר בימי יהושע שהיה גבריאל ומשה כל ימי חייו הוא הממלא מקומו של גבריאל השר כנרמו בפסוק (שם יז) כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל ובימי יהושע חזר למקומו ללחום מלחמת ה' בעד ישראל והוא גבריאל הנלחם להם ועל כן נראה ליהושע וחרבו בידו שנאמר (יהושע ה) וחרבו שלופה בידו ולכך תמצא שם נקמות גדולות באבוד האויבים במיני נקמה מחודשים מאד וכענין שכתוב (שם י) וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וימותו גם בענין אבדן המלכים ההם והיתה מדת הדין מתוחה בהם להאבידם בגוף ובנפש מה שלא תמצא כן במלחמה שעשה משה שלא יזכיר בהם הכתוב כי אם אבדן הגופות והחרימם בענין שכתוב במלחמת סיחון ועוג (דברים ג) החרם כל עיר מתים הנשים והטף ולא הזכיר שם נפש כלל אבל במלחמת יהושע הזכיר נפש בכל מלחמותיו ובכל הערים אשר לכד והנה בכל אחת ואחת הזכיר נפש ובסוף הזכיר (יהושע י) ואת כל הנשמה החרים לבאר כי אין צריך לומר שהשמיד הגופות וכלה אותם כי גם הנשמות החרים שתהיינה נכרתות מן העוה"ב ועל כן הוצרך ללכת עמו המלאך הזה שהוא שר הגבורה להיות על ערי האויבים תחת אלהי ה' הצבאות ויפלו לפני ישראל לאלפים ולרבבות והאל יזכנו

¹²⁴² ע"י & שמלכות היא נוקבא ות"ת היא בחי' דכר.

¹²⁴³ ע"י זהר בראשית כב ע"א שעולמות ב"ע המה עולמות הנפרדים.

(כד א): וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֵל ה' אֶתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחֹק:

ע"י רמב"ן: ומעם עלה אל ה' – דרך הפשט יזכיר שם במקום הכנוי כמו נשי למך (בראשית ד כג) ואת יפתח ואת שמואל (ש"א יב יא) וכן והאר פניך על מקדשך השמים למען ה' (דניאל ט יז) אבל בתלמוד (סנהדרין לח) שאלו עלה אלי מיבעי ליה ולכן אמרו זה מטטרוני ששמו כשם רבו כלומר ואל משה אמר השם הנזכר בתחלת הענין ויאמר ה' אל משה (לעיל כ כב) עלה אל מטטרוני שנקרא בשמי ה' והמעם עלה אל מקום הכבוד אשר שם המלאך הגדול¹²⁴⁴ והכונה כי משה יבא בתוך הענן אשר שם כבוד ה' ולא יבא אל השם המיוחד כי לא יראני האדם והי' (להלן לג כ)

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ואל משה אמר השם המיוחד עלה אל ה' זהו מטטרוני¹²⁴⁵ ששמו כשם רבו וכן דרשו רז"ל ונקרא בשם הזה לפי שבשם הזה נכללים שתי לשונות המורים על ענינו והוא אדון ושליח אדון מלשון חכמים שקורין אל הגברת בעלת ממשלה מטרונא שליח מלשון יון שקורים לשליח מנטטור ועוד יכלול ענין שלישי מלשון שמירה כי תרגום משמרת מטרת ועל שהוא שומר העולם נקרא שומר ישראל והנה מתוך הוראת שמו השגנו שהוא אדון לכל מה שתחתיו שכל צבא העליונים והתחתונים הלא הם ברשותו ותחת ידו והוא השליח למי שעליו ולמעלה ממנו שהשליטהו על הכל ושמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו

ויש לך לדעת כי לפי משמעות לשון אדון יהיה המי"ת בשם כפול ומעם כפל המי"ת כי שני תתי"ן עולה ח"י וישאר בשם מרון שהוא אדון או יהיה כפל המי"ת לפי שהוא הטור העשירי מושך כח מתשעה והנה הוא נכתב במקומות לבעלי הקבלה בתוספת יו"ד¹²⁴⁶ פעם נקרא בשש אותיות כנגד שש קצוות ופעם בשבע ומן הידוע שהוא נקרא נער¹²⁴⁷ ולכך הזכיר הכתוב בכורי ישראל בשם נערים שנאמר (שם כד) וישלח את נערי בני ישראל

ויש לך לדעת כי העליה הזאת לא הוצרכה עתה בשביל אהרן ובניו ושבעים זקנים ומה שאמר ונגש משה לבדו אל ה' הכוונה על מטטרוני ג"כ והיה הכתוב ראוי לומר ונגשת לבדך כי ה' המיוחד הוא המדבר והדבור הזה למשה לבדו שאמר לו עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחוויתם מרחוק ומה שמדבר בלשון נסתר ונגש משה לבדו אל ה' אולי כי האומר ונגש משה לבדו אל ה' הוא מטטרוני שאמר בן על עצמו והוא לשון צוואה שמצוה לאהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל וסמך לו מיד ויראו את אלהי ישראל ומשה לבדו נגש יותר שכן נאמר לו עלה אלי ההרה והיה שם והעליה הזאת לתוספת השגה היתה עד שבא בתוך הענן שנאמר ויבא משה בתוך הענן

וכבר ידעת כי המלאך הזה הוא שמעה אלישע אחר בענינו ונכשל בו להסתפק בשתי רשויות ויצא לתרבות רעה וכן כל מי שלא נזהר בענינו הנה הוא חוטא בנפשו ומסבב לו מוקש ואשמה רבה לא יוכל כפרה ואלי מפני זה נסמכה פרשת ואל משה אמר למלת מוקש כי ענינו למי שאינו נזהר בו מקום טעות בו נוקש ונלכד האב הראשון גם

¹²⁴⁴ ע"י לעיל הערה 983.

¹²⁴⁵ ע"י לעיל הערה 985

¹²⁴⁶ ע"י ע"ח שער סדר אבי"ע פרק ו

¹²⁴⁷ זהר ח"א קפא ע"ב ועוד.

הבנים במדבר גם נדב ואביהוא והצדיק השלם ר"ע שנוהר בענינו נכנס בשלום ויצא בשלום והוא שדרש בו (דברים לג) ואתה מרבבות קדש אות הוא ברבבה שלו ה' צבאות שמו אדון הוא בצבא שלו והבן זה

(כד י) ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים

לטהר

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת בעבור כי הזכיר במתן תורה וידבר אלהים (לעיל יט כה) והוא כאשר אמר הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש¹²⁴⁸ (דברים ה כא) ביאר כאן שראו אלהי ישראל ולא אמר כאשר יאמר בכל מקום ה' אלהי ישראל¹²⁴⁹ והזכיר בהם זה לומר שהשיגו הזקנים במראה הזאת יותר משאר העם שראו על הארץ את אשו הגדולה (שם ד לו) כי היה לעם במחיצת ענן וערפל¹²⁵⁰ (שם ה יט) ואונקלוס ירמוז לזה שתרגם וחזו את יקר אלהא דישראל ולא תרגם ואיתגלי להון יקרא דה' כמנהגו במקומות אחרים

ע"י ר' בחיי: הכוונה בזה על הכבוד האחרון שהזכירו למעלה ולכך הוסיף בו את שהוא השכינה שהי¹²⁵¹ המיוחד שהוא אלהי ישראל¹²⁵² כתוב בו (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי ולכך תרגם אונקלוס וחזו ית יקר אלהא דישראל והוא הכבוד שראה יחזקאל (א) כמראה אדם עליו מלמעלה כי ראה תחלה חיות הקדש והאופנים למטה אצל החיות וחזר וראה הרקיע הנטוי על ראשי החיות וראה הכסא על הרקיע ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה¹²⁵³

וע"ד הקבלה כמעשה לבנת הספיר ידוע אצל חכמי המרכבה כי כסא הכבוד מיוסד מג' יסודות אש רוח מים שהם נאצלים מג' מדות חסד דין רחמים והם ג' מראות לבן אודם תכלת ותן אל לבך כי הזכיר לבנת על מראה הלובן וספיר על מראה האודם וכעצם השמים על מראה התכלת ולכך תרגם אונקלוס ותחת כורסי יקריה והוא שאמר התכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד

וראו שתתבונן איך הזכיר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר שהוא באור גמור כי יש תחת הכסא כמעשה לבנת הספיר שהוא כסא אחר וזהו יורה על שני כסאות והנה הדבר אמת ויציב כי יש כסא לכסא ועל כן גלה לך הכתוב בפירושו כי תחת הכסא

¹²⁴⁸ ע"י לעיל הערה 469.

¹²⁴⁹ ע"י לעיל הערה 1012.

¹²⁵⁰ ע"י זהר (ח"ב דף סו ע"ב) אמר רבי יוסי, מאי דכתיב (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל וגו', וכי מאן יכיל למחמי ליה לקודשא בריך הוא, והא כתיב (שם לג כ) כי לא יראני האדם וחי, והכא אמר ויראו, אלא דאתגליא קשת עליהו בגוונין נהירין, והכי תנינן, כל מאן דאסתכל בקשת כמאן דמסתכל בשכינתא, ולאסתכלא

ויראו את אלהי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וגו', רבי יהודה פתח, (שיר ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר וגו', כמה חביבה כנסת ישראל קמי קודשא בריך הוא, דלא מתפרשא מניה, כהאי תמר דלא פריש דכר מן נוקבא לעלמין, ולא סליק דא בלא דא, כך כנסת ישראל לא מתפרשא מקודשא בריך הוא. תא חזי, בשעתא דנדב ואביהוא ושבעין סבין חמו, מה כתיב בהו, ויראו את אלהי ישראל, דאתגלי עליהו שכינתא, רבי יהודה ורבי יוסי אמרי, את דייקא, ודא את הוא מרחוק, את לאכללא מה די בגויה. רבי יצחק אמר, והא כתיב (יחזקאל י כ) היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר

וע"י זהר (ח"ב דף פא ע"א) דאת אמר (דברים ה כ) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך. אמר רבי יהודה, תלת חשוכי הוו, דכתיב חשך ענן וערפל, וההוא קלא הוה נפיק פנימאה מכלהו, אמר רבי יוסי, פנימאה דכלא הוה, דביה כתיב קול גדול ולא יסף.

תרגום:

¹²⁵¹ נדצ"ל השם.

¹²⁵² ע"י לעיל הערה 1012 צ"ע.

¹²⁵³ ע"י שעה"כ דרושי תפלת השחר דרוש ב', שג' אלה הם חיצוניות של ב"ע.

העליון יש כסא אחר שהוא כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים ושלשה יסודות לכל כסא וכסא הרי ו' וזהו סוד הכתוב הנזכר בכסא שלמה (מלכים א' י) שש מעלות לכסא וגו' וכתוב (דברי הימים א' כט) וישב שלמה על כסא ה' כי רצה שלמה בחכמתו הגדולה לכלול בכסאו מעלות שני הכסאות שעליהם נאמר בעת רצון (תהלים קכב) כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד ונאמר בשעת הכעס (דניאל ז) עד די כרסון רמיו ויש שפירשו כמעשה לבנת הספיר כי המשיל השגת האצילות לענין הספיר הלבן שהוא מראה מה שבתוכו שהוא פנימי ונסתר שם והפנימי הזה הנסתר הוא נראה מתוך החיצון אבל עצמותו אינו נראה ואינו נודע לעצמו וזהו (שמות ו) וארא אל אברהם וגו' כי הפנימי הנסתר נראה אל הרואים כספיר אבל לא נודע להם ועל כן יבאר הכתוב השגתה במשל יפה מאד יובן ממנו הנמשל וזהו לשון כמעשה בכ"ף הדמיון כי ענין ההשגה בהם גם בכל הנביאים כלן גם בישראל בהר סיני היא הנקראת פנים בפנים כח לפנים מכח ולכך אמר כמעשה כענין מה שיעשה הספיר הלבן שהפנימי הנעלם נראה מתוך החיצון אבל עצמותו אינו נראה כי הוא נסתר ונעלם מן ההשגה וזה מבואר

(כד יא) וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחְזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו והלא כבר הזכיר ויראו את אלהי ישראל אבל יתכן לפרש כי האצילים חזו את האלהים כלומר שנבאו בו שלא במחיצה ושלא תאמר כשאמר ויראו ראה ממש לכך חזר ואמר ויחזו נבואה מלשון מחזה והנה השגתם היתה למעלה מהשגת ישראל ולמטה מהשגת משה כי השגת ישראל היתה במחיצת ענין וערפל והאצילים היתה נבואתם בו שלא במחיצה ומשה רבינו ראה אותו ממש כי כן הבטיחו (שם לג) וראית את אחורי והוא הכבוד האחרון ומה שהזכיר מיד ויאכלו וישתו יורה כי נהגו קלות ראש בראיה זו ולכך היו ראויין לשליחות יד במה"ד אלא שרצה להמתין להם כדי שלא לערבב שמחת התורה

(כד יב) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה עֲלֶה אֵלַי הִקְרָה נְהִיָּה שָׁם וְאַתָּנָה לְךָ אֶת לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה להורותם כתיב והוא ראה למה שפירש כי התורה והמצוה ידריכו האדם אל המדה הזו היא כנסת ישראל ומשם תתעלה הנפש אל העוה"ב כמעם הכתוב (תהלים עג) ואחר כבוד תקחני אתה והבן זה ויהיה להורותם כענין (שיר ג) ואל הדר הורת¹²⁵⁴

פרשת תרומה

ע"י רמב"ן: והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומבין מה שכתבנו בהם (ע"י להלן פסוק כא) יבין סוד המשכן ובית המקדש ויוכל להתבונן בו ממה שאמר שלמה בחכמתו בתפלתו בבית המקדש ה' אלהי ישראל (מ"א ח כג) כמו שאמר בהר סיני ויראו את אלהי ישראל¹²⁵⁵ (לעיל כד י) והוסיף שם לפרש ה' לענין שרמזנו שם למעלה כי אלהי ישראל יושב הכרובים כמו שאמר וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה

¹²⁵⁴ ע"י זהר השמטות (ח"ו & דף רסד ע"א) הוי אומר אוצרה של תורה שבע"פ ואמר הקב"ה אם ישמרו זאת המדה בעוה"ז שזאת המדה נחשבת בכלל העוה"ז והיא תורה שבע"פ יזכו לחיי העוה"ב שהוא הטוב הגנוז ומאי ניהו עזו של הקב"ה דכתיב ונגה כאור תהיה עתיד הנגה שנלקח מהאור הראשון להיות כאור אם יקיימו בניה התורה והמצוה אשר כתבתי להורותם וכתב שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן. וכתב וקרנים מידו ¹²⁵⁵ ע"י לעיל הערה 1012.

היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה (יחזקאל י יט כ) ואמר דוד ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על ארון ברית ה' (דהי"א כח יח) וכן יזכיר תמיד בבית המקדש לשם ה' (מ"א ה יט) לשמך (שם ח מד) ויאמר בכל פעם ופעם ואתה תשמע השמים (שם ח לב) במדת רחמים וכתוב (שם ח מד מה) והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך ושמעת השמים ובביאור אמר כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך (דהי"ב ו יח) וכתוב על הארון להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו (ש"ב ו ב) ובדברי הימים (א יג ו) להעלות משם את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם כי השם יושב הכרובים

תקחו את תרומתי: ¹²⁵⁶ דְּבַר אֵל פְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְפָנַי

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויקחו לי תרומה ויקחו אלי כנסת ישראל ¹²⁵⁷ שהיא תרומה והיא הנקראת זאת ¹²⁵⁸ ולכך אמר וזאת התרומה וכן כתיב (בראשית מ"ט) וזאת אשר דבר להם אביהם ¹²⁵⁹ ושם בארתי וכתוב (תהלים קי"ח) מאת ה' היתה זאת ואמר ויקחו לי ליהוד את הכל ממטה למעלה וממטה למטה ¹²⁶⁰ ולפי שהכל תלוי במחשבה ובכונת הלב על כן אמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו ¹²⁶¹ ולזה רמוז במדרש הוא שאמרו ויקחו תרומה אין כתיב כאן אלא ויקחו לי אותי לוקחים כביכול אמר הקב"ה קחו אותי שאדור ביניכם ועוד אמרו במדרש וזאת התרומה אשר תקחו כנסת ישראל שהיא תרומה שנאמר (ירמיה כ"ז) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה

ובספר הבהיר תמצא מפורש ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והיא עשירית ומנא לן דעשירי קדש דכתיב (ויקרא כז) העשירי יהיה קדש לה' לקדש ומאי נינהו קדש וראשית כל בכורי כל וכתוב (תהלים קיא) ראשית חכמה ע"כ ¹²⁶²

¹²⁵⁶ לבדוק מקומו אולי צריך להיות אחרי פסוק ג

¹²⁵⁷ ע"י זהר ח"ב קלה ע"א.

¹²⁵⁸ ע"י לעיל הערה 248.

¹²⁵⁹ ע"י לעיל הערה 248, וע"י לקמן הערה 2152.

¹²⁶⁰ ע"י זהר ח"ב דף קלד ע"ב, פתח ואמר, ויקחו לי תרומה, הכא איהו יחודא בכללא חדא עילא ותתא, ויקחו תרומה לא כתיב, אלא ויקחו לי תרומה, עילא ותתא בכללא חדא, בלא פרודא כלל. מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את

¹²⁶¹ ע' זהר ח"ב דף קכח ע"א, פתח רבי שמעון ברישא ואמר, ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, ויקחו לי, האי מאן דבעי לאשתדלא במצוה, ולאשתדלא ביה בקודשא בריך הוא, אצטריך דלא ישתדל ביה בריקנייא ובמגנא, אלא אצטריך ליה לבר נש לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה, והא אוקימנא מלה דא בכמה אתרי, יאות למיסב בר נש ההוא אשתדלותא דקודשא בריך הוא, כמה דאת אמר (דברים טז יז) איש כמתנת ידו וגו'. ואי תימא הא כתיב (ישעיה נה א) לכו שברו ואכלו, ולכו שברו

ע' זהר ח"ב דף קכח ע"א, ואי לאו מיד אסתלק מניה ואתרחק מניה, ולא יכיל למרווח ליה כדבדקדמיתא. ועל דא כתיב ויקחו לי תרומה, מאת כל איש, מההוא דאקרי איש, דאתגבר על יצריה, וכל מאן דאתגבר על יצריה אקרי איש. אשר ידבנו לבו, מאי אשר ידבנו לבו, אלא דיתרעי ביה קודשא בריך הוא, כמה דאת אמר (תהלים כז ח) לך אמר לבי, (שם עג כו) צור לבבי, (משלי טו טו) וטוב לב, (רות ג ז) וייטב לבו, כלהו בקודשא בריך הוא קאמר, אוף הכא אשר ידבנו יש עו דמקורות לזה אבל צ"ע אם זה מספקת.

¹²⁶² קג. ד"א ויקחו לי תרומה, ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והוא עשירי ומנלן דעשירי קדש דכתיב (ויקרא כ"ז לב) העשירי יהיה קדש לה', ומאי ניהו קדש, דכתיב (יחזקאל מ"ד ל) וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל וגו', וכתוב (תהלים קיא ז) ראשית חכמה יראת ה' אל תקרי יראת ה' אלא ויראת ה':

ומה שהזכיר בסמוך ככל אשר אני מראה הכונה כי אני הוא המראה¹²⁶³ וכן כאשר הראה אותך בהר יחזור למלת אני ומלת אני במקום הזה מידת הדין וכן מצינו בדוד המלך בכלי המקדש שאמר (דה"א כ"ח) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית ויד ה' הוא מדת הדין¹²⁶⁴ והוא ענין שבאר בכאן כי אני הוא המראה לו תבנית המשכן ותבנית כל כליו

ויש לך לדעת כי מן ויקחו לי עד וזאת התרומה מדבר בתרומה העליונה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת מדבר בתרומת המשכן ובאור הענין כי כשיביאו ישראל תרומת המשכן שהוא זהב וכסף ונחשת וכל השאר יביאו עמם התרומה העליונה וזה באור ועשו לי מקדש זו תרומת המשכן ושכנתי בתוכם זו תרומה עליונה וזה סוד הכתוב יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת שפירושו עם תרומת ה' או יאמר הכתוב קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' קחו מאתכם תרומה זו תרומה העליונה יביאה את תרומת ה' זו תרומת המשכן ועל כן אמר זהב וכסף ונחשת וזה מבואר כי כשיביאו תרומת המשכן מיד יביאו עמה התרומה העליונה וישכינו שכינה למטה ביניהם

(כה ג): וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵתֶם זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת:

ע' רמב"ן: וזאת התרומה על דרך האמת הוא כמו וה' נתן חכמה לשלמה (מ"א ה כו) וכן כתוב וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם (בראשית מט כח)¹²⁶⁵ וכתוב וזאת הברכה¹²⁶⁶ (דברים לג א) וכתוב מאת ה' היתה זאת (תהלים קיח כג) וכבר רמזו זה בבראשית רבה (ק יב) במדרש מזקנים אתבונן¹²⁶⁷ והמבין יתבונן ובאלה שמות רבה (מט ג) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם כנסת ישראל שהיא תרומה שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב ג) ושם (שמו"ר לג א) עוד אמר להן הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי וכביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה כי התרומה תהיה לי ואני עמה כדרך דודי לי ואני לו (שה"ש ב טז) וכן אמר ככל אשר אני מראה אותך (להלן פסוק ט) כי אני הוא המראה ואמר הראה אותך רמז למלת אני וכן אשר אתה מראה (להלן כח מ) וכן אמר דוד הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דהי"א כח יט) כי היתה עליו יד ה'

(כה ט) כָּכֵל אֲשֶׁר אָנִי מִרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תְּבִנֹת כָּל כְּלָיו וְכֵן

¹²⁶³ ע"י ויקרא יח ב שזה אני שהו אאלהי ישראל, וע"י (זהר ח"א רד ע"ב??) שאני הוא מידת המלכות.
¹²⁶⁴ ע"י לעיל הערה 201.
¹²⁶⁵ ע"י זהר ויחי רטו ע"ב ורטז ע"א ש"זאת" היא מידת המלכות.
¹²⁶⁶ ע"י לעיל הערה 248.
¹²⁶⁷ ז"ל:

(2) מדרש רבה בראשית פרשה ק פסקה יב

(יב) לישנא אחרינא וזאת אשר דבר להם אביהם יעקב אין כתיב כאן אלא אביהם עתיד אדם אחד כיוצא בי לברך אתכם וממקום שפסקתי הוא מתחיל שנאמר וזאת אשר דבר כיון שעמד משה פתח בזאת שנאמר (דברים לג) וזאת הברכה אמר להם אומר לכם הברכות הללו אימתי הם מגיעות לכם בשעה שתקבלו את התורה שנאמר (שם ד) וזאת התורה הוי וזאת אשר דבר להם אביהם במה שסיים להם יעקב אביהם פתח להם משה אמר משה (תהלים קיט) מזקנים אתבונן יצחק כשבירך את יעקב אמר לו (בראשית כח) ואל שדי במה חתם ויקרא יצחק את יעקב ואף יעקב במה שפסק אביו משם התחיל שנאמר ויקרא יעקב אל בניו וחתם כשבירכן בזאת וזאת אשר דבר ממקום אשר פסק משם התחיל משה וזאת הברכה ובמה חתם משה (דברים לג) אשריך ישראל ואף דוד כשבא לומר תהלה ממקום שפסק משה משם התחיל (תהלים א) אשרי האיש וגו' הוי מזקנים אתבונן:

תעשיו:

ע"י ר' בחיי: ידוע כי המשכן וכליו הכל ציורים גופניים להתבונן מהם ציורים עליונים שהם דוגמא להם ומכלל הענינים הנפלאים הנכללים בו הוא מה שתמצא המשכן על ג' חלקים לפנים מהפרוכת חוץ לפרוכת שהוא אהל מועד חצר המשכן כנגד המציאות שנחלק לג' חלקים עולם המלאכים עולם הגלגלים עולם השפלים¹²⁶⁸ וכן מצינו האדם שהוא עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בג' חלקיו ונקרא עולם קטן¹²⁶⁹ והוא נחלק לשלשה חלקים עולם הדבור ועולם החיות ועולם הטבע החלק הראשון שבמשכן לפנים מהפרוכת ושם הארון והלוחות והכרובים שהם כלים פנימיים נעלמים והם המרכבה לשם יתעלה כמו שכתוב (יחזקאל י') וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה וכתוב (תהלים פ') יושב הכרובים וזהו כנגד עולם המלאכים שהן צורות נפרדות נעלמות והם שכלים נפרדים מרכבה וכסא להקב"ה וכנגדן באדם עולם הדבור והוא הראש שהוא משכן החכמה ושם השכל שופע על המוח כי הצדיק השלם מרכבה להקב"ה וכמו שהיו אבות העולם ושכינה שורה עליו במצות תפילין שבראשו ובזרועו כנגד המוח והלב שהם כנגד שני הכרובים ומכאן תוכל להתבונן דוגמת המניח תפילין וכמה גדול כחו החלק השני מחוץ לפרוכת הוא אהל מועד ושם השלחן והמנורה ומזבח הקטרת שהן כלים נכבדים פנימיים לא כמעלת פנימיות הראשונים והם כנגד עולם הגלגלים שהן נמצאים נכבדים מספרים כבוד אל והעולם מתקיים בתנועתם וכנגדן באדם עולם החיות והוא הלב שהוא מהאברים הפנימיים שכל החיות תלוי בו וכל הגוף מתקיים בתנועתו החלק השלישי חצר המשכן בו היה מזבח הנחשת והוא מזבח העולה אשר עליו מקריבים הקרבנות ושם בעלי חיים מקבלין הפסד והוא כנגד עולם השפל הזה שהוא בעל הויה והפסד וכנגדן באדם עולם הטבע והוא מהטבור ולמטה כי משם באה ההויה והוא ראשית הפסד הגוף כי הפסד הוא סבת ההויה שאם לא נמצא הפסד בעולם לא היתה מצטרפת הויה הא למדת שהמשכן על ג' חלקים כנגד ג' חלקי המציאות שעליהם אמר דוד ע"ה (תהלים ק"ג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח ברכו ה' כל צבאיו ברכו ה' כל מעשיו וכן שלמה בנו אחז הדרך הזה ורמזו בג' פסוקים זה אחר זה בפסוק א' (שיר ה') לחיינו כערונת הבשם השני (שם) ידיו גלילי זהב השלישי (שם) שוקיו עמודי שש וכבר בארתי בענין הסולם¹²⁷⁰

(כה יח) ועשית שנים פרכים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הפפרת:

ע"י ר' בחיי: וקצת מחכמי הקבלה אמרו כי יש למעלה מערבות רקיע שמיני ששמו מעון ושם נהרי שמחה¹²⁷¹ ולכך אנו אומרים שהשמחה במעונו ולמעלה ממנו רקיע תשיעי ששמו מכון ושלשתם יחדו השביעי והשמיני והתשיעי נקראים ערבות והנה חיות הקדש הם באותו רקיע שביעי ששמו ערבות והרקיע ששמו מעון נטוי על ראשיהם וכסא הכבוד שעליו השכינה הוא התשיעי ששמו מכון הנקרא ערבות¹²⁷² גם כן והוא שאמר

¹²⁶⁸ ע"י לעיל בראשית א כז. וע"י לקמן שמות כה ט.

¹²⁶⁹ ע"י זהר פנחס רנז ע"ב.

¹²⁷⁰ כמה זה צריך הסבר?

¹²⁷¹ ע'י פרקי היכלות רבתי פרק י אות ג, ג נהרי ששון נהרי שמחה נהרי גילה נהרי אהבה נהרי דעות נהרי רצון משתפכין ויוצאין לפניו מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשער נתיבות ערבות רקיע מקול נגינות כנורות חיותיו מקול רנה מפי אופניו מקול זמירות צלצול כרוביו ומתגבר קול ויוצאין ברעש בשעה שישראל אומרים לפניו קדוש קדוש קדוש וגו':

¹²⁷² ע"י זהר ח"ב דף נו ע"ב, מרכבת פרעה וחילו ירה בים, רבי יצחק פתח, (ירמיה י ג) לקול תתו המון מים בשמים, ויעלה נשיאים מקצה הארץ, ברקים למטר עשה, ויוצא רוח מאוצרותיו, הא תנינן שבעה רקיעין עבד קודשא בריך הוא, ובכל רקיעא ורקיעא ככבין קביעין, ורהטין בכל רקיעא ורקיעא, ולעילא מכלהו ערבות, וכל רקיעא ורקיעא בהלוכו מאתן שנין, ורומיה חמש

דוד ע"ה (תהלים ס"ח) סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתוב (מלכים א' ח) מכוון לשבתך עולמים

וע"ד הקבלה שני כרובים במשכן ובמקדש כנגד הקול והאש שבהר סיני הנזכרים בפסוק (דברים ד' לו) מן השמים וגו'¹²⁷³ והיו שניהם זהב כי הכל מקבל מן החסד והדין והיו מקשה להורות על האחדות והיו זכר ונקבה להורות על משפיע ומושפע והיו כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה כי כן האחד ראש הבנין התחתון והאחד סופו וזהו לשון מן הכפורת תעשו את הכרובים על שני קצותיו והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה כדי לקבל מלמעלה והיו פניהם איש אל אחיו ודרשו רז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום אל הכפורת יהיו פני הכרובים כתלמיד הנותן עיניו למטה מפני אימת רבו והבן זה כי הכפורת עם כרוביו ירמוז לחמש תחתונות שהם פורשי כנפים למעלה חמש כנגד המש

ומעתה התבונן מה נעים ומה טוב להיות לוחות העדות למטה מהם בארון כי מהם שמענו התורה שנאמר (דברים ה') ביום דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ומה שחזר שנית ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך אזהרה שלא יהיה ארון בלא לוחות¹²⁷⁴ כענין שאמרו בשלחן שלא ילין שלחן בלא לחם כי הלוחות בארון רמוז למה שכתוב (ישעיה כ"ו) כי ביה ה'¹²⁷⁵ וכן (שמות כ"ג) כי שמי בקרב¹²⁷⁶ וזה מבואר והכרובים שראה יחזקאל שהם חיות הקדש הם כנגדם וזהו שאמר (יחזקאל י') ואדע כי כרובים המה כי מתוך שראה הכרובים שהם חיות הקדש ידע כי למעלה מהם כרובים אחרים שלא ראה אותם הכרובים שראה תבנית להם

והנה הכרובים שראה ושכמשכן ושכמקדש הכל תבנית לאותם כרובים עליונים שידע והם ג"כ כסא כבוד לקבל העליון והם שעליהם אמר הנביא (ישעיה סד) בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו וכבר ידעת שהקול היה נשמע למשה משם מבין שני הכרובים מתוך שעור טפה כי שם צמצם הקב"ה שכינתו אע"פ שכתוב בו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'

וכן תמצא במדרש תנחומא רבי יהושע דסכנין אמר משל למערה שהיא על שפת הים געש הים נתמלאה המערה והים לא חסר כלום כך צמצם הקב"ה שכינתו בין שני הכרובים ואע"פ הודו על ארץ ושמים ע"כ

ומחכמת היצירה בתבנית האדם תמצא שהתוו בו שלשה אברים מיוחדים שכל אחד ואחד כשעור הצמצום הזה ובהם רשומים היו"ד והה"א והוי"ו בגוף האדם ממה למעלה והלב שהוא מיוחד ג"כ כנגד ה"א אחרונה והבן זה

ובבמדבר רבה דרשו רז"ל כי הכפורת שעל הארון כנגד השרפים שעל הכסא שנאמר (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו והם יועצי השכינה שנים כרובים כנגד שמים וארץ שבהם מושבו של הקב"ה והבן זה

(כה כא) ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדת אשר

מאה שנין, ובין רקיעא ורקיעא חמש מאה שנין, והאי ערבות הלוכו באורכיה אלף וחמש מאה שנין, ופותיה אלף וחמש מאה שנין, ומזיוא דיליה נהרין¹²⁷³ מן השמים השמיעך את קלו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש:

היינו ארץ ושמים¹²⁷⁴ צ"ע אם הוא בא לפרשת תמיהת רש"י למה כתוב עוד פעם.

ע"י לעיל כ א.¹²⁷⁵

ע"י"ש ברמב"ן ודברינו.¹²⁷⁶

אַתָּן אֵלֶיךָ:

ע"י רמב"ן: ועל דעת רבותינו (חגיגה יג) הם צורות אדם מלשון ארמית שתאמר לעלם רביא – והחזיר בשם הזה הכ"ף שרש כי כן השם כנערים להורות על עניינם ואם תחשוב עוד למה היו פנים איש אל אחיו ולמה היו מקשה תוכל לדעת כי ראוי להם שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם כסא עליון וסוככים על העדות שהיא מכתב אלהים (להלן לב טז) וזה טעם ולתבנית המרכבה כי הכרובים שראה יחזקאל נושאים הכבוד תבנית לכרובים שהם כבוד ותפארת¹²⁷⁷ והכרובים אשר במשכן ובמקדש תבנית להן כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם (קהלת ה ז) וזה טעם ואדע שראה באחד וידע באחד ולפיכך אמר המה¹²⁷⁸ והמשכיל יבין

(כה כד): וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לוֹ זָרְזָהָב סָבִיב:

ע"י רמב"ן: זר זהב סביב סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה הוא כמו שאומרים שולחן מלכים לשון רש"י וכן הדבר שזה סוד השולחן כי ברכת השם מעת היות העולם לא נברא יש מאין אבל עולם כמנהגו נוהג דכתיב (בראשית א לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אבל כאשר יהיה שם שרש דבר תחול עליו הברכה ותוסף בו כאשר אמר אלישע הגידי לי מה יש לך בבית¹²⁷⁹ (מ"ב ד ב) וחלה הברכה על אסוך שמן ומלאה כל הכלים ובאליהו כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר (מ"א יז טז) וכן השולחן בלחם הפנים בו תחול הברכה וממנו יבא השובע לכל ישראל ולכך אמרו כל כהן שמגיעו כפול אוכל ושבע (יומא לט)

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה השלחן בור זהב רמז למדת הדין של מעלה¹²⁸⁰ ולכן היה מונח בצפון שהוא השמאל וכתוב (איוב לו) מצפון זהב יאתה וזהו הרוצה שיתעשר יצפון

¹²⁷⁷ כבוד היינו מלכות, וזה זיווג של תפארת ומלכות.

¹²⁷⁸ שזה חיבור של ב' מידות.

¹²⁷⁹ ע"י זהר (ח"ב דף קנג ע"ב) פתח רבי ייסא ואמר, ועשית שלחן עצי שטים וגו', שלחן דא איהו קיימא לגו במשכנא, וברכתא דלעילא שריא עליה, ומניה נפיק מזונא לכל עלמא, ושלחן דא לא אצטריך למהוי בריקניא אפילו רגעא חדא, אלא למהוי עליה מזונא, דהא ברכתא לא אשתכח על אתר ריקניא, ובגין כך אצטריך למהוי עליה נהמא תדיר, דלהוי תדיר ברכתא עלאה משתכחא ביה, ומגו ההוא שלחן נפקי ברכאן ומזוני לכל שאר פתורי דעלמא דאתברכאן בגיניה. שלחן דכל בר נש אצטריך למהוי הכי קמיה,

ע"י זהר (ח"א דף פח ע"א) אחר הדברים האלה היה דבר יהו"ה אל אברם וגו', רבי יהודה פתח, (שיר ז יא) אני לדודי ועלי תשוקתו, הא אוקמוה, אבל באתערותא דלתתא אשתכח אתערותא לעילא, דהא לא אתער לעילא עד דאתער לתתא, וברכאן דלעילא לא משתכחי אלא במה דאית ביה ממשא, ולא איהו ריקניא. מנלן מאשת עובדיהו, דאמר לה אלישע (מ"ב ד ב) הגידי לי מה יש לך בבית, דהא ברכאן דלעילא לא שריין על פתורא ריקניא, ולא באתר ריקניא, מה כתיב, ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן, מאי אסוך, אלא א"ל שיעורא דהאי משחא לאו איהו אלא כדי משיחת אצבעא זעירא, אמר לה נחמתני, דהא לא ידענא היאך ישרון ברכאן דלעילא בדוכתא ריקניא, אבל השתא דאית לך שמן, דא הוא אתר לאשתכחא ביה ברכאן. מנלן, דכתיב (תהלים קלג ב) כשמן הטוב וגו', וסיפיה מה כתיב,

ע"י זהר (ח"ב דף פז ע"ב) לא תשא את שם וגו', רבי שמעון פתח, (מ"ב ד ב) ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך, הגידי לי מה יש לך בבית, אמר לה אלישע, כלום אית לך על מה דתשרי ברכתא דקודשא בריך הוא, דתנינן אסיר ליה לבר נש לברכא על פתורא ריקניא, מאי טעמא, משום דברכתא דלעילא לא שריא באתר ריקניא, ובגיני כך, בעי בר נש לסדרא על פתוריה חד נהמא או יתיר לברכא עליו, ואי לא יכיל בעי לשיירא מההוא מזונא דאכל על מה דיברך, ולא ישתכח דיברך בריקניא. כיון דאמרה אין לשפחתך כל בבית כי אם היינו מידת הגבורה.¹²⁸⁰

ע"י זהר ח"ב דף פא ע"ב, ארבע מלכוון. אמר רבי יהודה, תנינא רוחא רבא דאתער בנימוסי גבורה דלעילא, באה מן הצפון, מצפון לא כתיב, אלא מן הצפון, ההוא דאשתמודע לעילא, ההוא דטמיר וגניז לעילא. ענן גדול, ואש

יתכוין למדת הצפון היא הגבורה ולכך היו על השלחן שני בנדים אחד שני ואחד תכלת השני כנגד מדת הדין של מעלה התכלת כנגד מדת הדין של מטה¹²⁸¹ הכלולה מכל המדות וכן היה הענין תחלה היו נותנים הלחם תמיד על השלחן בלא אמצעות הוא שכתוב (במדבר ד) ולחם התמיד עליו יהיה והיה כלו על השלחן עצמו והיו פורשין על הלחם בנגד תכלת ועל הבגד הזה היו נותנים כל כלי השלחן ואחר כך היו פורשין על הכלים והשלחן בגד תולעת והיה עליו על הכל בגד שני מלמעלה ובגד תכלת מלמטה כנגד מדת הדין של מעלה ומדת הדין של מטה וא"כ ב' מדות אלו רמוזות בשלחן בשני הבגדים כי מדת הדין של מעלה משפעת כח לשל מטה הנקראת מלכות ונרמזת במלת זהב שבה רמז על דוד וכוללת מלכות בית דוד למטה גם מלכות של מעלה הוא דוד מלך ישראל חי וקיים וידוע כי ברכת הספוק והרבוי תלויים במלכות כענין שכתוב (אסתר א) ויין מלכות רב כיד המלך וכן אמרו ז"ל השלחן סימן לכתר מלכות של מעלה וכלל הענין כי משם תבא הפרנסה לכלכל העולם ובשפלים כי היא המדה הנותנת טרף לביתה וחק לנערותיה

ומכאן תבין טעם היות קומת השלחן עם המסגרת י' טפחים והנה השלחן עם מה שעליו יורה על שתיהם והבין זה

(כה ל) ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד:

עי' רמב"ן: לחם פנים שיש לו פנים רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שולחן וכותליו זקופין כנגד שפת השלחן לשון רש"י ולשון המשנה (במנחות צו) בן זומא אומר לחם פנים שהיו לו פנים אבל כל זה יהיה לדברי האומר (שם צד) כיצד עושין אותו כמין תיבה פרוצה אבל לדברי האומר (שם) כמין ספינה רוקדת אינו כן ור"א אומר שנקרא לחם פנים בעבור לפני תמיד ועל דרך האמת כי תבין מלת לפני¹²⁸² תבין שמו וסודו כי בעבור היותו כן היה מונח בצפון כי ברכת ה' היא תעשיר¹²⁸³ (משלי י כב) כענין שנאמר (לעיל כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך¹²⁸⁴ וכבר רמזתי בו (שם ג)

¹²⁸¹ מלכות עי' שעה"כ ציצית ד. ועי' תיקו"ז קנ ע"ב.

¹²⁸² עי' המשך הזהר שבהערה הקודמת ז"ל: ואית ליה חדוה, ועל שלחן דא כתיב (יחזקאל מא כב) זה השלחן אשר לפני יהו"ה, לפני יהו"ה, ולא מלפני יהו"ה.

ועי' ע"ח (שער טו פרק ג) בינה נקרא מלפני ה' שהוא יותר פנימי מן הו"ה אבל המלכות נקרא לפני ה' שהוא לפניו של הת"ת

¹²⁸³ עי' זהר (ח"א דף ע ע"ב) ויברך אלהים את נח ואת בניו, ויאמר להם פרו ורבו וגו', רבי אבא פתח ואמר, (משלי י כב) ברכת יהו"ה היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, ברכת יהו"ה דא שכינתא, דאיהי אתפקדא על ברכאן דעלמא, ומנה נפקי ברכאן לכלא, תא חזי מה כתיב בקדמיתא, ויאמר יהו"ה לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה

¹²⁸⁴ עי' לעיל הערה 1212.

עי' זהר (ח"ג דף רעא ע"א) ואינון ברכאן אריק ב"נ באינון מלין מההוא מקורא עלאה ואתברכאן כל אינון דרגין ומקורין ואתמליין לארקא על כל עלמין ואתברכאן כלהו כחדא. וע"ד אצטריך ב"נ לשואה רעותיה ברזא דברכאן בגין דיתברכון אבהן ובגין כלא כחדא ומאן דמברך לקב"ה אתברך ונטיל חולקיה מאינון ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא. כיון דשמא דקב"ה מתברך מתמן נחית ושרא על רישיה חולקא קדמאה. והא אוקימנא דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך (אזכיר כד"א יזכור כל מנחותיך). כיון דההיא ברכה אתייא ושרייא על רישיה מתמן אתפשט בכל עלמא בשעתא דאינון ברכאן נחתין מתעטרין גו חקל תפוחין קדישין ופגעיי בהו כמה דרגין דממנן בעלמא ונחתיי בהו ואמרי ומכריזי דא איהו דורונא דשדר פלוני לקב"ה. מאן אתר נחתיי לבתר דנחתיי מאתר רישא חדא?????

ועי' תיקו"ז & והכי כד קראן ישראל כל חד וחד לקודשא בריך הוא, בקריאת שמע או בצלותא או בכל פקודא, אם שכינתא לאו איהי תמן לא נחית תמן, הדא הוא דכתיב (שמות כ') בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך, ותרגם אנקלוס בכל אתר דאשרי שכינתי תמן

חכמת המנורה בגביעיה וכפתוריה ופרחיה מאין תמצא ונעלמה מאד אבל היותה מקשה בששה קנים יוצאין מן השביעי ועליהם נר אלהים ומאירים כלם אל עבר פניה כל זה תוכל להבין מדברינו שכתבנו במקום אחר וזה מאמרם (במנחות כט) שנתקשה משה במנורה¹²⁸⁵

(כה לח) ומלקחיה ומחלתיה וזהב טהור:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה המנורה תרמוז לכל האצילות ומה שהיתה מקשה רמו לאחדות גמורה וששה קנים היוצאים מן הקנה האמצעי כנגד השש המשתלשלות מן הקו האמצעי¹²⁸⁶ והנר הדולק עליהם כנגד הבינה שהיא למעלה מן הי¹²⁸⁷ שהיא נר ה' שמשם נשמת אדם¹²⁸⁸ ומה שהיתה בדרום כנגד החכמה וזהו סוד הרוצה להתחכם ידרים והשמן נקרא יצהר כנגד הכתר שהוא המאור הגדול וזהו סוד שמן המשחה שבו היו מושחים הכהנים והמלכים כמין כ"ף שהוא רמו לכתר ויש אומרים כמין כ"י שהיא רמו אל האצילות הראש והסוף ובאה מלת מנורת בסמיכות ויש בו טרחא ואע"פ שדרך הכתובים בכך כמו וזאת תורת זבח השלמים אפשר לומר בכאן שבא לפרש שהיא סמוכה למנורה אחרת שהיא דוגמתה כי הסמיכות אינו למלת זהב בלבד כי אין שם טעם מק"ף וכן מצינו זכריה הנביא ע"ה שהזכירה בלשון סמיכות הוא שאמר (זכריה ד) ראיתי והנה מנורת זהב כלה ואע"פ שהזכירה בלשון סמיכות הטעם שבה יורה להרחיקה ממלת זהב להורות כי רחוקה ונפלאה מן הדבר הגופני והסמיכות אינו אלא לדוגמתה כי הסמיכות מורה על דבר נסתר שנסמכה אליו ורחוק הטעם ממלת זהב מורה על רחוק דוגמתה ממנה ומכל דבר גופני שאין לדמותה ולהמשילה אליו כלל

(כו טו) ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה עצי שטים עומדים כלשון (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו¹²⁸⁹ והזכיר עומדים על הכחות העליונים שאין לך דבר במשכן וכליו שלא יהיה

וגו', דכד בר נש סליק שכינתא בפקודין דיליה לגבי קודשא בריך הוא, קודשא בריך הוא נחית עליה בגינה, ובגין דא אמר הנביא, אל יתהלל וגו', כי אם בזאת הוא אוקמוהו: ועי' תיקר'ז & זכאין אינון ישראל דידעין רזין עלאין בהויל'ת, דבהון סלקין צלותין בהבלים דפומהון, ונחתין אינון חיילין בהון כדקא יאות, דכד בר נש סליק שכינתיה בצלותיה, קודשא בריך הוא נחית עליה, הדא הוא דכתיב (שמות כ') בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, זכאין אינון ישראל דאינון רגלין לשכינתא, למיקם עמה בין בריוח בין בעאקו, דכד אינון בדינא:

ע"י ר' בחיי כה לח ודברינו שם.¹²⁸⁵

ע"י זהר ח"ב דף קנח ע"א, קושיא דא דאתקשי לי, מן (שמות כה לא) מקשה תיעשה המנורה. ודאי מאנא דקודשא בריך הוא איהי שכינתא, דאיהי מאנא לשמשא לבעלה, איהי מנרתא דיליה, דאתמר ביה (תהלים קיט קסד) שבע ביום הללתיך, דאינון הגדולה, והגבורה, והתפארת, והנצח, וההוד, יסוד, ומלכות, שבע, כלילא משבע דרגין אלין. שלשת קני מנורה מצדה האחד, גופא ותרין דרועי דמלכא, איהו נר מצוה לאנהרא בהון, ושלשה קני מנורה מצדה השני, אינון תרין שוקין וברית, ואיהו נר מערבית לאנהרא בהון,¹²⁸⁷ הז'?

ע"י זהר ח"ב דף קנח ע"א, מנרתא דמלכא אתקריאת, ואיהי נר, לאנהרא ביה נר מצוה, דאתמר ביה (שם יט ט) מצות יהוה ברה מאירת עינים. ומאן רישא דמנרתא, בינה, ה' עלאה, דאית לה תלת קנין, בדיוקנא דא ה', תלת ווין דאינון תלת אבהן, ה' תנינא ג' קנים תנינין, בדיוקנא דא ה', (ס"א תלת ווין) דאינון נצח הוד יסוד, ו' ע"י לעיל הערה 1419 ונ"ל שזה טעות וצ"ע 1291.¹²⁸⁸

ע"י זהר ח"ב דף קע ע"א, ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים, (כלא כגוונא עלאה), (ד"א ל"ג פתח רבי יצחק) וכתוב (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו, שש כנפים וגו', עובדא דמשכנא באינון קרשים כגוונא דאינון שרפים, (בהאי אתר) אלין עומדים ואלין עומדים. ואי תימא, והא כל חיילי שמיא אינון עומדים כלהו, כמה דאת אמר (זכריה ג ז) ונתתי לך מהלכים

מצויר למעלה שנאמר (שמות כה) את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן אמר דוד ע"ה (דברי הימים א כה) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית וכתוב (שם) ותבנית כל אשר היה ברוח והענין לומר כי אע"פ שהמשכן והמקדש עתידין ליהרב וכלי הקדש הגופניים עתידים שיאבדו בגולה אין להבין שכשם שפסקו למטה כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם ח"ו אבל הם עומדים וקיימים לעולם ואם פסקו למטה עתידים לחזור לקדמותם וזהו מאמר רז"ל במסכת סוכה פרק לולב וערבה וכן במסכת יומא סוף פרק בא לו כהן גדול עצי שטים עומדים שמעמידים את צפויין שמא תאמר אבד סברן בטל סכוין ת"ל עצי שטים עומדים שעומדין לעולם ולעולמי עולמים קרא צפויין הכה שהם מצפים לו ומה שאמר שהן מעמידין אותו הכה תלה הגדול בקטן ושמה תאמר מאחר שהן מעמידין אותו כשאבדו למטה אבד סברן למעלה כלומר שאמבד אותו הכה שהן מקוים או שמא בטל הכה שמשקיפים לו ת"ל עומדים לעולם ולעולמי עולמים

(כו כה) וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכּוֹן בְּתוֹךְ הַקִּקְשִׁים מִבְּרַח מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה:
 עי' ר' בחיי: ותן לבך כי הבריה התיכון המבריה¹²⁹⁰ הקצוות והוגר המשכן כלו לכל הצדדין וסובל אותו היה כנגד קו האמצעי היכל הקדש הנושא לכל הקצוות וסובלן ומשפיע כחו בכל שבעים שרי מעלה והיא מדרתו של יעקב שמכחו יצאו שבעים נפש וא"כ ראוי היה יעקב אבינו להורידו למצרים שכן אמרו במדרש תנחומא הבריה התיכון ירד עם יעקב אבינו למצרים אמר להם לבניו כשתהיו נגאלים טלו אותו עמכם

(כו ב) וְאֵתָהּ תַּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׂמֹן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:
 עי' ר' בחיי: תמיד שלא תשאר המנורה בלא נר או יאמר נר שהוא תמידי וירמוז לנר מערבי שהוא עקר כל הנרות שכל הנרות פונות כנגדו והוא היה פונה כלפי שכינה שהיא המדה העשירית וזהו לשון תמיד והבן זה¹²⁹¹

(כח ב) וְעִשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיֶךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת לכבוד ולתפארת יאמר שיעשו בגדי קדש לאהרן לשרת בהם לכבוד השם השוכן בתוכם¹²⁹² ולתפארת עזם כדכתיב (תהלים פט יח) כי תפארת עזמו אתה וכתוב (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וקדשנו הוא הכבוד ותפארתנו תפארת ישראל ועוד נאמר (תהלים צו ו) עוז ותפארת¹²⁹³ במקדשו וכן לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (ישעיה ס יג) שיהיה מקום המקדש מפואר בתפארת ומקום רגליו שהוא מקום בית המקדש מכובד בכבוד השם וכן

בין העומדים האלה, וכתוב (מ"א כב יט) וכל צבא השמים עומדים עליו וגו', דהא כלהו משריין עלאין לית להו קפיצין, וכלהו קיימי בקימה, אלא ודאי כלהו קיימין, ולזמנין אלין אקרונ שרפים, ולזמנין סלקין בשמא אחרא, אבל אלין כלהו בחד שמא קיימי, והאי קרא אוקמוהו. (נ"א רבי יצחק פתח) כתיב (תהלים כג א) מזמור לדוד יהו"ה רעי לא¹²⁹⁰
 לשון זו נאמרה בזהר תרומה קעה ע"ב לעניין ת"ת, אמנם פנימיותו היא הדעת, ועיין שם בשעה"פ שמייחסו לז"א. ועי' זהר בראשית א ע"ב, וכן עי' בהגר"א על ספד"צ סוף יג ע"ג.¹²⁹¹
 עי' תיקוני זהר קם סבא חד מבתר טולא (דכותלא), ואמר רבי רבי בוצינא קדישא, קום אדליק שרגא דאיהי מצוה, שכינתא קדישא, דעלה אתמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, ועלה אתמר להעלות נר תמיד, נר ה' אתקריאת ודאי, אור דנהיר ביה נשמת אדם, קום אדליק בה:
¹²⁹² היינו השכינה. ועי' ר' בחיי.
¹²⁹³ עי' ר' בחיי בראשית לא ל, מו כו, וכן עי' דברים יא יב, ועי' הערה 2198.

ובישראל יתפאר (שם מד כג) שיהיה מראה ומיחד בהם תפארתו וכן אמר למטה גם בבגדי הבנים כלם לכבוד ולתפארת (להלן פסוק מ) ואמר בקרבנות יעלו על רצון מזבחי ובית תפארת אפאר (ישעיה ס ז) והנה המזבח רצונו והכבוד בית תפארתו והיו הבגדים צריכין עשייה לשמן ויתכן שיהיו צריכין כוונה ולכן אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה שיבינו מה שיעשו וכבר אמרו (יומא סט) דמות דיוקנו מנצח לפני בבית מלחמתי¹²⁹⁴

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה לכבוד ולתפארת יאמר ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך שיהא משמש בהם לכבוד ולתפארת, כלומר לכבוד ה' השוכן בתוכם, ולתפארת ישראל¹²⁹⁵, וכבר ידעת כי היה המשכן דוגמא למקדש העתיד.

והנה בהמ"ק קראו הנביא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו¹²⁹⁶ הכוונה בית של קדשנו הוא הכבוד ושל תפארתנו הוא תפארת ישראל וזהו (עמוס ז) כי מקדש מלך ובית ממלכה הוא¹²⁹⁷ וזהו שאמר לכהנו לי בתוספת וי"ו לרמוז על המדה הששית¹²⁹⁸ ומלת לי כמו לה' והוא הכבוד¹²⁹⁹ וזה מבואר

(כח טו) וְעִשִׂיתָ חֹשֶׁן מְשֻׁפֵּט מְעֵשֶׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְיֵשֶׁשׁ מְשֻׁזָּר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

עי' ר' בחיי: ועל דרך הקבלה תמצא פליאה וחכמה נוראה ביי"ב אבני חשן אלו ממה שנתן לכל אחד מן השבטים אבן אחת ידועה בגוון ידוע הכל כפי גוון מדותיהם למעלה ראובן הרומז למדת הדין אבנו אודם ושמעון הרומז לשש קצוות אבנו פטדה וגוון שלה ירוק ככרתי לוי הרומז לחבור השלשה שלמעלה אבנו ברקת שאורו מתלהט ומתנוצץ יהודה הרומז לתהו שהוא קו ירוק אבנו נפך שהוא ירוק ככרתי זבולון הרומז למדת רחמים אבנו יהלום שהיא פירל"א לבנה יששכר לספיר שגוונו תכלת הנוטה לתכלת דן הרומז למדת הדין כמו ראובן אבנו לשם ויש בו צורת אדם נפתלי הרומז לזכור אבנו טורקיש"א והיא שבו ויש במינה זכר ונקבה יוסף הרומז למדת רחמים כמו זבולון אבנו שהם שיש בה אותיות השם בנימן הכולל מן הכל אבנו ישפה שהיא כלולה מגונים רבים והמקום יגלה לבנו להביט מתורתו נפלאות¹³⁰⁰

פרשת תצוה

(כח ל) וְנָתַתְּ אֶל חֹשֶׁן הַמְּשֻׁפֵּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִים וְהָיוּ עַל לֵב אֶהְרֹן כְּבָאוּ לִפְנֵי ה' וְנִשְׂאָ אֶהְרֹן אֶת מְשֻׁפֵּט בְּגָדֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבוֹ לִפְנֵי ה' תְּמִיד:

עי' רמב"ן: והענין הוא כי היו שמות קדושים מכחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל במשפטם – והמשל כי כאשר שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם (שופטים א א) היה הכהן מכוין בשמות שהם האורים והאירו לעיניו אותיות יהודה ויו"ד מלוי ועי"ן משמעון ולמ"ד מלוי וה"א מאברהם הכתוב שם על דעת רבותינו (יומא עג) או¹³⁰¹ שהאירה פעם אחרת לנגד עיניו ה"א מיהודה והנה כאשר

¹²⁹⁴ ??עי' ר' בחיי לא י.

¹²⁹⁵ לתיקון המלכות והו"ק?

¹²⁹⁶

¹²⁹⁷

¹²⁹⁸ ת"ת היא המידה הששית מכתר.

¹²⁹⁹ עי' דברים לד יב.

¹³⁰⁰ להסביר?

¹³⁰¹

(2) זהר ח"ב דף רל ע"א

האותיות מאירות אל עיני הכהן עדין לא ידע סדרן כי מן האותיות אשר סדרו מהן יהודה יעלה היה אפשר להעשות מהם הוד עליה או הי על יהודה ותיבות אחרות רבות מאד אבל היו שם שמות הקדש אחרים נקראים תומים מכחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו כי כאשר כיון בשמות האורים והאירו חוזר מיד ומכוון בשמות התומים ועודם האותיות מאירות לעיניו ויבא בלבו שחבורם יהודה יעלה וזאת מדרגה ממדרגת רוח הקדש היא למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול¹³⁰² שמשתמשים בה בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים כמו שהזכירו רבותינו (שם כא)

ואפשר שאחרי שנתן משה בחשן השמות הקדושים של האורים והתומים היו נודעים במסורת ממנו לגדולי חכמי ישראל שמסרם להם עם סתרי תורה ולפיכך היה ביד דוד אפוד (ש"א כג ו) והיה כדמות אפוד משה ובו חשן כדמות חשן הקדש אבל נראה שהיו בד כאשר נאמר בשמואל (שם ב יח) נער חגור אפוד בד ואמר בנוב עיר הכהנים (שם כב יח) שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד וילבישו אותו את הכהן שהוא מבני הנביאים ושואלים בו ונענין לפעמים כאשר חשב בזה ר"א ומה שאמר שאלו ראה תשובת רבינו האי לא אמר ככה כבר ראינוה וחשבנוה וידענו כי ר"א לא נתכון אליה

(כח לו) וְעִשִׂיתָ צִיץ זָהָב וְפָתַחְתָּ עָלָיו פְּתוּחֵי חֹתֶם קֹדֶשׁ לָהּ:

עי' ר' בחיי: כך היה מעשה הציץ עושה מס של זהב רחב שתי אצבעות ומקיף מאזן לאזן וכותב עליו שני שמים קדש לה' קדש למטה לה' למעלה והיו האותיות בולטות והיה נקוב שני קצותיו ופתיל תכלת למטה ממנו מנקב לנקב שיהא נקשר בפתיל כנגד העורף ופירש הראב"ד ז"ל קדש למ"ד מלמטה בסוף שטה ראשונה ולכך קראו למטה לפי שהוא בסוף ה' למעלה בראש שטה שניה וקראו למעלה לפי שהוא על ראש המעיין וסמוך לו ועם זה היה השם בראש שטה ויהיה נקרא כסדר קדש לה' והנה הציץ הוא מכלל שמונה בגדי כהונה ואינו בגד אבל הוא תכשיט ומה שזכירו רז"ל תמיד ה' בגדי כהונה הם הולכים אחר הרוב כי השבעה מהם הם בגדים שהכהן גדול מתלבש בהם

ודע והבן כי הם כנגד שבעה רקיעים ובסוף סדר צו אבאר לך זה והציץ של זהב שבראשו הוא עליון על כלם וירמוז על כלם המדה שכתוב עליה (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה¹³⁰³ ממשבצות זהב לבושה והיא העשירית ועל כן הציץ של זהב והיה

שמעון, אמר ליה, הא דכתיב (שמות כח ל) ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים, ותנינן, אורים דנהרין במלה דאצטריכו, תומים דאשלימו במליהו, תו אנן צריכין למנדע (נ"א האי רזא). אמר

לבדוק אם זה גמ'

(3-4) תלמוד בבלי מסכת יומא דף עג ע"ב

שמן אורים ותומים אורים שמאירין את דבריהן תומים שמשלימין את דבריהן ואם תאמר בגבעת בנימין מפני מה לא השלימו הם שלא ביחנו אם לנצח אם להנצח ובאחרונה שביחנו הסכימו שנאמר

(3) זהר ח"ב דף רלד ע"ב

טטקוטאי, מסינטן בגלפוי באתגליא. כתיב ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים, והא אוקמוה, את האורים דנהרין, רזא דאספקלריאה דנהרא, ודא איהו גליפו דאתוון דשמא קדישא, ברזא דארבעין ותרין, דבהו אתברון עלמין, והוו משקעין ביה. ואת התומים, רזא דאינון אתוון דכלילן

¹³⁰² עי' דברי ר' בחיי ויקרא ח ח ובעיקר דברים לג ח

¹³⁰³ עי' זהר (ח"א דף רלז ע"א) רבי שמעון פתח ואמר, (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך

ראוי לפתח בו קדש לה' הוא שכתוב פיתוחי חותם קדש לה' וכתוב והיה על מצח אהרן וכתוב והיה על מצחו תמיד בשכבר ידעת כי כהן גדול הוא דוגמא גם כל בנדיו שהוא לובש בשעת עבודה הנה הם דוגמא ולכך תמצא שהזכיר הכתוב למעלה באבני אפוד על שתי כתפיו לזכרון גם בחושן הזכיר כן לזכרון לפני ה' תמיד ומלת זכרון היא דוגמא כי עמו יזכירנו ד"א ואם כן היה הכהן בשעת עבודה מוקף ומעופר מ"ב שבטים בחשן מלפניו ובאפוד מלאחריו וע"ב פעמונים של שולי מעילו למטה ושכינה למעלה על ראשו מדת הדין שבה הרחמים משגחת על ישראל וזהו לשון ציץ מלשון (שיר ב) מציץ מן החרכים ושהיא מקבלת ממקור העליון מלשון (במדבר יז) ויצץ ציץ הוא העליון בפר¹³⁰⁴ ומתוך הענין הזה יש לך להתעורר בשאר הענינים ובסדר לבישת הבגדים כי יש בו ענין גדול מורה נפלאות תמים דעים והבן זה

פרשת כי תשא

(ל יג) זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה':
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מחצית השקל לפי מה שהרהרו במחשבתם לתת קצוץ וחציצה בין האש והקול שבהר סיני¹³⁰⁵ על כן הוצרכו להביא מחצית השקל להיות כפרה

פנימה, כל כבודה דא כנסת ישראל, כבודה בגין דאיהו כבוד, דא על דא, דא דכר ודא נוקבא, (ס"א דא נוקבא),
¹³⁰⁴ ע"י זהר ח"ג (דף קעד ע"ב) ציצית פקודא דא איהו לאדכרא כל פקודי אורייתא בגינה כד"א

וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי' ועשיתם אותם דא איהו סימנא דמלכא לאדכרא ולמעבד. כתיב ועשית ציץ זהב והא אוקימנא רזא דציץ לאתעטרא ביה כהנא רבא ודא איהו ציץ לאסתכלא ביה עיינין דאיהו סימן דעלמא עלאה דאתעטר ביה כהנא רבא ובגין כך אסתכלותא דיליה מכפרא על עזות פנים דלא קיימא לקמיה אלא פנים דקשוט רזא דכל אינון פנים עלאין???
¹³⁰⁵ ע"י ז"ח & ת"ח קב"ה וכן נסת ישראל איקרון אחד וכד כנסת ישראל בגלותא לא איקרי אחד ועל דא מחצית השקל דהוא עשר גרה רזא דיר"ד בעי לאמשכא ולאנהרא באתרא דפגים תרגום: בא וראה הקדוש ברוך הוא וכן נסת ישראל נקראים אחד וכשכנסת ישראל בגלות אינם נקראים אחד ועל כן מחצית השקל שהוא עשר גרה הסוד של יר"ד צריך להמשיך ולהאיר למקום שפגם

וע"י זהר (ח"ב דף קנח ע"א): ובגין דא י' דא לזמנין איהי תחותיה לזמנין על רישיה לזמנין באמצעיתא על רישיה יהו"ה (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה ודא (שמות כז) להעלות נר תמיד דאיהו י' על הו"ה מסטרא דמנרתא באמצעיתא מחצית השקל הדא הוא דכתיב (שמות ל יג) זה יתנו כגוונא דא הו"ה בסופא במשכנא כגוונא דא הו"ה חמש אמות ארך מסטרא דה' עלאה וה' אמות רחב מסטרא דה' תתאה ואמה ו' וחצי האמה י' וכלא אתרמיז באת ו'.

תרגום: ומשום זה י' זו לפעמים היא תחתיו לפעמים על ראשו לפעמים באמצע על ראשו יהו"ה אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה וזה (ויקרא כד) להעלת נר תמיד שהוא י' על הו"ה מצד המנורה באמצע מחצית השקל זהו שכתוב זה יתנו כמו זה הו"ה בסוף במשכן כמו זה הו"ה חמש אמות ארך מצד הה' העליונה וחמש אמות רחב מצד הה' התחתונה ואמה ו' וחצי האמה י' והכל נרמז באות ו'.

ע"י לעיל יט יז שמונה מדרגות, שמתחילים באש, ובסוף לא קול אבל אחר כך האש הענין והערפל קול גדול ולא יסף וכן ע"י לעיל כ א מתוך האש כח השם לפנים מכח מראה בתוך מראה, וכן ע"י ש הכוונה בו מתוך השמים והוא כמו מתוך האש ולא תמצא בשום מקום במתן תורה דבור השם המיוחד אלא אם כן יזכיר בו מתוך האש, והנה השם המיוחד כל ישראל שמעו קולו מתוך האש אבל לא ראו אותו אפילו אצילי בני ישראל

ע"י טנת"א ה' ז"ל ומאלו הל"ב אלהים מתקבץ הארתם בצאתם מהחכמה שהוא מוחא לגבי לבא, ונעשה ל"ב כמנין ל"ב נתיבות החכמה. ולכן הלב הוא אש שורף, כי הוא האלהים דקטנות, אך הקול שבתוכו הוא שם הו"ה, שהוא בחי' הרוח השורה בלב, שהוא הנקודות העושים דפיקו מכח הנקודות

על חטאם ולפי שהקצוץ באחת מן העשר יקרא קצוץ¹³⁰⁶ לכך הוצרכו להביא עשר גרה במחצית השקל ולא בשקל שלם ולפי שמבקעים ביחוד לכך נקרא כסף זה בקע ולפי שעשו ראש מן הסוף ועליון מן התהום הרובצת תחת לכך נעשו מכסף זה האדנים הנתונים במשכן להיות המשכן נתון עליהם כדי שיתבאר מזה הפך מחשבתם וכאשר נשקלו במשקל השם הגדול שהוא שקל הקדש השלם¹³⁰⁷ נמצאו חסרים וכענין שכתוב (דניאל ה) תקל תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר ומפני שהוא החטא הגדול ועונשם נגע עד נפש לכך נתחייבו לתת מחצית השקל זה תרומה לה' והוא כופר לנפש

(ל יט) וְרָחֲצוּ אֶהָרֵן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת בעבור היות ראש האדם וסופו הידים והרגלים¹³⁰⁸ כי הידים למעלה מכל גופו בהגביהו אותן והרגלים למטה והם בצורת האדם רמו לעשר הספירות שיהיה כל גופו ביניהם וכמו שאמרו בספר יצירה (פרק ו משנה ד) כרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו ובין עשר אצבעות רגליו במלת הלשון ובמלת המעור לפיכך נצטוו משרתי עליון לרחוץ הידים והרגלים והרחיצה הזאת לקדושה תרגם אותה אונקלוס ומן הענין הזה תקנו רבותינו נטילת ידים לתפלה שיתכוין לזה כמעט נשיאות כפים והרחיצה היא המצוה אבל הכיור צוה בו להומנה ואיננו מעכב ולא מצוה כי ביום הכיפורים כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו (יומא מג) אבל למדנו מן הכיור כי צריכה כלי

(ל לא) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם:

עי' ר' בחיי: פירש הרמב"ן ז"ל היה ראוי שיאמר יהיה לאהרן ולבניו ואמר יהיה זה לי למשוח בו משיח קדשי אשר אבחר בו לדורותיכם כדי שלא תבין הכתוב אומר ואשר יתן ממנו על זר ונכרת שיהיה זר כל מי שאינו מזרע אהרן הכהן ואם כן מלכי ישראל שלא היו כהנים איך נמשחו בשמן המשחה ולפיכך בא הכתוב הזה יהיה זה לי להכניס בכלל הכהנים המלכים כי שניהם משיחי השם והוא שהזכיר בדוד (שמואל א טז) קום משחהו כי זה הוא ואמר הכתוב ג"כ (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו כלומר בשמן שהוא משחת קדש לי ועל כן אמר בכאן על בשר אדם לא יסך ויש להבין מלשון אדם הדיוט ולא מלך וצריך שתשכיל כי מה שהקדים הכתוב פרשת השמן בראשונה ופרשת הקטרת באחרונה מפני שהם כנגד הראש והסוף כי השמן היו מושחין אותו כמין כ"ף¹³⁰⁹ והוא העליון על כל המשקין וממנו בודאי משחת קדש כענין שאו ידיכם קדש וזהו לשון שמן משחת קדש ויעש את שמן המשחה קדש והקטרת לה"א אחרונה שבשם¹³¹⁰ הוא שכתוב (דברים לג) ישימו קטורה באפך ומטעם זה היו בשמן המשחה חמשה מינין כנגד חמש ראשונות ובקטורת ט' מינין כי כן היא כלולה מכלם ובאה פרשת הקטורת בלשון ויאמר והבן זה

¹³⁰⁶ עי' ברמב"ן בפרשת נח בענין קיצוץ בנטיעות.
¹³⁰⁷

¹³⁰⁸ עי' ספר הקנה ורגליהם בעבודת הברכה למה, א"ל האצבעות רומזים למעלה וע"כ צריך להעביר כל הזוהמא בשעת הברכה ע"כ רוחצין כי המכוון בעשר על העשר כענין בקידוש ידים ורגלים בעבודה ולמה מן הלויים

וכן שם עד היכן נוטלין, א"ל בני קידוש ידים ורגלים ונטילה לחולין ולתרומה כולן עד סוף היד היינו אצבעות

¹³⁰⁹ עי' רמב"ן כ ב והארה שם בשם הזהר.
¹³¹⁰

(לא ב) ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה:
 ע"י רמב"ן: ולרבותינו בזה מדרש (שמו"ר מ ב) הראה אותו ספרו של אדם
 הראשון ואמר לו כל אחד התקנתו מאותה שעה ואף בצלאל מאותה שעה התקנתו אותו
 שנאמר ראה קראתי בשם בצלאל והוא כענין שפירשתי ועוד אמרו (ברכות נה) יודע היה
 בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ והענין כי המשכן ירמוז באלו והוא היודע
 ומבין סודו¹³¹¹

ע"י ר' בחיי: ולזה רמזו במדרש שאמרו הראה לו הקב"ה למשה ספרו של אדם
 הראשון ואף בצלאל מאותה שעה התקנתו שנאמר ראה קראתי בשם בצלאל בא לרמזו
 כי בצלאל היה בשם כלומר מאותה שעה שנאצלו הדורות והנבראים כלם מן החכמה וכן
 יורה המלות בשם בצלאל בין בהקב"ה בין במשה וזהו מבואר כי על כן נקרא בצלאל
 לפי שמתחלה היה נשמתו רשומה וחקוקה בכח אצילות אל ואחרי כן יצא וזכה וישב
 בצלו של אל לעשות הארון שהיה צל של תורה שבכתב והכפורת עם כרוביו הסוככים
 בכנפיהם שהיו צל לארון ומששת ימי בראשית היה מתוקן לו¹³¹²

(לא י) ואת בנדי השרד ואת בנדי הקדש לאהרן הכהן ואת בנדי בניו לכהן:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה את בנדי השרד יתכן כי ה"א שבמלת השרד תרמוז
 לה"א אחרונה שבשם ובדין הוא שירמזנה הכתוב בבנדי השרד לפי שהם כסוי כלי
 הקדש וכלי הקדש מכוסים ונעלמים בתוכם ועל ידם מתגלים וכן ה"א אחרונה שבשם
 כסוי לשם הנעלם ומתגלה על ידה והמשכיל יבין¹³¹³

(לא יג) ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא
 ביני וביניכם לדתיתכם לדעת כי אני ה' מקדשכם:
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת צוה בכאן בזכור ושמור כאשר רמזתי בסודם (לעיל כ

¹³¹¹ ע"י זהר (ח"ב דף קנב ע"א): באתר דבי מקדשא תליין כל אתוון דאלפא ביתא ברזין גליפן
 דשמהן קדישין קשירין מרקמן עליה וכל עלמא דלעילא ותתא כלא ברזא דאתוון מתחממן (נ"א
 מתחקקון) וגליפאן ורזין דקודשא (ס"א דשמא קדישא) עלאה עלייהו אתגליף.
 במשכנא אתגליפו ואתציירו אתוון כדקא חזי דהא בצלאל הוה ידע חכמתא לצרפא אתוון
 דאתבריוו בהו שמיא וארעא ועל חכמתא דיליה (נ"א דא) אתבני משכנא על ידיה ואתבריר מכל
 עמא דישראל וכמה דאיהו אתבריר לעילא הכי בעא קודשא בריך הוא דיתבריר לתתא.
 תרגום: במקום בית המקדש תלויים כל אותיות האלף בית בסודות חקוקים של שמות
 קדושים קשורים רקומים עליו וכל העולם שלמעלה ומטה הכל בסוד של אותיות מתחמות
 (חקוקות) וגלופות וסודות הקדשה (השם הקדוש) העליונה נחקק עליהם.
 במשכן נחקקו והצטירו האותיות כראוי שהרי בצלאל היה יודע את החכמה לצרף אותיות
 שבהן נבראו שמים וארץ ועל חכמתו (זו) נבנה המשכן על ידו ונבחר מכל עם ישראל וכמו שהוא
 נבחר למעלה כך רצה הקדוש ברוך הוא שיבחר למטה.

¹³¹² ע"י שם: לעילא כתיב (שמות לא ב) ראה קראתי בשם בצלאל לתתא (שם לה ל) ראו קרא
 יהו"ה בשם בצלאל ושמיא ברזא עלאה אקרי הכי בצלאל בצל אל ומאן איהו דא צדיק דאיהו
 יתיב בצל אל ההוא דאקרי אל עליון ואיהו יתיב כגוונא דההוא אל ההוא אל נטיל שית סטרין
 וההוא צדיק נטיל לון אוף הכי ההוא אל אנהיר לעילא האי צדיק אנהיר לתתא ההוא אל כללא
 דכלהו שית סטרין ההוא צדיק כללא דכלהו שית סטרין.
 תרגום: למעלה כתוב ראה קראתי בשם בצלאל למטה (שם לה) ראו קרא ה' בשם בצלאל
 ושמו בסוד עליון נקרא כך בצלאל בצל אל ומיהו זה צדיק שהוא יושב בצל אל אותו שנקרא אל
 עליון והוא יושב כמו שאותו אל אותו אל נטיל ששה צדדים אותו צדיק נטיל אותם אף כך אותו
 אל מאיר למעלה והצדיק הזה מאיר למטה אותו האל כלל של כל ששת הצדדים ואותו צדיק הוא
 כלל של כל ששת הצדדים.

¹³¹³ ע"י ש"ח שבירה ב: התעלמות האור וכיסויו הוא מציאות תיקונו, כי ע"כ יש כח בכלי
 לסבול האור להיותו בא מלובש.

ח) וזה טעם שבתותי¹³¹⁴ – ואמר בשניהם כי אות היא שהיא ביני וביניכם לדעת ואמר ושמרתם את השבת וחייב במחללה כרת כי הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה¹³¹⁵ (קהלת יב ז) וזו תכרת משם ואמר ביום השביעי שהוא שבת שבתון קדש לה' (פסוק טו) בעבור שהוא יסוד עולם והזכיר בשבת שהיא ברית עולם (פסוק טז) וחזר ואמר כי אות היא ביני וביני בני ישראל (פסוק יז) אות היא השבת ביום השביעי והטעם שהיום אות והשבת היא אות לעולם וזה טעם שבת וינפש והיא נשמה יתירה הבאה מיסוד עולם¹³¹⁶ אשר בידו נפש כל חי (איוב יב י) והנה הפרשה מבוארת וכבר רמזתי ענינה בעשרת הדברות (לעיל פסוק כח) והמשכיל יבין.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה את שבתותי תשמרו זכור ושמור¹³¹⁷ ותן לאל לבך איך הזכיר בשניהם אות היא ולא אמר אות הם ובאר בזה כי השבת שהיא כנסת ישראל¹³¹⁸ היא אות על השבת הגדול¹³¹⁹ ולכך אמר כי השבת היא אות ביני וביניכם לדעת כי אני ה' וזה כטעם (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה שהיא כנסת ישראל והוא האות ואמר ויראו העם את ה' כי מתוך שהשיגו היד הגדולה יראו העם את ה' וכאלו אמר כי זה אות על זה וכבר הארכתי בסוד מצות שבת בפסוק זכור את יום השבת ושם תמצא סוד הענין מבואר

(לא יח) ויתן אל משה פכלתו לדבר אתו בְּהַר סיני שְׁנֵי לְחַת הָעֵדֻת לְחַת אֶבֶן פְּתָבִים בְּאַצְבַּע אֱלֹהִים:

עי' ר' בחיי: שעורו ויתן אלהים אל משה והוא נמשך אל השם הנזכר בסוף הפסוק באצבע אלהים כי הדבור בסיני גם מעשה הלוחות גם המכתב הכל היה בשם אלהים והיא ה"א אחרונה שבשם וכבר הזכרתי זה בפסוק וידבר

וכבר ידעת כי כל שם אלהים הנזכר במעשה בראשית היא התשובה¹³²⁰ ומה שהזכיר אחרי כן (בראשית ב) בהבראם בה' בראם היא ה"א האחרונה הזאת כי ה"א ברא בכח התשובה וכדי שלא תחשוב שהיא העיקר והסבה שאין למעלה ממנה על כן היא זעירא ולפיכך סמך מיד ביום עשות ה' אלהים סמך העשיה לשם המיוחד שהוא העקר ובן הזכיר דוד ע"ה (תהלים קמה) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו אמר זה על השם המיוחד ולכך דבר בנסתר ואח"כ הזכיר יודוך ה' כל מעשיך אמר כן על מדת הדין ולכך דבר לנכח וזה טעם וחסידיך יברוכה מלא בה"א וסמיך ליה כבוד מלכותך כי שם י"ה הוא מדת הדין כלשון (שמות טו) עזי וזמרת יה וכמו שהזכרתי שם

ככלותו ככלתו כתיב שנמסרה לו תורה במתנה לכלה זו הנמסרה לחתן שאם לא כן לא היה יכול ללמוד התורה במ' יום

ובמדרש וכי כל התורה כלה למד משה במ' יום והלא כתיב (איוב יא) ארוכה

¹³¹⁴ עי' ר' בחיי

¹³¹⁵ עי' לעיל הערה 1188.

¹³¹⁶ היינו יסוד דבינה עי' ר' בחיי &

¹³¹⁷ עי' תיקון, כג ע"א ז"ל: דודאי קודשא בריך הוא איהו אורייתא ושכינתא היא מצוה זכאה מאן דמתעסק בהון לייחדא לון וכן זכור ושמור אינון קודשא בריך הוא ושכינתיה זכאה איהו מאן דמייחד לון ביום שבת דאיהו יסוד ברחימו ודחילו ד"ה דאינון אבא ואימא (זכור ושמור) אינון לקבל

תרגום: שודאי הקדוש ברוך הוא הוא תורה ושכינה היא מצוה, אשרי מי שעוסק בהם ליחד אותם, וכן זכור ושמור הם הקדוש ברוך הוא ושכינתו, אשרי הוא מי שמיחד אותם ביום שבת שהוא יסוד באהבה ויראה של י"ה, שהם אבא ואמא, (זכור ושמור) הם כנגד

¹³¹⁸ עי' לעיל הערה 1195

¹³¹⁹ עי' לעיל כ ח והערה 1196

¹³²⁰ עי' לעיל הערה 1031.

מארץ מדה ורחבה מני ים אלא כללים למדו הקב"ה אמר ריש לקיש כל מי שמוציא דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם ככלה זו שהיא ערבה על בעלה נוח לו שלא אמרם שבשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה על ישראל ככלה זו שהיא חביבה על בעלה אמר רבי שמעון מה כלה זו צריכה כ"ד מיני קשוטין שנאמר (בראשית ב) ויבאה על האדם מנין ויבא"ה ללמד שקשמה הקב"ה לחוה בכ"ד מיני קשוטין¹³²¹ והם אמורים בישעיה כך תלמיד חכם צריך שיהיה בקי ומקושט בכ"ד ספרים וכן השבת שהיא נקראת כלה מצינו שחבר רב אשי במסכת שבת כ"ד פרקים ומה שנקראת שבת כלה לפי שהשבת סוף ששת ימי בראשית ותכלית מעשה שמים וארץ כי כן השבת של מעלה סוף האצילות¹³²² וכן מנהגו של עולם הגופני הזה שמבקשים הכלה באחרונה וכן צוה שלמה ע"ה (משלי כד) ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך ומלת אחר צווי כמו (תהלים נה) פלג לשונם

שני לוחות העדות – עדות היו לישראל שהשכינה שורה בתוכם כמי שמביא בידו חותמו של מלך וע"ד הפשט מה שלא היה לוח אחד שיכתבו עליו עשרת הדברות והיו שנים לפי שנקראים לוחות העדות ואין עדות אלא בשנים ועוד לוחות העדות האבן מן הארץ והכתב מן השמים וכענין שכתוב (דברים לא) ואעידה בם את השמים ואת הארץ

וע"ד המדרש שני לוחות העדות כנגד שמים וארץ כנגד חתן וכלה כנגד שני שושבינין כנגד שני עולמים אמר רבי חנינא לחת כתיב לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה ולמה של אבן שרובם של עונשים בסקילה ד"א לוחות אבן שנתנו בזכותו של יעקב אבינו שנקרא אבן שנאמר (בראשית מט) משם רועה אבן ישראל ד"א בזכות בית המקדש שנאמר (ישעיה כח) הנני יסד בציון אבן ע"כ

וע"ד הקבלה מה שהיו הלוחות שנים כבר כתבנו בפסוק וידבר ומלת שני תורה שהיו שוין כלשון שני כבשים שני השעירים וצריך שתתבונן כי אע"פ שהיו שוים בעצם גופם האחד היה גדול במכתב וכן ראוי כי כן מדת הדין מקבלת שפע והמשכה ממדת רחמים ותמצא בלוח ראשון השם המיוחד בכל דבור ודבור ולא תמצאנו כלל בלוח השני אבל נרשמו בו מנין שם המיוחד כ"ו תיבות וזה מבואר¹³²³

ודע כי הלוחות היו מרובעות ששה טפחים באורך וששה טפחים ברוחב וכן דרשו רז"ל בבבא בתרא פרק השותפין הלוחות ארכם ששה ורחבם ששה ועבים שלשה וכבר נתבאר אצלך כי עם החשבון הזה היו חתומות הלוחות בחותמו של מלך בהיות בהם עשרת הדברות חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה והבן זה

ואם תשכיל עוד במדת הלוחות בין אורך ורוחב ועובי תמצא כי היה בכל לוח ולוח ק"ה טפחים והסימן בזה (שמות טו) שם שם לו ח"ק ומשפט ובשני הלוחות יר"ו טפחים והיה זה כנגד יר"ו אותיות שבע"ב שמות הנמשכות מצרופ השם המיוחד והסימן (שם לד) ויעבור ה' על פניו כי הכל נתפרש אל משה בסיני והשגנו מזה כי כשהיו הלוחות

¹³²¹ עי' זהר ח"א מח ע"ב: תא חזי בקדמיתא כתיב ויבן יהו"ה אלה"ם את הצלע דאבא ואמא אתקיננו לה (בכ"ד קשוטין ויבאה בגימ' כ"ד) ולבתר ויביאה אל האדם (ואעלא ליה בחמש קלין ירמיה כה י) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים) לאתקשרא כלא כחדא ולאחברא חד בחד והוא יהיב לה מה דאצטרך:

תרגום: בא וראה, בתחלה כתוב "ויבן ה' אלהים את הצלע", שאבא ואמא התקיננו לה (בעשרים וארבעה קישוטים, ויבאה בגימטריא עשרים וארבע). ואחר כך "ויביאה אל האדם", (והכניס אותה בחמשה קולות, "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים") להתקשר הכל כאחד ולהתחבר אחד באחד, והוא נותן לה מה שצריכה.

¹³²² מידת המלכות עי' לעיל הערה 1195

¹³²³ חסר משהו

נתונות בארון היה שם המיוחד עם כל אותיות צרופות וידוע כי הלוחות היו של סנפירינגן ולוקחו מכסא הכבוד וכן מצינו בכסא הכבוד כמראה אבן ספיר דמות כסא ומלת לחת בא"ת ב"ש כסא ולכך שכינה שורה עליהם כמו על כסא ומפני שהלוחות לוקחו מכסא הכבוד נקראת התורה כבוד שנאמר (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו וכן הנפש השכלית שרשה בכסא הכבוד ונקראת כבוד שנאמר (תהלים ל) למען יזמרך כבוד¹³²⁴ ונפשו של אדם המתעסק בתורה זוכה לשוב לשרשה שנאמר (שם יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש

(לב ד) וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַר אֶתֹּו בַּחֲרָט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסַּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ע"י רמב"ן: ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך גם זה הכתוב יורה אותנו כי אין ממש בעולם שיחשוב כי הוהב הזה אשר היה באזניהם הוא אשר הוציאם ממצרים אבל אמרו כי כח הצורה הזאת העלם משם והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים כי הם מודים במי שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (לעיל כ ב) כי שמו הגדול¹³²⁵ הוא המוציא אותם משם אבל יאמרו במקומות רבים אשר העלוך כי יקחו זה במקום היד הגדולה המחרבת ים השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולים (ישעיה נא י) וזהו שנאמר (תהלים קו כא כב) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ושם נאמר שכחו אל מושיעם עושה גדולות במצרים נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף שכחו דברו אשר צום והנה עברו על לא תעשה לך אלהים אחרים על פני (לעיל כ ג) כאשר רמזתי שם ותבין זה

(לב ז) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ רַד בִּי שַׁחַת עִמָּךְ אֲשֶׁר הָעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ע"י רמב"ן: כי שחת עמך אמר השם¹³²⁶ למשה כי עשו שתים רעות האחת כי שחת עמך וענין ההשחתה הריסת בנין בענין שנאמר ואיש כלי משחתו בידו (יחזקאל ט א) הנני אליך הר המשחית (ירמיה נא כה) בבל ההורס כל חומה ומגדל ופירוש ההשחתה בכאן הדבר שקראו רבותינו מקצץ בנטיעות¹³²⁷ והשני כי עשו עגל מסכה והשתחוו לו ויזבחו לו והנה העבירה הראשונה לא ידענה רק השם לבדו שהוא יודע תעלומות לב והשנית מעשה הזובחים החוטאים שבהם כאשר פירשתי והנה רוב העם חטאו במעשה העגל כי כן כתוב ויתפרקו כל העם את נזמי הוהב ולולי זה לא היה הכעס בכולם לכלותם והנה הנהרגים והנגפים מועטים כי ברובם היה החטא במחשבה רעה כמו שפירשתי

וטעם אשר העלית מארץ מצרים יובן מפסוק ויסע משה את ישראל מים סוף (לעיל טו כב) – או שרצה לומר לו כמאמרם אשר אמרו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים וכן במשנה תורה (דברים ט יב) אשר הוצאת ממצרים כי על ידך יצאו כאשר הם אומרים ומשה אמר בתפלתו אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה (פסוק יא) כי אתה לבדך הוא המוציא כי לך הכח והגבורה כי בכח גדול ימין ה' נאדרי בכח וביד חזקה ימין ה' תרעץ אויב (לעיל טו ו) וכן אמר בכחך הגדול ובזרועך הנטויה

¹³²⁴ ע"י לעיל הערה 592.
¹³²⁵ ע"י לעיל הערה 395.
¹³²⁶ נדצ"ל ה'
¹³²⁷ ע"י הערה 1234.

(דברים ט כט) כאשר רמזתי¹³²⁸ בסוד מדת הזרוע

(לב י) וְעַתָּה הִנִּיחָה לִי וַיְחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכְלָם וְאַעֲשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל:
 ע"י רמב"ן: ואין טעם שיאמר הניחה לי ואכעוס כי אם לא חרה אפו עדיין איך
 יחרה אפו אחרי שיניחנו משה אבל דרך הפשט שיאמר הניחה לי ואכלם בחרון אפי
 כדרך הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד).

ועל דרך האמת הניחה רחמי ומדת הדין שלי תתחרה בהם ואכלם בה¹³²⁹ כי עמי
 אין לה¹³³⁰ רשות בהם וזה טעם ויחל משה את פני ה' אלהיו והוא כטעם את פני הארון ה'
 אלהי ישראל¹³³¹ (להלן לד כג) וכך הזכיר במשנה תורה (דברים ט כו) ה' באל"ף דל"ת
 ויו"ד ה"א אחריו ויתכן שיהיה ויחל מלשון תחלה ובין ותדע

(לב יא) וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה ה' יַחַרְרָה אִפְךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה:

ע"י רמב"ן: למה ה' יחרה אפך הנה בחטא הגדול הזה היה ראוי משה שיתפלל
 דרך וידוי ותחנה כענין אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (להלן פסוק לא) וכשתפלל
 עזרא וכשתודותו על מעל הגולה (עזרא י א) ואין טעם שיאמר למה ה' ורבותינו (בשמו"ר
 מג ז ט) מתעוררים בזה על דרך ההגדות להזכיר כמה טעמים למעט החטא לפניו
 ועל דרך האמת יאמר למה תתן רשות למדת הדין להיות שולטת בעמך כי אתה
 הוצאת אותם לשמך מארץ מצרים במדת רחמים בהם ובמדת הדין על שונאיהם

והתפלה הזאת למה ה' למה יאמרו מצרים נראה באמת כי זאת התפלה היא
 אשר הזכיר במשנה תורה (דברים ט כו) ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך
 כי ענין התפלה שזה בשניהם והנה הזכיר כאן התפלה קודם רדתו מן ההר ושם הזכיר
 אחרי רדתו מן ההר ודעת ר"א כי משה לא התפלל בעד ישראל כל זמן שהיתה ע"ז
 ביניהם אבל כאשר אמר לו הרף ממני ואשמידם (שם ט יד) התבונן כי הדבר תלוי בו
 וירד ובער העגל ושב להתפלל בארבעים יום ואין מוקדם ומאוחר בתורה

ואין דעתי כן בעבור שהתפלה שעשה בשובו היא אשר יספר אנא חטא העם
 הזה חטאה גדולה (בפסוק לא) ואם הכל תפלה אחת שעשה בארבעים היום אחרי שבו
 להר למה יחלק אותה ויזכיר כאן (בפסוקים יא – יג) מקצתה ואחרי הירידה (להלן בפסוק
 לא) יזכיר המקצת האחר אבל הן שתי תפלות ולכן נראה כי כאשר אמר לו הניחה לי

¹³²⁸ לעיל טו ו ד"ה ימינך אולי יד לא??

¹³²⁹ ע"י זהר (ח"ב דף קצג ע"ב): תלת זמנין אנקיד ליה אי משה רעיא מהימנא כמה חילך תקיף
 כמה גבורתך רב תלת זמנין אנקיד ליה דכתיב ועתה הניחה לי הא חד ויחר אפי בהם ואכלם הא
 תרין ואעשה אותך לגוי גדול הא תלת חכמתא דמשה בתלת נקודין אלין אחיד בדרועיה ימינא
 לקבל הניחה לי אחיד בדרועיה שמאלא לקבל ויחר אפי בהם ואכלם אתחבק בגופא דמלכא לקבל
 ואעשה אותך לגוי גדול וכד אתחבק בגופא תרין דרועין מסטרא דא ומסטרא דא לא יכיל
 לאתנענעא לסטרא בעלמא דא הוי חכמתא דמשה (ס"א דבמילי) דמיני נקודין דמלכא ידע בכל
 חד מנייהו באן אתר יתתקף ובחכמתא עבד.

תרגום: שלש פעמים רמז לו אי משה הרועה הנאמן כמה חזק כחך כמה גבורתך גדולה שלש
 פעמים רמז לו שכתוב ועתה הניחה לי הרי אחד ויחר אפי בהם ואכלם הרי שתיים ואעשה אותך
 לגוי גדול הרי שלש חכמתו של משה בשלשת הרמזים הללו אחז בזרוע ימינו כנגד הניחה לי אחז
 בזרוע שמאלו כנגד ויחר אפי בהם ואכלם התחבק בגוף המלך כנגד ואעשה אותך לגוי גדול
 וכשתחבק בגוף ושתי זרועות מצד זה ומצד זה לא יכול להתנענע לצד בעולם זו היתה חכמתו
 של משה (שבדברי) שמיני רמזים של המלך הכיר בכל אחד מהם מאיזה מקום יחזיק ובחכמה הוא
 עשה.

¹³³⁰ למידת הדין?

¹³³¹ ע"י לעיל הערה 1012.

ויהר אפי בהם ואכלם מיד ת לה פני השם ולא אחר כלל כי היה ירא פן יצא הקצף מלפני ה' ויחל הנגף לכלותם כרגע ומיד אמר למה ה' יחרה אפך בעמך וכך מצאתי באלה שמות רבה (מב א) אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד לי אין לישראל תקומה בעולם אבל איני זו מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל משה ללמד עליהם סניגוריה וכו' והנה התפלל עליהם ונחם השם על הרעה אשר דבר להרוג אותם ולכלותם לא שנתרצה להם רק שאמר נחמתי לא אעשה כלה וכיון שהיה לו פנאי ירד משה ושרף את העגל והרג עובדיו ואחר כן אמר לעם אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד הטאתכם (פסוק ל) שימחול לכם

אבל במשנה תורה ספר הענין בסדר אחר כי אחרי דבר ה' שאמר הרף ממני ואשמידם אמר ואפן וארד (דברים ט כו) והטעם לפי שהיה משה מסדר להם שם כל הטאיהם והטורה שטרה עליהם והנה ספר מה שעשו בחורב בעגל (בפסוקים יב – טז) ושהוצרך הוא לשבר הלוחות (פסוק יז) ולהתפלל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה (פסוקים יח יט) וגם על אהרן (פסוק כ) ושטרה לשרוף את העגל (פסוק כא) וספר מה שעשו בתבערה ובמסה ובקברות התאווה (פסוק כב) ובשלח ה' אותם מקדש ברנע (פסוק כג) ואחרי שהשלים ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם (פסוק כד) חזר (בפסוקים כה – כט) אל ענין תפלותיו אשר הזכיר וסדר את שתי התפלות ואמר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלת כי אמר ה' להשמיד אתכם ואתנפל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו' כאומר הוצרכתי להתנפל לפני ה' בעבורכם ארבעים יום כי מתחלה אמר ה' להשמיד אתכם עד שהתפללתי אליו אל תשחת עמך ולא הוצרך להזכיר התפלה השנית כי כבר אמר שארבעים יום התנפל עליהם כי גם בכאן לא הזכירה כי מי יוכל לכתוב כמה תחנונים ובקשות אשר התנפל עליהם ארבעים יום

ואם תבין מה שפירשתי תכיר באמת שהיו שתי תפלות כי מתחלה חלה את פני ה' אלהיו ובסוף התנפל לפני ה' ארבעים יום¹³³² כאשר יתבאר בפרשת ויאמר משה אל ה' והזכיר במשנה התורה (דברים שם בפסוק כ) ובאהרן התאנף ה' ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הזכיר בכאן זה כלל וזה לכבוד אהרן כי לא רצה משה להזכיר בחייו שהוצרך לתפלתו שלא יבוש ושם אחרי מותו הודיענו האמת וזה הסדר הנכון בפרשיות האלה

עי' ר' בחיי: התחנן משה למדת הדין כי מלת פני הוא מדת הדין¹³³³ כלשון (ויקרא כ) ושמתי אני את פני (תהלים לד) פני ה' בעושי רע והוא סוד על פני וכבר הזכרתי זה בפסוק וידבר ושם נתבאר ומלת ויחל מלשון (מלאכי א) חלו נא פני אל או יהיה מלשון תחלה כלומר שהמשיך ההתחלה אל הסוף הבינה אל הדעת ומה שהזכיר אלהיו ולא מצאנו כן בכל התורה שיהיה הכתוב מיחד האלהות על משה לא בפירוש שיאמר אלהי משה כענין באבות ודוד ולא בכנוי רק במקום הזה הנראה לי בטעם הדבר כי היה זה למעט ורמזה לנו התורה שאין הקב"ה לאלהים לישראל בחטא הזה וכן הוא

¹³³² עי' ז"ח & נפילת אנפין מה היא. הא אוקמוה, דקא עביד כל מה דעביד משה, צלותא ותחנונים ובעותין ונפילת אפים, דכתיב ואתנפל לפני ה'. אבל בתר דמסיים צלותיה, ועאל בכל אינון דרגין עילאין, ואתקשרת כלה בכלהו, אית לנחתא לתתא, והואיל ונחית לתתא, אצטרך נפילת אנפין, באלפא ביתא:

מ"ט. בגין דכיון דצלי צלותיה, ואודי על חובוי, מכאן ולהלאה, אחזי גרמיה, דמסר נפשיה למאריה ברחימו. לדוד אליך ה' נפשי אשא. וניחא ליה לההוא סטרא דשרייא ביה מותא, ועביד ליה נייחא בדא:

¹³³³ עי' לעיל הערה 1146.

יתעלה הזכיר עמך ורמוז כי אינם עמו והענין כי היו מנוודים לשמים וכפרו עתה באלהותו

(לב טו) וַיִּפֶן וַיִּרְדּוּ מִשָּׁה מִן הַהָר וַשְּׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת בָּיָדוֹ לַחַת פְּתָבִים מִשְּׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם פְּתָבִים:

ע"י ר' בחיי: ותמצא בפסוק זה עם הפסוק שאחריו ק"ח תיבות כנגד ק"ח טפחים שהיו בלוח אחד ובשניהם יר"ו טפחים כנגד יר"ו אותיות שבע"ב מלות היוצאות מן השם הגדול שהרי הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועבין שלשה א"כ שלשה פעמים ל"ו הרי ק"ח טפחים בכל לוח ולוח וכשהיו הלוחות מונחות בתוך הארון זה באור מפורש כי השם היה בארון עם כל צרופו וכן תמצא מן ויפסול עד ויקרא ק"ח אותיות גם כן ואח"כ הזכיר בשם ה' ויעבור ה' על פניו והוא באור גמור כי השם המיוחד שממנו ע"ב שמות יש בהם יר"ו אותיות כי כל זה נתבאר למשה בפירוש בסיני¹³³⁴

(לב כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחְנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ:
ע"י רמב"ן: וטעם כה אמר י"י אלהי ישראל בעבור שחשבו עובדי העגל לזכות לאלהי ישראל¹³³⁵ והנה מדת הדין פוגעת בהן בעבור שקצצו בנטיעות¹³³⁶ ועוד כי המשפט לאלהים הוא (דברים א יז) ומפני זה אמר בלויים כי הבדיל אלהי ישראל¹³³⁷ אתכם מעדת ישראל (במדבר מז ט) כי העבודה לאלהי ישראל ולשמו נבדלו בזכות הזאת

(לב לב) וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתְכֶם וְאִם אֵין מִחְנֵי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר פְּתַבְתָּ:
ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מספרך מן הספירות והוא כאלו אמר משש קצוות של מעלה שהם ספירות כי הם ראשית כל מפעל והם נקראים מלאכת שמים וארץ וזה סוד הכתוב (תהלים סט) ימחו מספר חיים מלשון ספירות ג"כ וכאלו אמר מצרור החיים ומכאן יש לך להבין מאמר חכמי האמת שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים והכוונה כי שלשה ספרים שהם חסד דין ורחמים צדיקים גמורים סבתם החסד ורשעים גמורים סבתם הדין בינוניים סבתם הרחמים שהוא מכריע בינתים והמלך שאנו מזכירין בראש השנה¹³³⁸ פועל בשלשתן

(לג א) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֶה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְנַנְּהָ:
ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יהיה ואדעה מה אעשה לך כי בדעת הרחמים יעשה בהם¹³³⁹ כמו ואם לא אדעה (בראשית יח כא) וכבר פרשתיו (שם כ ד"ה זעקת)

(לג ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עֲרַף רַגְעֵי אֶחָד אֲעֲלֶה בְּקַרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עִדְיֶךָ מֵעֲלֶיךָ וְאֲדַעֶה מָה אֲעֲשֶׂה לָּךְ:

¹³³⁴ ע"י לעיל שמות לא יח.
¹³³⁵ ע"י לעיל הערה 1012.
¹³³⁶ ע"י הערה 1234.
¹³³⁷ ע"י לעיל הערה 1012.
¹³³⁸ ע"י תיקור"ז קא ע"ב שזה מידת המלכות?
¹³³⁹ ע"י רבינו ב כה ודברינו שם הערה &.

ע"י ר' בחיי: ולפי מה שדרשו ז"ל¹³⁴⁰ שהעדי הזה שם המפורש היה באור הכתובים ולא שתו איש עדיו בגדיהם ממש הורד עדיך הוא עדי שם המפורש ולכך לא נאמר הפשט עדיך אלא לשון הורד ולשון מעליך כי ירדו מאותה עליה ונסתלקה אותה המעלה מעליהם וכן דרשו רז"ל זינאות חגר להם והוא כלי זיין של שם המפורש שהיה בידם מהר חורב וכמו שדרשו (שמות לב) חרות על הלחות חירות ממלאך המות כי היו בידיהם שמותיו של הקב"ה ולא היו ראויין שתשלוט עליהם מיתה ולזה רמזו אונקלוס שתרגם תיקון זיניהון וזהו לשון ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אותו עדי שהיה בידם מהר חורב ולכך תרגם אונקלוס הורד אעדי לשון הסרת כה וכן ויתנצלו ואעדיאו והכוונה לומר כי אותן מעלות ומאורות שהיו להם כל אחד ואחד כמלאכי השרת מהר חורב נסתלקו ואבדו מהם ומשה לקחם וזהו שהסמיך לו ומשה יקה את האהל¹³⁴¹ מלשון (איוב כט) בהלו גרו וכן (במדבר כד) מה טובו אהליך וכאשר אבאר שם בעזרת הש"י

(לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדי מהר חורב:

ע"י רמב"ן: וטעם ויתנצלו בני ישראל את עדים כי בשמעם זה התנצלו ויתפרקו מכל עדי יותר ממה שעשו תחלה ואונקלוס שתרגם בעדי תקון זיין דעתו כדברי האומר בבראשית רבה (ע"י שמו"ר מה ב) זינאות חגר להם כלומר שחגר להם הקב"ה בשעת מתן תורה כלי זיין להנצל מכל פגע ומלאך המות כמו שדרשו (שמו"ר לב א) חרות על הלוחות (לעיל לב טז) חירות ממלאך המות והם שמותיו של הקב"ה¹³⁴² והנה ישראל קבלו עליהם את המיתה ברצון נפשם מפני עונש העגל וזה ענין תשובה גדולה וחרטה בחטאם

(לג ז) ומשה יקה את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה ויקרא לו אהל

מועד ויהיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה:

ע"י ר' בחיי: זה לשון הוזה כי היה נוהג בן תמיד ואמר הרחק מן המחנה כי היה מתרחק ממחנה ישראל לפי שהיו כמנודין לשמים בעון העגל והיה דורש מנודה לרב מנודה לתלמיד

והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה – למדך שלא היתה שכינה שורה מתוך המחנה והיה הכתוב ראוי לומר כל מבקש משה אלא מכאן שנקרא משה בשם המיוחד וכן מצינו שנקרא יעקב בשם אל שנאמר (בראשית לג) ויקרא לו אלהי ישראל כאשר פירשתי שם וכן מצינו בשם הצדיק שנקרא בשם המיוחד הוא שכתוב (שם כה) ותלך לדרוש את ה' וכתוב (שם) ויאמר ה' לה ודרשו רז"ל על ידי שם כי

¹³⁴⁰ ע"י זהר (ח"ב דף רכז ע"א) וכדין מה כתיב (שם לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, ועדים הוזה רזין דשמה קדישא דאעטר לון קודשא בריך הוא, ואתנטל מנייהו, כדין שלטא מחבלא על עלמא, ואהדר כמלקדמין, כההוא זמנא דשלטא בעלמא, ועביד דינא. אמר רבי יוסי, ביומי דטופנא מאן יהיב תמן מחבלא, דהא

¹³⁴¹ ע"י לעיל הערות 269 2701.

¹³⁴² ע"י זהר (ח"ב דף רכז ע"א): ובעא קודשא בריך הוא בההוא זמנא לאעברא ההוא מחבלא מעלמא (וכד) בר דישראל סרחו בההוא זמנא ליומין זעירין ועבדו ית עגלא וכדין מה כתיב (שם לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב ועדים הוזה רזין דשמה קדישא דאעטר לון קודשא בריך הוא ואתנטל מנייהו כדין שלטא מחבלא על עלמא ואהדר כמלקדמין כההוא זמנא דשלטא בעלמא ועביד דינא.

תרגום: ורצה הקדוש ברוך הוא באותו זמן להעביר את אותו משחית מהעולם (וכאשר) רק שישראל סרחו באותו זמן לימים מועטים ועשו את העגל ואז מה כתוב (שם לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב ועדים היה סודות השם הקדוש שעטר אותם הקדוש ברוך הוא ונטל מהם ואז שלט המשחית על העולם וחזר כמקדם כמו באותו זמן ששלט בעולם ועשה דין.

השם המיוחד לא דבר עמה כלל וכן מצינו במלך המשיח שנקרא בשם המיוחד שנאמר (ירמיה כג) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו וכן ירושלים (יחזקאל מח) ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי שמה אלא שמה וטעם הדבר בכלם כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר שידבק בו ונקרא השליח בשם השולח ומזה מצינו שהמלאכים נקראים בשם המיוחד במקומות מן הכתובים וכענין שכתוב (בראשית יח) ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקך שרה שהוא מלאך ונקרא בשם המיוחד וכמו שבארתי שם וכן (שם יט) וה' המטיר שהוא גבריאל לדעת רז"ל מאת ה' מאת הקב"ה¹³⁴³

(לג יא): וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשַׁבְּתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כמו (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו ואיננו כמו (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם¹³⁴⁴ כי זה בהשגתם של ישראל שהיתה מראה בתוך מראה¹³⁴⁵ כענין שכתוב (במדבר יד) אשר עין בעין נראה אתה ה' וזה מבואר

(לג יב): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אֶתָּה אָמַר אֱלֹהֵי הָעַל אֶת הָעַם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מְצַאֲתָ חֵן בְּעֵינָי:
 ע"י רמב"ן: ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי – שאמרת לי הנה אנכי שולח מלאך (לעיל כג ב) ואין זו הודעה שאין אני הפיץ בו לשון רש"י ואיננו נכון בלשון הכתוב ועוד כי למה יאמר עתה כן ובעת שנאמר לו הדבור ההוא שתק ממנו וכי יבקש עתה להרויח בעבור מעשה העגל אבל הענין כי הקב"ה אמר בכאן למשה (בפסוק ב) ושלחתי לפניך מלאך ומשה אמר לו לא הודעתני מי הוא המלאך שתשלח עמי אם הוא מלאך הראשון ששמך בקרבנו¹³⁴⁶

(לג יג): וְעַתָּה אִם נָא מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה בִּי עֲמֶיךָ הַגּוֹי הַזֶּה:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה הודיעני נא את דרכך נתיבות טובה שאתה מנהיג עולמך בו ואשר בו אתה נודע והם הם דרכי הצדיק יסוד עולם שכתוב בו (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו והדרכים האלה שבקש משה הם הם שהזכיר שלמה המלך ע"ה שהיו נפלאים ממנו הוא שאמר (משלי ל) שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה וכוון שלמה כי פעולת צדיק יסוד עולם בעולם הגופני הזה נפלאות ממנו ועל כן הזכיר האויר והמים והאדם כי זה כלל כל העולם השפל שהעופות מצויים לפרוח באויר ובעלי חיים לדרוך בעפר ויורדי הים לרכוב באניות ומין האדם שהוא זכר ונקבה זהו דרך גבר בעלמה ויגיד כי כל זה דרך העולם ומנהגו אבל מה שנפלא ממנו ההנהגה באיזה ענין הוא ומהות

¹³⁴³ ע"י לעיל הערה 108.
¹³⁴⁴ ע"י בהגר"א על ספד"צ ב ע"ב שכן משה ענינם. וכן הוא בתיקוני זהר דף & דבר אחר זה ספר תודלות אדם וכו', זה תרין עשר אנפין, דאתמר בהון לפני אריה אל הימין לארבעתם, לפני שור וגומר, לפני נשר וגומר, ביום ברא אלקי"ם אדם חיה רביעאה, וצריך לאסתכלא בהון, באנפין בארבע גוונין דנהרין בהון ארבע חיות, דאתמר בהון פנים בפנים דבר ה' עמכם, ובמשה נאמר (שמות ל"ג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, בתר דאהדרו לאחורא, קודשא בריך הוא הדר לון אחרוי, ודא איהו וראית את אחורי לפני לא יראו, ואלין אינון פנים דנראין ופנים דאינון נראין:
¹³⁴⁵ ע"י לעיל הערה 1123.
¹³⁴⁶ ע"י לעיל הערה 880 881.

פעולת הצדיק מה היא וזה הענין הנפלא משלמה הוא שבקש משה עתה ואמר ואדעך – ואדע ליחד אותך למען אמצא חן בעיניך – ולמדך כאן שהיודע ליחד את ה' יתברך הוא המוצא חן בעיניו¹³⁴⁷ וראה כי עמך הגוי הזה שאני מנהיג אותם ועל כן אצטרך שתודיעני זה השיב לו הש"י פני ילכו הוא השליח מטטרו¹³⁴⁸ שבו אני נודע בעולם על המעשים הנוראים והנפלאות הגדולות באותות ומופתים שיעשו על ידו שמתוכם ידעו אותי הבריות ויראוני כענין שכתוב (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' והנחותי לך מלשון נחת רוח כלומר אניה אותו לך שלא יתנהג עמך במדת הדין קשה אלא במדת הדין רפה¹³⁴⁹ כלולה מן הרחמים והשליח¹³⁵⁰ הזה הוא הכבוד הנקרא שכינה ולכך תרגם אונקלוס שכינתי תהך ומשה לא נתרצה בו מפני שהוא מדת הדין ולכך השיב אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה אם אין פניך בעצמך ובכבודך זהו מדת התפארת והכבוד¹³⁵¹ אל תעלנו מזה כי בשתי מדות האלה הוצאת אותם ממצרים שנאמר בכה גדול וביד חזקה לא ביד חזקה בלבד וכן דרשו רז"ל בגאולת מצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח שהוא מטטרו¹³⁵² אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו¹³⁵² כלומר התפארת והכבוד והקב"ה הודה לו בכך גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה ומלת גם תורה שהוא כאילו אמר את הדבר אשר דברתי לך פני ילכו גם את הדבר אשר דברת אותי אעשה כיון שהודה לו בזה ומצא עת רצון בקש למעלה מזה ואמר הראני נא את כבודך והוא הכתר¹³⁵³ ולא נענה בזה והשיב לו לא תוכל לראות את פני ותרגם אונקלוס אפי שכינתי כי מפני שהשכינה ברושים ביתה בסוף האצילות לכך קרא תחלת האצילות פנים כי תחילת כל דבר ועליונו יקרא פניו ועל כן השיב לו לא תוכל לראות את פני כלומר הפנים העליונים פני האצילות אבל הנה מקום אתי¹³⁵⁴ וראית את אחורי הוא אחרית האצילות והוא מה שהודה לו כבר אני אעביר כל טובי ולשון אחורי מלשון אחור שהוא מערב כלשון (תהלים קלט) אחור וקדם צרתני וידוע כי השכינה במערב ופני לא יראו ראשית האצילות ומפני שהשיג משה כבר הכבוד והתפארת יאמר הכתוב והוא הנכון יותר בקשור הענין הנה מקום אתי הריני נתן

¹³⁴⁷ עי' ז"ח & דא"ר יהודה, בכל מקום ה' מדת רחמים. אמר משה, רבש"ע, אתה אמרת שמצאתי חן בעיניך. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא אדני בקרבנו דהוא מדת רחמים. הרי אדני אינו מדת הרחמים, ואולי כוונתו לחיבור הוי"ה ואדני?

¹³⁴⁸ עי' לעיל הערה 985

¹³⁴⁹ עי' לעיל הערה 958.

¹³⁵⁰ עי' רמב"ן ג ב לגבי המלאך הגואל.

¹³⁵¹ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹³⁵² היינו שניהם יחד

¹³⁵³ עי' זהר (ח"ג דף רנה ע"ב) כהלכתן ושלישית אפילו טפח ולמ"ד שלשה כהלכתן ורביעית אפילו טפח ואינון בגין דא תרין תלת ארבע הא תשע טפח איהי עשיראה לאשלמא כל חסרון. ובגין דא שיעור סכה לא פחות מעשר דאיהי מלכות עשיראה דכל דרגין ולא למעלה מעשרין דאיהי כ' כתר עליון דלא שלטא ביה עינא. כבוד עלאה עליה אמר משה הראני נא את כבודך ואתיב ליה קב"ה לא תוכל לראות את פני ולית כבוד בלא כ' ובגין דא שיערו מארי מתניתין לקבלייהו סכה העשויה כמבוי מסטרא דאת ם כמין גא"ם מסטרא דאת ג' כמין צריף מסטרא דאת ד' ושבע אתוון אינון בג"ד כפר"ת כ' כבשן ב' בורגין ושאר סכות

¹³⁵⁴ עי' זהר (ח"ב דף רז ע"א): כתיב (שם לג כא) הנה מקום אתי מקום אתי ודאי דא איהו מקום טמיר וגניז דלא אתידע כלל משמע דכתיב אתי אתר דלא אתגליא וקיימא טמירא ודא איהו אתר עלאה לעילא היכלא עלאה טמיר וגניז אבל דא איהו אתר לתתא כדקאמרן ודא איהו מקום דאתפרש לעילא ואתפרש לתתא ובגין כך אל יצא איש ממקומו ביום השביעי.

תרגום: כתוב הנה מקום אתי מקום אתי ודאי זהו מקום טמיר וגנוז שלא נודע כלל ממשמע שכתוב אתי מקום שלא התגלה ועומד טמיר וזהו מקום עליון למעלה למעלה היכל עליון טמיר וגנוז אבל זהו מקום למטה כפי שאמרנו וזהו מקום שנפרד למעלה ונפרד למטה ולכן אל יצא איש ממקומו ביום השביעי.

עי' תיקוני זהר דף עה ע"א - ושכינתא בה אתמר הנה מקום אתי.

לך מקום השגה עליונה שתשיג הספירה הנקראת חכמה¹³⁵⁵ זהו וראית את אחורי ותהיה האל"ף נוספת ומלשון חיוור שכן החכמה נקראת לבנון והתוספת לא לחנם אבל להורות שהיא ראשונה לענין השגתנו ועל זה רמזו חכמי האמת באמרם הראה לו קשר של תפילין כלומר תפילין של ראש שהוא כמין דל"ת וידוע כי ד' יסודה חכמה כי כן נאמר בספר יצירה בענין בג"ד כפר"ת ועליה רמז שלמה (שיר ז) ודלת ראשך כארגמן¹³⁵⁶ אבל הכתר לא יושג זהו לפני לא יראו ואז וירד ה' בענין ולשון ירידה בכאן השגה כלשון יורדי המרכבה¹³⁵⁷ ובאור הכתוב כי משה השיג השם המיוחד מתוך הכבוד הבא בענין ויתיצב עמו שם מי נתיצב עמו שם הכבוד שנקרא שם כלשון (בראשית ב) ומשם יפרד כי משם ולמטה עולם הנפרדים¹³⁵⁸ ונקרא גם כן שם (שמואל ב ו) להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם וכן הזכיר משה למעלה ואתה אמרת ידעתיך בשם ואמר ויקרא בשם ה' באורו ויקרא הכבוד בשם ה'¹³⁵⁹ ומלת בשם היא סמוכה לשם המיוחד וכן תרגם אונקלוס בשמא דה' ויעבור ה' הוא הכבוד וכדי לקיים לו אני אעביר כל טובי ומה שאמר על פניו הכוונה על פניו של משה ולפי שהכבוד הזה שעבר היא השכינה לכך תרגם אונקלוס ואעביר ה' שכינתיה על אפוהי ומלת ויקרא חוזרת לכבוד כי הוא הקורא י"ג מדות שהן במדת התפארת הוא ה' המיוחד מדת הרחמים שכן תמצא כל י"ג מדות רחמניות ולכך קורין אותם החכמים מכילין דרחמי יחס את כלן למדת התפארת היא הרחמים והנה משה רבינו אחר שלמד סדרי תפלה ותחנונים השתחוה אל העובר על פניו ובקש מלפניו שילך תמיד בקרבם הוא שנאמר אם נא מצאתי חן בעיניך במדת הדין ילך נא אדני הוא השכינה וכן תרגם אונקלוס תהך כען שכינתא דה' ביננא והתפלה הזאת למשה הוא שבקש שיהיה הענין כן תמיד מכאן ואילך שתלך השכינה בקרבם בכל מקום שיהיו לפי שהם עם קשה עורף ויצטרכו לכך כי טוב להם בשכינה שהיא מדת הדין רפה יותר ממלאך שהזכיר לו למעלה ושלחתי לפניך מלאך שהכוונה בו על מלאך מן הנפרדים¹³⁶⁰ והנה הקב"ה הורה לו בזה והבטיחו בשתי המדות שישכין שכינה בקרב העם ושיהיה תפארתו עם משה שישכין שכינה בקרב העם הוא שאמר לו הנה אנכי כורת ברית הוא מלאך הברית והוא השכינה ואמר נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרב ושיהיה תפארתו עם משה הוא שאמר את מעשה ה' כי נורא הוא¹³⁶¹ והיה ראוי שיאמר את מעשי ה' כי

¹³⁵⁵ היינו מלכות שהיא חכמה תתאה?

¹³⁵⁶ עי' זהר (ח"ג דף קמא ע"ב) ואתערו שערי ברישהא כלהו סומקי דכללן בגו גוויי הה"ד ודלת ראשך כארגמן. מהו ארגמן. גוויי דכלילן בגו גוויי. תאנא אתפשט האי תפארת מטבורא דלבא ונקיב ואתעבר בגיסא אחרא ותקין עי' מדרש (בתי מדרשות ח"א - פרקי היכלות רבתי פרק יח אות ג) ג והיו עולין כל בעלי יורדי המרכבה ואינם נזוקים אף שהיו רואים כל היכל זה ויורדים בשלום ובאים ועומדין ומעידין ראייה נוראה ומבוהלה ומה שאין בו בכל היכל של מלכי בשר ודם מברכין ומשבחין ומקלסין ומפארין ומרוממין ומהדרין ונותנין כבוד ותפארת וגדולה לטוטרס"א ה' אלהי ישראל ששמח ביורדי מרכבה והיה יושב ומצפה לכל אחד ואחד מישראל אימתי ירד בגאווה מופלאה ושררה משונה בגאווה של רוממה ושררה של זיהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום במרום ומשנברא העולם ועד עכשיו לשבח:

¹³⁵⁸ עי' זהר בראשית כב ע"א שעולמות ב"ע המה עולמות הנפרדים.

¹³⁵⁹ עי' לעיל הערה 108.

¹³⁶⁰ עי' זהר בראשית כב ע"א שעולמות ב"ע המה עולמות הנפרדים.

¹³⁶¹ עי' זהר (ח"ב עח ע"ב): ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יהוה מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים לאתרא דפרישן גדפוי דשכינתא כמה דאת אמר (שם יח י) ויט שמים וירד וגו' תאנא אמר רבי יהודה כל זמנא דגלופי מלכא עלאה מתישרן באתרייהו עלמין כלהו בחידו וכל עובדין מתישרן בקיומיהו (מאן כל עובדין מתישרן בקיומיהו) כמה דאת אמר (שמות לד י) את מעשה יהוה כי נורא הוא מאי כי נורא הוא אמר רבי אלעזר שלימו דכלא כמה דאת אמר (דברים י ז) האל הגדול הגבור והנורא מאי והנורא דא יעקב וכתוב (בראשית כה כז) ויעקב איש תם

נוראים הם אבל הכוונה אל התפארת שהוא הרחמים ולכך אמר את מעשה ה' ואמר אשר אני עושה עמך היא הבטחה שיהיה עמו במדת רחמים ומעתה משה ובני ישראל מובטחים בפרשה זו במדת התפארת והכבוד¹³⁶² כי כן שאל ממנו יתעלה ונפלינו אני ועמך אני במדת התפארת ועמך בשכינה והנה כל הפרשה כלה מבוארת וכבר הזכרתי בסדר וישמע יתרו בפסוק וידבר אלהים כי משה ע"ה השיג שבע ספירות והם שבע קולות שנרמזו שם בפרשה ושם בארתי הכל וכאשר בקש הראני נא את כבודך למעלה מן השבעה בקש שהוא פני האצילות ולא נתן לו וזהו שכתוב לא תוכל לראות את פני וכן דעת הרמב"ן ז"ל בקבלתו

אבל דעת החכם ר' אברהם ז"ל פני ילכו המלאך הזה הוא מטטרון פנים של זעם אם אין פניך פנים של רחמים הוא התפארת שימחול ויסלח לפשעים והודה לו בזה גם את הדבר אשר דברת אעשה כיון שהודה לו חזר ובקש למעלה מזה הראני נא את כבודך והם הכתרים החסד והתפארת וכל זה כדי שלא יחזור ריקם בתפלתו שאילו לא יענה על יד האחד שיענה על יד מי שלמעלה ממנו ואז הושב לא תוכל לראות את פני ובאור זה תחלת המדות¹³⁶³ ולפי דעתו זאת לא השיג משה רבינו ע"ה מן התפארת ולמעלה ולא השיג כי אם חמש ספירות לבד וזה דעת החכם ז"ל אבל העקר הוא מה שקבלנו הוא דעת הרב ז"ל וכבר הזכרתי כמבואר בפסוק וידבר

(לג יד - מו): ויאמר פני ילכו ונהנתה לך: ויאמר אליו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מפל העם אשר על פני האדמה:

עי' רמב"ן: אבל הפרשה הזאת אי אפשר להולמה למי שלא שמע בסתרי התורה - וכך הוא הענין על דרך האמת כי משה אמר ואתה לא הודעתני מי המלאך אשר תשלח עמי ובקש שיקיים לו שני דברים שאמר לו האחד ידעתך בשם כלומר שאודע בשמי בעבורך ויתכן שיהיה ואתה אמרת זה ממה שאמר לו ושמי ה' לא נודעתני להם (לעיל ו ג) כאשר פירשתי (עי' ריש ו ארא) והדבר השני וגם מצאת חן בעיני שיהיה מוצא חן והוא דבקת הדעת¹³⁶⁴ ואמר ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך במדת הדין הודיעני נא נתיבות הדרכים כאשר אתה נודע בשמך ואדעך ליחדך למען אמצא החן הגדול וראה כי עמך הגוי הזה אתה אביהם והם בניך ולזה יתכוון אונקלוס שאומר אודעני כען ית ארח טובך ואדע רחמך אז ענה לו הקב"ה פני ילכו מלאך הברית¹³⁶⁵ אשר אתם הפצים שבו יראו פני שעליו נאמר בעת רצון עניתך (ישעיה מט ח) כי שמי בקרבו והניחותי אותו לך שלא אתנהג עמך במדת הדין עזה אלא במדה כלולה במדת הרחמים מלשון והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך (דברים כה יט) והוא כענין שנאמר (יחזקאל ה יג) וכלה אפי

כתרגומו גבר שלים שלים בכלא כך כל עובדין דקב"ה שלימין בשלימו בקיומא שלים תרגום: ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר וגו' ומשה עלה אל האלהים למקום שפרשות כנפי השכינה כמו שנאמר ויט שמים וירד וגו'. שנינו אמר רבי יהודה כל זמן שחקיקות המלך העליון מתישרות במקומן כל העולמות בשמחה וכל המעשים מתישרים על קיומם (מי כל המעשים המתישרים על קיומם) כמו שנאמר את מעשה ה' כי נורא הוא מה זה כי נורא הוא אמר רבי אלעזר שלמות הכל כמו שנאמר האל הגדול הגבור והנורא מה זה והנורא זה יעקב וכתוב ויעקב איש תם כתרגומו אדם שלם שלם בכל כך כל מעשי הקדוש ברוך הוא שלמים בשלמות בקיום שלם.

¹³⁶² עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹³⁶³ עי' לעיל הערה 404.

¹³⁶⁴ עי' רבינו ב כה ודברינו שם הערה & ????

¹³⁶⁵ עי' לעיל הערה 883.

והניחותי חמתי במ אז ענה משה אם אין פניך בעצמך ובכבודך הולכים אל תעלנו מזה שתהיה עמנו פנים בפנים כי כן היו התנאים בפרשת וארא (לעיל ו ו ח) וכן הזכיר למעלה (לעיל לב יא) בכח גדול וביד חזקה והנה יבקש שיעלה אותם אל הארץ בכח גדול וביד חזקה כאשר הוציאים בהם ממצרים וטעם ונפלינו אני ועמך שיהא חלקנו במופלא ואין כן לכל העם אשר על פני האדמה

(לג יח-יט): וַיֹּאמֶר הָרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבֵי עַל פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ וְחַנּוּתִי אֶת אֲשֶׁר אֶחֱזַן וְרַחֲמֹתַי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחָם:

עי' רמב"ן: ויאמר הראני נא את כבודך בקש שיהיה רואה במראה ממש את כבוד השם ויתכן כי יהיה כבודך בכאן הכבוד הגדול אספקלריא המאירה וה' ענה אותו אני אעביר מדת כל טובי על פניך שתשיגנו ותתבונן בכל טובי יותר מכל האדם כי מראה הפנים ששאלת לא תוכל לראותם וקראתי בשם ה' לפניך שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו וחנותי בו את אשר אחזן ורחמתי בו את אשר ארחם שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחוננו וירוחמו בשמי ובטובי ועל זה נאמר (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא¹³⁶⁶ כי טוב האדם בביתו¹³⁶⁷

עי' ר' בחיי: יש כבוד למעלה מכבוד ומה שהשיג משה במתן תורה שבע ספירות לכך בקש עתה למעלה מהם והכבוד הנזכר בכאן הוא הכבוד הגדול העליון הנקרא כתר אספקלריא המאירה יהו"ה ועל כן תמצא המלה חסרה וא"ו כבוד¹³⁶⁸ ובמלת את יתכן לומר כי היא לרבות החכמה כמו שכווננו רבותינו ז"ל במה שדרשו (דברים ו) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים או יאמר כבודך על כבוד אחרון ואמר הראני כי בקש לראות בחוש העין¹³⁶⁹

(לג יט): וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבֵי עַל פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ וְחַנּוּתִי אֶת אֲשֶׁר אֶחֱזַן וְרַחֲמֹתַי אֶת אֲשֶׁר אֶרְחָם:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה אני אעביר כל טובי על פניך הטוב הזה הוא מה שכתוב וראית את אהורי ובאורו כל¹³⁷⁰ שהוא טובי וזהו (שמות יט) כי לי כל הארץ¹³⁷¹ (דברי הימים א' כט) כי כל בשמים ובארץ וזהו מבואר

(לג כ) וַיֹּאמֶר לֹא תִּכַּל לִרְאֹת אֶת פָּנַי כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה כי לא יראני האדם לא אמר כי לא יראה אותי מפני שהמניעה הזאת אינה מאת השם שהרי כתוב בישעיה (ישעיה ו) ואראה את ה' וכן (שמות כד) ויראו את אלהי ישראל כי לא אמר ויראו אלהי ישראל אבל הוסיף את וכאשר בארתי שם והוא שאמר יחזקאל (יחזקאל ב) ואשמע את מדבר אלי וכן (תהלים קמה) ואת כל הרשעים ישמיד כי מדת רחמים שומר כל אוהביו ומדת הדין תשמיד הרשעים והזכיר האדם בה"א הידיעה כי לפי הפשט היה הכתוב ראוי לומר כי לא יראה אותי אדם וחי אבל הכתוב מבאר כי המניעה אינה אלא בעצמותו ומהותו של שם המיוחד ואפילו מן האדם המחוקק בחיות המרכבה זה באור כי לא יראני האדם וחי

¹³⁶⁶ עי' לעיל הערה 416.

¹³⁶⁷ עי' לעיל הערה 680.

¹³⁶⁸ היינו לא תפארת

¹³⁶⁹ עי' & שאין תיקון לחיצוניות עד ביאמת משיח ????

¹³⁷⁰ מידת כל עי' &

¹³⁷¹ עי' בפסוק שרבינו מרמז לארץ שבפסוק בראשית היינו מידת המלכות

(לד ו-ז) ויעבר ידוד על פניו ויקרא ידוד אל רחום ויחנן ארן אפים ורב חסד ונקמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקמה לא ונקמה פקד עון אבות על פנים ועל פני בני כנים על שלשים ועל רבעים: עי' רמב"ן: וטעם ויעבר ה' על פניו שקיים אני אעביר כל טובי על פניך ויקרא ה' ה' אל שלש תיבות הללו הן שמות הקדש וחכמים יקראו אותן מדות (ר"ה יז) כי הם מדת בעל התשובה¹³⁷² ומדת רחמיו ומדת טובו¹³⁷³ והשם המיוחד לא יתרבה בהן והנה

¹³⁷² עי' זהר אחרי מות דף סה ע"ב שזה שם הבינה וז"ל: ורזא דמלה הכי הוא, אק"ק דא כללא דכלא, דכד שבילין סתימין ולא מתפרשין וכלילין בחד אתר, כדין אקרי אק"ק, כללא כללא סתים, ולא אתגלייא, בתר דנפקי מניה שירותא, וההוא נהר אתעבר לאמשכא, כללא כדין אקרי אשר אק"ק כו' אק"ק זמין לאמשכא ולאולדא כללא, אק"ק כלומר השתא אנא הוא כלל כללא, כללא דכל פרטא, אשר אק"ק דאתעברת אמא זמינת לאפקא פרטין כלהו, ולאטגליא שמא עלאה, לבתר בעא משה למנדע פרטא דמלה מאן הוא, עד דפריש ואמר אק"ק, דא הוא פרטא, והכא לא כתיב אשר אק"ק, ואשכחנא בספרא דשלמה מלכא אשר בקיטורא דעדונא קסטירא עלאה, חברותא אשתכח, כד"א באשרי כי אשרוני בנות, אק"ק זמינא לאולדא, ת"ח היך נחית מדרגא לדרגא לאחזאה קב"ה למשה, בקדמיתא אק"ק כללא דכללא סתים, דלא אתגליא כמה דאמינא, וסימן ואהיה אצלו אמון, וכתיב לא ידע אנוש ערכה, לבתר אפיק ההוא נהרא אמא עלאה ואתעברת דזמינא לאולדא, ואמר אשר אק"ק זמינא לאולדא ולתקנא כללא, לבתר שארי לאולדא, ולא כתיב אשר אלא אק"ק, כלומר השתא יפוק ויתקן כללא, בתר דנפיק כללא ואתתקן כל חד וחד באתריה, שבק כללא, ואמר ה', דא פרטא ודא קיומא, ובהיא שעתא ידע משה רזא דשמא קדישא סתים וגליא כו'.

[תרגום: וסוד הדבר כך הוא, אה"ה זה הוא כלל הכל, שכאשר השבילים סתומים ולא נפרדים ונכללים במקום א', כך נקרא אה"ה כלל הכל, סתום ולא מתגלה. ולאחר שיצא ממנה התחלה ואותו נהר עבר להמשכה כלה כך נקרא אשר אה"ה וכו' אה"ה מוכן להמשיך ולהוליד הכל אה"ה כלומר עכשיו אני כלל הכל כלל של כל הפרטים אשר אה"ה שהתעברה אמא ומוכרנה להוציא כל הפרטים, ולהתגלות שם עליון ואחר כך רצה משה לדעת פרטות הענין מי הוא עד פירוש ואמר אה"ה זה הוא פרט וכאן לא כתוב אשר אה"ה ונמצא בספר שלמה המלך אשר בקשר העדון היכל עליונה, מצא חבר כמש"כ באשרי כי אשרוני בנות, אה"ה מוכנה להוליד בא וראה איך ירד ממדרגה למדרגה להראות הקב"ה למשה בתחילה אה"ה כלל הכל סתום שלא מתגלה כמו שאמרנו, וסימן לזה 'ואהיה אצלו אמון', וכתיב 'לא ידע אנוש ערכה', אחר שהוציא אותו נהר אמא העליון התעברה והוכנה להוליד, ואמר אשר אה"ה מוכנה להוליד ולתקן הכל, לאחר שהתחילה להוליד ולא כתיב אשר אלא אה"ה כלומר עכשיו יצא ויתקן הכל ויצא שיצא הכל ונתתקן כל א' וא' במקומו עשה הכל ואמר ה' זה פרט וזה קיום ובאותו שעה ידע משה סוד של שם הקדוש סתום וגלוי.]

ולענין זה שבינה וכתר יוצאים מאותו השם, עי' בבהגר"א על תיקו"ז לו ע"א דעיקר התגלות הכתר באור ובינה היא ה' עילאה, לכן שניהם נקראים בשם אה"ה.
¹³⁷³ אל שם של מידת החסד עי' זהר

עי' זהר (ח"ג דף לא ע"א) קיימא בכל יומא. אבל מלה שפיר הוא, אל בכל אתר נהירו (רב) דחכמתא עלאה הוא, וקיימא בקיומיה בכל יומא, דכתיב (תהלים נב ג) חסד אל כל היום, ואלמלא דהאי אל אתער בעלמא, לא יכיל עלמא למיקם אפילו שעתא חדא, מקמי דינין תקיפין דמתערין בעלמא בכל יומא. הדא הוא דכתיב,

עי' זהר (ח"ב דף כא ע"א) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, רבי תנחום אומר, שעת המנחה היתה שמדת הדין שולטת בו, רבי יוחנן אמר, והא כתיב (תהלים מב ט) יומם יצוה יהו"ה חסדו, מדת חסד קאמר ולא מדת הדין, אמר רבי יצחק, משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום, והוא מדת חסד, משנוטה לרדת נקרא ערב, והוא מדת הדין, והיינו דכתיב (בראשית א ג) ויקרא אלה"ם לאור יום. אמר רבי יוחנן, שעת המנחה הוא משש שעות ולמטה, דתניא רבי יצחק אמר, מאי דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר, ובבקר תשבועו לחם, בין הערבים דהוא שעתא דדינא תאכלו בשר, וכתיב (במדבר יא לג) הבשר עודנו בין שניהם ואף יהו"ה חרה בעם, משום דבין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבקר תשבועו לחם, משום דאקרי חסד ההיא שעתא, וכתיב (תהלים נב ג) חסד אל כל היום, וכתיב (בראשית א ה) ויקרא אלה"ם לאור יום, דאיהו מצפרא. רבי תנחום אמר, דא סומק ודא חוור, סומק בין הערבים, דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר, וחוורא בצפרא דכתיב ובבקר תשבועו לחם, רבי יצחק אמר, כתיב (שם יב ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וגו', דהוא שעתא למעבד דינא. רבי יהודה אמר, ילפינן משני כבשים שבכל יום, האחד מתקרב כנגד מדת החסד, והשני כנגד מדת הדין, ואמר רבי יהודה, מאי דכתיב (במדבר כח ד) את הכבש האחד תעשה בבקר, ולא כתיב את הכבש הראשון, אלא את הכבש האחד, מיוחד כנגד מדת החסד, דבכל מקום שני לא נאמר בו כי טוב.

המדות שהם מקרים באדם הן עשר מדות רחום וחנון וכו' והנה כולן מדות מצד אחד ומצד אחר השלש הן שמות עצם והעשר מדות והמדות נאמרו על השמות כי רחום וחנון וארך אפים באל עליון על כן לא אמר מרחם וחונן ומאריך אפים כי השם פעול למדות האלו ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים במדת רחמים שהוא מרבה החסד על גבורתו ועוזו והאמת ברחמיו ונוצר חסד לאלפים כי זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צח ג) או נוצר מצמיח מן ונוצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א) ובטובו הוא נושא עון ופשע וחטאה מלשון אני עשיתי ואני אשא וגו' (שם מו ד) ונקמה לא ינקמה ופוקד עון אבות על בנים פירוש לנשיאות ויקרא מדה כי ינקמה אותו בפקידה ההיא ומפני כי הנשיאות איננו שוה בעון ופשע ובחטאה אבל בכל אחד ענין מיוחד לו יקרא בכל אחד מדה אחת עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקמה י"ג מדות אלו כלם הם נמשכות מן הכתר שהרי לשון מדות כלים או מקבלים וזה סדר קריאת המידות בספירות ה' ה' החכמה והבינה אל רחום הגדולה וחנון ארך אפים הגבורה ורב חסד ואמת התפארת נוצר חסד נושא עון הנצח ופשע וחטאה ההוד ונקמה היסוד לכל ספירה שתי מדות חוץ מן היסוד שאין לה במדות אלא אחת והשם הנכבד שעבר על פניו הוא הקורא י"ג מדות אלו הנמשכות מן הכתר¹³⁷⁴

רבי תנחום אמר, לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהוא עי' פע"ח (שער הסליחות - פרק י): ואז מתחיל בחסד, להתחבר צד ימין שבו עם צד שמאל שבו, והם אל רחום וכו'. ונודע, כי אל, הוא תכלית החסד, בסוד כי א' הוא האור קדמאה, והל' הוא רומז להארת הבינה בו, ואחריו בא מדת רחום, שסתם רחמים, הוא הכרעת החסד והדין, ועתה נתחברו שניהם, ונתחברו ספירת החסד בכל צדדין. ואחר כך נתחבר גבורה בכל הצדדים, והם חנון ארך אפים. מדת חנון, הוא לשון חן השייך בלוי, שהוא בגבורה. אמנם, הוא הרחמים שבגבורה וחסד שבה, כי חן זה בא לה מצד הבינה, מהארת פניה, כי החן מעורר חדוה ושמחה, ואז בינה מאירה פניה בשמאל, והוי י"ן המשמח. ובא מלת ו' יתירה, ו' חנון, ע"ד שכתבתי לעיל, באמרו ופחד יצחק, כי בכל עת שאנו אומרים ומעוררים את השמאל, צריך תיכף לחברה אל המכריע, הוא הת"ת הנרמז באות ו' המחברה עם הספירה חסד, שהזכרנו באל רחום, וזהו וחנון:

אמנם, אח"כ בארך אפים, אין לחברה עם הקודם, כי הקודם לפניה היא שמאל ג"כ, ולכן אנו אומרים וחנון ארך אפים, כי אין הכרעה בין ב' שמאלים, רק בין ימין ושמאל, ואז ב' שמאלים נעשין א', כי מתחבר צד השמאל שבה עם צד הימין שבה, הנרמז בחנון, הארת פני הבינה, ונעשה הכל א' ימין:

והנה, ארך אפים הוא גרוע מחנון, חנון הוא מתנת חנם, כמארז"ל, והוא הארת הבינה. וארך אפים, מורה שיש כעס ואף. אמנם שהוא מאריך אפו וכעסו, ואחר זמן גביה דיליה, כמארז"ל, מאריך רוחו וגביה דיליה. וא"כ, הוא גרוע מחנון, אבל גם הוא רחמים, שאינו פורע עתה החוב: ????

ספר פרי עץ חיים - שער הסליחות - פרק יא:

אח"כ ורב חסד ואמת, והוא בספירת הת"ת, ולכן בא בו', ורב חסד, כי כאן הוא עיקר הו'. והנה רב חסד, הוא מדה יותר טובה ממדת אמת, כנודע בביאורנו, כי חסד הוא לפנים מן השורה, ומה גם באומרו ורב חסד, שהוא לפני ולפנים מן השורה. אמנם ואמת הוא הישר, ואמת, בלתי עשיית לפנים מן השורה. וגם מ"ש בזהר, כי חסד הוא מדת החסד, ורב חסד הוא הת"ת, וזכר רב טובך, הוא ביסוד:

אמנם באמת, הוא נרמז אות ת', שאותו הרגל של ת', יש בו קצת אחיזה להחיצונים נזכר בזהר, שיר השירים, על שית דאתעביד שיר, וזהו שיר השירים. ואם כן, עתה נתחברו ימין ושמאל שבת"ת, שהוא גוף המלך. אח"כ ספירת נצח, והוא נוצר חסד לאלפים ונושא עון, והוא, כי הנצח הוא קו ימין, ירך החסד, ולזה אמרו נוצר חסד לאלפים, ואח"כ נושא עון, כי אינו כל כך רחמים כפרת העון, כמו עשיית חסד עד לאלפים דורות, ואין קץ ותכלית, המשך שכר מצוה אחת. ואמנם כפרת עון, הוא אינו חשוב כנתינת שכר מצוה, כי כפרת עון הוא לאיש החוטא, ושכר מצוה הוא עד אלף דור כפולים, שהם ב' אלפים דורות:

אח"כ ספירת ההוד, והם ופשע וחטאה, ובאו שניהן בו', כי הם מן השמאל, וצריך לשתפם עם הרחמים יותר מן הגבורה, כי הגבורה היא למעלה, ואין בה כל כך אחיזת החיצונים, כמו בהוד ירך שמאל. והראייה, ותקע כף ירך יעקב, כנודע ליודעי חן. והראשונה, הוא כפרת פשע גדול,

אבל דעת הרמב"ן ז"ל וכוונתו בי"ג מדות כי השם הראשון הוא אל עליון והשני והשלישי התפארת והכבוד¹³⁷⁵ ושלתם הרי הם עצמותם של שם ואחרי כן עשר מדות רחום והנון ארך אפים הם באל עליון לכך לא הזכיר מרחם מחונן ומאריך כי הוא עצם פעול למדות ההם והוא רב חסד ואמת נוצר חסד בתפארתו ונושא עון ופשע והטאה ונקה בכבודו וידוע כי בין השם הראשון והשני יש הפסק ביניהם וכל מי שלא הפסיק עתיד ליתן את הדין

ועוד יש בענין י"ג מדות דרך אחרת לקצת בעלי הקבלה כי כל המדות כלן הולכות על ארבע ארבע והוא כי אחר השם הזה הראשון העליון שהמדות מתאחדות בו והוא אינו מדה תמצא י"ב מדות והן מיוסדות לארבע ארבע הזכיר תחלה ארבע מדות למדת רחמים ואחרי כן הזכיר ארבע מדות למדות החסד ואחרי כן ארבע מדות למדת הדין והנה זה על דרך שלשת הספירות שהם שלשת האבות שאמרו עליהם חכמי האמת הם הם המרכבה ומכאן תבין כי משה כששבה את ה' בג' שבחים והוא שאמר האל הגדול הגבור והנורא כל י"ג מדות אלו כלל בשלשתן כי האל שהזכיר כנגד ה' ראשון שהוא עצם ולא מדה וכשהזכיר הגדול כלל בו ארבע מדות של חסד וכשהזכיר הגבור כלל בו ארבע מדות של מדת הדין וכשהזכיר הנורא כלל בו ארבע מדות של מדת רחמים והא למדת בג' שבחים אלה למשה הם כל י"ג מדות שנאמרו לו בסניני ומפני שהעובר על פניו של משה הוא הטוב שהובטח בו למעלה אני אעביר כל טובי והוא הקורא י"ג מדות כמו שהזכרתי כבר על כן תמצא בספר תורה תגין בשם של ויעבור ה' על פניו שני תגין בה"א ראשונה וב' תגין בה"א אחרונה אבל בשני השמות שהם ה' ה' אין בהם שום תג וידוע כי התגין בכל מקום שהם הם רמז להשגה והתבוננות והנה ההשגה אפשרית היא באמתת העובר הקורא ולא כן במי שאנו מיחסים לו המדות כי בו כשל כח ההשגה והבן זה

וכתב רבינו האי גאון ז"ל כי י"ג מדות אלו הם ענפי תולדות נמשכו מעשר ספירות ואע"פ שאלו נקראים מדות ואלו ספירות הכל נובע ממעין אחד ואע"פ שמצינו שלש עשרה מדות ולא מצינו שלש עשרה ספירות סוד הענין מפני שהשלש המאורות העליונות שהם על עשר ספירות אין להם התחלה כי הם שם ועצם לשורש השרשים וקבלת הגאון בשמותיהם שהם אור קדמון אור מצוחצח אור צח ושלשת שמות אלו כלם ענין אחד ועצם אחד דבקים דבוק אמיץ בשורש כל כל השרשים ומשורש כל השרשים נאצלו עשר ספירות ועליו רמזו חכמי האמת בקוצו של יו"ד וכבר הזכרתי זה בסדר בראשית והקב"ה ימחול לנו ויראנו בתורתנו נפלאות

וע"ד הקבלה פוקד עון אבות על בנים זהו סוד העבור כי יפקוד על הרשע פעמים שלש עם גבר ועמו הן רבעים והדין הוזה הוא ענין המחשבות שאמרה התקועית לדוד שהקב"ה מחשב (שמואל ב יד) לבלתי ידח ממנו נדח

ויש לך לקנות לב ולהבין המאמר הנמרץ שבספר הבהיר א"ר רחומאי האור קודם לבריאת העולם שנאמר (בראשית א) יהי אור ויהי אור אמרו לו קודם יצירת בנך תעשה לו עטרה אמר להם משל למה הדבר דומה למלך שהתאוה לבן ומצא עטרה נאה ומקלסה אמר זה לבני לראשו אמרו לו וידוע הוא שבנו ראוי אמר להם שתקן כך עלה במחשבה עלה ונודע שנאמר וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ע"כ והוא חסד הש"י לישראל שלא יהיו אובדין מן העולם הבא אלא שיזכו הכל לפניו ומפורש אמרו כל

שהוא במרד להכעיס. ואח"כ וחטאה, שהוא פחות מהנ"ל, שאינו מכפר רק על השוגג. ואלו הם ב' מדות שצריך לכוין:
¹³⁷⁵ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר (ישעיה ס) ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ ואל הסוד הזה רמו שלמה המלך ע"ה באמרו (קהלת א) מה שהיה הוא שיהיה וגו' ואמר (שם) דור הולך ודור בא וגו' כי ע"ד הפשט היה ראוי שיאמר דור בא ודור הולך לפי שהנולדים הם באים והמתים הם הולכים אבל אמר דור הולך ודור בא כי ההולך הוא בא וזהו לשון דור שהוא מלשון (ישעיה כב) כדור אל ארץ רחבת ידיים וזה מבואר

(לד ח – י): וימחר משה ויקד ארצה וישתחו: ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלקת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה אנכי פרת פרת נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראוה כל העם אשר אפתה בקרבנו את מעשה ידודי כי נורא הוא אשר אני עשה עמך:

עי' רמב"ן; והנה משה השתחוה לשם שעבר על פניו ובקש שילך תמיד בקרבם ויסלח לעונם ולחטאתם בכל מה שיעשו וינחילם את הארץ ולא אמר ולפשעו כי לא יתכן לסלוח הפשעים שהם המרדים רק שישא אותם ולא יכלם בהם ולא יתעלם ממך למה נכתבו שני השמות הללו באל"ף דל"ת¹³⁷⁶ ומפני זה אמר הנה אנכי כורת ברית עד את מעשה ה' כי נורא הוא¹³⁷⁷

עיי"ש: ואמר נגד כל עמך וראה כל העם אשר אתה בקרבנו – כי הגדולות והנוראות האלה עם משה יעשה אותם ובעבורו והעם יהיו בברית ולא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישראל עתה נפלאות אשר לא נבראו מקודם בכל הארץ ובכל הגוים כי לא נעשו להם נפלאות גדולות אחרי זה יותר ממה שנעשה עמהם מתחלה במצרים ועל הים אבל נבראו ונעשו עמהם מתחלה יותר גדולות אלא שהענין ירמוז אל שבון השכינה בהם ועל היותו עם משה לכבוד ולתפארת¹³⁷⁸ בנעלם ובמופלא¹³⁷⁹ כאשר אמר (שם) ונפלינו וכמו שפירשתי והקב"ה יראנו נפלאות מתורתו

פרשת ויקהל

(לד א): ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ידוד לעשות אתם: עי' רמב"ן: יכלול כל עדת בני ישראל האנשים והנשים כי כלם התנדבו במלאכת המשכן והנה משה אחר שצוה לאהרן והנשיאים וכל בני ישראל האנשים כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני אחרי שבור הלוחות ונתן על פניו המסוה חזר וצוה והקהילו אליו כל העדה אנשים ונשים ויתכן שהיה זה ביום מחרת רדתו ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטוו בו מתחלה קודם שבור הלוחות כי כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו הלוחות שניות וזכרת עמו ברית חדשה שילך השם בקרבם הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם¹³⁸⁰ ובידוע שתהיה שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה כמו שאמר (לעיל כה ח)

¹³⁷⁶ ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

¹³⁷⁷ לא הבנתי??

¹³⁷⁸ עי' לעיל כה ב.

¹³⁷⁹ האם מרמז ללשון מופלא ומכוסה? עי' תיקו"ז?

¹³⁸⁰ עי' זהר ח"ב דף קצה ע"א: אוקמוה. כגוונא דא, אלמלא ההוא ערבוביא דאתחברו בהו בישראל, לא אתענשו ישראל על עובדא דעגלא, ותא חזי מה כתיב בקדמיתא, (שמות כה ב) מאת כל איש אשר ידבנו לבו, לאכללא כלא, בגין דבעא קודשא בריך הוא למעבד עובדא דמשכנא מכל סטרין במוחא וקליפא, ובגין דהווי אינון ערב רב בגווייהו, אתמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו, לאכללא לון בינייהו דישראל דאינון מוחא, וכלהו אתפקדו. לבתר סטא זינא לזיניה, ואתו אינון ערב רב ועבדו ית עגלא, וסטו אבתרייהו אינון דמיתו, וגרמו לון לישראל מותא וקטולא, אמר קודשא בריך הוא, מכאן ולהלאה עובדא דמשכנא לא יהא אלא מסטרא דישראל בלחודייהו, מיד ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגו', וכתיב בתריה קחו מאתכם תרומה ליהו"ה, מאתכם ודאי, ולא כקדמיתא דכתיב מאת כל איש אשר ידבנו לבו. ויקהל משה וגו', מאן אתר כניש לון,

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ולכן צוה אותם משה עתה בכל מה שנצטווה מתחלה

(לה ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָהִי לָךְ קָדֵשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לִידוֹד כָּל הָעֲשֵׂה בוֹ מְלָאכָה יוֹמָת:

ע"י ר' בחיי: לא מצינו שהזהיר משה על השבת בכאן כמו שנצטווה בפרשה של מעלה שיאמר להם ושמרתם את השבת אך את שבתותי תשמורו ע"כ נראה לי שנרמז לנו בכאן שאין לגלות ענינים נסתרים בהמון ולכן הזכיר למעלה אך את שבתותי תשמורו שהם רמז לזכור ושמור ואמר ושמרתם את השבת ולא אמר את יום השבת לפי שהוא בשבת העליונה¹³⁸¹ וכן ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת כמו שרמזתי שם וענינים נסתרים אלה הנכללין במצות שבת נצטווה משה מפי הקב"ה לגלותם ליחידים ישראל ולכך הזכיר שם דבר אל בני ישראל שיודיע להם ענין השבת בנגלה ובנסתר אבל כאן משה ידבר בהמון לכל עדת בני ישראל האנשים והנשים ועל כן לא הזכיר מרמזי השבת העליונה ומן הנסתר שבה דבר ולא רצה לדבר להם כי אם בפשט המצוה בנגלה שבת בלבד ובדרך קצרה והנה משה פתח לנו פתח מתוך דבריו להעלים סתרי התורה ועוד ראייה ממה שדרשו במסכת מגילה על אונקלוס כשתרגם החומש יצאה בת קול ואמרה מי הוא שגלה סתרי לבני אדם ואם בתרגום החומש כך ק"ו למי שמרחיב באור יותר בסתרי התורה בפני ההמון שהוא נקרא מגלה סתרים ורכיל מגלה סוד

(לה ד): קָחוּ מֵאֲתָכֶם תְּרוּמָה לִידוֹד כָּל נָדִיב לְבוֹ יָבִיֵאֵה אֶת תְּרוּמַת יְדוֹד זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת: ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת הוא כמו יביאה עם תרומת ה' שיביא התרומה העליונה בסוד ויקחו לי תרומה¹³⁸² וכבר פרשתיו¹³⁸³ ולרבותינו מדרש ב"ותפתח ותראהו את הילד שראתה עמו שכינה (סוטה יב)

(לה לה) מלא אותם חכמת לב –

ע"י ר' בחיי: והנה מרוב העלמת החכמה אי אפשר להשיג שרשה כי אם ע"י הנתיבות כדמיון חוטי השלהביות שהם נתיבות לגחלים וע"י חוטי השלהביות אדם רואה את הגחלת וכן בדמיון החוט הנמשך מן הפקעת שע"י החוט ילך אדם למקום הפקעת וכן בדמיון הסעיפים שבאילן ששורש האילן מחופה תחת הקרקע ולא נודע מקומו וע"י

אלא בגין דהוון אינון ערב רב בינייהו, אצטריך משה לאכנשא לון וליחדא לון מבינייהו: ועי' זהר ח"ג דף קג ע"ב: רבי אלעזר פתח (ואמר) כה אמר יי' זכרתי לך חסד נעורידך וגו'. האי קרא על כ"י אתמר בשעתא דהות אזלא במדברא עמהון דישאל. זכרתי לך חסד דא עננא דאהרן דנטלא בחמש אחרנין דאתקשרו עלך ונהירו עלך. אהבת כלולותיך דאשתכללו לך (ס"א וכלהו אשתכללו בך) ואעטרו לך ואתקיננו לך ככלה דתעדי תכשיטהא וכ"כ למה. בגין לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. ת"ח בשעתא דב"נ יתיב

ע"י תיקו, (דף קטז ע"ב): ועוד אתמר בה בשכינתא תתאה, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, דתהא כלילא מכל ספירן, דכל עשר ספירן יהיבו בה כל חד חולקיה, ומאי חולקיה, אלא כל ספירה יהיב בה עשור דיליה, דכל ספירה סליק לעשרה, ויהבו ליה כל חד וחד עשור דיליה, אשתארו אינון תשע תשע, וכל חד וחד אשתלים בה לעשרה, ובגין דא מעשרין חד מעשרה, ובגין דאיהי כלילא מכולהו אתמר בה אהבת כלילותיך, כלילא מכלא, ולבתר דאתכלילת מעלאין, אתמר בה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ, אתכלילת בתתאין, ואפילו בכל קליפין דסטרא אחרא אתלבשת, לקיימא בה ומלכותו בכל משלה, ובכל מה דאתלבשת אתכלילת (נ"א אתקריאת) בשמיה, הא הכא אדם דעשיה ויצירה: ע"י לעיל לא יג.¹³⁸¹

ע"י זהר ח"ב דף קצח ע"ב: תא חזי מה כתיב, כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהו"ה, כל נדיב לבו ודאי, מאן דיתרעי לביה, ימשיך לה לשכינתא לגביה, הדא הוא דכתיב, יביאה, אף על גב דאיהי באסתלקותא לעילא, יביאה מאתר עלאה, לאמ לעיל כה ג.¹³⁸²
¹³⁸³

הסעיפים והגידים הנמצאים מתחת מחילות הקרקע ילך האדם אחר השורש וימצאנו וכשהזכיר כאן חכמת לב הכל להגדיל ולהאדיר מעלת בצלאל ואהליאב כי הוא כאלו אמר מלא אותם חכמת השכינה כענין שכתוב (בראשית ו) ויתעצב אל לבו¹³⁸⁴ וכענין שאלת המלך שלמה (מלכים א ג) ונתתה לעבדך לב שומע וכן כתיב (שם ה) וה' נתן חכמה לשלמה ולפי שהיו שניהם גדולי האומנים וראשי החכמים העושים במלאכה לכן המשיל הכתוב חכמתם לחכמת השכינה והזכיר מלת בהמה בתוספת ה"א¹³⁸⁵ והיה לו לומר בהם והענין מפני שהמשיל חכמתם כבר לחכמת השכינה והשכינה נרמזת באות ה"א כאשר הזכרתי לך הרבה פעמים וממנה תבא החכמה והתבונה בהם או אולי לא הזכיר הלשון בהם לפי שאי אפשר לבשר ודם להשיג תכלית החכמה ונמשל כבהמות נדמו נבער כל אדם מדעת ומהשיג אפי' בקצות דרכי החכמה וכענין שכתוב (תהלים צב) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת הזכיר איש שהוא לשון השיבות ומעלה ולומר כי אף האיש שהוא גדול בחכמה בער הוא תרגום בהמה בעירה והנה הוא נחשב כבהמה אצל חכמת השכינה

פרשת פקודי

(לח ט) ויעש את החצר לפאת נגב תימנה –

עי' ר' בחיי: הקדים רוח דרום הנקרא ימין כי הוא לימין הנכנס בחצר ויש מחכמי התכונה שאמרו כי הדרום הוא ראש והתחלה לשאר הרוחות והצפון הוא סוף הרוחות וזנבן ולכך הושם ראובן שהיה בכור בדרום ודן בסוף הצפון ודע כי הספור בענין המשכן וכליו והחקירה בתכונת צורותיו ומובאיו ושעור ארכו ורחבו וקומתו אע"פ שאין בהמ"ק קיים מצוה גדולה היא עד שמים יגיע שכרה ותורה היא וללמוד אנו צריכין וכן הזכירו רז"ל בענין הקרבנות כי כל המתעסק בלמוד פרשיות וישא ויתן בלבו עניניהם כאלו הקריב הקרבן עצמו הוא שאמרו כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה בפרשת הטאת כאלו הקריב הטאת וכן כלם הא למדת מזה על הספור בפיו בלבד שכרו אתו ופעולתו לפניו כאלו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח וה"ה בספור עניני המשכן והמקדש שיש לנו זכות עצומה ועקב רב כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ונגליהם עאכ"ו אם נזכה להשיג תוכם להשכיל אחד מרמזיהם והוא שהזכיר דוד על הענין הזה על הנסתר והנגלה (תהלים מח) סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון ובזכות הסבוב וההקף בנגלה ובנסתר ישיב שכינתו לתוכו שנאמר (שם) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות¹³⁸⁶

(לח כא) אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה עבודת הלויים

ביד איתמר בן אהרן הכהן –

¹³⁸⁴ עי' דברי רבינו א כז והערה שלנו שם. וכן שם ו ו דברינו שם.

¹³⁸⁵ עי' לעיל הערה 434.

¹³⁸⁶ עי' תיקו"ז ט ע"ב, ועוד מאן דאולף אלין הוי"ן צריך לאולפא לון למבני בהון בנינא לקודשא בריך הוא דאתמר ביה וירפא את מזבח ה' ההרוס וזא דמלה דיכלין למהרס באתווי דשמיה הדא הוא דכתיב (שמות יט &) פן יהרסו אל ה' ובגין דא דיהרסו לון בחובבייהו צריך למבני לון בצלותהון דאת י' איהו אבן יסודא דבנינא י"י מן י"ק מן י"ו מן וי"י בהון אבנים שלמות תרגום: ועוד מי שלומד את ההיות הללו, צריך ללמד אותם לבנות בנין לקדוש ברוך הוא, שנאמר בו וירפא את מזבח ה' ההרוס. וסוד הדבר שיכולים להרוס באותיות שמו, זהו שכתוב, פן יהרסו אל ה', ולכן כשיהרסו אותם בחטאיהם, צריך לבנותם בתפלותיהם. שאות י' היא

עי' ר' בחיי: כל מה שהזכירו חכמים במדרש הזה בעניני המשכן השקול כנגד העולם נראה שדברו דרך כלל אבל הפרטים רבים נמשכים ויוצאים מן הכלל ונראה לי כי מתוך הכלל הזה שלמדנו נוכל לחדש ולהוציא קצת מן הפרטים והוא שמצאתי מן הנגדיים האלה כי כשם שכתוב בבריאת העולם (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ כנגדו מצינו במשכן אלה פקודי המשכן וכשם שנברא העולם בה"א שנאמר (שם ב) בהבראם ודרשו רז"ל בה"א בראם¹³⁸⁷ כנגדו מצינו במשכן (שמות מ) וכבוד ה' מלא את המשכן כי הה"א כבוד ה'¹³⁸⁸ וזו היא הכוונה כמו שהוזכר ענין המשכן פעמים בתורה כמו שכתבתי בראש פרשת ויקהל וכן לשון משכן לשון שכינה וזהו שכתוב (תהלים פה) לשכון כבוד בארצנו וכשם שהעולם עלה במחשבה להבראות תחלה ואח"כ נעשו המעשים בששה ימים כנגדו תמצא במשכן לחשוב מחשבות ואח"כ לעשות וכשם שהעולם נברא לא חובה רק דרך נדבה וחסד שנאמר (שם פט) עולם חסד יבנה כן המשכן נבנה דרך נדבה שנאמר (שמות כה) אשר ידבנו לבו (שם לה) כל נדיב לבו יביאה וכשם שהזכיר שם אלהים בכל מעשה בראשית ואח"כ השם המיוחד שנאמר (בראשית ב) ביום עשות ה' אלהים כנגדו תמצא במשכן אחר שהזכיר (שמות מ) וכבוד ה' מלא את המשכן שהוא כנגד שם אלהים הזכיר ה' המיוחד ואמר (שם) כי ענן ה' על המשכן וכשם שהעולם נברא בשתי מדות רחמים ומדת הדין כנגדו המשכן נעשה בשני אומנים בצלאל משבט יהודה כנגד השם המיוחד ואהליאב משבט דן כנגד מדת הדין

(לח כה) וכסף פקודי העדה מאת ככר –

עי' ר' בחיי: ומעתה כיון שחצי שקל לכל אחד מששים רבוא עלה מאת ככר שקל שלם לכל אחד עולה מאתים ככר מכאן ואילך צא וחשוב בשקלי המן שהיו עשרת אלפים ככר כסף שנתכוון לתת בשביל כל אחד מששים רבוא ישראל הערך הגדול שבתורה שהוא חמשים שקל כענין שכתוב בפרשת ערכין וכשתחשוב חמשים שקל לכל אחד מששים רבוא חמשים פעמים מאתים ככר הם מאה פעמים מאה ומאה פעמים מאה הם עשרת אלפים ככר או נאמר כי מפני שידע המן חטא שבטי ישראל במכירת יוסף¹³⁸⁹ בעשרים כסף שהם חמשת שקלים ועונש החטא הוא לא נפקד עליהם עדיין ע"כ השב מחשבה לקנות כל ישראל לתת בשביל כל אחד מששים רבוא חמשת שקלים כי השב שיצליח בזה ויעלה בידו לגודל חטאם וכענין שאמרו במדרש (בראשית לו) וישבו לאכל לחם אמר להם הקב"ה אתם מכרתם את אחיכם מתוך משתה הייכם שבניכם נמכרים בשושן מתוך משתה שנאמר (אסתר ג) והמלך והמן ישבו לשתות

¹³⁸⁷ עי' מנחות & שזה ה' ראשונה של שם הוי"ה, ועי' רע"מ פנחס ר"ו ע"ב וגר"א על ספד' צ ל ע"ב שמשמע שזה ה' אחרונה.

¹³⁸⁸ עי' לעיל הערה 1171.

¹³⁸⁹ עי' זר"ח (& מ) ת"ח בי דינא דלעילא לא מענישין ליה לב"נ עד דאיהו בר עשרין שנין מ"ט בגין דהוא זמנא אשתלים בתרין חולקין בחולקא דקב"ה וכנסת ישראל, וכו' מחצית השקל ת"ח קב"ה וכנסת ישראל איקרון אחד וכד כנסת ישראל בגלותא לא איקרי אחד ועל דא מחצית השקל דהוא עשר גרה רזא דיר"ד בעי לאמשכא ולאנהרא באתרא דפגים ודא הוא כופר נפשו. וכו' ת"ח האי כופרא כדאי הוא לכפרא על עשרה שבטין דזבינו ליוסף ואפרידו ז"ה מזא"ת ועברו על פקודייה דמאריהון בג"כ עשרים גרה השקל לקביל ההוא דגר בארעא נוכראה דאסתלק מארעא קדישא ונמכר בעשרים, וכו', ות"ח, קטרת וכל קרבנין דמקרבין, מהאי מחצית השקל אתי, דיהיב כל חד וחד מישראל, וכדין תרומת ה' ודא. ת"ח כתיב עטרת תפארת שיבה כו' עטרת דא תרומת ה' דאיהי עטרת תפארת בגין דהא תורה שבעל פה מעטרא לתורה דבכתב בגין דאיהי אתרא דאתגלייא לגלויי סתרהא ולפרושי תיקונין דילה על ידא דעטרת.

(לח בח) ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים –

עי' ר' בחיי: ואם תשכיל תמצא כי מפני שישראל חטאו בעון העגל בה"א וא"ו שבשם הוא האש והקול¹³⁹⁰ על כן ישראל שהיו שש מאות אלף הביאו שקלים לצורך האדנים שהם יסוד המשכן להיות להם כפרה על מה שחטאו בה"א ואותם שהיו יתרים על שש מאות אלף שלא היה להם חלק באדנים עשו משקליהם וזוים להיות להם כפרה על הוא"ו וזהו שאמר עשה וזוים לעמודים והבן זה

(מ לד) ויכס הענן את אהל מועד –

עי' ר' בחיי: וכתב הרמב"ן ז"ל יתכן הכתוב שאמר פעם אחרת וכבוד ה' מלא את המשכן ירמוז אל הכבוד השוכן בקרבו עכ"ל ז"ל והנני מעוררך כי יש כאן חמשה פסוקים ובכל פסוק ופסוק יזכור ענן והן כנגד ה' ספירות שהן ה' קולות¹³⁹¹ שהזכירו החכמים בחמשה קולות נתנה תורה ואע"פ שהשיג משה שבעה קולות שהן שבעה ספירות וכמו שבארתי בסדר וישמע יתרו כוונתם היתה באמרם בחמשה קולות אל הקולות הנסתרים שהם חמשה ולכן אמרו בחמשה קולות נתנה תורה שהרי השנים שהם התפארת והכבוד¹³⁹² מבוארים בכתוב והם ה' אלהים וזהו ה' אלהיך וכנגדם הזכיר כאן וכבוד ה' ב' פעמים כדי לרמוז על התפארת השוכן בקרבו הכבוד והבן זה כי לזה כוון הרב ז"ל בלשונו שכתבתי שחזר והזכיר פעם אחרת וכבוד ה' וכן מציינו בבית המקדש הוא שכתוב בדברי הימים (ב ז) וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית ולא יכלו הכהנים לבא אל בית ה' כי מלא כבוד ה' את בית ה' הא למדת שהזכיר כאן שבעה ספירות ה' פעמים ענן שני פעמים וכבוד ה' כי כן נרמזו בהר סיני שבעה קולות שהיו השגת משה וכמו שבארתי שם

(מ לח) כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו – היה ראוי שיאמר הכתוב ענן ביום ואש תהיה בלילה אלא שבא לרמוז על מדת יום ומדת לילה וידוע כי עצם המלה יום אבל נכפלה המ' כי כן שם מדת רחמים מלה כפולה ומלת לילה עצם המלה ליל והה"א האחרונה רמז למדת הדין שעקר ממשלתה בלילה

¹³⁹⁰ עי' לעיל הערה 1305.

¹³⁹¹ עי' לעיל פרק כ פסוק א', לבדוק שבאמת מוסבר שם.

¹³⁹² עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

פרשת ויקרא

(א א)

ע"י רמב"ן: ורבותינו אמרו (תורת כהנים פרשה א ז) כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצווים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרון למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד א) וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו (שם)¹³⁹³:

ע"י ר' בחיי: ודע כי היה הכתוב ראוי לומר ויקרא ה' אל משה וידבר אליו ומה שאמר ויקרא אל משה סתם להורות כי אף על פי שספר ויקרא הוא ספר בפני עצמו הכל מחובר ודבק עם מה שכתוב למעלה כי כל התורה כולה בנין אחד וקשר אחד ומלת ויקרא חוזרת אל הכבוד הנזכר (שמות מ לה) וכבוד ה' מלא את המשכן והכבוד הקורא הוא הה"א של (בראשית ב ד) בהבראם שהיא זעירא ולכך האל"ף של ויקרא היא זעירא¹³⁹⁴ וזה מבואר ומה שאמר מאהל מועד דרשו רבותינו ז"ל בתורת כהנים (תורת כהנים פרשתא א פרק ב י) שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת"ל את הקול מהו הקול המתפרש בכתובים (תהלים כט ד – ה) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק כיוצא בו (יחזקאל י ה) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה כקול אל שדי בדברו יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו וכתוב (יחזקאל א כד) ואשמע את קול

¹³⁹³ ע"י זהר (ח"ב דף עט ע"ב): (תנא) ומשה עלה אל האלה"ם זכאה חולקיה דמשה דזכי ליקרא דא דאורייתא אסהיד בגיניה כך (תנא רבי יהודה) תא חזי מה בין משה לשאר בני עלמא שאר בני עלמא כד סלקין לעותרא סלקין לרבו סלקין למלכו אבל משה כד סליק מה כתיב ביה ומשה עלה אל האלה"ם זכאה חולקיה רבי יוסי אמר מכאן אמרו חברייא הבא ליטהר מסייעין אותו דכתיב ומשה עלה אל האלה"ם מה כתיב בתריה ויקרא אליו יהו"ה דמאן דבעי לאתקרבא מקרבין ליה

תרגום: (שנינו) ומשה עלה אל האלהים אשרי חלקו של משה שזכה לכבוד זה שהתורה העידה בשבילו כך (שנה רבי יהודה) בא וראה מה בין משה לשאר בני העולם שאר בני העולם כשעולים עולים לעושר עולים לגדולה עולים למלכות אבל במשה כשעולה מה כתוב ומשה עלה אל האלהים אשרי חלקו. רבי יוסי אמר מכאן אמרו החברים הבא לטהר מסייעין אותו שכתוב ומשה עלה אל האלהים מה כתוב אחריו ויקרא אליו ה' שמי שרוצה להתקרב מקרבים אותו.

וע"י ר' בחיי וזהר ח"א דף רלט ע"א שם.

¹³⁹⁴ ע"י זהר (ח"א דף רלט ע"א): פתח ואמר ויקרא אל משה (ויקרא א א) הכא אל"ף זעירא אמאי בגין דהאי קריאה לא הוה בשלימו מאי טעמא דהא לא הוה אלא במשכנא ובארעא אחרא בגין דשלימו לא אשתכח אלא בארעא קדישא תו הכא שכינתא התם <וגריס נוקבא> שלימו דדכר ונוקבא (דה"א א א) אדם שת אנוש אדם שלימו דכר ונוקבא הכא נוקבא תו סיפא דקרא (ויקרא א א) וידבר יהו"ה אליו מאהל מועד לאמר בגין כך אל"ף זעירא תו אל"ף זעירא <מתל> למלכא דהוה יתיב בכרסיה וכתרא דמלכותא עליה אקרי מלך עלאה כד נחית ואזל לבי עבדיה מלך זוטא אקרי כך קב"ה כל זמנא דאיהו לעילא על כלא מלך עלאה אקרי כיון דנחית מדוריה לתתא מלך איהו אבל לאו עלאה כקדמיתא בגין כך אל"ף זעירא.

תרגום: פתח ואמר, "ויקרא אל משה", כאן אל"ף קטנה למה. משום שקריאה זו לא היתה בשלמות. למה, שזה לא היה אלא במשכן, ובארץ אחרת, משום ששלמות לא נמצאת אלא בארץ הקדושה. עוד, כאן שכינה, (שם נקבה), שלמות של זכר ונקבה. אדם שת אנוש. אדם, שלמות זכר ונקבה. כאן נקבה. עוד, סוף הפסוק, "וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר", לכן אל"ף קטנה. עוד אל"ף קטנה, משל למלך שהיה יושב בכסאו וכתר המלכות עליו, נקרא מלך עליון. כשיורד והולך לבית עבדו, נקרא מלך קטן. כך הקדוש ברוך הוא, כל זמן שהוא למעלה על הכל, נקרא מלך עליון. כיון שהורד מדורו למטה, הוא מלך, אבל לא עליון כמו מקודם, ולכן אל"ף קטנה.

כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המולה כקול מחנה ובאור זה כי המשיל הנביא את הקול לארבעה ענינים המשילו למים רבים להתמדת הקולות לקול שדי להשוואת הקולות קול המולה לרבויו הקולות קול מחנה לקבוץ תנועת הקולות והקול הנפלא המרעיש הזה היה נגבל תוך החצר ולא היה נשמע חוצה לו ובאור כקול אל שדי בדברו כלומר בדברו בהר סיני ממה שכתוב שם (דברים ה יט) קול גדול ולא יסף וכתוב (שיר השירים ה ו) נפשי יצאה בדברו ולא היה נשמע חוץ למחנה ישראל וכן בכאן קול כנפי הכרובים לא היה נשמע חוץ לחצר מצורף לזה תמצא בענין שמואל הנביא שהרי בתחלת נבואתו כשהלך אצל עלי פעם ראשונה השיב לו עלי (שמואל – א ג ו) לא קראתי בני שוב שכב לפי שחשב עלי אולי לא קראו שום אדם ושמואל הוא שמעה בכח המדמה אשר בו וכאשר חזר אליו שנית אז ידע בברור כי קראוהו אבל לא ידע מי הקורא אם היה אדם או מלאך ועל כן השיבו (שם ה) לא קראתי שוב שכב ועדיין לא היה יכול לדון בעצמו שיהיה הקורא מלאך וכאשר הלך שמואל מלפניו היו אוני עלי קשובות אולי ישמע קול הקורא כמוהו וידע בזה כי הקורא בן אדם ואם לא ישמע עלי וישמע שמואל יתבאר לו מזה כי הקורא מלאך כי כן משפט הנבואה וכאשר הוסיף לקרוא שמואל בפעם השלישית ועלי לא שמע כלום אז הוברר הדבר אצל עלי כי קול הקורא מלאך וזהו שכתוב (שם ה) ויבן עלי כי ה' קורא לנער וכשם שמצינו זה שהוא ממשפטי הנבואה בפעולות השמע כן מצינו בפעולות הראות כי הקדוש ב"ה יראה ענין אחד למי שירצה ויסתירנו ויעלימנו ממי שירצה והכל בזמן אחד ובמקום אחד הוא שכתוב (דניאל י ז) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה וכן מצינו באותות ובמופתים שעשה הקדוש ב"ה במצרים שהיתה המכה למצרים וההצלה לישראל וכן היה החושך למצרים שלשה ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם והכל במקום אחד ובזמן אחד וזה לשון הגאון רבינו סעדיה ז"ל דבר ברור הוא כי קול הדבור הנשמע לנביא הוא דבר המחודש ופעולה מפעולות השי"ת והנה נבואת שאר הנביאים היתה באמצעות מלאך כי המלאך היה שומע הקול הנפלא והיה מודיעו אל הנביא ומשה רבינו ע"ה היה ממלא מקומו של מלאך כי הוא היה שומע קול הדבור הנפלא בעצמו בלא אמצעי וזהו שכתוב בו (דברים לד י) פנים אל פנים ואמר אשר ידעו ה' וזאת מעלת משה ויתרוננו על שאר הנביאים ועל זה העיד עליו הכתוב (שם י) ולא קם נביא עוד בישראל כמושה כי היה נבדל מהם ומעולה עליהם בשלשה ענינים האחד שהיתה נבואתו בלא אמצעי¹³⁹⁵ והשני בענין התשובה כי כל שאר הנביאים בעת הנבואה היו חרדים ונרתעים ואין מענה בפיהם ולא היו יכולין להשיב עד שיסתלק מהם כבוד השכינה כידוע מישעיה ויחזקאל אבל משה רבינו ע"ה יפה כחו ונתעלה ענינו והיה משיב במקום ההוא בעצמו כענין שכתוב (שמות יח יט) משה ידבר והאלהים יענו בקול והשלישית בענין מדרגות הנבואה כי שאר הנביאים תבא להם הנבואה מתוך תשע מחיצות והוא מה שמצינו ביחזקאל תשע מראות שנאמר (יחזקאל מג ג) וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבואי לשחת את העיר ומראות כמראה אבן ראיתי אל נהר כבר ואפול על פני וכן מצינו בדניאל תשע מראות הוא שכתוב (דניאל י ה) ואשא את עיני וארא וגו' וכתוב (שם ו) ופניו כמראה ברק וכתוב (שם ז – ח) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדולה הזאת ואמר תחלה (שם א) וכינה לו במראה הרי תשע מראות אבל משה רבינו ע"ה מתוך מחיצה אחת מתוך מראה אחת הוא שכתוב (במדבר יב ח) ומראה

¹³⁹⁵ עי' לעיל הערה 896.

ולא בחידות עב"ל ז"ל

ומעתה צריך שתתבונן כי תשע מראות הללו הם תשע אספקלריאות ואין הכונה על תשע ספירות כי אין נבואת הנביאים כלן זולתי משה אלא מתוך העשירית ועל כן האספקלריאות הללו הם מדרגות של נבואה זו למעלה מזו כענין האמור (ביחזקאל א ד) רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל אופנים וחיות רקיע שעל ראשי החיות (שם כו) דמות כסא דמות כמראה אדם הנה בכאן תשע מראות שהזכיר עליהם תחלה (שם א) וארא מראות אלהים ואחר התשע משיגים העשירית שהיא כמראה אדם אבל נבואתו של משה רבינו ע"ה היה מתוך אספקלריא המאירה¹³⁹⁶ ומעתה צא ולמד מה בין נבואתו של משה לשאר הנביאים כלם והבן זה ועוד אניד לך כי יש מן החכמים הסוברים כי תשע מראות האלה הן תשע מראות של חיות הקדש בתשעה הגלגלים כי הנביא יחזקאל ע"ה נפתחו לו השמים והם תשעה הגלגלים וראה בגלגל התשע המקיף ארבע חיות המרכבה אשר שם הקרובים לכבוד ומתוך זוהר שלהן התקיף והעצום נראה בכל רקיע ורקיע דמות ארבע חיות גם כן ועל זה דרשו רז"ל בבריאה של מעשה בראשית (בריתא דמעשה בראשית) הארץ התחתונה יש בה חיות הקדש ואופנים וכסא הכבוד והיא הדום רגליו של הקדוש ברוך הוא שנאמר (ישעיה סו א) והארץ הדום רגלי ואמרו זה על רצפת גלגל הלבנה ועל זה כתוב (יחזקאל א טו) והנה אופן אחד בארץ ותרנגם יונתן מלרע לרום שמיא כי ראה מראה זו גם בשטח גלגל הלבנה וכן בכל גלגל וגלגל מכל התשעה יש דמות ארבע חיות ומתוך זוהר ארבע חיות העליונים שבגלגל העליון המקיף ומפני תוקף זוהר המראות שמשמנות הגלגלים לא היה כח לנביא להסתכל ולראות בדמות ארבע חיות המרכבה שבתשיעי המקיף הקרובות לכבוד לא בפני אדם ולא בחשמל המקיף את הכסא ולא בענן המבדיל בין הכבוד ובינו לפי שאור המראות שבשמונת הגלגלים מונע אותו מלהשיג זה וכדי לרמוז על תשע מראות האלו שבתשעה הגלגלים שהמציאם הקדוש ברוך הוא לכבוד יעקב החקוק במרכבה נכתב בכל המקרא תשע פעמים עבדי יעקב ודבר זה מרמזי התורה

(א ג) אם עולה קרבנו מן הבקר

ע" ר' בחיי: וע"ד הקבלה הקדים עולה כי היא לבינה¹³⁹⁷ ולכן סדור הפרשיות כגופי הקרבנות עולה תחלה ואח"כ שלמים ואח"כ פר כהן משיח שהוא הטאת וזה כסדר שלשה שמות שבשלוש עשרה מדות¹³⁹⁸ העולה למעלה מן המדות השלמים למכריע

¹³⁹⁶ ע"י לעיל הערה 896.

¹³⁹⁷ ע"י זהר (ח"ג דף ה ע"ב): אם עולה קרבנו (ויקרא א ג) רבי חייא פתח (ישעיה נה ח) כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי כי לא מחשבתי מחשבותיכם מחשבתי כתיב חסר בלא ו' תא חזי מחשבה דקודשא בריך הוא היא עלאה ורישא דכלא ומהיא מחשבה אתפשטו ארחין ושבילין לאשתכחא שמא קדישא ולאשתקנא ליה בתקונוי כדקא יאות ומהיא מחשבה אתנגיד ונפיק שקיו דגנתא דעדן לאשקאה כלא ומהיא מחשבה קיימין עלאין ותתאין ומהיא מחשבה משתכח תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

תרגום: אם עולה קרבנו, רבי חייא פתח (ישעיה נה) כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. כי לא מחשבתי מחשבותיכם, מחשבתי כתוב חסר בלא ו'. בא וראה מחשבת הקדוש ברוך הוא היא עליונה וראש של הכל, ומאותה מחשבה התפשטו דרכים ושבילים להימצא השם הקדוש, ולתקנו בתקונוי כראוי. ומאותה מחשבה נמשכת ויוצאת השקאת גן העדן להשקות את הכל, ומאותה מחשבה קיימים עליונים ותחתונים, ומאותה מחשבה נמצאת תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

¹³⁹⁸ ה' ה' א"ל, ע"י שמות לד ו, שה' ה' הם חו"ב וא"להואחסד, ולכן עולה כאן למעלה הוא

כתר

ביניהם כדי להשלימם¹³⁹⁹ פר כהן משיח שהוא החטאת לכנסת ישראל¹⁴⁰⁰ כי בן כתוב מפורש (ויקרא טז ל) וחטאתם לפני ה'¹⁴⁰¹

(א ט) עולה –

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת יש בקרבנות¹⁴⁰² סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי (פנחס קמג) ובסוף מנחות (קי א) אמר שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפ' הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא עבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים נ יב) לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני:

ובתחלת ת"כ (פרשה ב ה) רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז"ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עליו עולות לה' אלהיך (דברים כז ו) וכתוב לחם אלהיהם הם מקריבים (להלן כא ו) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתוב במזמור הנזכר זבח לאלהים תודה (תהלים נ יד) ועוד כתוב (דהי"ב כט ו – ז) כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה' אלהינו גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל:

¹³⁹⁹ עי' זהר (ח"ג דף יא ע"א): רבי אבא פתח (שיר ד) עורי צפון ובאי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו עורי צפון אליו עולות דנשחטות בצפון בגין דאינון מחשבות בצפוני לבא ובאתר דדינא בגין דמחשבה אשתכח בליליא בזמנא דדינא אשתכח רוח צפון מנשבא בפלגותא דליליא כד מתערי אנשי וכנור דדוד מנגן מאליו ומחשבתן דבני נשא מתערי ובאי תימן אליו שלמים דנשחטין בדרום בגין דאינון שלמא דכלא שלמא דעלאי ודתתאי ואליו שלימו דסטרי עלמא שלימו דכלא מסטרא דמהימנותא ושלמים בגין דאינון שלמא דכלא בעלים אכלין מנייהו ומתהניין מנייהו דהא שלמא הוא ליה ולכל עלמא בדרגא חדא חטאות ואשמות נאכלין לכהני בגין דאינון זמינין לכפרא עלייהו ולאעברא חובייהו ומכל קרבני לא חביבין קמי קודשא בריך הוא כמו שלמים בגין דאשתכח שלמא בעלאי ותתאי ועילא מכלהו קטרת דאיהו שלים מכלא ולא אתיא לא על חטא ולא על אשם ולא על עון אלא על שמחה כמה דאת אמר (משלי כז ט) שמן וקטרת ישמח לב והא אוקמוה ועל דא קטרת לא מתקרב אלא בזמנא דשמן מתקרב דהא הוא דכתיב (שמות ל ז) והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה וכתוב (שם ח) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה בגין דישתכחו שמן וקטרת כחדא תא חזי שלמים בכלא הוא שלמא וקטטא וקטרוגא לא אתער בעלמא אבל קטרת קשיר קשירו דמהימנותא

תרגום: רבי אבא פתח (שיר ד) עורי צפון ובאי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו. עורי צפון, אלו עולות שנשחטות בצפון, משום שהן מחשבות, בצפונות הלב, ובמקום הדין, משום שמחשבה נמצאת בלילה בזמן שהדין נמצא. רוח צפון נושבת בחצות הלילה כשמתעוררים אנשים, וכינור דוד מנגן מאליו, ומחשבות בני אדם מתעוררות. ובאי תימן, אלו שלמים שנשחטים בדרום, משום שהם השלום של הכל, שלום העליונים והתחתונים, ואלו הם השלמות של צדדי העולם, השלמות של הכל מצד האמונה. ושלמים משום שהם השלום של הכל, הבעלים אוכלים מהם ונהנים מהם, שהרי שלום הוא לו ולכל העולם בדרגה אחת. חטאות ואשמות נאכלים לכהנים, משום שהם עתידים לכפר עליהם, ולהעביר את חטאיהם, ומכל הקרבנות אין חביבים לפני הקדוש ברוך הוא כמו שלמים, משום שנמצא שלום בעליונים ובתחתונים. ומעל כולם קטורת, שהיא שלימה מהכל, ולא באה לא על חטא ולא על אשם ולא על עון, אלא על שמחה, כמו שנאמר (משלי כז) שמן וקטרת ישמח לב והרי פרשוה. ולכן קטורת לא קרבה אלא בזמן ששמן קרב, זהו שכתוב (שמות ל) והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות יקטירנה, וכתוב (שם) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה, משום שנמצאים שמן וקטורת כאחד. בא וראה שלמים הוא שלום בכל, וקטטה וקטרוג לא מתעוררים בעולם, אבל קטורת קושרת את קשר האמונה.

¹⁴⁰⁰ עי' זהר ח"ג כח ע"א.

¹⁴⁰¹ עי' לעיל הערה 1282.

¹⁴⁰² עי' לקמן הערה 409 ועי' לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) 3611.

אבל הענין כלו מבואר בתורה שנאמר (במדבר כח ב) את קרבני לחמי לאשי ואמר (להלן ג יא) לחם אשה שהם לחם לאשה¹⁴⁰³ וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר ר"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלת הכל ובמנחה שאמר (להלן ב ב) והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומין ואינו כן אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו לחם אשה (להלן ג יא טז) אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והוא הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לברו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לברו¹⁴⁰⁴ וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב (להלן כא ו) כי את

¹⁴⁰³ עי' זר"ח פב ע"א: והכי א"ר חייא א"ר יצחק מאי דכתיב אשה ריח ניחוח לה' אלא לקבל תלתא דרגין אלין אשה לקבל דא לויים דממונין על השיר ולארמא קלא והוא מסיטרא דאשה ומכוני בנעימותא בניגונא וחדוה ושיר תרגום: וכך אמר רבי חייא אמר רבי יצחק מהו נאמר (שם א) אשה ריח ניחוח לה' אלא לעמת שלש דרגות אלו אשה כנגד זה הלויים הממנים על השיר ולהרמת הקול והוא מצד של אשה ומכוני בנעם הנגון והחדוה והשיר.

¹⁴⁰⁴ עי' זהר (ח"א דף ע ע"א): ויעל עולות עלת כתיב (חסר) חדא כתיב (ויקרא א יג) עולה הוא אשה ריח ניחוח ליהו"ה (לעולם עולה סלקא דכר אי) [ניחוח לה'] עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב (שם ג) זכר תמים יקריבנו אמאי כתיב אשה דהא אש בעי לאשתכחא תמן אלא אע"ג דעולה [אתקריב] (ב) דכר ולא תריה אתקריב נוקבא לא בעיא לאתפרשא מניה אלא בה אתקריב בגין לחברא דא בדא דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כחדא ואע"ג דאשה לשום אישים נח אצטריך ליה למקרב עולה דאיהו באתר דדכורא עבד ליה קב"ה לאתחברא ולאעלאה בתיבה ועל דא אקריב עולה עולה הוא אשה אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא [נ"א ודכורא מסטרא דימינא באתדבקותא] (דאתדבק) דא בדא ובגין כך אקרי (עולה) נוקבא אשה אשה קטירו דרחימו דאחיד בה שמאלא לסלקא לה לעילא ולאשתקרא כחדא ובגין כך [כתיב] עולה הוא אשה קטירו [ד]דכר ונוקבא דא בדא תרגום: "ויעל עולות", כתוב עלת, אחד. כתוב "עולה הוא אשה ריח ניחוח לה'", (לעולם עולה עולה זכר, אם) "עולה" עולה זכר ולא עולה נקבה, שכתוב "זכר תמים יקריבנו". למה כתוב "אשה", שהרי אש צריכה להמצא שם. אלא אף על גב שעולה נקרבת זכר ולמקומה נקרבת, הנקבה לא צריכה להיפרד ממנו, אלא עמה נקרב, בשביל לחבר זה עם זה. שעולה הנקבה אל הזכר להתחבר כאחד. ואף על גב שאשה לשום אישים. נח היה צריך להקריב עולה, שהוא במקום של הזכר, ועשה אותו הקדוש ברוך הוא להתחבר ולהיכנס לתיבה, ועל זה הקריב עולה. עולה הוא אשה, אש ה', שהתחבר (עמה) השמאל בנקבה, שהרי (כל) נקבה מצד השמאל באה, וזכר מצד הימין בהתדבקות זה בזה, ולכן נקראת (עולה) נקבה אשה. "אשה" קשר של האהבה שאוחז בה השמאל להעלותה למעלה ולהתקשר כאחד, ולכן כתוב "עולה הוא אשה", הקשר של זכר ונקבה זה עם זה.

ועי' זהר (ח"א דף רלט ע"ב): עביד הכי מה דלית רשו לבר נש אחרא למעבד הכי וידבר יהו"ה אליו (ויקרא א א) דרגא אחרא עלאה וכדין בשעתא דאזדמן משה למיעל כדין פתח ואמר (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם מאי אדם הכא אלא כד אתחברו שמשא וסיהרא כחדא פתח ואמר אדם כדכתיב (חבקוק ג א) שמש ירח עמד זבולה עמד ולא עמדו:

כי יקריב מכם (ויקרא א ב) הכא אתרמיז מאן דיעביד פולחנא דקרבנא שלים דישתכח דכר ונוקבא משמע דכתיב מכם דישתכח בחיזו דלכון קרבן ליהו"ה דאקריב כלא לאתאחדא כחדא לעילא ותתא מן הבהמה לאחזאה אדם ובהמה כלא כחדא מן הבקר ומן הצאן אלין רתיכין דאינון דכין > כיון דאמר מן הבהמה יכול מכלא בין דכין בין מסאבן הדר ואמר מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם קרבני מבעי ליה מאי קרבנכם אלא בקדמיתא קרבן ליהו"ה והשתא קרבנכם קרבן ליהו"ה אדם קרבנכם > מן הבהמה > מן הבקר ומן הצאן לאחזאה יחודא מתתא לעילא ומעילא לתתא לעילא היינו קרבן ליהו"ה מעילא לתתא היינו קרבנכם למלכא דאיהו יתיב בטורסקא עלאה לעילא לעילא וקרסיא אתתקן על ההוא טורסקא ומלכא עלאה על כלא בר נש דקריב דורונא למלכא בעא לסלקא מדרגא לדרגא עד דסליק מתתא לעילא לאתר דמלכא יתיב עלאה על כלא וכדין ידעין דהא סלקין דורונא למלכא וההוא דורונא דמלכא איהו < נחית > (נחת) דורונא מעילא לתתא הא ידעין דההוא דורונא דמלכא נחית מעילא לרחימא דמלכא דאיהו לתתא כך בקדמיתא אדם סליק בדרגוי מתתא לעילא וכדין קרבן ליהו"ה מן הבהמה מן הבקר נחית בדרגוי מעילא לתתא וכדין קרבנכם בגיני כך כתיב (שיר ה ב) אכלתי יערי עם דבשי שתייתי ייני עם חלבי היינו אדם וקרבן ליהו"ה אכלו רעים היינו > מן הבהמה < מן הבקר ומן הצאן וכדין תקריבו את קרבנכם:

תרגום: מה שאין רשות לאיש אחר לעשות כך. "וידבר ה' אלי", דרגה אחרת עליונה. ואז,

אשי ה' לחם אלהים הם מקריבים והיו קדש כי לאישי ה' קרבן אלהים ולכך אמרו שלא הזכיר בצואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח נחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד והוא מאמר החכמים (סנהדרין ס ב) ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד:

עי' ר' בחיי: אבל ענין הקרבנות אשר הם מימות עולם הוא ענין פנימי וסוד נעלם ולדרך היחוד מדרגה וסולם, אעוררך עליו אליו אשא דעי בדרך הזה הרביעי כל היודעו חייב להעלימו ולהסתירו ואין ראוי לו למסרו כי אם לכבוד יוצרו ליחידים החסידים החרדים אל דברו הלא סבת סודו לפניך אקיים ברמזים קרובים למבין מדבש מתוקים וממי שאינו מבין ורחוקים כי הדברים עתיקים מים עמוקים
ע"ד הקבלה אומר כי הקרבן הוא היחוד¹⁴⁰⁵ וזהו לשון קרבן כלומר קרוב הכחות ושמותיו של הקדוש ברוך הוא וכל מי שהוא מקריב אליו השמות הוא מיוחד. וכשאמר

בשעה שהזדמן משה להיכנס, אז פתח ואמר, "אדם כי יקריב מכם". מה אדם [עושה] כאן, אלא כשהתחברו שמש ולבנה כאחד, פתח ואמר "אדם", ככתוב "שמש ירח עמד זבולה". "עמד", ולא עמדו.

"כי יקריב מכם", כאן נרמז, מי שיעשה עבודת קרבן השלם, שימצא זכר ונקבה. משמע שכתוב "מכם", שימצא במראה שלכם. "קרבן לה", שמקריב הכל להאחז כאחד, למעלה ולמטה. "מן הבהמה", להראות אדם ובהמה הכל כאחד. "מן הבקר ומן הצאן", אלו המרכבות הטהורות, שכיון שאמר "מן הבהמה", יכול מן הכל, בין טהורות ובין טמאות, חזר ואמר "מן הבקר ומן הצאן". "תקריבו את קרבנכם", היה צריך להיות קרבני, מה זה "קרבנכם". אלא בתחלה "קרבן לה", ועכשיו "קרבנכם". "קרבן לה" "אדם". "קרבנכם" "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן", להראות יחוד מלמטה למעלה ומלמעלה למטה. מלמטה למעלה היינו "קרבן לה", מלמעלה למטה היינו "קרבנכם". [משל] למלך שיושב על גג עליון, למעלה למעלה, וכסא מתוקן על אותו גג, ומלך עליון על הכל. אדם שמקריב דורון למלך, צריך לעלות מדרגה לדרגה עד שעולה מלמטה למעלה, למקום שהמלך יושב עליון על הכל, ואז יודעים שהרי מעלים דורון למלך, ואותו דורון הוא של המלך. יורד הדורון מלמעלה למטה, הרי יודעים שאותו דורון של המלך יורד מלמעלה לאהוב המלך שהוא למטה. כך בתחלה, אדם עולה בדרגותיו מלמטה למעלה, ואז "קרבן לה". "מן הבהמה מן הבקר", יורד בדרגותיו מלמעלה למטה, ואז זה "קרבנכם". ולכן כתוב "אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי", היינו "אדם" ו"קרבן לה". "אכלו רעים", היינו "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן", ואז "תקריבו את קרבנכם".

ועי' זהר (ח"ב דף קח ע"א): כתיב (תהלים נא יח) כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה כי לא תחפוץ זבח וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא והא איהו אתקין לגבי חייביא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חובייהו אלא דוד לקמי שמא דאלהים אמר וקרבנא לא קרבין לשמא דאלהים אלא לשמא דיר"ד ה"א וא"ו ה"א דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין לא מקרבין קרבנא דכתיב (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם קרבן ליהו"ה ליהו"ה ולא לשמא דאלהים וכי תקריב קרבן מנחה ליהו"ה זבח תודה ליהו"ה זבח שלמים ליהו"ה.

תרגום: כתוב כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה כי לא תחפוץ זבח וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא והא איהו אתקין לגבי חייביא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חובייהו אלא דוד לקמי שמא דאלהים אמר וקרבנא לא קרבין לשמא דאלהים אלא לשמא דיר"ד ה"א וא"ו ה"א דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין לא מקרבין קרבנא דכתיב (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם קרבן ליהו"ה ליהו"ה ולא לשמא דאלהים וכי תקריב קרבן מנחה ליהו"ה זבח תודה ליהו"ה זבח שלמים לה'.

¹⁴⁰⁵ עי' ספר הבהיר קח. ומי הם אלה השרים, מלמד ששלשה הם, שהגבורה שר על כל הצורות הקדושות מצד שמאל של הקב"ה והוא גבריאל, ומימיני שר על כל הצורות הקדושות והוא מיכאל, ובאמצע הוא האמת והוא אוריאל שר על כל הצורות הקדושות, וכל שר כ"ד צורות ואין חקר לגדודיו דכתיב (איוב כ"ה ג) היש מספר לגדודיו, אם כן הרי ע"ב וע"ב, א"ל לא, דבשעה שישראל מקריבו קרבן לפני אביהם שבשמים מתיחדים יחד והיינו יחידו של אלהינו: קט. ואמאי אקרי קרבן, אלא מפני שמקרב הצורות הכחות הקדושות כדכתיב (יחזקאל ל"ז י"ז) וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך, ואמר לריח ניחוח, ואין ריח אלא באף, ואין נשימה שהיא הריח אלא באף, ואין ניחוח אלא ירידה דכתיב (ויקרא ט' כ"ב) וירד ומתגרמינן ונחית, והרוח יורד ומתייחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב ע"י הקרבן, והיינו דאקרי קרבן:

והקטיר הכהן את הכל המזבחה בתוספת ה"א¹⁴⁰⁶ לא בא לסתום כי אם לפרש כי הוא ה"א אחרונה שבשם המקבלת תחלה ונקראת מזבחה¹⁴⁰⁷ ומשם תתחיל המחשבה מעלוי לעלוי עד המחשבה המהורה¹⁴⁰⁸ וכן תמצא בדברי הימים (דברי הימים – ב כט כז) ויאמר יחזקיהו להעלות העולה להמזבחה לא אמר למזבחה אלא להמזבחה בתוספת ה"א וכן (תהלים כ ד) ועולתך ידשנה סלה בתוספת ה"א¹⁴⁰⁹ עולה אשה אמר עולה כי עשן הקרבן היה עולה עד הה"א והה"א מגעת אותו משם ולמעלה ואחר כלות העשן חוזר הבשר ומתהפך לאש וזהו שאמר אשה ואחר שיתבטל האש חוזר להיות רוח ואותו רוח מתקרב ומתערב להתיחד ברוח ובריה עד המחשבה המהורה וזהו שאמר ריח כלומר המשכת הרצון והשפע היורד לה' כלומר למדת רחמים וזה לשון ריח נוח לה' מלשון (מלכים – ב ב טו) נחה רוח אליהו על אלישע כן הרוח העליון תנוח ותרד למדת רחמים שהוא קיום העולם וזהו באור מלות עולה אשה ריח נוח לה' כי מתחלה יש להעלות האשה לה' וריח הוא ההמשכה מלמעלה להוריד לה'¹⁴¹⁰

ודרשו בתורת כהנים (ספרא ויקרא פרשתא ד סוף פרק ו) עולה אשה ריח נוח לה' עולה לשם עולה אשה לשם אשים ריח לשם ריח נוח לה' לשם מי שעשה את העולם ובאור זה עולה לשם עולה לשם העשירית המתעלה¹⁴¹¹ ולא ששם תכלית הכונה אלא שמשם תתחיל המחשבה¹⁴¹² ומשם תבא אל הקדש¹⁴¹³ אשה לשם אשים הוא הכבוד המקבל מן הפחד¹⁴¹⁴ ושניהם נקראים אשים וזהו (במדבר כח ב) את

¹⁴⁰⁶ ע"י לעיל הערה 434.

¹⁴⁰⁷ ע"י זהר ח"א מט ע"א

¹⁴⁰⁸ ע"י זהר (ח"ג רכט ע"ב): במחשבה מלגו בינה בן יה ישראל עלה במחשבה הרהור חכמה לחכימא ברמיזא חכמה עלה במחשבה דאיהו בינה מחשבה והרהור כלא חד חכמה לא אשתמודע אלא בבינה ובינה בלב ובגין דא מחשבה בלב הרהור בלב. תרגום: במחשבה מבפנים, בינה בן י"ה, ישראל עלה במחשבה, הרהור חכמה, לחכם ברמז, חכמה עלה במחשבה שהוא בינה, מחשבה והרהור, הכל אחד. החכמה לא נודעת אלא בבינה, והבינה בלב, ומשום זה המחשבה בלב, הרהור בלב.

¹⁴⁰⁹ ע"י לעיל הערה 434.

¹⁴¹⁰ ע"י ז"ח (סד ע"ב): ורזא דא אשה ריח נוח לה' אשה לבר קישורא ומזונא ונהירו דחילין ומשריין דאשא בטהרונא קמיטין ריח לגו מיניה ודא איהו דאתקשר לגו ונהיר ברזא דברית קדישא ודא אתקרי מלכא משיחא דאיהו ריח מאינון בוסמין עילאין דכתיב כריח בשמים ניחוח נהירו דכל גוונין עילאין תפארת ישראל ושפירו דכלא ודא איהו נייחא דרוחא עילאה דשריא עילה ונהיר לגביה לה' למלכא דכולא וכולא אתקשר דא בדאואנהיר דא בדא למהוי חד בחדוה דכולא ברזא דקורבנא.

תרגום: וזה סוד (ויקרא א) אשה ריח נוח לה' אשה מחוץ לקשר והמזון והאור של צבאות ומחנות של אש נקבצו בצהרים הריח לפנים ממנו וזהו שנקשר פנימה ומאיר בסוד הברית הקדושה וזה נקרא מלך המשיח שהוא ריח מאותם הבשמים העליונים נאמר כריח בשמים ניחוח האור של כל הגונים העליונים תפארת ישראל והיפי של הכל וזוהי נחת הרוח העליונה ששורה עליו ומאירה אליו לה' למלך של הכל והכל נקשר זה עם זה ומאיר זה בזה להיות אחד בשמחת הכל בסוד הקרבן.

¹⁴¹¹ רק מלכות יש בכחה לעלות בסוד מ"ן, ע"י זהר ח"א כד ע"א

¹⁴¹² ע"י זהר פנחס רנח ע"א אבא יסד ברתיא.

¹⁴¹³ כתב.

¹⁴¹⁴ ע"י שמות טו טז שפחד היא מידת הגבורה, והכבוד כנראה שהוא ת"ת ??? זכור לי עוד

דבר כזה

ע"י זהר (ח"א דף קסד ע"ב): רבי אלעזר (במדבר כח ב) את קרבני לחמי לאשי את קרבני רזא דכנסת ישראל דכתיב את את דייקא קרבני [דא] [דהא] איהו קרבנא וקשורא לאתקשרא לחמי דא מזונא דאתי מלעילא באתערותא דלתתא לאשי לאתכללא שאר חילין אחרנין דאצטריכו לאתזנא כל חד וחד כדקא חזי ליה ריח ניחוחי דא רעותא וקשורא דאתאחדא כלא ברזא דעלמא עלאה תשמרו להקריב לי במועדו מאן מועדו בזמן דאתער אברהם למעבד רעותיה דכתיב (בראשית כב ג) וישכם אברהם בבקר ובזמנא דאתקעד יצחק על גבי מדבחה דהיא שעתא בין הערבים הוה ואמר רבי (חייא) [ייסא] אי הכי האי דכתיב במועדו במועדים מבעי ליה א"ל היא שעתא

קרבני לחמי יכול לחמי ת"ל לאשי לאשים אתם נותנים וכן במדרש שיר השירים (שיר השירים א טו) הנך יפה רעיתי פרנסתי אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מה שאתם נותנים לאשי כביכול כאלו אתם מפרנסים אותי ועל כן באה מלת אשה בה"א והיא נוספת בה"א (תהלים ח ח) צנה ואלפים כלם כי עיקר המלה אש וטעם התוספת שלא אמר אש כדי שתהיה מלה כפשוטה ועוד לרמוז על ה"א אחרונה שבשם ועל החמישית גם כן הנקראת (דברים ה כב) האש הגדולה ריח לשם ריח¹⁴¹⁵ כלומר לשם המקום שמשם כל ההמשכות נמשכות למטה ומשם תנוח ותרד ההמשכה לה' שהוא הרחמים ואז יתברכו העליונים והשפלים השמים והארץ וכל אשר בם וזה לשם ריח ניחוח אשה לה' כלומר ירידת ההמשכה והנחת הרוח משם לה' למדת רחמים שבו העולם מתקיים וזהו שאמר לה' לשם מי שעשה את העולם כאלו אמרו למדת רחמים שאין קיום העולם אלא בו וכמו שאמרו (ב"ר יב טו) ראה שאין העולם מתקיים בדין ושתף עמו מדת רחמים והנה כל מדה ומדה היתה מסתפקת מן הקרבן והכוונה להמשיך ולהניח הרוח העליון במדות ולהקריב המדות אליו וזהו היחוד וזהו לשון (במדבר כח ב) תשמרו להקריב לי לא אמר לקרב אלא להקריב כלומר להקריב לי הכחות והמדות ולכך נקרא קרבן שהוא קרוב הכחות והמדות

וצריך שתתעורר במה שאמרו במסכת יומא סוף פרק קמא (יומא כא ב) אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כי בהיות שם שתי אשות מעורבות היה אות וסימן כי יש קשור להדיוט עם הגבורה על ידי הקרבן וכמו ששתי אשות אלו מתערבות ומתיחדות זו עם זו כן רצון ההדיוט עם הגבורה מתיחדים זה עם זה וכן העשן העולה מפעולת הקרבנות למטה היתה סבה לפעולה והתעוררות למעלה בהדלקת השפע בניצוצי אוריו בניצורות המדות וזה בדמיון שתי נרות זו על זו כשתדליק התחתונה מתוך העשן העולה ממנה תתאחז השלהבת בעליונה ותדלוק

גם צריך שתתעורר במה שהיה קרבן עולה זכר ולא נקבה והחטאת נקבה ולא זכר והשלמים אם זכר אם נקבה הטעם הוא כי תכלית הכוונה בקרבן עולה שהוא למעלה מהמקום ששם מתחלקין זכר ונקבה כלומר למעלה מן המדות¹⁴¹⁶ שיש בהן פועל ומקבל אבל קרבן שלמים היה בין זכר בין נקבה¹⁴¹⁷ כי הוא לקו האמצעי המשלים בין המדות והכלול מהן וכן שלמים אותיות משלים וכבר הזכרתי זה למעלה ולכן כתוב בשלמים (להלן ג א) אם זכר אם נקבה והחטאת נקבה ולא זכר כי הוא למדת שמור¹⁴¹⁸ ובדין שיהיה הקרבן נקבה ומה שהיה קרבן אשם זכר כי האשם בא על חיוב כרת וכדי

אתכליל אשא במיא ומיא באשא ובגין כך כתיב במועדו:

תרגום: רבי אלעזר, "את קרבני לחמי לאשי", "את קרבני" הסוד של כנסת ישראל, שכתוב "את", את דוקא. "קרבני", זהו קרבן וקשר להתקשר. "לחמי", זה המזון שבא למעלה בהתעוררות שלמטה. "לאשי", להכליל שאר החיילות האחרים שהצטרכו לזון כל אחד ואחד כראוי לו. "ריח ניחוחי", זה הרצון והקשר שאוחז את הכל בסוד העולם העליון. "תשמרו להקריב לי במועדו", מי הוא מועדו, בזמן שמתעורר אברהם לעשות רצונו, שכתוב "וישכם אברהם בבוקר". ובזמן שנעקד יצחק על גבי המזבח, שאותה השעה היתה בין הערבים. ואמר רבי (חייא) ייסא, אם כך, זה שכתוב במועדו, היה צריך לכתוב במועדים. אמר לו, אותה השעה נכלל אש במים ומים באש, ולכן כתוב "במועדו".

¹⁴¹⁵ עי' ז"ח: ניחוח אתר דנחת רוח עילאה ושראת עליה למהוי רתיכא עילאה ברזא דע"ב שמהן ורתיכא עילאה כלא קישורא חדא לה' למהוי כולא בנהירו חדא ועל דא אקרי ריח ניחוח תרגום: ניחח המקום שיורדת הרוח העליונה ושורה עליו להיות מרכבה עליונה בסוד של שבעים ושנים שמות והמרכבה העליונה כלה קשר אחד לה' שיהיה הכל באור אחד ועל כן יש ריח ויש ריח (ועל כן נקרא ריח ניחוח).

¹⁴¹⁶ עי' הערה 1397.

¹⁴¹⁷ עי' הערה 1399.

¹⁴¹⁸ עי' הערה 1400.

שיתכפר בו החוטא ותשוב נפשו אל האלהים אשר נתנה, כלומר אל הבינה אשר שם יסוד הנפשות¹⁴¹⁹, ושמה תשובתן¹⁴²⁰ על כן היה זכר כי המקום הזה הוא למעלה מן המדות וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד ב) במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינן יכולין לעמוד ובאור סוד המאמר הזה כי צדיקים יסוד עולם מעונו של עולם אבל בעלי תשובה תשובתם הרמתה כי שם ביתם

(א יא) על ירך המזבח צפונה

ע"י ר' בחיי: ודרשו רז"ל (ב"ב כה ב) רוח צפונית אינה מסובבת וכסא של שלש רגלים אינו עומד ויצטרך רגל רביעי ולכך הקרבנות רגל העולם וכן הכתוב אומר (תהלים מח ג) הר ציון ירכתי צפון ומזה שנינו (זבחים מז א) איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיתתן בצפון אין ספק כי התנא הזה היה יודע כי ביהמ"ק הוא מקום הקרבנות אבל מה שהזכיר בלשון שאלה איזהו מקומן של זבחים הכוונה באיזה רוח והוא משיב שחיתתן בצפון כי כן הוכיחו רז"ל (שם מח א) מן הכתוב הזה הנזכר בקרבן עולה ומה שאמר ודמן טעון הזיה על בין הבדים פירושו כנגד הבדים שהוא מקום שהשכינה שם וכענין שכתוב (שיר השירים א יג) בין שדי ילין כלומר בי"ן שד"י ובאור אותיותיו שני בדי הארון ובפרקי ר' אליעזר (פרק ג) ארבע רוחות נבראו בעולם מזרח שמשם האור יוצא לעולם דרום שמשם טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם מערב שמשם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יוצאין לעולם צפון שמשם החשך יוצא לעולם ורוח צפון בראו ולא גמרו אמר הקדוש ברוך הוא כל מי שיאמר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת שהנחתי

וע"ד הקבלה צפונה היא מדת הגבורה כדי להשלימם אליו וזהו ששנינו (זבחים נג א) עלה בכבש כלל הבנין נקרא כבש ופנה לסובב הוא ראשית¹⁴²¹ הראשית המקיף את הכל ובא לו במחשבה לקרן דרומית היא מדת החסד וזהו שכתוב (בראשית יב ט) ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה שהרי הכהן היה מעורר על ישראל החסד שהיא מדתו ומהדרומית למזרחית הוא תפארת ישראל שמשם הרחמים יוצאים וממזרחית לצפונית כדי להשלים לו מדת הגבורה ומצפונית למערבית שהיא מלכות וזהו שאמרו (ב"ב כה ב) שכינה במערב ומשם יפרד לעולם הנפרדים ואז יתברך העולם השפל וממערבית לדרומית שהוא חוזר למקום שהתחיל

(א יד) מן התורים או מן בני היונה

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה התורים יסודם מים¹⁴²² ולכך הוכשרו גדולים לרמוז כי החסד צורך גדול לעולם בכל דבר והיונים יסודם אש וכענין שכתוב ביונה (תהלים סח יד) ואברותיה בירקרק חרוץ כי הזהב ירוק גוון האש וההכפל בירקרק לתוקף הדין ולכך

¹⁴¹⁹ ע"י ספר הפליאה הספירה השלישית נקראת בינה ונקראת נ' שערי בינה בעבור כי ז' תחתונות נקראים שמיטות ובכל שמטה ז' שנים א"כ ז"ז הם מ"ט שערים והם נאצלים מבינה והיא השער הגדול שער חמשים משערי בינה, ובינה בא"ת ב"ש שמטה והה' בלא חילוף לומר לך שהיא כל השמיטות ואליה שבים כולם, והבינה היא התשובה ומשם יסוד הנשמות ושם ישובו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה:

¹⁴²⁰ ע"י לעיל הערה 1031.

¹⁴²¹ היינו חכמה.

¹⁴²² ע"י זהר (ח"ג דף כו ע"ב) ואפילו עולה, כמה דכתיב (ויקרא א יד) ואם מן העוף עולה קרבנו, תא חזי, מכל אינון עופין לא מקרבין אלא מן התורים או בני יונה, אלא רזא דא, מה דאתכשר בדא פסיל בדא, דא ימינא ודא שמאלא, וכלא חד. עוף יעופף על הארץ, הא אוקימנא דאינון רזא דרתיכא, ובהו תסתלק רוח הקודש

נפסלו הגדולים והוכשרו הקטנים כי המעוט ממנו מספיק

(ב יא) כי כל שאר

וע"ד הקבלה השאור והדבש רמו למדת הדין כידוע מלשון חמץ ולפי שהם דברים שיצאו ממוזגם לכך הם מרוחקים מן המזבח על כן אמר לא תקטירו ממנו אשה לה' כי כיון שהכוונה לשם המיוחד לא תאפה חמץ ולא תקטירו שאור ודבש¹⁴²³

(ב יג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך –

ע"י רמב"ן: אבל ר' אברהם פירש שם ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה (ירמיה יז ו) ומקום המלח נכרת ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה' כלשון הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה' אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות¹⁴²⁴ והמים והאש¹⁴²⁵ באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה והנה המלח כברית ולכן אמר הכתוב (דהי"ב יג ה) הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד:

ע"י ר' בחיי: וע"ד המדרש יש בו באור לדרך הקבלה ברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו מים התחתונים ליקרב במלח ונסוך המים בחג וכן אמרו במדרש (ב"ר ה ג) מים התחתונים נקראו מים בוכים¹⁴²⁶ ולמה נקראו מים בוכים כי בשעה שחלק הקדוש ברוך הוא את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה התחילו מים התחתונים בוכים וזהו שכתוב (איוב כח יא) מבכי נהרות חבש אמר רבי אבא בבכי נתפרשו המים התחתונים מן העליונים אמרו או לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו מה עשו העיו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהן הקדוש ברוך הוא שנאמר (ישעיה מג מז) הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה (נחום א ד) גוער בים ויבשהו אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ולכבודי עשיתן כל כך אין להן רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם שנאמר (תהלים צג ד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה הם אומרים אדיר במקום ה' ולא עוד אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי המזבח במלח ונסוך המים ועוד דרשו במקום אחר העולם כלו שלישו מדבר שלישו ישוב שלישו ים עמד ים לפני הקדוש ברוך הוא אמר לפניו רבש"ע במדבר נתנה תורה בישוב נבנה ביהמ"ק אני מה תהא עלי אמר לו עתידין ישראל שיקריבו מלח על גבי המזבח

וע"ד הקבלה יש במלח שני כחות משתנים זה הפך זה והם המים והאש ובכח חמימות האש המיבשו והמגלידו חוזר מלח ואם כן יש בעצם המלח כח המים והאש שהם כנגד שתי המדות שבהם קיום העולם והם מדת רחמים ומדת הדין ומטעם זה אמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך קרא ברית אלהיך מלח לפי שבו יתקיים ויכרת העולם וכמו

¹⁴²³ ע"י ספר הפליאה ולא להקריב בעל מום עובר שאף שהוא עובר מ"מ נדחה וכיון דאדחי אדחי, ולא ליתן מום בקדשים ולא להקריב קרבן תפל שאינו ראוי לאכילה שנאמר היאכל תפל מבלי מלח, ולא להקריב שאור כי הוא מורה קושי ודין ונשתנה ממראיתו, אך ביום החמשים הוא היובל הגדול הוא קודש וכל הדינין מתבטלין ואין יצר הרע אז מקריבין חמץ הוא שנאמר על שתי הלחם חמץ תאפנה, ולא להקריב דבש אף שהוא מתוק מורה דין במראיתו ומשם שהוא הקושי זב הדבש ודוגמת הענין הדבורה שעוקצת מר וקשה מקבצת הדבש דוגמת הסוד. ולא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב ששניהם תועבה והזונה היא

¹⁴²⁴ ע"י בראשית יז ע"א שיסוד נקראת כל, שכל המידות נכללים בו

¹⁴²⁵ חסד ודין.

¹⁴²⁶ ע"י תיקר"ז כא ע"א

שאמרו (ב"ר יד טו) ראה שאינו יכול להתקיים בדין שתף עמו מדת רחמים וכן המלח מקיים ומכרית כי הוא מקיים ומעמיד הבשר זמן מרובה ונותן טעם בכל המאכלים והוא מכרית גם כן כי המקום המלוח לא יעלה בו כל עשב ובענין שכתוב (ירמיה יז ו) ארץ מלחה ולא תשב וכתוב (דברים כט כב) גפרית ומלח שרפה כל ארצה¹⁴²⁷

(ד ב) נפש כי תחטא בשגגה – בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש:

ע"י רמב"ן: וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו (תורת כהנים חובה פרשה א א) נפש לרבות הגרים והעבדים:

ולא הזכיר בחטאת כהן המשיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים: ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחוח ולא אשה לה' והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו לאשה לה' ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה ריח ניחוח לה' (במדבר כח ח) בעבור היות הקרבן שעיר ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה' ולא הזכיר אשה כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה באשה לה' והמשכיל יבין:

(ד כג)

ע"י ר' בחיי: או הודע אליו שעורו והודע או שיאמר וידע חטאתו וכמוהו (משלי ל לא) זרויר מתנים או תיש כאלו אמר זרויר מתנים ותיש כן דעת המפרשים אמנם מה שהוצרך לומר הודע בה"א ולהוסיף מלת או מפני שקרבן חטאת לה"א אחרונה שבשם ולכך אמר שעירת עזים תמימה נקבה והה"א מביאה עליו יסורים להודיע אליו חטאתו כדי שיזכור ויביא קרבנו ולפי שהיא מן וא"ו והוא"ו מן הה"א לכך הוצרך לומר או כי בזה יהיה ריח ניחוח לה' והמשכיל יבין

(ה א) נפש כי תחטא

ע"י ר' בחיי: ויתכן לפרש עוד והוא עד כי באור הכתוב הוא שאם הוא כובש

¹⁴²⁷ ע"י זהר (ח"א דף רמא ע"ב) רבי אחא אמר, כתיב (ויקרא ב יג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך, על כל קרבן תקריב מלח, וכי אמאי מלח, אלא בגין דאיהו ממרק ומבשם מרירא לאטעמא, ואי לאו הוי מלחא, לא יכיל עלמא למסבל מרירא, הדא הוא דכתיב (ישעיה כו ט) כי כאשר משפטך לארץ, צדק למדו יושבי תבל, וכתיב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך, ומלח איהו ברית דעלמא קיימא ביה, דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, בגין כך אקרי ברית אלהיך, ואקרי ים המלח, וימא אקרי על שמיה. רבי חייה אמר, כתיב

ע"י ספר הפליאה מכל הספירות וזאת הבא ניתנה לאברהם שנאמר וה' ברך את אברהם בכל. וארז"ל בת היתה לאברהם ובכל שמה, ואמר וה' הוא ובית דינו ור"ל שהוא בין צפון לדרום וזהו ברכתה שברכה שמצפון מקבלת דין דרך ההוד ורחמים דרך החסד דרך הת"ת ויסוד, וכמו שרוצה הבת לינק כן רוצה אם להניק והאם היא הבינה וגם אברהם עמה נתברך שזו המדה כלולה בכל וכל הברכות עמה. ולמה נקראת מלח, הטעם כי מלח הוא קיום העולם וזו הספירה הוא קיום העולם שנאמר על כל קרבן תקריב מלח, רומז למה שאמרנו כמו שמבואר באשת לוט שנאמר ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח מדה נגד מדה, כי

עדותו ולא יגיד זה בב"ד לא יאמר ומי יודע בדבר אם כובש עדות זה לכך נאמר והוא עד שמו של הקדוש ברוך הוא עד שכן מצינו לשון הוא¹⁴²⁸ שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא ממה שכתוב (ישעיה מב ח) אני ה' הוא שמי וכתוב (תהלים ק ג) הוא עשנו ולו אנהנו וכתוב (שם יט ו) והוא כחתן יוצא מחופתו וכתוב (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא ורבים כן ולכך יאמר והוא עד שמו של הקדוש ברוך הוא עד כי הוא בוחן לבות וכליות ויענישנו על זאת

ויתכן עוד לומר כי תוספת הוא"ו במלת לוא ירמוז על ששת ימי בראשית ובא להורות כי מי שכובש עדות לחברו מעלה עליו הכתוב כאלו כבש להקב"ה עדות של חדוש העולם שנברא בששת ימים כי מתוך שאדם רגיל להכשל בעון קל יבא לסוף שיכשל בעון חמור

(ה טו) והביא את אשמו לה' –

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על הטא יקרא הטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפרים יקראו גם כן הטאת בעבור שהם לטאת:

פרשת צו

(ו ב)

ע"י ר' בחיי: דע כי כל מיני הקרבנות הם י"ג כמספר י"ג מדות חמשה מהן באות מהקמח והן מנחת סולת מנחת מרחשת מחבת חלות ריקין וכלן נקראין קרבן השמונה מהם הם בעלי חיים והם עולה טאת אשם תודה שלמים בכור מעשר פסח יש מהם נאכלין לכהנים כגון טאת ואשם ובכור ויש מהן נאכלין לבעלים כגון מעשר ופסח ותודה קרבן תודה בא על הנס והוא לשון הודאה אם היה חולה ונתרפא מביא קרבן תודה הוא שכתוב (תהלים קז כב) ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה או שאר שמחות כגון שמחת התן וכלה שנאמר (ירמיה לג יא) קול ששון וקול שמחה וגו' מביאים תודה בית ה' ויש שאינו נאכל לא לכהנים ולא לבעלים והוא קרבן עולה שאין לבני אדם בו שום חלק אלא כולו להקב"ה וזהו לשון כליל וקרבן זה של עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כלן וכן מוכיח הלשון שאמר היא העולה¹⁴²⁹ הוסיף לומר היא העולה למעלת הקרבן וחשיבותו וכן (יחזקאל י ב) היא החיה אשר ראיתי גם פרי מעשיה גדול שמכפרת על הרפור הלב כמו שאמר באיוב (איוב א ה) והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי טאו בני וברכו אלהים בלבבם וזהו לשון עולה שמכפרת על העולה על הרוח והיה קרבן עולה קרב כל הלילה עד הבקר לפי שהאדם מחשב בלילה וחוטא ביום הוא שאמר הנביא (מיכה ב א) חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה ועל כן צותה התורה שתהיה כפרה בזמן העברה ולפי שעקר העברה היא ברוח היה הכל כליל באש ושב אל הרוח ולא היה רשות לדבר גופני ליהנות ממנו זהו הענין האחד

הענין השני גודל חיוב הנברא לעבוד את בוראו דבר ידוע כי האדם צריך שיהיה נכנע ושפל להקב"ה בעמדו בתפלה לפניו או בעשותו מצוה או אחד מיתר העבודות הקלות או החמורות שיתהדר בהם לכבוד הש"י ושלא יחוס על כבוד עצמו אלא שיכיר בעצמו כי הבשר והדם דל הוא ואין ידו משגת לחובה העצומה וראוי לו להכנע ולהשפיל עצמו כענין שכתוב באברהם (בראשית יח כז) ואנכי עפר ואפר והמלך דוד ע"ה אמר (תהלים טו ד) נבזה בעיניו נמאס וז"ש בכאן

¹⁴²⁸ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה .Error! Bookmark not defined.
¹⁴²⁹ ע"י לעיל הערה 1397.

(ו ג) ולבש הכהן מדו

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה היא העולה כמו (יחזקאל א יג) והיא מתהלכת¹⁴³⁰ והיא המדה המתעלה אל המקום אשר חוצבה משם¹⁴³¹, ממנה תתחיל מחשבת המקריב וכבר הזכרתי ענין זה בפרשת ויקרא¹⁴³².

(ו יג)

ע"י ר' בחיי: זה קרבן אהרן דרשו רז"ל בארבע דברים נתקשה משה וזה אחד מהם וסימן שלהם מקש"ה ובאור הכתוב בסודו זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' כי המדה הנקראת זה¹⁴³³ יקריבו לה' בהקריבם עשירית האיפה וכן הזכיר הנביא לעתיד בתחלת כהונה של כהן גדול ביום חנוכו שהוא מקריב עשירית האפה הוא שאמר יחזקאל (יחזקאל מד כז) וביום באו אל הקדש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו ואמרו בפרק אלו מגלחים (מו"ק טו ב) חטאתו זהו עשירית האיפה שהוא מלשון חטוי וטהרה

(ז לח) אשר צוה ה' את משה בהר סיני

ע"י ר' בחיי: והנה הכלב והחזיר שניהם טמאים אבל יש בכל אחד מהם סימן טהרה שהרי הכלב מפרים פרסה והחזיר מפרים פרסה ושום¹⁴³⁴ שסע לכך המשיל הרשעים בהן שהם מראים בעצמם שיש בהן קצת מעשה טוב בהקריבם קרבן והנה הם טמאים במעשים רעים וזה באור הכתוב כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח כלומר בלא שישמעו בקולי

(ח ח)

ע"י ר' בחיי: ויתן אל החשן את האורים ואת התומים כתב של שם המפורש היה וכבר נתבאר זה בסדר ואתה תצוה (שמות כח ל) ומדרגה היתה ממדרגות רוח הקדש למטה ממדרגת הנבואה ולמעלה מבת קול ודע כי ההפרש שיש בין נבואה לרוח הקודש הוא שהנביא בעת שתבא בו הנבואה כל הרגשותיו וכחותיו בטלות והוא משולל מכל

¹⁴³⁰ ע"י תיקור"ז ד ע"ב ושכינתא כלילא מכלהו עלה אתמר היא מתהלכת בין החיות

¹⁴³¹ היינו חכמה ע"י זהר פנחס רנח ע"א אבא יסד ברתא

¹⁴³² א ט ד"ה ועל דרך הקבלה.

¹⁴³³ ע"י זהר ויחי רטו ע"ב ורטז ע"א שם משמע שהה"א הנזכרת כאן מכונה "זאת" ואילו "זה" אינו ה' אחרונה אלא ו"ק (וע"י פע"ח שער המצות פרק ז' בביאור מאמה"כ "בעבור זה"), ודלא כדברי רבינו כאן.

אמנם ע"י זהר (ח"א דף רטז ע"א) דאמרנא מקמיה דאמינא לך דאתקריאת אורייתא זה, כתיב (שופטים ה) זה סיני מפני יהו"ה אלה"י ישראל, כד אתייהיבת אורייתא על ידא דמשה, (שמות לב) כי זה משה האיש, (שם טו) זה אלי ואנוהו, אורייתא הוה נחתת מן קמי אלהא דישראל: ע"י זהר (ח"ב דף לח ע"ב) ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא, לית שבחא אלא לדכורא, והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא, הדא הוא דכתיב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו, דלית שבחא באתר דדכורא ונוקבא אשתכחו אלא לדכורא, ועל דא (נ"א ולדא) מחכאן ישראל, דכתיב (ישעיה כה ט) זה יהו"ה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, משום דהכי זמין למעבד להו, דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

שמשמע שזה חיבור של ז"נ

¹⁴³⁴ ולא שוסע?

דרכי העולם הזה ומופשט מן החומר ומתבודד עם השכל לבדו והנה זה בהקיץ וזו היא מעלת שמונה נביאים ורוח הקודש היא שלא תתבטל אחד מהרגשותיו והוא מדבר כדרך כל אדם אבל יעורר אותו רוח עליוני ויופיע הדברים על לשונו וידבר עתידות בסיוע אלהי¹⁴³⁵ וזו היא מעלת הכתובים אבל מעלת התורה שצוה לנו משה למעלה מכל זה כי נבואתו של משה למעלה מכל הנביאים כולן¹⁴³⁶ ומטעם זה תמצא לרז"ל שיזכירו בכל מקום תורה נביאים וכתובים בסדר המעלות ומדרגות הנבואה ובפירושו אמרו מניחין תורה על גבי נביאים אבל לא כתובים על גבי נביאים כל זה הוצרכו החכמים ז"ל להעיר על מדרגות הנבואה כדי שיתבונן האדם והחי יתן אל לבו מאין תוצאות הנבואה ואיך המעלות זו למעלה מזו ומה בין נבואת משה לשאר הנביאים כולן

(ח כג) ויתן על תנוך און אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית ע"י ר' בחיי: יראה לי בסדור אברים הללו כי מפני שנחלק המציאות לשלשה חלקים עולם המלאכים ועולם הגלגלים והעולם השפל ונצטוו משה על המשכן הכולל חלקי המציאות הזוה לפנים מן הפרוכת כנגד עולם המלאכים מחוץ לפרוכת שהוא אהל מועד כנגד עולם הגלגלים חצר המשכן כנגד עולם השפל¹⁴³⁷ על כן הוצרך המשכן הזה להיות שם אחד מכיר את בוראו מיוחד לעבוד עבודת הש"י והוא הכהן הגדול ושיהיה ג"כ כולל בגופו ובתכונת צורתו שלשה חלקים אלו וזו היא צורת אדם שהוא עולם קטן¹⁴³⁸ ובו עולם הדבור והוא הראש כנגד עולם המלאכים, ועולם החיות זהו מן החזה ועד מתניו, כי באמצעות גופו הוא הלב שהוא בעל התנועה כנגד עולם הגלגלים, ועולם הטבע ממתניו ולמטה כנגד העולם השפל. ולפי שהקרבות הם קיום העולם ושהוא נחלק לשלשה חלקים אלו הוצרך משה רבינו ע"ה לתת מן הדם שהוא כפרת הנפש בשלשה אברים הללו מן הגוף שהן שלשת חלקי הגוף של הכהן המכפר וזהו שאמר על תנוך און אהרן הימנית זהו עולם הדבור כי אבר האון בראש ועל בהן ידו הימנית זהו אמצעית הגוף הוא עולם החיות ועל בהן רגלו הימנית זהו עולם הטבע

(ח לג) כי שבעת ימים ימלא את ידכם

ע"י ר' בחיי: וכן אמר לו הקדוש ברוך הוא בסדר ואתה תצוה (שמות כט לה) שבעת ימים תמלא את ידם ועל דרך הקבלה היו ימי המלוואים שבעה כנגד השבעה הידועים כי כבר ידעת דוגמתו של כהן גדול¹⁴³⁹ מהו שמתוכו התנבא משה ע"ה כענין שכתוב (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו ולכך נצטוו משה שיטפל באהרן ושימשחנו כי כן הזכיר למעלה (לעיל פסוק יב) ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו ולכך נקראו ימי מלוואים לשון שלמות כי דוגמתם שלמות הכל וכבר ידעת כי משה שמש כל שבעת ימי המלוואים וחנוך כהונתו של אהרן על ידי משה היתה

¹⁴³⁵ ע"י תיקר"ז יג ע"א שנבואה ורוח"ק הם נו"ה.

¹⁴³⁶ ע"י לעיל הערה 896.

¹⁴³⁷ ע"י בהגר"א על ס"י ה ע"א ז"ל: בק"ק ארון וכפורת כרובים שהן כח"ב, ארון בינה כמ"ש בתיקונים, כפורת חכמה, כרובים כתר לכן הם ב' כנגד ב' בחי' שבכתר, ובאהל מועד מנורה, שולחן, מזבח, נגד חג"ת כידוע (בע"ח שער ציור עולמות (פרק א)), מנורה בדרום ושולחן בצפון ומזבח באמצע, מכאן ואילך לבר מגופא נה"י ושם הנוקבא, בחצר אהל מועד כיור וכנו ומזבח החיצון, כיור וכנו נו"ה ב' כליות ששם מים??

¹⁴³⁸ ע' זהר ח"ג ל"ג ע"ב וז"ל, (בראשית א כו) וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ מאי ובכל הארץ דא גופא עולם קטן, עכ"ל, וע' בגר"א בת"ז קט"ז ע"א וז"ל, כל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו, דא גופא דבר נש דאתקרי עולם קטן, עכ"ל.
¹⁴³⁹ ע"י בראשית טו יח

פרשת שמיני

(י ב) ותצא אש מלפני ה' –

עי' רמב"ן; טעם מלפני ה'¹⁴⁴⁰ כמו מאת פני ה'¹⁴⁴¹ והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי (שמות ל א) זה החטא בנדר ובאביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם והנה הם שמו קטרת על האש¹⁴⁴² כענין שאמר הכתוב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת

¹⁴⁴⁰ ועי' ע"ח (שער טו פרק ג) בינה נקרא מלפני ה' שהוא יותר פנימי מן הוי"ה אבל המלכות נקרא לפני ה' שהוא לפניו של הת"ת

¹⁴⁴¹ עי' עבה"ק שער א פרק ב: וראיתי להביא כאן מה שקבל החכם הזה (רבינו בחיי) בפסוק לא יהיה לך (שמות כ א), זה לשונו ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אבל פני שלי יהיו אלהיך עד כאן. והכוונה על המדות (י' ספירות) שהם פניו, וידוע שאין פני האדם דבר בלתי ולא חוצה לו ולא נפרד ממנו, אבל הם הוא עצמו. ומזה נקראו הפנים המאירים אלהים, כלומר אלי הם, וכמו שכתב הוא ז"ל בפרשת בראשית (א א) השם הזה שתי מלות אלי הם, ע"כ.

¹⁴⁴² עי' זהר ח"ג דף לד ע"א: ואש של גבוה נחית דאיהו קדש הקדשים ובגין תרין אשין אליו אמר נביא (ישעיה כד יד) באורים כבדו יהו"ה דאינון אשין דשכינתא דבה כתיב (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא ואינון אש עלאה כסא רחמים אש תתאה כסא דין ואינון בינה ומלכות מלכות אש עולה בינה אש יורד יהו"ה עמודא דאמצעייתא אחיד בתרווייהו בינה יהו"ה ה' מלכות תפארת כד אחיד לון שריא עליה חכמה דביה כ"ח מ"ה מ"ה איהו יר"ד ה"א וא"ו ה"א.

תרגום: ואש של גבוה יורד, שהיא קודש הקדשים, ובשביל שני האשים הללו, אמר הנביא (ישעיה כד) באורים כבדו ה', שהם האישים של השכינה, שבה כתוב (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, והם אש עליון כסא רחמים, אש תחתונה כסא דין, והם בינה ומלכות. מלכות אש עולה, בינה אש יורד, יהו"ה עמוד האמצעי אוחד בשניהם. בינה יהו"ה, ה' מלכות. כאשר התפארת אוחדת אותם, שורה עליו חכמה, שבה כ"ח מ"ה, מ"ה הוא יר"ד ה"א וא"ו ה"א.

עי' זהר ח"א דף ע ע"א: וירח יהו"ה את ריח הניחח (בראשית ח כא) וכתב אשה ריח ניחח (בראשית א ט) אשה הכי שמענא תננא ואשא מחוברין כחדא דהא לית תננא בלא אשא כמה דכתיב (שמות יט יח) והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהו"ה באש תא חזי אש נפיק מלגיו ואיהו דק ואחיד במלה אחרא לבר דלאו איהו דק הכי ואתאחדן דא בדא וכדין תננא סלקא מאי טעמא בגין דאתאחד אשא במלה דרגיש וסימניך חוטמא דנפיק ביה תננא מגו אשא ועל דא כתיב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך בגין דאהדר אשא לאתריה וחוטמא (אתרגיש) [אתכניש] בהווא ריחא לגו לגו עד דאתאחד כלא ותב לאתריה ואתקריב כלא לגו מחשבה ואתעביד רעותא חדא וכדין ריח ניחח דנח רוגזא ואתעביד ניחח דהא תננא אתכניש ועייל וקמיט באשא ואשא אחיד בתננא ועיילי תרווייהו לגו לגו עד דנח רוגזא וכד אתאחד (אחיד) כלא דא בדא ונח רוגזא כדין הוא ניחח וקשירו חד ואתקרי ניחח ניחח דרוחא חדוותא דכלא כחדא נהירו דבוצינין נהירו דאנפין ובגין כך כתיב וירח יהו"ה את ריח הניחח כמאן דארח וכניש כלא לגו אתריה

תרגום: "וירח ה' את ריח הניחוח", וכתוב "אשה ריח ניחוח". "אשה", כך שמענו, עשן ואש מחוברים כאחד, שהרי אין עשן בלא אש, כמו שכתוב "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש". בא וראה, אש יוצאת מבפנים והוא דק, ואוחז בדבר אחד בחוץ שאינו דק כך, ונאחזים זה בזה, ואז עולה העשן. ולמה, משום שהאש אוחדת בדבר המתפעל ממנו, וסימן לדבר, החוטם שיוצא בו עשן מתוך אש. ועל זה כתוב "ישימו קטורה באפך", משום שחוזרת האש למקומה. והחוטם (מתפעל) נאסף באותו ריח לפני ולפנים, עד שנאחז הכל וחוזר למקומו, ונקרב הכל לתוך המחשבה ונעשה רצון אחד. ואז "ריח ניחוח", שניח הרוגז ונעשה נחת. שהרי העשן נאסף ונכנס ומתקמט באש, והאש אוחדת בעשן, ונכנסים שניהם לפני ולפנים עד שנח הרוגז. וכשהכל נאחזים (אוחז) זה בזה ונח הרוגז, אז הוא מנוחה וקשר אחד ונקראת נחת. נחת הרוח, שמחת הכל כאחד, הארת הנרות, הארת הפנים. ולכן כתוב "וירח ה' את ריח הניחוח", כמי שמריח ומכניס הכל למקומו.

עי' זהר ח"ג דף רכד ע"א: עצי עולה מארי תורה אורייתא דאיהי אדליקת בהון אש בתוקפא דגבורה ועלה עשן בהון בבינה עשן המערכה ומדסליקת לאף אתקרי קטרת הה"ד ישימו קטורה באפך ולית דבטיל מותנא בעלמא כקטרת דאיהו קשורא דדינא ברחמי עם ריח ניחוח באף תרגום דקשר קטירו א"ר יהודה זכאה חולקנא דרוחנא מלין סתימין באתגלייא

תרגום: "עצי עולה", בעלי תורה, תורה שהיא נדלקת בהם, אש בחוזק הגבורה, ועלה עשן בהם, בבינה עשן המערכה. ומשעולה לאף נקרא קטורת, זהו שכתוב "ישימו קטורה באפך", ואין

והנה לא היה אשה ריח ניחוח:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה תבין חטאם ממה שאמר הכתוב וישימו עליה ולא אמר וישימו עליהם¹⁴⁴³ כשם שאמר בענין קרח (במדבר טז יז) ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטרת וכן הזכיר עוד (במדבר טז יז) ונתתם עליהם קטרת כי מלת עליה תרמוז למדת הדין והכתוב הודיענו מחשבתם בזה וידוע כי הקטרת למדת הדין¹⁴⁴⁴ שנאמר (דברים לג י) וישימו קטורה באפך ולשון קטרת התקשרות הרוח במדות תרגום (בראשית לח כח) ותקשור וקטרת ומתוך ההתקשרות ההוא בא שפע ההמשכה ממעלה למדת הדין וממדת הדין יבא שפע הברכה על המקטיר והמקטיר למדת הדין אין ראוי לו שיכוון אלא לשם המיוחד לבדו נדב ואביהוא טעו בכאן אחרי מדת הדין ולא כווננו אל השם המיוחד אלא למדת הדין בלבד ולכך לא היה אשה ריח ניחוח לה' ומדת הדין עצמה פגעה בהם הוא שכתוב ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם

(יא ב) זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ

ע"י ר' בחיי: אם תסתכל בפרשה הזאת ובפרשיות הסמוכות לה תמצאם מסודרות בסדר גדול ובכונה נכונה על סדר ארבע יסודות¹⁴⁴⁵ ממטה למעלה בשכבר ידעת כי סדר היסודות ממעלה למטה הוא סימן ארמ"ע אש רוח מים עפר וכן סדרם שלמה המע"ה בספר משלי בפסוק (משלי ל ד) מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ אבל בפרשיות אלו תמצאם מסודרים ממטה למעלה והסימן עמר"א כי התחיל מיסוד העפר זהו שכתוב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ ובאר בפרשה זו הבהמות והחיות המותרות והאסורות שהן מיסוד העפר ובפרשה שניה הזכיר יסוד המים ובאר הדגים המותרים והאסורים ואמר

מבטל מות בעולם כמו קטורת, שהיא קשור הדין ברחמים עם ריח ניחוח באף. תרגום של קשר, קטירו. אמר רבי יהודה, אשרי חלקנו שהרווחנו דברים נסתרים בגלוי.
¹⁴⁴³ ע"י ז"ח (מה ע"ב): וע"ד איתערו קדמאי כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת דיתבא חכמה על כנה אשר נטעה ימינך דאקרי כבוד אל
ואם ב"נ לא דחיל מינה איהי מיסרת ליה דאתמנת לייסרא בני נשא הה"ד ודרך חיים תוכחת מוסר מאן הוא דרך לאילנא דחייא ההוא דאתמנא על עלמא לייסרא בני נשא דלא יטעיין מאורחיה

ועם כל דא בעי לקשרא לה לעילא בגין דאתקריא גופא ובעינא נשמתא ונדב ואביהו על דלא קשירו לה ונטלו מינה נשמתא נטלת נשמתהוון וגופא דילהון קיים כגוונא דעבדו וישימו עליה קטרת

תרגום: ועל זה העירו הקדמונים כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת שיושבת החכמה על (תהלים פ) כנה אשר נטעה ימינך שנקראת כבוד אל
ואם אין אדם ירא ממנה היא מיסרת אותו שהתמנתה ליסר את בני האדם זהו נאמר (משלי ו) ודרך חיים תוכחות מוסר מי הוא הדרך לעץ החיים ההוא שהתמנה על העולם ליסר את בני האדם שלא יטעו מדרכו

ועם כל זה צריך לקשרה למעלה משום שנקראת גוף וצריכים (וצריכה) נשמה ונדב ואביהוא על שלא קשרו אותה ונטלו ממנה הנשמה לקחה את נשמתם וגופם קים כמו שעשו (ויקרא י) וישימו עליה קטרת.

¹⁴⁴⁴ ע"י לעיל הערה 1442.

¹⁴⁴⁵ ע"י ז"ח ו ע"ד ז"ל: תדע לך שהבורא יתברך ברא האדם וברא אותו בצלם ובצורה והכינו מארבעה דברים מובדלים זה מזה מאש מרוח ממים מעפר שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים אלו הם הד' דברים הנזכרים. ועיי"ש יג ע"ד, אר"י כוורדין של שליא דאשה, דמלייאן מן זרעא דב"נ, דאית ביה היסודות כלם, כך הארץ, בו ביום שנבראת, בו ביום נתעברה, מכל מה שהולידה, דכתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ומיד והארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח. הרי בכאן ארבעה יסודות, שהם: אש, מים, רוח, חשך, ואלו הולידו כל תולדותיה, ומאלו נתייסדו כולם. וכל התולדות נתהוו, מכחות אלו. וכן מוזכר בתיקו"ז קכא ע"א.

(פסוק ט) את זה תאכלו מכל אשר במים ובפרשה שלשית באר בריות הרוח שהן העופות האסורים והמותרים ואמר (פסוק יג) ואת אלה תשקצו מן העוף ובפרשה רביעית רמו על יסוד האש שהוא היסוד הרביעי והדק מכולן ואמרו (פסוק כט) וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החלד והעכבר והצב למינהו הצב שני מינים האחד שמו ערוד והשני שמו סלמנדר"א ונרמוזה סלמנדר"א זו במלת למינהו שהוסיף הכתוב בשבילו והיא חיה מתילדת באש בתנור שנתחמם שבע שנים רצופים יום ולילה וכל כך גדלה שם שאם תפרד רגע מהאש מיד תמות כדגים שמתים בהפרדם מן המים לפי שהמים גדולין וחיותן כך סלמנדר"א זו עקר חיותה היא האש הגדולה ועל זה דרשו רז"ל (ספרא שמיני פרשתא ח ז) כשהיה מניע רבי עקיבא אצל מקרא זה והצב למינהו היה אומר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים קד כד) בראת בריות גדולות בים בריות גדולות ביבשה שבים אלמלי יוצאות ליבשה מיד מתות ושביבשה אלמלי נכנסו לים מיד מתות בראת בריות גדולות באש בריות גדולות באויר שבאש אלמלי יוצאות לאויר מיד מתות ושבאויר אלמלי נכנסות באש מיד מתות הוי אומר (תהלים קד כד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית

ויראה לי מטעם שהזכיר מלת אלה בבריות הרוח הוא שאמר ואת אלה תשקצו מן העוף גם בפרשת בריות האש הזכיר ג"כ מלת אלה באמרו אלה הטמאים לכם לפי שמלת אלה מלה רוחנית ידועה משם אלהים שהיו"ד והמ"ם כנוי לרבים ועקר מלת אלה ובא לרמוז כאן כי שתי היסודות שהם האש והרוח הם יסודות דקים ומרוב דקותם ייחסם הכתוב בשם אלהים בהרבה מקומות באמרו (בראשית א ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים (איוב א טז) אש אלהים נפלה ובשתי הפרשיות הראשונות כשהזכיר יסודות העפר והמים שהם יסודות כבדים גופניים לא תמצא בהן מלת אלה כלל ועוד יש לומר שהזכיר בשתי יסודות הללו לשון אלה כדי לרמוז על עבודה זרה שכתוב בה (שמות לב ד) אלה אלהיך ישראל וכבר ידעת כי יש מן האומות שהן עובדין הרוח והאש בהיותם יסודות קלים ומשרתים להם כדי שתחול עליהם רבוי הטובה וההצלחה ויתגבר מולם לפי דעתם פרשת מצורע

(טו טז) וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַּת זָרַע וְרָחַץ בְּמַיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרְבֹ: ע"י ר' בחיי: וכן תמצא בספר יצירה (ב א) שלש אמות אמ"ש אבל מה שקראן אמות¹⁴⁴⁶ שהן אמות לכל הנמצאים כלן והם אויר מים אש וכך הסדר מים מרוח אש ממים מים מרוח וזהו שכתוב (בראשית א ב) בהו וחושך זהו אש ממים ורוח אלהים מרחפת על פני המים זהו מים מרוח כי לכך אנו אומרים בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם אש ממים שהרי מן המים מוציאים האש ומן האש עפר והוא הדשן ונבראו באדם המרה הלבנה כנגד המים והאדומה כנגד האש והשחורה כנגד העפר ויסוד הרוח שבו הוא הראשון והוא מתגבר על שאר היסודות והוא המוציא כלי למעשהו כי הוא העקר¹⁴⁴⁷ וידוע כי כל יסוד ויסוד הוא מורכב מארבע יסודות וכיון שכן כשיתגבר באדם הרוח המתאווה יתעוררו אז כל חלקי הרוח שבשאר היסודות ואף על פי ששאר היסודות בעת השינה מתים הנה יסוד הרוח שהמציא אותם הוא ער ולא יגום ולא יישן והוא הפועל פעולה זו והוא מעורר כל חלקי הרוח הגנוזים בשאר היסודות בכח ומפני זה יצריך הכתוב לבעל קרי להביא במים כל בשרו כי ארבע יסודות שהם מתפשטים בכל חלקי הבשר מלבד יסוד הרוח שהוא ראשון יש בכל אחד ואחד מהשאר חלק הרוח והמטה הזאת אינה ראויה לזרע ואין לה עקר בכח התולדה מפני ששאר היסודות לא היו בה

¹⁴⁴⁶ עם חירק
¹⁴⁴⁷ חסר משהו?

בהסכמה אחת כי ישנים ונרדמים היו ואין בזו כי אם כח הרוח בלבד והזכיר בסמוך (פסוק יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע כלומר שהיו ארבע יסודות בהסכמה הזכיר ורחצו במים ולא אמר כל בשרו לפי שלא היה בה כח הרוח לבדו כמו בבעל קרי ועוד יש לומר כי כשיוצא בכונה הרי הוא מוכן לקבל רוח חיים מפני שרוב חלקיו הוא הרוח הטבעי שהוא כלי לנפש גוברת עליו הכח האוירי ואף על פי שהוא ג"כ ממא לא הזכיר כל בשרו אבל בבעל קרי שיוצא בלא כונה דומה לבשר המת וזה טעם הטומאה בעל קרי שהזכיר בו כל בשרו וענין הכתוב שאמר (דברים כג יא – יב) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה והיה לפנות ערב ירחץ במים ולא הזכיר כל בשרו יהיה פירוש ירחץ במים כמו שנאמר במקום אחר את כל בשרו

פרשת אחרי מות

(טז א)

ע' ר' בחיי: וע"ד הקבלה¹⁴⁴⁸ אחרי מות שני בני אהרן וימותו יתכן לפרש כי כפל המיתה כענין (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות בתרגום אונקלוס¹⁴⁴⁹ ועוד שהרי העיד הכתוב (במדבר ג ד) ובנים לא היו להם¹⁴⁵⁰ וכבר ידעת כי מי שמת בלא בנים הוא בכלל הענין הזה ומכלל רמו התורה מה שכתוב (ויקרא כב יג) ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה זרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל קרא הנפש בת כהן כי היא משתלשלת מן הבינה דרך ימין שהוא החסד ואמר כי תהיה אלמנה מן הגוף שאבד ממנה ותהיה גרושה שלא תשוב לשרשה כאשר זרע אין לה ואחר שישלימו לה ימי הגרושין שתהיה מגורשת מן המקום שהיא ראויה לשוב שם ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל שהוא קדוש כלומר תהנה מזיו השכינה

(טז ג) בזאת יבא אהרן אל הקדש

וע"ד הקבלה בזאת היא כנסת ישראל¹⁴⁵¹ והעד על זה לשון יבא כי משם יתחיל ויעלה ויבא אל הקדש שהיא החכמה¹⁴⁵² והיא מקור הברכה¹⁴⁵³ והוא שכתוב (תהלים קלד ב) שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ומזה אמרו חכמי האמת במדרש (שם ה) והוא באור לזה בזאת יבא אהרן אל הקדש כשהיה כהן גדול נכנס לבית קדש הקדשים הבילות הבילות של מצות יש בידו בזכות התורה שנאמר (דברים ד מד) וזאת התורה

¹⁴⁴⁸ ע' דברי רבינו בבראשית ב יז, ודברינו שם.

¹⁴⁴⁹ ע' ת"א יחי ראובן לחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות ויקבלון בנוהי אחסנתהון במנינהון: וע' ת"י יחי ראובן בעלמא הדין ולא ימות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאתי ויהי עולימוי מתמניין עם עולימיהון דאחוי בית ישראל:

¹⁴⁵⁰ ע' זהר ח"ג נז ע"א אתיחדו שמה כדקא יאות, ואתוקדו בנורא. רבי יצחק אמר, כתיב אחרי מות, וכתוב וימותו, כיון דאמר אחרי מות שני בני אהרן, לא ידענא דהא וימותו, אלא הכי תנינן, תרי מיתות הוה, חד לפני יהו"ה, וחד דלא הוה להו לבנין, דכל מאן דלא זכי לבנין, מית הוא, בגין כך אחרי מות וימותו. רבי אבא

¹⁴⁵¹ ע' זהר ויחי רטו ע"ב ורטז ע"א ש"זאת" היא מידת המלכות.

¹⁴⁵² ע' זהר ח"א ז ע"ב, בראשית רבי חייא פתח (תהלים קיא ז), ראשית חכמה יראת יהו"ה שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד, ראשית חכמה, האי קרא הכי מבעי ליה סוף חכמה יראת יהו"ה, בגין דיראת יהו"ה סוף חכמה איהי, (נ"א, אלא איהי ראשית) לאעלא לגו דרגא דחכמתא עלאה, הה"ד (שם קיח יח) פתחו לי שערי צדק, זה השער ליהו"ה ודאי, דאי לא ייעול בהאי תרעא לא ייעול לעלמין. למלכא עלאה דאיהי עלאה וטמיר וגניז, ועביד ליה תרעין אלין על אלין, ולסוף כל תרעין עבד תרעא חד, בכמה מנעולין בכמה פתחין בכמה היכלין אלין על אלין, אמר כל מאן דבעי למיעל לגבאי, תרעא דא יהא קדמאה

¹⁴⁵³ היינו החכמה ע' בראשית מח יג.

בזכות מילה שנאמר (בראשית יז י) זאת בריתי אשר תשמרו¹⁴⁵⁴ בזכות שבת שנאמר (ישעיה נו ב) אשרי אנוש יעשה זאת בזכות ירושלים שנאמר (יחזקאל ה ה) זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה בזכות השבטים שנאמר (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם¹⁴⁵⁵ בזכות יהודה שנאמר (דברים לג ז) וזאת ליהודה בזכות ישראל שנאמר (שיר השירים ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר בזכות התרומה שנאמר (שמות כה ג) וזאת התרומה בזכות המעשרות שנאמר (מלאכי ג י) ובחנוני נא בזאת בזכות הקרבנות שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש כל הדברים האלה רומזים אל המדה הזאת כי ענין אחד לכלם והכל הולך אל מקום אחד הוא העשירי קדש שמשם יבא אל הקדש וזה מבואר

(טז ד) כתונת בד קדש ילבש –

רמב"ן: ועל דרך הפשט כאשר אמר (שמות כח ד) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קודש וסודם כמו האיש לבוש הבדים¹⁴⁵⁶ (יחזקאל ט ג דניאל י ה) ולכך הודיעו כי בגדי קודש הם ובויקרא רבה (כא יא) כשירות של מעלן כך שירות של מטן מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים כך שירות של מטן כתנת בד קודש:

עי' ר' בחיי: ואמר בגדי קדש הם ללמד כי כהן גדול המשרת לפני ולפנים בבית המקדש של מטה דוגמא לשירות הנעשה בבית המקדש של מעלה ומה שהוא משרת שם בארבעה בגדים דוגמת ארבעה מחנות שכינה שמשרתים לפניו במרום או דוגמת חיות הקדש בארבע כנפים וארבע פנים והיה הכתוב ראוי לומר בגדים קדושים הם אבל אמר בגדי קדש לבאר שהם דוגמא והם מכוונים כנגד קדש¹⁴⁵⁷ וזהו שתמצא שאמרו במדרש ויקרא רבה (כא י) כשירות של מעלן כך שירות של מטן מה שירות של מעלן (יחזקאל ט

¹⁴⁵⁴ עי' לעיל הערה 357.

¹⁴⁵⁵ עי' לעיל הערה 248, ועי' לקמן הערה 2152.

¹⁴⁵⁶ עי' זהר (ח"ב רלא ע"א) תא חזי, כיון דמיכאל כהנא רבא איהו, ואתי מסטרא דימינא, אמאי כתיב בגבריא, (דניאל יב ו) האיש לבוש הבדים, דהא לבושים לכהנא רבא איהו, ומיכאל איהו כהנא, ואתי מסטרא דימינא, אלא מהכא דשמאלא אתכליל בימינא תדיר, ואתלבש גבריא בלבושין אלין. תו, דהא גבריא איהו אתמנא שליחא בהאי עלמא, וכל שליחא דאתמנא בהאי עלמא, אצטריך לאתלבשא בלבושין דהאי עלמא, והא אוקימנא ברזא דנשמתא, כד סלקת לעילא אתלבשת בלבושא כגוונא דלעילא, בגין למהוי תמן, וכן כד נחתת לתתא מלעילא, כלא איהו כגוונא דההוא אתר דאזלת תמן, כגוונא דא, כל אינון שליחן דאתמנן בשליחותא בהאי עלמא, והא אוקימנא. ותא

¹⁴⁵⁷ עי' זהר ח"א ריז ע"א: בכמה אתר אסתכלנא באלין מאני דקודשא דכתיב (ויקרא טז ד) בגדי קדש הם וכתוב (שמות כח ד) ועשו בגדי קדש מאי קדושה הכא אלא הכי תנינן קדושה אינון בכל אתר (והא כתיב) <וכתיב> בגדי קדש הם ועשית בגדי קדש (שם ב) כגוונא דלעילא דתניא כהן גדול לעילא כהן גדול לתתא לבושין דיקר לעילא לבושין דיקר לתתא ומה דלא אמר כסף ונחשת לאתר אחרא אסתליקו דכתיב (שם כז יז) כל עמודי החצר סביב מחושקים כסף וגו' וכתוב ואדניהם נחשת דאינון מאני שמושא לאשתמשא משכנא בהו אבל הכא באלין לבושין דיקר לא בעי לאשתמשא בהו בר נש אחרא בר מכהנא רבא דרבו משח קודשא על רישיה דכתיב (שם כח ב) ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת דבאינון לבושין דמי לגוונא דלעילא. תרגום: בכמה מקומות הסתכלתי בכלי הקודש הללו, שכתוב "בגדי קודש הם", וכתוב "ועשו בגדי קודש". איזו קדושה כאן, אלא כך שנינו, קדושה הם בכל מקום, וכתוב "בגדי קודש הם". "ועשית בגדי קודש", כדוגמא שלמעלה. שלמדנו כהן גדול למעלה, כהן גדול למטה. לבושי כבוד למעלה לבושי כבוד למטה. ומה שלא אמר כסף ונחשת, שהם התעלו למקום אחר, שכתוב "כל עמודי החצר סביב מחושקים כסף וגו'", וכתוב "ואדניהם נחשת", שהם כלי שימוש שהמשכן ישתמש בהם. אבל כאן בלבושי כבוד האלו אדם אחר לא צריך להשתמש בהם, פרט לכהן הגדול ששמן משחת קודש על ראשו, שכתוב "ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת", שבאותם לבושים הוא דומה לצבע שלמעלה.

ב) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים כך שירות של מטן כתנת בד קדש ילבש עד כאן ולבוש בדים הוא מיכאל והתכוין כי לא הוכשר הכהן להכנס לפני ולפנים בבית הרחמים כי אם בבגדי בד

ואם תשכיל בלשון בד תמצאנו כולל כמה כוונות מופלאות¹⁴⁵⁸ כי ירמוז על ההכנעה והשפלות וירמוז על היחוד ובגוון שלו על המחילה ומספרו על הקו האמצעי ירמוז על ההכנעה שהרי הבד צמח עולה מן העפר להכנע העובד שהוא עפר מן האדמה מה שאין כן בצמר שהוא עולה מבעלי חיים וכן אמרו במסכת יומא (עא ב) כי דבר העולה מן הקרקע בד בבד וזהו לשון בדים וענפים ירמוז על היחוד שכן לשון בד יחידי ומן הידוע שהחוט שלו יחידי אינו נחלק כלל כמו הצמר שהחוט שלו נחלק וכן השער באדם וזה שאומר בד בבד כלומר יחידי שאינו נחלק וא"כ הרי יש בו סימן ורמוז ליחוד וכן הבד הוא לבן וגוון הלובן הוא סימן המחילה ופירש רש"י ז"ל שם במסכת יומא ריש פרק בא לו בד דבר העולה מן הקרקע הוא הפשתן שאינו יוצא אלא מן הקנה האמצעי מה שאין כן בקנבוס שהוא יוצא מבחוץ סביב העץ והנה מספרו של בד שש וכן נקרא הבד בלשון שש רמוז לקו האמצעי הנרמז בו וא"ו שבשם שהכהן דוגמתו וכבר ידעת שהכרובים לפני ולפנים נרמזים הם בה"א וא"ו והנה הה"א בכלל הוא"ו וזהו לשון בד שבו נכנס לפני ולפנים שמספרו שש

ועוד נראה לי בכתוב הזה ענין והוא שידוע כי חלקי גוף האדם שלשה כנגד שלשה חלקי המציאות וזה להורות כי הוא כולל כל העליונים והתחתונים ומזה יש לו כח להמשיך הברכה ולהשפיע כח עליון בתחתונים אף כי הכהן הגדול המיוחד לעבודת המקדש וזהו שאמר ומכנסו בד יהיו על בשרו¹⁴⁵⁹ וזהו ממתניו ולמטה שהוא החלק השפל באדם כנגד עולם השפל ובאבנט בד יחגור זהו אמצעות הגוף כנגד העולם האמצעי והוא חלק עולם הנלגלים ובמצנפת בד יצנוף דרך המצנפת להניחה בראשו והראש הוא החלק העליון באדם והוא מכוון כנגד עולם המלאכים שהוא עליון ונכבד מן השאר והנה סדר הלבשה ממש למעלה והיתה מחשבת הכהן משוטטת בשלשה חלקי המציאות ממש למעלה כסדר לבישת הבגדים ומתקדשת בקדושת העליונים וזהו שהתחיל הכתוב בקדש וסיים בקדש¹⁴⁶⁰

¹⁴⁵⁸ ע"י זהר ח"ג כו ע"ב, תא חזי מה כתיב, ולבש הכהן מדו בד, אלין לבושין מיחדין לקדושה, בד יחידאי, מיחדא לקדושה, וכתיב (ויקרא טז ד) בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם, מאי טעמא דא קדש, אלא רזא דמלה כדקאמר, דאיהי קדש קדשים ???
¹⁴⁵⁹ ע"י זהר ח"ג פז ע"א, ויכיל לאתזקא ושאריו עלוי רוחא אחרא דלא אצטרין. וישראל בעאן לאתערא עליהו רוחא קדישא למהוי קדישין לאשתכחא בשלמא בעלמא דין ובעלמא דאתי. כתיב ולבש הכהן מדו בד ומכנסו בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגור אמאי אקרי בד יחידאי בגין דלא בעי לחברא להאי פשתים באחרא. ועל דא לא כתיב מדו פשתים אלא בד יחידאה. וכהנא אמאי איהו בעי לאתחזאה בהאי. אלא אלין
אולי לעיל?????

¹⁴⁶⁰ ע"י בהגר"א על ספד"צ לג ע"ב, ואמר אתפרש ואתדבק לא אתפרש ממש - ר"ל אעפ"י שנתפרש המסך בין ע"ק לז"א, מ"מ דבוק הוא בו, רק שאינו דבוק ממש כמו אר"א למעלה מהקרום, שלכן אר"א נכלל בין בו ואינן נחשבין לפרצוף אחר, כמ"ש בזהר הרבה פעמים וכמ"ש למעלה (בפ"א כא ע"ב יג ע"ב), וכנגד זה המסך הוא הפרכת במשכן בין הקדש ובין קדש הקדשים, וכן הוא בין ז"א לנוקבא קרום ושם עמידתה כנ"ל (טז ע"א ד"ה וכן הוא), והוא המסך בין משכן לחצר אהל מועד ששם הוא נה"י, בסוד ארון וכפורת וכרובים נגד ג"ר, ומנורה ושלחן ומזבח הפנימי נגד חג"ת, וכיור וכנו ומזבח החיצון נגד נה"י, ומשכן כלל כולם מלכות, כמ"ש במ"א, ובין כ"א מסך מפסיק, וכן באדם ראש בטן גויה, ובין כל א' קרום, שבין הראש והגוף ג"כ קרום של המוח כידוע, ונכלל ג"ר בראש באדם, וז"א בגויה, ונוקבא בבטן, שהן שמים ואויר וארץ כמ"ש בס"י, והן ג"פ קדוש כמ"ש בזהר (בשלח נב ע"א) ובר"מ (אמור צג ע"א), שבין כ"א מסך, וכ"א קדוש יותר מחבירו, כמ"ש כאן בין הקדש ובין כו'.

(טז יד) על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים
 עי' ר' בחיי: היו ההזאות ביום הכפורים שמונה אחת למעלה ושבע למטה ובכאן
 ארמוז לך אחת למעלה כנגד המעלה הראשונה העליונה¹⁴⁶¹ הכוללת עמה החכמה
 והבינה¹⁴⁶² ושבע למטה כנגד השבעה ושנינו במסכת יומא פרק הוציאו לו (נג ב) וכך
 היה מונה אחת אחת אחת ושנים ואחת ושלוש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש
 אחת ושבע והבין כי כשאמרו אחת הוא השלשה וכשאמרו אחת ואחת פירוש השלשה
 והגדולה וכן כלן עד הסוף ואמרו שם בגמרא (נה א) דכולי עלמא מיהת הזאה ראשונה
 צריכה מנין עם כל אחת ואחת מאי טעמא רבי אליעזר אומר כדי שלא יטעה בהזאה רבי
 יוחנן אומר אמר קרא ולפני הכפרת יזה שבע פעמים שאין תלמוד לומר יזה ומה תלמוד
 לומר יזה למד על הזאה ראשונה שעריכה מנין עם כל אחת ואחת מאי בינייהו איכא
 בינייהו דלא מנה ולא טעה פירוש שלא מנה הזאה ראשונה עם כלן ולא טעה ובאור
 הענין דלרבי אליעזר יצא כיון שלא טעה ולר' יוחנן לא עשה כלום אף על פי שלא טעה
 כיון שלא מנה הראשונה עם כלם התבונן מה שהיתה כוונת החכמים האלה בטעם מנין
 ההזאות והיתה ההזאה בדם (שמות רבה סוף פרשת ויקהל ובקצת שינוי ביומא נו א) מה
 דם זה שעליה אמרו לו מדם של יום הכפורים שהיה כהן גדול מזה לפיכך נתנה על הארון
 ולמה נקרא שמה כפרת שמכפרת על עונותיהן של ישראל

(טז ז)

עי' ר' בחיי: וע"ד הסוד אשר גלה הרב מסתוריו מתוך המדה הזאת שהוא מבואר
 בו מלת עזאזל¹⁴⁶³ כח חזק והמלה כאילו נכתבה עזאזל מלשון עז ואילות כי כן הכחות
 העליונים חתומים בשם אל וזהו שכתוב (תהלים לה י) מציל עני מחזק ממנו ורז"ל
 דרשוהו (בראשית רבה נד י) על יצר טוב ועל יצר הרע וכשם שנקרא חזק כך נקרא מלך
 שכן שלמה ע"ה קראו (קהלת ד יג) מלך זקן וכסיל וכבר ידעת מאמר רז"ל (ב"ב טז א)
 הוא שמן הוא יצר הרע הוא מלאך המות

ואם תתעורר במספר אותיות המלך תמצאנו כמספר אותיות מאדי"ם וזה
 המופת כי הוא מולך בכל בעל חי אשר תחת השמש והוא נפש הגלגל ההוא וידוע הוא
 בשמו כי חותם שמו אל כשמות שאר המלאכים ויש בשמו התעוררות כי הוא סם המות
 לכל מי שאינו נזהר ממנו ועוד שהוא עומד לשמאלו של אדם ועוד שהוא כולל לשון
 סמיות לפי שהוא מקבל שוחד וכתוב (דברים טז יט) כי השחד יעור וחכמי האמת
 הרחיבו באור בזה ממה שאמרו במדרשם (בראשית רבה סה י) ונשא השעיר עליו את
 כל עונותם עונות איש תם שנאמר (בראשית כה כז) ויעקב איש תם

והמדרש של פרקי ר' אליעזר באור גמור לכל זה כי שם הזכירהו בשמו והנה הוא
 כח חזק מפורש מבואר מתוך מלת עזאזל וכמו שהזכרתי וכן עוד מלת עזאזל כוללת לשון

¹⁴⁶¹ כתר

¹⁴⁶² עי' תיקו"ז כד ע"ב: אימא עלאה מקננא בכרסייא בתלת ספירן עלאין (עי' דע"ה ח"ב קטו
 ע"ג שמביא מזה מקור לזה שג"ר כחד חשיבן, ועי' עוד מול"מ ב').

¹⁴⁶³ עי' זהר ח"ב קנז ע"א, ואי תימא אי הכי דההוא מדברא איהו תוקפא דסטרא אחרא, היך
 פקיד קודשא בריך הוא על ההוא שעיר לשדרא ליה לטורא אחרא דאקרי עזאזל, הוה לון לשדרא
 ליה לההוא טורא דאזלי ישראל במדברא ביה, אלא כיון דהא אזלו ביה ישראל ארבעין שנין, הא
 אתבר תקפיה, ותוקפיה אתתקף באתר דלא עבר ביה גבר תמן לעלמין, ובההוא טורא הא הוה
 דיריהון דישראל תמן ארבעין שנין, אבל בהאי שעיר, ההוא אתר איהו טינרא תקיפא עלאה,
 ותחות עמקא דההוא טינרא דבר נש לא (ס"א לא יכיל למיעל תמן) עייל תמן, איהו שליט יתיר
 למיכל טרפיה, בגין דיתעבר מעלייהו דישראל, ולא ישתכח בהו מקטרגא עלייהו בישובא.
 שולטנותיה דרזא????

עז אזל ותמצא ממלת עזאזל הראשון עד מלת לשעירים ל"ג פסוקים אחר המלה ההיא ומזה כתב החכם רבי אברהם ז"ל ברמז הענין וזה לשונו ואם יכולת להבין סוד המלה שהיא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו עד כאן לשונו

ומעתה יתגלה לנו מכל זה השעיר המשתלח למי הוא משתלח ומה שמו ומה ארצו וכל מקומות ממשלתו כי הם מקומות השממון והחרבן כי הוא שר המדבר וכל המלחמות והמהומות וכל מכת הרב והרג ואבדן ישתרגו מאצילות כחו וכל שולפי הרב בעמים ימשכו כח ממנו והוא המקבל השעיר הזה כי העזים והשעירים מהבהמות בחלקן ומהאומות זרעו של עשו שנקרא שעיר שנאמר (בראשית כז יא) הן עשו אחי איש שעיר גם אומתו נקראת שעיר שנאמר (במדבר כד יח) והיה ירשה שעיר אויביו וכן בחלקן השדים המשטינים והמזיקים הנקראים שעירים שנאמר (ישעיה יג כא) ושעירים ירקדו שם ואמרו במדרש (פרקי דר"א נז) שהקב"ה הפילו ולכת שלו מן השמים והיה אוהו בכנפיו של מיכאל להורידו עמו ופלטו הקדוש ברוך הוא ולכך נקרא מיכאל פליט וא"כ למטה מן הספירות¹⁴⁶⁴ הוא והוא מחיצה מפסקת בין הספירות ובין הקרבנות ואיך יעלה קרבנו לשם המיוחד והרי הוא באמצע שחל בדרך עומד להשטין מעכב על קרבנו ולכך אמר שלא יקטרג כלומר שלא יפסיק בין ה' המיוחד ובין קרבנו כי כאשר נתן לו זביחה זו כמי שמשליך פרוסה לכלב כדי שלא ינשכנו אז יעלה קרבנו דרך סלולה לשם המיוחד בלי קטרוג כיון שאנו מוכנים לו ולכחותיו (שמות יא ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וישוב הקטיגור סניגור אף על פי שהוא נהנה עם כוחותיו אין כוונתנו אלא לאדון הכל שצונו בכך שנתן מתנה לאחד משריו ועבדיו לטובתנו כדי שיליץ טוב בעדנו והמתנה הזאת אינה באה אליו ממנו אנחנו אלא ממנו יתברך עד שאפילו בשעת הגורל לפעמים של עזאזל בימין ושל שם בשמאל לא היה להם לשנותו וכן אמרו בגמרא דמסכת יומא (מ ב) שאלו את ר' עקיבא מהו לשנותו של שמאל בימין ושל ימין בשמאל כדי שיחזור של שם בימין והשיב להם אל תתנו מקום למינים לרדות כלומר שאם היו משנים יאמרו המינים עזאזל רשות אחת בפני עצמה אבל יש רשות אחרת גדולה ולכך הוצרך לכבדה ולהחזירה בימין ואינן יודעין שהן גזרות של הקדוש ברוך הוא והוא בעצמו הנותן ומוחל על כבודו לתועלתנו ואם זה נהנה במה שאנו נותנין אין אנו נותנין לו כלום ולא מכוונים אליו כלל אלא לשם המיוחד וכן מציינו (שופטים יג כ) במלאך של מנוח שנהנה כשעלה בלהב המזבח ולא היתה כוונת מנוח למלאך חס ושלום אלא לשם המיוחד וכן המנות בקרבנות שזכתה תורה לאהרן ולבניו ואף על פי שהם נהנים בזה אין בדבר שום צד עבודה לכהנים ממקריבי הקרבנות אלא לעשות רצון אבינו שבשמים שצונו בכך

(טז ל):

ע"י ר' בחיי: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם הכתוב הזה הבטחה לדורות כי יום הכפורים הוא יום מיוחד לסליחה וכפרה ובו יטהרו ישראל מכל חטאתם שעשו לפני ה' והוא שדרשו רבותינו ז"ל (יומא פה ב) עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר ושבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו וכשהיה כהן גדול מתודה ביום הכפורים היה אומר הכתוב הזה בתפלתו והשם שהיה מזכיר בכתוב הזה הוא שם בן מ"ב¹⁴⁶⁵ ולכך אנו אומרים בתפלתנו ביום הכפורים לפני ה' תטהרו כלומר

¹⁴⁶⁴ ע"י לקמן יט ד שהשכלים הפרדים הם למטה מעשר, ושם הערה 1491.
¹⁴⁶⁵ אבגית"ץ

לפני שם בן מ"ב וכן דעת מורי הר"ש וכן עקר כי יום הכפורים יום רחמים בדין¹⁴⁶⁶ והשם הזה שבע תיבות כל תיבה ותיבה בת ששה אותיות הששה תיבות מדת רחמים והשביעית מדת הדין וכהן גדול היה צריך להתחנן אל הדיין

וידוע כי השם של מ"ב זה בו נברא העולם והוא יוצא מבראשית ונקודו ידוע והוא נחקר ממדת הנבירה ושלוש אותיות ראשונות הן שלש אותיות ראשונות של אלפ"א בית"א ללמדך כי בששת ימים¹⁴⁶⁷ נברא העולם לשש קצוות בששה חותמות וכמו שבארתי בסדר בראשית בפסוק יום הששי והתיבה השביעית תחלתה שי"ן שפירושה אש וזהו שי"ן שורקת שהיא מדת הדין ומשפט תיבה זו להיותה מנוקדת בשור"ק ונחתם בה השם כלו כי כן תמצאנה רמוזה בחתימת פרשה זו הוא שסמך מיד שבת שבתון היא הקו"ף היא קדש קבוע והוא רוח הקדש וזהו שאמר ולבש את בגדי הבר בגדי הקדש הוא"ו בכתוב שלאחריו וכפר את מקדש הקדש וחתימת הפרשה כאשר צוה ה' את משה והבן כל זה

ויש מן הגדולים שדעתם כי השם המיוחד היה מזכיר והגאון רבינו סעדיה ז"ל מכלל והם אומרים כי מה שאנו קורין לפני ה' תטהרו לפי שביום שאנו אומרים וכך היה אומר ואנו מעידים עליו על מה שהיה אומר איך נוכל להעיד עליו שהיה אומר לפני ה' תטהרו כלומר לפני השם שאין אנו רשאים להזכירו ככתבו אבל הוא היה רשאי בכך שהיה מזכירו עשרה פעמים במקדש ביום הכפורים וכן אמרו במסכת יומא (ל"ב) פרק ט"ז בקלפי תנו רבנן עשרה פעמים מזכיר כהן השם בו ביום שלשה בודוי ראשון ושלושה בודוי שני ושלושה בשעיר המשתלח ואחד בגורלות וכן תמצא בפרשה זו עשר פעמים השם המיוחד מן ויאמר ה' אל משה עד תשלום הפרשה והדעה הראשונה היא העיקר אצלנו כי השם של מ"ב היה מזכיר וכמו שהזכרתי למעלה ומזה אנו אומרים בנוסח אותה תפלה וכשהיו שומעין את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ולא היה נקרא בקדושה אלא מתוך המחשבה

וכך אמרו חכמי המרכבה אין שמותיו של הקדוש ברוך הוא נקראין בקדושה אלא מתוך מורשי לבו של אדם והכוונה להם לומר שאילו יוצאים בשפתיו הנה הם מתפשטין באויר והאויר בא לידי טומאה ונמצא שם שמים מתחלל ולפיכך היה הכהן מבליע היה מתחיל להזכירו בהוצאת שפתים ואחר כך משלימו בבליעתו

ושמעתי כי ההבלעה היתה בתיבות האחדות שהיו אותיות ההוי"ה נזכרים בהם עם נקודם כגון אליהו הנביא ישעיהו הנביא וכיוצא בו וזו היתה ההבלעה וזהו פירוש מבליעין שאמרו רבותינו ז"ל בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע"א) שם בן י"ב אין מוסרין אותו אלא לצנועים וצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימות אחיהם הכהנים והיה שם של מ"ב מזכירו בהוצאת שפתיו בתיבותיו ונקודו המקובל ולדעת האומר השם המיוחד היה מזכיר היה מזכירו גם כן בהוצאת שפתיו באותיותיו ונקודו המקובל אף על פי שאין עיקר הקדושה בהזכרת שם ההוי"ה אלא בנקודו ומסורת ביד חכמי האמת שאין

¹⁴⁶⁶ עי' ספר הקנה : מטה ודנה את העולם באותו דין של מטה היא כנ"י ועל שהבינה דנה את העולם בר"ה בדין וב"כ ברחמים שר"ה הוא יום דין ברחמים ו"כ הוא יום רחמים בדין ע"כ לא הזכיר בר"ה לא תקיעה ולא שופר, משא"כ ב"כ הלא תראה בעבור שהוא דין אנו אומרים המלך המשפט ר"ל הבינה הנוהגת את

¹⁴⁶⁷ עי' לעיל הערה 86 ועי' זהר ח"א רמז ע"א, כי ששת ימים עשה יהו"ה את השמים ואת הארץ, ולא כתיב בששת, וכתוב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם, באברה"ם, ואברהם ששת ימים אקרי, וביה אתבני עלמא עלאה, כגוונא דא ויבנהו שבע שנים, ואלין אקרון עלמא דדכורא, וביה אתבני עלמא. כגוונא דא לתתא אית

מוסרין את השם אלא על המים שנאמר (תהלים כט ג) קול ה' על המים

(יו ז) לשעירם –

ע"י רמב"ן: ולכך אמרו רבותינו (חגיגה טז א) ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלושה כבני אדם שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת יודעין סלקא דעתך אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פריין ורביין כבני אדם ומתים כבני אדם וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאוויר והיסודות¹⁴⁶⁸ האחרים בו מעטים הוא טס ופורח וכל שכן אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוך המים אשר בתעלה והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיא"ה לשדים וסיבתה היובש אשר תיבש האש אשר באויר כגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שהוא ניתך ממנו:

וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי בטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי¹⁴⁶⁹ ומשם יגידו גם בעלי הכנפים העתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו (דברים יח ט) בע"ה:

ואלו ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה (דברים לב יז) דבחו לשדין דלית בהון צורך יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם בדעתו והוא לשון הכתוב גם כן לא אלוה כאילו אמר לא כח וממשלה כי אלהים לשון אילות וכח אל הם¹⁴⁷⁰ יאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך בהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם¹⁴⁷¹:

¹⁴⁶⁸ ע"י ע"ח שער נ פרק ח

¹⁴⁶⁹ ע' בהגר"א בסד"צ י"א ע"ג וז"ל, (תיקון) י"ג (הוא) מזל תחתון כנ"ל, וכ"ה בכל י"ג, כמו ב"ג דגילופין יש שני גילופין שכוללים את כל הגילופים, והן נכללין בא' שהן ז"ג, כמו שני המזלות כידוע, והוא ג"כ במזלות הרקיע, י"ב מזלות, ותלי, שהוא כמלך שהוא נקרא תנין כידוע, ובו נאחזין כל צבא השמים ונכללין בו, וכ"ה באלו הגילופין, א' שכולל את כולם ונקרא תנין, והוא מתפשט באורך הראש, וממנו מתפשטים כל הגילופים לכאן ולכאן, כמ"ש בא"ר שם (קכ"ח ע"ב) חוורא דיליה אנהיר לתליסר עיבר גילופין לארבע עיבר בסטרא חדא ולארבע עיבר בסטרא דאנפוי ולארבע עיבר בסטרא בסחרני אחרא וחד לעילא דגלגלתא, ר"ל ארבע לאחוריו וארבע וארבע לב' צדדי הפנים וחד על הראש, והוא התנין שכולל את כולם, והוא דמות הנחש מתפשט באורך על כל הראש ולכן נקרא תנין, עכ"ל.

¹⁴⁷⁰ ע"י דבריו בראשית א א, והערה שלנו &.

¹⁴⁷¹ לגבי ענין שב' יסודות, ע"י לשם ביאורים ח"א ז"ל: והנה מבואר מכ"ז כי עיקר היסודות הם ב' שהם מים אש, חר"ב, ומהם הוא הרוח והעפר שהם זר"ן (וע' כ"ז בספר זהר הרקיע שם, אמנם שם הוא משובש קצת, אך בספר אור החמה הובא לשונו ושם הוא מתוקן בזה). וזהו שאמרו בזהר הקדוש שם זה לשונו: תא חזי אש הוא בשמאלא לסטר צפון, דהא אש תוקפא דחמימותא ביה ויבישו דיליה תקיף, וצפון בהפוכא דיליה הוא (כי צפון הוא קר ולח) ואתמזיג חד בחד ואיהו חד (שניתן האש בצפון ונעשית האש עם הצפון לאחד כדי להחליש כח חמימותו דהאש), מים לימינא והוא לסטר דרום (שניתן המים שהוא לח וקר והיה ראוי שיהיה בצפון, אך כדי להחליש כחם ניתן המים בדרום שהוא חם ויבש כדי שיתמזגו), וקודשא בריך הוא לחברא לון כחדא (לחבר אח"כ את הדרום והצפון ג"כ יחד) עביד מזגא דא כמזגא דא (שנעשה המיזוג הן בצפון והן בדרום כדי שיוכלו שניהם להתחבר ג"כ יחד). צפון איהו קר ולח, אשא חם ויבש (וניתן האש בצפון כדי להחליש כחו ולמזגו), אחלף לון לסטר דרום (שבדרום נתחלף ג"כ עד"ז והיינו)

(יה ב) ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם על דרך הפשט ואמרת אליהם בשמי כך פירש הרמב"ן ז"ל
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה אני ה' אלהיכם לא יחסר מלה אבל הוא כפשוטו כי אלהי ישראל¹⁴⁷² הוא אני¹⁴⁷³ כמו (שמות כה ט) ככל אשר אני וכן (שמות טו כו) כי אני ה' רפאך

(יה ו) אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה –

ע"י רמב"ן: טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש והרב אמר במורה הנבוכים (ג מט) כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן וכמעט הזה יגיד הרב על כולן וכבר כתב ר"א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה וזה טעם הלשון מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח (סנהדרין נח ב) וישא שתי אחיות כיעקב אבינו ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו¹⁴⁷⁴:

ע"י ר' בחיי: אבל הרמב"ן ז"ל כתב כי זה טעם הלשון מאד שהכתוב יחייב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ותתיר שישיא האדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר בבני נח וישא שתי אחיות כיעקב אבינו ואין לאדם נשואין הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו

דרום איהו חם ויבש (וניתן בו) מים קרים ולחים (וכ"ז הוא מיזוג אחד, אמנם לא הספיק עדין בזה לבד ונעשה עוד מיזוג שני, והוא {עו ע"א} כי) וקודשא בריך הוא מזיג לון כחד (שמזיג אח"כ את הדרום והצפון ג"כ יחד, והיינו) דנפקי מים מדרום ועאלין בגו צפון, ומצפון נגדי מיא (שהמים היוצאים בהעולם אינם יוצאים מהדרום אשר שם ניתן המים כנז', אלא דנפקי מים מדרום ועאלין בגו צפון, ומצפון נגדי מיא לעולם. וכן עד"ז בהאש, כי הגם שהוא ניתן בצפון כנז', עכ"ז אינו יוצא האש בהעולם מצד צפון, אלא) נפיק אשא מצפון ועאל בתוקפא דדרום, ומדרום נפיק תוקפא דחמימותא לעלמא, ועי"ז מתמזגים כולם יחד, ונעשים כולם לאחד.

¹⁴⁷² ע"י לעיל הערה 1012.

¹⁴⁷³ ע"י ע"י תיקו"ז ז ע"א: עשרה מן [ו ע"ב] שכנתא תתאה אדנ"י מתתא לעילא מן אנ"י עד אל"ן.

תרגום: עשרה מהשכינה התחתונה אדנ"י מלמטה למעלה, מן אנ"י עד אל"ן.

¹⁴⁷⁴ ע"י ספר תורת האדם להרמב"ן (אות קיט שער הגמול) אע"פ נן עם ההעלמה הזו יש בטענה הזאת סוד נמסר לאנשי התורה והקבלה, והוא רמוז בדברי רבותינו ונכלל בענין סוד העיבור שחכמים מוסרין אותו לתלמידיהם הראויים, והוא תשובתו של אליהוא על תוכחותיו של איוב, ואתה יודע שהיה איוב צדיק גמור בעיניו והיו יסוריו שלא על חטא ועבירה לפי דעתו עד שהיה קורא תגר עליהם כמו שהזכרנו:

וכן עי"ש אות קכ, ואין לו פשע ועון מספיק לרעה המוצאת אותו, ואפשר שישיא פנים לעצמו וישיא נפשו בצדקו. אבל זה הספק אע"פ שהוא מועט עם הספק האחר שהוא רב ממנו, שיראה הרשע הגמור המוחלט מצליח בכל ענין ההצלחות, יהיה החושב מיחס תלאות הצדיק בעיניו או שלות הרשע הזה. בסוד הנזכר הנכלל בשם סוד העיבור, אם זכהו האלהים אליו לדעתו מפי הקבלה הנאמנה לאחר שישמר בו מאד מן המכשול והטעות, כי לא רבים יחכמו, ואם לא שמע אותו יהא תולה הענין בו על דעת יודעיו, ועם כל זה יחשוב בין היודע בין שאינו יודע, שיש אחרי כל זה צדק גמור וטוב טעם במשפטי האלהים מן הצד הנעלם, והכל בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים:

ונראה כוונתו בזה שהיא הפנימיות והרוחניות שלא מבינים, וצ"ע.

בביתו כי הארץ (ישעיהו מה יח) לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בדינו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבוק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו עד כאן לשון הרב ז"ל

והנני מבאר לך טעם איסור העריות דע כי הקורבה על שלשה חלקים האחד קורבה שלא היתה שם פרוד מעולם השני נפרדים שלא היתה שם קורבה מעולם השלישי קרובים בשאר בשר שהיו נפרדים כבר קורבה שלא היתה בה פרוד מעולם מותרין לבא זה בזה כעין קורבת אדם הראשון עם בניו ובנותיו שהיו כלן מותרין לבא זה בזה כעין השרש המתאחו בענפיו והוא שדרשו רז"ל (בר"ר כב ג) עלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו הבל ושתי תאומותיו כי היו שבעתם סימן ליחוד כעין שבעת קני המנורה היוצאים מעקר אחד כן היו התולדות האלה מעקר אחד ומשרש אחד כעין אדם וחיה שהיו שנים והיו זה מזה ועל זה דרשו רז"ל (עי' בסנהדרין נח ב) ראויה היתה לו בתו לאדם הראשון אלא שעשה חסד עם קין ונתן לו בתו שנאמר (תהלים פט ג) עולם חסד יבנה וקורבה זו שמעולם לא היתה שם פרוד היו מותרין אלו באלו לפי שהיתה בריאתם כאחד כעין השרש שהכל מתאחד בו נפרדים שלא היתה שם קורבה מעולם מותרין לבא זה בזה ג"כ שכיון שהיו רחוקים ונפרדים מותרין אלו באלו כעין הענף הנכרת מהאילן שנוטעים אותו להתזירו לשרש כן הרחוקים ראויים להאחד ולהעשות שרש הקרובים שהם קרובים יותר מדאי אסורין לבא זה בזה לפי שהיו נפרדים כבר¹⁴⁷⁵ ועל זה נכתבה פרשה זו של עריות שהתורה תאסור הקרובים שהיו נפרדים כבר קודם הקורבה ההיא לפי שאי אפשר לנפרדים שיהיו אות וסימן ליחוד כיון שהיה פרוד ביניהם כבר וכלל הדבר הותרו הרחוקים לבא זה בזה כדי להראות סימני היחוד ונאסרו הקרובים יותר מדאי לבא זה בזה לפי שהיה ביניהם פרוד ואין בתולדות אלו סימני היחוד כיון שלא נבראו בריאה אחת כענין באדם וחיה והבנים

ושא עיניך וראה כי הענפים צריכים שיתאחדו עם השרש וזה טעם היתר הרחוקים וכן השרש שיתפרדו הענפים ממנו כי לא תתפרסם מעלתו כי אם ע"י הענפים וזה טעם הקרובים וזה טעם הפרשה באיסור העריות שכל הבא עליהן כאלו מקציץ ביחוד¹⁴⁷⁶ ועל כן נזכר ה' המיוחד בתחלת הפרשה של עריות הוא שאמר אני ה' והבן זה ודרשו רז"ל במסכת סנהדרין (נו ב) איש איש אל כל שאר בשרו איש איש לרבות הגוים שמוזהרין על העריות כישראל וכן (ויקרא כד טו) איש איש כי יקלל אלהיו (ויקרא כ ב) איש איש אשר יתן מזרעו למולך לרבות הגוים שמוזהרין על ברכת ה' ועל עבודה זרה

(יח יט) ואל אשה בנדת טומאתה –

עי' רמב"ן: ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחילת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב (לעיל טו כד) ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר בנדת טומאתה יאמר טומאת הנדה (יחזקאל לו יז) כי יזכיר בה לעולם טומאה שהיא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה (להלן כ יח) כי המקור המושחת

¹⁴⁷⁵ זכור לי שהרב אמר משהו על זה

¹⁴⁷⁶ צ"ע אם כוונתו לענין של קיצוץ בנטיעות, ועי' בזה ברמב"ן בראשית יא ב. @אולי כדאי

להביאו לכאן@

ההוא ראוי להסתר לא שיגלה וישאב ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר לזרע הקודש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה¹⁴⁷⁷ ותהיה נקיה לגמרי:

(יח כא) למולך –

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת ישראל זרע הקודש נולדים בבית ה'¹⁴⁷⁸ וזה טעם אשר ילדו לי והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו (להלן כא טו) ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא¹⁴⁷⁹ (שם כ ג) ושמתי אני את פני באיש ההוא (שם פסוק ה) והמשכיל יבין:

(יח כה) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ –

עי' רמב"ן: החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב ח ט) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו' והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שנאמר (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים¹⁴⁸⁰ כי חלק לכולם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב (דניאל י יג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס:

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב¹⁴⁸¹ היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו¹⁴⁸² זרע אוהביו וזהו שאמר (שמות יט ה)

¹⁴⁷⁷ מקור?

¹⁴⁷⁸ עי' תיקו"ז ל ע"ב [יש גם משמעות שזה מלכות – וכן הוא ליקוטי תורה תהלים] ובגרא"א שם משמע שבית ה' היא בינה, ולכן גם ילדו לי היא בינה, אבל ברמב"ן אמור כב ב משמע שזה מלכות, וצ"ע

¹⁴⁷⁹ עי' זהר יתרו דף פו ע"א: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, רבי יצחק אמר, אלהים אחרים, לאפקא שכינתא, על פני, לאפקא אפי מלכא, דבהו אתחזי מלכא קדישא, ואינון שמיא, והוא אינון, הוא שמיא דכתיב (ישעיה מב ח) אני יהוה הוא שמי, הוא ושמיא חד הוא, בריך שמיא לעלם ולעלמי עלמיא.

תרגום: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רבי יצחק אמר אלהים אחרים להוציא שכינה על פני להוציא פני המלך שבהם נראה המלך הקדוש והם שמו והוא הם שמו שכתוב אני ה' הוא שמי הוא ושמו אחד הוא ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים, ועי' דברי רבינו ודברינו בשמות כ ג.

¹⁴⁸⁰ עי' דברי רבינו בראשית א יח. ??

ועי' שמות יט ה כי לי כל הארץ ודברי רבינו שם.

¹⁴⁸¹ עי' זהר ח"ג קסא ע"ב ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אשרא (ס"א אסדר) לימא דאוקינוס דאסחר כל ישובא דעלמא וישובא דכל שבעין אומין כלא אסחר לירושלם וירושלם באמצעיתא דכל ישובא שריא והיא אסחרא להר הבית והר הבית אסחר לעזרות דישאל ואינון עזרות סחרן ללשכת הגזית דתמן סנהדרי גדולה יתבין

תרגום: בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא העולם השרה (סדר) את ים האוקינוס סביב ישוב כל העולם, וישוב כל שבעים האומות כולם סביב לירושלים, וירושלים שורה באמצע כל הישוב, והיא מסובבת להר הבית, והר הבית סביב עזרות ישראל, ואותן עזרות סובבות ללשכת הגזית, ששם יושבים סנהדרין גדולה.

¹⁴⁸² עי' זהר ח"א קח ע"ב ז"ל: הא אתמר דקודשא בריך הוא פליג כל עמין וארעאן לממנן שליחן וארעא דישאל לא שליט בה מלאכא ולא ממנא אחרא אלא איהו בלחודוי בגין כך אעיל לעמא דלא שליט בהו אחרא לארעא דלא שליט בה אחרא תרגום: הרי נאמר שהקדוש ברוך הוא חלק את כל העמים והארצות לשלוחים ממונים, ובארץ

והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ¹⁴⁸³ וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות:

עיי"ש: ואמר הנביא (ירמיה טז יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים ותרננו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך (דברים לא טז) ידענו כי השם אחד והשינוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כולם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר ביעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם (דניאל י כא) כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה וכן היה שר צבא הנראה ליהושע ביריחו (יהושע ה יג) הראה לו כי השם שלחו ללחום מלחמותיהם כענין בחזקיהו (מ"ב יט לה) וגם שהיה זה בהיותנו בחוזה לארץ:

ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית¹⁴⁸⁴ והנזכרת בפרשת אם בחקותי (להלן כו מב) תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו (תנחומא ויקהל ז) בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (שמות יט ה):

(יח כט) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם –

וטעם הענין כי נשמת האדם נר ה'¹⁴⁸⁵ אשר נופחה באפינו מפי עליון¹⁴⁸⁶ ונשמת

ישראל לא שולט מלאך ולא ממונה אחר, אלא הוא לבדו. לכן הכניס את העם שלא שולט בהם אחר, לארץ שלא שולט בה אחר.

¹⁴⁸³ עיי"ש שזה רמז למיתד המלכות, והשכינה.

¹⁴⁸⁴ עיי"ש זה שמות דף ב ע"ב: ותנינן בכל אתר ד' ישראל גלו תמן שכינתא גלתה עמהון, והכא בגלותא דמצרים מה כתיב, ואלה שמות בני ישראל וגו', כיון דכתיב בני ישראל, מהו את יעקב, הבאים אתו אצטריך למימר, אלא אלה שמות בני ישראל, אינון רתיכין ומשריין עלאין, דנחתו עם יעקב בהדי שכינתא בגלותא דמצרים.

תרגום: ושינונו בכל מקום שגלו ישראל שם השכינה גלתה עמהם וכאן בגלות מצרים מה כתוב ואלה שמות בני ישראל וגו' כיון שכתוב בני ישראל מה זה את יעקב, היה צריך לומר הבאים איתו אלא אלה שמות בני ישראל הם אותם מרכבות ומחנות עליונים שירדו עם יעקב עם השכינה לגלות מצרים.

¹⁴⁸⁵ עיי" תיקו"ז טז ע"א ז"ל: ואיהו מנורה נור דליק מסטרא דשכינתא דאתמר בה נר ה' וצריך למהוי לימינא לקבלא משחא ובגין דא מנורה בדרום דא איהו מאנא לקבלא פתילה ומשחא ונהורא פתילה שכינה משחא דילה צדיק שמן כתיב נהורא דילה עמודא דאמצעייתא כגוונא דא נפשא דאיהי שתופא דגופא איהי פתילה רוח דא משחא נהורא דא נשמתא מאנא דא גופא איהו עבד ואיהו רכב לתלת סטרין אלין דאינון קיטורא דיחודא חדא דאינון נר ה' נשמת אדם

תרגום: והוא מנורה, אש דולקת, מצד השכינה, שנאמר בה "נר יהו"ה". וצריך להיות לימין שיקבל שמן. ומשום זה, מנורה בדרום. זהו כלי לקבל פתילה ושמן ואור. פתילה שכינה, השמן שלה צדיק, שמן כתיב, האור שלה עמוד האמצעי. כדוגמא זה, הנפש שהיא שתוף הגוף, היא פתילה. הרוח, זה השמן. האור, זו הנשמה. הכלי זה הגוף, הוא עבד, והוא רכב לשלשת הצדדים הללו, שהם קשר של יחוד אחד, שהם "נר יהו"ה נשמת אדם".

שדי כמו שנאמר (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים והנה היא בענינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סיבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בהן התורה כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו והוא מה שאמרו רבותינו (ספרי שלח קיב) מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום:

פרשת קדושים

(יט ב)

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה קדושים תהיו קדושים נמשכים מן הקדש, וכן מצינו במתן תורה (שמות כב ל) ואנשי קדש תהיון לי¹⁴⁸⁷. איש אמו ואביו תיראו – החכמה והיראה¹⁴⁸⁸ ולכך הקדים אמו כדי להסמיך היראה אל האב שהוא ראשית חכמה. ואת שבתותי תשמרו – זכור ושמור שהם השבת הגדול ובת זוגו¹⁴⁸⁹ ומזה לא אמר שבת.

אני ה' אלהיכם – הכל מיוחד בלי קצוץ¹⁴⁹⁰ ופרוד.

אל תפנו אל האלילים הם השכלים הנפרדים שהם למטה מעשר¹⁴⁹¹ וקראם אלילים לפי שיש בהן אילות וכח וכפל המלה למעוט הכח לפי שאין כחם מעצמם אלא מזולתם והוא השם המיוחד ומזה אמר הכתוב (תהלים צו ה) כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה שמתוך בריאת השמים יתפרסם שלמותו וכחו הבא לו מעצמו ולא מזולתו ואלהי מסכה כחות הכוכבים והמזלות שהן למטה מהשכלים והפסילים ההם מקבלי כח הכוכב או המזל ולכך קראן אלהי מסכה כלשון הכתוב (ישעיה מ יט) הפסל נסך חרש אני ה' אלהיכם השליט על מדרגת כל הנמצאים כלן ובענין שכתוב (קהלת ה ז) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ועוד יכלול אל תפנו ממה שאמר דוד (תהלים לא טז) בידך עתותי בא לרמוז שהשם הגדול¹⁴⁹² שדרשו בו¹⁴⁹³ (שמות ג טו) זה שמי לעולם לעולם כתיב כולל בצרופו השעות שהן י"ב ביום וי"ב בלילה וכולל גם הרגעים שהסימן בהם (ישעיה כז ד) אפשעה בה שהרי בגלגול אות ראשון לארבעתם כולל

¹⁴⁸⁶ עי' דברי רבינו בראשית ב ז ודברינו שם.

¹⁴⁸⁷ עי' דבריו וז"ל: נקראת קדש שהיא מושכת מן הקדש שהיא החכמה הרמוזה באות יו"ד

בראש השם המיוחד

¹⁴⁸⁸ עי' לעיל הערה 13.

¹⁴⁸⁹ עי' זהר ח"ג פב ע"א, איש אמו ואביו תיראו. ר"ש אמר כתיב ואתם הדבקים ביי' וגו'.

זכאין אינון ישראל דמתדבקן ביה בקב"ה (אינון ולא אומין עכו"ם) ובגין דאינון מתדבקן ביה בקב"ה כלא אתדבקו כחדא דא בדא. ת"ח בשעתא דב"נ מקדש לתתא כגון חברייא דמקדשי גרמייהו משבת לשבת בשעתא דזווגא עלאה אשתכח דהא בההיא שעתא רעיא אשתכח וברכתא אזדמנת. כדן מתדבקן כלהו כחד. נפשא דשבת וגופא דאזדמן בשבת. ועל דא כתיב איש אמו ואביו תיראו דאינון זווגא חד בגופא בההיא שעתא דאתקדשא. ואת שבתותי תשמורו דא שבת עילאה ושבת תתאה דאינון מזמני לנפשא בההוא גופא מההוא זווגא עלאה וע"ד ואת שבתותי תשמורו תרי. וכלא אתדבק דא בדא זכאה חולקהון דישראל. ד"א ואת שבתותי תשמורו לאזהרה לאינון דמחכאן לזווגיהו משבת לשבת והא אוקימנא כמה דכתיב

¹⁴⁹⁰ עי' לעיל הערה 1476

¹⁴⁹¹ היינו למטה מ"ס דאצילת, עי' לעיל הערה 1464.

ולגבי הלשון נפרדים עי' זהר בראשית כב ע"א שעולמות ביי"ע המה עולמות הנפרדים.

¹⁴⁹² יה"ה.

¹⁴⁹³ קידושין עא ע"א.

כמנין הרגעים ולכך מסיים הכתוב אני ה' יזהירנו שלא יפנה לבו בכל שעותיו ורגעיו כי אם בשם הגדול הכולל את כלם והבן זה

(יט ד) לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם סיים כאן בג' פסוקים אני ה' אלהיכם וכן (להלן פסוק לד) במצות הגר (שם לו) ובמצות מאזנים וקצת מצות אחרות והטעם בזה כי המצות כלן אלהיות והמצות המעשיות כלן עדות על האלהות ולכך ארז"ל (ע"ז יז ב) כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה כי מי שהיה עוסק בתורה תמיד ולא היה משתדל במצות המעשיות אין לו שלמות כלל וקרוב הוא שיכפור¹⁴⁹⁴ כיון שאינו מעיד במעשיו על האלהות והדעות האמתיות אינן מתקיימות אלא בפעולות ומטעם זה תזכיר התורה תמיד בספור קצת המצות אני ה' אלהיכם

(יט ה) ואמר וכי תזבחו זבח שלמים –

עי' רמב"ן: כי אחרי שאסר הזבחה וכל עבודה לאלילים ולא להי מסכה וריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בככם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו (לעיל א ד) ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד) והטעם שלא תחשבו שיהיה בעבודה זרה שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד על מנת לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב:

עי' ר' בחיי: ויתכן לומר לפי הקבלה בתוספת הה"א והוא"ו שבמלת תזבחוהו ממה שידוע כי שתי אותיות אחרונות של השם המיוחד הם שתי מדות הרחמים והדין ולפי שהזכיר הכתוב הוזה קרבן שלמים והשלמים באים להשלים המדות על כן הוצרך להוסיף בכאן שתי אותיות הללו לרמוז על שתי המדות כענין תוספת הה"א והוא"ו של (שמות ב ו) ותראהו את הילד שאמרו (סוטה יב ב) ותרא מבעי לי ודרשו בו מלמד שראתה עמו שכינה אבל שם בתודה שהוא קרבן הודאה לשם המיוחד לא הזכיר אות ה"א ואמר תזבחו וזה מבואר

(יב) ולא תשבעו בשמי לשקר –

עי' רמב"ן: למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין תלמוד לומר לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"י מתורת כהנים (פרשה ב ו) ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד¹⁴⁹⁵ וחללת את שם אלהיך הוא האלהים¹⁴⁹⁶ שממנו נתרבו כל הכנויין ושם נאמר תחילה את שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול¹⁴⁹⁷ המיוחד וזה טעם וחללת מי אשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלהיו:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ולא תשבעו בשמי השם הגדול¹⁴⁹⁸ כמו (במדבר ו כז) ושמו את שמי ואם נשבע בו לשקר הרי זה מחלל את השם כי הוא מפריד ממנו כחו ועקרו זה שאמר וחללת את שם אלהיך וכן כתב הרמב"ן ז"ל וז"ל ע"ד האמת ולא תשבעו

¹⁴⁹⁴ עי' תיקו"ז קלה ע"ב ז"ל: כל מאן דנטיל מלכות בלא ט' ספירן איהו מקצץ בנטיעון, וכל מאן דנטיל ט' ספירן בלא מלכות איהו כופר בעיקר.

¹⁴⁹⁵ הו"ה – שם הו"ק

¹⁴⁹⁶ שם המלכות.

¹⁴⁹⁷ עי' לעיל הערה 395.

¹⁴⁹⁸ עי' לעיל יט ב.

בשמי לשקר הוא ה' המיוחד וחללת את שם אלהיך הוא האלהים שממנו יתרבו כל הכנויין ושם (שמות כ ז) נאמר תחלה לא תשא את שם ה' אלהיך וכן לא ינקא ה' בשמו הגדול¹⁴⁹⁹ המיוחד וזה טעם וחללת את שם אלהיך כי כאשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלהיו ע"כ ונמצאת למד שכל הנשבע בשמו מחלל שם אלהיו והנושא שם אלהיו לא ינקא ה' וזה להורות כי הכל דבק ומיוחד וכלול זה בזה

(יט יט) את חקותי תשמורו

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בסוד מצות הכלאים מצוה זו ממצות הנקראות חקים ואין תכלית הכוונה בחקים האלה בענינים הגופניים בלבד רק בכחות השכליים הנמשכים מן השמים ולכך נקראו חקות שמים¹⁵⁰⁰ כענין שכתוב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים וחקות האלו לא נתנו רק לישראל הוא שכתוב (תהלים קמו יט) חקיו ומשפטיו לישראל וכתוב (תהלים פא ד) כי חק לישראל הוא וכל הכחות העליונים השכליים כל אחד ואחד ממונה על פקודתו ועל ממשלתו והפעולות בעולם השפל הזה משתלשלות בסבתם ובה העולם מתקיים ועומד על השלמות וכבר ידעת מאמרם ז"ל (תנחומא ישן בראשית יג) אפילו העליונים צריכים שלום שנאמר (איוב כה ב) עושה שלום במרומו והשלום שלהם הוא קיומם ושיפעלו פעולתם במנויים¹⁵⁰¹ וא"כ המעמיד תולדות למטה מין במינו גורם השלום למעלה כי הכחות הממונים הם משלימין מנויים הראוי כמו שצריך העולם השפל והמעמיד תולדות למטה מין בשאינו מינו הרי זה גורם הפך השלום כי הוא מערבב הכחות העליונים ומבטל אותן ועוקר אותן ממנויים וזהו סוד הלשון של כלאים שהוא לשון מניעה כלומר בטול הכחות מלשון (תהלים מ יב) לא תכלא רחמיך ממני וכן (ירמיה לו יח) בית הכלא כי הנתן שם הוא מתבטל ממלאכתו וזהו לשון חקים מלשון חקיקה וציור כי הם ציורי ענינים שכליים של מעלה והמרביע בהמה מין בשאינו מינו או הזורע צמח מין בשאינו מינו והם יונקים זה מזה הרי זה מערבב הכחות העליונים הנותנים כח ההולדה או כח הצמחיה וכמו שדרשו רז"ל (בר"ר י

¹⁴⁹⁹ ע"י לעיל הערה 395.

¹⁵⁰⁰ ע"י זהר ח"ב דף טו ע"ב: אמר רבי יהודה, מאי דכתיב (קהלת ז יד) גם את זה לעמת זה עשה האלהים, כגוונא דרקיעא עבד קודשא בריך הוא בארעא, וכלהו רמיזא למה דלעילא, דכד הוה חמי רבי אבא חד אילנא דאביה אתעביד עופא דפרח מניה, הוה בכי ואמר, אי הווי בני נשא ידעי למאי רמיזאון, הווי מבזען מלבושיהון עד טבוריהון למאי דאתנשי חכמה מנהון, כל שכן בשאר מה דעבד קודשא בריך הוא בארעא. כדאמר רבי יוסי, אלנין אינון דאתחזי מנהון חכמתא, כגון חרובא דקל פסתוקא וכדומה לון, כלהו בחד רכיבא (נ"א רתיכא) אתרכבו, כל אינון דעבדין פירין בר מתפוחין, רזא חדא אינון, בר שבילין דאתפרשן. כל אינון דלא עבדין פירין ואינון רברבין, בר מערבין דנחלא דאית להו רזא בלחודוי כגוונא דלעילא, מחד יניקא יניקו, וכל חד מאינון דאינהו זוטרי, בר מאזובא, מאימא חדא אתילידו. כל עשבין דארעא דאתמני עליהון רברבין תקיפין בשמיא, כל חד וחד רזא בלחודוי כגוונא דלעילא, ובגין כך כתיב (ויקרא יט יט) שדך לא תזרע כלאים, דכל חד וחד עאל בלחודוי ונפיק בלחודוי, הדא הוא דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ, וכתיב (ישעיה מ כו) לכלם בשם יקרא. ומה די בכל מה דבעלמא רזא בלחודוי, ולא בעא קודשא בריך הוא לגלאה לון, ולערבבא לון, וקראן בשמהון, בני יעקב דאינון שבטין קדישין, דאינון קיומא דעלמא, על אחת כמה וכמה, הדא הוא דכתיב ואלה שמות בני ישראל. רבי יוסי ברבי יהודה אמר, אילו נאמר אלה

¹⁵⁰¹ ע"י זהר ח"ב דף קמו ע"ב: קשיא. וארגמן, דא זהב וכסף, דאתהדרן לאכללא כחדא, מיכא"ל וגבריא"ל אתכלילו דא עם דא, משלבן דא בדא, ועל דא כתיב (איוב כה ב) עושה שלום במרומו, ובגין דאינון משלבן דא בדא, אתעבידו גופא חד. ותולעת שני לעילא, ואתכליל באוריא"ל כמלקדמין, למהוי אחידו גו תכלת ובגו ארגמן. ושש איהו לעילא, ואתכליל כמלקדמין ברזא דרפא"ל, לאתאחדא בכסף ובהב. עד הכא רזא דשבע עמודין לעילא גו שבע עמודים דלתתא, קליפה גו קליפה לנטורא. ועזים, והא אוקימנא, דהא אלין שבע מוחא למוחא, ודא איהו קליפה למוחא:

היינו עצם השלום גורם תולדת של מלאך חדש

ז) אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר (איוב לח לג) הידעת חקות שמים וגו' ומפני שהשנים הנולדים בעולם ראשונה היו כלאים זה מצד הרוח הטובה וזה מצד הרוח הרעה ואנחנו נצטוינו להמשך אחר הרוח הקודש ולהתרחק מן הרע שהוא מצד רוח הטומאה על כן נאסר לנו הכלאים כי הוא חבור שני קצוות שהם ב' הפכים אין ראוי לחבר אותן כי אין חבורן עולה יפה אבל ראוי להרחיקם ולהפרידם זה מזה והמפריש ביניהם גורם שלום בעולם והמחבר אותן יחד מסלק השלום מן העולם כי הוא מערבב הכחות העליונים ומשים קמרוג בין פמליא של מעלה

והכלאים נאסרו לנו בשלשה דברים בבהמות ובזרעים ובבגדים מה שנאסר לנו בבהמות לפי שמנהג אדם ובהמה טבע התולדה בהם שוה ומה שנאסר לנו בזרע השדה לפי שהאשה הוקשה לשדה בהיותה מוכנת לקבל תולדה כשדה ומה שנאסר לנו בבגדים והוא הצמר והפשתים לפי שהנולדים ראשונה¹⁵⁰² קרבנם היה צמר ופשתים זה הביא הצמר וזה הביא הפשתים ולכך נאסר לנו חבור הצמר והפשתים יחדו¹⁵⁰³ לפי שחבור שניהם בכרם אחד לא עלה יפה כי היה בזה ערבוב כחות הגורם למה שהוא הפך השלום וסופו הוכיח על תחלתו כי רצה זה את זה בסוף ונאבדו שניהם מן העולם וזהו שאמרו רז"ל (כלאים ט ח) שעטנו שוע טוו ונוז כי זה לבדו וזה לבדו מותר ולכך נקרא הפשתים בלשון הקודש בד כלומר יחידי שאסור לחברו עם הצמר וכן הצמר עם הפשתים כי החבור הוא האסור והלובש בגד זה למטה מערבב הכחות העליונים והנה ישראל הוזהרו מהחבור הזה שהם הפכים כדי להתרחק מרוח הטומאה ולהתקדש ברוח הקודש ואמר לא יעלה עליך כלומר רוח הטומאה באר כי בלבשו בגד כלאים שעטנו יעלה עליו רוח הטומאה כי הוא חבור שני ההפכים אשר אין חבורן עולה יפה ומה שהותר הכלאים בציצית גם בבגדי הכהנים ובלבד בשעת עבודה לפי שכל הכחות המשתנים זה מזה כולן כלולין במצות ציצית בין הלבן והתכלת¹⁵⁰⁴ וזהו סוד הכתוב שאמר (משלי לא י) אשת חיל והיא מדת התכלת דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה יאמר כי המדה היא דורשת וחוקרת אחר העובר ומחברת צמר ופשתים יחדו כדי להענישו ומצד אחר ותעש בחפץ כפיה בציצית והם כולן כלולין במצות ציצית אין צ"ל בביהמ"ק בשעת עבודה שכל הכחות כלולין שם כי כל עניני בהמ"ק של מטה כלן דוגמת עניני בהמ"ק של מעלה

(יט כג) שלש שנים יהיה לכם ערלים

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה מצות ערלה שהרחיקה תורה הנטיעה שלש שנים כנגד השלש העליונות הראשונות שאין לנו בהם השגה וכנגדם גם כן תהו ובהו וחשך¹⁵⁰⁵ והשגה הרביעית כנגדה גם כן ורוח אלהים מרחפת על פני המים כי אינו הסתר גמר ולא השגה גמורה כן השגה הרביעית אינו התר גמור כי מותר הוא בפדיון ואסור הוא בלא

¹⁵⁰² קין והבל נצרך?

¹⁵⁰³ עי' זהר ח"ג דף פז ע"א טווי ונוז כחדא האי ב"נ אסגי שלמא עליה ועל כל עלמא. קרבנא דקין הוה פשתים וקרבנא דהבל הוה צמר לאו דא כדא ולא דא כדא. רזא דמלה קין כלאים הוה ערבוביא דלא אצטריך. סטרא אחרא דלא זינא דחוה ואדם וקורבניה מההוא סטרא קא אתיא. הבל מזינא חדא דאדם וחוה ובמעיה דחוה

¹⁵⁰⁴ עי' זהר ח"ג דף פו ע"ב: עובדא לתתא באורחא עקימא דלית איהו ארח מישר כדין נגיד ונפיק ושרי עלוי רוח אחרא דלא אצטריך דסטי ליה לב"נ לסטר ביש. מאן משיך עליה ההוא רוחא. הוי אומר ההוא עובדא דאחזי בסטר אחרא. כתיב דרשה צמר ופשתים. דרשה. מהו דרשה דבעיא ודריש על צמר ופשתים מאן דמחבר לון כחדא. ואי תימא בציצית אמאי שרי הא אוקמוה אבל התם הוא ההוא לבושה בתקונוי באשלמות עובדא כדקא חזי. (נ"א ודא) תו דרשה צמר ופשתים למעבד נוקמא במאן דמחבר לון כחדא. אבל אימתי שרייא בשעתא דאיהו באשלמותא דכתיב ותעש בחפץ כפיה. וציצית הא אוקימנא

¹⁵⁰⁵ עי' לעיל הערה 24.

פדיון¹⁵⁰⁶ והשנה החמישית כנגד ה"א¹⁵⁰⁷ יהי אור שהיא צורה גמורה כי כן השנה החמישית היתר גמור וזהו להוסיף לכם תבואתה בתוספת ה"א כי כן האור נזכר חמשה פעמים בפרשה ולכך הזכיר כאן שלשה פעמים ערלה שנאמר וערלתם וערלתו יהיה לכם ערלים לרמוז כי כל שנה ושנה יש לה ענין בפני עצמו שהוא דוגמתו ושלתם הסתר גמור וזה מבואר

(יט כז) לא תקיפו פאת ראשכם

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה טעם איסור ההשתתה לפי שאותיות ההוי"ה של השם הנעלם¹⁵⁰⁸ רשמו בתבנית הגוף היו"ד והה"א והוא"ו במילה ובפה ובלשון וזהו איסור השתתת זקן העליון וזקן התחתון כי האיסור שוה בהם והתבונן נפלאות אל כי כן חכמי הטבע כתבו בספריהם כי מקומות ששויים הם בצמיחת שערות יש שכונה ויחס ביניהם וגידין יוצאין ממקום זה למקום זה וכשיצמח שער במקום זה יצמח בזה ומטעם זה אין לנשים ולסריסים זקן מפני שהשכונה הזאת תחסר מהם ואין בהם גידין יוצאין ממקום זה למקום זה ומפני שמצינו בשני מקומות האלה השויה ואחדות והנה הם רמו וציור לאחדות אמרו רז"ל לעולם יקדש אדם את עצמו בשעת תשמיש והמצוה אזהרה למוחק אותיות השם וזה מבואר¹⁵⁰⁹

(יט ל) את שבתתי תשמרו –

עי' רמב"ן: האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בעבודה וזה מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצוות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל ולרבותינו בהן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' בתורת כהנים (פרק ז ו) ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו¹⁵¹⁰ וצוה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה את שבתותי תשמרו כבר בארתי בסדר נשא גם בתחלת הסדר הזה אבל בכאן הוסיף באור כשאמר ומקדשי תיראו ובאר בזה כי השבת האחד הוא השבת הגדול והוא זכור והאחד הוא המקדש שהיא כנסת ישראל בת זוגו של שבת והוא שמור ולכך אין ראוי שתהיה מלאכת בית המקדש דוחה את השבת והמקדש

¹⁵⁰⁶ זה קלי' נוגה עי' עי' שעה"כ דרושי הלילה פרק ז (כן הוא בשערי אורה).

¹⁵⁰⁷ כן הוא בשערי אורה (שער ח)

¹⁵⁰⁸ עי' דברים כח טו שזה שם יה"ו, ועי' שמות ג יג שזה עיקר שם הוי"ה שהה' אחרונה

כפולה, ועי' הערה 64.

¹⁵⁰⁹ ???

¹⁵¹⁰

(2) זהר ח"א דף ה ע"ב

דחכמתא אית ביה דאנן לא ידענא בה, אמרו ליה אימא אנת. פתח ואמר (ויקרא יט ל) את שבתותי, את לאסגאה תחום שבת, דאיהו תרין אלפין אמין לכל סטרא, ובגין כך אסגי את, שבתותי (נ"א, דא) שבת עלאה ושבת תתאה, דאינון תרין כלילן כחדא, וסתימין כחדא, אשתאר שבת אחרא דלא אדכר והות בכסופא, אמרה קמיה, מארי דעלמא מיומא דעבדת לי שבת אתקרינא, ויומא לאו איהו בלא ליליא, אמר לה ברתי שבת אנת ושבת קרינא לך, אבל הא אנא מעטר לך בעטרא עלאה יתיר, אעבר כרוזא ואמר ומקדשי תיראו, ודא שבת דמעלי שבתא, דאיהי יראה ושריא בה יראה, ומאן איהו, דקב"ה אכליל ואמר אני יה"ה. ואנא שמענא מאבא דאמר הכי, ודייק את, לאסגאה תחום שבת, שבתותי דא

(כ ג) למען טמא את מקדשי –

ע"י רמב"ן: לשון רש"י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי וכבר רמזתי זה (לעיל יח כא) איך תטמא כנסת ישראל¹⁵¹² שהיא מקודשת לשמו הגדול¹⁵¹³ באיש אחד אשר יחטא וכבר רמזו זה במדרשם שאמרו (ברכות לה ב) כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו וגו' אין אביו אלא הקדוש ברוך הוא ואין אמו אלא כנסת ישראל¹⁵¹⁴ חבר הוא לאיש משחית¹⁵¹⁵ חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלקת השכינה מישראל וכל שכן כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו:

וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן (פסוק ב) כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל הייבין להקדים ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי הארץ ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובר יושב בה ובענין כי לי הארץ (להלן כה כג):

ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את פני (פסוק ה) כי שמי הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין¹⁵¹⁶:

ע"י ר' בחיי: ואני אתן את פני באיש ההוא כתב הרמב"ן ז"ל ולא תמצא בכל התורה כולה בשום כרת שיוזכר מלת אני רק בכרת המולך שאמר ואני אתן את פני ושמתי אני את פני והכונה בזה כי שמו הגדול¹⁵¹⁷ יכרית אותו כי הוא מחלל את שם קדשו ומטמא כנסת ישראל המקודשת לשמו וכבר אמרו זה רז"ל במדרש (ברכות לה ב) כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא ואין אמו אלא כנסת ישראל וזהו (ישעיה נ א) ובפשעיכם שלחה אמכם

¹⁵¹¹ ע"י דברי רבינו שמות לא יג, ואולי להביא לכאן

¹⁵¹² ע"י זהר ח"א א ע"א.

¹⁵¹³ ע"י לעיל הערה 395.

¹⁵¹⁴ ע"י כל הנהגה מהעולם הזה בלא ברכה הוא כאלו גוזל להקב"ה שנאמר גוזל אביו ואמו וגו'. כבר ידעת כי תכלית כוונת האכילה הוא כדי לברר הניצוצים אשר נפלו בשעת מיתת המלאכים כדי להוציא יקר מזולל אשר מתקן אותם האוכל בכוונת הברכה של ברכת הנהנין ואם לא עשה כן גוזל אביו ואמו שהם ז"ן מהעלאת המ"ן והשפעת המוחין שהיו הם מקבלים ע"י זה והוא חבר לאיש משחית כי כל מגמת איש משחית לגזול הניצוצים ולא להחזירם לקדושה. גם זה מהרב זלה"ה:

¹⁵¹⁵ ע"י זהר ח"ב דף רנ ע"א: דאמרי שירתא בליליא. ותא חזי, כתיב (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, והא אוקמוה, בגין דמנע ברכאן דקודשא בריך הוא, דאיהו אביו, כמה דכתיב (דברים לב ז) שאל אביך ויגדך, וכתיב (משלי כג כה) ישמח אביך, ואוקמוה. חבר הוא לאיש משחית, מאן איש משחית, דא איהו ההוא איש דפגים לסיהרא, ואקרי (שם כז כח) איש תהפוכות, (תהלים קמ יב) איש לשון, (בראשית כה כז) איש יודע ציד איש שדה, והאי איהו איש משחית, דהאי איהו מנע ברכאן מעלמא, אוף הכי, מאן דמנע ברכאן מעלמא, חבר הוא להאי איש משחית כדקאמרן. ודא הוא רזא,

¹⁵¹⁶ ע"י לקמן הערה 1620.

¹⁵¹⁷ ע"י לעיל הערה 395.

חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה המקריב למולך פרי בטנו שהוא גורם שתסתלק שכינה מישראל ואמר למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי כי הוא מטמא כנסת ישראל המקודשת לשמו והוא מחלל שמו הגדול עד כאן לשון הרב ובאר לנו מתוך דבריו כי מלת אני ברוב מקומות התורה הוא מדת הדין ובמקום הזה הוא מדת רחמים לפי שהזכיר פני ובענין המבול גם כן (בראשית ו יז) ואני הנני מביא את המבול וכתחלת וארא (שמות ו ה) וגם אני שמעתי וכל אחד מבואר ולמד מענינו

(ח) וטעם כי קדוש אני ה' מקדשכם –

עי' רמב"ן: עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים או אני ה' מקדשכם כלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש¹⁵¹⁸:

פרשת אמור

(כא י) והכהן הגדול מאחיו

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה הכהן הגדול ידוע מי הוא דוגמתו¹⁵¹⁹ וכבר הזכרתי מזה בסדר צו (ויקרא ח לג)¹⁵²⁰ והיה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו דוגמת השרפים וזהו שאמר המלאך ליהושע הכהן הגדול (זכריה ג ז) ונתתי לך מהלכים וגו' רמז לו מקומו ודוגמתו ותרגם יונתן בין שרפיא האלזין ממה שכתוב (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו

ואמרו במסכת יומא (לו א) פרק הממונה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא שלשה מהלכים בדרך הרב באמצע גדול בימינו והקטן בשמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע גבריאל מימינו רפאל משמאלו ואם תזכה תבין כי לכך הזכיר בו הכתוב הלשון הזה הכהן הגדול כענין שכתוב (דברים יא ז) את כל מעשה ה' הגדול וגו' שהרי עבודתו של כהן גדול לשם הגדול¹⁵²¹ וזהו שאמרו רז"ל במסכת הוריות (יב ב) פרק כהן משיח (ויקרא כא י) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום לא יפרום כלל דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר אינו פורם מלמעלה אבל פורם הוא מלמטה כלומר תחת בגדיו לא בבגד העליון כמשפט הקריעה בכהן הדיוט ובשאר ישראל ובא לרמוז שהפרימה אינה אלא למי שהוא למטה ממנו זהו כהן הדיוט ולכך כהן גדול פורם מלמטה לפי שאין בדוגמתו ירידה אלא התעלות למעלה למעלה עד אין סוף ולשון פרימה קריעה כתרנומו יבוע

¹⁵¹⁸ היינו? עי' הערות 1495 1496, ודברי רבינו שם. @

¹⁵¹⁹ עי' לעיל הערה 1457.

ועי' זהר (ח"ג דף פח ע"ב) יורד על הזקן דא דיקנא יקרא כמה דאוקמוה. זקן אהרן. דא כהן גדול דלעילא והא אוקמוה וההוא

ועי' זהר ח"ג קלב ע"ב שמשמע שזה תיקון ח' דת"ד דא"א, וצ"ע.

עי' זהר (ח"ג דף קמה ע"ב) אמר ר' יהודה מה מלאך יי' זה מיכ"אל השר הגדול דאתי מחסד של מעלה והוא כהן גדול של מעלה. כביכול כהן גדול דלתתא אקרי מלאך יי' צבאות משום דאתי מסטרא דחסד מהו חסד רחמי גו רחמי. וב

¹⁵²⁰ עי' דברי רבינו בראשית טו יח.

¹⁵²¹ עי' דברי רבינו לעיל יט ב ויט יב.

(כב ב) ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי –

עי' רמב"ן: סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש"י ואם נפרש אשר הם מקדשים לי בכהנים עצמן אין צורך לסרום הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהם את שם קדשי ואשר הם מקדשים לי שלא יחללו את אשר אהרן ובניו עצמם מקדשים לי ובתורת כהנים (פרשה ד א) כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין תלמוד לומר אשר הם מקדשים לי אני ה' לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרום המקרא כלל ועל דרך האמת אשר הם מקדשים לי אני ה' שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה' וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה¹⁵²²:

(כב כז) שור או כשב או עז כי יולד

עי' ר' בחיי: והיה שבעת ימים תחת אמו משל למלך שנכנס למדינה והוציא בתו ואמר כל האכסנאין שבאו לכאן אל יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחלה כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו השבת שאין שבוע בלא שבת ואין מילה בלא שבת כך דרשו רז"ל (תנחומא שם) והמטרונא היא ה"א אחרונה¹⁵²³ והיא ראשונה למחשבת המקריב¹⁵²⁴ וזה מבואר

(כג יז) חמץ תאפינה – צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבת התודה יבוא על לחם חמץ ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין¹⁵²⁵ כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר (במדבר ו ג) והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד) כי נגול מהם טעמים ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי (שם עג כא) יכעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור שהקרבת לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היר החזקה¹⁵²⁶ לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם (עי' רש"י בראשית א א) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין¹⁵²⁷ וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר ט ז) כל הקרבנות בטלין וקרבת תודה אינו

¹⁵²² עי' דברי רבינו שמות לה ה, ועל דרך האמת הוא כמו יביאה עם תרומת ה' שיביא התרומה העליונה בסוד ויקחו לי תרומה וכבר פרשתי (שמות כה ג) ולרבותינו מדרש ב"ותפתח ותרואה את הילד שראתה עמו שכינה (סוטה יב) ועיש זהר (ח"ב דף קצח ע"ב) תא חזי מה כתיב, כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהו"ה, כל נדיב לבו ודאי, מאן דיתרעי לביה, ימשיך לה לשכינתא לגביה, הדא הוא דכתיב, יביאה, אף על גב דאיהי באסתלקותא לעילא, יביאה מאתר עלאה.

¹⁵²³ מידת המלכות

¹⁵²⁴ עי' תיקו"ז ז & שסוף מעשה במחשבה תחילה, אבל צ"ע

¹⁵²⁵ עי' ר"מ פרשת פנחס (דף רנב ע"א) ובגין דא ח' דאיהו חוטא זעירא תבר לה ויעול ה' באתרהא דבקדמיתא קנה וסוף קמלו קנה שלטנותא דרומי וסוף לכל מלכין דעתידי קב"ה לתברא ליה גער חית קנה גער חיה בישא ח' מן חמץ ואתבר רגליה מן מחמצת תרגום: ומשום זה ח' שהוא חוט קטן, תשבר אותה, ותכנס ה' במקומה. שבתחלה קנה וסוף קמלו. קנה שלטון של רומי וסוף לכל המלכיות, שעתידי הקדוש ברוך הוא לשבור אותה. "גער חית קנה" גער חיה רעה, ח' מחמץ, ושבר רגליה מן המחמצת, שנאמר בה "רגליה יורדות מות". ועי' בהגר"א ספד"צ טז ע"ב, וזהו סוד חמץ שנהפך ביציאת מצרים למצה, ובעוד שה' סתום היה הקליפה חמץ שולט, ובהפתח הה' נשבר חמץ ונעשה מצ"ה, כמ"ש בר"מ פרשת פנחס כן הוא בפע"ח חג המצות פרק ז.

¹⁵²⁶ עי' זהר ח"ג קפ ע"ב.

¹⁵²⁷ שיש לו מיזוג של ב' המידות, עי' ריש ספד"צ עם ביאור הגר"א.

במל לעולם¹⁵²⁸ וכו' כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא:

(כג ית) אשה ריח ניחוח לה'

ע"י ר' בחיי: וכתוב ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת יש לך להשכיל איך הזכיר כאן ביום חמשים אשה ו"שעיר לחטאת לפי שהקרבת לשכינה¹⁵²⁹ ובסוף סדר פנחס בפרשת (במדבר כח כו) וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' לא תמצא שם לא אשה ולא חטאת כי הקרבן לשם הגדול¹⁵³⁰ וכוננה תורה לרמוז לך בזה על מה שאירע לנו ביום מתן תורה שראינו את כבודו ואת גדלו¹⁵³¹ וכנגדם במשכן מצינו (שמות מ לד – לה) וכבוד ה' מלא את המשכן שני פעמים וכן בביהמ"ק שנקרא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו וזה מבואר כי עצרת זה ירמוז לתפארת ולכבוד כי בו כתיב (שמות כג יז) יראה כל זכורך ובו הראנו את אשו הגדולה ודבריו שמענו מתוך האש¹⁵³² אבל בעצרת של שמיני לא תמצא בו יראה כל זכורך כי ירמוז לכבוד לבדו¹⁵³³ והבן זה

(כד) יהיה לכם שבתון זכרון תרועה –

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה¹⁵³⁴ וכענין שכתוב (ירמיה ד יט) תרועת מלחמה¹⁵³⁵ כי השם איש מלחמה אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה¹⁵³⁶ מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קודש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום דין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ולמה יזכיר הכתוב תרועה ולא

¹⁵²⁸ ע"י עבה"ק ח"ב פרק מ, וסוד הענין כי החטא הוא הגורם הרחקת הארץ העליונה והקצוץ והפרוד בייחוד ולזה הוצרכו הקרבנות לבסס העולם ולפתוח המקום להאיר באורו ולקרוב רחוקים ולהרחיק כל דבר רע וטמא מן המקדש, ולעתיד לבא שיתבער יצר הרע המחטיא, ויתמו חטאים מן הארץ, לא יצטרך לקרבן עוד, כי תתעלה מדת דינו ברחמים, והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד.

וע"י עוד בדע"ה ח"ב דרוש ד ענף יב סימן יא

¹⁵²⁹ למידת המלכות

¹⁵³⁰ לשם הוי"ה

¹⁵³¹

¹⁵³² ע"י לעיל הערה 469.

¹⁵³³ מלכות?

¹⁵³⁴

ע"י זהר (ח"ב רנ ע"ב) זכאין אינון ישראל, דאית לון עיטא בארעא, בגין לאתערא רחמי מלעילא. כדין כתיב (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה, יודעי תרועה ודאי, יודעי תרועה, מתברי האי תרועה, דאיהו דינא קשייא, דכלא אתדנו ביה, זכאין אינון ישראל בעלמא דין, ובעלמא דאתי, בגין דאינון ידעי ארחוי דקודשא בריך הוא, וידעי למהך בארחוי, וליחדא יחודא כדקא יאות.

תרגום:

¹⁵³⁵ ע"י ז"ח & דתניא מ"ד זכרון תרועה לא אשכחנא זכירה לתרועה, אלא האי דא"ר יוסי, כתיב, וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר וגו' והרעותם וגו'. וזכר לתרועה זו, אמר הקב"ה, הריעו לפני בתרועה זו, שהיא זכרון אותה התרועה, מיד, ונושעתם מאויביכם:

¹⁵³⁶ ע"י זהר (ח"ג ק ע"א) זכאה חולקהון דישראל דידיעין לנגדא ולאמשכא למאריהון מדינא לרחמי ולתקנא כלהו עלמין על ידיהו. ת"ח לקביל דא תלתא ספרין פתיחין ביומא דא וכמה דרחמין מתערין ודינין קשיין אתכפיין ועאלין לדוכתייהו כך הוא לתתא כגוונא דלעילא דינין קשיין אתכפיין ואתעברו מעלמא ומאן אינון אלין אינון רשעים גמורים דאינון דינין קשיין דאתכפיין ואתעברו מעלמא ועל דא נכתבים ונחתמים וכו'. אמר ר' אבא ודאי דא הוא ברירא דמלה בריך רחמנא דשאלנא ורווחנא בהני מלי. אמר ר' יהודה כתיב זכרון תרועה זכרון עבדין לכוונא לבא ורעותא ישראל עבדין זכרון לתתא במה בעובדא בגין דיתער מלה כההוא גוונא לעילא.

תרגום:

יזכיר התקיעות¹⁵³⁷ כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ולפיכך אמר ביודעי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג¹⁵³⁸ עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם (ר"ה לב ב) מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין¹⁵³⁹:

ע"י ר' בחיי: ובמדרש (ויק"ר כט ו) באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש באחד לחדש זה אברהם שכתוב בו (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם זכרון תרועה זה יצחק מקרא קדש זה יעקב כוונת המדרש הזה כי תקיעות ראש השנה רמז למדות וכשם שמדת הפחד למעלה הרחמים מקיפין אותה¹⁵⁴⁰ שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו כן התרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ואילו היינו תוקעין תרועה לבדה היה נראה בזה קצוץ נטיעות¹⁵⁴¹ ולפי הדרך הזה הרי בכתוב מפורש כי יום ראש השנה יום הדין הוא מלשון תרועה והוא ברחמים מלשון זכרון וא"כ יהיה זכרון תרועה כמו (להלן כה ט) שופר תרועה (במדבר כט א) יום תרועה וזה מבואר

(כג מ) פרי עין הדר -

ובטעם המצוה הזאת אמרו (תענית ב ב) על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים ועל דרך האמת פרי עין הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה¹⁵⁴² ובו חטא אדם הראשון שנאמר (בראשית ג ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש הקו אמצעי כפול וגבוה על כולם¹⁵⁴³ וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות בבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב¹⁵⁴⁴ (שם מט כד) וערבי נחל כענין שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים¹⁵⁴⁵ מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא בפועל¹⁵⁴⁶ וכבר פירשתי (פסוק לו) טעם זה:

¹⁵³⁷ ע"י זהר (ח"ג רלב ע"א) תקיעה מסטרא דאברהם שברים מסטרא דיצחק הרועה מסטרא דיעקב שכינתא תתאה קשר דכלהו דהיינו ק' תקיעה ש' שברים ר' תרועה וכלהו משלשין לגבי שכינתא

¹⁵³⁸ ע"י לעיל פסוק יז.

¹⁵³⁹ ע"י ספר הקנה : מטה ודנה את העולם באותו דין של מטה היא כנ"י ועל שהבינה דנה את העולם בר"ה בדין וב"כ ברחמים שר"ה הוא יום דין ברחמים ו"כ הוא יום רחמים בדין ע"כ לא הזכיר בר"ה לא תקיעה ולא שופר, משא"כ ב"כ הלא תראה בעבור שהוא דין אנו אומרים המלך המשפט ר"ל הבינה הנוהגת את

¹⁵⁴⁰ ?

¹⁵⁴¹ ע"י בזה ברמב"ן בראשית יא ב

¹⁵⁴² ע"י ספר הקנה - ד"ה סוד סוכה, והאתרוג רומז בכנ"י הנקרא תאוה וכי תאוה הוא לעינים וזהו שתרגם לא תתאוה לא תרוג מלשון אתרוג

¹⁵⁴³ ראש קו האמצעי?

¹⁵⁴⁴ ע"י לעיל הערה 672.

¹⁵⁴⁵ שמידת ההוד היא דרין בלשו רחמים, ונצחה וא הפוך.

¹⁵⁴⁶ ע"י ספר הפליאה & ופעמים יבואו מים בגן שהוא היסוד ואין הכבוד שותה מאותו המים וא"כ נראין הדברים אחר שהדבר הוא כך שאינה באחדות עם הבנין לענין ברכה בגן בעיבור שבה הקיצוץ והיא המקבלת העונשים להעלותה לעשות נקמה והם המונעים המים מלרדת בה ע"כ צריכין לברכה ולקבוע לה ברכה בפני עצמה להיותה באחדות כולם בברכה כמו שהיא ביחוד האילן, וזה טעם האתרוג שאינו נאגר עם הלולב ועם השאר מינים להודיעך שאינה עם הבנין בברכה וע"כ שים בדעתך לייחודה גם בברכה להיות נפשה קשורה בנפשו. הלא תראה שמיני

והנה טעם כל הפרשה תחוננו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצה על השמינית (תהלים ו א) וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם והגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוננו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחג שמים (איוב כב יד) ובמחוגה יתארהו (ישעיה מד יג) וכן המון חוגג (תהלים מב ה) וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה (ל ט) פרי עץ הדר זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו כפות תמרים זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם צב יג) צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות:

ובמדרשו של רבי נחונייה בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו (ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד חוט השדרה וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר (במדבר כא יט) וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה פרי עץ הדר הדומה ללב¹⁵⁴⁷ ירמזו אל הכבוד¹⁵⁴⁸ הכלול מל"ב נתיבות¹⁵⁴⁹ והוא הדר מכל הדר כענין שכתוב (שיר השירים ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה כפות תמרים הוא סוף הבנין¹⁵⁵⁰ הנקרא יסוד והוא ראש הנמצאים כלן¹⁵⁵¹ ולולב דומה לשדרה כי הוא מכריע וקו אמצעי והזכיר תמרים ולא תמר על שם שכתוב (תהלים צב יג) צדיק כתמר יפרח¹⁵⁵² ומשפיע כח במדה שכתוב בה (שיר השירים ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר¹⁵⁵³ וזהו לשון תמרים ולכך כתיב כפת על שם אחדותו והזכיר תמרים לרמזו על שניהם וכן אתרוג שהוא לב וכן לולב שהוא לבה של תמרה וענף עץ עבות הגדולה והגבורה והתפארת וזהו שדרשו בספר הבהיר (אות קעו) ענף עץ עבות משל לאדם שיש לו זרועותיו ובהם יגן על ראשו הרי זרועותיו שנים

עצרת הוא תשלומין דראשון להודיעך שהוא באילן וארז"ל שהוא רגל בפני עצמו לענין ברכה שאינה ביחודם וע"כ צריכין לברכה וקבעו לה ברכה בפ"ע כדי ליחדה גם בברכה וכל זה למה מפני שהיחוד לשם הוא נשלם ושם נקשרו כולם ולכן נקר

¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴⁸ היינו המלכות ע"י זהר ח"ג כד ע"א

¹⁵⁴⁹ ע"י ס"י פ,א מ"א. אבל לא כתוב שם מלכות

¹⁵⁵⁰ ע"י לעיל הערה 76.

¹⁵⁵¹ היינו היסוד מחובר עם המלכות, ולכן זה ראשית לנבראים (עיק תיקון, ז יב ע"ב).

¹⁵⁵² ע"י זהר לך לך פב ע"א, צדיק כתמר יפרח, מה תמר לא סליק אלא דכר ונוקבא, אוף הכי צדיק לא סליק אלא דכר ונוקבא [תרגום: צדיק כתמר יפרח מה תמר שלא עולה אלא זכר ונקבה כך גם צדיק אינו עולה אלא זכר ונקבה], ע"כ.

¹⁵⁵³ ע"י זהר (ח"ב דף קכו ע"א) רבי יהודה פתח, (שיר ז ח) זאת קומתך דמתה לתמר וגו', כמה חביבה כנסת ישראל קמי קודשא בריך הוא, דלא מתפרשא מניה, כהאי תמר דלא פריש דכר מן נוקבא לעלמין, ולא סליק דא בלא דא, כך כנסת ישראל לא מתפרשא מקודשא בריך הוא. ת

וראשו שלשה והיינו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עין באמצע ולמה נאמר בו עין מפני שהוא שרש האילן¹⁵⁵⁴ והדס דומה לעינים¹⁵⁵⁵, וערבי נחל הנצה וההוד הנקראים למודי ה¹⁵⁵⁶ וערבה דומה לשפתים שכן הנביאים כלם מקבלים הנבואה משם ועד שם נבואתם מגעת ולא עוד¹⁵⁵⁷ וערבה היא שביעית ולכך הוכיחו חכמי האמת ערבה מלשון ערבות הוא שכתוב (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות¹⁵⁵⁸ שכן הוא הרקיע השביעי בספר הבהיר (שם) מאי ערבי נחל על שם המקום שהן קבועין בו ששמו נחל כלומר שהם מכלל הנחל שכל השבעה נקראו נחל ואמרו עוד שם ערבי נחל כנגד שוקי האדם שהם שתיים עד כאן ולמדנו בארבעה מינין אלו שבלולב שהם חוזרים לשבעה שהם כנגד השבעה ונראה כי כן דעת הרמב"ן

וראיתי בזה דעת אחרת לאחד מהמקובלים¹⁵⁵⁹ שכתב פרי עין הדר הוא הכבוד¹⁵⁶⁰ למעלה ממנו וסמך ליה כפת תמרים שהוא יסוד למעלה מכפות תמרים וסמך לו ענף עין עבות והן אחד על גבי שנים התפארת והנצה וההוד¹⁵⁶¹ ומכאן שהיה ראוי להכשיר אפילו תרי וחד כלומר שנים למטה ואחד למעלה אלא שאין הכוונה רמוזה בו ולפי זה יהיה הצדיק עומד בין ההדסים ולכן נקראו הצדיקים בשם הדסים על שם שהם דבקים בצדיק העומד בין ההדסים למעלה מענף עין עבות וסמך לו ערבי נחל והם הגדולה והגבורה¹⁵⁶²

והנה כל זה בא בסוד מכוון ממטה למעלה ובין שירמוז ערבי אל הנצה וההוד כדעת הרב ז"ל או אל הגדולה והגבורה כפי הדעת הזאת הנה הערבה שביעית מכל מקום בין למעלה בין למטה וכל הדעות כולן אין כוונת הלולב עם מיניו אלא דוגמא אל השבעה

וצריך שתשכיל כי מפני שהלולב בגמרא (סוכה מה ב) ירמוז לצדיק כתמר הפרישו חכמי האמת בדין קטימת הלולב וההדס (שם כט ב) כי הלולב נקטם ראשו פסול ובהדס אפילו שלשה קטומים כשר (שם לד ב) וידוע כי הקטימה רמוז לקצוץ ובהדסים אין לחוש לקצוץ שהרי בידוע שהאחד כלול מן השנים גם השנים הפכים הם מקבלים ויונקים מלמעלה מן הבינה ולכך אין לטעות בהדסים ואין לחוש בהם חשש קצוץ¹⁵⁶³ אבל בלולב

¹⁵⁵⁴ היינו נה"ם.

¹⁵⁵⁵ עי' זהר (ח"ג דף רנו ע"א) הדסין גדולה גבורה תפארת ודמיון לתלת גווני עינא ב' בדי ערבות נצה והוד ודמיון לתרין שפון לולב יסוד דומה לשדרה דביה קיום דכל גרמין ועליה אמר דוד כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך. אתרוג מלכות דומה ללבא דביה הרהורין ונענועין דהלל אינון משותפין בנענועין דנטילת לולב ואינון

¹⁵⁵⁶ עי' זר"ח & עי' אסתמך עלמא באורייתא, דנפיק מבין תרין למודי ה' ואתיהיבא על ידיהו. ועל דאינון סמכין לעלמא באורייתא, דנפיק מבין נצ"ח והו"ד, דאחידן בהו.
¹⁵⁵⁷ עי' זר"ח & נופת צופים, כד"א נופת תטופנה שפתותיך כלה. צופים, בגין דכל מאן דבעי למצפי ולאסתכלא בהאי מראה. מסתכל. כד"א צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר. ודאי האי אתרא, אקרי פתחא דמהימנותא. וכתוב, ואראה מראות אלקים. מכאן ולעילא לית רשו לאסתכלא. ועל דא מינה ינקין אינון למודי ה', דאי קרון צופים, כמד"א ונופת צופים: ד"א צופים, אלין למודי ה', דנהרין בה, ומתמן ינקין נביאין. בר ממשא, דאתסתלק לעילא. ובהווא זמנא דכלילן כלהו בחד, אינון נחמדים:

¹⁵⁵⁸ עי' לקוטי תורה (ספר ישעיה) ממנו י"ה נשאר אלם ולזה נקרא שם י"ה שמו הגדול כי הוא בחינת נ' שערי בינה וז"ש סולו לרוכב בערבות ביה שמו כי ערבות נ"ה ביה עד הוד אתפשטת והם נש"ב הנ"ל וז"ש סולו לרוכב ערבות מי הוא י"ה שמו:

¹⁵⁵⁹ ?
¹⁵⁶⁰ עי' לעיל הערה 1555, ועי' זר"ח & משמחי לב, דא אתרוג, דדמיא ללב. מצות ה', דא אתרוג. יראת ה', כד"א אשה יראת ה' היא תתהלל.

¹⁵⁶¹ ?

¹⁵⁶²

¹⁵⁶³ צ"ע אם כוונתו לענין של קיצוץ בנטיעות, ועי' בזה ברמב"ן בראשית יא ב.

שהוא צדיק יסוד ויודעין בו שהשפע שלו מקבלו מיד מיוחד והמיוחד¹⁵⁶⁴ מן השנים¹⁵⁶⁵ והשנים מן הבינה¹⁵⁶⁶ לכך יש למעות בו ולחוש לקצוץ שמא יאמר בו אדם שאינו צריך לכה שיש מן הבינה ולמעלה שהוא ראשית האצילות על כן אמרו בו נקטם ראשו פסול כי זה בודאי יהיה קצוץ יותר עליון וחזק מקצוץ ההדסים וכמה נאה ליטול את הלולב שיש בו שבעה אלו בשבעה ימי סכות שהן כנגד אותן שבעה ובהם לבינה¹⁵⁶⁷ נקרא בענין הקרבנות שהיו להמשיך ומזה דרשו רז"ל (סוכה מה א) כל המקיים לולב באגדו והדם בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן שנאמר (תהלים קיח כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבחה וזה מבואר

ומפני שהלולב והאתרוג רמז לזכור ושומר¹⁵⁶⁸ על כן הלולב נטל בימין ומצותו ביום ולא בלילה והאתרוג בשמאל וכל אחד נטל בידו הראויה לו ומשפט הנענוע הוא לשש קצוות ארבע רוחות העולם ומעלה ומטה שלשה פעמים לכל רוח שהם בין כולן שמנה עשר נענועין כי כן העולם חתום בהותמו של הקדוש ברוך הוא שהוא שלש אותיות¹⁵⁶⁹ והוא מתחלק לשש¹⁵⁷⁰ שלשה אותיות לכל רוח שהם שמונה עשר אותיות ולכך יצטרך שמונה עשר נענועין ואף על פי שלא מצינו בגמרא (שם לו ב) אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ולמדו זה מתנופה מדכתיב (שמות כט כז) אשר הונף ואשר הורם מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ובוה נתעורר על היחוד כי לפי שקצין אבינו הראשון וחטא באתרוג לבדו אין אנו מביאין האתרוג לבדו אלא נביאהו עם שאר הפרי ליחדו עם כלן וכלן עמו ומזה אנו מתקנין את אשר עותו ומרציין בו המקום

והתבונן בסוד מדרש ר' תנחומא שכתבתי למעלה ותראה איך קרא לד' מינין אלו שחוזרין שבעה בלשון החכמים בעבור כי הם כנגד השבעה שנאצלו מן החכמה¹⁵⁷¹ ועם ד' מינין אלו נמשיך כח במדות והעלו שם (שם לח) אמר רבא וכן בלולב יש לומר כי לשון מוליך ומביא משמש לד' רוחות וזהו למי שהרוחות שלו

ומצינו רבינו חננאל ז"ל שכתב נענוע זה שאמרו היכן היו מנענעים זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד וכן קבלנו מדברי רבינו האי והעמידו על עיקר דבר זה מהירושלמי (סוכה ג י) דגרסינן התם צריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר רבי זעירא בעי הכין חד והכין חד או דילמא הכין והכין חד כלומר אם הולכה והובאה אחת היא ויש בה ד' נענועין הבאה אחת הן ויש כאן תשעה נענועין שיש בהולכה והבאה ממזרח למערב ומצפון לדרום וכן עליה וירידה שלשה הולכה והובאה אחת ועליה אחת וירידה אחת והווי י"ח נענועין לשש קצוות לכל אחת שלשה נענועים לכל קצה וקצה ולא אפשריטא בעיין ולחומרא עבדינן דעבדינן י"ח נענועין ע"כ לשון הגאון ז"ל

ומה שאנו אונדין הלולב עם מיניו לרמוז על אחדות השבעה ומה שאנו מתירין אותו ביום שביעי כדי לרמוז אל הקו האמצעי¹⁵⁷² המכריע ושנראה ושנכוין אליו איך כל הנמצאים כלן העליונים והשפלים תלוין בו כשם שהעלין שבולוב דבקים ונקשרים כלן ותלוין בשדרה ומפני זה יצטרך שנכוין אל השביעי ביום ז' וזהו מבואר

1564 נוסח ??

1565 נ"ה

1566 היינו בינה עד הוד אתפשטת

1567 כלומה לעלות בזה למלעת הבינה

1568

1569 שדי (כן מובא בשושן סודות ופרדס) או אמת (גמ' שבת &)?

1570 יש ו' צירופים.

1571

1572

ועוד דקדקתי בארבעה מינין שבלולב וראיתי שיש בהן נגלה ונסתר כשם שיש בד' אותיות שבשם הגדול נגלה ונסתר והוא כי השנים נגלים בשמם והן כפות תמרים וערבי נחל והשנים הסתיר הכתוב שמותם והן פרי עץ הדר וענף עץ עד שהוצרכנו לקבלת החכמים ז"ל שהם אתרוג והדס וכן בשם הגדול ג"כ נגלה ונסתר הנגלה ביה"ו והנסתר ג"כ ביה"ו כי היו"ד כפשוטה תכפל במספרה בקריאתה וכן הה"ה וכן היו"ו¹⁵⁷³ ויצא לנו מזה כי אותיות השם הגדול יורו שהוא אחד בין בנגלה בין בנסתר ונרמז הענין הזה של נגלה ונסתר גם במצוה הזאת שהיא מצוה מורה על האצילות הנרמז בשם המיוחד שהוא נגלה ונסתר והוא ברחמיו יגלה עינינו להכיר נפלאות מתורתו ויסתירנו בצל רחמיו וחמלתו

(כג מד) ומעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל –

עי' רמב"ן: ורבותינו דרשו בו (ת"כ פרק יז יב) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון שהוא אומר להם כל הפרשיות ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפינון והנראה כי דעתו לרמזו שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ונרמז באשר תקראו אותם מקראי קודש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור¹⁵⁷⁴:

(כד ז)

עי' ר' בחיי: ונתת על המערכת לבונה זכה היו לחם הפנים ולבונה מעכבין זה את זה¹⁵⁷⁵ כאתרוג עם הלולב או תכלת עם הלבן בזמן שהתכלת מצוי והבן זה שלכך לא תמצא במנחת סוטה לבונה וכן במנחת החוטא הוא שכתוב (במדבר ה טו) לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה לפי שמדת הדין מתוחה כנגדה¹⁵⁷⁶

(כד ט) והיתה לאהרן ולבניו –

עי' רמב"ן: המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש"י ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם¹⁵⁷⁷ בדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום¹⁵⁷⁸ (מלאכי

¹⁵⁷³ היינו בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

¹⁵⁷⁴ עי' לעיל הערה 1474

¹⁵⁷⁵ היינו שלחם הפנים הוא דין ולבונה הוא רחמים עי' הערה הבאה?

¹⁵⁷⁶ עי' זהר (ח"ג דף יב ע"ב) על דא מאן דחמי יין בחלמיה, אית למאן דאיהו טב, ואית למאן דאיהו דינא, אי תלמיד חכם הוא כתיב (תהלים קד טו) ויין ישמח לבב אנוש, וכתיב (שיר א ב) כי טובים דודיק מיין, ודא הוא יין דמנטרי דחדי לכלהו, ואי לאו (משלי לא ג) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, אית יין אחרא דאיהו דינא, ועל דא יאות לקרבא אלין מלין בקרבניה, בגין דיתעבר דינא ויתער רחמי, אעבר יין ואיתי יין, וכן בכלא. ושמן לא אעדי מקרבניה לעלמין, בר ממנחת קנאות, דכתיב (במדבר ה יא) לא יצוק עליו שמן וגו', דהא הכא לא בעיא רחמי, דהא כלא דינא דכתיב (שם כז) וצבתה בטנה ונפלה ירכה, וכתיב (שם כא) יתן יהו"ה וגו', ועל דא וזאת תורת זבח השלמים, אם על תודה יקרבינו:

¹⁵⁷⁷ עי' זהר ח"א קטז ע"ב וז"ל: קשתא בעננא בגווי נהירין כאתתא דמתקשטא לבעלה דכתיב (בראשית ט טו) וראיתיה לזכור ברית עולם והא אוקמוה ושפיר הוא וראיתיה בגווינן נהירין כדקא יאות וכדין לזכור ברית עולם מאן ברית עולם דא כנסת ישראל. ויתחבר וא"ו בה"א ויוקים לה מעפרא כמה דאת אמר (שמות ב כד) ויזכור אלה"ם את בריתו דא כנסת ישראל דאיהי ברית. תרגום:

ברית היא מידת היסוד, וכנסת ישראל היא המידת המלכות המתחברת עם היסוד בזיווג. ויש

ב ה):

(כד י) ויצא בן אשה ישראלית

ע"י ר' בחיי: ויראה לי כי לזה רמזו חז"ל במדרשם שאמרו (תנחומא כג) ויצא בן אשה ישראלית ר' לוי אמר מעולמו יצא ולכך נסמכה פרשת ויצא למלת עולם ופירוש מעולמו יצא כי האדם עולם קטן¹⁵⁷⁹ וזהו שכתוב (יחזקאל לו כ) ומארצו יצאו וכתוב (יחזקאל טו ז) מהאש יצאו אשו של בשר ודם וזה מבואר פרשת בהר

(כה א) וידבר ה' אל משה בהר סיני -

ע"י רמב"ן: ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחילת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם (שמות כד ח) וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאילו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנאמר (שם לד י) הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות החמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר (שם פסוק כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל¹⁵⁸⁰ ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה (שם כד ג) את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות (להלן כו מו) אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כולן בברית הזאת:

(כה ב) דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם

וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבֵת לַה'.

ע"י רמב"ן: והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמזו במקום הזה וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת

להבין למה רבינו מביא שפינחס זכה במידת ברית שהיא כנסת ישראל. ונראה על פי הגר"א (תיקו"ז נא ע"ב): שאדם רגע ללא תורה דעת שלו הוא אבר מת, ונקרא מת, וכל האברים תמיד בתוקפם, לבד הברית שאינו חי כי אם על ידי התעוררות הדעת לזיווג. וכן הוא באדם, עד לעתיד לבא בזמן התחיה שהוא זמן התגלות העטרה וכו' דוד מלך ישראל חי וקיים, עכ"ל. אם כן מובן הדבר שאין מידת היסוד ללא כנסת ישראל יחס איתו, ולכן הוא זכה בברית שלום, שהוא חיבור של שניהם, ומידת הנוק' היא מידת הדין. ע"י ברמב"ן כאן ובהערה שהבאנו את דברי הזהר ח"א סו ע"ב.

¹⁵⁷⁸ ע"י זר"ח & וע"ד בריתי היתה אתו וגו', דא מטרוניתא דילי, דהוות עמיה. החיים והשלום, חיים, דאימא עילאה. ושלום, דא שר שלום.

פ"י הדבר שחיים מכח הרחמים דהיינו מהג"ר שהם רחמים גמורים ולא בכלל הו"ק, ובהארת הג"ר

ע"י בהגר"א על ספד"צ יג ע"ד וז"ל: עץ החיים הוא מוחין דאור"א, בהן (בראשית ג כב) וחי לעולם, שהן נקראין חיי המלך.

¹⁵⁷⁹ ע"י זהר ח"ג רנז ע"ב עלמא זעירא.
¹⁵⁸⁰ מקור?

לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול¹⁵⁸¹ כמו ששינינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים: והנה הימים רמו לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם – ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח) שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם שם לה) ונאמר והארץ תעזב מהם ותריץ את שבתותיה (שם שם מג) וכן שינינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתתי ברית את אבותיכם וגו' מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבד שביעית כיובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו¹⁵⁸² כי ישובו כיובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרוור בארץ (פסוק י) כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון¹⁵⁸³ (בראשית א א) שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב) וכבר זכרתי זה פעמים:

ע' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ושבתה הארץ שבת לה' כנגד וחד חריב שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים¹⁵⁸⁴ והוא העוה"ב שאחר התחיה וזה טעם השמטה שהארץ היא בטלה וחרבה מכל עבודה בשנה השביעית ומפני זה החמירה תורה בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וגזר עליה גלות הוא שכתוב (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן שנו רז"ל גלות באה לעולם על ענוי הדין ועל שמטת הארץ והנה הכופר במצות השמטה ככופר בחדוש העולם ובעוה"ב וזה מבואר.

(כה ח) שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים וגו' –

ע' ר' בחיי: מה צורך להוסיף ולומר והיו לך וכי לא היינו יודעים שמספר שבע שנים שבע פעמים הן תשע וארבעים שנה אבל יתכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בספור המצוה המעולה הזאת לבאר על ההוה ולרמז על העתיד כי המספר הראשון רמו

¹⁵⁸¹ ע'י שער הכוונות (דרושי שבת א) כי בחי' כל השביעיות הם ביסוד כנודע לכן אומרים המלאכים אותו השיר הנז' בספר פרקי היכלות המתחיל האדר' והאמונה לחי העו' כו' עולם שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמי' והטעם כי בחי' השביעיות דשבת כולם הם בסוד היסוד הנק' חי העולמים. וע'י בהגר"א בספד"צ יא ע"א אבל העוה"ב דוגמת יה"כ,¹⁵⁸¹ ששבה אל אמה, ואז צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן (ברכות יז ע"א), עטרת בעלה (משלי יב ד), ואז אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פ"ו כו', כמו ביה"כ דרגא דבינה, כמ"ש בתיקונים (נא ע"ב), שאז היא בסוד תגא עטרה בראש

¹⁵⁸² ע'י שמות כא ב ודברי רבינו שם.

¹⁵⁸³ , וע'י לעיל הערה 778.*##

ע'י זהר ח"א דף סט ע"א, בר אלין דאסתאבו וסאיבו ארעא, דבאלין כתיב וימחו מן הארץ, מן הארץ דייקא, ואע"ג דאקשו ואפליגו קדמאי על דא, וימחו כמה דאת אמר (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים, א"ל רבי שמעון, ודאי לית לון חולקא בעלמא דאתי, דכתיב וימחו מן הארץ, וכתיב (ישעיה ס כא) לעולם יירשו ארץ, אבל יקומון בדין, ועלייהו כתיב (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עולם, ואלה לחרפות לדראון עולם, ופלוגתא בהא, אבל כלא כמה דאוקמוה חברייא:

תרגום: פרט לאלו שנטמאו וטמאו את הארץ. באלה כתוב "וימחו מן הארץ", דוקא מן הארץ. ואף על גב שהקשו ונחלקו הראשונים על זה. "וימחו" כמו שנאמר "ימחו מספר חיים". אמר לו רבי שמעון, ודאי שאין להם חלק בעולם הבא, שכתוב "וימחו מן הארץ", וכתוב "לעולם יירשו ארץ". אבל יקומו בדין, ועליהם כתוב "ורבים מישני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם". והמחלוקת בזה, אבל הכל כפי שבארוה החברים.¹⁵⁸⁴ ע'י דברינו ברמב"ן כאן.

למצות היובל שהם מ"ט שנה ושנת החמישים קדש ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה והמספר השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם אשר היותו ארבעים ותשעה כי מספר מ"ט בימים ובשנים ובאלפים ובשערי הבינה¹⁵⁸⁵ שנמסרו למשה הכל ענין אחד ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו כנרמז בתחלת קהלת והארץ לעולם עומדת והוא עולמו של יובל העולם וזהו סוד חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר (תהלים ח) ותחסרהו מעט מאלהים באור זה כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד והודיעו כל ההויה מראש ועד סוף חוץ מן היובל קדש שהוא שער החמישים הפנימי של בינה וזהו ותחסרהו מעט מאלהים והשער ההוא קראו מעט לרוב דקותו ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה ולכך הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה והיו לך לשון הויה ועוד הוסיף ואמר ימי כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר והיו לך ימי ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים קמה) מלכותך מלכות כל עולמים ומקרא מלא הוא (שם קה) דבר צוה לאלף דור כי דור כמו עולם וזהו חמישים שנה ובא הרמז במלת כל ובמלת לך כי הכל כונה אחת וזה מבואר:

(כה י) וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא –

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יובל היא מלשון (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו¹⁵⁸⁶, וירמוז כי כל הדורות יובלו אל הסבה הראשונה, ולכך נקרא היובל בשם דרור כי הוא היובל אשר שם שרשי הדורות והנבראים כולן, כי משם נאצלו בברית עולם שנאמר (בראשית א) בראשית ברא אלהים¹⁵⁸⁷, ושמה תשובתם, והבן זה, כי כל אחת מן השבע פועלת שבע אלפים, והנה הם מ"ט, וכשישלמו לעולם ארבעים ותשעה יהיה תהו ובהו

¹⁵⁸⁵ עי' דע"ה ח"ב כה ע"ב ז"ל: ספר התמונה והקנה והרמב"ן (ויקרא כה י במדבר י לה) והמערכת והרקאנטי והציוני ורבינו בחיי (ויקרא כה ב) והרדב"ז וכן הרמ"ק ז"ל בפרדס בשער הנתיבות (פרק ב) ובשער פרטי השמות (פרק ג) האמין ג"כ בזה. אמנם בספר שיעור קומה מ'אן בזה הרבה וכן בדברי הרח"ו ז"ל בלק"ת פ' קדושים. אך הגר"א ז"ל לא דחה דברי הראשונים כלל, ועשה סמוכות לדבריהם, ואמר בתיקונים תיקון ל"ו (דף פו ע"א) זה לשונו מכאן משמע כדברי הראשונים דשבע שמיטות ואנן בשניה עכ"ל. וכן נמצא ג"כ בדברי רבינו עזרא רבו של הרמב"ן בביאורו לשיר השירים המיוחס להרמב"ן, והוא לרבינו עזרא כנודע, ע"ש בתרי"ג מצות במצות יובל.

¹⁵⁸⁶ עי' זהר ח"ג דף נח ע"א, כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. תא חזי, כתיב (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן, ותנינן מה שמייה דההוא נהר, הא אוקימנא יובל שמייה, דכתיב (ירמיה יז ח) ועל יובל ישלח שרשיו. ובספרא דרב המנונא סבא, חיים שמייה, דמתמן נפקין חיים לעלמא, ואינון אקרון חיי מלכא, והא אוקימנא, ועי' זהר ח"א דף לד ע"א, מאן הוא רקיעא דנהיר על ארעא, הוי אימא דא נהר דנגיד ונפיק מעדן, דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, תא חזי כיון דסיהרא שלטא, ואתנהיר מההוא נהרא דנגיד ונפיק, כל אינון שמיא

ועי' זו"ח & ובג"כ מנין ימות החמה שס"ה מ"ט שבועין מנהון לקביל האי דרגא דצדיק דאיקרי טוב ואיהי שביעי ויניק מניה האי שמשא דלתתא שבע שבועין שבע זמנין לקבל שבע שבועין שבע זמנין דאיהו יניק מאימא עילאה דאיקרי יובל ולקבלא שני יובל דלתתא:

עי' זהר (ח"א דף צה ע"ב) בני בכורי ישראל, בן חורין, מהו בן חורין, כמה דאת אמר (ויקרא כה יב) יובל היא קדש תהיה לכם, וכתיב וקראתם דרור בארץ, דהא כל חירו מיובלא קא אתי בגין כך בן חורין ואי תימא בן חורין ולא כתיב בן חירות, הכי הוא ודאי בן חירות מיבעי ליה, אלא במתניתא סתימאה דילן תנינא, כד מתחברן יו"ד בה', כדן כתיב (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ולא תימא כד מתחברן, אלא מתחברן ודאי, ובגין כך בן חורין כתיב, ועל דא אשריך ארץ שמלכך בן חורין, ושריך

כאן משמע שזה לא בינה אלא הקשר בין חכמה לבינה, ובינה כוללת כל הג"ר כי כל הג"ר כחד חשבינן (עי' תיקו"ז כד ע"ב ע"ח שער מול"מ ב) עי' זהר ח"א ב ע"א וג ע"ב שזה בינה.¹⁵⁸⁷

וישוב הכלל ליובל כמו שנאצל משם, והבן זה, וזהו לשון הכתוב (ויקרא כה) בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, (שם כז) בשנת היובל ישוב. וחכמי המחקר הזכירו בלשונם הכל היה מהסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה. ואם תזכה להבין סוד השמטה והיובל לא יתעלם ממך מה שהזכיר בשמטה שדרך כרמך ספיה קצירך ענבי נזירך, בלשון לנוכח, כי לאחר שתעבור שנת השמטה שקראה הכתוב שבת לה' שהיא שבת ומנוחה לחיי העולמים, יהיו שלך כקדם¹⁵⁸⁸. והסתכל בכתוב הנמרץ שבמזמור שיר ליום השבת, הרומז מה יהיה אחר השבת, והוא שאמר (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח, וכתוב (שם עב) יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח, וגם זה רמז בפרשת ויכלו אחר שהזכיר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי, כדי להודיע מה יהיה אחר יום השביעי חתם הפרשה במלת לעשות, כלומר לעשות פעולות ולקרא הדורות מראש. ומפני זה הזכיר במצות השמטה שדרך כרמך קצירך נזירך, כעין שלך, ולא הזכיר כן¹⁵⁸⁹ ביובל אלא ספיה נזירה, לפי שהם שלה ואין לך בהם כלום, וכבר הזכרתי זה בסדר ואלה המשפטים. ומזה אמר הכתוב לאשר לו אחוזת הארץ¹⁵⁹⁰, לא אמר נחלת הארץ, כי ענין נחלה הוא מה שהאדם נוחל מאחר אבל אמר אחוזה שהוא לשון מורה על הבעלים הראשונים העקריים, וזהו שכתוב (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, וזה מבואר:

(כה כג) והארץ לא תמכר לצמיתות –

וע"ד הקבלה כי לי הארץ, עתידה לחזור לי ביובל, ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה¹⁵⁹¹. ולא יעלם ממך כונת תחלת המזמור באות למ"ד שהוא הגדול שבכל האותיות וקראוהו חכמי האמת מגדל הפורה באויר¹⁵⁹², אחר

¹⁵⁸⁸ ירד מג"ר לו"ק?

¹⁵⁸⁹ עי' שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ו"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.

¹⁵⁹⁰ ?

¹⁵⁹¹ עי' זהר ח"א דף סז ע"א, רבי יהודה פתח, (תהלים כד א) לדוד מזמור ליהו"ה הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, הא תנינן לדוד מזמור, דאמר שירתא ולבתר שארת עליה רוח קדישא, מזמור לדוד, דשארית עליה רוח קדישא ולבתר אמר שירתא, ליהו"ה הארץ ומלואה, האי קרא על ארעא דישראל אתמר דאיהי ארעא קדישא, ומלואה דא שכנתא, כמה ועי' זהר ח"ב דף נ ע"א, דא כתיב (משלי ד יח) וארח צדיקים כאור נגה, אזלו. פתח ההוא גברא ואמר, (תהלים כד א) לדוד מזמור ליהו"ה הארץ ומלואה וגו', לדוד מזמור באתר חד, ובאתר אחרא מזמור לדוד, מה בין האי להאי, אלא לדוד מזמור שירתא דקאמר דוד על כנסת ישראל, מזמור לדוד שירתא דקאמר דוד על גרמיה. ליהו"ה הארץ ומלואה, ליהו"ה דא קודשא בריך הוא, הארץ ומלואה דא כנסת ישראל וכל אוכלוסין דילה דמתחברן בהדה, ואקרון מלואה ודאי, כמה דאת אמר (ישעיה ו ד) מלא כל הארץ כבודו. תב

ע' פת"ש מ"ד ומ"ן יז וז"ל, בכל זיווג גופני קדם לו זיווג דנשיקין שהוא זיווג רוחא ברוחא הפנימיים דמוחין בסוד חיק וגרון שהם ב' היסודות דח"ב שלהם, וכמו שבזיווג גופני קדם לו רוחא דשביק בה שהוא לבוש ושורש אל כל הזיווגים אחרים, כמו כן בנשיקין יש ג"כ בחינת ההוא רוחא, והוא הארה של הדעת דח"ב שלו שהוא הלשון היוצא מחיק וגרון כמ"ש למעלה (פתח ח') שזיווג זה הוא בסוד הדבור, והלשון כולל כל המוצאות והוא הל' שבאמצע דטלנ"ת והוא מוצא האמצעי, והוא מגדלא דפרח באוירא בחיק וגרון מגדל השן כמ"ש רבינו הגדול ז"ל בביאורו לספ"ד פ"א, ולכן הוא כלל כל האותיות, ובזיווג ראשון של יציאת זר"נ שקדם לו זיווג נשיקין, היה ג"כ בחינת רוחא ושורש אל כל הנשיקין של הזיווגים שבכל הזמנים, והנשיקין הם כפולים, א' נשיקין שלו בפיו לפה דנוקבא ונקשר נפש שלו בנפשה, ונמצא שהוא כולל דר"ג, והב', הוא נשיקין של הנקבה בזכר כולל ג"כ תרין בסוד ד' אותיות של אהב"ה, והענין, כי הנשיקין הוא אתדבקותא דג"ר שלו בשלה ח"ב, ונודע כי ח"ב הם כלולין זה בזה הבן בחכמה וחכם בבינה, וכמו באו"א הכללים הם או"א ויש"ס ותבונה כמו כן הם בחו"ב של דר"ג, ולכן מבינה שבחכמה נשרש בנוקבא ומחכמה שלה בדכורא.

¹⁵⁹² עי' לקמן הערה 2118.

שבתין מה שכתבנו למעלה. או יאמר לי הארץ, העליונה, ובשנה השביעית אינה פועלת בתחתונה וכאלו אין התחתונה שלי, לכך לא תהא שלכם:

וזהו שאמרו במדרש כי גרים ותושבים אתם עמדי אל תעשו עצמכם עקר, אתם עמדי, דיו לעבד שיהא כרבו, כשהיא שלי הרי היא שלכם. ובאור זה כשהיא שלי בשאר השנים שהיא פועלת בארץ, הרי היא שלכם, אבל בשביעית שאינה פועלת בארץ וכאלו אינה שלי, לכך לא תהא שלכם לפי שדיו לעבד שיהא כרבו, וזה מבואר:

(כו א) לא תעשו לכם אלילים

עי' רמב"ן: כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר, שלא יאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני אעבוד עבודת כוכבים, הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת, תלמוד לומר לא תעשו לכם אלילים, את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, הוזהיר כן הכתוב על המצות, לשון תורת כהנים (פרק ט ו) ופירושה, שהזכיר הכתוב עבודה זרה ושבת שיזוהר בהן העבד הנמכר לגוי, ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות, אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש גורסין "הזכיר [ס"א הוזהיר] כאן", ואם הגרסא כך, רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש¹⁵⁹³, והמשכיל יבין:

(כו ב) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו –

עי' ר' בחיי: דרשו רז"ל בתורת כהנים הוזהיר הכתוב על כל המצות. וכתב הרמב"ן ז"ל כי פירוש המדרש הוזהיר שבא הכתוב להזהיר על העבד הנמכר לעו"ג על ע"ז ושבת וגם מורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כלן. ויש גורסים הוזהיר כאן, ואם הגרסא כך רמזו שכל המצות בכלל שבת והמקדש, והמשכיל יבין, עכ"ל. ובאור דבריו כי השבת והמקדש זכור ושמור¹⁵⁹⁴, וידוע כי כל המצות שהן מצות עשה ומצות לא תעשה בכללם, וזה מבואר:

פרשת בחקתי

(ו) ונתתי שלום בארץ –

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – שיתן השלום מחובר בארץ¹⁵⁹⁵ והוא שלום הכל

¹⁵⁹³ עי' תיקוני זהר דף &, דאיהי רשות הרבים יין נסך זונה, עליה אתמר את משכן ה' טמא ונכרתה וכו', והאי נקודה איהי אות דשבת אות דיומין טבין אות דתפילין אות דברית מילה, עטרת דברית, תגא דספר תורה קרינן
¹⁵⁹⁴ עי' זהר ח"ג דף צד ע"א, אמר ליה רבי אבא וכי שבת לאו מקדש הוא זמין. אמר ליה לאו בתרי סטרין. חד דהוא ודאי קדש אקרי דכתיב ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וחד דשבת לאו זמין הוא דהא ירותא דיליה הוא ודאי. ירותא דקדש הוא ירית ולא זמין וע"ד כלהון זמין בקדש ומתקשרן בשבת ומתעטרן ביה. בהאי יומא שביעאה אתעטר ביה. וע"ד שבת לאו זמין הוא.

????????? ועי' מש"כ בדברי הרמב"ן

¹⁵⁹⁵ עי' זהר (ח"ג דף קיג ע"ב) וז"ל: ת"ח בשעתא דאתשכחון ישראל זכאין קמיה קב"ה מה כתיב ונתתי שלום בארץ. האי לעילא. דאתי קב"ה לאתחברא בכנסת ישראל.
תרגום:

ועי' שם (קטו ע"ב) וז"ל: אמר ר' חייא ודאי הכי הוא ובגין כך שבת דאיהו זכור ושמור אקרי ברית דכתיב ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם וכלא מלה חד ואתר דא אקרי ברית אכל אתר. ת"ח כתיב ונתתי שלום בארץ הוא יסוד דאיהו שלמא דארעא שלמא דביתא שלמא דעלמא.

תרגום:

עי' שושן סודות ברכת שים שלום וז"ל: כתיב ונתתי שלום בארץ ואין מחריד, כלומר משרי

השקול כנגד הכל¹⁵⁹⁶

והשבתי חיה רעה מן הארץ – על דעת ר' יהודה שאמר מעבירן מן העולם (ספרא בחקתי ב') הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצם כי בהיות השבע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבאנה חיות ביישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו (שם) יאמר והשבתי רעת החיות מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון¹⁵⁹⁷ אין היה ורמש ממית אדם וכמו שאמרו (ברכות לג &) אין ערוד ממית אלא הטא ממית וזה שאמר הכתוב (ישעיה יא ח) ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן (שם פסוק ז) כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט ג) וילמד לטרוף טרף אדם אכל

והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב (בראשית א ל) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף פני¹⁵⁹⁸ החטא הממית כאשר פירשתי וכשהותר שחימת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (שם ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשאר על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (בראשית ט ו)

ועל כן אמר הכתוב¹⁵⁹⁹ על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה והכוונה היתה בו על חזקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד ע"ג) ולא עלתה זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – ונתתי שלום בארץ, יבטיח הכתוב שיתן יסוד עולם מחובר בארץ שבבראשית, כי עם זה יתברך העולם. והוא כענין שכתוב (קהלת ג &) גם את העולם נתן בלבם¹⁶⁰⁰, כי הלב הוא הארץ וזה מבואר, כי על כן אמר בארץ בלבם¹⁶⁰¹,

האומות כי אין להם מקום להאחז. ולכן הסמיך אליו והשבתי חיה רעה מן הארץ. עי' עבה"ק (ח"ב פרק ו') ז"ל: וכזו היתה תפלת רב ספרא באמרם שם, רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, כי היה מעורר הרצון שישפיע רחמיו ואורו הגדול במדת טובו ויתיחד בכבודו מאליו כי אין די בתחתונים לגרום זה בעבודתם, ואמר שתשים שלום בפמליא של מעלה, והוא כטעם ונתתי שלום בארץ שישים מדת השלום שהוא צדיק חי העולמים מחובר בארץ סוד מלכות בית דוד.
¹⁵⁹⁶ עי' זהר (בראשית יז ע"א) שיסוד נקרא כל, ולכן אולי זה הרמז ששלום שקול כנגד הכל, שהוא כולל כל ה"ק?

¹⁵⁹⁷ עי' מדרש הובא בהערות על רש"י.

¹⁵⁹⁸ מפני?

¹⁵⁹⁹ ? ישעיה (יא א) ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה:

¹⁶⁰⁰ עי' ספר הבהיר אות ח. אמר רבי בון מאי דכתיב (משלי ח' כ"ג) מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ, מאי מעולם, שצריך להעלימו מכולי עלמא דכתיב (קהלת ג' י"א) גם את העולם נתן בלבם, אל תקרא העולם אלא העלם, אמרה תורה אני קדמתי להיות ראש לעולם שנאמר מעולם נסכתי מראש ואם תאמר שמא הארץ קדמה לה ת"ל מקדמי ארץ כד"א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ומאי ברא, ברא כל צרכי הכל ואח"כ אלהים, ומה כתיב בתריה את השמים ואת הארץ: ????

¹⁶⁰¹ עי' ע"ח שער טנת"א פרק ה ז"ל: הנה העולם הוא משה קצוות שהם מעלה ומטה וארבעה רוחות. והם סוד זעיר אנפין הכולל ו' קצוות. והתחלתם מחסד כמ"ש (תהלים פט ג) אמרתי עולם חסד יבנה וגו'. דהיינו שהעולם היא ה"ק יתן בלבם שהוא הנוק'.

כי הכל בכל, כאשר יהיה האופן בתוך האופן (יחזקאל א טז)¹⁶⁰². ולפי שהשפע בא אל היסוד מהנצח וההוד, שהם למודי ה'¹⁶⁰³ והם המשפיעים בה, על כן אמרו רז"ל (&) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. והוכיחו זה ממה שכתוב (ישעיה נד &) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

(יא) ונתתי משכני בתוכם –

עי' רמב"ן: אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כגון כי שם נגעל מגן גבורים (ש"ב א כא) לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור – לשון רש"י ולא ידעתי מה הפעם בזה שיאמר הקדוש ברוך הוא כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בנגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר (להלן פסוק מד) לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה (ירמיה יד יט) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך

אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו¹⁶⁰⁴ ככלי שמגעילין אותו ברותחין¹⁶⁰⁵ אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה בדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י) ואמר נפשי כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו (עמוס ו ח) והנביא אמר בתמיה אם בציון עצמה געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים נגאלים

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם – נפשי האמור בהקב"ה הכוונה על השכינה¹⁶⁰⁶, וזה שכתוב (תהלים כד ד) אשר לא נשא לשוא

¹⁶⁰² עי' תיקו"ז & שב"א מאן איהו, כאשר יהיה האופן בתוך האופן, ואינן את המאור הגדול ואת המאור הקטן, ואינן גוף וברית, ולקבלייהו חמה ולבנה, דאינן לקבל אימא עלאה ותתאה: ¹⁶⁰³ עי' לעיל הערה 1556.

¹⁶⁰⁴ עי' הערה 1595 ולראות אם זה חזרה על שם.

עי' שעה"פ יתרו וז"ל: אנכי רומז במלכות, אספקלריא דלא נהרא. ואמנם יש בה תוכיות הנקודה, הנקרא נפש שלה. וזה שארז"ל כי ר"ת אנכי, נוטריקון, אנא, נפשי, כתבית, יהבית, והבן זה. ולכן בעשרת הדברות נאמר אנכי, כי היה בה בחי' הנפש של המלכות, ע"כ, דהיינו שהוא גילוי למידת המלכות. ועי' זהר ח"ג מה ע"ב

עי' זהר (ח"ג דף מה ע"ב) מי יעלה בהר יהו"ה וגו' נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי וגו', נפשו כתיב, מהו נפשי ונפשו, אלא כלא חד מלה, כמה דאת אמר (עמוס ו ט) נשבע יהו"ה בנפשו, (ש"א ב לה) כאשר בלבבי ובנפשי יעשה, ודוד מלכא אתאחיד בההוא לב ובההוא נפש, ועל דא לא נשא לשוא נפשו. תרגום:

עי' עבה"ק ח"ג פרק ס' וז"ל: אשר לא נשא לשוא נפשי נפשו כתיב והיא השכינה הנקראת נפש דוד והקרי והכתיב מורים על דבר אחד, ובא כטעם לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא לשום שמו שם, תרגם אנקלוס לאשראה שכינתיה תמן וכל נפש המיוחסת למקום ברוך הוא היא השכינה, ובפירוש אמרו בספרא וגעלה נפשי אתכם זה סלוק שכינה, ולזה אמר אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי כי מדת הדין היא, אם בציון געלה נפשך. הוא סלוק השכינה ורחוקה מציון מעונות יושביה נשבע יי' צבאות בנפשו, שכינתו, ותקצר נפשו בעמל ישראל השכינה מצרה בעמל ישראל וכענין בכל צרתם לו צר, ובפרק אין דורשין ובפרק נגמר הדין בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קל אני מראשי קל אני מזרועי:

¹⁶⁰⁵ זכור לי מקום שכתוב שהשכינה עושה הגעלה לרשעים, ותיקון לצדיקים ולא מצאתי כעת.

¹⁶⁰⁶ עי' שעה"פ יתרו וז"ל: אנכי רומז במלכות, אספקלריא דלא נהרא. ואמנם יש בה תוכיות הנקודה, הנקרא נפש שלה. וזה שארז"ל כי ר"ת אנכי, נוטריקון, אנא, נפשי, כתבית, יהבית, והבן זה. ולכן בעשרת הדברות נאמר אנכי, כי היה בה בחי' הנפש של המלכות, ע"כ, דהיינו שהוא גילוי למידת המלכות. ועי' זהר (ח"ג דף מה ע"ב) (ובגין כך) מי יעלה בהר יהו"ה וגו' נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי וגו', נפשו כתיב, מהו נפשי ונפשו, אלא כלא חד מלה, כמה דאת אמר (עמוס ו ט) נשבע יהו"ה בנפשו, (ש"א ב לה) כאשר בלבבי ובנפשי יעשה, ודוד מלכא אתאחיד

נפשו, ממה שכתוב (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' אלהיך, ותרגם אונקלוס (דברים יב ה) לשום את שמו, לאשראה שכנתיה, וזה (ירמיה ה ט) ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי, כי מדת הדין היא. וזהו (שופטים י טז) ותקצר נפשו בעמל ישראל, כי השכינה מצרה בעמל ישראל, (ישעי' סג ט) ובכל צרתם לו צר, וזהו (ירמיה יג יז) במסתרים תבכה נפשי מפני גוה, וקראוהו חכמי האמת בתי בראי¹⁶⁰⁷.

ומפורש אמרו בספרי (ספרא ו) וגעלה נפשי אתכם זו סלוק שכינה, אבל בכאן מפני שהזכיר משכני שהוא השכינה, נצטרך לומר כי כשהזכיר נפשי הכוונה למעלה על הבינה שהיא נפש המדות¹⁶⁰⁸. שאילו היתה הכוונה על השכינה מה טעם שיאמר שלא תגעל אותנו כי כיון שהיא בתוכנו אין צריך לומר שלא תרחיק אותנו. אבל ענין הכתוב שאמר ונתתי משכני זו שכינה הכוללת¹⁶⁰⁹ והמושכת כה שבעה, ולא תגעל נפשי על נפש המדות שתקבל אותנו, כי הנשמות משם שרשן, ושמה תשובתן¹⁶¹⁰. ולכך באר שאחר שתקבל אותן שלא תפליטם, והיא הבטחה שלא נצטרך לגלגול. ורמז בכאן כי כל הבנין שלם, כי היא הבטחת זמן השלמות, ויהיה זה כענין שכתוב (עמוס ו ח) נשבע אדני אלהים בנפשו, כי האדון אשר בו הרחמים נשבע בנפשו הוא נפש המדות. והוא כענין שאמר דוד ע"ה (תהלים קמג א) באמונתך ענני שהוא החכמה והיא שבועה¹⁶¹¹. וכן אמר הכתוב בפירוש (תהלים פט ג) נשבעת לדוד באמונתך וזה מבואר.

(כו יג) ואולך אתכם קוממיות –

ע"י ר' בחיי: הנה הפרשה זו ביעודים הטובים הללו התחילה באל"ף, אם בחקותי, וסיימה בתי"ו, קוממיות. והנה זה להורות שאין הברכות האלה לישראל בתשלומין אלא בזמן שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו. ופרשת האלות הסמוכה לה תתחיל בוא"ו, (פסוק יד) ואם לא תשמעו לי, ותסיים הפרשה כולה בה"א, (להלן פסוק מו) בהר סיני ביד משה, והוא חצי השם, ועל שם שכתוב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה¹⁶¹². ודע כי פסוקי האלות רבים מפסוקי הברכות, וכן באלות של משנה תורה. והיה זה כדי לאיים על הבריות ולהפחידם על העבירות ברבוי הקללות. וכן מצינו בשכינה שהיא מדת הדין היתה כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (שמות כד יז), והרחמים בקרבה. וזה סוד הכתוב (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה, באורו כי

בהוא לב ובהוא נפש, ועל דא לא נשא לשוא נפשו. תרגום:

ע"י עבה"ק ח"ג פרק ס' וז"ל: אשר לא נשא לשוא נפשי נפשו כתיב והיא השכינה הנקראת נפש דוד והקרי והכתיב מורים על דבר אחד, ובא כטעם לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא לשום שמו שם, תרגם אונקלוס לאשראה שכינתיה תמן וכל נפש המיוחסת למקום ברוך הוא היא השכינה, ובפירוש אמרו בספרא וגעלה נפשי אתכם זה סלוק שכינה, ולזה אמר אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי כי מדת הדין היא, אם בציון געלה נפשי. הוא סלוק השכינה ורחוקה מציון מעונות יושביה נשבע יי' צבאות בנפשו, שכינתו, ותקצר נפשו בעמל ישראל השכינה מצרה בעמל ישראל וכענין בכל צרתם לו צר, ובפרק אין דורשין ובפרק נגמר הדין בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קל אני מראשי קל אני מזרועי:

¹⁶⁰⁷ נ"ל שכוונתו לגמ' בחגיגה

ע"י זהר ח"ב רנז ע"ב ורנח ע"א שכוונתו לנו"ה שהם לבר מגופא, וע"י & לגבי קשר בין נו"ה לשכינה.

¹⁶⁰⁸ כלומר פנימיות הו"ק שהם המדות.

¹⁶⁰⁹ דהיינו שכינה עילאה.

¹⁶¹⁰

¹⁶¹¹ נראה שכוונתו למידת המלכות ששבועה במלכות ע"י ע"י זהר פנחס רנה ע"ב: כל הנווד בהו"ה דאיהו תפארת, כאילו נודר בחכמה דאיהו יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך, וכל הנשבע באלקים כאילו נשבע במלך עצמו, ע"כ. וע"י שעה"כ דרושי לילה ג' שאמונה היא במלכות.

¹⁶¹² נראה שכוונתו לזה שכאשר עמו אנכי בצרה היינו שהשכינה בגלות, ואז כל השם היא רק י"ה כמש"כ כיש יד על כס י"ה (ע"י תיקו"ז נו ע"ב) וצ"ע.

תמיד בפרשה אני והלכתי אף אני (פסוק כד) והכיתי אתכם גם אני (שם) ויסרתי אתכם אף אני (פסוק כח) והשמותי אני (פסוק לב) אף אני אלך עמם (פסוק מא) ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (אות סו¹⁶²⁰) לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר וכו' והכלל כי הקדוש ברוך הוא כורת הברית הזאת וזה טעם שבע על חטאתיכם שבע כחטאתיכם¹⁶²¹ והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכתי ולכך אמר (פסוק מו) אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת¹⁶²² אבל במשנה תורה (דברים כח טו) אמר אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכיר שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה (שם פסוק מז) כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה' (שם פסוק כד) וזהו מאמר רבותינו (מגילה לא ע"ב) קללות שבת"כ בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבת"כ תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן כי הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין כל ישראל¹⁶²³

איש זה וזה איש.

תרגום:

דהיינו זאת הוא כינוי למידת המלוכה, וזה כינוי ל"ק. ועי' הערה הבאה שאני היא כינוי לשכינה.

¹⁶²⁰ ז"ל: ואמר ר' רחומאי מאי דכתיב (שם) אף אני, אלא הקב"ה אמר ויסרתי אתכם, וכנסת ישראל אומרת אל תדמו שאני מבקשת רחמים עליכם אלא אף אני איסר אתכם, לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר אתכם:

ועי' עבה"ק ח"ד פרק יז וז"ל: ולסוד זה נקראת אני בכל מקום לפי שהיא מזמנת עצמה להזהיר את ישראל שלא יקצצו נטיעותיה ויגרמו לה ולהם גלות בין האומות, ואם יחטאו היא מזמנת עצמה ליסר אותם, בסוד אף אני. ובהיותם על אדמתם היתה מזמנת עצמה להזהירם על ידי עבדיה הנביאים השכם ושלוח ולא שמעו ולא הטו את אזנם עד שיצא מן הדין שיצאו בגלות, וגם אנ"י סוד האם יצאה עמהם, וזה סוד ואני בתוך הגולה ומה טעם, על נהר כבר על סבת הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן וכבר פסק מקורו ויבש מעינו, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ולסבה זו ירדה שכינה לבבל בגלות. נפתחו השמים כי מה שהיה סתום וגנוז ומיוחד בייחוד גמור נפתח ונגלה ויצאו פנימיים לחוץ ונכנס הכנעני בבית יי'. ולסבה זו שנפתח הכל ונגלה, ואראה מראת אלהים מי שהיתה כגפן פוריה ברכתי ביתה בייחוד וצנעה יצאה ונראתה ונגלת בארץ אחרת:

¹⁶²¹ עי' זהר ח"ג קטו ע"א וז"ל: תוספת אמאי בגין ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. שבע והא קב"ה אי גבי ההוא דיליה לא יכיל עלמא למסבל אפ"י רגעא חדא הה"ד אם עונות תשמר יה יי' מי יעמוד ואת אמרת שבע על חטאתיכם אלא מה ת"ל שבע אלא שבע לקבלייכו ומאי איהי דא שמטה דאיהי שבע דאקרי שבע כד"א מקץ שבע שנים תעשה שמטה וע"ד שבע על חטאתיכם ואקרי שבע ואקרי בת שבע.

תרגום:

וכן עי' ז"ח & ד"א כי יקרא, כד"א ואם תלכו עמי קרי. והלכתי אף אני עמכם בקרי. ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. מאן איהי שבע. דא שכינתא:

תרגום:

ועי' שערי צדק וז"ל: בניין הבית היה באבני גזית לפי שהמדה הזאת נקראת ב"ת אלה"ים הוא בית דין שלמטה ולפיכך ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות אבני גזית והטעם לפי שהם לפעמים מדת הדין הקשה כשלא יבאו לה הצינורות מעולם הרחמים הרי היא מחרבת והורגת ועוקרת וזהו סוד ויסרתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם וזהו סוד הנקרא חרב נוקמת נקם ברית ולפיכך יסודה גזית.

¹⁶²² עי' לעיל הערה 395.

¹⁶²³ עי' זהר ח"ג דף רסד ע"ב, ת"ח כתיב משה ידבר והאלקים יענו בקול. ותנינן מאי בקול בקולו של משה ושפיר הוא בקולו של משה דייקא בההוא קול (דאיהו) אחיד ביה על כל שאר נביאין. (ומתמן משה אתזן על כלהו) ובגין דאיהו אתאחיד על כלהו בההוא קול דרגא עלאה הוה אמר להו לישראל יי' אלקיך איהו דרגא דאקרי שכינתא דשרייא בגווייהו. זכאה חולקיה. ואר"ש תנינן קללות שבת"כ משה מפי הגבורה אמרן. ושבת"כ משה מפי עצמו אמרן מאי מפי עצמו וכי ס"ד את זעירא באורייתא משה אמר ליה מגרמיה אלא שפיר הוא והא אתערנא מעצמו לא תנינן. אלא מפי עצמו ומאי איהו ההוא קול דאיהו אחיד ביה וע"ד הללו מפי הגבורה והללו מפי עצמו מפי הוא דרגא דאתקשר ביה על שאר נביאי מהימני. ועל דא בכל אתר אלקיך והכא אלקינו. ת"ח כמה אית להו לבני נשא לאסתמרא אורחייהו

עיי"ש: והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקדוש ברוך הוא כרת אותה כי כן היה שמו הגדול¹⁶²⁴ עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה רמז לסילוק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני רק כבוד שמו שנאמר (חגי א ה) וארצה בו ואכבדה ותוספת הה"א רמז לשניה שבשם הגדול¹⁶²⁵ וכבר דרשו בו (יומא כא ב) מדרש אחר גם כן רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר¹⁶²⁶ וכו' עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – אף אני אעשה זאת לכם. מלת "אני" רמז אל מדת הדין¹⁶²⁷, וכן בכל שאר אני. ומזה אמר הרמב"ן ז"ל, כי הוא כאלו הוא הפוך אף אני זאת אעשה לכם, לבאר כי מלת אני היא המדה הנקראת זאת¹⁶²⁸, וזאת, ה"א אחרונה מיסרת את האדם בשעת הכעס. ולכך אמר (פסוק יח) ויספתי ליסרה אתכם בתוספת ה"א¹⁶²⁹, ולא אמר ליסר. וענין ויספתי אתן תוספת במדת הדין שהיא הה"א של ליסרה אתכם, כי בבית ראשון היו תוכחות אלו, ושם התפארת והכבוד¹⁶³⁰, וכן אמר הנביא עוד (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו. ודומה לזה (בראשית ח כא) לא אוסיף לקלל, שענינו לא אתן תוספת במדת הדין לקלל עוד, והוא הסרסור והאדריכל¹⁶³¹ שהזכירו ז"ל במדרש

תרגום:

¹⁶²⁴ עי' לעיל הערה 395.

¹⁶²⁵ עי' זהר ח"א דף כו ע"א, ב' אבדין, דאינון בית ראשון ובית שני, ודא איהו כי ביום אכלך ממנו מות תמות ב' פעמים, ואינון גרמו דצדיק יחרב ויבש, בבית ראשון דאיהי שכינתא עלאה, ובבית שני דאיהי שכינתא תתאה, דא איהו (ישעיה יט ה) ונהר יחרב ויבש, ונהר דא (נ"א ו'), יחרב בה' תתאה, בגין דאסתלק מניה נביעו די' לאין סוף. ומ
¹⁶²⁶ ???

עי' זהר ח"ב דף רנח ע"א, לברייתא. בית שני קיימו בבתי בראי בירכין, ומנייהו אהדרו ושאר בבית קדש הקדשים, ואיהו בית שני, ואינון אחרנין אשתארו בברייתא לבר, ביני (נ"א בבי) ירכין, והוו אולפין ממתניתין, ואתנהיגו מינה, והיינו רזא דכתיב (ישעיה ב ג) כי מציון תצא תורה. ולבתר כד גרמו חובין, אתעדי שולטנותא

עי' ע"ח שער לו פרק ב, אח"כ בבית שני עלתה בימי השבת פב"פ בבחי' ו' אך בימי החול עלתה פב"פ של בחינת הה' שהיתה פרצוף ב"ס שלימות ושיעור קומתה מהחזה שלו ולמטה פב"פ והיו ה"ר שלו מאירין בה מרחוק אמנם לא עלתה היא כנגדן ממש כמו שהיתה בבית א' בימי החול. וזה הענין שחסר ה' דברים בבית שני ואלו הם אורים ותומים וכו' וזהו ענין מ"ש בזהר פרשת שמות כי בית ראשון לקבל ה' עילאה ובית ני לקבל ה' תתאה. והענין הוא שכבר בארנו שבבית ראשון היו פב"פ עד למעלה בחינת ו' והיו ה"ר מאירין בה ואז נקרא סיהרא באששלמותא במלוי הלבנה בט"ו לחודש בסוד חמשה עשר ה' על י' כנ"ל. נמ

עי' פת"ש (נוקבא דז"א - פתח לג) והיה הארה זו פב"פ מהקב"ה לישראל ורק במדרגה קטנה, שהיה חסר ה' דברים שאלו הדברים היו גילוי השגחתו ית' בבחינה עליונה מאד בהשראת השכינה בגלוי במאורות הנכללים בז"א שלא נתלבו ע"י הפרגוד שהוא הפרסה המפסיק באמצע, וה' דברים הם - ארון וכפורת וכרובים א', והוא בחכמה דז"א שבו התורה והוא יסוד אבא, והתורה היא חכמתו של יוצר בראשית. ב', רוח הקודש היא הנבואה בסטרא דבינה שמשם נביאים. ג', שכינה הוא כתר שהוא השראת רצון העליון על ז"א והוא השורה על הארון, וכמ"ש, ודברתי עמך שם וגו', וכן כתר הוא הרצון השורה על חכמה עליונה והרצון אינו מושג בסוד אין, וכמ"ש, כי לא יראני וגו'. משא"כ הארון כו' היה מושג ונראה מציאותו. הד', הוא אורים ותומים חסד דז"א כידוע בסוד שם ע"ב דחסד בע"ב אותיות שבו. ולכן היה על לב אהרן כהן גדול כמ"ש בכ"מ. ה', אש על המזבח בסטרא דגבורה. ואלו הדברים היו חסרים בבית שני, שלא נתגלו מאורות אלו שמשם ניכר גדולתם של ישראל שלא בענינים השייכים לעוה"ז. ולכן לנגדם חסרו

¹⁶²⁷ ג"כ אותם הדברים בבהמ"ק שהיא נוקבא, ולא האירו שם:

כלומר מידת המלכות שהיא דינא רפיא עי' &.

¹⁶²⁸ עי' לעיל הערה 248.

¹⁶²⁹ עי' לעיל הערה 434.

¹⁶³⁰ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹⁶³¹ עי' ספר הפליאה ואמר רבי אמי משל למלך שאמר לו לאדריכל לבנות לו פלטין ובנה לו ולא ערבה לו על מי להתעצב לא על אדריכל זהו ויתעצב אל לבו שהעטרה האצילה עולם הגשמי והרשיע ונסתלק המלך ממנה ונתמלאת עצב מיד נאבד העולם וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ הנחמה הוא שפע הרחמים ונשארו הרחמים עם יהו"ה כי אדם הגשמי הוא בארץ והעליון הוציא מן הארץ במעשיו זהו וינחם ה' למה נשארו הרחמים למעלה בעבור שעשה את האדם בארץ

בבראשית רבה (כו ו¹⁶³²), והיא המקרבת אותו בשעת הרצון ולוחמת בעדו כנגד אויביו. ועליה אמר דוד ע"ה (תהלים כז ג) אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. וכן אמר הנביא (מלאכי ג ז) שובו אלי ושובה אליכם אשוב לא נאמר אלא אשובה וזהו (פסוק כח) ויסרתי אתכם אף אני לא די שאני אדון הדין אלא אף אני אֵיֶסֶר עד כאן ומה שאמר (פסוק יח) שבע על חטאתיכם המדה הנקראת זאת והיא האומרת ויסרתי והכיתי נקרא גם כן שבע וכת שבע והיא היתה אם שלמה וזהו (ישעיה נ א) ובפשעיכם שלחה אמכם וזה מבואר

(כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב –

ע"י רמב"ן: אמר רבי אברהם כי הוא מושך עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקב וכן הנבואה עודד הנביא (דהיי"ב טו ח) ראשיכם שבטיכם (דברים כט ט) והארץ אזכור טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית¹⁶³³ והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו (ויק"ר לו ה) ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה וזכרתי את בריתי יעקב הקדים יעקב לשאר האבות כדי להקדים זכור שהוא הרחמים¹⁶³⁴ ולסדר המדות ממטה למעלה ופרט המדות שבעה יעקב נכלל עמו שני עמודי שמים וקו האמצעי¹⁶³⁵ הנרמז בתוספת וא"ו של יעקב¹⁶³⁶ ויצחק ואברהם והארץ הרי זה שבעה וזהו לשון בריתי יעקב בריתי שהוא יעקב¹⁶³⁷ וכן בכלן בריתי יצחק בריתי אברהם וקרא לכל אחד ואחד מהאבות של מעלה ברית על שם שכולן נכללין בברית והארץ שהיא שמורה כלולה מהם אזכור גם כן והסוד הזה בעצמו אחז הכתוב האומר (דברים ד לו) ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים בפניו זה יעקב שנאמר (תהלים כד ו) מבקשי פניך יעקב סלה בכחו זה יצחק הגדול זה אברהם ועוד הקדים יעקב כדי שיהיה הכבוד מסתכל בדמות החקוק בחיות המרכבה ומרחם על ישראל¹⁶³⁸

וסילק האדם העליון מן הארץ עליונה. ויתעצב אל לבו כביכול התעצב אל לבו מדלא אמר ויעצב, ודע מה שלא אמר בלבו אלא אל לבו שנאמר ויתעצב אל לבו הוא החסד שהוא לב וחיות של

היקף ושב לדין

¹⁶³² אולי ח ג

¹⁶³³ ע"י אפיקי ים (שבת דף קד ע"א) והוא סוד ברית הקש"ת וכמ"ש בזהר כד תחזי קשתא בגוונוי נהורין תצפה לרגלוי דמשיחא, והם ג' גוונין נהורין דבי' גוונין דאבהן כמ"ש (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב וכו' וכת' (בראשית ט טז) וראיתיה לזכור ברית עולם וכו'. וקש"ת הם גוונין דאבהן כידוע בסוד השופר והוא מלשון שופרא

היינו כאשר החג"ת מאירים ביסוד?

¹⁶³⁴ היינו זכור ביחס לשמור

¹⁶³⁵ ת"ת.

¹⁶³⁶ ע"י זהר ח"א דף קסח ע"א, קמיה דיוקנא דיעקב וחייס על עלמא, כמה דאת אמר (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב, יעקב' בוא"ו, אמאי בוא"ו, בגין דאיהו דיוקנא דיעקב ממש, תא חזי כל מאן דחמי ליה ליעקב, כמאן דאסתכל באספקלריאה דנהרא, והא אתמר דשופריה דיעקב כשופריה דאדם קדמאה, אמר רבי ייסא,

¹⁶³⁷ יסוד ע"י דברי רבינו לעיל בראשית & (יג) והנה ה' נצב עליו

¹⁶³⁸ ע"י זהר ח"א דף צז ע"א, אבינו הוא כסא בפני עצמו, דכתיב (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב, ברית כרת קודשא בריך הוא ליעקב לבדו יותר מכל אבותיו דעביד ליה כסא הכבוד, בר מן קדמאה:

ומה שנכתב יעקוב מלא בוא"ו ירמוז על הששית שהיא מדתו והיא הוא"ו שבשם הגדול מלבד שיש במלת יעקוב כשהוא מלא בוא"ו התעוררות ורמוז כי ב"ו פני החיה המרובעת קבועין פני יעקב ומכאן תבין (במדבר כה יד) רביעית יין לכבש ולא כן לפר כי אם חצי ההין ולאיל שלישית ההין גם עליו הזכיר יחזקאל ע"ה (יחזקאל א ה) וידי אדם מתחת כנפיהם באחרית התיבות תם להורות עליו (בראשית כה כז) ויעקב איש תם ומזה אמר יושב אהלים והוא כאלו אמר יושב הכסא ועוד אהלים של מטה ושל מעלה וכבר הזכרתיו בסדר תולדות יצחק (שם) והוצרך לומר והארץ אזכור כדי להזכיר המרכבה בשלמותה שאין מרכבה פחותה מארבעה

ודעת הרמב"ן בסוד הכתוב כי יעקב והוא השם המיוחד ידבר ולכך יעקוב מלא בוא"ו ועל כן יאמר וזכרתי כלומר אמשוך שפע אצילות מלמעלה ואשפיע על האבות העליונים והארץ הכלול מכלם אזכיר גם כן ואז ארחם על ישראל והרי כל הבנין שלם והמדרש שקרא את הארץ הזאת בשם מגדלת כלפי המדות שהם למעלה ממנה ובאו לרמוז כי האבות שהזכיר הכתוב אין הכוונה בהן בשל מעלה וקראן ברית לפי שכולן נכללים בארץ הנקראת ברית וכמו שהזכרתי

(כו מד) ואף גם זאת

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ואף גם זאת לרבות כנסת ישראל שנקראת זאת¹⁶³⁹ שנאמר (תהלים קיח כג) מאת ה' היתה זאת (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם¹⁶⁴⁰ והכוונה שבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם וזהו שאמר הכתוב לא מאסתים ולא געלתים לכלתם כתיב בשביל כלתם לא אפר בריתי אתם וזהו שהזכיר אסף (תהלים פ טו) הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת הבט משמים וראה כמו (מלכים – א ח לב) ואתה תשמע השמים ופקוד גפן של זאת ובאר בתוך דבריו כי הגפן של זאת מפורסמת מן הרשעה הנקראת חזיר יער [והעיי"ן תלויה לרמוז על אמונתם] וכבר הזכרתי זה בפסוק (בראשית לו לא) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום ושם תראה ודע כי מדרך הקבלה יש הפרש גדול בין לשון אף ללשון גם אף על פי ששניהם לשון רבוי כי לשון אף ירמוז למדת הדין ולשון גם ירמוז למדת הרחמים מלשון גמילות חסדים כענין (בראשית לו ו) וגם שמע בקולי והשמיעה ברחמים וזהו ואף גם זאת כי מלת זאת כלולה מן הדין והרחמים וזה מבואר¹⁶⁴¹

(כו מה) וזכרתי להם ברית ראשונים

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ברית ראשונים ברית שלשה העליונים שהם ראשונים לשבעה כמו (איוב טו ז) הראשון אדם תולד כי בעבור שהזכיר למעלה בפסוק וזכרתי הראשון שלשה אבות העליונים ממטה למעלה ותמצאם בפרטם שבעה וכמו שהזכרתי על כן יזכיר כאן בפסוק וזכרתי השני על שלשה העליונים כדי להשלים הבנין ועוד כי מדת הרחמים הרמוזה בוא"ו שהיא מכלל השבעה כלולה מן הרחמים והדין¹⁶⁴² ולכך

¹⁶³⁹ ע"י לעיל הערה 248.

¹⁶⁴⁰ ע"י לעיל הערה 248, וע"י לקמן הערה 2152.

¹⁶⁴¹ ע"י זהר ח"ג דף קטו ע"ב, דאיהו שלמא דארעא שלמא דביתא שלמא דעלמא. ויסרתי אתכם אף אני שבע. מאי שבע דא צדק הא ודאי ברית ובג"כ דברי הברית נינהו. א"ר יוסי כתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו'. ואף גם זאת ודאי כד"א אף אני. גם לרבות כ"י דאקרי זאת דלא שבקת לון לעלמין. בהיותם בארץ אויביהם. בהיותם כלא כחדא. לא מאסתים ולא געלתים בגין דלא אתחבר בהו. להפר בריתי אתם דאי לא

¹⁶⁴² ע"י זהר ח"א דף קיז ע"א, חושבן דא, דכתיב (ויקרא כו לד) אז תרצה הארץ, והוא רזא דוא"ו, דכתיב (שם מב) וזכרתי את בריתי יעקוב, ודא הוא וא"ו כלא כחדא, ועל דא אזכור, ולבתר

יוסיף שנית ויבטיחם כי בהיותם בארץ אויביהם יזכיר להם ברית ראשונים שהם עצם הרחמים העליונים¹⁶⁴³ ואמר אשר הוצאתי אותם כלומר לפי שאני הוצאתי אותם ממצרים כדי להיות להם לאלהים וזה מבואר

(כז ב)

ע"י ר' בחיי: איש כי יפליא נדר לא אמר ידר נדר אלא יפליא מלשון פלאות חכמה כי הנדר¹⁶⁴⁴ מושך מהחכמה והחכמה למעלה מהנדר ואמרו רז"ל בסדר המעלות (הוריות יג א) חכם קודם למלך וכן הנדר למעלה מהשבועה שהרי הנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות ועל כן הזכיר בנדר לשון יפליא

עיי"ש: וע"ד הקבלה אומר אני כי יתכן לומר בטעם תוספת הכ"ף במקום הזה מפני שכסא הכבוד כצורת כ"ף זקוף כלפי מעלה מעותד לישב עליו¹⁶⁴⁵ ועל זה אמרו באגדה באלפ"א בית"א דר' עקיבא עמד כ"ף לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבש"ע רצוני שבי תברא העולם שבי קוראין כסאך כתרך וכנויך ומפני זה נתיסדה תיבת כסא על אות כ"ף וממה שהחיות שפניהם פני אדם נושאות הכסא תבין סוד הכתוב (תהלים קלט ה) אהור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה קרי ביה כ"ף שלך ומן הידוע כי שורש הנפש השכלית בכסא הכבוד וכשאמר בערכך נפשות לה' ביחוד מלת בערכך בערך כ"ף ונתבאר מזה כי הנפשות אשר לה' הם בערך כסא הכבוד כי גם הנה מרכבה לו יתעלה ואמרו רז"ל (שה"ר זוטא א טז) שלשה נכנסו זה לפני משה (שמות כ יח) ומשה נגש אל הערפל לפניו ממנו צדק ומשפט שנאמר (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך לפניו מהם נפשותיהן של צדיקים שנאמר (איוב יב י) אשר בידו נפש כל חי ואומר (שמואל – א כה כט) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ותמצא מלת נפשת חסרה וא"ו לרמוז שאין כל הנפשות לה' וכמו שאמרו (סוכה מה ב) ראיתי בני עליה והן מועטין

(לב) תחת השבט

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה העשירי יהיה קדש לה' העשירי¹⁶⁴⁶ כנגד העשירי שהוא קדש לה' ראשית¹⁶⁴⁷ כי הבכור והמעשר עקרו אחד וזהו נעוץ סופן בתחלתן¹⁶⁴⁸ לחבר וליחד הסוף עם הראש וזה מבואר

והארץ אזכור דא כנסת ישראל, תרצה, תתריעי

¹⁶⁴³ ע"י הערה 1670.

¹⁶⁴⁴ ע"י לעיל הערה 214.

¹⁶⁴⁵ ?

¹⁶⁴⁶ מלכות

¹⁶⁴⁷ כתר

¹⁶⁴⁸ ע"י ס"י (פ"א מ"ז) עשר ספירות בלימה מדתן עשר שאין להם סוף, נעוץ סופן בתחילתן

ותחילתן בסופן

(א נא): וּבְנִסּוֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יִקְמוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהָזָר

הַקָּרֵב יוֹמֵת:

עי' ר' בחיי: ובנסוע המשכן יורידו אותו הלוויים ו'בחנות המשכן יקומו אותו הלוויים ו'הזר הקרב יומת – כבר הודעתך (בראשית יא ט) כי בכל מקום שתמצא השם רשום למפרע בהפך אותיותיו מורה על מדת הדין¹⁶⁴⁹, כי כן הזכירו המן הרשע בהפוך אותיותיו, ואמר (אסתר ה) וכל זה איננו שוה' לי בכל עת, ונתהפכה מדה"ד עליו¹⁶⁵⁰. והנה בכאן בענין עבודת הלוויים הזכיר תחלה בכתוב הזה השם הנעלם¹⁶⁵¹, ואחרי כן הזכיר השם המפורש שני פעמים למפרע להורות על מדת הדין, שהיא מתוחה על הזר הקרב לעבודת הלוויים, ובענין שאירע בעזה שכתוב בו (שמואל – ב ו ז) ויחר אף ה' בעזה. והסתכל איך התחיל הרמז בכל פעם ממלת הלוויים, ממה שידעת כי מדרתו של לוי מדת הדין היא¹⁶⁵², והיא ה"א אחרונה שבשם¹⁶⁵³, ולכך התחיל רמז ה"א בכל פעם ממלת הלוויים וזה מבואר. ובאור הכתוב, יורידו אותו, יסירו הבריחים והעמודים, ו'בחנותו היו הם מקימין אותו, והזר הקרב, לעבודה, יומת, בידי שמים.

(ב ב): אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֶתֶת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד

יִחַנּוּ:

עי' ר' בחיי: דגל מחנה יהודה היה נוסע תחלה, והיה במזרח, ולפי שהיה בעל גבורה נמשל לאריה, שנאמר (בראשית מט ט) גור אריה יהודה. ועמו ממה יששכר ומטה זבלון, וכתוב בהם ראשונה יסעו, והמלה¹⁶⁵⁴ הזו תרמוז לחכמה, כי כן היו כלם בעלי

¹⁶⁴⁹ עי' לעיל הערה 403 ועי' לקמן במדבר (א נא).

¹⁶⁵⁰ עי' זהר (ח"ג קעד ע"א): דמסטרא דימינא דתמן י' דאיהו חכמה שרותא דשמא דיהו"ה דאיהו אחזי זכותא על בנהא מימינא דתמן רמ"ח פקודין דעשה מסטרא דאת ה' בתראה דאיהי לשמאלא דגבורה דתמן לא תעשה דאינון סס"ה דתמן נדונין רשעים גמורים תמה לון זכות אבות ואתהפך לון שם יהו"ה הוה"י ואוליפנא מהמן הרשע (&) וכל זה איננו שוה לי. תרגום: שמצד ימין ששם י' שהיא חכמה, ראשית שם ה', שהיא מראה זכות על בניה מימין, ששם רמ"ח מצוות עשה, מצד אות ה' אחרונה שהיא שמאל של גבורה, ששם לא תעשה, שהם סס"ה, ששם נדונים רשעים גמורים, תמה להם זכות אבות, ומתהפך להם שם יהו"ה הוה"י, ולמדנו מהמן הרשע "וכל זה איננו שוה לי".

¹⁶⁵¹ עי' ויקרא יט כז ודברים כח טו שזה שם יה"ו, ועי' שמות ג יג שזה עיקר שם הו"ה שהה' אחרונה כפולה, ועי' הערה 64
¹⁶⁵² עי' זהר ח"ג (כט ע"ב): כהן לוי וישראל, כהן ביה י' חכמה ודאי, לוי ביה ה' תבונה, ישראל ביה דעת ודא ו'.

ועי' שם קכא ע"ב: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד (במדבר ד ג) פקודא דא להיות הלוויים משוררים במקדש ואע"ג דאוקימנא לעילא הכא צריך לחדש מלין דהא כהן איהו מקריב קרבנא ואיהו מיכאל לוי איהו גבריאל איהו צריך לנגנא ורזא דמלה (תהלים מב ט) יומם יצוה יי' חסדו דא חסד כהנא רבא דמיכאל איהו כהן הדיוט לגבי מאריה ועם כל דא דהדיוט איהו אצל מאריה מלך דחיות הקדש איהו וברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך והאי איהו יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה עמי דא גבורה שירה

תרגום: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד, מצוה זו להיות הלוויים משוררים במקדש. ואף על גב שבארנו למעלה (קט ע"ב - רמ"ז), כאן צריך לחדש דברים, שהרי הכהן מקריב קרבן והוא מיכאל. לוי הוא גבריאל, הוא צריך לנגן. וסוד הדבר "יומם יצוה ה' חסדו" זה חסד כהן גדול, שמיכאל הוא כהן הדיוט לגבי רבונו, ועם כל זה שהדיוט הוא אצל רבונו, הוא מלך חיות הקדש, וברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך (ברכות ז ע"א), וזהו יומם יצוה ה' חסדו. ובלילה שירה עמי, זו גבורה, שירה.

¹⁶⁵³ עי' לעיל הערה 16.

¹⁶⁵⁴ ראשונה, ראשית חכמה.

תורה, שנאמר (תהלים ס ט) יהודה מחוקקי, וכתוב (דברי הימים – א יב לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, וכתוב (שופטים ה יד) ומזבולן מושכים בשבט ספר, ועל כן הם ראויים לשבת יחדיו, ושלשתן נקראים מחנה יהודה. והיו דוגמת מחנה גבריאֵל עזריאל שמעיאֵל¹⁶⁵⁵ מלפני השכינה, ושלשתם נקראים מחנה גבריאֵל. ויש לכל אחד מהם כמה מחנות וכמה צבאות מלאכים שהם ממונים עליהם, כשם שהיו במטה יששכר ובמטה זבולן כמה אלפים רבבות מישראל. ומעתה הבן הרמז הנמרץ אשר רמז הכתוב באמרו (דברי הימים – א ה ב) יהודה גבר באחיו, בא לרמוז כי מחנה יהודה דוגמת מחנה גבריאֵל.

דגל מחנה ראובן היה בדרום והיה בעל תשובה, והתשובה היא חסד גדול מהבורא יתברך על גבראֵיו, והוא פתח תחלה בהצלה ורחמים, שנאמר (בראשית לז כא) וישמע ראובן ויצילהו. ועמו מטה שמעון שנולד אחריו, ומטה גד שהוא בכור שפחת לאה, וכתוב בהם ושניים יסעו, כי כן הבינה שניה להכמה. ושלשתן נקראין מחנה ראובן והיו דוגמת מחנה מיכאל¹⁶⁵⁶, כוכביאל פדיאל מימין השכינה, ושלשתן נקראין מחנה מיכאל, הוא שרמזו משה רבינו כשפתח בשירת הים (שמות טו יא) מי כמוכה, וסיים בתורה (דברים לג כו) אין כאל ישרון הרי מיכאל. וידעת כי הוא מלאך החסד והרחמים וכו'.

דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה, ידעת כי ירבעם הטא והחטיא את הרבים, והוא היה משבט אפרים לפיכך היה צריך רפואה לרפאות את שברו, ועמו מטה מנשה ומטה בנימין, וזהו שכתוב (תהלים פ ב) לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך. והיו חונים במערב, ואמרו רז"ל (ב"ב כה ע"ב) שכינה במערב. וכתוב בהם ושלישים יסעו, ומהראוי לסמוך לתורה ולתשובה גבורה כדי שישוב האדם בתשובה ויתגבר על יצרו, ושלשתן נקראים מחנה אפרים¹⁶⁵⁷. והיה דוגמת מחנה רפאל זבדיאל אחיאל מאחרי השכינה, ושלשתן נקראים מחנה רפאל. הוא שרמזו משה רבינו ע"ה על מרים הצריכה

¹⁶⁵⁵ עי' הזהר ח"ג קנד ע"א: דגלא קדמאה משריא מזיינא ארי"ה מיכאל רשים בפרישו דגלא פרישא לימינא מזרח שירותא דשמשא אזיל במטלנוי בנהירו תרין ממנן תחות ידיה יופיאֵל צדקי"אל חד לאורתא (נ"א לאורייתא) וחד למיהך בשוקא דאזיל. תרגום: דגל ראשון מחנה מזוינת, אריה מיכאל רשום בפרישת הדגל הפרוש לימין מזרח, ראשית השמש, הולך במשאו, באור שני ממונים תחת ידיו, יופיאֵל צדקי"אל, אחד ללילה (לתורה) ואחד ללכת בשוק שהולך.

אמנם עי' ספר הפליאה (&): כשם שברא הקב"ה ד' רוחות כך ברא הקב"ה ד' דגלים וכך ברא ד' מלאכים שהם מיכאל גבריאֵל רפאל אוריאל וסיבבם אצל כסא מיכאל מימינו כנגד ראובן ולמה נקרא שמו מיכאל שבשעה שעברו בים פתח משה בשירה ואמר מ"י כמוכה באלים ה', וכשסיים את התורה אמר אין כא"ל ישורון מי כמוכה ואין כאל הרי מי כאל. אוריאל משמאל כנגד דן שהוא בצפון, ולמה נקרא שמו אוריאל בשביל תורה נביאים כתובים שהקדוש ברוך הוא מכפר עליו. שנאמר קומי אורי כי בא אורך ודוד אמר אל ה' ויאר לנו הרי אוריאל, היינו דכתיב כי אשב בחושך ה' אור לי. גבריאֵל מלפניו כנגד יהודה משה ואהרן מלכות יהודה, ולמה נקרא שמו גבריאֵל דכתיב כי יהודה גבר באחיו וכתוב ויקרא אל משה וכתוב ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר מערב צפון דרום. האור יוצא, מערב ואוצרות ברד וקור בעולם. דרום טללי ברכה יוצאים משם. שלום הרי גבריאֵל. רפאל מאחוריו כנגד אפרים ולמה נקרא שמו רפאל כדי לרפאות שברו של ירבעם שיצא מאפרים שהיא במערב והיינו דכתיב רפאני ה' וארפא הרי רפאל.

¹⁶⁵⁶ עי' הזהר ח"ג קנה ע"א: דגלא רביעאה אד"ם רפ"אל מערב בהדיה אסוותא בסטרא דאדם אתכליל דינא עלאה עליה אתסי האי (ס"א חד) אחיד בקרנוי דשור כד מבעי לאעלא לון לתהומא רבא וכפית לון דלא יוקיד עלמא.

תרגום: דגל רביעי אדם רפאל מערב יחד, אתו רפואה בצד שאדם נכלל, דין עליון עליו מתרפא, זה (אחד) אוחד בקרני השור, כשרוצה להכניסם לתהום רבה, וכופת אותם שלא ישרף העולם.

¹⁶⁵⁷ עי' בזהר ח"ג קנד ע"ב: דגלא תניינא משרייתא מזיינא נש"ר אוריאל דרו"ם תרי ממנן עמיה שמשיאֵל חסדיאֵל.

תרגום: דגל שני מחנה מזוינת, נשר אוריאל דרום, ושני ממונים עמו שמשיאֵל חסדיאֵל.

רפואה, ואמר (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה, הרי רפאל.

(ד כ) וְלֹא יָבֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבֹלַע אֶת הַקֹּדֶשׁ וְנִמְתּוּ:

ע"י רמב"ן: ע"ד האמת – טעם הכתוב כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלויים שלא יהרסו לראות את ה' עד שיורידו הכהנים את הפרכת, כי אז תראה הכבוד בחביון עזו וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים, ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו והמשכיל יבין¹⁶⁵⁸.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ולא יבאו לראות כבלע כשהכבוד מתבלע וחוזר אל מקומו הראשון אל הקדש למעלה. וידוע כי כל השנה היה הכבוד נשמט מן הענן לפני ולפנים לגמרי ומתגלה על הכפורת זהו שכתוב (ויקרא טז ב) כי בענן אראה על הכפורת¹⁶⁵⁹ לא אמר כי אראה בענן אבל אמר כי בענן אראה כלומר אני בא בעמוד ענן ואחר כך אשמט מן הענן ואראה על הכפורת וכבר הזכרתי זה במקומו ולפיכך לא היה רשות לכהן גדול ליכנס לשם כי אם פעם אחת בשנה ביוה"כ ואף ביוה"כ אינו רשאי ליכנס לשם כי אם בקטורת ולא שיכניס הקטרת עשוי אלא שיעשנו לשם ויעלה תמורת עשנו שם ויהיה הכבוד נכסה מעיניו ובענין שכתוב (ויקרא טז יג) וכסה ענן הקטורת את הכפורת וזהו שהזהיר את הלויים ולא יבאו לראות כשהכבוד מתבלע אל הקדש שהוא חביון עזו ובענין שכתוב (חבקוק ג ד) ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזו¹⁶⁶⁰.

פרשת נשא

¹⁶⁵⁸ ע"י זהר (ח"א דף רלב ע"ב): מאן דזכי למיחמי יחמי גו ידיעה וסכלתנו כמאן דחמי בתר כותלא בר מן משה נביאה מהימנא עלאה דהוה חמי ליה עינא בעינא לעילא באתר דלא אתיידע מאן דלא זכי דחו ליה לבר כמה חבילי טהירין אזדמנו לגביה אזדמנו נפקי עליה ואפקו ליה דלא יסתכל בענוגא דמלכא ווי לון לאיננון חייבין דעלמא דלא זכאן לאסתכלא כמה דאת אמר (במדבר ד כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש וגו' אמר רבי יהודה מסתכל הוינא והא מגו זהירין אלן מסתכלן נשמתהון דצדיקיא כד אתדבקו בהאי אתר מגו זהירין אלן מסתכלין נשמתהון דצדיקיא אינון גווינן סלקין ואתכלילן כחדא זכאה איהו מאן דידע לאכללא וליחדא כלהו כחדא לאתקנא כלא באתר דאצטריך לעילא לעילא וכדין אתנטיר בר נש בהאי עלמא ובעלמא דאתי.

תרגום: מי שזוכה לראות, יראה תוך ידיעה ותבונה כמי שרואה אחר הכותל, פרט למשה הנביא הנאמן העליון שהיה רואה אותה עין בעין, למעלה, במקום שלא ידוע. מי שלא זוכה, דוחים אותו החוצה. כמה קבוצות¹⁶⁵⁹ לוחי דין מזדמנים אליו מזדמנים לצאת עליו, ומוציאים אותו שלא יסתכל בעונג המלך. אוי להם לאותם הרשעים של העולם שלא זוכים להסתכל, כמו שנאמר "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש" וגו'. אמר רבי יהודה, הייתי מסתכל, והרי מתוך הזהרים הללו מסתכלות נשמות הצדיקים, כשנדבקו במקום הזה. מתוך הזהרים הללו מסתכלות נשמות הצדיקים. אותם צבעים עולים ונכללים כאחד. אשרי מי שידע להכליל וליחד את כולם כאחד, לתקן הכל במקום שצריך למעלה למעלה, ואז האדם שמור בעולם הזה ובעולם הבא.

¹⁶⁵⁹ ע"י לעיל הערה 386. וע"י זהר ח"ג נט ע"א: אמר רבי אבא מה בעא הכא כי בענן אראה על הכפרת וכתוב (&) בזאת יבא אהרן והא כהנא לא חמי לשכינתא בשעתא כד הוה עאל אלא עננא הוה נחית וכד הוה נחית מטא על האי כפרת ומתערין גדפייהו דכרובין ואקשי להו ואמרו שירתא ומה שירתא אמרי (תהלים צו ד) כי גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים האי כד סלקי גדפייהו בשעתא דפרסין להו אמרי (שם ה) כי כל אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה. תרגום: אמר רבי אבא, מה רצה כאן, כי בענן אראה על הכפורת, וכתוב בזאת יבא אהרן, והרי הכהן אינו רואה את השכינה בשעה כשנכנס, אלא ענן היה יורד, וכשהיה יורד מגיע על הכפורת הזו ומתעוררים כנפי הכרובים ומקישים בהם, ואומרים שירה, ואיזו שירה אומרים, כי גדול ה' ומהולל מאד נורא הוא על כל אלהים, זה כשמעלים את כנפיהם, ובשעה שפורשים אותן אומרים, כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה.

¹⁶⁶⁰ ע"י בהיר קמח: וכתוב "וקרנים מידו לו ושם חביון עוזו". ומהו "חביון עוזו", אלא אותו האור שגזו והחביא, שנאמר "אשר צפנת ליראין". וזה שנשאר לנו, "פעלת לחוסים בך", אותם שחוסים בצלך בעולם הזה ושומרים תורתך ומקיימים מצוותיך, ומקדשים שמך הגדול ומייחדים בסתר ובגלוי, שנאמר "נגד בני אדם".

(ד מט) על פי ה' פקד אותם ביד משה איש איש על עבדתו ועל משאו ופקדיו אשר צנה ה' את משה:

ע"י ר' בחיי: לא תמצא בפקודי בני ישראל שיוזכר בהם על פי ה'¹⁶⁶¹, והזכיר זה בלויים לרמוז על מדתם שהיא מדת הדין¹⁶⁶², והיו ממונים להשמיע קול¹⁶⁶³, וכן תולדת השי"ן לשרוק, ועל זה אמרו בספר יצירה (פ"ב מ"א) שי"ן שורקת מ"ם דוממת. ומלבד מנוי עבודת השיר היה ממונה עוד על המשפט ולשמור המקדש, והיה אפשר לו לשחוט כי הכהן לא היה שוחט, וכן כתיב (במדבר יט ג) ושחט אותה לפניו, ועל כן תמצא שיוזכר הכתוב תמיד בלויים על פי ה', הוא שכתוב (במדבר ג טז) ופקוד אותם משה על פי ה' כאשר צוה.

וקרוב בעיני לומר כי לכך הייבה התורה למנותם מבין חדש ומעלה כי הוא הקף הלבנה המושלת בלילה, ומדת הלויים היא מדת לילה¹⁶⁶⁴ הנקראת אמונה¹⁶⁶⁵, ואמר הכתוב (תהלים צב ג) ואמונתך בלילות¹⁶⁶⁶.

(ה יח) והעמיד הפה את האשה לפני ה' ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הפה יהיו מי המרים המאזניים:
ע"י ר' בחיי: מנחת קנאות היא וביד היכה יהיו – כבר הודעתך בפרשת הפלגה (בראשית יא ט) שבכל מקום שתמצא שם המיוחד למפרע הוא רמוז למדת הדין¹⁶⁶⁷, ובאותו ענין שנרמוז, שם מדת הדין מתוחה. וכבר העירותך למעלה כי נ"ד תיבות היו כותבים לסוטה שהיו נמחים על המים¹⁶⁶⁸, שהוא אמצעות שם הכנוי שהיא מדת הדין המתוחה כנגדה.

(ו ג) מיין ושכר יזיר חמין יזין והמין שכר לא ישקה וכל משרת ענבים לא ישקה וענבים לחים ויבשים לא יאכל:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה איש כי יפליא לנדור נדר נזיר כבר בארתי לך בסדר אמור (כא י) כהן גדול דוגמת מי הוא¹⁶⁶⁹ הנה הנזיר למעלה ממנו כי הוא למעלה מן המדות דבק בעצם הרחמים העליונים¹⁶⁷⁰ ולפי שהוא מוכתר במעלת הנזירות נקרא נזיר

¹⁶⁶¹ ע"י תיקור"ז יט ע"א: מלכות, פה, תורה שבעל פה קרינו לה.

¹⁶⁶² ע"י לעיל הערה 248.

אמנם ע"י תיקור"ז קיט ע"ב: זרע אברהם יצחק ויעקב דרגא דילהון חסד כהנא רבא גבורה לוי ישראל עמודא דאמצעיתא.

תרגום: אברהם יצחק ויעקב דרגתם חסד הכהן הגדול גבורה לוי ישראל העמוד האמצעי.
¹⁶⁶³ ע"י לעיל הערה 1652, וע"י לשון הגר"א בס"י ש' שורקת - שהיא מהלשון בשינים, והיא שורקת יותר מכל האותיות, וכן הקול וכן מדת הדין שצועקת, וכן האש שאינה נחה אפי' רגע, וכן שורפת כל דבר. ועיי"ש כ ע"ג ז"ל: האש שורקת ומתנענע תמיד, ורוח ממוצע. וכן מדת הדין שורקת תמיד וצועק, ומדה"ר שותק ומעלים עין.

¹⁶⁶⁴ ע"י לעיל הערה 99.

¹⁶⁶⁵ ע"י לעיל הערה 213.

¹⁶⁶⁶ ע"י זהר ח"ג טז ע"ב: מאי אמונה דא כנסת ישראל כמה דאת אמר (תהלים צב ג) ואמונתך בלילות.

תרגום: מה זו האמונה, זו כנסת ישראל כמו שנאמר ואמונתך בלילות.

¹⁶⁶⁷ ע"י לעיל הערה 403, ולעיל א נא.

¹⁶⁶⁸ ע"י דברי רבינו שמות ג טו, וצ"ע.

¹⁶⁶⁹ ע"י לעיל הערה 1519.

¹⁶⁷⁰ ע"י אד"ר קלז ע"ב: וברחמים גדולים אקבצך כיון דאמר רחמים מהו גדולים אלא אית רחמי ואית רחמי דעתיק דעתיקין אינון אקרונ רחמים גדולים רחמי דזעיר אנפין אקרונ רחמים סתם (מהנ"א הוא משום דאית ביה ימינא ושמאלא דינא ורחמי) ובג"כ וברחמים גדולים

מלשון כתר וזהו כי נזר אלהיו על ראשו תער לא יעבור על ראשו גדל פרע שער ראשו וקדש את ראשו וזהו כי יפליא מלשון פלאות חכמה¹⁶⁷¹ ולנדוד נדר מקום הבינה¹⁶⁷² והוא מוזהר מג' דברים מן היין ומן התגלחת ומטומאת המת ועשה הכתוב בזה שלשה חלקים הזכיר בהם שלשה פעמים כל ימי חלק ראשון כל ימי נזרו מכל אשר יעשה וגו' חלק שני כל ימי נזרו תער לא יעבור על ראשו חלק שלישי כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא הוזהר מן היין ומטומאת המת כדי להתרחק מן השמאל הוזהר בתגלחת לפי ששערותיו של אדם הם כחו וכן בשמשון (שופטים טז יז) אם גלחתי וסר ממני כחי ואין להם סוף והם גדלים כל ימי חיי האדם גם אחר מותו אם יעמוד במקום לח וכל זה ירמוז לענפי השם ונטיעותיו וכחותיו שהם הויות דקות ופנימיות והן עשויות כעין חוטי שלהביות המתפשטות לכל צד ואין להם סוף ותכלית ואין להם קץ ועל כן נצטוו לגדלם הוא שאמר גדל פרע שער ראשו והוזהר שלא יכרות אותם כי נזר אלהיו על ראשו ואם יכרות שער ראשו שהוא דוגמת הנטיעות¹⁶⁷³ יהיה כמקצץ ומפריד השם מענפיו¹⁶⁷⁴.

(ו יג) וְזֹאת תֹּרַת הַנְּזִיר בַּיּוֹם מְלֵאת יְמֵי נְזָרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
 עי' ר' בחיי: אבל טעם הקרבן והחדוש איננו מתבאר כי אם ע"ד הקבלה והזכרתי בנזירותו כבר (פסוק ג) כי הוא למעלה מהמדות ודבק בעצם הרחמים העליונים והוא רוצה עתה לצאת מקדושתו נראה כמתרחק ורוצה לסלק עצמו ח"ו מאותה מעלה שכבר דבק בה ולכך הצריכתו תורה קרבן ביום מלאת ולא לכפרה כי לא תמצא בו לשון כפרה או סליחה אך הכוונה בקרבנו לקרב הכחות וליחד ולהמשיך להם שפע מן המקור¹⁶⁷⁵ ויסתפקו המדות ואח"כ יחזור להנאותיו כבתחלה ועל כן היה הקרבן שנצטוו בו עולה ושלמים וחסאת כבש לעולה איל לשלמים כבשה לחטאת ובסוף אמר ואחר ישתה הנזיר יין כלומר ואחר שישלים חיובו לכל צד ויסתפקו המדות ישתה הנזיר יין ויחזור להנאותיו כמנהג בני אדם בעולם הגופות.

(ו כג) דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֵן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ אֶת פְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר לְהֵם:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה כה תברכו מלת כה היא המדה העשירית שמתוכה מתנבאים הנביאים תמיד ואומרים כה אמר ה'¹⁶⁷⁶ וע"כ אמר כה תברכו כלומר תמשיכו הברכה ממדת החסד שהיא מדתו של כהן¹⁶⁷⁷ אל העשירית ועם זה היה העולם מתברך בנשיאות כפיו של כהן ובכונת לבו ולכך תמצא ה"א במלת כה תברכו והיא רמז לה"א אחרונה שבשם וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קמח יא) הללוהו במרומים אחר שהקדים ואמר הללויה כדי להשלים השם המיוחד¹⁶⁷⁸ ומפני שמלת כה היא מדת הדין רפה¹⁶⁷⁹ המנהגת

אקבצך דעתיק יומין

תרגום: "וברחמים גדולים אקבצך", כיון שאמר "רחמים", מהו "גדולים"? אלא יש רחמים ויש רחמים, רחמי דעתיק עתיקין נקראים "רחמים גדולים", רחמים של ז"א נקראים "רחמים" סתם (הוא משום שיש בו ימין ושמאל דין ורחמים).

¹⁶⁷¹ עי' לעיל הערה 63.

¹⁶⁷² עי' לעיל הערה 214.

¹⁶⁷³ עי' לעיל הערה 220.

¹⁶⁷⁴ עי' רמב"ן בראשית יא ב, ושם הערה 392.

¹⁶⁷⁵ עי' לעיל הערות 248 (זהר ח"ג רנו ע"ב) ו 361 ו 409.

¹⁶⁷⁶ עי' תיקור"ז יב ע"ב הובא לעיל הערה 248.

¹⁶⁷⁷ עי' לעיל הערה 442.

¹⁶⁷⁸ עי' שערי אורה מה ע"א: ותראה גדולות ונפלאות במזמור הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עוזו (תהלים קנ א), ותמצא בראש המזמור כולל סוד א"ל אלהים אל"ה, ו'הללו' עם כולן הללויה, חצי שם המיוחד, הללו אל בקדשו סוד אל עולה לכאן ולכאן כמו שתראה עתה,

את ישראל והיא כלולה ברחמים לפיכך כשאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם (בראשית טו ו) כה יהיה זרעך חשבה לו לרחמים שנאמר (בראשית טו) ויחשבה לו צדקה¹⁶⁸⁰.

(ו כד-כז) יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחְנֶנֶךָ: יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:

ע"י רמב"ן: על דרך האמת כי הברכה מלמעלה, והשמירה שתשמור אותה, כטעם זכור ושמור¹⁶⁸¹.

ועוד "יאר" השם הגדול, "את פניו", המביטים בך¹⁶⁸², וכך אמרו בספרי (נשא מא) ר' נתן אומר זה מאור שכינה. ויחנך – שתשא חן בעיניו כענין שאמרו (ב"ר ט ד) עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל שעה¹⁶⁸³.
ע"י ר' בחיי: זהו שאמר הכתוב (שיר השירים ג ז) הנה מטתו שלשלמה ששים

הללוהו ברקיע עוזו, חצי השם האחרון ו"ה יתברך. נמצא אל באמצע, י"ה מכאן ו"ה מכאן, פעמים אל עם י"ה, והוא סוד אלהים, ולפעמים אל עם ו"ה והוא סוד אלוה, ופעמים אל בפני עצמו ושלושתן כלולים בראש מזמור זה, הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עוזו. וסוד מזמור זה שאמר מכאן ואילך הללוהו, ועוד תראה נפלאות בו.

¹⁶⁷⁹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 199, ופרשת נח הערה 385, וע"י שער רפ"ח פרק ה.
¹⁶⁸⁰ ע"י זהר ח"א צ ע"ב: ויחשבה לו צדקה ויחשבה לו דאף על גב דאיהי (ד) דינא כאילו היא (ד) רחמי [האי כה] דבר אחר ויחשבה לו צדקה דקשיר קשרא עלאה בתתאה לחברא לון כחדא תא חזי [הא אתערון] אברהם מוליד אברם אינו מוליד וכי תימא דהא אוליד ישמעאל בעוד דאיהו אברם אלא ההוא ברא דאבטח <ליה> (לון) קב"ה לא אוליד בעוד דאיהו אברם דהא בעוד דאיהו אברם אוליד לתתא כיון דאתקרי אברהם ועאל בברית כדן אוליד לעילא ובגין כך אברם אינו מוליד בקשורא עלאה אברהם מוליד כמה דאמרן ואתקשר לעילא ביצחק

תרגום: "ויחשבה לו צדקה". "ויחשבה לו", שאף על גב שהיא דין, כאלו היא רחמים ה"כה" הזאת. דבר אחר "ויחשבה לו צדקה", שקשר קשר עליון בתחתון לחברם יחד. בא וראה, הנה העירו, אברהם מוליד, אברם אינו מוליד. וכי תאמר שהנה הוליד את ישמעאל בעודו אברם, אלא הבן ההוא שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא, לא הוליד אותו בעודו אברם, שהרי בעודו אברם הוליד למטה. כיון שנקרא אברהם ונכנס בברית, אז הוליד למעלה. ולכן אברם אינו מוליד בקשר עליון, אברהם מוליד כמו שאמרנו, ונקשר למעלה ביצחק.

¹⁶⁸¹ ע"י זהר (ח"א רמח ע"א): פתח ואמר (תהלים קלד ג) יברכך יהו"ה מציון וראה בטוב ירושלים וגו' יברכך יהו"ה מציון דמניה נפקין ברכאן לאשקאה לגינתא¹⁶⁸¹ והוא כליל כל ברכאן ויהיב לה ולבתר וראה בטוב ירושלים <לאחזאה> (לאשלמא) דכל ברכאן אתיין מדכר ונוקבא כגוונא דא (במדבר ז כד) יברכך יהו"ה וישמרך יברכך יהו"ה מדכורא וישמרך מנוקבא יברכך יהו"ה מזכור וישמרך משמור וכלא חד מלה בגין דמתרוייהו נפקין ברכאן לעלמין ועל דא איש אשר כברכתו ברך אותם.

תרגום: פתח ואמר, "יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים" וגו'. "יברכך ה' מציון", שממנו יוצאים ברכות להשקות את הגן, והוא כולל כל הברכות ונותן לה, ואחר כך "וראה בטוב ירושלים", להראות שכל הברכות באות מזכר ונקבה. כדוגמא זו "יברכך ה' וישמרך". "יברכך ה'" מזכר, "וישמרך" מנקבה. "יברכך ה'" מזכור, "וישמרך" משמור, והכל דבר אחד, משום שמשניהם יוצאות ברכות לעולמות. ועל זה, "איש אשר כברכתו ברך אתם".

¹⁶⁸² ע"י לעיל הערה 883.

¹⁶⁸³ ז"ל: רבי חמא בר חנינא ורבי יונתן רבי חמא בר חנינא אמר משל למלך שבנה פלטין ראה אותה וערבה לו אמר פלטין פלטין הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו כך אמר הקב"ה לעולמו עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו רבי יונתן אמר למלך שהיה משיא את בתו ועשה לה חופה ובית וסיידה וכיירה וציירה וראה אותה וערבה לו אמר לה בתי הלואי תהיה החופה הזאת מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו כך אמר הקב"ה לעולמו עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו.

ע"י ז"ח נ ע"א: ויחנך ויסתכל לסטרא דשמאלא דיליה לייחדא בימינא בגין דמקורא דברכתא מסטרא דימינא הוא וכדין כל סטרא דשמאלא אסתלק ולא הוייא נזקא כלל.
תרגום: ויחנך ויסתכל לצד שמאלו ליחד בימין משום שמקור הברכה הוא מצד הימין ואז כל הצד של שמאל מסתלק ואין נזק כלל.

גבורים סביב לה מגבורי ישראל, וכי שמירה היה צריך שלמה, אלא שחקוק סביב למטתו ברכת כהנים שהוא ששים אותיות. דבר אחר הנה מטתו שלשלמה אינו מדבר אלא במלך שהשלום שלו¹⁶⁸⁴, מטתו זה ביהמ"ק. ולמה נמשל ביהמ"ק למטה¹⁶⁸⁵, מה המטה הזו נתנה לפריה ורביה, כך ביהמ"ק כל מה שבתוכו היה פרה ורבה, שנאמר (מלכים - א ח ח) ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש, וכן הוא אומר (דברי הימים - ב ג ו) והזהב זהב פרום, שהיה עושה פירות, וכן הוא אומר (מלכים - א ז ב) ויבן את בית יער הלבנון, למה נמשל ליער, לומר לך מה יער פרה ורבה, אף ביהמ"ק כל מה שבתוכו היה פרה ורבה, לכך נאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה, אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, כלם אחוזי חרב, כל אחד ואחד שמו של הקדוש ברוך הוא נזכר בו, יברכך ה', יאר ה', ישא ה'.

(ו כז): וְשָׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֶבְרַכֶּם:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יברכך ה' וישמרך סדר הברכות האלה ממטה למעלה כסדר הכונה בקרבנות¹⁶⁸⁶ כי הכהן היה מברך לישראל ברכות אלו אחר שהשלום מעשה הקרבן הוא שכתוב (ויקרא ט כב) ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ושעורו ויברכם אחר שירד ובשעה שהיה מקריב קרבן היה מכוין תחלה אל הה"א שהיא ה"א אחרונה שבשם וכמו שבארתי בסדר ויקרא (א ט) בתוספת ה"א¹⁶⁸⁷ של המזבחה ומן הה"א אל הוא"ו ומשם ואילך אל המחשבה הטהורה¹⁶⁸⁸ כי עיקר הכונה בקרבן להמשיך רצון¹⁶⁸⁹ מן המחשבה הטהורה אל שמותיו העליונים כי עם זה יתברך המדור העליון והמדור התחתון

וזו סוד שלשה פסוקים אלה בסדר הזה יברכך ה' וישמרך זו מדת שמור¹⁶⁹⁰ וזהו לשון וישמרך יאר ה' הוא הקו האמצעי¹⁶⁹¹ לפני פני עצמו שהם פני הרחמים ישא ה' הוא

¹⁶⁸⁴ עי' זהר ח"א ה ע"ב: שבת עלאה הכא לא אתכליל בשמור אלא בזכור דהא מלכא עלאה בזכור אסתיים ועל דא אקרי מלכא דשלמא דיליה ושלמא דיליה זכור איהו. תרגום: השבת העליונה כאן לא נכללה ב"שמור" אלא ב"זכור", שהרי המלך העליון סתום ב"זכור", ועל זה נקרא מלך שהשלום שלו. והשלום שלו הוא "זכור".
¹⁶⁸⁵ עי' בהגר, א בס"י פ"ה ה"ג: שינה לבנימין כמ"ש (דברים לג יב) ובין כתפיו שכן, והוא חדר המטות (מלכים ב' יא ב), הנה מטתו שלשלמה (שיה"ש ג ז).

¹⁶⁸⁶ עי' לעיל הערה 381.

¹⁶⁸⁷ עי' לעיל הערה 434.

¹⁶⁸⁸ עי' לעיל הערה 1408.

¹⁶⁸⁹ עי' זהר ח"א עד ע"א: אמר רבי שמעון כמה חביבין אינון מלי דאורייתא זכאה חולקיה מאן דאתעסק בהו וידע למיהך (ביה) בארח קשוט והבית בהבנותו כד סלקא ברעותא דקב"ה למעבד יקרא ליקריה סלקא מגו מחשבה רעותא לאתפשטא ואתפשטת מאתר דאיהי מחשבה סתימא דלא אתיידע עד דאתפשטת ושריית לבי גרון אתר דאיהו נביע תדיר ברזא דאיהו רוח חיים וכדין כד אתפשטת ההיא מחשבה ושריית באתר דא אקרי ההיא מחשבה אלה"ם חיים דכתיב (ירמיה י י) הוא אלה"ם חיים

תרגום: אמר רבי שמעון, כמה חביבים הם דברי התורה. אשרי חלקו של מי שעוסק בהם ויודע ללכת (בו) בדרך אמת. "והבית בהבנותו", כאשר עלה ברצון הקדוש ברוך הוא לעשות כבוד לכבודו, עלה מתוך המחשבה רצון להתפשט, והתפשט מהמקום שהיא המחשבה הסתומה שאינה ידועה, עד שמתפשטת ושורה בבית הגרון, המקום שתמיד נובע בסוד שהוא רוח חיים. ואז, כשמתפשטת המחשבה ההיא ושורה במקום הזה, נקראת המחשבה ההיא אלהים חיים, שכתוב "הוא אלהים חיים".

¹⁶⁹⁰ עי' לעיל הערה 184.

¹⁶⁹¹ עי' זהר ח"ג רמו ע"ב: ירום בארבע אנפין דאריה דאינון (&) יברכך יהו"ה ונשא בארבע אנפין דשור דאינון ישא יהו"ה בשמאלא וגבה מאד יאר יהו"ה באמצעיתא ודא יוד הי ואו הי ישא יהו"ה פניו אליך וישם לך שלום רביעאה יהו"ה ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (&) תרגום: "ירום" בארבע פנים של אריה שהם "יברכך יהו"ה", "ונשא" בארבע פני שור שהם

הבינה ומלת פניו היא מדת הפחד שיסלקנה מעליך ואז בסלוקה ישם לך שלום שהן שלשה אבות כי תתגלגל מדת הרחמים למעלה בחסד בלבד ואז תהיה שלום בלי פחד והענין הזה מבואר ממטה למעלה ולשון הברכה שבכל פסוק ופסוק הוא מוסיף ועולה והבן זה כי שלש ברכות אלו הן כלל עשר ספירות כך קבלתי

אבל דעת הרמב"ן בפירושו ברכות אלו הם ממעלה למטה ובאורם כן יברכך ה' הכונה שישפיע ברכתו דרך הקו האמצעי עד שמור זהו וישמרך ישמור למדתך שהיא כנסת ישראל והשמירה התלויה ביד ישראל ובוזה הם נשמרים יאר הקו האמצעי פניו שהיא מאור שכינתו לצרכך ויחנך שימציא חנו למדתך כי בזה תבא הברכה והחנינה לישראל ישא ה' פניו כלומר שישאנה אליו כענין (דברים לב מ) כי אשא אל שמים ידי אליך לצרכך וישם לך לצרכך שלום בינו ובין מדתך כי השלום הוא מכריע בין הרחמים והדין ושמו את שמי המיוחד ואני כלשון (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך והנה זה מבואר וכבר הזכרתי למעלה בפסוק אמור להם כי יש עתים שהיו מזכירין את השם המפורש בפרסום וזהו שדרשו רז"ל (סוטה לח א) כה תברכו בשם המפורש ושלושה שמות אלו הם נקראים שם המפורש של י"ב¹⁶⁹² וכך היה הכהן מזכיר לדעת הבהיר יברכך יפֿעֿל יאר יפֿעֿל ישא יפֿעֿל¹⁶⁹³ וכך נדרש שם על דרך ה' מְלַךְ ה' מְלַךְ ה' ימְלוֹךְ¹⁶⁹⁴

"ישא יהוה" בשמאל, "וגבה מאד" "יאר יהוה" באמצעיתו, וזה יוד הי ואו הי, "ישא יהוה" פניו אליך וישם לך שלום". רביעי יהוה, "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם".

¹⁶⁹² עי' זהר ח"ג רנא ע"ב: ואתקרי לחם הפנים דאינון י"ב אנפין (&) יברכך יהוה (&) יאר יהוה (&) ישא יהוה תריסר אנפין דתלת חיון מאי לחם דאלין פנים דא נהמא דאדם דאיהו יר"ד ה"א וא"ו ה"א ואית ליה נהמא בארבע אנפין דאינון ארבע אתוון יהוה האי נהמא דפתורא דמלכא איהו סלת נקיה

תרגום: ונקרא לחם הפנים שהם י"ב פנים, שנאמר "יברכך יהוה" "יאר יהוה" "ישא יהוה" שנים עשר פנים של שלש חיות. מהו הלחם של אלו הפנים, זה לחם של אדם, שהוא יר"ד ה"א וא"ו ה"א, ויש לו לחם בארבעה פנים, שהם ארבע אותיות יהוה, זה הלחם של שלחן המלך הוא סלת נקיה.

עי' תז"ח יב ע"ד: ומסטרא דחכמה אנון נקודין כגונא דא י' קוצא דלתתא וקוצא דלעלא ונקודא דאמצעיתא אחזי על כתר עלאה דבה תלת קטירין י"י ואנון רמיזין בי"ד ה"י וא"ו ה"י וכל את אחזי ד' אתון דאנון יברכך יהוה יאר יהוה ישא יהוה י"ב אתון דתלין מן י' יר"ד ובה אנון תלת עשר מכילן חד כגונא דא י' קוצא לעלא חד וקוצא לתתא תרין ונקדה באמצעיתא הא תלת ואות י' בחשבנה עשר הא י"ג מכילן דרחמי דאתמר בהון בעשרה מאמרות נברא העולם.

תרגום: ומצד של החכמה הם הנקודות כמו זה י' הקוץ שלמטה והקוץ שלמעלה והנקודה של האמצע מראה על כתר עליון שבו שלשה קשרים י י י והם רמוזים בי"ד ה"י וא"ו ה"י וכל אות מראה ארבע אותיות שהן יברכך יהוה יאר יהוה ישא יהוה י"ב אותיות שתלויות מן י' יר"ד ובה אותם שלש עשרה מדות אחת כמו זה י' הקוץ למעלה אחת והקוץ למטה שתיים ונקודה שבאמצע הנה שלש והאות י' בחשבונה עשר הנה י"ג מדות הרחמים שנאמר בהם בעשרה מאמרות נברא העולם.

ועיי"ש (לד ע"ב): ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ודא רזא דיברכך ה' יאר יי' ישא יי' דאנון י"ב עינות מים ואנון ו"ו דנפקין מן צנורא דאיהו א וכלא וא"ו ובגין דבעלה תמן דאיהו ו"ו בשית פרקין דדרועין ושית פרקין דשוקין א באמצעיתא עטרה על גופא ובגין דא ושיתית מאשר ישאבון הנערים דאנון ברהטים בשקתות המים נערים אית לעלא ונערים {לד ע"ג} אית לתתא ואנון אנפי רברבי ואנפי זוטרי

תרגום: ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' וזה הסוד של יברכך ה' יאר ה' ישא ה' שהם שנים עשר עינות מים והם ו"ו שיוצאים מהצנור שהוא א והכל וא"ו ומשום שבעלה שם שהוא ו"ו בששת הפרקים של הזרועות וששת הפרקים של השוקים א באמצע העטרה על הגוף ומשום זה ושיתית מאשר ישאבון הנערים שהם ברהטים בשקתות המים נערים יש למעלה ונערים יש למטה והם פנים גדולות ופנים קטנות.

¹⁶⁹³ אות קז: מאי דכתיב (במדבר ו' כח) יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, זה שמו של הקב"ה המפורש, והוא שם בן שתיים עשרה אותיות דכתיב הו"ה הו"ה הו"ה מלמד ששמותיו של הקב"ה שלשה חיילים, וכל חיל וחיל דומה לחבירו, ושמו כשמו, וכולם חתומים בי"ד ה"א ו"ו ה"א, והאיך תצרף יר"ד ה"א ו"ו ה"א כ"ד פעמים והיינו חיל אחד יברכך ה', וגם השני יאר ה' והם כ"ד שמותיו של הקב"ה, וגם השלישי ישא ה' והם כ"ד

ואם תשכיל לנקוד שלשת היודי"ן של יברכך יאר ישא אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא כי תנועתם בנקודם תרמוז על הזכרת השם המפורש בענין והבין זה.

אמנם קבלת אשכנז קבלתי בלחשיה הדרה הרודף ירדוף והמשכיל יבין וכבר כתבתי בפסוק (שם יז יב) ויהי ידיו אמונה כי הכהן בנשוא כפיו היה רושם אותיות ההוי"ה בידיו אבל יש שפירשו כי אותיות שם שדי היה רושם דל"ת בגודל יו"ד בזרת שהוא הקטן שי"ן בשלש אמצעיות

ותמצא עוד בספר הבהיר (אותיות קו – קט) יברכך ה' יאר ה' ישא ה' זה השם בן י"ב אותיות מלמד ששמותיו של הקדוש ברוך הוא שלשה היילים וכל חיל וחיל דומה לחברו ושמו כשמו וכלן תתומין ביו"ד ה"א וא"ו ה"א כ"ד פעמים יו"ד ה"א וא"ו ה"א היינו חיל אחד וכן השני וכן השלישי והיינו ע"ב שמותיו של הקדוש ברוך הוא

ובא ולמד שהגבורה שר על כל הצורות הקדושות משמאלו של הקדוש ברוך הוא והוא גבריאל ומימינו שר על כל הצורות הקדושות וזהו מיכאל ובאמצע הוא האמת שהוא שר על כל הצורות הקדושות וכל שר כ"ד צורות ואין חקר לגודויו שנאמר (איוב כה ג) היש מספר לגודויו וא"כ הרי הם ע"ב וע"ב אמר ליה [לא] דבעת שישראל מקריבין קרבן לפני אביהם שבשמים מתיחדים יחד והיינו יחודו של אלהינו ואמאי אקרי קרבן אלא על שם שמקרב הצורות הקדושות כדאמרין (יחזקאל לו יז) וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך ואמרין ריח ניחוח ואין ריח אלא באף ואין נשימה שהיא הרוח אלא באף ואין ניחוח אלא ירידה דכתיב (ויקרא ט כב) וירד ומתרגמין ונחת הרוח יורד ומתיחד בצורות הקדושות ומתקרב על ידי קרבן והיינו דאקרי קרבן עד כאן ואחר שתבין זה יתבאר לך מה היתה כוונת הנשיאים בתנוכת המזבח שהקריבו כ"ד פרים הוא שכתוב (במדבר ז פח) וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים כי כוונת הקרבן היתה להסתפק כל מדה ומדה ולכך הקריבו כ"ד פרים והוא כנגד החיל האחד שהוא מצד שמאל היא מדת הגבורה והם כ"ד שמות כמו שנתבאר במדרש הבהיר

וצריך אתה לדעת כי יש בפסוק ראשון י"ה¹⁶⁹⁵ אותיות ובשני הי"ה אותיות ובשלישי יח"י אותיות והרי זה מורה שהשם הגדול הנזכר בהם שלש פעמים הוא שליט בשלשה זמנים הוה והיה ויהיה והרי לך ששים אותיות ועליהם אמר שלמה ע"ה (שיר השירים ג ז) ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל

ומה שהתחיל הרמז בהוה מפני שהזמנים כלם הם בהוה בהקב"ה שלא עברו משנותיו כלום כענין שכתוב (תהלים קב כח) ואתה הוא ושנותיך לא יתמו ולכך אנו מחברים בתפלתנו ואומרים ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד לרמוז שלשה חלקי הזמן שהם הוה היה ויהיה וכבר ידעת כי אינו פסוק אחד כי אם פסוקים מפוזרים תמצא בספר תהלים בסדר הזה והזכיר תחלה ענין ההוה וזה שתמצא במזמור העשירי שהוא למה ה' תעמוד ברחוק (תהלים י א) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו (שם טז) והתבונן כי לא הזכיר דוד מלכות שמים עד המזמור הזה שהוא עשירי ותמצא גם כן במזמור העשירים שהוא עשירי לעשירי שהזכיר בו ה' הושיעה המלך יענגנו ביום קראנו (תהלים כ י) ואחר כן הזכיר בכל הספר לשון מלך שהוא לשעבר הוא שאמר (תהלים מז ט) מלך אלהים על

שמותיו של הקב"ה, מלמד שכל חיל ראשיהם ושריהם הם כ"ד, תצרך כ"ד שלשה פעמים ויהיו ע"ב שמותיו של הקב"ה, והיינו ע"ב היוצאים מן (שמות יד יט-כא) ויסע ויבא ויט:
¹⁶⁹⁴ אות קכז: ומאי ניהו שלש קדושות ולא ארבע, מפני שקדושת מעלה שלש שלש, דכתיב ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכתיב (במדבר ז' כד ו) יברכך ה' יאר ה' ישא ה', וכתיב (שמות ל"ד ו) ה' ה' והשאר של מדות ה' שלישי מה הוי ה' אל רחום וחנון וגו' שלש עשרה מדות:
¹⁶⁹⁵ גימ' ה"ה עם הכולל.

גוים ועוד אמר אמרו בגוים ה' מלך (תהלים צו י) ועוד אמר (תהלים צו א) ה' מלך תגל הארץ ועוד (תהלים צט א) ה' מלך ירגזו עמים ואחר כן בסוף הספר הזכיר העתיד ואמר (תהלים קמו י) ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה והרי לך שהזכיר דוד שלשתן כסדר וידוע כי ה' ימלוך לעולם ועד פסוק מלא הוא אמרו משה בשירת הים ודע כי מפסוק של יברכך יוצא שם בן כ"ב¹⁶⁹⁶ מן יברכך עד יאר ה' תמצא כ"ב אותיות ויוצא ממנו בחילוף אלפ"א בית"א והתפלה בעת צרה נשמעת בו והוא נחקר מן הששית שהיא מדרתו של יעקב¹⁶⁹⁷

(ז פט) וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֹל מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵתוּ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהֵי מַעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֱלֹהֵי:
 עי' ר' בחיי: וישמע את הקול בה"א הידיעה הוא הקול ששמע בסיני¹⁶⁹⁸ והכתוב הזה מבאר כי הדבור בא לו למשה מבין שני הכרובים ומשם יוצא לו הדבור לאהל מועד¹⁶⁹⁹ שכן אמר אל אהל מועד לדבר אתו ומי שהיה חוץ לאהל מועד לא היה שומע הקול ומה שהוסיף וידבר אליו פירש רש"י ז"ל למעט את אהרן ויתכן לפרש וידבר אליו כי משה הוא המדבר ובא להורות מעלת משה על כל שאר הנביאים כי לא היה נרתע ונבהל בנבואתו מלהשיב כענין שכתוב (שם לג יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ודרך האדם עם חברו זה מדבר וזה משיב וכן אמר בכתוב הזה כי הקול היה מדבר אל משה מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו כלומר ומשה מדבר אליו מיד בכל עת שירצה כענין שכתוב (במדבר ט ח) עמדו ואשמעה והזכיר זה במשכן כשם שהזכיר בסיני (שמות יט יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול שפירשו משה ידבר אחר שהאלהים יעננו בקול כי הכתוב הזה מעיד על מעלתו בנבואה

¹⁶⁹⁶ עי' זהר ח"ג קמז ע"א: משה אמרן בתרי זמני זמנא קדמאה אמר י"ג מכילן דעתיקא דעתיקין סתימא דכלא לנחתא אלן לאתר דדינא אשתכח לאכפיא להו זמנא תניינא אמר ט' מכילן דרחמי דכלילן בזעיר אנפין ונהירין מעתיקא סתימא דכלא וכלהו כליל כהנא כד פריס ידוי לברכא עמא ומשתכחן דמתברכין כלהו (ס"א עלאין) עלמין בסטרא דרחמי דאתמשכן מעתיקא טמירא סתימא דכלא וכל הני כ"ב אתוון מכילן סתימאן יברכך יי' וישמרך (&) אלן תלת קראי וג' שמהן דתריסר אתוון כלילן לקבליהון ובכלא אתכוון כהנא וכל עלאי ותתאי מתבסמן בכ"ב אתוון דסתימין בהני ג' קראי לקביל כ"ב (אתוון) מכילן דרחמי דכליל כלא ובג"כ כתיב (&) אמור ולא אמרו כמה דאוקימנא

תרגום: משה אמר אותן בשתי פעמים, פעם ראשונה אמר שלש עשרה מדות של עתיק העתיקים, נסתר הכל, להוריד אלה למקום שנמצא הדין, לכפותם. פעם שניה אמר תשע מדות רחמים שכלולים בזעיר אנפין, ומאירים מהעתיק הנסתר מהכל, וכולם כולל הכהן כשפורש ידיו לברך את העם, ונמצאים שמתברכים כל (העליונים) העולמות בצד הרחמים שנמשכים מהעתיק נסתר הסתום מהכל. וכל העשרים ושתיים אותיות הללו מדות נסתרות. "יברכך ה' וישמרך" אלו שלשה פסוקים ושלשה שמות של שתיים עשרה אותיות הכלולות כנגדם, ובכל התכוון הכהן, וכל עליונים ותחתונים מתבשמים בעשרים ושתיים אותיות שנסתרות בשלשת הפסוקים הללו, כנגד עשרים ושתיים (אותיות) מדות רחמים שכוללות הכל, ולכן כתוב "אמור" ולא "אמר" כמו שבארנו.

¹⁶⁹⁷ עי' דבריו ויקרא כו מב.

¹⁶⁹⁸ עי' לעיל הערה 1125 והערה 206.

¹⁶⁹⁹ עי' זהר ח"א רנח ע"ב: ופקיד לון דיתבון בההוא תרעא דההוא אהל למיטר ההוא אתרא דלא יתקרב ערל וטמא וישתלמון כלהון שבעה יומין עלאין ויסתלקון בההוא דרגא דחס"ד דאיהו מתתא לעילא שביעאה דהא אינון בקדמייתא אתדבקו בההוא פתח אהל מועד ולבתר אסתלקו לעילא.

תרגום: וצוה אותם שישבו באותו השער של אותו האהל, לשמור אותו מקום שלא יקרב ערל וטמא, וישתלמו כל שבעת הימים העליונים, ויעלו באותה דרגת החסד שהיא שביעי ממטה למעלה. שהרי הם בתחלה נדבקו באותו פתח אהל מועד, ואחר כך התעלו למעלה.

שהיה שומע הקול מפי הגבורה ולא היה נבהל ונרתע לאחוריו¹⁷⁰⁰ מה ששאר הנביאים נבהלים ונרעדים אף ממראה המלאכים ולא נשאר בהם כח וכן בכאן יזכיר כי הקול היה מדבר למשה מבין שני הכרובים ומשה הגדול בנבואה ידבר אליו ג"כ ולא יבהל זהו וידבר אליו ובכאן גלה לנו הכתוב כי השיג משה תכלית השגת המין האנושי כל מה שבכחו להשיג וידע השי"י ידיעה ברורה כנאמן בית יודע אדוניו ויוצא ונכנס כרצונו ומדבר ומשיב בכל עת כרצונו ולכך נקרא נאמן ביתו של הקדוש ברוך הוא הוא שכתוב (במדבר יב ז) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא.

פרשת בהעלותך

(ח ב): דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתְךָ אֵלָיו בְּהֶעֱלִיתְךָ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יְאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה הכתוב נכון וברור כפשוטו והוא מדבר במנורה של מעלה, ופירוש אל מול יאמר כנגד המנורה של מעלה¹⁷⁰¹ שהן שבע ספירות בחכמה¹⁷⁰² יאירו שבעת הנרות של מטה וזהו לפי דעתי סוד הלשון שהוציא ההדלקה בלשון עליה בהעלותך את הנרות ואמר העלה נרותיה¹⁷⁰³ ואמר (שמות ל ח) ובהעלות אהרן את הנרות (שמות מ כה) ויעל הנרות לפני ה' וזהו שתמצא במנורת זכריה (זכריה ד ב) ושבעה נרותיה עליה שבעה שפירושו על הדרך הזה ושבעת נרותיה עליה כנגד שבעה של מעלה ואחר כך ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה¹⁷⁰⁴

¹⁷⁰⁰ ע"י לקמן יב ו.

¹⁷⁰¹ ע"י זהר ח"ב דף קנז ע"ב: אמר ליה סבא סבא אתון מפיקין קושיא דא דאתקשי לי מן (שמות כה לא) מקשה תיעשה המנורה ודאי מאנא דקודשא בריך הוא איהי שכינתא דאיהי מאנא לשמשא לבעלה איהי מנרתא דיליה דאתמר ביה (תהלים קיט קסד) שבע ביום הללתיך דאינון הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד יסוד ומלכות שבע כלילא משבע דרגין אלין שלשת קני מנורה מצדה האחד גופא ותרין דרועי דמלכא איהו נר מצוה לאנהרא בהון ושלשה קני מנורה מצדה השני אינון תרין שוקין וברית ואיהו נר מערבית לאנהרא בהון מנרתא דמלכא אתקריאת ואיהי נר לאנהרא ביה נר מצוה דאתמר ביה (שם יט ט) מצות יהו"ה ברה מאירת עינים

תרגום: אמר לו זקן זקן אתם מוציאים קשיה זו שהתקשתה לי מן מקשה תיעשה המנורה ודאי שהכלי של הקדוש ברוך הוא היא שכינה שהיא כלי לשמש את בעלה היא המנורה שלו שנאמר בה (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך שהם הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד יסוד ומלכות בשבע כלולה.

משבע הדרגות הללו שלשת קני המנורה מצדה האחד גוף ושתי זרועות המלך הוא נר מצוה להאיר בהם ושלשת קני המנורה מצדה השני הם שתי שוקים וברית והוא נר מערבי להאיר בהם מנורת המלך נקראת והיא נר להאיר בו נר מצוה שנאמר בו מצות ה' ברה מאירת עינים.

¹⁷⁰² ע"י תז"ח (ב ע"ב): אדם הגדול חכמה ועשר חכמות אתקריאו עשר ספירין מסטרה וכתר עליון אתקרי מסטרה חכמה קדומה

תרגום: האדם הגדול חכמה, ועשר חכמות נקראו עשר ספירות מצדו, וכתר עליון נקרא מצדו חכמה קדומה

ע"י בבהגר"א על ס"י פ"א מ"ב אופן ב' דף ו' ע"א שמביא את דברי התז"ח, וכותב ע"ז כי כל האצילות נקראת ע"ש יר"ד ה"ה חכמה, ומהחכמה נאצלו כל ספירותיה, כמ"ש כולם בחכמה עשית, והן יר"ד נקודין דנפקין מחכמה.

וע"י לש"ו (כללים ח"א מט ע"א) שכל ה"ס לא נתגלו אלא על ידי מדת החכמה, שכן מצד מידת הכתר לא היו הספירות יכולים להתחלק לעשרה מרוב אחדותו. ועל אף ש' המאמרות כוללים גם את ספירת הכתר, אבל הכתר אינו יכול להיות ניכר אלא לאחר שנגלה החכמה. ואכן יעויין בבהגר"א על תז"ח ב ע"א, דכתר הוא בכלל י' המאמרות.

¹⁷⁰³ ע"י ע"ח שער תיקון הנוק' פרק ה'.

¹⁷⁰⁴ ע"י תיקו"ז (מד ע"ב): פתח רבי אלעזר ואמר אבא והא שבע ימים אינון וים עלאה איהו על כלהו ועלייהו אתמר כי שפע ימים יינקו (דברים לג יט) למאן אינון יונקים¹⁷⁰⁴ אמר ליה ברי שבעה בשבעה אינון מוצקות (זכריה ד ב) והכי אינון רקיעים שבעה בשבעה והכי אינון טורין שבעה בשבעה והכי אינון ארעין שבעה בשבעה ישובין שבעה בשבעה (וראשון דלהון תרין ורזא

עיי"ש: שבעת הנרות ענין המנורה נעלם מאד והוא פלאי כבר רמזתיו בסדר ויקחו לי תרומה¹⁷⁰⁵ ושם תבין מתוך הנר האמצעי פלאי אל עדות לישראל

(ח ג): ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיק פאשר צנה ה' את משה. עי' רמב"ן: ומעם ויעש בן אהרן, לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו ואף על פי שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר (שמות כז כא) יערוך אותו אהרן ובניו אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב¹⁷⁰⁶ ואולי נרמז לו זה מפסוק (ויקרא כד ג) מחוץ לפרכת העדת יערוך אותו אהרן מערב עד בקר כי בו בחר השם בימיו ומפני זה אמר גם עתה דבר אל אהרן בהעלותך ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם.

(ח כד): זאת אשר ללויים מן המש וְעֹשִׂים שְׁנָה וּמַעֲלָה יְבֹא לְצַבָּא וְצַבָּא בְעֶבְרַת אֵהָל מוֹעֵד:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה זאת אשר ללויים כמו (תהלים קיח כג) מאת ה' היתה זאת והיא הברית שנאמר (בראשית יז י) זאת בריתי¹⁷⁰⁷ ובשבת לוי כתיב (דברים לג ט) ובריתך ינצרו ובפקודי הלויים נאמר (במדבר ג טז) על פי ה' כי זאת היא מדתם¹⁷⁰⁸.

(ט ח): ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם: עי' ר' בחיי: עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם פירש רש"י ז"ל המתינו לי פתח אהל מועד ואשיב לכם מענה אשרי ילוד אשה שכך מובטח לו ונראה שהיה ראוי לומר מה ידבר ה' אלי ומפני ענותנותו לא אמר כן ומה שאמר ואשמעה בתוספת ה"א¹⁷⁰⁹ יתכן שירמזו לה"א אחרונה שבשם הוא הקול¹⁷¹⁰ הנאמר בו (דברים כה א) אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך שתעשה הישר בעיני ה' וכן אמר בכאן כי מן הה"א ישמע מה יצוה ה' ואונקלוס ירמוז לזה שאמר מה דאתפקד מן קדם ה' אמר זה כנגד השגתן של ישראל

(ט י): דבר אל בני ישראל לאמר איש איש פי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה

דמלה שנים שנים (בראשית ז ט) שבעה שבעה (שם ב) וכלהו זכר ונקבה ולעילא חד גניז וטמיר) והכי אינון שבע כרסיין שבעה בשבעה שבע היכלן בשבעה בשבעה (והכי ממנן אינון שבעה בשבעה)¹⁷⁰⁴.

תרגום: פתח רבי אלעזר ואמר, אבא, והרי שבעה ימים הם, והים העליון הוא על כולם, ועליהם נאמר "כי שפע ימים ינקר". את מי הם מנחקים. אמר לו, בני "שבעה בשבעה הן מוצקות". וכך הם הרקיעים, שבעה בשבעה, וכך הם ההרים, שבעה בשבעה, וכך הן הארצות, שבעה בשבעה, הישובים, שבעה בשבעה. (והראשים שלהם שנים, וסוד הדבר, שנים שנים, שבעה שבעה, וכולם זכר ונקבה. ולמעלה אחד גנוז ונסתם). וכך הם שבע כסאות שבע בשבע שבע היכלות שבעה בשבע (וכך הממונים הם שבעה בשבעה).

¹⁷⁰⁵ כה ב.

¹⁷⁰⁶ עי' ר' בחיי ח ב, ודברינו שם.

¹⁷⁰⁷ עי' לעיל הערה 357.

¹⁷⁰⁸ עי' לעיל הערה 248. עי' ד מט ודבריו שם, ועי' לעיל הערה 1167.

¹⁷⁰⁹ עי' לעיל הערה 434.

¹⁷¹⁰ עי' זהר ח"ג רכב ע"א: כגוונא דא אמר דוד (&) שמרה נפשי כי חסיד אני שמרה דא מטרוניתא דמלכא דאיהי נטרא נפשי בגין כי חסיד אני ובכל אתר דכתיב סתם דא מטרוניתא כד"א (ויקרא א א) ויקרא אל משה (&) ויאמר אם שמע תשמע בקול יי' אלהיך תרגום: כדוגמא זה אמר דוד "שמרה נפשי כי חסיד אני", שמרה זו מלכת המלך, שהיא שמרה נפשי, בגלל "כי חסיד אני", ובכל מקום שכתוב סתם, זו המלכה, כמו שנאמר "ויקרא אל משה ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך".

לְכֶם אוֹ לְדַרְתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לָהּ:

ע"י ר' בחיי: וכבר בארתי אסור חמץ בפסח ע"ד הקבלה¹⁷¹¹ כי הוא כדי שלא יטעה האדם ויאמר כי במדת הדין בלבד היתה ההוצאה ולא בשם המיוחד ויהיה זה מקצין בנטיעות¹⁷¹² אבל בפסח שני שהוא חוץ לזמנו אפשר להיות מצה וחמץ עמו בבית ולא היה בזה קצוץ כי בשניהם נגאלו

(ט יח): על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל ימי אשר ישפן הענן על

המשפן יחנו:

ע"י ר' בחיי: על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו היה הכתוב ראוי לומר על פי ה' יסעו בני ישראל ויחנו לא שיאמר על פי ה' יחנו אבל ממה שידעת בפסוק (שמות יג כא) ויהי הולך לפניו יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש באור הכתוב על פי ה' יסעו זו מדת הדין¹⁷¹³ וזהו לשון יסעו כי הנסיעה למלחמה היתה ועל פי ה' יחנו זו מדת הרחמים וזהו לשון יחנו כי כל חניה היא מנוחה וכן כתוב (במדבר י לה) ויהי בנסוע הארון קומה ה' שהוא מדת הדין ולכך אמר קומה בה"א¹⁷¹⁴ ולא אמר קום ה' ועוד אמר וינסו משנאיך מפניך ובנחה יאמר שובה ה' מלשון (ישעיה ל טו) בשובה ונחת שכל זמן שישראל נאספים אלפים ורבבות לאנודה אחת מדת רחמים עמהם ושתי מדות אלו הם כלולות זו בזו ועליהן אמר הנביא (ירמיה ב ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר ועמהם היו נצולים ואויביהם נגפים תחלה במצרים הוא שכתוב (הושע יג ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים וכתוב בגאולת מצרים (שמות יג טז) כי ביד חזקה הוציאנו ה' ממצרים ובתפלתו של משה (שמות לב יא) אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה ואח"כ ממצרים לים סוף הוא שכתוב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו וכן (שמות טו ו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב ומים סוף לסיני הוא שכתוב במתן תורה (דברים ה כא) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ומסיני למשכן הוא שכתוב (שמות מ לד) ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' וגו' וכתוב (שמות מ לה) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' וגו' ואחר כך לביהמ"ק שנקרא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו וכן לעתיד כתיב (ישעיה ס א) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' והבן כל זה ואל תתמה באמרו פי ה' שהוא¹⁷¹⁵ מדת רחמים בכאן כי כיון שהמדות כלולות זו בזו¹⁷¹⁶ הלא כל אחת פי ה' זו לזו והבן זה

(י ב): עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה

ולמסע את המחנות:

ע"י ר' בחיי: עשה לך שתי חצוצרות כסף ע"ד הפשט היו חצוצרות הללו של כסף והיו מקשה ולשני דברים היו משמשים האחד להקהיל העם או הנשיאים והשני לנסיעה הוא שכתוב והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות כשהיו תוקעין בשתייהן היה סימן

¹⁷¹¹ שמות יג ג.

¹⁷¹² ע"י בזה ברמב"ן בראשית יא ב ודברינו שם.

¹⁷¹³ ע"י תיקו"ז יט ע"א: מלכות, פה, תורה שבעל פה קרינו לה. וע"י לעיל ד מט ודבריו שם.

¹⁷¹⁴ ע"י לעיל הערה 434.

¹⁷¹⁵ הו"ה.

¹⁷¹⁶ ע"י זהר ח"א טז ע"ב: יהי אור דהוא אל גדול רזא דנפיק מאויר קדמאה ויהי רזא דחשך דאקרי אלה"ם אור דאתכליל שמאלא בימינא וכדין מרזא דאל הוי אלה"ם אתכליל בימינא בשמאלא ושמאלא בימינא.

תרגום: "יהי אור" שהוא אל גדול, סוד שיצא מאויר ראשון. "ויהי" סוד של חושך שנקרא אלהים, אור שנכלל שמאל בימין. ואז מסוד של אל אלהים, נכלל ימין בשמאל ושמאל בימין.

להקהיל העם וכשהיו תוקעין בחצוצרת אחת בלבד היה סימן להקהיל הנשיאים הוא שכתוב ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים לפי שהם המיוחדים שבעם לפיכך היו תוקעין באחת והיה סימן להם וזה וזה בתקיעה שהיא פשוטה ופשוטה רמז למדת הרחמים¹⁷¹⁷ כי ימינו פשוטה לקבל שבים¹⁷¹⁸ אבל למסע את המחנות היו תוקעין בתרועה שנאמר תרועה יתקעו למסעיהם לפי שהנסיעה סימן למלחמה שהרי מחנות ישראל לקראת שבעה עממין היו הולכים להלחם בהם ולכבוש את הארץ ולכך היו מריעין בתחלת נסיעתן כי התרועה רמז למדת הדין והיא המנצחת במלחמה ומפני זה יזכיר הכתוב במסעות (במדבר ט כג) על פי ה' ביד משה וזהו שכתוב (במדבר י ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם והזכיר משה וינסו משנאיך מפניך כלומר ממדת הדין וכן היה סדר הענין במסעות היו תוקעין לכל רוח ורוח מארבע רוחות העולם¹⁷¹⁹ כי ארבע מחנות של ארבע דגלים היו עומדים לארבע רוחות העולם והוא שכתוב ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החונים קדמה ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה והרי לך מחנות המזרח ומחנות דרום תרועה יתקעו למסעיהם למסעות הנשאים כלומר שיתקעו תרועה שלישית למסע מחנות המערב ותרועה רביעית למסע מחנות הצפון כי לכל דגל מסע בפני עצמו כמו שמפרש הכתוב והולך ונסע דגל פלוני וכן כלן ועל דרך האמת היו שתי חצוצרות רמז לתקיעה ותרועה כי כשאמר לו השי"ת והיו לך למקרא העדה ולמסע כאלו אמר יהיו לך לתקיעה ולתרועה ואם כן באר בפירוש שירמזו לתקיעה ולתרועה שהן המדות שישראל חונים ונוסעים על פיהם כענין שכתוב (במדבר ט כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו¹⁷²⁰ וסמך לו עשה לך שתי חצוצרות כסף¹⁷²¹

ומעתה הבן גדולתו של משה בשתי חצוצרות שהן סימן המלך במלכותו וצוה הקדוש ברוך הוא בזה לכבוד משה כי כן תכסים המלך שתוקעין לפניו בשופר כי כן יצוה לאסוף היילותיו ובעבור שעלתה השנתו להתנבא בשם הגדול¹⁷²² מדת רחמים לכך צוה אותן לעשותן של כסף¹⁷²³ ולא הוכשרו לעשותן משאר מיני מתכות שכן אמרו

¹⁷¹⁷ ע"י לעיל הערה 386 זהר ח"ג רל ע"ב.

¹⁷¹⁸ ע"י לעיל הערה 133.

¹⁷¹⁹ ע"י בראשית א כא.

¹⁷²⁰ ע"י זהר ח"ג קעט ע"ב: על פי יי' יחנו ועל פי יי' יסעו את משמרת יי' שמרו (&) דכל י' אית לה ד' אנפין ג' חיוון אינון לקבל תלת יודין וד' אנפין לכל חיה לקבל ד' אנפין (ס"א אתוון) דיהר"ה על פי יי' יחנו ויסעו (&)

שמרו דא שכינתא דנטרא לאינון דשמרי שבתות וימים טובים דבג"כ לא זזה שכינה מישראל בכל שבתות ויר"ט ואפי' בשבתות (ס"א ביומי) דחול אלא דאיהו סוגרת ומסוגרת בהון ובכל צלותא איהו עולה ליהו"ה עד דמטאת למרכבתה (דחיוון) דאבהן עלאין דאינון גדול"ה גבור"ה תפאר"ת דאית להון תריסר אנפין לקבל תריסר שבטין וכפום דאיהי אוליפת זכות על אלין מארי צלותין ומארי זכוון בכל פקודא ופקודא דאורייתא הכי יחנו על זכוון דלהון וכן יסעו לגבייהו והכי נחתא שמירה לגבייהו

תרגום: "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו", שלכל י' יש ארבעה פנים, שלש חיות הן כנגד שלש יודין, וארבעה פנים לכל חיה כנגד ארבעה פנים (אותיות) של יהו"ה, "על פי ה' יחנו ויסעו".

"שמרו" זו השכינה, ששומרת לאותם ששומרים שבתות וימים טובים, שבגלל זה לא זזה שכינה מישראל בכל שבתות וימים טובים, ואפילו בשבתות (בימי) החול, אלא שהיא סוגרת ומסוגרת בהם. ובכל תפלה היא עולה ליהו"ה עד שמגיעה למרכבה (של החיות) של האבות העליונים, שהם גדולה גבורה תפארת, שיש להם שנים עשר פנים כנגד שנים עשר שבטים, וכפי שהיא מלמדת זכות על אלו בעלי התפלה ובעלי זכויות בכל מצוה ומצוה מהתורה, כך יחנו על זכויות שלהם, וכן יסעו לגבם, וכך יורדת שמירה אליהם.

¹⁷²¹ ע"י זהר ח"ג שח ע"ב.

¹⁷²² ע"י לעיל הערה 64.

¹⁷²³ ע"י לעיל הערה 277.

במסכת מנחות (כח ע"א) החצוצרות היו באים מן העשת של כסף עשאוה מגרומאות של כסף כשרה משאר מיני מתכות פסולה ובעבור שנתיחד לו דבור הרחמים פנים אל פנים מראה בתוך מראה¹⁷²⁴ לכך היו שתים והיו מקשה וזהו סוד אמרו ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה התקיעה בשתייהן שהיו סימן להקהיל כל ישראל ירמוז לדבור הרחמים מתוך האש¹⁷²⁵ לכל ישראל וזהו שכתוב (דברים ד טו) ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש והתקיעה באחת שהיה סימן לנשיאים המיוחדים בעם ירמוז למשה המיוחד על כולן שהיה שומע מתוך התקיעה הוא קול השם המיוחד¹⁷²⁶ והוא לבדו המשיגו והמתבונן בו¹⁷²⁷ והתרועה במסע המחנות הנוסעים למלחמה תרמוז להשגתם של ישראל שהיא התרועה ולפי שלא עלה שום נביא למדרגה זו בנבואה לשמוע מן השם המיוחד אלא הוא לבדו לכך צוהו שלא ישתמש בחצוצרות אלא הוא לבדו לא זולתו הוא שכתוב עשה לך ודרשו רז"ל לך אתה עושה ואין אחר משתמש בהן והוסיף עוד ואמר והיו לך כלומר והיו המדות לך לבדך ולא לאחר זולתך ומרוב קדושות החצוצרות ובהיותם כלי שההשגות נרמוז בו היו טעונין גניזה ונגנוזו בחייו של משה ואל תתמה בהיותן שתייהן של כסף כי כיון שהיו מקשה אי אפשר לעשותן אלא של כסף וכענין הכרובים שהיו זהב ומקשה כי הרחמים הוא מכריעו וכלול מן הדין וכן בכאן בחצוצרות מדת הדין רפה היא וכלולה מן הרחמים ומטעם זה לא נתשמש בחצוצרות אפילו יהושע תלמידו שלא עלתה השגתו בכך אמנם נשתמש בשופר להודיע בו להיות מדת הדין מתוחה כנגד האויבים כי היא מדתו¹⁷²⁸ וגם היא מדתו של דוד שנשתמש בכנור והיא התכלת הצבוע מדם חלזון שהוא הדג המצוי בים כנרת שלכך נקראת מדה זו כנור דוד¹⁷²⁹ שהיה מנגן מאליו נמצאת למד שכל אחד ואחד נשתמש בכלי הראוי לו לפי השגתו ונבואתו ומדתו שהוא שואב ממנה וזה מבואר

(י, ו ז): ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החגים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם: ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תרעו:

עי' רמב"ן: תרועה יתקעו למסעיהם כבר פירשתי בסדר אמור אל הכהנים (ויקרא כג כד) כי התרועה רמוז למדת הדין¹⁷³⁰ כי בן כתוב במסעות (לעיל ט כג) על פי ה' ביד משה והיא המנצחת במלחמה וכתוב (להלן פסוק ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם ועל בן אמר משה (להלן פסוק לה) וינסו משנאיך מפניך וכבר פירשתי סוד הפנים בעשרת הדברות (שמות כ ג) וכן תראו כי חומת יריחו נפלה בתרועה דכתיב (יהושע ו י) עד יום אמרי לכם הריעו והרעותם וכתוב (שם פסוק כ) ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה ולכך היתה חרם ובהקהיל את הקהל ראויים לתקיעה כי הפשוטה רמוז למדת רחמים כי ימינו פשוטה לקבל שבים על בן יאמר (ובנחה) [בנחה] (להלן פסוק לו) שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתוב (פסוק י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם כי המלחמה לתרועה והמועדים והשמחה לרחמים ורבותינו (ר"ה לג ב) העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע שלא יקציץ בנטיעות¹⁷³¹ בראש השנה ויום

¹⁷²⁴ עי' לעיל הערה 1123.

¹⁷²⁵ עי' לקמן הערה 469.

¹⁷²⁶ עי' לעיל הערה 204.

¹⁷²⁷ עי' לעיל הערה 887.

¹⁷²⁸ עי' לקמן הערה 2132.

¹⁷²⁹ עי' לעיל הערה 1399.

¹⁷³⁰ עי' לעיל הערה 386 זהר ח"ג רל ע"ב.

¹⁷³¹ עי' דברינו לעיל בראשית יא ב.

הכפורים ועל הקרבן אבל הכוונה זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין

(י לה): ויהי פְּנֵסֶה הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אֵיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויהי בנסע הארון פרשה זו רומזת על כל ימי עולם כי
 נרשמו בה שבעת אלפים כמו בפסוק ראשון ודרשו רז"ל (ר"ה לא ע"א) שיתא אלפי שני
 היו עלמא וחד חריב והענין הזה רוצה לרמוז אותו במקום המדבר שהוא מקום החורב
 והשממון וכיון שהתורה כולה בנויה ומיוסדת על חדוש העולם יש להבין שיש לו סוף כי
 כל דבר שיש לו התחלה יש לו סוף בהכרח וזהו שכתוב (ישעיה מד ו) אני ראשון ואני
 אחרון והכתוב הזה יורה כי העולם יש לו סוף כי כשם שהיה הקדוש ברוך הוא ראשון
 לנבראים כלם כן עתיד שיהיה אחרון לכלם ואילו ישאר בעולם שום נברא לא יהיה הוא
 אחרון ודוד ע"ה באר זה ואמר (תהלים קב כו – כז) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך
 שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלפו ואות אלף
 השישי רשומה במלת אלפי לרמוז שיתא אלפי והשביעית נחתמה במלת ישראל ופירוש
 ישראל בכאן הסרת הכחות כי הפסק המשכתם באותו זמן הוא האלף השביעי שעליו
 אמרו וחד חריב וכן מצינו הכתוב (הושע ט יב) בשורי מהם בשי"ן במקום סמ"ך והוא
 מלשון הסרה ובטול ובעבור כי מלת ישראל כוללת דבר והפכו ואפשר שתתפרש על
 שתי לשונות אפשר לומר כי כשם שמורה על החורבן כן תורה על הבריאה שלאחר
 החורבן כי הוא כולל שררת הכחות ורמוז לך כי אחר חורבן האלף השביעי¹⁷³² ואחר
 בטול הכחות והסרתם תחזור השררה ותתחדש בעולם כשהיה וזהו סוד הכתוב (תהלים
 כד ב) ועל נהרות יכוננה ולא אמר כוננה כמו שאמר יסדה כי דבר על החורבן מתחלת
 המזמור שישוב הכל לסבה ראשונה ודבר ג"כ על החדוש ומוזה תמצא במזמור שיר ליום
 השבת שהזכיר שם (שם צב יג) צדיק כתמר יפרח רמוז להויה של אחר השבת והוא סוד
 חתימת פרשת ויכלו במילת לעשות לרמוז מעשה אחר השבת וכבר הזכרתי שם וזהו
 (תהלים עב ז) יפרח בימיו צדיק בכל שמטה ושמטה רוב שלום עד בלי ירח באורו שילך
 הענין כן עד היובל הגדול שיתבטלו כל כחות העולם והשמש והירח בכללם ויחזור
 העולם לתהו ובהו והכתוב שאמר (בראשית ח כב) עוד כל ימי הארץ יורה שיש לארץ
 זמן קצוב והיא עולמו של יובל ולכך הזכיר שלמה ע"ה (קהלת א ד) והארץ לעולם עומדת
 הוא עולמו של יובל כי אין הדבר אל לא תכלית וכן דעת דוד אביו ע"ה ממה שכתוב
 (תהלים קב כו – כז) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמד ומה
 שאמר (תהלים קמה א) הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים כי הוא צוה ונבראו
 ויעמידם לעד לעולם ואמר עוד (תהלים קד ה) יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד
 אין ענינו שיגזור בהם נצחיות אלא מצד תוקף בריאתם וחוזק חמרם התקיף אמר כן שהן
 ראויים לעמוד לעולם ושלא יתמוטטו כלל עד שיגזור בבטולם מי שבראם
 ומפני שלא תבין כי הסדור והנהוג הזה של שמטות העולם ילך אל לא תכלית

¹⁷³² ע"י דע"ה ח"ב כה ע"ב ז"ל: ודע כי כל מה שאמרנו כאן מענין סוף כל התיקונים שהוא עד אלף
 העשירי, כי משם ולמעלה הוא בעולמות דא"ס כנוז, הנה אין זה סתירה כלל לענין השמיטות הנמצא
 בדברי הראשונים, ספר התמונה והקנה והרמב"ן (ויקרא כה י במדבר י לה) והמערכת והרקאנטי
 והציוני ורבינו בחיי (ויקרא כה ב) והרדב"ז וכן הרמ"ק ז"ל בפרדס בשער הנתיבות (פרק ב) ובשער
 פרטי השמות (פרק ג) האמין ג"כ בזה. אמנם בספר שיעור קומה מיאן בזה הרבה וכן בדברי
 הרח"ו ז"ל בלק"ת פ' קדושים. אך הגר"א ז"ל לא דחה דברי הראשונים כלל, ועשה סמוכות
 לדבריהם, ואמר בתיקונים תיקון ל"ו (דף פו ע"א) זה לשונו מכאן משמע כדברי הראשונים דשבע
 שמיטות ואנן בשניה עכ"ל. וכן נמצא ג"כ בדברי רבינו עזרא רבו של הרמב"ן בביאורו לשיר
 השירים המיוחס להרמב"ן, והוא לרבינו עזרא כנודע, ע"ש בתר"ג מצות במצות יובל.

לכך הפרשה מסוימת בנוני"ן בתחלה ובסוף לבאר כי ילך עד היובל הגדול שהוא אלף דור והיה העולם בטל ויחזור לתהו ובהו ומה שבאה הנו"ן הפוכה כי כשם שמכתב האות בתיקונו כראוי מורה על קיום דבר כך הפוך האות ובטלו מסדורו הראוי מורה על בטול דבר וחרבנו ועל כן הנו"ן הפוכה ואמר הכתוב (איוב ט ה) המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו וכתוב (תהלים מו ג) על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים ביובל הגדול שיתמוטטו ההרים והשמים והארץ יחזרו אל יסודם וכדי לחזק הענין היו הנוני"ן שתיים ומפני שעתידין השמים והארץ שיתחדשו אחר היובל יתכן לומר כי על כן היו שתי נוני"ן והזכיר לשון ויהי אחר כל נון ונו"ן להורות על ההויה אחר כל יובל ויובל וזה סוד הנו"ן שחסר נעים זמירות מן המזמור הנקרא (תהלים קמה א) תהלה לדוד לפי שאות נון"ן תורה על נפילה וביובל הוא עתיד ליפול ויחזור לתהו ובהו וכדי לבאר שעתיד להתחדש אחר היובל רמו הנו"ן אחר כך שאמר סומך ה' לכל הנופלים הזכיר זקיפה אחר הנפילה כשם שהזכיר כאן הויה אחר הנוני"ן וכדי להעיר הלבבות על הענין הזה באו בתורתנו הצרופה מצות השמטה והיובל שהם מן המצות המקובלות

ויען יהיה הענין קבוע בלבך נטוע בשכלך אוכיח לך מה הסבה בחורבן העולם ובחדושו בשמטות ומה הסבה גם כן בבטול המציאות ובחדושו ביובלים ידוע כי ששת ספירות פעלו בששת ימי בראשית כל ספירה וספירה ביומה¹⁷³³ כגון שתאמר יום ראשון הבינה ויום השני החסד ויום השלישי הגבורה וכן כלן עד שנכנס יום השביעי והוא היסוד ופעל פעולתו ומה היתה פעולתו העונג והמנוחה כי היתה מנוחה לעצמו ומנוחה לכל הששה כי בשביתתו שבתו כלן ושביתתו ומנוחתו היא פעולתו וזהו (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וינה ביום השביעי כי עשה שש ספירות והשלים מלאכתו בהם והיתה המנוחה ביום שביעי שהוא יסוד¹⁷³⁴ וכן הענין בששת אלפים כי חזר חלילה והתחיל לפעול באלף ראשון בבינה ובשני בחסד ובשלישי בגבורה וכן כלן עד שיכנס האלף השביעי שהוא יסוד ולכך הוא שבת ומנוחה ויהיה העולם חרב בהכרח לפי שפעלו כל ספירה וספירה אלף שלה הנה ההמשכה פוסקת מהתחתונים בהיות כלן חוזרין ומתעלין למעלה לקבל מן הבינה¹⁷³⁵ ומאחר שהתפארת והכבוד¹⁷³⁶ שהם מנהיגי חמה ולבנה¹⁷³⁷ מתעלין למעלה על כל פנים יתחייב שתפסק ההמשכה וזהו החורבן שיהיה העולם חרב אבל לא יהיה תהו ובהו כי עתידין הן שיחזרו כבתחילה וישפיע למטה מה שקבלו למעלה ואז יתחדש העולם וכן יהיה הענין משבעה לשבעה עד היובל הגדול וכשיגיע היובל הגדול יחזרו כל העשר לשרשם שהוא אין סוף וזהו הסבה שיהיה העולם בהכרח תהו ובהו ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול וכן הארץ כבגד תבלה כי התפארת והכבוד שכנגדם חמה ולבנה והשמים והארץ נבלעו אל הקדש וחזרו ליסודם והענין הזה מבואר לדוד המלך במזמור (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה כי שם הזכיר חזרת העליונים והתחתונים אל יסודם הראשון והתחיל בהתחתונים וסיים בעליונים הוא שאמר בסוף על הסתלקות המדות מהמשכתם למטה ועל התעלותם וחזרתם לאין סוף אמר (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי

¹⁷³³ עי' לעיל הערה 86.

¹⁷³⁴ עי' לעיל הערות 6 ו 71.

¹⁷³⁵ עי' ספד"צ (&): שתא אלפי שנין תליין בשתא קדמאי. שביעאה עלייהו דאתתקף בלחודוי ואתחרב כלא בתריסר שעתו דכתיב (בראשית א ב) היתה תהו וגו'. תליסר יקים לון ברחמי ומתחדשן כקדמיתא וקמו כל אינון שתא. בגין דכתיב ברא ולבתר כתיב היתה דהא הות ודאי ולבסוף תהו ובוהו וחשך ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב יא).

¹⁷³⁶ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹⁷³⁷ עי' לעיל הערה 1602.

עולם¹⁷³⁸ והמשכיל יבין הפסוקים ההם כי איני רשאי להרחיב בהם באור וא"כ יתחייב שיהיה כל המציאות כולו בטל ונעדר ואחר היובל יתחדש המציאות כלו כי יחזרו העשר כבתחילה להתגלות מאין סוף ותחזור ההמשכה בעליונים ובשפלים מימי קדם וכן מיובל ליובל עד י"ח אלף יובלין כי כל ספירה וספירה תפעול אלף יובלין וזהו כנגד עשר ספירות למעלה ועשר ספירות למטה ומפני שלא תבין שילכו היובלין הללו אל לא תכלית ולאין סוף לכך הזכיר שובה ה' רבבות להורות שעתידי הקדוש ברוך הוא לישוב עולמו שתי רבבות שהם עשרים אלף יובלין ואמר אלפי ישראל לבאר שמסיר שני אלפים מן הרבבות וזהו (תהילים סח יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן כלומר שהם אין ולכן אין להזכיר האלפים ועל כן הם י"ח אלף יובלין וזהו סוד הכתוב (יחזקאל מח לה) סביב שמנה עשר אלף וכן בפרק קמא דעבודה זרה (ג ב)

¹⁷³⁸ עי' זהר (ח"א דף כג ע"ב): וכד אפתח פומיה בצלותא דערבית נשרא קא נחית ביומין דחולא לקבלא¹⁷³⁸ בגדפהא [צלותא דליליא] ודא נוריא"ל אתקרי אוריא"ל מסטרא דחס"ד ונוריא"ל מסטרא דגבורה¹⁷³⁸ דאיהו נור דליק דאתמר ביה (דניאל ז י) נהר דינור וגו' ובצלותא דשחרית [אריה] (איהו) נחית לקבלא צלותא בדרועי וגדפוי דארבע גדפין¹⁷³⁸ לכל חיה [דא מיכאל] ובצלותא דמנחה שור נחית לקבלא [צלותא] בקרניו [וגדפוי ודא גבריא] ובשבת נחית קב"ה בנ' אבהן¹⁷³⁸ [לקבלא בת יחידא דיליה בהון ודא רוא] דשבת ש' ב"ת יחידא דיליה בההוא זמנא חיוון עלאין דאתקריאו¹⁷³⁸ בשמא דיהו"ה פתחין ואמריין (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם¹⁷³⁸ בההוא זמנא מתפתחין שבעה היכלין¹⁷³⁸ היכל קדמאה היכלא דאהבה תניינא היכלא דיראה תליתאה היכלא דרחמי¹⁷³⁸ רביעאה היכלא דנבואה דאספקלריא דנהרא¹⁷³⁸

תרגום: וכשפותח פיו בתפלת ערבית, נוחת נשר בימי החול לקבל בכנפיו תפלת הלילה, וזה נוריא"ל נקרא אוריא"ל מצד של חסד ונוריא"ל מצד של גבורה, שהוא נר דלוק, שנאמר בו "נהר דינור וגו'". ובתפלת שחרית אריה נוחת לקבל תפלה בזרועותיו וכנפיו, שארבע כנפים (יש) לכל חיה, זה מיכאל. ובתפלת מנחה שור נוחת לקבל (תפלה) בקרניו וכנפיו, וזה גבריא. ובשבת נוחת הקדוש ברוך הוא בשלשת האבות לקבל הבת יחידה שלו בהם, וזה סוד של שבת, ש' בת יחידה שלו. באותו זמן החיות העליונות שנקראו בשם של יי', פותחים ואומרים "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם". באותו זמן נפתחים שבעה היכלות: היכל הראשון היכל האהבה. שני היכל היראה. שלישי היכל הרחמים. רביעי היכל הנבואה באספקלריה המאירה.

ועי' זהר ח"ג (דף רנג ע"ב): ואע"ג דכמה ענפין אית באילנא וכמה תאנים עליהו אינון דאקדימו בקדמיתא אתקריאו בכורים אלין אינון רישין דכלהו כגוונא דלהון אתמר (&) שאו שערים ראשיכם (&) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה (&) שאו את ראש כל עדת בני ישראל שאו שערים ראשיכם שערים אלין אינון חמשיין תרעין דבינה דאיהי מתיבתא דלעילא ושאו פתחי עולם דמתיבתא תתאה דכל מאן דאשתדל באורייתא לסוף מתנשא הה"ד (&) אם נבלת בהתנשא ואוקמוה מארי מתני' כל המנבל עצמו על דברי תורה לסוף מתנשא

תרגום: ואף על גב שכמה ענפים יש באילן, וכמה תאנים עליהם, אלו שהקדימו בראשונה נקראים בכורים, אלו הם ראשים של כולם. כדוגמא שלהם נאמר "שאו שערים ראשיכם", "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", "שאו את ראש כל עדת בני ישראל". "שאו שערים ראשיכם", שערים אלו הם חמשים שערים של בינה שהיא ישיבה של מעלה, "ושאו פתחי עולם" של ישיבה של מטה, שכל מי שעוסק בתורה לבסוף מתנשא, זהו שכתוב "אם נבלת בהתנשא", ובארוהו בעלי המשנה, כל המנבל עצמו על דברי תורה לסוף מתנשא.

איבעית אימא רוכב על כרוב קל וסגני ועובר בי"ח אלף עולמות שלו שמע מינה רכב אלהים רבותים וגו' אל תיקרי שנאן אלא שאינן כן מלת ישראל במקום הזה מלשון הסרה שתסיר שני אלפים משתי רבבות שמענה ואתה דע לך והנה זה מן הדברים הנמנעים שאין לנו להרהר בהן והוא שאמרו (חגיגה יא ב) מה למעלה מה למטה מה לפנינו מה לאחור והקב"ה ימחול לנו ויזכנו להימנות עם יראיו וחושבי שמו ויתן לנו מהלכים בין העומדים לפניו

ועוד יש טעם בנו"ן הפוכה והוא כי מלת בנסע ירמוז למספר יעקב ועל שם שהאדם החקוק בחיות המרכבה מהפך את פניו לפניו ואחוריו לארבע רוחות העולם על כן באו הנוני"ן בהפוך בפרשה זו לפניו ולאחריה

(יא ח): שְׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ וְמָחְנוּ בְּרַחֲמִים אוּ דְכוּ בְּמִדְכָה וּבְשָׁלוֹ בְּפָרוֹר וְעָשׂוּ אֶת־עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמֶן: @

עי' ר' בחיי: שטו העם ולקטו וטחנו ברחמים או דכו לשון שטו כמו (איוב א ז) משוט בארץ וזה יורה שלא היה יורד זה עם זה מקובץ במקום אחד רק מפוזר ומפורד ומה שאמר ולקטו למדך שהיה ראוי לאכלו כך

ודבר ידוע כי יש מזון ראוי בתקון אחד לא יצלה בתקון אחר ולכך יגיד הכתוב מנפלאות המן כי היה ראוי בכל מיני התקון ללקטו ולאכלו כאשר הוא גם לטחון אותו ברחים של יד גם לדוכו במדוכה של עץ ושל אבן גם לבשלו בקדרה ובכל מיני התקון האלה היה טעמו נכבד כטעם לשד השמן והשבת הזה כנגד מה שאמר נפשנו יבשה הגיד כי לא תיבש נפש האוכלת אותו אבל ירוה וילחלה אותה והיא נוטריקון ל ישת ש מן ד בש כלומר לחלוח של שמן כמו עיסה שנלושה בשמן וקטופה בדבש והלמ"ד שרשית וכן (תהילים לב ד) נהפך לשדי בחרבוני קיץ כלומר שנהפך שמנו יבש ומלת השמן שמן כמשמעו ויאמר כי טעם המן כטעם לשד שהוא לחלוח השומן שהוא חשוב מכל השמן ולמעלה ממנו ובפסוק זה במלות העם ולקטו וטחנו ברחים או תמצא בו התעוררות ורמז כשתקח אות אחת מכל תיבה¹⁷³⁹ והפסוק מסיים השמן בנו"ן וזהו לשון ממטיר שהזכיר במן ומה שהתחיל במלת שטו מלשון משוטט וזה מבואר ותמצא פסוק כיוצא בו בענין יפתח כששלח למלך בני עמון (שופטים יא כז) ואנכי לא חטאתי לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפוט ה' השופט היום בין בני ישראל ובין בני עמון והרמז מתחיל מן מ"ם של היום ממטה למעלה וכשתבקש הנו"ן תמצאנה בסוף פסוק כי הוא מסיים בנו"ן וזה מבואר

(יא טו): וְאִם פָּכָה אֶת־עֲשֵׂה לִי הֲרִגְנִי נָא הֲרִג אִם מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֶרְאֶה בְּרַעְתִּי:

עי' רמב"ן: תשש כחו של משה כנקבה שהראהו הקדוש ברוך הוא פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני נא הרוג לשון רש"י ולא הבינותי זה שכנוי את כלפי מעלה הוא ועל דרך הפשט מנהג הלשון הוא גם בזכר את כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד) ועל דרך האמת אם ככה את עושה לי במדת הדין ידבר כמו שאמר ויחר אף ה' מאד (בפסוק י) וכן ואת תדבר אלינו (דברים ה כד) כנוי לאש הגדולה¹⁷⁴⁰ שתדבר דברי השם אלינו ושמענו מפיך ועשינו וכן את כרוב ממשח בכרוב השני ירמוז והמשכיל יבין

¹⁷³⁹ מטטרון

¹⁷⁴⁰ עי' רבינו שמות כ יז שזה מידת הגבורה, אבל בר' בחיי ויקרא א ט זה מידת המלכות

(יא טז) אספה לי שבעים איש מוקני ישראל

ע"י רמב"ן: וקבלו רבותינו (סנהדרין ב א) כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית השם במקום אשר יבחר לשכנו שם כן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גביהם כמשה רבינו והנה הם שבעים ואחד וכן האותיות בשם הגדול¹⁷⁴¹ המפורש שבעים ושתים כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון יחיד על כולם ולזה ירמוז הכתוב באמרו (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט כי השכינה עמהם להסכים על ידם ואמר הכתוב (שם פסוק ב) עד מתי תשפטו עול יזהיר בהם אחרי שהשם הנכבד עמהם בדבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט כמעט העם המכעיסים אותי על פני (ישעיה סה ג) ואומר עוד (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם כי מספרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי שתשבנו מושב אלהים בארץ אכן כאדם תמותון כאדם הראשון שגורש ממקומו הנכבד ומת כן תתגרשו מבית השם ותמותו וכאחד השרים של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא וכבר הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה המשפטים (שמות כא ו)

ע"י ר' בחיי: ותמצא בפרקי רבי אליעזר (פרק כד) אמר הקדוש ברוך הוא לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו באו ונבלבל לשונם והם הם בית דינו של הקדוש ברוך הוא שנאמר עליו וה' בכל מקום הוא ובית דינו¹⁷⁴²

(יב ו) אם יהיה נביאכם

ע"י רמב"ן: אם יהיה לכם נביא כדברי אונקלוס ורבי אברהם פירש כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה' כמו והנבואה עודד הנביא (דהי"ב טו ח) ויפה אמר וטעם הכתוב שאפילו אם יהיה נביאכם נביא ה' אינו מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מן הנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיו נביאים ברוח הקדש כענין שנאמר רוח ה' דבר בי¹⁷⁴³ (ש"ב כג ב) והיא יד ה'¹⁷⁴⁴ האמורה ביחזקאל ויתבאר בדברי זכריה

במראה אליו אתודע – לא אמר הכתוב "במראה אליו אראה" אבל אמר "אתודע", והנה הפסוק הזה כפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי (שמות ו ג), יאמר כי השם הגדול יהיה במראה ובה יתודע אל הנביא, לא בשמו הגדול, כמו שאמר (שם פסוק ג) ושמי ה' לא נודעתי ואמר כי הדיבור יהיה בחלום, ולא כן עבדי משה, כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע מעצמו כל המדות, ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי, והתמונה יביט בה לא יראה בחלום¹⁷⁴⁵.

¹⁷⁴¹ היינו הגימ' ע"ב יר"ד ה"י וי"ו ה"י.

¹⁷⁴² ע"י תיקו"ז לד ע"ב ש"ב בית דינו" הוא כינוי לבחי' השכינה דהיינו מלכות.

¹⁷⁴³

¹⁷⁴⁴ ע"י לעיל הערה 201.

¹⁷⁴⁵ ע"י זהר ח"א קפג ע"א: תא חזי כל נביאי דעלמא כלהו ינקי מסטרא חדא מגו תרין דרגין ידיען ואינן דרגין הוו אתחזיין בגו אספקלריאה דלא נהרא דכתיב במראה אליו אתודע מאן הוא מראה כמה דאתמר (דמראה) חיזו דכל גוונין אתחזיין בגווה ודא היא אספקלריאה דלא נהרא בחלום אדבר בו דא הוא חד משתי בנבואה כמה דאוקמוה ואיהו דרגא שתיאה מההוא דרגא דנבואה ואיהו דרגא דגבריאל דממנא על חלמא והא אתמר

תרגום: בא וראה, כל נביאי העולם, כולם יונקים מצד אחד מתוך שתי דרגות ידועות, ואותן הדרגות היו נראות בתוך האספקלריה שאינה מאירה, שכתוב "במראה אליו אתודע". מה היא "המראה", כמו שנאמר (שמראה) המראה שכל הצבעים נראים בתוכה, וזוהי האספקלריה שאינה מאירה. "בחלום אדבר בו", זהו אחד מששים בנבואה, כמו שבארוהו, והיא הדרגה הששית מאותה הדרגה של נבואה, והיא הדרגה של גבריאל שממונה על החלום, והרי נתבאר.

ולשון ספרי (בהעלתך קג) ותמונת ה' יביט, זה מראה אחרים – והנה בכאן למד הכתוב מה בין נבואת משה לנבואת האחרים אשר בדורו, וכבר הזכיר כן בקודמים לו, וארא אל אברהם וגו' כאשר פירשתי, ויזכיר כן בסוף התורה בבאים אחריו, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים (דברים לד י), והענין בכולן שזה ואל תחוש למה שאמרו בשמואל ששקול כמשה, דכתיב (ירמיה טו א) אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה, כי בעבור שהזכירו עמו חשבוהו רבותינו לגדולה, לא שישוו הנבואות, הלילה להם:

וענין הכתוב, כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם בעגל וגם במרגלים שהיו חייבים כליה, והזכיר שמואל, מפני שהכתוב הזה על דברי הבצרות שהיו צריכים גשם, אמר היש בהבלי הגוים מגשימים וגו' (שם יד כב), ואמר השם שאם יעמוד שמואל לפני המוריד גשם שלא בעתו בימי קציר חטים (ש"א יב יז) לא ישמע אליו להורידו לאלה בעת צרתם והנה הזכיר גדולי השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישראל, וכן הטעם במה שנאמר (תהלים צט ו) משה ואהרן בכהנו ושמואל בקוראי שמו וגו':

ע"י ר' בחיי: אם יהיה נביאכם ה' כמו (דברי הימים – ב טז ח) והנבואה עודד הנביא¹⁷⁴⁶, ושעורו אם יהיה נביאכם נביא ה' ויאמר מי שיהיה מכם נביא אפילו יהיה נביא ה' איננו מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מהנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיה נביאכם ברוח הקודש וכענין שאמר (שמואל – ב כג ב) רוח ה' דבר בי והיא יד ה' האמורה ביחזקאל ומה שאמר במראה אליו אתודע ולא אמר במראה אליו אראה הפסוק הזה כפסוק (שמות ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם יאמר כי ה' הגדול יהיה במראה ובה יתודע אל הנביא לא בשמו הגדול¹⁷⁴⁷ כמו שאמר ושמי ה' לא נודעתי להם ואמר כי הדבור יהיה בחלום ולא כן עבדי משה כי בכל ביתי נאמן הוא אשר יראו בו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע בעצמו כל המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ובכאן למד מה בין נבואת משה לשאר הנביאים

ועל דרך הקבלה במראה היא מראה הספירות הנקראת נצח והוד, ונקראת צבאות גם כן כי עד שם נבואת כל הנביאים מגעת, כי כשהם נכנסים דרך השער הראשון והפתח המזומן לנביאים להכנס בו הנה נבואתן עולה ומגעת עד המקום ההוא ולא עוד, והסימן מזה במראות הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד (שמות לח, ח), ומשם עולין ומתנבאין במראות הצובאות:

וראו שתתבונן כי כשכלל בכאן כל מעלות הנבואה בין במשה רבינו ע"ה בין בשאר הנביאים איך הזכיר בשאר הנביאים לשון מראה בקמ"ץ שהיא מלה מורה על דמיונות ובלבול הנבואה:

והנראה בטעם הדבר כי רצה להמשיל נבואת שאר הנביאים למי שמסתכל במראה, והוא לשון חז"ל (שבת קמט.) אין רואין במראה בשבת, והיא מראה של זכוכית שהמסתכל בו נראית לו מתוכו דמות צורתו מכח למישת המראה אבל אין בתוכו כלום, כן נבואת שאר הנביאים מתוך שרואין אותן הצורות הקדושות המהורות והמאורות העליונים מתוך זוהר ובהירות האורות העצומים ההם, נראים להם דמיונות ורואין שם צורתם כצורת בן אדם, וכענין שכתוב (הושע יב, יא) וביד הנביאים אדמה, אבל משה רבינו ע"ה מתוך שהיתה נבואתו עליונה על כולן לא היה רואה מאותן הדמיונות כלום

¹⁷⁴⁶ ע"י רמב"ן לד ב?
¹⁷⁴⁷ ע"י לעיל הערה 395.

אלא מראה אמיתית קרובה אל השכל, ולכך נודע ומכיר מתוך בירור נבואתו שאין שם דמות ולא צורה כלל כי אם כבודו, הוא שכתוב ותמונת ה' יביט, יחס התמונה אליו, לא שיש לו תמונה חס ושלו, וכן בצלם אלהים (בראשית א, כז), לא שיש לו צלם ודמות חס ושלו. וזהו שדרשו חז"ל (יבמות מט ע"ב) כל הנביאים כולן נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, והביא ראייה מיחזקאל שכתוב בו כמה מראות, ואראה מראות אלהים (יחזקאל א, א), ואראה כעין חשמל (שם, כז), וכמה מן הדמיונות, אבל משה ע"ה נסתכל באספקלריא המאירה, שנאמר ומראה ולא בחידות:
פרשת שלח

יג יז וַיִּשְׁלַח אֶתְּם מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת אַרְצָן כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בְּנִגְבַּב וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר:

ע"י ר' בחיי: מטה שלו מסר להם, כדי שינצלו מידם. כתיב הכא עלו זה, וכתיב התם (שמות ד יז) ואת המטה הזה. ויש אומרים מסורת שם בן י"ב¹⁷⁴⁸ מסר להם, כענין שכתוב (שמות ג טו) זה שמי לעולם, כדי שילכו בשלום בדרך וינצלו מיד הענקים¹⁷⁴⁹, כך ראיתי במדרש¹⁷⁵⁰.

יג כג וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֶּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאַשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׁאַחוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הַרְמָנִים וּמִן הַתַּיִמִּים.

ע"י ר' בחיי: ראיתי במדרש וישאווהו במוט בשנים, אלו יהושע וכלב. ובמחובר נקרא זמורה, וכנתלש קראו מוט. ולא היה בהם בכל העשרה כח לשאת אותו מוט, ויהושע וכלב נשאווהו לבדם, ולכך וישאווהו במוט בשנים, וזהו היה רמז להם שהם ראויים ליכנס לארץ ולהיות להם אחוזה בתוכה¹⁷⁵¹.

¹⁷⁴⁸ ע"י זהר בראשית ח"א רסב ע"א: רבי בנימן לוי מצאתי כתוב שם בן י"ב אותיות י"ה י"ה וְהָיָה יְהוָה יְהוָה בְּמִקְוֵי עַי תִּיקוּ יָא ע"א: ואית נקודה ברזא אחרא [י ע"א] כגוונא דא יהו"ה מלך (תהלים י טז) יהו"ה מלך (שם צג א) יהו"ה ימלך¹⁷⁴⁸ (שמות טו יח) שמהן לעילא נקודא דלהון כתיבין דתחותיהו ד' שמהן תליין מכל שמא ושמא ועליהו אתמר (ישעיה ו ג) וקרא זה לקביל י"ב אנפין דתלת חיון אל זה י"ב גדפין דתלת חיון ועל כלהו פני אדם ותפילין הוא פני אדם ציצית פני חיון וגדפי חיון ואוקמוהו רבנן שם בן י"ב כל היודעו והזהיר בו כל תפלותיו מתקבלות ומקורו יוד קי ואו קי כל י' איהו אנפוי יהוה א' (יחזקאל א י) ודמות פניהם פני אדם הכא בהאי שמא רזא דתפילין וציצית.

תרגום: ויש נקוד בסוד אחר, כדוגמא זה: יהו"ה מלך, יהו"ה מלך, יהו"ה ימלך. השמות למעלה, הנקודות שלהם כתובות תחתיהם. ארבעה שמות תלויים מכל שם ושם, ועליהם נאמר "וקרא זה", כנגד שתיים עשרה פני שלש החיות. "אל זה", שתיים עשרה כנפי שלש החיות. ועל כולם פני אדם, ותפילין הוא פני אדם. ציצית פני החיות וכנפי החיות. ופרשוהו רבותינו שם בן שתיים עשרה, כל היודעו והזהיר בו, כל תפילותיו מתקבלות. ומקורו יר"ד ה"י וא"ו ה"י, כל י' הוא פני יהו"ה א' "ודמות פניהם פני אדם", כאן בשם הזה הסוד של תפילין וציצית.

ע"י פע"ח סליחות י', וע"י בהגר"א בתז"ח כג ע"ג. ובהגר"א בספד"צ ב ע"א, ע"י בביאור הגר"א על ס"י פ"א מ"א אופן ג', וע"י בלש"ו ביאורים ח"א נה ע"ג.
¹⁷⁴⁹ ע"י לקמן הערה 1752.

¹⁷⁵⁰ ע"י זהר ח"ג דף קס ע"ב: ר' יצחק אמר כד הוּו מטאן לגבייהו דאינן ענקים הוּו שוויין ההוא חוטרא דמשה קמייהו ואשתזיבו ומנלן דההוא חוטרא יהיב לון הה"ד ויאמר אליהם עלו זה בנגב כתיב הכא עלו זה וכתיב התם ואת המטה הזה וגו' ובגיניה אשתזיבו דאי תימא הני ענקיאי שבקי לון אלא אתו לנסבא לון והוּו שוויין לקמייהו ההוא חוטרא ומשתזבי (ס"א ומשתמטי) מקמייהו רבי יהודא אמר מסורת שמא קדישא מסר לון משה ובגיניה אשתזיבו מנייהו
תרגום: רבי יצחק אמר, כשהיו מגיעים לאותם ענקים, היו שמים אותו מטה של משה לפנייהם ונצלו, ומנין לנו שאותו מטה נתן להם, זהו שכתוב "ויאמר אלהם עלו זה בנגב", כתוב כאן עלו זה, וכתוב שם "ואת המטה הזה וגו'" ובגללו נצלו, שאם תאמר שהענקים הללו עזבו אותם, אלא באו לקחתם, והיו שמים מולם אותו מטה ונצולים (ובורחים) מלפניהם. רבי יהודה אמר, מסורת שם הקדוש מסר להם משה, ובגללו נצלו מהם.

¹⁷⁵¹ ע"י זהר ח"ג דף קס ע"ב: ויבאו עד נחל אשכול וגו' רבי אבא אמר כרתו ההוא אשכול אתו

(יג כו) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְּבַר פָּאָרָן קָדְשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּם אֶת פְּרֵי הָאָרֶץ.
 ע"י ר' בחיי: עוד הוסיפו להבהילם ולהפחידם במה שאמרו (&) ושם ראינו את הנפילים, כי למעלה הזכירם בלשון ילידי הענק, ועתה אמרו הנפילים, שכל הרואה אותן לבו נופל (&). וזהו שחזר מן הנפילים, כלומר הקדמונים שבבראשית, שעליהם נאמר (בראשית ו ד) הנפילים היו בארץ. ושלישה שמות נקראו להם: נפילים ענקים רפאים¹⁷⁵², נפילים היו ראש המשפחה אותן שהיו בני האלהים שהזכיר בבראשית, ולא היו כשאר בני אדם להסתכל בהם, וכל המסתכל בהם חרדה גדולה נופלת עליו. ואח"כ נתמעטו מן הכח והגבורה ונקראו ענקים, על שם שמעניקים חמה בקומתן, כלומר אצל הרואה, כי (לא) היו רשאים להסתכל בהם כמי שמסתכל במגדל גבוה. ואח"כ ברחוק הדורות שהיו מתגלגלין והיו מתרחקין מגבורה אותן נפילים נתמעט כחן יותר ונתרפה ונקראו רפאים, ועוג מלך הבשן היה מהרפאים, והיה פסולת שלהן. שכך אמרו במדרש תנחומא (חוקת כה) והוא נשאר מיתר הרפאים (דברים ג) וזה עוג שהרג אמרפל וחבריו, והיה פסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים מתוך הגפת, שנאמר (בראשית יד יג) ויבא הפליט זה עוג. ומה שזכה להנצל מן המבול בזכות אברהם וגם בזכות ישראל, כדי שתתישב הארץ הקדושה על ידי אנשים כמותן. סוף דבר התנכרו בנפלאות השם יתברך וגבורותיו, והזרו להיות מקטני אמנה, ולא זכרו נסי מצרים ונסי הים ונסי המדבר, גם מלחמת עמלק שכתוב בו (שמות יז יג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו, שהיו עכשיו מיראין אותן בעמלק ואמרו עמלק יושב.

(יד א) וַתֵּשָׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְבְּדוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא.
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ותשא כל העדה – כנסת ישראל שכתוב בה (הושע יד

לסלקא ליה לא יכילו אתו לנטלא ליה לא יכילו אתו כלב ויהושע נטלו ליה וסליקו ליה ואזדקף על ידיהו הה"ד וישאוהו במוט בשנים בשנים באינון שנים יחידן זמורה מאי קא בעאן אלא אשכול הוה תלייא ביה ובעוד דהוה מתחבר באתריה אקרי זמורה לבתר קרייה מוט דכתיב וישאוהו במוט ההוא דאשתמודע ההוא דכרתו מכאן ידעו יהושע וכלב דאינון אתחזיין למיעל לארעא ולמהוי לון בה חלק ואחסנא עד דהוו אתיין אמלכו עלייהו כלהו קאים כלב באיבא אמר איבא איבא אי בגינך אנן מתקטלין מה אנן בחולקך מיד קליל גרמיה ויהבו לון תרגום: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'", רבי אבא אמר, כרתו אותו אשכול, באו להרימו לא יכלו, באו לקחתו לא יכלו, באו כלב ויהושע ולקחוהו והעלוהו, נזקף על ידם, זהו שכתוב "וישאוהו במוט בשנים", בשנים באותם שנים יחידים. זמורה מה רצו, אלא אשכול היה תלוי בה, ובעוד שהיה מחובר במקומו נקרא זמורה, אחר כך קראו מוט, שכתוב "וישאוהו במוט" אותו הנודע, אותו שכרתו. מכאן ידעו יהושע וכלב שהם ראויים להיכנס לארץ ולהיות להם בה חלק ונחלה, עד שבאו נמלכו עליהם כולם, עמד כלב בפרי, אמר פרי פרי אם בגללך אנו נהרגים מה אנו בחלקך, מיד עשה עצמו קל ונתן להם.

¹⁷⁵² ע"י זהר (ח"ג קס ע"ב): רבי חייא אמר תלת שמהן אקרון נפילים ענקים רפאים וכלהו אורכי יומי נפילין אקרון בקדמיתא לבתר כד אתחברון בבנות בני נשא ואולידו מנייהו אקרון ענקים לבתר דהוו אזלי ושטאן בהאי עלמא ומתרפיין מההוא דלעילא אקרון רפאים אמר ר' יהודה והא כתיב הרפאים יחוללו רפאים יחשבו אף הם כענקים א"ל הכי הוא בגין דענקים אתו מהאי סטרא ומהאי סטרא ואתיאשו יתיר בארעא כגוונא דא רפאים ומנייהו נפקי והוו אורכי יומי וכד מתחלשי אתחלש פלגות גופא ופלגות קאים.

תרגום: רבי חייא אמר שלשה שמות נקראו, נפילים ענקים רפאים, וכולם האריכו ימים. נפילים נקראו בתחלה, אחר כך כשהתחברו בבנות בני האדם והולידו מהם נקראו ענקים, אחר כך שהיו הולכים ומשוטטים בעולם הזה ומתרפים מאותו שלמעלה נקראו רפאים. אמר רבי יהודה, והרי כתוב "הרפאים יחוללו", רפאים יחשבו אף הם כענקים, אמר לו כך הוא, משום שענקים באו מצד זה ומצד זה והתחזקו יותר בארץ, כדוגמא זה רפאים, ומהם יצאו והיו מאריכים ימים, וכשנחלשים נחלש חצי גוף וחצי עומד.

ג) כל תשא עון וקח טוב, ומזה לא אמר וישאו כל העדה¹⁷⁵³.

(יד ט) אך בה' אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראם:

עי' רמב"ן: אבל יתכן שירמוז הכתוב, למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא, לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם שנגזר עליהם מיתה¹⁷⁵⁴, וה' אתנו, כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסים ונפלאות לעיני כל רואה, על כן אל תיראום או ירמוז לשרי מעלה, שאין אומה נופלת עד שנופל השר שלה תחלה (מכילתא שירה ב), כענין שכתוב (ישעיה כד כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו' ואחר כך על מלכי האדמה באדמה, וכמפורש בספר דניאל (י כ) יאמר כבר סר הכח אשר בצלו יחיו הגוים, וה' המשפיל אותם אתנו, על כן אל תיראום וכך אמרו במדרש שיר השירים, ונסו הצללים, אלו שרי אומות והמלאכים שלהם, כי הם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומות אחרים (ויקרא יח כה, לעיל יא טו):

(יד יד) וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ בִּי אֲתָה ה' בְּקִרְבִּי הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר עֵינַי בְּעֵינַי נִרְאָה אֲתָה ה' וְעַנְנְךָ עִמָּד עֲלֵיהֶם וּבְעֶמְדָּה עָנַן אֲתָה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לַלַּיְלָה.

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – עין לשון מראה, ועינו כעין הבדלח (לעיל יא ז), וארא כעין השמל (יחזקאל א כז) יאמר אשר מראה במראה נראה, הוא שמך הגדול¹⁷⁵⁵. וכן ענין הכתוב ביהזקאל (מג ג) וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי, בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר.

(יד יז) וְעַתָּה יִגְדַל נָא פֶּה אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאָמֹר.

¹⁷⁵³ עי' דברי רבינו בראשית יח כג והערה שם.

¹⁷⁵⁴ (&) ות"ח הכי אוליפנא בספרא דשלמה מלכא דבליילא בתראה דחגא אי יסתכל ב"נ בצולמא דיליה וחזי ליה שלים לא אתגזר עלוי מיתה ומ"ט בהאי ליליא בגין דז' יומין דחגא לקבל שבעא יומין עלאין אינון דכל יומין ושנין דעלמא בהו תליין ואינון רמיזין בקרא דלך י' הגדולה וגו' (דה"א כט יא)

תרגום: ובא וראה, כך למדנו בספרו של שלמה המלך, שבלילה האחרון של חג, אם יסתכל אדם בצלמו ויראה אותו שלם, לא נגזרה עליו מיתה. ולמה בלילה הזה, בגלל שבעת ימי החג הם כנגד שבעה ימים עליונים, שכל הימים והשנים של העולם תלויים בהם, והם רמוזים בכתוב של "לך ה' הגדלה" וגו'.

¹⁷⁵⁵ עי' זהר ח"א קצו ע"א: תא חזי מה כתיב (יחזקאל מג ב) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו מה כתיב בתריה וכמראה המראה אשר ראיתי <כמראה אשר ראיתי> בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפול על פני כל אלין מראות אינון שית דאינון מראות וחיזו דחזוא חיזו אית ליה לאתחזאה ביה גוונין דלעילא ואתחזון בההוא חיזו ואית חיזו לחיזו וחיזו לחיזו דא על דא וכלהו קיימין בדרגין ידיען ושלטי ואקרון חיזו דליליא ובהו מתפרשין כל חלמין דעלמא ואלין אינון כגוונא דלעילא עלייהו.

תרגום: בא וראה מה כתוב, "והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו". מה כתוב אחריו, "וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבואי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפול על פני". כל המראות הללו הן שש. שאותן המראות ומראה של החזיון, מראה יש לו, שיראו בו הצבעים שלמעלה, ונראים במראה ההוא. ויש מראה למראה, ומראה למראה זה על זה, וכולם עומדים בדרגות ידועות ושלטים, ונקראים מראה הלילה, ובהם מתפרשים כל החלומות של העולם, ואלו הם כדוגמא שלמעלה עליהם. ועי' לעיל הערה 395.

עי' רמב"ן: ודרך האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתוב באל"ף דל"ת¹⁷⁵⁶ ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר במדות ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשנה והם מורדים באבותם ולא היו הפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם (שמות לב יג) והם אומרים אי אפשרנו במתנה זו

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ועתה יגדל נא כח – יושפע וימשך הכח הפנימי במדות, ולא יסתלק למרום מרומים. ובאור הענין כי כשישראל מקיימין התורה והמצוות, הש"י רוכב שמים, וזהו (דברים לג כו) רוכב שמים בעורך¹⁷⁵⁷. כלומר בעזרת ישראל משפיע כח במדותיו, ובזה מוסיפין כח בגבורה של מעלה, שנאמר (תהלים ס יד) באלהים נעשה חיל. וכשאינן מקיימין התורה והמצוות הוא מתרחק ממדותיו, שנאמר (דברים לג כו) ובגאותו שחקים, כלומר שהוא מתגאה מסתלק למרום מרומים¹⁷⁵⁸. ובזה משפיע כחו במדות, ובזה מתישין כח של מעלה, שנאמר (דברים לב יח) צור ילדך תשי¹⁷⁵⁹. ולפי שהיו ישראל חייבין כליה במקום הזה והיו מתישין כח של מעלה, הוצרך משה לומר עתה בתפלתו, ועתה יגדל נא כח אדני, כדי להמשיך ולהשפיע הכח הפנימי במדות, ושלא יסתלק למעלה. וזהו לשון יגדל, כיוצא בו אמר דוד ע"ה (תהלים מ יז) ישישו וישמחו בך כל מבקשיך, יאמרו תמיד יגדל אלהים אוהבי ישועתך.

ורז"ל חכמי האמת כנו ההמשכה והשפע בלשון עזר, והוא שדרשו רז"ל במסכת שבת (פט ע"א) כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו משה אין שלום בעירך. א"ל רבש"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. א"ל אעפ"כ היה לך לעזרני, מיד אמר ועתה יגדל כח אדני, ובאור מלת לעזרני להמשיך לי כח ועזר¹⁷⁶⁰. עיי"ש: ויש להשכיל עוד במה שלא הזכיר משה אלא פעם אחת כי הוא המלך

¹⁷⁵⁶ עי' אד"ז רצה ע"ב: הני תשעה תקונין אמרן משה זמנא תנינא בשעתא דאצטריך לאהדרא לון כלהו רחמי, דאע"ג דתליסר תקונין לא אמרן השתא, בכוונא תלייא מלתא, דהא לא ייעול בהני תקונין לאדכרא אלא במזלא אתכוון, ואדכר ליה הה"ד ועתה יגדל נא כח יי' (במדבר יד), מאן כח יי', ההוא דאקרי מזלא קדישא סתימא דכל סתימין דחילא דא, ונהירו דא, ממזלא תלי וכיון דאמר משה דא ואדכר דא ואתכוון ביה אמר הני תשעה תקונין דתליין בזעיר אנפין בגין דינהירו כלהו, ולא ישתכח דינא, וע"ד כלא במזלא תלי

תרגום: אלו ט' התיקונים אמרם משה פעם שניה בשעת שהיה צריך להחזיר אותם כולם לרחמים. שכן אע"פ שלא אמר עתה י"ג תיקונים, הדבר תלוי בכוונה, שהרי לא יכנס להזכיר אלו התיקונים אלא היה מתכוון במזלא. והזכירו, כמו שנאמר, "ועתה יגדל נא כח ה'". מה הוא "כח ה'?" זהו אותו הנקרא המזל הקדוש, הסתום מכל הסתום. היראה הזו והאור הזה תלוי מהמזל.

¹⁷⁵⁷ עי' ספר הבהיר אות קיט וקכ וז"ל: ישראל, כשהם צדיקים וטובים שכינה שרויה ביניהם ושרויה במעשיהם בחיקו של הקב"ה ומפרה אותם ומרבה אותם: ומנלן דשכינה אקרי צדק דכתיב (דברים לג כ"ו) רוכב שמים בעורך ובגאותו שחקים, וכתיב (ישעי' מ"ה ח) ושחקים יזלו צדק, וצדק זהו שכינה דכתיב (שם א' כא) צדק ילין בה. ועי' אות קפה. ובמה יתחסד עם קונו, בתלמוד תורה, שכל הלומד תורה גומל חסד לקונו דכתיב (שם לג כו) רוכב שמים בעורך, הוי אומר כשאתם לומדים תורה לשמה אזי אתם עוזרים לי ואני רוכב שמים, ואז ובגאותו שחקים (שם), ומאי שחקים, הוי אומר בחדרי חדרים כדמרגמינן ומימריה בשמי שמיא.

¹⁷⁵⁸ עי' ילקוט (חומש רמז תתקסג): רוכב שמים בעורך כשישראל עושין רצונו של מקום רוכב שמים בעורך, וכשאינן עושין רצונו של מקום כביכול ובגאותו שחקים.

¹⁷⁵⁹ עי' זהר ח"ג קנה ע"ב: ובשעתא דישראל מתבטלי מאורייתא כביכול תשש חיליה דכתיב (דברים לב יח) צור ילדך תשי.

¹⁷⁶⁰ עי' ספר הקנה: ההדיוטים מברכין וברכתן אינה קלה כי עוזרים למעלה לכנ"י כענין היה לך לעזרני ואח"כ מברכין כנ"י וזהו ואני אברכם. עי' דברי רבינו דברים ח י.

העליון שממנו נמשכות המדות¹⁷⁶¹ ועמו ידבר ויבקש ממנו לרחם עליהם אולי ישובו ואם לא ישובו הלא אתה ארך אפים לצדיקים ולרשעים ומוזה לא אמר אף וגדולה מזו שאתה רב חסד למי שהוא מחצה זכויות ומחצה עונות כמי שרובו זכויות ואפילו בלא תשובה ואם שב בתשובה אתה נושא לו עון ופשע כלומר אפילו הזדונות והמרדים ונקה לשבים לא ינקה לשאינם שבים ואף על פי שאינו מנקה אינו מכלה זרעם ולא מכריתם מן העולם אבל הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ועל כן אין לך להכותם בדבר כמו שאמרת ולהכרית זרעם אבל תוכל להפרע ולגבות חובך מהבנים מעט מעט והקב"ה השיבו סלחתי כדברך שאמרת עליהם ולא אכריתם מן העולם ואאריך אפי להם ואם יש להם שום חסד מהאבות אהיה נוצרו לאלפים אבל איני מוחל להם לעולם העון והפשע כי ימותו במדבר ושם יתמו אבל בניהם יבאו לארץ ואפקוד העון על הבנים ועל שלשים ועל רבעים כמו שאמרת ומן הענין הזה היתה הגזרה שהוקבעה להם בכיה לדורות כי פקד עונם על זרעם והנה משה בתפלה הזאת מתוך שראה כי הטאתם כבדה מאד לא בקש בתפלתו שימחול על עונם רק אריכות אף לבד שיאריך להם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים ולא ישלחם ביד פשעם מיד ועל כן הודה לו הקדוש ברוך הוא מיד סלחתי כדברך שאאריך להם ואפקוד עונם על זרעם אך האנשים הרואים את כבודי ואותותי וינסו אותי ימותו במדבר והבנים יכנסו לארץ.

(יד בא) וְאוֹלָם חַי אֲנִי וְיִמְלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ.

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת ואולם חיי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם¹⁷⁶²

(יד כב) כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת כְּבוֹדִי וְאֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבָּר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עָשָׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ע"י ר' בחיי: וכתב הרמב"ן ז"ל על דרך האמת ואולם חיי אני הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם באור דבריו חיי אני כנסת ישראל ידבר כי חיי העולמים¹⁷⁶³ והוא אלהים חיים¹⁷⁶⁴ יאמר שימלא כבוד ה' את כל

¹⁷⁶¹ ע"י לעיל הערה 153154.

¹⁷⁶² ע"י זהר ח"א סז ע"א: ליהו"ה הארץ ומלואה האי קרא על ארעא דישראל אתמר דאיהו ארעא קדישא ומלואה דא שכינתא כמה דאת אמר (מלכים א' ח יא) כי מלא כבוד יהו"ה את בית יהו"ה וכתוב (שמות מ לד) וכבוד יהו"ה מלא את המשכן מאי מלא ולא מלא אלא מלא ודאי דאתמליא מכלא דאתמליא מן שמשא סיהרא שלים בכל סטרין מלא מכל טובא דלעילא כאסקופא דא דאתמליא מכל טובא דעלמא ועל דא כתיב ליהו"ה הארץ ומלואה תבל ויושבי בה דא שאר ארעאן.

תרגום: "לה' הארץ ומלואה", פסוק זה נאמר על ארץ ישראל שהיא ארץ הקדושה. "ומלואה" זו השכינה, כמו שנאמר "כי מלא כבוד ה' את בית ה'", וכתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן". למה מלא ולא מלא. אלא מלא ודאי, שהתמלא מהכל, שהתמלא מהשמש, הלבנה שלימה בכל הצדדים, מלא מכל טוב שלמעלה, כמו האוצר הזה שהתמלא מכל טוב של העולם. ועל זה כתוב "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", אלו שאר הארצות.

¹⁷⁶³ ע"י תיקו"ז א ע"ב: ואלין אינון נשמתין מאלין משכילים דאית בהון שכל לאשתמודעא ברזין דמאריהון כלהו רשימין ומצויירין במלכותא דרקיעא ככוכביא דנהרין ברקיעא והיינו יזהירו כזהר הרקיע מאי הרקיע דנהרין ביה (אוף אלין) נשמתין דמשכילים ככוכביא ברקיע הכי נהרין בכורסיא וכלהו פרחין מן רקיע ודא צדיק חי עולמים דמניה פרחין נשמתין דצדיקא ונהרין בסיהרא ועלייהו כתיב ויתן אתם אלהים ברקיע השמים וכו' (בראשית א יז).

תרגום: ואלו הם נשמות מאלו המשכילים שיש בהם שכל לדעת בסודות רבונם, כולם רשומים ומצויירים במלכות הרקיע, ככוכבים שמאירים ברקיע, והיינו "יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל יב ג). מה הרקיע שמאירים בו (אף אלה) הנשמות של המשכילים ככוכבים ברקיע, כך

הארץ התחתונים וישרה ביניהם כבודו ורחמיו בארץ בזרעם אבל לא בהם וזה בודאי הבטחה בסליחה ואמר על עצמו כבוד ה' כמו שאמר (תהלים קד לא) יהי כבוד ה' לעולם וצריך שתשכיל כי בכל מקום שתמצא חי אני אלהים חיים וכן אל חי וכן חי ה' הכל נאמר על כנסת ישראל וכשאמר (דניאל יב ז) וישבע בחי העולם הוא השם הגדול וכשאמר (שמואל – א א כו) חי נפשך הוא מקום הנדר והבן זה.

(יד כד) וְעַבְדֵי כָלֵב עֶקֶב הִיָּתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָי וְהִבִּיאֲתִיו אֶל הָאָרֶץ
אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזָרְעוּ יוֹרְשָׁנָה:

ע"י ר' בחיי: והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה והעמלקי גם בכאן רמוז השם המיוחד למפרע¹⁷⁶⁵ להורות כי מדת הדין מתוחה כנגדם ועל כן יגזור עליהם שישתקעו במדבר וילכו למפרע ויחזרו לאחוריהם דרך ים סוף ומוזה היה אומר להם משה כשהיו רוצין ללכת לפניו ולעלות אל ההר למה זה אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלח ולכך אמר להם כי על כן שבתם מאחרי ה' ומוזה נתחייבתם לחזור לאחוריהם ולא יהיה שמי הגדול עמכם וטעם יושב בעמק לארוב לכם.

(יד מא מב): מִשָּׁה לָמָּה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה' וְהוּא לֹא תִצְלַח: אֵל תַּעֲלוּ בִּי
אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּפְפוּ לְפָנַי אִיְבִיכֶם:
ע"י רמב"ן: וטעם והיא לא תצלח וכו' ועל דרך האמת היא מתהלכת (יחזקאל א יג)¹⁷⁶⁶.

ע"י ר' בחיי: ע"ד הקבלה מלת והוא חוזרת ל"פי ה'" ומה שכתוב והוא וקרי והיא לרמוז על פועל ומקבל¹⁷⁶⁷. וכתב הרמב"ן ז"ל והיא לא תצלח על דרך האמת כמו (יחזקאל א יג) והיא מתהלכת בין החיות.

מאירים בכסא. וכולם פורחות מן הרקיע וזה צדיק חי עולמים שממנו פורחות נשמות הצדיקים ומאירות בלבנה, ועליהם כתוב "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכו'".

וע"י דברי רבינו בראשית א א, והערה 6.
¹⁷⁶⁴ ע"י זהר ח"א לא ע"ב: אלהים אלהים חיים דמשמע בראשית ברא אלהים ודאי על ידא דההוא נהרא בגין לאפקא כלא ולאשקאה כלא את השמים חבורא דכר ונוקבא כדקא חזי לבתר האי ביה אתברי עלמא לתתא ביה יהיב חילא לכלא א"ת השמים דמשמע דשמים אפיקו את בחילא דרזא דאלהים חיים בתר דראשית אפיק ליה כיון דהאי אפיק כלא וכלא אתיישב בדוכתיה כחד עזקא דא בתרייתא אתעבידת ראשית ובהאי ראשית אפיק נהורין עלאין ושרי נהרא ושרי מיא לנגדא לקבלא לתתא ועל דא בראשית ודאי ברא אלהים ביה ברא עלמא תתאה ביה אפיק נהורין ביה יהיב חילא לכלא.

תרגום: "אלהים" אלהים חיים, שמשמע "בראשית ברא אלהים" ודאי על ידי אותו נהר כדי להוציא הכל ולהשקות הכל. "את השמים" חיבור זכר ונקבה כראוי, אחר כך בו נברא העולם למטה, ובו ניתן כח לכל. "את השמים", שמשמע שהשמים הוציאו "את", בכח של סוד אלהים חיים, אחר שראשית הוציאו אותו, כיון שזה הוציא הכל, והכל התיישב במקומו כטבעת א', זו האחרונה נעשתה ראשית, ובראשית הזו הוציאו אורות עליונים, והתחיל הנהר והתחילו מים להשפיע להתקבל למטה. ועל זה בראשית ודאי ברא אלהים, בו ברא עולם התחתון, בו הוציאו מאורות, בו נתן כח לכל.

¹⁷⁶⁵ ע"י לעיל הערה 403, וע"י עוד בדברי רבינו פרשת במדבר א נא.
¹⁷⁶⁶ ז"ל הפסוק: ודמות החיות מראיהם גנחלי אש בערות כמראה הלפידים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש ומן האש יוצא ברק. ע"י תיקון ז ע"ב: ושכינתא כלילא מכלהו, עלה אתמר היא מתהלכת בין החיות.

תרגום: והשכינה כלולה מכולם, עליה נאמר "היא מתהלכת בין החיות".
¹⁷⁶⁷ ע"י זהר ח"ג קפג ע"ב: רבי אבא אמר בכל אתר הוא וקרין הוא דכר ונוקבא כחדא וכללא עלאה ה' נוקבא ו' דכר א' כללא דכלא.
תרגום: רבי אבא אמר, בכל מקום "הוא", וקוראים "היא", זכר ונקבה כאחד, וכלל עליון, ה' נקבה ו' זכר, א' כלל הכל.

(טו כ) ראשית ערסותכם חלה תרימו תרומה פתרומת גרן פן תרימו אתה.
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה מצות החלה שהיא מצוה יחידה בעיסה תרמוז לכנסת
 ישראל שכתוב בה (שיר השירים ו ט) אחת היא יונתי תמתי והיא המעשר והתרומה כי
 נקראת תרומה שנאמר חלה תרימו תרומה ונקראת ראשית שנאמר ראשית עריסותיכם
 כי היא כלולה מן החכמה העליונה הנקראת גם כן ראשית¹⁷⁶⁸ שהיא ראשית הראשית
 הנרמזת במלת בראשית.

(טו כה) וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל ונסלח להם פי שנגגה הוא והם הביאו
 את קרבנם אשה לה' וחטאתם לפני ה' על שנגגתם.
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת כבר הודעתך¹⁷⁶⁹ כי כל מקום שנאמר ה' במדת
 רחמים ולפני השם כמו על פני והרי זו כמו שאמרו הוא ובית דינו¹⁷⁷⁰ והנה אמר כי הם
 הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפני והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת
 הדין והזכיר זה בע"ז אבל בסדר ויקרא בשאר המצות הזכיר פעמים רבים לפני ה' וזה
 מבואר

עי' ר' בחיי: והם הביאו את קרבנם אשה לה' וחטאתם לפני ה' כתב הרמב"ן ז"ל
 הרי זה כמו שאמרו הוא ובית דינו אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם
 לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בעבודה זרה והזכיר ולגר
 הגר בתוכם כי הגרים מוכשלים תמיד בחטא זה עד כאן באור דבריו כי לפני ה' ברוב
 המקומות מדת הדין בלבד ואין כן לפני ה' שבכאן אך הכוונה בו הוא ובית דינו ויאמר
 הכתוב והם הביאו את קרבנם אשה לה' הוא השם העליון¹⁷⁷¹ מקום העולה וחטאתם
 הביאו לפניו כלומר אל פניו שהם הוא ובית דינו והזכיר ונסלח שני פעמים כי החטא
 מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר לשון שגגה בתחלה ובסוף וכן בתחלת הפרשה
 ובסופו לומר כי ראוי לסלוח להם כיון שהם הקריבו את קרבנם עולה ועשו חיובם בכל
 שהרי שגגה היא

(טו לג) ויקריבו אתו המצאים אתו מקשש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל
 העדה.
 עי' ר' בחיי:

ויש להתעורר במה שהזכיר בפרשה זו כמה פעמים אותו ויקריבו אותו המוצאים
 אותו ויניחו אותו ולא אמר ויניחוהו כמו שאמר במקלל והנה הם בכלל הפרישה ועוד

¹⁷⁶⁸ עי' זהר (ח"א דף ל ע"ב): בראשית ברא אלהים (בראשית א א) רזא דראשית עריסותיכם
 חלה תרימו תרומה (במדבר טו כ) דא חכמה עלאה דאיהי ראשית.
 תרגום: "בראשית ברא אלהים", סוד של "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" זו חכמה
 עליונה שהיא ראשית.

ועי' זהר (ח"ב דף רעא ע"א): ד"א ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא י"ד והיא
 עשירי ומגלן דעשירי קדש דכתיב העשירי יהיה קדש לקדש ומאי נינהו קדש דכתיב וראשית כל
 בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם דכתיב ראשית חכמה יראת יי' אין חכמה אלא יראת
 השם.

תרגום: דבר אחר ויקחו לי תרומה ויקחו לי לקדש תרומה שהיא י"ד והיא עשירי ומגלן לנו
 שעשירי קדש שכתוב (ויקרא כז) העשירי יהיה קדש לקדש ומהו קדש שכתוב וראשית כל בכורי
 כל וכל תרומת כל מכל תרומותיכם שכתוב ראשית חכמה יראת ה' אין חכמה אלא יראת השם.
¹⁷⁶⁹ עי' דבריו שמות כ ג, והערה 883.

¹⁷⁷⁰ עי' הערה 148.

¹⁷⁷¹ עי' לעיל הערה 365 ששם הו"ה היא שם העליון.

למה נקרא בלשון מקושש היה לו לומר מלקט עצים בשבת כי לשון קשישה אינו נופל כי אם על תבן וקש שנאמר (שמות ה ז) הם ילכו וקששו להם תבן וכן (שמות ה יב) לקושש קש לתבן ולשון לקיטה נופל על עצים שנאמר (ירמיה ז יח) האבות מבערים את האש והבנים מלקטים עצים

יש בזה ענין ידוע כי העולם ששה קצוות¹⁷⁷² ונבראו בכח השם הנעלם¹⁷⁷³ בששה חותמות כל קצה וקצה בחותם אחד ונבראו בששה ימים והנה השבת נקראת אות והמקושש הזה כפר באותו האות ובחדוש העולם ועשה הקדש חול והשבת כשאר הששה ועל כן נקרא מקושש כלומר מקו ששה כי יצא מהקו האמצעי של ששה קצוות וכפר בשביעי שהוא היכל הקדש¹⁷⁷⁴ והבן זה

(טו לח) דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם וְעִשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם לְדַרְתָּם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ועשו להם ציצית המצוה הזאת בשלשים ושתים חוטין שבה תרמוז לכלה שבשיר השירים¹⁷⁷⁵ המעוטפת וכלולה משלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה¹⁷⁷⁶ ועליה הזכיר שם (שיר השירים ד יא) וריח שלמותיך כריח לבנון וידוע כי אין השלמה דבר זולתה וכמו שדרשו רז"ל בבראשית רבה (דניאל יב ו) ויאמר לאיש לבוש הבדים כהדין קמצא דלבושיה מניה ולכך נצטוינו בעטיפת הטלית בשלשים ושתים חוטין משום שנאמר (דברים כח ט) והלכת בדרכיו ומצוה זו שקולה ככל המצות שבתורה לפי שהיא האבן הראשה¹⁷⁷⁷ הכוללת תרי"ג אבנים יקרות ושלשים ושתים

¹⁷⁷² עי' ס"י (פ"א מ"ג) בירר שלש אותיות מן הפשוטות בסוד שלש אמות אמ"ש, וקבעם בשמו הגדול, וחתם בהם ששה קצוות. חמש חתם רום ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו בה"ו, שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בו"ה, שמונה חתם מערב ופנה לאחוריו וחתמו בוה"י, תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו ביר"ה, עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בהר"י.

¹⁷⁷³ עי' ויקרא יט כז ודברים כח טו שזה שם יה"ו, ועי' שמות ג יג שזה עיקר שם הוי"ה שהה' אחרונה כפולה, ועי' הערה 64.

¹⁷⁷⁴ עי' ס"י (פ"ד מ"ד) שבע כפולות בג"ד כפר"ת מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום והיכל הקודש מכוון באמצע והוא נושא את כולם.

¹⁷⁷⁵ עי' זהר ח"ב דף קמה ע"ב: כיון דעבד קדש הקדשים לתתא גניז וטמיר ועאל רזא דקדש הקדשים לתמן למעבד גניזו דשמושא שלים עילא ותתא כדקא יאות קדש הקדשים איהו לעילא רזא דחכמתא עלאה ויובלא כגוונא דא ירתין חתן וכלא ירותא דאבא ואמא ואתהדרא אחסנת ירותא בגוונא אחרא ירותא דאבא ירתא ברתא בסליקו דשמא קדישא דא ואתקרי אוף הכי קדש חכמה ירותא דאמא ירית ברא ואקרי קדשים בגין דנטיל כל אינון קדשים עלאין וכניש לון לגביה ובתר יהיב לון ואעיל לון לגבי כלה ועל דא אמר שיר השירים שיר לגבי קדש השירים לגבי קדשים למהוי כלא קדש קדשים ברזא חדא כמה דאתחזי.

תרגום: כיון שעשה קדש הקדשים למטה גניז וטמיר והכניס לשם את סוד קדש הקדשים לעשות גניזת השמוש השלם למעלה ולמטה כראוי קדש הקדשים הוא למעלה סוד החכמה העליונה והיובל כמו זה יורשים החתן והכלה ירשת האב והאם. וחזרו נחלת הירשה בגון אחר ירשת האב ירשה הבת בעליתו של השם הקדוש הזה ונקרא אף כך קדש חכמה ירשת האם ירש הבן ונקרא קדשים משום שנטל את כל אותם הקדשים העליונים וכנסם אליו ואחר כך נותן אותם ומכניסם לכלה. ועל זה אמר שיר השירים שיר לקדש השירים לקדשים להיות הכל קדש קדשים בסוד אחד כמו שראוי.

עי' תיקו"ז קה ע"א: ערות כלתך דא י' זעירא דאדנ"י, דאיהי כלה האמורה בשיר השירים. תא חזי שכינתא תתאה אתקריאת בתה מסטרא דאימא עלאה, כלה מסטרא דכ"ל כ"ל ה'.

תרגום: ערות כלתך זו י' קטנה של אדנ"י שהיא הכלה האמורה בשיר השירים בא וראה השכינה התחתונה נקראת בתה מהצד של האם העליונה והכלה מהצד של כ"ל כ"ל ה'.

¹⁷⁷⁶ עי' ס"י פ"א מ"א: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יה"ה צבאות אלקי ישראל אלקים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספור וספור.

¹⁷⁷⁷ עי' ספר הפליאה (&): ארז"ל ויתהלך חנוך את האלהים שמקבל ממדה הז' הנקראת גם

נתיבות וכל נתיב ונתיב מתחלק לשנים טוב ורע בזכור ושמור מצות עשה ומצות ל"ת והנה הם ס"ד וכל אחד כלול מעשר ספירות הרי תר"ם הוצא מהן כ"ז אותיות התורה הם תרי"ג מצות וזהו שאמר במסכת (שבועות ב) (נדרים כה ב) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות כלן כן כתב החכם רבי עזריאל ז"ל בפירוש שיר השירים שחבר

עיי"ש: ויש לך להשכיל כי הקדוש ברוך הוא כוון בבריאת האדם להיותו בארץ כאחד מן המלאכים שבשמים או כחיות הקדש והנה האדם גוף אחד ומשתרגים ממנו חלקים מיוחדים כדמיון גוף האילן שמשתרגין ממנו ענפים ועלים כן משתרגים מגוף האדם ארבעה אברים מיוחדים להיות האדם מרכבה כמו חיות הקדש ותשרה השכינה עליו והם המה והלב וברית לשון¹⁷⁷⁸ וברית מילה ועל כן נצטוו בעטיפת הטלית להיות ארבע כנפות הטלית מחופפין על החיה הוא שכתוב (דברים כב יב) גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וזהו סוד הלשון שהזכיר במצוה זו מלת כנפים והיה יכול לומר על ארבעה צדי או רבועי וכן הזכיר בכאן על כנפי בגדיהם הכנף פתיל תכלת וכדי לרמוז מנין הכנפים והפנים שבכל חיה וחיה באה הקבלה להיות שמונה חוטיין בכל כנף כדי שיהיו שלשים ושתים חוטיין וכשם שהחיה הנחלקת לארבע חיות מחופפין עליה הכבוד ושכינת עזו כן גוף האדם שממנו נחלקים ארבעה אברים שהזכרנו נצטוו בטלית המחופף עלינו שיהיה הציצית לבן ושיתן בו פתיל תכלת כדי שיתדמה לחיות המרכבה ואמנם הלבן הוא העקר וזהו שאמרו (מנחות לט א) מתחיל בלבן ומסיים בלבן כי הוא בסוד התרועה¹⁷⁷⁹ שיש פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה

והנה הציצית והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג וכשם שהלולב והאתרוג מעכבין זה את זה כן הציצית והתכלת מעכבין זה את זה בזמן שהיה תכלת מצוי אבל עכשיו שאין לנו תכלת מניה הלבן בלא תכלת כי הוא העיקר והנה התכלת הוא האתרוג שנקרא הדר ובמדרש תהלים (תהלים צ טו) והדרך על בניהם והדרך זו תכלת שבמצות ציצית שישראל מתכסין בה שנקראו בנים למקום ועוד דרשו (מנחות מב א) ציצית אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה וכן דרשו בלולב (שם) לולב אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה וכדי שלא יפריד האדם בין הציצית והתכלת ולא יקציץ בנטיעות¹⁷⁸⁰ הוצרכו רז"ל (ברכות יב ב) לדרוש ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות כלומר שלא יחשבו בה לומר שתי רשויות יש רק ליחד הכל ביחוד שלם ועוד אני מוסיף באור אם תסתכל בפסוק הנמרץ שאמר שלמה (משלי כד כא) ירא את ה' בני ומלך שענינו על הדרך הזה ירא ה' זו מצות ציצית ומלך זו התכלת שהיא

היא מט"ט האבן שמאסו הבונים ר"ל שהרחיקוהו מן הבנין אנשי דור הפלגה שבנו המגדל ומאסו המדות העליונות שלא להשפיע לה והבונים את המגדל גרמו לאותו אבן והמשילוה ומיננה והיא היתה לראש פינה על אלפי אלפים וריבוא רבבות על אבן א' ז' עינים, והמיוחד תפילתו בה יפיק שאלתו כי משם רועה אבן ישראל היא היד הנטויה היא אבן השתיה אשר ממנה עולם השפל הושתת היא סוד הלבנה בחידושה היא אבן הראשה ועליה אמר הכתוב אל תמר בו שלא ישם כוונתו בה לבדה בשעה שמתפלל כי שמי בשם המדה שמקבל משם שגם היא נקראת מט"ט וע"כ תהיה עם הכלל.

¹⁷⁷⁸ עיי"ש ס"י (פ"ו מ"ז) כשבא אברהם אבינו ע"ה הביט וראה והבין וחקר וחקק וחצב ועלתה בידו הבריא שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן מיד נגלה עליו אדון הכל ית' שמו לעד והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו וקראו אברהם אוהבי וכתר ברית לו ולזרעו עד עולם שנאמר והאמין בה' ויחשבה לו צדקה וכתר לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והוא ברית הלשון ובין עשר אצבעות רגלי והוא ברית המילה וקשר עשרים ושתים אותיות התורה בלשונו וגילה לו את סודו משכן במים דלקן באש רעשן ברוח בערן בשבעה נהגן בשנים עשר מזלות.

¹⁷⁷⁹ עיי"ש דברי רבינו בויקרא כג כד ודברינו שם.
¹⁷⁸⁰ עיי"ש בזה ברמב"ן בראשית יא ב.

מדת המלכות ותכלית הספירות וכדי שיתיחד יחוד שלם ולא תקציץ אמר עם שונים אל תתערב אל תחשוב בלבך שניות כי אם יחוד שלם וזהו שדרשו רז"ל (ברכות יב ב) ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות ולפי הענין הנזכר יהיה וראיתם אותו מלשון אות וסימן כאלו אמר וראיתם חותמו והוא חותם התכלת ואם תזכה תבין¹⁷⁸¹ ובספר הבהיר (אות צג) תמצא מפורש מאי טעמא דתכלת משל למה הדבר דומה למלך ובתו שבקשו לילך למרחוק פחדו מאימת המלך נתן להם סימנו פחדו מן הבת נתנה להם סימן אמרו מעתה בשני סימנין אלו ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך

(טו לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וְעַשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרָי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זְנִים אַחֲרֵיהֶם: ע"י רמב"ן: להזהיר ממנה שלא יטעו בה וזה הוא שדרשו רבותינו (ספרי שלח קטו) אחרי לבבכם זו המינות אשר אתם זונים זו ע"ז שלא יהרהרו מן התכלת במינות או בע"ז אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות כענין שכתוב ואנכי היודע ועד נאם ה' (ירמיה כט כג) והמשכיל יבין¹⁷⁸²

(טו מ) לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעַשִּׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: ע"י ר' בחיי: דרשו רז"ל (ירושלמי ברכות ב ד) בחיוב קריאת שמע בבקר ובערב צריך להתניו זי"ן של תזכרו והטעם בזה כדי שלא תתבלבל המלה אצלנו ושלא יובן מזה תשכרו בשי"ן שהוא לשון שכירות לפי שאין לעשות המצות על מנת לקבל פרס נוכל לומר בזה שהוא כדי לרמוז על המששה חומשי תורה הנחלקים לשבעה שהרי שקולה מצוה זו כנגד כל התורה עוד אפשר לומר בהתנת הזי"ן שירמוזו אל השבת הגדול¹⁷⁸³ וענין הכתוב לומר אני מצוה לכם מצוה זו בתכלת שתעשה למטה למען תזכרו למעלה המדה שהיא בתוך מדת הכל שהיא השבת הגדול ואמר ועשיתם את כל מצותי לפי שכל המצות נכללות שם וזה מבואר

¹⁷⁸¹ ע"י זהר (פנחס דף רנז ע"א): ואיהי פקודא תמינאה מזוזה שכינתא אתקריאת מזוזה מסטרא דעמודא דאמצעייתא דאתון דיהו"ה ומסטרא דצדיק רזא דברית אתקרי שדי שדי חותמא דמלכא דאיהו יהו"ה.

תרגום: והיא מצוה שמינית, מזוזה, השכינה נקראת מזוזה מצד העמוד האמצעי של אותיות יהו"ה, ומצד של צדיק סוד הברית נקראת שדי, שדי חותמת המלך, שהוא יהו"ה.¹⁷⁸²

¹⁷⁸³ נ"ל שכוונתו ליסוד דבינה. וע"י זהר ויקהן רד ע"א: שבת ש' בת ש' הא אוקמוה רזא דתלת אבהן דמתאחדן בבת יחידה ואיהי מתעטרא בהו ואינן בעלמא דאתי וכלא איהו חד ודא איהו ש' בת למהוי כלא חד ואי תימא שבת הגדול ואיהו לעילא אמאי אקרי שבת אלא ודאי הכי הוא ורזא דמלה בכל אתר נקודה דאיהי עיקרא דכל עינא אקרי בת כמה דאת אמר (תהלים יז ח) שמרני כאישון בת עין בגין דאיהי (נקודה) עיקרא דכל עינא אקרי בת עלמא דאתי איהו היכלא להיא נקודה עלאה וכד איהי קיימא ונטלא בגדפהא לאבהן לאתעטרא לעילא אקרי כלא שבת וכד אבהן מתעטרן לעילא בגו נקודה עלאה אקרי שבת נקודה תתאה כד מתעטרא באבהן אקרי שבת.

[תרגום: שבת ש' בת ש' הרי פרשוה הסוד של שלשה אבות שנאחזים בבת יחידה והיא מתעטרת בהם והם בעולם הבא והכל אחד הוא וזהו ש' בת להיות הכל אחד. ואם תאמר שבת הגדול והוא למעלה למה נקרא שבת אלא ודאי כך הוא וסוד הדבר בכל מקום הנקדה שהיא עקר של כל העין נקראת בת כמו שנאמר שמרני כאישון בת עין משום שהיא (נקדה) העקר של כל העין והיא נקראת בת. העולם הבא הוא היכל לאותה נקודה עליונה וכשהיא עומדת ונוטלת בכנפיה את האבות להתעטר למעלה הכל נקרא שבת וכשהאבות מתעטרים למעלה בתוך הנקדה העליונה נקרא שבת וכשנקדה תחתונה מתעטרת באבות נקרא שבת.]

וכן הוא בתיקו"ז מ ע"א: ש' שבת הגדול בינה שבת הקטן מלכות ב' תרין דרועין גדולה גבורה ת' תפארת.

וע"י דבריו שמות ג טו וטז כה

פרשת קרח

(טז ד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו:

ע"י ר' בחיי: וידוע לכל משכיל כי התחנה למדת הדין וביד שמאל¹⁷⁸⁴, כי היא היד הראויה לזה. ופסוק מלא הוא, (תהלים ל ט) אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן, וכתוב (איוב ח ה) אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן. וכן הזכיר משה (דברים ג כג) ואתחנן אל ה', וסמך מיד אל"ף דל"ת, אדון אשר בו הרחמים. וכן הזכיר שלמה בתפלתו (מלכים – א ח נט) ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה', לא אמר לה' אלא לפני ה'¹⁷⁸⁵, כלשון (במדבר טו כה) וחטאתם לפני ה' על שגגתם וזה מבואר.

(טז ה) וַיִּדְבֹר אֶל קַרְחָה וְאֶל כָּל עֲדַתוֹ לֵאמֹר פִּקְר וַיַּדַע יְדוּד אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו:

ע"י רמב"ן: ודעתי בזה ובמה שאמר לאהרן (להלן יז יא) קח את המחטה ושים קמרת שהיתה עליו יד ה'¹⁷⁸⁶ בהם והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקדש וכמו שאמר (ש"ב כג ב) רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני כי משה רבינו בכל ביתו נאמן הוא כאשר פירשתי ענין הבית¹⁷⁸⁷ (שמות לג יט) והזכרתיו פעמים רבות ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הזכיר בהן דבר ה'

(טז ז) וַתִּגַּד בְּהֵן אִשׁ וְשִׁימוּ עֲלֶיהֶן קְמַרְתָּ לְפָנַי יְדוּד מָחַר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד הוּא הַקְּדוֹשׁ רֵב לְכֶם בְּנֵי לְוִי:

ע"י ר' בחיי: מה שנתן לכם, ומפרש והולך אחר כך, המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם.

ודע שלא תמצא בכל הפרשה הזו שיוזכר משה בכל דבריו רק השם המיוחד,

¹⁷⁸⁴ ע"י לעיל הערה 421.

¹⁷⁸⁵ ע"י זהר ח"ב קע ע"ב וז"ל: ומה דאתערו לפני ולא מלפני לפני ההוא דקאים לפני קמיה דקודשא בריך הוא ושמש קמיה ועל דא לא אמרו דקשין זווגין לקודשא בריך הוא וכן קשין מזונותיו של אדם לקודשא בריך הוא אלא לפני ולהאי קשיין כל הני דהא לאו ברשותיה קיימי אף על גב דאיהו עביד (ד"א ל"ג אבל אף על גב דאיהו עביד) ברשותא אחרא עביד. כתיב (ויקרא כב ג) ונכרתה הנפש ההיא מלפני מאי מלפני אלא דא עלמא דאתי ההוא דכל חין קיימין.

תרגום: ומה שהעירו לפני ולא מלפני לפני אותו שעומד לפני לפניו של הקדוש ברוך הוא ושמש לפניו ועל כך לא אמרו שקשים הזווגים לקדוש ברוך הוא וכן קשים מזונותיו של אדם לקדוש ברוך הוא אלא לפני ולזה קשים כל אלה שהרי לא ברשותם הם עומדים אף על גב שהוא עושה (אבל אף על גב שהוא עושה) ברשות אחרת הוא עושה. כתוב (ויקרא כב) ונכרתה הנפש ההיא מלפני מה זה מלפני אלא זה העולם הבא ההוא שכל החיים עומדים שם.

¹⁷⁸⁶ ע"י לעיל הערה 201.

¹⁷⁸⁷ ע"י בראשית לא יג ודברי רבינו שם.

ע"י רבינו במדבר ו כה שזה כינוי לשכינה. ע"י ר' בחיי במדבר יב ו לא כן עבדי משה כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע מעצמו כל המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום

וע"י זהר (ח"ב דף ה ע"א) מהימן כמשה, דכתיב ביה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא, והוא גלי ופרסם כל גנזייתא דמלכא,

וע"י זהר (ח"ב דף קעח ע"א) טוביה וברכיה באוצר הנקרא היכל, והוא רמוז בפסוק (חבקוק ב כ) ויהו"ה בהיכל קדשו הס מפניו, ולדא רמזו רבותינו ז"ל כל טוב האדם בביתו, שנאמר (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא, ומתרגמינן בכל דעמי. ואי מכוון בכל חד וחד מתשע גוויי כדקא יאות, דא הוא בר נש דאוקיר לשמא דמאריה,

אבל בכאן לפי שהזכיר בני לוי הוצרך להזכיר אלהי ישראל¹⁷⁸⁸ כדי לרמוז על מדרתם¹⁷⁸⁹.

(טז ל) וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא יְדוּד וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֶתְּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעֶתְם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת יְדוּד:
 עי' ר' בחיי: ואם בריאה יברא ה' הזכיר לשון בריאה שהוא לשון מורה על מציאות יש מאין ובא להורות כי היה הפלא בנס הגדול הזה כפלא החדש העולם ונראה כי היה הכתוב ראוי לומר ואם בריאה יברא אלהים כלשון בראשית ברא אלהים כי זאת בקש משה שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדם כענין שנאמר ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם וגו' ומה שהזכיר השם המיוחד כה משפטו של משה בכל התורה שלא יזכיר בדבריו כי אם השם המיוחד והענין מפני שאין נבואתו ושליחותו אלא בשם המיוחד וכן הזכיר למעלה בזאת תדעון כי ה' שלחני כי מהמדה הנקראת זאת¹⁷⁹⁰ יודע היום כי הוא שליח השם המיוחד ומפני שחטאת החוטאים האלה כבודה מאד והעמיקו שחתו בעיקרי התורה לעקור היסודות כמעמיק ומקציץ שרש האילן ויהיו באים כנגד נבואתו של משה המתנבא בשם המיוחד

(יח יט) פֶּל תְּרוֹמַת הַקֶּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַיְדוּד נְתַתִּי לָךְ וּלְבָנֶיךָ וּלְבָנֹתֶיךָ אֲתָךְ לְחֶק עוֹלָם בְּרִית מְלַח עוֹלָם הוּא לְפָנַי יְדוּד לָךְ וּלְזוֹרְעֶךָ אֲתָךְ:
 עי' ר' בחיי: ועי' הקבלה ברית מלח עולם היא יאמר כי הברית מלח עולם היא כלומר קיום הבשר והמלח עקרו מים ובכח השמש השולט עליו נעשה מלח וא"כ יש בכח המלח מים ואש וכן הברית כלולה ממדת הרחמים וממדת הדין וזה סוד (בראשית לו לט) בת מי זהב¹⁷⁹¹ ויבאר לנו הכתוב כי הברית הזאת מלח העולם היא כלומר קיום העולם כי בו יתקיים ויכרת¹⁷⁹² כשם שהמלח המקום שבו נעשה הוא נכרת ולא יעלה בו שום צמח וכענין שכתוב (ירמיה יז ו) ארץ מלחה ולא תשב וכתוב (דברים כט כב) גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגם היא מקיימת הדבר כמליחה והנה זה דבר והפכו האחד כלול בחברו והפעולות משתנות אבל הענין אחד

פרשת חקת

(יט ב): זאת חקת התורה אשר צוה יְדוּד לְאָמַר דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֹלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עַל:
 עי' ר' בחיי: חקת התורה – פירושו המפרשים לשון חק וגזרת מלך כדבר שאין טעמו נודע לבריות, והן תמהין עליו כענין פרה אדומה שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבודתה. והאמת כי פרה אדומה מכלל החקים שאין טעמן נגלה

¹⁷⁸⁸ עי' לעיל הערה 1012.

¹⁷⁸⁹ שהוא מידת הדין השייך לשם אלקים.@@@

¹⁷⁹⁰ עי' לעיל הערה 248.

¹⁷⁹¹ עי' אד"ר קמב ע"א וז"ל: מי זהב, רחמי ודינא.

¹⁷⁹² עי' זהר ח"א דף רמא ע"ב, ותייבין בסחורתיהו להווא אתר. רבי אחא אמר, כתיב (ויקרא ב יג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך, על כל קרבנך תקריב מלח, וכי אמאי מלח, אלא בגין דאיהו ממרק ומבשם מרירא לאטעמא, ואי לאו הוי מלחא, לא יכיל עלמא למסבל מרירא, הדא הוא דכתיב (ישעיה כו ט) כי כאשר משפטיך לארץ, צדק למדו יושבי תבל, וכתוב (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך, ומלח איהו ברית דעלמא קיימא ביה, דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת, בגין כך אקרי ברית אלהיך, ואקרי ים המלח, וימא אקרי על שמיה. רבי חייא אמר, כתיב

ונודע, אבל עקר לשון חקה מלשון חקיקה, ירמוז לדבר החקוק ומצויר למעלה¹⁷⁹³, והנרמז לישראל בפרה אדומה, ולכך נקרא חלק אחד מן המצוות חקים. נאמר כאן חקת התורה, ונאמר בשעיר המשתלח (ויקרא טו לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם, ובכלאים (ויקרא יט יט) את חקותי תשמרו. ועוד נקראים חקים מלשון גבול, כענין שכתוב (ירמיה ה כב) אשר שמתני חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו, (ירמיה לא לד) חקות ירה וכוכבים לאור לילה. כלומר גבולי היום והלילה, וזה להורות שנעצור המחשבה מלהרהר בהם, ולא נעבור גבול מפני עומק השגתם.

וצריך אתה לדעת שיש הפרש בין חק לחקה¹⁷⁹⁴, כי המצוה הנקראת חק היא הנמשכת ממדת זכור, כענין שכתוב בפסח מצרים, (שמות יב כד) לחק לך ולבניך. כי חק הוא מכריע, וכן בספר יצירה (פ"ב מ"א) ולשון חק מכריע בינתים. ובברכת מילה (שבת קלו ע"ב) חק בשארו שם, ובתפלת יום הזכרון (תהלים פא ה) כי חק לישראל הוא. והמצוה הנקראת חקה נמשכת ממדת שמור¹⁷⁹⁵, וזהו את חקותי תשמרו הנאמרת

¹⁷⁹³ עי' זהר ח"ג דף קעט ע"ב: כתיב הכא זאת חקת התורה וכתוב זאת התורה מה בין האי להאי אלא רזא עלאה הוא והכי אוליפנא וזאת התורה לאחזאה כלא ביחודא חד ולאכללא כנ"י בקב"ה לאשתכחא כלא חד בגיני כך וזאת התורה אמאי תוספת וא"ו אלא הא אתמר לאחזאה דכלא חד בלא פרודא וזאת כלל ופרט כחדא דכר ונוקבא ובג"כ וזאת התורה ודאי אבל זאת בלא תוספת וא"ו חקת התורה ודאי ולא התורה דינא דאורייתא דגזרה דאורייתא

ת"ח זאת אשר ללויים ולא וזאת דהא מסטרא דדינא (קשיא) קא אתיין ולא מסטרא דרחמי א"ר יהודה והא כתיב וזאת עשו להם וחיו ודא בליואי אתמר ואת אמרת זאת ולא וזאת א"ל ודאי הכי הוא וקרא מוכח מאן דאחיד סמא דמותא אי לא יערב ביה סמא דחיי הא ודאי ימות וע"ד וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגין דסמא דחיי מערב בהדיה וזאת עשו וחיו ולא ימותו ודאי וזאת אצטריך להו ולא זאת בגיני כך וזאת התורה ממש ביחודא חד ביחודא שלים כללא דדכר ונוקבא ו"ה זאת ה' בלחודוי וע"ד זאת חוקת התורה

תרגום: כתוב כאן "זאת חקת התורה" וכתוב "וזאת התורה", מה בין זה לזה, אלא סוד עליון הוא וכך למדנו, "וזאת התורה" להראות הכל ביחוד אחד, ולהכליל כנסת ישראל בקדוש ברוך הוא, להמצא הכל אחד, בגלל זה "וזאת התורה", למה תוספת וא"ו, אלא זה נאמר להראות שהכל אחד ללא פרוד, וזאת כלל ופרט כאחד, זכר ונקבה, ומשום זה וזאת התורה ודאי, אבל זאת בלא תוספת וא"ו, חקת התורה ודאי ולא התורה, דין התורה, גזרת התורה.

בא וראה "זאת אשר ללויים" ולא וזאת, שהרי מצד הדין (הקשה) הם באים ולא מצד הרחמים. אמר רבי יהודה, והרי כתוב "וזאת עשו להם וחיו", וזה בלויים נאמר, ואתה אמרת זאת ולא וזאת. אמר לו ודאי כך זה, והפסוק מוכיח, מי שאוחז סם המות אם לא יערב בו סם החיים הרי ודאי ימות, ועל זה "וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו", משום שסם החיים מערב איתו, "וזאת עשו וחיו ולא ימותו" ודאי. וזאת צריך להם ולא זאת, לכן וזאת התורה ממש ביחוד אחד, ביחוד שלם כלל של זכר ונקבה, ו"ה זאת ה' בלבדה, ועל זה "זאת חקת התורה".

¹⁷⁹⁴ עי' זהר ח"ג דף קפ ע"ב: זאת חקת התורה זאת דא את קיימא דלא אתפרש דא מן דא (וכד אתפרע דא כלה) דאקרי זה ומנוקבא עייל לדכר וע"ד שמור וזכור כחדא מחבר חקת התורה חק התורה מבעי ליה מה חקת אלא חקת ודאי ואוקימנא ה' ד' הות (נ"א חק) והא אתמר אבל ת' הוא ד' ונ' מחבר כחדא ונר"ן הא אתמר.

תרגום: "זאת חקת התורה", "זאת", זו אות הברית שלא יפרדו זה מזה, (וכאשר נפרע זה הכל) שנקרא "זה", ומהנקבה עולה לזכר, ועל זה שמור וזכור מתחברים כאחד. "חקת התורה" היה צריך להיות "חק התורה", מה זה "חקת". אלא "חקת" בודאי, ובארנו ה' היתה ד' (חק), והרי נתבאר, אבל ת' הוא ד' ונ' מתחברים כאחד, ונר"ן הרי נתבאר.

ועי' ספד"צ ל ע"ב ז"ל: כ"ב אתוון סתימין, כ"ב אתוון אתגליין, י' סתיים י' גלייא סתיים וגלייא במתקלא דטפסין אתקלו, י"ד נפקין מניה דכר ונוקבא ו"ד, בהאי אתר ו' דכר ד' נוקבא, בגין דא ד"ו תרין, ד"ו דכר ונוקבא, ד"ו תרין קפלין (תרין), י' בלחודוי דכר ה' נוקבא, ה' ד' הות בקדמייתא ומדאתעברת ביה בגווה אפיקת ו', הרי כי בה"א אית ד"ו, וביר"ד אית ה', הרי יה"ו אתחזי י"ד בחזויה כללא די"ה"ו, מדאפיקת י' ו"ד דהוא דכר ונוק' אתיישבת לבתר ומכסייא לאמא.

וז"ל הגר"א: הוא סתום במילוי היר"ד ואין נגלה שם רק שני טיפין, והשני אח"כ בבינה בצורת ה' ד"ו כמש"ו ה' ד' הות כו' ושם ניכרין בבטן אמם זכר ונקבה, וז"ש ד"ו דכר ונוקבא, רק ששם הם תאומים כא

¹⁷⁹⁵ עי' זהר ח"א דף מח ע"ב ז"ל: תא חזי שבת ליליא ויומא זכור ושמור איהו כחדא ועל דא כתיב (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו וכתוב (דברים ה יב) שמור את יום השבת זכור

בכלאים (ויקרא כ כא – כב) ובאשת אח, והזכיר לשון שמירה, וכן (שמות יג י) ושמרת את החקה הזאת למועדה, וכן בכאן הזכיר זאת חקת התורה, והיתה זאת לכם לחקת עולם¹⁷⁹⁶.

אשר צוה ה' – היה לו לומר אשר צויתי, אבל הוא כלשון (שמות כד א) ואל משה אמר עלה אל ה'¹⁷⁹⁷.

עיי"ש: וע"ד הקבלה פרה אדומה רמז לתורה שבעל פה מדת הדין הקשה שהיא הגורמת כל טומאה¹⁷⁹⁸ והנה עבודה זו מסורה ביד אלעזר כדי שתעשה על כונתו למדת הדין הקשה¹⁷⁹⁹ ולא יחשבו מחשבה רעה בעבור שהיא נשחטה בחוץ ועל כן הקדים ואמר זאת חקת התורה כלומר זאת המצוה המחודשה שאתה רואה שהצריכה תורה לעשותה חוץ למקדש אל תחשוב שתהיה הכונה חוץ להקב"ה ח"ו כי נחקקת היא מן התורה היא תורה שבע"פ והיא מדה ששית ואף על פי שענין הפרה עמוק עמוק מי ימצאנו במדה ששית תמצאנו כי היא הגורמת כל טומאה וכן הטומאה מתפשטת עד שש מעלות וכמו שאבאר בסמוך והמדה הזאת הששית היא מדתו של יצחק¹⁸⁰⁰ העקודה ממדת החסד הסוד (בראשית כב ט) ויעקד את יצחק בנו שאלמלא כן תחריב את העולם בדין ותשרפנו בשלהבותה ועל כן בעל הרחמים יתעלה אשר מחשבותיו אלינו הפליא עצה הגדיל תושיה כיצד יקחו ישראל מדת הדין הקשה להשלימה ותחזור רפה זהו לשון ויקחו אליך פרה והיא אדומה והיא תמימה בלי מום והוא אשר לא עלה עליה עול השעבוד כשאר המדות אשר למטה ממנה שכן בית המקדש נקרא (ישעיה סד י) בית קדשנו ותפארתנו וכתוב (תהלים עח סא) ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר והכרובים גלו עם שאר הכלים ולא מצינו בהם גניזה כי אם במנורה ובארון אבל זו שלמעלה מהם נקראים בתי גנוי וכבר הזכרתי בסוף בראשית והבן זה ומה שהיתה נשחטת חוץ למקדש מפני

לדכורא שמור לנוקבא וכלא חד זכאין אינון ישראל חולקיה דקב"ה עדביה ואחסנתיה עלייהו כתיב (תהלים קמד טו) אשרי העם שככה לו אשרי העם שיה"ה אלהיו. תרגום: בא וראה, שבת לילה ויום, זכור ושמור הוא כאחד, ועל זה כתוב "זכור את יום השבת לקדשו", וכתוב "שמור את יום השבת". "זכור" לזכר, "שמור" לנקבה, והכל אחד. אשריהם ישראל חלקו של הקדוש ברוך הוא, גורלו וירושתו, עליהם כתוב "אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו".

¹⁷⁹⁶ עיי' זהר ח"ג קפ ע"א ז"ל: זאת חקת התורה זאת דא את קיימא דלא אתפרש דא מן דא (וכד אתפרע דא כלה) דאקרי זה ומנוקבא עייל לדכר וע"ד שמור וזכור כחדא מחבר חקת התורה חק התורה מבעי ליה מה חקת אלא חקת ודאי ואוקימנא ה' ד' הות (נ"א חק) והא אתמר אבל ת' הוא ד' ונ' מחבר כחדא ונו"ן הא אתמר נו"ן אמאי אקראי הכי בנו"ן אלא כד"א ולא תונו איש את עמיתו דהשתא היא באנפאה נהירין ועבדא אונאה לבני נשא לבתר מחיא כחויא ושצי וקטיל ואמרה לא פעלתי און ועל דא הכי אקרי בנו"ן דאתמר עלייהו ת' כלא כחדא דל"ת נו"ן ד' נו"ן דל"ת רי"ש (ה"א ה"א) רי"ש ודל"ת חד מלה הוא ובאתונו"ן גליפין אנון ת"ח חקות (ס"א אינון חו"ק ו"ת) וכלא חד מלה

תרגום: "זאת חקת התורה", "זאת", זו אות הברית שלא יפרדו זה מזה, (וכאשר נפרע זה הכל) שנקרא "זה", ומהנקבה עולה לזכר, ועל זה שמור וזכור מתחברים כאחד. "חקת התורה" היא צריך להיות "חק התורה", מה זה "חקת". אלא "חקת" בודאי, ובארנו ה' היתה ד' (חק), והרי נתבאר, אבל ת' הוא ד' ונ' מתחברים כאחד, ונו"ן הרי נתבאר. נו"ן למה נקראת כך, בנו"ן, אלא כמו שנאמר "ולא תונו איש את עמיתו", שכעת היא בפנים מאירות ועושה אונאה לבני אדם, ואחר כך מכה כמו נחש ומשמידה והורגת, ואמרה "לא פעלתי און", ועל זה כך נקראת בנו"ן, שנאמר עליה ת', הכל כאחד, דל"ת נו"ן, ד' נו"ן, דל"ת רי"ש, (ה"א ה"א) רי"ש ודל"ת, דבר אחד הוא, ובאותיות חקוקות הם ת"ח, חוקת (הם חו"ק ו"ת) והכל דבר אחד.

¹⁷⁹⁷ עיי' דבריו שם שזה מרמז למט"ט ששמו כשם רבו, ושמשה עלה לדרגה להיות גם שליח וגם אדון, ולכן כאן הוא בתור שליח.@.

¹⁷⁹⁸ עיי' זהר (ח"א דף רלח ע"א), סטר גבורה דינא קשיא.
¹⁷⁹⁹ עיי' הערה הקודמת
¹⁸⁰⁰

שהיא להעביר רוח הטומאה ולכך מטהרת הטמאים במים חיים אל כלי כי כן מטהרה נשפעה ממדת החסד שהיא למעלה ממדה זו גורמת כל טומאה וצריך שתשכיל כי קצת ממשכלי האמת נסתפק להם במה שנעשית בחוץ למקדש אם היה לתוקף קדושה שתהיה קדש קדשים לגמרי ומדרגתה יותר מכל הקרבנות הנעשים במקדש עד שאין להשוותה להם או אם היה למעוט קדושתה שהיא חול עד שאין ראוי לעשותה במקום הקדש ושאלו בזה אם היא קדש קדשים האיך היא מטמאה את הטהורים ואם היא חול האיך היא מטהרה את הטמאים וקצתם השיבו כי האמנם קדש קדשים היא ומה שהיא מטמאה את הטהורים בעבור הטהור ישוב טמא בגשתו אל הקדש הטהור של מעלה ועל כן היא מטמאה את הטהורים כי כל המעלות הטהורות טמאות לה בקרבתם אליה ועל כן אמר הכתוב (שמות כט לז) כל הנוגע במזבח יקדש כלומר ישרף כי הקדש הגמור ידחה מפני הקדש של מעלה ממנו וכן הטהור הגמור נדחה מפני הטהור שלמעלה ממנו¹⁸⁰¹ ואמרו (יומא כא ב) אש דוחה אש אש אוכלת אש והוא אש דשכינה דאמר מר הושיט אצבעו ביניהן ושורפן כדאיתא במסכת יומא (שם) ומה במלאכי השרת מצינו אש אוכלת אש וכן אמרו במדרש כשעלה משה למרום הגיע עד מקום מתניאל המלאך אמר לו משה עלה עד מקום סנדלפון המלאך אמר לו מתיירא אני שמא ישרפני אש סנדלפון עד כאן והנה לדעת קצתם תהיה קדש קדשים לגמרי אבל הנכון לפי מה שהזכרתי למעלה שקצתה קדש וקצתה חול קצתה חול בהעבירה רוח הטומאה וקצתה קדש שכתוב קראה הטאת ולכך עשו בה מעלות יתרות על שאר הקדשים ועל כן היא מטמאה את הטהורים מצד קדש שבה ומטהרת הטמאים מצד חול שבה בהעבירה רוח הטומאה מעליהם וכדי ללמוד על טעם פרה שהיא להעביר רוח הטומאה לכך הוצרכה בפרשה להזכיר מיד טומאת המת ושאר הטומאות כי אין טומאת בעלי חיים המתים אלא בסבת הכה הממית והכה הזה נקרא (קהלת י ד) רוח המושל ונקרא ג"כ (זכריה ד ז) הר הגדול אשר לעתיד יהיה למישור בזמן מלך המשיח שישרוף העשירית

(יט יג) כָּל הַנִּגַּע בְּמַת הַנֶּפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁכַּן יְדוֹן טָמֵא וְנִבְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נִדְּחָה לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד מְטָמְאָתוֹ בּוֹ: ע"י ר' בחיי: ויתכן לומר כי משכן ומקדש בא לרמוז בית המקדש של מטה הוא דוגמת בית המקדש של מעלה וכנגדו וכן הוא אומר (שמות טו יז) מכון לשבתך פעלת ה' מכון לשבתך בכאן המשכן כנגד המקדש והכונה שהוא מטמא המשכן והמקדש ג"כ שהוא כנסת ישראל¹⁸⁰² בית המקדש של מעלה ועל זה כתב הרב כי את מקדש ה' טמא רמז למקדש המקדש כלומר לכנסת ישראל שהוא מקדש למקדש של מטה ושורה שם או לכנסת ישראל שהיא מקדש למקדש של מעלה והוא השם המיוחד ומפני שמקדש של מטה כנגד של מעלה לכך אמר משכן ומקדש וכן כתיב (מלכים – א ח יג) בנה בניתי בית זבול לך בית מכון כנגד זבול ופסוק מלא מצינו (תהלים קכב ב) ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו וזהו סוד הלשון בשם ירושלים המורה על שנים¹⁸⁰³ כלשון עינים אוזנים וכיוצא בהם ואות יו"ד שחסר הוא בית המקדש של מעלה היא ה"א אחרונה שבשם ולכך תמצא ה' ירושלים מלאים במקרא לרמוז כי ה"א חבורה לה בזמן השלמות

1801

מידת המלכות 1802

1803 ?

(יט מז) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַע עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה בַחֲלָל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת אוֹ בְּעַצֵּם אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים:

ע"י ר' בחיי: ושנינו במשנה (כלים א א) אבות הטומאה השרץ ושכבת זרע וטמא מת וכיון שהנוגע במת הוא אב הטומאה הרי המת עצמו אבי אבות הטומאה ומן הידוע כי הטומאה מתפשטת עד שש מעלות ולא יותר ואלו הן שש מעלות הטומאה אבי אבות שני לו אב הטומאה שלישי לו ראשון לטומאה רביעי לו שני בחולין חמישי לו שלישי בתרומה ששי לו רביעי בקדש לא מצינו טומאה עולה למעלה משה כי הטהרה דבקה במעלה השביעית הנקראת מים טהורים¹⁸⁰⁴ בזמן הגאולה כענין שכתוב (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים ובזמן הגלות נקראת שערי דמעה שהדמעה באה מכת המים ואמרו רז"ל (ב"מ נט א) כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה והמעלה השביעית נקראת אצל רז"ל (תגינה טו א) מים העליונים והיא מדת החסד שהיא שביעית ממטה למעלה ונקראו מים חיים הוא שאמר הנביא (זכריה יד ה) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים והיא ירושלים של מעלה ומזה תמצא בפרשת יום שני חמשה פעמים מים ויום שלישי שני פעמים מים והכל שבעה כי מלאכת המים לא נגמרה עד יום שלישי ודרשו רז"ל במסכת מכשירים (פרק ו ד) שבעה משקין הן המים והיין והשמן והדבש והדם והטל והחלב הראשון כנגד המים שהם משקה והששה כנגד ששה תולדות שיש בו וכל אחד משבע משקין הללו הזכיר בו הכתוב לשון שתיה או לשון השקאה המים דכתיב (שמות יז ו) ויצא ממנו מים ושתה העם וכתיב (בראשית כד מג) השקיני נא מעט מים היין דכתיב (ויקרא י ט) יין ושכר אל תשת וכתיב (ירמיה לה ב) והשקית אותם יין השמן דכתיב (ישעיה כה ו) משתה שמנים הדם דכתיב (במדבר כג כד) ודם הללים ישתה וכתיב (יחזקאל לט יז) ואכלתם בשר ושתיתם דם הטל נקרא מים דכתיב (שופטים ו לח) וימץ טל מן הגוזה מלא בספל מים הדבש דכתיב (דברים לב יג) ויניקוהו דבש מסלע החלב דכתיב (שופטים ד יט) ותפתח את נוד החלב ותשקהו

(כ ח) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת פְּעֵיָם: ע"י רמב"ן: והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור יאמר כי שמי הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד ה' האש האוכלת בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא ועל כן אמר לא האמנתם בי לשום אמונה בשמי ובאמונה יעשה הנס¹⁸⁰⁵ ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי ה'¹⁸⁰⁶ ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שיקור והנה החטא מוזכר מפורש בכתוב וכן אמר המשורר (תהלים קיד ז ח) מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר (דברים ג כד) ה' אלהים אתה החלות כי התחנן לשם הנכבד שימחול לו ועל דעת רבותינו (ספרי) שמזכירין לו הכעס יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס ותמהו אל הדבר והסכימו שניהם להכות פעם שניה על הצור כאשר הזכרתי והוא החטא על שניהם

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה החטא היה במלת פעמים ועם זה נסתלקו כל הקושיות

1804 ?
1805
1806

ונתרו כל הקשרים ובאור הענין בסודו כי השם המיוחד שירד על הר סיני הוא שנגלה בחורב על הצור שהוא מקום לה' משכנות לאביר יעקב¹⁸⁰⁷ וכתוב (שמות לג כא) הנה מקום אתי¹⁸⁰⁸ ונצבת על הצור וכן כתיב בחורב (שמות יז ו) הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב וצוה לו בהכאה שנאמר (שמות יז ו) והכית בצור ובאור הנני הנה אני כי מדת אני במקומות רבים הוא השם המיוחד¹⁸⁰⁹ ומפני שכל ישראל היו רואים בעיניהם כבוד ה' והיו יודעים בזה כי שם השם המיוחד על כן לא הכה אלא פעם אחת אבל כאן בצור של קדש לא פירש לו כן ולא נגלה להם כבוד ה' כאשר נגלה להם שם אלא שנצטוו לקחת המטה להכות הסלע לעיניהם ועל כן הסכימו שניהם להכות פעמים כנגד הצור והשם שחשבו שהשכינה עמהם בכעס וצריך להמשיך הכה והרצון מן הברכה העליונה¹⁸¹⁰ מלפני ולפנים והנה הם לא חטאו במחשבתם בזה כלל אבל חטאם היה מצד שלא נתקדש השם לעיני בני ישראל וזהו (דברים ג כו) ויתעבר ה' בי למענכם וכתוב (דברים א לו) גם בי התאנף ה' בגללכם וחשבו ישראל שמא הוא תשש כחו וזהו החטא כי היה מעוט אמונה באלהים והיה ראוי להאמין בו ומזה אמר לא האמנתם בי לא שמתם אמונה בשמי הוא האלהים אשר נקרא שם הוא (תהלים קיד ז) אלוה יעקב ההפכי הצור אגם מים וזהו לשון מריתם פי הוא הנקרא בכל מקום (שמות יז א) פי ה'¹⁸¹¹ וכן אמרו במדרש (איכה רבתי א סא) (איכה א יח) צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו ופי סרסורו והוא משל הסרסור והאדריכל שהזכירו רז"ל בבריאת עולם ובמקום אחר הזכיר (דברים לב) מעלתם בי כלומר כפרתם בי בשמי והנה החטא מבואר ומפורש בכתובים כי מתוך מה שהכתוב מאשים אותם בלשונות אלו לא האמנתם בי מריתם בי מעלתם בי אנו מבינים כמה היתה החטא הזה להם שלא חטאו אלא שגרמו וכן דרשו מעלתם בי גרמתם שלא נתקדש השם ויורה על זה לשון משה בתחנתו כשהיה מרצהו שאמר לו (דברים ג כד) אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך

(כא יז-יט) אָז יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֵר עֵנּוּ לָהּ: בְּאֵר חֲפְרוּהָ שָׂרִים פְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעַם בְּמַחֲקָק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמְדַּבֵּר מִתְנַה: וּמִמְתַּנֶּה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בְּמוֹת:

וע"ד הקבלה אז ישיר ישראל את השירה הזאת השירה כמו התפלה ממשיך הכוונה במחשבתו ממעלה למטה כך היחיד או הרבים האומרים שירה ממשיכין הברכה ממעלה למטה¹⁸¹²

ודע כי שירה בגימטריא תפלה וכתוב (תהלים מב ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי שירה כתיב ואמר את השירה הזאת כבר ידעת מהו זאת כי זאת נאצלת מוזאת¹⁸¹³ וזהו שאמר תפלה לאל חיי אומרה לאל סלעי וזהו סוד הכתוב (איכה ב יט) קומי רני בלילה עם המלכות ידבר הזאת לראש אשמורות כי לא אמר בראש ובעלי הפשט שלא ידעו זה הוצרכו לומר כי הלמ"ד במקום ביי"ת עלי באר ענו לה יתחיל ממה למעלה כדי להעלות המדה העשירית אל מקום מוצאה ואח"כ ממשיך הברכות משם וממשיך והולך ממעלה למטה וזהו שאמר עלי באר ענו לה כלומר עלינו

¹⁸⁰⁷ עי' לעיל הערה 817.

¹⁸⁰⁸ עי' לעיל הערה 1354.

¹⁸⁰⁹ ע???

¹⁸¹⁰ עי' בראשית מח יג שחכמה הוא מקור הברכה.

¹⁸¹¹ עי' לעיל ד מט.

¹⁸¹² ?

¹⁸¹³ עי' לעיל הערה 248.

לשבת המדה הזאת ולומר לה עלי באר וקרא המדה הזאת באר לפי שהיא מקבלת כח מכלן ונאצלת מהן כי כן הבאר בית קבול למים ולכך ימשילנו תמיד בספר הבהיר לכסא וכלי ואומר שם (ספר הבהיר אות לו) למלך שהיה לו כסא למלך שהיה לו כלי נאה ומבושם ומזה הזכיר ומשם בארה בתוספת ה"א¹⁸¹⁴ והיא ה"א אחרונה שבשם וענין עלי באר התעלי אל המקום אשר נחצבת ממנו הפרוה שרים החכמה והבינה נדיבי העם הגדולה והגבורה והתפארת הם אברהם יצחק ויעקב שנקראו כן שנאמר נדיבי עמים נאספו במחוקק זה צדיק יסוד עולם במשענותם הנצה וההוד הרי כל הבנין נרמז בלשון השירה הזאת כמו שנרמז בשירת הים וממתנה נחליאל אמרו בספר הבהיר (אות קעה) אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל אלו השבעה דאיקרו נחל וממתנה היינו המוח כלומר החכמה שכל השבעה נאצלים ממנה והנחלים האלה הולכים אל הים דרך יסוד וצריכין הם להעלות ולקבל ולשאוב שפע מן המקור העליון שקראו כמות וכן תרגום רמתא והוא שהזכיר הנביא ע"ה (חבקוק ג י) רום ידיהו נשא והוא הסגולה שאחר הזרקא כי הזרקא רמז לעשירי המתעלה אחר הסגולה¹⁸¹⁵ שהיא למעלה מן הכל ולכך הסגולה שלש נקודות והיא למעלה מן התיבה וזהו סוד (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו כי היו"ד עם קוצו והה"א היא הסגולה ומבמות הגיא כי אחר שעלו לשאוב הם מריקים הגיא אותו אשר בשדה מואב אל תקרי מואב אלא מאב אותו שנאמר עליו (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי והכוונה על מדת החסד שהיא ראשית המדות ולכך אמר ראש הפסגה וזהו באור הכתוב (תהלים קלג ב) כשמן הטוב על הראש יכנה השפע בשמן הטוב ואמר שהוא מורק על הראש הוא הבמות והסגולה והשפע ההוא יורד תחלה על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו ממש ונשקפה על פני הישימון על פני השמים ומתרגמינן שמיא והענין כי בהתברך המדות בקבלת שפע הברכה מלמעלה מתברך עולם הנפרדים¹⁸¹⁶ והשמים וכל צבאם

פרשת בלק

(כב מא) וַיְהִי בַּפֶּקֶר וַיִּקַּח בְּלָק אֶת בְּלָעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בְּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם: עי' רמב"ן: ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם היה מעלה אותו במקום שיראנו כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת הראיה¹⁸¹⁷ כידוע מענין החכמים (ב"ק קיז א) דלו לי גבינאי דבעינא למחזייה

¹⁸¹⁴ עי' לעיל הערה 434.

¹⁸¹⁵ היינו סגולתא, ועי' תיקון, & שזה מרמז לכח"ב

¹⁸¹⁶

¹⁸¹⁷ [והענין כי העינים הם בסוד נ"ה שהם הגבורות והם בחינ' עינים העליונים וכן ראה גימ' גבורה ובזה היו מביטים והיו הרשעים מתים וזהו רק בעיניך תביט תיכף ושלומת רשעים תראה שנעשים ע"י פעולות הגבורות כי כאשר תביט בעיניך שהם כח הגבורות בראיה לבד הם מתים כשנשלם בהם פעולות הגבורות העליונים בכוונה הנז' ובהבטה תראה נקמות והקדמונים היו ממיתים בהבטת עיניהן לבד בלי חרב וכלי זיין וענין זה אין הקב"ה מניח לכל אדם שיעשה זה אלא לחכמים של אותו הדור [לצדיקים הראשונים - שעה"פ תהלים] שהיתה תורתן אומנתן והוא רמוז בכאן 'תביט 'ושלומת 'רשעים 'תראה ר"ת תורת ר"ל כי מי שתורתו אומנתו יעשו השלמת פעולתם ברשעים (ספר לקוטי תורה - ספר תהלים). עוד אמר הפסוק כי ב"ה ה' צור עולמי' ר"ל כי בשם הזה שהוא יו"ד ה"א צייר כל העולמות. והנה שם זה הוא למעלה בראש במקום הנשמה וסימנך כל הנשמה תהלל י"ה הללויה ירצה עם כל נשימה ונשימה תהלל יה לפי שהשם הזה הוא העינים של מעלה ובשם הזה היו הגדולים מביטים בעיניהם ברשעים ועושים אותם גל של עצמות ובשם הזה הכה מרע"ה את המצרי וכן אמר משה לדתן למה תכה רעך ר"ל מלת תכה"ה שרמז לשם כה"ת בהפוך אתוון ואמיתת הדברים הוא דע כי השם הזה של י"ה כשהוא במלואו מכה את הה"א במספר היר"ד יעלה כמספר זה שם כה"ת (שער מאמרי רז"ל - מסכת שבת). כבר ידעת שם אמג"ל שהוא אותיות כד"ט המתחלפות מן לה"י של אלה"ם כי א"ם אינם נזכרים.

דלו ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה והניד הכתוב כי לא ראה כל המחנה כי היו חונים ארבעה דגלים לארבע רוחות השמים ובפעם השנית אמר לו בלק (להלן כג יג) אפס קצחו תראה וכלו לא תראה לומר גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין לי מקום להראותו כלו משם חשב בלק אולי יש באחת הקצוות דגל אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם הפי' דכאו ויתכן לפרש עוד כי בפעם הראשון ראהו כלו כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם המזבחות והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו כולו וזה טעם וילך שפי (להלן כג ג) שהלך אל שפי שבו בדברי ר"א

ע"י ר' בחיי: וירא משם קצה העם ולא כלם לפי שהיו חונים בארבע רוחות השמים והיה בלק מתכוין בכל פעם לפעם להעלות את בלעם במקום גבוה שיראה העם משם ויתכוון אליהם בכח ההבטה שיביט בהם כי זה מכחות הנפש וכענין הנזכר בדברי רז"ל (ב"ק ק"ז א) דלי גבינאי דבעינא למחזיה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה ומעם הענין הזה שהיה נהוג אצל החכמים ז"ל היה מפני חלישות דעתו של החכם השלם שאי אפשר לו בלא הרהור תורה ואפילו רגע ומתוך שמחלישין דעתו ומחשבתו נפסקה מהחכמה שהוא מחשב בה תמיד ומי שגורם לו כן הרי הוא כמקצין בנטיעות¹⁸¹⁸ וראוי שתחול הקללה עליו ומוזה אמר הכתוב (קהלת י ט) בוקע עצים יסכן בם כי הגורם להפסיק ולבקע החכמה שהיא עץ חיים ראוי שיסתכן בעצמו אף על פי שמצינו בחסידי עליון גדולים בחכמה שאין דבורם וחלישות דעתם עושה רושם כי הענין הוא סגולה בנפש ומלבד חכמת האדם צריך עוד שתהיה סגולה זו בנפשו השכלית וכאשר יצטרפו בו שני דברים הללו שתהיה החכמה נטועה בו והסגולה הזאת בנפשו אז יפליא לעשות בכל מי שיחליש דעתו להיותו נכונה בגחלתו

(כג ד) וַיִּקְרַ אֱלֹהִים אֶל בְּלָעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתְּ שִׁבַּעַת הַמִּזְבְּחוֹת עֲרַכְתִּי וְאַעֲלֶה פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ:

וע"ד הקבלה את שבעת המזבחות ערכתי מה שעשה מהם שבעה ומה שהזכירם בה"א הידיעה הכל בהשגחה גמורה וכוונה ידועה כי בלעם ברוב חשקו לקלל רצה להמשיך רצון מהמחשבה הטוהרה אל כל השבעה¹⁸¹⁹ ולהשפיע בהם כח ולא הספיק אצלו שיעשה מזבח אחד ועשה שבעה מזבחות כדי שיפעלו כל המדות רצונו ויספיקו מחשבתו בהמשכת הרצון ועלו קרבנותיו בהשלשה המקומות מ"ב¹⁸²⁰ והנה שבעת המזבחות האלה הם שבעת ימי בראשית ושבעה נרות המנורה והם הנקראים צרור החיים¹⁸²¹ כי הם ענין מיוחד למעלה מתפרד למטה לפי המקבלים וזה באור הכתוב את שבעת המזבחות של מעלה ערכתי למטה

והנה אלהים הוא מדת הדין והאש אוכלת הבשר ונשארו עצמות וזהו גל עצמות (לקוטי הש"ס ברכות). ודע כי בהיות החסידים מדבקים מחשבתם בעליונים כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה, היה מתקים אם טוב ואם רע. וז"ש רז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות (שערי קדושה ח"ד ש"ג). כשהענינים נחלשים הם כולו סומק ואפי' החוור שבעינים מתלהט בסומקא ומזה תבין מה שנא' בל"מ נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות כי הצדיקים הגדולים ששורשם בז"א כשמסתכלים ברשעים בדרך נקמה גורמים לפקוחו דעיניו דז"א בגוון סומק וע"ז הם נענשים (ב"ע סט ע"א).

¹⁸¹⁸ ע"י בזה ברמב"ן בראשית יא ב

¹⁸¹⁹ ע"י לקמן הערה 409 וע"י לעיל הערות 248 ו361.

ע"י אריכות בויקרא א ט, איך שהקרבן בא לאחד כל המידות מהחכמה המכונה כאן מחשבה הטוהרה, עד המלכות ולכן בה' הידיעה.

¹⁸²⁰ מקביל לשם מ"ב ע"י רבינו בראשית א ב.

¹⁸²¹ ע"י דברי רבינו בראשית ה כד.

(כג טז) וַיִּקְרַח יְדֹנָד אֶל בְּלָעָם וַיִּשָּׂם דְּבַר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בְּלָק וְכֹה תִדְבֹּר:
 עי' רמב"ן: ויקר ה' אל בלעם עתה לכובוד ישראל עלה האיש הזה להתנבא במדת
 רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה נאמר בו ויקר אלהים (פסוק ד) ויבא
 אלהים (לעיל כב ט) ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין בעבור כי במדת רחמים
 יחונן עליהם כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה הושב למצוא להם עלה בעון אשר
 חטאו כענין ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם (ישעיה סג י) או שתבא עליהם רעה מאת ה'
 לא ינצלו ממנה במדת הדין וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל (להלן
 כד א) כי גם ה' יתן הטוב בברכה והמשכיל יבין¹⁸²²

(כג כא) לֹא הִבִּיט אֶנּוּן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְתִרְוַעַת מֶלֶךְ
 בו:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו לפי שיציאת מצרים
 היתה בכח גדול וביד חזקה¹⁸²³ והוא דבר משה שאמר (שמות לב יא) אשר הוצאת מארץ
 מצרים בכח גדול וביד חזקה לכך הזכיר כאן ה' אלהיו עמו ה' שהוא אלהיו והוא כח גדול
 ותרועת מלך בו הוא יד חזקה ולזה סמך מיד אל מוציאם ממצרים וזהו שתרגם
 אונקלוס ושכינת מלכהון והוא מלשון רעיא¹⁸²⁴ והיא הכלה¹⁸²⁵ שבשיר השירים וזה
 מבואר

(כד א ב) וַיִּרְא בְלָעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְדֹנָד לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא הִלֵּךְ בְּפַעַם בְּפַעַם
 לְקַרְאֵת נְחֻשִׁים וַיִּשֶׁת אֶל הַמַּדְבָּר פָּנָיו: וַיִּשָּׂא בְלָעָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו
 וַתְּהִי עֲלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:

עי' רמב"ן: ואמר (שם) אשר מחזה שדי יחזה כי ראה עתה באיספקלריא המאירה
 כנביאים הראשונים¹⁸²⁶ שאמר בהם (שמות ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב
 באל שדי או במדרגה למטה מהם כי מחזה שדי איננו שדי והנה הם יראו באל שדי והוא
 יחזה במחזה של שדי והנה היו שתי מדרגות למטה מהם¹⁸²⁷ וע"כ קרא עצמו גלוי עינים
 שהיא מדרגת בני הנביאים כמו שנאמר (מ"ב ו כ) ה' פקח את עיני וגו' וכבר נאמר כן
 בבלעם עצמו בראיית המלאך (לעיל כב לא) ויגל ה' את עיני בלעם ולא תחשוב בזה זולת
 מה שפירשנו מפני מאמר רבותינו שאמרו בספרי (ברכה לט) ולא קם נביא עוד בישראל
 כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה בלעם אלא הפרש יש בין
 נבואת משה לנבואת בלעם משה לא היה יודע מה מדבר עמו ובלעם היה יודע מה מדבר
 עמו שנאמר נאום שומע אמרי אל משה לא היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר (לעיל ז פט)
 מדבר אליו ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון משה היה מדבר

¹⁸²² חסר משהו?

¹⁸²³ עי' דברי רבינו שמות לג יג.

¹⁸²⁴ עי' ח"ג רמו ע"ב שרעיא מיהמנא היא מידת הת"ת ולא מלכות.

¹⁸²⁵ מלכות.

¹⁸²⁶ עי' גר"א משלי כב יב ז"ל: הדבר הכל א' אבל השכל צריך להיות בב' דברים הנ"ל ולכן
 ברא הקב"ה באדם ב' עיניים א' לחכמה בתורה וא' לעיני העולם כנ"ל והפה הוא א' וכן
 בנביאים ה' במדרגת העיניים ב' רואה וחזה והם נביאים ראושנים ונביאים אחורנים כי
 הראשונים ראו באספקלריא המאירה לכן היו נקראים רואים כמ"ש לפנים היו קורין לנביא רואה
 ונביאים האחורנים ארו באספקלריא שאינה מאיה לכן כתיב בנבואתם חזון שהוא תרוגם של
 מראה ופחות ממנו.

¹⁸²⁷

עמו מעומד שנאמר (דברים ה כח) ואתה פה עמוד עמדי ובלעם היה מדבר עמו שהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים משל למבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו

(כד ה) מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל:

וע"ד הקבלה מה טובו אהליך יעקב למעלה והוא שדרשו רבותינו ז"ל (בר"ר סח יח) צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד ומלת טובו מלשון (שמות ל ז) בהטיבו את הנרות ואהליך מלשון (איוב כט ג) בהלו נרו והאלוף נוספת ופירושו אור¹⁸²⁸ משכנותיך ישראל למטה שהם מושכים כח מן הטוב¹⁸²⁹ והתבונן איך הזכיר לשון טובו באהליך ובמשכנותיך סמך לו מיד כנחלים נטיו ולשון נטיה נופל על דבר גשמי ויחזור למשכנותיך כי המשכנות היו נטוים¹⁸³⁰

פרשת פנחס

(כה יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי:

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' השיב את חמתי – פירושו קצת המפרשים הניח¹⁸³¹ מלשון (ישעיה ל טו) בשובה ונחת, כי בקנאתו הניח למידת הדין, כענין (שמות לג יד) והניחותי לך, אך המובן ממלת השיב שהחמה היתה ראויה ללכת על ישראל אלא שפינחס השיבה לגמרי ולא הלכה. ויש לדקדק ואיך לא הלכה ומתו מישראל ארבעה ועשרים אלה, אבל זה ראיה שכלן היו משבט שמעון ולא נפקד אחד מישראל משאר השבטים, וזהו השבת החמה משאר ישראל, וזהו הבאור השיב את חמתי מעל בני ישראל, שלא חלה מדת הדין חוץ מן השבט זהו¹⁸³².

ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי – ולא כליתי אחד מישראל, נמצאת למד שהשבת החמה גרמה קיומן של ישראל, שאלמלא כן היו כלין. ואם כן פנחס גרם לישראל אורך ימים ושנות חיים מאותו זמן עד סוף העולם, ואותן השנים אין להם סוף ותכלית, ולכך זכה לחיות לאין תכלית, מדה כנגד מדה, כי פינחס זה אליהו¹⁸³³, כענין שאמר הנביא (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום, ונאמר כאן את בריתי שלום.

¹⁸²⁸ מה נקי (עי' רש"י) אורך

¹⁸²⁹ ישראל שהם בחי' הנוק' מושכים מהחסד?

¹⁸³⁰ ?

¹⁸³¹ כלומר השיב מלשון הניח

¹⁸³² עי' רע"מ (פנחס רלז ע"א): השיב את חמתי מאי השיב את חמתי אלא ג' ממונים דגיהנם חד על ש"ד וחד על ג"ע וחד על ע"ז ואינון משחית אף וחימה הוא (חמה דה') (ס"א חימה דהיה) טאס בעלמא אמר השיב את חמתי מעל בני ישראל ולא אמר מעל העם דאינון ערב רב דאתמר ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש דהכי אוקימנא.

תרגום:

¹⁸³³ עי' בתי מדרשות ח"א - לקוטים ממדרש שוחר טוב כתב יד מזמור סג, אמר ר' פנחס בשם ר' שמעון בן לקיש הוא פנחס הוא אליהו זכור לטובה ולברכה שאלולי הוא לא היה לנו חיים באדום הרשעה הוא שאמרו רבותינו משעה שחרב בית המקדש הוא מקריב שני תמידין בכל יום לכפר על ישראל וכותב בעורותיהן מעשה כל יום ויום:

ועי' ילקוט שמעוני במדבר - פרק כה - המשך רמז תשעא, אמר רבי שמעון בן לקיש פינחס הוא אליהו. א"ל הקב"ה אתה נתת שלום בין ישראל ובין בעולם הזה אף לעתיד לבא אתה הוא שעתידי ליתן שלום ביני לבין בני שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו' והשיב לב אבות על בנים.

עי' זהר ח"ב (דף קצ ע"א) דירית בהר האלהים ברית דא, פנחס הוא אליהו, ודאי בדרגא חדא. אמר ליה משה, לית אנת יכיל

(כה יב יג) לְכֵן אָמַר הַנְּנִי נִתֵּן לּוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם: וְהִיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית
 פְּהֶנֶת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאַלְהֵיו וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 ע"י רמב"ן: הודיע הקדוש ברוך הוא למשה שישלם שכר טוב לפנחס על קנאתו
 אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה שעשה עם ישראל לכפר עליהם ולא מתו כולם במגפה,
 וצוהו שיודיע לישראל שהוא כהן לעולם, וזה טעם "לכן אמור", שיגיד זה בישראל. ולא
 אמר הכתוב והיתה לו ולזרעו אחרי כהונת עולם כמו שאמר (שמות מ טו) באהרן, אבל
 אמר ברית כהונת עולם, ואמר את בריתי שלום, שיתן לו ברית עם השלום דבק בו.¹⁸³⁴
 ובאהרן נאמר לכבוד ולתפארת (שמות כח ב), ולכך אמר "אשר קנא לאלהיו"¹⁸³⁵
 והמשכיל יבין.

והזכיר ושם איש ישראל המוכה ושם האשה המכה להודיע כי ראוי היה לשכר
 הגדול הזה, שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו. ואחרי
 שנתן שכרו הטוב לצדיק, צוהו להפרע מן הרשעים, ואמר לו צרור את המדינים, וצוהו
 שימנה העם תחלה, וזה טעם ויהי אחרי המגפה (להלן כו א) כי המנין יהיה תחלה.
 ע"י ר' בחיי: לכן אמור – מכאן רמז לברכת כהנים שכתוב בו (במדבר ו כג) אמור
 להם.¹⁸³⁶

¹⁸³⁴ ע"י זהר ח"א סו ע"ב: תא חזי אוף הכי פנחס בשעתא דקני לעובדא דזמרי אתקין להאי
 ברית באתריה ובגין כך כתיב (במדבר כה יב) הנני נותן לו את בריתי שלום וכי ס"ד דבגין פנחס
 הוה ומה קטטא הוה ליה לפנחס בהאי ברית אלא הכא אתקשר מלה בדוכתיה הנני נותן לו את
 בריתי ומה אתן לו שלום (לאתחברא כל חד בדוכתיה) לאתחברא ברית באתריה ועל דא הנני
 נותן לו את בריתי (שלום) ומה (נ"א איהו) שלום דאיהו אתריה לאתחברא בהדיה מה דאתפרש
 מניה בחובייהו בגיניה אתחבר ביה ועל דא הואיל והוא אתקין מלה בדוכתיה מכאן ולהלאה
 והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלקיו וגו'.
 תרגום:

וע"י ריד ע"א ואוריך יומין על כל בני דרא בגין דבהאי ברית עלאה אחיד
¹⁸³⁵ נראה שכוונתו היא לשכינה כאן שהקנאה היא בין איש לאשתו, וצ"ע, וע"י ברבינו בחיי.
¹⁸³⁶ ע"י זהר ח"ג רכ ע"א: שארי קב"ה ואמר למשה. משה פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן א"ל
 משה רבש"ע מהו. א"ל אנת הוא דמסרת נפשך על ישראל דלא ישתצון מן עלמא בכמה זמנין
 ואיהו השיב את חמתי מעל בני ישראל וגו' אמר משה מה את בעי מני הא כלא דיך. א"ל הא
 כלא דיך היא אימא ליה דתשרי בגויה. אמר משה הא בלבא שלים תהא לגביה. א"ל אימא אנת
 בפומך וארים קלך דאנת מסר ליה ברעותא בלבא שלים הה"ד לכן אמור את אימא ברעותא הנני
 נותן לו את בריתי שלום. משה הוה אמר הנני נותן לו וגו' דאילו קב"ה ה"ל למימר לכן אמור לו
 הנני נותן לו את בריתי שלום אבל לא כתיב אלא לכן אמור. ואי תימא דאתעברת מן משה לא
 אלא כבוצינא דא דאדליקו מינה דא יחיב ואהני ודא לא אתגרע מנה. אתא ההוא טולא ויתיב
 ונשיק ליה. שמעו חד קלא דהוה אמר פנון אתר פנון אתר לר' פנחס בן יאיר דאיהו גבייכו דתנינן
 דכל אתר דצדיקא אתחדש ביה מלי דאוריית' כד איהו בההוא עלמא פקיד לההוא אתר ואתי ליה
 לגביה וכ"ש כד שראן בגויה צדיקיא אחרנין לחדתא בההוא אתר דאמרין מלי דאורייתא. כגוונא
 דא דהוה אתי ר' פנחס בן יאיר למפקד לאתריה ואשכח אלין צדיקיא מחדתין מלין דאורייתא
 ואתחדש כמלקדמין ההוא מלה דר' פנחס בן יאיר קמיה. א"ר אבא יאות מלה דרבי פנחס בן יאיר
 דהא לא כתיב לכן הנני נותן אלא לכן אמור הנני נותן לו וכי מלה דא הוה גניזא מחסידא דא
 תחות ידך ולא הוית אמר. זכאה חולקנא דזכינא למהוי בסיעתא דטולא קדישא הכא אוף הוא
 פתח ואמר משמיה דר' פנחס כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה וגו' כמה יאות ליה לב"נ
 בעוד דבוצינא דליק ושריא על רישיה לאשתדלא ולמעבד רעותא דמאריה בגין דההוא נהורא
 דבוצינא איהי כ"ח דשריא עליה וע"ד כתיב יגדל נא כח יי'. כח יי' דא הוא כח דשריא על רישיהו
 דצדיקיא וכל אינון דמשתדלין ברעותא

תרגום: התחיל הקדוש ברוך הוא ואמר למשה "משה, פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן". אמר לו
 משה, רבונו של עולם מהו. אמר לו, אתה הוא שמסרת נפשך על ישראל שלא יאבדו מן העולם
 בכמה פעמים, והוא "השיב את חמתי מעל בני ישראל וגו'". אמר משה מה אתה מבקש ממני,
 הרי הכל שלך. אמר לו הרי הכל שלך היא. אמר לו, שתשרה בתוכו. אמר משה הרי בלב שלם
 תהיה אליו. אמר לו אמור אתה בפיק, והרם קולך שאתה מסרת אותה ברצון ובלב שלם, זהו
 שכתוב "לכן אמר" אתה אמר ברצון "הנני נותן לו את בריתי שלום". משה היה אומר "הנני נותן

עיי"ש: וע"ד הקבלה – הנני נותן לו את בריתי שלום, הבטיחו במתנת המדה הנקראת ברית, שהיא כנסת ישראל¹⁸³⁷, והיא מדת הדין. והמדה הזו היא שהיתה לו כענין שאמרו באברהם (ב"ב טז ע"ב) בת היתה לו¹⁸³⁸. ולזה אמרו בכאן והיתה לו ברית, כי הברית תהיה לו. והבטיחו שיהיה שלום דבק בברית, כלשון (ויקרא כו ו) ונתתי שלום בארץ. ומכאן היה ראוי שיחיה לעולם, ולכן כתוב (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו החיים והשלום, כי החיים מכח הרחמים¹⁸³⁹. וזהו שאמר "אשר קנא לאלהיו", כלשון (תהלים פה יא) צדק ושלום נשקו¹⁸⁴⁰, שהוא החבור העליון שהעולם מתקיים בו, שכנגדו ביצירה התחתונה ענין הזווג והחבור הראוי, לכך כשראה פינחס חבורה לבלתי ראוי קנא. ומכאן תבין במדת השלום שנתן לו שיהיה מדה כנגד מדה.

לו וכו" שאילו הקדוש ברוך הוא, היה לו לומר "לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום", אבל לא כתוב אלא לכן אמר. ואם תאמר שהעברה ממש, לא, אלא כנר זה שמדליקים ממנו, זה נותן ומהנה, וזה לא נגרע ממנו.

בא אותו הצל וישב ונשקו, שמעו קול אחד שהיה אומר "פנו מקום פנו מקום לרבי פנחס בן יאיר", שהוא אתכם, ששינוי שכל מקום שצדיק חדש בו דברי תורה, כשהוא באותו העולם פוקד את אותו מקום ובא אליו, וכל שכן כשרויים בו צדיקים אחרים לחדש באותו מקום שאומרים דברי תורה. כדוגמא זה שהיה בא רבי פנחס בן יאיר לפקוד את מקומו, ומצא צדיקים אלו מחדשים דברי תורה, והתחדש כמקדם אותו דבר של רבי פנחס בן יאיר לפניו. אמר רבי אבא, נאה הדבר של רבי פנחס בן יאיר, שהרי לא כתוב "לכן הנני נותן" אלא "לכן אמור הנני נותן לו", וכי דבר זה היה גנוז מחסיד זה תחת ידך ולא היית אומר, אשרי חלקנו שזכינו להיות בסיוע של הצל הקדוש כאן.

לא ברור לי שזה מסביר את הענין ומוסיף משהו.

¹⁸³⁷ עי' זהר ח"א קטז ע"ב וז"ל: קשתא בעננא בגווי נהירין כאתתא דמתקשטא לבעלה דכתיב (בראשית ט טו) וראיתיה לזכור ברית עולם והא אוקמוה ושפיר הוא וראיתיה בגווינן נהירין כדקא יאות וכדין לזכור ברית עולם מאן ברית עולם דא כנסת ישראל. ויתחבר וא"ו בה"א ויוקים לה מעפרא כמה דאת אמר (שמות ב כד) ויזכור אלהים את בריתו דא כנסת ישראל דאיהי ברית. תרגום:

ברית היא מידת היסוד, וכנסת ישראל היא המידת המלכות המתחברת עם היסוד בזיווג. ויש להבין למה רבינו מביא שפינחס זכה במידת ברית שהיא כנסת ישראל. ונראה על פי הגר"א (תיקו"ז נא ע"ב): שאדם רגע ללא תורה דעת שלו הוא אבר מת, ונקרא מת, וכל האברים תמיד בתוקפם, לבד הברית שאינו חי כי אם על ידי התעוררות הדעת לזיווג. וכן הוא באדם, עד לעתיד לבא בזמן התחיה שהוא זמן התגלות העטרה וכו' דוד מלך ישראל חי וקיים, עכ"ל. אם כן מובן הדבר שאין מידת היסוד ללא כנסת ישראל יחס איתו, ולכן הוא זכה בברית שלום, שהוא חיבור של שניהם, ומידת הנוק' היא מידת הדין. עי' ברמב"ן כאן ובהערה שהבאנו את דברי הזהר ח"א סו ע"ב.

¹⁸³⁸ עי' דברי רבינו בבראשית כד א על הפסוק וה' ברך את אברהם בכל. ועי' זהר ח"א דף ריט ע"א: תניא אמר רבי יצחק כתיב (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה הללויה אימא ידיעא הבנים מאן אינון אמר רבי שמעון הא תנינן תרין בנין אית לקב"ה חד דכר וחד נוקבא דכר יהביה ליעקב דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל וכתיב (ישעיה מט ג) ישראל אשר בך אתפאר בת יהבה לאברהם דכתיב (בראשית כד א) ויהי' בך את אברהם בכל בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. תרגום:

פירוש דבריו נראה שכוונתו כמו שאברהם נהיה מרכבה למידת המלכות בזמנו, כך פינחס נעשה בזמנו*##. וכאשר אדם נהיה מרכבה למידת אז בידו להשתמש עם המידה הזאת. ועי' (פרדס שער כג פרק י) עקר המלכות בסוד החסד כד"א וה' ברך את אברהם בכל וכו'. ועי' זהר ריש פנחס (ריג ע"א) ז"ל: אמר ר"ש כביכול כל אינון דזכאן לאשתדלא באורייתא ומכד פליג ליליא ואתיין במטרונייתא כד נהיר יממא לקבלא אנפי מלכא אתקיף ואחסין בשכינתא ולא עוד אלא דשריא ביה חוט של חסד כמה דאוקימנא ת"ח כל מאן דזכי לאתתקף בשכינתא יסתמר גרמוהי באנון מלין דאחידין לקבלה כגון מאן אינון דלא משקרי באת קדישא כגון בת אל נכר וכל מאן דנטיר גרמיה כביכול כנסת ישראל אחידא בי' ונטרא לי' והיא אקדימת ליה שלם וכ"ש אי זכי וקני להאי.

תרגום:

ועי' ריד ע"א ואוריך יומין על כל בני דרא בגין דבהאי ברית עלאה אחיד

¹⁸³⁹ עי' לעיל הערה 1578.

¹⁸⁴⁰ לפעמים מידת צדק היא מלכות אבל כאן היא ו"ק כמש"כ וצדק משמים ישקיף.

ויתכן לומר כי על שם סופו שנסתלק וחזר אלהי נקרא אליהו¹⁸⁴¹, שהוא כולל שני שמות דין ורחמים, "אל" הוא הדין¹⁸⁴², והוא הברית¹⁸⁴³. יו"ד ה"א וא"ו הוא רחמים והוא שלום¹⁸⁴⁴. והנה הוא כלול מכת הדין והרחמים, וזהו בריתי שלום, ולכך העניש לשר החמשים וחמשי מכת הדין, והחיה המת מכת הרחמים. ועוד רמז בחשבון, שמו פי שנים בשם המיוחד, והיה פינחס דור שביעי ליעקב אבינו, כשם שהיה חנוך שביעי לאדם, והם כנגד יום השביעי שהוא שבת, והוא יום המנוחה והחיים וזה מבואר.

עי' ר' בחיי: וראיתה אותה ונאספת אל עמיך גם אתה למה הוצרך לחזור וראיתה אותה והלא כבר הזכיר וראה את הארץ אלא וראיתה אותה מצוירת למעלה כשנאספת אל עמיך ותוספת ה"א במלת וראיתה אולי בא לרמז כי הראיה מכת ה"א¹⁸⁴⁵ ועוד שהארץ העליונה היא ה"א אחרונה שבשם¹⁸⁴⁶ והיא כבוד ה' אשר יאספהו¹⁸⁴⁷ ולכך נתוסף יו"ד במלת עמיך¹⁸⁴⁸ וכן בכל עמיך האמור במשה רבינו ע"ה מצינו שהם כתובים ביו"ד והם ונאספת אל עמיך (במדבר לא ב) אחר תאסף אל עמיך (דברים לב ג) ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמיך

(כה יח) פי צבחים הם לכם פנכליהם אשר נפלו לכם על דבר פְּעוּר ועל דבר פְּזִי בת נְשִׂיא מְדִינָה אַחֲתָם הַמְּכָה בְּיוֹם הַמִּנְפָּה על דבר פְּעוּר:

עי' רמב"ן: וטעם בנכליהם כאשר פירשתי (לעיל כה א) כי זקני מדין חשבו המחשבה הרעה הזאת, כמו שנאמר (לעיל כב ד) ויאמר מואב אל זקני מדין, כי בהם נתיעצו מתחלה, והם נתנו עצה זו למואב שתזנינה בנותם עמהם ויצמידו אותם לבעל פעור להדיחם מעל השם. ואם¹⁸⁴⁹ לא נזכר שם, ועוד ששלחו להם בת מלכם לזנות עמהם, וזה טעם ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם, כי לולי מדעת יועצי המלכות, נעשה כבודה בת מלך במדין מה תבקש בשמים בערבות מואב לבא אל מחנה עם אחר, כי ישראל בערבות מואב בשמים היו, ומאין תבא שם המדינית הזאת, אבל היתה יפת תאר מאד, ושלחו אותה זקני מדין שם כי אמרו בתואר אשה יפה רבים הושחתו (יבמות סג ע"ב).

וקרוב הוא שהיה גם בלעם בעצה הזו, כי בשובו מארץ מואב עבר במדין, כי דרכו משם, והיה ביועצי המלכות¹⁸⁵⁰. ואולי נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם, לפיכך מצאוהו ישראל במדין והרגוהו שם (להלן לא ח). ויהיה פירוש ויקם בלעם וילך וישב למקומו (לעיל כד כה), שהלך לו לשוב אל ארצו. וכן נראה, כי ישראל לא ירגו

¹⁸⁴¹ עי' זהר ח"ג ריז ע"א: כד חמא שבטא דשמעון בכמה אכלוסין דאתו לגביה פרחא נשמתיה מניה ותרין נשמתין דהוו ערטילאין בלא דוכתא אתקריבו בה ואתכלילו כחדא ואתהדרת נשמתיה כלילא רוחא דאתכליל בתרין רוחין ואתתקפו ביה תרגום:

עי' ספר עשרה מאמרות - מאמר חקור דין - ח"ב פרק ח: כשם שפרחה נשמתו של יצחק בשעת העקדה כך פרחת נשמתן של ישראל בסיני ונשמת פנחס בשטים כידוע.

¹⁸⁴² עי' זהר ח"ג דף יא ע"א ששם א"ל חי היא ביסוד.

¹⁸⁴³ ?

¹⁸⁴⁴ ?

¹⁸⁴⁵ ?

¹⁸⁴⁶ ?

¹⁸⁴⁷ מלה"פ (ישעיה פרק נח ח) אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. ועי' לעיל הערה 592.

¹⁸⁴⁸ ???

¹⁸⁴⁹ ?

¹⁸⁵⁰ עי' זבחים

המתנבא רק ברשות התורה, אבל כאשר נאמר להם כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו לכם וגו', הנה כל המתנכלים מחוייבי מיתה, ולכן המיתו גם בלעם כי ידעו שהוא בעל העצה הרעה הזאת.

(כז ב) ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל:
 עי' ר' בחיי: ונתתה מהודך עליו תחלוק לו כבוד כנגד כל ישראל ודרשו רז"ל (ב"ב עה א) מהודך ולא כל הודך פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה והמשל הנפלא הזה בא להורות על מדרגת הנבואה של כל אחד ואחד כי מדרגת נבואת משה בשם המיוחד¹⁸⁵¹ שהוא כח החמה ומדרגת נבואת יהושע בכבוד שהוא כח הלבנה והנה זה לנמשל אבל לענין המשל כשם שאור הלבנה לא מצד עצמה הוא רק מצד החמה שהלבנה מקבלת אורה ממנה כן יהושע קבל ממשוה וכשם שהחמה מקבלת אורה מצד אחר ומזה אמר הכתוב (בראשית א יד) יהי מאורות ולא אמר יהי אורים אלא מאורות כלומר מקבלי אור כן משה רבינו ע"ה קבל מן שם המיוחד

(כח ז) ונסכו רביעת ההין לפכש האחד פקדש הפך נסך שכר לידוד:
 וע"ד הקבלה את קרבני לחמי לאשי כל אחת מארבע מלות אלו מורה על מדת הדין¹⁸⁵² כי הוא המדבר התחיל את מלשון (יהזקאל ב ב) ואשמע את מדבר אלי וכן קרבני לחמי מלשון קרב ומלחמה¹⁸⁵³ וכן לאשי מלשון אשה ריה ניחוח באורו שהקרוב הזה הוא המשכת ירידת השפע אלי¹⁸⁵⁴ תשמרו כלומר תזהרו שתהיה כונתכם לשם המיוחד כדי להקריב לי ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו אני בעצמי לה' כשתקריבו כבשים בני שנה שנים ליום עולה תמיד וקרוב התמיד הזה שצוה בו הכתוב הוא להקריב בכל יום ויום כבש אחד בבקר וסולת למנחה עשירית האיפה שהוא שיעור העומר ויין רביעת ההין לנסך וכזה היה קרבן של בין הערבים וידוע כי הקרבת דברים אלו עקר מזונות האדם ולפי שצמיחת המזונות וגדולן ובשולן בסבת שני המאורות שהם השמש והירח שהם סבת הבקר והערב אנחנו מקריבין הקרבן הזה לעטרת תפארת¹⁸⁵⁵ שמש נאצלו השמש והירח¹⁸⁵⁶ והממשלה אשר להם בעולם השפל הזה בין בתולדות הארץ ובכל המתהווה ממנה בין בבני אדם משם בא להם ומפני זה היה האחד בבוקר והשני בין

¹⁸⁵¹ עי' זהר (ח"ג דף רפ ע"א) יבער הסנה וחמש נהורין אית לה דאתקריאו קרני החמה עד הוד ומתמן עד הוד הוה נהרין בך ר"מ והאי איהו ונתן הוד למשה לאשתמודעא דכלהו לך אתייהבו אפילו עד הוד ובג"ד פני משה כפני חמה ואלין חמש סלקין לחמשין תרעין דבינה ובאלין חמש דאתמר דאינון חמש אור דיומא קדמאה
 ועי' תיקו"ז & מקודשא בריך הוא, ומקבלת מניה, דאתמר ביה כי שמש ומגן ה' אלקי'ם, והכי הוה מקבל יהושע מן משה, כמה דאוקמוהו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, והכי הוה כל נביאי קדם משה כגון סיהרא וכוכביא קדם שמשא, דלא אית לון נהורא אלא משמשא:

¹⁸⁵²

¹⁸⁵³

¹⁸⁵⁴

¹⁸⁵⁵

עי' זהר (ח"ב דף קפח ע"א) שחקים, וברוח פיו כל צבאם, ובמי מתקדשת ומתברכת, בתפארת, בגין דאיהו עטרת תפארת לעמוסי בטן. עד כאן הרעיא מהימנא:
 ועי' זהר ח"ג (דף רל ע"א) איהו מלך ואיהי מלכות איהו חכם ואיהי חכמתא איהו מבין ואיהי תבונה דיליה. איהו כתר ואיהי עטרה דיליה עטרת תפארת ובג"ד אוקמוה רבנן כל מי שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש

ועי' זהר ח"ג (דף רנו ע"ב) עביד סעודתא רברבא ומסטרא דמלכותא סעודתא זעירא ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דיליה רמז ס"ת לתפארת שכינתא עטרת תפארת. אמר ר' אלעזר אבא אמאי מסטרא דאמא עלאה זמין לכל ממנן דכל אומין ומסטרא דשכינתא תתאה לא זמין

¹⁸⁵⁶

הערבים ולא שניהם ביחד וכבר ידעת כי תמיד של שחר היה נשחט במערב כנגד המזרח ושל בין הערבים היה נשחט במזרח כנגד המערב וכמו שנתבאר בגמרא דיומא (סב ב) פרק שעירי יום הכפורים וזהו שאמר שנים ליום ודרשו שם כנגד היום כלומר כנגד זריחת השמש בין בשל שחר בין בשל הערבים כי הכונה לקו האמצעי שהוא כח השמש וקרבת התמיד הוזה היה מכפר ומגין על ישראל וסימנך (משלי ד ט) עטרת תפארת תמננך ומזה רמזו לנו חכמי האמת ז"ל (סנהדרין מב א) בברכת הלבנה שהם עטרת תפארת לעמוסי בטן ובוזה היה העולם מתקיים ומתפרנס והיו המזונות מתברכין כי הברכה היתה מתפשטת ונמשכת מלפני ולפנים אל העדן ומן העדן לגן ומשם יפרד אל הנפרדים והבן זה

(כח ט) וביום השבת שני כבשים פני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו:

עי' ר' בחיי: וביום השבת שני כבשים בשלשה החגים גם בראש חדש וכן בראש השנה ויהי"פ תמצא בכל יום שבעה כבשים מלבד עולת התמיד וכאן בשבת לא צוה להקריב כי אם שני כבשים וצריך שיהיו שוין למצוה וכן אמרו בפרק שני שעירי (יומא סב ב) מוספין ודאי בעינן שוין ופירוש למצוה לא לעיכובא ומעם שלא היו כי אם שנים מפני שהשבת כבודו כפול זכור ושמור את שבתותי תשמרו¹⁸⁵⁷ ולכך באו כל עניני שבת כפולים עומר כפול אזהרותיו כפולות שכרו כפול עונשו כפול שירו כפול קרבנו כפול

(כח טו) ושעיר עזים אחד לחטאת לידוד על עלת התמיד יעשה ונסכו:
עי' ר' בחיי: וע"ד המדרש לחטאת לה' חטא שאין מכיר בו אלא ה' בן דרשו במסכת שבעות (ט א) והוא כי שעיר של ראש חדש מכפר על מי שנכנס למקדש בטומאה בשוגג בלא ידיעה כלל ועוד דרשו בו (שם) אמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ר"ח דכתיב בו חטאת לה' אמר הקדוש ברוך הוא שעיר זה יהא כפרה עלי שמעמתי את הירח ובפרק אלו טרפות (חולין ס ב) רבי שמעון בן פזי רמי כתיב (בראשית א טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד אמר לה הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי¹⁸⁵⁸ את עצמך אמרה לפניו רבש"ע בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה לכי ומשלי ביום ובלילה אמרה לו

¹⁸⁵⁷ עי' דברי רבינו על הפסוק שמות לא יג.
¹⁸⁵⁸

(15) ספר הפליאה - ד"ה ויעש אלהים את שני המאורות ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים המאורות הללו הם המאורות שאמר אלהים יהי אור ויהי אור והתחלת אצילותם אור הלבנה כאור החמה כי בשוה היו וכאחת היו יונקים זהו ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. ואח"כ נקרא אור הלבנה קטן וזהו את המאור הקטן, א"ל ר' ולמה הקטינה, א"ל כי הלבנה שהיתה כמו החמה אמרה לבינה די בא' שיהיה פועל ולמה ישתמשו שני מלכים בכתר א' אמרה הבינה לכי ומעטי את עצמך. ומהו המיעוט שאינה באה אל המלך כבתחלה רק באמצעות קו השוה. וראה והבן שאין לה אור מצד עצמה רק המגיע אליה מקו השוה. הוא ת"ת היש מיעוט גדול מזה, ולעתיד לבא יהיה אור הלבנה כאור החמה וישתמשו ב' מלכים בכתר א' ויהי ה' אחד ושמו אחד, כי הלבנה והחמה יתחברו חיבור שלם. א"ל ר' ולמה הוציאה דיבור כזה מפיה לא ידע הב"ה מה עשה אבל קבלה ודברה בפניו, א"ל בני דורשת טוב לעצמה וסברה להעמידה מלך בשש קצוות ובעבור שקדמה לדבר בפניו אמר לה תגזור למטה ממך והחמה יגזור עלך. א"ל ר' א"כ יכתוב ויעש אלהים את המאורות ולא יכתוב את שני ומיעוט רבים שנים א"ל בני אני תמה עליך אם נבוא בזה לדעת מלות ונקוד וטעם לא יספיקו כל קלפים וכל קולמסי העולם. א"ל אדוני מה הם הדברים הללו בהמה חסרה

מאי רבותיה שרגא בטהרא מי אהני אמר לה לכי וימנו בך ישראל ימים ושנים אמרה לו יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופות דכתיב (בראשית א יד) והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים אמר לה לכי ויקראו צדיקים על שמך יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן לא הוה מיתבא דעתה אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה עלי שמעמתי את הירח והיינו דאמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו חטאת לה' אמר הקדוש ברוך הוא שעיר זה יהא כפרה עלי שמעמתי את הירח ובאור הענין הוה כי מלת הגדולים תורה שהיו השמש והירח שוין באורה ואחר כך נתמעטה הירח וזהו שחזר ואמר (בראשית א טז) את המאור הגדול ואת המאור הקטן ונתמעטה ע"י קטרוג שקטרוגה ואמרה אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד ולכבודו של מקום אמרה כן שנראה שאין יכולת לעשות שמשים שיהיה כל אחד ואחד אור בפני עצמו ושלא יצטרך האחד לקבל מהברו וכמעט שיאמרו האומות מבלתי יכולת השם להשפיע אורה לכל אחד ואחד וקטרוג זה היה במה שהרהרה אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא ואחר שנתמעטה ונתבישה מחטאה אמרה לה לכי ומשלי ביום ובלילה ועוד וימנו בך ישראל ימים ושנים ועוד צדיקים יקראו על שמך ועשה הקדוש ברוך הוא כל זה כדי להפיס דעתה ולא נתפייסה עד שחלק לה כבוד בקרבן ראש חדש שיהיו מקריבין לפניו בכל זמן שהיא מתחדשת וזהו שאמרו אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה עלי שמעמתי את הירח וכל זה להורות שאין הקדוש ברוך הוא חפץ שיהיה קטרוג במעשה בראשית בין בריותיו עיי"ש: וע"ד הקבלה לחטאת לה' אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה עלי על שמעמתי את הירח לשון עלי למה שעלי שמעמתי את הירח בשבילי ובסבת¹⁸⁵⁹

פרשת מטות

(ל ג): איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו ועשה:

ע"י רמב"ן: ומעם ידור נדר לה', איננו כמו אשר נשבע לה' (תהלים קלב ב) כי הוא כמו וישבע לו (בראשית כד ט), שנשבע אליו לצרכו, אבל בשבועה יאמר ובשמו תשבע (דברים ו יג), ואשבעך בה' (בראשית כד ג), כאשר נשבעתי לך בה' אלהי ישראל, לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי (מ"א א ל), השבעה לי באלהים הנה (בראשית כא כג). אבל בנדר לא יאמר ידור בה' אלא לה'. וכבר רמזו החכמים מעם הדבר בספרי (מטות יד) אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות, בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו, אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי ה' וחי נפשך אם אעזבך (מלכים ב ד ל). והסוד כי השבועה מלשון שבעה, כי בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה, והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. נמצא שהנדרים על גבי תורה עולים, ולפיכך חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה' וכל הנשבע בו¹⁸⁶⁰.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – איש כי ידור נדר לה', נדר מלשון דירה לה', הוא דירתו של עולם, אלהים שבבראשית שברא העולם¹⁸⁶¹, והשבועה נאצלים משם. והמקיים

¹⁸⁵⁹ ע"י זהר (ח"ג דף עט ע"ב) דלעילא כך. אתתא דמקבלא ואתחברת בחויה ואטיל בה זוהמא עאכ"ו. ווי לעלמא דמקבלא מנה מההוא זוהמא. בגיני כך ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. אמר ר' שמעון אמר קב"ה הביאו עלי כפרה בר"ח. עלי ודאי בגין דיתעבר ההוא חויה ויתבסם מאן דבעיא. עלי כמה דכתיב שרפים עומדים ממעל לו. וע"ד כתיב בקרח הנועדים על יי' דבגיניהון אתער מאן דאתער דאתי מסטרייהו. אוף הכא הביאו עלי כפרה. עלי ממש בגין דיתבסם ויתעבר ולא אשתכח חויה באתר דשאר. וכ"כ למה. על

¹⁸⁶⁰ ע"י דברינו ברבינו בחיי.
¹⁸⁶¹ תיקר"ז קא ע"ב: בראשית (בר"א שי"ת) ברא אלה"ם האי אלה"ם איהי אימא עלאה דרכיבת וסליקת בתרועה.

נדר דעתו שהוא מאמין באותה דירה כשתשוב נשמתו שם, והעובר על הנדר הנה הוא מוסר מאותה דירה. וזהו לשון נדר, שמשמע דבר והפכו, קביעות דירה והסרת דירה. וכן לשון נשבע, כי המקיים שבועתו נכנס בתוך השבעה, ועובר עליה מוסר מהם¹⁸⁶².

ויש לך להתעורר בלשון משה שאמר "זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר לה'", כי מטעם זה הוצרך להזכיר לה' ולא אמר כי ידור נדר אליו, וזהו כח הנדר שהוא למעלה מן השבועה שהוא לשון נגזר משבעה, ולכך ראוי הנדר שיחול על המצות, כי המצות מתוך השבעה נתנו, והם שבעה קולות שבמתן תורה¹⁸⁶³. וכבר בארתי שם (&) ולפיכך באה השבועה בכל התורה כלה בלשון ב"ת, כענין (שמות לב יג) אשר נשבעת להם בך, (תהלים פט לו) אחת נשבעתי בקדשי, (בראשית כב טז) בי נשבעתי, (דברים ו יג) ובשמו תשבע, (ישעיה סב ח) נשבע ה' בימינו, כי הימין מכלל השבועה. והעד על זה מלת נשבע והנדר הוא בלמ"ד¹⁸⁶⁴, (תהלים קלב ב) נדר לאביר יעקב, וכן בכאן כי ידור נדר לה', (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה, שההמשכה תפסק מן העליונים והשפלים וישוב הכל ליסודו הראשון. ומכאן תבין בבאור מאמר חכמי האמת שאמרו (ספרי א) שהשבועה הוא כנשבע במלך עצמו, והנדר הוא כנשבע בחיי המלך¹⁸⁶⁵, כי חיי המלך עיקרו של מלך וזה מבואר.

עיי"ש: אמרו רז"ל (תניגה י ע"א) התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו, כלומר שדברי קבלה הן, ואין להן עיקר בתורה שבכתב. וכך קבלו רז"ל, שהנדר או השבועה אפשר שיהיה להם היתר ע"י חכם או על ידי שלשה הדיוטות ובלבד שיתחרט, ורצתה תורה לתקן עותתו של אדם, שלפעמים מתגבר עליו כעסו ואין לו מעצור כלל, וקופץ ונשבע בשם שיעשה כך או שלא יעשה כך, ועוד מוסיף ומרבה בשבועתו בשעת כעסו ואומר בלא שום צד היתר וחרטה בעולם, ולאחר שיתישב ונהפך והיה לאיש אחר¹⁸⁶⁶, יתחרט מעקרו ותשתנה דעתו לדעת אחרת, ועם החרטה שיתחרט יש לו היתר על פי חכם וחוזר להיתרו הראשון, וצריך הוא שיתחרט תחלה על מה שנשבע שלא יקח מזה שום היתר ויתירו שבועה זו תחלה, ואח"כ יתחרט בעקר שבועתו ויתירוהו. ובלבד שלא ישבע על דעת רבים, כי הנשבע על דעת רבים אין לו התרה.

תרגום: בראשית (בר"א שי"ת) ברא אלה"ם האלה"ם הזה היא האם העליונה שרוכבת ועולה בתרועה.

¹⁸⁶² עי' לעיל הערה 214.

¹⁸⁶³ עי' דברי רבינו בראשית יח ג.

¹⁸⁶⁴ עי' סנהדרין קו ע"ב: את המגדלים שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר, ועי' רש"י

רש"י סנהדרין דף קו ע"ב במגדל הפורח באויר - מתג עליונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה, ועי' בהגר"א על ספד"צ & לכן שלש מאות הלכות במגדל הזה (חגיגה טו ע"ב), והוא הל' של מגדל הזה, כידוע שכל ההלכות אלו הוא על גגו של ל' הפורח באויר, ועי' ע"ח שער הצלם דרוש ה'***.

¹⁸⁶⁵ עי' זהר ח"ב קיז ע"א: עץ החיים תפארת, חיים דיליה חכמה ובינה, חיי המלך ודאי.

עי' בהגר"א על ספד"צ לג ע"ב ד"ה ואמר דכתיב, דמיניה משמע דיש לחלק בין בחי' 'חיי אדם' לבחי' 'חיי המלך'. והוא, שהכח של 'וחי לעולם' הרי הוא חיי המלך, הבאים ממוחין דא"א ע"י זיווגם פב"פ. ועי' זהר יתרו צא ע"ב: וז"ל: נדר איהו לעילא, ואינון חיי מלכא, רזא דרמ"ח שייפין ותריסר קטירין כחושבן ונד"ר, ועל דא חמיר משבועה [תרגום: נדר הוא למעלה ואלה הם חיי המלך, סוד של רמ"ח אברים ושנים עשר קשרים כמנין 'ונד"ר' ולכן חמור הוא (הנדר) משבועה], עכ"ל. ועי' זהר פנחס רנה ע"א: כל הנשבע כאילו נשבע במלך עצמו, וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך, המלך עצמו אדני-חיי המלך יהו"ה ובגין דא (שם ל) כי ידור נדר ליהו"ה, ע"כ. ועי' רנה ע"ב: כל הנודר בהו"ה דאיהו תפארת, כאילו נודר בחכמה דאיהו יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך, וכל הנשבע באלקים כאילו נשבע במלך עצמו, ע"כ.

¹⁸⁶⁶ עי' לה"פ שמואל א' (י ו) וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר:

כלומר תשובה והשראת הנבואה הם אותו דבר?

ורבים הם שלשה, שכן אמרו רז"ל (כתובות עה ע"א) זוב דמה ימים רבים ימים שנים רבים שלשה, (ובריש פ"ק) [ובסוף פרק ב] דשבועות (כט ע"א) אמר להם משה לישראל הו יודעין שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום ומקשינן בגמרא ולימא להו על דעתי על דעת המקום למה לי כי היכי דלא ליהוי התרה לשבועתהון

(לב ג) עֲטֻרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֹר וְנִמְרָה וְחֻשְׁבוֹן וְאַלְעֵלָה וְשֶׁבֶם וְנָבו וְכַעֲזָן:

ע"י ר' בחיי: וצריך שתתבונן, כי עוד יש בבנין ערים אלו ובשמותן ענין נסתר, והכתוב הזה יבאר בתחתונים וירמוז בעליונים בשמות הבנין העליון, ותמצא בפסוק זה תשעה שמות כנגד תשעה "ויאמר" שבבראשית, כי העשירי אין לו להזכירו כי הוא אין, ועל כן הוצרכו לומר (ר"ה לב ע"א) בראשית נמי מאמר הוא. ובפסוק זה יש בו התעוררות אל אצילות המאמרות¹⁸⁶⁷ שבהן נברא העולם, שהן נחלקות לשלש שלש¹⁸⁶⁸, וזהו סוד המשנה (שם לג ע"ב) סדר תקיעות שלש שלש שלש. ומה שהביאו לנו חכמי האמת ראייה מפסוק זה שישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, הכונה לשלש, הכתוב ולקרותו שלש פעמים להתבונן באותן שלש מעלות שבבנין הנחלקות לשלש שלש, ואפילו עטרות ודיבון לבאר כי אפילו פסוק המורה על שמות הערים ואין בו צורך גדול כל כך לפי העולה בתחלת המחשבה, תמצא בו ענין גדול ועקר שהכל תלוי בו, לפי שכל התורה כלה קשר אחד ובנין אחד. ואין הפרש בין פרשת אלופי עשו ובין עטרות ודיבון והדומה להם, ובין עשרת הדברות¹⁸⁶⁹, כי הכל מעיקר אחד וממוצא אחד, ומימיו מן המקדש המה יוצאים וכלן נתנו מרועה אחד.

וזהו באור הכתוב עטרות ודיבון ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבים ונבו ובעזן. עטרות, עטרת כתיב¹⁸⁷⁰. ודיבון הוא הנהר היוצא מעדן שאינו פוסק¹⁸⁷¹, לשון (תהלים עח ב) הכה צור ויזובו מים, ויש בו רמז לשבעים ושתים שמות ודיבון¹⁸⁷² כתיב. ויעזר הוא ההוד, שכן כתיב (תהלים עט ט) עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך, וכתיב (תהלים קמה ה) הדר כבוד הודך, והוא שוק שמאל, ולכך יצטרך האדם עזר ממנו. ונמרה זה הנצה, והוא נוטריקון ימין ה' רוממה, והוא שוק ימין על שם שנאמר (תהלים טז יא) נעימות בימינך נצה. וחשבון זה יעקב¹⁸⁷³, הוא שכתוב (ישעיה מט ג) ישראל אשר בך אתפאר, והוא שם יהו"ה במספר חשבון¹⁸⁷⁴. ואלעלה זה יצחק¹⁸⁷⁵, שהוא עולה תמימה, וזהו לשון ואלעלה עולה לאל, ולרמוז על מדתו נכתב בה"א, כי בפרשה זו בעצמה נכתב

¹⁸⁶⁷ דהיינו י' ספירות.

¹⁸⁶⁸ חב"ד חג"ת נה"י.

¹⁸⁶⁹ ע"י הקדמת הרמב"ם לפרק חלק, ב"ג העיקרים, ז"ל, והיסוד השמיני תורה מן השמים

והוא שצריך להאמין כי כל התורה הזאת המצויה בידינו היום היא התורה שנתנה למשה והיא כולה מפי הגבורה ר"ל שהשיגה כולה מפי הקדוש ברוך הוא בהשגה שנקראות אמירה ע"ד העברת הדבור ואין מי שידע ההשגה היא [אלא הוא ע"ה אשר השיג אותו, ושהוא במעלת לבלר] ויכתוב מה שנאמר מדברי הימים ועניני התורה ומצותיה ולכן נקרא ע"ה מחוקק ואין הפרש בין בני חם כוש ומצרים ובין אנכי יי' אלוהיך ושמע ישראל יי' א-להינו הכל מפי הגבורה והכל תורת יי' תמימה טהורה קדושה ואמת. וכן ע"י תדב"א סא"ז פרק ב': מכאן אמרו, אפילו אם אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק (שם לו) ואחות לוטן תמנע אפ"י הכי שכר תורה בידו.

¹⁸⁷⁰ מלכות?

¹⁸⁷¹ חכמה.

¹⁸⁷² גמ' ע"ב.

¹⁸⁷³ ת"ת.

¹⁸⁷⁴ ?

¹⁸⁷⁵ גבורה.

אלעלא באל"ף. וכן נרמז במקום אחר (תהלים קה ט) ישחק בשי"ן, לרמזו על מדתו שהוא האש הגדולה. ושם זה אברהם¹⁸⁷⁶, והוא נוטריקון אברהם סבא. ונבו זו הבינה. ובעון זו החכמה, והפך אותיותיו נובע, ובעון כתיב מלשון מקור נובע. ועוד מלשון מעון מעונה שהוא רמז אל החכמה. ומזה תמצא במקום אחר בפרשה זו עצמה שחזר וקראה מעון, הוא שכתוב ואת נבו ואת בעל מעון, והא לך כי שמות אלו מורים על ענינים גדולים עקריים נראים מקריים בתחלת העיון.

והוצרך הכתוב לרמזו האצילות בשמות הערים האלה שהם חלק סיחון ועוג ללמדנו שהיו עובדים ע"ז בקצוץ נטיעות¹⁸⁷⁷ כדור הפלגה שאמרו (בראשית יא ד) ונעשה לנו שם והם היו תולדותיו של קין וכנה הכה שהחטיא לאדם בקיצוץ נטיעות ולכך בני גד ובני ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לשמות אחרים ורצו להתישב בהם ולעבד שם הקדוש ברוך הוא וליחד אותו תחת הקצוץ שהיו הם מקצצין וז"ש אם מצאנו חן בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחווה כלומר כיון שתכלית הכונה בבאי הארץ היא העבודה והיחוד גם בכאן נוכל ליחד את השם ואם נעבור את הירדן יבאו עמים מן הקצוות לשמע הארץ שהיא ארץ מקנה וירצו להבנות בה ויחזרו לעבוד שם ע"ז בקצוץ נטיעות כמנהג שהיה שם בתחלה ולכך יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחווה נהיה סבה לבטל ע"ז וליחד השם יתברך

¹⁸⁷⁶ חסד.

¹⁸⁷⁷ עי' בזה ברמב"ן בראשית יא ב

פרשת דברים
פתיחה לפרשה דברים

מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון (משלי כח כג)

ע"י ר' בחיי: שלמה המלך היה מוכיח לכל בני העולם, והיה מזהיר לכל מי שראוי להוכיח שיוכיח אחריו וימלא מקומו, וממנו יראו וכן יעשו. ומפני שהנוכח נטה לתולדות האדמה כשעשה דבר שהוצרך לתוכחת, לכך אמר מוכיח אדם ולא אמר מוכיח איש¹⁸⁷⁸, וידוע כי רוב התוכחות הוא להמון העם, והמון העם דעותיהם משתנות, ואלו היו דעותיהם מכוונות ושוות ומתאימות יחד, היו נקראים יחידים לא המון. ולפי שדעותיהן משתנות וחלוקות זו מזו, לכך אינן מקבלין תוכחת, כי הדבר האהוב לזה ישנא זה, ומה שיערב לזה ינזק בו זה. וכן אמרו ז"ל (ערכין מז ע"ב) אמר ר' טרפון תמה אני אם יש בדור מי שמקבל תוכחות, ואמר לו טול קיסם מבין שניך, יאמר לו טול קורה מבין עיניך, וכל אחד ואחד יאמר למוכיח מליתי טהורה משלך, ולכך אין המוכיח מקובל ומרוצה לבלם, כי קצת מהם ישנאוהו על שיודיע להם האמת במעשיהם. והמחליק להם לשון הוא המקובל והמרוצה אצלם, ומוצא חן בעיניהם, וכמו שאמרו רז"ל (כתובות קה ע"ב) האי צורבא מרבנן דרחמי ליה בני מאתא משום דלא מוכח להו במלי דשמיא. ועל כן אמר שלמה ע"ה בכאן מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, יאמר המוכיח הבא אחרי והאוחז דרכי כאשר ידבר המוכיח קשות אף על פי שאינו מוצא חן בעיני הנוכח, ימצא חן בעיני השם יתעלה כשיקבל התוכחת, כי דברי התוכחת כשהם קשים הם המביאין את האדם אל הצלחת הנפש, שהוא מציאות החן בעיני השם יתעלה כשיקבל התוכחת. ואם המוכיח יחליק לשון לנוכח ויודה על דבריו ומעשיו הרעים, הנה הוא מחזק את ידיו והנוכח אינו מוצא חן בזה, כי יאבד את נפשו. וכן מצינו בישראל שהיו נוכחים מפי משה רבינו ע"ה, והיו מעלין חן לפני הקדוש ברוך הוא לרוב תוכחותיו של משה שהיה מוכיחם תמיד בדברים קשים, כמו שמצינו במי מריבת קדש שאמר להם (במדבר כ י) שמעו נא המורים, וכן בענין המן שאמר להם (שמות מז ז) ונחנו מה כי תלינו עלינו.

פרשת דברים

(א א): אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִזֶּרֶחַ סוּף בֵּין פָּאָרָן וּבֵין תְּפֵל וְלִבָּן וְחִצְרֵת וְדִי זָהָב.
ע"י ר' בחיי: ויש לך להתבונן עוד למה התחיל הספר הזה במלת "אלה" ולא אמר "ואלה הדברים", כיון שהכל קשור אחד בוא"ו. אבל זה יורה כי הספר החמישי הזה אף על פי שהוא מיוחד עם הארבעה הראשונים והכל קשר אחד ובנין אחד, הנה הוא ענין בפני עצמו, כענין האתרוג שהוא מיוחד עם מיניו שאין מצותו אלא עמהם, אבל הוא בפני עצמו, שאין לאגרו באגד שלהם. וכן ה"א שניה שבשם¹⁸⁷⁹, שהיא מדת הדין

¹⁸⁷⁸ ע"י זהר ח"ג מח ע"א: תאנא בכמה דרגין אתקרי בר נש אדם גבר אנוש איש גדול שבכלם אדם (משום) דכתיב (בראשית א כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו וכתוב (שם ט ו) כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא כתיב גבר אנוש איש אמר רבי יהודה אי הכי והא כתיב (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם קרבן ליהוה (ולא גבר אנוש איש) מאן בעי למקרב קרבנא מאן דאיהו חטאה וכתוב אדם.

תרגום: שנינו בכמה דרגות נקרא בן אדם, אדם, גבר, אנוש, איש. גדול שבכולם אדם, (משום) שכתוב ויברא אלהים את האדם בצלמו, וכתוב כי בצלם אלהים עשה את האדם, ולא כתוב גבר אנוש איש. אמר רבי יהודה, אם כך והרי כתוב אדם כי יקריב מכם קרבן לה' (ולא גבר אנוש איש), מי צריך להקריב קרבן, מי שהוא חוטא וכתוב אדם.
¹⁸⁷⁹ ע"י זהר ח"ג רסא ע"א: האי דאקרי משנה תורה משה מפי עצמו אמרן והא אוקימנא מלה

רפ"ה¹⁸⁸⁰ המיסרת לישראל על שבע עבירות, ולכך נקרא ספר החמישי הזה משנה תורה, לכך התחיל משה בדברי תוכחות לדבר עם ישראל קשות, ומערב בתוך דבריו רכות. ועל כן הזכיר להם מהעבירות שבעה, ואלו הן: תלונות המדבר, וחטא פעור, והמרתם על ים סוף, וחטא המרגלים, ודבת המן, ומחלקותו של קרח, ועון העגל. והנה תפל ולבן דבר אחד הם, ועל כן הם שבעה על שם שכתוב (ויקרא כו יח) ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. ועל הטעם הזה ינהוג משה להזכיר תמיד בספר הזה ה' אלהינו, ה' אלהיך, מה שלא תמצא כן בשאר הספרים הקודמים, והכוונה על מדת הדין¹⁸⁸¹. ואב לכלן (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, ואמר אש אוכלה כלומר ממה שראית בראש ההר והבן זה.

(א יז): לא תפירו פנים במשפט בקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש פי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – כי המשפט לאלהים הוא בודאי כי הוא שופט העולם, שנאמר (תהלים עה ח) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, מקבל ממדת הגבורה שהוא קו הדין¹⁸⁸². וכן לשון משפט הוא הדין הנחתך, ולכך נקרא שופט העולם ברחמים בשם

אמאי הכי אלא חכמה עלאה כללא דאורייתא אתקרי ומנה נפקא כלא בההוא קול פנימאה לבתר מתישבא כלא ואתאחד באתר דאקרי עץ החיים וביה תליא כלל ופרט תורה שבכתב ושבע"פ והוא אקרי תורה ומשנה תורה.

תרגום: זה שנקרא משנה תורה, משה מפי עצמו אמר אותם. והרי בארנו את הדבר למה כך, אלא חכמה עליונה נקראת כלל התורה, וממנה הכל יוצא, באותו קול פנימי. אחר כך הכל מתיישב ומתאחד במקום שנקרא עץ החיים, ובו תלוי כלל ופרט, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והוא נקרא תורה ומשנה תורה.

ועי' תיקו, ז נ ע"א: דודאי שכינתא איהי תקונא דגופא דקודשא בריך הוא איהי ברייתא כד אתמר בה (רות ג ז) ותגל מרגלותיו ואיהי תוספתא מסטרא דח"י עלמין דאיהו מוסף שבת ואיהי משנה מסטרא דגופא משנה תורה ודאי ואיהי התקפא מסטרא דדרועא ימינא דמלכא הה"ד (שמות טו ו) ימינך ה' נאדרי בכח בכח תרגום בתוקפא הצרכה איהי מסטרא דשמאלא ובדרועא שמאלא אחיד בה ובדרועא ימינא אתקף בה וימא (ישעיה נב ב) קומי שבי ירושלים תרגום: שודאי השכינה היא תקון הגוף של הקדוש ברוך הוא, היא ברייתא. כשנאמר בה "ותגל מרגלותיו", והיא תוספתא מצד של ח"י העולמים, שהוא מוסף שבת. והיא משנה מצד של גוף משנה תורה ודאי. והיא התקפה מצד של זרוע ימין המלך, זהו שכתוב "ימינך יהוה" נאדרי בכח". בכח תרגום בתוקפא. ה"צריכה" היא מצד של שמאל, ובזרוע שמאל אוחז בה, ובזרוע ימין מתקיף בה, ויאמר "קומי שבי ירושלים".

¹⁸⁸⁰ עי' לעיל הערה 385.

¹⁸⁸¹ עי' לעיל הערה 2131.

¹⁸⁸² עי' תיקו"ז (קסו ע"א): בראשית (ישעיה סו טז) כי באש ה' נשפט אלקים מארי דדינא ועליה אתמר אלהים לא תקלל בודאי כמה דלעילא אתמר (תהלים ע"ה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים כך איהו צריך למהוי דינא לתתא לדא ישפיל בדינא ולדא ירים כפום עובדוי לדא מטה כלפי חסד לדא כלפי גבורה אמת באמצעיתא ובגין דא אתקרי דיין אמת אלהים הכס"א בחושבן דתמן י"ה דאיהי חכמה ובינה זה שמי עם י"ה שס"ה מסטרא דשמאלא ודא י"ה מן אלהים ה' על י' נוקבא

תרגום: בראשית כי באש יהוה נשפט אלהים בעלי הדין ועליו נאמר אלהים לא תקלל בודאי כמו שנאמר למעלה כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים כך צריך להיות הדין למטה את זה ישפיל בדין ואת זה ירים כפי מעשיו לזה מטה כלפי חסד לזה כלפי גבורה האמת באמצע ומשום זה נקרא דיין אמת אלהים הכס"א בחשבון ששם י"ה שהיא חכמה ובינה זה שמי עם י"ה שלש מאות ששים וחמש מצד השמאל וזה י"ה מן אלהים ה' על י' נקבה.

עי' בהגר"א: תיקון ה' בראשית כי כו' - ר"ל, דתמן באש שהוא גבורה שהוא המשפט ואלקים דבראשית הוא הדיין וז"ש מארי דדינא. ור"ל דהדין מרומז בו ובראשית הדין ואלקים הדיין ואמר כי באש ה' נשפט לראי' שבו מרומז המשפט. ואמר בוודאי כו'. מפרש והולך האיך צריך להיות המשפט:

אמנם עיי"ש סה ע"ב: כד עמודא דאמצעיתא מרחק מינה איהו משפט וביה כתיב (תהלים ע"ה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים זה ישפיל מאן דגרים לאשפלא לשכינתא מאתרהא וזה

אלהים¹⁸⁸³ ממדת הגבורה של מעלה. ומפני שאלהים נצב בעדת אל (&), נקראו אפילו בני האדם בשם משותף¹⁸⁸⁴ אלהים¹⁸⁸⁵, שנאמר (שמות כב ח) עד האלהים יבא דבר שניהם, אין צריך לומר המלאכים שנקראו אלהים גם כן בשם משותף, כי הם השופטים להנהיג ולדון כל אחד ואחד אומתו, שהוא ממונה עליהם כי כלם מקבלים ממדת הגבורה.

פרשת ואתחנן

(ג כד) אֲדַנִּי יְהוָה אֵתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת יְדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ:

עי' רמב"ן: רחום בדין לשון רש"י ולא השגיח הרב כי השם הראשון הוא כתוב באל"ף דל"ת והשני הוא כתוב ביו"ד ה"א¹⁸⁸⁶ שבו אמרו כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים אלהים זו מדת הדין אבל השמות הנזכרים כאן אדון במדת רחמים וכך אמרו בילמדנו אמר לו רבון העולמים אי מתבעי לי בדין הב לי ואי לא מתבעי לי בדין רחם עלי כשם שאמר אברהם ה' אלהים מה תתן לי וגו' וגם באברהם כך הם כתובים הראשון אל"ף דל"ת והשני יו"ד ה"א וענין הפרשה יובן בזה כי אמר ואתחנן ולא אמר ואתפלל כי ידבר בתחנה¹⁸⁸⁷ ואמר אדון אשר בך הרחמים אתה החלות להראות את עבדך כך היא תחלת נבואתי שהראית לי כבודך¹⁸⁸⁸, דכתיב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים (שמות ג ו), עם הגדולה והגבורה¹⁸⁸⁹ והראיתי לדעת מי אל בשמים ובארץ שממנו יהיו כמעשיך הגדולים וכגבורותיך החזקות ומכאן תבין עוד כמה התאנף בו השם הנכבד:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – אדנ"י יהו"ה אתה החלות להראות, בסנה¹⁸⁹⁰. את

ירים מאן דגרים לסלקא לה מאתרהא דחובין דישראל אינון אשפילן לה לתתא זכוון דלהון סלקין לה לאתרהא הא זכאה איהו מאן דעביד זכוון לסלקא לה לאתרהא תרגום: כשהעמוד האמצעי מרוחק ממנה, הוא משפט, ובו כתוב "כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים". "זה ישפיל", מי שגורם להשפיל את השכינה ממקומה. "זה ירים", מי שגורם להעלותה ממקומה. שחטאי ישראל משפילים אותה למטה, וזכויותיהם מעלים אותה למקומה, הרי צדיק הוא מי שעושה זכיות להעלותה למקומה.

ז"ל ביאור הגר"א שם: איהו משפט - ר"ל עד"א: זה ישפיל וזה כו' - ר"ל זה הוא עד"א כמ"ש כי זה משה האיש, ועמ"ש במ"א סוד גדול ע"ז הפסוק שהכל הוא בסוד שם הוי"ה והוא בעד"א:¹⁸⁸³ עי' בהגר"א על ספד"צ א' ע"ג ד"ה ועיקר המתקלא שזעיר אנפין היינו קצר אפים, שכן הוא לא מאריך אף לרשעים מאחר והוא דין לגבי א"א ומבחינה זו הוא נקרא בשם אלקים.¹⁸⁸⁴ עי' לעיל הערה 204.

¹⁸⁸⁵ עי' זהר ח"ב קכג ע"א: אימתי מתברכא מניה בשעתא דאתתקנו דינין דלתתא וכד דינין מתתקנין לתתא מתתקנין לעילא וכל תקונין דמלכא בחדוותא בשלימו דאינון שמא קדישא והוה כלא חד וכדין הוא שארי בגווייהו דכתיב (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט

תרגום: מתאי היא מתברכת, בשעה שנתקנו דינים למטה, וכאשר דינים נתקנים למטה נתקנים למעלה וכל התיקונים של המלך בשמחה בשלימות שהם שם קדוש והיה הכל א' ואז הוא שורה בתוכם, דכתיב אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט.

¹⁸⁸⁶ עי' ספרי (ואתחנן א'): כל מקום שנא' ה' זו מדת רחמים שנא' (שמות לד) ה' אל רחום וחונן. כל מקום שנא' אלהים זו מדת הדין שנא' שם כב עד האלהים יבוא דבר שניהם. ואומר שם אלהים לא תקלל, וכוונת רש"י נראה שהוא רק מתייחס לשם השני ולא לראשון. עי' זהר ואתחנן רס ע"ב הובא בהערה 1890. ועי' שמות לב י בדברי הרמב"ן ודברינו שם.

¹⁸⁸⁷ עי' לעיל הערה 421.

¹⁸⁸⁸ עי' הערה 592 ששכינה היא בחי' כבוד.

¹⁸⁸⁹ עי' לקמן הערה 1891.

¹⁸⁹⁰ עי' זהר ח"ג רס ע"ב: ר' יהודה אמר מאי שנא הכא דכתיב אדנ"י בקדמיתא באל"ף דל"ת

עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, הגדולה והגבורה. וכן היתה תחלת נבואתי והודעת לבריות על ידי שאין אלוה בשמים ובארץ שיעשה כמעשיך וכגבורותיך¹⁸⁹¹, וזהו שאמר דוד ע"ה (תהילים פו ח) אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך¹⁸⁹². ועל כן יגדל נא הסדך עמי, ואעברה נא ואראה וגו'. ולפי שהוא אדון חולי ארץ¹⁸⁹³, ההופכי הצור אגם מים¹⁸⁹⁴,

נר"ן יר"ד ולבסוף יה"ה וקרינן אלה"ם אלא סדורא הכי הוא מתתא לעילא ולאכללא מדת יום בלילה ומדת לילה ביום ולזווגא כלא כחדא כדקא יאות.

תרגום: רבי יהודה אמר מה שונה כאן שכתוב אדני"י בהתחלה באל"ף דל"ת נר"ן יר"ד, ולבסוף יה"ה וקוראים אלה"ם, אלא הסדור כך הוא, מלמטה למעלה, ולהכליל מדת יום בלילה, ומדת לילה ביום, ולזווג הכל כאחד כראוי.

וז"ל הרח"ו שם: קאי אמלכות ואח"כ הוי"ה בנקוד אלה"ם המלכות הנקרא אלהים מתייחדת עם הת"ת ואע"פ ששם זה ניקודו בבינה הוא בת"ת בהתייחדו עם המלכות ובינה, ועי' רמב"ן שמות ג ב, ור' בחיי שם ג ד.

¹⁸⁹¹ עי' זהר (ח"ג דף רס ע"ב): אתה החלות להראות את עבדך מאי שירותא הכא אלא ודאי משה שירותא הוה בעלמא ולמהוי שלים בכלא ואי תימא יעקב שלים הוה ואילנא אשתלים לתתא כגוונא דלעילא הכי הוא ודאי אבל מה דהוה למשה לא הוה לב"נ אחרא דהא אתעטר בשלימו יתיר בכמה אלף ורבבן מישראל באורייתא במשכנא בכהנין בליואי בתריסר שבטין רברבין ממנן עלייהו בשבעין סנדרין הוא אשתלים בגופא שלים אהרן לימינא נחשון לשמאלא הוא בינייהו בגין כך את גדלך מימינא דא אהרן ואת ידך החזקה משמאלא דא נחשון והא אתמר בג"כ משה שירותא בעלמא הוה.

תרגום: "אתה החלות להראות את עבדך" מה ה"ראשית/התחלה" כאן אלא ודאי משה ראשית היה בעולם להיות שלם בכל. ואם תאמר יעקב היה שלם, והאילן נשלם למטה כדוגמא למעלה. כך זה בודאי, אבל מה שהיה למשה לא היה לאדם אחר, שהרי התעטר בשלמות יתרה בכמה אלפים ורבבות מישראל, בתורה במשכן בכהנים בלויים בשנים עשר שבטים גדולים ממונים עליהם, בשבעים סנהדרין, הוא נשלם בגוף שלם, אהרן לימין, נחשון לשמאל, והוא ביניהם. לכן "את גדלך" מימין זה אהרן, "ואת ידך החזקה" משמאל זה נחשון, והרי נתבאר. לכן משה היה ראשית בעולם.

עי' ריש ספד"צ וגר"א שם בענין המתקלא.

¹⁸⁹² עי' לעיל הערה 1890.

¹⁸⁹³ עי' זהר ח"ב דף פד ע"א: מלפני אדון חולי ארץ אמר רבי יצחק מלפני אדון דא אימא דכתיב אם הבנים שמחה חולי ארץ דא אימא תתאה מלפני אל"ה יעקב דא הוא אבא דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל.

תרגום: מלפני אדון חולי ארץ אמר רבי יצחק מלפני אדון זו האם שכתוב אם הבנים שמחה חולי ארץ זו האם התחתונה מלפני אלוה יעקב זהו האב שכתוב בני בכורי ישראל ועל זה כתוב בעטרה שעטרה לו אמו.

¹⁸⁹⁴ עי' זהר (ח"ב דף סד ע"ב): תו אמר רבי אבא מים בכל מקום הא ידיעא וקודשא בריך הוא בהאי צור אתער לארקא מיא דהא לא אתחזי (אלא מגדולה) ודא הוא את וניסא דקודשא בריך הוא ועל דא שבח דוד ואמר (תהלים קיד ח) ההפכי הצור אגם מים וגו' ומשמע ההפכי דהא לאו ארחוי דצור בכך ועל דא בצור עלאה אפיק מיא מאתר דלתתא ומה שמיא דהווא דלתתא סלע דכתיב (במדבר כ ח) והוצאת להם מים מן הסלע ובמה אפיק האי סלע מיא בחילא דצור דלעילא.

תרגום: עוד אמר רבי אבא מים בכל מקום הרי ידוע והקדוש ברוך הוא מתעורר בצור הזה להוריק מים שהרי לא ראוי (אלא מגדולה) וזהו אות ונס של הקדוש ברוך הוא ועל זה שיבח דוד ואמר ההופכי הצור אגם מים וגו' ומשמע ההופכי שהרי אין דרך הצור בכך. ועל זה בצור העליון הוציא מים ממקום שלמטה ומה שמו של אותו שלמטה סלע שכתוב והוצאת להם מים מן הסלע ובמה הוציא הסלע הזה מים בכח הצור שלמעלה.

עי' שער הפסוקים בשלח: נודע הוא, כי הצור הוא מלכות, שהוא רחל נוקבא דז"א. והיא שם אלהים במילוי הה"ן, העולה בגימטריא צו"ר. ולהיותו מבחינת אלהים, לכן הצור הוא דין, כנזכר בזוהר. ובהיותה דין, אינה יכולה להוציא מים להשקות, ולכן צריך להמשיך אליה מן ז"א, בחי' אורות, שהם ג"כ כמנין צו"ר. ועי"כ, ההפכי הצור אגם מים, בבחי' צור הזה השני, הנרמז באמרו והכית בצור וכו', והנה ענין הכאה זו, היא עי" שם ההוי"ה שבז"א, בזה האופן, י"פ י', הרי ק', והכאה זו מיניה וביה. ואח"כ מכה באות ה', בסוד י"פ ה', והם חמשים. וכעד"ז בכלם, והוא באופן זה, י"פ י', י"פ ה', ה"פ ה', ה"פ ו', ו"פ ו', ו"פ ה', ה"פ ה'. סך הכל בגימטריא צו"ר, ועי"כ ויצאו ממנו מים, ושטה העם.

עי' דע"ה ח"ב קכד ע"א ז"ל: וכן היסוד דנוק', הנה בעת הגדלות נקרא בשם סלע, כי סלע הוא גימ' יסוד אדני יה, כמ"ש בספר קה"י. כי המלכות שהיא אדני, כאשר שהיא נשלמה בהמוחין גדלות מאו"א, שהם יה, אז נקרא היסוד שלה בשם סלע, להורות שהוא שלם בהאורות דגדלות.

ומשה חטא בו בענין הצור, וננזר עליו על זה שלא יכנס לארץ, על כן יבקש משה עתה מלפניו שיסלח לו ויעבור ויראה מזה נכתב השם הזה אל"ף דל"ת ואחריו יו"ד ה"א וא"ו ה"א, כי הוא ארון אשר בו הרחמים, (ישעיה כו ד) כי ביה ה'¹⁸⁹⁵, ולכן הזכיר לשון ואתחנן שהוא לשון נאמר על מדת הדין, כלשון (תהלים ל ט) אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן, סמך התחנה לאל"ף דל"ת וכן כתוב (איוב ח ה) אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן:

(ג כו): וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – ויתעבר ה' בי ירמוז לסוד העבור¹⁸⁹⁶, וזהו לשון "בי", כי היה ראוי שיאמר עמי, כענין שכתוב (תהילים פט לט) התעברת עם משיחך. וידוע כי לשון סוד העבור מלשון עברה כי סוד הגלגול בענין היצירה, מדה מתנהגת בעוה"ז במדת הדין, והוא סוד (שמות לד ז) פוקד עון אבות וכבר רמזתיו שם. וזהו שאמרו רז"ל בברכות (כט ע"ב) אפילו בשעה שאתה מלא עליהם עברה באשה עוברה יהיו צרכיהם לפניך, ויש מן החכמים קורין כאשה עוברה בכ"ף, ובהרבה ספרים נמצא כן, וגרם להם שלא הבינו פנימיותו של ענין, ולא לקחו ממנו רק נגלהו.

ושם ע"ב: הנוק' דיניקה אשר נקרא אז היסוד שלה בשם צור, והוא (משלי ל יט) דרך נחש עלי צור.

¹⁸⁹⁵ עי' זהר (ח"ב דף כב ע"א): בגין כך בטחו ביהו"ה עדי עד דהא מתמן ולעילא אתר טמיר (הוא) וגניז איהו דלא יכיל לאתדבקא אתר הוא דמניה נפקו ואצטיירו עלמין הדא הוא דכתיב כי ב"ה יהו"ה צור עולמים והוא אתר גניז וסתים ועל דא בטחו ביהו"ה עדי עד עד הכא אית רשו לכל בר נש לאסתכלא ביה מכאן ולהלאה לית ליה רשו לבר נש לאסתכלא ביה דהא איהו גניז מכלא ומאן איהו י"ה יהו"ה דמתמן אצטיירו עלמין כלהו ולית מאן דקאים על ההוא אתר אמר רבי יהודה קרא אוכח עליה דכתיב (דברים ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' עד הכא אית רשו לבר נש לאסתכלא מכאן ולהלאה לית מאן דיכיל למיקם עליה.

תרגום: משום כך בטחו בה' עדי עד שהרי משם ולמעלה מקום טמיר (הוא) וגנוז הוא שלא יכול להתדבק מקום הוא שממנו יצאו והצטיירו העולמות זהו שכתוב כי ביה ה' צור עולמים והוא מקום גנוז ונסתר ועל זה בטחו בה' עדי עד עד כאן יש רשות לכל אדם להתבונן בו מכאן והלאה אין רשות לאדם להתבונן בו שהרי הוא גנוז מהכל ומי הוא יהוה שממש הצטיירו כל העולמות ואין מי שעומד על אותו מקום. אמר רבי יהודה הכתוב מוכיח עליו שכתוב כי שאל נא לימים ראשונים וגו' עד כאן יש רשות לאדם להתבונן מכאן ולהלאה אין מי שיכול לעמוד עליו.

¹⁸⁹⁶ עי' זהר (ח"ג דף רטז ע"א): ובגין דא גם צפור מצאה בית היינו יבמה ודרור קן לה היינו גואל אשר שתה אפרוחיה בן ובת זכאה איהו מאן דעבד (לון) קינא וגאל את ממכר אחיו דאיהו מכור בעבור דלאו דיליה ובגין דא אמר משה ויתעבר יי' בי למענכם הכא הוא סוד העבור רעיא מהימנא שזיב שתינ רבוא כמה זמנין דאתי בגלגולא ובגין דא זכות כלהו תלייא קב"ה ביה.

תרגום: ומשום זה, "גם צפור מצאה בית", היינו יבמה, "ודרור קן לה", היינו גואל, "אשר שתה אפרוחיה", בן ובת אשרי מי שעושה (להם) קן וגאל את ממכר אחיו, שהוא מכור בעבור מה שלא שלו. ומשום זה אמר משה "ויתעבר ה' בי למענכם", כאן הוא סוד העיבור רועה נאמן הציל ששים רבוא כמה פעמים, שבא בגלגול, ומשום זה זכות כולם תלה בו הקדוש ברוך הוא.

עי' שער הפסוקים (פרשת ואתחנן) ויתעבר ה' בי למענכם וגו': הכבר הודעתין, כי בדוגמא שיש בז"א, בחי', עיבור, ויניקה, ומוחין דגדלות. כן לכל הנשמות יש ג' בחי' אלו. והנה כפי וכיות הדור, כן הקב"ה נותן חכמה בפרנס של הדור. ולכן כאשר חטאו ישראל, גרמו שהפרנס שלהם, שהוא משה יחזור לבחי' עיבור, ויאבד שאר ההארות שהיו לו בתחלה, של בחי' יבניקה וגדלות, ולא היתה בו רק הארת בחי' העיבור בלבד. ואז שכח כל אותם ההלכות, שהיה יודע כנודע וידעת, כי בחי' עיבורו של ז"א, היא בתוך אימא עילאה, הנקראת יובל, ולכן ר"ת, 'ויתעבר ה' בי למענכם, ר"ת יוב"ל. כי חזר משה, להכנס בסוד העיבור, תוך אימא עילאה, הנקראת יובל. ושם ההוי"ה הכתובה בפסוק הזה, הוא בסוד אימא, וזהו ויתעבר ה' בי. וזהו למענכם, כי עונות הדור, גורמים כך אל הפרנס שלהם.

ויתעבר ה' בי למענכם הנה בכל דור ודור בא משה בסוד העיבור לפי שהקב"ה לא ה' רוצה לקבל הע"ר ובזה לא היה הגלות לעולם שנאמר חרות על הלוחות והוא קבלם בחשבו כי טוב להכניסם.

אבל העיקר כי הוא באות ב"ת וכן קבלת החכם רבי יצחק בן הרב¹⁸⁹⁷ ז"ל באשה עוברת באות ב"ת, ומה שנקרא סוד העבור על שם כח הדורות שהוא קורא הדורות מראש¹⁸⁹⁸, שהוא מעובר מן הכח הפנימי ועל שם שכל המתגלגל יתגלגל מכח הדורות לכך נקרא סוד העבור כח הדורות. ועוד שלשון עבור מלשון רבוע, ועל שם שהענין עם רבעים עם המגולגל וזולתו פעמים שלש, ועוד לשון עבור על שם שאינו עובר ממשפחתו.

(ג כז): עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך פי לא תעבר את הירדן הזה:

ע"י ר' בחיי: ימה וצפונה ותימנה ומזרחה לא מצינו זכרון הרוחות בתורה בסוד אחד כי לפעמים יקדים הכתוב רוח מזרחי לכלן הוא שכתוב (איוב כג ח – ט) הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו שמאול בעשותו ולא אחז יעמוף ימין ולא אראה וזהו הסדר הראוי כי הם רצופות ישרות ממזרח למערב ומצפון לדרום ולפעמים יקדים מערב לכלן הוא שנאמר ליעקב (בראשית כח יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ולפעמים יקדים צפון לכלן הוא שאמר לאברהם (בראשית יג יד) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה ומה שהתחיל ביעקב ומשה מרוח מערב יתכן לתת טעם בזה על שם השכינה שירדה עם יעקב למצרים וידוע כי השכינה במערב (ב"ב כה ע"א) גם בכאן משה ידבר בתחלה אל השכינה והזכיר תימנה ולא נגבה כי חצי השם נרמז בכל רוח ורוח¹⁸⁹⁹ כי בן קלסו משה להקב"ה (במדבר טז כב) אל אלהי הרוחות לכל בשר

ומה שהזכיר שני פעמים עיניך והזכיר לשון עליה כי משם נתעלה לראות הארץ בעין הבשר לארבע רוחותיה ולהתבונן בשם בן ארבע אותיות שהוא המרכבה הראשונה העליונה לארבע רוחות העולם.

(ד ז): פי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו פה' אלהינו בכל קראנו אליו: ע"י ר' בחיי: כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו – רמז לנו משה בכתוב הזה על מעלתן של ישראל שהם מתפללים ונענים, כי יכוונו אל הכח העליון¹⁹⁰⁰ להשפיע כחו במדות¹⁹⁰¹, בכל מדה ומדה הצריכה להם, ולכך הם נענים בכל פעם ופעם¹⁹⁰².

¹⁸⁹⁷ ע"י לעיל הערה 698.

¹⁸⁹⁸ ע"י זהר (ח"א דף רכז ע"ב): כגוונא דא כל דרין דעלמא מסייפי עלמא עד סייפי עלמא כלהו אתעתדו וקיימו קמיה עד לא ייתון לעלמא הדא הוא דכתיב (ישעיה מא ד) קורא הדורות מראש עד לא אתברי עלמא בגין דכל נשמתין דנחתין לעלמא עד לא ייחתון כלהו קיימי קמיה דקב"ה בדיוקנא דקיימי בהאי עלמא ואקרון בשמהן דכתיב (שם מ כו) לכלם בשם יקרא אוף הכי צדיקיא קב"ה אחמי לון כל דרין דעלמא עד לא ייתון וישתכחון בעלמא מנא לן מאדם (דא אדם) <דהוה> קדמאה דקב"ה אחמי ליה כל אינון דרין עד לא ייתון כדכתיב (בראשית ה א) זה ספר תולדות דתנינן אחמי ליה כל אינון דרין דזמינן למיתי לעלמא.

תרגום: כדוגמא זו כל דורות העולם מסוף העולם ועד סוף העולם, כולם התייצבו ועמדו לפניו עד שלא יבאו לעולם. זהו שכתוב "קורא הדורות מראש", טרם שנברא העולם. משום שכל הנשמות שיורדות לעולם, טרם שירדו, כולם עומדים לפני הקדוש ברוך הוא בדמות שעומדים בעולם הזה, ונקראים בשמות, שכתוב "לכלם בשם יקרא". כמו כן הקדוש ברוך הוא מראה לצדיקים כל דורות העולם טרם שיבואו וימצאו בעולם. מנין לנו, מאדם, שהיה ראשון, שהקדוש ברוך הוא הראה לו כל אותם דורות טרם שיבואו, ככתוב "זה ספר תולדות אדם", ששינו, הראה לו כל אותם דורות שעתידיים לבא לעולם.

¹⁸⁹⁹ היינו או י"ה או ר"ה.

¹⁹⁰⁰ ע"י לעיל בראשית ב ט.

¹⁹⁰¹ ע"י לעיל הערה 154 404.

¹⁹⁰² ע"י זהר בראשית לא ע"ב: אמר רבי יוסי האי דכתיב (דברים ז ז) אשר לו אלהים קרובים אליו קרובים קרוב מבעי ליה אלא אלהים עלאה אלהים דפחד יצחק אלהים בתראה ובגיני כן

והזכיר גוי גדול ולא אמר גוי קדוש או גוי צדיק לפי שהגדולה היא החסד, והחסד תחלת המדות¹⁹⁰³. ובאור הכתוב כי מי גוי גדול אשר לו המדות קרובות אליו בה' אלהינו בכל קראנו אליו, ולא אל המדות¹⁹⁰⁴. ומזה יאמרו רז"ל¹⁹⁰⁵ עמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים, עמוד מכסא רחמים ושב בכסא דין, הכל כפי מה שצריך המתפלל. ועל המדות הזכיר הנביא ע"ה (חבקוק ג ח) כי תרכב על סוסך מרכבותיך ישועה, ודרשו רז"ל (בר"ר סח י) אין הרוכב טפל לסוס אלא הסוס טפל לרוכב והבן זה¹⁹⁰⁶.
ודע כי בפסוק זה יוצא שם גדול שתי אותיות עם האחרונה וכן כלם על הסדר הזה ודרשו רז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א) אשר לו אלהים קרובים בכל מיני קרובות

קרובים וגבורות סגיאין אינון דנפקין מחד וכלהו חד.
תרגום: אמר רבי יוסי, זה שכתוב "אשר לו אלהים קרובים אליו", [למה כתוב] קרובים, היה צריך לכתוב קרוב. אלא אלהים עליון, אלהים של פחד יצחק, אלהים אחרון, ולכן כתוב קרובים, וגבורות רבות הם שיוצאים מאחד והכל אחד.

ועי' שם בניצוצי אורות, שג' בחי' אלה הם בינה גבורה ומלכות.
עי' מדרש תהלים קט: בכל לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה אותם. קראוהו בשדי וכו' וענה אותם בשדי, וכו' קראוהו באלהים וכו' וענה אותם באלהים וכו'.
¹⁹⁰³ עי' לעיל הערה 404.

¹⁹⁰⁴ לא מצאתי מדרש חז"ל שכזה בשום מקום, אמנם הדבר נמצא בשם המדרש בפרדס שער לב פרק ב, ובמאה קשיטה פרק סב. וכן הוא מובא בשם הספרי בנפה"ח שער ב פרק ד.
ועי' הקדו"ש מג ע"א: גם הבאים בסוד ה' ומעמיקים בכוונה לכוון ע"פ כוונת האריז"ל, צריכים להזהר מאד לכוון רק בשמות הקודש, או באותיות השמות בכל א' לפי ענינו, אבל לא בשמות הפרצופים, כמו עתיק א"א אר"א זר"ן ישו"ת ישראל ורחל יעקב ולא, וכן לא בשמות הספי' כח"ב חג"ת נה"מ, אלא רק בשמות הקודש, אשר בכל א' מהם ובאותיותיהם ושילוביהם ונקודותיהם וצירופם, אשר בכל א' לפי ענינו ומקומו, וע"ד שהם מסודרים בסידור הרב הקדוש מהר"ש שרעבי זצוק"ל. ומי שאין כחו יפה להיטיב ולכוון את רעיונו ומחשבתו להשמות עצמו בלבד, ומכש"כ אם שלא השכיל כ"כ בידיעת השמות הקודש אשר בכל א', יותר מוטב מאד לכוון במילות התיבות כתינוק בבית הספר ובפשטות הכוונה לבד, כי לכוון בספי' הנה ע"ז אמרו (ספרי) אליו ולא למדותיו, ומכש"כ לכוון בשמות הפרצופים וביחודם, הרי אי אפשר שלא יגשם במחשבתו ח"ו, או באיזה תכונה גשמיות עכ"פ, וכמ"ש הרמ"ק ז"ל בשער הכוונה רפ"ב, כי כל מה שהאדם חושב במחשבתו היא גשמי, ואין ראות שכלו יכול לדמות הרוחניות בלתי אם יגשימהו ויגבילהו ע"ש. ולא הותר לדבר בזה אלא רק בדרך לימוד לבד, כי הרי גם התורה מדבר כעין זה, והם כל התוארי ותכונות הגשמיות המוזכר בתורה, כמו ויאמר ה' אל לבו (בראשית ח כא), וירח ה' את ריח הניחוח, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד י), כתובים באצבע אלקים (שמות לא יח) וכיוצא בזה הרבה, כנודע מדברי המפרשים בזה, ובפרט בשיר השירים שהיא קודש קדשים, וכל דבריה היא ממש כעין כל הדברים שבספד"צ והאדרות ודברי האריז"ל, ולכן מותר לדבר בזה בדרך לימוד, כי הרי הוא כעין כל התורה כולה, אבל העבודה והכוונה הרי אסור בזה בכל חומר אסור, וכמו שנאמר (דברים ד טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה. ואינו מותר העבודה והכוונה אלא רק בהשמות הקודש, ועל זה נאמר (במדבר יב ח) ותמונת ה' יביט, כי הכונה בהשמות הוא אליו עצמו וכנ"ל, והארכנו בזה בדע"ה ח"א דרוש ה' סימן ז' ע"ש, ועי' עוד מה ששייך לכל הענין כאן לעיל שער א'.

¹⁹⁰⁵ עי' תנחומא ואתחנן ו: אמר לפנינו אני יחיד וישראל ששים רבוא הרבה פעמים חטאו לפניך ובקשתי עליהם רחמים ומחלת להם על ששים רבוא השגחת ועלי אין אתה משגיח אמר ליה משה אין דומה גזרת צבור לגזרת יחיד ועוד עד עכשיו היתה שעה מסורה בידך ומעכשיו אין שעה מסורה בידך אמר לפנינו רבון העולמים עמוד מכסא דין ושב בכסא רחמים.
עי' ויק"ר פכ"ט סי' י: ברה"ה נוטלין שופרותיהן ותוקעין לפני הקב"ה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים אימתי בחדש השביעי.

ועי' ע"ז ג ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב שתיים עשרה שעות הוי היום שלש הראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים וכו'.

¹⁹⁰⁶ ועי' ז"ח (לג ע"א): ורוחא דאיהו תפארת רכיב במלאכייא ברוחא דאיהו רכיב בגופא ורזא דמלה כי תרכב על סוסך מרכבותיך ישועה.

תרגום: והרוח הוא התפארת רוכב במלאכים ברוח, שהוא רוכב בגוף, וסוד הדבר כי תרכב על סוסך, מרכבותיך ישועה.

(ד טו): וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בַּיּוֹם דְּבַר ה' אֱלֹהֵיכֶם
בְּחֶרֶב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

עי' רמב"ן: יזהירם פן יטעו אחר הקול אשר שמעו ויעשו השחתה לקצין
בנטיעות¹⁹⁰⁷ ואמר תחלה תבנית זכר או נקבה – באדם שמהם יהיה קול ואחר כן הזכיר
כל אשר בארץ בבהמה ובעוף וברמש האדמה ובדגי הים ואחר כן חזר אל צבא השמים:

(ד כא): וְה' הִתְאַנַּף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרֵי אֶת הַיָּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי כֹּא אֶל
הָאָרֶץ הַמְּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה:

עי' הרמב"ן: ועל דרך האמת יאמר השמר מואד לנפשותיכם פן תשחיתון כי השם
התאנף בי מדאגה מדבר זה פן תשכחו אתם ברית השם אלהיכם באש האוכלת בראש
ההר¹⁹⁰⁸ ותעשו תמונת כל וזה טעם אשר צוה ה' אלהיך – וכבר נרמז זה בסדר חקת
התורה ורש"י כתב אשר צוה ה' אלהיך שלא תעשה והוא פשוטו של מקרא והמשכיל
יבין הפסוקים האלה על אמתתם:

(ד כג): הַשְּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם
לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – אשר צוה ה' אלהיך¹⁹⁰⁹ – הוא כבוד ה'¹⁹¹⁰ האש
האוכלת בראש ההר (שמות כד יז)¹⁹¹¹, שחטא בו משה¹⁹¹², והמרהו בענין הצור. ועל כן
הזכיר בכאן (לעיל פסוק כא) וה' התאנף בי לבלתי עברי ממאמר הכתוב, השמר לכם
פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם כאש האוכלת בראש ההר, ועשיתם לכם פסל תמונת
כל אשר צוה ה' אלהיך, ויבא הכתוב כפשוטו ומשמעו, כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא
מדת הדין הוא, וכבר ראית זה בסיני כאש אוכלת בראש ההר. ואם תעשו כן הרי הוא
אל קנא, מקנא בעובדי אלילים. ומה שהוסיף מלת "הוא"¹⁹¹³, בעבור כי הוא שמו של
הקדוש ברוך הוא¹⁹¹⁴, כענין שכתוב (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא, וכתוב (תהילים ק ג)
הוא עשנו ולא אנחנו, ואב לבלן (ישעיה מב ח) אני ה' הוא שמי. ועל כן הוצרך להוסיף
"הוא", כלומר שמו לא עצמו, שהרי בעצמו אמר הכתוב (שמות לג כ) כי לא יראני האדם
וחי, כי שם הדבר אינו עצמו ממש. והדבר כפשוטו, כי רוצה לומר אש אוכלת, כאש

¹⁹⁰⁷ עי' ענינו בראשית יא ב.

¹⁹⁰⁸ עי' לעיל שמות יט כ, כ ג, ועי' הערה הבאה.

¹⁹⁰⁹ עי' לקמן הערה 1958.

¹⁹¹⁰ עי' הערה 592 ששכינה היא בחי' כבוד.

¹⁹¹¹ עי' זהר ח"ב קצז ע"א: אלא כמה דאת אמר (שמות יט ב) וירד יהו"ה על הר סיני וכתוב
(שם כד יח) ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וכי קודשא בריך הוא דהוה בטורא דסיני וכתוב
(שם יז) ומראה כבוד יהו"ה כאש אוכלת בראש ההר איך יכיל משה לסלקא גביה אלא במשה
כתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר דעאל גו עננא כמאן דאתלבש בלבושא הכי נמי
אתלבש בעננא ועאל בגויה ובעננא אתקריב לגבי אשא ויכיל למקרב אוף הכי אליהו דכתיב ויעל
אליהו בסערה השמים דעאל בההיא סערה ואתלבש ביה בההיא סערה וסליק לעילא

תרגום: אלא כמו שנאמר וירד ה' על הר סיני וכתוב (שם כב) ויבא משה בתוך הענן ויעל אל
ההר וכי הקדוש ברוך הוא שהיה בהר סיני וכתוב ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר איך יכל
משה לעלות אליו אלא כתוב במשה ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר שנכנס לתוך הענן כמי
שמתלבש בלבוש כן גם התלבש בענן ונכנס לתוכו ובענן נקרב לאש ויכל לקרב אף כן אליהו
שכתוב ויעל אליהו בסערה השמים שנכנס באותה סערה והתלבש באותה סערה ועלה למעלה.

ועי' לקמן הערב 1958.

¹⁹¹² עי' במדבר כ ח ודבריו שם.

¹⁹¹³ עי' לעיל פרשת לך לך הערה. **Error! Bookmark not defined.**

¹⁹¹⁴ עי' שמות ב ב ורבינו שם ש"הוא" כינוי למלכות, ועי"ש הערה 841.

אוכלה, כי אצל עובדי אלילים קנאתו תשרוף אותם כאש, ועובדי האש המביאים ראיה מן הכתוב הזה שהבורא אש, הנה אליהו מכחישן שאמר (מלכים – א יט יא) לא באש ה', גם בכאן תשובתם בצדן, שהוסיף ואמר אל קנא, יבאר כי מה שאמר אש אוכלה אינו אלא למשל, ומשל אינו אלא לענין הקנאה.

(ד לו): ותחת פי אהב את אבתיך ויבחר בְּזַרְעוֹ אֶחָרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויוציאך בפניו זה מלאך הפנים שנאמר (ישעיה סג ט) ומלאך פניו הושיעם¹⁹¹⁵ בכחו הגדול שבקרבו והבן זה ועוד יכלול הכתוב זכות האבות שזכותם יצאו ממצרים בפניו זה יעקב שכן כתיב (תהילים כד ו) מבקשי פניך יעקב¹⁹¹⁶ סלה בכחו זה יצחק הגדול זה אברהם והתחיל מיעקב למעלתו כי הוא החוט המשולש¹⁹¹⁷ בזכות האבות וכן הקו האמצעי עיקר וכן במקום אחר יתחיל מיעקב בפסוק (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב

(ה יב): שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ פֶּאֶשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: ע"י רמב"ן: על דרך האמת בדבור אחד נאמרו כי היה הקול בזכור ושמור¹⁹¹⁸ כי התורה ברית עולם ערוכה בכל ושמורה והוא השומע זכור והם שמור והמשכיל ידע זה ממה שרמזנו שם (שמות כ ח):

ובאר כאשר צוּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ – קודם מתן תורה במרה שם שם לו חק ומשפט לשון רש"י ואם כן גם מצות כבוד אב ואם יהיה במרה והרב לא הזכיר שם אלא שבת פרה

¹⁹¹⁵ ע"י רמב"ן שמות (ג ב), והערות 882 883, ודברי רבינו שמות כג כ, וכן במדבר כ טז.
¹⁹¹⁶ ע"י זהר ח"ב נג ע"א: ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים מאי בפניו בפניו דא יעקב דאעיל לכלהו תמן. וכו' רבי אלעזר אמר ויוציאך בפניו דא יעקב בכחו דא יצחק הגדול דא אברהם אמר רבי שמעון וכן בגיניהון דאבהתא אזדמן פורקנא תדיר לישראל דכתיב (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור.
 תרגום: ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים מה זה בפניו בפניו זה יעקב שהכניס לשם את כולם. וכו' רבי אלעזר אמר ויוציאך בפניו זה יעקב בכחו זה יצחק הגדול זה אברהם אמר רבי שמעון וכן בשביל האבות מזדמנת תמיד גאולה לישראל שכתוב וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור.
 ע"י זהר ח"א צז ע"א: אמר רבי <יעקב> (עקיבא) אמר רבי (חייא) [עקיבא] יעקב אבינו הוא כסא הכבוד וכן תאנא דבי אליהו יעקב אבינו הוא כסא בפני עצמו דכתיב (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב ברית כרת קודשא בריך הוא ליעקב [לבדו] יותר מכל אבותיו דעביד [ליה] (ההוא) כסא הכבוד בר מן קדמאה
 תרגום: אמר רבי יעקב אמר רבי חייא (עקיבא), יעקב אבינו הוא כסא הכבוד. וכן תנא דבי אליהו, יעקב אבינו הוא כסא בפני עצמו, שכתוב "וזכרתי את בריתי יעקב". ברית כרת הקב"ה ליעקב לבדו יותר מכל אבותיו, שעשה לו כסא הכבוד, פרט מן הראשון.
¹⁹¹⁷ ע"י זהר ח"א קסה ע"ב: יעקב שלימו דאבהן.

ועיי"ש (קעא ע"ב): יעקב דאיהו שלימא דאבהן דאתבריר חולקא שלימתא לקב"ה.
 תרגום: יעקב שהוא שלימות האבות, שנברר חלק שלם לקדוש ברוך הוא, והוא התקרב אליו יותר.
¹⁹¹⁸ ע"י זהר ח"א רסא ע"א: וידבר יי אליכם מתוך האש קול דברים אתם שומעים וגו' א"ר אלעזר האי קרא אית לאסתכלא ביה קול דברים מאי קול דברים אלא קול דאקרי דבור דכל דבורא ביה תליא וע"ד כתיב וידבר ה' אליכם דהא דבור באתר דא תליא להאי אקרי קול דברים אתם שומעים דשמיעה לא תליא אלא בהאי בגין דשמיעה בדבור תליא ובג"כ אתם שומעים.
 תרגום: "וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שומעים וגו'", אמר רבי אלעזר, בפסוק זה יש להתבונן, "קול דברים", מה זה "קול דברים", אלא קול שנקרא דיבור, שכל דיבור תלוי בו, ועל זה כתוב "וידבר ה' אליכם", שהרי דיבור תלוי במקום זה, לזה נקרא קול דברים. "אתם שומעים", ששמיעה לא תלויה אלא בזה, משום ששמיעה תלויה בדיבור, ולכן "אתם שומעים".
 ע"י לעיל הערה 137, וכן הערה 184, וע"י לקמן הערה 1923.

אדומה ודינין והנראה בעיני על דרך האמת בזה גם בכל משנה תורה כי משה ידבר כמפי הגבורה¹⁹¹⁹ כמו שאמר (להלן יא יג יד) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו ואין משה הנותן מטר על פני הארץ ולא הנותן עשב בשדה אבל הדבור בתורה בזכור ובמשנה תורה בשמור ולכן יאמר משה בכל מקום במשנה תורה ה' אלהיך¹⁹²⁰ ובתורה יזכיר שם המיוחד¹⁹²¹ בלבד זולתי בעשרת הדברות כמו שאמר (שמות כ א) וידבר אלהים וגו' והבן זה:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בדבור אחד נאמרו כי הוא הארון שבו הרחמים והשתכל כי בדין הוא שיזכיר בתורה זכור ובמשנה תורה שמור כי כן תמצא שיזכיר תמיד בתורה השם המיוחד ובמשנה תורה יזכיר לעולם ה' אלהיך ה' אלהיכם כלשון עשרת הדברות אנכי ה' אלהיך והוא שברא שמים וארץ וכן תמצא בבריאת עולם (בראשית ב ד) בהבראם בה' בראם והתורה נתנה בחמשה קולות וכן העולם נברא בששת ימים והתורה נתנה בששה בסיון ובריאת עולם תמצא במעשה בראשית ל"ב פעמים אלהים¹⁹²² והתורה תתחיל בב' ותסיים בלמ"ד וכל זה להתבונן כי מי שברא העולם נתן לנו את התורה והבן זה:

(ה טו): וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאת ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על בן צורך ה' אלהיך לעשות את יום השבת:
ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת נוכל עוד להוסיף בזה כי הדבור הזה בשמור ליראה את השם הנכבד והנורא¹⁹²³ ועל כן יצונו שנוכור את היר החזקה והזרוע הנטויה שראינו

¹⁹¹⁹ ע"י זהר ח"ג רסה ע"א: ואר"ש תנין קללות שבת"כ משה מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן מאי מפי עצמו וכי ס"ד את זעירא באורייתא משה אמר ליה מגרמיה אלא שפיר הוא והא אתערנא מעצמו לא תנין אלא מפי עצמו ומאי איהו קול דאיהו אחיד ביה וע"ד הללו מפי הגבורה והללו מפי עצמו מפי הוא דרגא דאתקשר ביה על שאר נביאי מהימני.

תרגום: ואמר רבי שמעון שנינו קללות שבתורת כהנים משה מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן מה זה מפי עצמו וכי תעלה בדעתך שאפילו אות קטנה בתורה אמר אותה משה מעצמו. אלא יפה הוא והרי התעוררנו לא שנינו מעצמו אלא מפי עצמו ומהו אותו קול שהוא אחוז בו ועל זה הללו מפי הגבורה והללו מפי עצמו מפי אותה דרגה שנקשר בה על שאר נביאים הנאמנים.

¹⁹²⁰ ע"י לקמן הערה 1958.

¹⁹²¹ ע"י לעיל הערה 204.

¹⁹²² ע"י תיקו"ז כח ע"א: בראשית מאמר קדמאה דכלא כלילא מעשר אמירן ואיהי ל"ב אלהי"ם דעובדא דבראשית

תרגום: בראשית, הוא מאמר ראשון של הכל, כלול מעשר אמירות, והיא ל"ב אלהי"ם של מעשה בראשית.

¹⁹²³ וע"י זו"ח מא ע"א: וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר איהו בלחודוי בדיבורא חדא והא אוקימנא אנכי ולא יהיה לך בדיבורא חדא אתאמרו

וכי הני ותו לא אל הני כללא דכלא הני כללא דכל אורייתא והי נמי זכור ושמור ובגין דזכור ושמור אינון כללא דכלא נקט הני דאינון כללא זכור ושמור אנכי זכור לא יהיה לך שמור וכלא בדיבורא חדא

מאי בדבורא חדא הכי הוא ודאי בדיבורא חדא ולא בתרין בגין דהאי דבור איהו אתכליל מכלהו קלי ואיהו דהוה אמר בתוקפא וחילא דכלהו דכל חד וחד הוא בטש ביה בלחישו ואיהו הוה אמר

ובגין דכלהו הוה בלחישו ולא אשתמעו כתיב וכל העם רואים ולא כתיב וכל העם שומעים בגין דלא אשתמעו כלל אלא כלהו הוה אתיין וכל חד וחד נשיק להאי דבור בלחישו כמאן דנשיק בחביבו דרחימותא ולבתר האי דבור פריש ואמר מלה ואכריז לה

וע"ד כתיב וידבר אלקים את כל הדברים האלה דאינון כללא דזכור ושמור אנכי ולא יהיה לך אנכי כללא דכל פיקודי אורייתא דאינון בכלל זכור ואיקרון מצות עשה

ביציאת מצרים וממנו לנו היראה כמו שאמר (שם יד לא) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ועל כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת שתהא כנסת ישראל בת זוגו לשבת¹⁹²⁴ כנרמז בדברי רבותינו (ב"ר יא ח) והמשכיל יבין:

(ה טז): כַּבֵּד אֶת אֱלֹהֶיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה תוספת הווי"ן לרמזו כי שמור שהוא הה"א הוא בכלל הוא¹⁹²⁵ וכן (תהילים סב יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעת¹⁹²⁶ ולא הזכיר ולא

אנכי כללא דדכר ונוקבא כחדא ומאן דאמר דאיהו רזא דכורסיא לאו איהו כורסיא בלחודוהי ולא הכי דהא רזא דזכור איהו דכורא אבל אע"ג דאיהו דכורא כללא דדכר ונוקבא כחדא איהו

תרגום: וידבר אלה"ם את כל הדברים האלה לאמר, הוא לבדו בדיבור אחד, והרי ביארנו אנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו וכי אלו ולא יותר, אלא אלו כלל הכל, ואלו הם כלל של כל התורה, וכן גם זכור ושמור, ולפי שזכור ושמור הם כלל הכל, נקטו אלה שהם כלל, זכור ושמור, אנכי זכור, לא יהיה לך שמור, והכל [נאמר] בדיבור אחד מהו בדיבור אחד, כך הוא ודאי בדיבור אחד ולא בשנים, לפי שזה הדיבור, הוא נכלל מכל הקולות, והוא שהיה אומר בתוקף וכח של הכל, שכל אחד ואחד הכה בו בלחש, והוא היה אומר ולפי שכלם היו בלחש ולא נשמעו, כתיב וכל העם רואים, ולא כתיב וכל העם שומעים, לפי שלא נשמעו כלל, אלא כלם היו באים, וכל אחד ואחד נשק לזה הדיבור בלחש, כמי שנושק בחביבות של אהבה, ואחר כך הדיבור פירש ואמר את הדיבור והכריז אותו ועל זה כתוב וידבר אלה"ם את כל הדברים האלה, שהם כלל של זכור ושמור, אנכי ולא יהיה לך, אנכי הוא כלל של כל מצות התורה שהם נכללות בכלל זכור, ונקראות מצות עשה אנכי הוא כלל זכר ונקבה כאחד, ומי שאומר שהוא סוד הכסא, אינו הכסא לבדו, ואינו כך, כי הוא סוד זכור, והוא זכר, אבל אף על פי שהוא זכר, הוא כלל זכר ונקבה כאחד

¹⁹²⁴ ע"י לעיל הערה 1195.

¹⁹²⁵ ע"י הערה 1923.

¹⁹²⁶ ע"י זהר (ח"ב דף פא ע"ב): ואת הלפידים בקדמיתא ברקים והשתא לפידים כלא חד אבל מדאתתקנו בתקונוי לאתחזאה אתקרון הכי ואת קול השופר (&) תאני רבי יצחק כתיב (תהלים סב יב) אחת דבר אלה"ם שתיים זו שמעתי כמה דאת אמר (&) אנכי (&) ולא יהיה לך אמר רבי יהודה קול בשפר מבעי ליה השפר למה אלא ההוא קול דאקרי שופר דכתיב (ויקרא כה ט) והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים בדא אתברי שופר אמר רבי יוסי מה שופר אפיק קלא אשא ורוחא ומיא אוף הכא כלא אתכליל בהאי ומדא נפקין קלין אחרנין.

תרגום: ואת הלפידים בתחלה ברקים ועכשיו לפידים הכל אחד אבל משהתקנו בתקונים להראות נקראו כך. ואת קול השופר שנה רבי יצחק כתוב אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי כמו שנאמר אנכי ולא יהיה לך. אמר רבי יהודה היה צריך להיות קול בשופר למה השופר אלא אותו קול שנקרא שופר שכתוב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים בזה נברא שופר. אמר רבי יוסי מה שופר מוציא קול אש רוח ומים אף כאן הכל נכלל בזה ומזה יוצאים הקולות האחרים.

ע' תיקו"ז (עא ע"ב): ותרין בתין אית בלבא חד אפיק הבל וחד אפיק הבל ואינון ה' עלאה ה' תתאה בתרי בתין לבא דאינון לקבל בית ראשון ושני ו' קול דנפיק מתרווייהו ' דבור דשריא בפומא ועליה אתמר (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו ואיהו דבור חד דכליל עשר אמירן ורזא דמלה (&) אחת דבר אלה"ם שתיים זו שמעתי לאחזאה בה דעשר דברן בדבור חד אתאמרו שתיים זו אלין אנכי ולא יהיה לך ואיהו אחד חד בינייהו ודא איהו דאמרן דבתרווייהו [סד ע"א] תליין פקודין דעשה ולא תעשה וקודשא בריך הוא מתרווייהו מליל למיהב יקרא לאורייתא דהא איהו בדבורא חד אמר כלא ולמה אמר שתיים זו שמעתי ז"ו אח"ד הוי בחושבן דתרי תורות הוו וקודשא בריך הוא חד בינייהו ושמיה חד ומתרין דבורין נפק קלא ואתפלג לשבעין קלין לקבל שבעין אנפין וקטיל בהון שבעין אומין על דלא קבילו אורייתא ובתרין דבורין קטיל לתרין אומין דאינון עשו וישמעאל דלא בעו לקבלא אורייתא

תרגום: ושני בתים יש בלב, אחד מוציא הבל, ואחד מוציא הבל. והם ה' עליונה וה' תחתונה.

עולם זו תורה וזה שכרה השיב לו הקדוש ברוך הוא שתוק כך עלה במחשבה לפני ותבין זה ממה שאמר (פסוק כח) ואתה פה עמוד עמדי¹⁹³²:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מי יתן¹⁹³³ והיה לבבם זה יאמר השם המיוחד¹⁹³⁴ מי יתן ויעלה במחשבה הטהורה שייראו אותי כל הימים ולמדך בזה שאין היראה בידו וזהו ביאור הכל בידי שמים כלומר בידי המדה הנקראת שמים¹⁹³⁵ חוץ מיראת שמים¹⁹³⁶ אך היא למעלה ממנה ומה שאמרו רז"ל (ע"ז ה ע"א) היה להם לומר אתה תן באורו שיתפלל למעלה מזה וזהו שאמרו חכמי האמת ז"ל במסכת תענית (כה ע"א) בענין רבי אלעזר בן פדת דהוה דחיקא ליה מלתא אמר ליה קוב"ה ניהא לך דאחרביה לעלמא אפשר דנפלת בשעתא דמזוני מצורף לזה דרשו (מנחות כט ע"ב) כשראה משה לר"ע שהיו מוכרין את בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה אמר לו שתוק שכך עלה במחשבה ובאור זה כי בן חייבה החכמה במכירת יוסף מצורף לזה תמצא בבראשית רבה (פ"א ס"י ב) תחלתו בפסוק (משלי ה ל) ואהיה אצלו אמון התורה אמרה אני הייתי אומנותו של הקדוש ברוך הוא בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלמין אינו בונה מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה מדעת עצמו אלא דפתריות ופנקסאות יש לו לידע היאך

¹⁹³² ע"י זהר (ח"ג רסא ע"א): ר' אלעזר פתח ואמר קרב אתה ושמע וגו' ת"ח בשעתא דאתייהבת אורייתא לישראל כלהון קולות אשתכחו וקב"ה יתיב על כורסייא ודא מגו דדא אתחזי ומלולא דדא נפיק מגו עלאה דעליה ודא הוא רזא דכתיב פנים בפנים דבר יי' עמכם בהר מתוך האש דמלולא נפקא ומליל מגו אשא ושלחובא דדחי ליה לבר בדפיקו דרוחא ומייא דיהבין חילא דאשא ורוחא ומייא מגו שופר דאיהו כליל לכלהו נפיק וישראל אתרחיקו מדחילו דא ובג"כ ואת תדבר אלינו לא בעינן בתוקפא עלאה דלעילא אלא מאתר דנוקבא ולא יתיר ואת תדבר אלינו וגו' אמר משה ודא חלשתון חילא דילי חלשתון חילא אחרא דאלמלא לא אתרחקו ישראל וישמעון כל ההיא מלה כד בקדמיתא לא הוה יכל עלמא למהוי חריב לבתר ואינן הוו קיימין לדרי דרין דהא בשעתא קדמיתא מיתו מ"ט בגין דהכי אצטריך דהא אילנא דמותא גרים לבתר דחיי וקמו וקא סגו ובעא קב"ה לאעלא לון לאילנא דחיי דקאים על ההוא אילנא דמותא בגין למהוי קיימין לעלמין אתרחק ולא בעון כדן אתחלש חילא דמשה עלייהו ואתחלש חילא אחרא אמר קב"ה אנא בעינא לקיימא לכו באתר עלאה ולא תדבקא בחיים אתון בעיתון אתר דנוקבא שריא ובג"כ לך אמור להם וגו' כל חד יהך לנוקביה ויתיחד בה ועם כל דא כיון דישראל לא עבדו אלא בדחילו עלאה דהוה עלייהו לא אתמר עלייהו אלא מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' מכאן אוליפנא כל מאן דעביד מלה ולבא ורעותיה לא שוי לסטרא בישא אע"ג דאיהו ביש הואיל ולא עביד ברעותא עונשא לא שריא עליה ולא כב"נ אחרא וקב"ה לא דאין ליה לביש.

תרגום: רבי אלעזר פתח ואמר "קרב אתה ושמע וגו'", בא וראה, בשעה שנתנה תורה לישראל כל הקולות נמצאו, והקדוש ברוך הוא ישב על הכסא, וזה מתוך זה נראה, ודיבור של זה יצא מתוך העליון שמעליו, וזהו סוד הכתוב "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש", שדיבור יצא ודיבר מתוך אש, ושלחבת שדחה אותו החוצה, בדפיקה בתקיעה, קולה של רוח, ומים שנותנים כח שאש ורוח ומים מתוך שופר שכולל את כולם יוצאים, וישראל התרחקו מפחד זה. ולכן "ואת תדבר אלינו" לא רוצים בכח עליון שלמעלה אלא ממקום של הנקבה ולא יותר, "ואת תדבר אלינו וגו'", אמר משה ודאי החלשתם את כחי, החלשתם כח אחר, שאלמלא לא התרחקו ישראל וישמעו כל אותו דבר כמו בתחלה, לא היה יכול העולם להיות חרב אחר כך, והם היו קיימים לדורי דורות. שהרי בשעה ראשונה מתו. למה, משום שכך צריך, שהרי עץ המות גרם אחר שחיו וקמו והתרבו ורצה הקדוש ברוך הוא להכניסם לעץ החיים שעומד על אותו עץ המות, כדי להיות קיימים לעולמים. התרחקו ולא רצו, ואז נחלש כח משה עליהם, ונחלש כח אחר. אמר הקדוש ברוך הוא, אני רציתי לקיים אתכם במקום עליון ולדבק בחיים, אתם רציתם מקום ששרויה הנקבה, ולכן "לך אמור להם וגו'" כל אחד ילך לנקבה שלו ויתיחד עמה. ועם כל זה, כיון שישראל לא עשו אלא בפחד עליון שהיה עליהם, לא נאמר עליהם אלא "מי יתן והיה לבבם זה להם וגו'", מכאן למדנו כל מי שעושה דבר ולבו ורצונו לא שם בצד הרע, אף על גב שהוא רע, הואיל ולא עשה ברצון, לא שורה עליו עונש, ולא כאדם אחר, והקדוש ברוך הוא לא דן אותו לרע.

¹⁹³³ ע"י הערה הקודמת.

¹⁹³⁴ ע"י לעיל הערה 204.

¹⁹³⁵ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 73.

¹⁹³⁶ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 107.

הוא עושה חדרים והיאך הוא עושה פשפשיין והיאך הוא עושה עליות כך הקדוש ברוך הוא היה מביט בתורה ובונה העולם עד כאן ובאור זה כי המשיל השכינה למלך בשר ודם ושמו הגדול¹⁹³⁷ לאומן הפועל ועושה המלאכות והחכמה לדפתריות ופנקסאות והם ספרים שבהם אותיות מחוקקות ולכך משה שכתוב בו (דברים לג כא) וירא ראשית לו נקרא מחוקק כן בלשון הגמרא (מגילה יט ע"א) דפתרא דמליה וקמיה ולא עפיץ ועוד בענין פרעה (תנחומא וארא ה) הוציא פרעה דפתרא של אלוהות התחיל לקרות אלהי מואב אלהי עמון אלהי צידון כל זה מבואר כי המלך יצטרך לאומן והאומן יצטרך אל החכמה כי אין האומן פועל אלא כפי מה שיצייר שכלו ואם כן החכמה ראשית הכל ובה נגמר הכל וזהו סוד הכתוב (איוב כח כח) הן יראת אדני היא חכמה באורו כי החכמה והיא המחשבה המהורה היא יראת אדון העולם יתברך וזהו סוד שכתוב (ישעיה ל יח) ולכן יחכה ה' להננכם ולכן ירום לרחמכם ויש לך להתעורר בלשון יחכה ובלשון ירום וזהו סוד הכתוב האומר (תהלים קמג א) באמונתך ענני בצדקתך והאמונה בכאן היא החכמה מן הכתוב שאמר (חבקוק ב ד) וצדיק באמונתו יחיה וכתוב (קהלת ז יב) החכמה תחיה בעליה.

(ו ג): וְשָׁמַעַתְּ יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטֵּב לְךָ וְאֲשֶׁר תִּרְבֶּנָּה מְאֹד פְּאֶשֶׁר הַדָּבָר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ:
 עי' ר' בחיי: ארץ זבת חלב ודבש סיימה פרשה זו כן וסמך לו שמע ישראל לבאר שאין תכלית כונת ירושתה בכל תענוג זה אלא כדי שנירש המכונת¹⁹³⁸ לה והיא הד' של אחד¹⁹³⁹ והיא הרצון המשפיע רחמים ודין וזהו לשון ארץ זבת חלב ודבש וכן הזכיר זה בפסוק (דברים ח ח) ארץ חטה ושעורה והביא ראיה לתענוג שכלי מן הדבש שהוא תענוג גופני והבין זה

(ו ד) שָׁמַעַתְּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד:
 עי' רמב"ן: ה' שהוא אלהינו ולא אלהי האומות עתיד להיות ה' אחד כמו שנאמר (זכריה יד ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד לשון רש"י ואתה צריך להתבונן בזה כי שינה הכתוב כאן לומר ה' אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאומר בכל מקום שמע ישראל אתה עובר היום וגו' כי ה' אלהיך (להלן ט א ג) שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' כי ה' אלהיכם (להלן כ ג ד) וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה' אלהיכם או ה' אלהיך וגם בכאן אמר ואהבת את ה' אלהיך אבל הזכיר ביחוד ה' אלהינו כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת¹⁹⁴⁰ והנה דל"ת אחד גדולה

¹⁹³⁷ עי' לעיל הערה 395.

¹⁹³⁸ ??

¹⁹³⁹ עי' רמב"ן ו ד ודברינו שם

¹⁹⁴⁰ היינו שם מלא, עי' ז"ח מא ע"ד ז"ל: ת"ח ה' אלקים שם מלא על עולם מלא דקיימא איהו בלחודי ואתעטיר בגויה בגין דלא אשתכח בההוא זימנא עמא ולישן על מה דאתעטר ובג"כ הוה מתעטר בגויה ואקרי ה' אלקים כיון דאתו ישראל וקיימו על טורא דסיני וקבילו אורייתא כדין אתעטר שמא שלים עלייהו דישראל ואיקרי אלקיך

וכד אמר משה ה' אלקינו בגין דאיהו שבחא דישראל ועמיה אהרן כהנא רבא ובנוי דמשה מסטרא אוחרא ביה הוה מתעטר שמא שלים יתיר מישראל וע"ד הוה אמר ה' אלקינו ועכ"ד אכליל עמיה לכל ישראל דלא כתיב ה' אלקים אלא ה' אלקינו כלא כחדא לאתעטרא עלייהו וע"ד אתעטרו ישראל על טורא דסיני למהוי שמא שלים מתעטרא עלייהו כחדא דהא מקדמת דנא לא אקרי ה' אלקיך אלא ה' אלקים תרגום: בא וראה, יהו"ה אלהי"ם שם מלא על עולם מלא, שעמד הוא לבדו, ונתעטר בתוכו,

לרמוז על מה שכתוב (ישעיה סג יב) בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם¹⁹⁴¹ ולכך תקנו בקריאת שמע ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד¹⁹⁴² ואמרו משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה וכו' (פסחים נו ע"א) כי משה אמר בתורה ברמו וחזר ואמר ואהבת את ה' אלהיך כלשון הפרשיות במשנה תורה¹⁹⁴³.

ע"ר בחיי: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ע"ד הפשט מה שהזכיר שלשה שמות ה' אלהינו ה' שאילו אמר ה' אחד היה פתחון פה לאומות העולם שעל יראתן אמר כן שהוא נקרא ה' לדעתם ועל כן הוצרך לומר אלהינו כלומר אלהי ישראל וכן אלו אמר ה' אלהינו אחד היה פתחון פה לאומות העולם לומר אמת הוא כי אלהי ישראל הוא לבדו נקרא אחד גם אלהינו שאנו קוראים ה' הוא אחד כמו כן לכך הוצרך לומר ה' אלהינו ה' אחד להורות ה' שהוא אלהי ישראל¹⁹⁴⁴ הוא אחד והוא לבדו נקרא ה' אחד ואין זולתו ברוך הוא שאחדותו שלמה מכל צד בלא שום הרכבה בעולם ואין לו באחדותו דומה לא בעליונים ולא בשפלים ועתיד שיהיה בכל האומות אחד כענין שכתוב (זכריה יד ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ומה שאמר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאמר בו בכל מקום במשנה תורה (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אכלה הוא וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה' אלהיך או ה' אלהיכם מפני שרצה משה להכניס עצמו בכלל היחוד וכו'.

וע"ד הקבלה שמע ישראל כוף אזניך ושמע בפסוק שמע ענין היחוד האמתי המקובל והמוצנע אצל יודעי האמת בסוד יחוד עשר ספירות שנתחייבנו ליחד את כלן

כי בעת ההיא לא נמצא עם ולשון מי שיתעטר עליו, ולכך היה מתעטר בתוכו, ונקרא יהו"ה אלהים

כיון שבאו ישראל ועמדו על הר סיני וקבלו את התורה, אז נתעטר שם שלם על ישראל ונקרא אלהיך

וכשאמר משה הו"ה אלהינו לפי שהוא היה שבחם של ישראל, ועמו היה אהרן הכהן הגדול, ובניו של משה מצד האחר, בו נתעטר שם שלם יותר מישראל, ועל כן היה אומר הו"ה אלהינו, ועם כל זה כלל עמו את כל ישראל, שלא כתוב הו"ה אלהים, אלא יהו"ה אלהינו, הכל יחד [כחדא] להתעטר עליהם

ועל כן נתעטרו ישראל על הר סיני, להיות השם שלם מתעטר עליהם יחד, כי לפני כן לא היה נקרא הו"ה אלהיך, אלא יהו"ה אלהים

¹⁹⁴¹ ע"י תיקון ז' (עד ע"ב): מימינא אתייהיב אורייתא בגין דא (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו ובוקע מים דאורייתא מתמן מה' דאברהם למהוי ליה בה שם עולם ובה אשתלים ה' דמשה דאיהי במשכונא לגביה דאברהם במשה דאייתי אורייתא עד דיפרוק לבנוי ורזא דמלה (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

תרגום: מימין נתנה תורה, בגלל זה "מוליך לימין משה זרוע תפארתו", ובוקע המים של התורה משם, מה' של אברהם, להיות לו בה שם עולם, ובה השתלמה ה' של משה, שהיא במשכון לגבי אברהם במשה, שהביא את התורה, עד שיפדה את בניו. וסוד הדבר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

¹⁹⁴² ע"י זהר ח"א רלד ע"ב: בשעתא דפתח יעקב ואמר (בראשית מט א) האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים <באחרית> דא שכינתא כביכול יהב עציבו ביה ואסתלק ולבתר אהדרו (ליה בנוי ביחודיה) [לה בנוי ביחודא] דמילייהו ופתחו ואמרו (דברים ו ד) שמע ישראל וגו' בההיא שעתא <קאים לה> (קיים) יעקב ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואתיישבת שכינה בדוכתה ויקרא יעקב מאי קריאה הכא אלא קריאה לקיימא דוכתייהו לקיימא לון לעילא ותתא

תרגום: בשעה שפתח יעקב ואמר, "האספו והגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", "באחרית", זו השכינה, כביכול נתן בו עצבות, והסתלק. ואחר כך החזירו אותה בניו ביחוד הדברים שלהם, ופתחו ואמרו "שמע ישראל" וגו'. באותה שעה יעקב העמיד אותה, ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והתיישבה השכינה במקומה. "ויקרא יעקב", מה קריאה כאן, אלא קריאה לקיים מקומם, לקיים אותם למעלה ומטה.

¹⁹⁴³ ע"י לקמן הערה 1958.

¹⁹⁴⁴ ע"י לעיל הערה 1012.

ולחבר הכל באחד¹⁹⁴⁵ אם ממטה למעלה¹⁹⁴⁶ אם מלמעלה למטה¹⁹⁴⁷ ומלת שמע מלשון חבור כענין (שמאל א' טו ד) וישמע שאול (תהילים יח מה) לשמע אוזן ישמעו לי.

"ה" כמו (דברי הימים א' כט יא) לך ה' שהוא כולל שלש המעלות העליונות. "אלהינו" הגדולה והגבורה. ה' התפארת עד תשלום הבנין ואח"כ אחד ובמלת אחד נכלל כל העשר א' רמז למי שאין המחשבה משגת ח' לח' דברים שעמו ד' לעשירית היא עמרת זהב גדולה ואין ראוי להפרידה כי אם ליחד ולחבר את הכל וראוי ליחד ממטה למעלה משום מעלין בקדש אף על פי שהכל אחד אצל עבודת היחוד ועל הד' שהיא המלכות אמר הנביא ע"ה (ישעיה סג יב) בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם ואנו אומרים בתפלה מלכותך ה' אלהינו ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו

ולפי שלא יזכיר מדת המלכות בפירוש בכלל השלשה שמות לכך תקנו ז"ל (פסחים נו ע"א) להוסיף ולומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מה שלא הזכיר משה ואף על פי שלא הזכירו רמזו באות הדל"ת ועליו משלו משל נמרץ לבת מלך שהריחה ציקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער מה עשו עבדיה הביאו לה בחשאי וציקי קדרה הוא דבר מבושם בריחו משיב הנפש

ובאור המשל במלת בת מלך שהריחה ציקי קדרה היא השכינה שהרגישה קלוסן של שבטים והיחוד שהיו מיהדים השם הגדול ואלו תאמר שבחה בפיה שכשם שהוא יחיד כך היא יחידה יש לה גנאי לא תאמר היא מצטערת כשלא נתיחד כבודה בכבודו ועל כן באו ישראל שהם עבדי השכינה והתקינו לומר ברוך שם בחשאי שהוא היחוד התחתון¹⁹⁴⁸ ומטעם זה נתקן השבח הזה של שכינה בשש תיבות כמו בפסוק שמע זה

¹⁹⁴⁵ ע"י זהר ח"א (רנה ע"א): אולי יש ביניהם אנשים צדיקים יחידי סגולה המייחדים ב' פעמים ביום בפסוק (דברים ו ד) שמע ישראל שבה כלולים י' ספירות במלת אחד האל"ף עם החי"ת הם תשעה והמלה א' הרי עשרה.

תרגום: אולי יש ביניהם אנשים צדיקים יחידי סגולה המייחדים שתי פעמים ביום בפסוק שמע ישראל, שבה כלולים עשר ספירות במלת אחד. האל"ף עם החי"ת הם תשעה, והמילה א' הרי עשרה.

¹⁹⁴⁶ באור חוזר.

¹⁹⁴⁷ באור ישר.

וע"י תיקור"ז לד ע"א: תא חזי יהו"ה אדנ"י איהו קודשא בריך הוא ושכינתיה בתרין שוקין יהו"ה לימינא אדנ"י לשמאלא ואינון אספקלריא המאירה ואספקלריא שאינה מאירה¹⁹⁴⁷ בצדיק תרוייהו חד יאקדונק"י והכי בתרין דרועין יהו"ה לימינא אדנ"י לשמאלא בעמודא דאמצעיתא יאקדונק"י תרוייהו ביחודא חדא בסוד אמן ובגין דא גדול העונה אמן יותר מן המברך הא איהו מתתא לעילא

מעילא לתתא יהו"ה אהי"ה תרוייהו חד בכתר עליון כגוונא דא יאההויה"ה בחכמה ובינה יהו"ה אהי"ה בתרין דרועין יהו"ה אהי"ה בעמודא דאמצעיתא תרוייהו כחדא בנצח והוד יהו"ה אהי"ה דא לימינא ודא לשמאלא בצדיק תרוייהו ביחודא כחדא וכן במלכות תרוייהו ביחודא חדא כגוונא דא יהו"ה אדנ"י ובה מתחברין יהו"ה אהי"ה ובגין דא איהי קרית ארבע חבורא דארבע שמהן דאינון בארבע פרשיין דתפלין דיד ובארבע בתי דתפלין דרישא

תרגום: בא וראה יהו"ה אדנ"י הוא הקדוש ברוך הוא ושכינתו בשתי שוקים, יהו"ה לימין אדנ"י לשמאל, והם אספקלריה המאירה ואספקלריה שאינה מאירה, בצדיק שניהם אחד יאהדונה"י. וכך בשתי זרועות יהו"ה לימין אדנ"י לשמאל, בעמוד האמצעי יאהדונה"י שניהם ביחוד אחד, בסוד אמ"ן. ומשום זה (ברכות נג ע"ב) גדול העונה אמן יותר מן המברך, זהו ממטה למעלה.

ממעלה למטה יהו"ה אהי"ה שניהם אחד בכתר עליון כמו זה יאההויה"ה. בחכמה ובינה יהו"ה אהי"ה בשתי זרועות, יהו"ה אהי"ה בעמוד האמצעי שניהם כאחד, בנצח והוד יהו"ה אהי"ה זה לימין וזה לשמאל, בצדיק שניהם ביחוד כאחד. וכן במלכות שניהם ביחוד אחד כמו זה יהו"ה אדנ"י, ובה מתחברים יהו"ה אהי"ה, ומשום זה היא קרית ארבע, החבור של ארבעה שמות שהם בארבע פרשיות של תפלין של יד, ובארבעה בתי תפלין של הראש.

¹⁹⁴⁸ ע"י זהר ח"א יח ע"ב: בשכמ"ו יחודא דלתתא יחודא עלאה (דברים ו ד) שמע ישראל יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד דא לקביל דא יקוו מדידו דקו ומשחתא הכא שית תיבין והכא שית

כנגד שישה קצוות של מעלה וזה כנגד שישה קצוות של מטה
ובת מלך היא דל"ת של אחד וכבר ידעת כי אות דל"ת משלים מספר עשרה
ותמצא בספר הבהיר (אות כז) מהו דל"ת משל למה הדבר דומה לעשרה מלכים שהיו
במקום אחד וכלן עשירים ואחד מהם עשיר אבל לא כאחד מהם אף על פי שעשרו גדול
נקרא דל לגבי העשירים, עד כאן.

ועל כן צריך המיוחד שיכלול כל העשר במלת אחד לפי שכלן אחדות גמורה הן
כי העשר מגלה כח האחד שהמציאם שהוא כולל העשר וכענין הנקודה שהיא כוללת
היו"ד כיצד אין לך נקודה בעולם שלא יהיה לה ארך ורחב ועומק ולכל אחד משלשתן יש
לה ראש ואמצע וסוף הרי ט' והמקום הרי י' שאי אפשר לנקודה בלתי מקום אם כן הרי
שיש בעצמות הנקודה י' עם המקום וכן השם המיוחד¹⁹⁴⁹ שנרמז בו היו"ד כי היו"ד עם
קוצו והה"א הם ג' המעלות העליונות¹⁹⁵⁰ והוא"ו ו' מעלות הנמשכות מהם הרי ט' והה"א
בגדר המקום הרי י'

והוא הדין בקדיש שיש לכלול כל העשר כי אמן יהא שמיה רבא מברך נאמר על
הקו האמצעי לעלם לעלמי עלמיה הם ה' למעלה וכן ה' למטה כי קו אמצעי הוא והכל
בכללו והה"א בקדיש [בקדוש] שצריך לכלול כל היו"ד כי העליון הוא קדוש בחכמה
וקדוש בבינה וקדוש בדעת שהוא הדל"ת ה' צבאות כל הבנין מלא כל הארץ כבודו
בחכמה שנאמר (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו ותן אל לבך כי על כן תקנו אנשי כנסת
הגדולה בקדישא רבה להתחיל במלת כתר¹⁹⁵¹

ודע כי מפסוק של שמע יוצא שם בן י"ד¹⁹⁵² והוא נחקר מן השלישית וג' שמות הן
והם של חכמה להחכים המזכירים כי יקה בשמים ראש ובאור הכתוב ה' שהוא אלהינו
ופרוש ה' אחד כי ה' שהוא אלהינו מתחלף באל"ף בי"ת והחלוף ההוא שהוא פירוש ה'

תיבין משחטא.

תרגום: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", היחוד שלמטה. יחוד עליון "שמע ישראל יהוה"
אלהינו יהוה אחד". זה כנגד זה. "יקוו", מדידות של קו ומדה, כאן שש תיבות וכאן שש תיבות.
¹⁹⁴⁹ עי' לעיל הערה 204.

¹⁹⁵⁰ עי' זהר ח"ג סה ע"ב: ת"ח י' בקדמיא כללא דכלא סתים מכל סטרין שבילין לא
מתפתחין כללא דדכר ונוקבא קוצא דיו"ד דלעילא רמיזא לאין לבתר י' דאפיק ההוא נהרא דנגיד
ונפיק מניה ולא תעברא מניה ה' בהאי כתיב (&) ונהר יוצא מעדן יוצא ולא יצא בג"כ לא בעיא
לא תפרשא מניה ובג"כ כתיב (&) רעיתי

תרגום: בא וראה י' בראשונה הכלל של הכל, נסתר מכל הצדדים, השבילים לא נפתחים,
הכלל של זכר ונקבה. קוצו של יו"ד שלמעלה רומז לאין, אחר כך י' שמוציאה את אותו הנהר
שנמשך ויוצא ממנו ולהתעבר ממנו ה', בזה כתוב ונהר יוצא מעדן, יוצא ולא יצא, לכן צריך שלא
להפרד ממנו, ולכן כתוב רעיתי.

¹⁹⁵¹ עי' תיקו"ז (יח ע"ב): כד נחית ח' לגבה אתעבידת ח"י ואת י' כד סלקא בכ' אתקריאת כתר
(עלאה) ועליה אתמר כתר יתנו לך יהוה אלהינו אבא ואימא מלאכים המוני מעלה אלין נשמתין
דאינון מלאכים מסטרא דמלכות יחד כלם קדושה לך ישלשו קדושה ודאי איהי שכינתא לך
ישלשו אינון תלת אבהן דאינון קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו ג) מאי צבאות אלין תרין
נביאי קשוט מלא כל דא צדיק הארץ כבודו דא שכינתא דאיהי קדושה דעלה אתמר אין קדושה
פחות מעשרה ודא איהו כ' כתר

תרגום: כשיורדת ח' אליה נעשית ח"י, והאות י' כשעולה בכ' נקראת כתר (עליון) ועליו נאמר
(קדושה למוסף של שבת ויו"ט) "כתר יתנו לך יהוה אלהינו", אבא ואמא, "מלאכים המוני
מעלה", אלו נשמות שהן מלאכים מצד המלכות, "יחד כולם קדושה לך ישלשו", קדושה ודאי
שהיא שכינה. "לך ישלשו", אלו שלשת האבות שהם "קדוש קדוש קדוש יהוה צבאו"ת", מה זה
צבאו"ת אלו שני נביאי אמת, "מלא כל" זה צדיק, "הארץ כבודו", זו שכינה, שהיא קדושה,
שעליה נאמר (ברכות כא ע"ב) אין קדושה פחות מעשרה, וזהו כ' כתר.

¹⁹⁵² עי' רקאנאטי כאן שהוא שם כוז"ו במוכס"ז כוז"ו, ועי' תיקו"ז טז ע"ב שזה מרכבה
למט"ט.

עי' ספר שושן סודות (אות קעב - סוד שלשה שמות אשר הם מקבלים ג' מלאכים הנרמזים)
ייואשעביאיהו שם בן י"ד וסימנך כי י"ד על כס י"ה אשרי אנוש יודעו ופועלו בטהרה.

אחד ונמצא שהשגנו הוראת יחוד ה' מתוך חבור אותיותיו והבן זה

פרשת עקב

(ח ח): אֲרֵץ חֲטָה וְשִׁעוּרָה וְגִפְן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֲרֵץ זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ:

ע"י ר' בחיי: ארץ חטה ושעורה לפי שהארץ מכוונת כנגד העשירית לכך נשתבחה בעשרה דברים¹⁹⁵³ כי התבואה חמשה מינים ולקח מהם השנים שהם עיקר והניח שבולת שועל ושיפון וכוסמין שהן בכלל חטה ושעורה הרי חמשה וגפן ותאנה ורמון זית ודבש הרי עשרה וכן נשתבחה בארץ זבת חלב¹⁹⁵⁴ ודבש¹⁹⁵⁵ כלומר הרצון המשפיע הרחמים והדין כלשון (בראשית לו לט) בת מי זהב¹⁹⁵⁶ והמשכיל יבין

¹⁹⁵³ ע"י זהר ח"ב דף קכ ע"ב: ומסטרא דתבואות ה' מיני נהמא תבירין מכלהו ואינן חטה ושעורה וכסמת ושבלת שועל ושיפון אמתיל לון לישראל הדא הוא דכתיב (ירמיה ב ג) קדש ישראל ליהו"ה ראשית תבואתה בה' כד יפקון מגלותא הכי יהון תבירין עד דיתבריר אוכל מתוך פסולת דהיינו קש ערב רב עד דיתבררו וישתמודעו ישראל בינייהו כבר דאתבריר מגו מוץ ותבן ועד דיתברירו מנייהו י' דאיהו מעשר לא שריא על ה' דאיהו נהמא דה' מינין לקיימא אומאה (שמות יז יז) כי יד על כס י"ה ובגין דא מוץ ותבן אינו מחוייב במעשר עד דיתבריר לבתר דיתבריר מתכנשין לההוא אתר דאקרי ירושלם כמה דחטה דבתר דאתבריר קש ותבן מכניסין לה לאוצר הכי יתכנשון ישראל דאינן בר לירושלם דאיהי בנויה על הר יהו"ה דאתמר בה (תהלים כד ג) מי יעלה בהר יהו"ה ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב נקי כבר דאיהו עבורא כד אתבריר מגו פסולת בההוא זמנא נשקו בר כדבקדמיתא דאתמר ביה (שיר א ב) ישקני מנשיקות פיהו בר תרגום בן בההוא זמנא דיהון נקיים כבר מגו קש ותבן שריא שמה עלייהו וקרא לון (שמות ד כב) בני בכורי ישראל

תרגום: ומצד של תבואות חמשה מיני לחם שבורים מכולם והם חטה ושעורה וכסמת ושבלת שועל ושיפון המשיל אותם לישראל זהו שכתוב (ירמיה כ) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה בה' כשיצאו מהגלות כך יהיו שבורים עד שיתברר אכל מתוך פסולת שהינו קש ערב רב עד שיתבררו ויודעו ישראל ביניהם כמו בר שנברר מתוך מוץ ותבן.

ועד שיתבררו מהם י' שהיא מעשר לא שורה על ה' שהוא לחם של חמשה מינים לקיים את השבועה כי יד על כס י"ה ולכן מוץ ותבן אינו מחוייב במעשר עד שיתברר אחר שיתברר מתכנסים לאותו מקום שנקרא ירושלים כמו שאת החטה אחר שנברר קש ותבן מכניסים אותה לאוצר כך יתכנסו ישראל שהם בר לירושלים שהיא בנויה על הר ה' שנאמר בה מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב נקי כמו בר שהיא תבואה כשנבררת מתוך פסולת באותו זמן נשקו בר כבתחלה שנאמר בו ישקני מנשיקות פיהו בר תרגום בן באותו זמן שיהיו נקיים כמו בר מתוך קש ותבן שורה שמו עליהם וקורא להם בני בכורי ישראל.

וע"י זהר ח"ג דף רמד ע"א: ועשירית האיפה אמאי אלא עשירית האיפה לקבל כ"י דאיהי עשיראה דדרגין ואצטריכא לאתייבא בין תרין דרועין ואיהי סלת נהמא ואיהי נהמא ובגין דאיהי נהמא לא אתפקד על נהמא דחמשת מינין דאיהי חטה ושעורה ושיפון וכו' ממנא דעלמא ולא שוי ממנא עלייהו אלא קב"ה בלחודוי ובג"ד מאן דמזלל בנהמא וזריק ליה בארעא עניותא רדיף אבתריה וחד ממנא אתפקד על דא ואיהו רדיף אבתריה למיהב ליה עניותא ולא יפוק מן עלמא עד דיצטרך לברין ועליה כתיב נודד הוא לחם איה נודד הוא ויהך מטלטל וגלי מאתר לאתר ללחם איה הוא ולית מאן דישיגח עליה הה"ד איה מאן דירחם עליה בגין דלא ישכח

תרגום: "ועשירית האיפה" מדוע, אלא עשירית האיפה כנגד כנסת ישראל, שהיא העשירית שבמדרגות. וצריכה להנתן בין שתי זרועות, והיא סולת הלחם, והיא לחם, ומשום שהיא לחם לא הפקד על לחם של חמשת המינים, שהם חטה ושעורה ושיפון וכו' ממונה של העולם, ולא שם ממונה עליהם אלא הקדוש ברוך הוא לבדו. ומשום זה מי שמזלזל בלחם וזורק אותו בארץ, עניות רודפת אחריו, וממונה אחד הפקד על זה, והוא רודף אחריו לתת לו עניות, ולא יוצא מן העולם עד שיצטרך לבריות, ועליו כתוב "נודד הוא לחם" איה נודד הוא וילך, מטלטל וגולה ממקום למקום, ללחם איה הוא, ואין מי שישגיח עליו, זהו שכתוב איה מי שירחם עליו משום שלא ימצא.

¹⁹⁵⁴ ע"י ספר הפליאה (&): זה החסד נקרא חלב.

¹⁹⁵⁵ ע"י תיקו"ז מא ע"א: וטעמו כצפיחית בדבש (שם ח) מסטרא דשמאלא.

¹⁹⁵⁶ ע"י אד"ר (קמב ע"א): בת מי זהב אתבסמו ואתכלילו דא בדא מי זהב רחמי ודינא.

"בת מי זהב" - נמתקו ונכללו זה בזה. "מי זהב" - רחמים ודין.

(ח י): וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:
 ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה וברכת את ה' אין הברכה צורך הדין בלבד וגם אינה
 הודאה בלבד אבל הוא לשון תוספת ורבו מלשון (שמות כג כה) וברך את לחמך ואת
 מימך¹⁹⁵⁷

(ח יא): הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקְתָּיו
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם:
 ע"י ר' בחיי: כבר ידעת כי משה יזכיר בכל משנה תורה ה' אלהיך¹⁹⁵⁸ והוא העולם
 אשר קדשנו במצותיו בסוד הברכה¹⁹⁵⁹ והבן זה.

¹⁹⁵⁷ ע"י זהר ח"ג רע ע"ב: והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ואכלת ושבעת וברכת
 את יי' אלהיך וגו' פקודא דא לברכא ליה לקב"ה על כל מה דאכיל ושתי ואתהני בהאי עלמא ואי
 לא בריך אקרי גזלן לגבי קב"ה דכתיב גוזל אביו ואמו והא אוקמוה חברייא בגין דברכאן דברך
 ב"נ לקב"ה אתי לאמשכא חייך ממקורא דחיי לשמיה דקב"ה קדישא ולאראקא עליה מההוא משחא
 עלאה ואתי לאתמשכא מתמן לכל עלמא וכתביב ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך
 ואינן ברכאן אריק ב"נ באינן מלין מההוא מקורא עלאה ואתברכאן כל אינן דרגין ומקורין
 ואתמליין לאראקא על כל עלמין ואתברכאן כלהו כחדא וע"ד אצטריך ב"נ לשואה רעותיה ברזא
 דברכאן בגין דיתברכון אבהן ובנין כלא כחדא ומאן דמברך לקב"ה אתברך ונטיל חולקיה מאינן
 ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא כיון דשמא דקב"ה מתברך מתמן נחית ושרא על רישיה
 חולקא קדמאה והא אוקימנא דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך
 (אזכיר כד"א יזכור כל מנחותיך) כיון דההיא ברכה אתייה ושרייה על רישיה מתמן אתפשט בכל
 עלמא בשעתא דאינן ברכאן נחתין מתעטרן גו חקל תפוחין קדישין ופגעי בהו כמה דרגין דממנן
 בעלמא ונחתיה בהו ואמרי ומכריזי דא איהו דורונא דשדר פלוני לקב"ה מאן אתר נחתי לבתר
 דנחתי מאתר רישא חדא דצדיק תמן סלקין מתערי לנחתא אחרנין מלעילא ואתמלייא מלעילא
 ומתתא הה"ד ברכות לראש צדיק כיון דהאי דרגא אתמלייא אריק להאי כלה ומתמן נגדין
 ואתמשכן לתתא

תרגום: והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וגו'
 מצוה זו לברך את הקדוש ברוך הוא על כל מה שאוכל ושותה ונהנה בעולם הזה ואם לא ברך
 נקרא גזלן לקדוש ברוך הוא שכתוב גוזל אביו ואמו והרי פרשוה החברים משום שהברכות
 שמברך אדם את הקדוש ברוך הוא באות להמשיך חיים ממקור החיים לשמו של הקדוש ברוך
 הוא הקדוש ולהריק עליו מאותו השמן העליון ובא להמשיך משם לכל העולם. וכתוב ואכלת
 ושבעת וברכת את ה' אלהיך

ואותן הברכות מוריק אדם באותם הדיבורים מאותו המקור העליון ומתברכים כל אותן
 הדרגות והמקורות ומתמלאים להריק על כל העולמות וכולם מתברכים כאחד. ועל זה צריך אדם
 לשים רצונו בסוד הברכות כדי שיתברכו אבות ובנים הכל כאחד ומי שמברך את הקדוש ברוך
 הוא מתברך ולוקח חלקו מאותן הברכות בתחלה של כל העולם שלמטה כיון ששמו של הקדוש
 ברוך הוא מתברך משם יורד ושורה על ראשו החלק הראשון והרי בארנו שכתוב בכל המקום
 אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך (אזכיר כמו שנאמר יזכר כל מנחותך) כיון שאותה ברכה
 באה ושורה על ראשו משם מתפשטת בכל העולם. בשעה שאותן הברכות יורדות מתעטרות
 בתוך שדה התפוחים הקדושים ופוגשות בהן כמה דרגות של ממונים בעולם ויורדות עמן
 ואומרות ומכריזות זהו הדורון ששלח פלוני לקדוש ברוך הוא מאיזה מקום יורדות לאחר
 שיורדות ממקום ראש אחד של הצדיק שם עולות מתעוררות להוריד אחרות מלמעלה ומתמלא
 מלמעלה ומלמטה זהו שכתוב ברכות לראש צדיק כיון שדרגה זו מתמלאת מוריקה לכלה הזו
 ומשם שופעות ונמשכות למטה.

¹⁹⁵⁸ ע"י זהר ח"ג רסה ע"א: ת"ח כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול ותנינן מאי בקול בקולו
 של משה ושפיר הוא בקולו של משה דייקא בההוא קול (דאיהו) אחיד ביה על כל שאר נביאין
 (ומתמן משה אתזן על כלהו) ובגין דאיהו אתאחיד על כלהו בההוא קול דרגא עלאה הוה אמר
 להו לישראל יי' אלהיך איהו דרגא דאקרי שכינתא דשרייה בגווייהו זכאה חולקיה.
 תרגום: בא וראה כתוב משה ידבר והאלהים יעננו בקול ושנינו מה זה בקול בקולו של משה
 ויפה הוא דווקא בקולו של משה באותו קול (שהוא) אחוז בו על כל שאר הנביאים (ומשם משה
 ניזון על כלם) ומשום שהוא נאחז על כולם באותו קול דרגה עליונה היה אומר לישראל ה' אלהיך
 היא דרגה שנקראת שכינה ששורה בתוכם אשרי חלקו. [ע"י ע"ח שער לח פרק ו].

וע"י לקמן הערה 2131.
¹⁹⁵⁹ ע"י זהר ח"ג רעא ע"ב: וכד תבין לגבי ההוא אתר ועלין תמן כדין אקרי ההוא אתר מלך

(ט יח): וְאֶתְנַפֵּל לְפָנָי ה' פְּרֵאשְׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לָחֵם לֹא אֲכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר חָטַאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ואתנפל לפני ה' – שתי תפלות היו, יאמר כי התפלל לשם המיוחד¹⁹⁶⁰ ארבעים יום וארבעים לילה, ולא הזכיר התפלה מה היתה¹⁹⁶¹. והלשון שזוכיר על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו, יבאר כי מה שעשו העגל וקצצו בו¹⁹⁶² הכעיסו בזה לשם המיוחד. וכשיאמר בסמוך (פסוק כו) ואתפלל אל ה' ואמר אדני אלהים¹⁹⁶³ אל תשחת, התפלל למדת הדין, והזכיר התפלה מה היתה, והיא היא אותה תפלה שהזכיר בכי תשא (שמות לב יא) למה ה' יחרה אפך בעמך.

(ט כג): וּבְשִׁלַּח ה' אֶתְכֶם מִקֶּדֶשׁ פְּרִינֵעַ לֵאמֹר עָלוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וּתְמָרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא תֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ: ע"י ר' בחיי: ויתכן שירמוז ולא האמנתם לו אל השם המיוחד ומטעם זה לא אמר בו כמנהג הכתובים בלשון אמונה שהוא נופל בב¹⁹⁶⁴ כלשון (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי וכן (שמות יד לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו וכן (דברים א לב) ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם ורבים כן כי אילו אמר בו לא היה צריך לכתוב ולא שמעתם בקולו כי באור מלת בו בשמו וקולו הוא שמו ולכך הוצרך לומר לו כדי שזוכיר הכתוב שמו הגדול¹⁹⁶⁵ וזכרו ויהיה שעור הכתוב ותמרו את פי ה' אלהיכם ולא האמנתם לו הוא ה' אלהיכם ולא שמעתם בקולו הוא פי ה' אלהיכם¹⁹⁶⁶ והבן זה

ומלך לא אתקרי בר כד אינון מתקרבין לגביה מתברכן ומלכא אימתי אקרי מלך כד רברבנוי אתיין לגביה עתירין מסתפקן בכל מה דאצטריכו בלא חסרונא כדין איהו מלך מלך לתתא כד אלין מעטרין ליה בספוקא בעטרין קדישין והכי אקרי מלך ומאן איהו העולם אשר קדשנו וצונו ובגין דאיהו עלמא דלא אתגלייא לבר ואיהו סתים קרי ליה הכי בארח סתים ועל דא לא אקרי אלא בארח סתים

תרגום: וכששבים לאותו מקום ונכנסים לשם אז אותו מקום נקרא מלך ומלך לא נקרא רק כשהם מתקרבים אליו ומתברכים ומלך מתי נקרא מלך כשגדוליו באים אליו עשירים מספקים בכל מה שהצטרכו בלא חסרון ואז הוא מלך מלך למטה כשאלו מעטרים אותו בספוק בעטרות קדושות וכאן נקרא מלך ומיהו העולם אשר קדשנו וצונו ומשום שהוא עולם שלא התגלה בחוץ והוא נסתר קורא לו כך בדרך נסתר ועל זה לא נקרא אלא בדרך נסתר.
¹⁹⁶⁰ ע"י לעיל הערה 204.

¹⁹⁶¹ ע"י זהר חדש מב ע"א: נפילת אנפין מה היא הא אוקמוה דקא עביד כל מה דעביד משה צלותא ותחנונים ובעותין ונפילת אפים דכתיב ואתנפל לפני ה' אבל בתר דמסיים צלותיה ועאל בכל אינון דרגין עילאין ואתקשרת כלה בכלהו אית לנחתא לתתא והואיל ונחית לתתא אצטריך נפילת אנפין באלפא ביתא.

מ"ט בגין דכיון דצלי צלותיה ואודי על חובוי מכאן ולהלאה אחזי גרמיה דמסר נפשיה למאריה ברחימו לדוד אליך ה' נפשי אשא וניחא ליה לההוא סטרא דשרייתא ביה מותא ועביד ליה נייחא בדא.

תרגום: מה היא נפילת אפים הרי פרשוה שעושה כל מה שעשה משה תפלה ותחנונים ובקשות ונפילת אפים נאמר (דברים ט) ואתנפל לפני ה' אבל אחר שמסים תפלתו ונכנס לתוך אותן הדרגות העליונות והכלה נקשרת בכלם יש לרדת למטה והואיל ויורד למטה צריך נפילת אפים באלפא ביתא

מה הטעם משום שכיון שהתפלל תפלתו והודה על חטאו מכאן והלאה מראה את עצמו שמסר נפשו לאדונו באהבה (תהלים כה) לדוד אליך ה' נפשי אשא ונוח לו לאותו הצד ששורה בו המות ועושה לו בזה נחת.

¹⁹⁶² ע"י רמב"ן יא ב, והערה 392.

¹⁹⁶³ ע"י לעיל הערה 1890.

¹⁹⁶⁴ ע"י לקמן הערה 2007.

¹⁹⁶⁵ ע"י לעיל הערה 395.

¹⁹⁶⁶ ע"י לעיל הערה 1167, ובמדבר ד מט.

ורזים עצומים מורים על נפלאות תמים דעים וכענין שדרשו (במ"ר פי"ב סי' טו) (במדבר ז א) להקים את המשכן לרבות משכן אחר שהוקם עמו (בראשית כא א) וה' פקד את שרה לרבות שאר עקרות מלמד שכל העקרות נפקדו עמה וכן כיוצא באלו בכל אתין שבתורה שיש בכל אחד מהם ענין מפואר ומי חכם ויבן אלה נבון וידעם:

ועי"ש: וע"ד הקבלה את ה' אלהיך תירא היא היראה מה שאין המחשבה משגת¹⁹⁷² ואותו תעבוד היא החכמה וכן מצינו בירושלמי (ברכות ט ז) ואותו תעבוד¹⁹⁷³ אותו ואת תורתו היא התורה שקדמה לעולם אלפים שנה ובו תדבק¹⁹⁷⁴ הבינה כי שם תשובת הנשמות ובשמו תשבע לשון שבעה¹⁹⁷⁵

אחרת תתאה דהא תנינן בכל אתר את יהו"ה דא שכינתא כמו (ישעיה ו א) וארא את יהו"ה את לרבות ואת לאכללא יום בלילה ולילה ביום כדכתיב (שם מט כה) ואת שד"י דהא מתמן נפקין ברכאן לברכא עלמין.

תרגום: בא וראה, ליוסף נוספה ברכה אחרת, כמו שנאמר, "מאל אביך ויעזרך" וגו'. פסוק זה קשה, "מאל אביך", צריך להיות אל אביך יעזרך, מה זה "מאל אביך" ואחר כך "ויעזרך". ואת שד"י, צריך להיות כתוב ואל שד"י, כמו שכתוב "ואל שד"י יתן לכם רחמים לפני האיש". "ויברכך", צריך להיות כתוב יברכך. אלא הורישו מלמעלה ומטה. הורישו מלמעלה, "מאל אביך" שהוא ירושה עליונה, מקום שנקרא שמים. "ויעזרך", כדי שלא יחליף מקום זה למקום אחר. ושסיועו יהיה ממקום זה ולא מאחר. "ואת שד"י", מה זה "ואת שד"י", אלא זו דרגה אחרת תחתונה, שהרי שנינו, בכל מקום "את ה'" זו השכינה, כמו "וארא את ה'", את לרבות, ואת להכליל יום בלילה ולילה ביום, ככתוב "ואת שד"י", שהרי משם יוצאות ברכות לברך את העולמות.

עי' זהר ח"ב דף צ ע"א: רבי אלעזר אמר כבוד את אביך דא קודשא בריך הוא ואת אמך דא כנסת ישראל את אביך את דייקא לאכללא שכינתא (ד"א עלאה) רבי יהודה אמר כבוד את אביך סתם ואת אמך סתם דהא כלא הוה במנינא את לרבות כל מה דלעילא ותתא.

תרגום: רבי אלעזר אמר כבוד את אביך זה הקדוש ברוך הוא ואת אמך זו כנסת ישראל את אביך את דווקא להכליל שכינה (עליונה) רבי יהודה אמר כבוד את אביך סתם ואת אמך סתם שהרי הכל היה במנין את לרבות כל מה שלמעלה ומטה.

עי' טעמי המצות (כי תצא): ידוע שריבוי בנוקב' יען שעיקרה רבוי כי בתחלה נברא אדם ואח"כ לקח צלעו וריבבה ומשם נברא הנוקב' ולכן את"ן וגמ"ן שהם הריבויים בנוקבא אלא שגם הוא בלא' ואת הוא ברחל כי א"ת הוא כ"ב אתון מא' עד ת'.

¹⁹⁷² עי' זהר ח"א דף קיב ע"א: כתיב (דברים י כ) את יהו"ה אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע האי קרא אוקמוה אבל תא חזי ליהו"ה אלהיך תירא לא כתיב אלא את יהו"ה מאי את דא דרגא קדמאה אתר דחלא דקב"ה ובגין כך כתיב תירא דתמן בעי בר נש לדחלא קמי מאריה (קב"ה) בגין דאיהו <בי> (ב)דינא.

תרגום: כתוב "את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע". הפסוק הזה בארוהו. אבל בא וראה, לה' אלהיך תירא לא כתוב, אלא כתוב "את ה'". מה זה "את", זו הדרגה הראשונה, המקום של יראת הקדוש ברוך הוא, ולכן כתוב "תירא", ששם אדם צריך לירא לפני רבונו (הקדוש ברוך הוא), משום שהוא (בית) דין.

¹⁹⁷³ עי"ש ע"ב: ואותו תעבוד דא דרגא עלאה דקיימא על האי דרגא תתאה ולא מתפרשאן לעלמין את ואתו דא בדא דבקין ולא אתפרשן מאי ואתו דא אתר ברית קדישא אות לעלמין דהא פולחנא לא שריא באת ולאו איהו למפלח אלא למדחל אבל פולחנא איהו לעילא ובגין כך ואתו תעבוד

תרגום: "ואותו תעבוד", זו הדרגה העליונה שעומדת על הדרגה התחתונה הזו, ולא נפרדים לעולמים. "את" "ואותו" זה עם זה דבקים ולא נפרדים. מה זה "ואותו", זה מקום ברית קודש, אות לעולמים, שהרי עבודה לא שורה באות ואינו לעבוד אלא לירא, אבל העבודה היא למעלה, ולכן "ואותו תעבוד".

¹⁹⁷⁴ עי"ש: ובו תדבק באתר דאיהו דבקותא לאתדבקא דאיהו גופא דשרי באמצעיתא

תרגום: "ובו תדבק", במקום שהוא דבקות להדבק שהוא גוף ששורה באמצע. ¹⁹⁷⁵ עי"ש: ובשמו תשבע אתר שביעאה דדרגין וסימניך (ירמיה ל ט) ואת דוד מלכם אשר

אקים להם

תרגום: "ובשמו תשבע", המקום השביעי של הדרגות, וסימן לדבר "ואת דוד מלכם אשר אקים להם".

עי' זהר ח"א דף רד ע"ב: זכאה איהו בר נש דאסתמר למיהך בארץ קשוט ולא תדבקא במאריה תדיר דכתיב (דברים י כ) ובו תדבק וכתוב (שם ו יג) את יהו"ה אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ובו תשבע לא כתיב אלא ובשמו מאי תשבע כמה דאוקימנא למהוי מתדבק ברזא דמהימנותא שבעה דרגין לעילא עלאין על כלא רזא דשלימו דמהימנותא ורזא דשבעה

והנה הכל רמוז בפסוק זה (קהלת ז יט) מעשרה שלימים אשר היו בעיר וכן רמוזים בפסוק (דברי הימים א' כט יא) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה באור כי כל¹⁹⁷⁶ בין השמים והארץ¹⁹⁷⁷ כי הוא השלום המכריע¹⁹⁷⁸ וכן רמוזים עוד כלן בשיר השירים בפסוק (שיר השירים ה טו) שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז באורו כי שוקיו הם עמודים לשש¹⁹⁷⁹ והרי הם שמונה יסוד ואלף דל"ת הרי הכל רמוז בפסוק זה וכן בפרשה (משלי ח כב) ה' קנני ראשית

דרגין דלתתא מנייהו דאינון חבורא חד וקשורא חד אלין באלין למהוי כלהו חד ובגין כך כתיב (מ"א ח סה) שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום וכלא חד וקשורא חד ועל דא כתיב (דברים ו יג) ובשמו תשבע מלעילא ומתתא זכאה איהו מאן דזכי לאתדבקא ביה בקב"ה כדקא יאות זכאה הוא בעלמא דין ובעלמא דאתי דקב"ה פתח ליה אוצרין טבין קדישין בשעתא דאצטרין לקבלא צלותיה <כד"א> [נ"א ומאן דמייחד אלין באלין עליה כתיב] (כדכתיב) (שם כח יב) יפתח יהו"ה לך את אוצרו הטוב את השמים אלין אוצרין דלעילא ותתא שבעת ימים ושבעת ימים כלהו חד דכתיב את אוצרו הטוב את השמים אוצרו חד ואיהו את השמים (זכריה ד ב) שבעה ושבעה מוצקות ואינון חד

תרגום: אשרי האיש שנשמר ללכת בדרך אמת ולהדבק תמיד ברבוננו, שכתוב "ובו תדבק". (וכתוב "את יי אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק"). "ובשמו תשבע", ובו תשבע לא כתוב אלא "ובשמו", מה זה "תשבע", כמו שבארנו, להיות דבק בסוד האמונה. שבע דרגות למעלה עליונות על הכל, הסוד של שלמות האמונה, והסוד של שבע דרגות שלמות מהם, שהם חיבור אחד וקשר אחד, אלו עם אלו, שכולם יהיו אחד. ולכן כתוב "שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום", והכל אחד וקשר אחד. ועל כן כתוב "ובשמו תשבע", מלמעלה ומלמטה. אשריו, (מי שזוכה להתדבק בקדוש ברוך הוא כראוי, אשרי הוא בעולם הזה ובעולם הבא. שהקדוש ברוך הוא פותח לו אוצרות טובים קדושים בשעה שיצטרך לקבלת התפלה, כמו שנאמר נ"א ומי שמיחד אלו עם אלו, עליו כתוב) "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים", אלו האוצרות שלמעלה ולמטה. שבעת ימים ושבעת ימים כולם אחד, שכתוב "את אוצרו הטוב את השמים". אוצרו אחד, והוא "את השמים", "שבעה ושבעה מוצקות", והם אחד.

¹⁹⁷⁶ עי' זהר ח"א יז ע"א שהוא כינוי למידת היסוד.

¹⁹⁷⁷ עי' לעיל הערה 75.

¹⁹⁷⁸ עי' זהר ח"ג דף קטו ע"ב: ת"ח כתיב (&) ונתתי שלום בארץ הוא יסוד דאיהו שלמא דארעא שלמא דביתא שלמא דעלמא (&) ויסרתי אתכם אף אני שבע מאי שבע דא צדק הא ודאי ברית ובג"כ דברי הברית ניהו.

תרגום: בא וראה כתוב "ונתתי שלום בארץ" הוא יסוד, שהוא שלום הארץ, שלום הבית, שלום העולם. "ויסרתי אתכם אף אני שבע", מה זה שבע, זה צדק, הרי ודאי הברית, ולכן דברי הברית הם.

ועי' שם רעג ע"ב: ח"י מצד יסוד הנקרא שלום שנאמר (&) וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יי'.

תרגום: ח"י מצד יסוד הנקרא שלום שנאמר ובריתי שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה'.¹⁹⁷⁹ עי' זהר ח"ג צ ע"ב: חתום חתמה תורה חתימה דאורייתא דאיהי תורה שבכתב באן אתר בלמודי אלין נביאי כד"א (&) ויקם את העמוד הימני ויקרא שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא שמו בועז ומתמן אתפרשן אורחין לנביאי מהימני וקיימי אלין בקיומא לגופא לשית טהירין הה"ד (&) שוקיו עמודי שש וכלא לא קיימא אלא בשלימו ולא שרייא קדוש' דכלא אלא בשלימו כד מתחבראן דא בדא כלא הוא שלים כלא הוא חד לא אתפגי' אתר וע"ד אקרי כ"י שלם כד"א (&) ומלכי צדק מלך שלם (&) ויהי בשלם סכו ובג"כ לא שרייא כלא אלא באתר שלים

תרגום: חתום חותמה תורה, חתימה של התורה שהיא תורה שבכתב, באיזה מקום בלמדי אלו הנביאים, כמו שנאמר ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין, ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בועז, ומשם נפרדות הדרכים לנביאים הנאמנים, ואלה עומדים בקיום לגוף לששת האורות, זהו שכתוב שוקיו עמודי שש, והכל לא עומד אלא בשלמות, ולא שורה קדושה של הכל אלא בשלמות כשמתחברים זה עם זה, הכל הוא שלם, הכל הוא אחד, לא נפגם המקום, ולכן נקראת כנסת ישראל שלם, כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם, ויהי בשלם סוכו, ולכן לא שורה הכל אלא במקום שלם.

ועי' שם רפב ע"א: נצח והוד לקבלייהו יכין ובוועז.

ועי' תיקר"ז כג ע"א: קוצותיו אלין שית קצוות דאינון ה"א שית פרקין דכלילן בתרין שוקין דאינון יום חמישי ויום ששי דעלייהו אתמר שוקיו עמודי שש.

תרגום: קוצותיו אלו שש קצוות שהן ה"א ששה פרקים שכלולים בשתי שוקים שהם יום חמישי ויום ששי שעליהם נאמר שוקיו עמודי שש.

דרכו¹⁹⁸⁰ שאמר (שם כד) באין תהומות והרים וארץ וזה מבואר

(י בא): הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך את הגדלת ואת הנוראת האלה
אשר ראו עיניך:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה הוא תהלתך אלהי ישראל¹⁹⁸¹ והוא אלהיך השם המיוחד¹⁹⁸² וכן גלה לך הכתוב כי ישראל נתונים לשתי מדות אלו הוא שאמר (דברים כו יט) ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת לתהלה שהוא השם ולתפארת השם המיוחד והכוונה לומר כי התהלה שהוא השם¹⁹⁸³ בו התפארת מדת רחמים במדת הדין וכענין שכתוב (תהלים פט יח) כי תפארת עוזמו אתה

(יא י): כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך בגן הירק:
עי' רמב"ן: כאשר ה' אלהיך ידרוש אותה וכו' ויש בו סוד עמוק כי הארץ הזאת נדרשת בכל¹⁹⁸⁴ והיא הכל וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמת:

(יא יב): ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ארץ אשר ה' אלהיך דרש אותה תמיד זו ביהמ"ק של מעלה¹⁹⁸⁵ שעליו אמר הכתוב (ישעיה סו א) והארץ הדום רגלי¹⁹⁸⁶ כי רגלי האדם סופו ועל כן הזכיר בה ה' אלהיך¹⁹⁸⁷ ומזה נקרא ביהמ"ק של מטה (ישעיה סד י) בית קדשנו

¹⁹⁸⁰ עי' תיקו"ז יב ע"ב: פקודא רביעאה במלת בראשית דא אורייתא דאתמר בה ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח כב) ודא שכינתא תתאה דאיהי ראשית לנבראים ואיהי אחרית לחכמה עלאה ובגינה אתמר מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו י).
תרגום: מצוה רביעית במלת בראשית זו תורה, שנאמר בה "ה' קנני ראשית דרכו". וזו שכינה תחתונה, שהיא ראשית לנבראים, והיא אחרית לחכמה עליונה, ובגללה נאמר "מגיד מראשית אחרית".

¹⁹⁸¹ עי' לעיל הערה 1012.

¹⁹⁸² עי' לעיל הערה 204.

¹⁹⁸³ עי' שער מאמרי רשב"י (&): ונורא הוא ת"ת המחבר שתי תהלות יחד תהלה עליונה בינה ותהלה תתאה מלכות ולפיכך נקרא נורא תהלות.
¹⁹⁸⁴ עי' דבריו לעיל בראשית כד א.

¹⁹⁸⁵ עי' זהר ח"א דף צה ע"ב: פתח אידך ואמר (קהלת י ז) אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו וכתוב (שם טז) אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו הני קראי קשיין אהדדי ולא קשיין האי דכתיב אשריך ארץ דא ארץ דלעילא דשלטא על כל אינון חייין דלעילא ובגין כך אקרי ארץ החיים ועלה כתיב (דברים יא יב) ארץ אשר יהו"ה אלהיך דורש אותה תמיד וכתוב (שם ח ט) ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה לא תחסר כל בה דייקא.
תרגום: פתח אחר ואמר, "אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו". וכתוב "אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבוקר יאכלו". הפסוקים הללו קשים זה על זה, ולא קשים. זהו שכתוב אשריך הארץ הזאת, הארץ שלמעלה ששולטת על כל אותם החיים שלמעלה, ולכן נקראת ארץ החיים. ועליה כתוב "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד", וכתוב "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה". "לא תחסר כל בה" במדויק.

ועי' זהר ח"ב ה ע"ב: כהא דתניא אמר רבי יהודה מאי דכתיב (במדבר ז א) ויהי ביום כלת משה כלת כתיב ביוםא דעאלת כלה לחופה ושכינתא דא היא כלה אתי מלבנון תבאי מאתר בי מקדשא דלעילא.

תרגום: כמו זה ששינונו אמר רבי יהודה מה זה שכתוב ויהי ביום כלת משה כתוב כלת ביום שנכנסה כלה לחפה ושכינה זו הכלה אתי מלבנון תבואי ממקום בית המקדש שלמעלה
¹⁹⁸⁶ עי' זהר (ח"ב פה ע"ב): והארץ הדום רגלי, שמים שמים עלאין, וארץ ארץ עלאה. ועי'

הערה 214.

¹⁹⁸⁷ עי' במדבר ט ח שזו ה' אחרונה, וכן עי' לקמן לא ג ש"ה' אלהיך" היא כינוי למידת המלכות.

ותפארתנו כלומר ביתו של קדשנו ותפארתנו כי קדשנו הוא הכבוד¹⁹⁸⁸ וזהו סוד הכתוב (תהלים צו ו) עוז ותפארת במקדשו¹⁹⁸⁹

(יא יג): וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ כְּכֹל לְבַבְכֶם וּכְכֹל נַפְשְׁכֶם:
 עי' ר' בחיי: וכן תצטרך לדעת כי מימות משה עד אנשי כנסת הגדולה היתה התפלה בישראל בלתי מסודרת בתקון שוה לכלן אבל היה כל אחד מתפלל ועושה מליצה לעצמו כפי ידיעתו¹⁹⁹⁰ וחכמתו עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנו תפלה זו של י"ח כדי שתהיה מסודרת בפי הכל ולכך תקנוה בלשון פשוט מובן כדי שלא יתבלבלו הרעיונים בהבנת הלשון ושיהיו כל ישראל שוין בה בין חכמים בין טפשים אמנם תקנו אותה בכוונה גדולה ובהשגחה יתרה במה שהיא מסודרת שלש ברכות של שבת לפני התפלה והן אבות וגבורות וקדושת השם ושלש לאחריה והן עבודה והודאה וברכת כהנים וסדרו לנו באמצע י"ב ברכות שהן כלל כל צרכי האדם וכל זה לא היה במקרה כי אם בעיון גדול מוכרח ומוצרך ואם תשתכל בשם הגדול המיוחד המתחלק לי"ב צרופין והסימן בו ז"ה שמי לעלם¹⁹⁹¹ תמצא שלשה שמות ראשונים כנגד האבות וגבורות וקדושת השם, שלשה שמות אחרונים כנגד עבודה והודאה וברכת כהנים, ששה שמות האמצעים כנגד שש ברכות שהן: אתה חונן, השיבנו, סלח לנו, גאולה, רפואה, ופרנסה. ויש לך להוסיף פנים ואחור בששה הנשארים שהם: קבוץ גלויות, משפט, על הצדיקים, בנין, מלכות, תפלה. וברכת המינין אין בשם הזה כנגדו כי היא כנגד מדת הדין¹⁹⁹², ואל הכבוד הרעים¹⁹⁹³ שהוא במזמור (תהלים כט ג) הבו לה' בני אלים, מוסף על י"ח אזכרות שבו. ותקנו אותה כדי שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדה וכנגד האויבים, ונכלל עוד בזה הכנעת יצר הרע שבאדם שהוא מכלל האויבים והוא מחלק מדת הדין.

(יא כב): כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם

¹⁹⁸⁸ עי' הערה 592 ששכינה היא בחי' כבוד.

¹⁹⁸⁹ עי' לקמן הערה 2198.

¹⁹⁹⁰ עי' רמב"ם (הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק א הלכה ד) כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג:

¹⁹⁹¹ עי' ספר הפליאה (&): הו"ה ד' אותיות הם ומתגלגלים י"ב היות ומ"ח אותיות, אהיה ד' אותיות הם וכו' זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ר"ל זה עולה י"ב.

¹⁹⁹² עי' זהר ח"ג רנ ע"א: ועוד מכל החי ח"י ברכאן דצלותא מאינון ט' ט' ברכתא דמינין בה אשתלימו י' ספיראן מעילא לתתא ומתתא לעילא ואיהו לקבל נח ועוד מכל החי שכינתא אגינת על אלן דנטרין י' אות שבת בתחומא דליה דאיהו ח' אלפים תרין אלפין לכל צד.

תרגום: ועוד "מכל החי", ח"י ברכות התפלה, מהן תשע תשע, ברכת המינים בה נשלמות עשר ספירות ממעלה למטה וממטה למעלה, והיא כנגד נח. ועוד "מכל החי", השכינה מגינה על אלו ששומרים י', אות שבת בתחום שלו, שהוא שמונת אלפים, אלפיים לכל צד.

¹⁹⁹³ עי' ברכות דף כח ע"ב: אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה אמר רבי לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד אל הכבוד הרעים.

לְעִשְׂתָּהּ לְאַהֲבָהּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלֶכֶת בְּכָל דְרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ:
 ע"י רמב"ן: ויתכן שתכלול הדביקה לומר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא
 תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו
 ובלשונו ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני ה' ויתכן באנשי המעלה הזאת שתהיה נפשם
 גם בחייהם צרורה בצרור החיים¹⁹⁹⁴ כי הם בעצמם מעון לשכינה¹⁹⁹⁵ כאשר רמז בעל
 ספר הכוזרי וכבר הזכרתי מזה בפרשת העריות (ויקרא יח ד) ומה שאמר יהושע כאשר
 עשיתם עד היום כי בהיותם במדבר וענן ה' עליהם והמן יורד מן השמים והשלו עולה
 והבאר לפניהם תמיד וכל מעשיהם בידי שמים בדברים נסיים הנה מחשבתם ומעשיהם
 עם השם תמיד ולכן יזהירם יהושע שגם עתה בארץ בהסתלק מהם המעשים הנפלאים
 ההם תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד והנורא ולא תפרד כוונתם מן
 השם:

פרשת ראה

(יב ה): כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ
 שֵׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבֵאתָ שְׁמָה:
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת לשכנו תדרשו לכבודו תדרשו ובאת שמה לראות את
 פני האדון ה' אלהי ישראל¹⁹⁹⁶ וממנו אמרו חכמים שכינה¹⁹⁹⁷:

(טז ח): שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לָהּ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
 מְלָאכָה:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל¹⁹⁹⁸ ובא ללמדנו סוד היום
 אבל איננו שווה לעצרת של שמיני כי השמיני רגל בפני עצמו והקרוב של כנסת ישראל
 ואיננו כקרבת של שבעת הימים אבל שביעי של פסח הוא מכלל הרגל ועצרת כי

¹⁹⁹⁴ ע"י לעיל הערה 321.

¹⁹⁹⁵ ע"י מדרש רבה בראשית פרשה מז פסקה ו: אר"ל האבות הן הן המרכבה שנא' ויעל
 אלהים מעל אברהם ויעל מעליו אלהים (בראשית כה) והנה ה' נצב עליו.

¹⁹⁹⁶ ע"י לעיל הערה 1012.

¹⁹⁹⁷ ע"י הערה 592 ששכינה היא בחי' כבוד.

¹⁹⁹⁸ ע"י זהר ח"ג דף צו ע"ב: תא חזי כתיב ביום השמיני עצרת מאן עצרת אלא בההוא אתר
 דכלא מתקשרן כחדא אקרי עצרת מאי עצרת (ס"א כנופיא כנישו) כנישו ואי תימא הכא דאקרי
 עצרת מ"ט אלא בכל אינון יומין יומי סעודתי דענפי אילנא הוו ועל דא שבעים פרים אינון לבתר
 חדוותא (דגופא) דאילנא ממש וחדוותא דאורייתא ובגיניה הוא יומא חד עצרת חדוותא
 דאורייתא חדוותא דאילנא דהוא גופא ועל דא לית חולקא בהאי יומא אלא לקב"ה וכנסת ישראל
 בג"כ עצרת תהיה לכם ולא לאחרא (ס"א לבתר חדוותא דאילנא ממש ובגיניה הוא יומא חד
 ולית חולקא בהאי יומא אלא לקב"ה וכ"י וע"ד כתיב עצרת תהיה לכם אוף הכי בהאי יומא
 חדוותא דאורייתא חדוותא דאילנא דהוא גופא וכלא אשתכח ביה) דהא בשעתא דמלכא אשתכח
 כלא אשתכח ביה ועל דא תנינן בעצרת על פירות האילן והא אוקמוה בגין כך אחד אקרי אחד
 ודאי כמה דאמרן.

תרגום: בא וראה כתוב ביום השמיני עצרת, מי העצרת, אלא באותו מקום שהכל נקשרים
 כאחד נקרא עצרת, מה זה עצרת (כנופיא התכנסות), התכנסות. ואם תאמר כאן שנקרא עצרת
 למה, אלא בכל אותם ימים ימי הסעודות של ענפי האילן היו, ועל כן שבעים פרים הם. אחר כך
 שמחת (הגוף) האילן ממש ושמחת התורה, ובגללו הוא יום אחד עצרת שמחת התורה, שמחת
 האילן שהוא הגוף, ועל כן אין חלק ביום הזה אלא לקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, לכן עצרת
 תהיה לכם, לכם ולא לאחר. (אחר כך שמחת האילן ממש, ובגללו הוא יום אחד, ואין חלק ביום
 הזה אלא לקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, ולכן כתוב עצרת תהיה לכם, אף כאן ביום הזה שמחת
 התורה שמחת האילן, שהוא גוף והכל נמצא בו.) שהרי בשעה שהמלך נמצא הכל נמצא בו, ועל
 כן שנינו בעצרת על פירות האילן, והרי פרשוה, לכן נקרא אחד, אחד ודאי כמו שאמרנו.

לפעמים תמנה שמינית ולפעמים תהיה בכלל והנה היא כשבת שיש בה זכור ושמור¹⁹⁹⁹ כבוד יום וכבוד לילה והקרבתן בשביעי מכלל הרגל ועל כן אמר כאן עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ושם אמר והקרבתם אשה לה' עצרת היא כי האשה עצרת ולכך היא סעודה קמנה והמשכיל יבין ולא הזכיר כאן השמיני של חג שכבר הזכיר ואיננו חייב שנעלה בו לרגל פעם אחרת:

(טז יד): וְשִׁמְחֵתָּ בְּחֶגְךָ אֶתְּהָ וּבְנֶגְךָ וּבְתֶגְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְחֵלְוֵי וְהִגֵּר וְהִתְנוּם וְהָאֱלֹמֶנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ:

עי' ר' בחיי: ודרך הקבלה בשלש רגלים אלו הנזכרים בפרשיות כסדרן פסח שבועות סכות כנגד שלשה אבות החסד והדין והרחמים פסח כנגד מדת החסד כלשון (שמות יב כג) ופסח ה' על הפתח²⁰⁰⁰ ותרגם אונקלוס ויחוס וזהו שכתוב (תהלים קלו י) למכה מצרים בכבוריהם כי לעולם חסדו שהרי מכת בכורות שבו יצאו ישראל דין היה למצרים וחסד לישראל שבועות כנגד מדת רחמים שהוא המכריע²⁰⁰¹ ומזה דרשו (דברי הימים א' כט יא) והתפארת זה מתן תורה לפי שהתורה בשם המיוחד²⁰⁰² נתנה²⁰⁰³ סכות כנגד מדת הדין²⁰⁰⁴ לשון סוכה ברוח הקודש וכן אמרו למה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח"ק וזהו (תהלים סח יח) אדני במ סיני בקדש כלומר בחכמה שהרי מצות הסכה רמז לחכמה ולכך דרשו קדש בסיני לא נאמר אלא סיני בקדש מלמד שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו והענין שהוא מקום עולמו²⁰⁰⁵ או בית עולמו וכן החכמה²⁰⁰⁶ נרמזת בבי"ת של בראשית²⁰⁰⁷ והסוכה נקרא בית שנאמר (בראשית לג יז) ויעקב נסע

¹⁹⁹⁹ עי' לעיל הערות 184 4581.

²⁰⁰⁰ עי' זהר ח"ג יד ע"א: תאנא כתיב (שמות יב כג) ופסח יהו"ה על הפתח ומאי ופסח יהו"ה על הפתח דשריא על האי פתחא חסד לאתבסמא ובגיני כך (שמות יב כג) ולא יתן המשחית וגו' תרגום: שנינו כתוב (שמות יב) ופסח ה' על הפתח, מה זה ופסח ה' על הפתח, ששורה על הפתח הזה, חסד להתבשם, ולכן ולא יתן המשחית וגו'.

²⁰⁰¹ עי' תקי"ז סב ע"א: דרגיה עמודא דאמצעיתא דאיהו שבועות.

²⁰⁰² עי' לעיל הערה 204.

²⁰⁰³ עי' רמב"ן שמות ו ב.

²⁰⁰⁴ עי' זהר ח"א קעב ע"ב: תא חזי (בראשית לג יז) ויעקב נסע סכתה אתנטיל לקבלא חולקא דמהימנותא מה כתיב לעילא (שם טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה וכתוב ויעקב נסע סכתה אלא כל חד אתפרש לסטרא דיליה עשו לסטרא דשעיר מאן שעיר דא היא אשה זרה אל נכר ויעקב נסע סכתה דא מהימנותא עלאה (שם יז) ויבן לו בית כמה דאת אמר (ישעיה ב ה) בית יעקב א"ר אלעזר דאתקין תפלת ערבית כדקא יאות ולמקנהו עשה סכת שאר סכת לנטרא לון ודא הוא חולקיה וכדין (בראשית לג יח) ויבא יעקב שלם שלם מכלא ואוקמהו

תרגום: בא וראה, "ויעקב נסע סוכתה", נסע כנגד חלק של האמונה. מה כתוב למעלה, "וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה", וכתוב "ויעקב נסע סוכתה". אלא כל אחד נפרד לצד שלו, עשו לצד של שעיר. מה זה שעיר, זוהי אשה זרה, אל נכר. "ויעקב נסע סוכתה", זו האמונה העליונה. "ויבן לו בית", כמו שנאמר "בית יעקב". אמר רבי אלעזר, שתקן תפלת ערבית כראוי. "ולמקנהו עשה סוכות", שאר סוכות לשמור אותם, וזהו חלקו. ואז "ויבא יעקב שלם", שלם מהכל, ובארוהו.

²⁰⁰⁵ עי' זהר ח"ב רמב ע"א: ובגין דא (&) ויפגע במקום לית פגיעה אלא פיוסא כגון (&) אל תפגעי בי כ"י פייסת ליה דלא יזוז מינה דקודשא בריך הוא איהו מקומו של עולם מאי עולם דא שכונתא.

תרגום: ומשום זה נאמר "ויפגע במקום", אין פגיעה אלא פיוס, כמו "אל תפגעי בי", כנסת ישראל מפייסת לו שלא יזוז ממנה, שהקדוש ברוך הוא הוא מקומו של עולם. מהו עולם, זו השכינה.

²⁰⁰⁶ עי' הערה 57 בענין חכמה תתאה.

²⁰⁰⁷ עי' תיקו"ז תיקון א': בראשית ב' ראשית זה השער לה' צדיקים יבאו בו (&) דא איהו תרעא דצדיקא דאית לון רשו לעאלא תמן וכו' בראשית ברא (בראשית א א) ב' איהו ודאי בה פתחת אורייתא בב' ודא בראשית ב' ראשית ב' איהו ודאי אוצרא דכלא עלה אתמר (ישעיה לג ו) יראת ה' היא אוצרו.

סכותה ויבן לו בית וכן הוא אומר (משלי כד ג) בחכמה יבנה בית²⁰⁰⁸ וכתוב (משלי ח ב) בית נתיבות נצבה והחכמה מקפת וסובבת את הכל ודוגמתה אות הבי"ת שהיא מוקפת משלשה צדדים כנגד הכשר הסכה שהיא שלש דפנות שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפה והוצרכו לומר כן ושלישית אפילו טפה על עוקצו של בי"ת היוצא מאחוריו וזה מבואר.

פרשת שופטים

(טז יח): שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשֹׁפְטֶיךָ וְשֹׁפְטֵי אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צְדָק:

עי' ר' בחיי: ושפטו את העם משפט צדק משפט של צדק²⁰⁰⁹ שיהיה המשפט דין²⁰¹⁰ נחתך וכן כתוב (ויקרא יט טז) בצדק תשפוט עמיתך וכמו שאמרו (סנהדרין ו ע"ב) יקוב הדין את ההר (כתובות פד א) ואמר ר' עקיבא אין מרחמים בדין ולכך אמר משפט צדק שהרי לשון משפט הוא המוצע וענין בינוני וזהו שכתוב (תהלים קיב ה) יכלכל דבריו במשפט (ירמיה ל יא) ויסרתיך למשפט וזה במדותיו של בשר ודם אבל צדק האמור במדותיו של הקדוש ברוך הוא כולל דין ורחמים ולכך אמר הכתוב (תהלים צט ד) משפט וצדקה ביעקב אתה עשית כי משפט הוא קו אמצעי והוא מדתו של יעקב ומזה אמר הכתוב (ירמיה י כד) יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני הזכיר אך למעט חלק הדין שבו ועל כן אמר יסרני ה' אך במשפט כלומר בחלק החסד אל באפך שהוא חלק הדין פן תמעיטני והבן היטב כי צדק הוא מדת דינו של עולם²⁰¹¹ דכתיב (תהלים ט ט) והוא ישפוט תבל בצדק מקבל ממדת הדין של מעלה הנקראת אלהים²⁰¹² וזהו שכתוב (תהלים נח יב) אך יש אלהים שופטים בארץ²⁰¹³ וזהו סוד הכתוב הזה שופטים כנגד

תרגום: בראשית, ב' ראשית, "זה השער לה' צדיקים יבאו בו", זהו שער הצדיקים, שיש להם רשות להיכנס לשם, ואחרים ושאינם צדיקים נדחים משם וכו' "בראשית ברא", ב' היא ודאי, בה פתחה התורה בב', וזו בראשית, ב' ראשית, ב' היא ודאי האוצר של הכל, עליה נאמר "יראת ה' היא אוצרו".

²⁰⁰⁸ עי' זהר ח"א כט ע"א: תנינן כל שלמה דאתמר בשיר השירים במלכא דשלמא דיליה במלך <נ"א בנוקבי מלכא> סתם בנוקבא מלה [מלך] תתאה בעלאה ורזא [דמלה] דירתא תתאה לעלאה תרווייהו כחד והיינו בי"ת דכתיב (משלי כד ג) בחכמה יבנה בית.

תרגום: שנינו כל שלמה שנאמר בשיר השירים במלך שהשלום שלו. במלך (בנוקבי המלך) סתם [בבחינת] בנקבה דבר (מלך) תחתונה בעליונה. וסוד הדבר, שתחתונה יורשת את העליונה, שתיהן כאחת, והיינו בי"ת, שכתוב "בחכמה יבנה בית".

²⁰⁰⁹ עי' זהר ח"ג נג ע"א: משפט ודאי דא קודשא בריך הוא צדק דא כנסת ישראל. ועי' שם מ ע"ב: פתח ההוא רביא ואמר (משלי כט ד) מלך במשפט יעמיד ארץ וגו' מאן מלך דא קודשא בריך הוא במשפט דא יעקב דאיהו כללא דאבהן.

תרגום: מלך במשפט יעמיד ארץ וגו', מי המלך, זה הקדוש ברוך הוא. במשפט, זה יעקב, שהוא הכלל של האבות.

²⁰¹⁰ עי' תיקור"ז יט ע"א: צדק מלכותא קדישא.

²⁰¹¹ עי' לקמן טז כ בשם ספר הבהיר. ועי' רבינו בראשית א ב.

²⁰¹² עי' תיקור"ז קמב ע"ב: חסד א"ל גבורה אלהים עמודא דאמצעיתא יהו"ה.

²⁰¹³ עי' זהר ח"ב רנז ע"א: והכא אתרשים שמא קדישא דאקרי אלהים בגין דאית אלהים חיים דאיהו לעילא לעילא סתים מכלא ואית אלהים דאיהו בי דינא דלעילא ואלהים דאיהו בי דינא דלתתא הדא הוא דכתיב (תהלים נח יב) אך יש אלהים שופטים בארץ אלהים עלאה רזא דאלהים חיים כליל לאלין דלתתא וכלא איהו חד

תרגום: וכאן נרשם השם הקדוש שנקרא אלהים משום שיש אלהים חיים שהוא למעלה למעלה נסתר מהכל ויש אלהים שהוא בית דין שלמעלה ואלהים שהוא בית דין שלמטה זהו שכתוב אך יש אלהים שופטים בארץ אלהים עליון סוד של אלהים חיים כולל את אלה שלמטה והכל הוא אחד.

אלהים שהוא מדת הדין של מעלה ושוטרים הנצח וההוד²⁰¹⁴ שעל ידם יוצאות הפעולות בעולם בדבר והפכו לטוב או לרע והכל נגמר ע"י צדק שהוא סוף הבנין²⁰¹⁵ וזהו ושפטו את העם משפט צדק ודרשו רז"ל (תנחומא ו) משפט צדק מלמד שעושיין צדקה עם שניהם עם הזכאי שהוא נוטל את שלו ועם החייב שמוציאין גולה מתחת ידו²⁰¹⁶.

(טז כ): צֶדֶק צֶדֶק תְּרֻדֶף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה צדק צדק תרדוף צדק המקבל מצדק²⁰¹⁷ תרדוף כשתשפוט צדק בבית דין שלך וכענין שכתוב (שמות טו טז) תפול עליהם אימתה ופחד אימתה ה"א אחרונה שבשם המקבלת מפחד.

וכן תמצא בספר הבהיר (עה) מאי צדק צדק תרי זימני אמר ליה דכתיב (שמואל ב' כב יג) מננה נגדו צדק ראשון צדק ממש זו שכניה שנאמר (ישעיה א כא) צדק ילין בה מאי צדק שני זה צדק שהוא מפחיד הצדיקים והאי צדק הוי²⁰¹⁸ כובע ישועה על ראשו ואין ראש אלא אמת שנאמר (תהלים קיט קס) ראש דברך אמת ואין אמת כי אם שלום שנאמר (מלכים – ב כ יט) אם שלום ואמת יהיה בימי עד כאן. ומטעם זה מצינו חכמי האמת שקורין לאדם המתגייר הבא לחסות תחת כנפי השכינה גר צדק²⁰¹⁹:

²⁰¹⁴ ע"י זהר ח"ב קיז ע"ב: קודשא בריך הוא שופט עמודא דאמצעייתא מסטרא דבינה דאיהו יהו"ה דיין מסטרא דמלכות שוטר הוא שליט (ומסטרא דיוסף הצדיק מתמן) (בראשית מב ו) ויוסף הוא השליט וכל ספירן אינון שופטים מסטרא דאמא עלאה דתפארת שופט ואינון שוטרים מסטרא דמלכות דצדיק מתמן שוטר ומושל תרגום: הקדוש ברוך הוא שופט העמוד האמצעי מצד של הבינה שהוא ידו"ד דין מצד המלכות שוטר הוא שליט (מצד של יוסף הצדיק משם (בראשית מב)) ויוסף הוא השליט וכל הספירות היו שופטים מצד של האם העליונה (בינה) שתפארת שופט והם שוטרים מצד המלכות שצדיק משם שוטר ומושל.

²⁰¹⁵ ע"י לעיל הערה 76. ²⁰¹⁶ ע"י זהר ח"ג רצב ע"א: ת"ח כד מתבסמא האי צדק ממשפט כדין אקרי צדקה ועלמא מתבסמא בחסד ואתמליא מניה דכתיב (שם לג) אוהב צדקה ומשפט חסד י' מלאה הארץ. תרגום: בא וראה כשזה הצדק מתמתק מהמשפט, אז הוא נקרא צדקה, ואז העולם נמתק בחסד ומתמלא ממנו. שנאמר "אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ".

²⁰¹⁷ ע"י זהר ח"ג רעד ע"ב: פקודא בתר דא לדון בסייף לדון בחנק לדון בדין סקילה לדון בדין שריפה לדון בסייף למאן לסמאל הה"ד כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד חרב דקב"ה י' רישא דחרבא ו' גופא דחרבא ה"א ה"א תרין פיפיות דילה צדק צדק תרדוף חתכין תרין דינין דינא מפי ב"ד דלעילא ודינא מפי ב"ד דלתתא ומהכא אשתמודע אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שנתן לו רשות מלמעלה נרתקא דחרבא אדנ"י תמן אשתכח דינא בק"ש יהו"ה חרבא דקב"ה עלה אתמר רוממות אל בגרונון וחרב פיפיות בידם בצדיק חי עלמין כליל ח"י ברכאן דביה אדנ"י שפתי תפתח ופי ביה עאל חרבא בנרתיקה וחמת המלך שככה ומתחברין תרין שמהן יאהדונה. תרגום: מצוה אחר זו לדון בסייף לדון בחנק לדון בדין סקילה לדון בדין שרפה לדון בסייף למי לסמאל זהו שכתוב כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד. חרב של הקדוש ברוך הוא י' ראש החרב ו' גוף החרב ה"א ה"א שתי פיפיות שלה צדק צדק תרדוף חותכים שני דינים דין מפי בית דין שלמעלה ודין מפי בית דין של מטה ומכאן נודע (חולין ז ע"ב) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שנתנת לו רשות מלמעלה. נרתיק של החרב אדנ"י שם נמצא דין בקריאת שמע יהו"ה חרב של הקדוש ברוך הוא עליה נאמר רוממות אל בגרונון וחרב פיפיות בידם בצדיק חי העולמים כולל ח"י ברכות שבו אדני שפתי תפתח ופי בו נכנסת החרב בנרתיקה וחמת המלך שככה ומתחברים שני שמות יאהדונה".

²⁰¹⁸ צדקה או לא, לאו, ומאי טעם, כדכתיב (שם נ"ט יז) וילבש צדקה כשריון, וצדק הוי (נוסף בבהיר).

²⁰¹⁹ ע"י זהר ח"ג יד ע"א: אמר רבי אלעזר הא תנינן גיורא כד אתגזר ועייל תחות גדפי דשכינתא אקרי גר צדק ולא יתיר גר צדק ודאי זכי למיעל בההוא כתרא דצדק. תרגום: אמר רבי אלעזר הרי שנינו כשג' נמול ונכנס תחת כנפי השכינה, הוא נקרא גר צדק, ולא יותר. גר צדק ודאי זוכה להיכנס לאותו כתר של צדק. ע"י לעיל הערה 453. וע"י זהר (ח"א צה ע"ב): פתח רבי אבא ואמר (ישעיה ה א) אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו וגו' ויעזקהו ויסקלהו וגו' הני קראי אית לאסתכלא בהו אמאי כתיב שירה תוכחה מבעי ליה לידידי לדודי

למען תחיה לעולם הבא בצדק עליון שהוא האור הגדול הצפון לצדיקים וירשת את הארץ בצדק תחתון שבארץ ישראל כנגדו ואל הכוונה הזו אמר שלמה (משלי כא כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד באורו שאם ירדוף האדם אחר מדת הדין הכלול מן הרחמים הנקראת חסד ה' ימצא צדק עליון שהוא הי העוה"ב²⁰²⁰ זהו ימצא חיים צדקה וכבוד וזה מבואר.

(יו ב): כִּי יִמְצָא בְּקֶרֶבְךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינָי ה' אֱלֹהֶיךָ לְעֵבֵר בְּרִיתוֹ:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – יתכן כי הזכיר באחד שעריך²⁰²¹ בעבור שאמר לעבור בריתו, והיא התועבה הנעשית בישראל²⁰²², יודיע הכתוב הברית, בארץ הברית, אבל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, וכבר הזכרתי הענין הזה (ויקרא יח כה)²⁰²³.

(יו ג): וַיִּלֶךְ וַיַּעֲבֵד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וְלַשִּׁמְשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל צִבָּא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – מה שהוסיף ואמר "אשר לא צויתני" כלפי שצוה אותנו בשמירת בריתו²⁰²⁴. ויאמר הכתוב (פסוק ב) אשר עשה את הרע לעבור הברית של סיני,

מבעי ליה כמה דכתיב שירת דודי כרם היה לידידי בקרן בן שמן אסתכלנא בכל אורייתא ולא אשכחנא אתרא דאקרי קרן בן שמן אלא הני קראי הא אוקמוה חברייא בכמה גוונין וכלהו שפיר והכי הוא אבל אשירה נא לידידי דא יצחק דהוה ידיד ואקרי ידיד עד לא יפוק לעלמא אמאי ידיד דתנינן רחימו סגי הוה ליה לקב"ה ביה דלא אתעביד עד דלא אתגזר אברהם אבוה ואקרי שלים ואתוסף ליה ה"א לאשלמותא וכן לשרה האי ה"א אתיהיבת <לה> (ליה) הכא אית לאסתכלא ה' לשרה שפיר אבל לאברהם אמאי ה"א ולא יר"ד י' מבעי ליה דהא הוא דכר הוה אלא רזא עלאה (הוה) [הוא] סתים בגוון אברהם סליק לעילא ונטיל רזא מה"א עלאה דאיהו עלמא דדכורא ה"א עלאה וה"א תתאה האי תליא בדכורא והאי בנוקבא ודאי ובגין כך אברהם סליק בה"א דלעילא ושרה נחתת בה"א דלתתא

תרגום: פתח רבי אבא ואמר, "אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו וגו', ויעזקה ויסקלהו וגו'". בפסוקים הללו יש להתבונן, למה כתוב שירה, היה צריך להיות תוכחה. "לידידי", היה צריך להיות לדודי, כמו שכתוב "שירת דודי". "כרם היה לידידי בקרן בן שמן", הסתכלתי בכל התורה ולא מצאתי מקום שנקרא קרן בן שמן, אלא את הפסוקים הללו החברים בארו בכמה צורות, והכל יפה וכך זה, אבל "אשירה נא לידידי", זה יצחק, שהיה ידיד, ונקרא ידיד טרם שיצא לעולם. למה ידיד, ששנינו, אהבה רבה היתה לקדוש ברוך הוא בו שלא נעשה טרם שנמול אברהם אביו ונקרא שלם, ונוספה לו ה"א להשלימו, וכן לשרה הרי נתנה לה ה"א הזאת. כאן יש להתבונן, ה' לשרה זה יפה, אבל לאברהם למה ה"א ולא יר"ד, היה צריך לכתוב יר"ד, שהרי הוא היה זכר. אלא סוד עליון היה (הוא) סתום אצלנו, אברהם עלה למעלה ונטל סוד מה"א העליונה שהיא העולם של הזכר, ה"א העליונה וה"א התחתונה, זו תלויה בזכר וזו ודאי בנקבה. ולכן אברהם עלה בה"א שלמעלה, ושרה ירדה בה"א שלמטה.

²⁰²⁰ היינו בינה, כנ"ל בהערה 2017.
²⁰²¹ עי' ר' בחיי כו טו ש"שעריך" היא שער התפילה, ועי' לקמן הערה 2098, זה השער לה'.
²⁰²² התועבה היא לשון של ביאות אסורות (ויקרא יח כב, כ יג, דברים כד ד) או עבו"ז (דברים ז כו, יג טו, יז ד).

²⁰²³ עי' לעיל הערה 635
²⁰²⁴ עי' תיקו"ז (קיב ע"ב): אמר רבי שמעון ווי לון לאינון דמניחין לאשתדלא באורייתא

דאתמר בה ולקח גם מעץ החיים ובפקודין דילה דאינון איבא דאילנא דאתמר ביה (בראשית ג כב) ואכל וחי לעולם ואזלין בתר אלין דמפתי לון מסטרא דנחש הקדמוני דאמרי לון השתדלון במלאכיא דממנן על ככביא ושמשא וסיהרא ועל אלין דממנן על רוחין ושדין למיהוי כאלה"ם יודעי טוב ורע ועליהו אתמר כה אמר ה' למזבחים ולמקטרים לככבים ולמזלות ולשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר לא צויתי ודא איהו דמני קודשא בריך הוא לאדם ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וגו' ויש"ו חייבא בהאי הוה משתדל ודור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וקודשא בריך הוא אעקר לון מעלמא דין ומעלמא דאתי ודא איהו (בראשית ב יז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות מות בעלמא דין ותמות בעלמא דאתי וחובא דא גרים חורבן בי מקדשא וגלות ישראל בין אומין דעלמא ואתקטילו מנייהו.

שכתוב (שמות י"ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי²⁰²⁵. והברית הזאת הוא מדת יום ומדת לילה²⁰²⁶. ובאור זה אף על פי שצויתיו בקרבן התמיד לעשות שני כבשים האחד בבקר והאחד בערב, והם כנגד מדת יום ומדת לילה המשפיעים אורה וכה בשני המאורות, שהם השמש והירח, לא צויתי לעבוד לשמש ולירח והבן זה²⁰²⁷.

(יו טו): שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה שום תשים עליך מלך ידוע כחו של מלך מה הוא כי הוא רגל רביעי במרכבה הנקרא מלכות כי הכתרים²⁰²⁸ עם המכריע הם שלשה אבות המרכבה והמלכות הוא הרביעי²⁰²⁹ וכנגדו מלך ישראל והמלכות נקרא צדק²⁰³⁰ ופסוק מלא הוא (ישעיה לב א) הן לצדק ימלך מלך והוא שנאמר עליו (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה כי היא האבן המשלמת הבנין ומאסו בה הבונים²⁰³¹ הם האבות שכל העולם נבנה מהם שכל אחד ואחד לקח מדתו למעלה ממנה ולכך בא דוד ולקחה לחלקו והיתה לראש פנה כי היא האבן הראשה והפנה הרביעית ואף על פי שמלך למעלה מן המלכות²⁰³² מצינו במקומות שהמלכות נקרא מלך והוא שכתוב (ישעיה מד ו) מלך ישראל וגואלו ה' צבאות וכן (תהלים קמה א) ארוממך אלוהי המלך

תרגום: אמר רבי שמעון אוי להם לאותם שמניחים מלעסק בתורה שנאמר בה ולקח גם מעץ החיים ובמצוותיה שהן פרי האילן שנאמר בו ואכל וחי לעלם והולכים אחר אלו שמפתים אותם מצד הנחש הקדמוני שאומרים להם השתדלו במלאכים שממונים על הכוכבים והשמש והלבנה ועל אלו שממונים על רוחות ושדים להיות כאלה"ם ידעי טוב ורע ועליהם נאמר כה אמר יהו"ה למזבחים ולמקטרים לככבים ולמזלות ולשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר לא צויתי וזהו שצוה הקדוש ברוך הוא את האדם ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וגו' ובלעם הרשע היה מתעסק עם זה ודור אנוש ודור המבול ודור הפלגה והקדוש ברוך הוא עקר אותם מהעולם הזה ומהעולם הבא וזהו כי ביום אכלך ממנו מות תמות מות בעולם הזה ותמות בעולם הבא והחטא הזה גרם את חרבן בית המקדש וגלות ישראל בין אומות העולם ונהרגו מהם.

וע"י זהר (ח"א לה ע"ב): רבי יהודה שאיל לרבי שמעון הא דתנינן אדם הראשון מושך בערלתו הוה מאי הוא א"ל דפריש ברית קדש מאתריה (ומחולקיה) ודאי מושך בערלה הוה ושבק ברית קדש ודבק בערלה ואתפתה במלה דנחש ומפרי העץ דא אתתא לא תאכל ממנו בגין דכתיב (משלי ה ה) רגליה יורדות מות שאלו צעדיה יתמוכו ובהאי הוי פרי דהא באחרא לא הוי פרי כי ביום אכלך ממנו מות תמות בגין דאילנא דמותא הוי כדקאמרן דכתיב רגליה יורדות מות.

תרגום: רבי יהודה שאל את רבי שמעון, מה זה ששנינו, אדם הראשון היה מושך בערלתו. אמר לו, שהפריד ברית קודש ממקומו ומחלקו, ודאי שהיה מושך בערלה. ועזב ברית קודש ודבק בערלה והתפתה בדבר הנחש. "ומפרי העץ" זו אשה, "לא תאכל ממנו" בגלל שכתוב "רגליה יורדות מות שאלו צעדיה יתמוכו". ובזה היה פרי, שהרי באחר לא היה פרי, "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", בגלל זה עץ המות היה, כמו שאמרנו שכתוב "רגליה יורדות מות".

²⁰²⁵ עיי"ש ברמב"ן והערה 1115.

²⁰²⁶ ע"י לעיל הערה 131.

²⁰²⁷ ע"י דברי רבינו בראשית א יח ודברינו שם.

²⁰²⁸ ע"י רבינו בשמות לג יג שהם חסד ורחמים.

²⁰²⁹ ע"י לעיל הערות 612 697.

²⁰³⁰ ע"י תיקר"ז יט ע"א: צדק מלכותא קדישא.

²⁰³¹ ע"י לקמן הערה 2121, וע"י לעיל הערה 1305.

²⁰³² ע"י זהר ח"ג ערה ע"ב: פקודא בתר דא לקבל בית דין הגדול עליהו בינה מסטרא דגדולה אקרי אלהים בית דין הגדול רב בדינוי ורב בזכווי כגוונא דאתמר שום תשים עליך מלך בפקודא שום לעילא תשים לתתא הכי לקבל עליה ב"ד רברבא אע"ג דקביל עליה ב"ד זעירא בית דין זעירא בית דין של שלשה מסטרא דשכינתא תתאה ב"ד רברבא מאלין סנהדרי גדולה.

תרגום: מצוה אחר זו לקבל בית דין הגדול עליהם בינה מצד הגדולה נקראת אלהים בין דין הגדול גדול בדינוי וגדול בזכויותיו כמו שנאמר שום תשים עליך מלך במצוה שום למעלה תשים למטה כך לקבל עליו בית דין הגדול אף על גב שקיבל עליו בית דין הקטן בין דין הקטן בית דין של שלשה מצד השכינה התחתונה בין דין הגדול מאלו סנהדרין גדולה.

על המלכות נאמר וזהו לשון ארוממך וזהו שנכתב אלוהי מלא בוא"ו²⁰³³ ותמצא בספר יצירה (פ"א מי"ג²⁰³⁴) פנה עשירית וחתמו בו העשרה וא"כ מוכרח הוא למנות בישראל מלך ובלבד שתהיה לשם שמים לכוונת המצוה²⁰³⁵ וזה מבואר ולשון שום תשים היה יכול לומר תמנה או תקים אבל הוא מלשון סם ובא לרמוז כי המלך הוא סם חיים כי הוא כלול מן הכל וזהו לשון שום תשים והכל לפי הכוונה ששואלין אותו:

(יו יט): וְהִיתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם:

עי' רמב"ן: והיתה עמו – ועל דרך האמת והיתה עמו התורה עצמה תהיה עמו כדרך וה' נתן חכמה לשלמה²⁰³⁶ (מ"א ה כו) ואומר וישב שלמה על כסא ה' למלך²⁰³⁷

²⁰³³ עי' זהר ח"א קצג ע"ב: רבי אלעזר פתח ואמר (תהלים יח מז) חי יהו"ה וברוך צורי וירום אלוהי ישעי אלוהי כתיב בוי"ו האי קרא אית לאסתכלא ביה חי יהו"ה דא חי צדיקא יסודא דעלמא דאקרי חי דעלמין וברוך צורי דא הוא דכתיב (שם קמד א) ברוך יהו"ה צורי ודא עלמא דאתקיים עליה צדיקא דא וירום אלוהי ישעי וירום דא עלמא עלאה אלוהי בוא"ו דא שמים כמה דאת אמר (שם קטו טז) השמים שמים ליהו"ה

תרגום: רבי אלעזר פתח ואמר, "חי ה' וברוך צורי וירום אלוהי ישעי". אלוהי כתוב בוי"ו. הפסוק הזה יש להתבונן בו, "חי ה'", זה חי, צדיק יסוד העולם שנקרא חי העולמים. "וברוך צורי", זהו שכתוב "ברוך ה' צורי", וזה העולם שמתקיים על הצדיק הזה. "וירום אלוהי ישעי". "וירום", זה העולם העליון, "אלוהי" בוא"ו זה שמים, כמו שנאמר "השמים שמים לה".

²⁰³⁴ ז"ל: בירר שלש אותיות מן הפשוטות בסוד שלש אמות אמ"ש, וקבעם בשמו הגדול, וחתם בהם ששה קצוות. חמש חתם רום ופנה למעלה וחתמו ביה"ו, שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו בה"ו, שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בוי"ה, שמונה חתם מערב ופנה לאחוריו וחתמו בוה"י, תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו ביר"ה, עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בהו"י.

²⁰³⁵ עי' תיקו"ז סז ע"א: ועוד שכינתא איהי מצות העמדת מלכא הה"ד (דברים יז טו) שום תשים עליך מלך וכביכול כל זמנא דלית שכינתא באתרהא לית מלכא ובגין דשכינתא איהי מלכות על בר נש אתמר ביה שום תשים עליך מלך למהוי ישראל בה כלהו בני מלכים דלית מלך בלא מלכות.

תרגום: ועוד שכינה היא מצות העמדת מלך, זהו שכתוב "שום תשים עליך מלך". וכביכול כל זמן שאין שכינה במקומה, אין מלך. ומשום ששכינה היא מלכות על אדם, נאמר בו "שום תשים עליך מלך", להיות ישראל בה, כולם בני מלכים, שאין מלך בלי מלכות.

²⁰³⁶ עי' זהר ח"א קמט ע"ב: דבר אחר (בראשית כח יב) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו במאן בההוא ראשו דההוא סלם דכד אסתלק ראשו מניה סלם אתכפיא וסלקין כלהו ממנן וכד אתחבר ראשו בההוא סלם אסתלק וכלהו ממנן נחתין וכלא חד מלה כתיב (מ"א ג ה) נראה יהו"ה אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך ואי תימא הכא בחלום וכי מה רשו אית ליה לחלום בהאי אלא הכא אתכליל דרגא בדרגא דרגא עלאה בדרגא תתאה בגין דעד כען שלמה לא הוה שלים כיון דאשתלים כתיב (מלכים א' ה כו) ויהו"ה נתן חכמה לשלמה וכתוב (שם י) ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא באשלמותא ובי מקדשא יתבני וכדין הוה חמי שלמה עינא בעינא חכמתא ולא אצטריך לחלמא

תרגום: דבר אחר, "והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו", במי, באותו ראש של אותו סולם, שכאשר ראשו מסתלק ממנו, הסולם נכנע ועולים כל הממונים, וכשמתחבר ראשו באותו סולם, מתעלה וכל הממונים יורדים, והכל דבר אחד. כתוב "נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך". ואם תאמר, כאן בחלום, וכי איזו רשות יש לחלום בזה. אלא כאן נכללת דרגא בדרגא, הדרגה העליונה עם הדרגה התחתונה, משום שעד עכשיו שלמה לא היה שלם, כיון שנשלם, כתוב "וה' נתן חכמה לשלמה", וכתוב "ותרב חכמת שלמה", שעמדה הלבנה בשלמותה, ובית המקדש נבנה, ואז היה רואה את חכמה עין בעין, ולא הצטרך לחלום.

ועי' רמב"ן בראשית כד א.
²⁰³⁷ עי' זהר ח"א רמג ע"א: תא חזי כתיב (מ"א י יח) ויעש המלך שלמה כסא שן גדול כרסייא דשלמה עבד ליה כגוונא דלעילא וכל דיוקנין (דהכא) <דלעילא> עבד הכא ועל דא כתיב (דה"א כט כג) וישב שלמה על כסא יהו"ה למלך מלך <מלה> סתימא הוא וכן (מ"א ב יב) ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכון מלכותו מאד דקיימא סיהרא באשלמותא.

תרגום: בא וראה, כתוב "ויעש המלך שלמה כסא שן גדול". הכסא של שלמה עשה אותו כדוגמא שלמעלה, וכל הצורות (של כאן) שלמעלה עשה כך. ועל זה כתוב "וישב שלמה על כסא ה' למלך". מלך דבר סתום הוא. וכן "ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכון מלכותו מאד", שעמדה

(דהי"א כט כג):

(יח ב): וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקָרֵב אָחִיו ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ:
 ע"י ר' בחיי: ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר עממין כלומר נחלת שאר עמים והם
 קיני קנזי וקדמוני בקרב אחיו זה נחלת חמשה כלומר חמשה אחיו שהרי בני לאה ששה
 היו ולוי חמשה אחים מאב ואם היו לו ה' הוא נחלתו כי הוא היה עשירי בבנים ממטה
 למעלה וכמו שהזכרתי בפרשת ויקח קרה ולכך אמר ה' הוא נחלתו ומזה נתן לו
 המעשר²⁰³⁸.

(יח ה): כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבִטֶיךָ לְעֹמֵד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל
 הַיָּמִים:

ע"י ר' בחיי: לעמוד לשרת למדך הכתוב שאין שרות אלא בעמידה והזכיר בשם
 ה' והיא מדת הדין²⁰³⁹ כלשון (שמות כ כא) אזכיר את שמי²⁰⁴⁰ (דברים יב יא) לשכן שמו
 שם וכן דעת אונקלוס בכל מקום שנזכר בהקב"ה שמי או שמו שתרגם אותו לשון שכינה
 ומכאן סמך שהיה כהן גדול מזכיר ביום הכפורים שם מ"ב אותיות כי היום רחמים
 בדין²⁰⁴¹ וכן השם והבן זה כי השביעי מן השם המורה על הדין כבר הזכרתי בתחלת
 פרשת אחרי מות ברמו (ויקרא טז ל) ומשם תבינה ותמצא בפרשה זו תיבות כמנין
 תיבות ברכת מגן אברהם.

(יט ב): שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֶרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ:
 ע"י ר' בחיי: וצריך שתשכיל בכאן בענין שש ערי מקלט לרוצח בשוגג כי הם
 כנגד ששה קצוות²⁰⁴² כי השלש שהבדיל משה אין להם שלמות ולא תכלית במצוה אלא

הלבנה בשלמות.

²⁰³⁸ ע"י תיקו"ז לא ע"ב: בראשית עלה אתמר ראשית מעשר דגנך (דברים יב יז) ודא מלכות
 דאיהו מעשר ואיהי עשירית לעשר ספירות ובגינה מעשרין ומוץ ותבן דאינון לבושין דחטה בהאי
 עלמא פטורין ממעשר ומאן דבעי לאפקא מעשר מחטה בעי לנקייה מן מוץ ותבן דאינון ח"ט
 ואשתארת איהי ה' נקיה בההוא זמנא יהא זריק בה טפה דאיהי יר"ד (ר"ד)
 תרגום: בראשית, עליה נאמר "ראשית מעשר דגנך", וזו מלכות שהיא מעשר והיא עשירית
 לעשר ספירות, ובשבילה מעשרים. ומוץ ותבן שהם הלבושים של החטה בעולם הזה, פטורים
 ממעשר, ומי שרוצה להוציא מעשר מחטה, צריך לנקותו מן המוץ והתבן שהם ח"ט, והיא נשארת
 ה' נקיה, באותו זמן יהיה זורק בה טפה שהיא י' (ר"ד).

²⁰³⁹ ע"י לעיל במדבר א נא.

²⁰⁴⁰ ע"י לעיל הערה 1212.

²⁰⁴¹ ע"י ספר הקנה (&): הבינה דנה את העולם בר"ה בדין ובי"כ ברחמים שר"ה הוא יום דין
 ברחמים וי"כ הוא יום רחמים בדין.

ע"י רבינו ויקרא טז ל, ע"י רמב"ן ויקרא כג כד

²⁰⁴² ע"י זהר ח"ב קיד ע"ב: והאי איהו פקודא (חדא) להפריש ערי מקלט למאן דקטל בגין ההוא
 מצרי דקטלת במצרים דתמן הוה נחש הקדמוני וכל משרייתיה דהו סחרין ליה וקטלת ליה בלא
 זמניה ולא דחלת מרודפין דיליה דבכמה אתרין רדפו אבתרך כמה נשין בנערוותך דאינון נעמ"ה
 אגר"ת ליל"ת אוכמא וקודשא בריך הוא יהיב לך ערי מקלט לאשתזבא מנהון ואינון שערי
 תשובה

בגין דאת בן י"ה ברא דאבא ודאמא בתר דהדרת בה"א בתיובתא אסתלקת בבניה יה"ו אילנא
 דחיי ובגינה את זכי לאת ה' בגין דאעילת גרמך אבתרהא בתיובתא לאהדרא לה למרך ולסלקא
 לה מגלותא ולא לקבלא אנת אגרא

תרגום: וזוהי מצוה (מב) (אחת) להפריש ערי מקלט למי שהרג משום אותו המצרי שהרגת
 במצרים ששם היה נחש הקדמוני וכל מחנות שהיו מקיפים אותו והרגת אותו בלי זמנו ולא
 פחדת מהרודפים שלו שבכמה מקומות רדפו אחרך כמה נשים בנערוותך שהן נעמ"ה אגר"ת
 ליל"ת שחורה והקדוש ברוך הוא נתן לך ערי מקלט להינצל מהן והם שערי תשובה.

בשלוש אלה שיצוה עתה לעשות בארץ כנען ותשלום המצוה שיהיו הערים שש כנגד שש קצוות לרמוזו על חסדי השם בעולם הזה שיקלטוהו הערים וכן נפשו לעוה"ב שיהיה לה חלק בששה קצוות העליונים ואף על פי שאין תשלום המצוה אלא בשש הבדיל משה השלש כנגד שלש אותיות על שם שהן חוזרין לשש כענין שכתוב בספר יצירה (פ"ד מ"ז) שלש אבנים בונות ששה בתים כי שש ערים אלו מקלט לגוף ובהם רמוז לששה בתים שהן מקלט לנפש ועוד הבדיל משה שלש ערים כנגד המקומות שהנשמה נפרדת מהן ולכך עשה משה שלשה גבולים אלו לכפר על הנשמה הבאה משלשה מקומות העליונים שהוצבה משם ונפרדה מהם לפי שידעת כי עלוי הנשמה מן הגן לגן ומן הגן לעדן ומעדן לבינה²⁰⁴³ הכל אורח סלולה ורצועה ישרה וזהו שכתוב (קהלת יב ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה²⁰⁴⁴ היא הבינה ששם תכלית מנוחתה והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים עג כד) בעצתך תנחני בעוה"ז ואחר כבוד תקחני כלומר ואחר שתקחני כבוד הוא הגן העליון תקחני אתה ועם האלהים ידבר שהזכיר בראש המזמור אך טוב לישראל אלהים וע"ז אמר בכאן תכין לך הדרך תכין לך בעוה"ז הדרך לעוה"ב

(יט יז): וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לְפָנַי ה' לְפָנַי הַפְּהִינִים וְהַשְׁפֹּטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּיָמֵים הָהֵם:

ע"י ר' בחיי: לפני ה' יהא דומה עליכם כשאתם עומדים לפני הכהנים והשופטים כאלו אתם עומדים לפני הש"י הוא שכתוב (תהלים פב א) בקרב אלהים ישפוט²⁰⁴⁵ והיה לו לומר לפני ה' אלהים כמשפט כל הפרשה כולה וכן כל משנה תורה אבל טעם הדבר שאלו אמר כן הייתי מבין שכל בעלי הריב מישראל הצריכין לדון יצטרכו כלן ללכת משאר הערים לב"ד הגדול שבירושלים ולדון שם כי כן באור לפני ה' אלהיך כלשון (דברים יב יח) לפני ה' אלהיך תאכלנו ואין הדבר כן שהרי הוא אומר אשר יהיו בימים ההם ובבית דין שבכל שער ושער הכתוב מדבר ומפני זה לא היה אפשר לכתוב לפני ה' אלהיך והוצרך לכתוב לפני ה' לבאר שהשופט נקרא בשם המיוחד וזהו שאמר לפני ה' לפני הכהנים ולא אמר ולפני הכהנים כי כן מצינו הצדיקים והנביאים שהם נקראים בשם המיוחד ובענין שכתוב במשה (שמות לג ז) והיה כל מבקש ה' וכן המלאכים נקראים

משום שאתה בן יה בן של אבא ואמא אחר שחזרת בה"א בתשובה עלית לבינה יה"ו עץ החיים ובגללה זכית לאות ה' משום שהכנסת את עצמך אחריה בתשובה להחזירה לרבונך ולהעלותה מהגלות ולא שתקבל אתה שכר.

ע"י ספר הפליאה &, ימות הרוצח כי למה ימות ולא ברשעו הרגו ואין כאן מחשבה רעה, וש ערי מקלט שיהיו גם הם קולטות אשר לא הזיק ברציחה באחד מהם הם ו' קצות שלהם ועניינו אבאר במקומו בעז"ה.

וע"י שער מאמרי רשב"י על הזהר הנ"ל: כבר הודעתך כי מרע"ה הוא גלגולו של הבל בן אדם הראשון והמצרי שהרג היה קין אחיו ולכן הרגו בשם המפורש של שם מ"ב. כדי להעלות נפשו ולתקנו בתוך הקדושה אמנם עדין לא היה ראוי לזה ולא נגמר זמנו להתקן. והרגו קודם הזמן הראוי לו ונמצא שהרגו שלא כדין אלא שהיה (ע"ג) בשוגג כי נתכוון לטובתו. והיה צריך לנוס אל ערי מקלט. ולכן ניתן לו מצוה זו של הפרשה ערי מקלט ליחשב לו כאילו נס אל ערי המקלט ונתכפר לו כמו שביארנו שם בפסוקים ההם ובפסוק ואשר לו צדה כו'.

²⁰⁴³ ע"י לעיל הערה 74.

²⁰⁴⁴ ע"י לעיל הערה 1188.

²⁰⁴⁵ ע"י זהר ח"ב קכג ע"א: אימתי מתברכא מניה בשעתא דאתתקנו דינין דלתתא וכד דינין מתתקנין לתתא מתתקנין לעילא וכל תקונין דמלכא בחדוותא בשלימו דאינון שמא קדישא והוה כלא חד וכדין הוא שארי בגווייהו דכתיב (תהלים פב א) אלה"ם נצב בעדת אל בקרב אלה"ם ישפוט.

תרגום: מתי היא מתברכת ממנו, בשעה שנתקנו דינים שלמטה. וכאשר הדינים נתקנים למטה נתקנים למעלה, וכל התיקונים של המלך בשמחה בשלימות, שהם שם הקדוש, והוה הכל א' ואז הוא שורה ביניהם דכתיב (תהלים פב א) אלה"ם נצב בעדת אל בקרב אלה"ם ישפוט.

בתורה בשם המיוחד וכבר הזכרתי זה פעמים²⁰⁴⁶

(כ ט): וְהָיָה כְּכֹל הַשְּׂמָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעַם וּפָקְדוֹ שְׂרֵי צְבָאוֹת פְּרֹאֵשׁ הָעַם:
 ע"י ר' בחיי: ואם תשכיל בפרשה עוד תמצא בה ענין נסתר כי הבית והכרם
 והאשה הם רמזים לבנין אותיות השם המיוחד²⁰⁴⁷ ונטיעותיו²⁰⁴⁸ ובאור הכתוב מי האיש
 אשר בנה בית השם ולא הנכו ליחדו כראוי ושלא להפרידו ילך וישוב לביתו פן תפגע בו
 מדת הדין במלחמה ואיש אחר יבא ויתעטף בטליתו ויחנך את בית ה' וכן הכרם
 בנטיעותיו שלא חללו אלא שהשוה קדושת מטה לשל מעלה וכן האשה המאורסה
 לישראל שלא לקחה כלומר שלא הדביקה למעלה אלא שהפרידה ויספו עוד לומר מי
 האיש הירא ורך הלבב מעברות שבידו

(כא א): פִּי יִמְצָא חֶלֶל בְּאֶרְצָהּ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נִפְלַ בְּשָׂדֶה לֹא
 נֹדַע מִי הִכָּהוּ:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ענין עגלה ערופה היו מקריבין אותה למדת הדין הקשה
 שלא תהא מתוחה כנגדו ושלא תשלוט בנו²⁰⁴⁹ ומה שהיה מן העורף ירמוז לענין קושי
 כענין (דברים לא כז) ואת ערפך הקשה ועל שם שהפך השם יתעלה אלינו עורף ולא פנים
 כשאיירע ענין כזה בארץ הקדושה וזהו שאמר עגלת בקר והוסיף בקר על שם שפניה פני
 שור מהשמאל ושם נעשה לפעמים השמאל ימין והימין שמאל לא עבד בה ולא משכה
 בעול אבל היא מושכת עול על אחרים ומלת והורידו שימשיכוה אל נחל איתן וערפו שם

²⁰⁴⁶ ע"י בראשית יב ו שדבר דבוק למשהו נקרא על שמו. וע"י שמות ד כד.

²⁰⁴⁷ ע"י לעיל הערה 204.

²⁰⁴⁸ ע"י לעיל הערה 392.

²⁰⁴⁹ ע"י זהר ח"א רי ע"ב: תא חזי כתיב בהו במצרים (ירמיה מו כ) עגלה יפיה מצרים ורזא
 דעגלה דא הוו ישראל תחות שלטניה כמה זמנין וכמה שנין ובגין דזמינין ישראל לשלטאה לבתר
 עלה אתרמיז לון השתא עגלות רבי אלעזר אמר רמז רמז ליה יוסף ליעקב על עגלה ערופה דהא
 בההוא פרקא אתפרש מניה ואוקמוה עגלה ערופה דאיהי אתיא על דאשתכח קטולא ולא אתיידע
 מאן קטיל ליה ובגין דלא ישלטון על ארעא רוחין בישין דלא אצטריכו יהבין האי עגלה לתקונא
 בגין דלא ישתמודעון לגביה ולא ישלטו עלייהו
 תא חזי כל בני נשא כלהו עברין על ידא דמלאך המות בר מהאי דאקדימו ליה בני נשא עד לא
 ימטי זמנא לשלטאה ביה וליטול רשו דהא לא שליט בבר נש עד דנטיל רשו ובגין כך אית ליה
 דינא לשלטאה על ההוא אתר כמה [דאת אמר] (דברים כא א) (ד)לא נודע מי הכהו הכי נמי אית
 ליה דינא דלא אתיידע בגין לקטרגא על ההוא אתר ועל דא (שם ג) ולקחו זקני העיר ההיא עגלת
 בקר וגו' בגין לאעברא דיניה דההוא אתר ולאשתקנא דלא ישלוט ביה מקטרגא ולאשתזבא מניה
 תרגום: בא וראה, כתוב במצרים "עגלה יפיה מצרים". והסוד של העגלה הזו היו ישראל
 תחת שלטונה כמה פעמים וכמה שנים. ומשום שישראל עתידים אחר כך לשלוט עליה, נרמז
 להם כאן עגלות. רבי אלעזר אמר, רמז רמז יוסף ליעקב על עגלה ערופה, שהרי באותו פרק נפרד
 ממנו. ובארוה, עגלה ערופה, שהיא באה על שנמצא הרוג ולא נודע מי הרג אותו, וכדי שלא
 ישלטו על הארץ רוחות רעות שאינן צריכות, נותנים את העגלה הזו לתיקון, כדי שלא יתוודעו
 אליו ולא ישלטו עליהם.

בא וראה, כל בני האדם, כולם עוברים על ידי מלאך המות, פרט לזה, שהקדימו אותו בני אדם
 טרם הגיע זמנו לשלוט בו וליטול רשות, שהרי אין שולט באדם עד שנוטל רשות. ולכן יש לו דין
 לשלוט על אותו מקום, כמו שנאמר "לא נודע מי הכהו". גם כך יש לו דין שלא נודע כדי לקטרג
 על אותו מקום, ועל כן "ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר" וגו', כדי להעביר דינו של המקום
 ההוא, ולהיתקן שלא ישלוט בו המקטרג ולהנצל ממנו.

וע"י תיקו"ז (נד ע"א): ועוד שכינתא תתאה איהי עגלה ערופה ומסטרטא דפרה שור ודא איהו
 (יחזקאל א י) ופני שור מהשמאל ומסטרטא דעגלה (ויקרא ט ב) עגל בן בקר לחטאת ופרה ודאי
 אתקריאת שכינתא עלאה כד נטלת מן גבורה ושכינתא תתאה עגלה כד נטילת מניה
 תרגום: ועוד שכינה תחתונה היא עגלה ערופה, ומצד של פרה, שור, וזהו "ופני שור
 מהשמאל". ומצד של עגלה, "עגל בן בקר לחטאת". ופרה ודאי נקראת שכינה עליונה כשנוטלת
 מגבורה, ושכינה תחתונה עגלה כשנוטלת ממנו.

שיעשוה רפה מלשון (בראשית מט כד) משם רועה אבן ישראל²⁰⁵⁰
 את העגלה בנחל לטבול אותה במים הנקראין נחלי אל והן המדות²⁰⁵¹
 וקרא הכתוב את ההרוג חלל מלשון חלול לפי שהוא חלול מן הנפש שהיתה בו
 ועוד מלשון חולין שחללו רוח הטומאה מחוץ לעיר בשדה זהו שאמר נופל בשדה ועל שם
 שהחלל הזה כבר היה וחזר חלילה ונתגלגל בו לאור באור החיים אשר על פני האדמה
 וזהו שאמר חלל באדמה ולא אמר בארץ
 ועבודה זו ע"י בני לוי היתה כי בן ראוי לפי שעל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע
 למטה ולמעלה²⁰⁵²
 וזקני העיר ירחצו את ידיהם במי החסד שהם למעלה מעגלה זו כדי שלא תשלוט
 בהם מדת הדין

(כא ז): וְעָנוּ וְאָמְרוּ יְדִינֵנוּ לֹא שִׁפְכָה {שִׁפְכוּ} אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:
 ע"י ר' בחיי: וענו הכהנים בלשון הקדש ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה והיתה
 תפלתן של הכהנים לשם המיוחד²⁰⁵³ שפדאנו ממצרים זהו שאמר כפר לעמך ישראל
 אשר פדית ה' ואל תתן רשות למדת הדין הקשה שתשפוך דם נקי²⁰⁵⁴ ואז ונכפר להם

²⁰⁵⁰ ע"י לעיל הערה 795.

²⁰⁵¹ ע"י ספר הבהיר קעד: כתיב (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים מאי ניהו ים הוי
 אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מאלו השבעה אקרי נחל שנאמר (במדבר כא יט)
 וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל.

²⁰⁵² ע"י זהר ח"ג לט ע"א: רבי אבא אמר מאתר חד נפקו יין ושמן ומים (דבש וחלב) מים ושמן
 לימינא נטלי כהני ויירתי לון ושמן יתיר מכלא דאיהו חדוותא שירותא וסיומא דכתיב (שם קלג
 ב) כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן ויין לשמאל ירתי ליואי לארמא קלא ולזמרא
 ולא לשתוק דהא חמרא לא שתיק לעלמין ושמן בחשאי הוא תדיר מה בין האי להאי אלא שמן
 דאיהו בחשאי בלחישו תדיר אתי מסטרא דמחשבה דאיהו בלחישו תדיר ולא אשתמע והוא
 בחשאי ועל דא הוא מימינא ויין דאיהו לארמא קלא ולא שתיק לעלמין אתי מסטרא דאימא
 וירתין ליואי לסטר שמאלא וקיימי לזמרא לארמא קלא וקיימי בדינא ובגין כך כתיב (דברים כא
 ה) ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע

בגין כך כהנא כד ייעול למקדשא למפלח פולחנא אסיר ליה למשתי חמרא דהא עובדוי
 בחשאי אינון ובחשאי (ס"א אתחזי) אתאן ואתכוון (ס"א ובחשאי אתכוון במה דאתכוון) וזווג
 למאן דזווג ונגיד ברכאן לעלמין כלהו וכלא בחשאי (ועוד) דעובדוי כלהו ברזא וחמרא מגלי רזין
 הוא דהא כל עובדוי לארמא קלא קאים

תרגום: רבי אבא אמר ממקום אחד יצאו יין ושמן ומים (דבש וחלב), מים ושמן לימין,
 הכהנים נוטלים ויורשים אותם, ושמן יותר מהכל, שהוא שמחה בתחילה וסוף, שכתוב (שם קלג)
 כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן. ויין לשמאל יורשים הלויים, להרים קול ולזמר
 ולא לשתוק, שהרי יין לא שותק לעולמים, ושמן הוא תמיד בחשאי. מה בין זה לזה, אלא שמן
 שהוא בחשאי בלחש תמיד בא מצד המחשבה, שהיא תמיד בלחש ולא נשמעת והוא בחשאי, ועל
 כן הוא מימין, ויין שהוא להרים קול ולא שותק לעולמים בא מצד האם, ויורשים הלויים לצד
 השמאל, ועומדים לזמר להרים קול ועומדים בדין. ולכן כתוב (דברים כא) ועל פיהם יהיה כל ריב
 וכל נגע.

לכן כשכהן יכנס למקדש כדי לעבוד את העבודה, אסור לו לשתות יין, שהרי מעשיו הם
 בחשאי, ובחשאי (נראה) הם באים, ומתכוון (ובחשאי מתכוון במה שמתכוון) ומזווג את מי
 שמזווג, ונמשך ברכות לכל העולמות, והכל בחשאי. (ועוד) שכל מעשיו בסוד, ויין הוא מגלה
 רזים, שהרי כל מעשיו קיימים כדי להרים קול.

²⁰⁵³ ע"י לעיל הערה 204.

²⁰⁵⁴ ע"י ז"ח (מד ע"ב): לא תרצח לקביל דרגא דהוד דאחיד בה אהרן ובג"כ לא תרצח בגין דכד
 קטלין ליה לב"נ ההוא זיוא והוד עילאה דעליה נטלין מניה הה"ד והודי נהפך עלי למשחית ובג"כ
 אזהיר לון קב"ה לבני נשא דההוא שופרא עילאה דיהב לון דלא יטלון ליה מנהון ואית נמי רזא
 דשלמא ובג"כ קאים אהרן לכפרא לנכסא נכסת קודשין ועל פומיה כפר לעמך ישראל אשר פדית.
 תרגום: לא תרצח (שם) כנגד דרגת הוד שאחוז בה אהרן ומשום כך לא תרצח משום שכאשר
 הורגים את האדם נוטלים ממנו הזיו וההוד העליון ההוא שעליו זהו נאמר (דניאל י) והודי נהפך
 עלי למשחית ומשום כך הזהיר הקדוש ברוך הוא את בני האדם שאותו היפי העליון שנתן להם

הדם במדת הדין ומדת הרחמים.

פרשת כי תצא

(כא כג): לא תלין נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה – באור הכתוב והמשל כי המלך הוא הכבוד²⁰⁵⁵, הנקרא צלם אלהים²⁰⁵⁶, כלומר נבדל ממנו, כלומר עבד אלהים²⁰⁵⁷. וכיון שהתלוי בדמות צלם אלהים הנה הוא קללת אלהים²⁰⁵⁸, אם לא יקבר ביומו וישהה שם בלילה, שהוא זמנה של מדת הדין, והמובן מזה כי אין קללת אלהים אם ישחנו שם מהבקר עד הערב, ובלבד שלא ילין וזה מבואר²⁰⁵⁹.

(כב ז): שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארבת ימים: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה שלח תשלח את האם היא הבינה שממנה יישאבו השבע שפע בכל שמטה ושמטה לחדש פני אדמה והיא קן העולם ונקראת אם העולם. וכן תמצא בספר הבהיר (אות קר) מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את האב אלא שלח תשלח את האם בכבוד אותה שנקראת אם העולם דכתיב (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא ומאי ואת הבנים תקח לך רבי רחומאי אומר אותם בנים שגדלה ומאי נינהו שבעת ימי החג ושבעת ימי השבוע, עד כאן. והשלוח הזה אינו אלא בעוף טהור והיא עבודה וכבוד לאותה שנקראת אם העולם שאי אפשר ללוקחה ואין שם היום נתפש בה כי היא למעלה משבעת ימי בראשית שאינה נגמרת במנין²⁰⁶⁰ וכענין שכתוב (תהלים קמז ה) ולתבונתו אין מספר וכן

שלא יטלו אותו מהם ויש (והוא) גם סוד השלום ומשום כך עומד אהרן לכפר לשחט זבח קדשים ועל פיו (היה אומר) (דברים כ) כפר לעמך ישראל אשר פדית.

²⁰⁵⁵ ע"י לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

²⁰⁵⁶ ע"י דבריו בראשית א כז.

²⁰⁵⁷ ע"י דבריו בראשית ו ו.

²⁰⁵⁸ ע"י זהר ח"ב (דף רנז ע"ב): חנק בגין דאיהו קללת אלהים ההוא דשלטא על חנק על צליבו ואוקימנא בגין דלא ישתאר אלא בשרא בלחודוי וההוא קללת אלהים שלטא בבשרא מרה חשובא ובגין כך דא לטב ודא לביש.

תרגום: חנק משום שהוא (שם כא) קללת אלהים אותו ששולט על חנק על צליבה ובארנו משום שלא נשאר אלא בשר לבדו ואותו קללת אלהים שולט בבשר מרה שחורה ולכן זה לטוב וזה לרע.

²⁰⁵⁹ ע"י אד"ר קמג ע"ב: ותאנא בצניעותא דספרא כל מאן דעביד לינה להאי גופא קדישא בלא רוחא עביד פגימותא בגופא דעלמין דהא בגין דא לא עביד לינה באתרא קדישא בארעא דצדק ילין בה ס"א לכתרא קדישא דמלכא בארעא דכתיב (ישעיה א) צדק ילין בה) משום דהאי גופא יקרא אתקרי דיוקנא דמלכא ואי עביד ביה לינה הוי כחד מן בעירא (הה"ד (תהלים מט) נמשל כבהמות (ע"כ) נדמו).

תרגום: ולמדנו בספרא דצניעותא: כל מי שעושה לינה לגוף הקדוש הזה בלא הרוח, עושה פגם בגוף של העולמות. שכן מפני זה אין לעשות לינה במקום הקדוש, הרי הוא הארץ אשר צדק שוכן בה (לכתר הקדוש של המלך בארץ שנאמר "צדיק ילין בה"), לפי שהגוף המכובד הזה נקרא דיוקן המלך, ואם עושה בו לינה, הרי הוא נחשב כאחד הבהמות (הה"ד "נמשל כבהמות נדמו").

²⁰⁶⁰ ע"י זהר (ח"ב דף צג ע"א): מאי שנא באלין תרין פקודין דאורייתא דכתיב בהו למען יאריכון ימך בדא ובשלוח הקן אלא תרין פקודין אלין כלהו תליין לעילא אבא ואמא רזא דזכור ושמור כחדא ובגין כך כתיב למען יאריכון ימך ובשלוח הקן דכתיב (דברים כב ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך וגו' רזא דעלמא עלאה דלא אתייהיב ביה רשו לאסתכלא ואצטריך לשלח מגו שאלתא ואסתכלותא ביה ואת הבנים תקח לך דכתיב (שם ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' מקצה השמים ועד קצה השמים אבל לעילא מקצה השמים שלח תשלח

העשירית נקראת אם כענין שכתוב (שמות כ יב) כבוד את אביך ואת אמך ואמרו רז"ל (ברכות לה ב) (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו אין אביו אלא הקדוש ברוך הוא ואין אמו אלא כנסת ישראל והשכר בשתי מצות הללו הוא אריכות ימים אלא שבמצות כבוד אב ואם הזכיר על האדמה וכן במשקלות (דברים כה טו) וכאן בשלוח הקן אמר למען ייטב לך והארכת ימים ולא הזכיר על האדמה ובאור והארכת ימים תאריך אף מן הימים שכתוב בו (שמות לא יז) כי ששת ימים²⁰⁶¹

(כב ח): פִּי תִבְנֶה בֵּית חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגִגְךָ וְלֹא תִשִּׂים דְּמַיִם בְּבֵיתְךָ פִּי יִפֹּל הַגִּפֹּל מִמֶּנּוּ:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ועשית מעקה לגגך אחר שהזכיר בשלוח הקן הבינה שהיא האם לשבעה בנים שגדלה הוצרך להזכיר במצוה זו היראה והחכמה²⁰⁶² הדבקים עמה כדי להשלים כל העשר כי המעקה הוא דבר הסובב והמקיף והוא מקור עליון קדוש הוא בחכמה ובתבונה וברעת והגג הפרוש על הבית הוא החכמה ולכך צריך הגג מעקה כדי שלא יפריד ויקצין כי ראשית חכמה יראת ה' וזהו (ספר יצירה פ"א מ"ד) עשר ולא תשע שאם לא כן ישים דמים בבית ה' וישים אשם בנפשו להסתכן בעצמו ובודאי יפול ממעלתו ויכשל בהשגתו זהו כי יפול הנופל ממנו ולא אמר פן יפול כי בודאי יפול משם כיון שאין מעקה או יאמר כי יפול הנופל ממנו כי יפול כמו הנופל ממנו וירמוז לאלו

מרעיוניך למשאל ובדא כתיב למען ייטב לך והארכת ימים למען איטב לך לא כתיב אלא למען ייטב לך ויאריכון ימיך לא כתיב אלא והארכת ימים למען ייטב לך ההוא אתר דאוטיב לכלא ואיהו עלמא דסתים וגניז והארכת.

תרגום: מה שונה בשתי המצוות הללו של התורה שכתוב בהן למען יאריכון ימיך ובשלוח הקן אלא שתי מצוות אלה כולן תלויות למעלה אב ואם סוד של זכור ושמור כאחד ולכן כתוב למען יאריכון ימיך ובשלוח הקן שכתוב שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך וגו' הסוד של עולם העליון שלא נתנה רשות להסתכל בו וצריך לשלח מתוך שאלה והתבוננות בו. ואת הבנים תקח לך שכתוב כי שאל נא לימים ראשונים וגו' מקצה השמים ועד קצה השמים אבל למעלה מקצה השמים שלח תשלח מרעיוניך לשאל. ובזה כתוב למען ייטב לך והארכת ימים לא כתוב למען איטיב לך אלא למען ייטב לך ולא כתוב ויאריכון ימיך אלא והארכת ימים למען ייטב לך אותו המקום שמיטיב לכל והוא העולם הגנוז והנסתר והארכת.

וע"י עוד זהר ח"א דף קנח ע"א: כי ילדתי לו ששה בנים (בראשית ל כ) אמר רבי חזקיה אלן [עילא ותתא] (עלאי ותתאי) וארבע סטרין דעלמא ומאן דאריך באחד בעי ליה לאמלא לקב"ה לעילא ותתא ולארבע סטרי דעלמא והיינו אחד אמר רבי חזקיה כתיב (שיר ב יז) על הרי בתר וכתוב (שם ח יד) על הרי בשמים מאן אינון הרי בשמים אלן שית בנין דלאה דאכללן שית אחרנין ואינון תריסר ואינון שית בגין דכל חד כליל בחבריה ולאה עלייהו לקיימא (תהלים קיג ט) אם הבנים שמחה הללויה ועל דא כתיב (דברים כב ו) לא תקח האם על הבנים בגין דאיהו עלמא דאתכסיא ולא אתגליא ועל דא שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך (שם כב ז) בגין דאיהו עלמא דאתכסיא ולא אתגליא כלל ואת הבנים תקח לך היינו דכתיב (שם ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' ולמקצה השמים ועד קצה השמים וכל הני אקרון הרי בשמים מכאן ולתתא אקרון הרי בתר דכתיב (בראשית ב י) ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים טורי דפרודא.

תרגום: "כי ילדתי לו ששה בנים". אמר רבי חזקיה, אלו מעלה ומטה וארבעת הצדדים של העולם. ומי שמאריך באחד, צריך לו להמליך את הקדוש ברוך הוא למעלה ולמטה ולארבעת צדדי העולם, והיינו אחד. אמר רבי חזקיה, כתוב "על הרי בתר", וכתוב "על הרי בשמים". מי הם "הרי בשמים", אלו ששת הבנים של לאה שכוללים ששה אחרים, והם שנים עשר, והם ששה, משום שכל אחד כלול בחבירו, ולאה עליהם, לקיים "אם הבנים שמחה הללויה". ועל כן כתוב "לא תקח האם על הבנים", משום שהוא העולם הנסתר ולא הנגלה, ועל כן "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", משום שהוא העולם שנסתר ולא נתגלה כלל. "ואת הבנים תקח לך", היינו שכתוב "כי שאל נא לימים ראשונים וגו' ולמקצה השמים ועד קצה השמים". וכל אלו נקראים "הרי בשמים". מכאן ולמטה נקראו "הרי בתר", שכתוב "ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים", ההרים של הפרוד.

²⁰⁶¹ ע"י לעיל הערה 86.

²⁰⁶² ע"י לעיל הערה 13.

בן אבוייה אחר שנפל וקציץ בנטיעות ואף על פי שהוא לא נפל ממנו מאותו מקום ממש שהיה קצוצו למטה מ"מ הכל נקרא קצוץ בין למטה בין למעלה²⁰⁶³.

(כב י) לא תחרש בשור ובחמור יחדו:

ע"ר' בחיי: וכתב החכם רבי אברהם בטעם מצוה זו כי ה' חמל על מעשיו כי אין כח החמור ככח השור ולפי דבריו יהיה שור וחמור דוקא ולא בהמות אחרות ואין זה דעת רז"ל (ספרי רלא) אבל עקר הטעם במצוה זו משם חשש כלאים כי שמא יבאו להרבעה ודרך עובר אדמה להביא צמדו אל הרפת ואולי יבאו להרבעה ויעשו ולדות משונים ולהכחיש מעשה בראשית²⁰⁶⁴ שנאמר בו (בראשית א כד) למינה למינה ומה שיחזק הטעם הוזה מה שהושם באמצע בתוך שני פסוקי הכלאים פסוק של לפניו לא תזרע כרמך ושל אחריו לא תלבש שעטנו לפי שבאיסור הכלאים נצטוינו בו שלשה דברים בקרקע ובבהמה ובבגדים ולכך סדר בכאן שלשה חלקי הכלאים בשלשה פסוקים בזה אחר זה ובסדר קדושים נתחברו שלשתן בפסוק אחד הוא שאמר (ויקרא יט יט) את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך.

(כג כד): מוצא שפתיך תשמר ועשית פאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר הפרת

בפיך:

ע"ר' בחיי: מוצא שפתיך תשמר ועשית על דרך הפשט יחזור לנדר שהרי הזהיר בלא תאחר ולא הזכיר בו עשה ומן הראוי שיאמר כי תדור נדר ועשית כאשר נדרת ולא תאחר לשלמו ולכך יאמר מוצא שפתיך שהוא הנדר תשמר ועשית אותו כמו שנדרת לה' אלהיך בנדרת לבך וכאשר דברת בפיו כלומר אל יפול דבר ארצה מכל מה שהסכים בלבו והוציא בפיו ואמר כל זה לחומר הנדר כי לכך החמיר בעונשו ואמר והיה בך חטא כלומר שיהיה החטא קבוע בנפשך כענין שנאמר (במדבר טו לא) הנפש היא עונה בה וכן בענין העני כתיב (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא כי לעכוב שכירותו שהוא נפשו יהיה החטא קבוע בנפשו נפש תחת נפש וה"ה בעונש זה שהנפש הוא חיי הגוף והוא מדה כנגד מדה לפי שהוא מאחר הנדר שהוא חיי המלך²⁰⁶⁵ ולכך

²⁰⁶³ ע"רמב"ן יא ב, והערה 392 לגבי הלשון נטיעות.

²⁰⁶⁴ ע"י ספר הפליאה &: ולא לחרוש בשור וחמור נרמז בלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ושורך וחמורך, ובכלל לא תעשה כל מלאכה שלא לילך חוץ לתחום בשבת, ולא לענוש בשבת, ובכלל כי ששת ימים שלא לזרוע כלאים או זרעים בכרם ולא להרביע בהמה מין שלא במינו לפי שבכל מעשה בראשית נאמר למינהו, והסוד שלא לעכב ולא לערבב הכחות המגדילים הצמחים להיות יונקים מין שלא במינו וזהו את מצותי תשמרו דברים שחקקתי לך מששת ימי בראשית.

²⁰⁶⁵ ע"י זהר ח"ב קיז ע"א: עץ החיים תפארת, חיים דיליה חכמה ובינה, חיי המלך ודאי. ועיי"ש צא ע"ב: וז"ל: נדר איהו לעילא ואינון חיי מלכא רזא דרמ"ח שייפין ותריסר קטירין כחושבן ונד"ר ועל דא חמיר משבועה חיי דמלכא אלן דיהיב חייין לכל אלן שייפין ואקרון הכי בגין דאינון חייין נחתין מעילא לתתא להווא מקורא דחייין ומההוא מקורא נחתין לתתא לכל אינון שייפין.

תרגום: נדר הוא למעלה והם חיי המלך סוד של רמ"ח איברים ושנים עשר קשרים כחושבן ונד"ר ועל זה חמור משבועה חיי המלך אלה שנותן חיים לכל האיברים הללו ונקראים כך בשביל שאותם חיים יורדים ממעלה למטה לאותו מקור החיים ומאותו מקור יורדים למטה לכל אותם איברים.

ע"י זהר פנחס רנה ע"א: התר נדרים פורחים באויר ובגין דשבועה ממלכות דאיהי לתתא מיניה אוקמוה נדרים על גבי שבועות עולים ועוד אוקמוה כל הנשבע כאילו נשבע במלך עצמו וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך המלך עצמו אדני חיי המלך יהו"ה ובגין דא (שם & ל) כי ידור נדר ליהו"ה.

הזכיר בו כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך הוא המלך²⁰⁶⁶ עצמו שהוא משגיח בפרטים והוא דורש דמים הוא ידרשנו מעמו בעוה"ו ובעוה"ב כפל הדרישה וע"ד הקבלה מוצא שפתיך כנגד פי ה'²⁰⁶⁷ וזהו החיוב המוטל על האדם לקיים ככל היוצא מפיו אפילו שלא בשבועה כלל ואמרו רז"ל (שבועות לו א) לאו לאו תרי זמני שבועה היא²⁰⁶⁸ שהרי הקדוש ברוך הוא אמרו במבול בפסוק (בראשית ח כא) וירח ה' את ריח הניחח²⁰⁶⁹ וכתוב (ישעיה נד ט) אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב לקיים דברו ומוזה אמרו (ב"מ מד ע"א) על כל מי שחוזר בדבורו שמקבל עליו מי שפרע.

ועוד שאנחנו בנים למקום ונתקדשנו בברית הפה²⁰⁷⁰ המכוון באמצע בין עשר אצבעות ידים ובברית מילה בין עשר אצבעות רגלים והנה הפה שביעי בנקבי הראש שהם שבעה שני אונים שני עינים שני נחירים והפה הוא השביעי והקב"ה בחר בשביעי²⁰⁷¹ ברא שבעה רקיעים ובחר בשביעי שהוא ערבות ברא שבעה ימים ובחר

תרגום: התר נדרים פורחים באויר. ומשום ששבועה ממלכות שהיא למטה ממנו, פרשוהו נדרים עולים/חלים על גבי שבועות, ועוד פרשו, כל הנשבע כאלו נשבע במלך עצמו, וכל הנודר כאלו נודר בחיי המלך. המלך עצמו, אדני. חיי המלך יהו"ה. ומשום זה נאמר "כי ידר נדר ליהו"ה". וע"ש רנה ע"א: ואוף הכי אית רזא אחרא חיי המלך חכמה הה"ד החכמה תחיה בעליה כל הנודר ביהו"ה דאיהו תפארת כאילו נודר בחכמה דאיהו יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך וכל הנשבע באדני כאילו נשבע במלך עצמו עצמו דא אימא עלאה כאילו נשבע בה דאיהי עצם השמים לטוהר מסטרא דחסד עצם מעצמי ובשר מבשרי מסטרא דגבורה דא מלכות ובחכמה דאיהי חיי תפארת איהו סליק לאתקרי אדם הה"ד כתפארת אדם.

תרגום: וכמו כן כאן יש סוד אחר חיי המלך חכמה זהו שכתוב "החכמה תחיה בעליה", כל הנודר ביהו"ה שהוא תפארת כאלו נודר בחכמה שהוא שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך. וכל הנשבע באדני כאלו נשבע במלך עצמו. עצמו זו אמא עליונה, כאלו נשבע בה שהיא "עצם השמים לטוהר" מצד החסד, "עצם מעצמי ובשר מבשרי" מצד הגבורה זו מלכות. ובחכמה שהיא חיי תפארת, הוא עולה לקראת אדם, זהו שכתוב "כתפארת אדם".

ועי' לעיל הערה 214.

²⁰⁶⁶ עי' הערה 2131.

²⁰⁶⁷ עי' דבריו במדבר ד מט, שזה מידת המלכות ועי' לקמן הערה 1167.

²⁰⁶⁸ עי' זהר ח"א קיד ע"ב: (ישעיה סב ד) לא יאמר לך עוד עזובה ולא רצף לא יאמר עוד שממה ובכל מקום שאתה מוצא לא לא היא שבועה הה"ד (בראשית ט יא) ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד המים למבול וגו' וכתוב (ישעיה נד ט) אשר נשבעתי מעבור מי נח מכאן שלא לא שבועה ומן לאו אתה שומע הן ועתיד הקדוש ברוך הוא לקיים עולמו קיום שלא תגלה כנסת ישראל ולא תהרס בנין בית המקדש לפיכך אין מקבלין נשמתן אלא במקום קיים [לעולמים] (לעלמן) כדי שתהיה הנשמה קיימת בגוף לעולמים ודא הוא דכתיב (שם ד ג) הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו'

תרגום: "לא יאמר לך עוד עזובה ולא רצף לא יאמר עוד שממה". ובכל מקום שאתה מוצא לא לא, היא שבועה. זהו שכתוב "ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול וגו'", וכתוב "אשר נשבעתי מעבור מי נח", מכאן שלא לא, שבועה, ומן לאו אתה שומע הן. ועתיד הקדוש ברוך הוא לקיים עולמו קיום שלא תגלה כנסת ישראל ולא יהרס בנין בית המקדש, לפיכך אין מקבלים נשמתם אלא במקום שקיים לעולמים, כדי שתהיה הנשמה קיימת בגוף לעולמים. וזה הוא שכתוב "הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו'".

²⁰⁶⁹ עי' בראשית ח כ ודברי רבינו שם והערה 383.

²⁰⁷⁰ עי' לעיל הערה 162.

²⁰⁷¹ (ויק"ר פכ"ט סי' יא) כל השביעין חביבין לעולם למעלן השביעי חביב שמים ושמי השמים ורקיע ושחקים זבול ומעון וערבות וכתוב (תהלים סח) סולו לרוכב בערבות ביה שמו בארצות שביעית חביבה ארץ אדמה ארקא גיא ציה נשיה תבל וכתוב (שם צו) והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים בדורות שביעית חביב אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך וכתוב (בראשית ה) ויתהלך חנוך את האלהים באבות שביעי חביב אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה וכתוב (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים בבנים השביעי חביב שנאמר דוד הוא השביעי במלכים השביעי חביב שאול איש בושת דוד שלמה רחבעם אביה אסא וכתוב (ד"ה ב יד) ויקרא אסא אל ה' בשנים שביעי חביב שנאמר (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונטשתה בשמיטין שביעי חביב שנא' (ויקרא כה) וקדשתם את שנת החמשים בימים שביעי חביב שנאמר (בראשית ב)

בשבת וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא הכלי לשבח בו שם קדשו וזהו (ויקרא כב לב) ולא תחללו את שם קדשי אזהרה שלא לחלל ברית הפה העשוי להלל בו שם קדשו וכן אין ראוי לנו לחלל שפתינו ולא לשקר באחד מן הבריתות כענין שאמר הכתוב (תהלים מד יט) ולא שקרנו בבריתך

והנה ישראל כשהיו עוברים על היוצא מפיהם אמר להם משה (במדבר יד מא) למה זה אתם עוברים את פי ה' ולכך אמר מוצא שפתיך תשמור כלומר חייב אתה לקיים מוצא שפתיך שהוא כנגד שמור²⁰⁷² זהו מוצא שפתיך תשמור ואין צריך לומר המצות זהו תשמור ועשית תשמור זו מצות לא תעשה ועשית זו מצות עשה ואין צריך לומר הנדר שהוא למעלה מן המצות²⁰⁷³ וזהו כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה שהנדרבה נאצלת משם והיא סוף הבנין²⁰⁷⁴ והיא התרומה²⁰⁷⁵ כענין שכתוב (שמות לה ה) כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' של מטה²⁰⁷⁶ והוא ששמענו הדברות מפיו זהו אשר דברת בפיו והוא קול ורוח ודבור וזהו רוח הקודש²⁰⁷⁷ ועל זה דרשו אשר דברת אלו קדשי בדק הבית²⁰⁷⁸

(כד א) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעֵלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מֵצָא בָּהּ עֲרֹת דְּבַר וּכְתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֹת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ:

ע"ר בחיי: ואם תשכיל בענין הגמ' הנקרא ספר תמצא כי הייבה חכמת התורה לגרש האיש את אשתו בספר לפי שהקב"ה ברא עולמו בכ"ב אותיות מעלה ומטה וזווג האותיות ושקלן והמירן וצרפן וצר בהן את כל העולם²⁰⁷⁹ ואת כל היצור ואת כל הדבור ואין שקול אלא על ידי זווג ועל ידי שקול האותיות שקל הקדוש ברוך הוא את הנבראים כלם זה ראוי להיותו בן זווג של זה וכיצד יהיו הנמצאים כלן זה לעומת זה בין בעליונים בין בתחתונים בין בנפשות בין בגופות וכמו שדרשו רז"ל (סוטה ב ע"א) בת פלוני לפלוני²⁰⁸⁰ ואפילו מעבר לים וכיון שהיה חבור הנבראים וזווג ע"י אותיות לכך צותה תורה שיהיה הפרידה באותיות להודיע ולפרסם שעקר הזווג והחבור מימי קדם בבריאת העולם באותיות היה.

(כה ג) אַרְבָּעִים יָבֵנוּ לֹא יִסֵּף פֶּן יִסֵּף לְהַפְתּוֹ עַל אֵלֶּה מִכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אֲחִיךָ לְעֵינֶיךָ:

ויברך אלהים את יום השביעי בחדשים שביעי חביב שנא' (ויקרא כג) בחדש השביעי באחד לחדש:

²⁰⁷² ע"י לקמן הערה 2230.

²⁰⁷³ ע"י לעיל הערה 2065.

²⁰⁷⁴ ע"י לעיל הערה 76.

²⁰⁷⁵ ע"י לעיל הערה 13.

²⁰⁷⁶ ע"י זהר (ח"ב דף קצח ע"ב): תא חזי מה כתיב כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהו"ה כל נדיב לבו ודאי מאן דיתרעי לביה ימשיך לה לשכינתא לגביה הדא הוא דכתיב יביאה אף על גב דאיהי באסתלקותא לעילא יביאה מאתר עלאה לאמשכא לדיירא עמיה.

בא וראה מה כתוב כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' כל נדיב לבו ודאי מי שיתרצה לבו ימשיך את השכינה אליו זהו שכתוב יביאה אף על גב שהיא בעליה למעלה יביאה ממקום עליון למשך אותה לדור עמו.

²⁰⁷⁷ ע"י ס"י (פ"א מ"ט) עשר ספירות בלימה, אחת רוח אלקים חיים, ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבור והוא רוח הקדש.

²⁰⁷⁸ צ"ע במילים "ועל זה דרשו אשר דברת אלו קדשי בדק הבית" שנ"ל שזה טעות, שזה מוזכר לעיל, ואין לו קשר לכאן, והי"ע.

²⁰⁷⁹ לשון ס"י (פ"ב מ"ב) עשרים ושתיים אותיות יסוד, חקקן חצבן צרפן שקלן והמירן וצר בהם את כל היצור ואת כל העתיד לצור.

²⁰⁸⁰ ע"י לעיל בראשית כד ג.

ע"י ר' בחיי: ואם תשכיל בסוד הענין תמצא בו עוד בלשון מכה רבה רמז למלקות הגדול שהוא אשה של גיהנם המושכת כח ממדת הדין הנקראת כה²⁰⁸¹ כי לכך באו המכות לפרעה במלת כה והיא ג"כ מקבלת ממדת הדין הקשה הגדולה והחזקה והמלקות הקל והחלוש של העוה"ז הנה הוא כפרתו של חוטא להציל נפשו מיד להבה הוא המלקות הגדול הנקרא מכה רבה וזה מכלל חסדי ה' בצוותו אותנו לקחת זה תמורת זה ויזהיר הכתוב המלקה שלא יוסיף שאם יוסיף אפילו אחת הרי הוא נכנס תחתיו בעונש מכה רבה זהו פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ארבעים אלה פדיון וכפרה למלקות הגדול הנקרא רבה ואם יוסיף ונשא עונו בה:

(כה ט): וּנְנֶשֶׁה יְבָמֹתוֹ אֱלֹוֹ לְעֵינַי הַזְּקֵנִים וְחִלְצָה נַעֲלֹו מֵעַל רַגְלוֹ וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בַּיִת אֲחִיו:
ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה מצות היבום תועלת גדולה לנפש המת²⁰⁸² וידוע כי

²⁰⁸¹ ע"י זהר ח"ג קמה ע"ב: כה תברכו את בני ישראל אמור להם כה תברכו בלשון הקדש כה תברכו ביראה כה תברכו בענוה אמר ר' אבא כה תברכו תאנא האי צד"ק אתקרי כ"ה דכל דינין מתערין מכ"ה (נ"א מינה) והיינו דאמר ר' אלעזר מהו מכה (ס"א דכה) רבה כלומר מכה מן כה וכתוב והנה לא שמעת עד כ"ה כמה דאגזים משה וכתוב (&שם) בזאת תדע כי אני י' וכלא חד. תרגום: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם", כה תברכו בלשון הקודש, כה תברכו ביראה, כה תברכו בענוה. אמר רבי אבא כה תברכו, למדנו הצדק הזה נקרא כ"ה, שכל הדינים מתעוררים מכ"ה (ממנו). והיינו מה שאמר רבי אלעזר, מה זה "מכה (שכה) רבה", כלומר מכה, מפה. וכתוב "והנה לא שמעת עד כ"ה", כמו שאגזים משה, וכתוב "בזאת תדע כי אני ה'", והכל אחד. ע"י לקמן הערה 2097.

²⁰⁸² ע"י זהר ח"א קפז ע"א: כד נפיק מהאי עלמא ההוא בר נש לא עאל בפרגודא ולא נטיל חולק בההוא עלמא [נ"א] ונשמתי לא אתכלילת באתר דכל נשמתי אתכלילו ואתגזר דיוקניה מתמן הה"ד (ויקרא כב ג) ונכרתה הנפש ההיא מלפני הואיל וכדין הוא ברא ליה קב"ה פריק דיפוק ליה מידא דמחבלין ודא אחוי דקריב ליה שנאמר (דברים כה ה) כי ישבו אחים יחדיו וגו' וכתוב (בראשית לח ח) בא אל אשת אחיך ויבם אותה וגו' בגין דנשמתי לא עאלת קמיה קב"ה אלא היא קיימא לבר בגין דלא זכה לאנהרא בהאי עלמא בההוא גופא מאן דלא זכה בהאי אתר יהך לאתר אחרא ויזכי ביה כגוונא דא אעא דדליק ונהורא לא סליק יבטשון ליה ויסלק נהורא ביה וינהיר אעא הוא אדם דכתוב (דברים כ יט) כי האדם עץ השדה ר"ל בר נש כד איהו בהאי עלמא ואזל ותאיב ואכיל ושתי ואזדווג באיתתא ולא זכי לבנין דא הוא אעא דדליק ונהורא לא סליק כלומר נשמתי לא זכאת בההוא גופא לאתנהרא אלא איהי בחשוכא).

תרגום: כשיוצא מן העולם הזה, אותו האיש לא נכנס לפרגוד ולא נוטל חלק בעולם ההוא, (ונשמתי לא נכללת במקום שכל הנשמות נכללו, ונגזרת דמותו משם, זהו שכתוב "ונכרתה הנפש ההיא מלפני". הואיל וכך הוא בורא לו הקדוש ברוך הוא גואל שיגאלנו מיד המשחיתים. זהו אחיו שקרוב אליו, שנאמר "כי ישבו אחים יחדיו" וגו', וכתוב "בא אל אשת אחיך ויבם אותה" וגו', משום שנשמתי לא נכנסת לפני הקדוש ברוך הוא, אלא היא עומדת בחוץ, משום שלא זכה להאיר בעולם הזה בגוף ההוא. מי שלא זוכה במקום הזה, ילך למקום אחר ויזכה בו. כדוגמא זו עץ שדולק ואורו לא עולה, שיכה אותו ויעלה בו אור ויאיר. עץ הוא אדם, שכתוב "כי האדם עץ השדה". רוצה לומר, שהאדם כשהוא בעולם הזה והולך ותאב ואוכל ושותה ומזדווג עם אשה ולא זוכה לבנים. זהו עץ שדולק ואורו לא עולה, כלומר, נשמתי לא זוכה באותו הגוף להיות מוארת, אלא היא בחשכה).

ע"י זר"ח פח ע"ב: אמר רבי יודאי, מצות יבום משובחת. והמקיים מצות יבום לשמה, נעשה שותף להקב"ה. והמקיים מצות יבום לשמה גדול הוא מיחזקאל, דכתוב, ויהי קול כהנבאי והנה רעש, שנבואתו היתה ברעש ולא בנחת. ר' חנינא אמר, גדולה מצות יבום, שהמקיים מצות יבום לשמה, נעשה שותף להקב"ה. דכתוב, ולא יכרת שם המת. וכתוב, ולא יכרת לך איש וגו'. רבי חנינא לטעמיה, ונתן לרעהו, זו מצות יבום. מאי ונתן לרעהו. אמר רבי חנינא, משל לאדם שהיה טועה במדבר, במקום לסטים וחיות. כיון שראוהו לסטים טועה, עמדו עליו, והכוהו וקפחו כל שכרו וכל עמלו. שמע חבירו, זיין עצמו, והלך והוציא מידם, ערום מכל. מה עשה, בנה לו בית, ונתן לו מתנות, ועשה לו מלבושים אחרים ונתן לו. בא ולבש אותם המלבושים, וישב באותו הבית, והתחיל להרויח כבתחלה. ודא ונתן לרעהו ודאי.

ע"י תיקו"ז (סג ע"א): ארבע בתי דרישא אינון אה"ה ארבע פרשיין דאינון קדש לי (שמות יג ב) והיה כי יביאך (שם יא) שמע ישראל (דברים ו ד) והיה אם שמוע (שם יא יג) דא יהו"ה ארבעה

תגדל הנאת הנפש כשהיא מתגלגלת במי שהוא קרוב מן המשפחה יותר לפי שיש לו שייכות גדול עמו ומזה אמרו רז"ל (יבמות יז ע"ב) כי ישבו אחים יחדו פרט לאח שלא היה בעולמו שלא היה להם ישיבה אחת בעולם ואין זה חייב ליבם והטעם לפי שלא הכירו מעולם ולא היה לו שום שייכות עמו.

וטעם החליצה שאמר וחלצה נעלו כי כשאין היבם רוצה ליבם הלא נחשב לו לאכזריות שהרי אינו רוצה בתועלת נפש אחיו²⁰⁸³ והדין הראוי בזה שתחלוץ לו היבמה נעלו מעל רגלו לסימן ורמו שהוא מסתלק ונשמט מן האחוה וזהו לשון וחלצה מלשון (הושע ה ו) חליץ מהם ולשון נעלו כי הוא נועל דלת בפני נפש אחיו המת אמר מעל רגלו לפי שהרגל הוא סבת ההליכה וכן זה סבה שתלך נפש אחיו למשפחה אחרת וענין וירקה כי הרקיקה הנמאסת תרמוז לדבר הנמאס המתגלגל מן הגוף דרך חוט השדרה שהנפש מתלבשת ומתעטפת בו ולכך הצריכו חכמי האמת ז"ל להיות הרוק תפל קודם שתאכל היבמה כדי שלא יהיה מצד האכילה אלא מן הלחות שבגופה כעין אותו דבר הנמאס הבא מלחות הגוף והיה היבם אכזרי ונמאס בעיני הבריות כאשר לא

בתי דיד דא אדנ"י ארבע פרשיין דא יהו"ה ובהון מ"ב אזכרות בתמניא פרשיין דאתמר בהון (במדבר יב ט) ה' בם דא איהו כי היא שמלתו לעורו ואיהי תכלת שבציצית איהי סוד היבום יבמה דיליה בגלותא י"ב מ"ה ב"י מ"ה תלת גלגולין דילה אינון תלת אבהן דעלייהו אתמר (איוב לג כט) הן כל אלה יפעל א"ל פעמים שלש עם גבר איהי ישועה דיליה גאולה דיליה בגין דקודשא בריך הוא לית ליה רשותא לאפקא מן גלותא עד דאיהי נפקת עמיה היא נבואה דיליה נבואה כלילא שית דרגין מסטרא דאת ו' דאיהו עמודא דאמצעיתא ואיהי חלום אחד משתינ בנבואה ומאי שתינ אלא לית שיב"ה פחותה משתינ ודא ישראל סבא דסליק באת ו' שית זמנין עשר דאיהו שתינ.

תרגום: ארבעת בתי הראש הם אה"ה, ארבע פרשיות שהן: "קדש לי", "והיה כי יביאך", "שמע ישראל", "והיה אם שמע", זה יהו"ה. ארבעת בתי היד זה אדנ"י, ארבע פרשיות זה יהו"ה. ובהם מ"ב אזכרות בשמונה פרשיות, שנאמר בהם "ה' בם". זהו "כי היא שמלתו לעורו", והיא תכלת שבציצית, היא סוד היבום. היבמה שלו בגלות, י"ב מ"ה, ב"י מ"ה. שלשת הגלגולים שלה הם שלשת האבות, שעליהם נאמר "הן כל אלה יפעל א"ל פעמים שלוש עם גבר". היא הישועה שלו, הגאולה שלו, משום שהקדוש ברוך הוא אין לו רשות לצאת מן הגלות, עד שהיא יוצאת עמו. היא הנבואה שלו, הנבואה כוללת שש דרגות מצד של האות ו', שהיא העמוד האמצעי, והיא חלום אחד מששים של נבואה (ברכות נז ע"ב). ומה זה ששים, אלא אין שיב"ה פחותה מששים, וזה ישראל סבא שעולה באות ו', שש פעמים עשר שהוא ששים.

²⁰⁸³ עי' זהר ח"ג רפא ע"א: ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וגו' פקודא דא לחלוץ והאי איהו חליצת רוחא מההוא גופא דבעי לאנהגא עמיה כאח וההוא קשורא דאחוה דעם אחוה מתיר מניה וההוא רוחא אזיל נע ונד עד דאשכח פרוקא הה"ד או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו וגו' ואי לא אשכח והשיגה ידו ונגאל כאורח דאזיל מאתר לאתר או כעבד דאזיל בשלשלת על צואריה עד דאשכח פדיון מאדון דיליה על חוביה ווי למאן דלא אנח בן למפרק יתיה.

תרגום: ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וגו' מצוה זו לחלוץ וזוהי חליצת רוח מאותו גוף שצריך לנהוג עמו כאח ואותו קשר האחוה שעם אחיו מתיר ממנו ואותה רוח הולכת נע ונד עד שמוצאת גואל זהו שכתוב או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו וגו' ואם לא מצא והשיגה ידו ונגאל כשביל שהולך ממקום למקום או כעבד שהולך בשלשלת על צוארו עד שמוצא פדיון מאדונו על חטאו אוי למי שלא הניח בן לגאול אותו.

ועי' זר"ח נט ע"א: תניא א"ר יוסי ועלתה יבמתו השערה אל הזקנין האי מלה חוצפא אתחזי א"ר יהודה ח"ו דחוצפא הוא אלא לאתחזאה טיבו דבעייה למעבד עם מיתא ואיהו לא בעי ולפיכך עבדית ליה קלנא קמי כולא

מאי קלנא עבדית ליה דכתיב וירקה בפניו להכלם בפני הכל אשר לא יבנה את בית אחיו וקרא כתיב וירקה ואמרה ככה כו' כמד"א ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם תרגום: למדנו אמר רבי יוסי (שם) ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים דבר זה נראה חצפה אמר רבי יהודה חס ושלום שזו חצפה אלא להראות הטוב שצריך לעשות עם המת והוא לא רוצה ולפיכך עושים לו קלון לפני כלם

איזה קלון עושים לו נאמר וירקה בפניו להכלם בפני הכל אשר לא יבנה את בית אחיו והפסוק כותב וירקה ואמרה ככה כו' כמו שנאמר (במדבר יב) ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם

יחפוץ ליבם ועל כן ראוי הוא שיקרא בישראל בשם הוזה בית חלוץ הנעל וצריך אתה לדעת כי הענין הוזה חסד המקום על ישראל כדי שיזכו כל הנפשות לאור באור העליון וכמו שאמרו רז"ל (סנהדרין צ ע"א) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב והענין הוזה תמצאנו במליצת אליהוא מפורש שאמר (איוב לג כט – ל) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים²⁰⁸⁴ יאמר הכתוב פעמים שלש היא מאירה מאור החיים אשר על פני האדמה כדי להשיבה מני שחת ומפורש ג"כ מפי הקדוש ברוך הוא בעצמו שאמר לאיוב לקיים דברי אליהוא (איוב לח יג – יד) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש יאמר המימך צוית כמוני לאחוז בכנפות הארץ ולנער הרשעים ממנה ולהעמיד אחרים תחתיהם ותתהפך הארץ מהם כחומר חותם שהוא מתהפך ומשתנה לצורות משתנות ויתיצבו כל אחד ואחד מהרשעים באדם שהוא לבוש בגדים חדשים ואחרי כל הבאורים האלה יוכל האדם להעיד שהמצוה הזאת שהיא מצות היבום מיוסדת על הענין הוזה ואי אפשר לשום חולק לחלוק בזה מדרך הסברא לפי שהענין קבלה מפי החכמים

²⁰⁸⁴ עי' זר"ח פט ע"א: רבי נחוניא בר יוסי אמר מקום נתבצר להם לרשעים בגיהנם ומשם יוצאות ומשוטטות נפשותם בעולם ואין להם מנוחה וחוזרת לגיהנם ובאות לאחריו כן ונדחות משערי חיים וחוזרות לעולם ומאן אינון אותם שהפגינו את בריתם ולא נתעסקו בפריה ורביה עד שבא הקב"ה ובונה אותם ושותל ונוטע אותם בעולם משל לאדם שנטע אילן ראה שלא הצליח עוקרו ושותלו במקום אחר וכן פעמים רבות דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר

על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ד' פתחים בשמים ובכל פתח ופתח ממונים הראשונים רחמנים ועקרו ושתלו במקום אחר אם שב בתשובה הראשונים הרחמנים אומרים לו צא מן הפתח הזה ונעזור לך שתצא מן הפתח הזה כדוגמא זו השניים והשלישים אם ישוב בתשובה וירויה כבתחלה הרי הראשונים שניים ושלישים נעשו כולם רחמנים ויוציאוהו אבל אם יבא לפתח הרביעי לא יצא לעולם שנאמר על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ואינון אותם שהפגינו ברית קודש תרגום: רבי נחוניא בר יוסי אמר מקום נתבצר להם לרשעים בגיהנם ומשם יוצאות ומשוטטות נפשותם בעולם ואין להם מנוחה וחוזרות לגיהנם ובאות לאחריו כן ונדחות משערי חיים וחוזרות לעולם ומי הם אותם שהפגינו את בריתם ולא נתעסקו בפריה ורביה עד שבא הקדוש ברוך הוא ובונה אותם ושותל ונוטע אותם בעולם משל לאדם שנטע אילן ראה שלא הצליח עוקרו ושותלו במקום אחר וכן פעמים רבות נאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר

על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו (עמוס ב) (ארבעה פתחים חוזר האדם) ארבעה פתחים בשמים ובכל פתח ופתח ממונים הראשונים רחמנים ועקרו ושתלו במקום אחר אם שב בתשובה הראשונים הרחמנים אומרים לו צא מן הפתח הזה ונעזור לך שתצא מן הפתח הזה

כדוגמא זו השניים והשלישים אם ישוב בתשובה וירויה כבתחלה הרי הראשונים שניים ושלישים נעשו כלם רחמנים ויוציאוהו אבל אם יבא לפתח הרביעי לא יצא לעולם שנאמר על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו והם אותם שהפגינו ברית קדש ועי"ש נט ע"א: רבי שמעון אמר נפשא דהיא משפעא דיסודא עילאה כד איהי חבת אשא דלעילא שלטא עליה זינא בזיניה ובגופא שלטא אשא דלרע ושלמא על כל ישראל ומאן דאמר דאמן דאזיל מהאי עלמא בלא בנין דאתי זימנא אחריתי לעלמא הדין אמר קשוט ועוד אינון חייביא דשאטין באוירא עד דמרצו חובייהו ובתר נכנסין פעם שניה בגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לאו פעם שלישית שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואם ח"ו לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת וע"ד בעי ב"נ לאזדהרא בנפשיה דילמא אתא זימנא אחרא

תרגום: רבי שמעון אמר הנפש שהיא משפע היסוד העליון כשהיא חוטאת האם שלמעלה שולטת עליה מין במינו ובגוף שולטת האש שלמטה ושלוה על כל ישראל ומי שאומר שמי שהולך מן העולם הזה בלי בנין שבא פעם אחרת לעולם הזה אמר אמת ועוד אותם הרשעים ששטים באויר עד שמרצים את חטאם ואחר כך נכנסים פעם שניה לגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לאו פעם שלישית שנאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר ואם חס ושלוה לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת ועל כן צריך אדם להזהר בנפשו אולי יבא פעם אחרת.

והחכמים מפי הנביאים עד משה מסיני²⁰⁸⁵

ובספר הבהיר (אות קצה) תמצא מפורש מפני מה צדיק ורע לו מפני שהצדיק כבר היה רשע לשעבר ועתה נענש וכי מענישין על ימי הנערות והאמר רבי סימון שאין מענישין אלא מבין עשרים שנה ולמעלה אנא לא בחיי אמרי אנא במותא אמרי שכבר היה לשעבר אמרו לו חבריו עד מתי תסתום דבריך אמר להן צאו וראו משל לאדם שנמטע כרם בגנו ויקו לעשות ענבים ויעש באושים ראה שלא הצליח נטעו גדרו ופרצו ונקח הגפנים מן הבאושים ונטעו עוד שנית ראה שלא הצליח גדרו ונטעו אחר שנקחו ראה שלא הצליח גדרו ונטעו עד כמה אמר לו לאלף דור והיינו דאמרינן (חגיגה יג ב) תשע מאות ושבעים וארבעה דורות חסרו ועמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור, עד כאן.

פרשת כי תבא

(כו, א – ב): וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירֵשְׁתָּהּ וְיִשְׁבַּת בָּהּ: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמְתָּ בַטֶּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁבְן שְׁמוֹ שֵׁם: ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה, ושמת בטנא, הטנא הוא רמו לה"א אחרונה שבשם²⁰⁸⁶, כי הבכורים נקראו ראשית²⁰⁸⁷, והן שלש אותיות של שם, שהן ראשית הכל. וסימנך (ירמיה כו א) בראשית ממלכות יהויקים²⁰⁸⁸ כי בהם שהם ראשית הקים העולם כלו

²⁰⁸⁵ ע"י דבריו לעיל בראשית לח א.

²⁰⁸⁶ ע"י ז"ח נ ע"ב: ושמת בטנא דא מטרוניתא דאתי לה נהירו מניה ושוי בה נהירו עילאה דאתי ליה מראשית.

תרגום: ושמת בטנא זו הגבירה שבא לה אור ממנו ושם בה אור עליון שבא לו מהראשית.²⁰⁸⁷ ע"י זהר ח"ג רנג ע"א: וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה וגו' רבי אבא אמר יום הבכורים אינון בכורים עלאין דאורייתא הה"ד ראשית בכורי אדמתך תביא וגו' אמר ר"מ כגוונא דבכורים לאמהון אוף הכי אתקריאו פירות בכורים דפירות דאילנין כבכורה בתאנה הכי ישראל קדמונים ובכורים לקב"ה מכל אומין דעלמא הה"ד קדש ישראל ליהו"ה וגו' ובג"ד אתמר בהון תביא בית יהו"ה אלהיך ובגין דא אומין עכו"ם דאתמר בהון ויאכלו את ישראל בכל פה יאשמו רעה תבא אליהם אוף הכי ו' דכליל שית ספיראן ואיהו בן י"ד אתקרי בכ"ר וכל ענפין דנפקין מניה דבהון ראשין כגוונא דא אתקריאו בכורים ו' איהו נהר מאינון בכורים עלאין וההוא נהר נפיק מעדן ודא איהו דאורייתא תלייא ביה וכד נפיק נפקי כל רזין דאורייתא ובגין דאיהו אילנא דחיי אורייתא הדא הוא (נ"א חדא היא) דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ופקודין דילה דמין לאיבא פרי דאילנין אצטריכו לאייתאה

תרגום: "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה וגו'", רבי אבא אמר יום הבכורים הם בכורים עליונים של התורה, זהו שכתוב "ראשית בכורי אדמתך תביא וגו'". אמר הרועה הנאמן, כדוגמת הבכורות לאמותיהם, כמו כן כאן נקראו הפירות בכורים של פירות האילנות, כבכורה בתאנה כך ישראל קדמונים ובכורים להקדוש ברוך הוא מכל אומות העולם, זהו שכתוב "קדש ישראל ליהו"ה וגו'", ומשום זה נאמר בהם "תביא בית ה' אלהיך", ומשום זה, אומות עובדי כוכבים ומזלות שנאמר בהם "ויאכלו את ישראל בכל פה יאשמו רעה תבא אליהם". כמו כן כאן, ו' שכלולה משש ספירות, והוא בן י"ה שנקרא בכ"ר, וכל ענפים שיוצאים ממנו שבהם ראשים, כדוגמא זה נקראים בכורים אות ו', היא נהר מאלו בכורים עליונים, ואותו נהר יוצא מעדן, וזהו שהתורה תלויה בו, וכאשר יוצא יוצאים כל סודות התורה, ומשום שהוא עץ החיים, התורה, זהו (אחת היא) שכתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה", והמצוות שלה דומות לפרי של האילנות, צריכים להביאן.

²⁰⁸⁸ ע"י סנהדרין קג ע"א: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו וכתוב בראשית ממלכת צדקיה וכי עד האינדא לא הוו מלכי אלא בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו. בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה, נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו.

ע"י ילקוט ראובני על התורה פרשת בראשית אות תרע: זה ספר תולדת אדם, ד' תגין ד' פעמים עלתה למחות האדם, בדור המבול, במתן תורה רצה הקב"ה להפוך העולם, שלישיית בימי

מעלה ומטה והנה הם משפיעים כח בה"א אחרונה שהיא הרביעית ובית קבול להן והיא מכללם כענין הארץ היסודית שהיא רביעית ובית קבול לשלש יסודות ראשונים והיא מכללם ומתעלה מהם ומכחם וכן הטנא כלי ובית קבול להביא שם הבכורים ומכלל המצוה היא כי היה נתן לכהן עם הבכורים וזהו לשון הטנא וזהו ולקח הכהן הטנא כי הוא המנחה את העולם והנותן כח ותנועה בגלגל והעולם מתקיים בתנועתו²⁰⁸⁹ כי לזה ירמוז ענין התנופה שהיה הכהן מניף את הטנא²⁰⁹⁰ ועוד להורות כי הוא המשיגה בכללי העולם

צדקיה, רביעית בימי יהויקים, וכתוב בראשית ממלכת יהויקי' צדקיה וכו'.
²⁰⁸⁹ עיי' ז"ח כה ע"ב: ונסבין לון שתין מלאכין דסחרין כורסי יקרא כל חד וחד את חד ומזמרין בהון כל ליליא הה"ד ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך ולקח הכהן דא הוא מטטרו"ן הטנ"א אליו שתין אתווא דק"ש דליליא.

תרגום: ונוטלים אותם ששים מלאכים שמקיפים את כסא הכבוד כל אחד ואחד אות אחת ומזמרים בהם בכל לילה זהו נאמר (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך ולקח הכהן זהו מטטרו"ן הטנ"א אלו ששים אותיות של קריאת שמע של הלילה.

²⁰⁹⁰ עיי' זהר ח"ג מח ע"ב: תא חזי דהא ליואי דאתו מהאי סטרא דדינא לא מתדכאן עד דאתעברון מנהון שיערא דכתיב (שם ח ז) וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וגו' ובגין דיתבסמון יתיר בעי כהנא דאתי מסטרא דחסד עלאה לארמא לון דכתיב (שם יא) והניף אהרן את הלויים תנופה לפני יהו"ה כמה דאיהו להאי איש דלעילא דכד בעי לאתבסמא יתיר אתגלייא ביה חסד עלאה ואתבסם ומבסם הוא לתתא.

תרגום: בא וראה שהרי הלויים שבאו מצד הדין הזה לא נטהרים עד שעובר מהם השער, שכתוב וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וגו', וכדי שימתקו יותר, צריך הכהן שהוא בא מצד החסד העליון להרים אותם, שכתוב והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה', כמו שהוא לאיש הזה שלמעלה, שכאשר רוצה להתמתק יותר מתגלה בו חסד עליון ונמתק, והוא ממתיק למטה.

ועיי' ש קפח ע"ב: פתח ההוא ינוקא ואמר והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליי' קרא דא על עומר דתנופה אתמר מאי תנופה אי בגין דאניף ליה כהנא לעילא איהי תנופה מאי אכפת לן אי אניף אי מאיך אלא ודאי אצטריך לארמא לה לעילא והיינו תרומה ואע"ג דדרשינן תרי ממאה והכי הוא אבל תנופה מאי (ס"א דא) הוא ארמותא

ורזא דחכמתא הכא אי חסידי קדישין מארי דרומחין לא שמשותן לר' שמעיה חסידא דאי לאו תנדעון תנופה מאי היא חטה מאי היא שעורה מאי היא תנופה דקאמרין היינו תנ"ו פ"ה ורזא דיליה תנו כבוד ליי' אלהיכם דהא פח (עלאה) היינו כבוד דבעינן למיהב ליה לקב"ה וע"ד אבעי לן לארמא לעילא לאחזאה (ס"א דלית אינון יהבין אלא להאי פה) דליה אנן יהבין להאי פה דלית שבחא למלכא עלאה אלא כד ישראל מתקני ליה להאי כבוד ויהבי ליה למלכא כבוד ודא הוא תנו פה תנו כבוד וארמא איהו ודאי.

תרגום: פתח אותו תינוק ואמר "והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'", פסוק זה נאמר על עומר התנופה, מהו "תנופה", אם בגלל שהניפה הכהן למעלה, היא תנופה, מה אכפת לנו אם הניף אם הנמיך. אלא ודאי צריך להרימה למעלה, והיינו תרומה. ואף על גב שדרשנו שנים ממאה, וכך זה, אבל תנופה מהי (זו) הרמה.

וסוד חכמה כאן, אי חסידים קדושים בעלי רומחים, לא שמשותם את רבי שמעיה החסיד, שאם לא תדעו מהי תנופה מהי חטה מהי שעורה. תנופה שאמרנו היינו תנ"ו פ"ה, וסוד שלו "תנו כבוד לה' אלהיכם" שהרי פה (עליון) היינו כבוד שרוצים לתת לקדוש ברוך הוא, ולכן צריכים להרים למעלה, להראות (שאינם נותנים אלא לפה הזה) שאנו נותנים לו "לפה" הזה, שאין שבח למלך העליון אלא כשישראל מתקנים לו לכבוד הזה, ונותנים כבוד למלך, וזהו תנו פה, תנו כבוד והרמה היא בודאי.

ועיי' ש ג ע"א: והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה'. ר' יהודה שאיל לר' אבא למה היה הכהן מניף את הלויים אמר לו מלה"ד לתינוק כשהוא בוכה וכועס מה עושין כדי לפייסו א"ל רבי יהודה מניפין אותו ומנענעים אותו כדי לשתקו א"ל ר' אבא יהודה יהודה מלה זאת באה לידך ולא חקרת בה והלא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר כך היא מדת הגבורה כועסת ורוגזת דכתיב שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם וכתוב (שם) ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה לפי שהם מתגברים ומתקשים באפס ועברתם לצאת לעשות דין לכלות ולהכרית בני העולם אזי הכהן שהוא החסד העליון מניף אותו הצר של הלויים שהיא מדת הגבורה כדי לשכך ולשקט רוגזה וכעסה כדי שישתברו השערות מכל שוליהן ולא יתגברו ולא יתחזקו. כעין דוגמא זו הכהן שמניף את הלויים תנופה כדי שישקוט הצד של גבורה שלהן כדי שלא יתעורר הדין בעולם. בא ר' יהודה ונשק את ידיו. וכשיתעוררו הדינים בעולם כל הדינים הנמצאים בכל יום ויום אברהם אבינו ע"ה הוא דוחה אותם לחוץ ואינם עומדים לפניו הה"ד ואל זועם בכל יום.

ופרטיו כי כן מי שהוא עומד בתוך המנא הוא מציין מן החרכים²⁰⁹¹ כן משניה מחלוני הרקיע הנטוי על ראשי החיות²⁰⁹² להאציל שפע ברכה וקיום לכל צבאות מעלה ומטה והבן זה

(כו טו) הַשְּׁקִיפָה מִמְעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ אַרְצָן זְבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ:
 ע"י ר' בחיי: ואם תשכיל בענין המתנות האלה בסודם תמצא כי התרומה הנקראת ראשית תרמוז לחכמה²⁰⁹³ הכוללת הבינה בחמשים שערים ועל כן התרומה היא אחת מחמשים זהו שאמרו תרומה תרי ממאה ומעשר ראשון הנתן ללוי שהיה עשירי בבנים כנגד העשירית²⁰⁹⁴ וכן מעשר שני כמו כן כנגד העשירית²⁰⁹⁵ כי נקרא מעשר ראשון לפי שהוא ראשון לנו ונקרא כמו כן מעשר שני כי הוא עשירי לראשון העליון ומעשר עני שהיה מפריש בשנה השלישית וששית כנגד היסוד שהוא מכריע²⁰⁹⁶ וכלול מן השבעה כן היה הפרשת מעשר עני באמצע שש שנים שלש מכאן ושלש מכאן ועם מעשר זה נשלמו כל המעשרות בין למעלה בין למטה וזהו שאמר (&) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית אמר כי תכלה כי מעשר עני זה תכלית וסוף כל המעשרות ולכך אמר הכתוב בסדר ראה בפרשת עשר תעשר (דברים יד כח) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך כי כשם שצוה הקדוש ברוך הוא שנקבץ את כל המעשרות של השנים שעברו במקום אחד בשערינו כן הרמז בזה שנקבץ ושניחד הכל בלי פרוד במקום שהוא כולל את הכל זהו שאמר והנחת בשעריך הוא שער התפלה²⁰⁹⁷ הוא שער לה' (תהלים קיח ב)²⁰⁹⁸ הכולל את הכל ולכך

²⁰⁹¹ ע"י שמות כח לו שזה רומז למידת המלכות.

²⁰⁹² ע"י תיקו"ז לו ע"א, מאי ימה דא שכינתא עלאה ההוא דאתמר ביה ודמות על ראשי החיה

רקיע

²⁰⁹³ ע"י לעיל הערה 13.

²⁰⁹⁴ ע"י תיקו"ז לא ע"ב: בראשית עלה אתמר ראשית מעשר דגנך (דברים יב יז) ודא מלכות דאיהו מעשר ואיהי עשירית לעשר ספירות ובגינה מעשרין תרגום: בראשית, עליה נאמר "ראשית מעשר דגנך", וזו מלכות שהיא מעשר והיא עשירית לעשר ספירות, ובשבילה מעשרים.

²⁰⁹⁵ ע"י ספר הפליאה (&): המעשר ראשון היא החכמה, א"ל א"כ למה מעשר שני אחר מעשר ראשון, א"ל מעשר ראשון לחכמה ראשונה מעשר שני לחכמה שניה. ובעבור שחכמה עלאה מושכת לעולם חכמה תתאה אצלה לכן מעשר שני סמוך למעשר א'.

²⁰⁹⁶ ע"י ס"י (פ"ב מ"א): שלש אמות אמ"ש, יסודן כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתים. וע"י שער אנ"כ ט: א"א ונוקבא דעת הכולל חו"ג מכריע בין החו"ב שהם עתיק ונוקבא, וכן ישו"ת הם ת"ת מכריע בין או"א שהם חו"ג, וכן יעקב ורחל הם יסוד המכריע בין נ"ה שהם זו"נ.
²⁰⁹⁷ ע"י זהר ח"א צ ע"ב: כה דהיא תרעא לצלותא בה ישכח ברכה בה ישכח בר נש שאלתיה כה ההוא סטרא דאתייה מסטרא דגבורה דהא מסטרא דגבורה קא אתא יצחק וההוא סטרא דגבורה כה אקרי דמתמן אתיין איבין ופירי לעלמא ולא מסטרא דלתתא דככביא ומזלות כדין <והאמין ביהו"ה> אתדבק לעילא ולא אתדבק לתתא והאמין ביהו"ה ולא בככביא ומזלי והאמין ביהו"ה דאבטח ליה דיסגי אגריה לעלמא דאתי והאמין ביהו"ה בההוא דרגא דאתייהב ליה דמתמן ייתי ליה זרעא לאולדא בעלמא.

תרגום: "כה", שהוא השער לתפלה, בה ימצא ברכה, בה ימצא אדם את בקשתו. "כה", אותו הצד שבא מצד הגבורה, שהרי מצד הגבורה בא יצחק, ואותו צד הגבורה נקרא "כה", שמשם באים פירות לעולם, ולא מהצד שלמטה של כוכבים ומזלות. אז "והאמין בה", נדבק למעלה ולא נדבק למטה. "והאמין בה", ולא בכוכבים ומזלות. "והאמין בה", שהבטיח לו שירבה את שכרו לעולם הבא. "והאמין בה", באותה הדרגה שנתנה לו, שמשם יבא לו זרע להוליד בעולם.

²⁰⁹⁸ ע"י תיקו"ז כז ע"ב: ואית תרעא דצדיקא דלא מתפתחא אלא לצדיקא הה"ד זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהלים קיח ב) והאי איהו תרעא דצדיק ח"י עלמין דאתמר ביה ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהלים לז כה) וכען בגלותא אתמר ביה הצדיק אבד (ישעיה נז ה) מאי אבד אבד למטרונתא ואתמר ביה (ישעיה יט ה) ונהר יחרב ויבש יחרב בבית ראשון ויבש

היה מתפלל בלשון הקדש והיה מתודה בקול רם שהשלים חיובו במעשרותיו של הקדוש ברוך הוא והפריש אותן בסדר ובכוונה הראויה ולא שינה הסדר ח"ו זהו ככל מצותך אשר צויתני אלא שסדר הכל במחשבתו ויחד את הכל יחוד שלם לא עברתי שלא קצצתי בנטיעות²⁰⁹⁹ ולא שכחתי מלברך השם והמלכות כי הוא היחוד השלם²¹⁰⁰ ומתודה עוד ואומר לא אכלתי באוני ממנו שלא הפרישו לשום כח מכחות המלאכים²¹⁰¹ שהם עשר מדרגות שהם הקרובים אליו ולא לשום כח מכחות הגלגלים ולא בערתי ממנו בטמא אין צריך לומר שלא הפריש ממנו לשום כח מכחות הטומאה הרוחניים השוכנים למטה באויר שבין הגלגלים והיסודות²¹⁰² ולא נתתי ממנו למת אין צריך לומר שלא הפריש לשום אחד מארבע יסודות שהם גופים מתים ולא רוחניים אך שמעתי בקול ה' השם המיוחד²¹⁰³ לבדו שהוא עליון על כלן ועשיתי ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך התפלה הזאת לשם הנכבד²¹⁰⁴ שכן אמר ואמרת לפני ה' אלהיך ואלי אומר השקיפה ואמר ממעון כי הוד והדר לפניו ונהרי ששון ונהרי שמחה והשמחה במעונו זהו השקיפה ממעון קדשך יאמר השקיפה עלינו ממעון קדשך ותריק עלינו מה שקבלת מן השמים כמו (מלכים א' ח לט) ואתה תשמע השמים או יאמר השמיע תפלתנו אל השמים וברך את עמך את ישראל השפיע להם הברכה שקבלת וזהו לשון חכמינו ז"ל עשינו מה שמוטל עלינו עשה אתה מה שמוטל עליך ואת האדמה שכנגדה הארץ של מעלה שהיא ארץ זבת חלב ודבש שהיא הרצון המשפיע רחמים ודין זהו לשון ארץ זבת חלב ודבש וכבר הזכרתי זה והכל אמת בין למעלה בין למטה וזה מבואר

(כו יט): וְלִתְתִּיךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וְלִשְׁם וְלִתְפָאֶרֶת וְלִהְיִתְךָ עִם קֹדֶשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר.

בבית שני ובגין דלית ליה מדיליה עניין צווחין בח"י ברכאן דצלותא לגבי ח"י עלמין והא אסתלק מתמן נביעו וברכאן (נ"א דכל ברכאן) ולית מאן דיהיב לון ותרעין אחרנין סתימין ותרעא דצדיק חרבה ויבשה כמה דעני חרב ויבש ורזא דמלה יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה (בראשית א ט)

תרגום: ויש שער של צדיקים, שלא נפתח אלא לצדיקים, זהו שכתוב "זה השער ליהוה" צדיקים יבאו בו". וזהו השער של צדיק ח"י העולמים, שנאמר בו "ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", וכעת בגלות נאמר בו "הצדיק אבד". מה זה "אבד", אבד למלכה, ונאמר בו "ונהר יחרב ויבש", יחרב בבית ראשון, ויבש בבית שני. ומשום שאין לו משלו, העניים צועקים בח"י ברכות התפלה אל ח"י העולמים, והרי הסתלק משם הנביעה וברכות (של כל הברכות), ואין מי שיתן להם, והשערים האחרים סתומים, ושער הצדיק חרב ויבש, כמו שעני חרב ויבש, וסוד הדבר "יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה".

²⁰⁹⁹ עי' רמב"ן בראשית יא ב, והערה 392.
²¹⁰⁰ עי' זהר ח"א קנט ע"א: רבי שמעון אמר אלין אתוון כלהו דכר ונוקבא לאתכללא כחדא ברזא דמיין עלאין ומיין תתאין וכלא חד ודא איהו יחודא שלים ובגין כך מאן דידיע להו ואזדהר [בהו זכאה איהו <חולקיה> בהאי עלמא ובעלמא דאתי] (ו)בגין דאיהו עקרא [דיחודא] (ויחודא) שלים כדקא יאות תלת תלת מסטרא דא ומסטרא דא ביחודא חדא בשלימו דכלא וכלהו רזא דסדרא עלאה כדקא חזי כגוונא דלעילא דההוא סדרא תלת תלת ברזא חדא

תרגום: רבי שמעון אמר, כל האותיות הללו, זכר ונקבה, להיכלל יחד בסוד המים העליונים והמים התחתונים, והכל אחד, וזהו היחוד השלם. ולכן מי שמכיר אותם ונזהר בהם, אשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא, משום שהוא עיקר היחוד השלם כראוי, שלש שלש מצד זה ומצד זה, ביחוד אחד בשלמות הכל, וכולם הסוד של הסדר העליון כראוי דוגמת למעלה, שאותו סדר שלשה שלשה בסוד אחד.

²¹⁰¹ עי' דבריו בראשית א כז ושמות כה ט.

²¹⁰² עי' לעיל הערה 29.

²¹⁰³ עי' לעיל הערה 204.

²¹⁰⁴ עי' ספר הפליאה (&): נקראת בת זוג בעבור שהיא בת זוג לת"ת. וגם נקראת ארון כי השם הנכבד הוא מתייחד בתוך הארון וזהו ארון העדות. ארון היא כ"י העדות הוא היסוד.

עי' רמב"ן; ועל דרך האמת לתהלה כי אלהי ישראל²¹⁰⁵ הוא תהלתך ושמו הגדול²¹⁰⁶ הוא אלהיך ובוזה תפארתך כענין שנאמר כי תפארת עוזמו אתה (תהלים פט יח) תפארת ישראל (איכה ב א):

(כח י): וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ:
עי' ר' בחיי: ואם תשכיל עוד בטעם שי"ן של תפלין²¹⁰⁷ תמצא השי"ן רמז לשכינה ולנשמת האדם ושי"ן של ארבע בתים ירמוז לשכינה המקפת²¹⁰⁸ והממלאת לכל העולם וחוי"ן לעולם ומשפעת כח בארבע חיות המרכבה והרצועה שיש בה כמין דל"ת רמז לארבע רוחות העולם המתנהגים על ידי השכינה ומעלה ומטה גם כן ועל כן הרצועות מחוברות ומתפשטות והולכות למטה ונתבאר בזה כי כל השפע בא לעליונים ולתחתונים מאת השכינה ומאין בא השפע אל השכינה מן החכמה והבינה צא ולמד שהוא כן מתוך יצירת האדם שנוצר בחכמה מופלאה כי אות שי"ן רשום באפיו אשר שני הנקבים מכוונים כנגד המוח שהוא מקום החכמה והבינה וענין האבר הזה החתום באות שי"ן שהוא בית קבול ילמד דעת את העם כי כן השכינה מקבלת שפע וכן תמצא הנשמה שהיא מקפת את כל הגוף שהיא בתוכו וחוצה לו וכחה ואורה מתפשטים בארבעה חללים שבמוח שני חללים ראשונים יש בהם כח הציור חלל אמצעי יש בו כח המחשבה חלל אחרון יש בו כח השמירה והזכרון והשגנו מכל זה כי שי"ן שבארבעה בתים הוא רמז לשכינה וד' חיות הקדש ורמז גם כן לנשמה וארבעה חללים שבמוח והבן זה.

(כח כב): יִכָּבֵה ה' בַּשְּׁחָפֶת וּבַקִּדְחָת וּבַדְּלָקָת וּבַחֲרָחַר וּבַחֲרָב וּבַשְּׂדֵפּוֹן וּבַיִרְקוֹן וּרְדִפוֹךָ עַד אֲבֹדְךָ:

²¹⁰⁵ עי' לעיל הערה 1012.

²¹⁰⁶ עי' לעיל הערה 395.

²¹⁰⁷ אמנם עי' זהר ח"ג שו ע"ב: עמודא דאמצעייתא קשור ימינא ושמאלא ואיהו קשורא דתפלין דרישא דאיהי אימא עלאה תפלין על רישיה כמה דאוקמוה מ"מ בתפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו ואיהו קשורא דתפלין דיד דאיהי שכינתא תתאה.
תרגום: העמוד האמצעי קשור ימין ושמאל והוא קשר של תפלין של ראש שהיא אמא עליונה תפלין על ראשו כמו שפרשוה בעלי המשנה בתפלין של אדון העולם מה כתוב בהן והוא קשר של תפלין של יד שהיא שכינה תחתונה.
וכן עי' תיקו"ז: ש של תפלין דא אימא עלאה עלה אתמר (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי ש"ם יהו"ה נקרא עליך ויראו ממך.
תרגום: ש' של תפלין זו האם העליונה, עליה נאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם יהו"ה נקרא עליך ויראו ממך".

עי' עוד בתפלין בדברי רבינו בשמות לג יג.

²¹⁰⁸ עי' זהר ח"ג רלד ע"ב: ובג"ד אוקמוה מארי מתני' המבקר את החולה לא ליתב למראשותיו משום דשכינתא על רישיה ולא לרגלוי דמלאך המות לרגלוי האי לאו לכל ב"נ אלא לבינוני אבל לצדיק גמור יי' יסעדנו על ערש דוי על רישיה ושכינתא אסחר גופיה עד רגלוי ובג"ד אתמר ביעקב ויאסף רגליו אל המטה ודא שכינתא דאתמר בה והארץ הדום רגלי
תרגום: ומשום זה בארוהו בעלי המשנה, המבקר את החולה לא ישב למראשותיו משום ששכינה על ראשו, ולא למרגלותיו כיון שמלאך המות למרגלותיו. וזה לא לכל בן אדם, אלא לבינוני, אבל לצדיק גמור "ה' יסעדנו על ערש דוי" על ראשו, והשכינה מקיפה את גופו עד רגליו. ומשום זה נאמר ביעקב "ויאסף רגליו אל המיטה", וזו השכינה שנאמר בה "והארץ הדום רגלי".
עי' שעה"כ (דרושי חזרת העמידה דרוש ה) אור מקיף שהוא בגי' מורא והוא ענין בחי' השכינה המקפת על ראשו של אדם ועל המוחין שלו. ועי' פע"ח (שער התפלין - פרק ב) ונבאר ענין השינון שיש בתפלין ש"ר, שי"ן של ד' ראשים, ושי"ן של ג' ראשים. הנה נתבאר לעיל, כי מוחין הם ד'. אמנם כאשר נכנסין תוך ז"א, הם נעשים ג' מוחין לבד. וכנגד ב' בחי' אלו, הם ש' של ד' ראשים, וש' של ג' ראשים.

ע"י ר' בחיי: הזכיר השם המיוחד²¹⁰⁹ ולא אמר יכבה אלהים והנה הוא מדת הדין במקום זה וכמוהו (בראשית ו ז) ויאמר ה' אמתה²¹¹⁰ (שמות יד יד) ה' ילחם לכם²¹¹¹ שהוא מדת הדין כי כן מצינו שם אלהים מדת הרחמים במקומות רבים כמו (בראשית ח א) ויזכור אלהים את נח²¹¹² (בראשית כ יז) וירפא אלהים את אבימלך כי כל אחת מן המדות זו כלולה בזו ומפני זה הזכיר יכבה בתוספת ה"א להורות על מדת הדין המיסרת את האדם והוא שכתוב (ויקרא כו יח) ויספתי ליסרה אתכם שבע בתוספת ה"א²¹¹³ הנקראת שבע ומיסרת בשבע פורעניות וכן הזכיר כאן שבע חליים בשחפת ובקדחת וכל השאר.

(כט ו): וַתָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ הַשְּׁבוּן וְעוֹג מֶלֶךְ הַכַּנְעַנִּים לְמִלְחָמָה וַנִּגְפָּם:
ע"י ר' בחיי: וצריך אתה לדעת כי מפני ששרתה שכינה בבית ראשון לכך הזכיר דוד ע"ה על בית ראשון (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא

²¹⁰⁹ ע"י לעיל הערה 204.

²¹¹⁰ אמנם ע"י זהר ח"א נח ע"א: ויאמר יהו"ה אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה (בראשית ו ז) רבי יוסי פתח (ישעיה נה ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם תא חזי כד בר נש בעי לנקמא מאחרא שתיק ולא אמר מידי דאילו אודעיה יסתמר ולא יכיל ליה אבל קב"ה לאו הכי עביד לא עביד דינא בעלמא עד דאכריזי ואודע להו זמנא תרין ותלתא בגין דלא איתאי דימחי בידיה דיימא ליה מה עבדת ולא יסתמר מניה ולא יכיל לקיימא קמיה תא חזי ויאמר יהו"ה אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה אודע לון על ידא דנח ואתרי בהון כמה זמנין ולא שמעי בתר דלא שמעו אייתי עליהון דינא ואוביד לון מעל אפי ארעא תרגום: "ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה". רבי יוסי פתח, "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", בא וראה, כשבן אדם רוצה לנקום מאחר, הוא שותק ולא אומר דבר, שאם יודיע לו ההוא ישמור ולא יוכל לו. אבל הקדוש ברוך הוא לא עושה כך, שלא עושה דין בעולם עד שמכריז ומודיע להם פעם פעמיים ושלוש, כי אין מי שימחה בידו שיאמר לו מה עשית, ולא ישמר ממנו ולא יוכל לעמוד לפניו.

בא וראה, "ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה", הודיע להם על ידי נח והתרה בהם כמה פעמים ולא שמעו. אחר שלא שמעו, הביא עליהם דין והאביד אותם מעל פני הארץ.

²¹¹¹ אמנם ע"י זהר ח"ב יח ע"ב: אמר רבי יצחק שר שלהם נלקה בתחלה ואח"כ שאר אלהיהם רבי שמעון ברבי יוסי אומר לקות אומה של מצרים ממש לא היה אלא בים דכתיב (שם יד כח) לא נשאר בהם עד אחד וקודם זה נעשה שפטים באלהיהם ועל דא כתיב הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה ונתנבאו על העתיד כפי מה שאירע להם ונוסף גם הוא על שונאינו נבאו על מחנות עליונים שיהיו שרויים בתוכם ונלחם בנו נבאו על מה דכתיב יהו"ה ילחם לכם וגו' ועלה מן הארץ כמה דאת אמר ובני ישראל יוצאים ביד רמה:

תרגום: אמר רבי יצחק שר שלהם נלקה בתחלה ואחר כך שאר אלהיהם. רבי שמעון ברבי יוסי אומר לקות אומה של מצרים ממש לא היה אלא בים שכתוב לא נשאר בהם עד אחד וקודם זה נעשה שפטים באלהיהם ועל זה כתוב הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה ונתנבאו על העתיד כפי מה שאירע להם ונוסף גם הוא על שונאינו נבאו על מחנות עליונים שיהיו שרויים בתוכם ונלחם בנו נבאו על מה שכתוב ה' ילחם לכם וגו' ועלה מן הארץ כמו שנאמר ובני ישראל יוצאים ביד רמה.

²¹¹² אמנם ע"י זהר ח"א סט ע"ב: א"ר שמעון (ויזכור אלהים את נח (בראשית ח א)) תא חזי בשעתא דדינא אתעביד לא כתיב ביה זכירה כיון דאתעביד (ביה) דינא ואתאבידו חיבי עלמא כדון כתיב ביה זכירה דהא כד דינא שריא בעלמא אתחברותא לא אשתכח ומחבלא שריא על עלמא כיון דאתעבר דינא ואשתכח רוגזא תב כלא לאתריה ובגין כך כתיב הכא ויזכור אלהים את נח דביה שריא זכור דנח איש צדיק כתיב ביה

תרגום: אמר רבי שמעון, "ויזכור אלהים את נח", בא וראה, בשעה שהדין נעשה, לא כתוב בו זכירה, כיון שנעשה (בו) הדין ונאבדו רשעי העולם, אז כתוב בו זכירה. שהרי כאשר הדין שרוי בעולם, לא נמצאת התחברות, והמשחית שרוי על העולם. כיון שעבר הדין ושכך הרוגז, שב הכל למקומו, ולכן כתוב כאן "ויזכור אלהים את נח", שבו שורה זכור, שכתוב בנח איש צדיק.
²¹¹³ ע"י לעיל הערה 434.

מלך הכבוד²¹¹⁴ כלומר מלך של הכבוד אבל בבית שני לא שרתה שכינה כל כך תדיר אלא חופף שכן התנבא חגי הנביא על בית שני (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה אמר ה'²¹¹⁵ כלומר כבוד השכינה שהיא ה"א היה שם חופף ואמר גם כן (שם ב ז) ומלאתי את הבית הזה כבוד ולעתיד לבא יחזור הכל לקדמותו כמו שהיה בבית ראשון וביתרון מעלה והשגה יותר ממה שהיה וישוב התפארת והכבוד²¹¹⁶ בירושלים והוא שאמר ישעיה ע"ה על הבית השלישי (ישעיה ס א – ב) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה²¹¹⁷.

פרשת נצבים

(כט כז): וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמְתָם בְּאֶף וּבַחֲמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אֲחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:
ע"י ר' בחיי: וישליכם אל ארץ אחרת למ"ד של וישליכם רבתי וידוע כי היא הגדולה שבכל האותיות²¹¹⁸ ומה שהיתה רבתי יתכן שירמוז אל המעלה הגדולה הנשאת

²¹¹⁴ ע"י זהר ח"ג רנג ע"ב: ויבא מלך הכבוד ולית כבוד אלא תורה מהכא מאן דיליף אורייתא דאתקריאת כבוד אקרי מלך ולא תימא בההוא עלמא דאתי ולא יתיר אלא מלך בתרין עלמין בדיוקנא דמאריה ובגין דא כפול פסוקא תרין זמנין חד מי זה מלך הכבוד תניינא מי הוא זה מלך הכבוד שאו שערים ראשיכם מאי ראשיכם תרין זמנין אינון חיון דמרכבתא עלאה וחיון דמרכבתא תתאה

תרגום: "ויבא מלך הכבוד" ואין כבוד אלא תורה. מכאן מי שלומד תורה שנקראת כבוד, נקרא מלך. ולא תאמר באותו עולם הבא ולא יותר, אלא מלך בשני עולמות, בדמות רבנו, ומשום זה כפול הפסוק פעמיים, אחת מי זה מלך הכבוד, שתים מי הוא זה מלך הכבוד. "שאו שערים ראשיכם", מהו ראשיכם פעמיים, אלו חיות המרכבה העליונה וחיות המרכבה התחתונה.

²¹¹⁵ ע"י לעיל בראשית כח יז, וע"י רמב"ן ויקרא כו טז.
²¹¹⁶ ע"י לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

²¹¹⁷ ע"י זהר ח"ג קיח ע"א: (ד"א) עבדו את יי' ביראה דא כ"י בזמנא דאיהי בגלותא בני עממיא א"ר יהודה והא כתיב כי בשמחה תצאו ודא היא כ"י כיון דאמר תצאו מן גלותא הוא ואקרי שמחה א"ל ודאי הכי הוא דכל זמנא דאיהי בגלותא ושכיבת לעפרא לא אקרי שמחה עד דקב"ה ייתי לגבה ויוקים לה מעפרא ויימא התנערי מעפר וגו' (ישעיה ס א) קומי אורי וגו' ויתחברון כחדא (ויוקים לה מעפרא) כדין חדוותא אקרי חדוותא דכלא וכדין בשמחה תצאו ודאי כדין כמה חיילין יפקון לקבלא דמטרוניתא לחדוותא דהלולא דמלכא כד"א ההרים והגבעות יפצחו וגו' וכתוב כי הלך לפניכם יי' ומאספכם וגו'.

תרגום: (ד"א) עבדו את ה' ביראה, זו כנסת ישראל בזמן שהיא בגלות בין העמים. אמר רבי יהודה והרי כתוב "כי בשמחה תצאו" וזוהי כנסת ישראל, כיון שאמר תצאו מהגלות הוא ונקראת שמחה, אמר לו ודאי כך הוא זה, שכל זמן שהיא בגלות ושוכבת לעפר לא נקראת שמחה עד שהקדוש ברוך הוא יבא אליה ויקימה מהעפר, ויאמר "התנערי מעפר קומי וגו'" "קומי אורי וגו'" ויתחברו כאחד (ויקימה מעפרה), ואז שמחה נקראת שמחת הכל, ואז "בשמחה תצאו" ודאי. אז כמה חיילות יצאו מול המלכה לשמחת הלולת המלך, כמו שנאמר "ההרים והגבעות יפצחו וגו'" וכתוב "כי הלך לפניכם ה' ומאספכם וגו'".

וע"י עוד שם קיט ע"א: פתח ואמר יי' אורי וישעי ממי אירא וגו' יי' אורי וישעי כיון דבר נש אסתכל (נ"א אתאחד) בנהורא דלעילא וקב"ה אנהיר עליה לא דחיל מעלאין ותתאין כד"א ועליך יזרח יי' וכבודו עליך יראה.

תרגום: פתח ואמר ה' אורי וישעי ממי אירא וגו', ה' אורי וישעי, כיון שאדם הסתכל (נאחז) באור שלמעלה והקדוש ברוך הוא מאיר עליו, לא פוחד מעליונים ותחתונים, כמו שנאמר "ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

²¹¹⁸ ע"י זהר חדש סו ע"א: ל דא מגדל דפרח באוירא דאיהו מלך גדול ובגין כך איקרי אל עילא ואמצעיתא כחדא עילא ורישא דאשגחותא רישא דכל אתוון כחדא אל נטיל אל"ף סיועא דההוא מגדלא דפרח באוירא לגביה ועליה סליק בשמא.

תרגום: ל זה מגדל הפורח באויר שהוא מלך גדול ומשום כך נקרא אל עליון (מעלה) ואמצעי יחד המעלה וראש של ההשגחה ראש של כל האותיות יחד אל נוטל אל"ף סיוע של אותו המגדל הפורח באויר אליו ועליו עולה בשם.

וע"י ספר הפליאה (&): גל"ש ג' וש' רומזים לבינה ולחסד, כי בהיות הג' רומז בבינה הש' רומז בחסד, הל' לת"ת, שהת"ת נקרא מגדל הפורח באויר שהוא באמצע קו השוה, וכשהש' הוא לבדו

המושלכת בזמן הגלות הוא שאמר ירמיה (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל²¹¹⁹ וכן כתוב עוד (תהלים עה סא) ותפארתו ביד צר והוא שכתוב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה והוא איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד, וזהו שאמרו במדרש איכה (איכה רבתי פ"ב סי' ב) כלום הם מכעיסין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד הדא היא מקלקלא לאפיהון הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל וזהו שאמר דוד ע"ה (תהלים קב יא) כי נשאתני ותשליכני כי המעלה הגבוהה הנשאת השליכה וכיון שהשליך אותה מעלה לא זכר הדום רגליו שהיא עטרת המקבלת מתפארת²¹²⁰ בסוד (משלי ד ט) עטרת תפארת תמננך וזהו שכתוב

בלא ג' רומז בבינה ועל שיש לה ג' רגלים הוא בעבור שהבינה היא שלישית. ועי' ע"ח שער הנסירה פרק ה.

²¹¹⁹ עי' זהר (ח"א דף רמב ע"ב): כתיב (דניאל ז ט) חזה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו' חזה הוית עד די כרסוון רמיו כד אתחרב בי מקדשא תרי כרסוון נפלו תרי לעילא תרי לתתא תרי לעילא בגין דאתרחיקת תתאה מעלאה כרסייא דיעקב אתרחיקת מכרסייא דדוד וכרסייא דדוד נפלת הדא הוא דכתיב (איכה ב א) השליך משמים ארץ תרי כרסוון לתתא ירושלם ואינון מארי דאורייתא וכרסוון דלתתא כגוונא דכרסוון דלעילא מריהון דאורייתא היינו כרסייא דיעקב ירושלם היינו כרסייא דדוד ועל דא כתיב עד די כרסוון ולא כרסיא כרסוון סגי אין נפלו וכלהו לא נפלו אלא מעלבונה דאורייתא

תרגום: כתוב "חזה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו'." (הייתי רואה עד שהכסאות נזרקו ועתיק יומים יושב וגו'). "חזה הוית עד די כרסוון רמיו", כשנחרב בית המקדש, שני כסאות נפלו, שנים למעלה ושנים למטה. שנים למעלה, כי התרחקה התחתונה מהעליונה. כסא של יעקב התרחק מכסא דוד, וכסא דוד נפל. זהו שכתוב "השליך משמים ארץ". שני כסאות למטה, ירושלים, ואותם בעלי התורה. והכסאות שלמטה כדוגמת הכסאות שלמעלה, בעלי התורה, היינו כסא של יעקב. ירושלים היינו כסא של דוד. ועל זה כתוב "עד די כרסוון" [כסאות], ולא כסא. כסאות רבים נפלו, וכולם לא נפלו אלא מעלבונה של תורה.

ועיי' ש"ח"ב קטז ע"א: והאי איהו כאילו (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל דמאן יהיב ארץ בשמים דקאמר השליך משמים ארץ אלא ודאי דא שכינתא ותפארת עמה דלא אתפרש מינה בנפילו דילה לקיים בה (ישעיה מב ח) אני יהו"ה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנלן דאמת נפל עמה דכתיב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה ומאן דאומי בקושטא הוא מקיים (תהלים פה יב) אמת מ'ארץ ת'צמח דאיהו עמודא דאמצעיתא דביה איהו קיימא בניינא הדא הוא דכתיב ברא' אלהי"ם את' ולבתר השמים ואת הארץ

תרגום: וזהו כאלו השליך משמים ארץ תפארת ישראל שמי נותן ארץ בשמים שאמר השליך משמים ארץ ודאי זו שכינה ותפארת עמה שלא נפרד ממנה בנפילתה לקיים בה אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ומנין לנו שאמת נפל עמה שכתוב ותשלך אמת ארצה ומי שנשבע אמת הוא מקיים אמת מ'ארץ ת'צמח שהוא העמוד האמצעי שבו הבנין קיים זהו שכתוב ברא' אלהי"ם את' ואחר כך השמים ואת הארץ.

²¹²⁰ עי' זהר (ח"ב דף קעה ע"א): ובשעתא דבעא קודשא בריך הוא לאחרבא ביתיה דלתתא וארעא קדישא דלתתא אעבר להאי ארעא קדישא דלעילא בקדמיתא ונחית ליה מההוא דרגא דהוה ינקא משמים קדישא ולבתר חריב להאי דלתתא הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ בקדמיתא ולבתר ולא זכר הדום רגליו דתניא כך ארחוי דקודשא בריך הוא כד בעי למידן עלמא בקדמיתא עביד דינא לעילא ולבתר אתקיים לתתא דכתיב (ישעיה כד כא) יפקוד יהו"ה על צבא המרום במרום בקדמיתא ולבתר ועל מלכי האדמה על האדמה.

תרגום: ובשעה שרצה הקדוש ברוך הוא להחריב את ביתו שלמטה והארץ הקדושה שלמטה העביר בראשונה את הארץ הקדושה שלמעלה והורידה מאותה דרגה שהיתה יונקת מהשמים הקדושים ואחר כך החריב את זו שלמטה זהו שכתוב השליך משמים ארץ בראשונה ואחר כך ולא זכר הדום רגליו ששנינו כך דרכו של הקדוש ברוך הוא כשרוצה לדון את העולם בראשונה עושה דין למעלה ואחר כך מתקיים למטה שכתוב יפקוד ה' על צבא המרום במרום בראשונה ואחר כך ועל מלכי האדמה על האדמה.

ועיי' ש"קפח ע"א: ולבתר דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת בגין דאיהו עטרת תפארת לעמוסי בטן.

תרגום: ואחר שנראית הלבנה שיאותו לאורה מברך עליה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם ובמי מתקדשת ומתברכת בתפארת משום שהיא עטרת תפארת לעמוסי בטן.

(איכה ה' ז') נפלה עטרת ראשנו²¹²¹ וכיון שנפלה נפלו ישראל שנאמר (עמוס ה' ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל²¹²² ובלשון הזה מצינו שאמר יחזקאל הנביא על מלכות בית דוד (יחזקאל י"ב) ותתש בחמה לארץ הושלכה

(ל' ב): וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְנֶךָ הַיּוֹם אֲתָהּ וּבְנִיךָ כְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ:

ע"י רמב"ן: ולפי דעתי יש בו סוד גדול כי ירמוז למה שאמרו (יבמות סג ב) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכבר דברתי בו²¹²³:

(ל' יב): לֹא בְּשָׁמַיִם הוּא לְאֹמֵר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמַיִמָה וַיִּקְחֶהָ לָנוּ וַיִּשְׁמַעְנוּ אֲתָהּ וְנַעֲשֶׂנָהּ:

ע"י ר' בחיי: הזכיר ארבעה פעמים מלת היא כנגד ארבעה יסודות העליונים²¹²⁴

²¹²¹ ע"י זהר ח"ג רעט ע"ב: ולא עוד אלא מה דהות ברתא דמלכא י' על ה"ה דכלילן באבהן ה' קדמאה באברהם ה' תניינא ביצחק ו' ביעקב והות י' רישא עלייהו אתמר נפלה עטרת ראשנו ואמתילו רבנן מתלא למלכא דהוה ליה עטרה על רישיה ואילן יאה קדמיה אתיא ליה שמועה בישא ארמי עטרה מעל רישיה ומה דהות י' על ה"ה י' לעילא אתהדר הוה"י י' לתתא ובגין דא אמר דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה מאת י' היתה זאת.

תרגום: ולא עוד אלא מה שהיתה בת המלך י' על ה"ה שכלולים באבות ה' ראשונה באברהם ה' שניה ביצחק ו' ביעקב והיתה י' ראש עליהם נאמר נפלה עטרת ראשנו והמשילו רבותינו משל למלך שהיתה לו עטרה על ראשו ואילן יפה לפניו באה לו שמועה רעה הרים העטרה מעל ראשו ומה שהיה י' על ה"ה י' למעלה חזר הוה"י י' למטה ולכן אמר דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה מאת ה' היתה זאת.

²¹²² ע"י תיקו"ז נו ע"א: ווי ליה לבר נש דנשמתי נחיתת תחת רגלוי דבהווא זמנא אתמר במזליה (עמוס ה' ב) נפלה לא תוסיף קום ולית ליה עליוי וסלוק אלא בידא דקודשא בריך הוא דאזיל שמא קדישא לימינא ואוקים לה.

תרגום: אוי לאדם שנשמתי יורדת תחת רגליו, שבאותו זמן נאמר במזלו "נפלה לא תוסיף קום", ואין לו עליו והתעלות אלא ביד הקדוש ברוך הוא, שהולך השם הקדוש לימין ומקים אותה.

²¹²³ ע"י תיקו"ז קיט ע"א: אמר ליה ולרשיעיא מאי דהא כתיב (קהלת ח') ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וכו' מה תימא בהון אמר ליה שמענא בהון רזא יפול מצדך אלף וגו' הכי אמרו לי ברמיזא אמר ליה אי הכי מאי אשר קומטו בלא עת וגו' אמר ליה אלן תשע מאה ושבעים וארבעה דרין דאתקמטו ואסתלקו קדם זמנייהו ודא איהו אשר קמטו בלא עת דאסתלקו קדם זמנייהו וזריק לון קודשא בריך הוא על כל דרא ודרא דא איהו נהר יוצק יסודם ודא הוא רזא דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכדין חדתין עתידין למיתי אדהכי אסתלק סבא אמר רבי שמעון לחבריא חבריא ודאי האי איהו סבא דסבין אדם עלאה זכאה דרא דהאי רזא אתגליא ביה.

תרגום: אמר לו ומה לרשעים שהרי כתוב ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וכו' מה תאמר בהם אמר לו שמעתי בהם סוד יפול מצדך אלף וגו' כך אמרו לי ברמז אמר לו אם כך מה זה אשר קמטו ולא עת וגו' אמר לו אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שהתקמטו והסתלקו קדם זמנם וזהו אשר קמטו ולא עת שהסתלקו קדם זמנם וזרק אותם הקדוש ברוך הוא על כל דור ודור זהו נהר יוצק יסודם וזהו הסוד שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואז עתידים חדשים לבא בינתיים הסתלק הזקן ואמר רבי שמעון לחברים חברים ודאי זהו זקן הזקנים האדם העליון אשרי הדור שהסוד הזה התגלה בו.

²¹²⁴ ע"י זהר ח"ג רכה ע"א: שם יה"ה לקרבא אתוון י' בה' ו' בה' בקרבנא דלהון הרי בכל קרבנין בין דבעירי בין דמלאכין דממנן על פקודין בין במלכותא בין בשמיה כלא צריך לקרבא לקב"ה (דאורייתא דיליה) באתוון קדישין ואיהו רכיב בארבע חיון דמלאכים ואיהו רכיב בארבע יסודין דמנהון אתבריא ארבע חיון טבעיים ואיהו הוא דמקרב מיא באשא ורוחא בעפרא הה"ד (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו ואוף הכי הוא מקרב מיכאל דאיהו מים שכליים עם גבריא דהוא אש שכלי ואיהו מקרב אוריאל דאיהו אור דהיינו רוח שכלי עם רפאל דאיהו אפר דהיינו עפר שכלית דמיד דאסתלק קב"ה מבינייהו לית בהון חילא.

תרגום: שם יה"ה, לקרב את האותיות י' בה' ו' בה' בקרבנותיהם. הרי בכל הקרבנות בין של בהמות בין של מלאכים שממונים על מצוות, בין במלכות בין בשמו, הכל צריך להקריב לקדוש

הנמשכים ונאצלים מן החכמה העליונה ואלו שמותם ברמז אברהם יצחק ויעקב ודוד נאצלו מהם כנגדם בעולם הנפרדים²¹²⁵ ארבע חיות הקודש²¹²⁶ וארבעה אופנים²¹²⁷ ובעולם השפל הזה ארבעה יסודות²¹²⁸ שהם קיום כל מורכב ועמידתו וכו', מי יעלה לנו השמימה יש בכאן רמז כי השם המיוחד²¹²⁹ לא תתכן השגתו כי אם לעם ישראל הנמולים שהם התומים באות ברית קדש ומצינו ג"כ שלא יתנבא מעומד אלא מי שהוא נמול שכן מצינו באברהם קודם המילה שכתוב בו (בראשית יז ג) ויפול על פניו לא היה מתנבא אלא נופל לאחר המילה מעומד שכן כתוב (בראשית יח כב) ואברהם עודנו עומד לפני ה' ובלעם לא התנבא מעולם אלא נופל שנאמר (במדבר כד ד) נופל וגלוי עיני וכן רמזו משה במה שאמר להקב"ה בסנה (שמות ג יג) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם יאמר כי הנמולים ישאלוהו על השם המיוחד²¹³⁰

פרשת וילך

(לא ג): ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֵבֶר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמֵד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתָם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֵבֶר לְפָנֶיךָ פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה':
 עי' ר' בחיי: אבל לפי דעתי הזכיר ביהושע ה' אלהיך²¹³¹ שהוא מדרגת נבואתו²¹³² וכן תרגם אונקלוס שכינתיה עבר קדמך וזהו לשון ה' אלהיך הוא עובר לפניך

ברוך הוא (שתורתו) באותיות קדושות, והוא רוכב בארבע חיות של המלאכים, והוא רוכב בארבעה יסודות, שמהם נבראו ארבע חיות טבעיות, והוא הוא שמקרב מים לאש, ורוח לעפר, זהו שכתוב "עושה שלום במרומיו" כמו כן כאן הוא מקרב את מיכאל שהוא מים שכליים עם גבריאל שהוא אש שכלי, והוא מקרב את אוריאל שהוא אור, שהיינו רוח שכלי, עם רפאל שהוא אפר שהיינו עפר שכלית, שמיד שמסתלק הקדוש ברוך הוא מביניהם אין בהם כח.

²¹²⁵ עי' לעיל הערה 149.

²¹²⁶ @

²¹²⁷ @

²¹²⁸ עי' לעיל הערה 29.

²¹²⁹ עי' לעיל הערה 204.

²¹³⁰ עי' תיקו"ז קנג ע"א: פקודא דברית מילה בגזירו דערלה ופריעה כמה דאיהו אעבר מההוא אבר כל אלין קליפין דאלהים אחרים ותקין ביה אתר לשריא ביה שכינתא תמן דאיהו אות ברית מילה הכי קודשא בריך הוא כד נשמתייה סליקת לעילא הה"ד (דברים ל) מי יעלה לנו השמימה קודשא בריך הוא אעבר מניה כל מלאכי חבלה ומקטרגין דלא יקרבו לגביה בגין דשמא דה' שריא עליה דתשכח ליה באלין תיבין מי יעלה לנו השמימה ראשי תיבין מיל"ה וסופי תיבין יהו"ה בשמיה סליק לעילא נשמתייה ובההוא זמנא יתקיים ביה (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכמא דאיהו מקבל עליה כל פקודין דעשה בדחילו ורחימו הכי אמליכין ליה לעילא חיילין ומשריין על אלין עלמין דתקין ליה קודשא בריך הוא לעילא ומקבלין ליה עלייהו בדחילו ורחימו דמאריהון.

תרגום: מצות ברית מילה בחתיכת הערלה ופריעה כמו שהוא מעיבר מאותו אבר כל אלה קליפות של אלהים אחרים ומתקן בו מקום לשרות בו שכינה שם, שהוא אות ברית מילה, כך הקב"ה כאשר נשמה עולה למעלה שכתוב מי יעלה לנו השמימה הקב"ה מעביר ממונ כל מלאכי חבלה ומקטרגים של איקרבו אליו לפי ששם ה' שורה עליו שמצא לו באלה תיבות מייעלה לנו השמימה ראשי תיבות מיל"ה וסופי תיבות יהו"ה, בשמו נשמתייה עולה למעלה, ובאותו זמן מתקיים בו (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכמו שהוא מקבל עליו כל המצות עשה ביראה ובאהבה, כך ממליכים אותו למעלה, חיילות ומחנות על אלה עולמות שתיקן להם הקב"ה למעלה ומקבלים אותו לעיהם ביראה ואהבת אדונם.

²¹³¹ עי' לעיל הערה 1958 ועי' זהר ח"ג לג ע"ב: כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא (דברים ד ט) האי אש צריך ליה תמיד עמה דלית ליה כביה דאיהו אכיל כל קרבנין דצלותין ומלין דאורייתא דאיהו שכינתא איהו פרנסה דיליה.

תרגום: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא (דברים ד), האש הזו הוא צריך להיות תמיד עמה, שאין לה כביה, שהוא אוכל כל הקרבנות של התפלות, ודברי תורה שהיא השכינה היא פרנסתו.

²¹³² עי' תיקו"ז (צב ע"ב): לווה שכינתא דאיהו סיהרא קדישא מקודשא בריך הוא ומקבלת מניה דאתמר ביה כי שמש ומגן ה' אלהים (תהלים פד יב) והכי הוה מקבל יהושע מן משה כמה דאוקמוהו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה (ב"ב עה ע"א) והכי הוה כל נביאיא קדם

יהושע הוא עובר לפניך אבל במשה הזכיר השם המיוחד²¹³³ שהוא מדרגת נבואתו²¹³⁴ הוא שאמר הכתוב לפניו וה' אמר אלי וכן כתוב לאחריו כאשר דבר ה' כלומר אלי כי כן מציינו בתחלת פרשת ואתחנן (דברים ג כו) ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף וגו' וצו את יהושע וגו' כי הוא יעבר לפני העם הזה ולשון הכתובים מגלה סוד המדרגות של כל אחד ואחד פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה

פרשת האזינו

(לב א): האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת הם השמים והארץ הראשונים הנזכרים בבראשית²¹³⁵ כי הם יבואו בברית עם ישראל על כן אמר שיאזינו השמים וישמעו התנאים ואיך יעשה בהם²¹³⁶.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה האזינו השמים ותשמע הארץ התפארת והכבוד²¹³⁷ בסוד פסוק ראשון כי עם השמים והארץ הללו אנו באין בברית ועל כן יאמר משה שישמעו התנאים אשר בינינו והזכיר לשון דבור אצל השמים ולשון אמירה אצל הארץ לבאר כי כל דבור מן השמים וכל אמירה מן הארץ²¹³⁸ ומה שדבר עם הארץ בנסתר מפני יראת המלכות וזה מבואר

(לב ו): הלה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יתכן לומר כי תרמוז לה"א ראשונה שבשם ופקח עיני שכלך ותראה איך הזכיר משה רבינו ע"ה ה"א זעירי בתחלת התורה²¹³⁹ וה"א רבתי בסוף התורה²¹⁴⁰ לרמוז בזה כי ה"א זעירי ברא בכח ה"א רבתי ששם תשובת

משה כגון סיהרא וכוכביא קדם שמשא דלא אית לון נהורא אלא משמשא. תרגום: לווה השכינה שהיא הלבנה הקדושה מן הקדוש ברוך הוא ומקבלת ממנו שנאמר בו כי שמש ומגן יהו"ה אלהי"ם וכן היה מקבל יהושע ממה כמו שבארוהו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה וכך היו כל הנביאים לפני משה כמו הלבנה והכוכבים לפני השמש שאין להם אור אלא מן השמש

²¹³³ עי' לעיל הערה 204.

²¹³⁴ עי' לעיל הערה 896.

²¹³⁵ עי' לעיל הערה 73.

²¹³⁶ עי' זהר ח"ג רפו ע"ב: ר' יוסי אמר תו מה בין משה לישעיהו משה אמר האזינו השמים השמים שמים עלאין אינון דאשתמודען דאקרון שמא דקב"ה ותשמע הארץ ארץ עלאה היא דאשתמודעא ואיהי ארץ החיים בישעיה כתיב שמעו שמים ולא השמים האזיני ארץ ולא הארץ ואינון שמים וארץ תתאין ועם כל דא בעו לאענשא ליה עד דאמר כי יי' דבר ולא אנא ומשה אמר כולי האי דכתיב האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי

תרגום: רבי יוסי אמר עוד מה בין משה לישעיהו משה אמר האזינו השמים השמים שמים העליונים אלו הנודעים שנקראים שמו של הקדוש ברוך הוא ותשמע הארץ הארץ העליונה אותה הנודעת והיא ארץ החיים בישעיה כתוב שמעו שמים ולא השמים האזיני ארץ ולא הארץ ואלו שמים וארץ תחתונים ועם כל זה רצו להעניש אותו עד שאמר כי ה' דבר ולא אני ומשה אמר כל זה שכתוב האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

²¹³⁷ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

²¹³⁸ עי' תיקו"ז (כ"ט ע"א): מחשבא בלבא ודא י' ה', ה' אינון אמירא, ודבורא ו' קלא, ועי' עוד לש"ו ביאורים ח"א עב ע"ג.

²¹³⁹ בראשית ב ד.

²¹⁴⁰ עי' זהר ח"ג רצז ע"ב: הליי' תגמלו זאת דא שכינתא והא אוקימנא מלי דתנינן ה"א דבהבראם זעירא ה"א דבהליי' רברבא והא אתמר דתניא א"ר יהודה ה"א דבכל אתר קב"ה ואקרי אם ותרי עלמין נינהו דכתיב מן העולם ועד העולם והא תנינן ברזא דקרא בשמן כתיב רביעית ההין

תרגום: הלה' תגמלו זאת זו השכינה והרי בארנו הדברים שלמדנו אות ה"א של בהבראם קטנה ה"א שבהלה' גדולה והרי נתבאר שלמדנו אמר רבי יהודה ה"א שבכל מקום הקדוש ברוך

הנשמות²¹⁴¹ ועל זה רמז משה בן ביום מותו וידוע לכל משכיל כי בזמן שישראל זכאין הם מוסיפין כח ושפע בשכינה²¹⁴² וכשהם חייבין הכח ההוא נפסק ואז השכינה מאנה הנחם על בניה כי אינו השפע ההוא ולכך יאמר הלה' תגמלו זאת התרצו להפריש המדה הנקראת זאת²¹⁴³ מן הה"א הראשונה שבשם שלא תקבל שפע ממנו ומזה אמר לו חכמו ישכילו זאת כלומר ימשיכו ממקור החכמה והשכל למדת זאת וזהו יבינו לאחריתם ימשיכו הבינה אל האחרית ולא יפרידוה הלא הוא אביך קנך הלא הה"א הראשונה שהוא קן העולם אביך קנך²¹⁴⁴ בסוד מצות שלוח הקן²¹⁴⁵ ולשון קן שהוא היסוד הראשון

הוא ונקראת אם ושני עולמות הם שכתוב מן העולם ועד העולם והרי למדנו בסוד הפסוק בשמן תתית רביעית ההין.

²¹⁴¹ עי' זהר ח"ג רכב ע"א: פקודא דא היא מצות תשובה ודא איהי בינה.
עי' זר"ח (פב ע"ג): והוא אתערו דשרייא עליה מאתר עילאה הוא ומאי שמיה נשמה ומיניה יתער לבר נש תשובה ועובדין טבין ואיהו חילא עילאה חילא דתשובה אימא לרוח ורוח בן לה.
תרגום: ואותה ההתעוררות ששורה עליו, היא ממקום עליון, ומה שמה נשמה, וממנה תתעורר לאדם תשובה ומעשים טובים, והוא כח עליון כח התשובה האם לרוח והרוח בן לה.
עי' תיקו"ז נה ע"א: ועוד נשמתא ורוחא ונפשא דבר נש אינון תקיעה תרועה שברים נפשא בלבא ודא שברים כמה דאת אמר לב נשבר ונדכה נשמתא במוחא ודא תקיעה רוחא בכנפי ריאה דנשיב על לבא דאיהו נור דליק ואם לאו הוה דליק כל גופא ורזא דמלה כנפי יונה נחפה בכסף וגו' ורוחא כליל מאשא ומיא ובגין דא איהו תרועה ועליה אתמר אשרי העם יודעי תרועה בגין דנשמתא איהי נשמת חיים בינה דנטלה מחכמה נפש מלכות תבונה רוח תפארת ואיהו דעת כליל תרוייהו עליה אתמר ובדעת חדרים ימלאו.

תרגום: ועוד נשמה רוח ונפש של אדם, הן תקיעה תרועה שברים, הנפש בלב, וזה שברים כמו שנאמר לב נשבר ונדכה. הנשמה במח, וזו תקיעה הרוח, בכנפי ראה שנושבים על הלב, שהוא אש דולקת. ואם לא היה דולק כל הגוף. וסוד הדבר, כנפי יונה נחפה בכסף וגו', והרוח כלולה מאש ומים, ומשום זה הוא תרועה, ועליו נאמר אשרי העם יודעי תרועה, משום שהנשמה היא נשמת חיים, בינה שנוטלת מחכמה, נפש מלכות, תבונה רוח, תפארת והוא הדעת שכולל את שניהם, עליו נאמר ובדעת חדרים ימלאו.

²¹⁴² עי' איכ"ר פ"א סי' לג: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה כמד"א (תהלים ס') באלהים נעשה חיל ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול מתישין כח גדול של מעלן דכתיב (דברים ל"ב) צור ילדך תשי.

ועי' זהר ח"ג רצט ע"א: ד"א לו חכמו ישכילו זאת דאיהי מתקשרא בהו בישראל כד נטרין פקודי אורייתא ויתבין עמה בשלם ינדעון דסייעתא דהאי זאת עמהון לאתפרעא משנאיובן וישראל דאינון זעירין ביני עממיא ינדעון איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה ומאן גרים להו האי זאת דהוה בהו בשלם כד עבדין פקודי אורייתא ולעלמין לא אתעדי מנייהו למעבד להו נוקמין אם לא כי צורם מכרם וי' הסגירם מ"ט כי צורם מכרם בגין צור ילדך תשי דתקונין לא שראן כדקא יאות באתרייהו אם לא כי צורם מכרם א"ר יהודה דא אברהם כמה דאוקימנא דאמר אברהם יתחייבון ישראל בגלותא ולא יעלון בגיהנם דתרין אלין גלותא וגיהנם לא יסבלון ישראל וקב"ה אסתכם על ידוי דכל זמנא די יחובון ישראל יפלון בגלותא וישתעבדון בהו שנאייהון ובג"כ צורם מכרם ודאי וי' הסגירם ואסתכם על ידוי.

תרגום: דבר אחר לו חכמו ישכילו זאת שהיא קשורה בהם בישראל כאשר שומרים מצוות התורה ויושבים עמה בשלום ידעו שעזרה של זאת הזו עמהם להיפרע משונאייהם וישראל שהם מעטים בין האומות ידעו איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה ומי גרם להם הזאת הזו שהיתה בהם בשלום כאשר עושים מצוות התורה ולעולמים לא זזה מהם לעשות להם נקמות. אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם למה כי צורם מכרם משום שצור ילדך תשי שהתקונים לא נמצאים כראוי במקומם אם לא כי צורם מכרם אמר רבי יהודה זה אברהם כמו שבארנו שאמר אברהם יתחייבו ישראל בגלות ולא יכנסו בגיהנם ששני אלו גלות וגיהנם לא יסבלו ישראל והקדוש ברוך הוא הסכים על ידו שכל זמן שיתחייבו ישראל יפלו לגלות וישתעבדו בהם שונאייהם ומשום זה צורם מכרם ודאי וה' הסגירם והסכים על ידיו.

²¹⁴³ עי' לעיל הערה 248.

²¹⁴⁴ עי' זהר ח"ג רחצ ע"ב: זכור ימות עולם בינו שנות דוד ודור וגו' זכור ימות עולם ר' אבא אמר מאן ימות עולם אינון שיתא יומין דעבד קב"ה עלמא בהו דכתיב כי ששת ימים עשה יי' וגו' ששת ימים ולא בששת ימים והא אוקימנא בינו שנות דוד ודור כלומר אינון ימות עולם ידעו וישתמודעו כל אינון שנין ויומין וכל דרא ודרא עד דרא דא דאתון קיימין שאל אביך ויגדך דא קב"ה הה"ד הלא הוא אביך קנך ויגדך והוא יגלה עומקא דחכמתא ומאי היא אלא כד אינון שיתא יומין שכלילו עלמא לא שכלילו ליה אלא בגינך דתיתי אנת ותקיים אורייתא דתנינן כל מה דעבד

בהיות העופות וה"א אחרונה עשך כלשון (תהלים קג) הוא עשנו ולא אנחנו ומלת ויכוננך הכין אותך לקבל התקון²¹⁴⁶

(לב כ): וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פָּנֵי מַהֵם אַרְאָה מָה אַחֲרֵיתֶם כִּי דוֹר תִּהְפָּכֶת הַמָּה בָּנִים לֹא אֲמֵן בָּם:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בנים לא אמוץ בם אין להם אומץ ומגדל כי הכה הנקרא פנים²¹⁴⁷ הוא האומץ²¹⁴⁸ והמגדל של בנים וכיון שהם בהסתר הפנים הנה האומץ חלף הלך לו איננו בקרבם והאומץ הזה הה"א האחרונה שבשם וזהו אסתירה פני מהם וכבר הזכרתיו

פרשת וזאת הברכה

(לג א): וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי מוֹתוֹ: ע"י רמב"ן: להגיד כי ברכתו מקויימת כי איש האלהים²¹⁴⁹ היה ותפלת ישרים

קב"ה על תנאי עבד דכד ייתון ישראל אי יקבלון אורייתא יאות ואי לא דיהדר ליה לתהו ובהו ובג"כ אינון ימות עולם ידעו ואשתמודען כלא והא תנינן הנהו ענפי דאילנא היך מתאחדן בגו אילנא והא אוקימנא כדון קב"ה ברר לון לממנן תריסין על שאר אמין ואתון מה כתיב כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו דלא יהב להו לרברבא ולא למלאכא ולא לממנא אחרא והאי עמא דקב"ה נסב לחולקיה באן אתר אשכח ליה ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ליל ישימון וגו' דכתיב תרח אבי אברהם וגו' ואקח את אביכם את אברהם וגו' ומהכא דבר להו לישראל בכל דרא ודרא ולא אתפרש מנייהו ודבר להו ברחמי הה"ד כנשר יעיר קנו וגו'.

תרגום: זכר ימות עולם בינו שנות דר ודור וגו' זכר ימות עולם רבי אבא אמר מי אלו ימות עולם אלו ששה ימים שעשה הקדוש ברוך הוא העולם בהם שכתוב כי ששת ימים עשה ה' וגו' ששת ימים ולא בששת ימים והרי בארנו בינו שנות דר ודר כלומר אלו ימות עולם ידעו ויתודעו כל אלו השנים והימים וכל דור ודור עד דור זה שאתם עומדים בו. שאל אביך ויגדך זה הקדוש ברוך הוא זהו שכתוב הלא הוא אביך קנך ויגדך והוא יגלה עומק החכמה ומה היא אלא כאשר ששה ימים אלו תקנו את העולם לא תקנו אותו אלא בגללך שתבא אתה ותקיים את התורה שלמדנו כל מה שעשה הקדוש ברוך הוא על תנאי עשה שכאשר יבאו ישראל אם יקבלו את התורה מוטב ואם לא שיחזירהו לתהו ובהו ומשום זה אלו ימות עולם יודעים ומבינים הכל. והרי למדנו אלו ענפי האילן איך נאחזים בתוך האילן והרי בארנו שכאשר הקדוש ברוך הוא ברר להם לממוני המגנים על שאר האומות ואתם מה כתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו שלא נתן אותם לשר ולא למלאך ולא לממונה אחר וזה העם שהקדוש ברוך הוא נטל לחלקו. באיזה מקום מצא אותו ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן וגו' שכתוב תרח אבי אברהם וגו' ואקח את אביכם את אברהם וגו' ומכאן מנהיג אותם את ישראל בכל דור ודור ולא נפרד מהם ומנהיג אותם ברחמים זהו שכתוב כנשר יעיר קנו וגו'.

²¹⁴⁵ ע"י לקמן הערה 2060, וע"י ע"ח שער טו פרק ג.

²¹⁴⁶ ע"י זהר ח"ג קכו ע"א: והא בעיא דישתכחו עשרה בזמנא חדא בבי כנישתא ולא ייתו פסקי פסקי דלא יתעכב שלימו דשייפין דהא בר נש בזמנא חד עבד ליה קב"ה ואתקין ליה כחדא כל שייפי הה"ד הוא עשך ויכוננך (חסר וזה הוא) ת"ח כיון דב"נ אשתלימו שייפוי בההוא זמנא אתתקן לכל שייפא ושייפא כדקא יאות כגוונא דא כיון דשכינתא אקדימת לבי כנישתא בעיין עשרה דישתכחו תמן כחדא וישתלים מה דישתלים

תרגום: והרי צריך שימצאו עשרה בזמן אחד בבית הכנסת, ולא יבאו קבוצות קבוצות, שלא תתעכב שלמות האיברים, שהרי האדם בזמן אחד עשאו הקדוש ברוך הוא, והתקינו כאחד כל האיברים, זהו שכתוב "הוא עשך ויכוננך". בא וראה כיון שנשלמו אברי האדם, באותו זמן התתקן לכל אבר ואיבר כראוי, כדוגמא זה כיון ששכינה מקדימה לבית הכנסת, צריך עשרה שימצאו שם כאחד, וישתלם מה שישתלם.

²¹⁴⁷ ע"י לעיל הערה 883.

²¹⁴⁸ ע"י לעיל הערה 84 והערה 149.

²¹⁴⁹ ע"י זהר ח"א רלו ע"א: תא חזי יעקב הוה ליה ארבע נשין ואוליד בנין מכלהו ואסתליק >ואשתלים< בנשוי כד בעא יעקב לאסתלקא שכינתא קיימא עלוי בעא לברוכי <לאלין> (באלין) ולא יכיל מקמי שכינתא דדחיל אמר היך אעביד דהא תרוייהו מסטרא דדינא קשיא קא אתיין אי

רצונו והנה יקרא הכתוב למשה רבינו איש האלהים וכן שאר הנביאים ואליהו וזולתם ולא יאמר הכתוב איש ה' אבל יאמר משה עבד ה' (להלן לר' ה) והטעם ידוע לכל משכיל²¹⁵⁰ וכן על דרך האמת וזאת היא הברכה²¹⁵¹ כי מאת ה' היתה זאת (תהלים קיח כג) וכן ביעקב נאמר (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם²¹⁵² זאת הברכה

אתקיף בשכינתא לא יכילנא דהא ארבע נשין הוו לי ואשתלימנא <בהון> אלא [אסלק] (אסתלק) לון למארי דביתא דהא (ביה) <ביתא> ברעותיה קיימא ומה דבעי יעביד כך יעקב <אמר> חולקין דנשין ובנין הא נסבית בהאי עלמא ואשתלמנא היך אתקיף במטרוניתא יתיר אלא אסלק מלין למארי מטרוניתא והוא יעבד מה דבעי <ולא ידחל>

תא חזי מה כתיב (דברים לג א) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים מאריה דביתא מאריה דמטרוניתא כמה דכתיב (במדבר ל יד) אישה יקימנו ואישה יפרנו דהא (שם ז א) כלת משה כתיב ועל דא משה בריך מאן דבעא ולא דחיל כדאוקימנא ובגין כך אמר יעקב הא חמינן דבני אלין בסטרא דדינא קשיא (ליתיה) <ויית> מאריה דביתא ויברך לון <משה> ודאי איש האלהים היה ורעותיה עביד בביתיה כמה דאת אמר אישה יקימנו הדא הוא דכתיב (שם י לה) ויאמר משה קומה יהוה ואישה יפרנו הדא הוא דכתיב (שם לו) ובנחה יאמר שובה יהוה ודאי רעותיה עבד מאריה דביתא ולית דימחי בידיה כבר נש דגזר על אנתתיה <ועבדא> (ועביד) רעותיה ועל דא יעקב אף על גב דהוה אחיד באילנא דחיי לא הוה מארי דביתא אלא לתתא משה <הוא> לעילא בגין כך סליק לון למאריה דביתא

תרגום: בא וראה, ליעקב היו ארבע נשים, והוליד בנים מכולן, והתעלה (ונשלם) בנשותיו. כשרצה יעקב להסתלק, עמדה עליו שכינה. רצה לברך את אלה ולא יכל, מלפני השכינה שפחד. אמר, איך אעשה, שהרי שניהם באו מצד הדין הקשה. אם אחזיק בשכינה, לא יכלתי, שהרי היו לי ארבע נשים ונשלמתי בהן, אלא אעלה אותן לבעל הבית, שהרי (בו) הבית עומד ברצונו, ומה שירצה יעשה. כך יעקב אמר, חלקי של נשים ובנים הרי לקחתי בעולם הזה ונשלמתי, ואיך אתחזק במלכה יותר. אלא אעלה הדברים לבעל המלכה, והוא יעשה מה שירצה, ולא יפחד.

בא וראה, מה כתוב, "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים", בעל הבית, בעל המלכה, ככתוב "אישה יקימנו ואישה יפרנו", שהרי "כלות משה" כתוב. ועל כן משה מברך את מי שרוצה בלי פחד, כמו שבארנו. ולכן אמר יעקב, הרי ראיתי שבני אלה הם בצד הדין הקשה, (יביאו) יבא בעל הבית ויברך אותם. משה ודאי איש האלהים היה, ורצונו עושה בביתו, כמו שנאמר "אישה יקימנו", זהו שכתוב "ויאמר משה קומה ה'". "ואישה יפרנו", זהו שכתוב "ובנחה יאמר שובה ה'", ודאי, שבעל הבית עושה את רצונו ואין מוחה בידו, דוגמת אדם שגוזר על אשתו, והיא עושה רצונו. ועל כך יעקב, אף על גב שהיה אחוז בעץ החיים, לא היה בעל הבית אלא למטה. משה הוא למעלה, ולכן העלה אותם לבעל הבית.

²¹⁵⁰ עי' ר' בחיי שמות יז ה, והערה 952.

²¹⁵¹ עי' לעיל הערה 248, והערה 2154.

²¹⁵² עי' זהר ח"ב קנח ע"א: מאן דאתדבק בה לתתא איהי מסלקא ליה לעילא ומאן דבעי לאסתלקא עלה לאדבקא לעילא מינה איהי משפילתו לתתא מינה ולית ליה חולקא בה ובגין דיעקב אשתמודע בה אוליף לה לבנוי ומני דלא יבקשון לסלקא לדרגא לעילא מינה דאיהי כלא עילא ותתא ואמצעיתא דהא הוא דכתיב (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם

נביא דהוה אשתמודע בה צווח ואמר למארי תורה חכמים באורייתא ועתירין בה ושמחים בחלקם צווח לגבייהו ואמר (ירמיה ט כד) כה אמר יהוה אל יתהלל וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי דוד דהוה ידע בה אמר (תהלים כז ג) אם תחנה עלי מחנה וגו' בזאת אני בוטח וירמיה חזא גלותא אריך וסמא"ל (נ"א אתא) ונחש וכל ממנן דשבעין אומין ברבו רבוון דנחתי על ישראל וחזא האי קרא דאמר קודשא בריך הוא (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' אמר נביא (איכה ג כא) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ואשר לא שת לבו גם לזאת עליה אתמר (תהלים צב ז) וכסיל לא יבין את זאת וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה (דברים לג ז) בגין דנטיר מאי דמני ליה אבוי זכה למלכו ודוד בגינה אסתלק למלכו דטרח כל יומיו עלה

תרגום: מי שנדבק בה למטה היא מעלה אותו למעלה ומי שרוצה לעלות עליה להשיג למעלה ממנה היא משפילה אותו למטה ממנה ואין לו חלק בה ומשום שיעקב נודע בה למד אותה לבניו וצוה שלא יבקשו לעלות לדרגה למעלה ממנה שהיא הכל מעלה ומטה ואמצע זהו שכתוב וזאת אשר דבר להם אביהם.

נביא שהיה מכיר אותה צוח ואמר לבעלי תורה חכמים בתורה ועשירים בה ושמחים בחלקם צוח אליהם ואמר כה אמר ה' אל יתהלל וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי דוד שהיה מכיר אותה אמר אם תחנה עלי מחנה וגו' בזאת אני בוטח וירמיה ראה את ארך הגלות וסמא"ל (בא) והנחש וכל הממנים של שבעים האומות ברבוא רבבות שיוורדים על ישראל וראה את הפסוק הזה שאמר הקדוש ברוך הוא ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' אמר הנביא

הוא שאמר דוד (תהלים קיט נו) זאת היתה לי כי פקודיך נצרתני ירמוזו לציון עיר דוד²¹⁵³ כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם²¹⁵⁴ והמשכיל יבין: עי' ר' בחיי בהקדמה לפרשה: תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה. ועל דרך הקבלה תנו לה מפרי ידיה הזכיר בן על המדה שהתחיל עליה אשת חיל מי ימצא כי רצה שלמה ע"ה לחתום ספרו במדה שהיא חתימת הבנין²¹⁵⁵ ויען כי משם שמעו בני ישראל את התורה הוא שכתוב (דברים ד יב) מתוך האש²¹⁵⁶ ואמר הנביא (חבקוק ג י) נתן תהום קולו²¹⁵⁷ לכך סדר שבחיה והזכיר מעלותיה בכ"ב אותיות התורה וכונת הכתוב תנו לה מפרי ידיה תנו לה ברכה והזכיר מ"פרי ידיה" כענין שאמרו תן לו משלו שאתה ושלך שלו ויהללוה בשערים מעשיה הוא ההלול וכן הזכיר דוד ע"ה בפסוק אחד ברכה והלול הוא שאמר (תהלים קד לה) ברכי נפשי את ה' הללויה ואף על פי שכל המתברך מתברך מברכותיו של הקדוש ברוך הוא מצינו שהקב"ה חפץ בברכת בני אדם והוא צוה לנו בכך כמו שאמר (דברים ח י) וברכת את ה' אלהיך²¹⁵⁸ והוא יתעלה המברך (ישעיה סה טז) והמתברך בארץ יתברך באלהי אמן ותתעורר במה שדרשו רז"ל (סוטה לח ב) כל המברך מתברך שהוא כלל הכולל את הכל וידוע בברכה שהוא קיום העולם²¹⁵⁹ ולכך התחילה תורה בב' בבריאית עולם לפי שהברכה קיום העולם²¹⁶⁰ וברך הקדוש ברוך הוא

(איכה ג) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ואשר לא שת לבו גם לזאת עליו נאמר (תהלים צב) וכסיל לא יבין את זאת וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה משום ששמר מה שצוהו אביו זכה למלכות ודוד בשבילה עלה למלכות שטרח עליה כל ימיו.

עי' זהר ח"ג רסב ע"ב: א"ר יהודה כתיב ביה בדוד והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי מאי טעמא אדמוני משום דחולקא דעדביה גרמא ליה אדמוני דינא ודאי עם יפה עינים דינא ברחמי כמה דכתיב חסדי דוד הנאמנים א"ר יצחק חסדי דוד באתריה אוקימנא אלא והוא אדמוני כדאמרן עם יפה עינים אליו אבהתא ת"ח ירושלם וציון דינא ורחמי ואע"פ כן כתיב עיר דוד היא ציון וכתיב בקרבך קדוש ולא אבא בעיר נשבע קב"ה שלא יכנס בירושלם של מעלה וכו' אימתי א"ר יהודה כד אתהדר מלכו בית דוד לאתריה לתתא

תרגום: אמר רבי יהודה כתוב בדוד והוא אדמוני עם יפה עיניים וטוב ראי למה אדמוני משום שחלק גורלו גרם לו אדמוני דין ודאי עם יפה עיניים דין ברחמים כמו שכתוב חסדי דוד הנאמנים. אמר רבי יצחק חסדי דוד במקומו בארנו אלא והוא אדמוני כמו שאמרנו עם יפה עיניים אלו האבות בא וראה ירושלים וציון דין ורחמים ואף על פי כן כתוב עיר דוד היא ציון וכתיב בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יכנס בירושלים של מעלה וכו' אימתי אמר רבי יהודה כשתחזר מלכות בית דוד למקומה למטה.

עי' זהר ח"ג ט ע"ב: דבר אחר ברוך יהו"ה מציון מאן אתר אשתמודע דקודשא בריך הוא הוא ברוך הדר ואמר מציון דמציון אשתמודע דהוא ברוך מאי טעמא בגין דכתיב (תהלים קלג ג) כי שם צוה יהו"ה את הברכה וגו' אמר ליה רבי ייסא זכאה חולקך דזכית לכולי האי זכאין אינון דמשתדלין באורייתא דכל מאן דאשתדל באורייתא כאילו אחיד בקודשא בריך הוא הדא הוא דכתיב (דברים ד) ואתם הדבקים ביהו"ה אלהיכם חיים כלכם היום

תרגום: דבר אחר ברוך ה' מציון, מאיזה מקום נודע הקדוש ברוך הוא שהוא ברוך, חזר ואמר מציון, שמציון נודע שהוא ברוך, למה, משום שכתוב (תהלים קלד) כי שם צוה ה' את הברכה וגו'. אמר לו רבי ייסא, אשרי חלקך שזכית לכל זה, אשרי אותם שעוסקים בתורה, שכל מי שעוסק בתורה כאילו אווז בקדוש ברוך הוא, זהו שכתוב (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום.

²¹⁵⁵ עי' לעיל הערה 180.

²¹⁵⁶ עי' לעיל הערה 469.

²¹⁵⁷ עי' לעיל הערה 827.

²¹⁵⁸ עי' לעיל הערה 1957.

²¹⁵⁹ עי' לעיל הערה 2154.

²¹⁶⁰ עי' זהר ח"א ב ע"ב: כד בעא למברי עלמא אתו כל אתוון קמיה מסופא ארישייהו שריאת את ת למיעל ברישא אמרה רבון עלמין ניחא קמך למברי בי עלמא דאנא חותמא דגושפנקא דילך אמ"ת ואת אתקריאת אמ"ת יאות למלכא למשרי באת אמ"ת ולמברי בי עלמא אמר לה קב"ה יאות אנת וזכאה אנת אלא לית אנת כדאי למברי בך עלמא הואיל ואת זמינא למהוי רשים על מצחין דגוברין מהימנין דקיימו אורייתא מאל"ף ועד תי"ו וברשימו דילך ימותון ועוד דאנת חותמא דמות הואיל ואת כך לית <אנת> (אנא) כדאי למברי בך עלמא [מיד נפקת] וכו' עאלת

לאדם שנאמר (בראשית א כח) ויברך אותם אלהים וברך לנה ולבניו שנאמר (בראשית ט א) ויברך אלהים את נח ואת בניו עד שעמד אברהם שהיה ראש האמונה ומסר הברכות בידו ואמר לו (בראשית יב ב) והיה ברכה²¹⁶¹ ולא אמר והיה ברוך או מבורך אלא והיה ברכה אמר לו אתה מקור הברכה לברך לכל מי שתרצה וממנו ואילך היו הברכות מסורות ביד הצדיקים שכן כתוב ביצחק שאמר ליעקב (בראשית כו ז) ואברכה לפני ה' לפני מותי וכן מצינו ביעקב שבירך לבניו סמוך למיתתו הוא שכתוב (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם²¹⁶² ויברך אותם וכן מצינו משה רבינו ע"ה שברך את השבטים סמוך למיתתו והתחיל ברכתו זאת ממקום שפסק יעקב שאמר וזאת אשר דבר להם אביהם

עיי"ש: וע"ד הקבלה וזאת הברכה²¹⁶³ היא התרומה²¹⁶⁴ והיא התורה והיא הברית שכתוב בה (ישעיה נט כא) זאת ברית²¹⁶⁵ ולכך התחיל משה ממנה ממקום שפסק יעקב לפי ששם הפסק הנבואה ליעקב ומשם התחלת הנבואה למשה וכבר הזכרתי זה בפסוק (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם²¹⁶⁶:

עיי"ש: וע"ד הקבלה איש האלהים דרך הכתוב שיזכיר לשון איש אצל האלהים כי לא נמצא בכל התורה איש ה' אבל יזכיר לשון עבד אצל ה' שהוא השם המיוחד²¹⁶⁷

את ב אמרה ליה רבון עלמא ניחא קמך למברי בי עלמא דבי מברכאן לך לעילא ותתא אמר לה קב"ה הא ודאי בך אברי עלמא ואת תהא שירותא למברי עלמא.

תרגום: כשרצה לברוא את העולם, באו לפניו כל האותיות מסופם לראשם. התחילה האות ת' להכנס בראש. אמרה, רבון העולמים, נוח לפניך לברוא בי את העולם, שאני תשלום חותם שלך אמ"ת, ואתה נקראת אמ"ת, ראוי למלך להתחיל באות אמ"ת ולברוא בי את העולם. אמר לה הקדוש ברוך הוא, את ראויה ואת זכאית, אלא שאינך כדאית לברוא בך את העולם, הואיל ואת עתידה להיות רשומה על מצחי האנשים הנאמנים שקיימו את התורה מאל"ף ועד ת"ו, וברושם שלך ימותו. ועוד, שאת חותם המות. והואיל ואת כך, אינך כדאית לברוא בך את העולם. מיד יצאה וכו', נכנסה האות ב'. אמרה לו, רבונו של עולם, נוח לפניך לברוא בי את העולם, שבי מברכים אותך למעלה ולמטה. אמר לה הקדוש ברוך הוא, הרי ודאי שבך אברא את העולם, ואת תהיי הראשית לברוא את העולם.

²¹⁶¹ עי' זהר ח,א ע"א: ואעשך לגוי גדול וגו' (שם ב) ואעשך בגין דכתיב (שם א) לך לך ואברכך בגין דכתיב מארצך ואגדלה שמך בגין דכתיב וממולדתך והיה ברכה בגין דכתיב ומבית אביך רבי שמעון אמר ואעשך לגוי גדול מסטרא דימינא ואברכך מסטרא דשמאלא ואגדלה שמך מסטרא דאמצעיתא והיה ברכה מסטרא דארעא דישראל הא הכא כרסייא דארבע סמכין דכלהו כלילן ביה באברהם מכאן ולהלאה ברכאן לאחריני דמתזני מהכא דכתיב (שם ג) ואברכה מברכך ומקללך אור ונברכו בך כל משפחות האדמה

"ואעשך לגוי גדול וגו'". "ואעשך" משום שכתוב "לך לך". "ואברכך" משום שכתוב "מארצך". "ואגדלה שמך", משום שכתוב "ממולדתך". "והיה ברכה", משום שכתוב "ומבית אביך". רבי שמעון אמר, "ואעשך לגוי גדול" מצד הימין, "ואברכך" מצד השמאל, "ואגדלה שמך" מצד האמצע, "והיה ברכה" מצד של ארץ ישראל. הנה כאן כסא של ארבעה עמודים שכולם כלולים באברהם. מכאן והלאה ברכות לאחרים שנזונים מכאן, שכתוב "ואברכה מברכך ומקללך אור ונברכו בך כל משפחות האדמה".

ועי"ש פז ע"ב: תא חזי כגוונא דא כד אשתכחו זכאין בעלמא אתערו ברכאן לעלמין כלהו כיון דאתא אברהם אתער ברכאן לעלמא דכתיב (בראשית יב ב) ואברכך והיה ברכה מאי והיה ברכה רמז דישתכחון בגיניה ברכאן לעילא ולתתא דכתיב (שם ג) ונברכו בך וגו' וכתוב (שם) ואברכה מברכך

תרגום: בא וראה, כדוגמא זו כשנמצאים צדיקים בעולם, ברכות מתעוררות לכל העולמות. כיון שבא אברהם, התעוררו ברכות לעולם, שכתוב "ואברכך... והיה ברכה". מה זה "והיה ברכה", רמז שימצאו בגללו ברכות למעלה ולמטה, שכתוב "ונברכו בך וגו'", וכתוב "ואברכה מברכך".

²¹⁶² עי' לקמן הערה 2152.

²¹⁶³ עי' לעיל הערה 248.

²¹⁶⁴ עי' לעיל הערה 13.

²¹⁶⁵ עי' לעיל הערה 357.

²¹⁶⁶ עי' רמב"ן וצ"ע אם חסר.

²¹⁶⁷ עי' לעיל הערה 204.

וזהו משה עבד ה' וזה מבואר²¹⁶⁸:

(לג ב): ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת למו:

עי' רמב"ן: יאמר כי השם מסיני בא לישראל כי משם השבין שכינתו בתוכם ושוב לא נסתלקה מהם והענין כי ירד הכבוד בהר סיני²¹⁶⁹ כמו שנאמר (שמות יט כ) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה' למשה וגו'²¹⁷⁰ ושם היה כל הימים שהיה משה עולה ויורד כמו שנאמר (שם כד יז) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר וגו'²¹⁷¹ וכאשר נתנו לו הלוחות האחרונות שכן הכבוד באהל מועד כמו שנאמר (שם לג ט) והיה כבא משה האהלה²¹⁷² ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה וכתוב (שם פסוק יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וגו' וכאשר הוקם המשכן שכן הכבוד במשכן שנאמר (שם מ לד) ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן²¹⁷³ ומשם היו לו כל הדברות כל ימי המדבר.

ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו – יאמר כי בא הכבוד לישראל מרבבות קדושי עליון אשר ירדו עמו על ההר, כענין שנאמר (תהלים סח יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש²¹⁷⁴.

מימינו אש דת למו – פירוש מימין תפארתו היה להם אש דת לא מיד המלאכים הנזכרים רק מימין השם בעצמו ובכבודו²¹⁷⁵ ויתכן כי מרבבות קדש מרבו קדושתו כי קדוש קדוש קדוש ה' צבאות בכל מיני קדושה²¹⁷⁶ ומעם אש דת למו כמו דת אש כמו

²¹⁶⁸ עי' לעיל הערה 2149.

²¹⁶⁹ עי' שמות כח ב ודברי רבינו שם.

²¹⁷⁰ עי' תנחומא נשא טז: בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים וכו' עמד משה והורידה לארץ שנאמר (שמות יט) וירד ה' על סיני וכתוב. ועי' הערה הבא.

²¹⁷¹ עי' לעיל הערה 1911.

²¹⁷² עי' לעיל הערות 618 1143.

²¹⁷³ עי' זהר ח"א סז ע"א: ליהו"ה הארץ ומלואה האי קרא על ארעא דישראל אתמר דאיהו ארעא קדישא ומלואה דא שכינתא כמה דאת אמר (מלכים א' ח יא) כי מלא כבוד יהו"ה את בית יהו"ה וכתוב (שמות מ לד) וכבוד יהו"ה מלא את המשכן מאי מלא ולא מילא אלא מלא ודאי דאתמליא מכלא דאתמליא מן שמשא סיהרא שלים בכל סטרין מלא מכל טובא דלעילא כאסקופא דא דאתמליא מכל טובא דעלמא ועל דא כתיב ליהו"ה הארץ ומלואה תבל ויושבי בה דא שאר ארעאן.

תרגום: "לה' הארץ ומלואה", פסוק זה נאמר על ארץ ישראל שהיא ארץ הקדושה. "ומלואה" זו השכינה, כמו שנאמר "כי מלא כבוד ה' את בית ה'", וכתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן". למה מלא ולא מלא. אלא מלא ודאי, שהתמלא מהכל, שהתמלא מהשמש, הלבנה שלימה בכל הצדדים, מלא מכל טוב שלמעלה, כמו האוצר הזה שהתמלא מכל טוב של העולם. ועל זה כתוב "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", אלו שאר הארצות.

²¹⁷⁴ עי' זהר ח"א יח ע"ב: מניה אצטיירן ציורין דרכב אלהים רבותים דכתיב (תהלים סח יב) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן שנאן כללא דכלהו ציורין שו"ר נש"ר אר"ה נ' דא איהו אדם פשיטו דאתכליל כחדא ברזא דכר ונוקבא וכלהו אלפין ורבבן כלהו נפקי מהני רזא שנאן"ן תרגום: מהם מצטיירים ציורים של רכב אלהים רבותיים, שכתוב "רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן". "שנאן" כלל של כל הציורים, שו"ר נש"ר אר"ה, נ' זהו אדם, התפשטות שנכללה כאחד בסוד זכר ונקבה. וכל האלפים ורבבות, כולם יוצאים מהסוד הזה "שנאן".

²¹⁷⁵ עי' לקמן הערה 2179.

²¹⁷⁶ עי' זהר ח"א עא ע"ב: "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו". חוזרים לדרום, אומרים קדוש, חוזרים לצפון, אומרים קדוש, חוזרים למזרח, אומרים קדוש, חוזרים למערב, אומרים ברוך.

תרגום: קדוש קדוש קדוש יהו"ה צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג) אהדרו לדרום אמרו קדוש אהדרו לצפון אמרו קדוש אהדרו למזרח אמרו קדוש אהדרו למערב אמרו ברוך.

שאמר (לעיל ה כא) ואת קולו שמענו מתוך האש או טעמו כמו אש ודת למו יזכיר שהראה להם האש העליונית והשמיעם הדת וזה כענין שנאמר (לעיל ד לו) ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש ועל דרך האמת יגיד גם כן שהאש שהוא הדת היא מימינו כי מדת הדין כלולה ברחמים²¹⁷⁷:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יאמר מימינו השמיע הדת למו לישראל מתוך האש²¹⁷⁸ כי זאת היתה השנתם של ישראל אבל משה היה שומע מימינו²¹⁷⁹ ממש ואולי כדי לרמוז על זה באו שתי תיבות אלו אש דת תיבה אחת בספר תורה כי משפט ספר תורה כן להיותם תיבה אחת כדי להדביק דת לאש²¹⁸⁰ ולקבוע בלב כי הדת שהשמיע למו מתוך האש שמעוה וכן כתוב (דברים ד טו) ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש וכבר הזכרתי זה בפסוק וידבר וכיוצא בו מצינו בנביאים (ירמיה ו כט) נחר מפוח מאשתם עופרת מלה אחת כן כתוב במסורת

(לג ג): אף חֶבֶב עַמִּים כָּל קִדְשֵׁי בְּיָדְךָ וְהֵם תָּכֹן לְרַגְלְךָ יִשָּׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה תכו לרגלך מלשון הכאה כי הם מוכים בסבת קדושת השכינה שהיא הדום רגליך²¹⁸¹ שהיא דבק בארון וזה ירמוז למה שהיה הארון מכלה בהם כמו שהזכירו רז"ל כי לכך היה שבט לוי מעטים לא עלו רבבותיהם אלא פחות שבכל השבטים ואמר ישא מדברותיך כי הוא הכלי הנושא הדברות וממנו שמענו התורה כענין שאמר הכתוב (דברים ה יט) מתוך האש²¹⁸² וזה מבואר

(לג ה): וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רְאִישֵׁי עַם יִחַד שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל:

²¹⁷⁷ עי' לקמן הערה 2179.

²¹⁷⁸ עי' לעיל הערה 469.

²¹⁷⁹ עי' זהר השמטות (דף רנב ע"ב) וצדיק נטיל משמאלא ועמודא דאמצעיתא ימינא הה"ד מימינו אש דת.

עי' זהר ח"א ריט ע"ב: אמר רבי חייא מאי דכתיב (שם כה ח) בלע המות לנצח אמר ליה כד יתער קב"ה ימינא דיליה אתמנע מותא מן עלמא ולא יתער האי ימינא אלא כד יתערו ישראל בימינא דקב"ה ומאי ניהו תורה דכתיב בה (דברים לג ב) מימינו אש דת למו בההוא זמנא (תהלים קיח טו) ימין יהו"ה עושה חיל וגו' לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה.

תרגום: אמר רבי חייא, מהו שכתוב "בלע המות לנצח". אמר לו, כשיעורר הקדוש ברוך הוא את ימינו, ימנע מות מהעולם, ולא תתעורר ימין זו אלא כשיתעוררו ישראל בימינו של הקדוש ברוך הוא, ומה זה, תורה, שכתוב בה "מימינו אש דת למו". באותו זמן "ימין ה' עשה חיל, לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה".

עי' תיקו"ז יב ע"ב: כד אתנטילת מכתר אתקריאת עטרת תפארת עטרה בראש כל צדיק תגא דספר תורה ובגינה אתמר כל המשתמש בתגא חלף כד אתנטילת מהאי חכמה עלאה דהיא ראשית אתקריאת על שמה וכד אתנטילת מבינה אתקריאת על שמה תבונה וכד אתנטילת מחסד אתקריאת תורה שבכתב דאתיהיבת מימינא דכתיב מימינו אש דת למו.

תרגום: כשהיא נלקחת מכתר נקראת עטרת תפארת, עטרה בראש כל צדיק (מגילה טו ע"ב), הכתר של ספר תורה. ובגללה נאמר כל המשתמש בתגא חלף (אבות פ"א מ"ג). כשנטלה מהחכמה העליונה הזו, שהיא ראשית, נקראת על שמה. וכשנטלה מבינה, נקראת על שמה תבונה. וכשנטלה מחסד נקראת תורה שבכתב, שנתנה מימין שכתוב "מימינו אש דת למו".

²¹⁸⁰ עי' גר"א בתיקו"ז נג ע"ב: דאיהי תורה שבעין אנפין - ר"ל, זהו תרועה תורה ע' ולכן נק' ג"כ דעת דת ע' כמ"ש (דברים לג ב) מימינו אש דת שהן ג' סטרין ימין ואש ודת.

²¹⁸¹ עי' תז"ח (כה ע"ג): ולבתר אמר והם תכו לרגליך אלין אנון דמכתתין רגליהון ממדינה למדינה ומאתר לאתר לשא ולתן במשא ובמתן דאורייתא דאזלין מטלטלין מאתר לאתר אתחשיב לון כגלגול דשבע מיני עניות אתחשיב לה לבר נש כשבע מדורין דגיהנם דלכלהו נחית אדם.

תרגום: ואחר כך אמר והם תכו לרגלך אלו אותם שמכתתים רגליהם ממדינה למדינה וממקום למקום לשא ולתן במשא ומתן של תורה שהולכים מטלטלים ממקום למקום נחשב להם כגלגול ששבעה מיני עניות נחשב לו לאדם כשבעה מדורי גיהנם שלכלם יורד אדם.

²¹⁸² עי' לעיל הערה 469.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ויהי בישראל מלך זו מדת המלכות הכלולה מכל המעלות ומוזה דרשו במדרש רבה (במ"ר פט"ו סי' יד) (עמוס ט ו) הבונה בשמים מעלותיו²¹⁸³ ואגדתו על ארץ יסדה למה הדבר דומה לפלטיץ בנוי על גבי ספינות כל זמן שהספינות מחוברות פלטיץ שעל גביהם עומד כך הבונה בשמים מעלותיו אימתי כשישראל אגודה אחת אבל כשאינן אגודה אחת כביכול כסאו מבוסס למעלה כתיב מעלתו וקרי מעלותיו הקרי ירמוז לעשר המעלות והכתיב ירמוז למעלה אחרונה הכוללת את כלן ואם כן תלה הכתוב הבנין העליון כלו על ישראל כשהן אגודה אחת ודע כי מלת ויהי תורה כי המלך הזה הוא האל יתברך, ועוד שיש במלת ויהי שלשה צרופין בשם המיוחד²¹⁸⁴, כשתצרף השם המיוחד לארבעה צרופים כפרי החג, ותהיה היו"ד לבדה בצרופ הרביעי, וכיון שמלת ויהי נאצלת מהשם המיוחד הנה זה יורה כי לה' המלוכה ואם כן יהיה לשון מלך בכתוב הזה כלשון (תהלים קמה א) ארוממך אלהי המלך²¹⁸⁵ שהוא תרועת מלך²¹⁸⁶ ולשון (קהלת ה ח) מלך לשדה נעבר²¹⁸⁷ ולשון (שיר השירים ז ו) מלך אסור ברהטים²¹⁸⁸ וכן (תהלים כד י) ה' צבאות הוא מלך הכבוד

²¹⁸³ עי' זהר חדש (עו ע"א): כנגד זה שבעה רקיעין הן ושבעה כוכבים רצין וחוזרין הן שבעה ארצות שבעה ימים שבעה תהומות וכולם תלויים במאמר ההוא שנאמר הבונה בשמים מעלותיו הם ז' ספירות מעלות גדולות עמודים חקוקים בשמו הגדול וכלם תלויים במאמר אחד והם שמים העליונים.

²¹⁸⁴ עי' לעיל הערה 204.

²¹⁸⁵ עי' זהר ח"ב כח ע"ב: רבי יצחק פתח האי קרא (תהלים קמה א) ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד תא חזי דוד לקביל דרגא דיליה קאמר דכתיב אלהי דידי בגין דבעא לסלקא שבחיה ולאעלא ליה לנהורא עלאה לאתערבא דא בדא למהוי כלא חד בגיני כך ארוממך אלהי המלך וגו' דתנינן כל יומי דדוד אשתדל לאתקנא כורסיא ולאנהרא אנפאה בגין דיגין עליה ויתנהיר תדיר נהורא תתאה בנהורא עלאה למהוי כלא חד וכד אתא שלמה אשכח עלמא שלים וסיהרא דאתמליא ולא אצטריך לאטרחא עלה לאנהרא.

תרגום: רבי יצחק פתח פסוק זה "ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד בא וראה דוד כנגד דרגתו ואמר שכתוב אלהי שלי משום שרצה להעלות שבחו ולהכניס אותו לאור עליון להתערב זה בזה להיות הכל אחד משום כך ארוממך אלהי המלך וגו'. ששנינו כל ימות דוד השתדל לתקן את הכסא ולהאיר פניה כדי שתגן עליו ויואר תמיד האור התחתון באור העליון להיות הכל אחד וכשבא שלימה מצא העולם שלם והלבנה התמלאה ולא צריך לטרוח עליה להאירה.

²¹⁸⁶ עי' תיקו"ז (צא ע"א): וכד ישראל יתערון בשופרות וסלקין תמן לשכינתא דאיהי תרועת מלך בעשרה שופרות בגין דאיהי לא סלקא פחות מעשרה. תרגום: וכשיתעוררו ישראל עם שופרות ומעלים לשם את השכינה שהיא תרועת מלך כעשרה שופרות משום שהיא אינה עולה פחות מעשרה.

²¹⁸⁷ עי' זהר ח"א קכב ע"א: פתח ואמר (קהלת ה ח) ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד ויתרון ארץ בכל היא ודאי דהא מתמן נפקין רוחין ונשמתיין ותועלתא לעלמא מלך לשדה נעבד מאן מלך דא קב"ה לשדה נעבד כד איהו אתתקן כדקא יאות ומלך דא (דא) מלך עלאה דאתחבר לשדה כד איהו נעבד מאן שדה דא שדה אשר ברכו יהו"ה דכתיב (בראשית כז כו) כריח שדה אשר ברכו יהו"ה דכד איהו (אתעבר) נעבד ואתתקן [ב]כל מה דאצטריך ליה כדקא יאות כדין מלך עלאה אתחבר עמיה.

תרגום: פתח ואמר, "ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד". "ויתרון ארץ בכל היא" ודאי, שהרי משם יוצאות הרוחות והנשמות ותועלת לעולם. "מלך לשדה נעבד", מי המלך, זה הקדוש ברוך הוא, "לשדה נעבד", כשהוא נתקן כראוי. "מלך", זה (זה) המלך העליון שמתחבר לשדה כשהוא נעבד. מי השדה, זה השדה אשר ברכו ה', שכתוב "כריח שדה אשר ברכו ה'", שכשהוא (נעשה) נעבד ונתקן בכל מה שצריך לו כראוי, אז המלך העליון מתחבר עמו.

²¹⁸⁸ עי' זהר ח"א קסא ע"א: תא חזי יעקב שלים כל מה דעבד בחכמתא עביד כתיב (שם ל לח) ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים כלא בחכמתא לאמשכא ברכאן ממבועא דכלא לכלהו דרגין עלאין דאינון חולקיה ועדביה את המקלות מאן מקלות אלין דרגין דאינון בי דינא אשר פצל דאעבר מנהון דינא ברהטים היינו דכתיב (שיר ז ו) מלך אסור ברהטים דהא מההוא מלך אתיין ברכאן לכלהו עלמין דבר אחר מלך אסור ברהטים (שיה"ש ז ו) מלך דא אסור וקשור באינון רהטיין עלאין דמנייהו אשתקיין כלא <נ"א אתמשכן ברכאן לכולא> ממלך עלאה בשקתות המים אלין אינון נחלין דנפקין ואתיין עד דמטו לאתר דמתכנשי תמן אשר תבאנה

סלה מלך שהוא הכבוד²¹⁸⁹ ואמר סלה כי הוא מתעלה למעלה עד אין סוף ומלך הכבוד שהזכיר ראשון הוא המולך על הכבוד²¹⁹⁰ וזה מבואר

(לגו): יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת יחי ואל ימות מטעם פוקד עון אבות על בנים ושם (שמות כ ה) רמזתי סודו²¹⁹¹ והועילה ברכת משה לכפר לו מעשה בלחה שלא יכרת וימות בו לעולם²¹⁹² אבל פקד עליו עם שאר השבטים מעשה יוסף כפי הבא בפרקי היכלות²¹⁹³:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יחי ראובן ואל ימות הזכיר יחי על חיי העולם הבא ואל ימות שלא ישוב משם עוד בגוף למות מיתה שניה וזהו שתרגם אונקלוס ע"ה ומותא תנינא לא ימות וגלה לנו בזה כי הנשמות מתגלגלות לשוב בגוף אחר שקבלו שכרם ועונשם בגן עדן או בגיהנם וזה ידוע ומקובל כי כשם ששמות העולם חוזרות ומתגלגלות כן הנשמה אחר שקבלה שכרה בגן עדן או עונשה בגיהנם הנה היא חוזרת אחר זמן בגוף

הצאן לשתות כמה דאת אמר (תהלים קד יא) ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם ובההוא אתר דמתכנשי תמן מיא כלהו אתיין לאשקאה מניה תרגום: בא וראה, יעקב השלם כל מה שעשה, עשה בחכמה. כתוב "ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים", הכל בחכמה, למשוך ברכות מהמעין של הכל לכל הדרגות העליונות, שהן חלקו וגורלו. "את המקלות", איזה מקלות, אלו הדרגות שהן בית הדין, "אשר פצל", שהעביר מהן את הדין, "ברהטים", היינו שכתוב "מלך אסור ברהטים", שזה מהמלך הוא באות ברכות לכל העולמות. דבר אחר, "מלך אסור ברהטים", מלך זה אסור וקשור באותם הרהטים העליונים, שמהם משקים את הכל (נמשכות ברכות לכל) מן המלך העליון. "בשקתות המים" (שממש משקים כל שקתות המים), אלו הם הנחלים שיוצאים ובאים עד שמגיעים למקום ששם מתכנסים. "אשר תבאן הצאן לשתות", כמו שנאמר "ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם". ובאותו המקום ששם מתכנסים המים, כולם באים להשקות ממנו.

²¹⁸⁹ עי' לעיל הערה 592 שכבוד הוא מידת המלכות.
²¹⁹⁰ עי' תז"ח כח ע"ב: וכד צלותין סלקין כדקא יאות כרוזא נפיק ואמר שאו שערים וכו' ואמרין מי זה מלך הכבוד (שם) מסטרא דאמא דאיהי מ' ואתקרי ה' עזוז וגבור מסטרא דשכינתא תתאה מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה מסטרא דעמודא דאמצעייתא וצדיק.

תרגום: וכשהתפללות עולות כראוי הכרוז יוצא ואומר שאו שערים וכו' ואומרים מי זה מלך הכבוד (תהלים כד) מהצד של האם שהיא מ' ונקראת ה' עזוז וגבור מצד השכינה התחתונה מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה מצד העמוד האמצעי וצדיק.
²¹⁹¹ עי' שמות לד ז בר' בחיי.

²¹⁹² עי' זהר ח"א קפה ע"ב: תא חזי כמה גרים ליה לראובן בגין דאיהו אשתדל לאחייא ליה ליוסף מה כתיב (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימות וגו' דהא בגין דא אף על גב דידע דאשתקיל בכירותיה מניה ואתיהיב ליוסף אשתדל לאחייא ליה וצלי משה ואמר יחי ראובן ואל ימות ואתקיים בעלמא דין ואתקיים בעלמא דאתי מאי טעמא בגין דא ובגין דעבד תשובה מההוא עובדא דכל מאן דעביד תשובה קב"ה קיים ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי תא חזי מה כתיב (בראשית לז לא) ויקחו את כתנת יוסף וגו' הא אוקמוה דבגין דדמא דשעיר דמיא לדמא דבר נש. תרגום: בא וראה כמה גרם לראובן משום שהוא עסק להחיות את יוסף. מה כתוב, "יחי ראובן ואל ימות" וגו', שהרי משום זה, אף על גב שידע שנלקחה בכורתו ממנו ונתנה ליוסף, עסק להחיות אותו, והתפלל משה ואמר, "יחי ראובן ואל ימות", והתקיים בעולם הזה ובעולם הבא. למה, משום זה, ומשום שעשה תשובה מהמעשה ההוא. שכל מי שעושה תשובה, הקדוש ברוך הוא מקיים אותו בעולם הזה ובעולם הבא. בא וראה מה כתוב, "ויקחו את כתנת יוסף" וגו', הרי בארוהו, שמשום שדם השעיר דומה לדם של אדם.

²¹⁹³ פרק ה אות ה: וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזירה זו עמד והורידם למרכבה שר הפנים אמר לי עשרה נתנו ונתנו לסמאל הרשע שרה של רומי לומר לך והכחד מישראל כל נתח טוב ירך וכתף השלים וגונב איש ומכרו וגו', לפי שעמדה מדת הדין לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבונו של עולם כתבת בתורתך וגונב איש ומכרו ובני ישראל שגנבו את יוסף אחיהם ומכרוהו מה באה עליהם מיד נתנה רשות לסמאל להכחיש עשרה גבורים תחתיהם להשלים הגזרה ושמורה לו להנקם כשיגיע עת יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה שהוא נשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכות שבמרום כגדיים וכבשים של יום הכפורים.

לקבל הראוי לה במדה כנגד מדה והגלגול הזה נקרא אצל רז"ל תחיית המתים הוא שאמרו בתחלת מסכת תענית (ב ע"ב) בשלמא תחיית המתים כל יומא ויומא זמנא הוא אלא גשמים כל יומא ויומא זמניה הוא ותמצא בירושלמי (יומא פ"ה ה"ז) (ישעיה כב יד) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון זו מיתה שניה וכן תרגם יונתן אם ישתבק חובא הדין לכוון עד דתמותון מותא תנינא ולזה כוון אונקלוס והרחיב באור בלשון שאמר לחיי עלמא ומותא תניינא לא ימות כוון לומר כי משה התפלל על השבט שיזכה לחיות חיי עד ולא ישוב משם עוד בגוף למות מיתה שניה וכן תמצא בדוד מפורש שהזכיר בענין הנשמה הדברים הבאים לה לאחר מיתה סליחת עונות רפואת תחלואים בגלגולה גאולת שחת וזה יורה שתעבור בשחת אבל הוא יגלגלה אחר התעטרותה במדות שובע שמחות בזיו השכינה זהו שאמר (תהלים קג ג – ה) הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת הייכי המעטרכי חסד ורחמים המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעורכי וחמשה תועליות הן שהזכיר בתוספת יודי"ן והן חמשה כנגד חמשה דברים שנמשלה בהן וכנגד חמשה שמות שיש לה וזה מבואר²¹⁹⁴.

(לג ז): וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת ייחד המדה הזאת ליהודה²¹⁹⁵ בעבור כי להם המלחמה וממנו המלכות לעולם והיא העזר מצריו והוא סוד הכתוב שאמר (ש"ב א יח) ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר כי הוא הקשת הנראה בענין שנאמר בה (בראשית ט יז) זאת אות הברית²¹⁹⁶.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה וזאת ליהודה היא מדת המלכות שממנה המלכות לזרע יהודה והיא הנותנת לו כח הנצוח במלחמותיו וכן דוד שהוא מזרעו אמר (תהלים כז ג) אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח²¹⁹⁷ כי היא מדתו של דוד וכן הוא אומר (תהלים צט ד) ועוז מלך משפט אהב²¹⁹⁸ וכתוב (תהלים עב א) משפטיך למלך תן ולכך התגבר

²¹⁹⁴ ע"י דברינו בדברי רבינו בראשית ב יז.

²¹⁹⁵ ע"י לעיל הערה 248, והערה 2154.

²¹⁹⁶ ע"י דברי רבינו ט יב, יד ודברינו שם הערה 386.

²¹⁹⁷ ע"י זהר ח"א צג ע"ב: פתח אידך ואמר כתיב (תהלים כז ג) אם תחנה עלי מחנה וגו' הכי תאנא בזאת אני בוטח מהו בזאת דא את קיימא דזמינא תדיר גבי בר נש ואתרמיזא לעילא ובגיני כך אתמר בזאת כמה דכתיב (בראשית ט יב) זאת אות הברית (שם יז י) זאת בריתי וכלא בחד דרגא ותאנא זה וזאת בחד דרגא אינון ולא מתפרשן ואי תימא אי הכי הא שאר בני עלמא הכי אמאי דוד בלחודוי ולא אחרא אלא בגין דאחידא ביה ואתרמיזא ביה והיא כתר דמלכותא.

תרגום: פתח אחר ואמר, כתוב "אם תחנה עלי מחנה וגו'". כך שנינו, "בזאת אני בוטח", מה זה "בזאת", זו אות הברית המזומנת תמיד אצל אדם, ונרמזה למעלה. ולכן נאמר "בזאת", כמו שכתוב "זאת אות הברית", "זאת בריתי", והכל בדרגה אחת. ושנינו, זה וזאת הם בדרגה אחת ולא נפרדים. ואם תאמר, אם כך, הרי שאר בני האדם כך, למה דוד בלבדו ולא אחר. אלא משום שהיא אחוזה בו ונרמזה בו, והיא כתר המלכות. וע"י עוד זהר ח"ג קמו ע"א.

²¹⁹⁸ ע"י זהר ח"א רלב ע"ב: פתח רבי יוסי ואמר (תהלים צט ד) ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים וגו' ועז מלך <משפט אהב> דא קב"ה ועז מלך תוקפא דאתקף קב"ה לאו איהו אלא במשפט דהא במשפט אתקיים ארעא כמה דאת אמר (משלי כט ד) מלך במשפט יעמיד ארץ ובגין כך ועז מלך משפט אהב ולא (אתקף) <אתקנת> כנסת ישראל אלא במשפט בגין דמתמן אתזנת (כל ארעא) וכל ברכאן דנטלא מתמן נטלא ובגין כך ועז מלך משפט אהב כל תאיבו וכל רחימו דילה לקביל משפט אתה כוננת מישרים רזא דתרין כרובים לתתא דאינון תקונא ויישובא דעלמא והא אתמר

תרגום: פתח רבי יוסי ואמר, "ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים" וגו'. "ועז מלך משפט אהב", זה הקדוש ברוך הוא. "ועז מלך", תוקף שמחזק הקדוש ברוך הוא אינו אלא במשפט, שהרי במשפט עומדת הארץ, כמו שנאמר "מלך במשפט יעמיד ארץ". ולכן "ועז מלך משפט אהב". ולא נתקנת כנסת ישראל אלא במשפט, משום שמשם נזונית, וכל הברכות שנוטלת, היא נוטלת

דוד בכל המלחמות והיה מנצח כל אויביו ועל כן הזכיר תמיד בשירותיו למנצח מזמור לדוד יודה להקב"ה כי הוא המנצח האמתי כי מה שהוא מנצח אין נצחו אלא מצד המדה ההיא ולפי שהיה דוד מחזיק במדה ההיא ושפך דמים רבים על כן לא הוכשר לבנות בית הרחמים עד שבא שלמה בנו שהיה איש השלום מחזיק במדת הצדקה²¹⁹⁹ בענין שאמר (תהלים עב א) וצדקתך לבן מלך

(לג ח) וְלִלּוֹי אָמַר תִּמְיֵךְ וְאוֹרֵיךְ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוּ בְּמִסָּה תְּרִיבָהוּ עַל מִי מְרִיבָהוּ:

ע"י ר' בחיי: והנני מבאר לך בכאן ארבע מדרגות הללו הראשונה בת קול ויש סוד במה שאמרו בת קול²²⁰⁰ ולא אמרו בן קול וכן במה שאמרו זה בנה אב וכן בנין אב²²⁰¹ משני כתובים ולא אמרו זה בנה אם או בנין אם וכן במה שאמרו עוד יש אם למקרא ולמסורת²²⁰² ולא אמרו יש אב כי הכל נאמר בהשגחה מכוונת וחכמה יתירה

משם, ולכן "ועז מלך משפט אהב", כל התשוקה וכל האהבה שלה כנגד המשפט. "אתה כוננת מישרים", סוד של שני הכרובים למטה, שהם תיקון וישוב העולם, והרי נתבאר.
²¹⁹⁹ ע"י תיקר"ז יח ע"ב: צ' בהוא זמנא אתמר בה (משלי יד לד) צדקה תרומם גוי ולית צדקה אלא צלותא הא אוקמוהו ואיהי אימא עלאה דנחתא לגבי צדק ואתעבידת צדקה (צדיק) ואתכליל י"ה בתרוייהו בצדיק וצדקה.

תרגום: צ', באותו זמן נאמר בה "צדקה תרומם גוי", ואין צדקה אלא תפלה, הרי פרשוהו, והיא אם העליונה, שיורדת אל הצדק ונעשית צדקה (צדיק), ונכלל י"ה בשניהם בצדיק וצדקה. ועיי"ש סה ע"א: וכל מאן דעביד צדקה במסכנא גרים ההוא נהר דיתמשך מעדן דאיהי אימא עלאה להשקות את הגן דאיהי דל"ת דלה מסכנא ועניי איהו יום שבת ומאן דמקיים בה ענג שבת גרים לאשקאה ההוא דל"ת וההוא עני אתמלי ואתקרי נהר ומאן דאית ליה רשו למעבד ענג שבת ולא עביד אתהפך ליה ענג לנגע צרעת וחריב ביתיה וממוניה

תרגום: וכל מי שעושה צדקה עם העני, גורם לאותו נהר שימשך מעדן, שהיא האם העליונה, להשקות את הגן, שהיא דל"ת, דלה, עניה. ועני הוא יום שבת, ומי שמקיים בה עונג שבת, גורם להשקות אותה הדל"ת, ואותו עני מתמלא ונקרא נהר. ומי שיש לו רשות לעשות עונג שבת ולא עושה, מתהפך לו ענג לנגע צרעת, ומחריב ביתו וממונו.

ועיי"ש ע"ב: לא ראיתי צדיק נעזב וכו' (ובמאי) וכד נחתא מליא לגבי בעלה דאיהו ו' נהר דאתמשך מעדן ו' עאל בד' ואתעבידת ה' ומה דהוה צדק אתעבידת צדקה לגבי עני דאיהו צדיק. תרגום: "לא ראיתי צדיק נעזב וכו'", (ובמה) וכשיורדת מלאה אל בעלה, שהוא ו', הנהר שנמשך מעדן, ו' נכנס לד' ונעשית ה', ומה שהיה צדק, נעשה צדקה, לעני שהוא צדיק.

ועיי"ש (טו ע"א): ובגלותא אסתלק מניה ואתמר ביה (ישעיה יט ה) ונהר יחרב ויבש יחרב בבית ראשון ויבש בבית שני ואיהו דך בכ"ד ספרים ועם כל דא דאיהו חרב ויבש אתמר ביה (תהלים עד כא) אל ישוב ד"ך נכלם אל ישוב דך דאיהו צדיק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ד"ך בשכינתא דאיהי כ"ד אתוון דיחודא עליה אתמר והמלך שלמה ברוך

תרגום: ובגלות הסתלק ממנו, ונאמר בו "ונהר יחרב ויבש". "יחרב" בבית ראשון, "ויבש" בבית שני, והוא דך, בעשרים וארבעה ספרים. ועם כל זה שהוא חרב ויבש, נאמר בו "אל ישוב דך נכלם", אל ישוב דך שהוא צדיק, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, דך בשכינה שהיא עשרים וארבע אותיות היחוד, עליה נאמר "והמלך שלמה ברוך".

ועי' בהגר"א בתיקו"ז קמב ע"ג ד"ה והמלך שלמה ברוך - דשלמה ביסוד באינון שבע רועין כמ"ש בר"מ בכ"מ (פנחס רנה ע"ב).

²²⁰⁰ ע"י לעיל הערה 1613.

²²⁰¹ ע"י זר"ח מ ע"א: רוח אחרא דנפיק מהאי רוחא קדמאה איהו דמתמן רזא דמהימנותא בכל סטרין ודא איהו ברזא דשמא קדישא דכליל ורשים עליה שמא דאקרי יהו"ה דנפיק ואתרשים מגו שם אקל"ק ואע"ג דכלא ברזא חדא אבל שם יהו"ה בנין אב דאתבני משמא טמירא אקל"ק ודא איהו רזא דנפיק מרוחא קדמאה

תרגום: רוח אחר היוצא מאותו הרוח הראשון, הוא, שמשם הוא סוד האמונה בכל האופנים, וזה הוא בסוד השם הקדוש, שכלול ורשום עליו השם הנקרא הו"ה, היוצא ונרשם מתוך השם אה"ה, ואף על פי שהכל הוא בסוד אחד, אבל השם הו"ה בנין אב שנבנה משם הנסתר אה"ה, וזהו סוד היוצא מרוח הראשון.

²²⁰² ע"י ספר הפליאה (&): למה בכל מקום אומר יש אם למקרא ואם למסורת ולא אמר אב למקרא ואב למסורת. ולגבי הבנין אב אמר בנין אב ואינם אומרים זה בנין אם, א"ל שנו חכמים ז"ל בסוכה פ"א. שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח, ורש"א ג' כהלכתן ורביעית אפי' טפח, ואמרו

וחכמי האמת שכל דבריהם מיוסדים על אדני החכמה וספיר גזרתם קבלו כן, מן הנביאים עד משה מסיני ובאור הענין כי בנין אב לא נזכר בשום מקום מהתלמוד אלא על פסוק מפסוקי תורה שבכתב וא"כ ראוי להם להזכיר בזה לשון אב ולומר זה בנה אב או בנין אב כי כל פסוק ופסוק הוא בנין האב יתעלה ששמענו התורה מפיו מתוך האש²²⁰³ ובענין שכתוב (דברים ד טו) ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש ולא היה ראוי שיזכירו בו לשון אם אבל כשאמרו יש אם למקרא ולמסורת שהוא דבר נמסר מעסק תורה שבעל פה הזכירו אם ולא אב וכן בכאן בבת קול שהזכירו בת ולא בן מוכרח היה לפי שהקול הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך מאותו הקול שכתוב בו (דברים כח א) והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך²²⁰⁴ וכן עוד (במדבר ז פט) וישמע את הקול מדבר אליו והקול הזה הנשמע יקרא בת לפי שהוא נמשך מאותו קול וזהו לשון בת קול ועוד לטעם אחר נמרץ הוצרכו לומר בת קול כי היה הקול יורד לאזני השומע כמדת הכסא שהוא רחב מלמעלה וקצר מלמטה²²⁰⁵ כי כן דמות כסא הכבוד וכן צורת האש של מעלה רחבה למעלה וקצרה למטה²²⁰⁶ וזהו לשון בת קול שהיה הקול יוצא כמדת הכסא ובת קול זה היה נשמע תמיד לחכמי התלמוד ולחסידי הדורות בזמן בית שני שהיו משתמשים בבת קול אחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים המדרגה השנית אורים ותומים שהם שמות הקדש שהיו מורים על עצם אספקלריא שאינה מאירה אשר מתוכה התנבאו הנביאים כלן הם המעידים על אמתתה ורמזו זאת בלשון האורים שהם עיקר השמות שהוא עולה למספר שם השכינה הוא שכתוב (ויקרא ח ח) ויתן אל החשן את האורים ואת התומים וכשתתקרב אל שתי מלות את האורים או תראה אור ונוסף עליו אחד להעיד על יחודו כי הוא הנרמז בד' של אחד המדרגה השלישית רוח הקדש והיא המדה העשירית במדות הנביא הזכרתים כבר בפסוק (דברים כג י) ונשמרת וענין רוח הקדש הוא שימצא האדם בעצמו לב רחב ויודמנו בפיו דברים נפלאים ויגיד העתידות ולא יתבטלו הרגשותיו כלל אבל יוציא הדברים מפיו כפי מה שישים בפיו רוח הקדש והוא אינו יודע מאין באו לו הדברים המדרגה הרביעית נבואה והוא שיגיד העתידות בבטול כל הרגשותיו וישאר מופשט מן החומר וכל כליו ויתחד עם השכל הזך לבדו ואז יראה האור הבהיר במראות ודמיונות בחלום או בהקיץ ואין להאריך בכאן כי כבר הזכרתי כל זה בארוכה בספר חשן משפט

אמנם דעת הרמב"ן ז"ל באמרו כי היא מדרגה ממדרגות רוח הקדש כי רוח הקדש גדולה מכלן וסדר המעלות לדעתו מלמעלה למטה כך הם רוח הקדש נבואה אורים ותומים בת קול רוח הקדש היא החכמה שהיא רוח נמשך מן הקדש שהוא המקור העליון וכן כתיב (שמות לה לא) וימלא אותו רוח אלהים בחכמה וכן תמצא בספר יצירה (א ט) אחרת, רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של חי

שם במאי קמפלגי רבנן סברי יש אם למסורת ר"ש סבר יש אם למקרא. וראה והבן שמלת בנין אב ר"ל האב בונה בנין א"כ כשימצא פסוק מתורה שבכתב הוא אב לכולם כי אלפים לעולם קדומה וממנה נכתבה תורה שבכתב ומלמדה על כולם ואין ספק בקריאת אותו פסוק ובדיניו ומשפטו רק הוא ברור כשמש ורוצה להאיר בכולם ולהיותן מבוארים כמוהו, אך כשיבא פסוק בתורה שבכתב והוא חסר אות קריאתו כענין סכת שחסר ו' וקריאתו כמו עם ו' אותה המלה לא באה ללמד על אחרים רק שני עניינים האלו חסר האות וקריאתו כמו עם האות באו לצורך עצמם, זהו אם למקרא כלומר הקריאה האם תפרש אותה ויש אם למסורת כלומר האם תפרש המסורה מהו המסורת חסר ו'.

²²⁰³ עי' לעיל הערה 469.

²²⁰⁴ עי' לעיל הערה 2131.

²²⁰⁵ ??

²²⁰⁶ ??

העולמים קול ורוח ודבור. וזהו רוח הקדש, קרא החכמה רוח אלהים חיים, ומנאה ראשונה לענין ההשגה ואמר שהיא רוח הקדש, נבואה יסודה מן השם המיוחד²²⁰⁷ אורים ותומים בלמודי ה'²²⁰⁸ למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול בת קול בשכינה²²⁰⁹ וכל המעלות כלן נמשכות הן מן השכינה נמצאת אומר רוח הקדש שהיא החכמה למעלה מן הנבואה שיסודה בשם המיוחד והנבואה למעלה מאורים ותומים שהם למודי ה' ואורים ותומים למעלה מבת קול בת קול האחרונה ולמטה מכלן ולכך אין משגיחין בבת קול לסתור דברי הנבואה ומה שאנו קורין הנבואה רוח הקדש לפי שהוא המקור שכל המעלות משתלשלות ממנה והבן זה:

לאיש חסידך כל כהן גדול שבשבט לוי יקראנו חסיד בעבור שהוא מושך כח ממדת החסד שהיא מדתו של כהן והוא המברך לישראל בשם המפורש שנאמר (במדבר ו כג) כה תברכו כי הוא ממשיך הברכה ממדתו אל המדה העשירית הנקראת כה שהיא מדת הדין²²¹⁰ שנאמר (שמות ז טז) והנה לא שמעת עד כה וסמך ליה בזאת תדע ועם זה היה העולם מתברך מברכתו של כהן וזהו שכתוב (תהלים קמה י) וחסידיך יברכוכה יברכו כה²²¹¹ וזה מבואר

(לג יב): לְבַנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבֵטַח עָלָיו חַפֵּץ עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו

שָׁכֵן:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת ידיד ה' ישכון על בנימין ויהיה זה לבטח לבנימין²²¹² שיבטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים והוא יהיה חופף ומגין על בנימין כל היום ולא יבושו בעת צרה ובין כתפיו של בנימין ישכון לעד:

ומכאן נקרא שלמה ידידה בעבור ה' (ש"ב יב כה) ובנה ידידות משכנותיו כאשר נקרא שלמה גם כן לומר שמדתו שלימה בשלום ולפיכך נכתב בה"א ואמרו במדרש של ר' נחוניא בן הקנה²²¹³ אמר לו הקדוש ברוך הוא הואיל ושמך כשם כבודי אתן לך את

²²⁰⁷ עי' לעיל הערה 204.

²²⁰⁸ עי' לעיל הערה 1556.

²²⁰⁹ כנ"ל הערה 2200.

²²¹⁰ עי' לעיל הערה 2081. ועי' עוד זהר ח"ג קמח ע"א.

עי' זהר ח"ב דף לז ע"ב: ויהו"ה הכה כל בכור ויהו"ה הוא ובית דינו ויהו"ה הוא ונימוסוי הכה כל בכור הכה משה לא אמר אלא ומת וגו' מהו הכה אלא דאתער כה כמה דאגזים משה דכתיב והנה לא שמעת עד כה.

תרגום: וה' הכה כל בכור וה' הוא ובית דינו וה' הוא והנהגותיו הכה כל בכור הכה משה לא אמר אלא ומת וגו' מהו הכה אלא שהתעורר כה כמו שהפחיד אותו משה שכתוב והנה לא שמעת עד כה.

²²¹¹ עי' זהר ח"ב דף עט ע"ב: רבי שמעון אמר כה תאמר כמה דאת אמר (במדבר ו כג) כה תברכו וכתוב (תהלים קמה י) וחסידיך יברכוכה כלומר יברכו כה תאמר לבית יעקב באמירה והיינו מסטרא דדינא ותגיד לבני ישראל כמה דאת אמר (דברים ד יג) ויגד לכם את בריתו וכתוב (שם כו ג) הגדתי היום ליהו"ה אלהיך לבני ישראל דכורין דאתו מסטרא דרחמי.

תרגום: רבי שמעון אמר כה תאמר כמו שנאמר כה תברכו וכתוב וחסידיך יברכוכה כלומר יברכו כה תאמר לבית יעקב באמירה והיינו מצד הדין ותגיד לבית ישראל כמו שנאמר ויגד לכם את בריתו וכתוב הגדתי היום לה' אלהיך לבני ישראל הזכרים שבאו מצד הרחמים.

²²¹² עי' ספר הפליאה (&): ושכינה לעולם במערב שנאמר ידיד ה' ישכון לבטח.

²²¹³ אות סה ז"ל: ומה חכמה נתן הקב"ה לשלמה, שלמה נושא שמו של הקב"ה כדאמרינן כל שלמה האמור בשה"ש קודש לבד מאחד, אמר הקב"ה הואיל ושמך כשם כבודי אשיא לך בתי, והא נשואה היא, אימא במתנה נתונה לו, דכתיב (מ"א ה' כו) וה' נתן חכמה לשלמה, ולא פירש, והיכן פירש, להלן שנאמר (שם ג' כח) כי ראו חכמת אלהים בקרבו. לעשות משפט, הוי אומר אותה חכמה שנתנה לו אלהים ושהיא עמו בחדרו היא בקרבו לעשות משפט, מאי לעשות משפט, אלא כל זמן שאדם עושה משפט חכמת אלהים בקרבו, זאת עוזרתו ומקרבתו, ואם לאו מרחקתו, ולא עוד אלא מייסרתו דכתיב (ויקרא כ"ו כח) ויסרתי אתכם אף אני.

בתי דכתיב (מ"א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה ולא פירש והיכן פירש להלן (שם ג כח) כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט וגו':

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה לבנימין אמר משה ידיד ה' שהוא הכבוד²²¹⁴ ישכון על בנימין ואמר לבטח כי מתוך כך יבטח בשם הגדול שבקרבו וכענין שכתוב (שמות יד לא) וירא ישראל את ה' הגדולה ויאמינו בה' ובעבור זה נקרא שלמה ידידיה בשמו.

וכן דרשו בספר הבהיר²²¹⁵ אמר לו הקדוש ברוך הוא לשלמה הואיל ושםך בשם כבודי אשיא לך את בתי דכתיב (מלכים – א ה כו) וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ולא פירש והיכן פירש להלן (מלכים – א ג כח) כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט, ע"כ. ולמדנו מכל זה שאין בכל השבטים כולן מבורך כבנימין בהשראת שכינה בחלקו ובמעלה ובזכות ויש לו יתרון על כל יתר אחיו ואולי מפני זה הזכירו הכתוב בפני עצמו ואמר לבנימין בלא וא"ו כי לא רצה לערב אותו ולכלול ברכתו עם שאר השבטים שכלן נקשרין יחד בקשור וא"ו ועוד לפי דרך זה יתכן לומר כי מה שהזכיר לבנימין מכל האחים והזכירו נפרד בפני עצמו בלא וא"ו כדי לרמוז על דוגמתו שהוא מכלל הבנין והוא בפני עצמו נפרד מהם כענין האתרוג²²¹⁶ וזה מבואר

(לג טז): וממַגְד אַרְצָן ומְלֵאָה ורְצוֹן שְׁבָנֵי סֶנְה תְּבוֹאֲתָה לְרֵאשׁ יוֹסֵף וְלְקַדְקֵד גִּזְיֵר אֶחָיו:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יאמר שהרצון ששכן בסנה²²¹⁷ היא תבוא לראש יוסף שבה ירים ראש והזכיר סמוך במקום מוכרת וכמוהו רבים או יסמוך אל השם הנכבד הנזכר ורצון ה' השוכן בסנה תבוא לראש יוסף וזאת ברכת יעקב (בראשית מט כה) מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך²²¹⁸:

(לג יז): בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הִדְרָ לֹו וְקֶרְנֵי רְאִים קֶרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי אֶרֶץ וְהֵם רְבִבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בכור שורו הדר לו נתנו ליוסף הצדיק שתי מדות הנצח וההוד וזהו שאמר בכור שורו הדר לו כי הדר הוא הנצח שהוא מימין וההוד שהוא משמאל נרמז בשור כי שם צורת שור²²¹⁹ כידוע בקבלה ומפני שנתנו לו שתי מדות אלו

²²¹⁴ ע"י לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

²²¹⁵ ע"י לעיל הערה 2213.

²²¹⁶ ע"י לעיל הערות 1546 1555.

²²¹⁷ ע"י שמות ג ב, ור' בחיי ג ד.

²²¹⁸ ע"י"ש בר' בחיי.

²²¹⁹ ע"י זהר ח"ג יד ע"א: אמר רבי יצחק כתיב (דברים לג יז) בכור שורו הדר לו וגו' יוסף בגין דנטיר להאי ברית זכה בשור דאיהו קדמאה לקרבנא אמר ליה רבי יהודה אי הכי אמאי אתברך במלה דאיהי שמאלא בימינא מבעי ליה דהא כתיב (יחזקאל א י) ופני שור מהשמאל אמר ליה בגין דיגין על חובי דירבעם אמר ליה רזא אוליפנא בהאי קרא דכיון דיוסף נטר ליה להאי ברית דהאי ברית אחיד בתרין דרגין ואינן תרין דרגין לעילא בשמהן אתקרון ואוליפנא בפרשת פרה אדומה דהאי פרה חד דרגא מאינן תרין דרגין עילאין הוי וזווגא דפרה שור אקרי ודא הוא בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו הדר לו ודאי ולא הא כשור דעלמא אלא וקרני ראם קרניו קרנא עלאה הוא על כל אחרנין ועל דא בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ.

תרגום: אמר רבי יצחק כתוב בכור שורו הדר לו וגו', משום שיוסף שמר את הברית הזו זכה בשור שהוא ראשון לקרבן. אמר לו רבי יהודה אם כך למה התברך בדבר שהוא שמאל, היה צריך להיות בימין שהרי כתוב (יחזקאל א) ופני שור מהשמאל. אמר לו כדי שיגן על חטאי ירבעם. אמר לו סוד למדנו בכתוב הזה, שכיון שיוסף שמר את הברית הזו, שהברית הזו אחוזה בשתי דרגות, ואותן שתי דרגות למעלה נקראו בשמות, ולמדנו בפרשת פרה אדומה, שהפרה הזו היא דרגה אחת מאותן שתי דרגות עליונות, והזווג של פרה נקרא שור, וזהו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, הדר לו ודאי. ולא כמו השור הזה של העולם, אלא וקרני ראם קרניו, קרן עליונה היא על

המשיילו לשני דברים לשור ולראם המשיילו לשור כנגד ההוד ולראם כנגד הנצח וידעת כי משם נשמעה תפלתו של דוד שנאמר (תהלים כב כב) ומקרני רמים עניתני וכן יצאו ממנו שני שבטים שבט אפרים שנקרא על שם פריה ורביה שהוא ענין הרחמים והשני שבט מנשה שנקרא על שם השכחה שהוא מענין הדין.

(לג יט): עמים הר יקראו שם יזבחו וזבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני חול. עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה שם יזבחו וזבחי צדק יחס הזבחים לצדק²²²⁰ כי צדק הוא המקבל תחלה והוא הנרמז בתוספת ה"א של המזבחה²²²¹ וכבר הזכרתי זה בפסוק (ויקרא א ט) והקטיר הכהן את הכל המזבחה.

(לג כא): וירא ראשית לו כי שם חלקת מהקק ספון ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה וירא ראשית לו וירא מרחיב גר ראשית לו והענין שנסתכל הקדוש ברוך הוא בחכמה שהיא ראשית²²²² כדי לברוא העולם²²²³ כי שם מדת ראשית בהויות שהיו בחכמה ראה כי חלקו של משה הנקרא מהוקק ספון ונסתר שם כי הוא בכלל הראשית ויתא ראשי עם משם האציל המדות שקראן ראשי עם כלשון (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם²²²⁴, צדקת ה' עשה ומשפטיו, התפארת והכבוד²²²⁵,

כל האחרות, ועל כן בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ.

²²²⁰ עי' תיקור"ז יט ע"א: צדק מלכותא קדישא.

²²²¹ עי' לעיל הערה 434.

²²²² עי' לעיל הערה 12.

²²²³ עי' זהר ח"א ה ע"א: תא חזי באורייתא ברא קב"ה עלמא והא אוקמוה דכתיב (שם ח ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום ואיהו אסתכל בה זמנא ותרין ותלתא וארבע זמנין ולבתר [אמר לון ולבתר] עביד <בה> (ביה) עבידתא לאולפא לבני נשא דלא ייתון למטעי בה כמה דאת אמר (איוב כח כז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם ולקביל ארבע זמנין אינון דכתיב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ברא קב"ה מה דברא ועד לא אפיק עבידתיה אעיל ארבע תבין בקדמיתא דכתיב (בראשית א א) ב'ראשית ב'רא א'להים א'ת הא ארבע ולבתר השמים אינון לקביל ארבע זמנין דאסתכל קב"ה באורייתא עד לא יפיק עבידתיה לאומנותיה. תרגום: בא וראה, הקב"ה ברא את העולם בתורה, והנה ביארוה שכתוב "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום". והוא התבונן בה פעם ושתים ושלש וארבע פעמים, ואחר כך אמר אותם, ואחר כך עשה בה מעשה, ללמד את בני אדם שלא יבאו לטעות בה, כמו שנאמר "אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם". וכנגד ארבע פעמים ההם שכתוב "אז ראה" ו"יספרה" "הכינה" "וגם חקרה", ברא הקדוש ברוך הוא את מה שברא. וטרם שהוציא את המעשה שלו, הכניס בראשונה ארבע תיבות, שכתוב "ב'ראשית ב'רא א'להים א'ת", הנה ארבע, ואחר כך "השמים", הם כנגד ארבע הפעמים שהתבונן הקדוש ברוך הוא בתורה טרם יוציא את מעשהו למלאכתו.

²²²⁴ עי' זהר ח"א קג ע"ב: רבי שמעון אמר נודע בשערים בעלה מאן שערים כמה דאת אמר (תהלים כד ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ובגין אלו שערים דאינון דרגין עלאין בגינייהו אתידע קב"ה ואי לא לא יכלין לאתדבקא ביה

תא חזי דהא נשמתא דבר נש לאו איהו (נ"א לא אית) מאן דיכיל למנדע לה אלא בגין אלין שייפין דגופא ואינון דרגין דעבדין אומנותא דנשמתא בגין כך אתידע ולא אתידע כך קב"ה אתידע ולא אתידע בגין דאיהו נשמתא לנשמתא רוחא לרוחא גניז וטמיר מכלא אבל באינון שערים דאינון פתחין לנשמתא אתידע קב"ה

תרגום: רבי שמעון אמר, "נודע בשערים בעלה", איזה שערים, כמו שנאמר "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם". ומשום השערים הללו, שהם דרגות עליונות, בגללם נודע הקדוש ברוך הוא, ואם לא, לא יכולים להתדבק בו.

בא וראה, הרי נשמת האדם אין הוא (אין) מי שיכול לדעת אותה, אלא משום אברי הגוף, והם הדרגות שעושות אומנות הנשמה, לכן נודע ולא נודע. כך הקדוש ברוך הוא נודע ולא נודע, משום שהוא נשמה לנשמה, רוח לרוח, גנוז וטמון מן הכל. אבל באותם השערים, שהם פתחים לנשמה, נודע הקדוש ברוך הוא.

שנאצלו משם וזה מבואר

וענין המדרש וסודו במשה שנקרא ראשית על שם שהיתה נבואתו מתוך אספקלריא המאירה²²²⁶ שהיא ראשית²²²⁷ כי עד שם השיג ומשם התנבא כי כל מתנבא מתנבא מתוך מה שהשיג ואף על פי שהתנבא מתוכה לא השיג מהותה²²²⁸ ועל זה בקש באמרו (שמות לג יח) הראני נא את כבודך ולא נענה²²²⁹.
ומה שנקרא מחוקק לפי שנבואתו של משה בשם הגדול ברחמים שמשם מצות עשה שהן רמ"ח כי מצות עשה ולא תעשה²²³⁰ כנגד התפארת והכבוד ולפיכך נרשם

²²²⁵ עי' לעיל הערה 386, ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

²²²⁶ עי' לעיל הערה 896.

²²²⁷ עי' זר"ח לב ע"ב: יום שבת מלכות דרגא דבן י"ה דאיהו ו' דמהלך חמש מאה שנין דאינון חמש ספירות מטי ליסוד לאתחברא בה' ויום שבת איהו משה רבינו דדרגיה בינה. תרגום: יום השבת [כנגד] מלכות במדרגת בן י"ה שהוא ו', שמהלכו חמש מאה שנה, שהם חמש ספירות, מגיעים ליסוד, ויתחבר עם ה', ויום שבת הוא [כנגד] משה רבנו שמדרגתו בינה עי' פע"ח ק"ש כט: הארת יסוד אבא יורדת ביסוד דז"א ומשם מאיר אל המלכות שהיא בבריאה להעלותה, וז"ש בזהר ומלכא עילאה נפק לקבלה, כי מלכא עילאה הוא יסוד דאבא, כי הוא עליון נגד יסוד אימא, ולכך צריך לקום מעומד כשאומר תהלות לאל עליון וכו', לכבוד מלכא עילאה דנפיק וכו' שהוא יסוד אבא.

²²²⁸ עי' ע"ח שער הארת המוחין א: שקול משה כנגד כל ישראל, כי כולם ניצוצין שלו. גם ז"ס שנקרא הדור ההוא בדברי הימים (א' ב ו) ובמלכים (א' ה יא) דרדע, שפירש דור דעה, לפי שיצאו מהדעת של הז"א שבתוך היסוד דאבא שהוא בחי' משה ע"ה, והוא נקרא דעת עליון. והנה בספר הזוהר (ח"א כא ע"ב) אמרו כי כל אנשי דור המדבר הם מסטרא דיובלא, והנה יובלא היא אמא ולא אבא, ואם תדקדק תבין כי דברי הזוהר נכוחים למבין, כי לא אמר מיובלא אלא מסטרא דיובלא, ר"ל מהצדדים דיובל.

²²²⁹ עי' תיקר"ז קלג ע"א: אמר רבי שמעון ברי בודאי בכלא חאב אדם במחשבה דאיהי לבושה ובמחשבה דאיהי מלגאו ובגין דא אמר למשה בזמנא דאמר הראני נא את כבודך אמר כי לא יראני האדם וחי דאם זכה שיראני וחי לעולם ובגין דא אמר ליה לא תוכל לראות את פני ולא אינון פנים הכא אלא פנים דלא נראין באתר דאשתמודע עלת העלות ובאתר דאתגליא וחובא דאדם גרים דלא יכיל משה לאסתכלא ביה כל שכן אחרא דעלת העלות אסתלק ממחשבה דחאב בה אדם ובגין דא עין לא תשורה ומחשבה לא תכילהו לא יכיל לאשגא ליה דאיהו חי החיים ובאתר דאיהו שריא לית מיתה תמן ומחשבה דאסתלק מניה בודאי איהו חכמה לבושה לחכמה סתימאה בודאי בה חאב אדם ובגין דא אתמר ביה ואירא כי עירום אנכי ואחבא.

תרגום: אמר רבי שמעון בני בודאי בכל חטא אדם במחשבה שהיא לבוש ובמחשבה שהיא מבפנים ומשום זה אמר למשה בזמן שאמר הראני נא את כבודך אמר כי לא יראני האדם וחי שאם זכה שיראני וחי לעולם ומשום זה אמר לו לא תוכל לראות את פני ואינם הפנים כאן אלא הפנים שלא נראים במקום שנוודע עלת העלות ובמקום שהתגלה וחטאו של אדם גרם שלא יכל משה להסתכל בו כל שכן אחר שעלת העלות הסתלק מהמחשבה שחטא בה אדם ומשום זה עין לא תשורה ומחשבה לא תכילהו ולא יכולה להשיג אותו שהוא חי החיים ובמקום שהוא שורה אין שם מיתה והמחשבה שהסתלק ממנה בודאי היא חכמה הלבוש לחכמה הסתומה בודאי בה חטא אדם ומשום זה נאמר בו כי עירום אנכי ואחבא.

²²³⁰ עי' זהר ח"א רנט ע"ב: ת"ח כד הו עבדין כהניא ההוא חטאת לכפרא חובין דלא תעשה הוה דאית בהו כרת ועולה לכפרה על מאן דלא עביד מצות עשה אתי ומההוא סטרא אתי עולה דאיהו זכר וכתוב (שמות כ ח) זכור את יום השבת מצות עשה ובגין כך אנו מקרבינן בשבת תרין אמרין דמוסף עולה בגין דבההוא דימינא אתוסף לההוא צדיק נהירו דעתיקא קדישא כד אתדבק בכנסת ישראל דאיהי שמור לא תעשה בגין כך אית ביה בשבת עשה ולא תעשה דאית ביה כרת דהא מאן דעבד פגימו בההוא אתרא דאקרי לא תעשה ואפריש זווגא דלהון אשתצי מתמן נפשא דיליה ומאן איהו מאן דעביד עובדין דחול בשבתא בקדש דאתדבק בשבת בשבתון וכלהו עלמין בחדוה בנהירו

תרגום: בא וראה, כשהיו עושים הכהנים את אותה חטאת, לכפר על עבירות של לא תעשה, היה שיש בהם כרת. ועולה באה לכפר על מי שלא עושה מצוות עשה. ומאותו צד באה העולה שהיא זכר, וכתוב "זכור את יום השבת", מצות עשה, ולכן אנו מקרבים בשבת שני כבשים, של מוסף עולה, משום שבאותו של הימין נתוסף לאותו צדיק אור מהעתיק הקדוש.

כשנדבק עם כנסת ישראל שהיא שמור, לא תעשה, לכן יש בשבת עשה ולא תעשה שיש בו כרת, שהרי מי שעושה פגם באותו מקום שנקרא לא תעשה, ומפריד את הזווג שלהם, נכרתת משם נפשו. ומיהו, מי שעושה מעשים של חול בשבת, בקודש שנדבק בשבת בשבתון, וכל

מספר מצות עשה במלת מחקק שהם כנגד השם המיוחד²²³¹ ומספר מצות לא תעשה שס"ה שהן כנגד אל"ף דל"ת נרמזו גם כן בפסוק (דניאל ט יט) אדני ש"מעה אדני ס"לחה אדני ה"קשיבה²²³² ונראה כי לזה רמז אונקלוס במה שתרגם ספרא רבא שקרא המחוקק הגדול על שם שנבואתו בשם הגדול והזכיר ישעיה הנביא ע"ה (ישעיה לג כב) כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו ובאור הכתוב תמצאנו מפורש ובסדר ממטה למעלה ואף על פי שרש"י ז"ל פירש מחוקקנו לשון מושל מלשון (בראשית מט י) ומחוקק מבין רגליו מה שרמזתי הוא העיקר ויונתן בן עוזאל ע"ה מעיד על זה שפירוש מחוקקנו נותן לנו דת והוא שתרגם ה' דיינא דאפקא בגבורתיה ממצרים מלפנא די יהב לנו אולפן אורייתא מסיני וכן האמת כי התורה בשם הגדול נתנה

ומכאן יש לך להתעורר בכתבי הקדש באותן דברים שנקראו בשם גדול כענין בית המקדש שנקרא גדול שנאמר (מלכים – ב כה ט) ואת כל בית גדול שרף באש וכן העובד המשרת שם נקרא (במדבר לה כח) הכהן הגדול²²³³ וכן הנהר שבארץ ישראל נקרא (דברים א ז) הנהר הגדול נהר פרת וכן השם הגדול שהכהן הגדול עובד לפניו שנאמר (דברים יא ז) את כל מעשה ה' הגדול וכן במה שקורין חכמי האמת לשון רבא שהוא תרגום של גדול כענין בקדיש אמן יהא שמיה רבא מברך²²³⁴ וכן יהא שלמה רבא וכן קדוש היום שקורין קדושא רבא²²³⁵ ולא כן של לילה וכן ברכת היום של אהבת עולם אהבתנו שקורין אהבה רבה²²³⁶ ולא כן של ערבית וכן קורין ליום שביעי של ערבה

העולמות בשמחה באורה.

²²³¹ עי' לעיל הערה 204.

²²³² עי' תיקו"ז לד ע"א: אלא דא רזא עלאה איהו פקודין דעשה אינון מימינא דתמן חכמה כמה דאוקמוהו מארי מתניתין הרוצה להחכים ידרים ופקודין דלא תעשה אינון משמאלא דתמן אימא עלאה דבהון אדנ"י ש'מעה אדנ"י ס'לחה אדנ"י ה'קשיבה ועשה אל תאחר ביום הכפורים וכד לא חזרין בתיובתא אינון דעברין על לא תעשה דאינון משמאלא אתמר עליהו (משלי י א) ובן כסיל תוגת אמו בגין דתמן אימא לשמאלא ולבא איהו לשמאלא (ורזא דמלה) ובגין דא ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו).

תרגום: אלא זהו סוד עליון, מצוות עשה הן מימין ששם חכמה כמו שבארוהו בעלי המשנה, הרוצה להחכים ידרים (ב"ב כה ע"ב). ומצוות לא תעשה הן משמאל, ששם האם העליונה, שהם "אדנ"י ש'מעה אדנ"י ס'לחה אדנ"י ה'קשיבה ועשה אל תאחר" (דניאל ט יט) ביום הכפורים. וכשלא חוזרים בתשובה, אותם שעוברים על לא תעשה שהם משמאל, נאמר עליהם "ובן כסיל תוגת אמו", משום ששם האם לשמאל והלב הוא לשמאל, (וסוד הדבר) ומשום זה "ויתעצב אל לבו".

²²³³ עי' זהר ח"א מז ע"א: ויברך אלה"ם את יום השביעי דא כהן גדול דמברך לכלא והוא נטיל ברישא דתנן כהן נוטל בראש וברכאן ביה שריין לברכא ואקרי שביעי. תרגום: "ויברך אלהים את יום השביעי", זה כהן גדול שמברך את הכל, והוא נוטל בראש. ששינונו כהן נוטל בראש, ובו הברכות שזרות לברך, ונקרא שביעי. ועי' תיקו"ז יג ע"ב: מיכא"ל כהן גדול ממנא תחות יד חסד. תרגום: מיכא"ל כהן גדול, ממונה תחת יד החסד.

²²³⁴ עי' ספר הקנה (&): גדולה וקדושה שהם חסד ופחד תנו לתפארת ממה שאתם מקבלים מבינה המקבלת מ"ע באמצעות החכמה וזהו שמיה רבא, כי השם השם הגדול שהוא שם בר"א רומז בתפארת וע"כ כשמזכיר שמיה רבא יכוין ביהו"ה באותיותיו ובנקודותיו.

²²³⁵ עי' לעיל הערה 1086.

²²³⁶ עי' זהר ח"ג רסג ע"ב: וע"ד אינון עשר נסיוני וכלהו קאים בהו אברהם בגין דאתקשר ואתדבק בימינא דקב"ה דאיהו אהבה רבה מ"ט איקרי אהבה רבה בגין מאן דקאים בהאי אהבה אתקשר בעלמא עלאה אהבת עולם דא רזא דעלמא תתאה דאתקשר ביה רחימו דיליה וכלא רזא חדא בלא פרודא והא אתמר רזא דאהבה רחימו דא סליק על כל פולחנין דעלמא בהאי אתייקר שמיה דקב"ה יתיר מכלא ואתברך בריך הוא לעלם ולעלמי עלמין ורזא דאהבה אתמר.

תרגום: ועל זה אותם עשרה נסיונות ובכלם עמד אברהם משום שהתקשר ונדבק בימינו של הקדוש ברוך הוא שהיא אהבה רבה למה נקראת אהבה רבה משום מי שעומד באהבה הזו מתקשר בעולם העליון אהבת עולם זה סוד העולם התחתון שהתקשרה בו אהבתו והכל סוד

הושענא רבא לפי שהוא תשלום כ"ו ימים שמבריאת העולם שנברא בכ"ה באלול כל אלה אם תשכיל בהם תמצא כי דרך אחד להם והבן זה

לג כג: וְלִנְפֹתָלִי אָמַר נִפְתָּלִי שְׁבַע רְצוֹן וּמִלֵּא בְרַכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה:
 עי' רמב"ן: אם כן יהיה סוד הכתוב נפתלי שבע הרצון הממלא ברכת ה' שהיא הים הכלולה בכל מן הכל כענין שכתוב (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים²²³⁷ והוא ביתו של מלך משל למבקשים לראות את המלך שואלים אנה ביתו של מלך²²³⁸ ואחר כך שואלים אנה המלך וגם העולם הזה הנגוב והיבש מן הרצון יירש בה והמשכיל יבין:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה נפתלי שבע רצון הממלא ברכת ה' שהיא זאת שנאמר וזאת הברכה²²³⁹ ים ודרום העוה"ב נמשל לים (איוב יא ט) ורחבה מן ים העוה"ז לדרום שנאמר (יהושע טו יט) כי ארץ הנגב נתתני וזהו שדרשו בספר הבהיר (אות ז²²⁴⁰) ים ודרום ירשה רש היה לו לומר אלא ים ודרום יהי רש הכל נתון לך ולואי שתשמור דרכיו. ולפי דעתי הרמז בכל זה השלום והברית²²⁴¹ ואפילו החכמה והבינה רש וזהו שאמר ים ודרום יהי רש.

(לג כו) אֵין פֵּאל יִשְׂרוֹן רִכַּב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֵךְ וּבְנֵאוֹתוֹ שְׁחָקִים:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה רוכב שמים קרא המדות שמים ושעור הכתוב כשישראל עושים רצונו של מקום הנה הוא רוכב שמים ואינו מתרחק ממדותיו²²⁴²

אחד בלי פירוד והרי נתבאר סוד האהבה אהבה זו עולה על כל עבודות העולם בזה נכבד שם הקדוש ברוך הוא יותר מהכל ומתברך ברוך הוא לעולם ולעולמי עולמים וסוד האהבה נתבאר.
²²³⁷ עי' זהר ח"ג דף נח ע"א: ותאנא ההוא נהר אפיק נחלין עמיקין במשח רבות לאשקאה גנתא ולרוואה אילנין ונטיעין דכתיב (תהלים קד טז) ישבעו עצי יהו"ה ארזי לבנון אשר נטע ואינון נחלין נגדין ואתמשכן ומתכנשין בתרין קיימין (נ"א סמכין) ואינון ברייתי (תרי) קרינן להו (מ"א ז כא) יכלין ובווע"ז ושפיר ומתמן נפקין כל אינון נחלין ושריין לון בחד דרגא דאקרי צדיק דכתיב (משלי י כה) וצדיק יסוד עולם וכלהו אזלין ומתכנשין לההוא אתר דאקרי ים והוא ימא דחכמתא הדא הוא דכתיב (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו'.
 תרגום: ושנינו אותו הנהר הוציא נחלים עמוקים בשמן המשחה להשקות את הגן, ולהרוות עצים ונטיעות, שכתוב ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע, ואותם הנחלים שופעים ונמשכים ומתכנסים לשני עמודים (אדנים), ואותן בריאות (שתים) קוראים להן יכלין ובווע"ז ויפה, ומשם יוצאים כל אותם נחלים, ומשרים אותם בדרגה אחת שנקראת צדיק, שכתוב וצדיק יסוד עולם, וכולם הולכים ומתכנסים לאותו מקום שנקרא ים, והוא ים החכמה. זהו שכתוב כל הנחלים הולכים אל הים וגו'.

²²³⁸ עי' תיקו"ז ב ע"ב: חסידים גבורים מארי תורה חוזים נביאים צדיקים חסידים מסטרא דחסד דרגא דאברהם ואוקמוה עליה אין חסיד אלא המתחסד עם קונו דעביד ליה קן דאיהו אכסניא דיליה ודא שכינתא [ב ע"א] דאיהי קן דיליה בית דיליה היכל דיליה מלון דיליה ובארעא קדישא איהי יחודיה וביתהו ולא מלון ואכסניא אלא כפום ההוא בר נש דתקין לה ובגין דא יהיב מדת חסד לאברהם

תרגום: חסידים מצד החסד, דרגתו של אברהם, ובארו עליו אין חסיד אלא המתחסד עם קונו, שעושה לו קן שהוא אכסניה שלו. וזו השכינה, שהיא הקן שלו, הבית שלו, ההיכל שלו, המלון שלו. ובארץ הקדושה היא יחודו וביתו ולא מלון ואכסניה, אלא כפי אותו האיש שתקן אותה, ולכן נתן מדת החסד לאברהם.

²²³⁹ עי' לעיל הערה 248.
²²⁴⁰ ז"ל: מאי דכתיב (דברים ל"ג כג) ירשה רש היה לו לומר, אלא אפי' הקב"ה בכלל, והיינו רש יה, למה"ד למלך שהי' לו ב' אוצרות והקצה אחד מהם, לסוף ימים אמר לבנו טול מה שיש בשני אוצרות הללו, אמר הבן שמא לא יתן לי מה שהקצה, א"ל טול הכל, והיינו דכתיב ים ודרום ירשה, ויה רש וינתן לך הכל ולואי שתשמור דרכי.

²²⁴¹ עי' לעיל הערה 1595.
²²⁴² עי' ספר הבהיר אות קפה: ובמה יתחסד עם קונו, בתלמוד תורה, שכל הלומד תורה גומל חסד לקונו דכתיב (שם ל"ג כו) רוכב שמים בעזרך, הוי אומר כשאתם לומדים תורה לשמה אזי אתם עוזרים לי ואני רוכב שמים, ואז ובגאותו שחקים (שם), ומאי שחקים, הוי אומר בחדרי

וכשאין עושים רצונו של מקום ובנאותו שחקים הנה הוא מתנאה ומסתלק למרום מרומים והוא מתרחק ממדותיו ודומה לזה דרשו רז"ל (איכה רבתי פ"א סי' לה) כשישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח בגבורה של מעלה שנאמר (תהלים ס יד) באלהים נעשה חיל²²⁴³ ובזמן שאינן עושים רצונו (דברים לב יח) צור ילדך תשי²²⁴⁴.

(לג כז): מְעֹנָה אֱלֹהֵי קָדָם וּמִתְחַת זְרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשֵּׁמֶד:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה מעונה אלהי קדם תוספת ה"א רומזת על מדת הדין²²⁴⁵
 כי מעון מדת רחמים ומעונה מדת הדין ומפני זה הזכיר משה כאן מעונה ואמר במקום אחר (תהלים צ א) ה' מעון אתה היית לנו כי שם ידבר משה בתפלה ולכך הזכיר מעון שהוא רמז למדת רחמים אבל כאן שהוצרך לרמוז על מדת הדין לגרש האויבים ולהשמידם הזכיר מעונה בתוספת ה"א שהיא רמז לה"א ראשונה שבשם שהוא אלהי קדם ומתחת זרועות שהם עולם ומלת זרועות איננה סמוכה ושעור הכתוב כן ומתחת עד סוף הבנין²²⁴⁶ שהיא מדת הדין וזהו ויגרש מפניך אויב והיא המדה ועל זה הזכיר לשון ויאמר שהוא מדת הדין וזהו ויגרש מפניך אויב ולא אמר וחרב גאותך אלא ואשר חרב גאותך והוא מלשון מישור כלומר וישור החרב גאותך כי אין החרב גאותו של ישראל ח"ו כי ירושה לעשו היא אבל הכונה מדת הדין שהרי בשעה שישראל זכאין השמאל נעשית ימין נמצאת למד כי משה רמז כל העשר בכאן כשם שרמזין בשירת הים בפסוק (שמות טו יא) מי כמכה רצה לרמוז עליהם שם בתחלת נבואתו גם עתה בסוף נבואתו חתם בהן את התורה.

(לד י): וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים:
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת שידעו השם פנים אל פנים²²⁴⁷ לדבקה בו בעת שתבוא הרוח במשה רבינו וכן היה בעת מתן תורה אבל לא השיגו הם אלא לקול מתוך האש²²⁴⁸ והנה באר שכל נבואותיו של משה כיום מתן תורה ושאר הנביאים היתה עליהם יד ה'²²⁴⁹ והבן זה:

(לד יא): לְכֹל הָאֵתָת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעֹה וּלְכֹל עַבְדָּיו וּלְכֹל אֶרְצוֹ:
 עי' רמב"ן: ועל דרך האמת יאמר כי אותותיו ומופתיו של משה היו פנים אל פנים

חדרים כדמתרגמינן ומימריה בשמי שמיא, הילכך לא על הלחם לבדו יחיה האדם אלא על כל מוצא פי ה' שהיא תורה שיצאה מפי ה' עליה יחיה האדם, וכסיל יענה עזות, עזוב עזות ולא תענה כאשר ענית, הלכך נענש, ומה עונשו כבר פירשתיו.
²²⁴³ עי' שער הפסוקים ויצא: וז"ס באלהים נעשה חיל, כי כאשר תקח רחל ב' אורות אלו, שהם כדכ"ד, כמנין ח"ל, לבחי' הכתר שבה, כי אז הוא כשיבנה ב"ה, ולכן ואז נבוס צרינו, בחילינו ובכחנו זה, שיש לנו ב' אורות האלו, הנקראים חיל. ועי' ע"ח שער כא פרק ב.
²²⁴⁴ עי' זהר ח"ג רצט ע"א: אם לא כי צורם מכרם ויהו"ה הסגירם מאי טעמא כי צורם מכרם בגין צור ילדך תשי דתקונין לא שראן כדקא יאות באתרייהו.
 תרגום: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם למה כי צורם מכרם משום שצור ילדך תשי שהתקונים לא נמצאים כראוי במקומם.
²²⁴⁵ עי' לעיל הערה 434.
²²⁴⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 76.
²²⁴⁷ עי' לעיל פרשת יתרו הערה 1123.
²²⁴⁸ עי' לעיל פרשת וירא הערה 469.
²²⁴⁹ עי' לעיל הערה 201.

(לד יב): וְלִכְלֵל הַיָּד הַחֹזֶקֶה וְלִכְלֵל הַמּוֹרָא הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינַי פֶּלַל יִשְׂרָאֵל:
 ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת היד החזקה זו מדת הדין²²⁵¹ כלשון היתה עלי יד ה'
 (יחזקאל לו א שם מ א) וכן כי יד ה' עשתה זאת (ישעיה מא כ) ולכן יאמרו במשפט (רות
 א יג) כי יצאה בי יד ה' והמורא הגדול מדת הרחמים²²⁵² כענין שכתוב (ישעיה ח יג) אותו
 תקדישו והוא מוראכם ולזה מתכוונים בספרי במכת בכורות ובקריעת ים סוף כי כתוב
 במ (שם סג יד) לעשות לך שם תפארת.

שם: מצאתי במדרש משלי בשעה שבקשו סנהדרין למנות שלמה עם שלשה
 מלכים וארבעה הדיוטות עמדה שכינה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבונו של עולם
 חזית איש מהיר במלאכתו וכו' ובגמרא דידן בפרק חלק באתה דמות דיוקנו של אביו
 ונשטחה לפניהם וכו' ובירושלמי בא דוד ונשתטח לפניהם וכולם לדבר אחד נתכוונו
 לומר שהקדוש ברוך הוא יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת הדין ובא לו למדת
 רחמים²²⁵³ והיא מדתו של דוד כמו שאמרו בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים²²⁵⁴

²²⁵⁰ לעיל פסוק י.

²²⁵¹ ע"י תיקון י ע"ב: יד יהו"ה מימינא דאתמר בה וירא ישראל את היד הגדולה (שם יד לא)
 מסטרא דחסד יד רמה מסטרא דתפארת דאתמר בה ובני ישראל יוצאים ביד רמה (שם ח) יד
 חזקה (דברים ז יט) באמצעיתא דאיהי יד יהו"ה הויה למהוי רחמי מכל סטרא דינא כבוש
 באמצעיתא

תרגום: יד יהו"ה מימין, שנאמר בה "וירא ישראל את היד הגדולה" מצד החסד. יד רמה מצד
 התפארת, שנאמר בה "ובני ישראל יוצאים ביד רמה". יד חזקה באמצע, שהיא יד יהו"ה הויה
 להיות רחמים מכל צד, דין כבוש באמצע.

²²⁵² ע"י תיקון י לח ע"ב: הא"ל הגדול הגבור והנורא הנורא איהו עמודא דאמצעיתא.
²²⁵³ ע"י זהר ח"א רנד ע"א: בהאי יומא אדזמנא ישראל לאתערא רחמי עליהו ובמה בשופר
 דהא קלא דנפיק סליק לעילא ואתער שופר דלעילא כדין אתערו רחמי מאתריהו וקב"ה קם
 מכורסייא דדינא ויתיב בכרסייא דרחמי ורחים עליהו דישאל ולא אתייהיב רשו למקטרגא
 וישאל יתבי קמי קב"ה בתיובתא ותקעי שופר ואתערו רחמי דהא הוא קלא דנפיק אתערותא
 דרחמי איהו וכדין דלטורא לא יכיל לקיימא קמי כרסייא דרחמי דהא לא אתי מההוא סטרא ולא
 אשתכח קטיגוריא.

תרגום: ביום זה ישראל מזומנים לעורר עליהם רחמים, ובמה, בשופר, שהקול הזה שיוצא
 עולה למעלה ומעורר שופר העליון, אז מתעוררים רחמים ממקומם, והקדוש ברוך הוא קם מכסא
 דין ויושב בכסא רחמים ומרחם על ישראל, ולא נתנת רשות למקטרג. וישאל יושבים לפני
 הקדוש ברוך הוא בתשובה ותוקעים בשופר, מתעורר רחמים, שהרי אותו קול שיוצא הוא
 התעוררות הרחמים. ואז המלשין לא יכול לעמוד לפני כסא הרחמים, שהרי לא בא מאותו צד
 ולא נמצא קטגור.

²²⁵⁴ ע"י זהר ח"א קצב ע"ב: רבי יהודה פתח (תהלים נא יב) לב טהור ברא לי אלהים ורוח
 נכון חדש בקרבי האי קרא אוקמוה אבל לב טהור כד"א (מ"א ג ט) ונתת לעבדך לב שומע וגו'
 וכתוב (משלי טו טו) וטוב לב משתה תמיד ובגין כך לב טהור ודאי ורוח נכון חדש בקרבי דא
 רוח נכון ודאי כד"א (בראשית א ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים ואתערו זה רוחו של
 משיח ואתערו (יחזקאל יא יט) ורוח חדשה אתן בקרבכם וצלי דוד ההוא רוח נכון חדש בקרבי
 בגין דאית מסטרא אחרא לב טמא ורוח עוועים דאסטי לבני עלמא ודא הוא רוח טומאה דאקרי
 רוח עוועים כד"א (ישעיה יט יד) יהו"ה מסך בקרבה רוח עוועים ועל דא ורוח נכון חדש בקרבי מאי
 חדש דא חדושה דסיהרא בשעתא דאתחדש סיהרא <דוד מלך ישראל חי וקיים> ובגין כך חדש.

תרגום: רבי יהודה פתח, "לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי". את הפסוק הזה
 בארוהו, אבל "לב טהור", כמו שנאמר "ונתת לעבדך לב שומע" וגו', וכתוב "וטוב לב משתה
 תמיד", ולכן "לב טהור" ודאי. "ורוח נכון חדש בקרבי", זהו "רוח נכון" ודאי, כמו שנאמר "ורוח
 אלהים מרחפת על פני המים". והתעוררו, זו רוחו של המשיח, והתעוררו, "ורוח חדשה אתן
 בקרבכם". ודוד התפלל, אותו רוח נכון חדש בקרבי. משום שיש מהצד האחר לב טמא ורוח
 עוועים שמסטה את בני העולם, וזו היא רוח טומאה שנקראת רוח עוועים, כמו שנאמר "ה' מסך
 בקרבה רוח עוועים", ועל כן "ורוח נכון חדש בקרבי". מה זה "חדש", זה חידוש הלבנה. בשעה
 שמתחדשת הלבנה, דוד מלך ישראל חי וקיים, ולכן "חדש".

והמשכיל יבין:

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה התפארת²²⁵⁵ והכבוד²²⁵⁶ והוא שאמר הנביא (ישעיה ח כג) והוא מוראכם והוא מעריצכם ולשון אשר עשה כאלו אמר אשר הראה ומה שלא אמר ולכל המורא הגדול ולכל היד החזקה כסדר הכתוב הוא מוראכם והוא מעריצכם הכל למעלת נבואתו של משה הדבק באספקלריא המאירה²²⁵⁷ והגיד לך הכתוב כי משה רבינו ע"ה הראה והבין המדות לעיני כל ישראל וכמוהו לפי דעתי (דברים לג כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל יאמר כי משה רבינו ע"ה עשה עם ישראל הצדקה והמשפט²²⁵⁸.

וצריך אתה לדעת כי מפני שהתורה ומחשבתן של ישראל קדמו לעולם כאשר קבלנו מחכמינו יודעי צפונות מביני כל נעלם לכך התחילה התורה במלת בראשית ונחתמה במלת ישראל וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל תורת אמת תשועת עולמים לטוב לנו כל הימים התחילה באות ב"ת ובאות למ"ד מסיימת כי היא לקוחה מן החכמה העליונה אשר במלת ב' בראשית המתאחות בשתיים ושלישם נתיבות החכמה²²⁵⁹ ובהתהפך כחומר חותם מסדרן²²⁶⁰ יש בזה רמז כי ישו בו הדברים אל הוייתן ועקרן וע"כ היה ענין סיום התורה באות זה העליון שבכל האותיות כי ירמוז אל שרש האילן העליון על כל היות אשר על מציאותו הם הם עדין ממנו הכל וסוף הכל עדין ולזה רמז המשורר בהשגחה נפלאה כשהתחיל בלמ"ד (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה כי משם ליודעי בינה כל פעולה בתחלה נגלית ושם סופה ותשובתה הרמתה.

וברוך צורי חיי הנסתר מעיני הנגלה בדמיוני אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עבדו אשר עזרני והורני והעמידני בקרן אורה וזכני לפתוח ולהתום בבאור התורה שבו נתכוונתי לשמו הגדול והנורא הוא יזכני ליום הבשורה יחדש ימינו כקדם וכימי עולם ויבנה הבית והאולם ושם בזמירות נריע לו כי נבקר בהיכלו שם נשבע מזיו זהר התפארת והכבוד ובהיכלו כלו אומר כבוד שם נבוא אל מזבח אלהים אף נשבח ונאמר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן.

²²⁵⁵ ע"י לעיל הערה 2252.

²²⁵⁶ ע"י לעיל פרשת תולדות הערה 592.

²²⁵⁷ ע"י לעיל פרשת שמות הערה 896.

²²⁵⁸ ע"י ספר הליקוטים - פרשת וזאת הברכה: צדקת ה' עשה, כי בזה יזדווג צדיק עם צדק, וצדק תעשה צדק"ה. ואז ומשפטיו עם ישראל, כי צדק ומשפט מכון כסאך.

²²⁵⁹ ע"י ס"י (פ"א מ"א) בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה יהו"ה צבאות אלקי ישראל אלקים חיים ומלך עולם אל שדי רחום וחנון רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש הוא, וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור.

²²⁶⁰ ע"י הקדמה לפירוש הראב"ד לספר יצירה: דע כי ארץ החיים יש לה כנפים אשר בהם תתנועע לימין ולשמאל לפנים ולאחור למעלה ולמטה והן שש כנפים שש כנפים לאחד כי השחר בצווי הש"ת אוחד בכנפים אשר לארץ. וינערו רשעים ממנה, ויטלטלו דורות רשעים ממנה להכרית מארץ החיים, תתהפך מדת הרחמים למדת הדין ומתוך הפוכם נהפך ג"כ חומר חותם תבניתם כסא הכבוד מפני אדם לאחד מבע"ח ולא נבראו בפועל אך עמדו גופותם בלא נשמה כמו כסות ריק בלא לובשו.